

6
18 E
16

.M.T.C.Rhetoricorum
Libri cum tribus
Cōmentis.

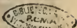
Franciſcus Maturantius Peruſinus Antonio Moretto Brixienſi.S.D.

IN æquo beatitudinis gradu in quadam ad Tacitum epiſtola eos locat Cæcilius: Quibus deorum munere datum eſt:aut facere ſcribēda:aut ſcribere legenda:Criſpus uero ait. Et qui fecere: & qui facta aliorū ſcripſere:multi laudant.Recte ſane:& uere uterq;:nam & qui facit breuis admodū gloriæ cōſequitur fructum:Niſi aliquem naciſcatur ſcriptorem:a quo res a ſe geſtæ ad poſteros tranſmittantur.Et fruſtra fit ingenium:ac facūdia neceſſe eſt:niſi adſit materiam:in qua uerſentur:& uires ſuas promant.Ego uero in pari meritorum & laudis faſtigio libens illos locauerim:qui & locupletant latinam linguam aliquid edendo:quod ſit ſtudioſis ad frugem:& quæ cōdita:& elaborata ab aliis ſunt:ſedulo perquirunt:latere diutius nō ſinunt:Sed ueluti e quodam deprompta theſauro:in lucē proferunt:ac ut eſſe uſui omnibus poſſint pro uirili ſua efficiūt:Cumq; ſcribere ipſis conceſſum non ſit:aliorum ſcripta ſedulo fouent:publicant:illuſtrant.Quo laudis genere nequaquā paruo:aut cōtemnendo ſi quis ornari dignus eſt:poſt admirabile:& prorſus diuinū libros imprimendi inuētum:per quod latina lingua:quæ prope interierat:ſic reſurgere:& iam inſtaurari cepit:ut ſpes ſit propemodū firma:antiquum ex aliqua parte ſplendorem & decus propediem recepturam. Tu mi Antoni Morette oīum (modo non inuideant) cōſenſu digniſſimus iudicaris.Qui quicquid rei litterariæ pro tuo exactiſſimo iudicio fore arbitraris adiumēto:diligenter:uel anxie potius inueſtigas:& uel ab inuitis dominis extorques:trādis impreſſoribus:& ut q̄optime ac emēdatiſſime imprimantur:operam das:Non minus pro tam ardenti in latinam linguā ſtudio:& in litteras ac doctos omnes obſeruantia:habiturus apud poſteros nominis:quā aut Triphon ille bibliopola:cuius quotidiano cōuitio coactum ſe fatetur Fabius:ut iampridem ſcriptas oratorias æderet inſtitutiones:aut Soſii:Quorū punicæ nitidus horatianus liber ſpectari:& proſtare in publico properat:cōſecuti ſunt.Ego tamē debeam ne tibi:quod noſtras in rhetoricos ad Herēnium dare impreſſoribus enarratiunculas:& uoluiſti:& properaſti:nō ſatis ſcio.Quippe qui uereor ne dum cōſulere fortaſſe famæ credis:maliuolorū & inuidorum lacerandum ineptis potius obiicias oculis.Qui ut fuci cœleſti liquore congeſta ab apibus mella:ignaui ipſi abſumūt:ſic nihil prorſus ædentes:alienos inuadunt labores.Et quantum in ipſis eſt:conantur atterere.Quos tamē homines cōtemnemus:& noſtra carpere nō moleſte feremus:ſi modo pūgere ſe:ſed minime penetrare intellexerint. Vale.

Franciſcus Maturantius Antonio Moretto Salutem.

MIſi ad te epiſtolam:quam addas enarrationibus illis noſtris in rhetoricos ad Herēnium . Ad te ſcribimus:& ſi non quātum mereris:certe quantum poſſumus:laudamus. Quando acceperis:pergratum erit:ſi admonebis:& ſimul Vitruuium tuum iamdiu per tot uiros clariſſimos recognitum:ad nos trāſmittas uelim. Vale:& reſcribe Vicentiæ Tertio Kalendas ſeptēbres.

ANTO. Mancinellus Generoſiſſimo Adoleſcenti Hieronymo Omphredi Iuſtiniano: Patritio Veneto: Protonotario apoſtolico: Archidiacono Concordienſi.

❡Rhetoricen ad Herennium eſſe Ciceronis.

Quo uerba in ordinem primum redacta: Vbinam primus orator Vbiue monumentis & litteris primum cõmiſſa oratio: Quis orationem primus omnium ſcripſit: Quis oratoriæ campos primus aperuit: & plura huiuſmodi: Scriberem hoc loco Hieronyme benigniſſime: niſi iamptidem inſcribẽdi orandiq́ Modo ſatis (ut noſti) aperuiſſem. Itaq́ illis omiſſis oſtendam rhetoricen ad herenniũ. M. Tullii Ciceronis (non alterius ut quidam uulgo contenduut) eſſe. Id autem ipſius Tullii uerbis patebit Argumento firmiſſimo: Scri. n. primo ad herennium li. ubi de Veriſimili narratione meminit: huiuſmodi uerba. Adhuc quæ dicta ſunt arbitror mihi conſtare cum cæteris artis ſcriptoribus: niſi quia de inſinuationibus nos noua excogitauimus: ꝙ eas ſoli nos præter cæteros in Tria tempora diuiſimus: ut plane certam uiam & perſpicuam rationem exordiorum haberemus. Hæc ille. In rhetoricis item de inuentione: unde hæc ad herennium (ut patet) maxima ex parte ferme excerpta eſt: Inſinuatio in tria quoq́ tempora diuiſa eſt. Scribit enim in illis ita. Nunc Inſinuationes quẽadmodum tractari conueniat deinceps dicendum uidetur. Inſinuatione igitur utendum eſt: quum admirabile genus cauſæ eſt: hoc eſt ut ante diximus quũ animus auditoris infenſus eſt. Id autem tribus ex cauſis maxime fit: ſi autem ineſt in ipſa cauſa quædam turpitudo. Aut ſi ab his qui ante dixerunt iam quiddam auditori perſuaſum uidetur Aut ſi eo tempore locus dicendi datur: quum iam illi: quos audire oportet: defeſſi ſunt audiendo &c̃. Audebunt ne iam amplius Ciceronis eſſe rhetoricen ad herennium negare? Præterea in opere ipſo ad herennium inquit: Deinceps de inſinuatione aperiendum eſt. In rhetoricis uero de inuentione idem fere: ſic enim ait: Nunc Inſinuationes quemadmodum tractari conueniat. Deinceps dicendum uidetur. Ciceronis ergo rhetoricen ad herennium eſſe. Quid dubitant? De. C. autem herennio Salu. etiam meminit: Aulus Gellius enim li. ix. c. xx. ita ſcribit. Salu. quoq́ proprietatum in uerbis retinentiſſimus conſuetudini conceſſit: & priuilegium quod de Cn. pompeii reditu ferebatur legem appellauit. Verba ex ſecunda eius hiſtoria hæc ſunt: Nam ſylla conſulem de reditu eius legem ferentem ex compoſito Tribunus plæbis. C. herrennius prohibuerat: hæc ille. Quod item argumentum eſt Ciceronis eſſe rhetoricen ipſam ad herennium: Cum eodem fuerint tempore. Herenniorumq́ domus amiciſſima Ciceroni: Nam in oratione pro. M. Cælio ita ſcribit Animaduerti enim iudices audiri a uobis meum familiarem. L. herennium perattente: &c̃. Eſt & aliud argumentum: quum ait. Et ſi negociis familiaribus impediti uix ſatis ocium ſtudio ſuppeditare poſſumus: & Id ipſum quod datur ocii libentius in philoſophia conſumere conſueuimus: &c̃. Solet enim. M. Tullius Cicero ſæpe idem fere ſuis libris inſerere: Vnde in prologo tuſ. queſtionum ait idem pene: nam ita incipit. Cum defenſionum laboribus ſenatoriiſq́ muneribus aut omnino aut magna ex parte eſſem aliquando liberatus. retuli me Brute te hortante maxime ad ea ſtudia: quæ retenta anime: remiſſa temporibus: longo interuallo intermiſſa reuocaui. Et paulo inferius: philoſophia latuit uſq́ ad hanc ætatem: nec ullum habuit lumen litterarum latinarum & excitanda nobis eſt: ut ſi occupati profuimus aliquid ciuibus noſtris proſimus etiam ſi poſſumus ocioſi: &c̃. libro item quarto ad Lentulum in epi. ad Seruium Sulpitium ſic. Non amicoum negociis: non reip. procuratione impediebantur cogitationes meæ. In ſeptima quoq́ philippica ita: Omne. n. curriculum induſtriæ noſtræ in foro in curia in amicorum periculis propulſandis elaboratum eſt. Patet ne iam rhetoricẽ ad herennium Ciceronis eſſe? ita quidem: taceo autem Priſcianum & eo antiquiorem Hiero. ſanctũ: pluresq́ alios: qui ſæpius Ciceronem ad herenniũ citãt: taceo itẽ illud quod ipſemet Cicero ad herenniũ li. primo a ſeipſo exemplũ ducens ſic ait: Paterfamilias quũ filiũ hæredem teſtamento faceret: uaſa argentea uxori legauit. hoc mõ: tullius hæres meus terentiæ uxori meæ triginta pondo uaſoꝝ argenteoꝝ dato quæ uolet. poſt mortẽ eius uaſa prætioſa & cælata magnifice illa petit: Tullius ſe quæ ipſe uolet in triginta pondo ei debere dicit. Cõſtitutio ex ambiguo: &c. itaq́ non ne & hoc firmiſſimũ eſt argumentũ: & illi primo conueniens? Si. n. alius a Cicerone rhetoricen ad herennium ſcripſiſſet: Nunq̃ profecto nec tullii nec terentiæ meminiſſet: Cum uti oſtendimus de inſinuatione dixerit illa Adhuc quæ dicta ſunt arbitror mihi conſtare cum cæteris artis ſcriproribus: niſi quia de inſinuationibus nos noua excogitauimus: &c. Quæ quidẽ Cice. prius ſcripſerat. Non meminiſſet in quã. Nec tullii nec terentiæ: ne furtũ illud potiſſimũ depræhenderetur: quũ ſibi Ciceronis inuenta de inſinuatione aſſumpſiſſet: ut plurima ex illo eodem opere. Quod ut mihi credaſ Agẽdũ queſo HIEronyme generoſiſſime paſſim præcepta illa de inuentione cum præceptis ad herenniũ conferas: Videbis enim ſæpiſſime eadem uerba in eiſdem clauſulis poſita: præceptaq́ eadeꝫ. Quæ quidẽ ſi cũ noſtris uigiliis ſæpe relegeris IVStiniane mi humaniſſime: Quã tibi natura tribuit eloquentiã ſplendidiorẽ locupletioremq́ reddes facillime. Eſt enim in te acumen ingenii perſpicax. Eſt ille memoriæ duplex effectus: facile nãq́ percipis: fideliter continens: quecũq́ ſemel acceperis. Eſt inde rerum multarum cognitio. Accedit naturale decoris munus: Accedunt mores q̃ optimi. Quis enĩ te probitate gratia continentia modeſtia pietate religione inter æquæuos præſtantior? fœlices igitur tali filio parentes: fœlices amici: fœlix & patria.

Quod autem cõmentariolus iste ad primi dumtaxat uoluminis calcem peruenerit: nulla est alia causa: nisi quia dum opus id romæ publice profitebar ante diem reliqui prouinciam Venetias petiturus: Nec ulterius addere licuit. Quantos.n.labores (ut prima saltem cõmentariorum meorum in Iuuenalem & Horatium Flaccum.editio emendatior uagaretur) sum passus:& in aliis item opusculis:te fugit minime. Scio autem uoluminum quattuor primũ esse difficillimum:quo circa maiori cura maioriq; studio opus fuit In reliquis ubi occasio dabitur aliquid operæ nostræ adiicietur. Addo ulterius anteq̃ istæc collegissem uidisse me cõmẽtarios quosdã sine certo auctoris nomine: quibus cũ multa meo marte tum noua tum necessaria adiici posse uiderem:eo libentius in romano gymnasio rhetoricen ad herennium profitebar. Hinc quæcũq; eo tempore legenti mihi oblata sunt:& in libello notata: Nunc impressoribus trado: Sæpe enim Vir egregius Antonius Moretus brixiensis peritus quidem & cui studiosi omnes ob eius in imprimendis libris curam & studium debent illa & si minime ad operis finem peruenerant a me petiit.itaq; & amico & occasioni satisfacere uolui: Nam propediem Venetiis soluam patriam coniugem filios reuisurus iam triennium absens: tibi autem cõmẽtariolum istum HIEROnyme gratiosissime dedico tuo erga me animo: meaq; in te beniuolentia motus. Vale & Salue. Mancinellumq; tuũ ut facis Ama. Datum Venetiis Octauo idus nouembr.M.cccc.xciii.

Tituli uoluminis primi Rhetorices nouæ ad Herennium.

FRANCISCI MATVRANTII PERVSINI VIRI ERVDITISSIMI IN .M. T. CICERONIS RHETORICORVM LIBROS INTERPRÆTATIO.

ET si negociis familiaribus. Titulus est. M. Tulii Ciceronis ad Herēnium de arte rhetorica liber primus. Quattuor uero omnino sunt. Herēnium ex cognatione sua in peroratione huius operis fuisse tradit Cicero his uerbis. Nam & simul libenter exercebimur propter amiciciam: cuius initium cognatio facit. Multi nouam hos libros uocāt rhetoricam: illos in quibus de sola inuentione praecepit: quos ipse non probauit: nam sebi adolescenti dicit excidisse: ueterem appellant. Veterem autem uel nouam rhetoricam nominari quos dixit libros apud aliquem ueterem auctorem non comperio. Herēnii hortatu hūc se dicit laborem quāuis impeditum agendis amicorum causis suscepisse: ne aut ea nolle uideretur quæ Herēnius uellet: aut laborem subterfugere putaretis: quarum utrūq; Ciceroni turpe erat. Exordii pprietates ferme omnes habet hæc præfatio. Docilem reddit auditorem. Beniuolum. attentum. Docilitatem prius comparat: cum quibus de rebus dicturus sit: exponit. Vt Virgilius: Arma uirūq; cano. Beniuolentiā colligit: cum suum sine arrogantia officium laudat: & qualis in amicum sit ostendit: cuius uoluntati quāuis maioribus negociis occupatus: morem gerere non recuset. Attentum facit: cum multū in se utilitatis habere artem dicit: Rursus beniuolum reddit græcorū scriptorum arguens arrogantiā: qui ut difficilem artem esse ostenderent: ea quæ minime utilia erant tradiderunt. Se autem utilia tantū & pene necessaria scripturū pollicetur. Familiaribus. Nō domus aut familiæ: cuius tantus uir & senator ministros & [illegible]uratores habebat: sed familiariū hoc est amicorum pro quibus partim in foro: partim in senatu [illegible]ud populum dicebat. Manifestumq; est: in amicis defendendis semp ferme occupatū fuisse Ciceronem. Nam ipse in oratione pro lege Manilia sic ait: omne meū tempus: amicorū temporibus transmittendū putaui. & in epistola ad Qu. fratrem nulla est pene dies: quo nō dicam pro reo. Negotiis. Laboriosis occupationibus. Suppeditare. impartiri. Subministrare: & abunde præbere: ut sub pedibus: sicut in prouerbio est: etiam sit. Studio litterarum: Id ipsum. emphasis est: modicum scilicet. Libentius in philosophia. Argumentum intendit: parum datur ocii: & id parum quod datur: libētius in philosophia: q̄ dicendi arte consumere ponere: & locare solemus. Triplex est philosophia sica Platone diuisa. Moralis: Naturalis: Ratiocinalis. Moralis in tres scinditur partes: Monosticam quæ posita in contemplatione est: œconomicam: & politicam. Ratiocinalis Logicam cōtinet: & rhetoricam. Cum enim duo genera orationis sint: concisa: & perpetua: concisa dialectica: perpetua rhetorica assignatur. Et Zenocleates quid interesset inter rhetoricam & dialecticam interrogatus: clausam prius compressis digitis dialecticam indicans: deinde deductam & apertam rhetoricam significans: manum porrexit. Sed hic illud occurrit. Si libentius in philosophia q̄ in rhetorica ocium cōsumere Cicero consueuit: ergo rhetorica quā partē ratiocinalis diximus: philosophia nō est: facile soluitur quæstio. Nam moralem per excellentiam dicimus intelligi: quæ bonum reddit uirum: cum doctum tantū naturalis & ratiocinalis efficiat cæterū rhetoricam philosophiam esse aperte in paradoxis Cicero indicat dicens: Quia nos ea philosophia plus utimur quæ peperit dicendi copia.

MARCI. T. CICERONIS Oratoris Clarissimi Rhetorices nouæ Liber Primus Incipit.

ET SI NEGOCIIS FAMILIARIBUS impediti uix satis ociuʒ studio suppeditare possumus: et ipsum qd' datur ocii libētius in philosophia cōsu-

Antonii Mancinelli Cōmentariolis in Rhetoricen ad Herēnium. Ad Hieronymū Omphredi Iustinianum Patritium Venetum. Protonotarium Apostolicum. Archidiaconū Cōcordiensem.

ET si negociis familiaribus impediti: primum beniuolentiam captat a persona sua: ostendit enim qualis fuerit in amicos. Quum dicit se negociis familiaribus impeditū fuisse. Quum etiam profert quæq; incōmoda quæq; difficultates circa studiū suum essent. Nam uix satis ocium illi suppeditare poterat. Demū instantibus quoq; difficultatibus amico obsequi uelle ostendit. Captat beniuolentiam ab auditoris persona: quum dicit illum nō sine causa Rhetoricen cognoscere uoluisse. Inde a rebus ipsis: laudando enim extollit illas: nam inquit in se non parum fructus habere dicēdi copiam cōmoditatemq; orationis. Docilem postea reddit auditorem ibi. Quas ob res: ostendit quippe se necessaria tantum copiæ dicendi scripturum. postremo attentum facit ibi. Nūc ne nimium longa sumatur oratio. Pollicetur namq; iamiam de re ipsa dicere. Et si coniunctio est aduersatiua: est autem aduersatiua: quæ aduersum conuenienti significat: unde se impeditum ostēdit negociis familiaribus ita ut studio uacare uix possit. Etsi negociis: ordo est. O Cai herenni uolsitas tua

cōmouit nos ut de ratione dicendi conscriberemus ne aut tua causa noluisse: aut fugisse nos laborem putares. Et si negociis familiaribus impediti &c. Quotiens enim insunt. Quāuis licet & si Quāq̄ similiaq;: & Tamen. Nimirū a uerbo cui adherebat tamē ipso tamē excusso incipiēda est cōstrui oratio: qd̄ idcirco in ligatura & quasi iūctura orationis insertū est: quia oratio unde nō debuerat inceperat. Qd̄ si principali uerbo cœpisset: supuacuū fuisset inserere tamē. Tūc igitur quū recte ichoatur, illā dictionē ut supfluam quasi functam officio suo debemus abiicere. Negociis familiaribus. Actionibus causarū & defensionib⁹ amicorū. Ait.n. lib. iiii. episto. ad Seruiū Sulpiciū. Nō amicorū negociis. Nō reip. pcuratione impediebātur cogitationes meæ. Et philippica. vii. inquit. Omne.n. curriculum industriæ nostræ in foro in curia in amicorū periculis ppulsandis elaboratū est. In fine etiā libri primi ad Herēniū illa scribit. Et si quo tardius hæc q̄ studes absoluētur: tū rerū magnitudini: tum nostris quoq; occupationibus assignare debebis. Negociis: negociū dictū q̄ nō sit ocium: ut scribit Festus: Vt uero Fabius lib. iii. ait: sic finit Apollodorus Negociū est cōgregatio psonarū locorū temporū causarū factorū instrumētorū sermonū scriptorū & nō scriptorū. Familiaribus familiares ex ea de familia dicebant. olim ut scribit Festus. Amicus aūt familiaris & Necessarius quo pacto differāt. M. Cice. in orōne pro rege Deiotaro pādit his uerbis. Laboro eqdem regis Deiotari cā: quocū mihi amicitia populi ro. cōciliauit hospitiū: uolūtas utriusq; cōiunxit. Familiaritatē cōsuetudo attulit: sūmā uero necessitudinē magna eius offam ī me & in exercitū meū, effecerūt &c. Ociū. quietē occasionē & tēporis oportunitatē: Vacationemq; a labore. Cicero aūt lib. v. tusc. ait. Quid est.n. dulcius ocio litterario ubi pro labore studii ociū accepit: qa his q studiis opam dant necesse est ut nō negociosi sint. Studio. Studiū est animi ad aliqd agēdū ptinacia; Vel studiū est animi cōsensus ad aliqd utrūq; Victorinus scribit lib. i. rhe. Vbi ēt Ci. inqt. Studiū est aī assidua & uehemēs ad aliquā rem applicatā cū uolūtate occupatio: ut phiæ poetriæ geometriæ lrarū. Suppeditare: submistrare. Possumus: possumus psentis Indicatiui uoce in antiqs legit: & ita legendū est. Nā & si. Et quāq̄ indicatiuū sp ascisctīt. In principio. Lorōnū epistolarū librorū. Quāuis & licet ī hoc loco raro; In cæteris oīa indifferēter. In phia: Moralē intelligit: quæ oratori ualde est necessaria: itaq; nisi eā tenuerit nihil in quo magnus esse possit hēbit. Fab. item lib. ii. ait q̄ rhetorice locū in ethice negocialē assignāt. i. pragmaticon. Et Ci. li. i. tuscu. phiam Studiū sapiētiæ interpratatur. Et li[...] eiusdē operis phōs sapiæ studiosos appellat. Vbi etiā de philosophia sic ait. O uitæ philosophia dux: O uirtutis indagatrix expultrixq; uitiorū: Quid nō modo nos sed oīno uita hoīum sine te esse potuisset? Tu urbes pepisti. Tu dissipatos hoīes in societatē uite cōuocasti. Tu eos inter se primo domiciliis deinde cōiugiis tum lrarū & uocū cōiunctione iunxisti. Tu inuētrix legū. Tu magra morū & disciplina fuisti. Ad te cōfugimus. a te opē petimus. tibi nos ut antea magna ex pte sic nūc penitus totosq; tradimus: hæc Ci. qui ēt lib. i. tus. sic dixerat phia uero oīum mr artiū qd est aliud nisi ut Plato ait, Donū ut ego inuentū deorū: hæc nos primū ad illorū cultū deinde ad ius hoīuz qd̄ situ est in generis hūani societate tū ad modestiā magnitudinēq; aī erudiuit: eadēq; ab aīo tāq̄ ab oculis caliginē dispulit &c. Idē uero lib. i. de oratore scribit quo mō phia in tres ptes est distributa in naturæ obscuritatē in differēdi subtilitatē. In uitā atq; mores tertiū genus inqt q̄ sp oratoris fuit nisi tenebimus nihil oratori in quo magnus esse possit relinquemus. Macro. ēt lib. ii. de som. scribit phiam triplicē esse. Moralem. Naturalē & rōnalē. Moralis ē quæ docet morū eximiā perfectionē. Naturalis quæ de diuinis corporibus disputat. Rōnalis: quū de incorporeis sermo est q̄ mens sola cōplectitur. Est aūt phia ut scribit Alcinous affectio sapiæ: q̄ soluit ac reducit ad intelligibilia: conuertitq; nos ad ea q̄ sunt sm ueritatem.

mere cōsueuimus: tua nos tamen Cai Herenni uoluntas cōmouit: ut de ratione dicendi cōscriberemus: ne aut tua causa noluisse: aut nos fugisse laborem putares: et eo studiosius hoc negocium suscepimus: qd̄ te non sine causa uelle cognoscere rhetoricam intelligebamus. Nō enim parū in se fructus habet copia dicendi: et cōmoditas orationis; si recta intelligentia et diffinita animi moderatione gubernetur. Quas ob res illa: quæ græci scriptores:

FRAN. M. Tua tū nos uoluntas. Nō parua beniuolentiæ captatio est: cum negociorum & studiorū intermissa cōsuetudo dicitur: ut amici satisfieret uolūtati. In quo & a psona ppria beniuolētiam comparat Cicero: bonū enim uirū se ostēdit: cū amici cā laborez suscipit quē honestū & utilē nō subterfugit: qd̄ si faceret turpe & dedecus esset. Nam amicis honesta petentibus negare nefas est: cū ut ipse ait in lælio. Hæc in amicitia lex sanciatur: ut ab amicis hōesta petamus & amicorū cā honesta faciamus roga: ti: officio ōte fungitur amicitiæ quæ ē ut Salust. ait. idē uelle & idē nolle. Ne nos aut tua causa noluisse. Duo sunt quæ ad scribendū Cice. impellūt: primū ut amici morē gerat uolūtati: alterū ne laborē subterfugere uideat: quorū neutrū honeste facere poterat. Tua cā. Debemus. n. uelle q̄cūq; tu uis. De rōne dicēdi. Rhetorices diffinitionē cōplexus ē: q̄ rō dicēdi ē. Dicere aūt est apte copiose distincte loq. Nec dicit q̄sq̄ nisi q exacte loqtur. At uero loq a nā ipsa ē. Cōscriberemus. nō sine cā sic locutus est: nā de oībus rhetorices ptibus tractat: qd̄ in eo libro nō facit quē ueterē rhetoricā noīant in quo de sola ut dictū est inuētione pcepit. Et eo studiosius. Atterum hic reddit Herēnium

dit Herenniũ. Attentos enim facimus. Cum de rebus magnis: nouis: inusitatis & q̃ utiles sint illis praesertim qui audiũt: uerba nos facturos pollicemur. Eo studiosius. iõ libentius. Laborem hunc iugẽ suscepi qm̃ te ideo artẽ rhetoricam cognoscere uelle intellexi: ꝙ utilem nõ malam sicut multi eam esse iudices. In ueteris prohoemio Multos dicit illis tpibus fuisse quibus rhetorices nomen erat inuisum: ꝙ noxiam eam esse putabãt: & plus mali q̃ boni in se habere. Sed utilissima est siquis eã cũ sapia coniungat. Non sine cã. Nõ temere sed quod utilẽ ducis esse. Copia dicendi rhetorica. Quam rõnem dicendi superius uocauit Copiã. nunc dicit nihil est enim tã oratori necessariũ: q̃ idoneorũ uerborũ copia. Illud enim maxime in oratione cauendũ est: ne arrida & ieiuna sit. Cõmoditas oratiõis. Non frustra hoc additũ nã in eo precipue occupatus esse debet orator: ut utilitatẽ aliquã afferãt q̃ dicit. Cõmoda aũt tũc erit oratio. Cum nihil superfluũ dicetur: nihil omittetur necessariũ. Ille tamẽ sensus uerior est ut Cõmoditatẽ dicamus orationis cũ accõmodanť uerba sentẽtiis. & Humilibus humilia. Mediocribus mediocria: sublimibus sublimia efferunť. Quod in operibus suis seruare Virgilium animaduertimus. Recta intelligentia ut recte ea de qbus dicendũ est: orator intelligat: omnẽ scilicet subiectã materiam. Ne illa in eũ cadat reprehẽsio: que a Mutio Scaeuola in Seruiũ Sulpitium oratorem pstantissimum pfecta olim tradiť. Turpe esse: patritio & nobili & causas oranti ius in quo uersaretur ignorare Cum de re amici sui quaerens Seruius quod responsum a Mutio de iure fuerat parũ itellexisset: iterũq interrogasset. Qua contumelia adductus Ciuili iuri operam dedit. Et certe recte dicere nemo potest: nisi qui rem intelligat de qua contingit dicere. Diffinita animi moderatione: Breuissime hoc loco illud attingit: qd in ueteris rhetorices poemio: prolixe disputauit: Eloquentiã scilicet cũ sapiã oportere esse coniunctã. Nam eloquentiam sine sapientia prodesse nunq̃ dicit: obesse plerũq: satiusq est sapientem esse sine eloquentia. Quã eloquentẽ sine sapientia. Vtentiũ aũt uitio mala fit eloquentia. Quod si ad malũ tantũ data esset: nõ mater natura ipsa que dedit. Sed nouerca: ut Quintilianus: ait fuisset cũ adeo praestans sublimisq res sit. Sapientiã uero: cui Eloquentiã cõiunctam debere esse asserimus: uirtutem illã intelligimus: que sic diffinitur. Virtus est habitus animi in naturae modũ rationi consentaneus. In naturae modũ diciť ut platonem secutus ait Victorinus. Quoniã duobus constamus anima & corpore. Immortalis anima est: & si imortalis a diuinis descendit: ergo perfecta est. Sed acies q̃uis perfecta anime quodam corporis crasso tegmine irretitur: & circũfunditur. Et ita fit ut quandam obliuionem sui capiat. Cũ uero studio: ac disciplina ueluti detegi ceperit atq nudari. Tunc in naturae suae modum animi habitus reuertitur: atq reuocatur. Hãc uirtutẽ Plato dicit nũc arte fieri nũc cum hominibus nasci nunc exercitatiõe cõfici nũc a deo dari. Cicero eandẽ ponit cũ sapiẽtia in eo qd uel in naturae modũ qd uerius est. Quoniã ut zeno dicebat hominis finis est. Cõsentaneae secundũ naturam uiuere. Id aũt esse secundũ uirtutem uiuere ad eam enim nãm nos ducit. Diffinita ergo moderatione Sapientiam quã cũ eloquentia coniunxerit: diffinite animi moderatiõe gubernabitur: neq ea defendet q̃ defendenda nõ sunt neq ea oppugnabit que oppugnare nefas est. Vel uirtute que eadem cũ Sapientia est diffinita certa & recta & ueluti circũscripta clausaq extremis que uitia sunt: neq inclinans p excessum neq declinans per defectũ sempq sibi in faciendis & nõ faciendis cõsonans. Moderatione oĩm enĩ moderať uirtus: Quae ut ait Oratius Mediũ est uitiorum utrinq redactũ. Quas ob res. Hic a psona aduersariorũ beniuolentiã colligit quos in odiũ rapit. Cũ eorũ arroganter: & inaniter facta cõmemorat. Dicit. n. supflua nimiũ: & que nihil ad artẽ ptinebant: cõquisiuisse & ut multa scisse crederenť: & ut difficilior ars cognitu uidereť. Sciẽdũ aũt est auctor Varrone oĩum pene artiũ quedã intrinseca eẽ que dã extrinseca. Intrinseca pcepta. Sic necessaria sunt: Sic artẽ cuius sunt: cõstituũt: ut Sine illis tradi ars ipsa nõ possit & hẽri. Exẽpli gratia ne a nostra discedamus facultate rhetoricã qui tradit: regulas & pcepta tradat inuentionis: eloquutiõis: memoriae & pnuntiationis necesse est. Exordii praeterea: & reliquarum orationis partiũ: quod sint status doceat & caetera oĩa aperiat. Sine qbus pcipi ars nõ põt. Intrinseca haec dicenť. Extrinseca uero ad artẽ quidẽ aliquo modo pertinẽt: necessaria tñ nõ sunt. Et si praetereas nihil afferas arti uel discenti detrimenti. Vt quaerere de origine & auctorib⁹ rhetorices: an sit ars an uirtus differere: non. n. statim ad ipsum ptinet artificiũ quicq̃ instruunt oratorẽ: In huius modi rebus inanis gloriae cupidi: occupati erãt graeci. Se tñ illa dicit tñ que scriberet assumpsisse. In quo a sua persona beniuolentiam cõparat. In rhetores illos graecos dici scito qui superflua & inutilia multa scripserunt: ut hermagoras: de quo ait in ueteri. Nã Hermagoras quod nec qd dicat attendere: nec qd polliceať: intelligere uideť. Caeterũ multi artẽ utiliter & cõmode ex graecis tradiderũt. Vt Aristoteles. Theophrastus. Theodorus. Gadareus. Appollonius. Malon. Dionysius Halycarnaseus: & alii non pauci. Quas ob res. Recte plurali numero usus est. Duo. n. superius dixit fuisset que suscipere laborem scribendi compulerunt: alterum ne amici causa nõ uidisse: alterum ne laborẽ subterfugisse putaretur.

ANT. M. Voluptas. Voluptas est que qd cũ rõne desideratur: estq in solo sapiẽte. Quae ãt aduersus rõnẽ excitata ẽ uehemẽtius: ea libido ẽ uel cupiditas effrenata: q̃ in oibus stultis inueniť. Auctor est Cice. li. iiii. tusc. De rõne dicẽdi piphrasis ẽ uel interpraetatio rhetorices: Cõscriberemus: de oibus partibus simul docẽtes. Vñ in plogo lib. iii. ait. Ne qd nobis rhetorice artis deesse possit. Rhetoricam. rhetoricen in latinũ trãsferẽtes tũ oratoriã tũ oratricẽ nõinarũt: ut docet Fabi⁹. li. ii. c. xv. Et. li. v. scribit ꝙ rhetorice est bene dicẽdi scia. Aut rhetoricẽ est inueniẽdi recte & disponẽdi & eloquẽdi cũ firma memoria &

dignitate actionis scia. Si recta ĩtelligẽtia: scribit Ci. i ꝓhemio rhe. Sapiẽtiã sine eloquẽtia parũ ꝓdest.

FRAN. M. Inanis arrogãtiæ cã: nõ ut suis prodessent sectaroribus. Sed ut gloriã ipsi: si multa dicerent & insolita: pauꝗ ad artem spectantia consequerent. Arrogare est nimiũ de seipso præsumere: sibi ipsi indulgere: & placere: ac propriis bonis supbire: maioraꝗ ea existimare: q̃ re uera sint. propriæ aũt est de seipso aliquid prædicare. Vt aũt nobis arrogamus: cum de nobis ipsis aliqd ꝓdicamus. Quod inanis iactantiæ: Superbiæ: & insolentiæ est. Sic aliis tribuimus quos laudamus: & magnificamus. Cicero non tantum mihi arrogo inquit: neq assumo. Idem nõ tantũ mihi arrogo quantũ tibi tribuo.

Inanem dixit: quoniam inanes: hoc est uanos & stultos hoies reddit. Assumpserunt tanquam ab ipsis inuenta: tanquã ipsoꝝ labore quæsita. Parum multa: hoc est ut multarum rerũ tenere scientiam uiderentur. Difficilis & ipsi propterea magis cõmendarentur: ꝙ tam occulta & obstrusa inuenirẽt explicarẽtq. Cognitu: ut cognoscerenť. Sicut effabilis dictu: hoc est ut dicatur. Supinũ enim ẽ: quod a nomine tantum & eodem adiectiuo regitur non rem: non substantiam: aut qualitatem. Sed actionem potius uel passionem uerbi significat. Non. n. spe quæstus. Et hic rursus a persona sua beniuolum facit herennium: officiũ suũ sine arrogãtia laudans. Dicit enim se utilia tantum & ne

inanis arrogantiæ cã sibi assumpsere relinqmus. Nã illi ne parũ multa scisse uiderentur: ea cõquisiuerũt: quæ nihil ad ꝓpositũ attinebãt: ut ars difficilior cognitu uideretur. Nos aũt ea quæ putauimus: ad rõnem dicendi pertinere sumpsimus. Non. n. spe quæstus aut gloria commoti uenimus ad scribendum: quẽadmodũ cæteri: sed ut industria nostra tuæ morem geramus uoluntati. Nunc ne nimium longa sumatur oratio: de re dicere incipiemus. Sed si te illud unum mouerimus: artem sine assiduitate dicẽdi non multũ iuuare: ut intelligas hãc præceptiõis rationem ad exercitationem accõmodari oportere:

cessaria conquisiuisse: quoniã non spe lucri: aut cupiditate gloriæ surrexerit ad scribendũ: sed ut amico obsequeretur honesta petenti. Quæstus. lucri inhonestum autem lucrũ significat quæstus. Vñ Meretricius diciť q̃stus. Gloria inani scilicet: quã ex rebus quærimus minus honestis. Nam uera gloria ex honestate nascens: q̃renda est: pro qua adipiscẽda romani ueteres sp laborarũt: pro qua ẽt mori nõ recusarunt: quam sic diffinit Cicero Gloria est frequẽs fama cum laude quẽadmodũ cæteri. s. fecerũt. Nam & aristoteles Isocratis rhetoris: ut Cicero ait: Gloria cõmotus cuius scolam frequentari uidebat: cũ sua nõ admodũ frequentareť: promeridianis horis rhetoricã docere incepit. Noto illo ex philocteta uersu frequẽter usus αισχρον σιωπαν και ισοκρατη εαν λεγειν hoc est turpe est Aristotelem tacere: & Isocratem pati dicere. Industria nostra: labore nostro & diligentia: cum qua Industria conuertitur: Quæ est honestus labor: in re honesta susceptus. Morem geram: obsequar: obediam: utimur & integra dictione morigeror. Vnde moriger: & morigerus obsequẽs & obediens. Nunc ne nimium longa. Præfationẽ cõcludit: ne si ea nimis longa utatur: imitari eos uideatur quos superflua quæsiuisse accusat. Assiduitate: cõtinua ꝗuadã dicendi cõsuetudine: cuius magna uis est: ut ipse ait Cicero. Ouidius quoꝗ inquit nihil assuetudine maius: optimus dicendi magister usus est: sine quo parũ discẽti artis conferent præcepta. Hanc rationem præceptionis: hanc doctrinam: & hæc artis rhetoricæ documenta. Ars præceptio dici ideo iure potest: quoniam in præceptis regulisꝗ consistit. Accommodari, adaptari: adiungi. Ad exercitationem: sine qua nulla in arte: quecũꝗ sit: excellere possumus. Oratoris officium est. De arte rhetorica precepturus: prius oratoris diffinit officiũ. In qua diffinitione quis finis rhetoricæ sit simul ostendit: nõ. n. officium recte diffiniri potest sine admixtione finis: neꝗ finis sine cõmixtione officii: quare ut facilius cognosci res possit: qđ sit rhetorices genus: q̃ spẽs: quæ materia quæ artis partes integrales: quod instrumentũ: quod partes instrumẽti: quod opus rhetorices: quis effector: quod eius officium: quis finis sit dicendum uideť. His enĩ expositis melius quæ de oratoris tradit officio intelligenť. Genus rhetorices facultas est; quæ omniũ artium quoꝗ est: ut cũ dicimus dialectice facultas est discernendi uerum a falso: Rhetorica benedicendi: Grãmatica recte loquendi Geometria metiendi: in iis omnibus genus est facultas. Species tres sunt. Demonstratiua. Deliberatiua. Iudicialis: quæ & causarum genera dicuntur: sed de his multa inferius. Materia ciuilis quæstio est. Sicuti Cicero uult hoc loco: & in ueteri rhetorica ubi ait Ciuilem quandam rationem esse quæ multis & magnis ex rebus constat: & eius quandam magnã & amplam partem esse artificiosam eloquentiam: quã rhetoricam uocant. Idem Cicero in libris de oratore omnibus de rebus dicendum: oratori arbitrať. Quintilianus quoꝗ res omnes materiam iudicauit rhetorices esse: quæcũꝗ subiectæ fuerint. Et ad dictionem propositæ. Et re uera circa omne orator subiectum uersatur: de quo probabiliter dici possit. Integrales. Rhetorices ptes qnꝗ sunt. Inuentio. Dispositio. Elocutio. Memoria & ꝓnuntiatio. Instrumentum ipsa est oratio cuius hæ sunt partes: exordium narratio diuisio confirmatio confutatio conclusio. Opus rhetorices est docere & mouere: qđ ex hisdem sex instrumẽti partibus subministrareť. effector ipse est orator: cuius officium est dicere apposite ad persuasionem: finis est tamen in ipso: tum in altero. In ipso quidem benedixisse idest dixisse apposite ad persuasionem in altero uero persuasisse.

Neq̧ enim si qua impediant oratore quominus persuadeat:finem suum nō eẽ consecutus dicetis:modo quantum in ipso est officium impleuerit:& persuadere nixus sit.

ANTO.M. deesse ciuitatibus.Eloquētiā uero sine sapientia nimiū obesse plærūq̧:pdesse nūq̄. Fabius ēt lib.xii.scribit φ si uis illa dicēdi malitiā instruxerit nihil sit publicis priuatisq̧ rebus pniciosius eloquētia. Intelligētia aūt ut Ci.circa finē rhe.docet est p quā aīus ea pspicit q̄ sunt:est.n.una ps prudētiæ.Prudētia uero est rerꝝ bonarꝝ & malarꝝ scīa partes eius memoria itelligētia puidētia.Memoria est p quā aīus repetit illa q̄ fuerūt.Intelligētia est:&c.ut diximꝰ.Prouidētia est p quā futurū aliqd uidet̃ anteq̄ factū est. Definita certa. Quas ob res.Docilē facit auditorē ostēdēs se necessaria tantū copiæ dicēdi scripturꝝ. Arrogātiæ:Arrogans pclara & ea q̄ nō insunt & maiora q̄ insūt fingere sibi uidet̃.dissimulator aūt cōtra negare q̄ sibi insunt aut iminuere solet.Ita interpr̄tatur lib.iiii.æthi.Aristo.Argiropylus.Vt ars diuidit̃ Rhetoricæ ī artē Artificē & opus.Ars est q̄ disciplina pcipi debet.Ea est benedicēdi scīa.Artifex est q pcipit hanc artē.i.orator:cuius est sūma bn̄dicere.Opus qđ efficit̃ ab artifice.i.bona oratio:hæc Fab.lib.ii.scribit.Rationē dicendi Rhetorices definitio. Quæstus:lucri. Gloria:gloria est illustris ac puagata uel in suos ciues uel in patriā uel in omne genus hoīum fama meritorꝝ.Auctor est Cic.in orone pro.M.Marcello.Idē uero lib.ii.rhe.sic ait.Gloria ē frequēs de aliquo fama cū laude. Nō.n.spe quæstus:beniuolū maxime ergą herēniū auctor se hic oñdit:cū nō quæstus nō gloriæ cā scripserit sed dūtaxat uti amico obseqret̃. Industria cura labore studio. Morē geramus:obseqmur. Nūc iā nimiū:attentū facit auditorē pollicet̃.n.iamiam de re dicere.Sed supple de re dicere īcipiemus. Artē sine assiduitate dicēdi. Multo labore assiduo studio uaria exercitatione plurimus expimētis altissima prudētia psentissimo cōsilio cōstat ars dicendi:ut scribit Fab.lib.ii. Rōnē:Causa est q̄ nos impingit ad aliqd faciēdum.Ratio aūt q̄ utimur in faciēdo.Seruius auctor in arte.Victorinus uero lib.i.rhe.sic ait:Cā est animi ipulsus ad aliqd agēdū.Rō est gerēdorꝝ ordo ex cā ueniētiū:ut qd quo loco facias ac dicas itelligas. Præceptiōis disciplinæ:pcepta.n.& pceptiones indifferēter pro disciplina ponimus. Accōmodari:adiungi.Virgi.lib.ii.æneí.Lateriq̧ argi suum accōmodat ensem.

De oratoris officio. Tit. Primus.

ORatoris officium est de his rebus posse dicere:quæ res ad usum ciuilem moribus & legibus constitutæ sunt:cum assensione auditorum:quoad eius fieri poterit.

FRAN.M. Oratoris officiū. Hic mām tangit rhetorices:Nam si oratoris officiū est de his rebus posse dicere:quæ ad usum ciuilem pertinent:oēs ciuiles cōtrouersias materiā intelligimus oratoris esse.Et cōstitutiones quæ tres sunt.Cōiecturalis legitima.Iuridicialis.Ciuilis qōnis partes sunt:qđ & ī libro de oratore dicit:ut nulla rhetorices pars esse possit:quæ in ciuili negotio nō sit.Orator a Cesorio Catone quē primū apud romanos legimus rhetoricē fuisse:uir bonus diffinitur:dicēdi peritus.Quintilianus quoq̧ lib.institutionū oratoriarum talē quē ɔstituit & instruit ipse:oratorē uult esse:nec intelligi citra uirtutē posse.Et re uera si malo uiro adiuncta fuerit eloquētia publicis priuatisq̧ rebus perniciosius nihil erit.Adde φ malis etiā cū uera dicunt nō credit̃.Et ut Aurelius Augu.dicit:omni grauitate sermonis maius pondus hēt uita dicentis. Deniq̧ talis sit orator:qlē designasse his uersibus Virg.uidet̃. Tum pietate grauē:ac meritis si forte uirū quē cōspexere silēt:arrectis auribꝰ adstāt:Ille regit dictis aīos:ac pectora mulcet. Officiū sic diffinit̃:auctore uictorino officiū uniuscuiusq̧ psonæ actus ɔgruēs. Est:Scd̃m mores & istituta ciuitatis:sed p psonis ut scimus officia diuersa sunt.aliud pris:aliud filii:aliud dn̄i:aliud serui officiū est:p ipsa sumit̃ uirtute:nōnūq̄ & pro bn̄ficio siue obseqo.Vnde officiosus:singulæ quoq̧ artes suā actionē offm̄ uocāt:ut offm̄ grāmatici:offm̄ oratoris. Posse dicere.facultatē dicendi hēt:qm̄ nō tūc solū orator dr̄ & hr̄ cū orationē hēt:sed etiā cū nō dicat:mō ita institutus sit atq̧ instructus & arte īgenioq̧ patus:ut dicēdi uim hēat & facultatē:qn̄ opus sit. Quæ res ad usum ciuilē.Politicā oñdit q̄ in gubernatiōe ciuitatis & negociis ciuilibus uersat̃.Cū uero ait moribꝰ & legibus ɔstituta sunt:ciuilē inuit qōnē:q̄ ex his oriri cognoscit̃:q̄ moribꝰ & legibus cōtinent̃.Et certe oīs reip.status moribꝰ & legibus cōstat.Ciuilē aūt qōnē mām rhetorices eē plærīq̧ quos hic secutus est Ci.uoluerūt.Mos differt a lege:nā sine scripto ē:in cōsuetudine positus lōgo tpe oīum cōsensu approbatus:ut uenerari senectutē:lex scripta ē:eadē in ɔsensu unius & uolūtate qnq̧ posita est mos nō nisi multorꝝ pōt eē pterea unius dici aut paucorꝝ lex esse:mos nō nisi lōgi tpis. Cū assensione auditorꝝ quoad eius fieri poterit.Hoc addidit:qm̄ nō semp psuadet orator:psuasio.n.tum ī ipso:tum in auditore est.duplex igit̃ finis ē intrīsecus in ipso psuadēdi:extrīsecus in auditore:ut psuaderi uelit:Nec uitiū dicet̃ oratoris si qn̄ nō psuaserit:sed auditoris q psuadere noluerit sicuti medici uitiū nō erit:si ægrotus q intēperās ē:& parere nō uult:sanatus nō fuerit:quātū.n.in eo extitit:& officiū suū curandi & finē sanādi ipleuit.bonus quoq̧ gubernatoris bene & uigilāter nauē regēs:si portū tenere nō pōt:in quē peruenire studet:& uēto & tēpestate alio impellit̃:nō nomē gubernatoris amittit:qm̄ quoad eius fieri potuit officio suo gubernādi & fine portū tenēdi functus ē.Pari rōne si ita orator dixerit:ut psuadere potuerit:q̄uis nō psuaserit:suū tn̄ tuet̃ officiū:& finē. Quoad eius:male sentiūt qui uolūt eiꝰ pro ab eo poni more græco.Modus loquēdi ē:& ps una:qđ in epl'a cognoscit̃ ad apium:cū sic ait Ci.si eam quoad eius fieri poterit q̄.expeditissimā tradideris:quoad eius ergo significet quatenus:& ut uulgo dicunt inquātum.

ANT.M. Oratoris officium:orator est uir bonus dicendi peritus: ut.M.Cato definiit auctore Fabio lib.xii. Vir bonus aũt cõsistit natura moribus uita artibus.dicendi peritus cõsistit artificiosa eloquẽtia:q̃ cõstat ptibus qnq̃:inuẽtione:dispositione:elocutiõe:memoria:pronũciatione:& fine officii qđ est aliqd psuadere. Vtq̃ Cice.lib.i.de oratore scribit. Is orator erit qui quæcũq̃ res inciderit quæ sic dictione explicanda prudenter & cõposite & ornate & memoriter dicet:cum quadam actionis etiam dignitate. At Victorinus inquit:Orator est qui in causis priuatis ac publicis plena & perfecta utitur eloquentia. Rhetor est qui docet litteras atq̃ artes traditor eloquentiæ. Sophista est apud quem dicendi exercitium discitur.

Officium est:officiũ dicitur quasi efficiũ ab efficiendo quod unicuiq̃ personæ congruit. Vt Donatus in adelphis inquit.hinc Victorinus ait:officiuʒ est qđ ex legibus uel ex natura necesse est nos ĩpossibile.

De his rebus posse dicere.Cice.lib.i.de oratore.Oratorẽ plenũ atq̃ pfectuʒ esse eum qui de oĩbus rebus possit copiose uarieq̃ dicere.Fabius etiã lib.ii.scribit q̃ Vis oratoris professioq̃ ipsa benedicẽdi hoc suscipere ac polliceri uideť:ut omni de re q̃cũq̃ sit ꝑposita ornate ab eo copioseq̃ dicať. Dicere.Scribit Cic.ĩ Bruto Dicere ꝓprie esse oratoꝝ:loq uero dialecticoꝝ.Et de claris oratoribus inquit q̃ sunt duæ sũmæ in oratore laudes. Vna subtiliter disputãdi ad docẽdũ.Altera grauiter agẽdi ad aĩos audientiũ pmouẽdos.

Ad usum ciuilẽ:ad ciuiũ utilitatẽ.lib.ẽt.i.the.ait oratoriã facultatẽ ciuilis sciæ partẽ eẽ. Moribus & legibus.Mos est institutũ pſum ptinẽs maxime ad religionẽ cerimoniasq̃ deoꝝ antiquoꝝ auctore Festo. Lex aũt est rõ sũma insita iñ nã:q̃ iubet ea q̃ faciẽda sũt:phibetq̃ ꝯtraria:ut Tullius lib.i.de legibus inq̃t. Secũdo uero ait Cõstat pfecto ad salutẽ ciuiũ Ciuitatũq̃ ĩ columitatẽ uitãq̃ oĩum q̃etã & beatã cõditas esse leges. Assensiõe.i.cõsensu. Quoadeius fieri poterit:quãtum in ea re.Gellius quoq̃ lib.xiii.in prin°.sic ait.Capita aũt locoꝝ argumẽtorũq̃ qbus usus est quoadeius meminisse potui egressus ibi ex auditione ꝓpere annotaui.

De tribus generibus causaꝝ. Tit.ii.

TRia sunt genera causaꝝ:quæ recipere debet orator:demõstratiuũ:deliberatiuũ:et iudiciale.Demõstratiuũ genus est qđ attribuitur ĩ alicuius certæ psonæ laudẽ:uel uituperiũ. Deliberatiuum ẽ:qđ positũ in cõsultatiõe hẽt in se psuasionẽ & dissuasionẽ.Iudiciale est:qđ positũ in cõtrouersia habet accusationẽ in se:aut petitionem cũ defensiõe.

FRAN.M. Tria sunt genera causarũ. In oratoris diffinitione materiã artis & finem complexus est:nũc qd sit qđ ad usum ciuilem spectet:in quo oratoris uersať officium exponit.Et de speciebus tractat rhetoricæ:quæ & genera causarũ uocanť. Sũt aũt tres.Demõstratiua.Deliberatiua. Iudicialis:in qbus tota facultas rhetorices est. & eadẽ in singulis integra. Nam qui harũ unã tenuerit:pfectus orator erit:cũ singulæ species oratorẽ absoluant. Teramenes cognomẽto Cothurnus deliberatiuam tm̃ appræhendit:& orator dictus est: Zeno iudicialem tantũ adeptus:orator habitus fuit. Gorgias demonstratiua cõtentus oratoris noĩe nõ caruit. Hæ spẽs quẽadmodũ facultatis spẽs sunt:ita & cãruʒ genera sub quoꝝ quolibet cãæ oẽs sine spãles:sine indiuiduæ cõptæhẽdunť.Sub iudiciali spãlis cã est repetundaꝝ & maiestatis:ideo spãlis q̃ ad oẽs eius criminis reos ptinere põt. Indiuidua erit. Maiestatis Cornelii:& repetundaꝝ Verris: Sub deliberatiuo spãles cãæ Sũt oẽs quæ uenire in consultationẽ pñt:ut de pace:de bello. Indiuiduæ:ut de pace aut bello Pyrrhi.Eodẽ mõ sub demõstratiuo cãæ oẽs q̃ in laudẽ cadũt:uel uitupationẽ:spãles sũt ut de laude uiri fortis:indiuiduæ:ut de laude Scipionis. Hoc pacto facile cognosciť cur q̃ spẽs sunt facultatis rhetorices:ut cãꝝ dicanť gña. Nã quæ spẽs sunt eoꝝ respectu qbus subsunt gña ẽt pñt esse,eoꝝ respectu:qbus supponũtur. Sub oĩ aũt gñe spẽs est q̃ dr̃ de plurib⁹ numero differẽtib⁹ & indiuiduũ qđ singulare ẽ:ut sub aĩali hõ:& ĩdiuiduũ Frãciscus. qdã demõstratiuũ:deliberatiuũ: iudiciale tres ptes uocauerũt rhetorices. qdam gña rhetorices dicere maluerũt:optime illi quos secutus est Cice.genera cãꝝ nomĩauerunt:ut Quintil.sentit. fuerunt qui duo tm̃ genera esse uellẽt.deliberatiuũ:& iudiciale. Demõstratiuũ excludentes:qm̃ qui laudat uel culpat minime psuadeat:qđ oratoris est officiũ:sed decepti sunt:qm̃ cũ laudamus tacite suademus ut is apud oẽs talis habeatur qualẽ demõstramus:& cõtra cũ uitupamus dissuademus. Aristotelẽ secuti tribus generibus cõtenti fuerũt:aliqui ĩnumerabilia pene genera esse uoluerũt. Quintilianũ ut tria dũtaxat esse opineť tõ ea succurit q̃ oẽ oratoris officiũ aut in iudiciis est:aut extra iudicia. Eoꝝ de qbus iudicio quæritur. Manifestũ genus est:ea q̃ ad iudicẽ est nõ ueniũt:aut p̃teritũ hñt tp̃s aut futurũ:p̃terita laudamus:aut uitupamus:de futuris deliberamus. Item oĩa de qbus dicẽdum est: aut certa sunt necesse est:aut dubia:certa ut cuiq̃ est aĩus:laudat:aut culpat:ex dubiis ptim nobis ipsis ad delectationẽ sunt libera:& de his deliberať ptim sñiæ alioꝝ cõmissa:& de his lite cõtendiť. His ad hæc rõnibus tria nõ plura aut pauciora gña esse oñditur:qm̃ qcq̃d est de quo dici põt aut cõsilii est:aut iudicii:aut delectationis. Cõsilio deliberatiuũ genus cõstituiť iudicio iudiciale. Delectatiõe Demõstratiuũ. Quicq̃d p̃terea agiť:aut uenit ĩ iudiciũ:aut extra illud ẽ:qđ in iudiciũ uenit de p̃terito ẽ:cũ de eo agiť iudiciale genus efficiť qđ extra iudiciũ est:aut futuꝝ est aut pñs:si futuꝝ deliberatiuũ genus cũ de eo ꝯsultať ꝯstituit:si pñs: laudať aut rep̃hendiť.sicq̃ demõstratiuũ genus nasciť. sunt q querũt q̃ tp̃a:q̃ loca:quas psonas respiciant:quã materiã quẽ finẽ hẽant:a qbus deniq̃ aĩ ptibus pficiscanť. Iudiciale p̃teritũ respicit tp̃s:agitur.n.de his q̃ facta sunt. Deliberatiuũ futura ꝯsiderat nõ nũq̃ pñtia. Demonstratiuũ pñtia semp cõplect-

tur. Nam quæ præterita cõmemoramus ea ad pñs nostrũ traducimus negociũ laudandi uel uituperãda inuenies tñ de futuro accidere iudicium: & laudem etiam uel uituperationem: & ut de locorũ dicamus diuersitate: iudiciali forũ patet: demonstratiuo apud romanos olim cãpus martius patuit nũc senatus porticus & templa patent: deliberatiuũ in comitio & senatu exercet: rursus psone quæ tractãt hæc gña diuersæ sunt. Nã iudicialis causidicus est: demõstratiui & deliberatiui: senator: populus: princeps: & prudẽs cõtionator: materia etiam singulis generibus ppria est: cũ qua finis cõiunctus est: nã iudicialis materia est æquum iniquũ: iustũ iniustũ finis æquitas hoc est pars quædã honestatis deliberatiui materia utile inutile: finis ut Aristoteli placet utilitas: ut Cicerõi honestas & utilitas demõstratiui materia laus uituperatio: uitium: uirtus finis honestas. Ex tribus animi ptibus qđ unũ restat explicandũ pficiscunt: ab irascibili iudiciale: ira enim cõpulsus quis accusat: a cõcupiscibili deliberatiuũ qui.n. aliqua de re cõsultat: cupiditate aliqua motus: quod intẽdit suadet uel dissuadet: a rationali demõstratiuũ: laus enĩ omnis a ab aliqua descẽdit rõne. Tria sunt genera causarũ: genus trib⁹ modis accipit: p cuiusq patria ut a perusia perusinus: pro sanguine & cognatione uel deriuatiõe generis: ut a romulo romulidæ romani dicunt: a iulio iulia familia sicuti aũt philosophi accipiũt genus de pluribus dicit differentibus spẽ: prædicati: in eo qđ qd est: ut animal de homine & æquo qui differunt specie prædicat inquam significatione: & nos hoc loco accipimus: nã singulis generib⁹ causarũ suæ subsunt species ut superius diximus. Causarũ: causa duobus intelligitur modis: aut enim est ex qua aliquis sequit euentus ut pura ex igne in lignũ immisso: incẽdium: aut res in cõtrouersia posita circũstãtiis loci temporis rei psonæ implicita quæ a græcis υποθεσις nominatur hæc & finita q̃stio nuncupat: nã infinita a qua descendit est sine aliquo cõplexu a græcis θεσις uocata quod ut exẽplo pateat infinita erit q̃stio an uxor ducenda sit: finita an cateruĩ: ducenda qui suã alteri cõcessit. Recipere: a litigatore: nõ enim ipse orator causas habet de quib⁹ in foro aut in curia agendũ sit: sed recipit a reo aut ab eo qui laudari uult aliquid: uel de aliqua re cõsultari. Demõstratiuũ. hoc laus & uituperatio continentur: laus est oratio amplicans res bonas quas certe psonæ inesse dicimus: uituperatio est oratio amplicans res malas quas certe psonæ inesse dicimus a potiore tñ pte laudatiuũ uocat & demõstratiuũ: utrũq nomẽ e græco fluxisse credit: nã εγκωμιαστικον επιδεικτικον græci appellãt: deliberatiuũ iidem συμβουλευτικον dicunt προσηγορικον hoc est contionale nominauit Aristoteles. iudiciale uero δικανικον singula genera ab effectu diffinit: quid efficiãt ostendens: prius ãt demõstratiuũ qđ laudat uel uitupat: nã deliberatiuũ suadet aut dissuadet: iudiciale accusat: uel defendit. Alicuius certe personæ nõ sine causa hoc additũ: nã quod paulo ante diximus causa differt a quæstiõe q̃m generalis est cũ specialis & indiuidua cã sit quæ ab oratore recipit & tractat: nã quæstio phõ magis conuenit que quærit quæ mũdi forma sit: q̃ta magnitudo solis an aliqd præter uirtutẽ bonũ sit: ueniũt ut ait Quĩtilianus & quæstiones in cãs quæ prius tractatæ nõ mediocriter adiuuauit & cicero in orõne pro milone disputat liceat ne unq̃ hoĩem occidere: ut probet insidiatorẽ clodiũ iure a milone potuisse occidi. Cõsultatiõe: disceptatione & quodã opinionũ conflictu: habet.n. sñiæ dictionẽ & eius partes suasio & dissuasio: suasio qd faciendũ sit ostendit & hortat: dissuasio a faciendo dehortat & auocat. Iudiciale: iudicialis ptes: sunt accusatio & defensio accusatione aut in crimen aut in debitũ rapimus aduersariũ defensione crimen aut debitũ a nobis repellimus Petitionẽ cũ accusatione coniunxit defensionẽ cũ negatione qui.n. negat ab eo se defendit: qui petit qñ cedis uel furti aliquis accusat: accusatorẽ habet: cũ aliquid ab aliquo petitur: ut prædium habet petitorẽ: sed in accusatione se defendit reus in petitione negat: & quia is qui negat defendere se uidet uno uocabulo defensionis utrũq mire & oportune cõclusit. In cõtrouersia. in disceptatiõe & mutua cõtradictiõe: uidelicet fecisti: nõ feci: estq cõiecturalis cõstitutio possides iniuste prædium meũ: non possideo iniuste: est autẽ controuersia cum alius instat esse factum aliquid: alius negat.

¶ De tribus generibus causarum Tit. ii.

AN.M. Tria sunt genera cãrũ p̃lis ẽt in rhe. ad Alex. sic ait: tria sunt genera ciuili causarũ deliberatiuũ: demonstratiuũ. Iudiciale. horũ aũt spẽs sunt septẽ. Suasio dissuasio: laus Vituperatio. Accusatio defensio & q̃o. In q̃bus oĩs uersat orõ. Causarũ: cã est negociũ oĩbus suis ptibus spectãs ad q̃stionẽ. Aut cã est negociũ cuius finis est cõtrouersia: sic finit Apolodorus ut scribit Fabi⁹ li. iii. hermagoras uero Cãm esse dicit rem quæ hẽt in se cõtrouersiam ĩ dicẽdo positã: cũ certarũ personarũ interpositione: auctor Ci. li. i. rh. Demõstratiuũ: id ẽt laudatiuũ Fabi. li. iii. appellat. Personæ: psona ẽ rõnalis substãtia q̃ sermo explet ut scribit diome. Laudẽ: laus ẽ expõ bonorũ quæ alicui accidũt psonæ: uel cõiter uel priuatim: cõiter ut laus hoĩs: priuati uero ut laus socratis: priscianus auctor ex hermogene. In cõsultatiõe: in deliberatiõe uel q̃õne ĩfinita. Oĩs.n. orõ est aut de ĩfinite rei q̃õne sine designatiõe psonarũ aut tporũ aut de re certis in psonæ ac tporibus locata. In utraq ãt re q̃cq̃d in cõtrouersiã ueniat ĩ eo q̃ri solet aut factũ ne sit aut si ẽ factũ q̃le sit aut ẽt quo noĩe uocet: aut qđ nõ nulli addũt rectũ ne factũ eẽ uideat: hæc scri. Ci. li. i. de oratore. Cõsultare uero ẽ deliberare & aliqd peteт: nisi.n. adsit q cõsiliũ petat & q cõsiliũ det nõ ẽ deliberatio siue cõsultatio. Cõsultare igit quũ altera ps petit altera dat cõsiliũ. Q̃õ ãt duas ptes hẽt infinitã q̃ cõsultationẽ & definitã quã cõtrouersiã nõiat Ci. ĩ ptitiõib⁹. Et ĩ thopicis ait q̃ q̃õnũ duo sunt gña. Vnũ cognitiõis: alterũ actiõis: cognitiõis sũt hæ q̃rũ finis est scia: ut si q̃rat nũ ne ius pfcm̃ sit an ab aliq̃ q̃si cõditiõe hoĩuz & pactiõe. Actionis ãt hmõi exẽpla sunt: Sit ne sapiẽtis ad rẽp. accedere hæc & plura de q̃õne Cice. in thopicis. Suasionem & dissuasionẽ: Suasio est ad aliqd eligendũ aut dicẽdũ agendũue exhortatio: dissuasio uero

ANT.M. Oratoris officium: orator est uir bonus dicendi peritus: ut.M.Cato definiit auctore Fabio lib.xii. Vir bonus aūt cōsistit natura moribus uita artibus. dicendi peritus cōsistit artificiosa eloquētia: q̄ cōstat ptibus qnq;: inuētione: dispositione: elocutiōe: memoria: pronūciatione: & fine officii qd' est aliqd psuadere. Vtq; Cice.lib.i.de oratore scribit. Is orator erit qui quæcūq; res inciderit quæ sic dictione explicanda prudenter & cōposite & ornate & memoriter dicet: cum quadam actionis etiam dignitate. At Victorinus inquit: Orator est qui in causis priuatis ac publicis plena & perfecta utitur eloquentia. Rhetor est qui docet litteras atq; artes traditor eloquentiæ. Sophista est apud quem dicendi exercitium discitur.

Officium est: officiū dicitur quasi efficiū ab efficiendo quod unicuiq; personæ congruit. Vt Donatus in adelphis inquit. hinc Victorinus ait: officiuȝ est qd' ex legibus uel ex natura necesse est nos īpossibile. De his rebus posse dicere. Cice.lib.i.de oratore. Oratorē plenū atq; pfectuȝ esse eum qui de oībus rebus possit copiose uarieq; dicere. Fabius etiā lib.ii.scribit q; Vis oratoris professioq; ipsa benedicēdi hoc suscipere ac polliceri uidet: ut omni de re q̄cūq; sit pposita ornate ab eo copioseq; dicat. Dicere. Scribit Cic.i Bruto Dicere pprie esse oratoꝝ: loq uero dialecticoꝝ. Et de elatis oratoribus inquit q; sunt duæ sūmæ in oratore laudes. Vna subtiliter disputādi ad docēdū. Altera grauiter agēdi ad aīos audientiū pmouēdos. Ad usum ciuilē: ad ciuiū utilitatē. lib.ēt.i.rhe. ait oratoriā facultatē ciuilis sciæ partē eē. Moribus & legibus. Mos est institutū pſum prinēs maxime ad religionē cerimoniasq; deoꝝ antiquoꝝ auctore Festo. Lex aūt est rō sūma insita in nā: q̄ iubet ea q̄ faciēda sūt: phibetq; ꝯtraria: ut Tullius lib.i.de legibus inqt. Secūdo uero ait Cōstat pfecto ad salutē ciuiū Ciuitatūq; ī columitatē uitāq; oīum qetā & beatā cōditas esse leges. Assensiōe.i.cōsensu. Quoadeius fieri poterit: quātum in ea re. Gellius quoq; lib.xiii.in prin°.sic ait. Capita aūt locoꝝ argumētorūq; qbus usus est quoadeius meminisse potui egressus ibi ex auditione ppere annotaui.

℄ De tribus generibus causaꝝ. Tit.ii.

Tria sunt genera causaꝝ: quæ recipere debet orator: demōstratiuū: deliberatiuū: et iudiciale. Demōstratiuū genus est qd' attribuitur ī alicuius certæ psonæ laudē: uel uitupeтiū. Deliberatiuum ē: qd' positū in cōsultatiōe hēt in se psuasionē & dissuasionē. Iudiciale est: qd' positū in cōtrouersia habet accusationē in se: aut petitionem cū defensiōe.

FRAN.M. Tria sunt genera causarū. In oratoris diffinitione materiā artis & finem complexus est: usic qd sit qd' ad usum ciuilem spectet: in quo oratoris uersat officium exponit. Et de speciebus tractat rhetoricæ: quæ & genera causarū uocant. Sūt aūt tres. Demōstratiua. Deliberatiua. Iudicialis: in qbus tota facultas rhetorices est. & eadē in singulis integra. Nam qui harū unā tenuerit: pfectus orator erit: cū singulæ species oratorē absoluant. Teramenes cognomēto Cothurnus deliberatiuam tm̄ apprehendit: & orator dictus est: Zeno iudicialem tantū adeptus: orator habitus fuit. Gorgias demonstratiua cōtentus oratoris noīe nō caruit. Hæ spēs quēadmodū facultatis spēs sunt: ita & cāruȝ genera sub quoꝝ quolibet cāæ oēs siue spāles: siue indiuiduæ cōpræhēdunt. Sub iudiciali spālis cā est repetundaꝝ & maiestatis: ideo spālis q; ad oēs eius criminis reos ptinere pōt. Indiuidua erit. Maiestatis Cornelii: & repetundaꝝ Verris: Sub deliberatiuo spāles cāæ Sūt oēs quæ uenire in consultationē pn̄t: ut de pace: de bello. Indiuiduæ: ut de pace aut bello Pyrrhi. Eodē mō sub demōstratiuo cāæ oēs q̄ in laudē cadūt: uel uitupationē: spāles sūt ut de laude uiri fortis: indiuiduæ: ut de laude Scipionis. Hoc pacto facile cognoscit cur q̄ spēs sunt facultatis rhetorices: ut cāꝝ dicant gn̄a. Nā quæ spēs sunt eoꝝ respectu qbus subsunt gn̄a ēt pn̄t esse, eoꝝ respectu: qbus supponūtur. Sub oī aūt gn̄e spēs est q̄ dr̄ de pluribꝰ numero differētibꝰ & indiuiduū qd' singulare ē: ut sub aīali hō: & ī diuiduū Frāciscus. qdā demōstratiuū: deliberatiuū: iudiciale tres ptes uocauerūt rhetorices. qdam gn̄a rhetorices dicere maluerūt: optime illi quos secutus est Cice. genera cāꝝ nomīauerunt: ut Quintil. sentit. fuerunt qui duo tm̄ genera esse uellēt. deliberatiuū: & iudiciale. Demōstratiuū excludentes: qm̄ qui laudat uel culpat minime psuadeat: qd' oratoris est officiū: sed decepti sunt: qm̄ cū laudamus tacite suademus ut is apud oēs talis habeatur qualē demōstramus: & cōtra cū uitupamus dissuademus. Aristotelē secuti tribus generibus cōtenti fuerūt: aliqui īnumerabilia pene genera esse uoluerūt. Quintilianū ut tria dūtaxat esse opinet rō ea succurit q; oē oratoris officiū aut in iudiciis est: aut extra iudicia. Eoꝝ de qbus iudicio quæritur. Manifestū genus est: ea q̄ ad iudicē est nō ueniūt: aut p̄teritū hn̄t tp̄s aut futurū: p̄terita laudamus: aut uitupamus: de futuris deliberamus. Item oīa de qbus dicēdum est: aut certa sunt necesse est: aut dubia: certa ut cuiq; est aīus: laudat: aut culpat: ex dubiis ptim nobis ipsis ad delectationē sunt libera: & de his deliberat ptim sniæ alioꝝ cōmissa: & de his lite cōtendit. His ad hæc rōnibus tria nō plura aut pauciora gn̄a esse oñditur: qm̄ qcqd est de quo dici pōt aut cōsilii est: aut iudicii: aut delectationis. Cōsilio deliberatiuū genus cōstituit iudicio iudiciale. Delectatiōe Demōstratiuū. Quicqd p̄terea agit: aut uenit ī iudiciū: aut extra illud ē: qd' in iudiciū uenit de p̄terito ē: cū de eo agit iudiciale genus efficit qd' extra iudiciū est: aut futuꝝ est aut pn̄s: si futuꝝ deliberatiuū genus cū de eo ꝯsultat ꝯstituit: si pn̄s: laudat aut rephendit. sicq; demōstratiuū genus nascit. sunt q querūt q̄ tp̄a: q̄ loca: quas psonas respiciant: quā materiā quē finē hēant: a qbus deniq; aī ptibus pficiscant. Iudiciale p̄teritū respicit tp̄s: agitur.n.de his q̄ facta sunt. Deliberatiuū futura ꝯsiderat nō nūq̄ pn̄tia. Demonstratiuū pn̄tia semp cōplecti

tur.Nam quæ præterita cõmemoramus ea ad pñs nostrũ traducimus negociũ laudandi uel uituperãda
inuenies tñ de futuro accidere iudicium:& laudem etiam uel uituperationem: & ut de locoꝝ dicamus di
uersitate:iudiciali foꝝ patet:demonstratiuo apud romanos olim cãpus martius patuit nũc senatus por
ticus & templa patent:deliberatiuũ in comitio & senatu exercet:rursus psone quæ tractãt hæc gña diuer
sæ sunt.Nã iudicialis causidicus est:demõstratiui & deliberatiui:senator:populus:princeps:& prudẽs cõ
tionator:materia etiam singulis generibus ꝓptia est:cũ qua finis cõiunctus est: nã iudicialis materia est
æquum iniquũ:iustũ iniustũ finis æquitas hoc est pars quædã honestatis deliberatiui materia utile inu
tile:finis ut Aristoteli placet utilitas:ut Cicerõi honestas & utilitas demõstratiui materia laus uitupatio:
uitium:uirtus finis honestas.Ex tribus animi ptibus qđ unũ restat explicandũ ꝓficiscunt:ab irascibili iu
diciale:ira enim cõpulsus quis accusat:a cõcupiscibili deliberatiuũ qui.n.aliqua de re cõsultat:cupiditate
aliqua motus:quod intẽdit suadet uel dissuadet:a rationali demõstratiuũ:laus enĩ omnis a ab aliqua de
scẽdit rõne. Tria sunt genera causaꝝ:genus trib⁹ modis accipit: p cuiusq̃ patria ut a perusia perusinus:
pro sanguine & cognatione uel deriuatiõe generis:ut a romulo romulidæ romani dicunt:a iulio iulia fa
milia sicuti aũt philosophi accipiũt genus de plutibus dicit differentibus spẽ:prædicari:in eo qđ qd est:
ut animal de homine & æquo qui differunt specie prædicat inquam significatione:& nos hoc loco acci
pimus:nã singulis generib⁹ causaꝝ suæ subsunt species ut superius diximus. Causaꝝ: causa duobus in
telligitur modis:aut enim est ex qua aliquis sequit euentus ut pura ex igne in lignũ immisso : incẽdium:
aut res in cõtrouersia posita circũstantiis loci temporis rei psonæ implicita quæ a græcis υποθεσισ no
minatur hæc & finita q̃stio nuncupat:nã infinita a qua descendit est sine aliquo cõplexu a græcis θεσισ
uocata quod ut exẽplo pateat infinita erit q̃stio an uxor ducenda sit:finita an catorui:ducenda qui suã al
teri cõcessit.Recipere:a litigatore:nõ enim ipse orator causas habet de quib⁹ in foro aut in curia agendũ
sit:sed recipit a reo aut ab eo qui laudari uult aliquid:uel de aliqua re cõsultari. Demõstratiuũ.hoc laus
& uituperatio continetur:laus est oratio amplicans res bonas quas certe psonæ inesse dicimus:uitupera
tio est oratio amplicans res malas quas certe psonæ inesse dicimus a potiore tñ pte laudatiuũ uocat &
demõstratiuũ:utrũq̃ nomẽ e græco fluxisse credit:nã εγκωμιαστικον και επιδεικτικον græci appellãt:delibera
tiuũ iidem συμβουλευτικ dicunt δημηγορικον hoc est contionale nominauit Aristoteles.iudiciale ue
ro δικανικον singula genera ab effectu diffinit:quid efficiãt ostendens:prius ãt demõstratiuũ qđ laudat
uel uitupat:nã deliberatiuũ suadet aut dissuadet:iudiciale accusat:uel defendit. Alicuius certe personæ
nõ sine causa hoc additũ:nã quod paulo ante diximus causa differt a quæstiõe q̃m generalis est cũ specia
lis & indiuidua cã sit.quæ ab oratore recipit & tractat: nã quæstio pħo magis conuenit que quærit quæ
mũdi forma sit:q̃ta magnitudo solis an aliqd præter uirtutẽ bonũ sit:ueniũt ut ait Quĩtilianus & quæ
stiones in cãs quæ prius tractate nõ mediocriter adiuuauit & cicero in orone pro milone disputat liceat
ne unq̃ hoĩem occidere:ut probet insidiatorẽ clodiũ iure a milone potuisse occidi. Cõsultatiõe:discepta
tione & quodã opinionũ conflictu:habet.n.sñiæ dictionẽ & eius partes suasio & dissuasio : suasio qd fa
ciendũ sit ostendit & hortat:dissuasio a faciendo dehortat & auocat. Iudiciale:iudicialis ptes:sunt accu
satio & defensio accusatione aut in crimen aut in debitũ rapimus aduersariũ defensione crimen aut de
bitũ a nobis repellimus Petitionẽ cũ accusatione coniunxit defensionẽ cũ negatione qui.n.negat ab eo
se defendit:qui petit qñ cedis uel furti aliquis accusat:accusatorẽ habet : cũ aliquid ab aliquo petitur:ut
prædium habet petitorẽ:sed in accusatione se defendit reus in petitione negat:& quia is qui negat defen
dere se uidet uno uocabulo defensionis utrũq̃ mire & oportune cõclusit. In cõtrouersia.in disceptatiõe
& mutua cõtradictiõe:uidelicet fecisti:nõ feci:estq̃ cõiecturalis cõstitutio possides iniuste prædium meũ:
non possideo iniuste:est autẽ controuersia cum alius instat esse factum aliquid:alius negat.

¶ De tribus generibus causarum Tit.ii.

AN.M. Tria sunt genera cãꝝ pħs ẽt in rhe.ad Alex.sic ait:tria sunt genera ciuili causaꝝ deliberatiuũ :de
monstratiuũ.Iudiciale.hoꝝ aũt spẽs sunt sepẽ.Suasio dissuasio:laus Vituperatio.Accusatio defensio &
qõ.In q̃bus oĩs uersat orõ. Causaꝝ: cã est negociũ oĩbus suis ptibus spectãs ad q̃stionẽ. Aut cã est ne
gociũ cuius finis est cõtrouersia:sic finit Apolodorus ut scribit Fabi⁹ li.iii.hermagoras uero Cãm esse di
cit rem quæ hẽt in se cõtrouersiam ĩ dicẽdo positã:cũ certarũ personaꝝ interpositione:auctor Ci.li.i.rh.
Demõstratiuũ:id ẽt laudatiuũ Fabi.li.iii.appellat. Personæ:psona ẽ rõnalis substãtia q̃ sermo explet ut
scribit diome. Laudẽ:laus ẽ expõ bonoꝝ:quæ alicui accidũt psonæ:uel cõiter uel ptiuatim:cõiter ut laus
hoĩs:ptiuati uero ut laus socratis:priscianus auctor ex hermogene. In cõsultatiõe:in deliberatiõe uel qõ
ne ĩfinita.Oĩs.n.orõ est aut de ĩfinite rei qõne sine designatiõe psonaꝝ aut tpoꝝ aut de re certis in psonæ
ac tpõribus locata.In utraq̃ ãt re q̃cq̃d in cõtrouersiã ueniat ĩ eo q̃ri solet aut factũ ne sit aut si ẽ factũ q̃le
sit aut ẽt quo nõ̃e uocet:aut qđ nõ nulli addũt rectũ ne factũ eẽ uideat:hæc scri.Ci.li.i.de oratore.Cõsul
tare uero ẽ deliberare & aliqd peteť:nisi.n.adsit q cõsiliũ petat & q cõsiliũ det nõ ẽ deliberatio siue cõsulta
tio.Cõsultare igit quũ altera ps petit altera dat cõsiliũ. Qõ ãt duas ptes hẽt infinitã q̃ cõsultationẽ & de
finitã quã cõtrouersiã noĩat Ci.i ptitiõib⁹.Et ĩ thopicis ait q̃ qõnũ duo sunt gña. Vnũ cognitiõis:alteꝝ
actiõis:cognitiõis sũt hæ q̃rũ finis est scia:ut si q̃rat nã ne ius pfcm̃ sit an ab aliq̃ q̃si cõditiõe hoĩu3 & pa
ctiõe.Actionis ãt hmõi exẽpla sunt:Sit ne sapiẽtis ad rẽp.accedere hæc & plura de qõne Cice.in thopicis.
Suasionem & dissuasionẽ:Suasio est ad aliqd eligendũ aut dicẽdũ agendũue exhortatio: dissuasio uero

nequid eligat̃ aut dicat̃ agatue ue dehortatio: ita scribit interp̃s Aristotelis Philelphus in rh. ad Alex. In cōtrouersia in qōne definita. Accusationē aut petitionē: accusatio ē iniuriarꝫ delictorūq; expositio. Defensio aūt est delictorꝫ & iniuriarū quæ uel in accusationē uel in suspitionē uenerint dissolutio. Vt legit̃ apud philosophū in rhe. ad Alexādrū. Petitio uero est quū aliqd ab reo ipso per actorem petitur.

FRAN. M. Nunc q̃s res &c. oratoris diffiniuit officiū: & Aristotelē secutus triplicē dixit rhe. māin esse. Demonstratiuā. Deliberatiuam. Iudicialem. nunc quot sint partes ostendit artis. Et præcepto suo usus: quod est in ueteri rhe. cōiunctim de materia: ac partibus agit: quæ sine materia esse nō possunt: nisi enim controuersiā aut demōstratiuā: aut deliberatiuā: aut Iudicialē dicamus: q̃ materia sunt Inuentiōe: Dispositione: Elocutione: memoria: pnūtiatiōe: quæ ptes sunt uti nō possumus. Ois ut Quintilianus ait orōi ex his qnq; ptibus cōstat: omnis. n. Quod idē colligit sermo quo uolūtas aliqua enuntiat̃: res habet: & uerba res inuētionis sunt. uerba elocutiōis. Quod si breuis sermo est & una cōclusione finitus nihil ultra desiderat: sed ōro lōgior plura exigit. Non. n. tm̄ refert qd & quo dicamus: sed ēt quo loco. opus ergo ē dispositiōe: sed nec oīa q̃ res postulat dicer̃ nec suo quæq; loco poterimus nisi adiuuāte memoria: Oīa ptere a corrūpit & q̃si pdit indecora uel uoce uel gestu pnūtiatio: Quare memoria & pnūciatione opus est: qbus quartus & Quītus assignat̃ locus. Quidā ut Albutius tres tm̄ uoluerunt ptes esse: primas

Nūc quas res oratorē habere oporteat: docebimus. Deinde quomodo has causas tractari cōueniat ostēdemus: Oportet igit̃ in oratore esse inuentionem: dispositionē: elocutionē: memoriam: & pronūtiationē.

¶ De Inuentione.

Inuentio est rerum uerarum: aut uerisimilium excogitatio: quæ causam reddant. probabilem

scilicet: q; memoria atq; actio nō arte cōtigunt: hos nō esse audiēdos idē Auctor dicit. Cum ēt de his duabus ptibus præcepta ipsa tradat: & alii tradiderint augeriq; artificio uel emēdari māifestū fit. Quidā addiderunt sextā ptem iudiciū. Inuentiōi subnectentes. Vt primo inuenire ee: inde iudicare de inuētis. Quit. iudiciū primis tribus ptibus dicit esse pmixtū: nā nec inuenire nec disponere: nec eloqui: quisq̃ poterit nisi diligens iudiciū adhibuerit qd ēt in ipam trāsit actionē. Multi ptere a alicuius nouitatis cupidi de his partibus diuersa senserūt: quos omniū o ploñes artifex dicēdi pbatissimus. Quintilianus refellit. Nunc quas causas &c. materiā ut diximus recipit a Litigatore orator: aut a quo uis alio: q̃cūq; sit: siue iudicialis siue deliberatiua: siue demonstratiua: ptes q̃ sequunt̃ habere in se ipso debet. Oportet: necesse est. Integrales. n. sunt: ut oēs habere oratori cōueniat. nā si aliqua ei defuerit efficere opus: hoc est ōronem nō poterit Nec pderit Inuenire: nisi inuenta disponas disposita exornes: memoriæ cōmendes: & cōuenienter pronūties. Has causas. Iudicialē. Demonstratiuā. Deliberatiuā. Tractari cōueniat: tā ab actore: q̃ a reo. Inuētio. More suo singulas diffinit. Et inuētionē primo quæ princeps est oium partiū. Excogitatio: diligēs: & intēta: cogitatio. Rerꝫ uerarū aut uerisimiliū. Inuētio ois ad negotii fidem: aut ad uerarꝫ rerꝫ: aut uerisimiliū est excogitatio orator qdem in uerisimilib⁹ maxime uersat̃. duo. n. genera sunt argumētorꝫ. Necessariū & pbabile: necessariū in ueris rebus est: pbabile in uerisimilibus nō semp uera: sed plærūq; uerisimilia dicere oratorē Quintilianus ondit: qui etiā nō incognitū esse dicit ei aliqñ a ueritate discedere: dūmō id bono publico fiat. Et ut uno exēplo rudes artis quo pacto in uerisimilibus uersef orator intelligāt: ois oratio uerisimilibus argumētis cōstabit: si in eum a quo dicat hæreditatis cā hoiem occisum: sic intēdat orator. Occidisti hoiem: qm̄ eius hæreditatē sperabas: & magnā hæreditatē: & paup eras: & tum maxime a creditoribus appellabaris: & offenderas eū cuius hæres eras: & mutaturꝫ tabulas sciebas. Probabilē: credibilem ut audiētes facile credant.

¶ De quinq; rebus seu officiis oratoriis. Tit. iiii.

ANT. M. Nūc quas res. Idē Ci. lib. ii. de oratore ita scribit: deniq; qnq; faciunt q̃si mēbra eloquētiæ. Inuenire qd dicas. Inuēta disponere deinde ornare uerbis: post memoriæ mādare: tum ad extremū agere & pnūtiare. Et lib. i. eiusdē operis ita prius dixerat quūq; esset ois oratoris uis ac facultas I qnq; partes distributa: ut deberet reperire primū quid diceret: deinde inuēta nō solū ordine sed etiā momēto quodā ac iudicio dispensare & componere. tum ea deniq; uestire atq; ornare oratione post memoria sepire. ad extremam agere cum dignitate & uenustate. De dispositione & reliquis late inferius suo loco tractabitur. Idoneorꝫ uerborꝫ. Verborꝫ ea sunt maxime pbabilia quæ sensum animi nostri maxime promūt: atq; in aīs iudicū qd nos uolumus efficiūt: ut Fab. li. viii. ingt. Sententiarꝫ idonearꝫ supple. Snīa aūt est aduersis res ois opinionis pprie declaratio ut interp̃s phi in rhe. ad Alex. ait Fab. item lib. viii. scri. Snīam ueteres qd aīo sensissent uocasse: unde & iuraturi ex aī nr̄i snīa: & gratulantes ex snīa dicimus. Priscianus aūt ex Hermogene ait. Snīa est ōro generalē pnūciationē hn̄s hortans aliquā rē uel deterrēs. i. dehortans uel demōstrās qle sit aliqd. tu uero latius de hac uideto inferius ubi de dignitate tractat̃ Fab. lib. x. scri. Snīam esse decretū quoddā atq; præceptū: qd de re. i. de iudicio rei quæri pōt. Et lib. iiii. ad Herēniū legit̃ ita Snīa est ōro sumpta de uita: q̃ aut qd sit aut qd esse oporteat in uita breuiter ondit: hoc pacto. difficile ē primū uirtutes reuereri q̃ sp̃ fortuna sœda sit usus. Itē liber est is existimādus nulli turpitudini seruit. Accōmodatio: adductio. Memoria de hac Ci. lib. i. de orat. sic ait. Quid dicā de thesauro rerꝫ oium memoria: q̃ nisi custos inuētis cogitatisq; uerbis & reb⁹ adhibeat̃: intelligimus oīa ēt si pclarissima fuerint I oratore pitura.

FRAN. M.

FRAN. M. Dispositio. In hac diffinitione duplicē disponēdi rōnē cōplectitur. & eā quæ ab arte pficiscitur: & eam q̄ ad casum tēporis oratoris iudicio accōmodatur. Artis ordo ille est: ut primo exordiū. deinde cæteræ oratiōis ptes ut ordinatæ sunt: collocanē. Ille uero ad casum tēporis se accōmodat: quē cāæ difficultas: aut aliqua alia sæpe puertit necessitas: ut prius cōfutemus: q̄ narremus. Quod ī ōrone pro Milone facit Cicero. Ante enī q̄ narrare incipiat: & rē gestā aperiat: quattuor quæ aduersarii obiiciebāt: purgat. Quod nisi fecisset: iratos auditores & aduersos habuisset. Qui quæ obiiciebanē: uera esse credidissent

Dispositio est ordo & distributio rerū quæ demonstrat quid quibusq; locis sit collocandū Elocutio est idoneorum uerborū & sententiarum ad inuentionē accōmodatio. Memoria ē firma animi rerꝫ & uerborum dispositiōis pceptio. Pronūciatio est uocis: uultus & gestus moderatio cum uenustate. Hæc oīa tribus rebus assequi poterimus: arte: imitatione: & exercitatione. Ars est præceptio quæ dat certam uiam rationēq; dicēdi Imitatio est qua impellimur diligenti rōne ut aliquorꝫ similes in dicēdo esse ualeam⁹. Exercitatio est assiduus usus cōsuetudoq; dicendi.

nisi purgata fuissent. Idem apud Virgiliū. Ilioneus facit qui statim post exordiū cōfutare incipit: in ea ōrone quā ad Didonē habet libro æneidos primo. Nam cū prædādi gr̄a uenisse troiani crederenē. Suspitionem auertere necesse fuit. Quod egit necessitatē excusans. Nō enim prædādi cā uenisse: aut uenire potuisse dicit. Sed necessitate & tēpestatis ui cōpulsos. Ordo ergo naturalis est quādo singula suis locis ponunē: qui nō solū in collocatione partiū orationis: seruandus est. Sed in argumentis etiā: ut primo: & ultimo loco ualidiora collocenē: in medio infirmiora. Nā parū per se ualent cum aliis coniuncta uim magnā obtinent. rerꝫ materiæ ipsius. Elocutio. Tertia pars est: ut īter omnes oratores cōuenit difficillima. Quod Quintilianus ait. Marcus Antonius apud Ciceronē disertos a se multos uisos esse dicit. Eloquētem aūt neminem. Cicero inuentionē ac dispositionem prudētis hominis putat. Eloquētiam oratoris. Ideoq; præcipue circa eam laborauit. Est aūt eloqui oīa quæ mente conceperis: promere: atq; ad audiētes perferre. Sine quo inuentio & dispositio superuacua sunt: & similia gladio cōdito atq; intra uaginam suā hærenti. In duabus aūt rebus elocutionē ponit Cicero idoneis uerbis & sentētiis: scilicet ne in uerbis singulis Barbarismus sit ne in pluribus solæcismus. Peccare enim circa dictionem unā barbarismus est. Circa plures uero solæcismus. Idoneorꝫ uerborꝫ. Quæ apta sint: & materiæ congruant. Et hoc quantū ad singula attinet uerba. Nam cū Eloquētia uerbis singulis spectet: aut coniunctis. In singulis intuendū est ut sint latina: perspicua: ornata: & ad id qd' efficere uolumus accōmodata. In cōiunctis: ut emēdate collocata: & figurata. Hæc aūt appellat sn̄as. De figuris aūt uerborū & sentētiarꝫ quæ græci σχηματα uocāt λεξιος και διανοιας libro quarto præcepta tradet Cicero. Ad inuentionē accōmodatio: ut siue singula uerba: siue cōnexa. hoc est sentētiæ inuētionibus, dispositis accōmodētur. Memoria. Pars est quarta quā aliqui naturæ tantū munus existimātes: partem esse artis nō uoluerūt. Sed certe est: nam arte augeē: qua etiā cæteræ partes ueluti spiritu quodā cōtinentur: ut Quintilianus ait. Hæc omnia cōseruat: quæ discimus: & cōseruata suggerit ac subministrat. Jureq; eloquētiæ thesaurus dicitur. Inuētiones retinet: argumēta uel uerba firmiter percepta custodit: magisq; dicentis: q̄ legentis est. Animi perceptio. Animi uis quæ pcipit. Verꝫ cū summā rei & ueluti substantiā apprahēdit: qd' ad inuēta ptinet. Verborū. Ad elocutionē hoc refert ut quæ elocutus fuerit memoriæ cōmēdes: eaq; & singula etiā uerba cōserues. Et dispositionis: ut memineris qd' quoq; loco collocaueris q̄ in principio q̄ in medio: in ultimo loco posueris. Pronūciatio. hanc: ut Quintilianus scribit. Actionē pleriq; dixerunt. Sed pronūciatio a uoce dicit: actio a gestu. Cice. actionē interdū quasi sermonē interdū eloquētiam quādam corporis uocat. Mirtam uim habet ac potestatē in ōronibus: nec. n. tam refert: qualia sint: quæ intra nos met ipsos composuimus: q̄ quō efferenē. Nam ita quisq; ut audit: moueē. Quāti aūt pronūciatio faciēda sit. Demosthenes declarauit. Qui interrogatus qd in toto opere dicēdi primū esset: pronūciationi palmam dedit. Iterūq; ac tertio interrogatus pronūciatio respondit. Idem adhuc ulterius responsurus: si quæri desitum nō fuisset. Ex quo nō præcipuā. Sed solam iudicasse uidetur. Cōsistere Cicero dicit pronūciationē: in uultu ī uoce: in gestu. Sed ut pro qualitate negocii. modo remissa: mō intēsa uox sit: ut rem tristem tristi: lætam læto recitemus & cū crimine exageramus: iracundo ac turbato uultu agamus. Nam ut Oratius ait. Tristia mœstū uultū uerba decent: iratū plena minarū. Ludentē Lasciua: seuerꝫ seria dictu. Vt alio gestu: qui admotum spectat membrorꝫ Capitis: manuum: pedum. leuem & sedatam orationē efferamus: alio minacem & perturbatam cōcitatioti scilicet. Cum uenustate. Vt materiæ congruant gestus & uerbis. Nam sic pronūciationem alibi diffiniuit. Pronunciatio est ex rerū & uerborū dignitate: uocis & corporis moderatio. Vel cū uenustate intelligas: ut ab histrionibus differamus: qui & ipsi actione utūtur: sed citra uenustatem interdum: hoc est conuenientiā & modestiam. Cuius in primis ratio orator habēda est: nesi nimius in actione fuerit: nō orator habetur. Sed minus. Quod in hortēsio uitium tempestate illa notatū fuit. A uenere quæ cultus dea est uenustas deducta est: auctor Cicero. Hæc omnia. Quæ futurū oratorē habere conueniat exposuit. Quibus modis ea assequi possit ostēdit. Tres autem dicit esse artis imitationis: exercitationis. Quidam naturā addiderūt: q̄ qd necessaria est. Tum in

ueniendi & loquendi:tum in memoriæ mandandi ac pronunciandi facilitate. Sed de natura nihil oīno loqtur Cicero. Nō.n.illi scribit & præcipit qui apti naturaliter nihil sint. Sed illis quos adiuuat natura:ut quis si qd habēt uitii præceptis artis corrigere possint. Quin.quoq; illud in primis oratorē instituere uolens testandū duxit.nihil præcepta atq; artes ualere nisi adiuuante natura:& nō magis ei cui defuerit ingenium.scripta esse quæ scribit quæ de agrorum cultu sterilibus terris præcipitur: quæsitū præterea est: plus cōferat eloquētiæ ars:an natura quæ est insita & ingenita nobis ad dicēdū cōmoditas manifestūq; est:cōsumatum oratorē:nisi ex utraq; fieri nō posse:qd & Oratius de carmine loquēs in arte poetica tradit his uersibus. Ingenio fieret:laudabile carmen:an arte quesitum est. Ego ingeniū sine diuite uena:nec rude qd possit uideo ingeniū alterius:sic altera poscit opem:& res,cōiurat amice. Ars est præceptio: bona diffinitio est:genere enim & differētia cōstat. Sed nō minus aliis artibus q̄ Rhetoricæ congrueret:nisi per hæc uerba:rationē dicēdi scilicet ab aliis separaretur:nam & medicina & Astronomia: & geometria artes sunt:quæ dant certam uiam & rōnem. Sed nō dicendi:nō autem sunt idem: uia & ratio: nō ars oīs & uiam dat agendi aliquid & rationem:cur sic hoc uel illud fieri uelit:assignat ut ars rhetorica uiam dat componēdæ orationis:cuius sex dicit principales partes esse. Exordiū & cæteras. Deinde rationibus cur primo exordiri cōueniat ostendit. Quoniā animi auditorum disponēdi sunt per exordiū ad rem ipsam de qua dicturi sumus audiēdā:sua autem ratio singulis similiter partibus artis ueluti iudiciū adhibetur: quāquā aliqui sic interpretētur:ut alterum alterius uelint esse expositionē. Imitatio. Tria in omni imitatione spectanda sunt:quos imitemur:pbatos enī & utiles eligere debemus:quæ quoniā bona & honesta ac pbabiliter dicta imitari cōuenit:quantū nesi p oīa alicui⁹ hereamus uestigiis:iam nō imitatores: sed fures appellamur. Risumq; merito legētibus uel audiētibus moueam⁹. Quintilianus & statim optimos dicere īcipiētibus pueris imitādos censet:& semp. Sed eoꝝ candidissimū quēq; & maxime expositū ut Liuiū magisq̄ Salustiū:q maior historiæ auctor est:sed ad quē intelligendū iā profectu opus sit. Ci.ut idem auctor monet iocūdus incipiētibus & aptus satis sit qui nō pdesse tm̄:sed etiā amari pōt post Ciceronem imitādus erit ut quisq; simillimus ciceroni fuerit:qd Liuius præcipit duo cauēda pueris. Quintilianus dicit alterū ne ueteres nimiū:alterū ne recētes imitētur. Exercitatio:hæc oīa perficit dicendi & rērum oīum magistra:deniq; ars certium efficit oratorem. Imitatio:aptum. Exercitatio promptum.

ANT.M. Dispositionis.i.ordinis:ordo enim maxime lumē Memoriæ affert qd latius explicabimur īferius suo loco. Pronūciatio actio quæ in dicēdo una dominatur:de qua plenius suo loco habet. Vocis uultus gestus:affectus omnis languescat necesse est nisi uoce uultu totus ppe habitus corporis inardescat:ut Fabius inqt lib.xi.dominat aūt in pronūciatione maxime Vultus.decor quoq; a gestu atq; a motu uenit. Moderatio tēperantia. Cū uenustate:cū decoro dignitate gratia & uenere: ab uenere enī uenustas dicitur. Nam Ci.lib.i.offi.tradit pulchritudinis duo genera: quorū in altero Venustas sit: in altero dignitas. Venustatē muliebrē ducere debemus inquit. Dignitatem uirilem. Præceptio:disciplina.

Cū diligenti ratione exactissimo enī iudicio circa imitationē examinanda sunt oīa. primū quos imitemur:nam sunt plurimi qui similitudinē pessimi cuiusq; & corruptissimi cōcupierint. Tum in ipsis quos elegerimus quid sit quod nobis efficiendum comparemus:nam in magnis auctoribus incidunt aliqua uiciosa:& a doctis:inter ipsos etiā mutuo repræhensa. Ergo primū est quod imitaturus est quisq; intelligat & quare bonum sit sciat. Tum in suscipiendo onere consulat uires suas:nam quædam sunt inimitabilia:quibus aut firmitas naturæ non sufficit:aut diuersitas repugnat id Fabius scribit lib.x.

FRAN.M. Quoniā demonstratum est. Docuit quod oratoris officiū:& simul quæ materia:quis finis eēt Rhetorices:quæ materiæ species:quæ etiā genera causaꝝ uocātur:quæ habere oratorem cōueniat ostendit:& ea quibus adipisci modis possumus aperuit:colore nūc utitur qui trāsitio dicitur. Nam quæ dixit breuiter repetit: & quæ dicturus sit pponit:ut Virgilius. Hactenus aruorum cultus & sydera cæli:Nunc te bache canam. Quas causas. Tres autem fuerunt demōstratiua deliberatiua & iudicialis. Quas res. Inuentionem & partes reliquas. Nunc quēadmodū. Quo pacto fieri instrumentū possit:nunc se dicturū pollicetur. Oratoris officia. Inuentio & cæteræ partes:quas Oratoris officia ideo appellat quoniā ad ipsum pertinet oratorē:non enim extrinsecus eas accipit sed a seipso habet: & si oratoris officiū est posse dicere de his reb⁹ quæ ad usum ciuilem moribus ac

¶ De.vi.partibus inuentionis titu.iiii.

Voniam igitur demōstratū est quas causas oratorem recipere oporteat: quasq; res habere conueniat: nunc quemadmodū ad orationē possint oratoris officia accōmodari dicendū uidetur. Inuentio in sex partes orationis consumitur:in exordium.narrationem: diuisionem:confirmationem:confutationem: & conclusionem. Exordium est principiū orationis: per quod animus auditoris:aut iudicis constituitur:uel apparatur ad audiendū. Narratio est rerum gestarum:aut proinde ut gestarum expositio. Diuisio est per quā aperimus quid cōueniat.i.discōueniat & quid in cōtrouersia sit:& per quā exponimus:quibus de rebus

sumus dicturi. Cōfirmatio est nostrorum argumentorum expositio cum asseueratione. Cōfutatio est cōtrariorum locorū dissolutio. Conclusio est artificiosus terminus orationis. Nūc quoniā una cum oratoris officiis: quo res cognitu facilior esset: producti sumus: ut de orationis partibus loq̄remur: & eas ad inuētionis rationē accōmodaremus: de exordio primo dicendū uidet̄. causa posita: quo cōmodius exordiri possumus: genus causæ considerandum est.

legibus constitute sunt: quod facere nō potest nisi dicenda inueniat: disponat: eloquatur: memoriæ cōmendet: & demum pronūtiet: manifestū est quinq; illas partes: quæ esse in eo debent: eius officia: hoc est actiones esse: nō cum inuenit: officio utitur inueniendi: cum disponit disponendi: cum eloquitur eloquendi: ergo oratoris officiū diffiniēs: uniuersale quo omnia quæ ad eum pertinent compræhēdit: intellexit officiū: nūc partes officii intelligit quæ particularia sunt officia. Inuentio. De primo præcipit Oratoris officio: quod inuētio est: quomodo ad orationem accōmodatur: sex aūt orationis partes sunt: quas oratorem inuenire oportet cui⁹ operis quod est: docere: mouere: delectare: fundamentū inuentio est. Mouet q̄d ad dicenda per exordiū: ad dicta per cōfirmationem: per quā & cōfutationes explicite docet: per narrationem uero implicite. Delectatio omnibus partibus orationis cuius terminus cōclusio est: si recte orator dixerit aspersa est: de dispositione & reliquis partibus suis locis præcepta dabit inferius: primo regulas inuētionis tradit: qbus in iudiciali quod oīum difficillimū est deinde quibus demonstratiuo: & deliberatiuo genere utimur: sed iudiciale ab oratorum usu: nunc omnino uidetur recessisse ab imperitis enim eloquētiæ iudiciales aguntur causæ: quæ tamē de eo præcipiuntur studiosis eloquētiæ cognoscere opere præcium est: propter Ciceronis orationes: quarū plurimæ quæ habētur in iudiciali sunt genere positæ: iuri quoq; ciuili operam daturi: nō nihil hac seruuari parte intelligent: cū agere cuiuspiam in iudicio causam cōtinget. Cōsumitur. Non diuiditur: sed potius uniuersa cōstituitur: & quasi perficitur: quoniā in his sex partibus omnis uersatur: ut exordium inueniat narrationem: & reliquas partes: ergo cōsumitur: diffunditur & tota completur. Exordiū: Pars prima est partium orationis quæ iure oprimo esse sex uidētur: exordio enim ad audiendum persona apparatur. Narratione docetur rem gestam. Diuisione quid ad nostrā causam trahamus cognoscit uel quot de rebus dicturi sumus: differt enim inter narrationem & diuisionem: q narratio rem aperit ut quæ gesta est. Diuisio cōtrouersiam cōstituit: quā iure cōfirmatio sequitur: qua id probamus q̄d per diuisionem intenderamus: frustra enim diuisum esset. Et quoniā propria argumēta cōfirmate satis nō est nisi aduersarii destruas: necessaria cōfutatio est: ut uero qui iudicaturus est: cū multa te dicēte audierit: meminisse possit. Cōclusione opus est quæ ueluti capita totius colligat & repetat orationis: multi tamē quatuor fecerūt partes. Exordiū narrationē: quæstionē & epilogū. Quinq; uoluit esse Quintilianus procemium narrationē probationē refutationē perorationē. Diuisionem probationi subiecit: quidā propositionē & excessum addiderūt: sed propositio probationi succedit: excessus uel egressio pars esse non potest: siue extra causam: siue in causa est ornamentū & adiumentū partiū earū ex quibus egreditur. Nā si quicq̄d in causa est: pars esset: ut Quintilianus ait. Argumentū: similitudo. Locus cōis extra partes uocarent. Aristoteles refutationē probationi subiecit: q̄d Quintilianus nō probat: cōfirmatio. n. cōstituit: cōfutatio destruit: si diuersi sunt actus: diuersa sunt & quæ agunt: nec satis est tua ꝓbare: nisi aliena q̄ cōtra te sunt infringas: sicut nec imperatori satis est obsidere & oppugnare ciuitatē: nisi oppugnando capit: nec satis uidetur esse ferre arma: quibus te protegas: opus est & illa ferre quibus aduersarium lædere uolentē lædas. Exordium est principiū orationis. Exordiū diffinit: cum aliis diuidens rebus: cū ait per quod animus auditoris uel iudicis constituitū uel apparatur ad audiendū: principiū enim genus est: exordiū species: quoniā omne exordiū principiū sed non cōuertitur: nam aliarū quoq; rerū principiū est: nō orationis tantū: ab exordior deriuari exordiū certū est: ordiri autē & exordiri incipere est a textorib⁹ tractum uerbū: Sillius: ordior arma qbus cælo se gloria tollit enæadū. Animus auditoris: Nam cū laudamus: uitupamus & sñiam dicimus: ad senatū uel populū orationē habemus: cū accusamus uel defendimus ad iudicē: ideoq; uel iudicis subdit. Cōstituitur uel apparatur ad audiendū. Nulla alia cā exordio utimur nisi ut eos ad audiendū disponamus apud quos dicturi sumus: disponimus: & in cōclusiōe: sed ad iudicandū nō ad audiendū & quos in exordio degustamus. affectus eosdē in conclusione totos effundimus: quidā utrūq; uolunt tangi exordiū: aptum & q̄d insinuatio dicit̄: ut per apertū cōstituamus per insinuationē apparemus. aperto exordio aperte beniuolos dociles: & attētos reddimus auditores. Insinuatione clam & per dissimulationē quandā ad causam descēdimus. Narratio est rerū gestarū. Naturale est: ut præparato per exordiū iudice aut auditore res de qua pronūciaturus est indicetur: iure igitur narratio exordiū seq̄tur: huius multi plura fecerūt genera: ut nō sola sit negotii de quo apud iudicē agit̄ expositio: sed ꝑsonę: ut. M. acylius humilimo loco piceuus magis loquax q̄ facundus: causarū quibus hystorici utūtur: cum exponūt: unde bellū: pestilētia: fames sedicio: & Lucanus ciuilis belli inter Cæsarē & pompeium gesti: Libro primo pharsaliæ cā cōmemorat. Tēporis: ut uere nouo gelidus canis cū montib⁹ humor liq̄tur: & zephiro putris se gleba resoluit. Loci: ut est locus hemoniæ rupta: q̄d undiq; claudit: siluæ: uocāt tēpe: Cicero rerū gestarū dicit esse expositionē: hoc est preteriti tēporis: nam in iudiciali genere

qđ de præterito tpi est proprie narramus:Est tamen ut ait Quintillianus etiã presentiũ rerum narratio: & futurarum.quæ dari solis uaticinantibus pôt : sed cũ in demõstratiuo uel deliberatiuo genere narraĩ: Quorꝝ alterũ præsentis tpis est:alterũ futuri:nõ propria sed quasi incidens narratio est:ut si alicuius ante actam uitam laudes aut præterita mala quæ p negligentiã acciderunt cõmemores :qđ demosthenes facit frequẽtissime :& certe iudicialis generis propria narratio est. Aut perinde sit gestatum.Hæc diffinitio narrationis omnia quæ ad eam aperiẽdam pertinent:colligit:atq includit.Et quoniam non tantũ ea narrantur:quæ gesta sunt:sed ea etiã quæ geri potuerunt:ideo addidit:aut perinde ut gestatũ exempli gratia.Liuius libro ab urbe condita nono mentionem Alexandri faciens:qui illis fuit temporibus quo rum res gestas scribit:æstimatis populi romani uiribus: quæ tunc erant : non tam facilem habiturũ de romanis uictoriã Alexandrũ colligit fuisse:si in italiam traiecisset:q̃ de his habuit gentibus quas in oriẽte subegerat:nõ ne rem narrant quæ gesta nõ est sed geri potuit:& ut melius percipiatis:si rerũ ueratum aut uerisimiliũ inuentio est & narratio quæ inuentione perficitur non tantum ueras:sed etiam uerisimiles res continebit: perinde autẽ ac si uel atq si q̃:ut post se flagitat: cũ significatio eius sit ita : Suetonius in uita domiciani :nulla causam rẽ perinde motus:q̃ responso Aschitetionis mathematici: accipitur & pro equæ:sed tum nulla superius dicta sequitur particula.Plinius iunior furii rufi clarissimi uiri & perinde fœlicissimi:sumitur pro multũ siue ualde: Suetonius in uita galbæ:aduentus eius nõ perinde gratus fuit.Diuisio est:Nunc diuisionẽ diffinit:quæ ut ipse in ueteri tradit rethorica recte habita in cã illustrẽ:& perspicuam totã efficit orationẽ:sed partionem illic non diuisionẽ appellat:differre autem inter partionẽ & diuisionẽ.Quintilianus & Victorinus auctores sunt:Nã partitio est totius causæ per partes cõstitutio:diuisio rerũ est sub partitione iacentiũ. Illa generalis est : hæc specialis genus in species diuiditur: exempli gratia:animal est genus quod diuiditur in rationale & irrationale: mortale & ĩmortale : ex his diuersæ sunt species.Mortalis species est homo: Leo:equus:ĩmortalis angelus:cacodemon : rõnalis homo:irrationalis bruta oĩa:partitio igitur ut genus in partes finditur: utq aliquod totum sicut domus: quæ in tectum:parietes:& fundamenta diuiditur: tectum uero in tegulas:tigna. paries in lapides & calcem talisq est diuisio.& ut apertius intelligas:cum de genere alicuius:& uirtute dicturum me polliceor: particio est:cum genus deinde in maternũ & paternũ:diuido:uirtutẽ uero in prudentiã:iusticiam fortitudinem:temperantiãq scindo:ut singulas in eo ostendam esse quem laudo:diuisio est:cuius partes:due sunt quarũ utraq ad aperiendã causam:& constituendã pertinet controuersiã:una pars est.quæ quid cũ aduersariis nobis conueniat:& quid in cõtrouersia reliquatur aperit : ex quo certum aliquid destinatur auditori:in quo habere occupatũ animũ debeat.altera est : in qua rerum earꝝ de quibus erimus dicturi breuiter expositio ponitur distributa:ex qua efficiĩ ut certas res aĩo teneat auditor:quibꝰ dictis peroratum fore intelligat exemplũ prime partis est:accusatur Orestes q clitẽnestram matrẽ occiderit:qui partitur:sic dicit:interfectã esse matrẽ a filio conuenit mihi cũ aduersario:sed cũ orestes iure a se factũ defendat quoniã illa patrem suum occiderat:& non licuisse filio matrem indemnatam necare: aduersarius dicat:hoc e non conuenit:reliquiturq in controuersia:iure ne an iniuria factũ sit : secundæ partis exemplũ est:cum singula quæ dicturi sumus:breuiter ostendimus:quod in oratione pro põpeio cicero facit dicẽs primũ mihi uidetur de genere belli:deinde magnitudine:tũ de imperatore deligendo : esse dicẽdũ:& in oratione pro.p.Sestio.sed quoniã singulis criminibus cæteri responderunt.dicã ego de omni statu.p.sestii de genere uitio.de natura.de moribus de incredibili amore in bonos de studio conseruandæ salutis cõmunisq ocii.partitur sic.& apud Terentiũ.senex.in andria quæ cognoscere libertum uelit.eo pacto & nati uitã & consiliũ meũ cognosces.& quid facere in hac re te uelim:deinde quemadmodũ in partitione exposuit.ita narrauit.enumeratione interdum utimur.quæ per nomina numeralia fit cum duo uel tria nos dicturos esse dicimus.Quid conueniat:quid sit:in quo conueniamus.Quibus de rebus.hoc autem facimus & res ipsas exponentes & enumeratione utentes diffinitio narrationis ab eo quid sit diuisionis nõ ab eo quod faciat colligitur:confirmatio.Hic ab eo quid sit confirmatio diffinitur : alibi ab eo quid faciat diffinitio eius colligiĩ his uerbis:confirmatio est per quã argumentando nostræ causæ fidẽ etiam auctoritatẽ & firmamentũ adiungit oratio. Quintilianus probationẽ appellat & maxime necessariam dicit esse.nam ex quinq aliis iudicialis materie partibus quecũq alia potest aliquando causæ necessaria nõ esse.lis uero nulla est.cui probatione opus nõ sit:quæ diuisionẽ statim in oratione consequitur.quod in ea dictũ est.confirmans & probans Cicero in oratione pro Milone cum sic dixisset nunquid agitur aliud.in iudiciũ uenit nisi uter utri insidias fecerit.pfecto nihil: nisi si hic illi ut ne sit impune.si ille huic. tum nos scelere soluemur.statim subiunxit:quo nam igitur pacto probari potest insidias Miloni fecisse clodiũ:& probare incipit factas a clodio insidias:satis est quidẽ inquiens in illa tam audaci tam nefaria belua dicere magnã ei causam:magnã spem : in milonis morte propositã:magnas utilitates fuisse. Nostrorũ argumentorũ:Probationum nostrarũ.argumentũ ratio est rei dubie faciens fidẽ:& ut aptius diffinit Quintilianus ratio probationẽ præstans : qua colligitur aliud per aliud & quæ quod dubiũ est p id quod dubium non est confirmat :sed nomine argumenti omnia quæ græci ἐνθυμήματα ἐπιχειρήματα ἀποδείξεις uocant comprehendimus:habet & alias significationes:nam & comediarũ argumenta sunt de quibus dicemus inferius.& argumẽta dicuntur ut orationum ciceronis.quod asconii pediani auctoritate probaĩ qui ciceronis interpretans oratiões ita in principiis dicit.hoc est huius orõnis ar

gumentum ponitur pro omni materia ad scribendũ destinata. Cicero in epistola ad Curionem quoniã
mihi nullũ Scribẽdi argumentũ relictũ est: ad opifices quoq; hæc significatio transiuit: nã Virgilius ait
Argumentũ ingens: & uulgo argumẽtosum opus dici solet. auctor Quintilianus. Cum asseueratione:
Cum instantia quadam: & uocis: uultusq; actione: ut nobis dicentibus auditorum animi concitentur.
uel ut & argumẽtemur: & argumẽtando fidem orationi uestræ faciamus: quod erit si firmæ ualidæ & ne
cessariæ pene uestræ erunt argumentationes: asseuerare uero est firmiter aliquid comprobare. Confuta/
tio: Hanc refutationem. Quintilianus appellat: Cicero alibi repræhensionem. Quam etiã ab eo quod
agit sic describit repræhensio est per quam argumentando aduersariorum confirmatio diluitur: aut in/
firmatur: aut alleuiatur: ex hisdem uero locis argumentorum sumitur ex quibus confirmatio: hoc est ex
attributis personæ: & attributis negocio: & materia argumentorũ cõmunis est tam confirmationi q̃ re
futationi: necessaria: ut diximus: in oratione est: cum non satis sit: quæ causæ uestræ prosint confirmare
nisi & quæ aduersariorum causæ utilia sunt: dissoluamus atq; refellamus: Confutare autem est contra/
ria dissoluere. Locorũ: Argumentorũ: differt tamen locus ab argumento. nam locus est argumenti sedes
a quo argumentum sumitur τοπος græce uocatur. Vnde Aristotelis Ciceronis Boetii libri in quibus
de locis agitur topici appellantur: & ut differentiam pcipias: psone attributa hæc sunt. Nomen: natura
uictus: fortuna: habitus: affectio: studia: cõsilia: facta: casus: orationes: si quempiã furti accusauero: & ideo
perpetratum ab eo scælus credi uoluero: q; alias furari consueuerit: a factis quod est unum ex personæ
attributis: argumentum erit ipsa uero facta sedes argumenti huius dicentur a quibus a me ad propositã
trahitur criminationem. Conclusio. Hæc ut Cicero alibi describit: exitus est totius orationis quam ali
qui cumulum uocant. Quintilianus perorationem appellat. & recte quidem: nam inter perorationem
& conclusionem multum interest. quod omnis peroratio est conclusio. sed non econtra peroratio est to
tius causæ finis conclusio etiam partis ut argumẽtationis illius quæ quinque partita esse potest: de quã
inferius percipietur. ex genere & differẽtia: hæc diffinitio colligitur: terminus genus est. differentia artifi
ciosus & orationis. Artificiosum autem propterea uocauit: quoniam sine magna arte finis orationi im
poni non potest: omnia breuissime repetenda sunt: ita tamen: ut non iterata oratio sed renouata uidea
tur totos: præterea in conclusione effundimus affectus: quos in exordio degustatus: & uel per enumera
tionem fit quæ animos mouet: & fidem facit: uel coaceruans: & colligens: uel repetens quæ dicta sunt.
per indignationem & conquæstionem quoq; quæ tantum animos moueat: sed exitu diuerso: inclina/
tio contra aduersarium: conquæstio erga nos. Nunc quoniam. Et hic transitione utitur quæ dicta sunt
breuiter colligens: & dicẽda proponens. Oratoris officiis: recte officia dixit sine quibus esse orator non
potest: plura autem sunt: primum posse dicere de his rebus &c. deinde Inuentio ac reliquæ partes. Quo
res cognitu facilior esset: Si ab ipsis incipiemus quasi incunabulis & nihil omnino relinqueremus. Ad
inuentionis rationem: Quæ singulis partibus inest: ueluti in corpore sanguis: tunc omnes orationis
partes ad inuentionẽ accõmodantur: cum singulæ partes ad inuenta collocantur. De exordio quod pri
mum omnium esse debet ut merito de eo prius dari præcepta conueniat. Sed quoniam eum qui dictu/
rus est: qualis causa sit cognoscere oportet: quo exordium accommodare ad eam possit: prius causarum
qualitates quot sint: exponit: non enim satis est docere quod fieri debeat: nisi & quomodo fiat ostẽdas.
Causa posita: Proposita & oblata a litigatore uel cliente: aut a quo uis alio. Causa autem circunstantiis
implicita controuersia est in iudicio ac disceptatione posita. tres autem causæ sunt iudiciales demõstra/
tiua: deliberatiua. Genus causæ: quale sit: Genus cum sit: sub quo multæ species: & pro origine accipia/
tur hic pro qualitate sumitur: sicut cum dicimus huius generis uestis: qualis causa sit intuẽdũ est: hone/
sta an turpis dubia uel humilis ut pro cãæ qualitate exordiri possimus: ex uisceribus enim esse exordium
sumendum est: unde fuerunt qui dicerent uocatum exordium quod ex re ortum sit. & quidã quos Quin
tilianus non probat nouissime scribendũ proemium putauerunt: debet quidem prius materia omnis
discuti: sed ab iis quæ prima sunt incipiendum est: nam nec pingere quisq̃ neq; fingere a pedibus cœpit
nec ars ulla consumatur ibi: unde ordiendum est.

ANT.M. Narratio inquit fabius li. iiii. est rei factæ utilis ad persuadendum expositio. Cicero uero in
partitionibus sic. Narratio est rerum explicatio & quædam quasi sedes: & fundamentum constituendæ fi/
dei. Proinde ut idest ueluti non enim tantum illa narrantur quæ gesta sunt: sed etiam illa quæ non ge
sta sunt aut geri potuerunt. Quid in controuersia sit: omne quod in controuersiam uenit id aut sit
aut ne sit aut quid sit aut quale sit quæritur ut Ci. tradit in partitionibus: superius aũt diximus contro/
uersiam esse quæstionis partem definitam. Acturi dicturi. Argumentorum est argumentum ratio pro
bationem præstans qua colligitur aliud per aliud & quæ quod est dubium per id quod dubium non est
confirmat fabius id li. v. Cice. item in topicis sic argumentum ratio est quæ rei dubiæ faciat fidem. Et in
partitionibus ita Argumentum est probabile inuentum ad faciendam fidem. Cum asseueratione:
Asseuerare est inter ipsa argumenta probationesq; admiscere uim motumq; animi: Contrariorum lo/
corum: dicuntur loci ex quibus argumenta eruuntur: ex quibus item omnia ad omnem orationem in/
uenta dicuntur. Vt Cice. li. ii. de oratore scribit: idem quoq; ad Brutum de perfecto oratore locos qua/
si argumentorum notas appellat. Vnde omnis in utranq; partem trahitur oratio. Et in Topicis inquit

q quum peruestigare Argumentum aliquod uolumus locos nosse debemus: sic enim appellatæ ab Aristotele sunt eæ quasi sedes e quibus argumēta promuntur. Itaq; licet diffinire ait locum esse argumenti sedem.

FRAN.M. Genera causarum: Quinq; alibi fecit Cicero: honestum: admirabile: humile: anceps: obscurum totidem plurimos quoq; fecisse Quintilianus dicit idē ait esse quibus recte uideatur turpe adiici: & ab aliis humili ab aliis admirabili subiici quattuor hic Cicero genera facit honestum: turpe: dubium: humile: sed quæstio exoritur: & ea quidem minime facilis: cur genera causarum tria esse superius dixerit: nūc quattuor rursus genera esse dicat: quā tamen peracure uir eruditissimus uictorinus dissoluit animaduertere inquit debemus: quid Cicero secutus sit: res multæ sunt: quarum una est substantia reliquæ accidunt: itaq; cum substantiæ acciderit una qualitas: potest & alia accidere: sed quæ non sit in eodem genere in quo prima qualitas fuit: ut puta si dicas foliorū genera duo sūt de membrana & de cartha: hic folium substantia est accessit ei qualitas una membrana & cartha: potest tamē eidem substantiæ idest folio alia qualitas accidere: quæ non sit in eodem genere in quo prima qualitas: si dicas foliorum tria sunt genera est oblongum: est latum est quadratum: quare si circa primam qualitatem numerus diffinitionis uarietur uicium est: Sin autem in eisdem substantia: circa alias qualitates numerus diffinitionis uarietur: non est uicium. Vt hic ait: primum causarum genera tria sunt causa hic substantia est accidit ei una qualitas: ut dem ōstratiuum genus: deliberatiuum: iudiciale deinde ait genera causarum quatuor sunt: licet eadē sit substantia: alia tamen ei qualitas accidit. In iudiciali enim sine alio genere causæ inuenitur & honestum causæ genus & turpe: & dubiū & humile. ergo duplici hoc modo possimus intelligere: aut q substantiæ multæ sepe accidunt qualitates: aut q multe qualitates substantiales sunt: idest q eis qualitatibus possunt aliæ accidere qualitates: ut hic substantia est causa: accidit causæ ut sit iudicialis ita q iudicialis qualitas est: rursus hæc ipsa causa substātialis est: nam ei accidit: ut habeat in se aut honestum causæ genus: aut turpe: aut dubium: aut humile. Item in deliberatiuo genere causæ: uel demonstratiuo potest hoc ipsum euenire quare nullus hic error est generis causarum: circa diffinitionē numeri siquidem substantiæ nunc plures accidant qualitates: ut supra docuimus nunc multæ sint qualitates substantiales: idest quibus possunt aliæ accidere qualitates. Honestum causæ genus singula genera diffinit: cumq; omnis diffinitio nunc ex euentu: nunc ex rebus ipsis colligatur has diffinitiones honesti: turpis: dubii humilis: Cicero ex utroq; colligere uidetur: honestum autem ενδοξον græce dicitur. Defendendum uidetur: non ab re inquit uidetur: quoniā id seruare orator semper debet: ut quæ dicit cum hominum opinione cohæreant: nam etiam si honesta defenderet: & ab opinione hominum discreparet quibus honesta non uiderentur: minime persuaderet: sæpe autem honestis uel non honestis rumorum opinionibus abutimur quia rumori facile creditur: peruenit autem rumor usq; ad iudicem: Orator porro qui apud iudicem agit: necessario non rei honestatem sequi debet: sed opinionem quæ etiam iudici nota est: duobus modis honestum præcipue spectatur: & si ex omnibus circunstantiis haberi potest: rei: & personæ: rei ut si uirtutem defendas contra improbos & contra hostem patriam personæ: si pro uiro forti. Qui patriam fortiter pugnando contra tyrānum defenderit: aut pro uiro bono cōtra parricidam dicas: aut pro parente: fratre propinquo: uel amico: parricida autem ut priscianus auctor est: a pat paris.t.addito aspirationæ causa deriuari uidetur: aut a patre patris.t.in.r.conuerso: uel a parēticida per sincopam Plautus integrum protulit: dicitur & matricida & fratricida: & patricida: sed parricida: ut Pompeius ait: non utiq; is qui parentem occidisset dicebatur: sed qualemcunq; hominem id autem fuisse indicat lex numæ Pompilii his composita uerbis: si quis hominem liberum morti sciens dederit parricida esto. Turpe genus: Hoc contrarium honesto est. in quo simul res spectatur & persona in quibus turpitudo esse potest: res si adulterium: furtum: coniurationem: proditionem q defendas personam si pro parricida uirū bonum oppugnas auditoris quoq; respectu turpis causa esse pōt: ut si apud actionē studiosissimū uenationis uenationē: & apud hectorem uel achillem rem militarē accuses: apud catonem uel ciceronē Monarchiam: apud Alexādrū aristochratiā laudes. Dubiū αμφιδοξον græci dicūt γαμφιδοξον cū partim hone

De quatuor generib⁹ causarum ti.v.

Genera causarum sunt quatuor: honestū: turpe: dubium: & humile. Honestum genus causæ putatur cum ait: id defendimus q̄d ab oībus defendendū uidet̄: aut id oppugnamus: quod omnibus oppugnari uidetur debere: ut pro uiro forti contra parricidam. Turpe genus causæ intelligitur: cum aut honesta res oppugnatur aut defenditur turpis. Dubium genus est, cum habet in se causa honestatis & turpitudinis partē. Humile genus est cum contempta res antefertur. Cum hæc ita sint conueniet exordium rationem ad omne genus causæ accōmodari.

exordiorum

sta: partim turpis causa uidetur: quod ut exēplo pateat. Thymolam Corinthius Thymophanem fratrē: qui tyrannidem occupauerat interficiendum curauit: accusatur causa hinc turpis est fraterne cedis auctorem fuisse illinc honesta tyrannide patriam liberasse Corintium Brutus filios suos ꝙ cum aquiliis & uitelliis de recipiendis clam in urbem tarquiniis consilia iniissent uirgis cedi pro more & in conspectu suo securi iussit percuti: consul enim erat: turpis bruti causa: qui necari filios pati potuisset: honesta tamē eadem ꝙ patriam prodere & tyrannis illi aperire tentassent. huiusmodi & Manlu torquati factum qui filium ꝙ se absentem manum cum hoste conseruerat & uicerat: quoniā contra paternū mandatū egerat occidi uoluit. Humile genus ατροϕον graece dicitur cū humilis causa fuerit: & tamē de ea dicere oratori necesse sit. Res contempta: uilis & quae contemnitur: sed tripliciter genus hoc considetatur ratione rei personae quae audit: & personae de qua agitur: rei: ut siquis uitam laudet solitariam quae a platrisque improbatur: personae: ut siquis studiosum laudet agricolationis & ciuilium negocium cōtemptorem: cum tamē houestum in ciuitate tenere locum possit: nam uilis abiectusque a multitudine existimatur: auditoris: si militi ocium & quietem laudare contendas. Antefertur: affertur ante iudicem: uel quod melius est: extollitur: nam attenti in hoc genere auditores reddi debent: & res quāuis humilis commendari & anteferri: cum haec ita siut: hoc est cum diuersae qualitatum causae sint: diuersa quoque exordia debent esse.

ANTO.M. Genera causarum sunt quattuor. Superius tria causarum genera dixit esse genera inquā generalissima demonstratiuum deliberatiuum iudiciale: hic uero quattuor esse dicit: sed aduertendum haec quattuor contineri sub quolibet illorum trium. Aut enim honesta aut turpis aut dubia aut humilis causa erit. In unoquoque illorum. Ergo genera hoc in loco qualitates significant. Est enim triplex genus. Primum genus est patria parentes origo sanguis. Secundo est genus sub quo multa similia ex eodem descendentia continentur: ut Animal genus. Est tertium illud genus quo cuiuslibet rei qualitas indicatur: ut si dicas Cuius generis uestis. Id Victorinus scribit in Rheto. idem uero Cicero libro primo Rheto. dixerat olim Causarum genera esse quinque: honestum: admirabile: humile: anceps: obscurum. Honestum: quod totum aut ex aliqua parte propter se petitur honestum nominabimus: ut Cicero libro secundo Rheto. ait. Vt pro uiro forti contra patricidam: uti. L. Cornificius aegit & M. Agrippa. Augustus enim Caesar accusatorem bruti constituit Cornificium Cassii. M. Agrippam. Vt Plutarchus in Vita Bruti meminit. Viro forti fortitudo est dolorum laborumque contemptio: & fortitudinis proprium est nil extimescere: omnia humana despicere: nihil quod homini accipere possit intollerandam putare: Auctor Cicero libro tertio offi. Et lib. i. dixerat Stoicos dicere fortitudinem Virtutem esse p[illegible]antem pro aequitate. Dixerat item Viros fortes & magnanimos eosdem bonos & simplicis ueritatis [illegible]icos minimeque fallaces esse. Patricidam: patricida non utique is qui parentem occidisset dicebatur: sed qualemcūque hominem ut Festus ait. Et Fabius lib. viii. inquit per Catachresin. i. abusionem patricidam matris quoque aut fratris interfectorem dici. Honesta res oppugnatur: ut siquis uituperaret religionem. Defenditur turpis: ut siquis defenderet furtum adulteriumue alicuius. Honestatis partē ut illud Orestis: qui ut patrem ulcisceretur occidit matrem. In ultione enim paterna honestatis pars inerat: in caede materna turpitudinis. Contempta res: idest uilis uti si de alicuius colaphis caesi ageres. Cum haec: supple causarum genera. Ita sint. i. ita diuersa exordiorum rationem: quae triplex est: in exordio enim attentos dociles beniuolos auditores efficimus.

FRAN.M. Exordiorum. Antequā sua cuique causae adhiberi doceat exordia: de ipsius exordii qualitatibus loquitur: duplicem exordiendi rationem dicens esse apertam: & per insinuationem: genera autem per qualitatibus ponit. Principium maiore quadam ratione prohemium graecos appellasse ꝗ nostros principium uel exordium. Quintilianus dicit: quoniam ea non tantum orationis initiū: sed cuiusque rei significāt prohemium uero illam partem dūtaxat: quae ante ingressum rei fit: de qua dicēdum est: siue απροκαιοιμια quod cantus est quo citharoedi anteꝗ uerū inchoent certamen emerendi fauoris gratia: uti solent: siue ab eo qđ οιμον graeci uiam appellant: ut sit uel quasi quoddam praeludium: uel quasi aliquid ante uiam: ingressumque rei. Insinuatio: hac cum ad dicēdum non aperte ingrediamur: sed oc-

De exordio titulus sextus

EXordiorum duo sunt genera. Principium quod graece appellatur prohemium: & insinuatio: quae epodos nominatur. Principium est cum statim auditoris animum nobis idoneum reddimus ad audiendum. Id ita sumitur ut attētos beniuolos: dociles auditores habere possimus.

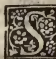
culte & dissimulanter uti solemus: nam ut Cicero diffinit insinuatio est oratio quadam dissimulatione:
& circuitione obscure subiens auditoris animum. Insinuare enim est per sinus hoc est circuitus quosdá
ingredi ad causam & quasi subrepere animis. Nonius tamé dixit insinuari esse immitti & in sinus accipi
ιφολοσ ab ιπιχειολοσ dicta propriæ impetum qui ex insidiis in uia alicui fit: significat cum crassator
transeuntem inuadit ιφολειν uerbum aggredi est incautum: & ex insidiis inuadere adoriri. Princi/
pium: finem describit principii: qui est ad audiendum animos apparare: cum non occulte: nec per dissi/
mulationem: sed aperte: aut docile: aut attentú: aut beniuolum auditorem reddimus: quæ tria simul in/
terdum efficimus: nó nunquam duo tantum ex his seruamus: aliquádo unum: sed sine aliquo trium esse
principium orationis nó potest. Id: principium.

ANTO.M.. Exordium duo sunt genera: Idem Cicero libro primo Rheto. sic ait. Quare quoniá tam
diuersa sunt genera causarum exordiri quoq́ dispari ratione in unoquoq́ genere necesse est. Igitur exor/
dium in duas partes diuiditur. In principium & insinuationem. Principium est oratio perspicue & pro/
tinus perficiens auditorem beniuolum aut docilem: aut attétum. Insinuatio est oratio quadam dissimu
latione & circuitione obscure subiens auditoris animum. Prohemium: prohemium dictum est siue q
omni cantus est: & citharœdi pauca illa: quæ ante q̃ legitimum certamé inchoent emerendi fauoris gra
tia canunt prohemium cognominauerunt. Oratores quoq́ ea quæ priusq̃ causam exordiantur ac có/
ciliandos sibi iudicum animos præloquuntur: eadem appellatione signarút: siue q oimos græce uia ap
pellatur id quod ante ingressum rei ponitur sic uocare est institutum ut Fabius scribit. Epodos epodi
dicuntur uersus quolibet metro scripti: & sequentis clausulæ habentes particularum: quales sunt Epodi
Horatii. In quibus singulis uersibus singulæ clausulæ adiciuntur. Dicti autem Epodi synecdochicos
a partibus uersuum: quæ legitimis & integris uersibus Epadontai.i. accinuntur Auctor est Diomedes.
: Statim significat exordium breuitate gaudere: & ambagibus esse uacuum: ne in caput oratio creuisse
uideatur quod etiá Fabius monet.

.FRAN.M. Si dubium genus esse: postq̃
esse quales sint ostendit: quo principio in
causa honesta: quo in turpi: quo in dubia:
& quo in humili: utendum sit docet: & pri
mum quo modo exordiri i dubia causa de
beamus quæ parté habet honestatis: par/
tem turpitudinis: præcipit: ita autem inci/
piendum dicit esse ut parte turpitudinis
omissa beniuolum auditorem a parte ho
nestatis faciamus: quod pro Milone dictu/
rus Cicero seruauit: quoniam enim causa
dubia erat: aperte honestatis exorditur ue/
teri se dicens ne turpe sit minimeq́ deceat pro uiro fortissimo dicere incipiétem timere: cum ipse. T. An/
nius magis de reipublicæ salute q̃ de sua perturbetur parté turpitudinis præterit: omnino & q cum de/
fensurus accederet: quem hominem occidisse constabat: a beniuolentia igitur (ut dixi) cum pro ui/
ro fortissimo dicere inciperet: initium constituit: si quis præterea pro Thymoleonte de quo superius
sermo fuit: dicere uellet. Beniuolum auditorem a parte honestatis redderet: sicq́ exordiri commo//
de posset: si eos qui a seuissimis tyrannis occupatas liberant respublicas præmiis amplissimis maio/
res nostri dignos semper iudicauerunt: quid in uirum optimum & rei publicæ amantissimum Thy/
moleontem uos facere par est: qui fraternam contempsit: & dedidicit charitatem: ut nos a seuissimi
tyranni cruciatibus eriperet: & in dulcissima libertate conseruaret: certe tantum abest ut poena ali/
qua uel minima dignus uideri debeat: ut omnium iniustissimi: nisi exquisito aliquo honore & ma//
ximis pro tanto beneficio præmiis illum affeceritis: merito iudicari possitis qui sic diceret parte tur//
pitudinis omissa beniuolos auditores redderet. Sin humile genus causæ erit: Rem humilem hoc est
uilem atq́ abiectam non nisi cum contentu accipere auditores solent: quotiens itaq́ accidit ut de re
huiusmodi dicendum sit: excitandi & attenti reddendi sunt quod poeta optimus in georgicis seruauit:
de apibus enim re apprime humili scripturus: auditorem Mecenatem attentum fecit his uersibus: proti
nus aerei mellis coelestia dona: exequar: hanc etiam Mæcenas accipe partem: admiranda tibi leuium
miracula rerum magnanimosq́ duces: totiusque ordine gentis: mores & studia & populos: & prælia di/
cam: humilis generis diffinitio de animis iudicum sumpta est. Sin turpe causæ genus erit aperto uti
principio in hoc genere non possumus: quoniam alienus a nobis auditoris animus est: aut esse creditur
insinuatione itaq́ uti necesse est: & quibusdam descendere ad causam circuitionibus: sed quo pacto insi
nuari in huiusmodi causis conueniat: Cicero inferius docebit: & nos exemplis: explicaturi sumus.

ANT.M. Si genus causæ dubiú habebimus: a beniuolentia principium cóstituemus: Id qdé hoc pa
cto agere poteris. Nisi persuasum haberé iudices uos ea [illegible] ac prudentia uigere: ut unáquáq́ ré ma/
gis ex sua ci q̃ ex euentu iudicaretis: non auderem in hac ipsa te de qua nó sum corá uobis acturus ora/

De exordio titu.vii.

SI genus causæ dubiú habem⁹: a beniuo habebimus
létia principiú cóstituemus: ne quid tur/
pitudinis pars illa nobis obesse possit. Si
humile erit gen⁹. Si turpe erit: genus cau
sæ: insinuatióe utendú est: de qua posteri⁹ dicemus.

si humile erit genus causæ [illegible]

re.cum igitur uester mihi perspectus sit animus & in iudicando modestia faciam nõ tam libẽter quæ necessatio ut intelligatis patrẽ meũ alias optimũ nõ satis iusta rõne aduersum inocentiã & integritatẽ modestissimæ fœmine genitricis meæ cõmotum esse. Aliud item exemplũ erit. Accusatur Thymoleon ciuis Corinthius ꝙ fratrẽ occiderat: qui pricipatũ urbis appetebat: poterit orator hoc pacto exordiri. Credo iudices uos nõ latere quãta fuerit Thymoleontis beniuolẽtia in patriã: qui & amicitias & affinitates aestimauit: propriũ uero fratrem peremit: ut cõem oĩbus libertatẽ a tyrãnoꝝ impetu uindicaret. Turpitudinis pars: Turpe enim est cõtra patrem orare: licet honestũ sit matrẽ defendere. Turpe item occidere fratrem: & si fas est patriam liberam reddere. Sin humile genus causæ erit faciemus attentos. Exemplũ erit huiusmodi Magnũ instat iudices nostræ reipu. periculũ: nisi restrigantur incẽdia: quæ sũma cũ indignatione in urbe nostra oriri uideo. Sæpe. n. animaduerti ex re minima nõ paruũ odiũ & perturbationẽ cõcitari: præsertim cũ ab illis inferẽ iniuria per quos maxime tutos eẽ cõueniret. Virgilius quoq; lib. iiii. g. quũ uellet de apibus scribere ait. Protinus aerii mellis cælestia dona exequar: hanc etiã Mecœnas aspice partem Admiranda tibi Leuium spectacula reꝝ. Magnanimosq; duces totiusq; ex ordine gentis. Mores & studia & populos & prælia dicam. Sin turpe causæ genus erit: Insinuatione utendũ est: nisi quid nacti erimus quare aduersarios criminando beniuolentiã capere possimus. Exemplũ erit tale. Quum nacti qd erimus quare aduersarios &c̃. Non auderem iudices præsertim apud uos pro illo dicere: cuius uita uobis suspecta esset. Sed quum turpitudinem & infamiam accusatoris perspicio defensionem huic reo denegare non possum. Quum enim is accusat de criminibus: de quo primũ esset cognoscẽdum fit ut hũc reum innocentem credam quem bono uiro accũsante noxium esse concederem.

nisi qd nacti erimus. Quare aduersarios criminãdo beniuolẽtiã cape possum⁹. Si honestũ cãæ gen⁹ erit: licebit recte uti: uel nõ uti pricipio. Si uti pricipio uolemus: aut id oportebit oñdere: quare cã sit honesta: aut breuiter. qbus de reb⁹ sumus dicturi exponere.

FRAN.M. Nisi qd nacti erimus: nisi oblata nobis facultas fuerit: ut æque turpe crimen aduersario obiiciam⁹: nam illud ẽt facere orator studet: cum turpis eius cã extiterit: ut re omissa de qua agẽdũ fuerat: crimẽ aliquod qd' in ore omnium sit: aduersario obiciat: ut sensim cum audiuerint illud iudices: concilientur: aduersarii uero psonæ in odium adducaẽ. exempli gfa: si dicamus: diligẽter uitam suã cõsideret aduersarius ꝙ si fecerit: non tam audacter: atq; impudẽter: ad accusandos alios accedit: deinde occupatione utamur: addamusq;: nolo ei adulteriũ (cum possim) nolo homicidiũ obiicere: hæc norunt oẽs sensim deinde cõciliato nobis auditore descẽdere ad causam nostrã possumus & ut apertius res intelligaẽ Cicero ligarium a tuberone accusatum: ꝙ cõtra Cæsarem sensisset & prouintiam affricam tenuisset: apud cæsarem defendit: sed anteq̃ ad causam accedat illud tuberoni obiicit crimen: quod ligario grauissimũ tubero ipse obiiciebat pompeianum eum non minus q̃ ligarium fuisse Tuberonẽ dicit: his uerbis: habes igitur tubero qd' est accusatori maxime optandũ: confitentem reum: sed tamẽ hoc ita cõfitentẽ se in ea parte fuisse qua te: qua uirũ omni laude dignũ patrẽ tuũ itaq; ptius de ur̃o delicto cõfiteamini necesse est: q̃ ligari ullam culpã repræhendatis: hac rõne & cæsarem turpitudine causæ a sua defensione abhorrentem sibi conciliauit orator: & in odium atq; inuidiam aduersariũ rapuit pro Deiotaro rege etiã dicens qui quod Cæsarem cũ apud se diuertisset: occidere cogitauerat: accusabaẽ: cãm ĩuenit: qua aduersarios criminaẽ: sic enĩ ait: accedit ut accusatoꝝ alterius crudelitate alterius indignitate ꝑturber: crudelẽ castorẽ ne dicam: an sceleratũ & impium: q nepos auũ in discrimẽ capitis adduxerit &c̃. Si honestũ genus esse: si inqt honesta cã fuerit: præteriri principiũ poterit: qm̃ ut ait Quinti. honestũ cãæ genus satis ad cõciliationẽ p se ualet: parati. n. ad rem honestã audiendã iudicũ sunt animi: ut labore nr̃o ad eos dicit disponẽdos minime opus sit: qd' si exordiri placuerit: cur cã nostra honesta sit aperiemus. Beniuolẽtiæ aũt partibus utemur: ut id qd' est augeatur. Exemplũ aũt est: ut si libertatem apud optimates laudaturus aliquis assurgat: sic exordiaẽ. quãti facienda libertas sit: qua nihil hominũ generi dulcius nihil optatius: aut honestæ uitæ rationibus conducibilius esse potest: neminẽ nostrũ latere mihi persuadeo. Ego medius fidius: ut de me ipso loquar: sic tãto & tam præcipuo bono delector sic afficior: ut quãuis longe imparem dicẽdi oneri me cognoscam assurgere tamẽ & ad eam tuendã ac conseruandã: quod tamẽ uestra sponte facere parati estis: uos adhortari minime uetear: possumus & quib⁹ de rebus dicturi sumus breuiter exponere: quod Virgilius obseruat: cum ait: Quid faciat lætas segetes quo sydere terrã uertere Mœcenas: ulmisq; adiungere uites conueniat: quæ cura bonũ: quis cultus habẽdo sit pecori: atq; apibus quãta experientia parcis hic cauere incipiã. Recte uti: sicuti oñsum est. Vel nõ uti: si honesta cã sit: & eẽ credaẽ cui sua spõte auditores faueãt.

ANTO.M. Quare causa sit honesta. Exemplũ erit. Siquid unquã fuit iudices: quod apud maiores nostros singulari & præcipuo fauore prosequendũ fuerit semper in primis eorũ: qui propter infirmitatem ætatis seipsos tueri non possunt actiones & causæ aliquo singulari priuilegio sunt tractatæ. Quid enim honestius aut æquius esse potest q̃ illis adesse: quos nondum uel ratio uel nam ira confirmauit ut se tueri possint: Cum præsertim hæc una res sit: quæ & reipublicæ dignitatem & priuatam commoditatem aspiciat: Nam si liberis nostris & amicorum nostrorum ac cæteris consultum esse uolumus apud posteros illud necesse est: ꝙ pupillorum causas rebus omnibus præpositas uelimus esse. Item

aliud Aulus licini⁹ Archias poeta antiochiæ nat⁹:Romæ uixit Ciceroni īter alios charissimus. nā& eꝰ præceptor in græcis fuit.fuerat aūt prius heracliæ ciuis effectus:demū sibi de ciuitate lis mota est a quodam graccho φ ciuis nō esset. Tūc Cicero Archiā defendēs ita exordiri potuit.Si apud maiores nostros est conseruatū o iudices ut præceptores pro parētibus haberētur:debeo quantū est scitū in me huic præstantissimo uiro & integerrimo & opem & salutē afferre : & eo magis quoniā illius doctrina & optimis præceptis ita institutus sum ut nōnullos aliquādo defenderim:nā si cæteros adiuuamus a qbus nihil utilitatis ad hāc rem adipiscendā consecuti sumus:quāto magis ei attribuere debem⁹ a quo id accepimus per quod etiā ignotis ꝓdesse possumus!Aut breuiter exponere &cætera. Exemplū erit.Sūma rei iudices: de qua corā uobis acturus sum:& de pœna & supplicio per uos inferendis ciuib⁹ seditiosis ciues : habēdi sunt qui necem bonoꝝ hominū:& perniciem reipub.meditati sunt.Erit itē exemplū Nasonis illud . In noua fert animus mutatas dicere formas Corpora. Et illud Maronis.Arma uirum quæ cano.

si principio uti nolemus a lege:uel a scriptura:aut ab alio firmissimo nostræ causæ adiumēto principium capere oportebit:quoniam igitur docilem:beniuolum:& attētum habere auditorem uolumus : quomodo quodq; eorum confici possit aperiemus.Dociles auditores habere poterimus .

¶De docilitate & attentione titu.viii.

I summam causæ breuiter exponemus: &. si attentos eos faciemus . Nam docilis est ille qui attente uult audire .

FRAN.M. Si principio uti uolemus:qd agendum sit monet:si uti principio nō uolumus:a lege inquit aliqua exordiendū est: aut scriptura:aut ab aliquo firmissimo causæ nostræ adiumēto:a lege quæ in iure ciuili cōtineat̄ uel principis rescripto:ut si apd' prætorem stare pactis aduersariū compellere uelis:ut'sic a uetusta lege incipies : prætor ait pacto seruabo:item si in iudicium uenire messium uindemiarumq; tempore:ab aduersario compelleris:qui ante:quod sibi debetur:forte petit cum nō posse cogi te ad satisfaciēdū illo tēpore probare uis ab hac exordiens lege incipis:quæ in digestis est de feriis ne quis messium uindemiarūq; tempore aduersarium cogat ad iudicium uenire; oratione diui Marci exprimitur:qa occupati circa rem rusticam:in forum compellendi non sunt:multe item sunt leges quæ uariis causis applicati possunt:ut si dicas peccata nocentium nota esse & oportere & expedire paulus ait:itē ea quæ notabiliter fiunt:nisi specialiter notent̄:uidentur quasi neglecta:item dolo malo ait prætor ius se non seruaturum. A scriptura:Lex specialis est:scriptura generalis:per quā intelligere potes testamentū:contractū: stipulationem:syngraphū:chirographum:& alicuius auctoris ꝓbatam auctoritatē:qua initi cā uestra uideat̄:ut'si cōcordiā laudaturus sic exordiaris:concordia ut ait Salu.paruę res crescūt:discordia magnæ dilabūtur.itē si ei qui fortiter rempub.gessit:premiū dari uelis sic incipias:honos alit artes ingt Cicero:omnesq; accēdūtur ad studia gloria:quod si meritis hunc afficere muneribus statuetis : fortissimus quisq; nostræ iuuētutis ad res magnas & præclaras gerēdas mihi credite exercitabit̄. Ab aliquo firmissimo causæ nostræ adiumēto:ut si dicam:maxime iustitia respublicas cōseruari:iustitiæ aūt munus præcipuum esse:benemerētibus præmia exhibere.item si dicam sæpe prius hoc a uobis cōcessum fuit: qd' postulo ut minimū dubiū esse possit:uos idem mihi quoq; concessuros:item sæpe hoc idem iudicatum est quod in causa mea iudicari peto. Principium capere:nō exordiri partibus exordii & proprietatibus seruatis:sed simpliciter incipere:quoniam igitur:quid exordium esse ostendit:qd' in duas partes diuisit : qd inde fiat & ubi fiat:in generibus scilicet causarū postea docuit:nam in alia causa attētos:in alia beniuolos:in alia dociles fieri præcepit idē enim simul semp in omni causa seruare uix cōtigit:nūc qbus rationibus:& quibus ex locis:docilitas:attētio:& beniuolētia colliguntur ostēdit. Dociles: tūc dociles inquit reddentur auditores:cum breuiter ac dilucide summa rei:hoc est quid sit in quo consistat causa & res nostra de qua dicturi sumus iudicabitur:quod operū suorū principiis Homerus & Virgilius obseruarunt. Cicero in oratione quoq; pro lege manilia sūmā esse breuiter exposuit dicens . Dicendū est enim de Gn. Pompei singuli eximiaq; uirtute. Et si attētos facimus:de rebus magnis nos dicturos ꝓmittētes uel ut attēte audiant rogantes:potest qdem reddi docilis:qui nondū attētus sit auditor:sed attētus reddi non pōt:quin statim & docilis reddatur:nam qui attētus est:docilis est:& qui attēte audit:docilis uocatur.

ANTO.M. Ab lege exemplū erit:lege latoria cautum est iudices:ut siquis pupillorū bona diriperet: acerrimas pœnas lueret.Cum ita Titius Marci pupilli bona diripere uelit pœna mulctandus est. A scriptura:lex specialis est.Scriptura uero generalis.Est autem allegatio alicuius scripti:& sentētiæ generalis: ut illud Ciceronis in prohemio tuscu.Honos alit artes.omnesq; incendūtur ad studia gloria .Cū igitur hic ciuis pro patria egregie pugnauerit:merito mihi honore ac præmiis afficiēdus uidetur . Firmissimo adiumento.Exemplum erit.Quid est o iudices quod ciuitatem magis conseruet:q̄ iustitia & equitas iuris:quæ cum iubeat ut mortuo patre filio potius q̄ fratri hereditas debeatur.debetis huic cōcedere equitatem:quæ quidem uinculum est ciuitatis:ubi enim æquitas deest:omnia confunduntur. Si summam rei breuiter exponemus.Exemplum est ibi superius.Aut breuiter exponere &cætera.

Attentos hẽbimus si pollicebimur nos de rebꝰ magnis:nouis:iusitatis uerba facturos: aut de his rebꝰ q̄ ad rẽp. ptineãt aut ad eos ip̄os q audiẽt:aut ad deorũ imortaliũ religionẽ:aut ad pietatẽ nos eẽ dicturos.

FRAN.M. Attẽtos habebimus.Docet quo pacto attẽti auditores reddi possint:& rebus magnis:nouis inusitatis fieri ondit. Si quid nos eiusmodi dicturos pollicebimur.Sciendũ est hæc tria in unũ ideq; exordiũ simul incedere.nõ semp tamẽ.aliquãdo enim eiusmodi res est de qua futurus sermo est : ut uel a magnis:uel a nouis:uel ab inusitatis tantũ facere attẽtos ualeamus.a magnis lib.æneidos septimo attẽtos fecit Virg.Graue bellũ quod cũ Turno Æneas gessit:se promittẽs descripturũ maior rerũ mihi nascitur ordo.Maius opus moueo.Cicero quoq; in operis huius præfatione attentũ reddidit auditorẽ: a magnitudine rei cum nõ parũ in se fructus copiam.dicẽdi habere dixit:& cõmoditatem orationis.Liuius in principio secũdi lib.ab ur.con. Attentionem colligit de nouis rebus scripturum promittẽs:his uerbis.Liberi iã hinc populi romani res bello : paceq; gestas annuos magistratus : imperiaq; legum:potiora q̄ hominũ peragam.idem libro.vii.Annus hic erit insignis noui hoīs cõsulatu:nouis duobus magistratibus:prætura & curruli edilitate hos sibi patricii quesiuere honores pro concesso plebi altero consulatu per res magnas & inusitatas simul:quidẽ auctor attentos reddit lecturos in principio de bello punico secũdo dicẽs parte operis licet mihi præfati qđ in principio summæ totius professi sunt:pleriq; rerum scriptores: bellũ maxime memorabile oĩum q̄ unq̄ gesta sunt me scripturũ & reliqua differunt inter se magna:noua: & inusitata: magna laudamus:uel uitupamus:noua admiramur:inusitata et admiramur:& timemus aliquãdo:rursus magna sæpe contigunt:noua memoria nostra nõ fuere:inusitata fuerũt quidem ante: sed raro eueniunt. Aut de his quæ ad rempublicã pertinent.Cicero pro.C.Rabirio: & si quirites nõ est meæ cõsuetudinis initio dicendi rationẽ reddere qua de causa quẽq̄ defendam propterea ꝙ cũ oĩbus in eorum periculis semper satis mihi iustam cãm necessitudinis esse duxi:tamẽ in hac defensione capitis famæ fortunarũq;.C.Rabirii ponenda ratio uidetur officii mei:propterea ꝙ quæ in iustissima causa est mihi eadem uobis ad absoluendũ uideri debet:nam me tum amicitiæ uetustas:tum dignitas hoīs:tum ratio humanitatis:tum meæ uitæ perpetua cõsuetudo ad.C.Rabiriũ defendẽdũ est:adhortata at uero ut id studiosissime faciem salus reipub.cõsultare efficiam:consulatus deniq; ipse. Aut ad eos ipsos qui audiũt: ut in uerrem dicẽs:timorẽq; iudicibꝰ adhibens:admonet caueat ne male sentiat populus:ne iudicia trãsferũtur:& pro domo sua ad pontifices sic ait.Nam si illa labes hac flãma.r.p.suũ illum pestiferũ & furiosum tribunatũ:quem equitate humana tueri nõ põt:diuina religiõe defenderit:aliæ.cerimoniæ nobis erũt: alii antistes deorũ imortalium:alii interpretes religione requirendi.Ouidius quoq; in fastis materiã de q̄ scriberet:plurimũ ostendit ad germanicum pertinere:cum ait Sacra recognosces annalibus eruta priscis:& quo sit merito quæq; notanda dies:inuenies illic & sacra domestica uobis:sæpe tibi pater est:sæpe legẽdus auus.Attẽtos igitur facimus si magna:noua inusitata:& quæ ad rempublicã pertineant uel eos ipsos qui audiunt:dicturos pollicemur. Ad deorũ imortalium religionẽ:quod in eadem oratione pro domo sua ad pontifices Cicero facit:qui cũ causa sua aras:focos & deos penates cõiunctos dicit esse his uerbis:quod si ullo tẽpore magna causa in sacerdotũ populi romani iudicio ac potestate uersata ẽ:hoc profecto tanta est ut omnis reipublice dignitas omniũ ciuiũ salus:uita:libertas:aræ:foci:dii penates:bona fortunæ domicilia:uestræ sapiẽtiæ:fidei potestatiq; cõmissa:creditaq; esse,uideatur.

ANT.M. Et si attẽtos eos faciemus:Id in humili gñe seruabit.ut illud Marõis li.iiii.g. de apibꝰ. hãc ẽt Mecænas aspice ptẽ.Ci.li.ii.de orat.scribit græcos monere ut p̃cipio faciamꝰ iudicẽ attẽtum & docilẽ: q̄ sunt utilia:sed nõ p̃cipii magis ꝓpria q̄ reliquarũ ptim faciliora ẽt ĩ principiis:ꝙ & attẽti tũ maxĩe sũt quũ oĩa expectãt:& dociles magis initiis eẽ pñt.Illustriora.n.sunt q̄ in p̃cipiis q̄ q̄ in mediis causis dñr: aut arguẽdo aut refellẽdo. De rebꝰ mag.ut illud.Magna res princeps illustrissime ẽ ea quã expositurus sum uobis.Cui nisi tẽpestiue cõsilio & uirtute.occurat:nõ mediocrẽ ꝓfecto in urbe nr̃a discordiam excitabit.Quid.n.iniqus esse põt q̄ ciues nostros ab his nõ posse tutos esse quos armis & fide oporteret eisdẽ auxilio esse! De rebꝰ nouis &c. Exemplũ erit.Noua res & penitus inaudita princeps optime p me exponetur.ea qdem talis est:ut sũmã indignationẽ atq; odiũ concitatura sit nisi prudentia uestra mitiget. qd enĩ magis cõtra mores publicos põt q̄ extorquere quicq̄.quod luxuriã ciuitati & uoluptatibus materiã sit allaturũ!Nouis noua dicunt quæ fuere nũq̄. Inusitata uero sunt.quæ licet facta sint:rarius tñ accidũt.

Quæ ad remp̃u.pertineãt.Exemplũ erit cum instituissem p̃res amplissimi id apud uos dicere:qđ uisum esset optimũ.Nihil certe post religionẽ nr̃i & unius & ueri dei quod uel me dignius uel uobis magis gratum dici posset occurrit q̄ de cõseruatione & amplitudine reip.disputare.Eas igit̃ res apud uos in primis exponam noua quadã & inusitata rõne ut plane ĩtelligatis me prospexisse quo modo illã a nostris maioribus nobis traditam & maiorẽ & meliorẽ nostris posteris relinquamus. Ad eos ipsos qui audiũt.Exemplum erit.Nisi patres cõscripti cõsilio & uirtute uestra reprimet̃ audacia & temeritas eorũ q uestri ordinis & sanctissimæ p̃riæ nr̃æ publici hostes sunt:plane uideo uos cũ tota rep.maxia breui subituros incõmoda. Ad deorũ ĩmortaliũ religionẽ & pietatem.Exemplũ erit in genere honesto. Agitur iudices de cœlesti cultu ac religione diuina quæ re nunq̄ fuit apud nostros maiores uel præstantior luel acceptior.Est.n.res

prorsus admiratiõe:& quadã laude singulari dignissima. Religionẽ:Relgio est:q̃ supioris cuiusdã naturæ quã diuinã uocãt curã cerimoniãq; affert ut Cicero inquit lib.ii.rh. Pietatẽ: Tullius proplantio inquit.Nam meo iudicio pietas fundamẽtum est oĩum uirtutũ.Item quid est pietas:nisi uoluntas grata in parentes.Et lib.ii.rhe.pietas est per quã sanguine coniunctis patriæq; beniuolis officium & diligens tribuitur cultus.Superius quoq; eodem libro sic dixerat pietatem appellant quæ erga patriam aut parẽtes aut alios sanguine iunctos officiũ seruare moneat.At in libro de.n.d.ait pietas est iustitia aduersus deos.

Et si rogabimus:ut attente audiãt:tali numero exponemus res de qbus dicturi sumus.Beniuolos auditores facere quattuor modis possumus a nostra ab aduersariorũ:ab auditoꝝ psona:& a rebus ipsis: a nostra persona beniuolentiam contrahemus.

❡De beniuolentia a nostra persona.

SI nostrum officium sine arrogantia laudabimus: aut in rempublicã quales fuerimus.

FRAN.M. Et si rogabimus ut attente audiant ut cũ dicim⁹.Benignes quæso ac patiẽtes in hac causa mihi aures accõmodare uelitis.Quod in plogis fit comœdiarũ.Cũ dicitur fauete:adeste æquo aĩo:& rẽ cognoscite.Cicero pro Archia attẽtos fecit auditores:rogãs ut de humanitatis studiis paulo liberius loq eũ sinerẽt:his uerbis.Quæso a uobis ut in hac causa mihi detis hanc ueniam accõmodatã huic reo: uobis quẽadmodum spero nõ molestam: ut me pro summo poeta: atq; eruditissimo homine dicent:hoc concursu hominum litteratissimorum: hac uestra humanitate hoc deniq; prætore exercente iudicium. patiamini de studiis humanitatis ac litterarum.paulo loqui liberius. Idem in oratione pro sex. Roscio.Quapp uos oro atq; obsecro Iudi.ut attente bonaq; cum uenia uerba mea audiatis.fide sapiẽtiaq; uestra fretus plus oneris sustuli q̃ ferre me posse intelligo. Numero exponemus. Cum duabus de rebus:tribus aut pluribus: nos dicturos pollicebimur.de docilitate superius loquẽs si summã inquit causæ breuiter exponemus:nũc numero dicit.quod idem ferme est.Nec mirum.Nã qui attentus:idẽ & docilis redditur. Sed quæstio hic exoritur.si idem in exordio fit:quod in diuisiõe:quæ in duas scinditur partes expositionem: & enumerationẽ:ut sumatim aut numero:quibus de rebus & quot dicturi sumus aperiamus.Exordium & diuisio idem erunt.Nõ idem erunt:sed idem efficient:diuerso tamẽ exitu: exordiũ sumatim & numero exponere potest quæ dicenda sunt:ut docilem faciamus:aut attentum auditorẽ:partitio ut causam præparato iam per exordium auditore constituat:& animos in re certa occupatus tentat de qua iudiciũ futurum sit.Deniq; exordium mouet tantũ & implicite partitio & monet & docet:sed explicite. Beniuolos auditores.Sequitur quomodo auditorum comparare beniuolentiã possimus:quæ a locis quattuor ducitur.auditores in quo uis genere.si in demonstratiuo & delibetatiuo:senatus uel populus.Si in iudiciali iudex. Si nostrum officium:ut fere Cicero in oratione pro.L.Archia.dicẽs.si quid est in me ingenii iudices quod sentio q̃ sit exiguũ:aut si qua exercitatio dicẽdi:in qua me nõ infitior mediocriter esse uersatum.Et in oratione pro sexto roscio:credo ego uos iudices mirari: quid sit:q; cũ tot sũmi oratores hominesq; nobilissimi sedeant.ego potissimũ surrexerim:qui neq; ætate:neq; ingenio:neq; auctoritate sum cum iis qui sedeant comparandus. Aut in rempublicam:quales fuerimus. Vt Cicero in oratione fecit pro flacco:sic enim exorditur.Cum in maximis periculis huius urbis atq; imperii: grauissimo atq; acerbissimo reipublicæ casu socio atq; auditore consiliorum periculorumq; meorum.L.Flacco cædem a uobis:coniugibus:liberis uestris:uastitatem a templis delubris:urbe:italia:depellebam: sperabam iudices honoris potius.L.flacci me auditorem futurum:q̃ miseriarum deprecatorem.

ANT.M. Vt attente audiant:exemplũ erit illud sumptũ ex inuectiua Ciceronis in Catilinã. Attendite quæso iudices:& ea quæ dicã penitus animis uestris rõnibusq; mandate.Et illud Terẽtii Nũc quã rem uitio dent quæso animaduertite. Si numero exponemus res,Exemplũ Agitur patres cõscripti de duobus: de cõcordia ciuiũ nroꝝ & cõpressione belloꝝ ciuiliũ:quæ iãdudũ nram p̃riam afflixerũt.libro ꝗ̃t primo rh.addit pdictis:q; attẽtos faciemus si nos pollicebimur breui nostrã cãm demõstraturos. Si officiũ nostrum sine arrogãtia laudabimus.Exẽplum erit.Quãq̃ turpe est iudices officiũ suũ ita exponere ut ppria laus intendatur:attamen qa aduersarii mei sic me nuper contumeliis affecere ut nisi uitæ meæ rationem habeam:& qualiter ab adolescentia me instituerim dicam plane tacendo confirmare uideret oẽs aduersæ partis in me falso obiectas cõtumelias:faciam itaq; non tam libenter q̃ necessario:ut intelligatis me longe abesse a criminibus:quæ mihi obiiciũtur & fictam eorum accusationem cognoscatis. Ego quidẽ sic in oculis meorũ ciuiũ uixi:sic me gessi ut neminem unq̃ offenderim pluribusq; sæpe numero auxilio consilioq; extiterim.Quid enim in causis forensibus & publicis ægerim q; uobis omnibus patere arbitror facile prætereo. Quare magnopere admiror quæ temeritas uel quod potius reor quæ inuidia meos aduersarios impulerit ad ea defingenda a quibus quidem ita abusum ut ipsi ab honestate atq; uirtute.

Aut in republica quales fuerimus.Exemplũ erit.Et si patres conscripti nunq̃ satis pro republica propugnare quis potest.Illud attamen assero me nullos pro ea labores fugisse unquam:neq; ulla euitasse pericula.Quare nõ possum nõ moueri q; nefariæ coniurationis reum apud uos facere me aduersarii ausint.

FRAN.M.Aut in parẽtes:ut apud Virg.æneas lib.vi.cũ ait.Illũ ego pflamas & mille sequẽtia tella: eri pui his humeris medioq; ex hoste recepi:parẽs uulgo pater aut mater appellaẽ.Sed iuris prudẽtes auos & pauos:auias & puias parentũ noĩe appellari dicũt.Aut in amicos:ut Cice.in oratione pro lege mani lia:qualis in amicos fuerit ostẽdit dicẽs:nam cũ antea p etatẽ huius auctoritatẽ loci nõdum cõtingere auderẽ:statuerẽq; nihil huc nisi pfectum ingenio elaboratũ industria afferri oportere:omne meũ tps amicoꝝ tẽporibus trãsmittẽdum putaui:idẽ in orõne pro sexto roscio egit pro.L.cornelio balbo & pro C.Rabirio posthumo: In eos ipos qui au

aut in parẽtes:aut in amicos:aut in eos ipsos:q audi unt aliqd referemus:dũmodo hæc oĩa ad eã ipsam rẽ de qua agitur sint accõmodata. Ite3 si nostra incõmo da pferemus:inopiã:solitudinem:calamitatem. Et si rogabimus:ut nobis sint auxilio:& si simul oñdem⁹ in aliis spem nos habere uoluisse. Ab aduersariorũ psona beniuolentia captabitur:si eos in odiũ: in inui diam:in cõtemptionẽ adducem⁹. In odiũ rapiemus:

diũt:ut apud Lucanũ qlis in cæsarẽ curio fuerit cõmẽorat dicẽs:dũ uoces tuæ potue re iuuan cæsar ait ptes quis uolẽte senatu: Traximus impiuni:& Ci.in oratione qua pro reditu suo populo grãs agit:idẽ facit: qd’ precatus a ioue optimo maximo cæte risq; diis imortalibus sum quirites:eo tpe cũ me fortunasq; meas pro uestra in colu mitate:orio cõcotdiaq; deuoui. Dum hæc oĩa:ostẽdit oportere hæc ad cãm accõmo dari ut ubi attenti reddẽdi auditores sunt:

nõ reddẽtur beniuoli:nam si locis uteremur minime rei nostræ cõgruẽtibus uitiũ & id qdem graue eẽt nõ eni oẽs loci supius dicti oĩbus causis cõueniunt:& aduertendũ est patroni & eius de quo dicit psonã unã putari cũ inuẽtio eadẽ fere sit hisdẽq; locis utendũ siue a patroni siue ab ei⁹ de quo dicit psona exor dioꝝ snĩam excogitare uolumus. Itẽ si nostra incõmoda pferemus:ut cicero pro.p.sylla maxime uellẽ iudices dicẽs ut pu.Sylla & antea dignitatis quæ splendorẽ obtineret:& post calamitatẽ acceptã mode stiæ suæ fructũ aliquẽ potuisset pcipere.Sed qñ ita tulit casus infestus ut amplissimo in honore cũ cõmu ni ambitionis inuidiatũ singulari Attenii odio euerteretur:& in his pristinis fortunæ reliqs miseris affli ctis:tamẽ haberet quosdã:quorũ animus ne suplicio quidẽ suo satiare posset:qq̃ ex hui⁹ incõmodis ma gnam aĩo molestiã capio:tamẽ in cæteris malis facile patior oblatũ mihi tẽpus:in quo boni uiri leuita tem meã misericordiãq; notam oĩbus quondã:nũc q̃ intermissam agnoscerẽt inopiam:cui cõtrariũ co pia est:inops aũt est q ope hoc est auxilio uel diuitiis & copia eget:cicero pro publio qnrio neq; ita se res hẽt:ut ego qui nõ usu satis & ingenio parũ possum:cũ patrono disertissimo cõparer &.p.Qu.cui tenues opes:nullæ facultates:exiguæ amicorũ copiæ sunt cũ aduersario gratiosissimo cõtendat.Solitudinẽ.So litudo est qñ caret aliquis ppinquis amicisq;:neq; spe in quo q̃ habere põt:nisi in se ipso & solus locus di citur incultus inhabitatusq;:Ouidius Fluminis illa latus cui sunt uada iuncta torẽti:aspicit:& sparsas p loca sola casas:unde & loci q̃ solitudo ante ostiũ:calamitatẽ:sũma quædã miseria calamitas itelligit in gensq; damnũ quotiẽs ex diuite pauper redderis & ad uilẽ abiectãq; fortunã deduceris etiã pter culpam tuam:damnũ quo ex grãdine afficiũtur calamitatẽ dicere solẽt rustici:cõminuat calamos idest culmẽ ac segetẽ:unde ait in eunucho Terẽtius. Vestri fundi calamitas:quidã a cadẽdo dictã crediderũt:hæc eĩ p ferũtur beniuolus redditur auditor.f.inopia:solitudo calamitas.Terẽtius oẽs noti inquit atq; amici de seruerũt:Idẽ qd’ ego te p hanc dextrã oro per ingeniũ tuũ:& per fidem tuã perq; huius solitudinẽ te ob testor:ne abste segregesue ne deseras:Cicero pro sexto roscio ideo se unũ ex oĩbus q sedebãt ad dicendũ surrexisse inqt ne oĩno desertus Roscius esset:cũ timore periculi cæteri defendere nõ auderẽt.Et si orabi mus ut nobis auxilio qd’ pro milone fecisse uidet Ci.dicẽs:nam si unq̃ de bonis de fortibus uiris:si unq̃ de bñ meritis ciuib⁹ ptãs uobis iudicãdi fuit:si deniq; unq̃ locus ãplissimoꝝ ordinũ delectis uiris datus est ad studia sua ergo fortes & bonos ciues ut æq̃ uultu & uerbis sæpe significasse:re & snũs declararẽt: hoc pfecto tpe eã ptãtẽ oẽs uos hẽtis & statuatis utrũ uos q uræ auctoritati semp dediti fuimus sp mise ri lugeam⁹ an diu uexati a pditissimis ciuib⁹ aliqñ p uos ac urãm fidẽ:uirtutẽ:sapiẽtiãq; recreemur.Nos in aliis noluisse spẽ hẽre:i multis firma nobis psidia iudices erãt:sed i sola uirtute urã:itegritate cõstãtia æqtate spẽ locare uoluim⁹. Aduersarioꝝ psona docet qb⁹ rõnib⁹ p aduersarii psona colligi auditoris uel iudi.bẽiuolẽtia possit. In odiũ rapiem⁹:docet quo pacto trahi aduersariũ i odiũ possit auditoris:hoc ẽ ut eũ oderit & cãæ nræ faueãt:odiũ latẽs ẽ maliuolẽtia affectio illa q̃ taciti sceleratos & flagitiosos inse (ctamur.

ANT.M.Aut i parẽtes amicos.Exẽplũ erit quo aĩo iudices i parẽtes & i amicos meos sp exti terim q̃uis oĩb⁹ notũ eẽ putẽ illud deniq; ausim dicere neminẽ aut maion beniuolẽtia aut maiori cura usum eẽ i suos q̃ ego i meos cõtinue utor. Aut i eos q audiũt.Exẽplũ erit Cũ in nr̃a rep.Iudices multos mihi pposueri quos maxie charos & pcipuos hẽre sp tũ uos i pmis & amaf & uenerari cõstitui.hĩc euẽit ut oẽs fortunã urã3:meã dicerẽ:decernerẽq; nil posse uobis aduersi accidef qd’ mihi ipsi nõ foret cõe:libẽ ter itaq; p salute urã meã quotiẽs opus erat opposui neq; pro suo honore ac statu ullũ fugi piculũ neq; fu giã dũ uiuã. Si nr̃a icõmoda pferem⁹.Exẽplũ ẽ:illud iudices ueq; eẽ expiot qd’ uulgo dr̃ fortunã eos uix unq̃ relinqre quos semel cepit urgere:quo i statu qdẽ extiteri & i quo nũero positus sim neiem usm igno rare arbitror.Quis.n.in urbe nr̃a aut diuitiis aut potẽtia aut amicoꝝ freqntia magis abũdabat:Nũc eo pduct⁹ sũ ut neq; diuitiæ neq; potẽtia neq; ulli mihi assint.Oẽs.n.me noti atq; aĩci dsetuerũt. Vt nobis

sint auxilio:& in aliis noluisse spem hēre.Exemplū erit Cū eo loco posita sit cā mea iudicis ut nisi miseri
cordia ura mihi sit p̄sens atq̃ ꝓpitia ueluti sæpe numero multis fuit:plane sim ab oībus destitutus. Hu/
manitatē itaq̃ uestrā,& clæmētiam quæso atq̃ obtestor ut mihi auxilio sint:In ura nāq̃ dūtaxat uirtute
mea spes oīs incūbit.Cū.n.multi fortunis meis p̄sidio esse pollicerent᷑ uos elegi & cōstitui illarū tutores.

si quid eorum spurce:superbe:pfidiose crudeliter:cō
fidenter:maliciose:flagitiose factum proferemus. In
inuidiā trahemus:si uim:potētiam:factioneꝫ:diuiti/
as:incōtinētiam:nobilitatem:cliētelas hospitiū:soda
litatem affinitates aduersarioꝝ referemus:& his adiu
mētis magis quam ueritati eos cōfidere aperiemus.

FRAN.M.Spurce:Impure:nā spurco cō
trarius est purus.Plautus tot noctes reddi/
dit spurcas quot claras hūit:est ꝓprie spur/
cū qđ nō uisu solū sed auditu q̄q̄ refugim⁹:
q̄le illud qđ.M.Anto.in philippicis obicit
Ci.dicēs Crapulā illū hesternā cū ꝓ tribu/
nali sederet fede euomisse & uestem frustis
esculētis uinūq̃ redolētib⁹ totūq̃ tribunal
īplesse.Sūt q uelint spurcū dici qđ in illud
abominātes spuere soleam⁹. Supbe:insu/
piores:atq̃ īferiores ex q̄ re beniuolū fecit auditorē Ci.ī ofone ꝓ milone:cū ait unū genus ē aduersū īnfe
ctū q̄ nobis eoꝝ quos.P.Clodii furor rapinis:incēdiis & oīb⁹ exitiis publicis parauit:q externa ēt cōtiōe
incitati sunt:ut nobis uoce p̄irēt:quoꝝ clamor siqs forte fuerat admonere nos dēbit:ut illū ciuē retinea
tis q sp illud gen⁹ hoīum clamoresq̃ maximos:pro ura salute neglexit:nō mediocris certe supbia ē præi
re iudicibus uoce:recte igit᷑ sic Cice.aduersarios in odiū aducit. Perfidiose:cū dicis perfidia usos aduersa
rios:& datā fidē nō seruasse.Sicuti ī æneā apud Virg.Dido nec tibi diua parēs:generis nec dardanus au/
ctor:pfide:& alibi en dextra fidesq̃ quē secū patrios aiūt portare penates.Itē alibi:dissimulař ēt spasti pfi/
de tantū posse nefas:tacitusq̃ mea discedere terra.Nec te noster amor nec te data dextera dextræ.Nec pe
ritura tenet crudeli uulnere dido. Crudeliter. Crudelis ītelligit᷑ is q ꝓnus ad nocēdū nulla humanitate:
nulla tangit᷑ misericordia ut ī eadē didonis in æneā ofone.Quin & hyberno moliris sydere classem & du
biis ꝓperas aqlonibus ire p altū crudelis.Ci.pro.P.Sylla & in his pristinis inqt reliqs miseriis & afflictis
tñ hēret quosdā:quoꝝ aīos ne supplicio qdē suo satiare posset:Idē ꝓ deiotaro rege accidit ut accusatorū
alteri⁹ crudelitate alteri⁹ indignitate pturber:crudele castorē ne dicā an scelaratū & īpiū q nepos auū ī di
scrimē capitis aduxit. Malitiose:malitia uersata ē & fallax rō nocēdi p dissimulationē:qñ īprudēter facer᷑
nos aliqd simulamus:qđ tñ dedita opa facimus.Ci.pro cæcina dicens in odiū ebutiū trahit aduersariū:
& ꝙ audax ī ui faciēda extiterit:cū ex suo cæcinā expulit fundo:& ꝙ in iudiciū īpudēs postea māifeste reus
uenire ausus sit malitiaq̃ id ait fecisse:tāq̄ iustæ fecisset:q̄ fecerat. Cōfidēter:Nimia & temeraria audacia
cōfidētia est:qñ quispiā īpunitū existimat futuꝝ quicqd peccauerit.Terētius o ingētē inqt cōfidētiā.Cō
fidēs pro īprobo:audaci & temerario ponit᷑.Repit᷑ tñ nō mala significatiōe. Terē.in andria nescio qs se/
nex mō uenit:illū cōfidēs cautus.Maxīe in odiū adducit aduersarios.Cice.eoꝝ nimiā significās cōfidētiā
his uerbis q̄ in ofone sunt ꝓ.P.sextio q oīa diuina & hūana uiolarit uexarit:pturbarit:euerterit:nō solū
alacres:lætosq̃ uolitare:sed ēt uolūtarios fortissimis atq̃ optīs ciuib⁹ piculū moliri de seipsis nihil time
re. Flagitiose:Cū scelus tñ & tale ē ut ēt humanā exupet cōsuetudinē:est aūt flagitiū ꝓprie in libidīe q̄si
flagris dignū crimē:ꝓ cæteris tñ accipit᷑ pcīs ēt q̄ p negligētiā īprudētiā & obliuionē comitāt᷑:flagitiū
est q̄le a Ci.clodio est obiectū ꝙ nō pluris bonā cleā fecisset q̄ tres sorores. In īuidiā trahem⁹.Quo pacto
colligi auditoris beniuolētia possit adductis ī inuidiā aduersariis nūc docet.Inuidia dolor ē ex aliena fe
licitate suboriēs.Oīa ferme qbus adduci ī inuidiā aduersari⁹ pōt in ofone Cæsaris cōtra Pōp.Luc.suasse
appetuim cū ait.Quid iā rura loquat tecū supp̄ssa p orbē:Ac uisā seruire famē.Quis castra timēti nescit
mixta foro.Gladii cū triste minātes iudiciū ī solita trepidū cinxere corōa:atq̃ auso medias prūpe milite
leges.Pōpeiana reū clauserūt signa milonē.Ci.pro.A.cæcina si q̄tū in agro locisq̃ desertis.Audacia pōt:
tātū ī foro atq̃ ī iudiciis īpudētia ualeret:nō min⁹ ī cā cederet.A.cæcina ebutii īpudētiæ q̄tū ī ui faciēda
cessit audatiæ. Potētiā:hāc idē Luca.in eadē ofone facit Pōp.a cæsare obiici his uerbis. Quē tñ inueniet
tā lōga potētia finē:qs sceleꝝ modus ē.Et Ci.pro.P.Quītio q̄ res in ciuitate duæ plurimū pñt cāæ q̄ nos
ambe faciūt:ī hoc tpe sūma gr̃a & eloquētia q̄rū alterā.c.aqli uereor alterā metuo eloquētiā Quīti hortē
sii ne meī dicēdo īpediat:nō nihil comoueor gr̃a Sexti næuii ne.p.Quītio noceret uereor id uero nō me
diocrit ptimesco:& paulo īferi⁹ hēt aduersariū.P.Quintiū uerbo Sextū næuiū re uera huiusce ætatis ho
mines fortissimos disertissimos ornatissimos nr̃æ ciuitatis q cōi studio sūmis opibus Sextū neuiū defen
dūt.Si id ē defendere cupiditati alteri⁹ obtēperare.Quo is facili⁹ quē uelit iniquo iudicio oppīre possit.
itē ī ofone ꝓ sex.roscio adolescēs uel potētissim⁹ hoc tpe nr̃æ ciuitatis.L.corneliū Chrysogion⁹.Factio/
nē:diuisio ciuiū ī diuersa studia factio notat᷑:cū aliq se pricipes ac primarios uicinitate efficer᷑ uolūt:iter
quos emulatio ē uñ factiosi dñr q q̄ maximā pñt ciuiū multitudinē p fas & nefas ad se trahūt certati:eos
uero q hos cōsecūtur cliētes uocam⁹ uñ cliētele multitudo a qb⁹ reb⁹ ī iudiciū Pōpe.cæsar adducit:dicēs.s.
extremi pōpeiū ēptiq̃ cliētes cōtinuo p tot satiabūt tpa bello. Diuitias:qbus sīn solētes reddi & īportuni
hoīes solēt plærūq̃. In cōtinētiā:libidinē luxuriāq̃ quaꝝ cōtinētia:ueluti frenū dr̃ esse.Ci. ꝓ Sex.Ros.se
hoc meo hoī nō arbitrāt᷑ hui⁹ inocētis p̄timoniū tā amplū & copiosū posse obtiner᷑ dānato & eiecto spe
rat se posse qđ adept⁹ ē p scelus:id p luxuriā effūdere & cōsumere uides:qūo clā incōtinētē eē dicēs Chry

ſogionē in inuidiā rapiat. Idē in orōne de rñſis aruſpicū facit ēt in clodiū: cū reprimēdā dicit fuiſſe eius
ipudicā īpudicitiā Qui. P. Tullioni ſyro cui ſe uenierat opam daret. Nobilitatē. Nā & nobilitas tolit aīos
atq̄ cōfidētes facit: quā rē ſic aiaci apud ouidiū ulyſſes obiicit. Nā genꝰ & ꝓauos & q̄ nō fecimꝰ ipſiꝰ uix ea
nr̄a uoco. Hoſpitiū: multitudo hoſpitū. Qui domū tuā cōmeāt ex alia ciuitate: tu q̄ inuicē illoꝝ: nō me-
diocri aīos amoris uīculo hoſpitalitas copulabat: cui & iupiter ꝑeſſe a maioribꝰ credebaṫ q̄ ēt xeuius hoc
eſt hoſpitalis dicebaṫ. Virg. Iupiter hoſpitibꝰ: nā te dare iura loquūtur. Sodalitates. Sodales dicti ꝙ una
ſederēt: & eēnt: uel ꝙ ex ſuo datis ueſci ſoliti ſint: uel qđ īter ſe inuicē ſuaderēt: qđ utile eēt: auctor Pōpeiꝰ
uñ ſodalitas uſus & nūerus eoꝝ q̄ una edūt. Inde ſodalitiū & leges laicis legimus ad ſodalitia cohercēda.
Affinitatē. Et hoc eā ſolet īſolētiæ eē: ſi multos affines hūerimꝰ. Affines aūt ſūt q̄ legitīs nuptiis nobis co
pulanṫ ex uxoꝝ. ſ. ꝑte. Terē. Millon ego pacto affinitatē cremetis effugere potero. ꝓ oī hic accipe potes cō
iūctiōe. Et his adiumētis: ſapiēter hoc additū ē: q̄cūq̄. n. ſupiꝰ cōmemorauit. Laudi aſcribi ſolēt. Si q̄s bñ
illis utaṫ: qđ ſi male uſus q̄ſpiā fuerit nō mō nō laudaṫ. Sed uehemētiſſime ēt ab oībus īprobaṫ: pleraq̄. n.
eiuſmōi bona ſūt media: q̄ uel bōa uel mala utētes faciūt uideri. Veritate cāæ quā ipſi met iniquā cogno
ſcūt. In cōtētiōe adducemꝰ ut cōtēnaṫ & ludibrio ſint iudicibꝰ: nā a cōtēno cōtēptio ꝑ cōtēptu deſcēdit:
a cōtēdo cōtētio q̄ ꝑ conatu accipiṫ: & color eſt rhetoricus. ¶ De beniuolētia ab aduerſarioꝝ titu.
ANT. Spurce. Exēplū eſt. Quāq̄ ſæpenūero uidi iudices eos q̄ aliena flagitia manifeſtāṫ magis offēdere
aīos audiētiū q̄ q̄ cōīſerint. Magnitudo tñ delicti & crīs facit ut de ſcelere aduerſarii tacere nequeā. Tā ꝑdi
tæ nāq̄ luxuriæ hō eſt ut ꝑ oēꝫ turpitudinē reuolutꝰ ea & faciat & patiaṫ q̄ q̄dē cuiuſq̄ boni uiri maximā
in ſe poſſent indignationē accēdere. Supbe: exēplū erit. Si ꝓter cōſuetudinē meā iudices ꝓiuſq̄ de re dicā
pauca de moribꝰ aduerſarii expoſuero id me nō ſine atroci cā facere arbitrari poteſtis. Cū. n. ſupbiā & ela
tionē. P. Clodii cōſidero nō poſſū nō moueri. Qui neq̄ ſibi queq̄ in hac urbe ſupiorē nec ꝑtē hr̄e uel pati
pōt. Quid ī colegā ſuū. Q. aulū quē unū reipu. ſemp amātiſſimū cognouiſtis egerit ſatis oībꝰ notū ē. Ne
mo itaq̄ talē hoīeꝫ īmo truculētā ferā & ſæuiſſimā reip. peſtē ſatis digno poſſet odio ꝓſeq. Perfidioſe. Exē
plū erit. Si q̄d eſt iudices apud nr̄os maiores qđ maxīo fuerit unq̄ odio dignū illđ certe ī ꝑfidia totū ē po-
ſitū. Cūq̄ uaria ſint & pluria aduerſarii nr̄i uitia q̄ ſatis puto uobis eē nota: nullū tñ atrociꝰ frequētiuſue
in eo exardeſcit uitiū q̄ ꝙ neq̄ ulla fides neq̄ charitas neq̄ dicti fc̄iq̄ cōſtātia ſibi ineſt: ſed ſūma īfidelitas
tā in ſupiores q̄ in pares & amicos extitit ſp̄. Crudeliter. Exēplū erit. Noueor ꝑēs cōſcripti & grauiꝰ q̄ uel
ætas mea uel cōſuetudo ferat ꝑturbor: quū aduerſarii mei q̄dā incredibilis inhūitas & īpia in miſerimū
queq̄ crudelitas mētē ſubiit. Qui nedū ulla moueṫ miſicordia ſup afflictos & calamitoſos hoīes: ſed eoꝝ
ſanguie atq̄ ſuppliciis nō ſatis ſatiari p̄t. Cōſidēter. Exēplū eſt ſp̄ ea iudices nr̄i fuit aduerſarii cōſuetudo
ut q̄cq̄d ei collibuiſſet totū id ēt licere ſibi crederet. hīc eſt ꝙ temerario quodā auſu & īproba ſpe dictis ac
factis in optimū queq̄ & īnocētē uirū īuectꝰ ē pluries: niſi igiṫ iuſtitia ur̄a fræno adhibito ꝑeṫ mihi credi-
te iudices tātā ſibi aſſumet arogātiā ut ur̄m q̄ſq̄ uix ferre poſſit. Malitioſe. Exē. erit: cū m̄lta ſint iudices q̄
ab aduerſario meo fc̄ā digna uideri poſſint ueia: illud mihi uṙ ī primis cōſiderādū potiꝰ q̄ mēte quoue aīo
geſta ſint: q̄ q̄d actū fuerit. Nemini ꝓfecto ur̄m iudices dubiū eſſe dēt q̄ malicioſe & ꝑperā cæteris ī rebus
ſeſe geſſerit. Cū ēt ī illis q̄ apud alios & dcē & hītæ ſūt hōeſte ꝑrauo & iniquo ſp̄ ſit uſus īgenio flagitioſe.
Exēplū erit & ſi maiores nr̄i iudices grauis pœnas ī eos excogitauerūt q̄ aliqđ ſcelus aut iprobe factū cō-
miſerūt. Sīgularia tñ & exq̄ſita ſupplicia reliq̄rūt aduerſus eos quoꝝ ſcelera multis flagitiū attulerūt. Cū
itaq̄ aduerſariꝰ meꝰ ſic uixerit ut oīs eius uita nō ſolū ſibi turpis & īfamis hīta ſit: uerꝝ ētꝰ ciuibꝰ nr̄is flagi-
tioſa. Videte quo aīo q̄ ſeueritate uti in eū uobis cōueniat. Flagitioſe: flagitiū more militari dr̄ res flagita
tiōe hoc ē īcrepatiōe digna: ut Dona. in eu. Si ui. Exēplū erit: q̄uis iudices ea ſit aduerſarii mei uis & mem
broꝝ firmitas q̄ cæteris ꝓſtet: tñ abuti hoc nāæ bñficio & in bonoꝝ ꝑniciē cōuertere mīme cōueniebat.
Cū itaq̄ maius poſuerit ī uiribꝰ q̄ in æq̄tate ꝓſidiū. Vr̄m erit iudices & iniuſtiſſima uiolētia ſua cām meā
opprimat. Si potētiā: Exēplū erit: maxīe uellē iudices ut aduerſariꝰ meus ea modeſtia eēt: ut plus æq̄tatē
& nr̄oꝝ maioꝝ leges poſſe crederet q̄ imoderatā & īmēſam eiꝰ potētiā. Sed cū neq̄ ulla iuſtitiæ reuerētia:
neq̄ pietas neq̄ reſpectus hōeſti moueat eū: illud mihi uṙ ꝙ nō iure ſed metu potētiæ ſuæ ſibi uellit oēs
ſubmiſſos eē. Factionē. i. cōiurationē & maloꝝ cōſenſū. Exēplū erit. Niſi iudices aduerſarii mei factiōes
ur̄a iuſtitia cōprimatis: plane cerno optimā cām meā opp̄ſſū iri. Video nāq̄ lōge magis ea m̄ltitudīe eū
cōfidere: q̄ nefaria cōiuratiōe ſecū iūctā cōuenit: q̄ iuſtitia & æq̄tate. Diuitias: Exēplū erit: nō cōueniebat
iudices aduerſariū meū diuitiaꝝ ſuaꝝ magnitudīe ſic inflari atq̄ tolli: ut plus ſpei crederet ī auro atq̄ ar-
gēto poſitū eē: q̄ in legibꝰ & īſtitutis maioꝝ nr̄oꝝ. In cōtinētiā. Exēplū erit. Si aliq̄ñ ꝓ nr̄a rep. iudices.
Aduerſariꝰ meꝰ in patiētia atq̄ īpetu aīb bñ ſit uiſus: illud tñ dicebat: ſiue id cōſilio ſiue fortuna ut potius
reor bñ ceſſerit: nolle hāc ſuā iracundiā & aīī furorē a militari cōſuetudīe ī ciuiles cās trāſferre: & hac ſua in
cōtinētia uelle iuſtas bonoꝝ ciuiū cās opp̄ſſas eē. Nobilitatē: Solet ꝓſæpe iudices aduerſariꝰ meꝰ ꝓclara
maioꝝ ſuoꝝ geſta & egregias imagines nūero & magnitudine cæteris cōparare: q̄ & ſi nobilitatē ſuā plu
ribꝰ & maximis urbis nr̄æ pricipibus fortaſſe nō iniuria ꝓferēda cēſeat tñ illud eū arbitrari cōueniēs eſt:
ut nō oīa nobilitati: ſed pleraq̄ iuſtitiæ & æq̄tati ſubiecta eē cōfiteaṫ. Verꝝ cū ipſe ſibi ꝑſuadeat oīa ſplen-
doti ſuo cōcedēda. Veſtrū eſt iudices aduerſus ambitionē ſuā leges & iura defendere. Cliētelas. Exēplū
erit. Magnæ ſibi ducit glīæ meꝰ aduerſariꝰ iudices: ꝙ nēo ſit hac in nr̄a ciuitate & opulētiſſima & florētiſ
ſima: q̄ ex municipiis Italiæ plures ī cliētelā aſſumpſerit: eo ſit: ut nēīem ferre æquo poſſit aīo: qui ſuū ius

tueri uelit. Cũ arbitreẽ uos ipsos & leges & iura sibi hoc ipo dẽre subĩcere. Hospiciũ. Exẽplũ erit: cõfiteat iudices necesse ẽ: illud uerꝝ eẽ: ꝙ sæpenũero gl̃iari solet: & se extollere aduersariꝰ meꝰ sp domũ suã p̃mis urbis nr̃æ atq; totius italiæ p̃cipibus hospitio patuisse: q̃ res sibi dat aĩos & ĩ patiẽtẽ reddit: ut ĩ ius uocetꝝ ũ uel metu uel gr̃a uel suoꝝ hospitiũ leges ur̃as oportere largiri suæ libidini uos arbitreẽ. Sodalitatẽ. Exẽplũ erit. Et si nemini ciuiũ nr̃oꝝ iudices plures aut magis fidos sodales adesse: q̃ sibi meꝰ glorieẽ aduersarius: nõ tñ ideo decet uelle queq̃ iniuria opp̃ssum eẽ: & plus p̃sidii ĩ ea sodalitate: q̃ sibi cũ plurībꝰ inest q̃ in rigore iuris credere positũ eẽ. Sodales aũt ut Festus ait: dicti sũt ꝙ una sederẽt & essent: uel ꝙ ex suo datis uesci soliti sint: uel ꝙ ĩter se inuicẽ suadereẽ: qđ utile esset. Affinitates. exẽplũ erit. Aĩaduerti iudices aduersariũ meũ nõ pp se audere mihi obesse: uerꝝ pp affinitates principũ: q̃s ut optime noscitis nõ ad salutẽ bonoꝝ sed ĩ p̃niciẽ potiꝰ traxit. Itaq; nõ dẽtis id iudices pati ut r̃spectu affinitatis uxoris cæterarũq; nobiliũ urbis nr̃æ matronaꝝ: q̄bus sp fortunatꝰ fuit: ĩ hac libera ciuitate uelit sibi & leges & iura cedere.

In cõtẽptionẽ adducemꝰ si inertiã: ignauiã: desidiã: luxuriã aduersarioꝝ p̃feremus. Ab auditorũ p̃sona beniuolẽtia colligetur: si res eorũ fortiter: sapienter mansuete: magnifice iudicatas proferimꝰ: & si quæ de his extimatio & quæ iudicii expectatio sit ap̃iemus. A rebus ipsis beniuolũ auditorem efficiemus: si nostram cãm laudãdo extollemꝰ: & aduersariorũ p̃ cõtẽptionẽ deprimemus. Deinceps de insinuatione ap̃iendũ est.

FRAN. M. Si inertiam. hæc contemni faciũt a nobis hoĩes si inertes: si ignaui: si desides sunt inertia eiꝰ est q̃ nullã nouit artẽ: ignauus est q̃ penitus abhorẽs a labore ẽ si nouit artẽ nõ tñ exercet: neq; ĩ ea est p̃seuerãs: uñ & ignauus dici putat ꝙ ñ sit nauus: scimus. n. nauũ significare strenuũ & diligẽtem uñ nauare uerbũ. Desidiã: deses: is ẽ q̃ subterfugit laborẽ. Vñ desidiosus hõ: & desidiosũ studiũ: Sedeẽ otiosũ eẽ significat: de nõ auget. Lẽtitudo q̃dã est desidia & otiũ ĩmodicũ ĩertiã & ignauiã põpeianis obiicit militibꝰ apud Luca. Cæsar his uerbis: Nec sanguĩe multo spẽ mũdi petitis: grais delecta iuuẽtus gymnasiis dederit studioq; ignaua palestiæ. Et uix arma ferẽs: idẽ obiicit Ci. regis deiotari accusatoribꝰ dicẽs: sed añq̃ de accusatiõe ipsa dico: de accusatoꝝ spe pauca dicã q̃ cũ uideãtur nõ ĩgenio neq; usiti atq; exercitatiõe reꝝ ualere: tñ ad hãc cãm nõ sine aliq̃ spe & cogitatiõe uenerũt. itẽ Lucanꝰ in cæsaris p̃sona sic ĩ cõtẽptionẽ Põp. adducit: ueniat lõga dux pace solutꝰ milite cũ subito p̃tes q; ĩ bella togatæ. Marcellusq; loq̄x & nõia uana. Catonis ignauia. n. quãdã petulãtiãq; aduersarioꝝ significat. Luxuriã: p̃ hãc oẽꝫ ĩtelligimꝰ appatũ sup̃fluũ siue sit ĩ uictu: siue ĩ uestitu: ne credas fortasse de uenereis rebꝰ tm̃ dici. Ci. in orõne p̃ sexto Roscio luxuriã obiiciẽs aduersario in cõtẽptiõe adducit dicẽs sese hoc ĩ columi nõ arbitraẽ huiꝰ innocẽtis p̃rimoniũ tã amplũ & copiosum posse obtinere dãnato & eiecto sperat se posse qđ adeptꝰ est p̃ scelus: id p̃ luxuriã effundere: & cõsumere. Ab auditoꝝ p̃sona: docet quo pacto colligi ab auditoribꝰ beniuolẽtia dẽat: nã iudicẽ cõciliare nobis cõuenit ut Quin. ait: nõ tãtũ laudãdo eũ qđ fieri cũ mõ debet: ne assentati apte uideamur. Et hoc ẽ p̃ti utriq; cõe: sed laudẽ eiꝰ ad utilitatẽ nr̃æ cãæ trahẽdo: ut allegeniꝰ p̃ honestis dignitatẽ illi illæsã suã: p̃ lumibus iustitiã: p̃ infelicibꝰ m̃iam: p̃ læsis seueritatẽ. Fortiter: pars hõesti fortitudo ẽ p̃iculoꝝ susceptio & laboꝝ p̃pessio: ut a Ci. diffinit. Isãt fortiẽ iudicat q̃ nõ p̃ce: nõ p̃cio: non minis: a recto auocari põt. Sapiẽter: prudẽter: nã ad prudẽtiã refert sapiẽtia hoc loco. Mãsuetæ: & magnifice: fortitudĩs p̃s est. Magnificẽtia: & reꝝ magnaꝝ & excelsaꝝ: cũ animi ampla q̃dã & splẽdida p̃positione cogitatio: atq; admĩstratio a Cice. diffinit: mãsuetudo uero eadẽ est q̃ clemẽtia tẽp̃antiæ p̃s p̃ quã aĩ temere in odiũ alicuiꝰ inuectiõis cõcitati comitate retinẽtur. freq̃uẽs uero beniuolẽtiæ captatio est: cũ fortiter sapiẽter: magnifice mãsuetea iudicibꝰ sp añ iudicatũ dicimꝰ. Quæ de iis existimatio sit: si de illis oẽs recte sentire diximus uiros bonos: ĩtegros iustosq; hẽri: nã existimatio bona est opĩo q̃ nobis de aliquo est fecisse qđ hic p̃cipit p̃ milone uẽ Ci. cũ ait in iudicio uẽo & ĩ eo cõcilio in quo ex cũctis ordinibꝰ amplissimi uiri iudicatẽt nũq̃ existimaui spẽ illã esse habituros milonis inimicos: ad eiꝰ nõ salutẽ mõ extinguẽdã sed & gloriã p̃ tales uiros infringẽdã his uerbis q̃ iudiciũ existimatio sic oñdit cũ ex oĩbus ordinibus lectos esse dicat: simul & q̃ iudicii sit expectatio ĩnuit: cũ dicit se nũq̃ existimasse: ut p̃ tales uiros dignitas milonis ĩfringereẽ: nedũ uita extinguereẽ: idẽ pro sex. ro. te quoq; magnope. M. fanni q̃so ut q̃lem te iã antea populo Ro. p̃buisti: cũ huic q̃stioni iudex p̃esses: talẽ te & nobis & populo ro. hoc tp̃e ĩpartias quãta multitudo hoĩum cõuenerit ad hoc iudiciũ uides: q̃ sit oĩum expectatio mortaliũ quæ cupiditas: ut acria ac seuera iudicia fiãt ĩtelligis. A rebus: docet nũc quo pacto ab auditoribus p̃ res ipsas colligi beniuolẽtia possit: & fieri tũc dicit cũ cãm nr̃am laudamus: ꝙ honestũ sit: ꝙ utilis: aduersariorũ uero deprimimus ꝙ iniq̃ & inhonesta: utrũq; p̃ milone dicẽs Cicero fecit: cũ cãm suã extulit: aduersarioꝝ uero nõ mediocriter exterminauit: cũ. n. se defendere oñdit: qui ipsis iudicibus saluti fuisset: ꝙ nefariũ & p̃nitiosum ciuem substulisset: aduersarioꝝ aũt cãm deterrimã esse demõstrauit: qui audacia telis q; illius oppugnare uitã tentauerit qui suũ pro re pu. caput sæpe obiecerit: in præfatione quãdo p̃ntis operis cãm suã cõmendauit ꝙ nõ spe quæstus aut gloriæ uenisset ad scribendũ. Aduersariorũ depræssit qui ne parũ multa scisse uiderẽtur ea conquesierant: quæ nihil ad propositũ attinebant: ut ars difficilior cognitu uideretur.

ANT. M. Si inertiã. Exẽplũ erit nõ satis æquo aĩo ferre ualeo iudices uitã aduersarii mei q̃ suã inertiã uult apud uos iudicari ĩdustriã & hoc ipso moderatior esse & magis iustꝰ cẽseri exoptat. Sed q̃s ẽ q̃ hũc hoĩem

cuius aius nō solū ab honestis artib⁹ atq; disciplinis abhorruit sed ēt ab illis actionib⁹ q̄s uulgares & mechanicas uocam⁹ nō spnat atq; cōtēnat! Ignauiā. Exēplū erit. Quis uestrū est iudices q̄ aduersariū meū nō cōtēnat atq; oborreat quū se ad ignauiā & secordiā suā retulerit: adeo qdē est hebeti & tardo ingenio ut nec studiis nec ullis pceptionib⁹ quoꝝ sibi maxia sp copia fuit ī ulla re unq̄ hōesta liberoq; hoīe digna qcq̄ pfecerit. Desidiā. Exēplū erit. Cū multa sint ī hac uita iudices q̄ uel cōsuetudo ciuitatis uel respectus uirtutis repheńdēda faciās: illud certe nō solū rephēsione uerūtñ multa potius indignatiōe atq; cōtēptu dignū uideri debet φ maxīe ī aduersario meo scimus oēs uiguisse. Qui cū ab ineūte ætate plurimis atq; honestis eruditus artib⁹ fuerit adeo desidiæ & corpi deditus sit ut totus ocio marceat: totq; labores atq; uigiliæ a primis usq; ānis susceptæ planc oēs in cassū absūptæ sint ita ut aliq̄to meli⁹ fuerit nūq̄ pcepisse studia q̄ pcepta nūq̄ repetere. Luxuriā. Exēplū est: Si antea iudices q̄lis aduersarii mei uita extiterit urbis ignotū fuit: me dicēte nūc primū discetis. Sic. n. uitā eis usq; ab ānis adolescētiæ istituit ut oī muliere ifami uulgatior ac magis ipudicus fuerit: nihil. n. sibi turpe qd̄ ei libuerit credidit. Quare iudices cōsiderate quāuos deceat hūc in iudicio admittere q̄ nihil nō turpissimū atq; infamē semp in seipsum admisit.

FRAN. M. Tria sunt tpa: exordiū Cic. in duas diuisit ptes: pricipiū & isinuationē: de pricipio dictū ē: de insinuatōe dicere icipit. tria aūt posse tpa incidere dicit qbus isinuatione utendū est: aut cū turpis cā fuerit: aut psuasi auditores aut cū defessi: q̄ cū accide/rint qcqd apte p pricipiū fit: dissimulatiōe & occultatiōe qdā faciēdū est. Principio: p qd̄ apte beniuolētia colligitur. Cōsideranda: ne frustra dicat & obsit poti⁹ illi p quo q̄ psit. Turpē cām: ut si picidā defēdamus cōtra uiꝝ forte aut pro illo dicam⁹ q pare/ti man⁹ iniecerit: aut furtū peculat⁹ue comiserit. Aut cū aīus auditoris psuasus ēe ut: cū aduersarius nřis fidem præstitisse iudices uidentur: nam maxima tūc quæ aīo cōceperint euellere difficultas est: ideoq; ad cām artificio descēdere oportet. Aut cū defessus: cum longa eius qui ante nos dixit oratiōe sic defatigatus auditor erit ut nihil tam honestū afferri possit: qd̄ equo aīo audire uelit. Si causa turpitudinē habebit: q̄do in cā turpi exordiendū sic ostendit.

De tribus temporibus.

Tria sunt tēpora quæ diligēter sunt cōsiderāda: in qbus principio uti nō possumus. Aut cū turpē cām habemus: hoc est: cum ipsa res animū auditoris a nobis alienat: aut cū animus auditoris persuasus uidetur esse ab his: qui ante cōtradixerunt: aut cū defessus est eos audiēdo: q ante dixerunt.

De beniuolētia ab auditoꝝ psona. Ti. xi.

ANT. M. Fortiter. Exēplū erit. Quū uřam iudices in ferēdis snīs cōstātiā atq; fortitudinē cōsidero: nihil est φ meoꝝ timeā aduersarioꝝ uim aut minas. Soleo sæpe āñ oculos ponere & crebris id ipm referre sermonib⁹ q̄ forte fueritis aīo aduersus eos q magnitudīe suæ potētiæ uřa conati sunt iudicia subuertere. Sapiēter. Exēplū erit. Nihil ē iudices φ meæ diffidā cāæ cū mihi occurrit apud uos agif de hac ipsa re p qua mihi sūma ē cū aduersario meo cōtrouersia. Cū. n. cōsidero singularē prudētiā & ī oībus reb⁹ agēdis curā atq; studiū uřm qd esse pōt uel tā arduū uel difficile qd̄ uřæ nō sit sapiētiæ planū ac pfacile! Vestræ qdē hac in nřa ciuitate snīæ ita & pbatæ sunt & laudatæ ut neq; maiori īgenio nec attētiori solertia qcq̄ agi potuerit. Māsuete. Exēplū est: & ī multa sunt iudices q̄ uřm possint ī hac ipsa cā pturbare aīum: tanta tñ sp fuit in snīs ferēdis uřa modestia ut nec odio neq; grāæ cōtra ius & æqtatē locus unq̄ apd̄ uos ullus fuerit: bene itaq; meæ cōsultū eē cāæ nō iniuria cōfido. Magnifice. Exēplū ē. Quāq̄ plura sunt iudices q̄ in uřis spectare snīs & admirari soleāt: nihil tñ est qd̄ maiori laude & ueneratiōe dignū ducā q̄ uestrā illā singularē in reb⁹ pficiendis. Magnificētiā: Minime igif cui q̄ mirū esse debet si populus ipse in oībus ad rēp. pertinētib⁹ pcipuo quodā fauore atq; studio spectatā & admirabilē iustitiā uestrā sp psecutus fuerit. Existimatio. i. iudiciū. Exēplū erit. Bono & optimo qdē Ciuitas uřa pēdet iudicio Cū sciamus tali ingenio uos eē pditos ut nullius timeatis iniurias: nullius inimicitias: nullū deniq; impetū iproboꝝ hoium q aīum uestrū ab officio deterreāt. Expectatio. Exēplū ē. Cū hoc ita sit iudices ut oībus iustitiā & æqtatē seruaueritis nulla incidit dubitatio inter Ciues qn hūc præstantē adolescētē absoluatis: qui qdē ab iprobis accusatur solū uti cū paternis bonis expoliēt.

De beniuolētia ab rebus ipsis Ti. xii.

Si nostrā cām laudādo extollemus: aduersarioꝝ p cōtēptionē deprimem⁹. Exēplū erit. Nisi cā mea iudices talis eēt ut satis ipsa p se apd̄ uos potaret plurib⁹ uerbis ac maiori studio uterer. Sed cū nihil sit qd̄ magis ad rē uel publicā uel priuatā ptineat q̄ hoc ipsum de quo nūc sum acturus qd est φ tā necessitate atq; honeste rei diffidere debeā: cū pterim ea sit aduersarii mei cā quæ si apd̄ uos accepta fuerit: plurimū detrimēti patriæ & bonis uiris pniciē allatura sit: Per cōtemptionē: Id aliqui legūt per cōtentionē. i. comparationem. Contendo enim ut aiunt quandoq; comparo significat. Placet autem utrūq;.

De insinuatione Titu. xiii.

Quibus pricipio uti possum⁹. Quo pacto pricipiū & isinuatio differāt: supius patuit Tit. vi. de exordio. Diligēter: attētus hic reddiť herenius. Aīum auditoris a nobis alienat. i. cū mā ñ placet auditori: ut puta dānare castitatē apud uirū pbū: uel luxuriā approbare casto uiro aut laudare cōtinētiā in pudico: tūc enī auditoris aīus alienaf mēoria remota: qd̄ genus ē Apius in dixit carthaginēsib⁹ bellū. Argumēta comœdiaꝝ hmōi apud Teren. est. Nā is postq̄ excessit ex ephesis sofia liberius uiuēdi fuit potestas &c̄. Turpitudinē. Aut. n. res turpis ē aut psona. Si psōa turpis fuerit aut aliū hoīez subiicies q amaf aut rē p psōa.

Deinde si res turpis fuerit aut alia rē q̄ honesta ē subiicies aut rē ꝓ hoīe &c. Persuasus: motus ad credēdū. FRAN. M. Hoīem nō rē: hoc facim⁹: si is ꝓ quo dicim⁹ eiusmōi uir fuerit: ut ꝓ fuerit supiori tpe & ī ꝑmis utilis reip. extiterit: qđ ut apti⁹ ītelligaꝷ exē°. opus ē. M. Mauli⁹ cū galli capitoliū obsiderēt: quo ūiuersi cō-fugerāt q gerere arma poterāt: sol⁹ gallis scalis muros ascēdētib⁹ se obiecit: sol⁹ pene telis & clipeo a mu-ris quos iā tenebāt destruxit: solus qđ superet reip. ꝑuauit: postea eiectis e ciuitate gallis & ad unū'a camil lo trucidatis: ꝓferri sibi iniquo aīo, Camillū ferēs: q secūdus urbis cōditor hēbaꝷ: malis artib⁹ quē bonis ñ poterat supare tētauit: & largitiōe ppl'ꝫ Ro. corrūpe īcepit: cūq; iter ad regnū affectare māifestissime co gnosceretꝷ: affectati regni crīe accusatꝷ: q cū defēderet hoīem diceret nō rē spectari opor tere: hoc mō qs affectati regni crīe īsimulatꝷ Mauli⁹ q capitoliū defēdit: q gallos ab arce repulit q e muris detrusit: q rēp. ꝑuauit id si ita eēt certe nec mihi nec cuiq̄ bono ꝓbari posset: cū libtatē tolerꝷ cogitasse: q un⁹ efecerit ne libtas & ciuitas penit⁹ īterirēt: deīde cū rē d̄iu auxisset ad cām descēderet & Mauliū ipm bn̄ de pria & oīb⁹ ciuib⁹ meritū nō maliuoloꝝ calūnias & iniq̄ssimā accusationē falsūq; crimē spectari diceret opor tere: sed illud occurrit cur ī turpi cā exordiri dicēs: duo tm̄ ꝑcipiat ꝑuāda cū ad rē ipsā īsinuamur: ut rē nō hoīeꝫ: aut hoīem ñ rē spectari dicam⁹ oportere: cū ī rethoricis d̄ iuētiōe: sic ꝑcipiat: si cāæ turpitudo ꝫhet offēsionē: aut ꝓ eo hoīe ī quo offendiꝷ aliū hoīeꝫ q diligiꝷ īterponi opꝫ: aut ꝓ re ī q̄ offēdiꝷ aliā rē: q̄ ꝓbetꝷ: aut ꝓ re hoīem: aut ꝓ hoīe rē: mime miꝝ eē ideo: qm̄ & si accidit hoīem ꝓ hoīe: rē ꝓ re ponere: frequēti⁹ tn̄ in iudiciali gn̄e: cāæ rē ꝓ hoīe & hoīem ꝓ re ponerꝷ contigit. Quin. quoq; duo tm̄ dixit eē in cā turpi: ad quæ refugiam⁹: ut cū cā laboramus psona subueniat: cū psona cā: cæteꝝ nōnūq̄ ꝓ hoīe hō subiiciꝷ: uict⁹ & prostratus ab ænea apud Virg. turnus: qm̄ ipse erat inuisus sic mouere inimicū tētat: misert te si q̄ pa-rentis tāgere cura pōt oro: fuit & tibi talis Anchises genitor: dauni miserere senectæ: res ēt ꝓ re afferet: ut si uir fortis adulterii accusetꝷ: sic ꝓ eo dicēs exordiri poteris: nostis iudices ꝙ uitiis sin̄ nēo nasciꝷ: & ꝙ opti mus ille ē q urgeꝷ minimis: ego me hercule ut ñ īficias eo: ñ solū maxīs supplicīis dignos illos eē q oīs gn̄is corupti uitiis: nihil quo se ab illis uēdicēt uirtutis hn̄t: sic illos q uirture ꝑstāt: & si aliqd aliqñ appeat uitii in qđ magni ēt & prudētis uiri sæpe īcidūt: q hoīes sūt: æquo aīo tolerādos cēseo: sꝫ. n. qđ utili⁹ maiusq; ē tū in reb⁹: tū ī hoīb⁹ spectari cōueniēs ē: qđ si ægregiæ uiri hui⁹ ꝓ quo pauca dicturus accedo: fortitudīs rōnē aduersarii hr̄e uoluissēt: nūq̄ tā attrociter ī ei⁹ incōtinētiā quā tn̄ nullā eē aut ꝑexiguā uob̄ patefaciā ī-uecti ēent: exēpli gr̄a lex est ut ei q fortiꝷ fecerit: & hostes repulerit statua ī medio foro ponaꝷ: leuo fortiꝷ fa cit obsidiōe liberat ꝑriā: statuā sibi ī foro poni postulat: turpis cā ē rōne psonæ. Res ꝓ psona succurrit: & qđ fecerit ītuēdū dicim⁹: nō qs sit: si qs ꝓ lētulo aut cetego dicat quoꝝ uterq; ī ꝑriā cōiurauit: cū catilina spectādū in utroq; maioꝝ dicet splēdorē & gn̄is nobilitatē: ꝓ phi: itē aut īpatores ī adulterio dep̄hēsi pso na uirt⁹ egregia succurret. Nō placere nobis qđ ī formiōe Terē. obseruauit: cū adolescēs sic ait: si ē patrue culpa ut antipho ī se admiserit: ex q̄ re min⁹ aut famæ foret aut rei tēperās nō cām dicā: qn ꝙ merit⁹ sit fe rat: sed siqs forte malitia sua fret⁹: īsidias nr̄æ fecit adolescētiæ ac uicit nr̄a culpa ē: an iudiciū illoꝝ: q sæpe ꝑꝑ īuidiā adimūt diuiti: & ꝑꝑ mīam addūt paupi: in q̄ orone: nō placere sibi q̄ acta sint adolescēs dicit & deīde pedetēti ad cām q̄ turpis erat defēdēdā accedit: accusabaꝷ āt ꝙ ꝑre inscio uxorē duxisset: ī iudices igꝷ q coegerūt culpā refūdit: & Ci. ī orone ꝓ sex. ros. nō placerꝷ sibi dicit q̄ ab aduersario obicerēꝷ: cūq; obiectū crimē auxisset: nihil a roscio sīle factū ondit: dicens ꝙ si aut cā crīs: aut facti suspitio: aut q̄libet deniq; uel mīma res repietꝷ: quā ob rē uideaꝷ illi aduersarii. s. nō nihil ī deferēdo n oīe secuti: postremo si ꝑter eā prædā q̄ dixi qcq̄ alid cāæ īueneritis: nō recusam⁹ qn illoꝝ libidini Sex. ros. uita dedaꝷ: sin alid agiꝷ nihil: nisi ut iis neqd desit: qb⁹ satis ē nihil: si hoc solū ĥ tpe pugnaꝷ ut ad illā opimā ꝑclarāq; ꝑdā dānatio Sex. ros. ue lut cumul⁹ accedat: nō ut cū mlta īdigna: tū uel hoc īdignissimū ē: uos idōeos hītos ꝑ quoꝝ snias iusq; iurādū id assequāꝷ: qđ aña ipsi scelere: & ferro asseq cōsueuerūt. idē & ꝓ. L. Mure. fecit ābit⁹ accusato his uer bis. Nā qđ de ābitu legē tuli certe ita tuli: ut eā q̄ mihimet ipsi iā ꝑdē tulerā: de ciuiū ꝑiculis d̄fēdēdis ñ ab rogarē: & n. si largitionē factā eē cōfiterer: idq; recte factū eē defenderē facerē īprobe: ēt si ali⁹ legē tulisset: cū uero nihil cōmissū ꝯ legē eē defēdā: qđ est ꝙ meā defensionē latio legis īpediāt īdigna: & ipsis q fecerit & aliis. Et nefaria: aboīabilia cōtra leges humanas, & diuinas nefariū d̄r: eē aūt nefarius existimaꝷ: cuius tale tātūq; scelus ē ne ferre qđ expiari posse credaꝷ auxerim⁹ amplificauerimus: qđ ī supiorib⁹ Ci. exēplis patet: ubi ille obiectū ab aduersario crimē āplificat: & clā deīde ab eo quē defēdit nihil tale factū ostēdit.

Si causa turpitudinē habebit: exordiri poterimus his rationibus hoīem nō rem: rē nō hoīem spectari opor tere nō placere nobis ipsis quæ facta dicantur ab ad-uersariis & esse indigna: aut nefaria. Deinde cum rem

AN. Turpi. hēbit. Tūc cā turpitudīs hr̄e ītelligiꝷ uel quū ꝑ se turpis ē ut dixim⁹ uel quū auditori nō pla cet illā audire ēt si hōesta eēt. Hoīeꝫ ñ rē: Idē Ci. li. i. rhe. de īsinuatōe quoq; memīt: atq; ꝙ si cāæ turpitudo ꝫhet offēsionē aut ꝓ eo hoīe ī quo offendiꝷ aliū hoīeꝫ q diligiꝷ iterponi opꝫ. Aut ꝓ re in q̄ offēdiꝷ aliā rē q̄ ꝓbetꝷ. Aut ꝓ re hoīem. Aut ꝓ hoīe rē. Aut ab eo qđ oderit ad id qđ aīus auditoris diligit traducaꝷ &c. Exē plū īsinuatiōis ponēdo hoīeꝫ ꝓ hoīe: erit hmōi. Neīem ūr̄m fugit iudices quāta nr̄aꝫ ī rēp. supioris aphri cani merita extēt ī huc usq; diē: q tā & si celebres triūphos uelut īmortale qddā uirtutis sue ꝑmiū duxerit nūq̄ tn̄ eā laudē diuīs tāti uiri meritis æquā cēsebo. quo circa mea qdē snīa suis hn̄da posteris & referēdaꝝ gr̄a q̄diu in hoc pulcherrimo ac florēti īpio maxīa uiri hui⁹ tenem⁹ & sentim⁹ bn̄ficia. Cū itaq; Tiberiū gracchū aphricani ex filia nepotē tāq̄ seditiosum qdā accusauerit & euertere penit⁹ conati fuerīt Aut me

ritis saltẽ absoluẽdũ cẽsemus. Rẽ pro re: Verres triũphauerat de dacis: ꝓtor postea in sicilia turpissime se gessit hinc multis criminib⁹ accusat⁹ est. In defensionẽ ãt ei⁹ trahet exordiũ ab re grata: q̃ cõtra dacas gesserat. Exẽplũ itaq; tale erit: Crebras dacarũ rebelliões q̃ ꝓximis ãnis fuere Neminẽ uẽm iudices ignorare arbitror. Nec ullus erat qui se cõtra ĩmanes barbaros romanã expeditionẽ ducere ꝓfiteret. Cũ unusq̃sq; graue bellũ id arbitraret huic tñ piculo ac labori seducẽ Verres obtulit: q̃re infrenã gentẽ magna cũ uirtute fudit: ac nr̃o tãdẽ ĩperio subegit: hac sũt iudices p̃clara Verris gesta: q̃ uos admonere debẽt quotiẽs de criminib⁹ eius dr̃ nõ tm̃ p̃sentẽ q̃tũ ante actã & supiorẽ uitã ĩspicere oportere. Cũ p̃serti illa uobis notissima hæc uero p maliuolos hoĩes & ĩnuidos falsa sint. Hoĩem nõ rẽ. Exẽplũ erit a. C. Mario q accusat⁹ repetũdarũ sic exordiẽdo defendi poterit. Amplissima uirt⁹. C. Marii. & clarissima rerũ gestarũ Gloria eousq; creuit ut cũ finib⁹ romani ĩperii fere terminet: Quare iudices iniquũ uobis & ĩdignũ uideri debeat tãtã claritatẽ suspicione obiecti criminis obscurari. Rẽ nõ hoĩem. Exẽplũ erit hmõi: pyrrhus epyrota cõtra romanos tarẽtinis fauebat. Eius medic⁹ democares romanos petiit pollicens pyrrho se uenenũ daturũ si romãis rẽ gratam faceret. Romãi ãt illũ captiuũ remisere ad pyrrhũ: q̃ de re duct⁹ ẽ ad suppliciũ. Res ipa respectu auditoris. i. ipsius pyrrhi turpitudinẽ habet: poterit tñ orator ita exordiri. Cũ nulla ĩ ꝓditores hẽnda sit misericordia magnifice pyrrhe nõ negabo Democarẽ tibi uenenũ paratũ oĩ supplicio eẽ dignissimũ. Sed cũ medicinæ peritissim⁹ sit & phiæ oĩq; bonarũ artiũ sciẽtia erudit⁹ curãdũ ẽ a te pyrrhe ne tot bonæ artes depereãt. Itaq; nõ hoĩ sed ei⁹ doctrinæ ignoscẽdũ uĩ. Nõ placere nobis. Exẽplũ sumit ab morte aiacis in defensionẽ ulyssis. Res ĩdigna iudices & prorsus nefanda ẽ: q̃ aduersarius meus diebus ꝓximis cẽ missum dicit. Quis. n. ferre possit uirũ fortissimũ atq; ĩtegerrimũ aiacẽ dolo & ꝓditiõe interfectũ eẽ Quis satis supplicii posset excogitare illi q clarissimũ græciæ lumẽ tã crudelit extitisset. Illud ãt oprarẽ iudices ne dolor ac ira illi⁹ cæde sũpta magis hoc iudiciũ q̃ æqtas ĩgeret: aut ne studio ulciscẽdi pœnã ĩnocẽs subiret. nihil. n. ãbigo ulyssẽ tã lõge ab hoc abeẽ maleficio ut nihil magis uere dici possit. qd nisi certis & aptissimis rõib⁹ uobis oñdo oẽm ꝓ ipo pati pœnã ac suppliciũ ñ recusabo. Nefaria nefandũ est nõ fãdũ.

diu auxerimus: nihil sĩle a nobis factũ eẽ ostẽdem⁹: aut aliquorũ iudicium de simili cã aut de eadẽ: aut de minori: aut de maiori ꝓferemus Deinde ad nostram cãm pedetenti accedem⁹ & similitudinẽ cõferem⁹. Itẽ si negabim⁹ nos de aduersariis: aut de aliq̃ re eorũ dicturos: & tamẽ occulte dicemus ĩteriectiõe uerborũ.

FRAN.: Aut aliquorũ iudiciũ de sĩli cã. Loc⁹ eẽ paratiuus dr̃ quotiẽs cõparatiõib⁹ utimur uel p idẽ aut sĩle uel p minus ad maius & contra maius ad minus iudicata: maiorũ ꝓferẽtes: & iudiciũ de simili re factã oñdisse uidet Ci. in õõne p rege deiotaro: q a seruo accusabat ꝙ Cæsarẽ p insidias eũ apud eũ diuertẽtẽ accidere cogitasset: nõ eẽ seruo ĩ ea accusatiõe fidẽ adhibẽdã dicẽs ꝙ more maiorũ de seruo in dominũ ne tormẽtis qdẽ q̃ri liceat: in qua q̃stione dolor uerã uocẽ elicere possit: ẽt ab initio & inuentus est ĩnqt seruus qui queĩ eculeo appellare nõ posset: eũ accuset solutus. Aut de eadẽ: ut ĩ õone p ligario: multis dicit Cicero cesarẽ pepcisse: q cõtra eũ senserãt: ut pcere ligario ꝙ & ipse ut aduersarii obiiciebant: cæsarẽ nõ amasset facile deberet. iõq; ironia utiĩ: ut dicit Quĩt. quo tanq̃ ĩ rẽ nõ nouã cæsar ĩtenderet. Aut de minore: p min⁹ ad maius: ut si cũ q̃spiã ꝙ hoĩem occiderit accuset: nõ oportere cõiecturis credi dicam⁹: Quoniã maiores nr̃i nõ mõ id cã cædis: sed ne ĩ actiõe qdẽ pecuniaria cõiecturis fidẽ adhiberi cõsenserunt hic a minori ad mai⁹ argumẽtũ ẽ: si ĩ cã pecuniaria cõiecturis nõ credit multo min⁹ in cædis cã: quæ lõge grauior res ẽ credi debet. Maiore: ut si p eo dicas q cõiutantẽ cõtra p̃riã occidit. Sic argumẽtaberis multi frẽs parẽtes: at quoq; ẽt filios ipos scelus ĩ p̃riã & ꝓdictionẽ moliẽtes: Sæpe ĩpune occiderũt: & hic q hoĩẽ nefariũ nobis & huic reipu. exitiũ ultimũ meditãtẽ parẽtẽq; occidit dign⁹ uel minima pœna iudicabit. L. Anto. seruũ ad põpeiũ fugiẽtẽ: & a cesarianis captũ: ultio supplicio affecit. Idẽ ãt fuluiũ filiũ Catilinã ĩ castra sequẽtẽ reuocatũ ĩterfecit: p̃riæ se filiũ nõ catiliſe gẽuissi dicẽs: si cedis hui re⁹ fiat. sic defendi poterat: filiũ occidit p̃riæ hostes comitatẽ: & nõ mõ nõ dãnat⁹ sed laudat⁹ uehemẽter ẽ: & ignaui ac ĩutilis hui cædis cõdẽnabit. itẽ si p eo uerba facias q seditiosũ ciuẽ trucidauerit: sic argumẽtũ ĩtẽdere poteris. Scipio nasica gracchũ tribunũ plebis. Virũ nobilissimũ pnitiosas reip. leges ferẽ tẽtãtẽ ui oppressit: & cedis re⁹ qm̃ iusta fuit: fact⁹ nõ ẽ: q̃to igit magis ĩpunit⁹ debet eẽ: q hoĩem nouũ & nomini oĩo ꝓbatũ malis artib⁹ q̃tũ ciuitatis statũ puertẽtẽ: ne crassaret: ulteri⁹ cõi cõsules utilitati de medio tollere solus ẽ ausus. Pedetẽtim: sensim & paulatĩ: a cæcis tractũ ẽ aduerbiũ: q iter pedib⁹ ꝓtẽtãt. Et sĩlitudinẽ cõferem⁹ hoc pacto. L. ant. ꝙ filiũ cõiuratos sequẽtẽ occidit reus a nullo factus ẽ idẽ ꝙ seruũ ad hostes trãsfugiẽtẽ necauerit dãnari minime dẽt: itẽ nasica rẽp. puertẽtẽ gracchũ exq̃tũ citatis statũ: subuertẽtẽ uirũ nefariũ substulit: ille dãnat⁹ minime fuit: nec dãnari hũc ĩ cã pari æquũ uĩ cũ p̃serti psonã i q̃ admissum ẽ lõge dispar eẽ ab oĩbus cognoscat. Quid. n. ignobili & priuato cũ nobilissimo & tribuno sĩlitudĩs oĩo põt eẽ. Itẽ si negabim⁹: exordiri quoq; ĩqt ĩ turpi cã sic poterim⁹: si aliqd de aduersariis dicturos eẽ nos negabim⁹: & tñ uerba aliq̃ q̃ aduersariũ nõ mediocreter pungãt ĩterponem⁹: qd cæsar apd salustiũ fecisse uĩ: nõ turpẽ hñs cãm: p cõiuratis. n. dicit de decio syllão q nouũ gen⁹ penæ excogitãdũ senserat ut cõtra legẽ portiã cõiurati uirgis cæsi securi pcuterẽt: nihil nisi honorificũ loq uĩ: cũ ait deciũ syllanũ uirũ fortẽ atq; strenuũ certe scio: q̃ dixerit studio reipu. dixisse. neq; illũ scio ĩ tãta re aut grãm aut inimicitiã exercere: eos mores eãq; modestiã uiri cognoui: uerum sententia eius mihi nõ crudelis: quid enim crudele in tales homines fieri potest: sed aliena a repu. nostra uidetur. Nam profecto aut metus: aut iniuria te subegit o syllane consulem designatum genus

penæ nouũ decernere ecce qũo quædã interiacet uerba:quæ pũgere aduersariũ non mediocriter.uidenť Nefariũ qđ sacra polluit farre pio solita celebrari:ergo nefarii sacrilegi: ita scribit pedianꝰ li.ii. Verrinaꝝ.

ANT.M. Aliquoꝝ iudiciũ de simili cã:docet insinuatiões ẽt p cõparatiões reꝝ fieri debere. Itaqȝ debet orator exponere cãm suã & p cõparationẽ aliã adiũgere: Auditor.n.q priꝰ cãe turpitudinẽ obhorrebat attẽtus fiet tanq̃ noua auditurus p illã cõparationẽ. Vt si Cic.defendẽs Milonẽ p cõparationẽ afferat horatiũ quoqȝ sororẽ occidisse & saluũ & absolutũ fuisse &c. Aut de eadẽ: Eandẽ cãm dicimꝰ quũ & idẽ scelus: & quũ ob eãdẽ cãm cõmissũ ẽ. Vt si duo eadẽ cã ĩpellẽte hoiem occidissent.priorqȝ absolutus esset. Eodẽ pacto alter absoluẽdus uť. Aut de minore.Exẽplũ est: Nunq̃ placuit maioribꝰ nr̃is iudices temere pcedi quũ de fama & salute agiť: pbatiões.n. luce clariores eẽ cõuenit. Nimirũ igr̃ si capitolinꝰ quũ apud cæsarẽ furti accusateť qȝ aureã coronã ex ipso iouis simulacro substulisset & si manifestis indiciis cõuictus uideteť a cæsare tñ absolutꝰ & liberatꝰ fuit. Quare iudices arbitror nihil aduersus morẽ nr̃oꝝ maioꝝ ĩ hac criminatiõe q̃ qdẽ lucius de rebꝰ maximis furti reus agiť puos decerni cõuenitet: nisi ueritatẽ ipsã firmioribꝰ argumẽtis q̃ suspitionibꝰ aut cõiecturis pbatã eẽ uideretis. Aut de maiori.Exẽplũ erit: Nõnulli sũt iudices q.L.Antoniũ accusabãt qȝ seruũ suũ p factionẽ ad Põpeiũ fugientẽ usqȝ ad necẽ pulsauerit: ii tñ minime reminisci uidenť qȝ fuluius eiꝰ filiũ Catilinæ castra sequẽtẽ occidit adẽs se filiũ p̃riæ nõ catilinæ nõ pditoribus genuisse. Quare si fuluius q non uerberauit uerũ occidit filiũ ppria absolutus ẽ q̃to magis ĩ leuiori cã L.Antoni absoluẽdus uť. Pedetẽtim paulatĩ prius.n.iudiciũ pferemus de miori uel de maiori: deinde cãm nr̃am subiiciemꝰ p cõparationẽ ut patuit p exẽpla. De aduersariis: Exẽplũ erit: Nihil dicturus sum iudices de latrociniis homicidiis & adulteriis cæterisqȝ sceleribꝰ aduersarii mei: q̃ qdẽ supioribus tpibus tã ĩ peregrinos q̃ in ciues nefariæ & crudeliter admisit: sum.n.ĩ aliis ĩpeditus &c. Id aũt p occupationẽ fit.

De aliq̃ re coꝝ.Exẽplũ erit. Testor iudices me uos nõ adiisse ut in hac cã q̃ nũc agitur quicq̃ acturus sim. Nihil enĩ ad me ptinet siue absolutus sit hic reus siue accusator fidẽ uobis faciat. Arbitror tñ prudẽtiæ uestræ cõuenire diligẽter aduertere qđ hoc ĩ iudicio decernatis: sæpe.n. ĩuidoꝝ maliuolẽtia miseros ĩsectať.

FRAN.M. Si persuasus auditor fuerit.

Si persuasus auditor fuerit. idest si oratio aduersariorum auditoribus fidem fecerit: neqȝ enĩ non facile scire poterimus: quoniã non sumus nescii qbus rebus fides fieri soleat. Ergo si fidem factã putabimus his nos rebus ĩsinuabimus ad causam. De eo qđ aduersarii firmissimum sibi adiumẽtum putauerit primũ nos ducturos pollicebimur: aut ab aduersarii dicto exordiemur: & ab eo maxĩe qđ ille nuperrime dixerit: aut dubitatõe utemur qđ potissimũ dicamus aut cui loco primum respondemus cum admiratione.

Tria tpa dixit incidere qbꝰ cũ uti principio nõ possimus: ad ĩsinuationẽ fugere cõpellimur unũ explicatũ iã est cũ turpis est cã & quid agẽdũ sit oñsum duo reliq̃ sũt in qbꝰ q̃ exordiẽdi rõ sit nũc declarat. Si psuasus auditor fuerit. Ipse subiicit declarationẽ qđ sit psuasus eẽ: & facere fidẽ: pbare est. Cic. in ptitiõibꝰ: ut ĩueniat queãdmodũ fidẽ faciat: eis qbus psuadere uult: cui uero qppiã rõnibus pbať is psuaderi solet. Neqȝ.n.nõ facile: qa occurrebat quo pacto fidẽ factam auditoribꝰ scire poterimꝰ: & eoꝝ aĩos ĩ cãm aduersarioꝝ ppensos esse. Cic. rñdet: haud difficile esse dicens hoc oratori cognoscere: qppe q optime nouit & ex se ipso colligit: qbus fieri rõnibus fides auditoribus consueuerit: qđ tũ ex argumẽtis: & artificiosa orõne: tũ ex auditoꝝ uultu gestuqȝ ac sæpe ẽt dicto aliquo intelligit. Igiť si fidẽ: hyperbaton est ĩ quo aut eadẽ uerba q̃ ĩ pricipio posita sũt repetere solemꝰ: aut diuersa q̃ Intellectũ eũdẽ hẽant ponere. Insinuabimꝰ: clã imitemꝰ & dirigemꝰ. De eo qđ sibi aduersarii: de eo nos dicturos pollicebimur qđ ualidissimũ sibi fore in cã putabãt aduersarii: excitanť.n.iudices cũ nõ terreri nos aĩaduertũt & cupidi fiũt ilico audiẽdi qđ sit qđ cõtra aduersarii tã ualidã argumẽtationẽ dicere possimꝰ fecit hoc apud ouidiũ ulysses: cũ aiace de achillis armis cõtẽdẽs. Cũ.n.ille sic dixisset atqȝ ego si uirtꝰ ĩ me dubitabilis eẽt nobilitate potẽs essem: telamone creatꝰ Menia q forti troiana sub hercule cæpit littoraqȝ ĩtrauit pegasea Colcha carina. Eacꝰ huic pr̃ ẽ q iura scilẽtibꝰ illic. Reddit: ubi æolidẽ saxũ graue sisyphõ urget leacõ agnoiur summus plenqȝ fateť: iupiter eẽ suã: sic a ioue tertiꝰ aiax. Hoc añ oĩa argumẽtũ cõfutauit: sed.n.qa rettulit aiax esse iouis pnepos uñ quoqȝ sanguinis auctor iupiter ẽ totidẽqȝ gradus distamus ab illo. Ab aduersarioꝝ dicto: qđ ĩ orõne p ligario facit cicero: Nã a dicto accusatoris p ironiã ĩcipit dicẽs nouũ crimẽ. C. Cæsar & ante hũc diẽ ĩauditũ ppinquꝰ meus ad te. Qu. tubero detulit. Qu. Ligariũ ĩ africa fuisse: idqȝ. C. pãsa p̃stãti uir ĩgenio fretus fortasse ea familiaritate q̃ ei ẽ tecũ. ausus ẽ cõfiteri. Ab eo maxĩe idẽ pene ẽ: sic aũt locutus ẽ qm̃ q̃ ualidissima argumẽta sunt ĩ fine collocare oratores cõsueuerũt ut paulo ante dicta firmiꝰ audi toꝝ hereat aĩs & sit eoꝝ memoria recẽtior. Exẽpli grã: puniẽdos dixit aduersarius sceleratos eẽ: & nulla in eos lenitate utendũ: qm̃ ĩpunita scelera aliis sũt ad malũ ĩcitamẽta: inde & defensor ĩcipit. Puniẽdi ut meꝰ mõ dixit aduersarius scelerati: sũt: & meritis afficiẽdi suppliciis: sed illđ ĩtuẽdũ iudices ẽ: ne si aĩaduertere ĩ oẽs q delinquerĩt uolueritis: iã in quos: exercere iudicia possitis minime habeatis: tãtũ ĩproboꝝ hominũ numerus est: q̃q̃ fore spero: si mõ me attente audire Volueritis ut aut a nullo aut lõge q̃ aduersariꝰ oñdetit minore supplicio dignũ hũc hoiem iudicetis: ac sic paulatĩ erit ad cãm descẽdẽdũ. Vtemur: fecit hoc cicero in orõne p qnto ligario cũ.n.dixisse. Nouũ crimẽ & añ hũc diẽ ĩauditũ. C. Cesar ppiquꝰ meꝰ ad te tubeř detulit: subiũxit itaqȝ qu o me uertã nescio patꝰ.n.uenerã. Cui loco cui argumẽto orõnis aduersarii

ℭ De insinuatione si persuasus auditor fuerit. Tit.xiiii.

ANT.M. Fecerit fidẽ auditorib⁹:fides ẽ firma opinio:ut inqͣt Cicero ĩ ꝑtitiõibus.Quib⁹ rebus fides fie
ri soleat fit fides ꝑ argumẽta & rõnes:hinc ait Ci.ĩ ꝑtitiõib⁹ ꝙ Argumẽtũ ẽ ꝓbabile ĩuentũ ad faciẽdã fidẽ.
Et ĩ topicis inqͣt.Argumẽtũ rõ ẽ q̃ rei dubiæ faciat fidẽ. Firmissimũ adiumẽtũ.Exẽplũ est lõge sua iudices
opĩone fallit̃ ꝑs aduersa:si fidẽ putat apud uos fecisse his argumẽtis & rõnibus:qb⁹ in hac ẽ usus cã.Et ut
clare ꝑcipiat q̃ uim cætera sint ĩ ꝑsuadẽdo habitura argumẽta.Ab eo me uobis ĩceptuꝝ eẽ polliceor : qđ
ĩpe fortissimũ ac firmissimũ suæ cãæ putauit adiumẽtũ: qđ nisi plane docuero nihil prorsus de cæteris ar
gumẽtis apud uos cõtẽdã &c.Aiax ꝑterea ĩ petitiõe armoꝝ achillis ut scribit Oui.li.xiii.meth.Inter firmis
sima argumẽta ait de Achille.Frater erat fraterna peto:qđ sanguine cret⁹. Sisyphio furtisq; & fraude simil
limus illi. Inseris æacidis alienæ noĩa gẽtis:ad qđ ulysses rñdens ait . Dũ mõ ꝙ fratres thelamon peleusq;
fuerũt:aiacis meritũ nõ sit:nec sanguinis ordo.Sed uirtutis honor spoliis q̃rat̃ in istis.Aut si ꝓximitas pri
musq; reqͥrit̃ hæres.ẽ genitor peleus:ẽ pyrrhus fili⁹ illi.Quis locus aiaci.phithiã hæc scyronq; ferant̃. Ad
uersarii dicto:exẽplũ erit.Quod ĩ primis nr̃æ reip.rõ sit habẽda iudices:id ita honestũ ac necessariũ eẽ dico
ut nihil sit qđ huic rei sit anteponẽdũ:Verũ qm̃ aduersari⁹ me⁹ ab hac ipsa re suæ cãæ sumpsit exordiũ ue
lut ego huic rõni dissentiã.Illud habetote cãm meã cũ utilitate reip.cõiũctã:nec me qcq̃ ab nobis spare ni
si illud feceritis qđ publico bono magis cõuenire iudicaueritis. Nuprime.In ꝓricipio.n.& ĩ fine ualidio
ra cõstituunt̃:erit aũt exẽplũ tale:Cũ ꝑ multa iudices aduersari⁹ meus suæ cãæ ĩ mediũ attulerit adiumẽta
ab eo potissimũ ĩcipiã qđ ille nouissime ꝓtulit nihil ait eẽ ex his q̃ ad iustitiã ꝑtineãt qđ magis oportunũ
sit q̃ delicta debitõ supplicio coherceri.Ego uero arbitror nihil esse magis ab hũanitate remotũ q̃ hoĩem
ĩnocentẽ plecti ac sub specie iustitiæ sũmã iniqͥtatẽ & crudelitatẽ agi. Aut dubitatiõe utemur.Exẽplũ est.
Nescio quo me uertã iudices & uñ poti⁹ dicẽdi sumã initiũ:tot.n.se ide ad rñdendũ rõnes igerũt:ut unde
cũq; ĩcipiã plane uideat oẽm ei⁹ argumẽtatiõem posse diluere. Aut cui loco primũ rñdeam⁹:Exẽplũ ẽ cũ
cæteris ĩ cãis iudices id ĩ primis curæ mihi soleat eẽ ut excogitẽ qbus possiũ aptius argumẽtis cõtrarias rõ
nes diluere.Nũc nõ qđ ĩueniã sed cui potissimũ loco respõdeã mihi multo magis est difficile:adeo enĩ per
plexe Aduersarius meus sua oĩa miscuit argumẽta ut cui potissimũ tanq̃ firmiori rñdeã penitus ignorẽ.

Si defessi erunt audiẽdo:ab aliqua re:quæ risum mo
ueri possit exordiemur ab apologo:a fabula uerisimi
li:imitatione:deprauatione: inuersione:ambiguo:su
spitione:irrisione:stultitia:exuperatione : collatione:
abiectione: litteraꝝ mutatiõe.ꝑterea expectatiõe:simi
litudine:nouitate:historia:uersu:aut ab alicuius ĩter
pellatione:aut arrisione. Si promiserimus aliter ac
parati fuerimus esse dicturos nos non eodem modo
ut cæteri soleant uerba facturos:quid alii soleant:qđ
nos facturi sumus breuiter exponemus.

FRAN.M.Si defessi erunt audiẽdo. Nunc
cũ defessi auditores fuerĩt lõgã aduersario
rũ orõnẽ audiẽdo:qđ agẽdũ sit docet:& ab
aliq̃ re q̃ moueri risũ possit ĩcipiẽdũ dicit:ut
sensim q̃si recreati auditoꝝ ai nr̃am orõnẽ
nõ grauent̃ audire:ex q̃cũq; ãt re q̃ iocũ mo
uere possit:ut ait Fabi⁹ ꝑsidiũ q̃rẽdũ ẽ:quo
tiẽs fatigatos eẽ auditores cõtigerit. Quæ
risũ moueri possit:suauis ẽ & uehemẽter uti
lis ioc⁹:& facetiæ:odiosas res q̃ argumẽtis di
lui ñ facile pñt:sæpe dissoluit rerũq; maxia
rũ momẽta uertit: eũ odiũ:iráq; frequẽtissi
mæ frãgat documẽto sũt iuuenes tarẽtini:
q̃ multa de pyrro rege securius ĩteruentu lo
cuti cũ rõnẽ facti reposceret: & neq; negari
res neq; defendi posset.Risu sũt:& oportuno ioco elapsi.nãq; un⁹ ex iis.Immo ĩqͣt nisi lagena defecisset oc
cidissemus te:Eaq; urbanitate tota ẽ ĩuidia criminis dissoluta sũt ãt ad iocos spectãtia & risũ cõcitãdũ tũ a
græcis tũ a latinis Cice.libro de orarore:& Quint.ꝑcepti cõposita:a quibus de oĩ gñe ridiculi disputat̃ in
quo coꝝ mĩ uersẽt q̃ ue fugiẽda sint ostẽdit̃ ut ab apologo.Apologus ẽ ex rebus humilibus cõposita q̃dã
formæ ac spẽs ad uitæ humanæ ĩstitutionẽ:ut æsopi fabulæ:uel apologus est ſmo fictus ad moralitatẽ:et
uitæ institutionẽ:ut de mure & Leone.de Coruo & uulpe debẽt ãt cãm nr̃am apologi & fabulæ a qb⁹ in
cipimus ꝑtinere:nõ si ex abrupto assumerent̃ .·Nihil oĩo ꝓdessent sed ab apologo sic qspiã cõmode ĩcipet:
uulpes histrionis domũ ĩgressa cũ singula eius ĩstrumẽta ꝑscrutata eẽt ꝑsonã offendit egregie adornatã:q̃
manib⁹ suspiciẽs o q̃le inqͣt caput & cerebrũ nõ hẽt.Idẽ mihi ĩ aduersarii orõnẽ dicere licet q̃ magno & ele
gãti uerboꝝ appatu ĩstructa:nullã hũit subiectã sententiã. Fabula.Fabulæ sũt quas extitisse uidemus:ex
phedris. Medeis Clytemnestris:aliisq; sĩlibus.Cõtinent aũt res neq; ueras neq; uerisimiles:sunt & fabulæ
quæ si nõ ueras res uerisimiles tñ tractant:q̃les Terẽtii sũt.Sed hæ magis argumẽta appellant̃.Sũt & fabu
læ rõnales in qbus qppiã fauens hõ fingit̃:a fabula sic initiũ capere possem⁹:satis iudices admirari iã non
poterã . Cũ Orphei nescio quẽ suauissima cantilena & dulcissimo lyræ cõcẽtu:saxa ad se audiẽdũ traxisse
audiebã.Nũc illa admiratio pene oĩs excussa est:nam parũ abfuit quem aduersarii mei oratiõe undiq; in
hunc locũ modo saxa conuolarent:qbus uerbis significatur sic displicuisse: ut uix se circunstantes qm̃ la
pidibus ĩuaderẽt dicẽtẽ cõtiere potuerit. Verisimili imitatiõe:si ueluti min⁹ imiteris balbũ strabonẽ senẽ
uarionẽ oĩs ãt hæc imitatio tã ĩ re q̃ ĩ dicto posita ẽ facta.n.demõstrant̃ uultus exprimunt̃ & uerba:cautis
sime uero hoc ridiculi genus tractãdũ ẽ ne si nimia fuerit imitatio & scurulis animoꝝ non oratorum esse

uideaẽ. Deprauatiõe.Hæc prauã uerbi imitationẽ habet ut nõ nobilis sed mobilis nõ orator sed arator. Catoni qdẽ de ãbulatũ inqt eamus:& ille rñdit qđ op⁹ fuit te:imo uero qđ opus fuit te illa ãt elegãs ĩ primis deprauatio fuit:q̃ in Claudiũ Tiberiũ Cæsarẽ manauit:cũ ꝓ claudio Tiberio nerone.Claudi⁹ Tiberius mero uocatus ẽ:ẽ ãt deprauare puertere & corrũpere uñ liber deprauat⁹ & mores deprauati hoc ẽ corrupti appellanẽ. Inuersiõe:Hac q̃ sunt cõiũcta uã subuertunẽ ĩmutanẽ,q;:ut si dicas uerit⁹sum nõ mediocriter iudices tie oculos hic mihi ascinderet:& man⁹ eueeret : Et si oculos ad audiẽdũ apuissetis ut ad uidẽdũ aures patefecistis iudices nũq̃ hodie qđ falsũ ẽ tiobis psuasisse me⁹ gloriareẽ aduersari⁹..Illa ãt cõcinna inuersio ẽ quæ in sentẽtiis posita ẽ.Qualis Mar.Crassi oratoris fuit in.L.helmiũ latinã q cũ odiose ĩterpellaret:deformisq; eẽt & senex audiam⁹ inqt.Crassus pulchellũ pueꝝ:& cũ ille rñdisset nõ potui mihi illã formã fingere:ĩgeniũ potui tũc rursus subiecit Crassus audiam⁹ disertũ ẽ ãt ĩ uertere ordinẽ rei nãlẽ cõmutare cõiũcta dissoluere & q̃ priora sunt nã posteriora facere:deniq; ĩ cõtrariũ ẽ uertere ꝑposteraq; uerba pronuntiare:& res. Ambiguo qđ in duas plures significatiões trahi põt ãbiguũ uocaẽ:& ẽ ĩ uerbo positũ cuius multe sũt spẽs:exẽpli cã obiiciebat Miloni accusator ĩ argumẽtũ facturũ Clodio insidiaꝝ:qđ bonilas ante horã nonã diuertisset:ut expectaret dũ clodius a uilla sua exiret & idẽ tñ identidẽ ĩterrogauit quo tpe clodi⁹ occisus eẽt cicero rñdit sero:ẽ in uerbo ambiguitas nã & ad extremã dici ptẽ referri põt sero:& sicuti Cic.accepit tarde significat occisũ fuisse clodiũ:qppe q oium sceleratissim⁹ mlto ante meruerat mori ẽ & illud optimũ ambigui exẽplũ:qđ duo sed diuersa significat: Nero q ante cicerõis ætatẽ fuit:de furace Seruio loquẽs solũ inqt eẽ cui domi nihil esset:neq; obsignatũ:neq; occlusũ: Idẽ & de bono suo dici poterat. Abiectione:cũ abiicim⁹:aliqd:qđ dictiõi attraim⁹:ut si dicã nõ optime aduersari⁹ dixit.Sed optime & noli te iudices mirati tã aduersariũ meũ ĩ cõstãte eẽ:ñ.n.tã baculo q̃ bacho nitiẽ:nec tã diuitiis q̃ uitiis abũdat. salse ẽt in eũ q placidis uocabaẽ:eratq; acerbus nã:dictũ olim ẽ:q; nõ tã placidus esset: q̃ acidus : suspitiõe. Hoc ẽ dicto qđ ridiculi. Suspitiõe hoc ẽ dicto qđ ridiculi suspitionẽ ab scõditã habeat:quo in gñe ẽ illud siculi cuiusdã:cui cũ familiaris qdã conquereẽ Qui diceret uxorẽ suã suspẽdisse se de ficu amabo te inqt da mihi de ista arbore quos serã surculos:ĩ eodẽ gñe.illud ẽt ẽ qđ catulus cuidã malo oratori dixit: Qui cũ in epilogo misericordiã se mouisse putaret : & post q̃ assedit catulũ rogasset uidereẽ ne misericordiã mouisse at magnã qdẽ inqt catulus neminẽ.n.puto eẽ tã duꝝ cui nõ oro tua miserãda uisa sit. In his exẽplis:& si apte ridiculũ nõ appet:suspicio tñ ẽ seuo ne an p iocũ dcm̃ sit. Irrisione si p̃ter opinionẽ:& repẽte quẽpiã deridemus in quo multũ gñe ẽ plimũq; ad cõciliãdos aĩos uel recreãdos ualet. Cic.cũ Lentulũ generꝝ suũ exiguæ staturæ hoĩes lõgo gladio accinctũ uidisset:qs inqt gñm meũ ad gladiũ alligauit:idẽ uatiniũ q cõsulatũ paucis diebus gessit urbanissime irrisit:magnũ ãno uatinii oñtũ fcm̃ eẽ dicẽs:q; illo cõsule nec bruma nec æstas nec uer nec autũnus fuisset. Stulticia.Nõ ut se stultũ fingat orator sed ut aduersarioꝝ dicto aliquo faceto stulticiã derideat:qđ empedocles fecit: Qui cũ Mirmillo retiariũ neq; consequereẽ neq; feriret uiuũ inqt capere uult cãpaẽ quoq; q theatrũ egrediebanẽ:cũ forte.C.Matius ei occurrit & ĩterrogauit an ludos spectasset: stultã ĩterrogationẽ qs.n.ñ putaret tũ ludos spectasset:q in theatro fuisset:Sic irrisit: Spectaui qdẽ sed in orchestra pila lusi:hæc hyperbole a græcis dr̃: Cũ ueritatẽ res excedit:& aliqd augendi aut minuẽdi cã ad incredibilẽ admirationẽ effereẽ ut Vir.rorãtia uidimus astra:itẽ si cõcordiã retinebim⁹ ĩ ciuitate ĩperii magnitudinẽ solis ortu atq; occasu metiemur:erit supatio si dicas qm̃ actiõe hortẽsiũ dictiõe Cic.meus hodie aduersari⁹ supauit:attonitos uos iudices redditos eẽ ĩtueor. Collatiõe q̃ est ea cõparatio q̃ singula q̃ dñr cũ singulis cõparanẽ:ad q̃ referunẽ : ut sic oculos sic illa manus sic ora ferebat nec obstat qm̃ siĩitudo sequiẽ:nã collatio ẽ de re ẽt q̃ nõ subiciaẽ oculis : similitudo uero p̃cipue de re aliq̃ que oculis cerniẽ ĩ q̃ Ridiculus exerceẽ:qđ tñ raro cõtingere Quit.dicit ad hæc siĩitudo est in uno tm̃:collatio uero in plĩbus:per similitudinẽ imagines ridenẽ:q̃ in deformitatẽ: aut in alicuius corpis uitiũ dñr:cũ similitudine turpioris:ut fecit.C.iulius qui cũ helmio Mancipi sæpius obstrepẽti sibi diceret ẽt ostẽdã q̃lis sis isq; plane instaret interrogatiõe q̃lem se tandẽ ostensurus esset imaginẽ galli digito demõstrauit ĩ scuto cimbrico pictã:cui mãceps tũ simillimus uisus ẽ.Taberne aũt erãt circa foꝝ ac scutũ illud signi gr̃a,positũ:hac similitudine oium q aderãt risus ẽ ingẽs cõcitatus. Litteratiũ mutatiõe:differt a deprauatiõe q̃ imitationẽ hẽt alterius uerbi ut nõ nobilior sed mobilior: hæc unius dictionis tm̃ lr̃as aut syllabas subuertit:& pmutat sine aliq̃ imitatiõe alteri⁹ uerbi exẽpli gr̃a:fur qdẽ fuit noĩe Tullius q per iocũ a tollendo appellatus est tollius:mutatio lr̃arũ erit:si qs dixerit dusplicina ꝓ disciplina:optim⁹ legis latro:p legis lator. Expectatiõe:cũ de reliq̃ magna re dictutos nos simulam⁹:ut si dicam⁹ paulo post ĩtelligetis iudices q̃ de re dicturus accesserim.Deponet mihi credite suã tãdẽ cũ me audierit aduersarius meus insolẽtia:uel expectatiõe utimur cõsistentes & mirabũdi q̃si qd dicam⁹ nescii multũ uero ꝓdest expectatio:nã & recreanẽ tãtisper auditores:& attẽti reddunẽ:cũ.n.morati & diutius anteq̃ ĩcipias intuenẽ:& ipsi admirati ĩcipiũt: qd nã dicturus sis:& uel nõ hr̃e qd dicas:uel tũc demũ excogitare suspicanẽ. Nouitate sp nouitas ut auctor est strabo.Dulcis eẽ cõsueuit:eadẽ uehemẽter mouet:uñ ouidius:ait nouitate mouebere facti a nouitate ĩcipiemus:si de re aliq̃ noua dictutos nos pollicebimur:uel si nouũ aliqd acciderit uñ aucupari pricipiũ possim⁹ ut si casu rudere asin⁹ incepit.Et audite me iudices:audite inq̃ nõ ne sentitis:p̃co ĩpat. Historia:q̃ ẽ res gesta:ut illa iphicrates dux atheniẽsiũ cũ p̃sidio corinthũ tenebat: accidit ut sub hostiũ aduẽtu uigilias ipẽ circuẽs : dormiẽtẽ uigilẽ offẽderit:quẽ hasta pcussit & occidit.q aderãt ueluti crudele nimis factũ ĩncrepare cœperũt:tunc iphicrates nihil est inquit qđ indignemini:qualem.n. Inueni talẽ dimisi: Id

mihi nō mediocrē timēdū ē iudices:neq̄ les nos iueni tales dimittā:nisi nos si ut iphicrates telo. Sed ofone mea excitauerit:ex historia ut Qu. ait ducere urbanitatē eruditū ē. Versu: Sæpe uersus facete iterpōit ut Quit. ait uel ut ē uel paulū imitatus aut aliq̄ ps uersus: Cato aduersariū ī cā Galbā oratorē icuruū labēs sic exorsus ē. q̄d mir̄ si pturbati estis iudices:nā fere hyemē nautis spumosa p equora delphin. Rudes et & icepti uersū fessus recreare auditorē poterūt. Quales sunt. Ieiun⁹ uēter nō audit uerba libēter:cū sat est uēter cōphēdit uerba libēter. itē si dicas pturiēt mētes nascet ridiculus mus. Aut ab alicui⁹ iterpellatiōe: ut si nares:emūgētē ipedieris apphēsa manu uel ānulū i oscitātis os cōiceris. Est āt iterpellare dicētē faciētēq̄ aliqd ipedire. Arrisione: ut si ridicul⁹ q̄spiā supueniat: cū icipere uoluerim⁹ quē ad nos accedere iubeam⁹. Heus tu dicētes te ipm̄ nolebam⁹ oportune aduenis aliud ē irrisio: aliud arrisio: nā irridem⁹ ēt nō uidētes neq̄ ridētē: cū i eū iocamur: aliqd rephēdētes: Arridemus uero ad uidētes: & itelligētes: sicut amic⁹ amico arridet cui occurrit. Et martialis ait: oīb⁹ arrides: dicteria dicis ī oēs. Et si pmiserim⁹: ut si dicas: Multa erāt q̄ t ridere poterā iudices: & pauerā: sed qm̄ lōga ofone aduersarii mei fatigatos uos cognosco mutare cōsiliū statui usm̄ eni tō hñda mihi est itaq̄ paucis rē absoluā: & ex multis argumētis qb⁹ uti posse: pauca i mediū afferā: nā aduersariū meū nolle imitati certū ē. Nō eodē mō quo cæteri: ut si dicas: plixe nimiū alii dicere solēt: qppe qui usm̄ rōnē nullā hñt exordiri. n. sp cōsueuerunt: & ad rē ipam p lōgos cuitus descēdere ego uero nō statim aduersarii argumentis respondebo. Quod sp facere cōsueui: breuitatē circe. n. gaudeo.

¶ De insinuatione Si defessus est iudex audiendo. Tit. xv.

ANTO. M. Apologo. Apologi sunt ex reb⁹ hūilib⁹ cōpositæ q̄dā formæ ac spēs ad uiuēdū: ut extat illa de mure & leone. Victorin⁹ id scribit. li. i. rh. Quint. āt. li. v. c. x. de rōne exēplor̄ sic ait. Illæ quoq̄ fabellæ: q̄ ēt si nō originē ab Esopo acceperūt. Nā uē ear̄ pti⁹ auctor hesiodus: noīe tñ Aesopi maxīe celebrant̄ Ducere aīos solēt pcipue rusticor̄ & iperitor̄ qui & simplici⁹ q̄ ficta sunt audiūt: & capti uoluptate facile his qbus delectant̄ cōsentiūt. Siquidē & Meneni⁹ agrippa plæbē cū patrib⁹ in grām tradit̄ reduxisse: nota illa de mēbris humanis aduersus uētrē discordib⁹ fabula. Vt & horati⁹ ne ī pœmate qdē humilē generis hui⁹ usum putauit. Olī q̄d uulpes ægroto cauta leoni. A fabula: fabula ē in q̄ nec uere nec uerisimiles res cōtinent̄. Cuiusmōi ē Angues īgētes alites iugo iūcti. Id scribit Ci. li. i. rh. Et Victori. iḡt fabulæ sūt q̄s fere uidem⁹ extitisse ex phædris Medæis. Clytēnestris: aliisq̄ similib⁹. Apologo. Exēplū erit. Quoniā uideo iudices aīos uestros multitudīe uerbor̄ aduersarii mei ēē defessos puto nō uobis igratū ēē: si apologū narrauero q̄ pulchre legit̄ apud Aesopū de Coruo ægrotāte: sic enī ait. Coru⁹ quū ægrotaret m̄fem rogauit: ut sua p salute deos pcaret̄. Ingens m̄ī noli plorar sed deos poti⁹ pcare ut salutē mihi restituāt: ei m̄ī scif respōdit quē deor̄ tibi fore ppitiū putas cū nullus sit e cui⁹ aris sacra nō rapueris: p id significās q̄ q̄ ī pspe ritate quēuis offendit ī aduersis amicū sibi repit neminē. Vtrū āt idē aduersario meo cōueniat nullis pfecto latet. Oēs. n. fere aut factis aut uerbis olī offendit. Vñ auxilio aliq̄d dign⁹ esse uidet̄ minime: pferti cū eīc nūc crimina aptissima sint. A fabula uerisimili. Exēplū erit. Narrabo iudices fabulā: q̄ nō penit⁹ forsitā abhorret a ueritate. Quidā cū oē p̄imōiū amisisset pditis liberis & uxore facto absūpra ad q̄dā laqueo arborē se suspēdit: forte euenit uti a ptereunte icisō laqueo restitutus uitæ ac seruatus sit. Agit inde iniuriæ cū liberatore suo corā ptore: eo q̄ moti cupiētē ipedierit. neq̄ pmisit ipm̄ finire morte miserias. Is qui suæ fuit auctor salutis nihil ī mediū affert nisi pietatē ac misicordiā suā: nō oportere āt ob suū bñficiū se ad supplicīū reposci. Sed igrati poti⁹ crimē in suum accusatorē agi cōuenire. Silē mihi accidit cū aduersario meo iudices qm̄ eū ab iniuria phibui nec pmisi liberos ac cæteros necessarios furori suo. Nūc uero ab eo sub alteri⁹ cāæ ptextu reus agor. Videte itaq̄ quā apud eū grām p bñficio cōsequor: qdq̄ uos de moribus suis ac de uita iudicare cōueniat. Imitatiōe: Exēplū erit. Nescio iudices an notus sit uobis pcuratorr negocior̄ gestor̄ iter me & aduersariū meū: q̄ si uestras pp occupatiōes minus familiaris cognit⁹ sit q̄ oporteat. Curabo ipm̄ uerbis & gestu q̄to aptius fieri pōt repsentare. Est siquidē hō staturæ breuis naso simo & līgua balbutiēte. Cui⁹ fane uox magis naribus q̄ palato resonat &c. De prauatiōe. Exēplū erit. Nū q̄ dubitaui iudices qn religiosi uiri nostræ urbis iuxta sanctissima documēta sua talē ēt uitā ageret. Docēt. n. uulgus eo maxime oportere cōiugatis mulierib⁹ abstinere: qm̄ sacris līs: cauet̄ ne quos deus cōiunxit hō separet. Ex q̄ sententia illud aiunt cōsequi tolerabilius esse fortasse ēt eligibilius multar̄ uirginū & si religiōi dedicatar̄ intactā libare pudicitiā q̄ sacrū uiolare cōiugiū &c. Inuersione. Exemplū erit. Ne uestras aures iā multor̄ uerbor̄ ptis aduerse tedio defatigatas ul terius ofone mea afficiā iudices. Narrabo qua uerbor̄ iuersione sæpe uti soleat uicinus meus maxime quū animo turbatus est: solet enim non nunquā quū irat⁹ ē: uel seruo uel ancillæ illd minari nisi caueris hodie uel hoc tibias tibi eruā digito ul' oculos hac falce abscīdā: Et tu mulier temulēta ac īpudica nō potes diuti⁹ fallere: an reris me his autib⁹ nō uidisse & his ipsis oculis nō audiuisse. Sunt & hmōi plura. Sed iā si placet iis omissis ueniamus ad ea de q̄bus hoc in iudicio mihi firma ē cū aduersario cōtentio. Ambiguo: Exēplū est Recreādi sunt iudices aī risu aliquo ubi audiēdo defessi fuerāt. Itaq̄ id agā ptius deinde ad cām que modo agit̄ reuertar. Sutor q̄dā militis cuiusdam uxorē nomine Gallam subigens interrogatus suo a familiari q̄d ageret respōdit se Gallam subigere: Vir quidā uobis profecto notus illac forte transiens idque accipiens uxorem suam eiusdem nominis suspicatus est. Iratus igit̄ domū adiens illam baculo petiit nullo uerbo prius edito. Vbi uero misellā pene occiderat inquit impudica mulier quid tibi est cum sutore faciā. posthac ne unquā amplius talia cōmiseris. Iurabat mulier se hoīem illū uidisse nunquā: uixisseq̄ semp pudice: demū nominis ambiguita

te uerberibus affecta est: Sed reuertamut ad causam. Suspitione. Exemplũ erit Siquis uestrum iudices est
qui aduersarii mei patrẽ requirat sciat illum eẽ cuiusdã filium qui nũquã nisi cubito nasum tergit. Nunc
autem ad causam potius quã actus sum mentes aduertice &c. Intellexit aũt lanium. Irrisione. Exẽplum
erit. Nõ mirũ est iudices si uos attentos & dociles fecit aduersari⁹ meus: quoniã Cice. fabio atq; boetio sp
studet. Id est Cicer amat fabas & boues. Stultitia. Exemplũ erit. Quoniã tempus hortaẽ me iudices ali/
quid dicere qđ animos uestros reficiat Rem uobis exponã quæ ut supero cunctis nõ mediocrẽ risum ex
tabit. Vt ĩtelligatis qua prudentia degant plæriq; nostræ urbis causidici: Fuit olĩ iudices hac in nr̃a ciui
tate Vir qdã sũmo iudicio. Is quũ se domo cõferret in forũ clientum suorũ cãm acturus secus fabri limẽ
pteriens Candentẽ adhuc ferri laminã in uia stratã cõspexit. Vir prudentissimus illico ferrũ eleuat ut in
fabri domũ cõniiciat. q̃ de re ita qdẽ exussit digitos ut non sine gemitu dolorem ostẽderit. Post hæc ma/
gno clamore ĩ fabrũ irruit illũ arguẽs acriter. Respõdebat faber nõ sua cã uerũ ipsius ĩ prudẽtia se ipsum
offendisse. Vtq; hominẽ simplicẽ magis cõfunderet paruulũ aduocat filium iubẽs ut eandẽ laminã tol/
lat. Ille uero prius sputo ferrũ sparsit. Cũq; illud ferueſcere uideret ait nõ tãgã pr̃. Tunc Causidicus aduer
tens tãdẽ stultitia sua tibi ipsi nocuisse ueniã a fabro petit. Experimentum autẽ hoc tanti se facere ait ut
in rebus ẽt aliis pdesse sibi posset. Itaq; ubi e foro domũ se recepit ei uxor polẽtæ ferculũ apposuit feruẽs
maxime: q̃ memor egregii documẽti nuper a fabro accepti ĩ ferculũ spuit: qđ uidẽs nõ feruescere sicut in
lamina ferri uiderat iã securus polenta os ad ĩpleuit. Quantus aũt hic fuerit dolor iudices qs nõ uiderit
Accusabat postea & uxorẽ & fabri documentũ. Multa deniq; iudices de homine isto narrare possem ue/
rum ad cãm nostrã reuertamur. Exuperatione: id est hyperbole & excessu ueritatis. Erit autẽ exemplum.
Quum puer iam adhuc eẽm iudices sæpe senes grandæuos referre audiebã insulam quãdã eẽ extremis
partibus orbis sitã ubi mures aduersus leones pugnarent: nullamq; tãtæ magnitudinis ferã eẽ neq; tam
sæuam quã uerberibus caudæ non posternerẽt. Addebant insuper dentes illis eẽ: quales sæuissimis aptis
insunt: qui quidẽ si ulla possent arte uel humano donati ingenio nullũ bello aptius aĩal nec fortius esse
posset: plura iis adderẽ nisi uideẽ ingens risus negaret fidem. Rectius itaq; me conuertam ad cãm de qua
mihi summa est cũ aduersario controuersia. Collatiõe. i. cõparatione aliqua. Exemplũ erit Nõ puto iu
dices me uobis hoc tempore molestũ esse si uim & consuetudinem maiorum in reip. Administratiõe si/
militudine aliqua cõparatione expressero. Sicut enim peritus gubernator nauis nõ semp eundẽ cursum
tenet quãq̃ ad Vnum tendat portũ: sed clauum put uentorum fert impetus moderatur. Sic ẽt nostri su
periores quibus resp. se ipsam cõmiserat Cum unũ semper finẽ intenderent: tamẽ pro tempoꝶ uarieta
te leges & ĩstituta ciuitatis exponebant. Ex quo actum est ut interdũ reus absolueretur: ubi pro eodẽ cri/
mine alio tẽpore graui supplicio coherceretur. Merito itaq; præcipuam adepti sunt laudem. Exemplũq;
posteris reliquerunt: quo trãquille posset ac tute regi ciuitas. Qu a de re nequeo nõ optimã de uobis spẽ
habere. Dicam igiẽ illud quod ad ueritatem causæ meæ ptinere uideaẽ. Vos autem ut soletis benignos
attentosq; mihi præbebitis. Abiectione litterarum. Exemplum erit: nõ iudices aduersarium meũ a tene
ris usq; annis Mero studuisse uolebam homero dicere & non poculis sed oculis bibisse. Litteratũ muta/
tione. Exemplum erit Referã iudices marci balbi eloquentiã. Is enim cũ aliquando togatus eẽt ut in cõ
cilio publico sententiam suã explicaret hoc pacto exorsus est Si patres cõscripti recte cõsidero disciplinã
atq; instituta maioꝶ nostroꝶ nihil est quod nostræ reip. magis cõuenire arbitror q̃ in omnibus rebus
gerendis seruare modestiã. Cũ q; ingens risus omnibus exortus esset ita cõfundebatur ut nec uerbũ ef/
ferre amplius. Redeo nũc ad causam de qua nũc agiẽ. Expectatione: nõ statim post aduersari argumen
ta respondere sed tanq̃ responsurum expectẽt auditores uti Vlysses ægit qui quidẽ post aiacis aduersa
rii sui rõnes paulũ ĩmoratus est. Naso. li. xiii. met. sic ait. Finierat thelamone satus: uulgiq; secutũ. Vltima
murmur erat donec laertius heros. Astitit: atq; oculos paulũ tellure morat⁹. Sustulit ad peeres: expecta
toq; resoluit Ora sono: neq; abest facundis gratia dictis. Expectatione. Exẽplũ erit. Cũ uestras aures au/
diendo fessas aduertã iudices iocosa quædã in mediũ ferã. Marioctus noster hesterna luce rusticũ quen
dam delusit dũ defessis auditoribus suis ueluti & uobis nũc accidit magna uoce rusticũ ad se uocauit: q
ubi accessit tunc marioctus simulandi: & dissimulãdi peritus stans in admiratione nullũ uerbum fecit:
confusus agrestis recessit. Iteꝶ postea & tertio eundem similiter reuocauit: decepitque. Ascendit deinde
tribunal quasi noua magna que de illo dicturus. Vniuersisque expectantibus quid nã esset acturus tãdẽ
tacitus inde descẽdit. Tunc rusticus tãto rubore affectus ut oĩbus risum in gentẽ moueret. Ego ẽt simile
aliqd agerẽ nisi ad tales iocos male ĩstitutus essem. Satis igiẽ uobis erit ex me cognoscere ab aliis gesta.
Restat qd sim aduersario meo responsurus placidis auribus intelligere. Similitudine. Nõ mirũ est iudi
ces si aduersarius meus cũ temeritate locutus est: putat enim se hic in uestro cõspectu esse tanquã sit mi
nus inter anseres. Nouitate: magna res iudices nup accidit: quã qđ uos defessos aduerto breuiter enar
rabo. Bos qdã syluester horrẽdæ magnitudinis & uillis amplis meridie pisanã urbẽ irrupuit: statimq;
mugitu horrisono ciuitatẽ oẽm deterruit: deinde nũc hos nũc illos aut cornu aut calce offendẽs oĩbus
erat pauori maximo. Balistis demũ & bellicis machinis oppresserũt. Hæc sunt iudices noua q̃ nobis du/
xi referẽda priusq̃ meã cãm exordier quo uri aĩ defatigati recẽtiores eẽnt ad meas rõnes ĩtelligẽdas. Hi/
storia. Quæ ufos aĩos audiẽdo defessos leuare possint iudices aliq̃ ex historia breui referã. Plutarchus in
Ant. uita scribit Augustũ Cæsarẽ quũ ĩ epiro añ lucẽ castris egressus eẽt nauesq; uisceret obuiã habuisse

qui asinū agitabat. Rogāti āt Cæsari quod ei nomē eēt: rñdit ille Eutyco sibi nomē ēē: Asinū uero nicōta appellari. Potitus deinde uictoria Cæsar ea demū loca ornaret statuit inter cætera hominē & asinū æneū. Audistis iudices rem nō uulgatē neq̄ usitatā: tempus est ut cām meā uobis anuentibus exponā. Præterea eutychis: eutycheos dicit fortunatus fœlix eutychia fœlicitas bona fortuna: eutycheo fœlix sum. nicao uinco significat. nici uictoria dicit: niciris uictor niciticos uictoriosus: tonicos niceos uictoria. Interpellatiōe interruptiōe interpositiōe. Exēplū erit: Cum nihil iudices cōstituissem extra cām dicere factū est ut multitudine uerbo᷑ defessis animis uestris me cōuertā potius ad eam rem quæ uobis gratū aliquid affe rat. Velim igitur mihi respōdeat Albinus propinquus meus & uobis familiaris quis animus aut sentētia ei sit de nuptiis: quas diebus supioribus instituit. Dic Albine quæso quā ex omnibus uoluptatib⁹ p te iā habitis efficatiorē habueris: Nec te pudeat. Omnibus enim rem gratā facies aut mihi soli in aurē tradas. bene se habet iudices Refert albinus puellam sexagenariam uxorē assumpsisse cui lippiētes oculi atri dentes & pectus inane ac rugosum sit: habet & cætera maximā cuilibet Nauseam mouentia: quæ in aliud tēpus differo: ut ad causam reuertar audite quæso benignis auribus. Arrisiōe: arridere est alteri ridere. Ouidius Risenti arride. Erit autē Exemplum Quoniam tempus hoc iudices exigit ut aliquid inter agendū cōmemoretur: quod uos defessos reddat attentiores referā paucis. Forbius uir facetissimus Cū Rufinū hominem illitteratum & insipientē cui sane etiā minima res risum cōmouebat soluto plærūq̄ risu animaduertisset. Ei tā suauiter arridebat ut nemo illic præsens esset quin ex tali arrisione maximam uoluptatē perciperet. Solebat etiā non nunq̄ in os ridentis digitum conicere & inde confestim reuocare: quod homo Insulsus & insipidus aduertēs cū se delusum in intellexisset asseruit se uelle dentibus ulcisci. Qua re cognita forbius Candelam recenti seuo confectā implicuit digito: statutoq̄ tpe cachinnanti arridens ut solebat Candelam pro digito in os ridentis illico mittit: quā ille acriter compressit. Forbius autem illius papirum attrahens seuum in ore aduersarii sui reliquit. Tūc plane tantus oībus risus motus est ut nullus fere esset quin effunderet lachrimas. Cōfusus ergo rufin⁹ celeri gradu inde discessit. Sed de hoc satis: nūc ab ioco ad rem seriam ueniamus. Si promiserimus aliter ac parati fuerimus nos esse dicturos: exemplū erit Cum instituissem iudices apud uos agere quo cæteris in causis ordine soleo nouo quodā īusitatoq̄ dicēdi genere utar aduersarius. n. uestras aures defatigauit: illud igitur iudices profiteor me nihil supuacuū ut alii faciunt nisi quod necessario dicendū erit in medium allaturum. Solent enim alii plærūq̄ tēpus conterere ut eorum oratio magis splendida q̄ uera uideatur. Hinc etiā non pertinentia ad causam efferūt: Incipiā itaq̄ omissa narratione cæterisq̄ adiumentis ab ea potissimū argumentatione: in qua totū suæ causæ robur credit esse repositum: daboq̄ operam Iudices ut id breui & dilucide expediam.

Inter in sinuationem & principiū hoc interest qa principiū eiusmodi debet esse: ut statim apertis ratiōibus quibus prescripsimus: aut beniuolū: aut attentum: aut docilē faciamus auditorem: at insinuatio eiusmodi debet esse: ut occulte per dissimulationē eadem illa omnia conficiamus: ut ad eandem cōmoditatē in dicendi opere uenire possimus. uerū hæ tres utilitates tāetsi in tota orōne sūt cōparande hoc est ut auditores sese ppetuo nobis attētos dociles beniuolos pbeant: tn̄ hoc p exordiū causæ maxime cōparādum est.

FRAN.M. Inter insinuationē quibus tēporib⁹ principio & quibus insinuatiōe utēdum esset: pcepta tradidit: quid iter utrūq̄ differat nunc ostendit: & si cognosci & his quæ dicta sunt: satis potuit: tā insinuationem autē q̄ principium auditoris animū ad audiendū parare dicit: sed aperte & manifeste principium: īsinuationē clam & dissimulāter illud efficere. Statim: sine ambagibus & mora aliqua. Quibus præscripsimus: græca est cōstructio: græci. n. relatiuū cum suo antecedenti nō in aliis accidentibus solū: sed in casu quoq̄ faciūt cōuenire: ut est illud socratis hoc ē orōnū quaȝ scripsisti. Occulte: nō stati aptis rōnib⁹. Eadē illa: Attētionē: beniuolētiā: docilitatē. Cōmoditatē: q̄ nulla oratori maior pōt esse q̄ ut dociles attētos uel beniuolos habeāt auditores: ī dicēdi opere: in oratiōe quæ opus est oratoris: sunt q̄ operā legi malint quæ lectio mala sane non est: Nam per operā actio ipsa & operatio significatur laborq̄ & officiū per opus non opere ipsius finis: quāq̄ idem quod opa etiam & opus aliquādo significat: ut in opere rustico: in opere faciundo. Verum hæ tres utilitates: id admonet qđ ēt libro de oratore & in partitiōibus præcepit tres antedictas proprietates non in exordio tantum: sed per totam quoq̄ orationem custodiri debere: sunt. n. ueluti sanguis per totū corpus diffusus. Perpetuo: cōtinue a principio orationis ad exitū usq̄. Per exordiū maxime: Quintilianus quoq̄ sicut ait: causa principii nulla alia est q̄ ut auditorē quo sit nobis in cæteris partibus accōmodatior præparemus: id fieri tribus maxime rebus inter auctores plurimū constat: si beniuolum: attentum: docilē fecerimus: non qa ista per totam actionē non sint custodiēda: sed quia initiis maxime necessaria: per quæ in animū iudicis aut procedere ultra possimus admittimur.

¶ De insinuationis & Principii Differentia. Tit. xvi.

ANTO.M. Inter insinuationem: In quibus principiū & insinuatio differant in quibus item cōueniāt breui edocet: In principio stati aptis rationibus reddimus auditores aut beniuolos aut attentos aut dociles. Insinuatione uero occulte p dissimulationē eandem illa omnia conficimus. Ad eandem cōmoditatē. i. utilitatē ut dociles attenti beniuoliq̄ reddant auditores. Ex qbus cāæ cōmoditatē cōsequitur orator

FRAN.M. Nūc ne quoniā uitioso exordio: docuit quid in principiis quid in insinuatiōe: quid generaliter in utroq3 fieri deberet: quare postq̄ qd faciendū esset ostendit: Rursus quid nō faciēdū sit p̄cepit: Et optimi præceptoris fungitur officio: Nō.n.satis est dicere quæ sunt tenenda nisi ēt quæ fugienda sunt ostendas. Lenis sit sermo: posset hoc ad p̄nūciationē referri: quæ remissa & modesta in principiis esse solet: unde Aiax apud Ouidiū q magis facere nouerat q̄ dicere: sic tumultuose īcipit: Agimus p̄ Iuppiter inqt ante rates causam: & mecū confert ulysses: ast eius aduersarius cōtionandi peritissimus leni & remissa uoce exorsus est dicēs: si mea cū nostris ualuissent uota pelasgi: Non foret ambiguū tanti certaminis heres: sed ad certum est uerba referri & lenis sermo intelligit remissis humilibusq3 uerbis cōpositus. Vt usitata uerborū cōsuetudo: ne īsolēti uerbo: aut audatius trāslato: aut absoleto uetustate aut a poetica licētia sumpto utamur: simplici.n.& ī elaboratæ similis in pricipiis debet esse oratio: nā dissimulata actio meli⁹ subrepit Verba autem aut per se: hoc est singula considerant: qualia sint: quid significat cui rei congruāt: aut cōiuncta cum alia aliis cōnectūtur: & hic sermo est. Vt nō appata: ut parꝝ splendoris festiuitatis: & cōcinnitatis habeat: propterea q̄ ex his suspicio nascitur appationis & diligentiæ quæ oratiōi fidē: oratori uero adimit auctoritatē: nā cōtra iudicem adhibita cura uī: sed hoc p̄ceptū in causis iudicialib⁹ olim optimū fuit: & tñ in illis mediū quoddā tenēdū est ut neq3 ita deiecta ōfo sit ut minus delectet: neq3 ita luculētula: ut p̄paratiōis suspicionē offerat: utro āt in iudiciali cā præmeditationis abest suspicio: sic in deliberatiua prodest: quotiēs spatiū cogitādum fuit: & nūc cū mutata tēpoꝝ cōditio sit: oēs.n.ferme ōfones ī demōstratiuo hēnt gnē: quas q audiūt nō doceri sed delectari uolūt: appationib⁹ Licet uti exordiis: illud tñ sciēdū. hāc exordii simplicitatē in uerbiis & coꝝ figuris uersari debere: nā q̄tū ad snīas attinet: plenā illaꝝ & grauitatis eē cōuenit & oīa ea q̄ ad dignitatē p̄tinēt in se cōtinere: hoc.n.auditori oratorē cōmendat: auctor Cicero libro de inuentione: oīa deniq3 ōfonū Ciceronis proœmia eaꝝ p̄sertim quæ in genere iudiciali sūt plena snīaꝝ & grauitatis lenib⁹ uerbis simplicibus & usitatis: sine aliquo appatu sunt cōposita: sed in dicēdo & p̄nūciādo cauēdū eē Quintilianus dicit: ne īcipientibus hre ōfonē memoria perturbetur: & ne facilitate destituamur uerba cōtinuādi: qua re nihil turpius: Nā proœmiū illud ueluti cicatrici rosa facies ē: & ille ē pessim⁹ gubernator: q nauē dum portū egredit impegit. Vitiosum exordiū: uulgare appellat: q̄m nō unius sed oīum pōt esse causaꝝ ut si sic incipias: iouē ego inuoco optimū maximū: Hoc.n.principiū oībus causis accōmodari pōt. qd tñ dicit Quintilian⁹ aliqñ nō utiliter assumi: & magnos oratores sæpe nō euitasse: sed Cicero ī uerrē dicēs reprehendit: ueteres āt ab inuocatiōe incipiebāt: quod Virg. seruauit: cū ait præfatus diuos solio rex īfit ab alto: erit itē generale pricipiū: si dixeri. Vellē si fieri posset iudices. Itē uitiosū est quo: differt inter uulgare & cōe: uulgare.n.oīum controuersiaꝝ est: cōe uero in eadē cōtrouersia utriusq3 partis: uulgare generale ē: cōe spāle: exēpli grā: qui orestē accusat hoc utit pricipio: qui pietatē in parētes colit: is causæ meæ fauebit: sed eodē uti potest & qui orestē defendit: q̄ p̄ris ulcisci necē uoluerit: utriusq3 igr̄ p̄tis cōe est: & uitiosum.

Nunc ne qñ uitioso exordio utamur: quæ uitia uitāda sunt docebo. In exordienda causa seruandum est: ut lenis sit sermo: ut usitata uerboꝝ cōsuetudo: ut nō apparata uideatur esse oratio.

De uitioso exordio.

Itiosū exordiū ē q̄d ī plures cās pōt accōmodari: q̄d uulgare dicit. Itē uitiosū ē quo nihilominus aduersari⁹ pōt uti q̄d cōe appellat.

De principio exordiendæ causæ Tit.xvii.

ANTO.M. Nūc neqñ: Attētos reddit auditores: p̄mittit.n. de his reb⁹ dicere: q̄ ad p̄fectā ōfonē p̄tineāt. Reddit & dociles. Nā rei sūmā breui exponit. Lenis: mitis plan⁹ aptus: nō asp. obscur⁹: & īplicit⁹ fab.li.viii. sic ait: Nobis p̄ria sit uirt⁹ p̄spicuitatis: p̄pria uerba: rectus ordo: nō ī lōgū dilata ꝯclusio: nihil neq3 desit ne q3 supfluat: ita s̄mo & doctis p̄babilis & plan⁹ īpitis erit. Vsitata uerboꝝ ꝯsuetudo: Obscuritas fit ēt uerbis ab usu remotis: ut inqt Fab.li.viii. ut si cōmētarios qs pōtificū & uetustissima fœdera & exoletos scrutatus auctores idipsū petat ex his q̄ inde ꝯtraxerit qd nō itelligat. Hic.n.aliq famā eruditiōis affectāt: ut q̄dā soli scire uideant. Hæc ille. Vbi ēt ait iacere sensus ī ōfone ī q̄ uerba laudant: qd p̄p illos ait q aliqd igrūt qd sit magis ātiquū remotū inopinatū. Appata ōfo: illa trāslucida & uersicolor quorūdā elocutio res ipsas effœmiat: q̄ uerboꝝ ābitu uestiant: & illa q̄ curā fatent & ficta atq3 cōposita uideri & uolunt. nec grām consequunt: & fidē amittūt p̄p id q̄ sensus obūbrāt & uelut læto gramīe sata strāgulāt. Nā & qd recte dici pōt circuim⁹ amore uerboꝝ: & qd satis dictū ē repetimus: & qd uno uerbo pater plurib⁹ oñdimus & pleraq3 melius significare putamus q̄ dicere. Atqui satis aperte Cicero præceperat. In dicendo uitiū uel maximum esse ab uulgari genere orationis atq3 a consuetudine cōmunis sensus abhorrere.

De uitioso exordio. Tit.xviii.

Vitiosū exordiū ē. Idē Cic.li.i.rh. de īuētiōe sic ait: Vitia uero hæc sūt certissima exordioꝝ: q̄ sūmope uitaf oportebit. Vulgare. Cōe. Cōmutabile. Sepatū lōgū. Trāslatū. Cōtra p̄cepta. Vulgare ē q̄d ī plures cās pōt accōmodari: ut cōuenire uideat. Cōe ē qd nihilomin⁹ ī hāc q̄ ī ꝯriā p̄tē cāæ pōt cōuenire. Cōmutabile ē qd ab aduersario pōt leuiter mutatū ex cōtraria p̄te dici. Lōgū ē qd pl'ib⁹ uerbis aut snīs ultra q̄ satis est p̄ducit. Sepatū ē qd nō ex ipa cā ductū ē: nec sicut aliq̄d mēbrū annexū ōfoni. Trāslatū ē qd aliđ efficit q̄ gen⁹ suæ cāæ postulat: ut si qs docilē faciat auditorē: quū beniuolentiā cā desiderat. Aut si pricipio utat

quum insinuationē res postulat. Contra p̄cepta est quod nihil eoꝝ efficit: quoꝝ causa de exordiis p̄cepta tradunt̄: hoc est q̄ eū q audit neq̄ beniuolū: neq̄ attētū: neq̄ docilē reddit: aut qd̄ (quo nihil ꝑfecto peiꝰ est) ut cōtra sit faciet: hæc ille. Ad plures causas: siue furti: siue ꝑricidii &c. exēplū est: Iouē ego optimū maximū uellē si fieri posset iudices: item spes mihi magna allata ē iudices me uictorē fore: cognosco. n. uestrā in audiēdo diligētiā: in iudicādo iustitiā & acumē. itaq̄ nō dubito quin uictoria mihi futura sit. Hæc. n. uitiosa sunt q̄m exordiū ꝑtinere debet solū ad causam de qua sumꝰ dicturi. Quo nihilominꝰ aduersariꝰ potest uti: exēplū est. Si duo cōpetitores eēnt. Tua pōpei humanitas bñficiorūq̄ tuoꝝ remuneratio me hortata est ut p̄turā abs te peterē p̄sertim cū tot pericula pro te subire nō dubitarim. Quod cōe appellat̄: Inter uulgare & cōmune hoc interest: inq̄t Victorinus. Vulgare omniū controuersiarū est. Cōmune in eadem controuersia utriusq̄ partis. itaq̄ cōmune specie includitur: Vulgare generale est.

Itē illud quo aduersarius ex contrario poterit uti. Itē uitiosum est: quod nimiū apparatis uerbis cōpositū est: aut nimiū longum est: & quod non ex ipsa causa natū uidetur quod separatum uocatur: in quo etiam translatum concluditur: ut ꝓprie cohæreat cum narratione: & quod neq̄ beniuolum: neq̄ docilem: neq̄ attētum facit auditorem. De exordio satis dictum ē. Deinceps ad narrationem transeamus.

¶ De tribus narrationum generibus.

Narrationum genera tria sunt. unū ē cū exponimus rem gestam: & unum quodq̄ trahimus ad utilitatē nr̄am uincēdi causa: qd̄ ꝑtinet ad eas causas: de quibus iudicium futurum est.

FRAN. M. Itē illud quo aduersariꝰ: hoc cōmutabile noīat̄: distatq̄ a supiori: q̄a nō eodē itegro utraq̄ ꝑs utit̄: sed paucis mutatis uerbis: ut si accusator orestis dicat: Vos q in pietatē odio habetis exēplū liberis statuite: ne parentibus manus inferre audeāt: hoc principio paucis mutatis uerbis ēt defensor uti poterit dicēs: qui pietatē amatis exēplū statuite liberis nostris ne parētes a domesticis insidiis uendicare dubitēt. Nimiū appate cōpositū: qd̄ nimiū habet splēdoris & cōcinnitatis ac festiuitatis cōtra supiꝰ p̄ceptū: ne nimiū appata uideat̄ or̄o. Aut nimiū longū: Huiꝰ exordii qd̄ nimis longū fuerit per se patet uitiū: Deformē. n. reddit or̄onem: quēadmodū caput: qd̄ maius fuerit q̄ conuenit iuxta reliqui corpis ꝓportionē deforme reddit corpus: ꝓ cāæ āt qualitate lōgū uel breue exordiū debet eē: simplicis. n. cāæ breuius ꝑplexæ suspectæq̄ & infames lōgius desiderāt: Lōgitudo āt aut ī uerbis: aut ī sn̄is ꝓducit̄: utrūq̄ ne supfluū sit & p̄ter cāæ necessitatē cauēdū est. Et qd̄ nō ex ipa cā natū uideat̄: Hoc sepatū uocamus exordiū: q̄m cāæ nō cōuenit: nec sicut aliqd mēbrū or̄oni adnexū est: Neq̄ est eius negotii: neq̄ ius cāæ de qua agit̄: ut si homicida sit tibi accusandus & tu ab adulterii fauctoribꝰ exordiū sumas. Ne cohæreat cū cā: trāslatū uocat̄ exordiū illd̄ qd̄ cāæ nō cohēr̄t: differt a sepato: nā illd̄ a tota cā alienū ē: hoc uero alid̄ efficit q̄ cāæ genꝰ postulet: ut si aliqs cū facere beniuolū auditorē debeat: attentū reddat: aut p̄ncipio utat̄: cū insinuatiōe opus sit: didicimus. n. q̄ttuor eē cāꝝ gñ̄a: honestū: turpe: dubiū: & hūile: si honestū est: Licet uti uel nō uti p̄ncipio: & Aristo. ī totū apd̄ bonos iudices necessariū p̄ncipiū negat: si turpe est: īsinuatiōe utamur: si dubiū: a beniuolētia p̄ncipiū cōstituimus: si humile facimus attētos: qd̄ si dociles ī humili gñ̄e faciemus: cū attēti faciēdi sint: uitiū esset nō mediocre: & hm̄ōi exordiū trāslatū appellabit̄: q̄m ad illd̄ cāæ genus cui minīe cōuenit trāsfert̄. Et qd̄ nō neq̄ beniuolū: Hoc cōtra p̄cepta noīat̄: nā iudiciū aīos sibi nō cōpat: īterdū ēt īfestos facit. Narrationū tria sūt gñ̄a: de exordio p̄cepit nūc ad scdam or̄onis ꝑtē trāsit: q̄ narratio dr̄: ut narrādi rōnes tradat: Tria āt narratiōis gñ̄a dīc eē: & singula describit: deīde eiꝰ gñ̄is p̄cepta subiūgit: qd̄ ad cās ꝑtinet ciuiles: & de qbꝰ orator dicturꝰ ē: sed q̄rit̄ a nō nullis an narrādū sp̄ sit: qdā enī sp̄ narrādū putauerūt: qd̄ falsum eē dicit Quīt. q̄m multa accidūt tp̄a: ī qbꝰ narratiōe opꝰ nō ē. cū aut breuis cā ē: aut nota iudici: aut priore loco exposita aut cū id qd̄ obiicit̄: nec negari: nec excusari p̄t: sed ī sola iuris q̄ōne cōsistit: qd̄ ī cāis cōtingit trāslatiōis: itē q̄n reꝰ factū nō negat: sed alio īstat noīe debet̄ appellari: duas ī iudiciis existiat Quīt. narratiōis spēs esse: alterā ipsiꝰ cāæ: alterā reꝝ ad cā ꝑtinētiū: illd̄ p̄terea q̄rit̄ an sp̄ ꝓœmio subiiciēda narratio sit: q̄d q̄ opinat̄ rōne ducūt̄: nā p̄parato p exordiū auditore: ꝓbatio nisi cā priꝰ cognita adhiberi nō p̄ōt: estq̄ aña notitia reꝝ iudex īstruēdꝰ: s3 hūc ordinē cāæ cōditio mutat īterdū: & Cic. ꝓ milōe: & ꝓ Murena nō priꝰ narrauit q̄ obiecta diluit: qd̄ nisi fecisset nihil ei narrare ꝓfuisset: exordio igit̄ succedere debet narratio: nisi aliqd obiiciat̄: qd̄ diluere necesse sit. Cū exponimꝰ rē gestā: oīa ī hac descriptiōe q̄ ad rē apiendā ꝑtinēt colligūt̄: atq̄ cōcludūt̄: Cū. n. rē gestā dicit expōi genꝰ īnuit qd̄ ē expositio: cū uero dicit & unūqdq̄ trahimꝰ ad utilitatē nr̄am: dr̄ia est: nā historici narrāt q̄dē rē gestā sed ad utilitatē suā singula nō trahūt: nō. n. spes illis aliq̄ uīcēdi est: sed tm̄ docēdi & delectādi: q̄m uero uł egressoria uel fabulosa narratio uīcēdi cā fieri p̄ōt: iō ad eas cās de qbꝰ iudiciū futuꝝ ē ꝑtiere subiūgit narratiōe itaq̄ ciuiliū cāꝝ historicā & fabulosam uł egressoriā excludit ciuilis igr̄ uł negotialis narratio appellat̄ q̄n res narrat̄ de q̄ iudiciū futuꝝ est. Ad nr̄am utilitatē cā uincēdi: hoc dicit q̄m īserēda ē expōni: qd̄ ē Quint. p̄cipit defensio & rō factoꝝ cū res postulat: q̄ sunt ueluti semia q̄dā ꝓbationū: qd̄ seruasse ī or̄one ꝓ ligario uī Cic. cū ait Quītus ligariꝰ: legatꝰ cū. c. cōsilio ꝑfectus est: cū esset adhuc nulla belli suspicio: & post subiūgit: nō mō nullū ad bellū: s3 ad nullā suspicionē belli: & cū eēt īdicatū satis illd̄ addidit. Qu. ligariꝰ nullo se īplicati negotio passus est domū spectas: & ad suos redire cupiēs: nō ne hic oīa ad utilitatē

ſuam trahit uincendi cã: idem in orõne pro Milone: ſed artificioſus fecit: nã oĩs quæ ad aduerſarium pertinet narratio ĩteriectas habet ſuſpiciões: q̃ nõ ad milonẽ ſpectat: ſimplex eſt & nullas oĩo ſuſpiciões hñs.

ANT.M. Quo aduerſarius ex cõtrario poterit uti. Exẽplũ eſt. Erant duo ciues cæſaris amiciſſimi: Curio & Appius. Curio cũ tribunus eſſet: cæſarẽ adiuuerat & ĩ bello & in pace. Appius uero tñ in bello adiutor fuerat. Cũ ueniſſet ergo cæſar ĩ urbẽ finitis bellis ciuilib⁹ & uterq̃ pturã peteret potuiſſet appi⁹ hoc pacto exordiri: Cũ nulli⁹ labor fuerit mihi grauis nullũ piculũ fuerit a me euitatũ. C. Cæſari ĩ bello gerẽdo ut dignitati tuæ facerẽ ſatis abſte peto: ut mihi ĩ hac pturæ petitiõe faueas &c. Curio ãt eodẽ exordio uti poterit: addens tñ q̃ nõ in bello dũtaxar uerũ ĩ pace quoq̃ cæſari fauerit. Apparis uerbis: appata dñt q̃ dedita opa facta ſunt cũ ſupflua exornatiõe: unde ẽt mulieres phucatas & artificioſe ornatas appatas uocamus. Aut nimiũ longũ ẽ. Fabius li.iiii. tit. primo inq̃t euitandã eẽ ĩmodicã exordii lõgitudinẽ: ne in caput excreuiſſe uideat. Quod nõ ex ipſa cã natũ uidet: Exẽplũ erit: Accuſatus clodius adulterii hmõi uitioſo exordio uti potuiſſet: Siq̃ res eſt iudices in q̃ poſſim gloriari maxime eſt amicitia uña: q̃ ego ſp uſus ſuũ: nã ex tali amicitia magna laus ſeq̃ ſolet. Itaq̃ a uob̃ peto ut meo crimini ueniã tribuatis. Ad cãm ãt ptinuiſſet hoc mõ. Siqd feci uita o iudices laudabile: ſi qcq̃ mihi unq̃ gratũ fuit maxime pudicitia delectat⁹ ſuũ. dedi q̃ ſemp operã: ut recte uiuerem: & ne ullo crimine accuſari unq̃ poſſem. Tranſlatum id dicit quod aliunde trahitur: ut ſcribit fabius. li.iiii. Deinceps ad narrationem. Attentos hic reddit auditores.

De Tribus narrationum generibus. Tit.xix.

Narrationũ genera tria ſunt: Maxie nãle eſt (inq̃t Fabius li.iiii.) & fieri frequẽtiſſime debet ut pparato per hæc q̃ dicta ſunt iudice: res de qua pnũciaturus eſt indicet. Hæc eſt narratio. Eſt ãt narratio nõ ſolũ negocii: de quo apud iudices q̃rit. Expoſitio: Sed pſona ut. M. acilius palican⁹ hũili loco picẽs loquax magis q̃ facũdus. Loci ut oppidũ ẽ in helleſpõto lampaſcũ iudices. Tpis: ut uere nouo gelid⁹ canis quũ mõtib⁹ humor liquit. Cauſa̧ qb⁹ hiſtorici frequẽtiſſime utunt: quũ exponũt. Vnde bellũ ſeditio peſtilẽtia: Eſt pretea narratio ſeu expoſitio & ptõꝝ tpum que frequẽtiſſima. Et pñtiũ: & futuroꝝ: q̃ ſolis dari uaticinãtibus põt. Rẽ geſtã: hæc narratio in iudiciis cõuenit: cuius duæ ſunt ſpecies. Altera ipſius cauſæ: Altera reꝝ ad cauſam ptinentiũ expoſitione. Auctor Fabius li.iiii. Vincendi cã: nõ delectandi ut ſæpe poetæ faciunt.

Alterum genus narrationis eſt quod intercurrit nõ nunquã: aut fidei aut criminationis: aut trãſitionis aut alicuius apparationis: uel laudationis cauſa.

FRAN.M. Alterũ genus ẽ: hæc narratio ẽ que a nñs excurſus digreſſio & intercurrẽs uocatur: a græcis εκβασισ uel παρεκβασισ: noiat quotienſcũ q̃ orator a cã digredit nõ temere tñ aut ſine rõne: conuenit. n. ad cãm ptinere digreſſionẽ: ne ſi extra cãm penitus fuerit: Merito ĩ auctorẽ illd̃ uenuſini poetæ dici poſſit: ſed nũc nõ erat his locus: unde ſic a Quĩtiliano diffinit. παρεκβασισ eſt alicui⁹ rei: ſed ad utilitatẽ cãæ ptinẽs: extra ordinẽ excurrẽs tractatio. Aut cã fidei: ut fidẽ cõpemus rei de q̃ loq̃mur: & pbabilia argumẽta nña faciamus ſicuti in uerrẽ Cic. a cã digredit: & ſiciliæ amœnitatẽ laudat: quo ueriſimile uideat ĩbi uerrẽ incõtinentiſſimũ fuiſſe: ubi loci amœnitas libidinoſam p ſe nãm magiſq̃ cõcitare ad ſcelus potuit. Criminationis: ut ſi digrediatis a re de qua agit: & ante actam aduerſarii uitã expõas: oñdaſq̃ ne ſupiori qdẽ tpe a uitiis & ſcelerib⁹ abfuiſſe: ut tota penẽ in orõne p Milone cõfirmatio plena digreſſionũ eſt: q̃ criminatiõis fuerit cã: ut ueriſimile ſit ĩſidias feciſſe Milõi clodiũ: & cũ iudices appellat & cũ ſextũ clodiũ citat ut librũ exhibeat legũ pnicioſaꝝ: quas. p. clodius rei pu. ĩpoſiturus fuerat: & cũ hortenſi: ubieni: põpei: ſuũq̃ piculũ cõmemorat: criminari ãt rephendere eſt: & criminatio accuſatio: atq̃ rephẽſio. Aut trãſitiõis: ut cũ ab uno argumẽto uel ab una re ad aliã trãſire uolẽtes: digreſſoria narratiõe utimur: qd̃ ſæpiſſime facit Ouidi. q̃ cũ daphnes ĩ laurũ mutationẽ deſcripſiſſet: & quo pacto oẽs fluuioꝝ theſaliæ dei peneũ patrẽ illi⁹ cõſolatũ ueniſſent: digreſſiõe uſus ẽ: dicẽs: ĩach⁹ un⁹ abeſt: unoq̃ recõditus antro: fletib⁹ auget aq̃s: natãq̃ miſerrim⁹ Io. Luget ut amiſſã: ad aliã fabulã de mutatiõe Io in uaccã trãſiuit: Cic. quoq̃ in orõne p põpeo de magnitudine belli dictur⁹ ad. L. Luculi laudes digreſſus ẽ: dicẽs & ut oẽs ĩtelligãt a me tñ laudes. L. Luculo ĩptitũ eẽ: q̃tũ forti uiro ſapiẽtiſſimo hoĩ: & magno ĩparori debet: dico ei⁹ aduẽtu maxĩas Mitridatis copias: oĩb⁹ reb⁹ paras & inſtructas: ab eo delectas eẽ: & cætera q̃ ſequunt: deĩde ad id qd̃ ppriũ ẽ cãæ ſuæ trãſitũ facit: Req̃ritis fortaſſe iq̃t cũ hæc ita ſint quo pacto magnũ reliquũ poſſit eẽ bellũ: cognoſcite q̃rites. Aut alicui⁹ appatiõis: aut ãplificatiõis ĩtelligas: cũ exagerat crimẽ: & ĩ mai⁹ extollit: q̃lis ẽ illa ĩ uerrẽ ãplificatio de eriphile: qd̃ ea uiſũ ornamẽtũ tñ amauerit: cũ uerres multa ẽt nõ uiſa cõcupierit: aut: qd̃ ueri⁹ ẽ ornatiõis: qd̃ ĩ eũdẽ uerrẽ Cic. facit: Mala deſcriptur⁹ q̃ p illũ ſiculi paſſi ſũt: his uerbis: ſed ãteq̃ de ĩcõmodis ſiculoꝝ dicã pauca mihi uidẽt eẽ de ſiciliæ dignitate: uetuſtate utilitate dicẽda: nã cũ puĩciaꝝ oĩum: & ſocioꝝ rõnẽ hr̃e debetis iudices: tũ p̃cipue ſiciliæ plurimis iuſtiſſimiſq̃ de cãis uirgilio qdẽ ſatis fuerat ſcribere rẽpeſtate cõpulſũ ĩ aphricã ueniſſe æneã apparatiõis tñ hoc eſt exornatiõis cã rẽpeſtatẽ deſcripſit: Hiſtorici etiã plærũq̃ id faciũt ut Salu. q̃ cãs deſcripturus qb⁹ adductus cõiurare in pñaz catilina auſus ſit p̃conomiã facit: qua ueteres laudat hoĩes nõ ſuæ ætatis carpit: & ſic ad negociũ ſuũ deſcẽdit dicẽs: ptius urbẽ romã: ſicuti ego accepi cõſidere atq̃ habuere initio troiani: & nõ multo poſt athenienſiũ res geſtæ ſatis ãplæ magnificeq̃ fuerũt. Laudatiõis: cũ ad aliquẽ laudãdũ digredimur: qd̃ ĩ orõne p. C. Cornelio cice. agit ĩ q̃ ad. C. põpei laudes diuertit: plures digreſſionis cãs & ab iis diuerſis noibus: li. de ĩuentiõe p̃rio Cice. poſuit. Crimiatiõis. ſimilitudĩs: delectatiõis: & amplificatiõis: ſed crimiatio ãplificatiões pbatio ſimilitudinẽ: appatio delectationẽ cõprehẽdit:

De Secundo genere narrationum. Ti. xx.

ANT. MAN. Alterq genus narratiõis est: qđ intercurrit nõ nũq: hãc ptẽ pares basii: uocãt graeci latini egressum uel egressionẽ. Sed hae narratiões sunt plures: q̃ p totã cãm uarios hñt excursus: ut laus hoĩuz locorũ. p: ut descriptio regionũ expositio q̃rundã rerq gestarq sed ẽt fabulosarũ. Quo ex genere est in orõnib⁹ cõtra uerrẽ cõpositis Siciliae laus pserpinae rapt⁹. Parechasis ẽ alicui⁹ rei: sed ad utilitatẽ cãe ptinẽtis. Haec ex fabii. li. iiii. Aut fidei: hoc .s. modo. Vt credatis iudices huic testẽ optimũ esse: uir est iustitiae amãtissim⁹ uirtuti dedutissim⁹ &c. Aut criminatiõis si adduceref testis iniqu⁹ hoc pacto egredi posses. Nolite iudices huius testimonio fidẽ adhibere: semp .n. cũ turpitudine uixit. Homo est sanguinolẽtus: & q̃ p parua Pecunia turpissimũ facin⁹ aggrederef. Aut trãsitionis: ut facit Ouidi⁹ li. i. met. ubi ait Inachus unus abest ut p̃cedẽti fabulae sequẽtẽ cõiungeret: id uero frequẽtissime poetae faciunt. Apparatiõis .i. maxime exornationis: ut fecit Maro. li. i. aen. in appatu didonis erga troianos breuibus .n. uerbis ea res dici poterat. Laudationis ut in orationibus contra uerrem compositis ubi est Siciliae laus proserpinae raptus: ut etiã fabius inquit. Et illud Maronis. Rex erat aeneas nobis quo iustior alter.

Tertiũ genus est id q̃d a cã ciuili remotũ est: ĩ quo tamẽ exerceri cõuenit quo cõmodi⁹ illas supiores narratiões ĩ cãis tractare po⁹sim⁹. Ei⁹ narratiõis duo gña sũt. Vnũ q̃d ĩ negociis: alterũ q̃d ĩ psonis positũ est. Id q̃d in negociorq expositione positũ est: tres habet partes: fabulã: historiã: argumẽtum. Fabula est quae neq ueras: neq uerisimiles continet res: ut hae quae a tragoedis traditae sunt. Historia res gesta sed ab aetatis nostrae memoria remota. Argumentum est ficta res quae tamẽ fieri potuit: uelut argumenta comoe/

FRAN. M. Tertiũ genus: duo narratiõis genera dixit esse ad cãs ciuiles ptinentia: tertium nec subiungit a cã quidẽ ciuili remotum: Sed ĩ quo utilissimũ sit exerceri: Quintilianus optimus ad rhetoricẽ uidef ingressus ab eo cui simile aliq̃d apud grãmaticos puer didicerit: Nã si a poeticis initiũ fecerit narrationibus melius aptius: & comodius in ueris & ad ciuile negociũ spectãti b⁹ exerceri poterit huiusmõi uero narratiões neq aridae sint & ieiunae: neq sinuosae & a ccersitis descriptiõibus: neq inopes uocabulorq neq copiosae peius tñ uitiũ est q̃d ex inopia uenit q̃ q̃ ex copia: Nam ubertatis facile remedium ẽ: Sterilia nullo labore uincunf.

Aphthonius apud graecos προγυμνάσματα Scripsit: q̃ nos praeexercitamẽta: uel praeludia dicere possumus: in quibus fabulosa narratio quo pacto fiat õndit: uiã q certe utilẽ incipientibus ad ueras & ciuiles aperit narrationes: cõuenit exerceri apud grãmaticũ si rhetorices ignarus penitus nõ fuerit. Cõmodius: nã q̃d dictũ est qui se in poeticis exercuerit narrationibus eius locupletior deinde in uera cã erit narratio: Cicero in orõne p archia Poeta lectionẽ poetarq in qua a pueritia uersatus fuerat: multũ sibi psuisse dixit: supiores: ciuilem: & egressoriã. Eius narrationis: Narratio inq̃t a ciuilibus cãis remota dico membra habet: nã aut negocia exponit: aut psonas agit: earũq mores exprimit: q̃d Comici & littera graeci poetae faciunt: aut utrũq simul efficit: ut Virg. q̃ mores aeneae simul & facta describit: & q̃uis a rebus gestis psonarq mores cõsiderari possint: meli⁹ tñ cũ seorsũ secũdũ decorq psona effingit cõsiderari solent. Fabulã: Hac nos aliq̃n p sermõe simpliciter accipimus: ut Iuuenalis a diuerticulo repetaf fabula. est ãt fabula quae nec ueras nec uerisimiles res cõtinet: ut illa de anguibus iugo a cerere iunctis & de herculis ad inferos descẽsu: est & fabula sermo falsus ueritatẽ effugiẽs q̃les aesopi uidemus: qui oĩum optimus in eo genere hẽtur: sed harq aliq̃ rõnales sunt: aliquae morales: aliquae mixtae: rõnalis est ĩ qua aliq̃d faciẽs hõ figuraf: moralis brutorq cõsuetudinẽ imitaf: Mixta cõstat ex utroq rõnali .s. & bruto pri⁹ poetarq fuit fabula: coepit deinde rhetorq quoq eẽ: ut pueri in ea exercerenf: añq̃ ad ueras cãs trãsirent: sicut pri⁹ dictũ est. In tragediis: q̃ nõ a ueritate mõ sed a ueritatis forma remotae sint ut de Medeis: phedris: & eiusmodi. Historia est res gesta: ab interpretatiõe diffinitio dissentire uidef nã ἱστορῶ graece uideo est q̃io, igif historia est res gesta: quae a uobis nõ sit uisa: ĩ uidef: q & si a nobis uisa nõ est & a nr̃ae aetatis memoria remota est: maiores tñ nr̃i uiderũt: cũ nemo historiã scriberet: nisi qui rei gestae ĩterfuisset: & cui publice hoc minus demãdatũ esset: Lex ãt scribenti haec dabaf neq̃d falsi diceret: neq̃d ueri taceret: q̃tũ uero utilitatis historia habeat Cicero paucis absoluit: historia inq̃t ẽ testis tẽporq: lux ueritatis: uita memoriae: magra uitae: nũcia uetustatis differt ab annalibus .ii. n. libri sunt qui q̃d factũ: gestũue est quoq annoĩ declarãt q̃si diaria q̃dã quae graeci ἐφημερίδας dicũt. Historia uero est ipsa rerq gestarq enarratio: sed nõ ita sigillati exponẽs ut annales: itaq ãnales historia dicenf: sed nõ oĩs historia ãnales. Remota: ut Appius Claudius Carthaginẽsibus bellũ indixit: ẽ hec res gesta ab aetatis nr̃ae memoria remota. Argumẽtũ comoediae. Argumẽta fingũt q̃ falsa sunt: s3 uero similia: ut in terentio adolescentis pamphili a simone patre uita narratur his uerbis: Nã ir postq̃ excessit ex ephebis sosia.

De tertio narrationum genere Tit. xxi.

ANT. M. Tertiũ genus est id quod a causa ciuili remotum est: id quidem extra oratorem est. est autẽ poetarum uel historicorq. In negociis: In rebus quae sunt extra hominẽ: ut cum exponunt historici: uñ bellum seditio pestilẽtia &c. In psonis: ut M. acilius palicanus humili loco dicẽs loquax magis quã facũdus A tragoedis: scribũt enim herculem descendisse ad inferos. Indeq cerberum extraxisse &c. Ab aetatis nostrae memoria remota: quod genus est appius indixit carthaginẽsibus bellũ. Argumenta comoediarum: huiusmodi apud Terentiũ est. Nam is post q̃ excessit ex ephebis sosia liberius uiuendi fuit potestas &c.

FRAN.M. Illud genus narrationis: genus illud qd a ciuilib⁹ causis si iunctū ē: in duas ptes diuisit nego ria & psonas: de priore dixit: ad alteꝝ: nec trāsit: qd simul cū reb⁹ ipsis sermōes & aīos exprimit psonaꝝ: ut apud Terētiū Mitionis & Demeæ senū q moribus lōge sunt diuersis: uenit inqt ad me clamitās. qd agis mitio: cur pdis filiū adolescētē nobis? Cur amat: Cur potat. Cur his reb⁹ sumptū suggeris: at mitio nihil ineptus: Nihil pter æquū & bonū durus: errāt inqt longe mea snīa q īperiū putāt grauius esse &c. In quo sermōe māsuetudo qdā declarat. sed illud occurrit in eā quoq narratione: quæ in negociis uersat personā plerisq describi: ut Pōpei: Cæsaris sertorii: & rursus in narratiōe in qua psonæ descri/bunt: ēt res gestas exponi: Respōdet cōiun ctas qdē esse res & psonās: sed intuendum semp qd pp qd dicat: sæpe.n. ut persona pa tescat gesta narrant nōnunq̄ psona descri bit ut res gestæ cognoscant: illud in gestis uersat: hoc in psonis: iōq sepatim pcepta de his tradit Cice. Sermonis festiuitate: Qualis gnatonis in eunucho: q trasonē de ridet: q̄lis ergasili apud Platum in captiuis duobus: festiuus aūt sermo dr iocūdus & le pidus. Animoꝝ dissimilitudinē: ut Mitio nis & demeæ quoꝝ durus alter: mitis alter & placidus. Grauitatē: q̄lis apud Terētiū simonis est: cū sosiā aloquit & chremetem: q̄lis ē ēt matronaꝝ eē cognoscit. ut Alcme ne apud plautū in amphitryōe. Leuitatē: ut demencti apud plautū in asinaria q una cū filio quotidie in/ter scorta uersabatur: specie: ut pamphilus Glycerium: sperat Chalinus philomenā. Metum: qualis est daui qui preceps dari in pistrinū timet: qualis est pamphili qui futuras nuptias formidat. Suspitionem: simo filium amare suspicatur: suspiciosus etiam apud plautum in aulularia senex inducitur: qui oīa uere/batur ne abstrusum & abditum aurum reperiretur. Desiderium: ut Thays pamphilæ desiderat in Eunu/cho parentes inuenire. Dissimulationē: ut dauus amoris pamphili conscius: quæ simo dicit intelligere se dissimulat: Dauus dicens sum non ædipus. Misericordiam: sicuti misericordia in puellam quam gra/uidam deprehenderat: motum pamphilus in ecyra sedicit. Reꝝ uarietates: ut pamphilus non lætus est quippe quis sperat nuptias nō futurus: mō tristis: & sollicitus cum timet futuras. Fortunæ cōmutatiōes sicuti Glycerium que soror habebatur Chrysidis meretrices libera esse: & cuius attica inuenta est. Inspe ratum incomodum: sicuti carini cū audiuit pamphilum iam iam ducturum uxorē philomenam: quod non facturum pamphilus promiserat. Subitā leticiā: ut illa quā percipit pamphilus: cū audit ciuē atticā inuentā esse glicetiū. Iocundū exitum reꝝ: qd semp in catastropha contingit: hoc est comediæ exitu: oīa .n. in leticiā cōmutant. Verū hic &c. hec inquit oīa exercitatione cōparabimus. Quod ad ueritatē: qd in ueris causis orator tractare consueuit. Tres res cōuenit hēe narrationē pleriq scriptores auctore Qui tiliano: maximeq qui ab Isocrate sunt narrationē uolūt esse lucidā: breuē: uerisimilē: Nec cuiq̄ mirū sit: de uerisimili: qm̄ plurima uera qdē sunt sed parū credibilia: sicuti falsa quoq frequēter uerisimilia: nec min⁹ laborandū est: ut iudex que uera dicimus quā q̄ fingimus credat: sunt he uirtutes breuitas: dilucitditas: ue/risimilitudo: aliarū quoq ptium: nā p totā orōnē uitāda est obscuritas & modus ubiq custodiēdus: & cre dibilia esse oportet oīa que dicunt: sed hæc maxime in ea pte custodiēda sunt: quæ prima iudicem docēt: explicat aūt quid gestum sit narratio: & rem iudici proponit ut cognoscat: quare breuis: dilucida & uerisi milis debet esse maxime: item simplex cum presertim non aperiat controuersiam: qd diuisio facit: neq ad pugnam continuo descendat. Recte autē quod etiā superius diximus proemiū cōsequitur: qm̄ conuenit ut preparatis ad audiēdū: rē qualis sit aperias: Breuitatē uero Quintilianus in eo ponit: ut nō minus sed ne plus dicat q̄ oporteat: cauendā idem admonet obscuritatē ne tāta uteris breuitate: ut quæ cognoscē/da erāt cognosci nō possint: & illud accidat qd ait Horati⁹ breuis esse laboro: obscurus fio: Satius āt ē su/pesse narrationi q̄ deesse: Nam superuacua cum tedio dicunt. Necessaria cum periculo subtrahuntur.

ANT.M. Sermonis festiuitatem: Sosia in amphitrione: si dixero mēdacium solens meo more fecero: nam quum pugnabant maxime ego fugiebam maxime. Festiuitatem: Iucunditatem leporem: ponitur enim pro facetiis & dicto festiuo Vnde Suetonius in calig. ait: Quorū duo infantes adhuc rapti: Vnus iam puerascens insigni festiuitate. Terentius item in eu. Mei patris festiuitatem & facilitatem. Tulius li. ix. epistolarum. In quo possem imaginem antiquæ & uernaculæ festiuitatis agnoscere. Animorum dissi/militudinem: ut demeæ & mitionis: alter.n. grauis: alter lenis erat ut patuit. Spē, dido ouidiana diua pa/rens seniorq pater pia sarcina nati: Spē mihi mansuri rite dedere uiri. & apud Maronē lib. iiii. Spero equi dem mediis si quid pia numina possunt. Supplicia hausurum scopulis &c. Metum: eadem perdita ne per dam timeo noceamue nocēti. Neu bibat æquoreas naufragus hostis aq̄s. Suspitionem: eadem forsitan grauidam dido scelerate relinquis: Parsq tui latitat corpore clausa meo. Desiderium: Eadem. Si iubet ire de⁹ uellē uetuisset adire: Punica nec teucris pssa fuisset hum⁹: & li. iiii. æn. Saltē si q̄ mihi de te suscepta fuis/set. Ante

diarum. Illud genus narrationis quod in psonis positum est: debet habere sermonis festiuitatem: animorum dissimilitudinem: grauitatē: lenitatem: spem: metum: suspitionem: desiderium: dissimulationem: misericordiam: rerum uarietates fortunæ cōmutationē: insperatum incōmodum: subitam letitiam: iucundum exitum rerum. Verum hæc in exercendo transigentur. Illud uero quod ad ueritatem pertinet: quomodo tractari conueniat aperiemus. Tres res conuenit habere narrationem: ut breuis: ut dilucida: ut uerisimilis sit: quæ quoniam fieri oportet scimus: quemadmodum faciamus: cognoscendum est.

set. Ante fugam soboles. Dissimulationẽ. Dido uergiliana. Sed mihi uel tellus optẽ prius ima dehiscat. Vel pater oipotens adigat me fulmine ad umbras &c. Ante pudor quã te uiolem. Misericordiã. Eadem Degeneres animos timor arguit: heu qbus ille iactatus fatis: q̃ bella exhausta canebar. Rerũ uarietates. Eadem. Quis nouus hic nostris successit sedibus hospes. Quã sese ore ferẽs: q̃ forti pectore & armis. Credo eqdem nec uana fides genus esse deoꝝ. Degeneres aios: timore arguit. Fortunæ cõmutationẽ. Maro lib. v. Vritur infœlix dido totaq; uagat̃ Vrbe furẽs &c. Insperatũ incõmodũ Anna ad didonẽ ꝑemptã hoc illud ger. fuit me fret. p. Hoc rogus iste mihi hoc ignes araq; parabant. Quid primũ deserta qrar &c. Subitã lætitiã. Maro lib. x. de ænea ab hetruria cũ nauib⁹ redeũte: dum rutuli ꝯtra troianos pugnarent ab sente ænea: Iamq; in cõspectu teucros hẽt & sua castra stans celsa in puppi: clypeũ tum deinde sinistra extulit ardẽtem clamorẽ ad sidera tollũt Dardanidæ e muris: Spes addita suscitat iras &c. Iucundũ exitũ reꝝ. Turnus ad æneã. Vicisti & uictũ tendere palmas ausonii uidere: tua est lauinia cõiunx. Vlterius ne tende & odiis &c. Transigẽtur: tractabũtur. Ad ueritatem pertinet: de oratoria oratione intelligit. Veritas aũt est p quã imutata ea quæ sunt aut ante fuerũt aut futura sunt dicũtur. Auctor est Tul. lib. ii. rhe. de inuẽtione. Tres res cõuenit habere. Narrationẽ: Fabius lib. iiii. sic ait: Narratio est rei factæ aut ut factæ utilis ad persuadẽdum: expositio. Vel ut Apollodorus finit. Oratio docens auditorem quid in controuersia sit. Eam pleriq; scriptores maxime qui sunt ab isocrate uolũt esse lucidam breuem. Verisimileꝫ. Neq; enim refert an pro lucida perspicuam: pro uerisimili probabilem Credibileue dicamus. hæc ille.

¶ De breui narratione.

Em breuiter narrare poterimus: si ĩde incipiem⁹ narrare unde necesse erit. & si nõ ab ultimo initio repetere uolemus. & si summatim: nõ particulatiꝫ narrabimus. & si nõ ad extremũ: sed usq; eo quo op⁹ erit ꝓseqmur.

FRAN. M. Si inde ĩcipiemus: præcepta dat in breuem Narrationẽ quid in principio: quid in medio: quid ĩ fine fieri debeat: breuem autem futuram Narrationeꝫ dicit a principio rei coniuncto exordiemur: nõ inde unde necesse nõ fuerat. illinc enim incipiendũ est unde ad iudicẽ pertinet: nihil q̃d extra casum sit: dicendũ est: & reiicienda sunt oia qbus sublatis nec cognitioni qcq̃ nec utilitati detrahitur. Si homicidam defendis ab ipsa homicidii narratione tibi incipiendã est: nõ aũt dicendũ in narratione quẽ auum quẽ patrem habuerit: quõ natus educatusq; sit: nõ enim ad futurũ pertinet iudiciũ: sed illud tm̃ ut intelligat̃ q̃re hæredes facta sit. Cicero in oñone pro Milone inde incipit: unde opus fuit. ait eni Pu. clodius cũ statuisset oĩ scelere uexare rẽpu. quæ narratio mirifice a Quin. laudat̃: q̃ nihil est artificiosius: cuꝫ breuis pro mã sit orõnis. Verisimilis & dilucida: cãs explicat qbus adductus insidias miloni struxerit Clodius: quo pacto Milo qui lanuiniũ ad ꝓdendũ flaminẽ ꝓficiscebat̃: cũ eũ clodius inuasisset uim ui repulerit q̃ iter eos fuerant: inimicitias nihil deniq; q̃d ad cãm nõ ptineat exponit. idẽ facit & pro ligario dicens: incipit. n. quo tpe in ꝓuinciã ꝓfectus est q̃d ad cãꝫ ptinebat. Et si nõ ab ultimo initio. Duo sunt pricipia rei ꝓpinquũ & remotũ ab ultimo repetẽda res nõ ẽ: ut puta si bellũ troianũ nobis narrandũ sit: a raptu helenæ debemus incipe: nõ a læda q̃ helenã genuit: nã & Horatius ait. Nec gemino bellũ troianum ordit̃ ab æuo. de Home. loquẽs q inde incipit unde incipiẽdũ fuit Papinius ꝑcepti huius minĩe ignarus in principio thebaidos: nolle se ab ultimo initio res thebanas repetere dixit. sed illinc: uñ cõuenit: exordiri ait. n. uñ iubetis ire deæ gẽtis ne cauã primordia diræ sidonios raptus & inexorabile pactũ legis agenoreæ: scruptãreq; æquora cadmũ lõga retro series: tumidũ si martis opti Agricolã infãdis cõdẽtẽ semina sulcis expediã: penitusq; sequar quo carmine muris iserit amphiõ tyrios accedere mõtes: atq; ideo iam nũc limes mihi carminis esto oedipodæ ꝯfusa domus supfluiuitiũ & maro declinãs ita ĩchoauit narrationẽ: uix e cõspectu siculæ telluris ĩ altũ uela dabãt læti: Anthimachus uero poeta merito reꝑhẽsus fuit: ꝙ reditũ Diomedis narrãs: ab exordio cœpit primæ originis hoc ẽ ab iteritu meleagri. Et si summatĩ: nõ particulatĩ: summatĩ dr̃ cũ illi⁹ rei cui⁹ satis ẽ summã dixisse ptes nõ dñtur: ut puta cũ dicet̃ sufficiat: occidit: nõ dictam⁹ & uoluit & potuit & occidit cũ harꝫ ptiũ summã sit occidit: sæpe ãt occidit ut satis sit q̃d factũ sit exponere: q̃uo ãt factũ sit ꝑterire narrationi nihil noceat. Nec eo tẽdit hoc ꝑceptũ ut summatĩ sp narrãdũ sit: nã & pticulatĩ narrare sæpe necesse ẽ nec uitiũ hẽtur sed uirtus: sed cas respicit cãs q̃ queadmodũ gestũ aliqd sit ex potu nõ desiderãt. Nã in orõne ꝓ milone nõ summatĩ sed pticulatĩ narrat Ci. summatĩ narrasset si dixisset: fatemur a milone occisũ clodiũ: sed ab eo Miloni nõ illi a milone factas ĩsidias dicim⁹ sed pticulatĩ narrat nihil ĩferes superflui: nihil omittẽs necessarii. exponit. n. q̃uo ĩsidias fecerit: q̃uo ꝓficiscẽtẽ cũ uxore Lanuuiũ: milonẽ inuaserit: q̃uo ab is q extremo agmie erãt rixa cœpit: q̃uo pcussus clodius occubuerit sic fieri cã postulabat: q̃ñ aũt summatĩ iudicari res põt: uitiũ erit: si pticulatĩ dixeris uerũ hoc ꝑceptũ de medio narrationis itelligi põt. Et si nõ ad extremũ: de fine narrationis ẽ hoc ꝑceptũ: ut narrem⁹ quousq; narrãdũ ẽ ut nõ & illa narrem⁹ q̃ in cõtrouersiã nõ cadũt: ut puta q̃d ẽ fortiter fecit petit ꝑmiũ noĩe ærarii dimidiũ ꝯtra dr̃ narrãdũ quẽadmodũ fortiter fecit: nõ ẽt quẽadmodũ ad ciuitatẽ regressus sit: & quẽadmodũ præmiũ petierit: & queadmodũ ei cõtradictũ sit: Ci. in orõne pro milone postq̃ narrauit a clodio miloni nõ a milone Clodio insidias factas ulterius narrare progressus nõ est ostẽdit. n. q̃d proposuit: nã luce clarius se demõstraturũ ꝓmiserat miloni insidias fecisse clodiũ: nõ ad extremũ prosecutus est: sed eo usq; quo opus fuit idem & papi-

nius diligenter obseruasse missus est: qui cũ Matronas thesci auxilio obtinuisse dixisse: ut uirorum cadauera: sepulturę mandare possent: finem operi imposuit. Non enim narrandum erat quomodo rogum struxerint quomodo singulæ uirum in ignes coniecerint: quomodo fleuerint: quomodo cineres collectos in urnis collocauerint quæ ue epigramata inscripserint. dicit enim nõ ego centena si quis mea pectora laxet uoce deus tot busta simul: uulgiq; ducumq; tot pariter gemitus dignis conatibus æquem: eo usq; narrauit: quo necesse fuit superflua omisit: & id se facere professus est.

¶ De breui Narratione. Tit. xxii.

ANT. M. Vnde necesse erit. Breuis erit narratio inquit Fab. lib. v. Si inde cœperimus: unde ad iudicẽ ptinet. Deinde si nihil extra cãm dixerimus: tum ẽt si reciderimus oĩa: qbus sublatis neq; cognitioni qcq̃ neq; utilitati subtrahat. Solet enim quædã esse partiũ breuitas: q̃ longã tamẽ efficit summã in portũ ueni. Nauem prospexi: quãti ueheret interrogaui: de præcio Cõueni cõscendi. sublatę sunt anchoræ solui mus oram. profecti sumus. Nihil horũ dici celerius põt: Sed sufficit dicere E portu nauigaui. Hæc ille. Dicit item Satius esse aliqd Narrationi superesse q̃ decẽ. Nam superuacua cũ tedio dicũtur. Necessaria cum piculo subtrahũtur. Et partitio tedium leuat. Dicã quæ acta sint ante ipsum rei cõtractũ. Dicã quæ in re ipsa. Dicã q̃ postea Ita tres potius modice narratiõe uidebũtur q̃ una longa. Interim Expediet expositiones breui interfatione distinguere. Audistis q̃ ante acta sunt. Accipite nũc q̃ insequũtur: reficietur enĩ iudex priorũ fine. Et se uelut ad nouũ rursus initium præparabit. hæc ille. Ab ultimo initio. Vtputa. Si nobis bellũ troianũ narrandũ sit: debemus ab raptu helenæ incipere non ab leda quæ helenã genuit. Ergo pcepta dat in breuem narrationẽ: quæ in initio narrationis: quæ in fine: q̃ in medio seruare debeamus. Quod Victorinus scribit. Si sũmatim nõ particulatim narrabimus. Præceptũ est a medio narratiõis. Exemplũ aũt erit illud. In portũ ueni: nauẽ pspexi &c. Nõ ad extremũ. Præceptũ est de fine narrationis: idest si narrabimus quousq; narrandũ est: nõ etiam illa narrentur: quæ iam in tractatus cadunt: ut puta. Quidam fortiter fecit: petit præmiũ noĩe ærarii dimidiũ. Cõtra dicit. Narrandũ est quẽadmodũ fortiter fecerit. Non etiam quẽadmodum ad ciuitatem regressus sit: & quemadmodũ ei cõtradictum sit.

& si trãsitionib⁹ nullis utemur: & si nõ deerrabimus ab eo, qđ cœperimus exponere: & si exitus rerũ ita ponemus: ut ante quoq; quæ facta sint: sciri possint: tam etsi nos reticuerimus. Quod genus est: si dicã me ex puincia redisse profectũ quoq; ĩ prouinciã intelligatur. Et omnino nõ modo id quod obest: sed & id qđ neq; obest neq; adiuuat: satius est præterire: & ne bis aut sæpius idem dicamus. Cauendũ est etiã ne id qđ semel supra dixim⁹: deiceps dicam⁹: hoc mõ. Athenis megarã uesperi aduenit simo: ubi aduenit megarã: isidias fecit uirgini: isidias postq̃ fecit: uim ĩ loco attulit.

FRAN. M. Et si trãsitionibus nullis. Vtemur: ut illa tãtũ narremus quæ ad causam pertinẽt: nõ etiam aliqua quæ extra sint: & quæ ad negocium minime faciant: quãuis hoc pceptũ ad colorẽ rhetoricũ referri posse: q alias necessarius: in narratiõe supfluus sit quidã uelint. nã sequitur inquiũt: & si non deerrabimus ab eo qđ cœperimus exponere quod ad digressionẽ refert: ut si qs a Milone in appia uia occisum narret clodiũ. Digrediat & clodiũ prædia quæ illic erant describat: deerrare aũt digredi ẽ ab eo de quo agit exemplũ trãsitionis si pro colore accipis: tale est si dicas. Accepistis iudices Quid ad struendas Miloni insidias clodiũ impulerit. Nũc qđ Milo ipse egerit animaduertite & carere eum culpa nõ negabitis: sed ad colorẽ referri nulllo mõ intelligẽdũ est: nam Quin. expedire dicit expositiones breui interfatione distinguere si dicamus accepistis quæ ante acta sunt: accipite nunc q̃ insecutũ est. reficit. n. iudex priorũ fine: & se uelut ad nouũ rursus initiũ præparat. Ergo aut idẽ est pceptũ si trãsitionibus nullis utemur: & si nõ deerrabimus ab eo qđ cœpimus exponere: nã in rhetoricis de inuẽtione tantũ ait: & si nullã in rem aliam trãsibitur: aut trãsitiones ĩtelligit: q̃ ad res fiũt: cũ cã nostra cõiunctas deerrationẽ uero quæ ad ea diuertat q̃ nihil oĩno cũ nostra cã habeãt utrũq; uitiũ in narratione: sed posterius lõge maius: illa tñ uera põt esse dĩa: ut transitionibus in narratiõe ille utat cui cũ seorsum narrandũ sit qd Clodius egerit: seorsum qd milo deĩde. Simul qd uterq; fecerit & passus sit a milone trãseat crebro ad clodiũ & cõtra. ille uero aberrare uideat qui penitus ab eo de quo agit discedat: ut cũ narrandũ homicidiũ sit adulteriũ narret. Et si exitus rerũ ita disponemus: exẽplũ ipse ponit: hoc ad breuitatẽ maxime ptinet narratiõis: cũ ea relinquũtur: q̃ ex his quæ dicunt: intelligi possunt. Ante: ante ea q̃ dicimus facta eẽ sciri pñt. Quod genus: exempli cã. ad silitudinẽ græcoꝝ dictũ est apud quos οιον idẽ ualet. Si dicam me ex puincia redisse nemo redit ex puincia q nõ ĩtelligat prius in puinciã pfectus. irẽ supflua erit narratio: si dicas res erat solis nota pcorib⁹. Poetæ & ipsi illud sæpissime custodiũt ut κατα το σιωπωμενον loquũtur. Vir. Ni iam præmissus achates afforet: multi tamẽ ut inqt Ci. imitatione breuitatis decipiuntur: nã cũ se breues putẽt esse: longissimi sunt: cũ dent operã: ut res multas dicãt: nõ ut oĩno paucas res dicãt: & nõ plures q̃ necesse sit: nam plærisq; breuiter dicere uidet: qui ita dicunt accessi ad ædes: puerũ uocaui: respondit quæsiui dominũ: domi negauit esse. Hic tam & si tot res breuius non potuerit dicere: tñ quia satis fuerat dixisse dñm negauit esse domi: fit rerũ multitudine longus: uitãda est igit breuitatis imitatio: & nõ min⁹ reꝝ nõ necessariũ q̃ uerboꝝ multitudĩe supsedẽdũ ẽ: hoc idẽ & Quin. Ci. secutus ferme

præcipit:& hoc utitur exemplo. In portum ueni: nauem prospexi: quāti ueheret. Interrogaui. de præcio cōueni: cōscendi: sublatæ sunt ancoræ: soluimus horā. profecti sumus. addit idem nihil horum dici celerius pōt: sed sufficit dīiæ: est portu nauigaui: quotiens itaq; exitus rei priora ostēdit debemus hoc esse cōtenti. quo reliqua intelligūtur: & cū liceat differētiæ est mihi filius iuuenis. oīa illa supflua sunt. cupidus ego liberorū uxorem duxi: natū sub stuli: filium educaui: in adolescentiam perduxi. Et oīno nō modo id: præcipit nō solū quæ obsunt prætereūda esse: sed quæ neq; adiuuāt: neq; prosunt: dicere quæ obsunt stulti est: aut præuaricatoris: quæ neq; obsunt neq; adiuuatur parū cauti. Nam superuacua cū tædio audiūtur: retinendi autē sunt auditorum animi nō alienandi. obfuisset Ciceroni si dixisset egressum milonē urbem esse armatū ut uirum fortissimū dicebat: cum armatorū cætu sequi uolentem uxorē: ducere noluisse. Nō profuisset: neq; obfuisset. Si dixisset uxori se statim prodito lauinii flamine reditturū. Et nobis aut sæpius dicamus: uitiū superius perissologia est: hoc uero Tantologia dicitur: iteratio scilicet eiusdem sermonis: ut si dicas milo occidit clodium: quod si faceres merito dici in te posset: obtundis autem tametsi intelligo. Item si dicas: milo cū uxore rhedam inscendit inermis. Cū bouillas uenisset clodius qui æquo uehebatur illi obuiam fit: quare milo de rheda descendit. nam in rheda ut dixi erat: hoc superfluū est: nam sufficiebat dixisse: prius & rhedam inscēdisse: hoc aūt præceptū tum ad uerba ptinet tum ad sñias: ne bis in narratione reperamus. Cauendū est etiā ne id qđ &c. Cauendū est ne uerba repetentes: cōnectamus. In quod uitiū multi incidunt: ut cum dicitur domū tuam ueni: ubi domū ueni: fores pulsaui: fores ubi pulsaui: filius tuus rñdit: ubi rñdit: domi te nō esse cognoui: ubi domi te nō esset cognoui: in forum ueni. ubi in forum ueni: te uidi: ubi te uidi ad te cucurri: differt a supiori qñ ea narramus supflue: quæ ex ipso exitu rerum percipi possunt: quāuis nō dicantur: nā hic uerba eadē: repetūtur: qđ illic nō fit: hic præterea diuersæ possunt esse sentētiæ: illic tantū diuersa sunt uerba: sensus ad idem tendit. Cicero ipse exemplū subiicit de aliquo poeta ueteri sumptū qui sm personæ decorum uitium a simone illatū uirgini narrari facit: athenis megara. megari cū solū atticæ pars fuit ubi megara insignis olim ciuitas quā Corinthii & messeni mœnibus cinxerunt habuit hoc philosophorū studia quos megaricos uocauerūt: distat athenis passuū. x. milibus: uesperi: datiuū pro ablatiuo seruius sentit esse. In loco: in loco illo ubi insidias fecerat.

ANTO.M. Transitionibus nullis: scilicet ut ille tantū narres: quæ ad causam pertinēt. Non etiā aliqua quæ extra sunt: & quæ ad negocium minime pertinent. Si non deerrabimus: declarat id quod dixerat. Exitus rerum. Quare cū liceat dicere. Est mihi filius iuuenis. Omnia illa superuacua. Cupidus ego liberorum uxorem duxi. Natum sustuli: filium educaui. in adolescentiam perduxi. Hæc Fabius lib. iiii. Nō modo id quod obest. Et enim qui breuitati studet: nō modo illa in narratione præterire debet: quæ obfutura sunt: uerum etiam illa quæ nihil profutura. Et ne bis aut sæpius: idest etiam illa quæ prosunt: nō sunt iteranda. Megaram: Megarica terra attici soli pars fuit. Vbi Megaram urbem mœnibus cinxere heraclidæ habuit philosophorum studia quos appellauere Megaricos. Qui Euclydis Socratis auditori successere. Plura Strabo libro nono.

De dilucida narratione.

r Em dilucide narrabimus si ut quicquid primum gestum erit: ita primū exponemus: & rerum ac tēporum ordinē cōseruabimus ut gestæ res erūt: aut potuisse geri uidebūtur. Hic erit cōsiderādū

FRAN.M. Rem dilucide: de prima præcipit narrationis proprietate: quēadmodū breuis narratio esse possit. Nunc quemadmodum aperta fiat: & dilucida exponit. Illud autem adultere debemus: quod in apertam narrationem illa dat præcepta: quæ & in breuem: & quid in principio aperte narrationis: & quid in fine: quid in medio facere debeamus ostendit. Si ut quicquid primum. Ipse hoc declarat subdens: & rerū ac temporum ordinem cōseruabimus: scilicet ut nō peruerso ordine narrandi fiat iudicibus in cognitione confusio: ut quod post factum est primū narremus: quod si faceremus in rerum ac temporum ordine delinqueremus: qui uero ordinem confundit naturalem is obscuram sine dubio reddit narrationem: quā distinctam decet esse rebus: personis: tēporibus locis causis rerū: ergo ut singulæ suo loco res ponantur: ut nō dicatur moriamur: mediaq; in arma ruamus: ut quod prius factū est priore loco: qđ posterius collocetur. Vt gestæ res erunt: superiorem complectitur diffinitionem quæ est narratio rerū gestarum: aut perinde ut gestarum expositio: non enim res dūtaxat ueras narramus: sed etiā uerisimiles. Hic erit considerandū ut in præceptis breuis narrationis primo ostendit qd faciendū esset; deinde qđ non faciendū. Ita hic primo quid faciendum sit: deinde quid non faciendum demonstrat.

De dilucida Narratione. Tit. xxiii.

ANTO.M. Rem dilucide narrabimus. Etiam in apertam narrationem illa dat præcepta: quæ & in breuem. Nam hic etiam quid in principio apertæ narrationis: quid in fine: quid in medio facere debeamus ostendit. Si ut quodq; primū: ut non peruerso narrandi ordine fiat iudicibus in cognitione confusio. Rerum ac temporum ordo: Ne id primum narres: quod postea factum est: quod si feceris & in rerum & in temporum ordine deliquisti. Hic erit cōsiderandum ne quid perturbate: Vt in præceptis breuis Narrationis primum ostendit quid faciendum esset: deinde quid non faciendum. Ita & hic ostendit. Primo quid faciendum erit: tum quid non faciendum.

ne qd pturbate:ne qd cōtorte:ne qd ambigue:ne qd noue dicam⁹:neq; in aliā rē trāseam⁹: ne ab ultīo repetam⁹ ne lōge pseq̄mur:ne qd q̄d ad rē ptineat:pterea/mus:& si pseq̄mur ea q̄ de breuitate p̄cepta sunt. Nā quo breuior:eo dilucidior: & cognitu facilior narratio fiet.

¶De uerisimili narratione.

u Erisimilis narratio erit: si ut mos: ut opinio

FRAN.M. Ne qd prurbate: Si rer̄:aut tpor̄ in narratiōe ordo mutat̄:pturbate dr̄:qdā prurbate ad constructionē referūt:& uerbor̄ collocationē ut ne prurbate dicat̄,cōgrue suis locis disponant̄:ut cū dicere debeas. Qu Mutius augur scæuola multa narrare de.C.Lælio socero suo memoriter & iocunde solebat. nō sic dicas. Augur scæuola. Qu.Mutius de.C.Lælio memorit̄ & iocūde socero suo mlta narrar̄ solebat. fuerūt q pturbate ad morē puersu₃ referēt dicētis q tūc demū se exstiet bñdicere & mouere:cū oia tumultu & uociferatiōe cōcuciat:sui tpis oratores q in hoc uitiū uulgo īcidebāt rephendit Quinti. q credebāt ĩdicate s̄monis eē quotidiani:& in ĩdoctos ēt cadere:cū tñ uirtus sit cōtorte:tūc dr̄ cōtorte cū nō facilis trāsitus ē ac direct⁹:s₃ obscurus:hoc ē cū est rer̄ ptinuatio. Sūt q ad trāslatōes referāt duriores.nā detorq̄ri & cōtorq̄ri dicūtur uocabula cū a ppria significatiōe ĩ aliā. Sed duriter & aspe trāsferūtur. exēplū ē uulteius socios suos acri uerberatiōe hortat⁹ ē:ut oĩ remo pectoris ad cōem oĩbus locū migrare nō phorrescerēt recti⁹ dictū fuisset uulteius socios suos orone sua hortat⁹ ē:ut oĩ conaru uterēt. Ne qd noue:p̄ter ɔsuetudinē & morē:uel ad ipsa refert̄ uocabula octauius augu.ad filios uel nepotē scribēs:noua uocab'la ut scopulos nautis euitāda eē dixit:eēt āt nouæ dcm̄ uocabulū.siqs p attētione auriculationē poneret. Ne qd ābigue:illud ābiguū dr̄:qd̄ ĩ duas pluresue res trahi pōt ambiguitas āt dubitationē parit:q̄ ɔtia ē dilucidari:ea.n.oia apte tradit:ambiguū nō ē:si dicas cōstat iudices milonē ĩuasisse clodiū:& aio te æacidā romāos uincer̄ posse. Nequā ĩ aliā rē:p̄cepta repetit breuitatis:q̄ diluciditati cōueniūt.quo.n.breuior narratio:si tñ necessaria nō omittant̄:eo dilucidior est:nō debēt q̄ ad pñs negatiuū spectāt omitti atq; ab eo aliena narrari hoc de breuitate p̄ceptū ē:ne alti⁹ q̄ necesse ē repetētes narrem⁹:qd̄ antimachus poeta fecit. Ne lōge pseq̄mur.de fine narratiōis ē hoc p̄ceptū: ne ulteri⁹ pcedam⁹ narrare q̄ necesse sit:& iudicis exigat cognitio. Ne qd qd̄ ad rē:hoc uitiū mediæ narratiōis ē:ita ut pricipiū uitiū ē si ab ultīo repetat̄:finis āt. Si ad extremū pducat̄. Et si &c.cōcludit illa ĩngēs oĩa q̄ de breui narratiōe p̄cepta sint ēt in apta seruari dēte.nā quo breuior &c.ita tñ ut necīa nō omittas: uera breuitas ē q̄ nihil supfluū dicit:nihil omittit necessariū:& si ĩ alterutro peccādū ē poti⁹ supflua dicēda sūt:q̄ necīa omittēda:qd̄ ēt supi⁹ a nobis dictū est. Verisilis narratio erit:nūc ad uerisilitudinē trāsitū facit:q̄ ultīa ē narratōis pprietas:p̄cipit igit̄ quo pacto credibilē narrationē facer̄ possim⁹: ea āt q̄ auditorib⁹ facere fidē possint ĩ his septē inueniūt̄ circūstātiis:q̄s oēs artis scriptores tractarūt:qs:qd:cur ubi qñ quēadmodū:qb⁹ admĩculis:qs psona ē:qd factū: Cur cā:ubi locus:qñ tps.quēadmodū modus: qb⁹ admĩculis facultas.opīonē Ci.addit:addit morē & nām.qd quēadmodū:& qb⁹ admĩculis qm̄ cū psona cohærēt p̄terit:& qa mō fides nō fit s₃ magis āplificatio eris:cūq; ad cōiecturā accōmodata sint hæc p̄cepta & ĩ cōiectura fcm̄ neget̄ nec modus p̄t eē pbatōis fci:nec qb⁹ admĩculis fcm̄ sit oñdit:hic itaq; p̄cipit Ci. ut res ad eor̄ q agūt nāz ad uulgi morē:& eor̄ q audiūt opīonē accōmodet̄. Si ut mos:ut id qd̄ agim⁹ a ppl'i more ñ abhoreat.s.ne ɔ ɔsuetudinē audiētiū loq̄mur:ut si apd̄ pyrrhū aut hānibalē ɔtra rē militarē narres apd̄ rōanos ɔ iustitiā.apd̄ scythas mores barbaros rephēdas.athenis studia bonar̄ artiū accuses: mos āt ɔsuetudo dr̄ alicui⁹ ciuitatis ĩueterata:q̄ legis uĩ obtiet. Opīo:ut id qd̄ dicim⁹ ab hoīu₃ opīone ñ discrepet:s₃ eor̄ p̄cipue q audiūt:& iudicaturi sūt:par̄.n.eēt:castā eē & ĩtegrā psonā dicere si alr̄ de ea iudices sentirēt:si fecisse furtū illū dicam⁹:q furari al's cōsueuerit uerisilis erit narratio:nā q semel mal⁹ sp psumit̄ mal⁹ ĩ eodē gñe mali:& auaritia hoīe₃ ad furtū ĩpelli:libedīe ad adulteriū.temeritate hōicidiū oĩum ferme cōis ē opīo pti⁹ ut Quin.p̄cipit aĩum nr̄m ɔsumere dēmus:ne qd nāæ aduersu₃ narrem⁹.nā.ne de pudiciana agat leno:ac de castitate meretrix:mĩme.n.pbabit̄:nā leno ĩpudic⁹ nā est meretrix nō casta qs deniq; tulerit gracchos de seditōe q̄rētes:qs celū terris ñ misceat:& mare cælo:si fur displiceat uerri hōicida miloni: Qu ĩuis tria hæc morē cōsuetudinē nām Ci.disiūxit:tñ sūt cōiūcta nā ex more ac nā cōsuetudo plena efficit̄.

AN.M. Ne qd prurbate dicat̄:id erit si rer̄ ac tpor̄ ordo ĩ narratōe ñ mutet̄. Ne qd cōtorte.i.quū iterdū ñ facilis trāsit⁹ ac direct⁹ ē:s₃ obscurus.ne qd ābigue:dubie:ut dicēdo.aio te æacida romāos uicere posse. Neqd noue dicam⁹:ut si qs uteret̄ nouis uocabulis.i.exq̄sitis & ab usu remotis. Neq; in aliā rē trāseam⁹:ne omissis reb⁹ ad pñs negociū ptinētib⁹ ñ narrāda atq; aliēa narrem⁹:qd̄ p̄ceptū de breui ēt narratiōe dedit:ne ab ultīo repetam⁹. Hoc p̄ceptū ē de initio narratiōis:qd̄ itē ĩ breui dedit. Ne lōge pseq̄mur:id p̄ceptū d̄ fine narratiōis ē. Nā ut ĩqt ĩ rhe.de ĩuē. Sæpe res par̄ ē intellecta lōgitudīe magis q̄ obscuritate narratiōis. Neqd qd̄ ad rē ptineat p̄teream⁹. Præceptū hoc ē de media narratiōe. Nā quo breuior eo dilucidior:hīc ait horatius. Quicqd p̄cipies esto breuis ut cito dicta p̄cipiāt aĩ dociles:teneātq; fideles.

¶De uerisimili narratiōe. Tit.xxiiii.

Verisimilis:idest pbabilis aut credibilis:ut docet Fab.cōtinet̄ aūt oīs ad fidē. Argumētario qbusdā circūstātiis:q̄ qdē hoc uersu scribūtur. Quis. Quid. Vbi. Quib⁹ auxiliis. Cur. Quō. Qñ.qd̄ ēt Victorinus edocet. Vbi igit̄ erūt hæc septē pbabilis erit narratio. Vt mos populi:cōsuetudo.s.ne cōtra cōsuetudinē audientiū loq̄ris:ut si apud romanos narres cōtra iustitiā:si apd̄ scythas mores barbaros rephendas. Mos aūt qd sit pprie iā patuit. Vt opinio: Si id qd̄ agim⁹ cū eor̄ opinione cōsentiat:qcūq; audiūt iudicati:itaq; ad eor̄ q audiūt opinionē accōmodabit̄.

ut natura postulat dicemus:si spacia temporũ: personarum dignitates consiliorũ rationes:locorum oportunitates constabunt:ne refelli possit:aut tẽporis parum fuisse:aut causam nullã:aut locũ idoneum non fuisse:aut homines ipsos facere aut pati nõ potuisse.

FRAN.M. Si spacia tempoꝝ.duo sunt tẽpora:alterum ut unus duo multi dies mẽsis:annis: pars ãni: alterũ oportunitas & occasio:& hoc græci:καιρον. Illud ꝑius χρονον uocant:posterius ex hoĩs actibus fit:actus aũt sunt ut bellũ:pax:Ludi:seditio. Dignitates personarũ:nõ honores & magistratus intellige dignitates. Sed ut quæq; ꝑsona digna est. Sic de ea narres:est aũt hæc circũstãtia.quis.& nisi ex ꝑsonæ loquaris dignitate:& decoro:nõ erit uerisimilis narratio:ut si Catonẽ cõmessationibus: & libidinibus deditum narres. Clemẽtem Syllam. Cæsarem uero crudelem. Consiliorũ rationes:hæc est circũstantia cur causa autem qua ad maleficiũ impellimur duplex ẽ:ratiotionatiua:& impulsiua. Sed ratiotionatiua in assecutione cõmodi est: aut euitatione incõmodi. Locorum oportunitates:hæc est circũstantia ubi:ut commodus rei agende locus fuisse uideatur: ut si in silua occisum quẽpiam narres. Nam si in foro aut plateis necatum diceres: uerisimile nõ esset in coniecturali causa: in loco enim celebri qđ fit a quo factum sit ignorati nõ põt:queritur enim locus publicus an ꝑiuatus sit sacer an ꝓphanus:pro cãæ qualitate. Ne refelli possit:merito supradictæ seruati inquit debẽt circũstantiæ:ne si prætereant:ab iis qui audiũt falsa narratio dici possit. Aut tẽporis parũ fuisse:ad spacia temporũ respicit quod in narratione orationis pro milone optime seruauit:dicens. Interim cũ sciret clodius neq; enim erat difficile scire iter solẽne:legitimũ:necessariũ:ante dicit.xiii.Kal.febr.miloni esse laminiũ ad flaminẽ prodendũ: qđ erat dictator laminii milo:roma ipse subito profectus pridie est:ut ante suũ fundũ qđ re intellectũ est:miloni insidias collocaret:tẽporis rõ habita a clodio ostẽditur:cũ pridie discessisse dicatur:nam si eodẽ die quo milo ꝓfectus est:clodiũ quoq; profectũ fuisse dixisset: parũ tẽporis ad parãdas insidias uideretur habuisse:& in oratione pro sex.roscio ameriæ dicit fuisse filium:cũ pater Romæ occiditur ad balneas palatinas rediens a cœna:ut credibile sit a filio nõ potuisse occidi:ut aduersarii dicebãt: nam sex & quinquaginta milibus passuũ ab urbe distat ameria. Aut causam nullaʒ:ad id refertur:qđ ait consiliorũ rationes:nisi.n.causa facti ostẽdatur. Vana est narratio:& minime probabilis. Cicero nõ simpliciter insidias dicit miloni clodiũ fecisse. Sed causas adiungit:qm̃ eo ãno præturam petiturus erat:quo Milo cõsulatum petebat uidebatq; fore ut manca & debilis prætura sua esset. Si Milo cõsul fieret:nec sperabat pro libidine sua rẽpu.milone cõsule & uiro:uexare nosse perdẽdi igiẽ inivit ꝯsilium:hæc cũ narrantur credibilis sine dubio narratio efficitur. Aut locũ idoneũ nõ fuisse:ad id respicit quod ait locoꝝ oportunitates quã circũstantiam in eadem orationis pro Milone narratione diligenter obseruauit Ci.dicẽs ante suum fundũ miloni insidias facturũ delituisse clodium:& ex loco superiore impetũ in eũ fecissa. Aut homines ipsos facere:aut pati nõ potuisse:ad id r̃ndet quod dixit personarũ dignitates. nam si dicas armatum ab inermi esse oppressũ:& a paupere diuitem & potẽtem superatũ minime uerũ iudicabitur. Itẽ si a lenone defensam pudicitiam:a meretrice laudatam castitatem narres. Aut unũ decem potuisse occidere:neq; publicam libertatẽ prodere crederetur cato:neq; si allus prodere tẽtauerit:pati posse. Superioribus narrãdi uirtutibus:quidã magnificentiã addiderũt:nõ nulli euergiã quã nos euidẽtiam nominamus:sed magnificẽtia in causas omnes nõ cadit Cicero non solum planam alibi breuem & credibilem uult esse narrationem:sed euidentem esse moratam & cũ dignitate:sed ut ait Quintilianus in oratione morata omnia esse debent cũ dignitate:& ea qua possunt euidẽtia. Præterea narratio quæ nihil prodest: prætereũda est. Sæpe etiam cõtingit:quod in miloniana Cicero fecit post argumẽta narrare. Sũt & pleraq; alia quæ in præceptis narrationis in rhetoricis suis de inuentione seruanda tradit Cicero.

ANTO.M. Vt natura illoꝝ uidelicet pro quibus agimus:idem ne de pudicitia agat leno de castitate meretrix. Quod si fiat:probabilis narratio non erit. Si spacia temporũ:idest quãdo An ludorum tẽpore: aut belli aut diei festi. An uindemiæ tempore uel messis. An nuptiarũ uel sacrificii uel somni tẽpore. Cõsideratur enim tempus & ãni & mẽsis & diei & noctis & uigiliæ & horæ & aliqua parte alicuius horum: De quibus quidem latius Cice.in rheto.de inuentione:ubi de cõfirmatione tractatur. Personarũ dignitates:idest decorũ:pro ut queq; digna sit ut puta: Vir castissimus nõ insidiatus est uirgini:Et auarus furtum fecit. Consiliorũ rationes:id est. Cur ut pygmalion sycheum occidit quo eius auro potiretur. Consilium autem (ut scribit Cice.lib.i.rheto.de inuẽtione) Est aliquid faciendi aut nõ faciendi uere ratio excogitata. Locorum oportunitates:idest ubi. Vt pygmalion impius ante aras sycheum obtrũcauit incautum. Locus autem consideratur in quo res gesta sit ex oportunitate quã uideatur habuisse ad negocium administrandum. Ea autem oportunitas quæritur ex magnitudine:interuallo:longinquitate propinquitate:solitudine:celebritate. Natura ipsius loci:ex uicinitate totius regionis. Id scribit Cicero lib.i.rheto. de inuentione. Ne refelli possit:uidelicet ab aduersario aut fuisse parum temporis: aut nullam cãm &c̃. Parum temporis:ad illud retulit. Si spatia temporum constabũt. Aut causam nullam: ad illud refert: Consiliorum rationes. Vt si pygmalion diceret nullam habuisse causam ut sycheum occideret. Aut locum idoneum:ad illud respondet:locorum oportunitates cõstabunt. Aut homines ipsos facere aut pati non potuisse. Vt si diceres senem baculo percussisse iuuenem ensigerum. Senex enim id minime facere potuisset: nec iuuenis tollerasset. Hæc omnia.s.Quis.Quid.ubi &c.

Si uera res erit:nihilominus hæc oīa narrādo cōseruāda sunt Nā sæpe ueritas nisi hæc seruata sint:fidē facere nō pōt.Sin erūt ficta:eo magis cōseruāda erūt . De his reb⁹ caute cōfligēdū ē:qbus ī reb⁹ tabulæ aut alicuius firma auctoritas uidebit̄ īterfuisse. Adhuc q̄ dicta sūt arbitror mihi cōstare cū cæteris artis scriptoribus:nisi qa de īsinuationib⁹ noua excogitauim⁹:qd' eā nos soli p̄ter cæteros ī tria tpa diuisimus:ut plane certā uiā:& p̄spicuā rōnē exordiorꝝ hr̄emus. Nūc qd' reliquū est:qm̄ de rerū inuētione disputandū est:in q̄ singulare cōsumitur oratoris officiū:dabimus operā:ut nihilominus industriæ q̄ rei utilitas postulabit:q̄fisse uideamur:si pri⁹ pauca de cāꝝ diuisiōe dixerim⁹.

FRAN.M. Si uera res erit cæ.obiectioni occurrit Ci.posset.n.q̄spiā dicere:nō oportet.Supradictas circūstātias in uera narratiōe seruari:& semp̄ seruādas admonet eē.nā quæ uera sūt sæpe nō credunt̄: nisi uerisimiliter narrētur:qd' si in uera narratiōe hoc faciēdum ē:q̄ro acutati⁹ fieri in ficta debet.Sinō apud Virg. rem fictā ita narrat:ut credibilis oīno eē uideat̄.primū uera admiscet:& p̄sonaꝝ: tēporꝝ locorūq: oportunitates ac cōsiliorꝝ rōnes seruat. Nā & potuit pati ipse & facere potuit ulysses Tēpus p̄terea aptū fuit nox q̄ fugeret:& locus idoneus ī quo latere:in ulua scilicet nec esse defuerūt: qbus ulysses ad ei⁹ raperet̄ p̄niciē excogitandā.Nā mortis Palamedis se ultotem fore promiserat ut merito timeret̄.Ait enī fando Aliqd &c. Siue ficta igit̄ siue est uera res uerisimilitudo custodiēda est:qd' sp̄ Ci.facit p̄sertim ī ofonib⁹ in uerrē: nō ubi cupide Et libidinose. Vel ab eo uel a ministris ei⁹ fcm̄ aliqd qd' uerū sit:narrat. nā de rubrio loquēs ea īserit qbus uera narratio: etiā uerisil'is appear.Et Quin.ait multū cōfert adiecta ueris credibilis rei imago:q̄ uelut in rē p̄ntē adducere audiētes ur̄.De his caute &c. Illud ēt aīaduertēdū esse dicit Ci. inter cætera q̄ de narratiōe p̄cipiūtur ut caute narret̄ de his reb⁹ q̄ tabulis aut firma alicuius auctoritate subnixe esse uideant̄.nā ꝯ instrā aut ꝯtra,sapientū auctoritatē ēt si uerisimiliter narraret̄:parꝝ credibilis narratio erit:cōfligendū:trāslatio a pugnātib⁹ sumpta est:q inter se cōcurrunt. Oratores.n.cū narrat̄:ueluti ad cōflictū se cū aduersario apparāt:nā qcqd narratū ē: id cōfirmēt necesse ē:qm̄ igit̄ cāæ cōflictus ex narratiōe nascit̄. Cōfligēdū eē ait:pro certādū:& cōcedēdū:caute ne si dixerim⁹ falsas eē tabulas q̄ alligent̄ ab aduersario nobis nō credat̄ si ab eo signatæ fuerint de quo magna sit existiatio: qd' si scelus aliqd' signatoris patebit:aut ignorātia:credibilit̄ dici poterit:tabulæ ār ipse sūt instra: & locus ubi instra atq: actus publici cōtinent̄:tabulariū noīat̄:de quo Virg.īsanūq: forū aut populi tabularia nouit:firma auctoritas:dictū alicui⁹ magni grauis ac sapiētis uiri uel senat⁹:quoriēs.n.ꝯtra narrat̄:nec credibilis narratio ē:nec eā æquo aīo iudices accipiūt.Nā q cognoscit:firmā eē alteri⁹ sn̄iam uult:ne si īfirmet̄ exēplū ī se recidat:possum⁹ tn̄ dicere eē aliquā dissimilitudinē cāæ nr̄æ cū ea cā uel re de q̄ añ iudicatū sit:uel decretū itercesserit:uel aliud posteri⁹ ꝯstitutū ꝯtriū priori loc⁹ tn̄ lubric⁹ ē:qd' si p̄ nob tabulæ fuerit: & alicuius firma auctoritas plurimū narrationē nr̄aꝫ credibilē efficiēt.Ci.in ofone p̄.L.archia quē gracch⁹ actor heradiēseꝫ ciuē eē negabat.adest inqr Lucull⁹:sūma religiōe & fide p̄dit⁹:q se nō opinari sꝫ scire:nō audiuisse sed uidisse nō interfuisse:sed egisse dicit.adsunt heradiēsis legati nobilissimi hoīes:q hui⁹ iudicii cā cū mādatis & publico testīonio uenerūt:q hūc ascriptū heradiēsem uolūt auctor ār ē in quo ius ē ptās:& dignitas:cui⁹ ꝯsensus uolūtas ꝯsiliū:sn̄ia auctoritas dr̄.q̄ ēt sic diffinit̄.auctoritas ē sn̄ia imitatiōe digna adhuc ne abrupt⁹ trāsit⁹ uideat̄ eē:nā ad reliq̄ accedit artis p̄cepta:breuit̄ colligit q̄ dixerit & qb⁹ de reb⁹ dictur⁹ sit:subiūgit.nihil hactenus se scripsisse dicēs:qd' sibi cū reliqs artis scriptorib⁹ nō ꝯueniat: p̄terq̄ q: noua q̄dā de īsinuatiōe excogitauit q̄ trib⁹ utēdū eē tpib⁹ admonuit:ut certā uiā & artē exordiēdi hērem⁹:& cognoscere posset orator accepta a cliēte cā:qn̄ p̄ncipio:& qn̄ insinuatiōe uti oporteret. Adhuc:hactenus. Cōstare:cōuenire. Arbitror:nō dixit aut scio aut cōpertū hēo:arrogātiā effugiēs. Scriptorib⁹:ut Aristo. Theophra.Diony.de īsinuatiōib⁹.recte īsinuatiōes dixit.nā tria accidere tpa admonuit:qbus insinuatiōe utēdū eēt p̄ter cæteros:qm̄ nullus añ nos fecerat:tm̄.n.p̄cipiebat̄ pri⁹:ut ab his q̄ læderēt ad ea q̄ iuuarēt cōfugeret̄.In tria tpa:cū turpis ē cā & a nobis auditorꝝ aīos alienat.Cū p̄suasi sūt auditores: & cū defessi. Nūc qd sit facturus ośdit.De reꝝ inuētiōe:qm̄ dixit supi⁹ iuētionē in sex instrm̄ ptib⁹ cōsumari.exordio: narratiōe diuisiōe cōfirmatiōe & ꝯfutatiōe.qd p̄ exordiū & narrationē faciēdū sit satis ośdit: nūc qūo ad ꝯfirmationē & ꝯfutationē pauca tn̄ prius de diuisiōe p̄cipiēs. Inuētio accōmodet̄ nobis tradit̄ reꝝ argumētorꝝ qbus nr̄a p̄bemus & aliena cōfirmemus. In quo oīs spes oratoris posita est.Singulare officiū:qa hoc opus hic labor est causæ tuæ utilia inuenire quæ dicas. Inuenta enim exornare haud difficile est.

ANT.M:Cōfligēdū:agēdū ꝯtēdēdū certādū. Tabulæ.i.scripta aliq̄ testimoniū p̄hibētia. Alicui⁹ firma auctoritas:ut puta:Siqs uirtute p̄stās & dignitate īterfuerit:tūc.n.cautius agēdū ē. Adhuc q̄ dcā sūt arbitror mihi cōstare cū cæteris artis scriptorib⁹.Nisi qa de insinuatōibus noua excogitauimus:q: eā nos soli p̄ter cæteros ī tria tpa diuisim⁹ &c.Hæc qdē uerba uidēt̄ ośdere rhetoricen hāc ad herēniū eē Ci.qm̄ apparet ēt in rhe.de inuētiōe Eadē diuisio īsinuatiōis ī tria tpa.p̄terea oīa fere hoc ī ope de inuētiōe apposita ab illis excepta fuere:qd' latius in p̄logo iam ośdimus. In tria tēpora:ut tūc scilicet utamur insinuatiōe: quū cā turpitudinē hēbit.Quū iudices p̄suasi eē uidebunt̄ ab aduersariis.Et quū audiēdo defessi erūt.De reꝝ inuētiōe:ꝯfirmationē & cōfutationē intelligit. Vnde paulo inferius inqt. Tota spes uincēdi ratioq: p̄suadēdi posita est in cōfirmatiōe & ꝯfutatiōe &c.Cōsumit̄: p̄ficit̄. Industriæ:curæ:opæ studii:diligētiæ.

FRAN.M,

FRAN.M. Causarum diuisio: De tertia ofonis pte nunc precipere incipit: quæ in duas partes diuisa est sciunctionē & distributionē: sciūctio est per quam quid nobis conueniat cū aduersario sic exponimus: ut quid nō cōueniat in controuersia seiungat: distributio est per quam exponimus quibus de rebus dicturi sumus. Quintilianus partitionem sic diffinit partitio est nostraꝶ: aut aduersarii propositionū: aut utrarūq; ordinē collata enumeratio. Perorata narratiōe finita: nā perorare finire est: unde perotario cōclusio uocatur: quid nobis cōueniat: tūc cōuenit litigatoribus īter ipsos cū uterq; coꝶ idem dicit: idē cōsentit.

De diuisione causaꝶ.

Causaꝶ diuisio in duas partes distributa est: primum perorata narratione debemus aperire: quid nobis cōueniat cum aduersariis: & quid in cōtrouersiis reliquatur: si ea quæ nobis utilia erunt conuenient hoc mō. Interfectam esse matrem ab Oreste cōuenit mihi cū aduersariis iure fecerit & licuerit ne facere id est in cōtrouersia. Item ecōtrario. Agamēnonem esse a Clytēnestra occisum cōfitent. Cū id ita sit me ulcisci parentē negāt oportuisse Deinde cū hoc fecerimus: distributiōe uti debem⁹. Ea diuiditur in duas partes enumerationē & expositionem.

Si ea quæ utilia nobis erūt: Nā si ea q̄ cōueniūt: nobis efficiāt: pretermittēda sunt: Cicero exēplū subiūgit: qd peruulgatūest: eo.n. omnes ferme artis scriptores usi sunt historia autē hoc habet Agamēnon exercitus græcorum impator ad troianum bellum profectus est: oreste filio impubere relicto & uxore clytemnestra quā Aegysto commendauit. Is ex custode adulter factus ē: cū deīde a troiano bello domū agamēnon se recipet pdere cū clytēnestra statuit: uel ꝙ timebat ne sui cū Aegysto adulteriū māifestaret: uel qa pellicē cassandrā secum ille se aducebat: reuerso igit̄ cū lauaret̄ tunicā dedit q̄ capiti & māibus exitū negabat: ea cū quasi irretitū cerneret: ab adultero adiuta: uirum occidit: Orestes cū strophio phocidis regi pyladis parēte: q forte agamēnonē salutatū uenerat: clā fugit: & ī adultā ætatē perductus domū rediit: & matrē adiutore pylade trucidauit: sed helenæ suggestionibus matricidi est ab Menelao accusat⁹: res ad Ariopagitas delata est: & illic pœne oīum iudiciū sentētiis absolut⁹ ē: atq; ēt deæ palladis. Menelaus igit̄ cū oreste accusat: qd sibi cū aduersariis cōueniat oñdit: id aūt eligit: qd cāæ suæ cōducit hoc mō. Interfectam iudices esse ab oreste matrē mihi conuenit cū aduersariis: qd̄ si idem diceret orestis a clytēnestra occisum esse patrē dicit sui: seq; illū ultū cē: Doceret hæc ptirio accusatori: itē defensor sic oñdet qd sibi cū aduersariis cōueniat dicens Agamēnonē a Clytēnestra occisum fatent̄ aduersarii hic & ipse q̄ utilia sibi cōueniāt apit: cū dicit patrē a clytēnestra uxore occisum: ego cōfiteor: sed dico ab ea patrē meū prius fuisse occisu3: cū habita fint: illud in cōtrouersia relinquit̄: licuerit ne oresti matrē in pfis ultionē occidere: nā orestes iure a se Clytēnestrā occisam dicit: qm̄ illa pfem suum neccauerit: accusator iure negat occisam: qm̄ nō oportebat indamnatā matrē a filio occidi relinquit̄: igit̄ in cōtrouersia iure ne an iniuria matrē occiderit orestes. Licuerit: cū tāta īpudentia sit: ut matrem a se iure occisam dicat: queritur iure ne fecerit: & licuerit. Itē ecōtrario &c. ex pte defensoris: uim ēt uocabulis dat cicero: accusator ab oreste matrē occisam non clytēnestram dicit. Deinde cū hoc fecerimus: cū cōueniens ab inconuenienti separauerimus. Distributione utemur: in omnibus causis in quibus conueniens ab incōuenienti separatur distributione ēt uti debemus: hoc mō horestes: negant ait aduersarii ī patris mei ultionē clytēnestrā iure a me occisam cē: ego autē his rōnib⁹ iure occisam esse oñdam: & rōnes breuiter enumerat: item in cā mutui cū dicis: nō negat aduersari⁹ me⁹ mutuo se pecunias a me accepisse: sed idē asserit redidisse: ego nego & statim distribuis dicēs tribus rōnib⁹ mihi redditas minime esse patefaciā: Cicero in ofone pro pu. Quintio cū exposuisset qd conueniret & quid in controuersia esset: statim subiunxit distributionem his uerbis negamus te bona. P. Quintii sexte neui possedisse ex edicto prætoris: in eo sponsio facta est: ostēdā primū causam nō fuisse: cur a prætore postulares: ut bona. P. Quintii possideres: deinde ex edicto te possedisse nō potuisse: postremo non possedisset: sed in quibus causis separari conueniens ab incōueniēti nō cōtingit: simplici utimur distributione: per quā totius causæ membra aperimus: ut in uerinis quadripartitā distributionē totius accusationis suæ: Tullius dixit esse de quæstura: de legatione: de p̄tura urbana: de prætura siciliensi: sed contigit ut partitio de ipsa causa nō sumatur: & ea membra ponat orator: q̄ ipse ingenio inuenit: & sibi dicēda cōstituit: nō ex negocii factis ad causam sumptis: sed argumētatione oratoris in causa collocatis: ut in diuinatione cū de pecuniis repetūdis quæstio est: & nomen cuiuspiā defert̄: nam hæc duo præcipue spectari oportet: quem accusatorē uelint: ii qui iniurias passi sunt: & quē minime uelint: ii qui iniurias fecisse accusant̄: in oratione pro sexto roscio cū unum sit crimen paricidii ac propterea unū negocium non causam partitur Cicero: sed orationem dicēdo in crimen audaciam: & potentiam criminis confectionem: accusator erutius suscepit. Audaciæ partes Roscii sibi depoposcerūt. Chrysogonus autem potentia pugnat.

De causaꝶ diuisione. Tit. xxv.

AMT.M. Causarū diuisio: Causa est negocium omnibus suis partibus spectans ad quæstionē Aut cā est negociū: cuius finis est cōtrouersia sic finit Apollodorus: ut scribit Fab. lib. iii. Diuisio. idem Cic. lib. i.

rhe. de inuentione fabius li. iiii. Partitionẽ uocant: aitq; fabius sic: Partitio est nostrarum ut aduersarii propositionum aut utrarũq; ordine collata enumeratio. Hac quidẽ utendum semper putant: ꝙ & ea fiat causa lucidior: & iudex intẽtior ac docilior si scierit & de quo dicimus: & de quo dicturi postea simus. Turpissimum uero non eodẽ ordine exequi. quo quicq; proposueris: Hæc ille. Diuisio. Victorinus sic ait. li. i. rhe. Partitio est totius causæ per partes Constitutio. Diuisio est rerũ sub partitione iacentium. Perorata: absoluta finita. In cõtrouersiis: in quæstiõibus. Dicit. n. Cicero. li. i. de inuentiõe: ꝙ quæstio est ea quæ ex cõflictione causarũ gignitur cõtrouersia: hoc modo. Nõ iure fecisti. iure feci: causarum autem est conflictio in qua constitutio constat. Ex ea igitur nascitur cõtrouersia: quã quæstionem dicimus: hoc modo. Iure ne fecerit hæc Cicero. Relictum est: scilicet debemus aperire. Iure fecerit: secundũ iura & leges scriptas. Licuerit ne facere: secundum fas: quod est ius diuinũ. Item econtrario id est si ea quæ utilia sunt nobis non conuenient cũ aduersariis. Me ulcisci parentem negant oportuisse. Id quidem utile erat Oresti patrem scilicet oportuisse ulcisci: quod aduersarii negabant. Deinde quum hoc fecerimus; idest postq̃ uiderimus quid nobis conueniat cum aduersariis: quid non conueniat.

Enumeratiõe utemur. cũ dicemus numero: quot de rebus dicturi sumus. Eam plus q̃ triũ partiũ numero contineri nõ oportet: nam & periculosum est: ne quãdo plus: minusue dicamus. & suspitionem affert auditori meditationis & artificii: quæ res fidem abrogat orationi. Expositio est cum res quibus de rebus dicturi sumus: breuiter exponimus. Nunc ad cõfirmationem transeamus.

FRAN. M. Enũeratiõe utemur: ut enũerẽtur singulæ res de qb⁹ futura est oratio: qđ Cicero fecit in oratione pro põpeo tripartita enumeratiõe usus: ait enim primũ mihi uidet̃ de genere belli: deĩde de magnitudine: tum de impatore deligendo esse dicẽdum: expositio ipsa simplex est: & sine enumeratione. Plus q̃ triũ partium: duabus probat ratiõibus expositionem plus q̃ triũ partium esse nõ debere: quoniã si pluribus uteremur: periculũ esset: ne uel aliquã dedicеremus: adderemus ue dicẽtes uel suspitionẽ artificii auditoribus faceremus: Qui crederẽt nimiũ apparatos ad dicendũ nos uenire: & magis arti q̃ ueritati cõfidere: ideoq; fidẽ nobis minime adhiberẽt: sed illos Quĩtilianus ꝓbare se nõ dicit: q uetat̃ partitionẽ ultra tres propositiones extendi. quæ sine dubio ut idẽ ait: si nimiũ sit multiplex fugiet memoriã iudicis & turbabit attentionẽ: hoc tamen numero: uelut lege nõ esse alligandam: cum possit causa plures desiderare: ipse autẽ Cicero plus trium partium usus est enumeratione: tum in aliis orationibus: tũ in sextiana cũ ait: dicam ego de omni statu. p. sexti. de genere uitæ: de natura. de moribus: de ĩcredibili amore in bonos: de studio seruandæ salutis cõmunisq; otii præceptorum: cum hæc scripsit & scolarium cõsuetudinem secutũ esse appet. Plus minusue &c. Quintilian⁹ pleraq; gratiora esse dixit si inuẽta subito sint: nec domo allata: sed interdicendũ e re ipsa nata uideant̃: & illa nõ in iocunda schemata: pœne excidit mihi: & fugerat me: & recte admones: idẽ ait fallendũ iudicem esse: & uariis artibus subeundum. Meditationis & artificii: ergo meditati causam prius & artificiose illam præparare non licet! respondetur licere qdẽ cũ præsertim id fieri debere libro de oratore ipse præcipiat Cicero: & ī libro de legibus sic dicat: ad causæ dictionem nunq̃ nisi paratus & p̃meditatus accedo: sed occulrãdũ est q̃tum fieri potest artificium: & id agẽdum ut imp̃meditatũ pœne ad dicendũ te uenire iudices credant: Tunc enim fidem tibi habebunt cum causæ tuæ bonitate confidere te arbitrabunt̃. Abrogat: minuit derogare est toti: abrogare parti. Expositio: hec est cum simpliciter exponimus: Quibus de rebus dicturi sumus. exẽpli gratia: agẽdũ est iudices in hac causa de paricidio: uel agẽdũ est de furto: uno enim prope uerbo exponitur quod dicturi simus. Breuiter & absolutæ: ut nõ plus dicamus aut min⁹ q̃ oportet: Cicero in rhetoricis de ĩuentiõe tria dicit expositionẽ habere debere: ut breuis sit: ut absoluta: ut pauca: & breuitas inquit est: cum nullum nisi necessariũ uerbum assumitur. Absolutio per quã omnia genera quæ incidũt in causaʒ amplectimur: paucitas seruatur: si genera rerũ ponatur: ueq; permixte cum partibus implicentur: ut si genus positũ est partes non ponantur: est etiam paucitatis ne plura quã satis est: demonstraturos nos esse dicamus.

ANT. M. Quum dicemus numero Exemplum erit Cicerõis pro Murena ubi ait: Intelligo iudices tres totius accusationis partes fuisse: & earũ unam in reprehensione uitæ. Alteram in cõtemptione dignitatis Tertiam in criminibus ambitus esse uersatam. Plusq̃ trium partium. Fabius lib. iiii. scribit se nõ probare illos qui partitionẽ uetant ultra tres propositiones extendere: Quæ sine dubio si nimiũ sit multiplex fugiet memoriã iudicis: & turbabit intentionẽ: hoc tamẽ numero uelut lege non est alliganda. cum possit causa plures desiderare. Breuiter exponimus: ut puta dicã non talem esse hũc qeum tueor reum: ut in eo credibile uideri possit homicidiũ. Dicam occidendi causam huic nou fuisse. Dicam hunc eo tempore quo modo occisus est trãsmare fuisse. Id est in fabio libro. iiii. Et apud Terentiũ in and. Sino sosiæ liberto ait: Breuiter & cõmode rem omnem a principio audies: Eo pacto & uitam nati & cõsilium meũ cognosces: & quid facere in hac re te uelim. Vtrq; in partitiõe exposuit itaq; primum narrauit gnati uitam &c.

FRAN. M. Tota spes uincendi. De trib⁹ oratiõis partibus iam p̃cipit: exordio: narratione: diuisione: de tertia: & quarta nunc

De confirmatione & confutatione.

t

Ota spes uincẽdi ratioq; persuadẽdi posita est in

est in confirmatione & cõfutatione. Nã cũ adiumẽta nr̃a exposuerimus: contrariaq; dissoluerimus: absolure nimirum mutius oratorium confecerimus. Vtrunq; igitur facere poterimus: si constitutionem causæ cognouerimus.

¶ De causarum constitutionibus.

Ausarum constitutiones alii quattuor fecerunt: noster doctor Hermetes tres putauit
c
esse: non ut de illorum quicq̃ detraheret inuentione: sed ut ostenderet id quod oportuisset simpliciter & singulari modo docere: illos distribuisse dupliciter & bipartito.

præcepta se traditurum pollicetum: confirmatione scilicet: & cõfutatione: attentum autem reddit auditorez a rei magnitudine cum omnem uincẽdi: & persuadẽdi spẽ in his duabus partib⁹ repositam dicit esse: nã cum nostra argumenta confirmauerimus: aduersariorumq; dissoluerimus: nihil super esse uidebitur nisi ut uictoriã cõsequamur uel quod uolumus efficiamus: cæteræ partes absq; iis parũ: uel nihil omnino agere uidentur: exordium præparat: narratio docet: diuisio aliquid certũ destiat: in quo auditoris animũ teneat occupatum: ꝓbatio & refutatio finẽ impletut oratoris: qui est uincere: aut ꝑsuadere: uincimus in iudiciali genere: quod omniũ maximũ est: & difficillimũ ꝑsuadem⁹ in reliquis duob⁹: ideoq; ait spes omnis uincendi & ratio ꝑsuadendi posita est in confirmatione. Adiumenta nostra: argumẽta: quod per confirmationẽ fit. Contrariaq; dissoluerimus: quod confutatio efficit. Absolute perfecte: nã id absolutũ est cui nihil deest. Munus oratoriũ: eius officium qui dicendi artem profitetur: quem oratorem nominamus. Vtrunq;: sed non prius inquit de confirmatione: & cõfutatiõe: dicendũ est: q̃ causarum constitutiones ostendanẽ quibus omnis oratoris confirmatio & cõfutatio innititur. Causarum cõstitutiones: cõstitutionẽ quidã statum: quidam quæstiones alii caput quod ex quæstiõe appareat nominauerunt: græci ο[illegible] uocãr quod nomẽ ab Eucrate isocratis discipulo uel a Zapyro Clazomenio primũ manauit: quãq̃ hoc uerbo prius in oratione cõtra Ctesiphontẽ Aeschines usus dicaẽ: quæ appellatio inde ducta est q; ibi primus sit causæ congressus: uel quod in eo causa consistat: Magna autem inter scriptores artis de cõstitutionibus dissensio fuit: alii duas: alii tres: alii quattuor fecerunt: fuerunt qui ad octo ꝑuenerunt: itẽ alii alias principales esse uoluerũt: Cicero in rhetoricis libris de inuentiõe quattuot status posuit coniecturæ finis qualitatis: actionis: plurimi tamen tres generales fecerunt: quos in oratore secutus idẽ est: & omnia quæ aut in controuersiam: aur in contentionẽ ueniant: illis cõtineri putauit: sic ne: quid sit: & quale sit: sed hos alii apertius appellauerunt: coniecturalẽ: legalem & iuridicialẽ: legali finitionem: translationẽ: ambiguum: ratiocinationẽ: scriptum & sententiam: ac cõtrarias leges subiecerũt. Cicero hermetis præceptoris sui: ut ipse ait auctoritatẽ secutus tres tãtũmodo: quos ꝑdiximus: status fecit: sed eos etiã ipsa natura nobis præscribit: Nã quotiẽs subest aliquid de quo ambigimus: an sit: qd sit: aut quale sit: non põt existimati: nisi prius esse constiterit: Exẽpli causa aliquis in specula constitutus a longe prospiciens: cernere aliquid sibi in mari uideẽ: id nauis est: sed fit ut aliquid idẽ dubitat postea progrediẽte ulterius nauis aliqd esse intelligit: quid tamẽ sit adhuc ignorat: Magis magisq̃ appropinquãte tandẽ naui: manifeste nauẽ esse cõprehendit: sed qualis ea sic triremis ne an oneraria parua an magna: nõ discernit: eodem modo omnis constitutio sic est ut aspectus aut. n. an sit aliquid querĩẽ & est coniecturalis: aut qui sit disceptaẽ: & est legalis: aut quale sit: & uocaẽ iuridicialis constitutio. Alii quattuor fecerunt: ut Cicero sicut ante diximus in rhetoricis suis de inuentiõe quos ipse non ꝓbauit: cõiecturæ: finitionis: generis: actionis: idem generalẽ constitutionem in duas partes diuisit: iuridicialẽ & negocialem: iuridicialem esse ait: in qua æqui & recti natura aut præmii aut pœne ratio querĩẽ: Negocialem uero in qua qd iuris ex ciuili more & equitate fit cõsidereẽ: & huic diligẽtiæ iuris cõsultos præeẽ: legitimæ uero partes quæ sunt: quinq; scriptũ & sñia cõtrariæ leges ambiguũ: diffinitio ratiocinatio: seꝑatas a cõstitutiõibus cẽsuit esse: qui uero quattuor cõstitutiones esse uolunt hac rõne ducunẽ: quotiẽs aliqd ẽ de quo dubitamus primũ quærim⁹ an sit: & est cõstitutio cõiecturalis: ut cũ diciẽ occidisti luciũ nõ occidi: q̃stio ẽ an occiderit. deide qd sic petiẽ & finitio ẽ: cũ factũ qdẽ ab aduersario cõcediẽ: sed alio noĩe dẽ appellari debere: ut si qs: q rẽ sacrã de loco priuato sustulerit & rẽ sacrã se subripuisse nõ eget sacrilegii accuseẽ: q furti secũ dicat agi debere nõ sacrilegii: graui⁹. n. delictũ furto sacrilegiũ ẽ: grauioreq; pœna mulctaẽ: ulteri⁹ ꝓcediẽ: & q̃le sit q̃ritis iustũ an iniustũ: utile an inutile: estq; gñalis cõstitutio: postremo illud ẽt accidit: ut q̃raẽ: an is agar aliqd quẽ agere oportet: an cuz eo quo oportet: an apud quos: quo tpe: q̃ lege: quo crĩe: q̃ pœna oportet: & hic actiõis siue trãslatiõis stat⁹ noiaẽ: Multi quos Cic. in rhetoricis libris quos diximus secutus est: q̃ttuor fecerunt cõstitutiões: sed hermes ꝑceptor quẽ nunc sequiẽ tres tantum esse uoluit: nõ ut alioꝝ ueritatis cupidus & inuidia ductus inuentiõe quicq̃ auferret: sed ut frustra pluribus illud fieri ostenderet: quod paucioribus absolui posset: quod & phylosophus dicit Aristoteles: simplici igitur & singulati modo docuit: quod illi ante docuerunt bipartito: qui diffinitionẽ principalẽ fecerunt constitutionẽ: quã ipse legitime subiecit: Generalem præterea quam iidem in negocialem & iuridicialem diuiserunt: & trãslationem minime omisit: nam etiam eas sub legitima compræhendit cõstitutione: ergo de prioꝝ nihil hermes detra

xit inuētione:sed breuius & absolutius partius est. Singulari mō:quoniā diffinitiuā & generalē ac translatiuam uel actionis uni subiecit legitimæ:iuridicialem uero quam illi partem generalis esse uoluerunt: principalem fecit. Bipartito:ad id respicit quod ait singulari.

¶ De confirmatione & confutatione. Tit.xxvi.

AMT.M. Tota spes uincendi:ratioq; persuadendi &c.Fabius etiā lib.v.ait: hoc tamē propriū atq; præcipuum crederent opus sua confirmare:& quæ ab aduersario proponerenť refutare. Vincendi:id ad genus iudiciale attinet. Persuadendi: Id uero ad genus ddiberatiuum pertinet & demonstratiuū. In cōfirmatione:Confirmatio est:per quā argumentando nostræ causæ fidē & auctoritatem & firmamentū adiungit oratio:ita scribit Cicero li.i.rhe.de Inuentione. Confutatiōe:hāc cicero dicto libro appellat. Reprehensio uem:ait enim. Reprehensio est per quā argumētando aduersariorum cōfirmatio diluitur:aut infirmatur:aut alleuiatur.Fabi⁹ uero libro.v.Refutationē uocat:ait enim:refutatio dupliciter accipi potest:Nam pars defensoris tota est posita in refutatiōe:Et quæ dicta sunt ex diuerso debēt utrinq; dissolui.

Adiumenta nostra exp.quod munus est confirmationis.Dissoluerimus id munus est cōfutatiōis. Absolute perfecte nihil enim necessariū prætermittetur. Munus oratorium cōfecerimus.Superius de Verisimili narratione dixit:Nunc quod reliquum est: quoniā de rerum inuentione disputādum est in q̄ singulare cōsumit oratoris officium &c. Noster doctor Hermetes:Et hermetes & hermes in antiquis inuenio:Præterea negantes rhetoricē hāc ad herēniū Ciceronis esse inter alia quoq; puerilia asserunt hoc dicentes Nusq̄ legi hermentē Ciceronis doctorē: Nōn aduertentes in scribenda dicendi arte Ciceronem plures secutū.Quod quidem in prologo.li.ii.in.rhe.de inuentione sic edocet.sed oībus unū locū coactis scriptoribus quod quisq; commodissime præcipere uidebatur excerpsimus & ex uariis ingeniis excellentissima queq; libauimus &c.

FRAN.M. Constitutio est prima. Diffinit prius quid sit constitutio:Deinde quot sint exponit:qdā ut Cicero I rhetoricis suis de inuentione:primam conflictionē causarum statum dixerunt esse:quos Quintilianus recte putat sensisse:sed parum elocutos esse:quoniam nō prima cōflictio status est: sed quod ex prima cōflictione nascitur: ut non duorum īter se corporum cōflictio dici recte sonus potest: sed quod ex cōflictione remittitur:exēpli causa: occidisti hominem:non occidi:status erit an occiderit:nā ex depulsione sola nullus stat⁹ efficitur. itē fecisti sacrilegium: nō feci sacrilegium: sed furtū: status erit quod ex hoc nascitur: qd fecerit ex his autem apparet:illud coniectura.Hoc finitione quærendum:& in eo iura q; pars resistitan fecerit uel qd fecerit:sunt alique causæ quæ duos aut plures hñt stat⁹ ut in ofone ꝓ rabirio posthumo: sed unus potētissimus ē:in quo res uertit maxīe:qdā

¶ De constitutione

Onstitutio est prima depcatio defensoris cū accusatoris in simulatione coniuncta. Cōstitutiōes itaq;: ut ante diximus:tres sunt.cōiecturalis:legitima:iuridicialis. Coniecturalis est cum de facto cōtrouersia est:hoc modo. Aiax ī silua postq̄ resciuit:quæ fecisset per insaniam: gladio incubuit. Vlysses interuenit:occisum conspicatur: corpore telum cruentum educit. Teucer interuenit: ubi occisum fratrem & inimicum fratris cum gladio cruentato uidet: capitis arcessit. Hic quoniam coniectura uerum quæritur: de facto erit controuersia: & ex eo constitutio causæ coniecturalis nominatur.

statū eē uoluerūt:id quod appareat ex intētione: & ii oēs effugerūt quæstiones:qdam ut Cicero hoc loco primam crediderunt eius esse in quē ageret depulsionem:sed non semper qui respondit statum facit sed sæpe is q propositionē suam confirmat:uarius igiť est:pro conditiōe causarū & modo is qui agitis:modo is cum quo agitis:ipsum elicit:Nam si accusator sic intendat hoīem occidisti:si negat reus:statum faciet qui negat:quod si iure a se q; adultis:esset dicat occisum.quoniam lex permittit adulterum domi tuæ in adulterio deprahēsuꝫ occidere:nisi aliqd accusator rñdet:nulla lis est:sed si nō fuit inqt adultis:qa depulsio incipit actoris esse:ille statū faciet:& ita erit status ex prima depulsione:sed ea fiet ab accusatore non a reo. Deprecatio:Depulsio.deprecari.n.proprie est depellere quod obiicit.significet & simpliciter recusare Virg.Mereor mortem:nec deprecor inquit: Ouidius sæpe precor mortem: Mortem quoq; deprecor idem:ne mea sarmaticum contegat ossa solum :græce deprecatio ἀπόφασις uocatur: intentio autem κατάφασις nominatur. Cum accusatoris insimulatione:quia nisi accusator intēderet nemo deppelleť insimulatio accusatio est:insimulare autem accusare.accusator:ut diximus sic intendit occidisti hoīem: defensor sic depellit:non occidi:cōiecturalis q̄stio est:an occiderit:itē occidisti:occidi:sed iure hoc iuridicialis absoluta:q̄uæ si ponā aliqd extrinsecus sumas:ut occidi:sed iure:ille enī occidere me uolebat:efficiť iuridicialis assumptiua:Nam rationem assumit extrinsecus quare id fecerit:eodem mō fecisti feci:sed me lius fuit:q̄ nō facere:& est cōparatiua constitutio:ut de illo qui cum sic ab hostibus obsideretur:ut effugere nullo modo posset:ita cōuenit cum illis ut arma omnia relinqueret:& egredi permitterеť: Accusatus

enim deinde

enim deinde quod arma reliquisset: reliquit inquit sed melius fuit: q̄ famae perire: & exercitum amittere.
Coniecturalis constitutio: quot essent constitutiones ostendit: nunc cuiusmodi sint tum diffinitione tū exemplo & coniecturalem primum quae a coniectu hoc est directione quadam rationis ad ueritatem di cta est: unde & somniorum atq; omnium interpretes coniectores uocamus Graece στοχαστικη uocatur στοχαστα enim coniector est. Controuersia lis & certamen quia alter instat factum esse: alter negat: & con trouersia nascitur hinc intentione illinc depulsione. De facto facere. est generale uerbum tam ad facta q̄ ad dicta: ideoq; de facto ait: & non addidit dicto: Nam etiam ex dicto controuersia nascitur: ut si quis aliū accuset: q; aliquid contra libertatem dixerit: & instet dixisti contra libertatem: non dixi controuersia est an dixerit. Aiax exemplum est ex sophodis tragoedia sumptum quae aiax μαστιγοφορος inscribitur: cū Achillem paris in apollinis templo ipso fauente apolline sagittis occidisset: certamē inter principes grae corum de eius armis cuiusnam deberent esse: exortum est: ea aυtem uocamus thetidi egregie fabricaue rat: cumq; responsum ab oraculo esset propinquiori ac fortiori adiudicari debere: duo insurrexerūt Aiax Talamonius: & Vlysses: Qui ea sibi arma dari contenderent: magnis apud agamēnonem studiis acta res est: superior in causa ulysses fuit. quod adeo indigne tulit Aiax: ut insaniam uerteretur: & furens dum in Vlyssis irrumpere credit tentorium: stabula ingressus est: ubi graecorum praeda seruabatis: ingentem illic suem caeso omni fermo armento ac grege captum de pauimento suspendit: & uirgis caesum prius trucidauit: Vlyssem esse arbitratus: postea uero cum ad sese rediisse demum cognouisset: pudore simul & desperatione quadam compulsus: in desertum locum se contulit: & gladio superincubuit: sed illuc casu Vlysses perlatus aiacem intuetur: accurrit gladium e uulnere educit: Ecce & Teucer qui fratrem occi sum uidens & iuxta fratris inimicum cruentatum in manu gladium tenentem: Vlyssem statim caedis fraterne reum facit: dicens occidisti fratrem meū aut Vlysses non occidi: quaestio est an occiderit agen dum est disputatione quae sumitur ex coniecturis. Quae per isaniam fecisset: quoniam Vlyssem & illius famulos occidisse crediderat. Conspicatur a con & spicio conspicor descendit: quod uerbū genus mu tat & declinationem: significationem uero retinet: quaedam sunt uerba quae in compositiōe mutant ge nus & declinationem simul & significationem: ut facio inficior. Capitis arcessit: accusat: & citat accesso uoco est: arcesso: accuso: auctores diomedes & Caper: uerba autem quae ad accusationem: pertinent: uel defensionem: damnationem: uel absolutionem: cum genitiuo construuntur: ut damnatur adulterii ab soluitur caedis: postulatur repetundarum: accusatur peculatus. Hic in hac causa.

De constitutione. Tit. xxvii.

ANT. M. Constitutio est: constituere est proponere & dicere quid in controuersia sit: ut scribit Victo rinus. libro. i. rhe. Vtq; fabius. li. iii. inquit: Quod nos statum: id quidam cōstitutionē uocant: alii Quae stionem. Alii quod ex quaestione appareat statum graeci stasin uocant: Quae appellatio dicitur ducta uel ex eo q; ibi sit primus causae congressus: uel q; in hoc causa consistat. Statum quidam dixerunt primam causarum conflictionem: quos recte sensisse parum eloquutos puto: inquit fabius Non enim est status pri ma conflictio fecisti non feci: sed quod ex prima conflictione nascitur idest genus quaestionis fecisti: non fecisti an fecerit: hoc fecisti: non hoc feci: quid fecerit. Cicero autem libro. i. rheto. de inuentione sic: Eam q; stionem ex qua causa nascitur Constitutionem appellamus. Constitutio est prima cōflictio causarum ex depulsione intentionis profecta: hoc modo: fecisti: nō feci: aut iure feci. Cū facti controuersia est quo niam coniecturis causa confirmatur. Constitutio coniecturalis appellatur &c. Deprecatio: Cicero li bro. i. rheto. de inuentione ait: Deprecatio est quum & peccasse reus consulto peccasse confitetur. Et ta men ut ignoscatur postulat: quod genus per raro potest accidere: Vbi Victorinus ait q; haec Depreca tio non nisi apud imperatorem aut apud populum ualet: apud iudices uacat. Idem Cicero libro. ii. eius dem operis ait. Deprecatio est in qua non defensio facti sed ignoscendi postulatio continetur: hoc ge nus uix in iudicio probari potest: ideoq; concesso peccato difficile est ab eo qui peccatorum uindex esse debet ut ignoscat impetrare &c. Fabius etiam libro. vii. sic. Vltima est deprecatio: quod genus causae ple riq; negarunt in iudicium unq̄ uenire. Quin Cicero quoq; pro ligario idem testari uidetur: quum dicit: Causas egi caesar multas equidem tecum: dum te in foro tenuit ratio honorum tuorū: Certe nunq̄ hoc modo: Ignoscite iudices errauit lapsus est non putauit: si unq̄ post hac &c. In Senatu uero & apud po pulum & apud principem & ubicunq; iuris clementia est. Insimulatione: accusatione.

Legitima constitutio est: cū ex scripto: aut ex scriptis aliquid controuersiae nascitur. Ea diuiditur in partes sex: scriptum & sententi am: cōtrarias leges: ambigu um: diffinitionem: translationem: ratiocinationē. Ex

FRANCI. M. Legitima constitutio νομικη graece dicitur: huius partes sex sunt: singulas adiectis explicat exemplis: Prima autem pars est cum ex scripto & sen tentia controuersia nascitur: quoniam uo luntas eius qui scripsit ab eo quod scriptū est dissentire uidetur graece κατ ρητον di

scripto & sententia nascitur controuersia: cum uidetur scriptoris uoluntas cum ipso scripto dissentire: hoc modo. Si lex sit quæ iubeat eos: qui propter tempestatem nauim reliquerunt: omnia perdere: eorum nauim: cæteraq; esse si nauis conseruata sit: qui remanserunt in naui: magnitudine tempestatis omnes perterriti nauim reliquerunt: & scapham conscenderunt præter unum ægrotum. Is propter morbum exire & fugere non potuit: Casu & fortuitu nauis in portum incolumis delata est. Illā ægrotus possidet. Naui petit ille: cuius fuerat. Hæc cōstitutio legitima est ex scripto & sentētia: Ex cōtrariis legib⁹ cōtrouersia cōstat: cū alia lex iubet aut pmittit. Alia uetat qdpiam fieri: hoc modo. Lex uetat eū: qui de pecuniis repetundis damnatus sit: in contione orationē habere.

citur καιδιανοιαν Si sit lex: ostendit quomodo sententia scriptoris a lege dissentire potest: lex est: Si tempestate coactus quispiam nauem reliquerit. Inscripto: in eo quod scriptum est: Si ambiguum fuerit & dupliciter intelligi potest ut dato ꝗ uolet: quod exemplum inferius est. Aut ex scripto: ex eo quod scriptum est: cum uoluntas scribentis diuersa a scripto fuisse uidetur: ut paulo post de naui eius uel eorum nauis sit: cum rebus omnibus quæ in naui remanserunt hoc modo qui nauem timore tempestatis reliquerit: nauem & quæ in ea bona habet: amittito: eius qui in naui remanserit: nauis: & quæ bona in ea sunt esto: Magnitudine tempestatis cæteri præteriti sunt in scapham coiecerunt & in tutum locum receperūt: unus remansit ægrotus qui fuisset si ei per ægritudinem licuisset: nauis forte fortuna in columis in portū delata est: egrotus q remāsit in naui: lege agit & nauē: ac bona q̄ in ea sunt possidere uult: sed his cuius nauis erat: non patiē suā esse dicens: Cumq; legis uerba negare non possit: sententiam ac uoluntatem scriptoris aliam fuisse asserit: Nec simpliciter intellexisse eos qui in naui remanerent quicunq; essent: sed eos dumtaxat qui defendendi gratia remanerent: Tu autem non defendisti nec defendere potuisti: quoniam ægrotus: tibi igitur nauis adiudicari non debet: hoc loco tantum ostendit Cicero quomodo ex scripto & sententia controuersia oriatur: libro secundo quibus utraq; pars argumentis uti possit docebit. In scapham: parua est nauicula scapha quam trahunt nautæ maiori alligata naui: uel in nauim sublatam fuerunt: illincq; in aquam deiiciūt: ea autem ad usus plurimos utuntur: & necessarios. Casu & fortuito: casu & fortuna differunt tamen: quicquid enim nobis præter opinionem nostraꝫ accidit casus dicitur: a cadendo: cadere enim accidere est: & est cuius ratio & causa in rebus secreta est: Auctor est Aurelius Augustinus. Boetius libro quinto de consolatione inopinatum dicit esse euentum ex confluentibus in his quæ ob aliquid geruntur ab effectu causam notificantem: fortuna uero erit: quæ ne ab effectu quidem causam notificat: & cuius ratio penitus ignoratis. Ex contrariis legibus: secunda pars est legitimæ constititionis quæ αντινομια græce uocatur & est quotiens controuersia nascitur: quoniam contrariæ inter se leges sunt: uel una lex quæ duo diuersa compræhendit: ut lex est quæ iubet si quis uirginem uitiauerit: illius uirgo uel matrimonium uel mortem eligere possit. Et quidam forte eadem nocte duas uitiat uirgines: quarum altera mortē petit: altera matrimonium: hic una eademq; lege uirgo utraq; agit: quoniam duo contraria capita compræhendit: item due sunt contrariæ leges: altera ut qui tyrannum occiderit: petere præmium possit: altera ut tyranno occiso: quinq; ex proximioribus eius occidantur: uxor interficit Tyrannum: petit præmium uitam filii: quem uult lex occidi: nascitur ex legum contrarietate controuersia. Athenis ambæ hæ leges fuerunt.

ANTONIVS MANCI. Legitimā constitutio: est que in legibus & scriptis uersatur. Ex scripto: ex lege aliqua: uel testamento: uel pacto uel stipulatione. Ex scriptis: ex legibus testamentisue aut pactis aut stipulationibus &c̄. Ex scripro & sententia nascitur controuersia: Fabius libro. vii. ait Scripti & uoluntatis frequentissime inter consultos quæstio est: & pars magna controuersiæ iuris hinc pendet. Eius genus unum est in quo & de scripto & de uoluntate quæritur. Id tum accidit: quum est in lege aliqua obscuritas aut uterq; suam interpretationem confirmat: aut aduersarii subuertit: ut hic fur quadruplum soluat. Duo surripuerunt pariter. x. milia: petuntur ab utroq; quadragena: illi postulant: ut uicena conferant. Nam & actor dicit hoc esse quadruplum quod petat. Et rei hoc quod offerāt. Volūtas quoq; utrinq; defenditur: aut quum de altero intellectu certum est de altero dubium. Ex meretrice natus ne concionetur. Quæ filiū habebat pstare cœpit: prohibetur adolescens concione. Nā de eius filio quæ ante partum meretrix fuit certū est. Quum uideē scriptoris uolūtas cum scripto ipso dissentire. Est & aliud exēplum quod ponit fabius. li. vii. fit. n. quum ipsis uerbis legis reperimus aliquid per qđ probemus aliud legumlatorem uoluisse ut in hac cōtrouersia. Qui nocte cum ferro deprehensus fuerit alligetur. Cum anulo ferreo inuentum magistratus alligauit: hic quia est uerbū in lege deprehensum satis etiam significatum ui detur non contineri lege nisi noxium ferrum. Sed & qui uoluntate nitetur scriptum quotiens poterit infirmare

fitmare debebit. Qui ſcriptum tuebitur adiuuare ſe etiam uoluntate tentabit. Ex contrariis legibus: omnibus autem manifeſtum eſt inquit Fabius lib. vii. Nunquã eſſe legem legi contrariam iure ipſo: quia ſi diuerſum uidiſſet alterũ altero abrogaretur: ſed eas caſu colligi & euentu. Id autẽ pluribus uerbis illic & exemplis aperit. De pecuniis repetundis damnatus hæc accuſatio proprie cadit in eos qui cũ forent magiſtratus prouincialibus aut ui aut dolo eripuerunt pecunias: aut uaſa præcioſa: ueſtem frumentum nauigia: nũmos: mutatur autem e in u. In concione. Aulus Gellius lib. xvii. ſcribit concionem tria ſignificare: locum ſuggeſtumq; unde uerba fiunt. Item ſignificare cætum populi aſſiſtentis. Item orationem ipſam quæ ad populum diceretur.

Altera lex iubet augurem indemortui locum: qui petat: in contione nominare. Augur quidã damnatus de pecuniis repetundis indemortui locum qui petat: nominauit: petitur ab eo mulcta. Cõſtitutio hæc eſt legitima ex contrariis legibus. Ex ambiguo controuerſia naſcitur: cum res in unam ſententiam ſcripta duas: aut plures ſentẽtias ſignificat hoc modo. Paterfamilias cum filium hæredem teſtamẽto faceret: uaſa argentea uxori legauit. Tullius hæres meus terentiæ uxori meæ triginta pondo uaſorum argẽteorum dato: quæ uolet. Poſt mortem eius uaſa præcioſa: & cælata magnifice illa petit. Tullius ſe quæ ipſe uolet: in triginta pondo ei debere dicit. Conſtitutio legitima ex ambiguo. Ex diffinitione conſtat cauſa: cum in controuerſia eſt: quo nomine factum appelletur: ea eſt huiuſmodi.

FRAN. MATV. Cum alia lex iubet: Modeſtus iure conſultus legis uirtutem hãc eſſe ait. Impare uetare: permittere: punire: inter iubere & permittere multũ intereſt: quoniã qđ iubet lex: neceſſario faciendum eſt: quod permittit in tua poteſtate eſt: ut facias uel nõ facias: ideoq; diligenter intuendũ eſt. Quoniam ſi lex permitteret aliqd fieri uel non fieri: & alia lex cogat uel uetat: in huius comparatione quæ permittit parum ualet: illud præterea conſiderandũ eſt ꝙ legum aliæ aliis derogat aut abrogãt. Derogare eſt aliquid tollere. Abrogare uero penitus remouere ut ſuperius quoq; dictum eſt. Iubet & uetat. Similis ſunt leges quæ iubent & uetant quantũ ad uim attinet: quãtam enĩ ille iubendo uim habent: tantam hæ uetando. Lex uetat: exemplũ ponit cõtrariarum legum: lex eſt augur indemortui locum qui petat. nominaro uidelicet nominet augur eum qui ſubſtitui indemortui loco quærit. Alia lex uetat: tamen qui damnatus ſit de pecuniis repetundis in contione orationem habere. Accidit ut augur aliquãdo damnatus de pecuniis repetũdis. indemortui locum qui peteret nominauerit. Accuſatur: non licet tibi in contione indemortui locum qui petat nominare: nam lex eſt quæ prohibet qui de pecuniis repetundis damnatus ſit: hoc facere tu de pecuniis repetundis damnatus fuiſti: ergo tibi non licet. Tum ille immo uero licet. Nam lex eſt quæ iubet augurem indemortui locum nominare. Ego augur ſum: ideo indemortui locum qui petit in cõtione nominaui: accuſator & defenſor ſuam uterq; legem habet. Qua cauſam ſuam defendat. De pecuniis repetundis: repetundarum & de pecuniis repetundis dicitur: nec habet alios caſus: & repetundarum cum dicitur ſub intelligitur pecuniarum. Quo nomine pecuniæ: & omnia quibus diuitiæ conſtant continentur. Hæc accuſatio propriæ cadit in eos qui cum magiſtratus eſſet: prouincialibus aut ui aut dolo eripuerunt: pecunias: aut uaſa præcioſa: ueſtem frumentum nauigia: numos.

Indemortui: ſuppletur ſubſtitui. Indemortuus dicebatur qui ante tempus magiſtratus peracti morabatur: ut conſul qui magiſtratus annuus erat: ſi ante anni finem mortuus eſſet: indemortuus itaq; eſt in ipſo magiſtratu mortuus: cui qui ſubſtituebatur: ſuffectus nominabatur Contio cogregatam multitudinem populi ſignificet & orationem: quæ habetur. Ex ambiguo: tertia pars eſt legitimæ conſtitutionis αμφιωολια græce dicitur. Et eſt quãdo controuerſia naſcitur in ſcripto: cum in duas plures ne ſententias trahi poteſt multis modis aliquid ambiguum dicitur. exemplum ponit Cicero in perſona propria factum: habuit enim ex Terentia uxore filiũ. Teſtamentũ igitur cõdens Tullius inquit: hæres meus terentiæ uxori meæ. xxx. pondo uaſorum argẽteorum dato quæ uolet. Dato prodet. Volet: ad terentiam referri poteſt: & ad hæredem: quæ uolet heres meus uel terentia: & huic naſcitur ambiguitas. Celata magnificentia ut nõ ſolũ pondus ea faceret præcioſa: ſed etiã artificiũ.

Triginta pondo: hoc eſt libellas ſex tertius inquit Varro eſt dupondius & ſemis ideſt duorũ pondo & ſemis: & addit pondo autem libelli eſt & libellum dicit pondo eſſe & nõ libram: quoniã ueteres quemadmodũ nũc nos librã habuerunt & libellam. nam libra præcioſiores res uendũtur: libella uero uiliores. Ex diffinitione ορος græce dicitur diffinitio cũ non de facto ambigitur: ſed de facti nomine controuerſia naſcitur: diffinitionis conſtitutio appellatur: ut ſi accuſatur quiſpiã ſacrilegii: qui rem ſacram ſubſtulit de loco nõ ſacro: & fateatur ſe rem ſurripuiſſe: ſed furtũ nõ ſacrilegiũ feciſſe: qm̃ is ſacrilegiũ faciat: qui rẽ ſacrã de loco ſacro auferat. Exemplũ ipſe adiicit Cice. qđ huiuſmodi eſt.

ANTO.M. Altera lex iubet. Ordo est. Altera lex iubet augurem in concione noiare supple eum qui petat locu indemortui. Indemortui:indemortuus dicebatur:qui in magistratu nondum finito moriebatur. Mulcta. Vlpianus de uerborum significatione scribit. Pœnam generalem nomen esse omnium delictorum coertionem. Mulctam uero specialis peccati:cuius animaduersio hodie pecuniaria est. Pœna autem non tantum pecuniaria:uerum capitis &c. Plautus tamen in amph.ait. Nunquid cau sam dicis:quin te hoc mulctem matrimonio. Et Cic.lib.i.tuscu.ait. Quæ est igitur eius oratio:qua fa cit eum plato usum apud iudices iam morte mulctatum. Ex ambiguo controuersia nascitur. Vt Fa bius libro.vii.scribit Amphibologiæ species sunt innumerabiles:aut enim uocibus accidit singulis aut coniunctis. Singula afferunt errorem quum pluribus rebus aut hominibus eadem appellatio est hōnyma dicuntur:ut gallus:utrum enim gentem an nomē auis significet incertū est. Et Aiax an the lamonius an oilei filius uerba quoq quædam diuersos intellectus habent:ut Cerno. Quæ ambigui tas plurimis modis accidit. Vnde fere lites præcipuæ ex testamētis quum de libertate aut etiam here ditate contendunt ii:quibus idem nomē est:aut quid sit legatum:quæritur in coniunctis plus ambi guitatis:ut Aio te æacida romanos uincere posse. Per collocutionem ubi dubium est quid quo referri oporteat ac frequētissime quum quidem quod mediū est utrinq possit trahi:ut de Troilo Virgilius. Lora tenens tantū. Hic utrum φ teneat tantū lora:an quāuis teneat tantū trahatur quæri potest. Vn de controuersia illa. Testamēto quidam iussit poni statuam auream hastam tenentem. Quæritur an statua hastam tenens aurea esse debeat. An hasta esset aurea in statua sæpe utri duorum antecedentiū sermo subiectus sit in dubium est unde est controuersia:hæres meus uxori meæ dare damnatus esto argenti quod elegerit pondo centum. Vter eligat quæritur. Quæ uolet:hic consistit amphibologia: utrum enim ad Tullium uel ad Terentium referendum sit dubium est. Ex diffinitione. Victorinus libro primo rheto.sic ait. Definitio talis est. Homo est animal rationale bipes risus capax. Descriptio uero talis. Homo est:qui rectum uerticem rotundo capitis attollit:cuius sunt sub collo humeri bra chiaq demissa:& cætera in hūc modū. Diomedes autem sic:diffinitio est oratio:quæ id de quo quæri tur aperte describit & determinat. Cicero sic eam diffinit. Diffinitio est oratio:quæ qd sit de quo quæ ritur ostendit q̄ breuissime.

FRAN.M. Lu. Apuleius Saturninus tribu.ple.legem tulit ut frumentum po pulo diuideretur:semissibus & trientibus. Cæpio qui quæstor Vrbanus erat existi mans tantam largitionē pati rempubli. nō posse: aduersus Saturninum contio nem habuit:sed id Saturninus contēnēs ferre legem perstitit quā pronūciaturus: cum pulpitum ascendisset Cepio pontes disturbauit. Cistellam disiecit: in quibus tabellæ cōtinebantur. Cepionem Satur ninus maiestatis accersit. Quod magistra tuum læserit populi romani sic igitur i stat. læsisti maiestatem: φ tribuno pleb.le gem ferre uolente impedimēto fuisti: ille nō læsisse maiestatem dicit:sed potius læ dere uolentem prohibuisse:quoniam Sa turninus contra senatus bonorūq om nium uoluntatem ferre legem uolebat:fa ctum cōuenit:sed quid sit maiestatem læ dere diffiniēdum est:& propterea diffini tiua dicitur constitutio. Frumētaria de diuidēdo frumēto. De semissibus & tri entibus:uolebat enim ut frumentum se missibus & trientibus populo diuideretur & distribueretur. Nomina quæ ad pondus pertinēt nu merum & mensuram: pro se inuicem poni solēt. pondus pro numero:numerus pro pondere:& pro his mensura: omnia tamen ad partem integram referri conuenit uel ponderis: uel mensuræ uel nu meri. Quod ut apertius intelligatur as est libra untiarū duodecim:cum semissem dico:dimidiam par tem assis intelligo:si de pondere sermo est. Dimidium tabellæ accipio:si de agris loquimur:semissem dimidium iugeris esse interpretor: si de mensura ut frumentum:uini:olei: Semissem modium dimi dium intelligo. Trientem uero quartam partem:cū igitur semissibus ait de frumento loquēs dimi dium modiū significet:cum trientibus inquit tertiam partem exprimit. Saturninus enim legem fru mētariam de semissib⁹ & triētibus ferebat:ut iis qdem semis daretur frumēti.i.dimidius modius:illis

Cum Lucius saturninus legem frumentariā de se missibus & trientibus laturus esset. Quintus Ce pio:qui per id temporis quæstor urbanus erat:do cuit senatum:ærarium pati non posse largitionem tantam. Senatus decreuit:si eam legem ad populū ferat:aduersus rēpu. uideri eum facere. Saturninus ferre cœpit:collegæ intercedere:ille nihilominus ci stellam detulit. Cepio ut illum contra senatuscōsul tum intercedentibus collegis aduersus rempubli. uidit ferre:cum uiris bonis impetum fecit: pontes disturbat. cistas deiicit:impedimēto: est quo secius feratur lex. Arcessitur. Cepio maiestatis. Constitu tio est legitima ex diffinitione. Vocabulum enim diffinitur ipsum: Cum quæritur quid sit minuere maiestatem. Ex translatione controuersia nasci tur: cum aut tempus differendum: aut accusato rem mutandum:aut iudices mutandos reus dicit.

uero qui minus pauperes essent trines hoc est quarta modii pats donaretur. Caeterȩ maiores nostri oẽm summam per partes assis diuidebant: ut haereditatem: agros: ordines Assem pro libella accipiebãt: & in duodecim partes distinguebaut: quarum singulae unciae dicebantur ab imo: sextans: duas: uncias: quadras: tres: trines: quatuor quincunx quinq;: semis: sex untias continebant: unde & sic dicitur quod sit dimidium assis & a graeco descendit a qbus τουμισι uocatur mutata in 's aspiratione quod fieri in multis consueuit septunx septem a septem & untia: bes: octo. olim autẽ des dicebatur: quasi' dempro triente: dodrans nouem quasi dempto quadrante: dexrans. x. quasi dempto sextãte deunx: undeci: quasi una de asse dempta uncia: inde uutia quasi una'nam ab uno dr̃. Quaestot Vrbanus: quaestorȩ alii urbani erant: qui & errarii uocabanr̃: ii aũr publice pecuniae curã gerebãt: alii ad exigẽda uectigalia in ꝓuincias mittebanr̃. Alii malificia qui conrebãt a quorȩ quaestionibus exercendis quaestores uocati sunt: auctor Varro: sed q pecuniae praeerant quaestores nominabanr̃: ꝙ inquirẽdae pecuniae & cõseruãdae cã crearentur: & qa de capite ciuis romani in iussu populi nõ'erat lege ꝑmissum cõsulibus ius dicere: quaestores cõstituebanr̃ a populo qui capitalibus rebus praeessent: & hii parricidii appellabanr̃ quorũ & lex. xii. tabularũ meminerat: quaestor ergo urbanns qui idem & curatius uocabatur: & publicae praeerat pecuniae. Aerarium. locus in quo publicae reponebantur pecuniae: aerarium uocabatur ab aere: cuius nomine omnis pecuniae continebantur: argentũ etiam & aurũ siue graue esset siue signatũ aerarium suum in aede Saturni romani esse uoluerũt: quoniam tempore quo Saturnus Italiam incoluit fertur in eius finibus furtũ nullũ esse cõmissum. Aut quia sub ille nihil erat cuiusq̃ priuatũ: ut apud euꝫ locaretur populi pecunia cõmunis sub quo fuisseut cũctis uniuersa cõmunia. Senatus decreuit. Cũ de hac lege frumẽtaria quã Saturninus ferre uolebar. cepio in senatu retulisset in hanc sñiam senatus consultũ factum est: contra tempu. esse si eam saturninus ferat. Collegae aliĩ tribuni nam ii sunt collegae qui ad eũdem elligũtur magistratum. Intercedere impediebant: est autem propriae ui aut uerbo in mediũ se opponere & impedimẽto esse. Ille Saturninus qui senatus consultum contemnebat. Pontes disturbat: uel scalas intelligis gradusq; per quos in suggestum ascẽdebatut ut per transuersum posita tigna cũ tabulis instar pontis: eminens aũt extruebatur pulpitum. unde lex recitaretur & ab omnibus qui circũfusi erant exaudiretur: caeterũ pons est per quem sup prohibitũ ambulamus elementũ: uel aer: sit uel aqua: cistellam capsulam: nam cista capsa est cuius diminutiuũ est cistella: graecum autem uocabulũ est. Acersir maiestatis. lex iulia maiestatis in eos qui contra rempub. aut imperatorem aliquid moliti essent: suũ extendebat uigorem: cuius poena animae amissionẽ sustinent: & memoria rei etiam post mortem damnatur ex translatione. quinta pars est legitimae constitutionis: quae aliis quoq; nominibus appellar̃. Nam cõmutatio transumptio & trãspositio dicitur. Hermagoras primus principalem fecit constitutionem μεταλαψιν graeci uocant translatiua nominatur: quoniã ait Cicero in rhetoricis de inuentione actio translationis & cõmutationis indigere uider̃: est aũt actio ius persequendi in iudicio quod tibi debetur. Vrimur hac cõstitutione quotiens ex eo pendet causa: ut ab alio nos accusati debere dicamus: aut non nos sed alios accusati aut non apud hos: sed apud illos: non hac lege: sed illa: nõ hoc crimine sed illo: nõ hac poena sed illa. Aut tẽpus: ut si cũ aliquo cõueneris: te illi daturũ inter qnquẽniũ centũ: & ille ante tempus postulet: nõ negas te centũ debere: sed ante tẽpus peti dicis ideoq; differendũ expectandũq; ut quinquẽniũ praetereat. Aut accusatorem ut si ignominiosus sit aut infamis accusator qui actionem habere nõ possit fatebimur obiectũ crimen: sed murandũ esse accusatorem dicemus. Murandũ, iudices: ut si dictũ olim fuisset non debes apud praetorem petere fideicõmissum: sed apud consules maior enim praetoria cognitione sũma est item si sacerdos tempore nostro apud praetorem accusatus ad Episcopum quem iudicem suum esse dicat rem deferri postulet.

ANT. M. Lucius saturnius. Lu. Apuleius saturninus trib. plaeb. seditiosus fuit. de quo plura Ply. de Viris illustri. ubi etiã ait: ꝙ aurũ dolo aur scelere caepionis partũ ad emptionem agrorũ conuertit: aqua: & igni interdixit ei qui in leges suas non iurasset. Meminir & Liuius lib. lxix. Legem frumentariã: ad frumẽtum pertinentẽ. De semissibus & trientibus: idest de sexta parte & quarta. Semis enĩ sexta pars assis est. Triens uero quarta. erant autem & pondera & mẽsurae. Quaestot urbanus aiũr quaestores appellatos ꝙ publicae quaerẽdae pecuniae praepositi essent. Erat aũt quaestorũ aliquis: qui aerarii: & urbanae pecuniae curam gerebat. Aliquis uero prouincias exigẽdis uectigalibus sortiebatur. Aliquis maleficia conquerebat. Varro aũr sic ait. Quaestores quaerendo: ꝙ cõquirerenr publicas pecunias & maleficia. Aerariũ dicitur locus publicus: ubi reponũtur thesauri uel pecuniae ab aere. Vnde prius pecunia fuit. Largitionem: largitas rationabilis dicitur largitio uero uitiũ: quũ ob iniustam cãm alicui largiũtur aliquid: refertur aurẽ ad prodigalitem non liberaliratem. Intercedere oppugnare & impedire caeperunt. Cistellam qua'scilicet suffragia populi in creandis magistratibus legibusq; ferendis colligebantur: hanc aliĩ Sitelam appellant. Cicero enĩ in oratione pro Cornelio de maiestate sic ait. Neq; maius est legere codicẽ cũ intercedatur q̃ sitelam ipsam cũ ipso intercessore deferre. Pontes: gradus quibus pulpitũ ascẽdebant. Quo secius: ut aliter. Maiestatis. Cice. lib. ii. rhe. de inuẽ. sic ait. Maiestatẽ minuere est de dignitate aut amplitudine aut ptãte populi: aut horũ qbus populus ptãteꝫ dedit aliqd derogare. libro aũt scdo rhe. ad herẽniũ idẽ Ci. sic Maiestatẽ is minuit: qui ea tollit: ex qbus reb⁹ ciuitatis amplitudo constat: haec sunt ea quae capiunt suffragia populi & magistratus consiliũ. Nempe igitur tu & populũ suffragio: & magistratũ ꝯsilio

priuasti: quum pontes disturbasti. Item ex contrario maiestatem is minuit: qui amplitudinem ciuitatis detrimēto afficit. Ego nō affeci: sed prohibui detrimēta: ærarium cōseruaui libidini malorū restiti. Maiestatem omnē interire nō passus sum &c̄. Ex translatione idest trāsmutatione: num alio modo alio tempore: alio loco num alia lege: num alio quærente: aut agente. Tempus differēdum: ut si quis ab aliquo cōmodatū frumentum peteret mēse aprilis: debitor uero diceret se debere in iunio post messem scilicet. Accusatorem mutandū: ut si dominus accusaretur a liberto & seruo iam manumisso: aut patronus a cliente: aut pater a filio. Cauent enim leges ne quis horum prædictos accusent. Iudices mutandos: ut si quis accusaretur episcopo cum esset accusandus prætori. Reus. i. accusatus: is enim est reus: qui defendit & propulsat accusationem. Vt autem Festus ait: reus dictus est ab re quam promisit ac debet.

Hac parte cōstitutionis græci in iudiciis: nos in iure ciuili plærūq; utimur. In hac p te nos iuris ciuilis sciētia iuuabit. In iudiciis tn̄ nō nihil utimur: ut hoc modo. Siquis peculatus accusetur: qd' uasa argentea publica de loco priuato dicatur sustulisse: possit dicer̄ cū diffinitione sit usus: quid sit furtū: quid peculatus: secum furti agi: nō peculatus oportere. Hæc partitio legitimæ cōstitutiōis his de causis raro uenit ī iudiciū.

FRAN. M. Hac parte græci Trāslatione græci in causis iudicialibus & criminalibus utebantur cū dicebant nō esse dānandū hac pœna: nō hoc tpe non apud hunc magistratū nostri magis in petitionibus & in re pecūniaria usi sunt item græcis prætoriæ exceptiones certe nō erant: nec a causa cadebat qui nō sic agebat ut causa postulabat. In iure ciuili: quotiens de iure quæstio est. Nouimus aūt multas iure ciuili comparatas exceptiones defendēdorū eorum gratia: cū quibus agitur: sæpe enim accidit: ut licet ipse persecutio quā actor experitur iusta sit: tamē iniqua sit aduersus eum cū quo agitur. uerbi gratia: si metu coactus aut dolo īductus uel errore lapsus stipulanti titio promisisti: quod nō debueras promittere palam est te iure ciuili obligatum esse: & actio qua intenditur dare te oportere efficax est: sed iniquum est te condemnari: ideoq; datur tibi exceptio causa metus aut doli mali: aut in factū composita ad impugnādam actionem plurima ad hoc ac diuersi generis exempla: ex libris iuris ciuilis: ubi de actionib⁹ tractatur: sumere studiosis licebit. In iudiciis tamē: more græcoꝝ: quāuis in iure ciuili & pecuniariis tantū causis trāslatione uti soleamus in iudiciis quoq; uti nos contigit: ita tamen ut ad eam per diffinitionē accedatur: & prius rerū uocabula diffiniantur. Quintilianus uix in ulla ait controuersia trāslationis statum reperiri: ut non & alius in eadem recte dici possit: ideoq; a quibusdam eum esse exclusum. idem dicit translationem non habere quæstionē de qua contēdit orator: sed propter quā contendit nam si dicit̄ occidisti hominem non occidi quæstio est an occiderit & status coniectura non est tale habeo ius actionis non habes: ut sit quæstio an habeat & inde status: habeat enim actionem nec ne ad euentum pertinet: non ad causam. Et ad id quod pronūciat iudex non ad id propter quod pronūciat: hoc illi simile est puniendus es: nō sum uidebit iudex an puniendus sit: sed nūc hic erit quæstio nec status: sed illic puniendus &c. hominem occidisti nō occidi: an occiderit. Si quis peculatus. exemplū est quomodo trāslatione in iudiciis utamur accusatur aliquis q uasa publica de loco priuato sustulerit: qui accusat peculatus accusat: non furti maiore enim pœna peculatus q̄ furti crimē punitur: accusator aūt sic instat damnari debes peculatus: quoniā uasa publica surripuisti: contra defensor non peculatus sed furti damnari debeo quoniam de loco priuato substuli: uterq; uero per suæ causæ cōmodo diffinit: qui accusat peculatus inquit est publicæ rei subtractio. Tu remp. subtraxisti peculatus igitur damnari debes contra qui defendit: furtum inquit est cum de loco priuato aliquid subripitur hic de loco priuato sustulit furti: ergo damnari debet per finitionem itaq; ut dictum est: ad trāslationem deuenitur: & dicitur furti agi oportere non peculatus: & si causa transfertur a crimine peculatus ad crimen furti: & peculatus autem furtum publicum significat: a pecore autem dicitur: eo q ueteres romani nihil præter pecora habebant. Et peculator is erat qui furto pecora subducebat: & qui populū fraudat peculatus pœna tenetur: unde dependati uerbum: sed quoniam in diffinitiua constitutione quæritur: quid fur: quid sacrilegus: quid furtum: quid peculatus idem esse cum ea uidetur Translatio: sed differt quoniam in diffinitiua crimina utraq; iunguntur. Non enim cum sacrilegum dico: furem nego: in translatione uero uno est accusandus crimine: siue illo ad quod intendimus: siue illo ad quod reus transferri postulat actionē. Hæc Portio. rationem subiicit cur translatiua constitutio raro ueniat in iudicium.

ANTO. M. Hac parte constitutionis: scilicet legitimæ. Nam dictū est esse sex partes constitutionis legitimæ. In iudiciis: idest ī rebus criminalibus: in quibus est accusatio & defensio. In iure ciuili. In rebus pecuniariis: & in quibus agitur de ciue. Iuris ciuilis sciētia. Cicero in topicis scribit ius ciuile id esse qd' in legibus senatus cōsultis rebus iudicatis iuris peritorum auctoritate edictis magistratuū more æquitate constat. Pauloq; superius dixerat. ius ciuile est æquitas constituta iis: qui eiusdem ciuitatis sunt: ad res suas obtinendas. idem quoq; libro primo de oratore scribit q tenenda est oratori omnis antiquitas. exemplorumq; uis: neq; ius legum: aut ciuilis iuris scientia negligenda est. Peculatus: idest furtum publicum: & dici cœpit a pecore tūc quum romani præter pecudes nihil haberent. Auctor est Festus.

Furtum idest occulta surreptio ut ait Nonius: Vt aũt in digestis scribitur:furtum est cõtractio uel contractatio fraudulenta rei alienæ mobilis corporalis quæ fit inuito domino cuius res fuit:animo lucrandi. In priuata actione.i.ciuis ad ciuem:personæ ad psonam:est autẽ actio ius prosequẽdi. Prætoriæ exceptiones:prætor urbanus dictus qui præiret iure.itẽ prætor dictus qui p̃iret exercitui:ut Varro scribit.
FRAN.M. Quod in priuara actione prætoriæ exceptiones fiunt:qđ ut intelligaẽ sciendũ est.Actionũ alias publicas:alias priuatas esse:in priuata:lex nulla est de publicis nõ lege sancitũ est ut figs repetũdarũ

quod in priuata actione p̃toriæ sũt exceptiões:& a cã cadit is qui & nõ quẽadmodũ oportet egerit:& ĩ publicis quæstionibus cauetur legib⁹:ut ante si reo cõmoduʒ sit:iudiciũ de accusatore fiat:utrũ illi liceat accusare:nec ne. Ex ratiocinatione cõtrouersia constat:

peculatus furti adulterii maiestatis accusetur:quæ publicæ actiões sunt: certis legib⁹ ea crimina psequi licet figs uero creditã pecuniã:aut quo uis mõ alteri traditũ petat restitui priuata actio est nullaq; lex ad eam actionẽ scripta est sed reddere oportet nisi creditor ita conuenerit nec oĩno repetere. Quod si est exceptio prætoria succurrit ne reddat is a quo petiẽ.Exceptiones uero aut in rẽ sunt aut in psonã. Itẽ aliæ ppetuæ sunt:& perẽptoriæ:aliæ tẽporales:& dilatoriæ.ppetuæ & perẽptoriæ sunt quæ semp agẽtibus obstant:& semp rẽ de qua agiẽ perimũt.q̃lis est exceptio doli mali & qđ metus cã factũ est:& pacti cõuenti cũ ita cõuenerit ne oĩno pecunia peteref. Tẽporales atq; dilatoriæ sunt q̃ ad tp̃s nocent:& tẽporis dilationem obtinent:quales sunr pacti cõuenti cũ ita cõuenitur: ut intra certũ tempus agatur ueluti intra qnquẽniũ. Nã finito eo tp̃e nõ impediẽ actor rem exequi:ergo ii quibus ĩtra tẽpus certũ agere uolẽtibus obiicitur exceptio aut pacta cõuenti aut alia similis differre debẽt actioneʒ: & post tp̃s agere ideo & dilatoriæ actiones appellanẽ.Aliogn si intra tẽpus egerint:obiectaq; fit exceptio neq; eo iudicio quicq̃ cõsequẽtur:ppter exceptionẽ:nec post tẽpus olim agere poterant:cuʒ temere rem in iudicium deducebant:hodie aũt qui nõ egerint quẽadmodũ oportet:leuius puniũtur & zeninianæ subiacent constitutioni:quæ qualis sit:& in libris nouarũ constitutionũ:& in institutionibus: ubi de exceptionibus agitur cognosci potest:prætoria aũt exceptio sic diffinitur:exceptio estˀalicuius actionis uel diffinitionis alicuius ciuilia iura scribẽtis aliqua de cã per puidẽtiam prætoris exclusio. Prætoriæ actiones &c.ut quicqd uẽdideris ne redibito.prætoria ad hoc exceptio est qđ dolo malo fit ratũ non esto:ut si equum uendideris & uitium occultaueris:æquuʒ redibito penes prætorẽ uero oĩs publici priuatiq; iuris apud romanos potestas fuit:ut nulli præter q̃ illi ius cõdere & uetera abrogare facultas esset:adeo autem prætoris creuit auctoritas:ut quod ipse dixisset ob ipsius honorẽ ius honorariũ uocaretur. A causa cadit.Nihil est aliud a causa cadere q̃ ius psequendi quod tibi debetur amittere. Quẽadmodũ oportet &c. ut qui nõ petierit debito tẽpore aut apud eos apud quos debuit aut nõ quomodo debuit a causa cadat in publicis quæstionibus:in criminibus quorũ cognitio ad senatũ uel populũ pertinet sæpe cõtingebat apud maiores nostros:ut cũ publici criminis quispiaʒ accusabatur prius ageretur uter accusare deberet si duo essent:& sic trãslatio in iudicium nõ ueniebat:ut in causa uerris prius de futuro accusatore actum est.nam Qu.Celius niger siculus uerris quæstor & ut ipse dicebat inimicus:quoniã ab eo læsus fuerat se nõ Ciceronẽ constitui accusatorẽ debere cõtendebat.Cõtra Ci.se accusare debere ostendebat:& probabat ut in ea cognoscitis orationem quæ diuinatio inscribitur:quoniã nõ de facto quærit illic cõiectura: sed de futuro:ꝙ est diuinatio uter debeat accusare.Alii tamẽ ideo putant dictam diuinationẽ ꝙ iniurati iudices causa sederẽt:& quod uellent statuere de utroq; possent.Alii ꝙ res ageretur sine testibus:& sine tabulis:& his remotis argumẽta sola sequerẽtur iudices:& quasi diuinarent auctor asconius. Si reo cõmodum sit nõ si reo placuerit exponas:sed potius si utile fuerit:quoniã is qui nõ idoneus esse dicatur:& infestus iratusq; nimiũ uideatur esse & uehemẽtissimus eẽ cognoscatur accusator qualis ĩ uerrem futurus ab aduersariis Cic.timebatur. Liceat quoniã si futurus crederetur:præuaricator esse accusator nõ põt nec deberet. Ex ratiocinatione &c. Vltima pars est legitimæ constitutionis:quæ collectiua & rõcinatiua aliquãdo appellatur:nõ nũquã etiã syllogismus græco uocabulo noĩatur.Est autẽ syllogismus perfecti argumẽti species:ex propositione:ppositionis ratione & assumptione constans:ut si homo est aĩal:homo est substantia:atqui homo est animal ergo est substantia:est & rhetoricus color:de quo præcepta ĩferius dabuntur libro quarto:ratiocinatione autem utimur cũ res sine certa lege in iudiciũ uenit:nam ex legibus quæ sunt:similitudinẽ ad rem cui certa lex scripta nõ est:aucupamur:lõge autem plures casus sunt qui accidunt ꝙ scriptæ leges:& emergẽtes casus leges fecerunt:faciuntq; quottidie. Ideoq; legum interpretes qui iure consulti appellantur:si forte aliquid de iure cautum nõ sit:sumpta ad id utitur ab eo de quo cautum est similitudine:uel a pari argumentantes:uel a maiori ad minus uel econtra.

ANTO.M. Prætoriæ exceptiones. Institutiones adeo quidẽ aucta est prætoris auctoritas:ut qđ prætor ipse dixisset:ob ipsius honorem ius honorarium uocaretur. Ex ratiocinatione:Fabius lib.septimo syllogismũ appellat:ubi ait ꝙ syllogismus habet aliquid simile scripto & uoluntati:quia semper pars in eo altera scripto nititur.Et postea inquit.Ergo hic status ducit ex eo quod scriptũ est ad id quod incertũ est qđ quoniam ratione colligitur:rationatiuus dicitur. Vt autem Ci.lib.i.rhe.de inuen.ait. Est oratio ex ipsa re probabile aliquid eliciens:quod expositum & per se cognitum sua se ui & ratione cõfirmet.

FRAN.M. Quæ tamē ab aliis legibus &c.exemplū ipse subiicit Cicero:leges aūt omnes quæ præpo/
nūtur nihil oīno ad crimē.P.Malleoli ptinere uidētur:qui tpe quo Marius cimbros supauit perēpta ma/
tre primus oīuʒ insutus culleo in mare præcipitatus est auctor est Liuius lib.lxviii.ab urbe cōdi. Capeus
aūt post matricidiū accusante fratre qui minor natu erat in carcerem trusus est:illic aūt affectētibus tabu/
las qui defenderāt testamētū cōditur:& defensores hæredes instituūtur:ii postq̄ Malleolus Supplicio af/
fectus est:hereditatē adeūt testamēto freti:sed eos Malleoli frater ab hereditate depellit dicēs ad se pueni/
re.Nulla lex certa est quæ ueter uel permit/
tat matricidā testm̄ facere.diuersæ tamē af/
ferunt:ex qbus p similitudinē hinc facere
potuisse:illunc nō potuisse oñditur. Agna/
torū gentiliūq̄ agnati dicūtur qui ex psna
linea descēdunt usq̄ ad septimū gradū.Ca
ius iuriscōsultus agnati inquit dicūtur qui
ex eadē agnatiōe nati sunt:ut frater ex eo/
dem patre & fratris fili⁹ eiusdemq̄ nepos.
paulus aūt inter agnatos & cognatos hoc
dicit interesse:qa in agnatis cōtinētur co/
gnati sed nō agnati in cognatis : exēpli cā
frater patris.i.patruus ideʒ cognatus est &
agnatus at nō cognati nō agnati ut frater
matris.i.auūculus:& filii eius cognati sunt
nō agnati.Gētiles aūt dicūtur ex eadē gēte
idest familia:& q idē noīe gentis cōe hñt ut
scipiones Marcelli. Ex lex est q parētes:ad/
huc in iure ciuili lex pompeia est de parrici
dis: quæ cauet:ut si qs parentis aut filii aut
oīno eius effectionis quæ nūcupatiōe par/
ricidii cōtinetur:fata pperauerit siue clam:
siue palam id ausus fuerit:nec nō is cui⁹ do
lo malo id factū fuerit uel cōscius criminis
extiterit:licet extraneus sit:poena parricidii
puniat:& nō gladio nō ignibus:nō ulli so/
lemni alii penæ subiiciat: sed isutus culleo
cū cane & gallo gallinatio & uipa & simiat
& inter eas ferales angustias cōpræhensus:
ut regionis qualitas tulerit uel i uicinū ma
re uel in amnē proiiciat ut oīum elemētoꝝ usu uiuus carere incipiat:& ei coelū supstiti terra mortuo auf
feratur:de qua re sic ait Iuuenalis:cuius supplicio nō debuit una parari simia:nec serpens unus:nec Cul/
leus unus:& Cic. in orōne pro Sex.Roscio.quāto nostri maiores sapiētius:qui cū intelligerēt: nihil esse
tam sanctū qd nō aliqñ uiolaret audacia suppliciū in parricidas singulare excogitarunt: ut quos natura
ipsa retinere in officio nō potuisset magnitudine penæ a maleficio submouerētur insui uoluerūt in cul/
leum uiuos atq̄ ita in flumē deiici. Valerius max.primū tarqnū prisci iussu Tulliū duū uirū q librū ciui
lium sacroꝝ secreta cōtinentē custodiæ suæ cōmissum prætio corruptus Petronio sabino exscribēdū de
disset insutū culleo in mare piectū esse dicit idq̄ supplicii genus non multo post parricidis lege irrogatū
fuisse:q̄ eadē poena deoꝝ & parētuʒ uiolatio expiāda uideret. Si paterfamilias:patrifamilias ius ē testm̄
facere & sicuti ipse legauerit ita distribui bona debēt:qd si idē intestatus decesserit:agnatoꝝ bona:eius &
e gentiliū sunt cū alii heredes pximiores nō extiterint. Folliculo culleo & corio lupino ad siliudinē fol
lis facto. Soleæ ligneæ.cōpedes q his qsi soleis pedes induuntur. Cæteꝝ solea calciamēti genus est quo
plantarū calces tm̄ in fine tegūtur. Cætera ppe nuda & teretibus habenis iuncta sunt χρηπιδας græci
uocāt & sutores eaꝝ crepidarios dicta q solo pedis subiicit est & piscis ad calcei similitudinē solea formā
habēs planā Auctor Pli.est & qua equi & muli ex ferro calciant. In carcerē ductus est:ut paulo post sup/
plicium de eo sumeretur tabulas:in qbus testamentū scriberetur per uos non stetit defensores forte dixe
runt quo minus absolueremis:quare satius est & cōuenientius uos heredes institui:q in potestatē inimi/
coꝝ tuoꝝ bona tua deueniāt. Ipsa præsente:irritū fuisset testamētum nisi testator affuisset: cū conderet
ritæ:solēniter & sm romanam cōsuetudinem quinq̄ testibus ciuibus romanis puberibus præsentibus li
bripēde:& eo qui familiæ emptor dicebatur uocabaturq̄ testamentū sic factū:per æs & librā: hoc est per
emancipationē. Hæreditatē adeunt ea lege:paterfamilias uti super familia pecuniaq̄ sua legauerit : ita
ius esto:me reliquit heredem bonorū suorū ergo iure ad me deuoluit hereditas. Frater minor malleoli
&c.hic materna pietate cōmotus fratrem oppugnauerat. Agnationis lege.quæ est:si paterfamilias inte
status moritur familia pecuniaq̄ eius agnatorum gentiliūq̄ esto:sed occurrit nūqd testm̄ malleolus nō
condidit.

cum res sine propria lege uenit in iudiciū:quæ tamē ab aliis legibus similitudinē quandā aucupatur. Ea est huiusmodi lex. Si furiosus existet:agnatorū gentiliūq̄ in eo pecuniaq̄ eius potestas esto. & lex. Qui parentem necasse iudicatus erit : ut is obuolutus & obligatus culleo deuehatur influentē. Et lex. paterfamilias uti sup familia pecuniaue sua legauerit:ita ius esto. Et lex. Si paterfamilias intestatus moritur: familiā pecuniaq̄ eius agnatoꝝ gētiliūq̄ esto. Malleolus iudicatus est matrem necasse. eo dānato stati folliculo lupino os obuolutū est:& soleæ ligneæ pedib⁹ inductæ sūt in carcerē ductus est. Qui defendebāt eū: tabulas in carcere afferūt:testm̄ ipso pñte cōscribūt: testes recte affuerunt:de illo suppliciū sumitur. Hi q hæredes erāt testō:hæreditatem adeunt. Frater minor Malleoli:qui eū oppugnauerat in eius periculo:suā uocat hæreditatem lege agnationis. Hic certa lex in rem nullā affertur:& tñ multæ afferuntur:e qbus rōciatio nascitur:q̄re potuerit:aut nō potuerit iure testamentum facere. Cōstitutio legitima ex rōcinatione. Cuiusmodi ptes essent legitimæ cōstitutiōis:ōstendimus. Nūc de iuridiciali constitutione dicamus.

condidit. Condidit quidem: sed condere nõ potuit quoniã furiosus erat: quod autem fuerit furiosus manifeste apparet: quia matrẽ occidit: nemo autem nisi furiosus posset matrem occidere. Ex quibus ratiocinatio &c. Collectio & syllogismus: hoc modo qui matrẽ occidit is furiosus uidetur esse: Malleolus matrem occidit: igitur furiosus fuit: & testamentũ condere nõ potuit: Nam lex est: si quis furiosus existit agnatorum gentiliũq; in eo pecuniaq; ei⁹ potestas esto: ergo pecunia eius mea est lege agnatiõis qui defendit mihi in quit debetur hereditas: nã potuit malleolus maior natu & pater familias condere testamẽtum: lege patet familias: uti super familia pecunia ut sua legauerit: ita ius esto. Cuiusmodi &c. de iuridiciali cõstitutiõe p̃cipere nũc icipit: quæ in duas diuidit partes absolutam: & assumptiuam Δικαιολογία græce uocatis & generalis a nõ nullis nominatur: quia æquum ne sit quippiam: an iniquũ: iustum uel iniustũ p̃missum aut non p̃missum uetitũ uel contra disputat: agit interdum de rei qualitate p̃sona nõ adiecta: in causis scilicet hypotheticis ut bonæ ne: an malæ sint diuitiæ: sic a Cicerone in rhetoricis de inuentione diffinitur.

ANT. M. Sine p̃pria lege. fabius li. vii. ubi de syllogismo tractat inq̃t. Maioris pugnæ est scripto ducere quid scriptũ nõ est. q̃ patrẽ occiderit culeo insuatur. Matrẽ occidit. In hoc genere hæc q̃runt. An quotiẽs p̃pria lex nõ est simili sit utendũ. An id de quo agitur ei de quo scriptũ est: simile sit. Simile aũt & maius est & par & minus in illa priore an, satis lege cautũ sit an & si parũ cautum est & hoc sit utendũ In utroq; de uolũtate legũlatoris. Sed de æquo tractatus potẽtissimi. Ea eiusmodi est: Ea. s. cõtrouersia ex rõcinatiõe. Corio: parricidæ. n. puniebantur. Culeo. i. corio in quo simia canis serpẽs & gallinaceus cũ ipso icludebatur: Deinde uel in uicinũ mare: uel in amnẽ p̃iciebatur: ut oĩu3 elemẽtorũ usu uiuus carere inciperet: & ei cælũ superstiti: terra mortuo auferretur &c. De culeo q̃dẽ latius dixim⁹ in Iuuenale satyra octaua: Cicero ãt in oratione p̃ roscio sic ait: Quãto maiores nr̃i sapiẽtius: q̃ quũ itelligerẽt nihil esse tã sanctum quod nõ aliqñ uiolaret audacia: Suppliciũ in parricidas singulare excogitauerũt: ut quos nã ipsa in officio retinere nõ potuisset: magnitudie pœne maleficio sũmouerentur: insui uoluerũt in culeũ uiuos: atq; ita i flumẽ deiici: O singularẽ sapiẽtiã iudices: nõ ne uidentur hũc hoiem ex rerũ nã substulisse & eripuisse: Cui repẽte cælũ solem aquã terrãq; ademerint: ut q̃ eũ necasset unde ipse natus esset careret his rebus oĩb⁹: ex q̃bus oĩa nata esse dñr. Noluerũt feris corpus obiicere. ne bestiis quoq; quæ tãtũ scelus attigissent imanioribus uterentur. Nõ sic nudos in flumẽ deiicere: ne quũ delati essent in mare ip̃m pollurerẽt: quo cætera q̃ uiolata sunt expiari putantur &c. Gẽtiliũ: gẽtilis dr̃ ex eodẽ genere ortus: & is q̃ eodẽ noĩe appellatur: ut scribit Festus. Pater familias: familia antea in liberis hoibus dicebatur quorum dux & princeps uocabatur pater & materfamilias: postea hoc nomine etiam famuli appellari cœperunt permutata littera cum u. Auctor est Festus.

¶ De iuridiciali constitutione.

IVridicialis constitutio est: cum factum conuenit: sed iure an iniuria factum sit quæritur. Eius constitutionis p̃tes due sunt: quarum una absoluta: altera assumptiua noiatur. Absoluta est: cũ idip̃m q̃d factũ est: ut aliud nihil foris assumatur: recte factũ eẽ dicemus ea est hmõi. Mimus q̃dã noiatim. Actium poetã cõpellauit in cœnaculo: i eo: Actius iniuriarum agit: hic nihil aliud defendit: nisi licere eum noiare: cuius nomie scripta dentur agẽda.

FRAN. M. Cõstitutio iuridicialis est in q̃ æqui & recti nã aut p̃mii aut pœne ratio quæritur: pars q̃ absoluta uocatur: factũ cõfitetur: & iuste factum aut recte affirmat nihil extrinsecus quærens p̃sidiũ ad defensionem facti: assumptiua uero cõtra extrinsec⁹ facti cãm assumit: sed hæc exẽplis patebũt. Factũ cõstat: ut fecisti feci: sed iure feci: factum conuenit: quæstio est: iure ne fecerit: Nã iniuria factum: accusator cõtẽdit. Absoluta &c. quoniam absoluta est hæc est ipsa per se perfecta: nullo extrinsecus assumpto indiget adminiculo: exemplũ ipse subiicit Ci. mimus quidã actiũ in cœnaculo nominatim appellauit: actius grauiter tulit q̃d proprio nomine meriti appellasset: na3 cũ poeta esset poete nomine appellari uoluisset Mimum itaq; accusat iniuriarũ appellasti me actiũ: appellaui: sed iure: nã nomine actii tragœdias recitãdas tu ædis: sic enim inscribuntur actii poete tragœdia: si te appellaui actiũ quod te tu ipse facere soles iniuriarũ mecum agere non debes: ecce quomodo hæc constitutio nihil assumit extrinsecus: sed iure uel iniuria factũ esse dicit in cœnaculo: cœnacula loca sunt in superiore domus parte quo nomine & omnis pars superior appellatur domus: Auctor est uarro scalis ad cœnacula ascendebatur: ut festus inquit. Agere iniuriarũ est de iniuria conqueri: & accusare Attius quintus anna uocabatur: sic a uitio crurũ cognominatus est: attæ enim sunt qui plantis insistũt: & atterũt magis terrã q̃ ambulant: auctor est festus: Mimi sunt quos histriones nos uocamus q̃ primum ex histria uenerunt, quod imitari est & efingere p̃sonas enim in scena agebant.

¶ De iuridiciali. Ti. xxviii.

AMT. M. Iuridicialis cõstitutio est: Cicero libro. ii. rhe. de iuen. sic ait: Iuridicialis est: in q̃ æqui & iniq̃ nã & præmii aut pœne ratio q̃ritur: huius p̃tes sunt duæ. Quarũ alterã absolutã: alterã assumptiuã noiamus. Absoluta est: q̃ ipsa in se nõ ut negocialis implicite & abscõdite: sed patẽti⁹ & expediti⁹ recti & nõ recti q̃stio ne cõtinet. Ea ẽ hmõi: Quũ thebani lacedæmonios bello superauissent: & fere mos eẽt graiis: cũ iter se bel

lum gessissent:ut hi q uicissent trophæum aliquod in finibus statuerēt: uictorie mō in psentia declarāde causa: non ut in ppetuum belli memoria maneret: æneū statuerunt trophæū. Accusantur apud amphi trionis.i.apud cōmune græciæ cōsiliū. Intētio est:nō oportuit. De pulsio est oportuit. Quæstio est.opor tuerit ne. Ratio est: Eā.n.ex bello gloriā uirtute pepimus:ut ei⁹ æterna isignia posteris nostris relinquere uellemus. Infirmatio est:attamen æternū inimicitiaꝝ monumētū statuerunt:recte an cōtra fecerint. Hæc ideoq; rationem subiecimus:ut hoc causæ genus ipsum de quo agimus cognosceretur.

FRAN.M. Assumptiua:cōtraria ē supio ri:quotiēs res ifirma p se est sed extrinsecus assumit aliqd quo cōfirmet: quattuor hui⁹ partes sunt singulas subiectis exēplis expo nit Cicero. Concessio est:cum reus nō id quod factū ē defendit cū id acciderit: quod qui fecerit:nec profuerit: nec illatam prius iniuriam uindicauerit: nec compulsus ali quo modo fuerit. necesse est:ut ueniā postu let. Purgatio criminus factum non negat reus:sed cā facti se defendit:nō sibi ascriben dum dicēs: sed rei uel homini causa; dedit factum itaq; per hanc fatemur: uoluntatē excusamus. Consulto aduerbium est:& de dita opera significat. Imprudentiam:di cis feci: sed imprudens: atq; inaduertens:

Assumptiua pars est:cū per se defensio infirma ē:sed assumpta ex cōtraria re cōprobatur. Assumptiuæ par tes sunt quattuor:concessio:remotio criminis: trāsla tio criminis:cōpatio. Cōcessio est cum reus postulat sibi ignosci:ea diuiditur in purgationem: et depræca tionem: Purgatio est: cū cōsulto negat se reus fecisse. Ea diuidit̄ in fortunā:iprudētiā:necessitatē. Fortunā: ut Cepio apud tribunū plæbis de amissiōe exercitus. Imprudētiā:ut ille q de eo seruo: q dominū occide rat:suppliciū sumpsit:cui frater eēt.āteq̄ tabulas testa menti aperuerit:cū is seruus testō manumissus esset

quidā pater familias testamentū condidit:quo seruum suum liberū post mortē suā esse uoluit:seruus aūt ubi intellexit post mortē domini se liberum futurū dominum occidit ne consilii eū fortasse pœniteret. & testamentū mutaret.frater occisi audita fratris cedæ seruū obtruncat:aperiuntur deinde testamenti ta bulæ:liberū esse seruū inuenitur & propterea romanū ciuem: Nam simul atq; donatus aliqs apud roma nos libertate fuerat:cuius romanus erat accusat̄ itaq; occisor serui q romanū ciuē necauerit:factū nō ne gat sed per imprudentiā se excusat q seruū esse credebat: non dum.n.apertæ testamenti fuerant tabulæ.

Manumissus:libertate donatus:cū.n.apud romanos libertate seru⁹ donabat̄:illius caput dominus:aut aliud membrū tenens hūc hominē liberū dicebat uolo esse:& eū manuemittebat:auctor pōpeius. For tunā:cū in fortunā causa reiicit̄ facti:q aliquid accidisse inopinatū dicit̄ cuius ratio & euenctus ignora batur. Exemplū ipse subiicit de cæpione is proconsul fuit:cū.C.Manlio tempore quo in italiā cimbri ue nerunt:quibus agros:& sedes postulantib⁹ in qbus cōsisterēt:Senatus negauit: prælio & ipse & collega a cymbris:uicti sunt:castrisq; exuti octoginta aūt romanoꝝ milia cæsa fuerūt: Calonū ac lixarū.xl.milia Cepionis iubente populo damnati bona publicata sunt:& primo ei post regē Tarquiniū imperium ab rogatū est:quoniam eius temeritate clades accepta fuerat:auctor est Liuius libro ab ur.con.lxvii.in ualle autem se receperat ubi crescentibus subito aquis: clausus: a superuenietibus cymbris quæ rettulimus: passus est scribit hoc Valerius Max.li.rerum memorabilium quarto capite de amicitia. Cum a tribuno pl.ad populum accusaretur:factum non negabat cepio:quoniam non poterat: patebat enim cunctis: sed facti culpam in fortunam referebat.

ANT.M. Assumptiua uero tunc dicit̄:quū ipsum ex se factum probari non potest:aliquo autem foris adiuncto argumento defendit̄. Eius partes sunt quattuor. Comparatio. Relatio criminis: Remotio cri minis. Concessio. Comparatio est quū aliquod factū: quod per se ipm non sit probandū ex eo cuius id causa factū est defendit̄. Ea est hmōi: Quidam imperator quū ab hostibus circū obsideret̄. neq; effugere ullo modo posset depactus est cū hostibus ut arma & impedimenta relinqueret milites educeret.itaq; fe cit. Armis & impedimentis amissis præter spem milites cōseruauit accusat̄ maiestatis: Incurrit huic defi nitio. Sed nos hūc locū de quo agimus consideremus intentio est: non oportuit arma & impedimen ta relinquere. Depulso est:oportuit. Questio est oportuerit ne.ratio est: Milites enim omnes püssent nisi fecisset alit coniecturalis non periissent.aut altera coniecturalis non ideo fecisti:ex qb⁹ sunt iudicatio nes perissent ne & ideo ne fecerit. Aut hæc comparatiua cui⁹ nūc indigemus. At enim satius fuit amitte re milites q̄ arma & impedimenta concedere hostib⁹: Ex q iudicatio nascit̄. Cū omnes perituri milites eēnt:nisi ad hanc pactionem uenissent:utrū̄ sati⁹ fuerit amittere milites an ad hanc conditionē uenire. Hæc ille. Iuridicialis constitutio:hanc Quintilian⁹ libro septimo Qualitatem uocat:nā & qlis sit cu iusq; rei nā & quæ forma quærit̄:an immortalis anima:an hūana specie deus. Et de magnitudine ac nu mero quantus sol.& an unus mūdus q omnia coniectura qdem colligunt̄:quæstionē tamen habent in eo qlia sint. Hæc in suasoriis tractari solent ut si cæsar deliberet:an britāniā impugnet &c. Sed in cōtro uersiis quoq; sunt frequētia ac sola differentia:qa illic de futuris:hic de factis agit̄. Absoluta idest pfecta & cui nil desit. Vt aliud idest quæuis. Assumptiua adiūctiua. Cui frater esset:cui scilicet domino occi so a seruo. Manumissus esset:ergo nō licebat seruū illū occidere:quia iā liber effectus erat quod ille p im prudentiā fecisse dicebat:nō enim sciebat illū fuisse manumissum. Commeatus:est commeatus in sin gulari

gulari facultas ad tempus militia ab alio ue ministerio recedendi: quā præbet militi imperator: ꝑpositus ue inferiori: eundiq; quo uelit ad præscriptū diē reuersuro. Liuius autem dixit. Magna pars sine commeatibus dilabebaſ. In utroq; autem numero pro cibariis ad alimoniā reipub. aut exercitus aut alicuius multitudinis. Interdum etiam priuatim.

Necessitudinē: ut ille qui ad diem commeatus nō uenit: quod eū aquæ iterclusissent. Depræcatio est cū et peccasse et cōsulto reus fecisse confitetur: et tamē postulat: ut sui misereatur. Hoc in iudicio non potest fere usu uenire: nisi quādo pro eo dicimus: cuius multa recte facta esse constāt: hoc modo. In loco cōmuni ꝑ amplificationē iniiciemus: quod si hoc fecisset: tū ei pro pristinis bñficiis ignosci: conueniret. ueꝝ nihil postulat ignosci: ergo i iudiciū nō uenit: sed aut in senatū: aut añ imꝑatorē: et ī cōciliū talis cā pōt uēire.

FRANCISCVS.M. Necessitatem differt inter fortunā & necessitatem: ne idem esse fortasse uideatur: nam fortuna id facere nos cogit quod non uolumus: Necessitas autem id facere nos prohibet: quod uolum⁹: utraq; uolūtati obstat⁴: hæc ad aliud præterea quod uolebamus impellit: illa ab eo quod intendebamus repellit: sic autem affines inter se sunt casus & necessitas: ut simile huic exēplo quod hic necessitati subiicit Cicero in rhetoricis de inuentiōe casui subiiciat: qui dā cōmentum ab imperatore accepit aliquod dierum sub conditione: ut ad certum diem rediret: sic tantisper creuit fluuius transquem castra erant: ut statuto tempore illum traiicere non potuerit: in ripa autē constitit: & illinc exercitui se oñdit ut subdita fluminis magnitudine quo minus in castra trāsiret impediri se cognosceretur. Cū deinde traiecisset: accusatus est: ꝙ ad diem cōmentus in castra nō redisset: ꝑ necessitatē se excusat quod uoluerit sed necessitas impedimento fuerit. Commeatus in singulari numero pro facultate accipitur ad tempus a militia ab alioue ministerio recedēdi missionē notiore appellauit uocabulo quā præbet militi imperator: quidā tamē de eo intelligi uolunt: qui ferēdi ad exercitus alimonia cibaria ab imperatore negociū redemerit: sub certa poena nisi statuto tempore redierit: nā commeatus utroq; numero cibaria significat tā publica q̄ priuata Cicero in oratione pro lege manilia Iā cōmeatu & publico & priuato prohibebamur. Depræcatio. postq̄ de purgatione ꝑcepit atq; eius partib⁹: nūc ad depræcationem accedit quæ hoc differt a purgatione: qm̄ illa factum confitetur: sed facientis afum excusat. Hæc uero factum confitetur & sponte factū non negat: ueniamq; nulla adhibita excusatiōe dari postulat: raro autē uenit in iudicium: quoniam peccato concesso difficile est ab eo qui peccatoꝝ uindex esse debet: ut ignoscat īpetrare: iurati ꝑterea iudices sunt ut remorari eos nulla res possit: quo minus cōfitentem reū condemnent: potest autē aut in senatum: aut ante Imperatorem uel in concilium populi uenire: quod nullis legib⁹ astricti senatus īperator & populus: sicuti iudices sunt: possuntq; quēlibet ꝓ arbitrio suo cōdēnare uel absoluere: uenit tamen in iudiciū concessio si pro aliquo claro aut forti uiro cuius multa in rēpub. beneficia sint: sic depræcatione utimur: ut ea uti non uideamur: hoc modo: quod si iudices hic pro suis beneficiis pro suo studio: quod nos semper habuit tali nos tempore multoꝝ suoꝝ recte factorum causa uni delicto ut ignosceretis postularet: tam dignū nostra mansuetudine: q̄ uirtute ei⁹ eēt: Iudices a nobis hanc rem hoc postulante impetrari deinde augere beneficia licebit: & iudices ꝑ locū cōmunem ad ignoscēdi uoluntatē deducere: beneficia quidem cōmemorare oportebit: & si fieri poterit maiora ea ostendere esse q̄ hæc quæ deliquerit: ut ab eo plus boni: q̄ mali ꝑfectum esse uideatur. Modū autē defensionis quo in hac cōstitutione utendū est libro de inuentione secūdo docet Cicero: Idem Cice. in fine orationis pro milone: apud iudices depræcationē utiſ: præceptorū suorū ratione seruata: nam multa & præclara milonis in rempub. facta cōmemorat: quod tamē inuito milone se facere ostēdit: dicēs sed iam satis multa pro cā: extra causam etiā fortasse multa: q̄d restat nisi ut orem obtesterq; uos iudices: ut etiā misericordiā tribuatis fortissimo uiro quā ipse non implorat: loco cōmuni per amplificationē. Amplificatio diciſ cū rex exaggeratis: & minori arguimus ad maius: nam qui amplificat semꝑ auget: ut hoc est: hic etiam si peccasset ignosci tamen ei conuenire: pro pristinis eius beneficiis: nūc autē non peccauit ignoscendum igiſ est: tanq̄ peccauerit: cōmunis est locus qui ab his quæ antecedūt aut cōsequunſ rem: aut quæ in quæstione negocii sunt: uel auget peccati atrocitatē uel conquestione misericordiā captat: q̄ cōmunis ideo appellatū est: q̄a q̄uis contra hunc aut illum dici uideaſ tamen ad uniuersos eiusdem criminis reos efferaſ necesse est cōmunes loci accusatoris omni cōstitutioni conueniente sunt: quū auget peccati atrocitatem & cū negat malorum misereri oportere defensoris. n. misericordiam captat: & illata crimina extenuat qui pro eo dicit a quo factum cōcediſ & nullo exterius adminiculo assumptis purgaſ petiturq; tantū ut ignoscaſ: hoc utiſ loco cōmuni: fecit nō odio nō crudelitate: sed stultitia: ꝙ si ignotū sibi fuerit: semper imposterum ab hoc crimine abstinebit: hoc loco cōmuni aduersarius in contrariū cōmutato uteſ: hoc mō nihil impudēter: sed omnia crudeliter: & malitiose facta ab eo sunt turpeq; ē ignoscere: alter indignabiſ maleficio: alter dicet misereri oportere. In senatū: ut olim pro siphace de quo etiā in concilio diu deliberatū est. Ante imperatorem: ut pro. Qu. Numitorio pullo apud. L. opimium quæ exempla in secundo sunt de inuentione. In cōciliū: hoc est in populi congregatam multitudiuē: nam

pro arbitrio suo damnare quē uolebat:uel absoluere populus poterat:exēplū oratii esse potest:qui sororem occidit:& cū ad populū a perduelionib⁹ prouocasset:fie a patre supplicio ereptus est:a cōmunib⁹ locis per amplificationē dicente hunc ne quē modo decoratum ornatumq; uictoria incedentē uidistis quites: sub furca uinctū inter uerbera & cruciatus uidere potestis:q; uix albanorū oculi tam deforme spectaculum ferre possent. Lictor colliga manus quæ pauloante armatæ impiū po.ro.pepererūt.I.caput ob nube:liberatoris hui⁹ urbis:arboti infelici suspende:uerbera uel intra pomeriū:modo inter illa pilla:& spolia hostiū uel extra pomeriū modo intra sepulchra curiatiorum:quo.n.ducere hunc iuuenē potestis ubi non sua decora eū a tanta fœditate supplici uendicēt: nō tulit populus nec patris lachrymas nec ipsius tem in omni periculo animū absoluerūtq; magis admiratione uirturis q̄ iure causæ:in quo exēplo id seruatur quod præcipit cicero:nam benefacta commemorantur:atq; allocis communibus amplificantur: & ad ignoscendi uoluntatem plus traducitur.

ANT.M. Necessitudinem:Cicero li.ii.the.de Inuen.sic ait:puto igit esse hanc necessitudinē:cui nulla ui resisti potest:quæ neq; mutari neq; leniri potest. In loco cōmuni:quo & aduersarii uti possent. Loci autē cōmunes suscipiuntur de humanitate:fortuna:misericordia:& rerū cōmutatione:his locis oībus utetur is ecōtrario: qui cōtradicet cū amplificatiōe & enumeratiōe peccatorū ut habetur lib.ii.huius operis: idē uero Cicero lib.ii.the.de inuen.sic ait:hæc ergo argumēta quæ transferri in multas causas possunt locos cōmunes nominamus. Plura etiam Priscianus de locis cōmunibus ex hermogene. Per amplificationē per enumerationem gestorum. Nihil postulat ignosci:nouit.n.se longe errasse.ultro ei iudices ignoscēt dum esset:ne uit tantus periret. In iudiciū non uenit. Non est cōfessi causa tuenda rei:ut Naso inquit:

Ex translatione criminis causa constat: cū fecisse nos non negamus:sed aliorū peccatis coactos fecisse dicimus:ut Orestes cum se defendit:in matrē confert crimen. Ex remotione criminis causa cōstat: cū a nobis non crimen:sed culpam ipsam amoueamus:& uel in hominem transferimus: uel in rem q̄piam conferimus. In hominē transfertur: ut si accuset is qui Publium Sulpitiū se fatetur occidisse: & id iussu consulum defendat:& eos dicat nō modo ipera sse:sed ratio nem quoq; ostendisse:quare id facere liceret. In rem confertur:ut si quis ex testamēto quod facere iussus

FRAN.M Ex translatione criminis: de concessione dixit & ptibus eius:nūc de reliquis assumptiue constitutionis partib⁹ p̄cipere incipit:est autem translatio cū reus quod arguitur cōfessus alterius se inductū peccato iure fecisse demōstrat relatio a Cicerone in rethoricis de inuētione appellatur exemplū de oreste subiicit Cicero: qui cum accusaretur: q; matrē occidisset occidi dicebat sed iure:quoniā illa meū patrem necauit:horati⁹ quoq; q occisis trib⁹ cunaciis & duobus amissis fratribus domū. Victor se recipiens:sororem oratiā morte fratrum non laborantē:sponsum autē lugentem occidit:accusat⁹:iure se occidisse dixit: quia illa hostiū mortem lugebat: fratrum negligebat:& se ac populū ro.uicisse moleste ferebat:differt inter hāc translationē & illam quæ legitimæ constitutionis pars est:nam crimen illic in aliā personam non trāsfertur:sed debere cōmutari crimen dicitur:ut cū furti agendū sit:non agatur peculatus & cum hic cognoscere debeat:ille nō cognoscat. Aliorum peccatis &c.ut cum orestes dicit a se occisam clytemnestrā: quia illa patrē suum agamēnonem occideraT. Confert crimē:quia nisi illa agamēnonē occidisset:nunq̄ hoc facere cogitasset. Ex remotio:per hanc non remouet crimen sicuti per translationē:sed culpa:cum fecisse nos quod aduersarius obiicit cōfitemur:sed facti culpā a nobis remouentes in personā:uel rem transferimus extra: ipse subiicit Cicero.

Criminis:culpæ nō facti:utrunq; crimen significat factū & facti causam:hic pro cā accipe. Vt si accusatis.P.Sulpitius tr.pl.legem tulit ut cōsul marius aduersus mithridatē ponti regē dux crearet aduersantibus consulibus Qu.Pōpeo & L.Sylla inde intulit occisusq; est pompei consulis filius gener syllæ:quare sylla consul qui abūciat in urbem cū exercitu uenit:& aduersus factionē sulpitii ac marii in urbe pugnauit unde mariū expulit:qui cū sulpitio & aliis decē hostis patriæ iudicatus est: sulpitiū cū in uilla lateret seruus prodidit: quare inde tetractus in urbē & occisus est: seruus ut præmium promisi haberet inclitii manumissus est:deinde ob scelus proditi deinde saxo proiectus est:sulpitio autem uiuo oīa populus cōcedebat:mortuū sepelire noluit:ut libro quarto dicet cicero si accusatus fuisset: qui sulpitiū occidit:p remotionē a se culpæ facti defendere se potuisset: occidisti sulpitiū occidi:sed cōsules iusserūt quoniam hostis patriæ indicat ille a senatū fuerat:cū legem tulisset ut prouintia q senatus decreto & populi demādata syllæ consuli fuerat mario demandaret: Cōsulum.Qu.Pōpeii & L.syllæ. Vt si quis testamento &c. ex gratia.lycurgus lacedemoniis iter cæteras leges hāc quoq; tulit peregrinū ne admitto:id āt fecit ne externi cuiuspiā uitiis ciuitas contaminaret:qdā pater familias testō heredibus mādauit ut publicū extruerent diuersoriū in quod diuerti oībus liceret:pegrinus illuc diuertit nō admittit:cōtra heredes agit & instat ut hæreditate priuenť:qui testatoris nō ipleāt uolūtatē:illi lege lycurgi se excusant in quā facti qd nō negaut:culpā trāsferūt:præterea aliqs decedēs heredē quēpiā reliquit hac cōditiōe ut sibi statuā in foro ponat:illo defūncto ponere ī foro statuā hæres uiuit:sed tribuni plebis phibet: qm priuato statuā ī loco publico ponere plebiscito nō liceat:relictus hæres bōa defūcti occupat ppinq phibēt:nō debes cōsequi hæreditatē

hæreditatem: quū nō posuisti mortuo statuā in foro: factum nō negat: sed facti causam ī tribunos refert qui plæbiscito poni statuā prohibent: plæbiscitum autē cōstitutio est populi: scire. n. confirmare est.

ANT. M. Ex translatione criminis: Cicero li. ii. rhe. de Inuen. Relationē quoq; criminis hc appellat: ait enim. Relatio criminis est quū reus id quod arguitur confessus alterius se inductum peccato iure fecisse demōstrat. Ea est huiusmodi: Horatius occisis tribus curatiis & duobus amissis fratribus domū se uictor recipiebat: tergemina spolia præ se gerens: cui soror uirgo quæ desponsata uni ex curatiis fuerat ob uia ante portam capenam fuit: cognitoq; super humeros fratris paludamēto sponsi quod ipsa cōfecerat sol uit crines & flebiliter nomine sponsum mortuū appellat mouet feroci iuueni animum cōploratio sororis. In uictoria sua: stricto itaq; gladio simul uerbis increpans trāsfigit puellā. Accusat: intentio est: iniuria sororem occidisti. Depulsio est iure occidisti. Quæstio est iure ne occiderit. Relatio est: illa enī hostiū mortem lugebat: fratrū negligebat: me & populum ro. uicisse moleste ferebat. Infirmatio est tamen a fratre indemnatam necari nō oportuit. Ex qua iudicatio fit. Cū horatia fratrū mortem negligeret. hostium lugeret: fratrum & populi ro. uictoria nō gauderet. oportuerit ne eam a fratre indemnatam necari &c̄. In matrem confert crimen: dicit enim se eā occidisse: q illa patrē suum occiderat. Ex remotione criminis: Cicero libro secūdo rhe. de Inu. sic ait. Remotio criminis est: quū eius intentio facti: quod ab aduersario infertur in aliū aut in aliud dimouetur. Id fit bipartito. Nā tum causa tum res ipsa remouet &c. Criminis idest rei cōmisse. P. Sulpicium: Sulpitius legatus cū classi præesset. infamis crimine proditionis ab exercitu suo interfectus est. Scribit Liuius libro. lxxv. Ex testamento. Exēplū erit quidam moriens reliquit hæredem amicū suum ea lege ut nō prius adeat hæreditatē q̄ ipse statuerit. Colūnā in medio templo. & statuam ipsius imposuerit: plæbiscitū uero prohibet aliquid uel templo: uel publico loco fieri. Plæbiscito: plæbiscitū est: quod plæbeio magistrato idest tribuno interrogante an omnibus placeat: plæbes istituit orta enī inter plæbē & maiores discordia plæbs sibi leges cōstituit: quæ dictæ sunt plabiscita ut digestis de origine iuris habetur. At Gelius lib. ix. capite. xx. ita scribit. Plæbem autē Capito in eadem definitione seorsum a populo diuisit: quoniā ī populo omnis pars ciuitatis: omnesq; ei⁹ ordines cōtineant. Plæbs uero ea dicitur: in qua gentes ciuiū patritiæ non insunt: Plæbiscitum igit est secundum eū capitonē lex: quam plæbs nō populus accipit. Hæc ille. Ex plæbiscito utetur id est illa re: quā ex testamento est iussus facere utetur ex plæbiscito: non. n. exequetur quod testamentum iussit: quia plabiscitum prohibet.

sit: ex plæbiscito uteretur: Ex cōparatione cā constat: cum dicimus necesse fuisse alterutrū facere: & id qd' fecerimus: sati⁹ fuisse facere: Ea huiusmodi est. Caius Pompilius cū a gallis obsideretur: neq; effugere ullo mō posset: uenit cū hostiū ducibus ī collocutionē: ita discessit: ut īpedimēta relinqueret: exercitū educeret: satius esse dixit amittere īpedimēta quā exercitū. Exercitum eduxit: impedimenta reliquit arcessitur maiestatis. Quæ constitutiones: & que constitutionū partes sint: satis uideor ostendisse. Nunc qūo eas & qua uia

FRAN. M. Cōparatiōe: ultima pars est iuridicialis assumptiue ex q̄ cōstitutio nascit: quotiens factum qd arguit: ꝓpter aliquid aliud rectum & utile cōmissum eē cōtenditur ideoq; comparatio appellatur: ut cū dicitur fecisti feci: sed profui: ἀντίστασιν græci uocant: nos statum cōpensatiuum dicere possumus in comparatione autem malorum boni locū obtinet leuius: ut si Mancinus fœdus numantiū sic defendat: quod pariturus: nisi id factū eēt fuerit exercitus romanus: de. C. pompilio. Cicero exēplū ponit: q bello gallico in augustias cū exercitu descēdit ī cautus: & subito ab hostib⁹ qui saltum & angustiarū fauces occupunt circumuentus est: cū quibus ueniens in colloquiū Pompili⁹ pactus est: ut si milites saluos educere uellet: arma & impedimēta relinqueret: quare ne fame periret: quod leuius fuit malū elegit: relictisq; armis & impedimētis nudum: sed incolumē exercitū eduxit: accusatus maiestatis: arma reliquisti & īpedimēta hostibus: cōtra reipublicæ ac romani populi decus & utilitatē: reliqui inquit sed profui: satius enim fuit arma & impedimēta amittere q̄ uniuersum exercitum perire: ex cōparatione igitur cōstitutio nascitur: utrum facere melius fuerit. Alterutrum facere: cū ad eā necessitatē aliquis redigitur: ut duobus propositis malis: alterum eligere necesse sit: ut in causa Pōpilii: cui aut arma & impedimenta relinquenda erant: aut cū uniuerso exercitu pereundū. Satius: meli⁹: utilius. Ex causa: in qua ex cōparatione constitutio nascit. Impedimenta: hæc oēs sarcinas militares significat: siue sint arma: siue tontoria & centones: siue cibaria: & coquinaria instrumenta ipsa ēt animalia quæ ferunt uel equi sint: uel muli. Quæ constitutiones: quod constitutiones & partes earū essent: tractatum est: nō enim cōfirmationis & confutationis: in quibus tota spes uincendi & rō persuadendi posita est: recte dati præcepta poterant: nisi prius quod illud esset qd confutare & confirmare necesse esset intelligeret: nūc se confirmationis & confutationis præcepta traditurū pollicetur: si prius ostenderit: quid utraq; pars spectare ueluti finem debeat: in quē uires suas omnes conferat: & quæ sit quæstio: quæ ratio: quæ iudicatio: quod firmamentū causæ: quæ omnia a cōstitutione proficiscant oportet. Videor: more suo arrogantiā uitat. Quō idem est quod sequitur: & qua uia: quidā tamen diuersum uolunt esse: ut quo modo ad inuentionem referatur argumentorū: qua uia ad formam & rationē argumētandi: q̄ uaria est.

ANT.M. Ex comparatione: Cicero. libro. ii. rhe. de inuen. sic ait. Comparatio est quod: quum aliquod factum quod per se ipsum nõ sit probandum ex eo cuius id causa factum est defenditur. Ea est huiusmo di: Quidam imperator quum ab hostibus circum obsideretur & cætera: uide hæc latius paulo superius.

Arcessitur maiestatis. De maiestate latius superius in titulo de constitutione. Ratio est que causam fa cit Cice. in partitionibus sic ait. Sed distinguendi gratia rationem appellamus eam: quæ affertur ab reo ad recusandum depellendi criminis causa. quæ nisi esset quod defenderet non haberet. Firmamentũ aũt quod contra labefactandam rationem refertur sine quo accusatio stare non potest. Libro autem primo rhe. de inuen. sic: Ratio est quæ continet causam: quæ si sublata sit: nihil in causa controuersiæ relinqui tur. Firmamentum est firmissima argumentatio defensoris & aptissima ad iudicationem: iudicatio est ex infirmatione & confirmatione rationis nascitur controuersia. Quintilianus præterea libro quarto ita scribit: ratio est qua quod factum esse constat defenditur.

FRAN.M. Ambobus: accusatore & defensore. Destinari parari pponiq; ueluti rem certam fixam & in quam omnis oratoris uis conuersa sit. Constitutione igitur reperta: unde constitutio nasceret: iam docuit: nam ex intentione ex depulsione proficisci eam dixit: intentio accusantis est depulsio defendentis: nunc unde ratio nascatur ostendit ex qua & firmamento quæstio emergit. quomodo iudicationem a nobis uocari dicit a græcis κρινομενον κρινο enim iudico est: ea agitis ut uel absoluatur quispiam: uel damnetur: ratio defensoris est: firmamentum accusatoris: inuenta igitur constitutione ratio a defensore afferenda est: tum firmamẽtũ ab accusatore subiiciendum hoc modo: occidisti clodium Milo: occidi: sed iure: ille enim uoluit me occidere; infirmatio rationis est etiam si re ille uoluit occidere: tu tamen non iure occidisti: ex ratione & firmamento quæstio hoc est: iudicatio nascitur utrum clodius uoluerit Milonem occidere: & iuste: ne a Milone Clodius occisus esse uideatur. Constitutiõe igitur quæ & huiusmodi occidisti matrem: orestes occidi: sed iure: imnio non iure occidisti est hæc autem iuridicialis quærenda ratio est ratione: id quod factum esse constat defenditur: causam autem continet: nam ea sublata: nihil controuersiæ relinquitur. Peruertit defensionem: nisi enim facti rationem attulerit: defendere se nequid. Ille inquit: occidi clytemnestram: sed iure: ratio autem est: quia illa maritũ suum: patrem meum occidit. Sine qua ne parua quidem: quid enim remorari iudices posset: quin illum condemnarent: qui maleficium confitetur: & quare id a se cõmissum esset rationẽ nullam omnino afferret. Inuenta ratione quam firmamentum defensoris consequit sed a seipso hic dissentit Cicero: quem & Quintilianus secutus uidetur in rhetoricis enim de inuentione defensoris firmamentum esse dicit & sic diffinit: firmamentum est firmissima argumentatio defensoris & aptissima ad iudicationem: exemplum subicit: Orestes dicere eiusmodi animum matris suæ in patrem suum in seipsum ac sorores: in regnum & in famam generis ac familiæ: ut ab ea pœnas liberi sui potissimum petere debuerint: hic contra accusatoris tantum firmamentum esse uult: quod συνεχον græci uocant: quibusdam id uidetur post quod nihil quæritis: quibusdam id quod ad iudicationem firmissimam affertur: ut ait Quintilianus uictorinus defensoris firmamentum perraro adhiberi dicit: & si quando adhibetur necesse esse: ut aut in themate sit: aut in historia & alias dici idest falsum argumentum quod hic Cicero firmamentum uocat orationis infirmationem rationis idem dicit. Ex ratione defensoris quæ illa fuit: patrem enim meum illa occiderat. & firmamento quod fuit: at non a te occidi neq; indemnatam pendere pœnas oportuit.

tractari cõueniat demonstrãdum est: si prius aperuerimus quid oporteat ab ambob⁹ in causa destinari: quo ratio omnis totius rationis conferatur. Constitutione igitur reperta statim querẽda ratio est. Ratio quæ causam facit & continet defensionem hoc modo: ut docendi causa in hac potissimũ consistamus. Orestes cum fatetur se occidisse matrem: nisi attulerit facti rationem peruertit defensionem: ergo affert eam quæ nisi intercederet: nec causa quidem esset. Illa enim inquit patrem meũ occiderat. Ergo (ut ostẽdi) ratio ea est quæ continet defensionem sine qua nec parua quidem dubitatio potest remorari damnationem: Inuenta ratione firmamentũ querẽdum est: id est quod accusationem continet: & quod afferẽ cõtra rationẽ defensionis: de qua ante dictum est: Id cõstituetur hoc modo. Cum usus fuerit Orestes ratione hoc pacto. Iure occidi: illa enim patrem meum occiderat: utetur firmamento accusator hoc modo. Sed non abs te occidi: neq; indemnatã pœnas pendere oportuit. Ex ratione defensionis et ex firmamento accusationis iudicii quæstio nascatur: oportet quã nos iudicationem: græci κρινομενον appellant.

Iudicii quæstio: multis modis quæstio accipitur: res enim omnis intelligitur de qua in utranq; partem uel in plures dici credibiliter potest: in iudiciali autem materia dupliciter accipitur: altero modo quo dicimus multas quæstiones habere controuersiam: quo etiam minores: omnes complectimur: altero quo significamus summam illam in qua causa uirtutis ex qua status nascitur: an factum sit quid factum sit:

fa:tum sit:an recte factum sit:hic uero pro iudicatione sumitur: quoniam per eam quaeritur res & iudicatur:statuiturq; adsoluendus ne sit aliquis an damnandus.

ANTO.MAN. Destinari.constitui.Crinomenon:id iudicatum significat:est enim a passiuo participium. Crinomae uocor ad iudicium:accusor.Crino accuso iudico.Crina crinatos iudicium. Rectum ue fuerit:scilicet quaestio est:uel controuersia. Eo idest ad iudicationem.Intentio accusatio. Sedulo diligenter sine dolo.Studio animo & mente.

FRAN.MATV. Ea constituetur:ut quaestio sit necesse est:ut rationi defensoris firmamētum opponatur accusatoris:hoc modo ostendit quo pacto ex coniunctione rationis quaestio nascitur.nam cum Orestes dixerit matrem occidisse se patris ulciscendi gratia: & accusator responderit non oportuisse indemnatam matrem a filio occidi ad hoc probandum & infirmandum uim suam omnem utraq; pars cōferre debet. Et hac ratiōe:omnis ratio de facto iam concesso est:qua infirmata ab accusatore ubi fuerit: iudicatio nascatur necesse est.Ex his quae dicta sunt intelligimus in omnibus cōstitutionibus excepta cōiecturali tria esse: quae iudicationem praecedunt.Constitutionem: rationem: & firmamentum. In omnibus:quo pacto in iuridiciali absoluta iudicatio inueniretur: proposito exemplo ostēdit eadem uia & ratione:in aliis quoq; constitutionibus inueniri posse dicit:in legitima scilicet & iuridiciali assumptiua:ac earum partibus. Praeterquam in cōiecturali &c.in qua afferri ratio facti:quod negare non potest.Si ratio nō affertur nec firmamentū afferri potest: quaestio igitur ex illo est factum:non factum: an factū sit & ibi iudicatio est: ubi quaestio & in eadem re prima quaestio:& extrema disceptatio:hoc idem dicit Cicero in rhetoricis de inuētione:in ptitionibus & Quintilianus Ciceronem sequitur. Ex intētione:Quae accusantis est cum sic instat occidisti. Inficiatione:negatione cum sic negat reus non feci.ad hanc iudicationem q̄ illic est ubi etiā quaestio. Si plures. Quintilianus quoq; admonet unā causam plures quaestiones & plures iudicationes habere posse:ut in eo qui cum adulteram deprae hensam occidisset.Adulterum qui cū effugerit postea in foro occidit: causa est una adulter fuit. Quaestiones:& iudicatiōes an illo tempore:an illo loco licuerit occidere: sicut autem sunt plures quaestiones oēsq; status suos habēt:causae tamē status unius est:ad quem omnia referūtur:ita iudicatio est maxime propria de qua pronunciatur:ut in causa pro Milone:ubi due quaestiones sunt:& due iudicationes.Nam ea occidisti Clodium occidi:sed iure:iuridicialis est:quā ita tractat Cicero:ut ostendat multis rationibus licere hominem occidere. Secūda quaestio est & iudicatio coniecturalis uter utri fecerit insidias:& hoc principalis est ad quā omnis orationis uis confertur.Sedulo dedimus operam:libro finem imponit:qua diligentia in superioribus praeceptis usus sit ostendit:simul excusat se q; multis impeditus negociis:tardius q̄ uoluerit:librum aediderit datarum tamē se operam pollicetur:ut quātum negocia diminuerunt:tantum reseruat diligentia:quae autem dicenda supersunt:in sequentem librū reiicit:ne multitudine praeceptorum Herennius defatigetur. Sedulo diligenter. graeci dicūt.

Ea constituetur ex coniunctione firmamēti:et rationis defensione hoc modo.Cum dicat Orestes se patris ulciscendi causa matrem occidisse:rectum ne fuerit a filio sine iudicio Clytēnestram occidi. Ergo hac ratione iudicationem reperire conuenit. Reperta iudicatione oēm rationem totius orationis eo cōferri oportebit. In oibus cōstitutionibus:et partibus cōstitutionū hac uia iudicationes reperientur: praeterq̄ in coniecturali cōstitutione. Nā in ea nec ratio quare fecerit quaeritur:fecisse enim negatur:nec firmamētum exquiritur:quoniā nō subest ratio:quare ex intentione et ex inficiatione iudicatio constituitur hoc modo. Intentio occidisti Aiacem. Inficiatio nō occidi. Iudicatio:occiderit'ne. Ratio omnis utriusq; orationis (ut ante dictū est) ad hanc iudicationem conferenda est.Si plures erunt cōstitutiones:aut partes constitutionum:iudicationes quoq; plures erunt in una causa:sed et omnes simili ratione reperientur. Sedulo dedimus operam:ut breuiter et dilucide:quibus de rebus dicendū fuit diceremus. Nunc quoniā

Breuiter & dilucide &c.Multa sunt:quae breuia sunt:sed tamen obscura:quod Horatius uitium reprae hendit:cū ait breuis esse laboro:obscurus fio. Multitudinem litterarum.ratione si oīa sine aliquo interuallo simul praecepta traderentur.tuus defatigaretur animus:cū nullū inueniret locū in quo cōquiesceret:& ueluti a labore resipisceret:duabus praecipue de causis maiores nostri opa sua I uolumina diuiserūt: & ut melius cōmendare scripta memoriae possemus:si hoc pmo: illud secūdo lib,cōtineri disceremus. Et ut locus quiescēdi longa lectione fatigatis esset:ueluti uiatoribus qbus leuius uideri iter solet:cū loca

in quæ diuertant oportune inueniunt. Litterarum:pro clementis litteras ponit multitudinem autem scriptorum intelligit.in rhetoricis de inuentione:& hic liber ait non parum cōtinet litterarum hoc creuisse satis uidetur. Quam studeas:quā uelis & optes. Magnitudini.Magna enim sunt:& difficilia quæ scribit. Verū tamen:quāq̄ occupati simus. Quod negotio:quantum nos magna negocia retardauerint. Maturabimus:accelerabimus hoc loco:propria autem uis uerbi ab Aulogelio declaratur:qui ex nigidii auctoritate maturare inquit esse non citius non serius facere: sed medium quiddam & temperatū tenere:quod diuus Augustinus duobus uerbis græcis elegantissime exprimebat:& dicens in sermonibus & scribens in epistolis σπευδε βραδεως per quod monebat:ut ad rem agendam simul adhiberetur & industriæ celeritas:& diligentiæ tarditas ex quibus duobus cōtrariis fit maturitas.

IN primo libro Herēnium. In huius secundi libri principio: præfatione utitur Cicero. Qua docilem: atq; attētum reddit auditorem:breuiter enim omnia repetit: quæ superiore libro tradita sunt:& quæ tractaturus est exponit:quod ad id plurimū accommodatū uidetur esse:ut cum præcedētibus sequētia cōnectantur. Hac præterea ratione eo℞ quæ dicta sunt memoria renouati: & ad dicenda lectoris animus excitari uidetur:causam cur de difficilioribus tractauerit:patefacit:ut.s.illis perceptis cætera quæ leuiora sunt:facilius comprehenderentur: cum autē de confirmatione & confutatione præcepta daturus prius uobis quid sit: quod cōfirmare:& cōfutare debemus:ostēderit:ad quod efficiendū uis omnis oratoris dirigenda est. Confirmandi & cōfutandi hoc libro rationes subiungit. Quibus ostensis:de ultima orationis pte præcipiet: quæ conclusio appellatur. Totum autē iudiciale genus absoluet. Quas causas tres autem sunt. Demonstratiua.deliberatiua. iudicialis. Genera superius causarū appellauit. Breuiter: necessariis enī usus est uerbis. Nam & Horatius præcipit Quicquid præcipies esto breuis. Recipere:a litigatore. Et in quibus officiis &c.artis officia integrales rethoricæ partes uocat. Inuentionem:dispositionem:elocutionem: memoriam:pronūciationem. Qua ratione:arte.imitatione exercitatione. Verum quia &c. Quo ordine quæ sequuntur tractaturus sit:ostendit. Et instituti sui rōnē reddit. Nō potuisse inqt oībus de rebus simul dicere & prius tractare de difficilioribus uoluisse. Quibus cognitis:q̄ faciliora sunt:haud difficile percipe sit. Simul eodē tpe ac loco. Itaq; cū simul oīa dici nō possint:& difficilioribus cognitis facilia cognosci nō difficile sit. Causarū. Tria causa℞ genera proposuit & de iudiciali prius præcipit qđ oīum maximū & difficillimū est:oēs enim in eo priuatæ & publicæ causæ cōtinētur. Quicqd deniq; est:de quo lis & cōtrouersia nasci pōt. Totū in iure positū est:totum in cōiecturis uersat:in foro aūt fere quotidie tractatur. Cū demonstratiuū & deliberatiuū in senatu & comitiis ratius uersentur. Merito ergo prius de hoc disserit genere. Quod nisi cognosceretur. Demōstratiuū & deliberatiuū:quāuis longe faciliora sint:cognosci uix possent. Cū magna pats doctrinæ faciliorum:si eiusdem artis fuerint:in difficiliorū cognitione contineatur. Ergo id primū &c.cum multo difficillimū sit ante q̄ cætera tradamus præcepta illud perficiemus. Hoc & priore libro &c.idem inquit & priore lib.egimus ut quod difficilius erat & maius prius absolueretur. De quinq; &c.officiis:inuentione:dispositione:elocutione memoria & pronunciatione.

Hæc officia artis & oratoris sunt sine qbus nec ars esset nec orator diceretur. Quorū inuētio oīa comprehendit inuētio sine qua partes reliquæ frustra eēnt:imo ut essent qdem:qs enī disponat:aut eloqtur.

huius uoluminis magnitudo satis creuit:cōmodius est in altero libro de cæteris rebus deinceps exponere: ne qua propter multitudinem litterarum possit animum tuum defatigatio retardare. Sed si quo tardius hæc q̄ studes absoluētur:cum rerum magnitudini:tum nostris quoq; occupationib⁹ assignare debebis. Verumtamen maturabimus:& quod de negocio diminutum fuerit:exequabimus industria: ut pro tuo in nos officio & nostro in te studio munus hoc accumulatissime tuæ largiamur uoluntati.

Explicit liber primus.

Rhetoricorum nouo℞ Liber secundus.

IN primo libro Herenni breuiter exposuimus quas causas recipere oratorem oporteret:& in quibus officiis artis elaborare conueniret: et ea officia qua ratione facillime consequi posset. Verum quia neq; de omnibus rebus simul dici poterat:& de maximis rebus primum dicendum fuit: quo cætera tibi faciliora cognitu uiderentur. Ita nobis placitum est:ut ea quæ difficillima essent potissimum conscriberemus.

De tribus generibus causarum.

Ausarum tria sunt genera:demōstratiuum:

quis memoriæ cõmendet aut pronunciet qui ea unde hæc perfici possint:nõ inuenerit prima est ordine inuentio:& eadem re ipsa difficilima. Nã hoc opus hic labor est:scilicet quæ dicere uelis inuenire:qd ubi excogitaueris:facile partes reliquæ sese offerrũt:aut certe minore cũ difficultate eas assequeris. Paruam partem. Inuẽtionẽ demonstratiui & deliberatiui generis ĩtelligit:de qua lib. tertio tractabitur. paruã aũt iudicialis generis cõparatione appellat. qd multo maximũ:difficillimũq; est ut qui inuenire didiceret in iudiciali genere:facile in demonstratiuo & deliberatiuo inueniet. Raro enĩ iudicialis inueniĩ cã:ut Quintilianus ait quæ laudationẽ aut uituperationem:suasionem uel dissuasionem nõ cõtineat:primũ anteq̃ de cæteris præcipere mus. Cõstituimus. decreuim⁹ lib. primo. Nec pluribus:breuiter inquit diximus:ita tamẽ ut obscuri nõ fuerimus. nã uera breuitas est:quæ nihil dicit superfluũ:nihil necessarium omittit. Cõiunctũ. statim explicitas cõstitutionibus:quæ nisi intelligerentur:cõfirmandi & confutandi ratio haberi nõ poterat. Genera cõstitutionum:quæ tres sunt. Cõiecturalis:legitima & iuridicialis. Iudicationem:quã κρινόμενον græci uocant. Nascitur autem ex defensoris ratione:& accusatoris firmamẽto. Esse causas q̃ plures. hoc exemplis a nobis declaratum est:& Quintiliani auctoritate cõprobatũ. Reliquum uidebatur &c. illud relinquebatur ostendendũ:quo pacto quæ inuenta essent accõmodari ad cõstitutiones & earum partes possent:& qbus utendum esset argumẽtationibus:quæ ex locis sumũtur:qui sunt argumẽtorũ sedes. In quibus argumẽta latent:& ex qbus petenda sunt. Auctor Quintilianus. Ducũtur autẽ argumẽta:a psonis:causis:locis:tempore:cuius tres sunt:partes præcedẽs:cõiunctu3. Insequẽs:facultatibus quibus instrumẽta subiiciũtur:modo idest ut quicq; sit factũ:finitione:genere:speciei differẽtiis:propriis:remotiõe:diuisione:initio:incremẽtis:summa. Similibus:pugnantibus:cõsequẽtibus efficientibus. effectis euentis ingratis comparatione:quæ in plures diuiditur species. Hæc oĩa & a Cicerone in topicis:& a Fabio. Quintilia. libro institutionũ oratoriarum quinto subiectis explicantur exẽplis. Et item quas argumẽtationes. Illud præterea explicandũ relinquebatur. Quæ in cõfirmatione & confutatione sequi argumenta:quæ ue uitare cõueniret:quas græci epichiremata appellant. argumentationis species epichirema est:uel argumẽti:cuius nomine omnia cõplectimur:ut Quintilianus ait:quæ græci enthymemata. Epichiremata & apodixis uocant quãquã apud illos aliqua est horum nominũ differentia:& siuis eodem fere tendit:epichirema latine dici potest aggressio. ἐπιχειρῶ enim græce aggredior est. Diuersum ab enthymemate quidã uolũt esse:sed Quintilianus multa de utroq; disputans tot utriq; conuenientia ostendit:ut quid alterum ab altero differat explicare uix possit promiscue pro eodem accipiuntur:& pro argumento interdum aliquando pro argumenti tractatione ponuntur & elocutione. Enthymema nos cõmentum aut cõmentationem interpretamur & omnia mente concepta significat. alii rhetoricum syllogismũ uel syllogismi partẽ ut ait Quin. uocauerunt. Quia distinctis nec tot partibus quot syllogimus clauditur:quod sunt nõ utiq; ab oratore desideratur:cui satis est ut alteram partem affirmet:hoc modo si spirat non est mortuus:sed spirat cõclusionem dicendam auditoribus relinquit. constat ex propositionibus hypotheticis ut si id quod sis prodest:quod nescit obest:sed id quod sis prodest:propositio autem hypothetica est quæ plures continet categoritas signo copulationis conditionis uel disiunctionis coniunctas ut tu es homo & tu es animal & tu es homo uel tu es asinus:item si tu es homo:tu es animal. categorica uero habet subiectũ:prædicatũ:& copulã principales ptes sui:ut homo est aĩal. subiectum est de quo aliqd diciĩ:ut homo in hac prępositione:prædicatum uero quod dicitur de altero copula uerbũ est substantiuum. Syllogismus cõiunctis est partibus:& pluribus:cõstat enim propositione. propositionis ratione:& assumptione uel cõclusione hoc modo. Si petrus currit petrus mouetur:at qui petrus currit ergo petrus mouetur. Epicherema ut enthy-

deliberatiuum:iudiciale:multo difficillimum est iudiciale:ergo id primum absoluemus. Hoc et in priore libro egimus:cum de oratoris officiis quinq; tractaremus:quorum inuentio et prima et difficillima est. Ea quoq; nobis erit in hoc libro propemodum absoluta:sed paruam partem eius in tertiũ uolumen transferemus. De sex partibus orationis primũ scribere icipiemus. In primo libro locuti sumus de exordio:narratione:diuisione:nec pluribus uerbis quã necesse fuit:nec minus dilucide quã te uelle existimabamus:deinde coniunctim de confirmatione:et confutatione dicendum fuit. Quare genera constitutionum et eorum partes aperuimus:ex quo simul ostẽdebatur quomodo constitutionem & partes constitutionis causa posita reperiri oporteret. Deide docuimus iudicationẽ quẽadmodũ quæri cõueniret:qua inuenta curandũ est:ut omnis ratio totius orationis ad eandem conferatur. Postea admonuimus causas esse quamplures:in quibus plures constitutiones ac partes constitutionum accommodarentur. Reliquum uidebatur esse ut ostẽderemus quæ ratio pos-

mema a ſylogiſmo diſtat:quoniam duabus contentum eſt partibus propoſitione & affirmatione: ut ſi dicam uiuit ſpirat enim. Epichirematis illius quod argumẽtationem nos uocamus:quinq; partes inferius Cicero eſſe docet.propoſitionem:propoſitionis rationem:aſſumptionem:eius probationẽ:& complexionem:quas uitare quoniam uitioſe ſunt:& cõfutari facile poſſunt: utrũq; & uitioſum epichirema: & quod ſine uitiis eſt. De utroq; autem ſeparatim præcipiet ut qui confirmat:argumẽtationibus utatur: quæ refelli nõ poſſint:& qui coufutat ſi uitioſe aduerſari argumẽtationes fuerint refellere eas facile ualeat. Cuiuſmodi concluſionibus in fine huius libri de ultima præcipiẽ orationis parte quæ peroratio nominatur:numero aũt plurali concluſiones dixit. Quoniã tribus concludimus rationibus per epilogũ: amplicationem:& cõmiſerationeꝫ. Orationis addidit ne color rhetoricus fortaſſe intelligeretur:de quo libro quarto tractabitur. Quamcũq; cauſam ſubiiciendo ſuos cuiq; cauſæ locos. Tres autẽ ſunt. Coniecturalis: legitima:iuridicialis: & nimirũ eandẽ uim habet nimirum: quã profecto:utiq; certe: nempe. Quæ prima ordine. Difficillima. Nam cum factum negatur:probatio difficillima eſt. Coniecturis enim opus eſt:quibus factum eſſe ab aliquo quod obiicimus iudices credant. In cã cõiecturali &c. Iam uel aggreditur quod in hoc libro tractaturum ſe pollicitus eſt ut genus iudiciale abſoluat. Illud autẽ prius oſtẽdit:qualis in cõiecturali cauſa debeat eſſe narratio:quam ſi accuſatoris fuerit plenam ſuſpitionis:ſi deſenſoris:ſimplicem uult eſſe:atq; apertam. exẽpli cauſa. Teucer qui Vlyſſem accuſat:

ſet inuentiones ad unamquãq; conſtitutionem aut partem conſtitutionis accõmodare. Et item quas argumentationes quas græci ἐπιχειρήματα appellant: ſequi:quas uitari oporteret:quorum utrũq; pertinet ad confirmationem et cõfutationem. Deinde ad extremũ docebimus cuiuſmodi concluſionibus oratorem uti oporteat:qui locus erat extremus de ſex partibus orationis. Primum ergo quæremus quemadmodum quãq; cauſam tractari conueniat: et nimirũ coniecturalem:quæ prima quæq; difficillima eſt:potiſſimum conſideremus.

¶ De coniecturali.

IN cã cõiecturali narratio accuſatoris ſuſpitiones interiectas et diſpſas hẽre debet: ut nihil actũ:nihil dictũ:nuſq̃ uẽtũ: aut habitũ: nihil

non ſimpliciter ueniſſe in ſiluam:& Aiacem occidiſſe narrat:ſed cum cognouiſſet inquit Vlyſſes inimicum ſuum:quem perdere tantopere cupiebat:Solum & inermem in ſiluam profectũ eſſe:illuc ſubito armatus acceſſit. Et nihil tale cogitantẽ aggreſſus trucidauit. Ego caſu illuc perlatus repente affui:gladiũq; de uulnere educentẽ conſpexi. Cõtra qui Vlyſſem defendit:omnia ſimpliciter narrans ſuſpitiones attenuat:hoc mõ cũ more ſuo:hoſtiũ exploraturus cõſilia:forte ex caſtris ſolus diſceſſiſſet ulyſſes:in ſiluã uenit:ubi Aiacẽ qui gladio furens incubuerat cõſpicatus cum eſſet ſubito accurrit telũ de uulnere eduxit: ut ſi fieri:poſſet:uir bellicoſiſſimus:& de græcis oĩbus optime meritus:diutius in uita cerneretur incolumis. Narratio aũt cum aut tota pro nobis ſit aut tota pro aduerſariis:aut mixta ex utriſq;.ſi tota pro nobis fuerit:omnia quæ cãm noſtrã iuuare aduerſariorũ infirmare poſſint narrabimus. Sin mixta partem illam quæ pro nobis erit ſic narrabimus ut omnia ſimpliciter facta eſſe a nobis uideantur. Illi uero parti quæ ad aduerſariũ pertinebit crebras adũciemus ſuſpitiones. Quod in narratiõe orationis pro milone diligẽtiſſime ſũmus dicendi artifex & magiſter ſeruauit Cicero. Diſperſas &c. hæ aũt ſic diſperſæ ſuſpitione ſemina probationũ appellantur. Nihil actum. Cicero nihil a Clodio ſine cauſa actuꝫ oſtẽdit. Cũ ſic ait. Occurrebat mancam ac debilem præturam ſuã futurã cõſule milone. Cũ porro ſũmo cõſenſu populi romani cum cõſulem fieri uidebat cõtulit ſe ad eius competitores:ſed ita totam ut petitionem ipſe ſolus etiã inuitis illis gubernaret tota ut comitia ſuis ne dictabat humeris ſuſtineret. Cõuocabat tribus ſe interponebat. coloniam nouam. delectum perditorum ſcribebat ciuium. Nihil dictum idem in eadeꝫ narratione ubi uidit homo ad omne facinus paratiſſimũ fortiſſimũ uirũ inimiciſſimũ ſuum certiſſimũ conſulem idq; intellexit non ſolũ ſermonibus ſed etiam ſuffragiis populi Ro. ſæpe eſſe declaratũ palam agere cepit & aperte dicere occidendũ eſſe milonẽ. Et paulo poſt. Etenim palam dictabat conſulatum Miloni eripi non poſſe uitam poſſe. Item quin etiã Fauonio fortiſſimo uiro:quærenti ex eo qua ſpe fureret milone uiuo. reſpondit triduo illum aut ſummũ quatriduo periturũ quã uocem eius ad hunc. M. Catonem ſtatim Fauonius detulit. Nuſq̃ uentum. exemplũ ex eadem oratione. Interim cũ ſciret Clodius nec non erat difficile:iter ſolemne:legitimũ:neceſſariũ:ante diem. xiii. kal'. febr. Miloni eſſe Lanuuium ad flaminem prodendũ:quod erat dictator Lanuuii Milo. Roma ipſe profectus pridie eſt:ut ante ſuum fundũ: quod re intellectũ eſt:Miloni inſidias collocaret:atq; ita profectus eſt:ut contionem turbulẽtam:in qua eius furor deſideratus eſt:quæ illo ipſo die habita eſt relinqueret: quam niſi obire facinoris locum tempuſq; uoluiſſet:nunquam reliquiſſet. Nec deniq; factum &c. hoc uerbo omnia ſuperius dicta complectitur: & quãuis nihil actum dixerit quicquid denique factum eſt; ſubiungit. Nam facere: generalius

est q̄ agere:& latius patet. Defensoris.Docuit qualis accusatoris narratio esse deberet. Nūc qualē conueniat defensoris esse ostēdit. Simplicē & dilucidam.Qualis illa narratio est in eadē orōne:q̄ pro Milone facit.Sic enim narrat Cicero ut oīs q̄ maxime attenuet suspitio:& nihil nō simpliciter factū appeat: Cū ait:Milo autem cum in senatu fuisset:eo die quo a senatu dimissus est:domū uenit calceos & uestimenta mutauit paulisper dum sit uxor:ut fit:compatat:cōmoratus est.Plurimū facere hanc calidissimam simplicitatis imitationē dicit Quintilianus:ei his laudat uerbis Quā nihil præparato nihil festinato fecisse

deniq; factū sine causa putetur. Defensoris narratio simplicem & dilucidam expositionē debet habere cū attenuatione suspitionis.Huius cōstitutionis ratio i sex partes est distributa: probabile:collationē: signū: argumentū:consecutionē:approbationem. Horum unumquodq; quid ualeat aperiemus.

¶ De probabili argumentatione.

Robabile est:per quod ꝓbatur reo expedisse peccare:& a simili turpitudine hominem nunquā abfuisse. Id diuidit in cām & i ui-

uidetur Milo qđ nō solū rebus ipsis uir eloquētissimus:q̄bus motas: & lentū ꝓfectionis ordinem dedit:sed uerbis etiā uulgaribus & quotidianis:& arte occulta consecutus ē. Quæ si aliter dicta eēnt strepitu ipm iudicem:deinde patronū excitassent frigida plerisq; uident ista:sed hoc ipsum manifestū est:quomodo iudicē fefellerint q uix a lectore depræhenditur.Huius cōstitutionis: locos oēs argumētandi in cōiecturali cōstitutione in sex partibus ponit Ci.quā oēs simul enumerat & more suo pena singulas describit ut certā uiam rationiq; confirmandi aliquid & cōfutandi in cōiecturali causa habeē possimus:libro secūdo de inuentione oēm cōiecturam a causa persona,& facto sumi idem ait.in q̄bus tribus hæc sex insunt oīa si diligenter aduertis.Nihil certe diuersum docet:sed quod illic strictius hic enarratius:atq; euidētius tradit: probabile enim personā cū sui ipsius attributis omnibus compræhendit.idem & causam complectitur. Cætera ad factū spectant & attributa negotio.hæc aūt aut continentia sunt cum ipso negotio semp ei affixa:& quæ separari ab eo non possunt aut in gestione negotii considerantur aut gestū negotiū consequūtur illud animaduertendū est probationū ut ex auctoritate Aristotelis tradit Quintilianus Alias eē quas extra dicendi rationem accipit orator.Alias quas ex causa trahit & ipse quodāmodo gignit:ideoq; illas a τεχνουσ illas εντεχνουσ uocauerunt.Ex illo priore genere sunt præiudicia:rumores:tormēta: tabulæ iusiurandū:testes in q̄bus pars maxima forensiū contentionū consistit:sed ut ipsa per se careat arte:ita summis eloquētiæ uiribus & alleuanda sunt plærūq; & refellenda.Eos damnat Quintilianus qui totū hoc genus a præceptis remouerunt:seq; nō omnia de ipsis persecuturū dicit qđ infiniti esset operis sed uiam quādam & rationē ostensurū idem inferius Cicero faciet:prius autem de illis loqtur probationibus:quas ex causa trahit orator:& suo ipse ingenio excogitat. Probabile est &c.Hoc etiā uerisimile appellari potest:Cui duæ insunt circūstantiæ quis & cur.Quis fecerit:& quāobrem fecerit. Expedisse. utile fuisse. Peccare Crimen illud cōmittere:quod a reo factū asseueramus:quodcūq; sit:siue furtum:siue adulterium:siue homicidiū. In hoc autem Circūstantia est cur q̄ cām complectitur. Et a simili turpitudine &c.Circūstantia est quis cū in ante acta uita ab eo crimine cuius insimulamus: reum nūquā abfuisse ostendimus:ita si fecisse furtū probare uolumus:argumētantes:cū furta sæpe ante: quod omnes norūt fecerit:nunc quoq; furatum esse quis dubitet.Cicero in oratione pro milone. Verisimile facit uideri Miloni insidias clodiū locasse Consuetudinē dicens illius inui inferēda perpetuam fuisse milonis in repellenda. In causam & uitā ut cām ostendimus reo fuisse peccandi:& a turpitudine nūquā abfuisse:sempq; male & sceleratе uixisse. De causa prius unde persona dicendū esset:quæsitum est ut ait Quintilianus:& uarie ab oratoribus factū est:a Cicerone idē ait.prælatas frequētissime causas fuisse:sibi magis placere:si a psona incipiatur:id tamē ipsum utilitate uerti plærūq; non negat.Causa īpulsionē:& ratiocinationē distribuitur. Impulsio est quæ sine cogitatione per quādam affectionē animi:facere aliquid hortatur: ut amor:iracūdia:ægritudo:uiolentia:& omnino oīa quibus animus ita uidetur affectus fuisse:ut rem perspicere cū consilio:& cura nō potuerit:& id quod fecerit:impetu quodam animi:potius q̄ cogitatione fecerit.Ratiocinatio est diligens & cōsiderata faciendi aliquid:aut nō faciēdi excogitatio. Cū causa uideē affuisse certa:qua aliqd uitaret reus aut sequeretur:ut si amicitiæ causa aliqd factū dicitur:aut inimici ulciscendi:aut metus:aut gloriæ:aut pecuniæ:cuius ius deniq; utilitatis percipiendæ & damni effugiendi causa:sed in ratiocinatione diligēter excutiendum erit:An uoluerit reus:an potuerit:& demū an fecerit: multi enim uolūt sed nō possunt.Et cōtra multi possunt sed nō uolunt:ideoq; in probabili factū cū psona cōiungendū est ut si furti accuses furem semp dicas fuisse.Si adulterii incontinētem & libidinosum.

Causa est ea.Ratiocinatiuam intelligit quæ spe cōmodi euitatiōe incōmodi ad maleficiū impellit: qđ si reum spe cōmodi: aut incōmodi euitatione aliqd fecisse probare possumus uehemēs & pene infrāgibilis nostra est argumētatio.Cicero in oratione pro milone probe hunc locum executus est: ostēdit enim cām clodio occidēdi milonis fuisse cuius interitu magna & multa assequebaē cōmoda effugiebat:ut probabile sit miloni illum nō illi Milonē insidias fecisse atqui dicēs milone interfecto Clodius hoc assequæbatur non modo ut prætor essem:nō eo cōsule:quo sceleris nihil facere posset:sed etiā his cōsulibus præ-

tam:Causa est ea quæ inducit ad maleficium cómo/
dorum spe:aut incõmodorũ euitatione. Ita cũ quæ/
ritur:nũqd cõmodũ maleficio appetierit: num hono
rem:num pecuniam:num dominationem:num ali/
quã cupiditatẽ amoris:aut huiusmodi libidinis uo
luerit explere. Aut nunquid incõmodum uitarit ini/
micitias:infamiam:doloreꝫ:supplicium. Hic accusa/
tor in spe commodi cupiditatem ostendet aduersarii:
ĩuitatione incõmodi formidinem augebit. Defensor
autẽ negabit causam fuisse:si potuerit:aut eam uehe/
menter extenuabit. Deinde iniquum esse dicet: oẽs
ad quos aliqd emolumẽti ex aliqua re peruenerit in
suspitionẽ maleficii deuocari. Deinde uita hominis:

tor esset:Quibus si nõ ad uiuantibus:at cõuiuentibus:certe sperasset se posse cludere in illis suis excogita
tis furoribus:cuius illi conatus:ut ille ratiocinabatur:ne si cuperent quidẽ:reprimere possent:cũ tantum
beneficiũ ei se debere arbitrarẽtur &c. Cõtra Milo mortuo clodio incõmodũ passus ostẽditur:ut cogno/
scatur facere illi insidias uoluisse. Nam singularis illas ei uni cõcessa gloria:quæ quotidiæ augebatꝰ fran/
gẽdis furoribus clodianis morte Clodii cecidisse dicit:& exercitatio uirtutis:suffragatio cõsulatus:fons:
perẽnis gloriæ perdita ab eodẽ ostendũtur plurimæ præterea occasiones enumerantꝰ:qbus a milone im/
pium clodius occidi potuerat. Nunqd cõ
modũ &c. In assecutione cõmodi:& incõ
modi euitatione hi gradus dantur cõmo/
di retinẽdi quod adsit:& augẽdi deinde qđ
nõ adsit adipiscendi:incõmodi reiiciendi:
quod adest:& minuendi. Quod autẽ futu/
rum est:deuitãdi & ita tria cõmoda tribus
respondent incõmodis:illud præterea spe/
ctatur:si incõmodũ maioris incõmodi ui/
tandi gratia suscipitur:aut maioris cõmo/
di adipiscendi:minus cõmodũ præteritur.
Num honorem:ut si dicamus adipiscẽdi
magistratus causa aliquid reum fecisse:faci
le nobis credetur. Nemo est enim tam bar/
barus: tam ferus moribus qui nõ honoris
amore tãgatur. Num pecuniã. Cicero in
oratione pro sexto roscio ad erutium accu
satorem cõuersus sic ait:uideãt oẽs qua de
causa huic inimicus uenias sciunt huiusce
pecunia te adductũ esse. Quid nõ mortalia pectora cogis Auri sacra fames. Dominationẽ &c. ut regnũ:
ut Tyrãnidem:ꝓbabile uidetur qđ dominãdi causa factũ dicitꝰ. Nam si uiolandum est ius regnãdi causa
uiolandũ est cæteris rebus pietatem colas. Quod Iulius Cæsar frequẽter dicere solebat. Auctores Cic.&
Trãquillus. Nero ueneno necari britan cũ curauit ut illo extincto ipse imperaret. Num aliquã cupidi/
tatem:hic causa tangitur impulsiua:quã in oratione pro Milone artificiose Cicero exequitur. eam affuis
se dicẽs:etiã si nulla affuit ratiocinatio:his uerbis. At ualuit odiũ fecit iratus:fecit inimicus: fuerit ultor
iniuriæ:punitor doloris sui:qd si hæc nõ dico fuerũt maiora in Clodio:q̃ in Milone: sed in illo maxima
nulla in hoc. Quid multis amplius quid enĩ odisset clodiũ Milo segetem ac materiã suæ gloriæ &c. Cupi
ditatem amoris qd nõ cogit amor si amatorẽ dicimus a riuali occisum:cui nõ credibile uideatur esse: uel
si dicimus occidit hunc ut eius uxore potiretur. Nã sæuus amor docuit natorũ sanguinis matrẽ cõmacu
lare manus. Aut huiusmodi libidinis oĩs ĩmoderatus atq; inhonestus appetitus oĩno rõne carẽs libido
uocatur:siue imperandi sit:siue possidendi:siue occidendi:& qđ uis aliud maleficiũ per animi imperũ ac
furorem faciẽdi:quæ aũt cupiditas uocatur recte & libido dici põt auctor Cice.lib.tusculanarũ quæstio/
num.iii. Nũm quoddã incõmodũ uitauerit. Sicut multa Clodius milone occiso uitabat, incõmoda &
assequebatur cõmoda atq; utilitates. Vitabat inimicitiam:nam Cic.& reipu.causa illũ oderat Milo & cõ
muni odio quo oẽs improbos odisse solemus. Vitabat infamiã qua afficiebatur cũ sua a milone scelera
propalari uideret dolorẽ effugiebat:uiuo enĩ Milone semp augebatꝰ semp in maximo & grauissimo erat
dolore:cũ præsertim conatus sui oẽs ab illo infringerẽtur:infamia est cõtra bonã famã:cũ scelus & turpi
tudo cuiuspiam diuulgatur:dolor aũt est ægritudo animi ex cupiditate aliqua proueniẽs uel inuidia uel
metu. Suppliciũ:multi eos accusant a qbus intelligunt se accusatum iri timore supplicii quo afficerẽ/
tur:si accusati damnarentur. In spe cõmodi. semp factũ cum ꝑsona cõiungi debet ut cũ adulterũ proba
re uelis luxuriosum dicas:cũ homicidã iracũdum in uitatione incõmodi:quid mirũ si p insidias occidere
hunc uoluit quẽ metuebat:semp enĩ qđ oẽs sciunt:timidissimus fuit. Defensor &c. Docet nũc qd defen
sori agendũ sit. Et ꝯfutanda esse dicit q̃ accusatur obiecerit. Negabit eãm fuisse ut cicero pro milone: cũ
ait uideo adhuc constare omnia iudices Miloni etiam utile fuisse Clodium uiuere illi ad ea que concu/
pierat optatissimum Milonis interitum fuisse odium illius in hunc acerbissimũ:in illius huius nullum:
consuetudinem illius perpetuam in ui inferenda:huius tantũ in ui repellenda:mortem ab illo denũcia/
tam palam Miloni:& prædicatam nihil unq̃ auditũ ex Milone. profectionis huius diem illi notũ. illius
etiam potius alienum:& cætera quibus & miloni faciendi insidias:cũ nulla uidetur fuisse: & Clodio plu
timæ ac maximæ:tum ratiocinatiuæ tum impulsiuæ. Si poterit:si eiusmodi ꝑsona fuerit:ut speremus
credituros nobis iudicis nullam causam fuisse maleficii faciendi persona quã defendimus:qm̃ semp be/
ne uixerit:& a simili scelere abfuerit. Aut eam uehemẽter extenuabimus:facit hoc tum in aliis orationi
bus Cicero:tum in ea quã pro rege Deiotaro habuit. Deinde iniquum &c. cũ aut negauerit causas fecis
se reo maleficii faciẽdi:aut quantũ fieri põt extenuauerit. Valde iniquũ dicet esse: omnes in suspitionem
peccati uenire qbus peccare utile possit esse:sic enim oẽs pauperes furti accusari posse:oẽs iracundos cæ/

dis. Non

dis.Non igitur spectandas esse causas cum reperiri uix aliquis possit:qui nō metuat oderit:speret:& plu/rimos hæc salua innocētia facere:præterea nō omnis causa in omnibus personis ualet:nam ut alicui sit furandi causa paupertas:non erit idem in Curio:Fabritioq; momētum. Emolumentum.utilitas. Illud propriæ est:quod prærium laboris nolentibus datur. Deinde uita hominis &c.A causis tam accusaro/rem q̄ defensorem arguere docuit:nūc a psonæ adiunctis sumere argumēta ostendit. Quæ sunt:genus:natio:patria:sexus:ætas:educatio:habitus:fortuna:cōditio natura animi studia affectu. Victus.facta di/

ex ante factis spectabitur. In quo primum conside/rabit accusator:num ante quid simile fecerit:si id non reperiet:quæreret:num quādo uenerit in similē suspi tioneʒ:& in eo debebit esse occupatus: ut ad eam cau sam peccati q̄ paulo ante exposuerit: uita hoīs possit accōmodari:hoc modo. Si dicet pecuniæ causa fecis/se:ostēdet eum semp auarū fuisse:si honoris ambitio sum:ita poterit animi uitium cū causa peccati cōglu/tinare. Si non poterit par animi uitiū cū causa repire: reperiat dispar. Si non poterit auarum demonstrare:

cta cōsilia:a genere argumētamur: nam si/miles parētibus suis ac maioribus plærīq; filii credūtur. Et non nūq̄ ad honeste & tur piter uiuendū inde causæ fluūt a natione. nam gentibus proprii mores sunt: nec idē in barbaro:romano:& græco debile ē:a pa tria quoniā aliis in ciuitatibus alia institu/ta sunt.aliæ leges & opiniones a sexu ut la/trocinium in uiro facilius ueneficiū in fœ/mina credere:ab ætate:aliud enim aliis an/nis magis cōuenit:& uerisimilius est adul terium in iuuene q̄ in sene. Ab educatiōe: quoniā refert a q̄bus & quo quisq; mō sit institutus:ab habitu:species enim in argu mentū libidīs.Robur petulantiæ ducit his cōtraria in diuersum a fortuna:q̄a nō idem credibile est in diuite ac paupe: ppinqs amicis:cliētibus abū/dante:& oībus destituto a ɔditione:nam clarus:an obscurus:magistratus:an priuatus:pr:an filius:ciuis an peregrinus:liber an seruus:maritus:an celebs:parēs liberoꝝ an orbus sit plurimū distat ab animi nā. Auaritia enī iracūdia:misericordia:crudelitas:seueritas:aliaq; his similia afferūt frequēter fidem:aut de/trahūt a uictu:quæritur.n.luxuriosus sit:an frugi:lautus an sordidus. A studiis.nam rusticus forēsis ne/gociatur.miles nauigator.medicus.aliud atq; aliud efficiūt.ab affectiōe.intuēdū nāq; est:qd affectet q̄sq; locuplex uideri:an disertus:iustus:an potēs:a factis dictis & cōsiliis ex præteritis enī existimari psentia so/lent:cōsilia aūt præsentis:præteriti:& futuri tēporis sunt.ponitur in persona & nomē: ex quo aliquādo suspitio nascitur:ut si dicamus idcirco aliquem calidū uocari:q; temerario & repētino ɔsilio sit. Ex ante/factis.una dictio est antefactū:sicut ante malorū apud Virg.cum ait:o socii:neq; enim ignati sumus an/temaloꝝ:uita duo sigāt & eam quæ morti cōtraria est:& mores hominis:dicta:facta:ac oēm deniq; actio nem.prior ζωη a græcis uocatur altera βιος nominatur. Num quādo simile &c. Qui obiceret adulterium Clodio fidem īueniret:cū diceret illum ante tris sorores uiolasse:& in sacra bonæ deæ clam amore pom/peæ Cai Cæsaris uxoris penetrasse:id agere ante oīa debet accusator:ut reum ostendat a simili turpitudi ne in anteactā uitā nō abfuisse:nā qui semel malus:facile præsumit malus in eodē genere mali. Si id nō reperiet:si crimē inq̄t illi simile qd̄ obiicit:in anteacta uita fecisse non reperiet dicat in suspitionē uenisse. Nam paulū distare uidentur suspectus ut req; reus:sic aūt dicere accusator poterit si furti accusabit:si depræ hensus in furto nō fuit:at sæpe in furti suspitionem uenit. Et in eo debebit esse occupatus &c.Hoc est in eo immorari:atq; intentus esse plurimū debet:ut cum causa peccati mores hoīs & animi natura iūgatur. quod ipse exemplis ostēdit.nam si facti causa a moribus abhorreret fidē īueniremus nullā.Si dicet pecu/niæ causa fecisse &c.si quēpiā homicidii accusas:& pecuniæ causa uenisse ad maleficiū dicis auarum semp fuisse ostende.nam si reum cædis impudicū uel adulteriū uoces:lædes quidem famam: ut Quintilianus ait:minus tamē hoc ad fidem ualebit:q̄ si audacem petulantē:crudelem:temerariū:ostenderis. Ad cām peccati: ut furtū fecit:quoniā pauper:semp aūt cupidus fuit.homicidiū cōmisit:quia erat inimicus:sem/per aūt temerarius habitus est. Si honoris.occidit illum ut cōsul fieret:ut præturam consequeretur:quā illo uiuo cōsequi nō poterat:substulit illum:ut primū ipse in ciuitate teneret locū: semp aūt ambitiosus fuisse cognoscitur. Sic auteʒ uita cū facti causa cōiungitur:occidit q̄m superiorem pati: aut parem nō po terat.semp autē ambitiosum fuisse constat.causa facti præcedit ideo occidisse:ut superiorem nō haberet: uita subsequitur:semp ambitiosum fuisse ab ambitu ambitiosus dicit:cupidus nimiū:atq; affectator ho noris:pro ambitionis affectione ambitus ponitur. Cuius crimen apud romanos grauissimū erat: cū q̄s per largitionem:& malas artes ad publicos honores ascendit. Animi uitium:sunt animi uitia iracūdia. crudelitas:auaritia:pfidia & cætera huiusmodi. Conglutinare.coniūgere. Et si nō poterit &c.si animi uitium cū facti quod obiicitur causa coniungere nō poterit:dispar inueniat uitium & dissimile facto qd̄ obiicitur:quod cum illo coniugatum nō sit:fidem tamē faciat:illud quod obiicitur factū esse:ut si furti accusat:& paupertate ad furtū compulsum dicat:nec cupidū unq̄ fuisse ostēdere possit. Dicat prodigum: aut negligētem:nihil tam dissimile auaro:sæpe tamē credibile fit eum ad furtū compelli posse: qui bona sua prodigus nimiū cōsumpserit uel negligēter custodiuerit:& ad pauptatē redactus sit:sed ipse exēplum subiicit Cicero. Demōstret corruptorē:si pecuniæ causa quēpiam dicis furatū esse:& ostēdere auarū nō potes dic inquit corruptorem:credibile enī est.oīa eum pecuniæ causa facere:qui corrumpere alios con/

demonſtret corruptorem uel perfidū:ſi quoquo modo poterit. deniq; aliquo aut q̄plurimis uitiis contaminabit pſonā:deinde qui fecerit illud tam nequiter: eundem hoc tam perperā feciſſe nō eſſe mirandū. Si uehemēter caſtus et integer exiſtimabitur: aduerſarius dicet facta:nō famam ſpectari oportere:illū ante occultaſſe ſua flagitia ſe planum facturum ab eo maleficium non abeſſe. Defenſor primum demōſtrabit uitam integram ſi poterit:id ſi nō poterit:recurret ad imprudentiam:ſtultitiam:adoleſcētiam:uim perſuaſionem:quibus de rebus uituperatio eoru3 quæ extra id crimen erunt nō debeat aſſignari. Si uehemen- [illegible]

ſucuit ſi datam fidem non ſeruauit. Cauendum tamen eſt:ne ea quæ obiicimus uel friuola ſint:uel leuia: uel falſa. Satius enim eſt ut Quintilianus ait:omni ante actæ uitæ abſtinere cōuitio:q̄ leuibus aut friuolis:aut manifeſto falſis reum inceſſere:quia fides cæteris detrahitur:& qui nihil obiicit omiſiſſe credi poteſt maledicta tāquā ſuperuacua:qui uana cōgerit cōfitetur uanum in anteactis argumentum:in quibus uinci q̄ tacere maluerit:corruptor eſt qui largitione:& quauis alia ratione quempiam corrumpit ſiue iudex ſit:ſiue teſtis:& eo pacto quod uult cōſequitur. perfidus autem eſt qui fidem nō ſeruat:& promiſſa nō implet. Deinde aliquo &c. Cum uitiū aliquod cauſæ facti diſſimile accuſator oſtenderit:eo cōtentus nō ſit:ſed aliud:& ſi poterit:plura obiiciat. Et nō eſſe mirandum dicat:qui in illa re:uel in pluribus turpis aut cupidus:aut petulās fuerit:hac quoq; in re eum deliquiſſe:& qui perfidus aliquādo extiterit:uel corruptor ueriſimile eſſe: furtum eum nūc cōmiſiſſe:quantū enim de honeſtate:& auctoritate eius qui arguitur: detractum erit:tantū de facultate totius defenſionis diminuetur:ut in rhetoricis de inuētione dicit Ci. Cōtaminabit. deturbabit: contaminare eſt manuū fœdatarum contactu maculare. Tam nequiter. alio tēpore:& in alia re. Tam perperam. tam peruerſe:& maligne. Si uehemēter caſtus. Monet quid agendum ſit:cū nulli affinis uitio ante cōmiſſo demōſtrari poterit:caſtus aūt & integer is dici ſolet:qui non ſolum a rebus uenereis: ſed ab omni uitio & turpitudine abſtinet:& caſte integreq; uerſatū quēpiā in magiſtratu dicit Cice. Facta nō uitam &c. Hortabitur iudices ut ueterem famam hoīs nihil ad rem putent pertinere:& cum ante ſcelera ſua celaſſe:nūc qualis eſſet :manifeſtū feciſſe poterit:& illud addere. rem de qua agiť ex ſupiore uita ſpectari nō oportere:ſed ſuperiorē uitam ex hac improbari:item ante aut peccandi poteſtatē non fuiſſe:aut cauſam. & nō eſſe mirū ſi nunc primū deliquerit. Cū neceſſe ſit eum qui uelit peccare:aliquādo primū delinquere.

Occultaſſe:tanta caliditate uſum eſſe ut omnes latuerit. Planū facturum. demonſtraturū. Defenſor primū demōſtrabit &c. ut eius q accuſatur:quacūq; ratiōe poteſt cōtaminare accuſator uitam conatur: ita cōmendare:& purgare:quantū licet defenſor adnititur:& integram ſemp fuiſſe oſtēdere:quo id feciſſe reum quod obiicitur:ueriſimile minime ſit:& ſi auaritia peccaſſe dicetur:liberalis ſemp fuiſſe demōſtretur. In omni autem accuſatione aut negat defenſor:aut fatetur:aut minuit:aut ſeparat a cauſa. Optimū eſt negare:cum poſſis:& dicere nō feci ut cū alias furatus es dicitur:non ſum unq̄ furatus reſpondeatur. Tunc cōfitemur:quā factum:quod obiicitur:factu3 a nobis nō negamus:ſed facere licuiſſe dicimus hoc genus obiicitur reo ꝙ amori operam dedit:fateor inquit amori operam dediſſe:ſed iuuenis eram. Iuuentuti autē amori indulgere cōceſſum eſt. Tunc diminuimus:cum dicimus. uetus crimē accuſas. nam cum iuuenis eſſet amori operā dabat:poſtq̄ grādior cepit eſſe:tali a uitio ſemp abfuit. Sepamus uero a cauſa: cū ſic loqmur adoleſcētiæ ſunt:quæ obiicis crimina:quæ nihil ad cām pñtem pertinent:ea omittamus: & illud quæramus crimen:de quo agitur nō enim ſi hoc in adoleſcētia peccauit:quo tu nec obiicis feciſſe ſeqtur. Demonſtrabit uitam integram:hoc fiet:ſi nota aliqua:& cōmunia officia oſtēdētur rei:ut in parentes:cognatos:amicos:affines neceſſarios:& ſi labor cōmemorabitur aut periculū:qď aut pro re. pub. aut pro aliquo horū qui expoſiti ſunt:adire uoluerit Ci. ſexti Roſcii uitā qui accuſabatur parricidii lōga oratione integram ſemp fuiſſe oſtēdit. Imprudētiam:ut fateatur in anteacta qdem uita peccaſſe: ſed imprudētia lapſum:& ſi aīaduertiſſet peccare noluiſſe dicat. Stultitiā:iuuenilis ætas ſtultitia nō caret. ſiqd tūc fecit:aſcribendū ſtultitiæ eſt ætas maturior alios inde mores attulit. Adoleſcētiam:amauit ut dicis: ſed adoleſcēs fuit:cui ætati amare permiſſum eſt:quod & Cicero inqt in Catilina. Vim:ut fecit:ſed ſocii coegerunt:ſed is compulit cui parere neceſſe fuit. Perſuaſionē:ii perſuaſerunt:ii hortati ſunt qbus credere pat erat:a qbus decipi quiuis id ætates poterat. Quibus de rebus:propter quas res:ſimprudentiā ſtultitiam &c. Vituperatio eorum factorum. Quæ erunt extra id crimen:quod obiicitur. Non debet aſſignati:qa quæ per imprudentiā peccauit:aut adoleſcentiā:aut uim:aut perſuaſionē:ea illi aſſignari & imputari debere:& ad præſentis criminis probationē minime ualere dicimus. Exempli cauſa:accuſatur aliquis furti:cui ante factæ uitæ crimina obiiciūtur:ut incōtinētia:pfidia:de furto inqt agitur: fecerim nec ne:hoc cognoſcamus:quid in ſupiore uita cōmiſerim peccati:quoniam ad preſentē quæſtionem non ſpectat:dimittamus. Sin uehemēter &c. defenſor uitam integrā eius pro quo dicit:ſi poteſt oſtendere debet qď ſi facere nō licet & uitæ turpitudo:ac infamia leniri nulla ratione poteſt falſo dicet ueniſſe in eam exiſtimationē:aut inuidia:aut obtrectione:aut malitia:& fraude alicuius & omnino innocētem eſſe. deinde nō eſſe rumoribus credendū dicet:qui locus cōmunis eſt. Loci ex qbus ad probandum aliquid:uel

refellendum

refellendum argumenta sumimus:aut proprii sunt:ut inferius docebit Cicero:aut cōmunes: ꝓprii sunt quibus aut solus accusator:aut solus defensor uti pōt sed nō in causis omnibus cōmunes uero sunt: qui alia in causa a reo:in alia ab accusatore tractantur:& qbus utraq; pars leuiter cōmutatis utitur:ut credē/dum est testibus:non est credendū testibus:credendū est rumoribus:nō est credendum rumoribus: quo/niam sæpe cōtingit de bonis & innocētibus uiris malū fraude:& obtrectatione alicuius suboriri famā:q̄ est:tam ficti prauiq; tenax:q̄ nūtia ueri. Dissipatos:diuulgatos dispersos σκεδασμένους. Rumor & fa/

ter hominis turpitudine impedietur:& infamia: pri/us dabit operam ut falsos rumores dissipatos esse di cat de innocente:& utetur loco cōmuni: rumoribus credi non oportere. Sin nihil eorum fieri poterit uta tur extrema defensione: & dicat non se de moribus apud censores:sed de criminibus aduersariorū apud iudices dicere.

De collatione.

COllatio est cum accusator id quod aduer sarium fecisse criminatur alii nemini nisi reo bonum fuisse demōstrat: aut alium neminem potuisse perficere nisi aduer/sarium:aut eum ipsum aliis rationibus facere nō po tuisse:aut nō æque cōmode potuisse:aut eum fugis/

ma idem sunt:latinum alterū:græcū alte/rum:Cicero in philippicis: improbissimis rumoribus dissipatis:& nō multo post.hoc triduo uel quatriduo tristis a mutua fama maneret. Significatur aūt his duob⁹ nomi nibus:sermo qdam ī populo sine certo au/ctore:de re aliqua recēti:siue bona:siue ma la. Si nil eoꝶ &c.si tanta hoīs in ante acta uita turpitudo fuerit: ut nihil ex prædictis fieri possit: separatione defensor utetur: & nō apud censores de uita hoīs & moribus q̄ri dicet:sed de crimine qđ obiicit aliū autē aduersarii agi oportere:moꝶ romanæq; di sciplinæ:senatus equitūq; regimen: decoris dedecorisq; discrimē:sub censoꝶ fuit magi stratu:quas magistros morum uocat Cic. Extrema nō ultima:sed quæ debilis & infir ma nimium fit. Criminū aduersariorum accusationum unde ꝙ criminari uerbum: quod accusare significat.

Ollatio.Secūda pars est oratio/nis coniecturalis cōstitutionis. Hæc παραβολὴ a græcis dicit:qua ut Quintilianus ait:non tantū hominū inter se opera similia spectātis:sed & a mutis:atq; etiam inanimis similitudo ducitur. est autem in omnibus adiunctis negocio:quæ sunt:quod maius:qđ minus:quod simile est ei negorio de quo agi tur:& quod æque magnū:maius & minus & æque magnū ex ui:& numero & figura negotii sicut ex cor/poris statura considerantur. Simile ex specie comparabili aut ex conferenda atq; assimilāda natura iudi/catur:in hac collatione psona cū persona:causa cū causa:locus cū loco:facultas cū facultate compatur: quāuis Ci.sic diffinierit alibi:collatio est oratio rem cum re ex similitudine cōferens.illud præterea in col latione seruatur:ut eadem persona secum ipsa cōferatur. Alii nemini.hic collatio est quæ fit a cā ratioci natiua ad cām ratiocinatiuam. Cum causa huius qua ad maleficiū induci potuerit:cū illius causa cōfer/tur.L.Cassius quem populus Ro.uerissimū & sapientissimū iudicem putauit:in omnibus causis quære/re solebat cui bono fuisset:sic enim uitam hominū esse dicebat:ut ad maleficium nemo conetur sine spe atq; emolumēto accedere. Aut alium neminem &c.Exempli causa si Nero qui britānicum ueneno ne/cari fecit accusatus fuisset:alii nemini occidi britānicum utile fuisse accusator dixisse: qm̄ Nero illo mor/tuo romanū expectabat imperium:de quo sperare si uixisset britānicum nunq̄ poterat:usus deinde com/paratione accusator fuisset:& nulli fuisse ostendisset cui parare & miscere clam uenenū melius & liberius licuisset:quod si alias uel alia ratione occidere poteram Nero dixisset:responsum fuisset:uiam hāc tutio/rem uisam esse:& tempus expectari cōmodius nō potuisse: quoniā Claudio defuncto idem fieri fortasse minus concessum fuisset. Aut eum ipsum.persone ad se ipsum collatio est.Exemplū de Vlysse pōt esse: qui Aiacem in silua:& per insidias occidit:quoniā fortiorē alio pacto occidere nō poterat: sicut & Milo/nem Clodius nō æque cōmode alibi ut ante sua prædia inuadere ualebat:quod a Cicerone fecisse dicit. Æque cōmode.secūdum occasionem cōparatio est. Aut eum effugisse &c.quod si aliquæ meliores cau sæ fuisse uidebūtur:quas sequeretur:adeo cupidus fuisse reus dicetur:ut expectare illas nō sustinuerit: uel maleficii perficiendi cupiditate:nō uiderit:ac oīno ignorauerit. Defensor.quid agēdum esset accusato/ri præcepit:quid defensorem facere cōueniat:nūc admonet. Aliis quoq; bonum fuisse cōtra illud.nemi/ni nisi reo bonum fuisse. Aut alios quoq;.cōtra illud est:aut alium neminem potuisse perficere.Exemplū in hoc potest illud esse.Quidam Titus Claudius Tarraimensus homo non obscurus:cū cœnatus cubi/tum cū duobus adolescētibus filiis in idem cōclaue iuisset:inuētus est mane iugulatus:& cum nec seruis quisq̄ reperiretur:nec liber ad quē suspitio perueniret:filii uero propter cubantes ut sensisse quidem se di cerent:nomina filiorum de parricidio delata sunt:suspitiosum erat quod dicebant neutrū sensisset & il/lud credibile nō uidebat ausum quēq̄ esse eo tēpore cōclaue ingredi:cum ibidē duo essent filii qui & sen/

tire possent:& facile defendere erat porro nemo alius in quem ea caderet suspitio:accusati igitur se defendebant:& cum diceretur alium neminem facere potuisse:immo facere aliū potuerunt: dicebāt quoniam apertum erat hostium: & nos alto somno præmebamus:dormientesq; reperti sumus hoc cum planum in diebus factum esset:absoluti iudicio:& suspitione liberati fuerunt.

se alias rationes commodiores propter cupiditatem. Hoc loco defensor ut demonstret oportet: aut aliis quoq; bonuȝ fuisse:aut alios quoq; id quod ipse insimuletur facere potuisse.

De signo.

Signum est per quod ostenditur idonea perficiendi facultas esse quæsita.id diuiditur in partes sex:locum: tempus : spaciū: occasionem : spem perficiendi:spem cælandi. Locus quæritur celebris an desertus : semper desertus: an tum cum id factum sit : fuerit in eo loco solitudo. Sacer an prophanus : publicus an priuatus fuerit cuiusmodi loci attingant nūquid pas-

Signum &c.Dictum est in cōiecturali constitutione:ubi factum negatur: tria spectari oportere: q̄ facere uoluerit:reus quod potuerit:& quod fecerit:duabus superioribus partibus probabili & collatiōe:ubi causa tractatur:& psona:uoluntas ostensa est:signo facultas ostenditur:ideoq; signū per excellentiam nominatur:quod fieri potuisse qđ obiicitur:qbusdā denotet signis. Continet aūt ea oīa signū:quæ in gestiōe sunt negotii:modo excepto : qui in causa cōiecturali ubi negatur factū:nō reqritur & ad amplificationē exaggerādumq; scelus ualet plurimū:quotiēs de facto cōuenit. Signū a Cicerone lib.de inuētione primo sic diffinit. Signū est qđ sub sensum aliquē cadit: qđ quiddā significat qđ ex ipso profectū uidet: quod aut ante fuerit: aut in ipso negocio: aut post sit secutū:& tamē indiget testimonii:& grauioris cōfirmationis:ut cruor:fuga:pallor:puluis:& q̄ his sunt similia. pars argumētoȝ signum est ut Quin.ait:qa oīs probatio artificialis aut signis constat: aut argumētis:aut exēplis:diuidit ab argumētis:quoniā poene ex illis est ī artificialibus: nam cruēta uestis:& clamor:est liuor:& talia sunt instrumēta q̄lia tabulæ tumores:testes:nec inueniūtur ab oratore:sed ad eum cū ipsa causa deferūtur. Præterea signa aut certa sūt aut incerta. Si certa:argumēta sunt:quæ nō nisi in rem afferūtur de qua lis est;si incerta:argumēta nō sunt:sed argumētis egent.quidam signū nominauerūt uestigiū:per quod alia res intelligit:ut p sanguinē cædes. Signū est.primo qđ signū sit describit.deinde partes eius enumerat. Facultas.possibilitas.circūstantiam aūt tangit: quæ est: quibus auxiliis:primū spectari oportet an potuerit reus facere quod arguitur fecisse.Nam si ab uno inermi supatos decem armatos diceres:nō crederet:uel fortem ab imbecilli ui aperta occisum. Id diuiditur, omnes hæ partes modo excepto in gestione sunt negotii. Locus quæritur.tria in loco cōsiderari solēt: quātitas:qualitas:& ad alium locū comparatio.quātitas ad id ualet:cū tātus ostēdetur locus: quātus sufficiat:uel nō sufficiat ad eos capiēdos:per quos gestū negociū dicitur.qualitas ut sacer an pphanus: publicus:an priuatus consitus arborib⁹:an cōtra planus:an montanus.cōparatio cū aptior hic illo:& idoneus magis ostēditur. Celebris an desertus. Celebris locus est in quo frequētes uersant. Desertus contra derelictus:sed illud intuendū est semp:ne sit celebris aut desertus:an quodā tēpore celebris: quodā desertus.Nam templū:locus frequēs semp nō est:item nec theatrum nec forū toto die. Silua uero ferme semp deserta est:quod si aliquid in foro meridie nisi ludorū tēpore factum obiicitur:uerisimile minime est:qm quod illic eo tempore fit:ambigi a quo factū sit: nō pōt cōtra quod in silua factū ducitur:facile creditur. Loci cōmoditatē quæsitam a Clodio Cicero dicit & ante fundū in quo ppter insanas substructiones facile hominū milia uersarētur ualentiū aduersari insidias collocasse:& ex loco excelso inuasisse. Sacer an profanus:sacrū est ut Trebatius retulit libro primo religionū:quicqd est quod deorū habetur. Prophanum:idest quod extra fanaticam causam est quasi porro a religione segregatū Trebatius id proprie dicit ait:quod ex religioso uel sacro in hominū usum Proprietatemq; cōuersum est. Crimen auget locus. grauiusq; iudicatur qđ in sacro:q̄ quod in prophano cōmittitur:& Milo nō solum occidisse Clodium : sed in maiorum monumētis id fecisse accusabatur. Credibilius præterea est aliquid in loco profano:q̄ in sacro factum esse. Nam ad sacra aditus semper & omnibus non est:contra ad profana loca: cunctis est accessus si publica sunt.est etiam in his cōmunis locus occidit in loco sacro: quoniā latere scelus putauit. nullus enim illic eo tempore uersabatur.nō occidit in loco sacro:nec inducere unq̄ animū potuisset : ut illic cædem faceret:ubi deorum mysteria peragūtur. Publicus an priuatus:publica loca sunt templa:fora:plateæ & similia si multos in loco publico delituisse dicis:uerisimile nō est:uisum enī id fuisset: si in priuato:facile creditur. Nam priuatus locus est qui non est publicus:qui sub unius potestate est:aut plurī. Cuius modi loci attingant.hoc quæratur ī loco propinquus ne sit:an remotus:& quæ loca uicina sint. Nam si proximis foro locis factū aliqd dicetur:qđ uisum a quæq̄:uel auditū nō sit:minime uerū putabit. Cōtra si in loco deserto & ab hoīum domiciliis remoto:rem gestā dicas:uerisimile uidebit:ut ī pomerio.

Qui est

Qui est passus uulneratus:uel occisus:& qui uim aliquā sustinuit. Perspectus cū pateret. Exauditus cū clamaret. Nā credibile est ex uicino loco:& celebri exaudiri clamorē potuisse:cōtra ex remoto & minime celebri:nō potuisse. Hoꝝ &c.satis dicit eē sūmā rei oñdere:qm̄ exercitatione cōparari cætera facile possint. Accusator cōmoditatē loci q̄sitā fuisse dicit reus negabit. Cā posita.ꝑsentata & oblata:hinc actori : ide reo. Initia:pricipia & ueluti inueniēdoꝝ argumētoꝝ capita. Cætera:q̄ ars nō explicat. Exercitatio:dicētis. Tp̄s quoq̨ querit̄ &c.Scd̄a ps signi est:cuius duplex significatio est:gñaliter.n.& sp̄alit̄ accipit̄:ꝑte-

sus:perspectus & exauditus esse possit. Horum quid reo:quid accusatori conueniat perscribere non grauaretur:nisi facile qui uis causa posita possꝫ iudicare. Initia enim inuētionis ab arte debent proficisci:cætera facile cōparabit exercitatio. tēpus ita quæritur:qua pte ãni:qua hora noctu:an interdiu: qua die : quota noctis hora factū eē dicat̄:& cuiusmodi tp̄ibus. Spatium ita cōsiderabitur:satis ne longū fuerit ad eā rem trāsigēdā:scierit ne satis ad id ꝑficiendū spatii futurū. Nā parui refert satis spatii fuisse ad id ꝑficiendū : si id ante sciri:& rōne prouideri nō potuerit. Occasio q̄ritur idonea ne fuerit ad rē adoriēdam:an alia melior: quæ aut præterita sit:aut nō expectata. Spes ꝑficiēdi hæc quæ fuerit spectabitur hoc mō si q̄ supradicta

ritū hēt instās & futuꝝ:& ꝯstituta discrimina:ut æstate:hyeme:noctu:interdiu:& fortuita ut in pestilētia ĩ bello in cōuiuio : qdā gñale tp̄s uocauerūt.sp̄ale tp̄a ad cōiecturā plurimū cōferre ꝓbationes quoq̨ affert inexpugnabiles:ut Quin.ait.in tp̄e ꝑterea q̄litas ē q̄titas:& cōpatio:sed q̄titas & q̄litas ĩ spatio cōsiderant̄:& occasiōe:q̄ tēpori lib. de inuē.primo subiicit Ci. Hic ut facili⁹ cōprehēdat̄:distiguit & ptes signi facit : q̄ pte ãni hyeme:au æstate:u ere:an autūno.diuersa.n.accōmodari actibus pñt: & facere fidē rei:uel detrahere:si dicas quēpiā messis: aut uindemiæ tp̄e furtū in ciuitate fecisse:facile tibi credet̄:cū eo tp̄e abesse a ciuitate plurimi soleāt. Qua hora in pricipio noctis: an nocte in tēpesta diluculo : an gallicinio & credibili⁹ nocte intēpesta factū aliqd uidebit̄:ut furtū:q̄ diluculo aut supma tēpestate:nocte.n.intēpesta oĩa cōticescūt. Noctu an interdiu ꝓbabilius est noctu furtū aut adulteriū fieri:q̄ interdiu:q̄ die festa:an ꝓfana:ludoꝝ feriaꝝ:an conuiui tp̄e:uerisimile.n.est:aliqd ludoꝝ tp̄e:cū oĩs in theatro populus esset potuisse fieri. Quota noctis hora:ordis est quotus:hoc ē p̄ria:uel scd̄a:uel tertia. Cur eiusmodi tp̄ib⁹. Cur nocte poti⁹ q̄ ĩterdiu:æstate q̄ hyeme. Spatiū.tertia ps signi ē in tp̄e q̄litas cōprehēsa est ĩ spatio q̄titas spectat̄:ut lōgingtas:oportet.n.cū eo cōmetiri negociū:& uidere potuerit ne magnitudo negotii:aut multitudo reꝝ eo trāsigi spatio. Scierit ne satis &c. Ci.in orōne pro Milone & spatiū dicit Clodio fuisse ad locādas insidias: & pridie ei⁹ diei discessisse quo discessuꝝ sciebat Milonē cui⁹ iter legitimū:solēne:necessariū ignorari nō poterat. Ait.n.quēadmodū igit̄ eū dies nō fefellit:dixi æqdē mō dictatoris lanuuini statuta sacrificia nosse negocii nihil erat.uidit necesse eē Miloni ꝑficisci lanuuiū:illo ipso die quo ꝑfectus ē:itaq̨ añuertit &c. Nā pui re fert.parū ingt ē ad ꝓbandū satis spatii fuisse:ad rē gerēdā:nisi id ĩtellexisse:& ꝓuidisse reū dicas:qd̄ facit Ci.ꝓ Milōe. Occasio:q̄rta ps est signi quā lib.de inuē.primo tp̄is partē esse dicit Ci.q̄ in se hēt alicui⁹ rei idoneā:aut nō idoneā faciēdi oportunitatē.in tria diuidi ut̄ gña. Publicū cōe singulare:publicū est qd̄ ciuitas uniuersa aliq̄ de cā frequētat:ut ludi:dies festi:bellū cōe qd̄ accidit oĩbus eodē fere tp̄e ut messis uindemia:calor:frigus.singulare ē qd̄ aliq̄ de cā priuati solet alicui accidere:ut nuptie:sacrificiū:funus:cōuiuium sōnus. Aut alia melior.multas fuisse Miloni occidēdi clodiū occasiōes dicit Ci.sed ꝑteritas oēs. Itē Clodiū meliores occasiōes ꝑdēdi Milonē cupiditate:nō expectasse ps utraq̨ ab occasione argumēti pōt. adoriri aūt ex insidiis & repēte inuadere. Tractū ab eo:ut Donato placet:qd̄ adorientiū corpa exurgūt subito atq̨ increscūt. Spes ꝑficiēdi.qnta ps est signi:tota ad facultates respicit:q̄ illa includunt̄ circūstātia: q̄ est qbus auxiliis. Ad quā oĩa pœne & ꝑsone & negocio attributa dirigūtur. Nō.n.qd argumētū afferat: sed pp qd̄ afferť ꝯsiderādū est. Si q̄ supradicta &c.is ꝑficiēdi spe credit̄ habuisse:cui dicet̄ loci tp̄isq̨ cōmoditatē fuisset spatiū ꝑterea:& oportunitatē ad negociū trāsigendū ꝯtra cui hoc defuisse oñdet̄:facile defendet̄ nō peccasse. Cōcurrerint cōuenerint. Ex altera pte ei⁹ q accusat̄ aliqd fecisse. Iures ad uires inferēdā: sicut Ci.clodiū in comitatu suo fortissimos habuisse dicit ꝯ Milonē pueros symphoniacos : & ancillarū greges. Pecunia:ut ad corrūpēdos iudices:uel testes:uel ad milites:aut gladiatores cōducēdos. Cōsiliū unū ē ex attributis ꝑsone:qd̄ deliberauerit:ut Clodius q dixit triduo pitutū milonē. Scia qd̄ ꝑfectionē scierit & discessuꝫ inimici. Sicut clodius quo die lanuuiū iturus esset Milo cognouit. Appatio:qd̄ oĩa appárauerit necessaria:ad iter uel ad cædē faciēdā. Ci.apparatū dicit fuisse Clodiū equo uectū:uiros secū lectos hñtē:& nihil oĩno nugaꝝ ut solebat ꝯ Milonē in redda fuisse:cū uxore & inermē pene. Ex altera pte defensoris singula aūt singulis apponunt̄. Imbecillitas uirib⁹ inopia pecuniæ:stultitia cōsilio:imprudētia sciæ. Qua de re si poterit ex his reb⁹ ingt cognosci poterit hūerit ne spē ꝑficiēdi re⁹:an ꝯtra. Spes celādi.ulťa signi ps est q̄ & ipsa ad facultates spectat hac sic argumētari accusator pōt. Cū seruis tuis eras: & amicis:q nulla rōne adduci potuissent:ut tē,cuiq̄ apirēt.ꝯtra re⁹ suis cōsciis fieri nō potuisse ꝯtēdet:cū spe celādi:qm̄ in q̄ōne hñ pñt & ꝑ eam factū dño qd̄ eēt ꝯfiteri nec amicos affuisse:q si q fuissent nosarēt. Ex cōsciis:qm̄ ii erāt cōscii quos facinus manifestaturos nunq̄ cōfidebat. Arbitris: is q arbitriū recipit & potestatē rei arbiter est:& cuius arbitrio atq̨ cōsilio res geritur:accipitur simpliciter arbiter pro eo qui interest negocio dū gerit̄ & fieri testis pōt:a quo cauemus Salust.in Catilina remotis arbitris:& Ouidius

procul arbiter oĩs fecisti remotis arbitris:nõ feci qm̃ affuissent arbitri. Adiutoribus liberis aut seruis:ser ui tñ apud maiores nostros in quæstione habebãtur liberũ torquere nõ licebat utriusq; seruus & liberis.

Rgumentũ. Quarta ps est rõnis cõiecturalis cõstitutionis:& q̃uis argumẽti noĩe oẽs cõprehendanẽ pbatiões:q̃cũq; sunt:hæc tñ sic κατ᾽ ἐξοχὴν nõĩatur:firmior.n.& certior cæteris est argumẽtis.in tria diuidiẽ tpa p̃teritũ instãs:cõsequẽs hoc ẽ in id qd' ante rẽ:in re & post rẽ factũ dr̃ totũ negociũ adiunctũ ẽ. Certiorib⁹:q̃ sint aliaꝝ pbationũ argumẽta. Magis firma suspitiõe in cã cõiecturali:ubi factũ negaẽ:in suspitiõeȝ adducũẽ aduersarii q̃ firmior fit hac pte q̃ cæteris. Id diuidiẽ ĩ tria tpa:hoc nr̃m tp̃s ut auctor est Victorinus. Phi in duo tpa diuiserũt:p̃teritũ & futuꝝ:p̃ñs aũt esse negauerũt:qd' in eo qd' p̃ñs dicimus:si qd iã ex pte aliq̃ confectũ est:p̃teritũ sit:si qd mox pficiẽat:futuꝝ sit.uñ & Vir.ait. Tot labẽtibus ãnis.qd' eñi labitur:nõ stat:qd' nõ stat p̃ñs nõ habeẽ. Oratores aũt tp̃s nr̃m in tria diuidũt tpa p̃ñs p̃teritũ & futurũ: Vbi fuerit ante q̃ maleficiũ cõmitteret ut si dicas:illic fuisse q̃ trãsituꝝ inimicũ suspicabaẽ. Vbi uisus sit:ut si apud fabri ferrarii officinã uisũ fuisse narres:cũ arma coemeret:aut in alio loco ubi milites conduceret:aut adiutores ad rẽ agendã:uel instrã q̃ uis pararet. Quo cũ uisus sit:sorii suspitionẽ faciũt maleficii & ii cũ qbus uersamur.si tñ mali habebunẽ & in suspitionẽ uenerit is sceleris ei⁹:cuius aliquẽ accusam⁹. Nũqd appuerit:ut arma ad cædẽ:equos ad pfectionẽ:& alia quẽuis

sunt signa cõcurrerint:si p̃terea ex altera pte uires:pecunia:consiliũ:sciẽtia:apparatio uidebiẽ fuisse:ex altera pte imbecillitas:inopia:stultitia:ĩprudẽtia:inapparatio demonstrabitur fuisse. quare scire potuerit utrum diffidendum an cõfidendum fuerit.spes celandi quæ fuerit.queritur ex cõsciis arbitris. adiutoribus liberis aut seruis aut utrisq;.

¶ De argumento.

Rgumentũ est p qd' res q̃ arguitur certioribus argumẽtis & magis firma suspitione. Id diuiditur in tẽpora tria. præteritum. instãs. cõsequens. In præterito tpe oportet cõsiderare ubi fuerit. ubi uisus sit. quo cũ uisus sit. nunqd apparuerit. num quem conuenerit. nũquid dixerit. num quem habuerit de cõsciis. de adiutoribus. de adiumentis. nũqd in loco præter consue

instrã pro facinoris qd' obiiciẽ q̃litate. Num qd ꝯuenerit:num cũ aliquo statuerit aliqd certo loco:& tpe pficere. Num qd dixerit ut si mortẽ minatus est:uel si pdigus filius nõ diu dixerit castigabit me pr̃: & hic postea inuẽtus sit mortuus: clodius triduo milonẽ perituꝝ esse dixit. Nũq̃ habuerit de cõsciis:ut si dicas hic uel ille cõscius fuit Cl. Clodii uoluntatis cõsciũ dicit fuisse. M. fauoniũ cũ triduo morituꝝ Milonẽ dixerat. De adiutoribus:ut ueteres hospites:aut clientes domi eius fuerũt. Adiutores hoĩes sũt. Adiumẽta uero arma & q̃libet instrã. In loco ubi uersari nec cõsueuerat:nec debebat:ut si dicas ulyssem triduo ante ĩ ea silua in q̃ aiacẽ occidit uisum fuisse:oĩa rimare oĩa circũspicere. Aut alieno tpe minus cõueniẽti: ut si noctu dicaẽ egressus domũ:uel urbẽ esse:& in aliquo loco eo tpe uisum fuisse. Instãti tpe. scda argumẽti ps ẽ q̃ ab his sumiẽ q̃ negocio insũt dũ geriẽ. Num uisus sit &c. hoc quotiẽs dr̃:cũ quẽ uidisse asserimus ad testimoniũ phibẽdũ adducamus necesse ẽ. Strepitus pprie pedũ est strepitus crepitus aliaꝝ reꝝ & p̃cipue in animantiũ utrũq; tñ nomẽ pro quouis accipiẽ sonitu. Clamor. ut uox exaudita est clamãtis cũ uulneraretẽ. Aliquo sensu:qnq; sunt sensus quos enumerat cões nobis cũ brutis:sed eoꝝ duos uisuȝ & auditũ magis nos sensibiles habemus q̃ pecora. Aspectu:ut si armoꝝ te a longe splendorẽ uidisse dicas. Auditu qa uel hic auditus est cũ clamaret:& q succurrerẽt:uocaret uel ille cũ minabũdus impetũ faceret. Tactu cognitus est cum tangereẽ arma uel alia q̃uis instrã sub pallio gestare odoratu uenenũ fuisse ex odore perspectũ est. Gustu:ut statim cũ gustasset exanimis cecidit. Nam qui ius hoꝝ &c. Qui ius inqt hoꝝ sen suum facere suspitionẽ põt in diuersis tñ caussis & crimĩbus uisus & auditus in cã cædis:adulterii:furti:gustus & odoratus in cã ueneficii. Cõflare:facere a fabris sumptũ est uerbũ qui flatu folliũ & igne suã exercent artẽ. In cõsequẽti tpe. Tertia pars argumẽti est in his posita rebus quæ gestionẽ sequũtur negotii. Re trãsacta post factũ & cõmissũ scelus qd' obiicitur. Si tumore & liuore &c. Vtrũq; ueneno necatũ significat in cã ueneficii. Liuoreȝ prisci uerboꝝ signa appellabãt:sed colorẽ significat subnigrũ q̃lis plumbi est. Vnde liuescere uerbũ qd' est nigrũ fieri. Decoloratũ:denigratũ:& decolor pro niger ut decolor indus liuores & tumores signa sunt parti utriq; cõia. Nam cũ intumuisse:& liuidũ factũ esse accusator dicit cruditate nõ ueneficio defensor dicere põt accidisse. Si telũ:qd' gestare cõsueuerit reus:sæpe accidit ut telum relinquat occisor:aut nocturnus fur uestimẽtum:ex qbus rebus auctor sceleris facile inuenitur qdaȝ uir apprime nobilis sed admodũ pauper furari consueuerat:is quadã nocte casu alterũ illic ubi furtũ fecerat:calceum reliquit:qui mox a domesticis inuẽtus & ad sutores oppidi platus ab eo qui fecerat cognitus est:& hĩc cuius esset manifesto iudicio cõpræhensum fuit. Vestigiũ signũ est qd' pes facit:cum terræ inhæret quæ puluerulenta aut lutosa est:unde uestigare uerbũ p uestigia quærere & inuestigare. Si cruor in uestimẽtis &c. Aetate nr̃a accidit qd' sequitur. Mercator qdam magnũ auri pondus secũ ferẽs: iter faciebat:is fore somniauerat:ut spoliareẽ a grassatoribus & occidereẽ in somnio itaq; uehemẽter perterritus:cũ in oppidũ qd' in itinere offendit diuertisset:sacerdoti q illic erat:ex nostræ religionis more qcqd ante admiserat cõfessus est:simul aũt quæ somniasset:quãtumq; auri secum ferret:aperuit sacerdotem illum impium ac nefarium illico occidendi & spoliandi hoĩs cupido incessit ut bono aĩo esset:mercatorẽ hortaẽ:

Vana eē dicēs in somnia:q̄ uera ipse facturus erat:& cacodemonū illusiōes ab eūtē deīde die q̄ īsecuta ē: uno assūpto comite quē scelerati cōsiliū pricipē fecit clā sacerdos subseq̄t: & nihil tale cogitātē aggredit̄ occidit:spoliat q̄:sed equus quo īfelix uehebat̄ mercator.deo uolente:q̄ malū nullū īpunitū:occultūq̄ ēē patit̄.illuc subito reuersus ē:unde mane discesserat:caupo mercatoris eē cognouit:q̄ pxīa nocte ī Taberna sua somnū cepat.Quod acciderat:suspicatus:nūtiat magistratib⁹.Qui rē cognoscāt stati mittunt̄ mercator iugulat⁹ iuētus ē:sed nusq̄ aliq̄s auditus aut uisus:sacerdotib⁹exceptis q̄ cū īterrogarent̄ nū quē cōspicati eēnt:& fugisse īterfectorē dicerēt quē ipsi cū cruētato gladio offēdissent:gutta sanguīs ī alteri⁹ calceo aīaduersa: suspectos cædis fecit.Capti itaq̄:& ī q̄ōe habiti iugulatū a se mercatorē cōfessi sūt & dignas tāto scelerī poenas dederūt.

tudinem fecerit: aut alieno tpe. In instanti tempore quæritur nō uisus sit cū faciebat nunqd strepitus clamor:crepitus exauditus sit:aut deniq̄ nunqd aliquo sensu perceptū sit:aspectu:auditu:tactu:odoratu: gustatu.Nā quiuis hoꝝ sensus pōt conflare suspitionē. In cōsequēti tpe spectabitur:nunqd re transacta relictum sit quod indicet aut factum esse maleficiū:aut a quo factū sit Factū esse hoc modo. Si tumore aut liuore decoloratū est corpus mortui:significat eū ueneno necatū.A quo factū sit hoc mō:si telū:si uestimētū si qd eiusmodi relictū sit:aut uestigiū repertū fuerit:si cruor in uestimentis:si in eo loco uisus aut cōpræhēsus fuerit transacto negocio:quo in loco res gesta dr̄.

¶De consecutione.

Consecutio:est cū quærit̄ quæ signa nocētis & innocētis cōsequi soleāt. Accusator dicet si poterit aduersariū cū ad eū uētum sit erubuisse:expalluisse:titubasse: incōstāter locutū esse:cōcidisse:pollicitū eē aliqd quæ signa cōsciētiæ sunt. Si reus nihil hoꝝ fecerit accusator dicet eū usq̄ adeo p̄meditatū fuisse qd sibi eēt usui futurū ut cōfidentissime resistens rñderet quæ signa sunt cōfidentiæ nō innocētiæ. Defensor si ptimuerit: magnitudine piculi nō conscientia peccati se cōmotū esse dicet. Si nō ptimuerit fretum innocentia negabit eū esse cōmotum.

¶De approbatione.

Approbatio est qua utimur ad extremum confirmatā suspitione. Ea habet locos proprios atq̄ cōmunes. Proprii sunt hi quibus nisi accusator potest uti: & hi quibus nisi defensor uti ne-

Supius dicta signa certe nēcia nō sūt: ut Quī.ait Nā sanguis uel ex hostia respsisse uestē pōt:uel e narib⁹ pfluxisse & nō utiq̄ qui uestē cruentā habuit is homicidiū fecit:sed ut p se hoc nō sufficit:ita cæteris adiunctū testimonii: loco ducit̄: si inimicus. Si ante minatus:si in eodem loco fuit.

Consecutio. Quīta pars ē:ea āt cōtinet:quæ attributa negotio ipm negotiū ēt aliquo īteruallo consequunt̄ ī quo differt a cōsequēti:illud.n. gestū negotiū stati cōseq̄t eiq̄ inhæret: ut in uestimēto Sāguis. Telū:aut uestigiū relictū.At uero consecutio nō stati pōt enī īterrogatus aliq̄s an maleficiū cōmiserit:m̄lto postq̄ cōmisit rubere titubare:pallere.Nā alia uero cōsecutionis īdicia sunt a q̄ mouere suspitiōes & diluere docet Cice.qd ab actore qdq̄ a reo fieri debeat ostēdēs. Nocētis rei quē accusamus:& nocētē dicimus. Innocētis.rei quē defendim⁹ & īnocētē assetim⁹ hoc ēa qb⁹ signis accusator: & defensor argumēta ducāt. Erubuisse.qd uerecūdiæ signū est:unde Terē.ait Erubuit salua res est.Pudor autem timor est iuste reprahensionis:sic enim & græci diffiniunt. αιοχμνφοσοεστι λικαιου ψογου υλικα λασ υπ αλξτοσ Cuius sedes malæ sunt nā ibi maxīe ondit̄ rubor auctor plinius. Expalluisse.timore piculi:ul pœnæ. Cōtraria sunt Rubeē & pallere pudore diffundit̄ sanguis:& corpis supficiē occupat Timore totus cogit̄ pene: & ad eā ptē fouēdā accedit quæ maxime uitalis est: & hilaritatis sedes esse tradit̄ cor.s.hinc est qd timētes supficie corpis a sanguīe derelicta pallescūt. Titubasse tremuisse uacillasse corpe motum eē:

hoc.n.titubare est:oratius uade ua le caue ne titubes mādataq̄ frāgas. Incōstāter locutū esse modo hoc modo illud dixisse:oportet.n.mendacē ut Quint.ait memorē esse. Concidisse cecidisse in terrā & pre timore nimio stare nō potuisse. Pollicitū esse aliqd:si nō caperet̄ si intactus relinqueret̄.Aut grandē dicet̄ dare pecuniā uoluisse iis a qbus deprahensus fuit si tacerēt. Quæ signa sunt cōsciētiæ supiora signaci⁹ sunt oīa qui cōmissi sceleris sibi cōscius est.Nouimus aūt mediū uocabulū cōscientiā esse boni .s. & mali: hic mali accipimus Ci.in orōne pro milone sic a cōscientia arguit magna uis est cōscientiæ inde & magna in utrāq̄ ptem ut neq̄ timent nihil cōmiscerunt & pœnā ante oculos semp uersari putent qui peccarunt: Si reus &c.Si nullū reus eiusmodi ædiderit signū:Quid accusator facere debeat ostendit. Vsq̄ adeo in tantum. Præmeditatum.quoniam oīa percipit prius: atq̄ animo secum ante peregit: sese ne quid tale accideret instruxit.Nouimus autem præuisa mala aut minus nocere aut euitari omnino solere. Confidentissime improbissime:Confidens enim pro īprobo ponitur:& temerario Terētius hō confidens idem o ingentem confidentiam:sed Ci. Tusculanarū li.iii. cōfidens inquit mala consuetudine loquentiū inuitio ponit̄.Ductum uerbū a cōfidendo quod laudis est: fiducia in bona significatiōne semp ferme accipi solet:confidentia in mala illud dicemus Iuue.cū nō cōmouebit̄ reus. Nā magna malæ semper est audacia cāæ. Credit̄ a multis fiducia. Defensor docet qd defensor facere debeat.Si ptimuerit qs

nō cōmoueaṫ q eā de se excitari suspitionē uideat q̄ ī uite piculū adducat fretū īnocentia qd mirꝫ si nihil
cōmotus est innocēs.n.est.Et cōscia mens ut cuiqꝫ sua ē:ita cōcipit ītra pectora: ꝓfecto spēqꝫ metūqꝫ suo.
Approbatio ē qua utimur &c. Vltima pars est:q̄ post supiores utimur ꝓbatiōes. Cōtinet hæc locos ꝓ-
prios:& cōmunes:ideoqꝫ approbatio appellaṫ.Q̄m ad aliqd ꝓbandū de quo ambigiṫ:assumi solet.Libro
de inuentiōe ubi p̄cipit qd in cōiecturali cā agēdū sit multa ad hāc ꝓbationē ptinētia tradit Cice.Cū ue
ro oīs ex cā ex psona & ex facto Cōiectura capiēda sit oīa si qs diligēter cōsideraucrit:in his sex ptibus in-
ueniet.Attributa psonæ & attributa negocio de qbus in supiorib⁹ nō nihil dictū ē qd' ut melius cōpre-
hendaṫ sciēdū est psonā tē esse ut ꝓnomine designaṫ nō ut suo nomine. Negotiū dictū uel factū esse pro
nomine designatū.Attributū psonæ res est psonæ cōgruens per quā aliqd ꝓbaṫ. Attributū negotio res ē
ad negotiū faciēs per quā negotiū asseriṫ psonæ attributa oēs amplectunṫ circūstantias quæ sunt.Quis
quid ubi qbus auxiliis cur quo qñ attributa negotio si cōtinētia sunt cū negotio cām includūt rōcina-
tiuā & īpulsiuā & cur circūstātiā respiciūt & qd in gestiōe uero negotii quæriṫ locus:tps:modus: occasio:
facultas:in cōsequētib⁹ negotiū iudiciū nāæ est:& psonarꝫ testimōia: quæ ꝓlixe satis in libris de īuentiōe
tradidit Cice.oīa ī his sex ptibus siqs ut dixi: diligēter cōsideraucrit cōphēdi cognoscet idcqꝫ adūcere hæc
nobis placuit. Cōfirmata suspitione nō iniecta simpliciter:sed p alias ptes supiores cōfirmata. Proprii
sunt:docet qd loci cōmunes sint ꝓprii accusatoris:& ꝓprii defensoris:quos rhetores non nulli ꝓprie cō-
munes uocauerūt.Et qbus tū accusator utiṫ tū defensor:qui cōmuniter cōes a nō nullis noianṫ.Argumē
torꝫ duo genera sunt:unū qd' ipsius causæ:ꝓpriū est:aliud qd' & ipsius:& similiū hoc qd' secūdū est:locus
aūt cōmunis appellaṫ uerū locorꝫ cōmuniū genera duo sunt ut Cicero dicit qd' ut aptius ītelligas. Loci
cōmunes sententiæ quædā sunt pene generales.Abutunṫ tñ certe q locos appellant:cū sint.n.ꝓprie loci
ex qbus argumēta sumunṫ. Nō nisi accusator &c.Locus cōmunis sed ꝓprius accusatoris erit: si illū im-
pugnans q parētē necauerit supplicio dignū esse dicat.Quo tñ loco nisi ꝓbata: & porata cā utēdū nō ē.
Cōtinet.n.certæ rei amplificationē.Præterea cū factū auget atrocitatē:aut negat malorꝫ misereri oporte
re & hic locus causis cōuenit cōiecturalib⁹
sicut Cice.dicit:Locus ꝓpri⁹ & certus defen
soris ē:cū dicit accusatorꝫ calūniis credi nō
oportere:& eorꝫ amplificās cū indignatiōe
malitiā ōndit. Cōmunes q &c.ut si accu-
sator dicat credēdū eē testibus:& defensor:
nō credēdū testib⁹:itē rūorib⁹ oportere cre
di & non oportere. Vitā ante actā spectari
oportere:& nō oportere. A testib⁹ dicem⁹
maximū patrōis sudorē circa testimōia eē
dicit Quādē qcqd circa testes agēdū ē bre-
uiter admōet.Argumēta āt a testib⁹ ꝯ testes:
a qōnib⁹ cōtra qones:a ꝓiudiciis ꝯtra ꝓiu-
dicia:a iureiurādo: ꝯtra iusiurādū a τεχνα

mo pōt cōmunes sunt q alia cā a reo:alia ab accusato
re tractanṫ, In cā cōiecturali ꝓpri⁹ loc⁹ accusatoris ē:
cū dicit malorꝫ misereri non oportere.& cū auget pcti
atrocitatē.Defensoris ꝓprius locus est cū misericor-
diā captat:& cū accusatorē calūniari criminaṫ. Cōmu
nes loci sunt cū accusatoris:tū defensoris a testib⁹ cō-
tra testes. A quæstionib⁹ cōtra quæstiōes:ab argumē
tis cōtra argumenta:& a rumoribus cōtra rumores:a
testibus dicemus secundū auctoritatē & uitā testiū &

sunt ut supra docuim⁹.Quæ accipit extra cām orator.,Quorꝫ tñ tractatio artificialis ē:ut cū secūdū uitā
testiū & eorꝫ q tabulas scripserūt:uel qōnes istituerūt:dicit orator. Auctoritatē.Ci.in orōne ꝓ flacco cre
dēdū eē dicit atheniēsib⁹ testib⁹ & sic eos laudat ad Adsunt atheniēses:unde hūanitas:doctrina: religio:
fruges:iura:leges:orte adqꝫ in oēs terras distributæ putanṫ de quorꝫ urbis positiōe ꝓp pulchritudinē et i-
terdeos certamē fuisse ꝓditū ē:q uetustate ea ē ut ipa ex se a suos ciues genuisse dicaṫ eadē terra parens: al
trix:pria dicaṫ.Auctoritate aūt tāta ē:ut iā fractū ꝓpe ac debilitatū græciæ nomē:hui⁹ urbis laude nitaṫ:
idē in orōne ꝓ licinio Archia.Adest inqt uir sūma auctoritate:religiōe:& fide.M.Lucullus q se nō opina-
ri:sꝫ scire:nō audiuisse sed uidisse nō iterfuisse:sed egisse dicit. Vitā si eos sp añ bñ uixisse dixerim⁹ q a testi
b⁹ dicit:nullā firmiorē ꝓbationē eē cōtēdit:q̄ sit holuꝫ cōscia nixa. Cōstātiā. Vt dicamus testes qsūt ꝓ
nobis unū idēqꝫ dicere & eorꝫ īter se dicta cōsonare. Cōtra testes:docet qd ꝯtra testes dici possit.Nā uitæ
testiū turpitudo narrāda ē.Et mouēdi iudices ne iis credāt qm turpiter & flagitiose semp uixerunt. Noui
mus āt secūdū leges ignominiosi testimoniū admitti nō debere: oīa ꝓterea enumerāda sūt cū dr cōtra te
stes:ꝓ q̄ falsa testimōia fieri soleāt.Multos āt testes aliqñ suadere cōtigit :Et gētiū simul uniuersarꝫ eleuare
testimōi qd Cic.facit ī orōne ꝓ flacco ubi ī græcos īuehiṫ: nunq̄ eā gētē testimōiorꝫ fidē & religionē co-
luisse dicēs:totiusqꝫ huiusce rei q̄ sit uis q̄ auctoritas:qd pōdus ignorare & illud cōsueuisse usurpaṫ da mi
hi testimoniū mutuū.Nō nūc aduersus singulos dirigiṫ actio.qd gen⁹ īsectatiōis legiṫ ī pl'ib⁹ Cice.orōni
bus sed ꝓmixtū defensiōi sepatī uero ī Vatiniū testē.itē testimōiorꝫ q̄dā certa sūt qñ certa psona nō asseriṫ
sed a multis ut a pplo dici asseriṫ.Vt apud Terentiū.Multi qui tū in andro erāt audiuere hæc eadē: quæ
dā manifesta:qñ certa adduciṫ psona:& diciṫ hic scit:hic uidit hic affuit. Testimoniorꝫ in cōstantiā hoc
facere poterimus si id euenerit:ut aliud qd inter se partū cōsentiat a teste dicaṫ aut si testes testi diuersa nar
ret.Obiectū susanæ a iudicibus stuprū quod in sacris litteris legiṫ:falsum fuisse ex testimōiorꝫ in cōstātia
cōpertū est cū alter accusatorꝫ sub pinu cū amatore coeuntē:alter sub pruno se uidisse dicēt illud ꝓterea
obseruādū est ut si pauci fuerit testes nō credēdū paucis dicam⁹.si mlti nō eē credēdū mltis:& cōspiratio
nē uideri:si uiles adducenṫ utilitatē.Si potētes gratiā oportebit īcessare:aut fieri nō potuisse qd testes dicāt
factū qd uł loc⁹ idone⁹ nō fuisse uisus sit aut is q arguiṫ fecisse facer̄ ñ potuisse aut spatii nō satis affuerit.

constantiam testimoniorū:contra testes uitæ turpitudinem : testimoniorū inconstantiam ; si aūt non fieri potuisse dicemus:aut non factū esse quod dicant:aut scire illos nō potuisse:aut cupide dicere:& argumentari hæc ad improbationē & probationē testiū pertinebunt. A quæstionibus dicemus cū demonstrabimus maiores nostros ueri inueniēdi cā tormentis:& cruciatu uoluisse quæri : & sūmo dolore hoies cogi: ut quicquid sciant:dicant. Et præterea confirmatior hæc erit disputatio si quæ dicta erunt : argumentādo iisdem uiis quibus ois cōiectura tractatur trahemus ad uerisimilem suspitionem: idemq; hoc in testimoniis facere oportebit. Contra quæstiones hoc modo dicemus : primum maiores uoluisse : nisi certis in rebus interponi quæstiones ; cum quæ uere di//

Aut scire illos non potuisse.Exēpli gratia si dicatur esto clodium Milo occidere uoluerit unde cognoscere tu potuisti?Dicis cōsulto in siluam Vlyssem uenisse:ut aiacē perderet.Sed hoc unde accepisti scire ꝑfecto nō potuisti.Nisi fortasse irrepere in Vlyssis animū tibi fas sit. Cupide dicere. Testes qui haberi sibi fidem uolūt:quandā præ se ferre simplicitatē decet.Et nuda:ut sic loquar:deponere apud iudices testimonia:Nam si asseuerare nimiū rem pergent:& argumētis uti:quod actoris est:cupidi eē calamitatis & supplicii illius uidebunt:cōtra quē dicunt.Et iure optimo a patrono improbati poterunt.ideoq; multū uersandos ante eē domi Quītilianus mouet. Et uariis ꝑcontationibus quales ab aduersario haberi possent:explorādos. Cupide non simpliciter:sicut conueniret. Et argumentari:argumentis & ratiocinatiōib⁹ uti qđ minime ad testem ptinet. Venit dicere patronus poterit nō ut suū perhiberet testimonium:sed disputaturus potius ex quo ītelligere uobis iudices licet ; q̄ huic quē innocētē defendo inimicus sit q̄ miseri⁹ cupiat pernitiem. Quis deniq; falsum eius testimonium esse:aperte non uideat. Hæc &c. breuiter repetit q̄ dixit:sed non seruato ordine. Ad improbationem ad id respicit q̄ ait contra testes. Ad argumētationē hoc est approbationē & ad id refertur quod ait pro testibus. A q̄stionibus dicemus.alia pars locoꝝ cōmuniter cōium quæ a quæstionibus nominat̄ hoc ē a tormētis quoniam per tormenta ueritas extorquet̄ quid agendū sit ab iis docet:qui a quæstionibus dicunt:nam quæstionē uerū fatendi ne/cessitatem uocare debemus.Nec solū hoc dicere sed argumentari etiam:ac probare quæstionibus credendum esse quas maiores nostri:quorū omni in re sequi auctoritatem debemus:cū optimi & sapientissimi fuerint nūquā constituissent:nisi facilem ad ueritatem eliciēdā uiam esse cognouissent:quæ prætio:præcibus:aut minis elici nō poterat. Vt quicqđ sciant dicant &c. Cū dolore coacti aliquid reticere nō possint: Et ꝑterea Cōfirmatior erit hæc disputatio &c. Disputatio inq̄t a quæstionibus firmior erit si illis rationibus adiuuabit̄:quibus cæteræ partes coniecturales tractari solent exēpli causa.Cum aliquem furti accusas Causam dicis illi furandi fuisse paupertatem : & furari potuisset : quoniā locum & tps idoneū obseruauerit eodem modo credendū iis dices.Qui aliquid tormentis coacti cōfitent̄ quoniā id faciendi cuius accusantur causam habuerint:& facere potuerint:idem inq̄t & in testimoniis fieri posse:ut nō simpliciter tractentur:sed aliis coniecturalibus locis adiuuentur hoc modo fecit quod testes dicunt:nā cā ei fuit faciēdi & modus:& spes ꝑficiēdi:ac celādi. Cōtra qōes docet qūo cōtra qōes dici possit. Primū maiores uoluisse &c.primū inquit dicendū est maiores nostros aliqđ quæstionibus quæri uoluisse: quotiēs quædā præcederēt signa quibus factum quod obiiceretur:factū esse cōpræhēdi posset: ut quæ uera obiicerentur probari possent ueritate tormētis expressa:& q̄ falsa opponerent̄ refelli. Quo in loco quid positum &c̄.in illis causis quæstiones īterponi maiores nostros uoluisse dicemus in q̄bus accidit ut aliqđ a reo relictum:aut positū dicat̄:ut ensis relictus in pectore occisi : calceus illic ubi furtū fecerit chlamis in lecto ubi adulteriū cōmiserit.Quæ omnia certissima indicia sunt. Aut siqđ esse simile ueri:ut si diceret̄: fuisse auditus:aut uisus:aut si inuētus in loco maleficii erubuerit titubauerit:expalluerit. si in ueste cruor fuisse dicat̄:hæc enim oīa uerisimile faciūt uideri quod obiicit̄. Videri ut pallor:aut erubescentia. Percipi ut ex in constantia sermonis cū modo hoc mō illud dicat. Deinde dolori.Alius cōtra quæstiones argumentandi modus:si dixerimus dolori credi non oportere : quoniā multi a deo molles impatiētesq; doloris inueniant̄:ut ea sæpe confiteantur tormenti coacti:quæ uera non sunt:& q̄ nunq̄ ipsi fecerunt sicut.Morphi argētarii seruus qui fanniū seruū occidisse accusatus & eo nomine tortus a dño:admisisse sic facinus cōstantissime asseuerauit:& fannio deditus supplicio affectus est. Modico deinde tempore interiecto ille cuius de nece creditū fuerat domum rediit: Recentior.Mollior: & tenerior delicatiorq; quæ.n.recentia sunt delicata sunt. Et q̄ ingeniosior nō est credendū quæstionibus:quoniā multi ante q̄ torqueri incipiant ea fingunt quæ placitura quæsitori arbitrant̄:ut cū ea dixerit torqueri desinant. Ad cōminiscendū fingendū Terentius atq; illis cōmentū placet hoc est fictio. Scire ex aliis. Suspicari per se. Quod quæsitor uelit audire.illud igitur dicunt:& si falsum est Quæsitor autem is est:qui exercēdis q̄stionibus præest: Virgilius de minoe Quæsitor minos mouet urnam.illa Silentū Conciliūq; uocat:uitasq; & crimina discit.Quidā etiā sunt:qui nullis tormentis cogi possunt ut ueritatem fateantur sicut . Marci/

Antonii oratoris seruus qui adulteriũ dñi cui lateruã prætulerat: cōfiteri multis effect us cruciatibus nō q̃ uoluit. Auctor est Valerius Maximus. li. vi. ca. de fide seruorũ. Hæc disputatio: argumētatio inq̃t cōtra quæstiones aliis poterit cōiecturæ partibus cōfirmari: si quæ dicta erūt: ꝓbabiliter refellentur hoc mō nō est credendum his q̃ tormentis coactus aliquis dixit: nā neq; fuit illi faciēdi causa: nec perficiēdi spes: aut celandi: nulla deniq; signa cōcurrunt item si dixerimus: incredibilia locutū esse: & quæ fieri nō potuerūt aut minus inter se consonantia. Probabili argumentatiōe uerisimili: aut secundum probabile qđ cōtinet causam & uitã. Ab argumentis & signis: alius locus cōmunis est: cū dicimus ab argumētis & signis: qb⁹ credi uolumus: per argumenta autē & signa quicquid est: quod cōiecturã faciat: intelligimus: Vt sit locus a toto hoc mō. Cui dubiū ut dico: ita esse uideri debet: cum tot argumenta: & signa concurrant: præcipue aūt duas superiores accipimus partes signū & argumentum signi ꝑtes fuerūt sex. Locus: tp̃s spatiū occasio spes perficiendi: spes celādi. Argumenti uero tria tp̃a præteritum instans & consequens. Cæteris locis: ut probabili quod in causam diuidit̃ & uitam: Collatione. Consecutione locis cōmunibus. Cōcurrunt: cōueniunt ut spes celandi: spes ꝑficiēdi locus idoneus. Tempus oportunū. Cruor in uestimēto telum relictum &c. sed hæc pro qualitate tractant̃ causæ: Perspicuam. apertã & manifestam. Cicero in oratione pro milone: post multas ꝓbationes. Quid si satis inq̃t non dum cernitis! cū res ipsa tot & tam claris argumētis signisq; luceat: pura mente atq; integra Milonē nullo scelere imbutū: nullo metu perterritum nulla cōscientia exanimatū romam reuertisse. Itē plus &c. alius dicendi modus ab argumentis & signis. Cum ideo potius credi illis instamus: q̃ testib⁹ quoniā signa & argumenta: hærent personæ: & negotio at uero testes aliqua possunt ratione corrūpi ab iis a quibus ꝓducuntur. Erit autem locus cōparatiōis a minori hoc modo. Si credere testibus multo magis argumētis & signis q̃ certiora sunt credendum est. Eo modo quo gesta sunt ut palluit erubuit in loco uisus est. Testes corrumpi posse. Vt græci facile ad falsum testimoniū perhibēdum corrumpebant̃. De quibus multa dicit Cicero in oratione pro flacco. Prætio nūmis. Gratia amore & beniuolentia in eū a quo producunt̃. Metu. eius a quo producuntur: Timēt enim ne ab illo lædantur pro quo testimoniū dicere recusauerint si potens fuerit.

Simultate. Latenti odio in aliquem & lædendi causa multorũ autem iritum habitū est testimoniū: q cōtra reos odio īducti dicere nisi sunt. Vt. L. Crassi aduersus. M. Marcellum. Qu. Metelli pii. M. Luculli. Qu. hortēsi. M. Lepidi cōtra. c. Corneliū. Auctor Valerius Maxi. Cōtra argumēta Quid cōtra argumēta & signa agendū sit docet: singula aūt destruenda esse monet quæ aduersarius dixerit. Nullam rē esse &c̃. hunc uisum illic dicitis fuisse: ubi furtū factū est & ꝓpterea furatum esse. Sed huic suspitioni minime credendū est. Quod si oībus crederetur suspitionibus nulla res esset q̃ ab illis libera esse posset Sanctus & integer cū formosa & parum casta loquatur & statim adulter iudicabitur! Cū gladio: ut fit uir ꝓbus & gestus: iter faciet: & grassator existimabitur. Deniq; unã quãq̃ &c̃. primū in uniuersum cōtra signa & argumenta dicendum est: Deinde singulæ sunt suspitiones eleuandæ: quas aduersarius excitarit. Dices cām fuisse Vlyssi occidēdi aiacis: quoniã erat inimicus fateor fuisse inimicū: priusq̃ Achillis sibi arma adiudicarent̃: sed ea posteaq̃ adept⁹ ē simultatē oīno deposuisse: & amare cepisse dico. Quod ī siluã ꝓfectū eē asseueras: ut aiacē illic: cū solus eēt occideret ꝓ cōsuetudīe sua ad explorãda hostiū cōsilia ego illuc ꝓfectū dico. Ais ī ueste cruorē fuisse. qcūq; igit̃ cruore aspsum habuerit. uestimētū cædis arguet̃: dicis fecisse adulteriū qm̃ inuētus noctu est sed a cœna redibat: qcūq; noctu ambulãs dephendet̃ adulterii suspectus sic erit.

Nihilo magis in nos: hæc in oēs in quibus eiusmodi signa constabūt: dici poterunt. Indignum &c̃. non est credendū signis: & argumētis: sed testib⁹: qui rem affirmare possunt uel refellere: qui nihil qđ nō

cerentur sciri: quæ falso in quæstione pronunciarent̃ refelli possent hoc modo. Quo in loco quid positū sit: & si quid eēt simile quod uideri: aut aliquo signo simili percipi possit. deinde dolori credi nō oportere quod aliis alio sit recētior in dolore: quod ingeniosior ad cōminiscendum: quod deniq; sæpe scire: aut suspicari possit. quid quæsitor uelit audire quod cū dixerit intelligat sibi finē doloris futurum. Hæc disputatio comprobabitur: si refellimus quæ in quæstionibus dicta erūt probabili argumentatione: idq; partibus coniecture quas ante exposuimus facere oportebit. Ab argumētis & signis & cæteris locis quib⁹ augetur suspitio dicere hoc modo conuenit. Cū multa cōcurrant argumenta & signa quæ inter se consentiant rem perspicuam nō suspiciosam uideri oportere. Item plus oportere signis & argumētis credi q̃ testibus: Hæc. n. eo modo exponi quomodo re uera sunt gesta: testes corrumpi posse: uel prætio uel gratia: uel metu: uel simultate. Cōtra argumenta: & signa: & cæteras suspitiones dicemus hoc modo: si demonstrabimus nullam rem esse: quam nō suspitionibus quiuis possit criminari: deinde unamquãq; suspitionem ex-

uiderint dicere audent. A rumoribus dicemus: Si negabimus: a rumoribus docet nunc dicere. est aũt ultimus cõmuniter cõmunis locus. Rumor & fama idem sunt: sed alterũ græcũ: alterũ latinũ. significãt aũt exortũ in populo sermonẽ de re aliqua recẽti siue bona siue mala: & fama quidẽ pro sermõe rei inueteratæ & opinione quadã: ac laude hominis accipif: in quas significationes rumor nõ sumif. Si negabimus &c. non frustra dissipari & diuulgari rumor solet: arte aliqd est cum excitaf: & cõsensus est ciuitatis ac testimonium. Et si dicemus causam nõ fuisse &c. Quæ cã erat: ut hoc qd ab oĩbus ferme dicif fingeret quispiã qs fuit inimicus qs aliqd conseqbaf cõmodi: certe nemo. Et præterea dicemus pterea esto alii rumores falsi sint: hic certe uerus ẽ: nam cã huic fuit peccandi: erat inimicus: erat minatus: erat pauper: erat temerarius: spem habebat celandi & pficiendi. Cõtra rumores &c̃. docet qd cõtra remores dicendum sit: si ducebimus &c̃. Nõ est credendũ rumoribus qui falsi esse quotidie deprehẽdunf: creditũ fuit a maioribus uestris claudiam quintam uirginem uestalẽ quod nimis eleganti ornatu uteretur: impudicã fuisse: id tamen falsum etiam deæ cybelles testimonio compertũ est. Et aut inimicos &c. nostri hæc inimici finxerũt: quis autẽ adeo innocens est: Cui hoc idem inimicorum fraude accidere nõ possit ut falsi de eo rumores dissipentur Cicero in oratione p M. fonteio. V. P. maxime enĩ inimici hanc rem sermonibus diuulgare uoluerunt: sed ego ita existimo: quo maius crimen sit: id quod ostendatur esse falsum: hoc maiorẽ ab eo iniuriam fieri: qui id confingat. Natura maliuolos: qs enim est qui maliuolorum uoculis: & detractiõib⁹ obnoxius aliquãdo nõ sit quis unquã caruit obtrectatoribus: quis ignorat quosdã eo natos esse ingenio ut melioribus semper inuideãt: & cum lædere alia ratione non possint: detrahere studeant. Et aliquam fictam fabulam &c. ut nonne nuper dictum ab omnib⁹ fere fuit illum: & numerabimus: furatũ esse quod falsum esse inuentum est. Nonne is cum iter faceret & magnũ auri pondus secum ferret: occisus & spoliatus ab titio dictus est: cum tamen saluus & incolumis redierit. Aut uerum rumorem &c. Nonne omnes a te uiolatam nuper dicũt uirginẽ uel furtum factum: uel negatũ depositum: quod ego tamen de te credere: nec possum: nec uolo: nihil ẽ. n. quod contra inimicum inimicus non cõminiscaf. Verum tamen si rumor &c. Argumentandum dicit esse quotiens probabilis nimiũ rumor fuerit: qui aliis coniecture partib⁹ infirmandus erit, ut si dicamus non fuisse causam: non spem celandi: aut perficiendi: non locum: aut tempus quæsitũ deniq; hũc facere nõ potuisse: illum uero pati: ut dicis ulyssem aiaci uim inferre ausum esse: sed quis hoc credat: cũ psertim & fortissimus aiax esset, & tũc fureret: ulyssis uero imbecillitas cui nota nõ est: quẽ cõsilio pstare nõ uirib⁹ sciũt omnes fuit dũ de achillis armis cũ aiace cõtẽderet inimicus: sed ea postq̃ sibi adiudicata sunt: amare cepit q̃q̃ ut prius qdem oderat: non enim de uita: sed de honore certabaf. derogare detrahere: auferre. Quod & difficillima tractatu &c. docuit qua rõne: quibusq; locis: in conicturali constitutione argumentari possimus. Causas nũc explicat qbus adductus facere hoc uoluerit: duæ autẽ sunt: prima q difficillima est coniecturalis constitutio. altera q in ueris causis ubi factum concedif: sæpe accidit ut tractetur sicut in causa pro milone: nam occisum a se Clodium milo fatef: sed iure occisũ dicit. Et rõnẽ affert quia ille sibi uoluerit mortem inferre: qm insidias fecerit: hoc aũt negat aduersarius: & milonẽ clodio non miloni clodiũ insidiarũ dicit querenda igif coniecturis res fuit: difficillima. quid enim difficillius q̃ factũ pbare qd negetur factum: titubatione dubitatiõe: & mentis agitatione. Offensione: impedimento.

tenuabimus: & dabimus operam, ut ostendamus nihilo magis in nos eam quam in alium quempiã conuenire: indignũ facimus esse sine testibus coniecturam: & suspitionem: firmamẽtũ satis habere. A rumoribus dicemus, si negabimus non temere famam nasci solere quin subsit aliqd, etiam si dicemus cãm nõ fuisse quare quispiam confingeret & cõminisceretur. Et præterea si cæteri falsi soleãt esse argumẽtabimur hũc esse uerũ. Cõtra rumores dicemus primũ si docebimus multos esse falsos rumores. & exemplis utemur de quibus falsa fama fuerit. & aut inimicos nostros. aut hoĩes natura maliuolos. & maledicos confinxisse dicemus. aut & aliquã fictã fabulam in aduersarios afferemus quã dicamus oĩbus in ore eẽ. aut uerũ rumorẽ proferemus qui illis aliqd turpitudinis afferat. neq; tamẽ ei rumori nos fidẽ habere dicemus. ideo quod qs homo possit quemuis turpem de quolibet rumorem proferre. & cõfictam fabulam dissipare. Verũtamen si rumor uehementer probabilis esse uidebitur. argumẽtando famæ fidẽ poterimus abrogare. quod & difficillima tractatu est constitutio coniecturalis. & in ueris causis sæpissime tractãda est, eo diligẽtius oẽs ei⁹ ptes pscrutati sumus, ut ne paruula qdem titubatione, aut offensione impedireĩ, si ad hanc rationem præceptionis assiduitatem exercitationis accõmodassemus. Nunc ad legitimæ constitutionis partes transeamus.

CVm uolũtas ſcriptoris &c.qb⁹ argumẽtis ps utraq̃ in cõſtitutiõe cõiecturali uti poſſet docuit. Nũc quõ legitima cõſtitutio tractari debeat:oñdit cui⁹cũ ſex ptes ſint ſcripti & ſniã:ꝑriæ leges ambiguũ diffinitio trãſlatio.ratiõcinatio:a ſcripto ĩcipit & ſnĩa lib.i. quo pacto cõſtitutiõ ĩ his emergeret:apuit:nunc qd aſſeuerari poſſit:qdq̃ refelli nos admonet:cũ itaq̃ accidit ut uolũtas ſcriptoris:a ſcripto diſſentire uideaẽ:& hic ſcriptũ:uolũtatem ille defendat:Quid ab eo agẽdũ ſit demonſtrat qui a ſcripto dicit cuius nomine leges:inſtrumẽta pacta:ſtipulatiões:omne deniq̃ ſcriptũm accipimus.Hæc itẽ pars legitimæ cõſtitutiõis iuridicialis aſſumptiuæ ptibus ſuſtentaẽ:qd ĩ rhetoricis de inuẽtione docet Cicero.Eſt aũt de ea frequẽtiſſima ut Qui.ait ĩter cõſultos q̃ſtio:& pars magna cõtrouerſiæ iuris hinc pẽdet.Cũ uolũtas ſcriptoris &c. ut ſi lex ſit liberi pentes alãt:aut uinciantẽ:hic uolũtas ſcriptoris diſſentire a ſcripto uidebiẽ:ſiquis nõ aluerit uĩciẽdus diceẽ; nã ĩfans q alere p ætatẽ nõ põt.alligãdus minime uideẽ: & illos lege cõprehendi certũ eſt: qui alere poſſint. His locis:his argumẽtis.Secũdũ narrationẽ:ſecũdũ aliqñ aduerbiũ eſt: plautus in aſinaria age ſecũdũ ſequat aliqñ præpoſitio.Seruius ſulpitius in epl'a de morte.M. Marcelli ad Cicero. duo uulnera accepiſſe. unũ in ſtomacho:alterũ ĩ capite ſecũdũ aurem:narratio aũt ne ab exẽplo:qd eſt priore libro diſcedamus: eſſe poterit hmõi.orta tempeſtate iudices ſubito oẽs terrore occupati:inire cõſiliũ de naui relinquẽda ceperũt:ſolus ego dãni magnitudinẽ aĩo reputãs:hortari ac rogare ſingulos nõ deſtiti:ne deſerere nauẽ uellẽt:tẽpeſtatẽ euãeſcere cito poſſe me remãſurũ ꝓfeſſus ſum:meã nauim futurã:ſi opa mea ſeruareẽ admonui:ſed neq̃ hortatiõib⁹ meis:neq̃ ꝓcib⁹ moti:ſe in ſcaphã repẽte oẽs cõiecerũt:deos ego mihi affuiſſe arbitror:nauis in portũ:nõ nihil adiuuãte me delata eſt quæ mea eſſe debet hic latoris legis ſequeẽ cõmendatio & diceẽ magna.ſemp oibus in rebus prouidentia ſenatus fuit qui cũ paſſim relinq ĩ tẽpeſtate naues uideret:& dãna ex hoc maxima tũ publice:tũ priuate ſeq: optimã & utiliſſimã legẽ tulit:quæ hmõi eſt:qui timore tẽpeſtatis nauẽ reliquerit:nauẽ & quæ in ea bona habet:amittito.Eius q in naui remãſerit:nauis & q̃ in ea bona ſunt:eſto deĩde ex aduerſario q̃reẽ:ſciret ne legem hãc latã eſſe:& cũ q nauẽ deſereret:nauim & q̃ in ea bona hẽret amittere; eius aũt q remaneret & nauẽ & q̃ bona in ea eẽt:fieri.qd ſi rñderit ſciebã:ergo cõtra legẽ feciſti diceẽ:cũ nauẽ deſeruiſti.Percũctatione:diligẽti ĩterrogatione. pcunctatio uideẽ dicta:ex uſu nautico:qa nautæ altitudinẽ:aq̃ conto ptentãt. Alii uolũt pcunctationẽ dici q.ſ.is q curioſus eſt:pcuncta ĩterroget:hæc põpeius feſtus: lex aũt eſt generale iuſſum populi:aut plebis rogãte magiſtratu auctor atticus. Aut teſtamẽto ſi in teſtõ cõtrouerſia fuerit qd eſt ultima hoĩs uolũtas:hoc mõ:qdã cui quattuor erãt filii.Quorũ tribus uxores erãt:decedens tribus his centũ reliqt:q̃rto q ſine uxore erat:centũ dari tũc uoluit: cũ uxorẽ ducet. Is ſtatim mortuo patre cẽtũ ſibi dari poſtulat:& uolũtatẽ ſequiẽ teſtatoris:qd æquare ſe fratrib⁹ uoluerit:nuptias uero adiecerit nõ ut cogeret uxorẽ ducere:ſed ut ſuaderet:idq̃ ĩ ſua ptãte eẽ uoluiſſe:qa ſcripto in hac cõtrouerſia diceret ſtatĩ finita narratiõe ſcriptorẽ ab ante acta uita & moribus laudaret:ſcriptũ deĩde recitaret: idẽ & ĩ ſtipulatiõe fieri debet:quæ ut iure cõſulti docẽt:eſt obligatio uerbis cõtracta ex ĩterrogatiõe & rñſione:cũ qd dari:fieriue nobis ſtipulamur a ſtipe dicta:hoc eſt pecunia quã in hmõi obligabãt ſtipulatione.Auctor uarro in ea re his olim utebanẽ uerbis ſpõdes:ſpondeo:promittis:promitto:fideiubes:fideiubeo. Ad eã rẽ.ad cõtrouerſiã quæ ex ſcripto:& ſnĩa naſciẽ. Deinde collatiõe cõpatiõe ingt utẽdũ poſtea eſt.ab eo qd ſcriptũ eſt:ad id qd aduerſarii feciſſe ſe cõfeſſi ſũt.Diciris relictã a uobis nauẽ.& ueſtrã deinde uultis eſſe.Cũ puos nõ ſteterit:qn perierit huic qui ut eã ſeruaret in ea remãſit.cui⁹ eẽ debet.nã remanẽtis lex iubet fieri.Cẽtũ tibi deberi dicis:cũ tñ affirmes:duci a te uxorẽ pñ placuiſſe.prius ducas neceſſe eſt:deĩde poſtules negari.n.tunc tibi nõ poterũt.Quid iudicẽ ſeq cõueniat.cũ aptis uerbis ſcriptũ ſit:ei parere uos cõuenit iudices:nõ quæ ĩ ſcripto nõ ſunt:ſeq & qd acute magis q̃ recte aduerſarii ĩterpretanẽ: dubitare uos oporteret ſi aut ſcriptũ eſſet aliqd obſcure:aut dubitaret aduerſari⁹:ſed oĩa hic apta ſunt & aduerſarius cõfiteẽ. Deinde ſnĩa quæ &c.dicit.nauẽ eius fieri uelle:legẽ dicit aduerſarius:qui ad defenſionẽ in ea remanſerit: ſtulta nimirũ interpretatio quaſi uerbum unũ ſenatus legi:cũ tulit addere nõ poterit:& eius qui remãſerit ad defenſionem dicere; periculoſum eſt a uerbis legis diſcedere cũ præſertim cõmode & dilucide ſcripta ſit.Quid ei obfuerit:dic mihi qd ſenatui oberat addere remanentis ad defenſionem:Quid patri tuo ut tibi darentur centũ cum uxorem duceres:ſi tibi ducere placeret:non ne hoc pſcribi poterat. Deinde a uobis &c.alius locus eius q ſcriptũ defendit:ut ſnĩam inueniat:qua ſcriptũ tueaẽ:& dicat: cũ paſſim in tẽpe

De ſcripto:& ſnĩa.

CVm uoluntas ſcriptoris cũ ſcripto diſſidere uidebiẽ: ſi a ſcripto dicemus his locis utemur ſecũdũ narrationẽ:primũ ſcriptoris collaudatiõe:deinde ſcripti recitatione utemur:deinde pcunctatione:ſcirent ne aduerſarii id ſcriptũ fuiſſe in lege aut in teſtamento aut in ſtipulatione:aut in quolibet alio ſcripto quod ad rem pertinet. Deinde collatione quid ſcriptũ ſit: quid aduerſarii ſe feciſſe dicant: quid iudices ſequi conueniat: utrũ id quod diligẽter præſcriptũ ſit:an id quod acute ſit excogitatũ. deinde ea ſententia quæ ab aduerſariis excogitata ſit:& ſcripto attributa cõtẽnetur:& infirmabitur. deinde quæretur quid ei obfuerit ſi id uoluiſſet præſcribere an

nõ potuerit praſcribi. Deinde a nobis ſententia repe
tietur: & cauſa proferetur: quare id ſcriptor ſcripſerit
quod ſcripſit: & demõſtrabitur ſcriptũ illud eſſe dilu-
cide: breuiter: cõmode: perfecte: certa cum rõne. dein
de exempla proferentur: quæ res cum ab aduerſarii
ſententia redderetur: & uoluntas afferetur: a ſcripto
potius iudicatæ ſunt. deinde oſtendetur q̃ piculoſuʒ
ſit a ſcripto recedere. Locus cõmunis eſt contra eum
qui cum fateatur ſe cõtra id quod legibus ſancitum
eſt: aut teſtamento perſcriptum ſit feciſſe tamen fa-
cti quærat defenſionem. A ſententia ſic dicemus. Pri
mum laudabimus ſcriptoris cõmoditatem: atq; bre-
uitatem quod tãtum ſcripſerit quod neceſſe fuerit il-
lud quod ſine ſcripto intelligi potuerit nõ neceſſario
ſcribẽdum putarit. deinde dicemus calũniatoris eſſe
officium uerba & litteras ſequi: negligere uoluntatẽ.
deinde id quod ſcriptum ſit: aut nõ poſſe fieri: aut nõ

ſtate deſeri naues ſenatus uideret: & nõ mediocria inde conſequi damna aĩaduerteret: idẽ aũt iniquũ eſſe
duceret: ut naues ab illis reciperenť quorũ fuerãt poſtq̃ reliquerãt: ſi forte conſeruabanť: legem tulit ut re
manentis fieret quicũ ꝑ ille eſſet: nec ad defenſionẽ addere uoluit: quo magis deſerere terrerenť homines
cum ſcirent ſe nauem: & quæ in ea bona haberent omnia: ſi deſererent amiſuros: hic ſcriptum recitabi-
tur: & ſcriptum diceť: dilucide: hoc eſt aperte: & uerbis minime obſcuris. Breuiter. Vllo ſupfluo addito
uerbo. Perfecte. ut adifugi nihil poſſit: ſic leges debere: ac ſolere ſcribi. Cũ rõne certa: ut homines terre-
rentur: & naues in tẽpeſtate temere nõ de-
ſererent. Deinde extra proferentur: hic lo
cus eſt a iudicato: quotiens exẽpla adducũ-
tur: & quid in ſimili re iudicatũ ſit: oſtendi-
tur: hoc cũ ſit uehementer adiuuat: uult. n.
cognoſcẽtiũ qſq; ut Quĩ. ait: firmã eſſe alte
rius ſententiã: & ipſe pnuntiaturus: hoc li
bẽter exẽplũ: quod in ſe fortaſſe recidat fa-
cit. A ſcripto potius: nõ ne nuper cũ e ſici
lia quattuor in eadẽ naui fratres ueherenť:
tres ingruente tẽpeſtate nauẽ deſeruerunt:
unus remãſit: Cũq; diu poſtea ĩ iudicio agi
tata res eſſet: & ĩ ſentẽtiã hic ſcriptũ ſeque
retur: huius qui remãſit nauẽ eſſe iudicatũ
eſt. Deinde oſtendeť &c. ſi hoc admitterenť
iud. ut recẽdere a ſcripto liceret: & aliqd qđ
ſcriptũ non eſſet: cõminiſi. Qua in ciuitate
quottidie lites maxime & cõtrouerſie non
eſſent: ubi gẽtiũ quies erit! ubi iuſte: & ſine
metu uiuetur. Locus cõmunis &c. Appro
batione poſt cætera utimur argumẽta: cũ
locos inducimus cõmunes eius crimẽ uel
audaciã exagerantes in quẽ dicimus: hoc
modo. Quæ maior iud. imprudẽtia aut eẽ
aut excogitari poteſt: q̃ eius qui cum ſe feciſſe contra legem fateatur etiam deinde factum ſuũ defendere
audeat: certe nulla in eum ſtatui conueniens pœna poſſet. Contra legem &c. ut de illo qui in tempeſta
te nauem reliquit. Sancitum: confirmatum: unde ſanctæ leges aut teſtamento: ut de illo cui tunc centũ
dari uoluit pater: cum uxorem duceret. A ſententia dicemus &c. Docet nunc quid agendum ab iis ſit:
qui a ſententia dicunt. Primum laudabimus &c. ſcriptor ante omnia laudandus eſt. q cõmode ac bre
uiter ſcripſerit: q ſuperflua pretermiſerit: & ea quæ ſi non ſcriberentur: intelligi tamen a quocunq; facile
poſſent. Illud quod ſine ſcripto pſpicuum uidebat eſſe ſcriptor: eius nauem fieri debere: qui ad defenſio-
nem remaneret: non autem eius qui opem ferre non poſſet: ideoq; ad defenſionem addere non curauit
nec enim ſcripti ſui recitatores uos fore putauit iudices: ſed interpretes. Deinde dicemus &c. Calũnia-
tor iud. uerba ſola conſectaur: eorum uerũ ſenſum negligit: ac uoluntatẽ: quæ ſola tamẽ ſpectanda eſt.
Cum præſertim nihil ſuperfluũ leges debeant admittere. Calumniari eſt malitioſe & mendaciter interp̃
tari: Calũnia eſt malitioſa legis & cuiuſuis rei interpretatio διαβολη græce dicitur. Calumniator uero
διαβολος. Marcellus in collectaneis a calliditate calumniam dici exiſtimat: & malitioſam mendacemq;
infamationem ſignificare ait. Atq; pro ipſa calliditate poni. Cice. de re pu. libro ſecundo: ut cernendi re-
ſpõdeatis qui ſæpe optimas muſas ingenii calumnia ludificari ſolet: Deinde id quod ſcriptũ ſit aut nõ
potuiſſe fieri &c. lex eſt liberi parẽtes alant aut uincianť. Quæriť an infans alligetur quia non alit nõ poſ
ſe fieri ut infans alat reſpondeť: nec de eo legem intellexiſſe: ſed de illo qui alere poſſet. Nõ lege remanẽtis
nauem debere eẽ: nec intelligi de eo ius q defenſurus remãſerit: ſed laborantibus nõ ſedẽtibus & nihil au
xilii ferentibus p̃mia dari leges iubent. Nõ more. Lex ſcripta eſt: mos ſine ſcripto: in cõſuetudine poſitus:
longo tpe omnium conſenſu approbatus: apud quas ciuitates mos eſt iud. ut inertibus p̃mia conferan
tur: ubi mos eſt ab infantibꝰ filiis parẽtes ali! Nõ natura. ius aut lege eſt: & hoc ciuile ſiue ſcriptũ appella
tur: quo & propriũ cuiuſq; ciuitatis cõp̃henditur: Continet aũt plebiſcita: ſenatus conſulta: principũ
placita magiſtratũ edicta: reſponſa prudentũ aut conſuetudine: quod leuiter a natura pfectum aliud &
maius fecit uſus ſub quo pacta ſunt: & iudicata: aut natura: qđ nõ opinio: ſed quædã innata uis inſeruit
cui hæc ſubſunt: religio pietas: gratia uindicatio obſeruantia. uindicatio eſt per quã ius & iniuria: & ob-
no qđ obfuturũ eſt: defendendo aut ulciſcendo ppulſať: Natura ipſa nos admonet: ut ab illis iniuriam
ppulſemus: qui iniuſte leduntť: quis nõ uidet nos quoq; nauis eſt iniuria affici: cũ ab eo poſſideatur: qui
ægritudine cõpulſus nõ ut defenderet: in mea remanſit: diſceſſurus & ipſe: ſi licuiſſet. Nõ equo & bono: re
ctum & utile equũ & bonum ſignificat: aduertentem & utilitatem cõmunem pertinent differunt qđ qm̃
bonũ eẽ põt: qđ tñ æquũ minime uideatur: bonũ eſt pſcriptiõe aliqd alicuius fieri: ne lites & cõtentiões

lege aut nõ more:nõ natura: nõ bono & æquo posse fieri : quæ omnia scriptorem uoluisse quã rectissime fieri nemo dubitarit : at ea quæ a nobis facta sunt iustissime facta . Deinde contrariam dicemus sententiã aut nullam esse:aut stultam:aut iniustãm:aut nõ posse fieri:aut non constare cum inferioribus & superioribus sententiis:aut cum iure cõmuni: aut cum aliis legibus cõmunibus: aut cum rebus iudicatis dissentire.Deinde exemplorum a uoluntate:& contra scriptum iudicatorum enumeratiõe.deinde legum & stipulationũ breuiter exceptarum in quibus intelligi

exoriant̃:posset.n.post cẽtũ aut plures annos nisi p̃scriptionis ius esset aliqd ab aliquo repeti.equum tamen nõ est p̃scriptione certi tp̃is qđ meũ est: a me:uel a meis parẽtibus partũ:tuum fieri : sed aut scripta æquitas est:aut nõ scripta:si scripta ẽ:rigori legis ferme semp̃ p̃ualet.cũ q̃ ad officiũ iudicis ptineat nõ nũq̃ id efficere:ut itegra creditori ab eo q debet:solutio fiat:æquũ tñ uŕ & hũanũ:si actorẽ cõpellat:ad id accipiendũ qđa debitore offerat̃:q cũ integra soluere nõ possit ptem psoluit : iudicis.n.sine p̃toris officio cõuenit lites diminuere multi.itẽ in eadẽ naui cũ mercibus uehunt̃:orta tẽpestate iacturã facere cõpellũtur:pars res suas amittit: pars icolumes cõseruat : æquitas cõe detrimẽtũ fieri omniũ postulat tã coꝝ qui abiecerũt:q̃ coꝝ qui retinuerunt:sunt deniq; equũ & bonũ mitigatio q̃dam iuris:in eius qui iudicat cõsciẽtia & prudentia posita. Quæ oĩa &c̃.g negat scriptorẽ nõ nisi recte fieri uoluisse:nõ nisi quæ mos:quæ lex:quæ nã:q̃ æquum & bonũ fieri postularet. At ea q̃ a nobis sint facta &c̃.Eripuimus huic nauẽ: iniquũ eni uidebat̃ ut eius fieret:q in ea remãserat: nõ ut defenderet:sed ægritudine cõpulsus:si discessimus e naui tempestate territi : recte fecimus satius.n.erat nauẽ p̃ire solam:q̃ nos una mergi . Peregrinũ q cõtra legẽ muros ascendit q̃ est pegrinus si muꝝ ascẽderit capitale esto pœna affici postulas:sed pfuit hostes.n.reppulit illũ puniri lex uult q ascẽdit:ut obsit premiũ hic merebat̃ quo eũ nos donauimus:iuste fecimus seruati.n.ab eo sumus.Quis aũt bñ merẽtibus de nobis nisi pessimus & ingratissimus p̃mia nolit cõferri! Deinde dicemus &c̃. Dicũt remanẽtis fieri debere nauim qcũq; sit:nec certã p̃sonã q̃ possit defendere uolũt intelligi:qđ si cauis remãserit:illius fiet! Friuola pfecto snĩa est:& stulta. Aut iniustã nimiũ pfecto stulta & iniusta snĩa est hoꝝ iud.q ĩsanrẽ alligat uo lunt qui parẽtẽ nõ alit.qđ fieri nullo pacto põt. Aut nõ cõstare cũ supioribus & iferionb⁹:Exẽpli gratia discrepat hæc snĩa qua dicitis remanẽtis nauẽ debere esse:ab illa snĩa q̃ est in principio legis : ut illi nauẽ amittant:qui tẽpestatis timore reliquerint.Nã ex hoc sequit̃ illoꝝ fieri debere qui timore tẽpestatis:cõtẽpto:nõ coꝝ q coacti ægritudine remãserint. In testamẽtis aũt & stipulatiõib⁹ frequẽter cõtingit: ut ostẽdit̃ possit supiora cũ iferiorib⁹ nõ cohercere:aut qđ dicit̃ cũ supiorib⁹ & iferiorib⁹ minime cõsonare. Aut cũ iure cõmuni &c. Ius cõmune est:qđ & gentiũ uocat̃:qđ æque apud oẽs populos custodit̃.Ex hoc iure oẽs cõtractus introducti sunt:ut Emptio: Vẽditio Locatio Conductio Societates depositũ.mutuũ: cõmuniter hoc apud oẽs custodit̃:ut id fiat qđ merita postulant p̃sonarũ. Aliis legib⁹ cõmunib⁹:leges cõmunes idẽ pœne sunt cũ iure cõmuni his oẽs utunt̃ ciuitates quæ sub romano impio sunt.iõ ãt uocant̃ cões quia sunt & p̃priæ singulaꝝ ciuitatũ quas iura municipalia & instituta appellamus. Aut iudicatis &c̃. Iudicatũ est de quo alicuius:aut aliquoꝝ iã sententiis constitutũ est.Exẽplũ esse põt:pr̃ decedens hæredem filiũ instituit his uerbis.Heres meus esto:& cũ decesseris. Titio hæreditatẽ restituito huic nascunt̃ filii:sed eo moriẽte restitui sibi hæreditatẽ postulat. Titius:a qua moriẽtis filii.n.p̃hibent dicẽtes: uoluisse auum suũ illi a patre suo hæreditatẽ restitui si sine liberis decederet:Papinianus iure cõsultus uoluntatẽ in hoc casu sequẽdã cẽsuit:nõ aliter dicens uideri testatorẽ ita disposuisse : q̃ si filius suus sine sobole moreretur: nec credibile unq̃ uideri posse:nepotes illũ hereditate priuari nõ uoluisse: itẽ curius hæredẽ quẽdã substituit posthumo:si posthumus ante tutele ãnos decederẽt:nõ ẽ natus posthumus: p̃pinqui testatoris bona sibi uendicabãt:hac de re inter.L.Crassum & Sceuolã magna fuit cõtentio: qui uoluntatẽ defendit supior in cã fuit.Nemo.n.dubitauit qn ea uolũtas esset testãtis: ut is nõ nato filio hæres esset : qui mortuo:sed nõ scripsit:uideris iud.nõ semp̃ uerba qui iudicãt sequi solere. Deinde legũ &c̃. Nõ ne leges sunt iud.in q̃bus aliud scriptũ est alia scriptoris uolũtas fuisse appet . Lex qua iubet̃ in ius uocari ut eant neminẽ si sola sequimur uerba:excipit.Sed alius eius sensus est: scimus.n.nec cõsulẽ teneri neq; se factũ: neq; p̃fectũ magistratus qui imperiũ habẽt:nec pontificẽ qui sacra facit:nec eũ qui uxorẽ ducit.& p̃terea multos alios uariis causis eximi:itẽ lex est qui nocte cũ ferro depræhensus fuerit alliget̃ : Cũ anulo ferreo inuentũ magistratus alligat:sed nõ recte uidet̃.n.lege ille intelligi qui cũ noxio ferro ambulauerit ut ense lancea. Aut stipulationũ:nõ semp̃ uerbis stipulationis stari uidemus:multi sunt casus in quibus uolũtatẽ stipulantis intuemur:exẽpli cã locas mihi fundũ pro centũ:loco promittis nõ auferre promicto sed contingit ut mihi nõ soluas decẽ:quare fundũ tibi aufero:nõ potes inquis auferre:q̃a nõ auferre stipulatus es:immo possum:quoniã cessas soluere.Nã non auferre promissi: si soluere nõ cessares.item quod debetur ex turpi cã peti nõ põt:inuenit̃ tñ ubi in turpi cã tenet stipulatio. Nã meretrix quod ex turpi causa sibi debetur petere põt.Quia mulier turpe facit quod sit meretrix:sed cũ meretrix sit nõ turpiter accipit.

Exceptarũ:exceptio est actionis depulsio:excepte leges sunt:in quibus aliud scriptũ est: alia uidetur scriptoris uolũtas fuisse:& aliquid intelligitur excludi quod uerbis legis nõ excluditur ut supioribus exemplis patet

plis patet. Locus cōmunis &c. Sicut superius a loco cōmuni & sententia generali argumentari docuit contra illos qui factum a se contra scriptum confiterentur: & tamē facti quærerent defensionem sic nūc contra illos argumentari docet qui scriptum quidem recitent: scriptoris autem uoluntatem minime interpretentur. leges in consilio scriptoris: & utilitate cōmuni: non in uerbis consistere opus est: & indignū profecto est æquitatē litteris urgeri: quæ in uoluntate eius qui scripserit: posita esse: iudicari debeat.

tur scriptoris uoluntas & expositio. Locus cōmunis contra eum qui scriptum recitet: & uoluntatem scriptoris non interpretetur.

De contrariis legibus.

Vm duæ leges discrepant inter se: uidendū est primū: num quæ abrogatio: aut derogatio sit. Deinde utrū leges ita dissentiant: ut altera iubeat: altera uetet: an ita aut altera cogat: altera

Vm due leges &c. Secunda pars est legitimæ constitutionis quæ αντινομια a græcis uocatur illud sciēdum est ut Quint. admonet: nullam esse legem legi contrariam: iure ipso: quia si diuersum iuberet: alterū ius altero abrogaref: casu colliduntur & euētu. Confligunt autem pares leges inter se: ut cum præmium petit' tyrannicida quia lex est: tyrānicida optet quod uolet: & eodem tpe uir fortis idem præmium postulat: lege sua utens quæ est uir fortis optet: qd' uolet oritur enim cōtrouersia utrius optio sit: in quo meritorū rō habēda erit uter melius de re pu. mereaf: tpis uter prior fecerat: pmii uter plus mereatur. Diuerse item leges colluduntur: similes: aut duæ: quibus esse citra aduersam legem cōtradici possit. Cum diuerse qdē sunt: sed altera alteri cōtraria nō est: hoc mō. lex est magistratus ab arce ne discedat. Altera lex est: uir fortis optato q̄ uolet. Accidit cū hostes mœnia obsiderēt: ut magistratus ab arce discesserit & hostes repulerit: magistratus pmiū petit ne fraudi sit q ab arce discesserit: duæ sunt leges diuerse quarū altera pœnā minaf: altera præmiū promittit: multa cōtra dici utriq legi possunt: et sine lege contraria. An qcqd optauit uir fortis accipe debeat: an discedere aliquo mō ab arce magistratū liceret: ut si incēdiū illic exoriretur: aut incurrēdū in hostes esset: sunt & leges cōtra q̄s nihil opponi pōt: nisi lex altera hoc pacto. Lex est si mulier tyrannū occiderit: statua ei erigaf. Mulier tyrannū occidit: Statua ei in gymnasio erecta ē: nec ullo alio casu poni mulieri statua pōt: nisi cū tyrānū occiderit nec ullo alio casu submoueri: nisi cum in gymnasio posita est: alia. n. lex est: si statua in gymnasio fuerit: submoueaf nihil primæ legi contrariū est: nisi secūda lex: hic quæref utra lex magis psit utra sit posterior: utra pmittat: utra uetet: sunt & impares leges cū alteri multa opponi possunt: alteri uero nihil: nisi qd in lite est: hoc mō. lex est si miles sigña deseruerit: capitale esto & lex ē: uir fortis aptato quæ uolet petit uir fortis salutē desertoris: huic legi optato q̄ uolet multa obiici possunt: ut nūqd oia uiro forti cōcedi debeāt: primæ legi de desertore opponi nihil pōt: nisi qd in lite est: absolui ne desertor debeat: cuius salutē uir fortis optauit: sunt pterea ōtie leges cū aut cōcessum aliqd a iure ex utraq pte est: aut dubiū: si cōcessuz est hæc fere q̄runf utra lex potētior ad deos ptineat: an ad hoīes: an ad rē pub. an ad priuatos de honore agat: an de pœna: de magnis rebus an de paruis: pmittat: an uetet: an imperet: si dubiū: aut alteri: aut inuicē utriq de iure sit controuersia: hoc mō. lex est patri in filiū patrono in libertū manus iniectio fit: item lex est liberti hæredem sequātur: ergo hæredi fit iniectio manus liberto. Accidit ut quidam liberti filiū hæredē istitueret: inuicē petitur manus iniectio patronus negat ius patris illi fuisse: qa ipse in manu patroni fuerit: & sic cōtrouersia oritf: manus autem iniectio dicif quotienscunq nulla expectata iudicis auctoritate rē nobis debitā uendicamus. Nō solum aūt nunc duæ leges nūc plures cōtrarie sunt sed una duplex: & item una simplex: legis faciunt cōtrouersiā duplex ut rapta captoris mortē: aut idotatas nuptias optet: duæ rapte sunt altera rapta mortē se optare raptoris dicit: & una tantū pte legis nititur: altera nuptias petit: & altera legis pte pugnat sic q ex una lege cōtrouersia nascif utra raptarū optionē hre debeat: simplex & una lex sic ōtietatē facere pōt: Lex est uir fortis optato pmiū qd uolet: duo adolescētes filii fortiter fecerūt: petit noīe pmii alter' ut pr ei' q reus factus fuerat pditiōis an iudiciū liberef: alter petit ut agaf iudiciū: ita ex una lege qm diuersa petuntur: cōtrarietas nascif: hæc oia ferme sunt q̄ accidere in legalib' putanf cōtrouersiis q̄ ex cōtrariis legibus sunt. Cicero breuiter qd cōsiderādū sit an cōflictū in talibus legib' q̄ cōtrarie sunt: nos admonet: deinde qd in ipso cōflictu agēdū sit: in utrāq ptē pcepta dat: Vult āt ambas ptes diligenter prius intueri dissentiāt ne inter se leges: & utra iubeat utra uetet: utra cogat: utra pmittat: deinde legē suā exponere: & laudare: aduersariā euadere: & ad ppriæ cāæ cōmodū trahere. Due leges &c. De augure supius li. i. exēplum posuit: q indemortui locū q peteret noīauit: qa lex esset: augur indemortui locū qspetat: noīato: sed accidit ut his augur dānatus de pecuniis repetūdis fuerit: & lex est dānatus de pecuniis repetūdis in cōtiōe ofonē ne habeto. Accusaf itaq augur: in quē sic accusatio intēdif: nō potuisti inde mortui locū qui peteret noīare: qa dānatus de pecuniis repetūdis ofonē in cōtione habere phiberis. At potui augur rñdet: qa si hæc lex phibet hoc a me posse fieri: alia lex est q̄ iubet fateor rñdebit aduersarius legē eē q̄ iubeat: sed huic parendū fuit q̄ uetat: potētior. n. est: & q̄s in exceptiōe q̄dam illā q̄ iubet corrigere uf hic q̄ref ab utraq parte utra lex posterior sit: utra utilior. Inter se discrepāt casu ut diximus & euētu: nō āt iure. Dicūf. n. discrepare leges cōtrariorū silitudine: q̄ simul īesse eidē rei nō possunt: simul āt abesse possunt: exēpli grã lex est q tyrānū occiderit a magistratu q̄ rē sibi uolet deposcito & magistratus ei cōcedito: & altera lex ē tyranno

occiso q̃q; eius ꝓximos cognatiõe magistratus necato. Thebe maritũ suũ Alexãdrũ pherrũ thesalie tyrãnũ noctu cũ una cubaret accidit. Hæc filiũ suũ quẽ ex tyrãno habebat in p̃miũ loco deposcit: nulla legũ cõtrarietas est: nisi casu. & qd' seruari in eadẽ re simul nõ possunt: Necesse.n.est alterꝝ fieri: aut occidi tyrãni filiũ aut p̃miũ loco matri cõcedi: idẽ accidit & cũ ex una sola lege cõtrouersia otitur hoc mõ: uir fortis optato qd' uolet: duo eodẽ tp̃e fortiter faciũt: alter aptat salutẽ destitotis: alter mortẽ: nihil cõtrariũ legi inest: nec ipsa controuersiã facit sed diuersa petentiũ uoluntas. Nũq̃d abrogatio: totius iuris: siue cũ populus: siue cũ plebs rogat: siue cũ ad uniuersos ptinet: caput ipm & origo: & q̃si fons rogatio ẽ: sub cuius principali gñe & noĩe cõtinent lex q̃ ut attenus capito diffiniuit est gñale iussum ppl'i aut plebis rogãre magistratu: irẽ plebiscitũ qd est lex quã plebs nõ populus accipit & priuilegia q̃ sunt iussa nõ gñalia neq; de uniuersis ciuib⁹: sed de singulis cõcepta: nisi.n. populus: aut plebs rogaret: nullũ plebis: aut populi iussum fieri posset: a rogatione uerba deducunt abrogare & derogare: abrogatio & derogatio abrogat tota lex: cũ tollit & delet. Derogat uero legi cũ pars ei⁹ excludit qd inferius patebit exẽplis si abrogatũ legi fuerit: frustra illa nitemur. Si derogatũ: nihil nobis illa pars ꝓderit: q̃ exclusa fuerit: ideoq; ante cõflictũ diligẽter intuẽdũ est: q̃lis lex sit qua niti uolumus. Vt altera iubeat altera uetet. Plus ualet lex q̃ uetat q̃ q̃ iubet: ut dictũ est: lex iubet augurẽ in demortui locũ qui petat noĩare: sed ea quæ uetat dãnatũ de pecuniis repetundis in cõtione orõnẽ habere plus ualet: ad eã.n. corrigendã lata est: quæ iubet ea generalis est: hæc ꝑticularis: sp̃aliter aũt scripta lex: melior illa ẽ quæ gñaliter scripta est. Generalis erit hoĩem occidere ne liceat: sp̃alis uero: uirꝝ fortẽ occidere ne liceat: p̃terea lex quæ uetat semꝑ solet esse posterior ea melior. An ita ut altera cogat pœna altera ꝑmittat plus ualet quæ cogit q̃ quæ ꝑmittit. Nã in eo qd imperat necessitas est: in eo qd ꝑmittit uolũtas. Cogit illa quæ ꝓposita pœna ĩperat: hoc mõ quicũq; hostib⁹ mœnia circũsidẽtibus arma nõ cepit reus capitis esto: & lex est ꝑegrinus alienis legib⁹ si uolet: subiectus nõ esto a hostib⁹ muros circũsidẽtibus fermis ꝑegrinus dep̃hendit accersit capitis lege sua se tuet: sed fortior lex est q̃ cogit: q̃ quæ ꝑmittit: illa.n. neminẽ & ut ꝑegrinũ qdẽ excipit his duabus legib⁹ & illi q̃ cogit & ei q̃ ꝑmittit cõtraria est potẽtior q̃ uetat lex est: q̃ ꝑmittit ut qui uolet cõtionet: & lex est q̃ cogit oĩs q ꝑ ætatẽ põt militet: sed ualidiores sunt quæ uetãt: ut infamis ne militet: & ĩpudicus ne cõtionet. Infirma.n. erit &c. siqs dixerit cõcionatus sum qa lex ꝑmittit & idõ esse ĩpudicus ostendat: parꝝ ualebit defensio: cũ lex sic ĩpudicus ne cõcionet. Sãctio lex quæ ĩperat aut cogit & aliqd sancit hoc est cõfirmat: ꝓposita pœna p̃mio sancte leges dñt ꝙ sanctione q̃dã subnixe sunt: qd.n. sanctiõe q̃dã subnixũ est id sanctũ est ut ait. M. iure cõsultus. Permissione lege quæ ꝑmittit. Itẽ illa defensio &c. Qui lege nitit cui abrogatũ est aut derogatũ eius ĩfirma nimis defensio est qm̃ lex posterius lata sꝑ grauissima habet. Abrogat ut diximus toti: derogat ꝑti: multis ãt legib⁹ & abrogatũ & derogatũ fuisse legimus: lex fuit ꝑuetusta: ut cũ debitor moreret & creditorib⁹ nõ satisfaceret: eius illi diuidere inter se cadauer possent hæc ut asꝑa & in hũana sublata pœnitus est: irẽ lex fusia canina libertates ĩpediens & quodãmõ inuidia quæ certũ modũ cõstituebat in seruis testõ manumittẽdis penitus ab ĩperatore sublata est: uisum.n. in hũanũ satis est: licere uidẽtibus totã familiã suã libertate donare: & idẽ ius moriẽtib⁹ adimi. Romulus qd' nõ nulli scribũt: huius legis auctor fuit: ut ꝑpetua parẽtibus in liberos & sũma potestas esset: quos nõ solũ addicere bonis & uẽdere possent: si necessitas ferret: sed ẽt indẽnatos interficere: si aliqd cõtra rẽ pu. auderẽt: sicut. C. Cassius filiũ eiusdẽ noĩs & cõtra rẽ pu. primus agrariã legẽ ferre tẽtaret: indẽnatũ domi occidit: sed huic legi derogatũ ẽ: & cõcessum qdẽ ut liberi ĩ ptãte parẽtis eẽnt: sumi tñ ab eo de illis suppliciũ nõ liceret: itẽ lex fuit ut dñis uitæ & mortis seruoꝝ potestas esset: ut torq̃re illos: & occidere ĩpune possent qd minime nũc licet: tãtũ.n. uitæ ptãtẽ hñt nõ ẽt mortis si qs igit lege illa se defenderet occiso seruo: q̃ uitæ & mortis serui dño arbitriũ dabat: uana eẽt defensio. Cũ hic fuerint cõsiderat docuit qd añq̃ ad cõflictũ descẽderet: agendũ eẽt: nũc qd in ipso cõflictu fieri debeat ostẽdit: dicit.n. nr̃aꝫ legẽ exponẽdã: laudandãq; esse: cõtrarie uero legis explicãdã uolũtatẽ: & ad cãæ nr̃e utilitatẽ trahẽdã esse: quæ aũt p̃cepta uni parti dat: eadẽ & ad alterã p̃tẽ quæ & ipsa lege nitet trãsferunt: & sicut actor suã legẽ laudabit: aduersarii uitupabit & rep̃hẽdet: sic aduersarius si poterit: faciet hoc mõ ne a Cice. exẽplo discedamus: dicitis in demortui locũ qui petat: nõ potuisse ab hoc noĩari: & dãnandũ hunc esse: ꝙ dãnatus de pecuniis repetundis in cõtione uerba fecerit: at lex est augur in demortui locũ q petat noĩato: optima ꝑfecto: sanctissima: atq; utilissima: bñ & sapiẽter lata ut is q magistratus futurus est: & rẽ pu. administraturus: nõ hũano cõsilio: sed diuino ꝑ auguris uocẽ noĩet: lex qua dãnatũ de pecuniis repetũdis: uerba in cõtione facere nõ posse dicitis: augurẽ minime intelligit: cui si deoꝝ uolũtates interp̃tari ꝑ auguri rationẽ fas est: multo magis in demortui locũ q petat: noĩare licitũ esse debet. Erit aũt hic de scripto & sñia cõtrouersia. nã ut Quint. ait: inter oẽs artis scriptores cõstat in antinomia duos esse scripti & uolũtatis status: nec immerito: qa cũ lex legi obstet: & utrunq; cõtra scriptũ dr̃: & q̃stio est de uolũtate: in utraq; id ambigitur: an utiq; illa lege sit utendũ: q legẽ defendit: quæ dãnatus de pecuniis repetũdis uerba facere in cõ-

ꝑmittat. Infirma.n. erit eius defensio qui negabit se fecisse quod cogeret: cũ altera lex permitteret. plus.n. ualet sanctio permissione. Itẽ illa defensio tenuis est cũ ostendit id factũ esse qd' ea lex sanciat: cui lege abrogatũ uel derogatũ sit: id quod posteriori lege sancitum sit esse neglectum. Cum hæc erunt considerata statim nostræ legis expositione: recitatione: collau-

tione

tione phibeẽ gñalẽ dicit legẽ eẽ:neminẽq; ab ea excludi : & nõ credibile eẽ legis latorẽ augurẽ dãnatũ aliqñ uoluisse excipi cũ sciret semel malũ sp malũ pũmi solere:qm̃ ubi semel alius cupiditate deuixit mala necesse est ut cõsimilia cõsequanẽ cõsilia:a bonis noĩari magistratus decet nõ a malis & a bono augure mẽres deo℞ ingri:& apiri posse:a malo uero minime. Enodabimus apiemus.Nodus pro difficultate ac cipiẽ:& obscuritate:Ouid.Qui iuris nodos:& legũ ænygmata soluũt:ide eua deẽ apire,& uelutí nodos soluere. Ad nr̃æ cãæ cõmodũ dicẽtes nõ augurẽ sed alios phiberi. Deĩde a iuridiciali absoluta:postremo

dationem utemur.Deinde cõtrariæ legis enodabimus uoluntatẽ:& eã trahemus ad nostræ causæ cõmodũ. Deinde de iuridiciali absoluta sumemus rõnẽ iuris: & quæremus partem iuris : utrum cum ea faciat de qua parte postea differemus.

De ambiguo.

SI ambiguũ eẽ scriptũ putabiẽ qd' ĩ duas aut plures sentẽtias trahi possit: hoc mõ tractandũ ẽ.Primũ sit ne ambiguũ qrẽdũ est:deide quomõ scriptum est : & si id qd aduersarii iterptanẽ scriptor fieri uoluisset: queãdmo dũ scripsisset ostendendũ est. deinde id quod nos interpretemur & fieri posse & honeste : recte : more:le ge:natura:bono & æquo fieri posse: quod aduersarii interpretantur econtrario : nec eẽ ambigue scriptũ.

argumẽtãdũ eẽ dicit a iuridiciali absoluta:q̃ iure factũ aliquid asseuerat nulla extra nea defensione assumpta:ptes ãt iuris sunt natura:lex:ɔ̃suetudo:equũ & bonũ : pactũ a cõsuetudie dicemus alias cõsueuisse semp in demortui locũ q petetet ab augure nominari hic augur ẽ iure igiẽ noĩauit: argue mus itẽ si petemus a iudicato.Loci cõmu nes ex utilitate & honestate legis utriusq; sumenẽ:cum diceẽ eã legẽ custodiri pcipue debere:quæ ad maximas res ptinere uideaẽ quæ plus utilitatis afferat : quæ magis necessaria sit. Posterius paulo post cum de absoluta iuridiciali tractabitur.

SI ambiguũ &c. Tertia pars est legitimæ cõstitutiõis quæ ἀμφιβολία a græcis uocaẽ:est ambiguo aũt cõtrouersia nasciẽ cũ qd sensit scriptor obscuꝝ est: q̃ scriptũ duas plu resue res significat:ad hunc modũ.Tullius cũ filiũ hæredẽ faceret: uasoꝝ argẽteoꝝ.xxx. põdo uxori suæ sic legauit:hæres meus uxori meæ uasoꝝ argẽteoꝝ põdo.xxx.q̃ uolet dato post mortẽ ei⁹ uasa magnifica:& ptiose cælata petit a filio mr̃:ille se q̃ ipse uolet dare debere dicit:qd in hmõi cõtrouersia agendũ sit:Cice.docet. Primũ sit ne ambiguũ qrẽdũ est:primũ ĩuendũ est utrũ plura qd scriptũ est significet plibus ue modis interptari possit:an aptũ:simplex ut sit:multa.n.ambigua uidenẽ quæ si qs excutiat minime ambigua repiunẽ:ut cõstat franciscũ uidisse romã:ambiguũ hoc uẽ sed certe nõ est:nõ.n. roma fracíscũ:sed fracíscus romã uidit:demõstrãdũ aũt est nõ eẽ ambigue scriptũ:aut eẽ ambiguũ:ppterea qd oẽs in consuetudine sermonis eo uerbo uno pluribusue in ea sñia utunẽ in q̃ is q dicit accipiendũ eẽ demõstrabit:hæc aũt pcepta q̃ dat Cicero pti utriq; sunt cõia. Qñ scriptũ est eius q scripsit psona ex cutiẽda est:& ex cæteris dictis eius factis:scriptis:alo atq; uita qd senserit intelligẽdũ:eo tpe testm̃ pater fecit hæres diceẽ:quo ab exilio rediit & magnã rei familiaris iacturã uxoris negligẽtia factã oñdit:qs credat eũ ea te uasa hr̃e uoluisse:q̃ uelles tu:ac nõ potius q̃ uellẽ ego:me qdẽ quẽ unicũ sibi eẽ uidebat:uehemẽter sp dilexit:& hæredẽ suũ istituit:itẽ ex altera pte diceẽ:esto multa uxor fecerit: qb⁹ marito displicere potuit:nõ tñ credibile est illũ eã odisse:cũ & optimus esset:& cõstantissimus:uoluit certe pristino amori hoc cõcedere:ne in eũ cũ q̃ tã diu uixerat ingratus eẽ uideret.Et si id qd' aduersarii &c.Exẽpli cã cuius loco ut Cicero ait nihil phibet legẽ fictã ponere:quo facilius intelligaẽ. Meretrix coronã aureã nõ habeto:si habuerit publica esto:hic diceẽ nõ bene sentire eũ q scriptoris uoluntatẽ arguit fuisse meretricẽ publicandã eẽ:qa publice meretricis nec administratio ulla est:neq; in ea publicãda exitus legis:sed i auro publicando & administratio est:& exitus facilis:& in cõmodi nihil. Deinde id qd' uos &c.ostendendũ est qd' nos dicimus ptib⁹ iuris sniti:honestũ est ut filius hæres,institutus:det q̃ uolet ipse:cõtra in honestũ ut mater accipiat uasa q̃ uult ipsa:honestũ ut aurũ publiceẽ:cõtra ut meretrix publiceẽ:in honestũ rectũ qdẽ & honestum differre possunt.Nã id honeste fit:in quo honoris & famæ:id recte in quo officii ratio haberi solet:parentis officiũ fuit: in filii relinquere arbitrio : ut uasa matri daret quæ uellet ipse:contra ad uersarius officium diceẽ fuisse mariti aliquod grati animi pignus uxori ex qua carissimos liberos susceperat:relinquere. Lege.q̃ uult ut patris bona filius cõsequaẽ. More.qm̃ apud oẽs cõsuetudo est ut paternis bonis filius gaudeat:& illa relicta sibi pro suo administret arbitrio.Mos ꝑterea est:ut in paternis bonis matri filius a patre pferaẽ. Natura.nãle est ut magis filiũ pater diligat:q̃ uxorem. Bono & æquo:& utile & honestũ est:bona paterna liberoꝝ nõ uxoꝝ fieri:q̃ plerũq; in suas redeũt familias & illos ditant:ad quos nihil ea ptinent.Quod aduersarii &c.neq; honeste:neq; recte.neq; lege:neq; more:aut natura fieri posse dicitis meretricẽ publicari debere:hoc neq; honestũ:neq; rectũ est:lex ꝑterea nulla redigi in publicũ meretricem uult imo fieri hoc leges phibẽt,:neq; mos patiẽ:neq; natura.Nec eẽ ambigue scriptum &c.ut meretrix coronã aureã non habeto:si habuerit publica esto nulla:hic ambiguitas est:qs.n.nõ uideat:de corona intelligi publicãda: itẽ decedens pater testõ iussit statuã sibi poni aureã hastã tenentẽ:qriẽ an statua hastã tenẽs aurea eẽ debeat:an hasta aurea in statua hic nullã ambiguitatẽ eẽ ostendemus:& de ha

cum intelligat utra sñia uera sit. Sunt qui arbitrãtur hãc cãm tractandã uehemẽter ptinere ad cognitionẽ amphibologiaꝝ eã quæ a dialecticis ꝑfertur: nos aũt arbitramur nõ mõ adiumẽto esse; sed potius maxio impedimento. Oẽs.n. illi dialectici amphibologias aucupantur eas etiã quæ parte ex altera sñiam nulla possunt interpraetari. Itaq; alieni sermonis molesti ĩterpellatores: qđ scripti sui: tũ odiosi: tũ obscuri interpretes sunt: & dũ caute & expedite loqui uolunt ĩfantissimi repiuntur. Ita dũ metuunt indicẽdo nequid ambiguum dicant nomẽ suum pronunciare nõ possunt. Verum hoꝝ pueriles opiniones rectissimis rationibus cum uoles refellemus. Impraesentiarũ hoc interiacere non alienum fuit. ut huius infantie garulam disciplinam contemneremus.

ita intelligi nõ de statua dicemus: ꝓsertim si mõstrare poterimus haereditatẽ tñ nõ esse ut aurea statua poni possit. Sũt qui &c. Hoc loco nõnulloꝝ cõfutat opĩonẽ: q amphibologiaꝝ cognitionẽ: quã dialectici ꝑferũt: utilẽ oratori esse arbitrant dicẽs tñ abesse ut ꝓsit: ut esse obsit: ptẽ reprehendit dialectice q in captionibus & fallaciis inutilibus posita est q sophismata appellãt παρατοσοφιζαντοιςλογοισπαταν. Vñ sophista dicit: significat aũt rectorẽ: uel deceptorẽ: q fraude utit in sermone & captiosis uerbis aduersariũ circũuenit. Dialecticae aũt offiñ triptitũ est: aut.n. in disiunctiõib⁹: aut in diuisionibus: aut in cõclusionibus uersat: qđ in disiunctiõib⁹ uersat: An sit aliqd ꝓbat. & demõstratio appellat: qđ in diuisionib⁹ positũ est: necessariũ qdẽ penitus nõ excludit: sed uerisimile tñ tractat & dialectica ꝓprie uocat qđ ad ꝯclusiones ptinet: q oĩno falsa sunt: cõcludit & sophisma noĩat: Hãc ptẽ accusat Cice. in q eos qui occupant: molestos alieni sermõis ĩterpellatoris & obscuros garulosq; appellat: caeterũ dialecticã q circa duo priora uersat officia multis in locis suis in opib⁹ laudat Ci. in q diodoꝝ graecũ hoiem & apprime doctũ ꝓceptorẽ sibi fuisse gloriat. Aristotiles ꝑipateticoꝝ pñceps li. helẽcoꝝ de fallaciis ꝓcepta tradidit: ñ ut illis uteremur sed ut ꝑ illas callidã & falsam aduersarii argumẽtationẽ intelligeremus: diluceremus q nřates philosophi innumerabiles pene fallacias excogitarũt: q tũ in amphibologiis positae sunt: tũ in his qs inepti sibi ineptis quoq; uocabulis calculatiões obligationes & insolubilia appellãt. Hanc cãm coniecturalẽ. Amphibologiaꝝ &c. quarũ spẽs sunt innũerabiles ut Quint. ait: est.n. amphibologia aut ĩ singulis uerbis: cũ synonyma sunt: ut Gallus.nã q de a litedř: & de noie ꝓprio & de gẽte: & de matris deum sacerdote. Aut cũ alia ĩ uerbo ĩtegro significatio est: alia in diuiso: ut armamentum. aliud.n. ĩtegrũ significat: aliud diuisum: si arma dicas & mẽtit aut in cõpositis ut bõa mea hẽat oĩa leo: graece sic diceret la. ιμααγαναιχιτωπαντ'αλων. duo erãt quoꝝ leo alter: pantera leo alter dicebat ĩter quos orta cõtrouersia est: & cõpositiõe. Nã pãtaleo sibi relicta bona esse dicebat: Leo uero sibi: & παντα nõ cõpositũ esse: sed disiunctũ asseuerabat: ĩ cõiunctis ẽt ꝑ casus ambiguitas fit: ut aio te aeacidã romanos uincere posse: fit eadẽ & ꝑ collationẽ: cũ uerbũ ita ĩ orõne collocatũ est: ut incertũ sit quo referat: ut leuatenẽs tñ: sic de Troilo. li. eñ. primo Vt. logt. tñ mediũ est ĩter loratenẽs: & huic ceruixq; comaeq; trahunt ꝑ terrã: põt.n. dici loratenẽs tñ & nõ huic ceruix &c. fit itẽ per inflexũ: hoc est: ꝑ ptẽ inde declinabilẽ: dictio.n. indeclinabilis ꝓ quocũq; accipi casu põt: exẽplũ est: qnquaginta ubi erãt: centũ ĩde occidit achiles qnqginta & cẽtũ inflexa sunt ĩter tũq; est: an dicat cẽtũ ubi erãt: inde qnqginta occidit achilles: an qnqgita ubi erãt: ide cẽtũ occidit achilles aliqñ ãphibologia fit cũ duo añcedũt: & utri sequẽs uerbũ subiũgat: in dubiũ uenit: ut Tul. hẽs meus. xxx. põdo uasoꝝ argẽteoꝝ terrẽtie uxori meae dato q uolet incertũ ẽ uolet cui applicet: Tul. ne an terẽtiae: fit & ꝑ ablťm ãphibologia: ut coelo decurrit apto: dubiũ nãq; ẽ: an currat ꝑ aptũ coelũ an coelo facto sereno: quo pacto solui ãphibologiae oẽs possunt. Qui.& nostrates phi diligẽter ostendũt. Chrysippus uerbũ oẽ ambiguũ esse dixit: quo duo uel plura significarent: Diodorus cognomẽto Hemos uerbũ nullũ ambiguũ eẽ uoluit: nec queq̃ aliud dicere: q̃ qđ se dicere intelligit. Cũq; aliud ego dico: aliud tu accipis: nõ esse ambiguũ sed obscuꝝ idẽ ait: nõ.n. plura dico: sed id dũtaxat: qđ dicere me sentio. Sed potius maximo impedimẽto: si in amphibologiis & captionib⁹ occupatus orator esset: cuius rõnes oẽs & ꝓbatiões cõuenit eẽ aptissimas: saepe.n. apud iudices q piti admodũ nõ sunt cãe agunt: adde q fidẽ actioni suae is derogat: qcũq; nimis artificiose & callide dicere cognoscit suo.n. artificio: nõ cãe bonitate fretus: ad dicẽdũ uenisse uidet oẽs qcunq; enumeratae prius sunt. Aucupant. captãt. Et ea ex pte altera &c. nõ solũ eas aucupant amphibologias q i utrãq; ptẽ ĩtelligi possunt: sed eas & q in alterã ptem accipi nõ possunt. Itaq; & alienis &c. Cũ adeo in occupandis amphibologiis occupati sint: afficit ut neminẽ loq sinant: & cũ legant: ea quae legãt: cũ odio fastidioq; auditoꝝ legãt: uel obscure ĩterptent: ĩterpellare ãt ẽ dicẽti faciẽti ue aliqd ĩpedimẽto eẽ. Caute ne haberẽt: expedite ꝓpte ne offendãt. Infantissimi. maxie elingues & inepti ueluti ĩfantes. Nomẽ suũ ꝓnũciare &c. si ĩterrogaret qspiã sophistã cui frãcisco nomẽ eẽt: hoc mõ qs tu es: nõ auderet ꝑꝑ amphibologiã dicere frãciscus sum: Ne stati aduersarius subiiceret: aliũ frãciscũ ostẽdens: hic est frãciscus: ergo tu es hic: diceret igit ego sum hic hõ: q uocat frãciscus: sed nõ sum frãciscus. Verũ hoꝝ &c. qđ se facturũ pollicet cũ harẽnius uoluerit: in topicis fecit: q ad trebariũ scripsit iure cõsultũ. Interdicere ꝓhibere: uñ ĩterdicta q ꝓprie formae dicunt & cõceptiões uerboꝝ: qbus ꝑtor aut fieri aliqd iubet: aut ꝓhibet: qđ tũc maxie fit: cũ de possessione

uel quasi

uel quasi possessioue inter aliquos contenditur. Et ut sumatim dicam interdictum est praetoria prohibitio a possessionis perturbatione. Dicimus aũt interdicto tibi aqua & igni: & tibi interdicitur aq̃ & ignis uel aqua & igni. Item tu interdiceris aqua & igne. Liuius lib. viii. interdictũq; populo antiati mare.

CVm diffinitiōe &c. Multae diffinitionis spẽs sunt: quarũ aliae pfectae & propriae: aliae impfectae & impropriae. De pfectis & propriis post dicetur: earũ quae impfectae & impropriae sunt: latius utar uocabulis ut intelligi res melius possit. Quaedã partitio appellatur qua aliqd ex partibus oñdimus integralibus ut qd est domus. Domus est q̃ ↄstat tecto: pariete: & fundamẽtis; quaedam diuisio cũ aliq p partes suas diffinitur: sicuti Cice. exordium diffinit cũ dicit: exordiorũ duo sunt genera: hoc est duae partes: principium & insinuatio. Quaedã qualitas: quoniã quale sit aliqd euidẽter ostẽdit. Vt si quaeratur: quid est homo & r̃ideatur. Homo est in quo humanitas est: uel mansuetudo. item hõ

¶De diffinitione.

CVm diffinitiõe utemur primũ afferem⁹ breuẽ uocabuli diffõnẽ hoc mõ. Maiestatẽ is minuit q ea tollit: ex qbus rebus ciuitatis amplitudo cõstat. Haec sunt ea q̃ capiũt suffragia populi & magistratus cõsiliũ. Nempe igitur tu & populũ suffragio & magistratũ consilio priuasti: cũ pontes disturbasti.

est qui ingenio ualet: qui cognitione rerũ pollet. Qui mortalitati subiectus est. Qui facienda eligit: qui inutilia cõtemnit. quaedam est descriptio quae adhibita circuitione dictorũ factorũq; rem quae sit descriptione manifestat ut si quaeratur qd sit luxuriosus & dicatur lusuriosus est in delitiis multis & supfluitatibus profusus: atq; in omni apparatu nimius. Quaedã est diffinitio per d̃riam: quã de eodẽ & altero iuniores appellant phi: ut cũ petitur qd inter regẽ intersit & tyrãnũ & adiecta differẽtia uterq; diffinit̃ hoc modo. Rex est modestus & tẽperans: in quo humanitas est. Tyrãnus ĩmodestus & intemperans: in quo crudelitas quaedã fit per translationẽ: ut quid est adolescẽtia? est flos aetatis. Trãslatio est a floribus sumpta hac utimur ut moueamus ut designemus ut uitupemus: ut laudemus. Quaedam est p priuationẽ cõtrarii eius qd̃ diffinit̃: ut qd est bonũ? id qd̃ nõ est malũ: quid est iustũ? id qd̃ nõ est iniustum. Quaedã est p imaginationẽ quãdam: & ad numerũ ptinet: hoc est ppriam cuiusq; substantiã ut qd est aeneas. Qui ueneris & Anchisae filius fuit: quaedã est p defectũ pleni & perfecti ex eodẽ genere ut si quaerat̃ quid est triens: & r̃ideat̃. Cui dodrans deest: ut sit assis: quaedã per pportionẽ: ut si quaerat̃ qd est hõ: & dicatur hõ est minor mũdus. Nã licet magnitudine a mũdo incõpraehensibili hõ distet recte tamẽ s̃m proportionẽ sic diffinit̃: quia aliquã cũ mũdo similitudinẽ habet: cũ ex quatuor cõstet elemẽtis: quaedã p relationẽ ut pater est cui filius est: d̃ns est: cui seruus est: & ↄtra. Quaedã p cãm: ut qd est dies: sol super terram. sol enim cã est diei. Quaedã est s̃m laudem. Cũ rem laudãdam laudamus ut lex ẽ mens boni uiri: animi cõsilium sentẽtia ciuitatis. Quaedã fit ad uerbũ haec uocẽ illã de cuius notiõe q̃rit̃: alio sermone designat uno ac singulari & quodãmõ quid illud sit in uno uerbo positũ uerbo alio declarat: ut qd est cõticescere: tacere. Propria phõrũ diffinitio quae ορςαλικτγ & οιΔαγ a graecis dicit̃ sic diffinit̃: diffinitio est rei propositae ppria & dilucida & breuiter cõpraehensa enũciatio: cõstat aũt genere: spẽ differẽtiis: ppriis: ut si equũ finias equus est aĩal irrationale mortale hĩniẽs genus est aĩal mortale spẽs d̃ria irrationale. Nam & hõ mortale est ppriũ est hĩnitas haec diffinitio cũ diffinito hoc est re q̃ diffinit̃ cõgruit: caetera oĩa excludit. uere igit̃ diffinitiones: ut phi dicũt: quid sit res explicant qualis sit & queadmodũ suis mẽbris cõstare debeãt. diffinitio de qua hoc loco agit Ci. pars est quarta legitimae cõstitutionis: cũ nõ de facto quod appareat a quo factum sit: sed de facti nomine cõtrouersia oritur: & uis uocabuli uerbis diffinienda est: ideoq; diffinitio appellatur: exemplũ superius posuit Ci. de Cepione qui quaestor urbanus cũ L. Saturninus legem frumẽtariam de semissibus & trientibus ferret in eum impetũ fecit: pontes disturbauit. Cistas disiecit: & quo secius lex ferretur impedimẽto fuit: quare accusatus est maiestatis in hac cã uocabulũ diffiniendũ fuit: quid eẽt maiestatem ledere uel minuere: qui pro Cepione dixit: ita diffiniuit ut ostẽderit seruasse illũ maiestatẽ: nõ minuisse breuẽ uocabuli diffinitionem &c. diffiniendũ breuiter uocabulũ est rei de qua lis est: ut uocabulũ maiestatis. adulterii nomẽ diffiniẽdũ esset siqs cũ aliena uxore coiret ĩ lupanari. Nã si is accusaret adulterii hoc mõ adulterũ se esse negaret p diffinitionẽ uocabuli. Adulter est q cũ aliena uxore domi eius coit: ego in lupanari coiui nõ sum igit̃ adulter. Accusator uero sic diffiniret. Is adulter est qui alienae uxori cõmiscet̃. Is minuit maiestatẽ: in exẽplo perstat Cic. quod lib. primo queam de constitutionibus loqueret̃ adduxit. Ex qbus rebus ciuitatis amplitudo: in qbus magnitudo & decus ciuitatis positũ est. Quae sunt ea &c. docet qd sint ea in qbus amplitudo uersat̃ ciuitatis: sunt aũt suffragiũ populi: & cõsiliũ magr̃atus: prius. n. rogat̃ populus ut suffragiis suis aliqd fieri iubeat uel uetet: deinde qd̃ populus sciuerit: id magr̃tus cõsilio firmat̃: q mos romanis fuit: suffragia aũt sunt uoces ut sic dicã q̃ dicebant̃ ad comitia in tabella ue scribebant̃: qbus suã qsq; declarabat uolũtatẽ de aliquo eligẽdo in magistratũ: uel de aliq̃ re statuẽda. fabis utunt̃ tẽpestate nr̃a ferme oẽs Italiae populi: mos tñ est pcictuslus. Nã & Ouid. scribit mos fuit antiqs niueis atrisq; lapillis his dãnare reos: illis absoluere culpã la. τω Υφιν uocant graeci subfragia καιΥιφιζιλαι per suffragia decernere. Tu populũ. sic intendit qui in Cepionem dicit. Priuasti suffragio: quia non siuisti uideret uel uetaret legem ferri. Consilio consensu: uoluntate deliberatione. Item econtrario &c. Cepionis aduersarium dixit minuere maiestatem esse prohibere

populū suffragio:& magistratū cōsilio Cepio qui se defendit aliter diffinit cū dicens maiestatē minuere q amplitudinē ciuitatis dāno afficit se aūt ꝓhibuisse dāno affici:iōqꝫ ñ minuisse maiestatē sed fuasse:utraqꝫ pars pro causæ suæ cōmodo diffinit.. Aerariū. Quod tantā largitionē ferre nō poterat. Libidini &c. nō enī utilis ciuitati futura lex erat:quæ nulla rōne sed libidine & impetu nōnulloꝝ ferebaẛ. Primū igitur. ante oīa inqt uocabulū breuiter diffiniēdū est. Si sacrilegiū obiicit:cū sit furtū:qd sit sacrilegiū. qd furtū.
Ad utilitatē cāæ utraqꝫ pars sic diffinit ut causæ suæ utile esse uidet:sicut supius appuit. Factū nfm &c. Hoc mō his legē ferre uolebat frumētariā de semissib⁹ & de triētibus ut coemptū pecunia ærarii frumētū populo diuidereẛ:ego tantā ærariū largitionē pati nō posse uidēs quo minus lex ferreẛ:impedimēto fui: is maiestatis accersi:quā ego seruaui nō lesi:ꝓhibui.n.dāno ciuitatis amplitudinē affici. Tūc autē minui dẛ maiestas cū dāno ciuitatis amplitudo afficiẛ:nō tū utilitatē cōseqtur. Ratio cōtrariæ descriptiōis &c. Is, oīa pplo & magistratui facere dicit licere & tūc maiestatē lædi cū aut populus suffragio:aut magistratus cōsilio priuatur qđ falsuꝫ est:qa neqꝫ populo: neqꝫ magistratui oīa facere fas ē. Cū ꝯtra dici illis sepe soleat cū obesse uolūt. Si aut falsa erit &c. duob⁹ ꝑcipue modis diffinitio refelli pōt:ut Qui. ait:si aut falsa fuerit:aut parꝫ plena falsa est si dicas æquus est aīal rōnale. Nā æquus est animal sed irrationale. Quod aūt cōe cum alio est desinit eē propriū. Et ut a uotissimo exēplo nō recedamus. Qui priuatam pecuniaꝫ de tēplo surripuit sacrilegi reus sit culpa manifesta est. Quæstio est an huic crimini nomē qđ est in lege cōueniat ergo ambigitur an hoc sacrilegiū sit:qa de templo sit subrepta pecunia accusator hoc noīe utiẛ: reus qa priuatū subripuit negat esse sacrilegium:sed furtū fateẛ:dicit aūt actor sacrilegium eē aliqd sacrū subripe'. Vterqꝫ alteri⁹ finitionē impugnat. reus accusatoris finitionē falsam eē dicit. Qui sic diffinit. Sacrilegiū est surripe aliqd sacri. Nō.n. siqd sacrū de loco ꝓfano surripuero recte appellari sacrilegus potero qa sacrilegiū est surrectio rei sacræ de loco sacro. Ego priuatā rem surripui:igitur finitio tua falsa est. Accusator nō satis plenā defensoris diffinitionē dicet eē:sic aūt defensor & ipse diffinit. Sacrilegiū est surripe aliqd sacri:adiiciendū.n. fuit ex loco sacro. Inutilis. diffinire qđ nihil ad qōneꝫ ꝑtinet nō nisi stultis accidit: ut Quinti. ait cū ea dicūt q̄ nihil ad eam rē faciūt:de qua agitur uel ideo inutilis:qa & si uera est: nō tamē utilis est:ut cū diffinitur:maiestatē lædit qui magistratū cōsilio populū suffragio priuat: utilis diffinitio est:in utile enim esset amplitudini ciuitatis si magistratus priuari cōsilio nunq̄ posset uel populus suffragiis. Accederet.n. ut inutilia rei pub. statuerenẛ. Aut turpis &c. Turpe est ut is qui lædere rempu. uolebat & ærarium largitionibus exhaurire:læsam deinde maiestatem ab eo dicat qui id fieri prohibuit. Iniuriosa:iniqua. Quæ æquitas iudi. qđ uis puniri illū uult qui profuit. Id quoqꝫ &c. dixit alias partes coniecturalis cōstitutionis iuridicialis absolute ꝑtibus quæ sunt natura lex consuetudo:iudicatū æquū bonū cōfirmari id & in hac parte fieri debere ꝑcipit:hoc modo:qui mox q̄ lex ꝑmittit licere magistratui inutilia & turpia rei pu. nullo cōtradicēte posse moliri & cōtra q̄ lex:qui mos nō hortatur quē ut rē pu. a detrimēto prohibeat nihil quod ad finitionē pertineat summus dicēdi magister ꝑtermisisse Quintilianus uidetur.

Item ex cōtrario maiestatem is minuit qui amplitudinē ciuitatis detrimēto afficit. Ego nō affeci:sed ꝓhibui detrimenta:ærarium conseruaui:libidini malorū restiti: maiestatem omnem interire non passus sum. Primū igitur uocabuli sentētia breuiter & ad utilitatem causæ accōmodata describetur. Deinde factuꝫ nostrum cū uerbi descriptione coniungetur:& descriptionis ratione aptabitur. Deīde cōtrariæ descriptionis ratio refelletur:si aut falsa erit:aut inutilis: aut turpis:aut iniuriosa. Id quoqꝫ ex iuris partib⁹ sumetur de iuridiciali absoluta: de qua iam loquemur.

¶ De translatione.

Quæritur i trāslationib⁹ primū nū aliqs eius rei actionē:petitionē:aut executionē hēat q̄ nō opteat: nū alio mō:alio tpe:alio loco: nū

Quæritur in translationibus. Quinta legitimæ cōstitutionis pars trāslatio est. Cū actio cōmutationis indiget:qđ nō aut is agit quē oportet aut apud quos qua poena:qua lege:quo crimine: quo loco:quo tpe oportet:ut lib. primo dictū est. In hac constitutione exēplis per multis ut ait Cicero in rhetoricis de inuētione opus est. Si singula trāslationis genera quærantur: sed qa ratio præceptorū similis est exēplorū multitudine supsederi posse:idem ait:oīs aūt trāslatio qđ & superiore libro:& in rhetoricis de inuētione ostēditur tēporibus Ciceronis in ipsa causarꝫ actione:aut nō erat:aut raro inueniebatur. Nam prætores qui ius dicebant & iudices causæ dabāt Cōtrouersiæ uel agēdi genus instituta actione formabāt ita præscribebant qua accusator qua reus actione uti deberet:præscribēs aūt ꝑtor qd fieri & excipiēs quid nō fieret trāslationis cōtrouersiā actionibus auferebat. Quæ enim trāslatio in iudicio esse iam poterat. Cum litis forma a prætore accepta esset. Erat præterea institutū ut causa caderet is q egisset:quēadmodū nō oportuisset i iure ciuile uersabanẛ translationes qđ si in iudiciū aliq̄ trāslatio ueniebat parꝫ firmitudinis p se habebat:assumebatqꝫ uires ab alia cōstōne hoc mō. accusaẛ aliqs peculatus:qꝫ uasa argētea de loco priuato sustulisset:diffiniebaẛ qd furtū:qd peculatus eēt:deiñ trāsferri crimē reus postulabat:& furti secū nō peculatus agi oportere dicebat. qd agēdū sit:cū aliqd trāsferēdū dẛ. Ci. ad

monet. Actionem. Num agere quis possit. Actio.n.est ius psequēdi in iudicio qđ tibi debetur. Sine actione: lex ait: nemo expitur is ab actione repelleretur: qui in eum ageret: in quē agere: ad eum nō pertineret. Exempli cā. Titius decedēs hæredem filium instituit bonorū oium frater titii debitorē eius cōpelli ad soluendas sibi pecunias postulat: quas titio debebat. Nō es hæres debitor inquit non potes agere hoc nomine Agat hæres non negat debitū: sed transferri actionem postulat. Eius rei. de qua agitur q̄cunq; sit. Petitionem. Actiones aut in rem sunt: aut in personā. Nam agit unus quisq; aut cū eo qui ei obligatus est uel ex cōtractu: uel ex maleficio quo casu proditæ sunt actiones in psonam p quas intēdit aduersariū ei dare aut facere oportere: & aliis qbusdā modis aut cū eo agit: qui nulla in re ei obligatus est: mouet tñ alicui de aliqua re cōtrouersiā: quo casu proditæ sunt actiones in rem: ueluti si rem corporalē ut fundum possideat quis quā titius suā esse intēdat in rē actio est: & hæc petitio appellatur: intuēdum ē in trāslatione qs petere possit hæres relictū sibi fundū quē aliqs possederit: sed nō pscripserit petere posset: q hæres nō esset petere nō posset: procurator aut tutor alieno noīe rem petere pōt. Qui pcurator nō fuerit uel negociorum gestor petēdi ius nō hēt. Aut executionem &c. Cū quæritur num quis ius habeat exequendi apud quē agitur: si se subiiciunt aliq iurisditioni alicuius & cōsentiūt inter ɔsentiētes cuius uis iudiciis qui tribunali præest uel aliam iurisditionē habet est iurisditio. Cōsensisse aūt uidētur qui sciunt se nō esse subiectos iurisditioni alicuius & in eum tamē cōsentiunt. Cæterū si putent eius iurisditionē esse: nō erit iurisditio. Error.n. litigatorū ut Iulianus ait: nō hēt cōsensum: aut si putauerūt aliū esse prætorem pro alio æque error nō dedit iurisdictiōe. Aut si cū res esset qs ex litigatoribus uiribus præturæ cōpulsus est: nulla est iurisditio. Cognoscere inter sacerdotes etiā sacerdotibus cōsentiētib⁹ prætor: uel qs uis alius ciuilis iudex ex iure xpiano p hibeᷓ quicqd cognouerit: qcqd executus fuerit: iritū erit ordinis enī uniuersi sacerdotalis rō hētur: quærēdū igiᷓ est diligēter cui sit iurisdictio: ut ius exequēdi: hoc est iudicādi: & in cā pnūciandi. Nec de illa hic itelligi credas executiōe: q̄ aut uerbo fit aut actu: uerbo ut cū a ꝑtore pignora accipi a quodā mādaᷓ actu ut cū accipiunᷓ. Quē nō oporteat. Cui neq; actio neq; petitio cōpetat neq; executiō. Num aliq mō exēpli cā agit q locati fundū se coluisse allegans: sed cōtractū locationis nō probās: culturā probās certū est succūbere: pōt enī ei dici hoc modo agere nō potes: idem actione negotiorū gestorū agere pōt: ut dicat fundū tuum colui: æquū est mercedem meā me cōsequi. Item agit aliquis actione pro socio: ut fundus diuidatur qui cōis est inter ipsum & alium si societatis cōtractum nō probat tacitū uel expræssum succūbit: agere enī debet cōi diuidundo: qa res est cōis citra cām sotietatis uel familie herciscūdæ: si hæreditaria res est. Item agit qs possessorio cum petitorio agere debeat possessorio agit qui rei quā suam esse asserit dari sibi possessionē postulat: petitorio uero qui nō statim possessionē: sed ius & dominiū rei dati sibi poscit. Alio tēpore petis a me centū: quæ me tibi debere nō nego: sed hoc a te peti tēpore nō posse dico. Quia post annū daturū me stipulatus sum: adhuc octo mēses non abierunt. Alio loco promisi me tibi daturum Romæ nō perusiæ. Vel petis apud ꝑtorē cū apud cōsules uel decuriones petere debeas aut præsidem. Alia lege agis lege incesti. Cū lege adulterii agere debeas. Agis lege peculatus: cum lege furti tibi agendū sit agis actione personæ: cū actione rei agere conueniat. Alio quærente aut agente: petis tu: cum petere nō possis: quoniā actio tibi nō incumbit: non enim aut tutor es: aut procurator: quærimus rem agimus magis in personam. Actio autem duplex est ut diximus: altera in rem: altera in personam: quāuis quærentem accipere quæsitorem iudicii uel iudicem possimus: qui suspectus allegari a partibus potest. Hæc legibus hæc inquit quæ in translatione quæri solent in iure ciuili: & eius partibus continentur. Idem in rhetoricis dicit de inuētione his uerbis. Quare in iure translationes plærunq; uersantur. Ibi enim & exceptiones postulantur: & quædam modo agendi potestas datur & omnis conceptio priuatorum iudiciorum constituitur.

alia lege: num alio quærente: aut agēte. Hæc legibus & moribus de æquo & bono repeniūtur: de quibus dicetur in iuridiciali absoluta.

¶ De ratiocinatione.

IN cā rōnali primū quæriᷓ qd in reb⁹ maioribus aut minoribus: aut similib⁹ similiter scriptū aut iudicatū sit. Deide utrū ea res similis sit ei rei

IN causa ratiocinali. Vltima ps est legitimæ cōstitutionis q̄ ratiocinatio latine appellatur græce syllogismus dicitur. Cū ex eo quod scriptum est ad id qđ nūsq̄ scriptum est peruenitur & sine ulla certa lege: per similitudinē quā cū aliqua lege habet res qualis sit iudicaᷓ. In quo maximus patronis sudor olim fuit & iure cōsultis nec minor tēpestate nostra leguleis nostris est. Exēplum huius cōstitutionis & lib. primo hui⁹ opis & in rhetoricis de inuē. ponit Ci. de Publio malleolo q matrē necauit: & cōiectus in uincula testm̄ cōdidit. Cūq; deinde ab eius fratre & hæredib⁹ quos ille īstituerat cōtēdereᷓ: & ii potuisse testm̄ cōdere affirmarent: ille negaret multæ afferebanᷓ leges quarū nulla pmittebat mūcidā testm̄ cōdere: aut phibebat qđ utraq; ps p rōcinationē efficere possit Ci. docet oīa āt argumēta q̄ ad hāc cōstitutionē sumunᷓ ab adiūctis negocio trahi certū est: sunt aūt adiūcta negocio mai⁹ minus sīle æque magnū: ɔtriū dispatū gen⁹ ps euēt⁹ q loci rhetori cū dialectico cōes sūt tres: tñ, oīuo ad rōcinalē cām ptinēt. mai⁹ minus. sīle maius & miti⁹ ex ui & nūero & ex figura negotii sicut ex statura corpis ɔsideranᷓ sīle aut ex spē cōpababili aut ex cōferēda atq; assimili lauda nū iudicaᷓ in has fere spēs: ut Quin. ait:

ratiocinatio uenit:an qđ semel facere ius est:idez & sæpius. lex est incesti dānata de saxo Tarpeo ꝓcipitet: quædā præcipitata mortua nō est:repitur ad præcipitiū:nulla certa lex est:qui defendit satisfactū legi dicit esse:nec bis præcipitari debere:qui oppugnat:ita dicit præcipitari debere ut moriať: ideoq̄ iterū præcipitandū esse. An qđ in uno id in plurib⁹ ualeat:Lex est qui tyrānū occidit præmiū petat. Quidā duos occidit:duo præmia petit.hoc lex nō dicit:sed ex eo qđ scriptū est:ad id qđ scriptū est:ad id qđ scriptū nō est puenitur. An qđ antea & pōa liceat:raptor uirginis aufugit stuprata iterum nupsit.redit raptor rapta cū maritū optat:uidēdum ē an ius sit.Lex enī est rapta raptorē maritū optet hoc nō dicit:num postq̄ nupserit optare possit. An qđ in toto idē in pte. Nō est ius aratrū pro pignore accipere. Quidā uomerē accipit. quærit an qđ in toto nō licet:liceat in parte. An qđ in pte idē in toto. Lex est neq̄ lanā Tarēto aduehat. quidā nō lanā aduehit:sed oues.quærit nunqd in pte nō licet:liceat in toto. Et certe ꝙ in pte nō licet:i toto nō licebit ex manifesto in his controuersiis qđ dubiū est colligiť. Ducitur & ex eo ꝙ scriptū est qđ scriptū nō est. Lex ē qui patrē occidit culleo īsuatur.quidā occidit matrē quærit an debeat eodē affici supplicio. Itē lex est ex ꝓpria domo educere nō licet : qdā e tabernaculo hoīem eduxit:quæriť an fieri hoc possit. In reb⁹ maioribus. Si nō licet aratrū pro pignore accipere:multo minus uomerē. Aut minoribus si non licet lanā Tarēto aduehere:multo minus oues. Aut similibus. Si q̄ occidit patrē culleo insuitur:& q̄ matrē occidit culleo insuēdus ē. Scriptū si quod scriptuz est ad id cōfertur ꝙ scriptū nō est. Iudicatū etiā nullū sit qđ ad eam rē cōferri possit:& iudicatū sit qđ pro lege habetur. Deinde utrunť cōsulto &c. quæritur deinde an cōsulto non scripserit legis lator uel testator uel quicūq̄ fit de ea re de q̄lis est uel ꝙ noluerit cauere:uel ꝙ satis cautum putauerit ꝓpter cæterorū scriptorū similitudinē. Cum aliquid scribitur:aut res aliqua quæ scribī & caueri potuit prætermittitur. Exempli causa aliquis testm̄ cōdens heredem filiū instituit oīum bonoꝝ suoꝝ hoc mō. filius meus:bonoꝝ oīum mihi hæres esto . Quid dicet ei aliq̄s si filius tuus sine liberis decesserit. Quid ad me tādebit in dispositione iuris cōis hoc erit. Sæpe accidit ut pp similitudinē minus caueamus.ideoq̄ nō est cautū qui matrē necaret culleo insuereť:q̄a hoc fieri debere ex eo qđ scriptū erat intelligi poterat. Scriptum aūt erat ut qui patrē occideret culleo insuereť.

de qua agitur:an dissimilis. Deinde utrū consulto ea de re scriptum nō sit quod noluerit cauere:quod satis cautum putarit propter cæterorum scriptorum similitudinem. De partibus legitimæ cōstitutionis satis dictum est. Nunc ad iuridicialem reuertamur.

¶ De iuridiciali absoluta.

Bsoluta iuridiciali cōstitutione utemur: cum ipsam rem quā nos fecisse confitemur:iure factā dicemus sine ulla assumptione externæ defensionis:in ea cōuenit q̄ri iure ne factū sit. De eo cā posita dicere poterim⁹.si ex qb⁹ ptibus ius cōstet cognouerim⁹. Cōstat igiť ex his ptibus natura lege:cōsuetudīe iudicato:æquo &

Bsoluta iuridiciali cōstitutione utemur &c. Legitima cōstitutione:& eius partibus quo pacto in causa iudiciali uti possemus ostēsum est. Nūc de iuridiciali præcipitur quā lib. primo in absolutam & assumptiuam Cicero diuisit. De absoluta prius tractat. Quæ ipsa in se recti & non recti: iusti & nō iusti æqui & iniqui præmii ac poenæ nulla extrinsecus defensione assumpta quæstionem continet. Hanc translationē hermageri κατωαλοσοτι idest p contra positionē uocauerit:ad intellectum id nomē referentes latium ad uerbū translatū Quintilianus non inuenire se dicit. Exemplum de Attio poeta superius Cicero posuit qui Mimū accusauit iniuriarū:ꝙ se Attium appellasset cū appellare poetam debuisset:iure Mimus se fecisse defendit quia illo noīe appellare eum liceret:quo ipse scripta sua recitāda traderet. Et qm̄ ius & iniuria:rectū & nō rectum in hac cōstitutione uersatur iuris partes cognoscere necessariū est:quæ sex sunt quas enumerat & subiectis dederat exemplis. Sine ulla assumptione &c. nō enim in hac ut dictū est defensio extrinsecus assumitur. qđ in iuridiciali assumptiua fit. De eo. factum ne sit iure an iniuria. Causa posita ablata cā ut si Attii causa offeratur. Et quærendū sit iure ne eum Attiū Mimus uocauerit an iniuria. Si ex qbus partibus iuris &c. iuris enim ignoratis partibus tractari hæc cōtutio quæ tota in iure posita est:nō potest. Natura lege &c. ius a iustitia appellatū est a celso aūt boni & æqui ars diffinitur & pluribus modis diciť. Uno modo:id quod semp æquū:& bonū est ius naturale. Altero modo quod oībus aut pluribus in quacūq̄ ciuitate utile est. Illud prius ius naturale:& ius gentium cōpræhendit. Hoc posterius ius ciuile complectitur:ius naturale est qđ natura omnia animalia docuit. Nam ius illud nō solū humani generis propriū est. Sed omniū animaliū:quæ in cælo:quæ in terra: quæ in mari nascūtur. Hinc descendit maris atq̄ foeminæ cōiugatio:quā nos matrimoniū appellamus. Hinc liberorū procreatio & educatio. Videmus enim cætera quoq̄ animalia feras & ipsius iurisperitia censeri ius gentium æquæ apud omnes populos custoditur:ideoq̄ sic uocatur quasi eo omnes gentes utuntur. Et omni humano generi sit cōmune usu hoc exigente & humanis necessitatibus:gētes humanæ quædā sibi cōstituerūt:bella enim orta sunt & captiuitates secutæ: & seruitutes quæ sunt iuri naturali cōtrariæ. iure enim nāli ab initio oēs hoīes liberi nascebanť. Ex hoc iure gentiū oēs pene cōtractus introducti sūt ut Emptio:Locatio: Vēditio:Cōductio:Societates:Depositū. Ius ciuile est qđ q̄sq̄ populus sibi ꝯstituit:

& propriũ eius ciuitatis eſt: a qua ↄſtitutũ eſt: id ab una quaq; ciuitate appellatur ueluti atheniẽſium: & romanoꝝ. Sed hoc aut ſcriptũ eſt: & leges cõplectitur: plebiſcita: ſenatus cõſulta: principũ placita magiſtratuum edicta reſponſa prudẽtum. aut non eſt ſcriptum. Sed uſus comprobauit. Nam diuturni mores cõſenſu utẽtium probati legẽ imitantur. Eſt & ius publicũ qđ ad ſtatum ciuitatis ſpectat. Et ius priuatũ: qđ ad ſingulos utilitatẽ ptinet. Hæc appoſui: ut iuris ptes q̃ ſequũtur: facilius intelligant. Natura ius hoc a Ci. in rhetoricis de inuẽtione in ſex partes diuiditur. Religionẽ. Pietatẽ. Gratiam. Vindicationeꝫ. Obſeruantiam. Veritatẽ. Religio eſt q̃ ſuperioris cuiuſdam naturæ: quã diuinã uocant. Curam: cerimoniãq; affert. Pietas eſt per quã ſanguine cõiunctis: patriæq; beniuolis officiũ & diligẽs tribuitur cura. Gratia eſt in qua amicitiaꝝ & officioꝝ alterius memoria: & remunerandi uolũtas cõtinet. Vindicatio eſt p quã ius & iniuria: & oĩno

bono: pacto. Natura ius eſt: qđ cognatiõis aut pietatis cã obſeruat: quo iure pentes a liberis & a pentib⁹ liberi colũtur. Lege ius eſt id q̃d ppl'i iuſſu ſancitũ eſt: qđ genus ẽ ut in ius eas cũ uoceris. Cõſuetudie ius ẽ id qđ ſine lege æque ac ſi legitimũ ſit uſitatũ eſt: qđ

quicqđ eſt qđ obfuturũ eſt: defendẽdo aut ulciſcẽdo propulſatur. Vnde & iuř ciuili euenit: ut quod quiſq; ob tutelã ſui corporis fecerit: iure feciſſe exiſtimetur. Et cũ inter nos cognationẽ quãdam natura cõſtituerit. Cõſequẽs eſt hoĩem homini inſidiari nefas eſſe & licitũ cuiq; uim ui repellere. Obſeruãtia eſt p quã homines aliqua dignitate antecedẽtes cultu quodã & honore dignamur. Veritas eſt p quã imutata ea quæ ſunt aut ante fuerunt: aut futura ſunt dicũtur harũ partiũ hoc loco pietatem tm̃ ponit Cic. qui Naturæ ius ſic diffinit. Naturæ ius eſt qđ nõ opinio genuit: ſed quædam inata uis inſeruit. Cognationis. naturaliter inſitũ nobis eſt: ut cognatos amemus: illiſq; benefaciamus. Pietas nõ ſolũ in cognatos ſed ẽt in deos pietas eſt: ideoq; includi religionẽ parte hac credere poſſumus. Alio enim loco ſic diffiniuit. Cũ differẽtiam ĩter eã & ſanctitatẽ faceret. Pietas eſt diuinus cultus. Sanctitas uero ſciẽtia colẽdoꝝ deoꝝ. Natura aũt impellẽte: & deos eſſe opinamur. Vnde ait Ci. in tuſculanis q̃ſtiõibus. Vt porro firmiſſimũ hoc afferri uidet: ut deos eſſe credamus: qđ nulla gens tam fera nemo oĩum tam ſit imanis: cuius mẽteꝫ nõ imbuerit deoꝝ opinio. Ius lege. In ſcripto ius lege cõtinebatur & populo expoſitũ eſt ut obſeruet: iuſſu populi. populus. n. leges cõſtituebat. magiſtratu interrogante ueluti cõſule uel tribuno: & cũ ſuffragiis ſuis aliqđ populus iubebat & magiſtratus cõfirmabat: ſancitũ dicebatur. Quod genus oio» græci dicunt. Vt in ius eas cũ uoceris. In digeſtis titulus hic eſt. In ius uocati ut eant uel cautũ dent. Quod ſi legitime uocati q excuſare ſe nõ potuerint parere cõtempſerint: in pœnã cadent: quã cõtumacibus lex ſtatuit. Cõſuetudine ius ẽ &c. hoc eſt ius qđ aut leuiter a natura profectũ aliud & maius fecit uſus ut religionẽ: aut qđ in morẽ uetuſtas uulgi approbatione pduxit ut pactũ: pat indicatũ. Sine lege: quãuis ſcriptũ nõ ſit: nõ minus tñ ſeruatur: q̃ ſi ſcriptũ eſſet: nec iniuria: nam ex iure naturali deſcẽdit: ex utilitatis rõne comprobat: & lex fit: cũ ſcribit. Id qđ argẽtario. exẽplo quale ſit ius cõſuetudine oñdit ſi duo argẽtarii unius mẽſæ ſotii fuerint: & apud alterũ eoꝝ pecuniã ponderatam depoſueris: Acciderit q; ut is apud quẽ depoſueris uel moriat uel ſolũ uertat. Quod depoſueris a ſotio eius repetere potes nõ lege quæ ad hoc ſcripta nõ eſt: ſed cõſuetudine quæ in legẽ trãſiuit. Nã digeſtis titulo pro ſotio Lex eſt oẽ æs alienũ qđ manẽte ſocietate ↄtractũ eſt de cõi ſoluendũ eſt licet põa q̃ ſocietas diſtracta eſt: ſolutũ ſit: ſocietas aũt eſt ut Cic. diffiniuit. Duoꝝ plurĩũ ue cõuẽtio honeſte cõtracta: ad uberiorẽ quæſtũ: & utiliorem uſum: multe eius ſunt ſpecies: aut enim eſt oĩum bonoꝝ aut alicuius negociationis ueluti mancipioꝝ emẽdoꝝ uendendorũq; aut olei: uini: frumẽti emẽdi uẽdẽdiq; aut cõis mẽſæ. lib. xvi. digeſtoꝝ tit. pro ſotio: & lib. iii. inſtitutionũ tertio qbus modis ſocietas cõtrahitur: qdq; accidere in ea poſſit tractatur. Argẽtario &c. Nõ eſſe idẽ argẽtarios & numularios Digeſtis licet cognoſcere: titulo de ædẽdo. Nam publicarũ mẽſaꝝ exercitores erant argẽtẽrii. numulatũ priuatarũ: & ſuaꝝ quos trapezetas græci uocãt: & ii ↄprie ſunt qui in foro pecunias mutãt mẽſaſq; habẽt quales quotidie aſpicimus. Argẽtarioꝝ erat officiuꝫ tabulas cõficere: in qbus noĩa eoꝝ annotabãt: q tributa pẽdebant iidẽ & argẽtum publicũ tractabãt: fuerũt aũt ſubceſſoribus: & quæſtoribus æratiis: anteq; cæſares eſſent: poſtq̃ illi eſſe ceperũt ſub fiſci pcuratoribus fuerũt: & tabularii nominati ſunt. Vt Codice manifeſte cognoſcit de iure fiſci cũ in aliis locis tum uel maxime ubi ſic ſcribit. iſtat obtinere minime põt rei iudicatæ. Cõputatio a tabulariis facta: niſi ſñia pcuratoris fuerit cõprobata: ſingulorũ rõnes cõficiebãt q tributa pendebãt: quas quotiẽs alicui de tributo lis mota fuiſſet ædere tenebant adiecto die: & ↄſule Numularii quoq; ſicut argẽtarii rõnes cõficiebãt qa & accipiebãt pecunias & rogabãt p ptes: quaꝝ pbatio ſcriptura codicibuſq; eoꝝ maxime cõtinebat: & frequẽtiſſime ad eoꝝ fidem decurrebat: Sicut nũc mercatoꝝ decurrit. Deniq; tales olim erãt Argẽtarii & tabularii q̃les ætate nr̃a notarii: illi ſunt q tabularii curã gerũt: eſt aũt tabulariũ locus ubi actus publici reponũt. Numularii uero qđ iã fuerit & nũc quoq; ſint manifeſte cognoſcit. Appẽſuꝫ ponderatũ põdere. i. pẽſare pecuniã argẽtarii ſolebãt: nõ aũt numerare ut uia breuior fieret. Iudicatũ &c. Quarta iuris ps eſt Alibi cõſuetudini iudicatũ ſubiecit ptoꝝ ædictis: prudẽtũ rñſis plebiſcitis. Senatus decretis principũ placitis cõtinet plurimũ ãt ad aliqđ de quo agit pbandũ uel cõfirmandũ ualet rato eni: ut Quin. ait præiudicia refellũtur p cõtumeliã iudiciũ niſi forte manifeſta in his culpa erit: uult eni cognoſcẽtiũ quiſq; firmã apud alteri⁹ ſñiaꝫ & ipſe nũciaturus. Hæc libẽter exemplũ qđ in ſe fortaſſe recidat: facit. Quid ſit prius deſcribit. Deinde quomõ argẽ

re ab eo orator possit ostēdit. Snīa lata a prætore uel iudice uel quocūq; alio magistratu: cui iurisditio sit:
Aut decretū interpositū a senatu unde & senatus auctoritas appellatur. Senatus aūt decretū interponi dicebatur cū aliqd senatus fieri prohibeat. Cicero in epistola ad lentulū. de his rebus pridiæ quæ hæc scri psi: senatus auctoritas grauissima intercessit. Sed decretū simul atq; perscriptū erat: senatuscōsultū appel latur qd' in iure ciuili sic diffinif: senatuscōsultū est q Senatus iubet atq; cōstituit. Ab eius aūt noīe in cu ius snīam cōficiebatur: denominari solebat δόγμα græci dicūt. Cōstitutiones aut cōclusiones iurispe riti nostri tēporis iudicata appellāt quæ co dice potissimū cōtinētur ut leges digestis. Legibus aūt priora sunt tēpora. Nā ex pru dentum sentētiis senatus cōsultis & princi pum decretis leges factæ sunt ea. iudicata.

Cū aliud alii iudici &c. Modus nō esse ora tioni si ex iure ciuili recitare extra aggrede ret eaæ reæ in qbus diuersa a diuersis iudi cata inueniuntur. Ad id aūt respicit: qd' ait snīa lata iudex est quicūq; iurisditionē hēt: & in quauis causa quæ ad eum spectat: siue publica sit siue priuata: cognoscit ac snīam fere iudicis nomine & Consul: & prætor & Tribunus cōtinētur. Omnes. n. iudicandi ius habebant: & si oīum eadem nō erat iu risditio. Tria aūt iudicātium genera sunt. Aut enim ordinarius iudex est aut delega tus aut arbiter. Ordinario ius plenū est. de legato tantū quātum ordinarius permise rit. Arbitro quantū pars utraq; litigantiū dederit. Decreuerit: ad id respicit quod ait aut Decretū iterpositū. Iudicauerit. ad id referretur quod dixit aut sentētia lata.

genus est id qd' argētario obtuleris expēsū ab socio eius recte repetere possis. Iudicatū est id de quo sentē tia lata est aut decretū interpositū est. Ea sæpe diuersa sunt ut aliud alii iudici: aut pratori: aut cōsuli: aut tri buno plæbis placitū sit: & fit ut de eadem re sæpe ali us aliud decreuerit: aut iudicauerit quod genus. M. Drusus prætor urbanus qd' cū hærede mādati age retur: iudicium reddidit. Sextus Iulius nō reddidit. Item Caius Cælius iudex absoluit iniuriarū eū qui Lucilium poetam in scœna nominatim læserat Pu blius Mutius eum qui. L. Actium poetā nominaue rat cōdēnauit. Ergo qa possūt res simili de cā dissimi liter iudicatæ proferri: cū id usu uenerit iudicem cū iu dice: tēpus cū tempore: numerū cū numero: iudicio rum proferemus. Ex æquo & bono ius constat qd' ad ueritatē & cōmunem utilitatē uidetur pertinere.

Quod genus. M. Drusus &c. exēplo ostēdit quomodo alii aliud iudicauerint: agebatur mādati cū hærede cuiusdam. Quidam enim paterfamilias cui mādatū aliqd fue rat quod ipse actutū se receperat decedens quēdam uniuersalem hæredem instituit ille qui mandauerat: mādati cū hærede agit. Cū tom æ hæc lis exorta esset. M. Drusus agi posse mandati cum hærede respon dit: Sex. Iulius nō posse agi respondit obligatio mandati ut Paulus ait digestis titulo mandati cōtrahen tium consensu cōsistit: ideoq; per nuntiū quoq; uel per epistolā mandatū suscipi potest: item siue rogo: siue mādo: siue uolo scripserit mādati actio est siue quocūq; alio uerbo. Mandatū aūt ut idem scripsit nisi gratuitū nullū est. Nam originē ex officio atq; amicitia trahit: cōtrariū porro est officio merces. interue niente. n. pecunia: res ad locationē & conductionē potius respicit. Si mādaui Titio ut fundū meū centū uenderet: & ipse cū. lxxx. uēdidit: deinde decessit: Sempronio hærede uniuersali relicto: actio mihi mādati cū hærede est q cū titio fuisset nisi decessisset: a quo petere possum ut reliquū qd' deest mandato meo præ stet & indemnē me pseruet. hoc fieri posse etiā nostræ ætatis iurisperiti asserūt ex quo melius. M. Drusum qui Sex. iuliū sensisse cōprehēditur: si huiusmodi casus fuit. Prætor ut. sic dictus q inter urbanos ius dice ret. erat enim & peregrinus qui inter peregrinos cognoscebat. Sex. iulius & ipse prætor Vrbanus sed di uerso tpe. Itē Cælius aliud exemplū Cælius mimū absoluit qui actium proprio noīe appellauerat & nō poeta dixerat. C. Mutius cōdemnauit. Ergo qa &c. quid agendū sit monet: cū de simili cā dissimiliter iudi catum est. Iudicem cū iudice. ostēdemus iudicem qui sm nos snīam tulerit maioris fuisse auctoritatis q illū qui cōtra nos. Tēpus cū tempore. id belli tpe iudicē tulisse dicemus: qd' pacis tpe minime tulisset. Sicut Sulpitius de exulibus ut restituerent: belli tpa legem tulit quā idē pōa mutata snīa de iis se tulisse di xit qui solū uertissent. Non de dānatis. lex fuit Lacædemone ut capitale esse si qs ex acie fugeret prælio qd' Leuthris cū thebanis gestū est oēs pene lacædemonū fugerūt: de qbus si suppliciū sm legē sumptū fuis set inanis prope ciuitas remāsisset: itaq; uisum est belli tpe utile futurū legē nō seruari: & Agesilaus cū res in disceptatiōe esset: nolle se dixit maiorū decreta rescindere: q ex ciuitatis cōmodo lata essent: sed eo tpe ciuitati utilia nō uideri se de nullo suppliciū sumptū est ne tota interiret ciuitas. si pax fuisset seruata lex fuisset. Numerus cū numero qd' a pluribus iudicatū est uim maiorē habere debet si duo sm te snīam in simili causa dixerūt: secūdum me decē dixerūt. Ex æquo & bono. Sexta pars est iuris q æquo & bono ap pellatur: eam primo more suo diffinit. Deinde exemplū subiicit. Iuris æquum & bonū leniūt asperitatē positaq; sunt nō iure scripto sed naturali quotiēs psonæ dignitas ætas. Affectio uel qd uis huiusmodi le gem nō esse seruandā suadet: & ueluti nouū ius cōstitui postulat Centū uiri apud romanos de æquo tm̄ iudicabant sunt apud græcos amphictiones ad Thermopylas. Quod ad ueritatē &c. totū hoc ad iusti tiam spectat. Quæ in fide posita est & uult ut nemo uioletur. Sicut legatos apud oēs gentes etiā apud ho stes tutos præstat. eadem ut cōmunis hominum societas conseruetur: suum cuiq; pro dignitate tribuit.

Quod

Quod genus est:ut maior annis.lx.& cui morb⁹ causæ cognitorē det. Ex eo nouū genus cōstitui cōuenit ex tpe & hominis dignitate. ex pacto ius est si qd inter se pepigerēt:si quid inter quos cōuenit:pacta sunt quæ legib⁹ obseruāda sunt hoc mō. Rē ubi pāgunt: orationē pāgunt in cōmitio:aut in foro ante meridiē cām cōmiicito. sunt itē pacta quæ sine legibus obseruantur ex conuentu:q̄ iure p̄stare dicunt̃. His igitur partibus iniuriā demōstrari ius cōfirmari conuenit: id quæ in absoluta iuridiciali seruandum uidetur.

De comparatione.

CVm ex comparatione quæretur utrū satius fuerit agere id quod reus dicat se fecisse: aut id quod accusator dicat oportuisse fieri:pri/

Quod genus ut maiorꝝ &c.exēplū subiicit:quo ius intelligit̃:qđ ex æquo & bono constat aliqs a magistratu ad dicendā cām uocat̃:& quo minus eat:uel ætate uel morbo īpedit̃: ex æquo & bono ei cōcedit̃ ut pro se cognitorē det:lex in ius uocati ut eāt neminē oīo excipit: cōis ueritas & utilitas in sene & ægroto seruati nō uult.cognitor āt aliqn̄ pro ipo accipit̃ iudice:nō nūq̄ ꝓcuratorē significat:& ut Afronius scribit:qui aliquē defendit in iudicio aut patronus dr̃ si orator est:aut aduocatus: si ius suggesserit aut p̄sentiā suā cōmodat amico ꝓcurator uocat̃ q̄ p̄sentis cām nouit.& sic tuet̃ ut suā.cognitor est familiarissimus defensor sic & Cice. in diuinatiōe accepit: inter utrūq; tñ nō nihil differt. qđ cognitoris est q̄ litē suscipit corā ab eo a quo dat̃ cognitor: ꝓcurator uero ē qui absentis noīe agit:ꝓprie aūt cognitorē cū ego significari arbitror:q ad magistratū ꝑ alio mittit̃ ut illius agnoscat cām qui citatus adesse in iudicio uel ætate uel morbo īpeditus nō pōt. Morbo aūt nō quocūq; iurisconsulti īpediri quēpiā intelligūt: sed sontico dūtaxat:q quotiēs noīat̃: cū significari Cassius ait: q nocet:nocere aūt intelligi qui ꝑpetuus est: nō qui tpe finiat̃ sed morbū sonticū uideri qui iciderit ī hoīem postq̄ sanatus sit;;sontes.n.nocētes dicunt̃. Nouū ueluti nouū: nō ꝙ lex ferat̃ noua:sed ꝙ noua ꝯ ius uetus fiat cōstitutio. Ex pte.qm̄ alid alio tpe seruat̃:& ꝑ tpis cōditiōe legi paret̃:ul n̄ paret̃. exēpli cā.lex est in ius uocati ut eant:uocat̃ in ius is qui uxorē ducit: ex æquo & bono cogi nō debet illo tpe:q̄uis a lege nō excipiat̃. Et dignitate cōsul uocari ī ius nō pōt uocatus cognitorē dabit. Ex pacto ius.ultima iuris pars est:qđ sic a Cice.diffinit̃:pactū est qđ iter aliquos cōuenit:& ut Vulpianus ait:a pactione dr̃.uñ & pacis nomē appellatū est: pactio aūt est duorꝝ uel pluriū in idē placitū & cōsensus:differt a cōuentiōe:cuius:nomē gn̄ale est ad oīa ptinens:de q̄bus negotii cōtrahēdi trāsigēdiq; cā cōsentiūt q inter se agunt:q̄ aūt late pateat cōuentionis significatio:digestis discit̃ titulo de pactis:ius ex pacto in duo diuidit Cice.alterꝝ dicit esse qđ legibus cōtinet̃ ;alterꝝ qđ ex hoīum cōsensu & cōuentiōe nascit̃:hoc tantā uim habet:& si nihil scriptū de eo est:ut legibus:p̄ferat̃.uñ tritū prouerbiū est:pacto legē frāgi.Multis modis pactū fit:de re:de ꝑsona:de tpe:de loco. Pepigerūt.pacti sint aliqd: & mutuo cōsensu cōuentionē fecerint:cōuenire aūt est ex diuersis aīmotib⁹ in unū uenire:& cōsentire:hoc ē ī unā sn̄iam decurrere:ut Vlpiano placet:digestis titulo de pactis. Pacta sunt &c.pacta legibus cōtinent̃:cū cōuenimus cū aliquo id nos facturos qđ lex iubet:exēpli gr̄a petit a me Titius ut æquū meū cōmodē ei:qd si nō redderis inq̄/uel tua culpa deterior factus dū eo uteris:fuerit agito rīdet qđ leges uolunt. Hoc mō exēplis subiicit:fuit aūt in.xii.tabulis lex scripta his uerbis.rē ubi pangunt:orōne pangunt:hoc est:qñ inter aliquos pactū fiet:orōne fiet:pāgere est pacisci:pago dicebāt antiqui: nō pango:quotiēs igit̃ uerbis etiā simplicibus aliq cōsentiebāt:& cōueniebāt in aliq̄ re ratū illud ꝑ legē erat. Si aūt de mercede pangebant: orōne pangebant:eodē modo de tpe quo agenda cā esset:& de loco ubi agenda esset:orōne pangebant. qūo aūt cōuentio hæc fieret:orōne ostēdit:qui suā a causidico cām agi uult:sic ait secūdū legē: orōne cū illo pangens:cōiicito meā cām in comitio:aut in foro:ante meridiē:qđ si facturū se recepit causidicus:& statuto tpe ad agēdā cām nō uenerit:legi obnoxius ē & pœne. In comitio. locus erat comitiū sic a coeūdo dictus:in quē comitiis curiatis coibāt.Auctor Varro.dies aūt q̄b⁹ in comitiū cōueniebāt comitiales uocabāt in comitio āt cā agebat̃ q̄ publica erat:ut repetūdaꝝ aderant aūt oīs ordīs oīs ætatis & cōditionis qui reū absoluerēt uel dānarent. Aut in foro.iudiciali si priuata cā erat. Ante meridiē.hæc causidicorum hora fuit:nā prima & secunda hora diei cuius initium erat post mediā noctem salutabant:tertia causas agebant.Martialis prima salutantes atq; altera cōtinet hora exercet raucos tertia causidicos: Iuuenalis.Ipse dies pulchro distinguūtur ordie reꝝ sportula:deinde forū:iuris q; peritus appollo.Coniicito immittas:inferas mero ducas.Sunt item &c.hæc nō legibus constant:sed solo consensu duorum:aut plurium cōuentionem de aliqua re facientiū:uel societatem ineuntiū:ut damni & lucri. Prestare excellerem maiorē uim habere. Iniuriam eius qui iniuste agit. Ius eius qui iuste agit.

CVm ex cōparatiōe &c.Iuridicialis cōstitutio in duas ptes a Cicerone diuisa fuit: absolutā & assumptiuam:cuius partes quattuor fuerūt:quarū ultimo loco comparatio posita est;quā tamē hoc loco primam exequit̃:nec id ab re fit:conuenientius enim uidet̃ esse ab eo incipere qui causam facti in se ipsum transfert:sed per comparationē excusat:q̄ ab ijs:qui uel in rem extra se: uel in personā conferunt:hoc genus constitutionis αντιςασιν græci uocant:exēplū li.primo fuit. C.Pompilii:qui cū a gallis obsideret̃:nec effugere ullo mō posset:cū hostium ducibus in colloquium uenit.a qui

bus ita discessit:ut īpedimēta relinqret:& exercitū educeret:eduxit exercitū īpedimenta reliqt. Accersitur maiestatis intentio est:nō te oportuit arma & īpedimēta relinqre:depulsio est oportuit:qstio est oportuerit ne tō milites.n.oēs perissent:infirmatio at satius fuit amittere milites q̄ arma & īpedimenta concedere hostibus iudicatio.utrū satiū fuerit amittere milites:an ad hāc cōditionē uenire incidūt & alii status ut diffinitiuus cū certo noīe maleficii aliqs in iudiciū uocaf:ut in cā pōpilii q maiestatis accersif:diffinitiōe enim & eius pceptis opus est:plerūq aūt ut ait Cice.in rheto.de inuentiōe accidere solet:ut in cōparatione cōiectura & diffinitiōe utendū sit. Vtrū satius pōpilius dicit se arma & īpedimenta reliquisse:ut exercitū educeret. Oportuisse fieri:uidelicet sati⁹ fuisse pugnare & milites amittere uniuersos:q̄ nudū exercitū cū dedecore ppli ro.educere. Primū qri cōueniet. qm̄ magis utile minus utili anteponif:& pōpilius utilius dicet fuisse: res q̄ homines amittere:utilis āt ius:honesti:necessarii in deliberatiōis pceptis cōtinef:ex qbus eām hmōi quas in cōsultationē ueniat:tractare oportebit. Ex cōtentiōe cōparatiōe in qua si malorū est:boni locum obtinet leuius ut Quint.ait. Hoc est:declarat qd ait utilius. Venustius.pulchri⁹ honestius. Accusator dicet honestius multo fuisse cum uniuerso exercitu pire:q̄ cū tāto dedecore discedere. Facilius: dicet pōpilius facilius fuit hoc facere:q̄ pugnare:nā oīno nō licebat cū huic mons: hinc fluuius: hinc angustæ fauces phiberēt. Cōducibilius honorificētius aut utilius:magis cōducebat īperio populi romāi exercitū uniuersum amittere:q̄ nudū recipe idē uenustius & cōducibilius uideaf esse. Deinde oportebit:locus ē accusatoris q dicet esto utile fuerit qd te fecisse cōfiteris:qro ex te:licuerit ne tibi in iussu senatus & populi pacisci cū hostibus:certe nō licuit neq̄ p tua īterērat:neq̄ p tuo arbitrio facere poteras. Deīde īterponef.si dicetur ab accusatore melius fuisse inqs arma & īpedimenta relinqre:q̄ exercitū perire:sed nō pusset:uel nō iō tu fecisti:sed qd timidus sp fuisti:uel milites qa tibi prius minus paruerāt:punire uoluisti:uel dolo malo egisti.accepta ab hostibus pecunia.Hic aūt oñdendū erit aliqd hostes reo pollicitos esse: aut clandestina illū cū hostib⁹ colloqa habuisse. Vt melius antepositū qd est melius deteriori:sed nō rōne a te factū est: sed cā īpulsiua:aut lucri:aut ulciscēdi exercitus. Sed dolo malo: dolus malus fit ex calliditate & fallacia: & ut Pedius ait:dolo malo pactū fit:quotiēs circūscribēdi alterius cā aliud agif:aliud agi simulaf:seruius dolū malū ita diffiniuit.Machinationē quādā alterius decipiēdi cā:cū aliud simulaf:aliud agif. Labeo āt posse & sine simulatiōe id agi:ut qs circūueniaf:& sine dolo malo aliud agi:& aliud simulati:sicuti faciūt qui per hmōi simulationē deseruiāt:& tueantur uel sua uel aliena itaq̄ ipse sic diffiniuit.Dolū malū oēm calliditatē:fallaciā machinationē:ad circūueniendum:fallendū:decipiendū alterū adhibitam.Labeonis diffinitio:ut Vlpianus ait:uera est.Et cū ptætor sic dixit:quæ dolo malo facta esse dicenf:si de his rebus alia actio nō erit:& iusta causa esse uidebitur iudicium dabo de dolo malo:non fuit contentus dolū dicere:sed adiecit malū qm̄ ueteres dolum ēt bonum dicebant:& p solertia hoc accipiebāt:maxime si aduersus hostem latronē ue quis machinetur. Potuerit ne uitari:cū uideres eiusmodi locū esse:ut aladuertetes circūsederi te posse:uitare debuisti:at nō potui quia improuisi hostes derepente affuerunt. A defensore &c.Nunc qd a defensore agendum sit: monet quē aduersarii argumentationē refellere cōuenit. ideo nō pugnasti inqt accusator:qa timidus fuisti:nō fui timidus:pugnassem si locus pugnādi occasionē pstitisset.fecisti dolo malo:nō feci dolo malo:potuisti uitare locū illum:nō potui. Loco cōi.superius dictū est locorum cōium alios proprios esse accusatoris:& pprios defensoris:alios utriq̄ cōes:proprii accusatoris sunt quibus nemo nisi accusator:proprii defensoris sunt quibus nemo nisi defensor utitur:in cā pōpilii.pprius accusatoris locus est: Si dicet impudentē nimiū fuisse pompiliū qui inutile utili pposuerit. cū ipsius statuendi & paciscendi cum hostibus potestas nō esset:qm̄ & utilius esset exercitū amittere:q̄ nudū illum cōtra populi ro.decus educere:& statuere aliqd ipse nō posse.locus itē proprius defensoris erit:rem pnitiosam utili anteponendā nō esse: pnitiosum fuisse futurū tantā multitudinē pdere cū seruari posset: quis nō sine magno detrimēto:& erit argumētū a toto. Per cōquæstionē:nā ad misericordiā aīos adducet:hoc mō.quāta & publica & priuata fuisset calamitas:quot parētes filiis quot uxores maritis destitutae fuissent:uelim scire a uobis aduersarii & iudices:quid uos fecissetis:si in simili loco fuissetis:num tātū exercitū māifesto piculo obiicere uoluissetis!Mos erat carthaginēsibus ut imparatores q īfeliciter pugnassent: suspēderent: cū Annibal supior tpe primi belli punici uictus a romanis & profligatus ne pœnas daret uehemēter timeret.Nuntiū Carthaginē misit:qui ueluti pugnatū nōdū esset:quo in loco romanus exercitus esset

mum qri conueniet utrū fuerit utilius ex cōtētione: hoc est utrū uenustius facilius cōducibilius. Deinde oportebit quæri ipsum ne oportuerit iudicare utrū fuerit utilius: an aliorū fuerit utilius statuendi potestas. Deinde interponef ab accusatore suspitio & cōiecturali cōstitutione:quare putetur nō ea ratione factum esse: q d melius deteriori anteponeret:sed dolo malo negociū esse gestū de aliqua probabili cā. Deinde quæretur potuerit ne uitari ne in eum locū uenire tur. Ab defensore cōtra refellef argumentatio coniecturalis:de qua ante dictū est. His ita tractatis accusator utetur hoc loco cōi in eum qui inutile præposuerit:cū statuendi non haberet ptātem. Defensor cōtra eos q equū cēseāt rem pniciosam utili pponi:ute-

citus esset senatui nũciaret:peteretq̃ nunqd ab Annibale pugnãdũ esse cẽseret. Cũq̃ pugnet clamassent oẽs:cõtinuo nũtius subiecit:pugnauit sed uictus est quo factũ est ut cõdẽnare Annibalẽ senatus nõ potuerit. Tp̃s qm̃ breuissimũ ab hostibus spatiũ nobis dabaẽ. Locũ qa nullus alius offerebaẽ:uel qa clausus undiq̃ erat. Rem piculũ. Deliberationẽ:qm̃ deliberatũ est cũ multis:qb⁹ hoc agẽdũ esse:uisum est.

TRãslatio criminis. Secũda pars ẽ iuridicialis assumptiue:quã alio loco cris relationẽ appellauit ἀντίκλιμα graci nominãt. Quotiẽs reus qd̃ arguiẽ: cõfessus alterius sed inductũ peccato: iure fecisse oñdit:exẽplũ est orestis:q accusatus a Menelao q̃ matrẽ occidisset:facti cãm in illã retulit: intentio fuit iniuria matrẽ occidisti: depulsio iure occidi: q̃stio iure ne occiderit:rõ illa.n.patrẽ meũ occiderat. Infirmatio tñ a te fillo indemnatã matrẽ necari nõ oportuit:põt & Oratii exẽplũ ẽe:q & ipse accusatus q̃ sororẽ occidisset:occidi inqt & iure:qm̃ illa hostiũ mortẽ lugebat:fratrũ negligebat:me & po.ro. uicisse moleste ferebat:hic qd ab actore:quid ue a reo fieri possit:oñdit. Causa factu:nã factũ nõ negat: sed alterius petõ se coactũ dicit. In qua primũ q̃rendũ est tã ab actore q̃ a reo: primũ.n.cõia utriq̃ pcepta tradunẽ:q̃rẽdũ igiẽ est:in re ne crimẽ in aliũ trãsferaẽ: & uerũ ne sit aliorũ pctm̃ quo nos ad maleficiũ inductos dicimus ut in cã orestis: primũ q̃reẽ uerũ ne fuerit:,qd̃ agamenonẽ p insidias clytẽnestra occiderit: nisi.n.hoc uerũ ẽe cõstiterit:nihil oĩno pderit in clytẽnestra peccatũ crimẽ trãsferre. Deinde spectandũ cũ cõstiterit pcm̃ ab aduersario cõmissũ fuisse q̃rendũ erit: tantæ ne magnitudinis illud fuerit:q̃te hoc sit:qd̃ se reus fecisse confiteẽ. Nunqd tñ statui.pœne uxori conueniat q̃ uirũ occidit:quãtũ filio qui matrẽ necauit erit ãt locus ab adiunctis negotio. Deide oportuerit &c. Quæri debet nũqd reus in ea re peccare debuerit: in q̃ alius peccauit. A simili ãt argumẽtũ erit:turpe ẽ ut Quin. ait imitari quẽ iprobas:Si clytẽnestre peccatũ dãnabas: cur ipse simile cõmittebas: tuo te ipsum iudicio damnas. Deide oportuerit ne iudiciũ &c. Hoc argumentũ uim magnã habebit:dicet ãt Orestis accusator si clytẽnestra pœnas occisi mariti dare debuit:iudiciũ tñ ante fieri opus fuit:& illã secundũ leges a iudicibus dãnari. Deinde cũ factum &c. Negare debebit. Orestis accusator:audiri oportere: id qd̃ in cãm criminis conferatur de quo ille ipse q conferat iudiciũ fieri uoluerit:& id qd̃ iudicatũ nõ sit p infecto haberi oportere. Quomodo iudicari debet Clytemnestre crimen qd̃ in iudiciũ nõ uenit:primũ de te iudicandũ est:qui te matrem occidisse confiteris. Quod in aliũ transfertur:ut de crimine clytemnestra. Non uenit:nã Orestes uenire non sinit:qui indemnatã occidit. Locus cõmunis &c. huius dicet accusator animaduertere impudentiam & temeritatẽ licet:qui cã apud nos accusat iudices: quã sine iudicibus ipse cõdemnauit: & iudiciũ de ea uult fieri:de qua ipse suppliciũ iã sumpsit: qui plus ualere uim: q̃ iudicia uoluit:cũ iudicia expectare deberet:quæ ream supplicio afficerent. Et ab aduersariis pcunctab:ẽ &c. hic erit locus ab euentu:qui exitus est alicuius negotii:in quo quæri solet:qd ex quaq̃ re euenerit:euẽniat euenturũ sit quærat inquit accusator a iudicibus:quantũ incõmodorum futurũ sit:si hoĩes peccata peccatis:& iniurias iniuriis ulciscunẽ. Quid si ipse accusator &c. Quid si diceret Menelaus si ego Orestẽ occidere uoluissem:hoc profecto iudicio opus nõ fuisset:si cæteri quoq̃ idem facerent: omnino iudiciũ nullũ futurũ est. Defensor eorũ &c. Quid maius inquiet: quid indignius cõmitti a clytemnestra potuit: q̃ regum regem a deuicta asia reuersum dum in thermis lauareẽ data tunica quæ & manibus & capiti exitum negabat securi opprimere. Causam ideo indemnatam occidi:qm̃ si accusassem:cũ regina esset damnata minime fuisset:erat præterea mycenis inter suos eo tpe quo ego in exiliũ pulsus fueram:& uix a mycenensibus cognoscebar:Nam lõgo tpis interuallo redieram. Oratius uero sic dicet quomodo expectari iudicium potuit:occisorũ hostium onustus spoliis & ouans ueniebam. In publica ciuitatis gratulatione hæc mihi obuiam facta est fratris morte non laborans:sed sponsi nomen appellans:occidi causa mihi iusta uisa est:quod ut oppinor uestrum quiuis illo tempore:& illo loco fecisset.

tur loco cõi p cõquæstionẽ:& simul quæret ab accusatoribus & ab iudicib⁹ ipsis qd facturi eẽnt si in eo loco fuissent:& tempus:locũ: rem deliberationẽ suam ponet ante oculos.

¶ De translatione.

TRanslatio criminis ẽ cũ ab reo facti cã in aliorũ pctm̃ transfertẽ: in qua primũ q̃rendũ est uere ne in alterũ crimẽ trãsferatur. Deĩde spectãdũ ẽ an æque magnũ sit illud pctm̃ qd̃ in aliũ trãsfertur ac illud qd̃ reus suscepisse se fateatur. deinde oportuerit ne in ea re peccare in qua alius ante peccarit. deinde oportuerit ne iudicium ante fieri. deinde cũ factũ iudicium non sit de illo crimine: qd̃ in aliũ trãsferaẽ. Oporteat ne de ea re iudiciũ fieri:quæ. res in iudiciuz nondum uenit. Locus cõis accusatoris contra eum: qui plus censeat uim q̃ iudicia ualere oportere & ab aduersariis pcunctabitur accusator quid futurum sit si idẽ cæteri faciant:ut de in dãnatis supplicia sumãt: quod eos idẽ fecisse dicat. Quid si ipse accusator idẽ facere uoluisset. Defensor eorum peccati atrocitatem proferet in quos crimẽ transferet:rẽ:locum:tp̃s: ante oculos ponet. ut hi q audiũt existimẽt:aut nõ potuisse:aut inutile fuisse rem in iudicium uenire.

COncessio &c. Iuridicialis assumptiue pars est cõcessio: p quã nõ factũ ipsum a reo improbaẽ:sed ut ignoscaẽ tñ petiẽ:eius cõstitutiõis ptes duæ sunt purgatio & depcatio:purgatio in imprudẽtiã fortunã & necessitatẽ diuidiẽ:qd agendũ sit in cõcessione & eius ptibus nũc ostendit. Ignosci postulamus:unde nõnulli uenialem statum uocauerũt:qm̃ qui peccati arguiẽ : ueniam sibi dari postulat. Hic in hac cõstitutiõe:q̃ ex cõcessione nasciẽ. Ex his locis:q̃ secuntur purgationis:& depcationis. Purgatio.de purgatiõe primum pcepta dat. Ad depcationẽ : qua secũda cõcessionis pars est.

PRimũ cõsiderãdũ &c.quid agendũ sit:oñdit cũ p necessitatẽ factum excusaẽ.Num p culpã.accusator culpa rei factũ esse dicet:defensor negabit:in quo affectio animi cõsiderabiẽ:in q̃ diligẽtia & negligẽtia ponunẽ:par; aũt necessitatẽ allegare omni pdesset:cuius negligentia in necessitatẽ uentũ uidereẽ:cũ euitari potuisse oñdereẽ. Si culpã necessitas pcesserit: ueniã reus merebiẽ:si cõtra:nõ merebiẽ:accusaẽ q ad diẽ cõmeatus nõ affuit:& hoc mõ intendiẽ:nõ affuisti ad diẽ cõmeatus nõ affui:sed aquæ ĩpediuerunt:At culpa tua hoc factum est:dicet:si poterit:accusator:nã expectasti donec sic aquæ ĩcrescerẽt:ut traiici nõ possent:pueni re debuisti ĩmo nõ expectaui:nec scire poterã futuras pluuias qbus amnis excresceret.

Deĩde q̃rẽdũ est &c. Vitari necessitas poterat : Si uno altero ue die anteuenisses : cũ scire tibi liceret incresceere fluuiũ posse assiduis ĩbrib⁹ quos ingiẽ effundi uidebas. Leuati leuior fieri:ut tũc adesses:cũ increscere fluuius ĩcipet:& nõ tũc:cũ sic auctus eẽt:ut nullo mõ traiici posset. Deĩde q̃rendũ est &c.Cũ uentũ ad amnẽ eẽt:nõ ne tẽtare potuisti si naui aut æquo : aut alia quauis rõe traiicere posses. Otiosus certe ĩ ripa sedisti: defensor nil dicet intentatũ reliq. Deĩde nũ quæ &c.Nulla ferme est cõstitutio in q̃ cõiectura nõ incidat:per quã factum aliqd aut nõ factũ a reo pbaẽ animo & uolũtate: ut in hac cõtrouersia si diceẽ iõ traiicere fluuiũ:cũ posses:noluisti:quia laborem & periculũ pugnãdi detractabas : sciebas enim tp̃s ĩstare quo manus cũ hostib⁹ cõferẽda erat.Quotiẽs igiẽ factum aliqd cõsulto diceẽ uitãdi:aut accipiẽdi cõmodi gr̃a:coniectura erit. Si maxima necessitudo &c . Sic ad extremũ argumentũ intẽdet accusator: etiã si tanta fuit necessitas quantã fuisse dicis:nõ tñ tibi uenia dari debet: qm̃ quicũq; ad diem cõmeatus non uenerit puniendus est : & huic alia orietur cõtrouersia ex scripto & sententia.

De concessione.

COncessio est;p quã nobis ignosci postulamus.Eã diuiditur in purgationẽ:& deprecationẽ:purgatio est cũ cõsulto a nobis factum negamus:ea diuiditur in necessitudinẽ fortunam:imprudentiã:de his partibus primum ostẽdendum est : deinde ad depcationẽ reuertẽdum uidetur.

De necessitudine.

PRimũ considerandũ est num culpa uentũ sit in necessitudinẽ:num culpã ueniendi necessitudo fecerit.deinde q̃rendũ est ; qũo uis illa uitare potuerit:ac leuari.deinde is qui in necessitudinẽ cãm cõferet exptus ne sit quid cõtra facere:aut excogitare posset:deĩde num quæ suspitiões ex cõiectu rali cõstitutiõe trahi possint quæ significent id cõsulto factũ esse q̃d necessario accidisse diciẽ.deĩde si maxime necessitudo quæpiã fuerit:cõueniat : ne eam satis idoneã causam putari.

De imprudentia.

SI ãt imprudentia reus se peccasse dicet : primũ quæretur utrũ potuerit scire an nõ potuerit.

SI autẽ:quibus locis utendũ esset:cũ factũ p necessitatẽ defendereẽ oñdit:nũc quid agendum si docet:cũ facti culpa in imprudẽtiam a reo transferẽ : prudentia naturalis rei cognitio est:per quã ipsi per nos cognoscimus & sentimus aliqd:cui cõtraria est imprudentia cum neq; uolẽtes neq; scientes aliqd facimus:prudens sciens & uolens peccat. Terẽtius & sciens & prudẽs uiuus uideasq; pereo : imprudens præter uoluntatẽ & opinionẽ labitur.Exemplũ peccati quod per imprudentiam defendiẽ:eius fuit superius:qui de illo seruo a quo dominus occisus fuerat:supplicium sumpsit: cui frater esset:anteq̃ tabulas testamenti aperiret:cũ is seruus testamento manumissus esset. Potuerit scire aut nõ &c.locus est ab attributis negocio uidelicet a repugnãtib⁹:repugnat.n.scire nõ potuisse:& potuisse ĩprudentia aut facti est ut superiore patet exẽplo aut iuris:sed hæc duplex est: cũ aut naturale ius q̃spiã ignorat:quod unicuiq; institutũ a natura est:aut latam legem:quã latam esse: scire tñ non potuit.illa prior excusationem minime meretur:& crassa ignorãtia appellaẽ:ut siquis liberos non aluerit:cũ possit:illa posterior ueniam inuenit ut siquis urbem ingrediaẽ in qua paulo aute lata lex sit ut peregrini statim prætori sic exhibeant.Nam si se aliquis non exhibuerit prætori : pœna afficiendus nõ uidebiẽ quoniã legem latam nõ sciuit:nec scire potuit potuisti scire dicet accusator manumissum fuisse seruũ quẽ occidisse cõfiteris sed seruũ te dicis esse credidisse non liberũ. Nam cum audisti ab eo occisum fratrẽ tuũ tunc causam potuisti cognoscere:Nam ideo occidit:ne eũ manumisisse pœniteret:& testamẽtum rescinderet non potui scire dicet reus quoniam nondum apertũ testamentum fuerat : & res soli seruo nota erat. Deinde utrum &c.Aliud argumentũ a repugnantibus:repugnat enim nolle scire & imprudenter facere si operã dedisses ut scires dicit accusator scire potuisses ideo non sciuisti : quia nõ uoluisti:Non imprudẽtiæ ascribendum est:sed culpæ debuisti testamentũ aperire sed nõ curasti hic dicere poterit defensor aut nõ inuẽ

tum

tam tunc testamentũ:aut illum seruũ occultasse:dubitasse p̃terea se ne seruus fortasse aufugeret. Vtrũ casu factũ casus excusat:culpa non excusat. Nã qui se &c. Ipse declarat:& est locus ab animi affectiõe: q̃ unum est ex attributis psõne & sic diffinit. Affectio est animi aut corporis ex tpe aliqua de causa cõmutatio:ut letitia:cupiditas:metus:molestia:uinum:amor: ira & cætera hmõi. Qui aliqua harũ affectionum compulsus peccat:ueniam nõ meref:& cũ dicit se uel uino:uel amore fecisse:quod arguitur:se ipsum culpa contaminat. Propter uinũ:ut fecisti:feci sed ebrius fui:cur passus eras uino te capi:continentem esse conueniebat nõ minuit facti culpam uinũ:sed aggrauat. Amorẽ uirginẽ rapuisti rapui:sed amor compulit puniendus es:quoniã magis rationi q̃ amori parendũ fuit: Iracundiã occidisti:occidi: sed ira concitatus feci:multo magis supplicio dignus es:ꝙ ira te uinci siuisti. Deinde cõiecturali in omnibus ferme constitutionibus aliqua suspitio ex locis ducitur cõiectura:sicut in hac cõstitutione dici potest: Ignorãtia te peccasse asseris:sed non ignorasti:quærendum erit cõiecturis an ignorauerit. Satis ne &c. esto ĩprudenter fecerit nõ tñ ignoscendũ est nã q ĩprudẽter peccat:ideo puniri debet:qm̃ si ad excusandũ ĩprudentia ualeret:multa & maxima delicta cõmitterent:& oẽs eo cõfugerent ut se ĩprudentia lapsos esse dicerẽt.

deinde utrum data sit opera:ut scirent:an non:deinde utrum casu nescierit an culpã. Nam qui se propter uinum:aut amorem:aut iracũdiam fugisse rationem dicet:is animi uitio uidebitur nescisse non imprudẽtia. Quare nõ imprudentia se defendet: sed culpa cõtaminabitur. deinde coniecturali constitutione quæretur utrum sciẽrit an ignorauerit: & considerabitur satis ne imprudentia præsidii debeat esse cum factũ esse cõstet.

De fortuna.

CVm in fortunam causa conferetur: & ea re defensor ignosci dicet reo oportere: eadem omnia uidentur consideranda: quæ de necessitudine præscripta sunt. Etenim omnes hæ tres partes purgationis inter se finitimæ sunt:ut in omnes eadem fere possint accõmodari. Loci cõmunes in his causis accusatoris contra eum qui eum se peccasse confiteatur: tamen oratione iudices demoretur. defensoris humanitatem misericordiam: uoluntatem in omnibus rebus spectari conuenire: & quæ consulto facta non sunt in eis fraudem esse non oportere.

De deprecatione.

DEprecatione utemur: cũ fatebimur nos peccasse:neq; id ĩprudenter:aut fortuitu: aut necessario fecisse dicemus:& tñ igno-

CVm in fortunã causa &c. Vltima purgationis pars est: cum in fortunam facti causa transfertur. De cepiõe exemplũ fuit. Qui interclusus imbribus & ab imbris obsessus. exercitum amisit & maiestatis accersitus se per fortunã excusare uoluit:de qua re multa a nobis supiore libro dicta sunt. Oĩa in hac controuersia cõsiderãda dicit esse: quæ & in necessitate: & has tres purgatiõis ptes uidelicet necessitatẽ:ĩprudẽtiã: fortunã sic inter se similes atq; affines esse:ut quicquid de una præcipit: de aliis quoq; præcipi uideatur. Ea re. per fortunam, quam euitare nõ potuit. Eadem omnia &c. an culpa in fortunam inciderit reus:& utrum expertus omnia fuerit:ne in fortunam incideret:an negligentia inciderit sicut de Cæpiõe qui imbrium effusorum sub antrum cũ exercitu uniuerso se recepit. Hæ tres partes. Necessitas imprudẽtia:fortuna. Finitimæ uicinæ similes. Loci cõmunes:trium partiũ supradictarum qui sint loci cõmunes tam accusatoris:q̃ defensoris nũc ostẽdit. & est accusatoris cõmunis locus: cũ dicit: nihil est iudices quod remorari suppliciũ debeat cũ hic peccatũ fateaf: nõ ne impudens nimiũ est qui se peccasse non negans ueniã sibi dari postulat. Magna mihi credite peccãdi potestas relinquetur:si semel ĩstitutũ fuerit:ut non de facto:sed de facti cã quæraf. Defensoris &c. locus cõmunis defensoris erit:cũ dicet ad iudices humanitatẽ pertinere: non ut factum sed ut causam facti intueatur:& erit locus a partibus honesti: nã fortitudini clementia & humanitas cõiunctæ sunt. Misericordia:qua uti in eos iudices cõuenit quos apparet inuitos peccasse:uolũtate ubi uolũtas nõ fuerit:ibi nec peccatũ esse potest:nemo .n. nisi ex uolũtate peccat:& Liuius de lucretia sic ait:mentẽ peccare non corpus & unde cõsiliũ abfuerit:culpam abesse:quod & nostra tenet religio. Aurelius autem Augustinus multa de hac re libro de ciuitate dei primo:grauiter & sancte disputat. Fraudem:penã uocabulũ iuris est: Virg. agnosces uentosa ferent cui præmia fraudẽ. Salustius in Catilina:sine fraude ab armis discedere. Cicero in epistola ad Lentulũ:si quid ex his rebus quas tibi fortuna largita est: nõ nullorũ hominũ pfidia detraxerit:id maiori illis fraudi:q̃ tibi futurũ q̃uis accipi & pro piculo in his locis posuit.

DEprecatio. Concessio in duas ptes diuisa fuit: purgationẽ & deprecationem: de purgatione & eius partibus dictũ est:deprecatio superest:de qua nunc præcepta tradit: in hac nõ defensio facti:sed ignoscendi postulatio continetur. Nam reus & peccasse & consulto peccasse confitef:& tamen postulat ut ignoscaf:raro in iudiciũ uenire potest:iudices enim iurati sunt:quos neces-

se est pœna cum afficere: qui peccatū confitetur: & nihil inuenit in qđ peccati causam reiiciat: in senatū uel in cōciliū populi uenire potest: uel apud principem & imperatorē tractari ideoq; de ea pcepta dat: quibusdam deprecatio non uidetur constitutio esse quia cōtrouersiam nō facit: quæ ubi nō est: esse illic constitutio nō potest utraq; pars in concessione consentit: quo fit ut lis in ea esse nō possit: cōstitutio autem omnis ex intentione & depulsione oritur: & sic diffinitur. Constitutio est prima deprecatio defensoris cū accusatoris insimulatione cōiuncta: sed est reuera in cōcessione constitutio: q̄uis de facto cōtrouersia nō fit: nam cū uenia postulatur: de ueniæ concessione lis oritur ignoscendū ne sit: an non hoc modo: peccasti: peccaui: & consulto peccaui: sed ignoscendū mihi est: nā talis sum ut ignoscendū mihi sit. Accusator negat talem esse ut ignoscendū sit. In deprecatione quotiēs apud senatū: & apud populum: & apud principem: & ubicunq; iuris clemētia est: tractat: plurimū ualent: ut Quintilianus ait: ex ipso qui reus est: hæc tria inuita pcedere: si innocēs: si bene meritus: si spes in futurū innocenter uicturi: & in aliquo usu futuri. præterea si uel aliis incōmodis: uel psenti periculo: uel pœnitētia uideatur satis pœnaq; dedisse: extra nobilitas ppinqui: amici: in eo tñ qui cognoscit plurimū ponendū: si laus potius misericordis: q̄ reprehensio dissoluti cōsecutura est: sed quibus locis utraq; pars uti in hac cōstitutione possit: aptius & copiosius ostēdit Cicero nos peccasse: ut si fateatur ligarius se nō imprudenter: nō necessitate: aut fortuito casu cōpulsum fecisse cōtra Casarē. Si plura aut maiora &c. A cōparatiōe locus erit: cū sic argumentabimur. Est a sit cōparatio pariū: maiorū minorū in quib⁹ hæc considerant: numerus: uis: species. Hic numerus tangit & uis: plura bona & maiora: sunt malis paucioribus anteponenda: cōtra plura mala sunt paucioribus bonis anteferenda.

sci nobis postulabimus. Hic ignoscēdi rō quærit ex his locis. Si plura aut maiora officia q̄ maleficia uidebunt constare: si qua uirtus: aut nobilitas erit in eo q supplicabit: si q̄ spes erit usui futura; si sine supplicio discesserit: si ille supplex: & māsuetus & misericors in potestatibus ostendet fuisse: si ea quæ peccauit: non odio: non crudelitate: sed officio & recto studio commotus fecit: si tali de causa: aliis quoq; ignotum sit: si nihil periculi nobis futurum uidebitur: si eū missum faciemus: si nulla a nostris ciuib⁹ aut ab aliqua ciuita

Dicet ur igitur: si tamē dici poterit: profuisse eum prius: qui sibi ut ignoscatur: postulat & plura ac maiora eius beneficia extitisse: quam maleficia: ut ab eo plus boni quam mali profectum esse uideatur: hoc modo dicis contra te deiotarum facere uoluisse: & magis cum Pompeio sensisse: nō negat sed ut ignoscas postulat: quod tu facere debes: quoniam sæpe ante profuit: Sæpe in magnis periculis rei pub. nostræ affuit sæpe pro populi romani honore grauissima & periculosissima bella gessit. Si qua uirtus: ut fortitudo si pro imperatore dicimus & scientia rei militaris: ut multarum rerum cognitio: si pro philosopho orationem habemus. Locus autē erit ab attributis psone: uidelicet ab habitu. Nam uirtus est habitus animi natura modo rationi cōsentaneus. Nobilitas: ut in deiotaro nomen regiū de quo Cicero in oratione qua illū defendit: sic ait: semper nomen regiū in hac ciuitate sanctum fuit. Sotiorum uero regum & amicorum sanctissimū: & erit locus a fortuna: in qua cōsiderat liber an seruus: nobilis an ignobilis: diues: an paup. Si qua spes erit &c. Locus hic erit a causa ratiocinatiua in qua spes est cōmodi consequendi: aut uitandi incōmodi: ostendemus eiusmodi reum esse: ut aliquando reipub. utilis esse possit: si ei uenia data fuerit: ut si dicat casari: proderit tibi deiotarus si parcere animū induxeris. Si ille supplex &c. Locus hic ab honesto erit æquum est ut qui in alios misericors fuit: is misericordiā cōsequat: deiotarus semp in subditos mitis & misericors fuit: in ciues romanos liberalis mansuetus: & humanus: Quare meret ut misericors in eū & hūanus sis.

Si ea quæ peccauit &c. hic purgatio uidetur esse per imprudentiā: peccauit sed imprudens. Nam benefacere se existimauit. Multum autē ad impetrādum ueniā hoc facit: cū dici potest. Exemplū est de ligario: qui recte facere se existimauit: cū prouinciam Africam retinuit. Quoniam cū senatus: legauerat: cui ipse eo tempore paruit: cū parere necesse erat: ut in oratione pro illo habita ait Cicero. Non odio. non peccauit q odisset: sed ut senatui pareret. Nec crudelitate: non crudelitate cōpulsus est: sed ciuili discordia.

Officio: ad se enim pertinere existimabat: ut rei pub. partes sequeretur: ut senatus dicto audiens esset: ab eo. n. missus fuerat. Si tali de cā &c. argumētū erit a simili: quotiens ōndet in tali cā aliis quoq; ueniā datā esse: sicut in oōne pro ligario Ci. ōndit ueniā M. Marcello datā: q & ipse ut ligarius cū pōpeio cōtra Casarē senserat his uerbis: fac igit qđ de hoīe nobilissimo & clarissimo. M. Marcello restituto fecisti: nup i curia: Nunc idem in foro de optimis & huic frequentiæ pbatissimis fratribus: ut concessisti illū senatui: sic da hunc populo: cuius uoluntatem charissimam semp habuisti: idē in oōne pro deiotaro. Multa sunt tuæ clemētiæ monumēta: sed maxime eoꝝ in columitaris: quib⁹ salutē dedisti; quæ si in priuatis gloriose sunt: multo magis cōmemorabunt in regibus. Si nihil ab eo piculi &c. Rursus a cāusa ratiocinatiua argumentū erit: cuius pars est ratio uitandi incōmodi: ut si pro ligario dicatur aut deiotaro: nunq̄ eos abfuturos casari: & semp illi obnoxios futuros. Si nulla &c. hic locus erit a laudabili: qui semp sumitur ab auctoritate alicuius uel hoīs uel ciuitatis cū id facere aliquem hortamur: magnos uiros aut res pu. cōprobaturas dicimus: sicut Cicero in oratione pro ligario magnā ait laudē Casarē adepturū ligario conseruato

rio conferuato:his uerbis & si ille dies tibi gloriosissimus:populo romano gratissimus fuit:noli obsecro dubitare.C.Cæsar similē illi gloriæ laudē q̄ sepissime q̄rere nihil est enī tam populare q̄ bonitas:nulla de uirtutibus tuis plurimis nec gratior:nec admirabilior est.hoīes.n.nulla re ꝓpriis ad deos accedūt: q̄ salutem hoībus dādo. Loci cōmunes ad extremū his utimur.Et ab humanitate sumimus fortuna misericordia rex cōmutatione ab humanitate cū humanitate potius quā crudelitate iudices dicimus uti debere. Quod facit Ci.in orationibus pro Ligario & Deiotaro a fortuna:cū dicemus eoꝝ misereri oportere qui ꝓpter fortunā:non malitia in miseriis sint.

te uituperatio ex ea re suscipietur. Loci cōmunes de humanitate:fortuna:misericordia:rerum cōmutatione. His locis omnibus ex contrario utetur is qui cōtradicet: cum amplificatione & enumeratione peccatorum. Hæc causa iudicialis fieri nō potest:ut in primo libro ostēdimus:sed qđ pōt:uel ad senatū uel ad consiliū uenire non uisa est supersedēda.

De remotione criminis.

Cvm a nobis crimē remouere uolem⁹:aut i

Misericordia cū dicemus misereri hoīs esse quod Cic.facit pro Ligario a rerū cōmutatione cū ostēdemus illū pro quo dicimus i splendore & dignitate prius fuisse:nā squalidum & abiectū incapitis periculū adduci. Vt si deiotarus qui ueniā dare aliis sæpe cōsueuerat supplicans & ueniā postulās ostendatur:mutabilitas aūt fortunæ ad misericordiā elicidēdam plurimū ualet. His locis oībus.omnibus inquit his cōtraria dicere accusator debet.Et nō solū cōmunes defensoris locos sed etiam proprios impugnare. Et ubi plura & maiora reus dixit esse officia quā maleficia ostēdere ipse debet plura & maiora maleficia esse quā officia ubi nobilitatē reus respiciēdā inquit cōtra accusator nullā nobilitatē peccantibus auxilio debere esse cōtendet:& quāto nobilior q̄s sit tāto peccatū eius grauius uideri.Nā omne animi uitiū tāto cōspectius in se crimē habet quāto maior q̄ peccat habetur.ubi reus uirtutē dixit illic accusator uitium ostēdat:si poterit: omnia deniq̄ impugnet.

Cū amplificatione locus est cōmunis quotiēs peccatū exaggeramus.Nam ut defensor ad cōmiserationem flectere iudicē studet:sic accusator ad indignationē cōcitare nititur:& quotiēs peccauerit:& ubi peccauerit dicēs. Hæc causa idem dixit libro primo.Nō uenire in iudiciū deprecationē etiā pro Qu.Ligario dicēs testari uidetur:his uerbis.causas Cæsar egi multas equidē tecū:dum te in foro tenuit ratio honorum tuorū:certe nūq̄:hæc ignoscite iudices.errauit.lapsus est:nō putauit si unquā post hac & cætera. Quo autem pacto in iudicium uenire possit:si quādo ueneritt etiā demonstratū est. Cū a nobis &c. Vltima pars est iuridicialis assumptiuæ:ex remotiōe criminis.Quotiēs eius intētio facti qđ ab aduersariis infertur in alium:aut in aliud dimouet:id fit bipartito:nam tum cā tum res ipsa remouet. Causa ut de eo qui publiū Sulpitiū occidit:& iussu consulū se fecisse dicit.Res ut de eo qui quod testamēto facere iussus esset:ideo se nō fecisse dicit:quoniā plæbiscito facere uetetur. Hæc superiore lib.exēpla posita sunt: gracchi & mancini Quintilianus ponit.In rhetoricis de inuentione legatorū rhodiorū & adolescētis qui in foedere quod cū samitibus factū est:portam tenuit exemplis utitur Ci.Multa item ex historiis sumi possunt:ut de Seruilio Hala:qui Sp.Melium Cincinnati dictatoris iussu obtruncauit. Quo pacto hæc cōstitutio tractanda sit ostendit. Aut in rem ut in legem. Aut in hoīem ut in consules ut in dictatorem ut in deum.Quod facit Orpheus apud Ouidium cū ad inferos descēdisset:& a plutone increparetur. Nam causam facti in amorem cōfert a quo etiā plutonē ipsum uictū aliqn̄ dicit. Quærendū est pīmū.Cū inquit in hoīem facti causa confertur:intuendū est potuerit ne homo iubere: & parere ne ei necesse fuerit. Qui Sulpitiū a se occisum cōfitetur:in consules.Qu.Pompeiū &.L.Syllam causam cædis transfert quos iubere potuisse ostēdit.Quoniā cōsules erant:eosdē dicit rationē attulisse cur id fieri liceret. Quia hostis patriæ a senatu iudicatus fuerat Sulpitius cū legē tulisset:ut ꝓuincia quæ senatus decreto demādata Syllæ consuli fuerat.C.Mario demādaretur. Potuerit tantū &c.Consul licet summū imperiū sit: nō tamen uidere potest quod contra senatus auctoritatem esse uideatur uel cōtra leges publicas:ergo locus erit ab his quæ ad idem dialectici appellant:ut pater & filius quorū alterum sine altero esse non potest:rhetores sub eadem ratione cadentia nominant. Vt si hic potuit imperare hic potuit iubere & contra. Et quoniā modo &c.Locus hic erit ex disperato:quod in adiunctis negotio continetur: insunt aūt ei repugnantia: sedere:non sedere.ambulare : non ambulare potuisse iubere:non potuisse iubere si potuit iubere parendum fuit.si minus parendum non fuit. Honestæ ut dicatur potuisti obsistere impantibus cōsulibus: nō potui qa senatus consentiebat ut hoc fieret:dedendus est hostibus:una cum mancino quod portam tenuisti:nō sum dedēdus:qa mancinus imperauit.Atqui imperare ille nō potuit.Quoniā fœdus cōtra rēpub.factum est:in quod neq̄ senatus neq̄ populus consensit.Est autem locus ab animi affectione : quæritur enim sponte ne an persuasione quis inductus aliquid fecerit. Sine periculo quoniam dicet reus:si non fecissem poenas dedissem:parendum enim est magistratibus cum iusta imperant.Si maxime ita sit. Argumenti intētio est: qua in omni iuridiciali statu & ueniali ferme utimur.Cū esto sit dicimus.Quod ait reus. Sed satis ne sit ad excusationem uideamus esto consules iusserint: & iubere potuerint. Quæro tamen a uobis iudices num ignoscendum ei sit: q alieno inductu peccauerit quod si concedetur nul-

lus erit pene dies quo nō aliquid sceleris cōmittatur. Quod alicuius iussu reus se fecisse dicet. Deinde in coniecturalem &c. in omnem constitutionem iuridicialem coniectura incidere potest siue imprudentia quis: siue fortuna: siue necessitate se defendat. Consulto si ostendi poterit impulsiua aut ratiocinatiua causa uenisse ad maleficium. Vt fecisti: quia oderas: fecisti ira: aut metu. Hæc eadem fere: ideo fere dicit quia cum in rem confertur causa: a personæ attributis argumenta sumere nō possumus.

rem aut hominem nostri peccati causam cōferemus si causa in hominem conferetur: quærendum erit primum potuerit ne tantum quantum reus demonstrabit is in quem causa conferetur: & quonam modo: aut honeste aut sine periculo potuerit obsistere: si maxime ita sit num ea te concedi conueniat: quod alieno inductu fecerit. deinde in coniecturalem trahetur controuersiam: & differetur num consulto factum sit: si causa in rem quandam conferetur: & hæc eadem fere: & omnia quæ de necessitudine præcepimus consideranda erunt.

De argumentationibus expoliendis.

Quoniam satis ostēdisse uidemur quibus argumentationibus in unoquoqꝫ genere causæ iudicialis uti cōueniret: consequens uidetur: ut doceamus quemadmodū ipsas argumētationes ornate & absolute tractare possimus: nā fere non difficile est inuenire quid sit causæ adiumēto: difficillimum uero est inuētum expolire & expedite pronūciare. Hæc enim res facit ut neqꝫ diutius q̄ satis sit in iisdem locis cōmoremur: neqꝫ eodem identidem reuoluamur: neqꝫ inchoatam argumentationem relinquamus: neqꝫ incōmode ad aliā deinceps trāseamus.

Quoniam satis ostendisse &c. De constitutionibus earumqꝫ partibus iam præcepta dedit Cicero: idem etiam quibus locis tum accusator tum defensor uti posset & deberet ostendit. Nūc quomodo iidem loci exornari possint quoqꝫ ordine collocari instruiqꝫ nos admonet. Non enim tam difficile est inuenire quo inuenta ornare: & expedite pronunciare est autem Transitio: nam & quæ dicta sunt breuiter repetit: & quæ dicturus est proponit. uidemur. uitat arrogantiā hoc uerbo. Quibus argumentationibus. Locis & argumētis. argumentatio nō nunquā pro argumento & sede argumēti ponitur: differt tamen inter locum argumentū & argumentationē. Nam locus est sedes argumēti in qua latet: & ex qua petendum est argumentum uero ratio probationem præstās qua colligitur aliud per aliud: & quæ qualiter est dubium per id quod dubium non est cōfirmat. Argumentatio ipsa est tractatio argumēti dilatatio atqꝫ exornatio. Duo autē Argumētationem significare & Cicero ostendit cū ait. Nam & argumētatio nomine uno res duas significat: ideo ꝙ & inuentū in aliquā rem probabile aut necessarium argumētatio uocatur: & eius inuenta artificiosa expolitio. In uno quoqꝫ genere causæ iudicialis: quecūqꝫ causa iudicialis sit siue Cōiecturalis: siue legitima: siue iuridicialis. Ornatæ quoniam argumēta dilatantur & amplificantur: nō autem minutis interrogatiunculis & concisa nimis oratione: quod facit dialecticus absoluūtur. Absolute: pfecte: ut partibus suis omnibus constet: absolutum enim id uocatur cui nihil deest: & siue tres partes habuerit: siue quatuor: siue quinqꝫ absoluta argumentatio appellabitur: modo nihil omittat necessarium nihil dicat superfluū. Nam fere &c. Vere de argumētatione faciēda præcipiēdum fuit: quā inuenire quæ causæ prosint: unusquisqꝫ facile potest: inuenta uero exornare & expedite pronūciare difficile est: idem sic ait libro de inuētione. Atqꝫ inueniri quidem omnis ex his locis argumentatio poterit inuentam exornari: & certas in partes distingui & suauissimū est: & summe necessariū: & ab artis scriptoribus maxime neglectum & paulo post magna cū cura & diligētia locus hic omnis cōsiderandus est quod nō solū rei magna utilitas est: sed præcipiendiqꝫ summa difficultas. Hæc enim res utilitatem ostendit quā nō mediocrem orator consequitur: cum expolire argumēta & expedite pronunciare didicerit. Quadrupex autem est ut a Cicerone proponitur: prima ne diutius q̄ necesse est: in aliqua argumētatione immoremur. secūda ne eodē idētidem reuertamur. tertia ne incohatam argumētationē relinquamus. quarta ne ad aliā incōmode transeamus. Ne diutius &c. Nam certo numero partiū diffinitur argumētatio: illis absolutis ad aliam argumētationē intelligimus transeūdum esse. Nec eodem: ut uno tractato argumento ad illud idem reuertamur. Neqꝫ inchoatam: nam cū partes argumētationis cognouerimus: nō prius relinquemus q̄ eam absoluerimus. Incōmode si nō aperte sequentē argumētationē cum superiore cōiunxerimus: & ex abrupto transitum fecerimus. Itaqꝫ hac ratione &c. Nō solum inquit nostra: sed & auditorū memoria iuuari hac ratione poterit. Cū eni in suas partes eam diuiserimus: & unā quēqꝫ suis argumētationibus cōfirmauerimus quid in unaquaqꝫ dictum a nobis fuerit: & nos meminisse poterimus: & auditores percipere ac memoriæ cōmendare. Ergo absolutissima &c. Quid Enthymema: Quid epicherema sit: Quid inuicem differant: in principio huius secundi libri ex Quintiliani auctoritate

ostensum est:cum autem de materia a Cicero.dictum sit:hoc est de locis qui sex fuerunt:probabile collatio:signum argumẽtum:cõsecutio. Approbatio in qbus oĩa psonæ & negotio attributa cõtinẽtur:cõsequens fuit ut de epicheremata quã argumẽtationẽ nos uocamus:præcepta traderẽtur. Hæc ad elocutionem ptinet:ex dialectica sumit:sed latius a rhetore tractatur:estq; artificiũ nõ inueniendi sed dicẽdi: & fit duobus modis:qd & Aristoteles dicit aut p inductionẽ:aut per syllogismũ quem nos ratiocinationẽ appellamus. Aristo. inductionẽ dicit esse qua animus auditoris ab eo qd nõ dubiũ ad credẽdũ id quod dubium est inducit:hac phi utũtur:& Ci. in rhetoricis de inuẽ. phisicum de inductiõe exemplũ dat quo Socrates refert Aspasiam cum xenophontis uxore:& ipso xenophonte locutam esse ratiocinatio est oratio ex ipsa re probabile aliqd eliciens;quod expositũ & per se cognitum sua se ui & ratione cõfirmet: hæc ad syllogismos pertinet:quorũ aliqui qnq; partes:aliqui tres:aliqui quatuor:aliqui sex fecerũt. Cic. & hic & libro de inuẽtione qnq; esse defendit. Quint. & si hoc improbat Cic. tres solũmodo uidẽtur partes esse:id quod quæritur:id per qd probat:deinde id qd ueluti ex psensu antecedẽtium adiicitur: ut sit prima pars intentio:secũda assumptio:tertia cõnexio.

Itaq; hac rõne:& ipsi meminisse poterimus qd: quo quo loco dixerimus:& auditor cũ totius causæ tum uniuscuiusq; argumẽtatiõis distributionẽ pcipere & meminisse poterit. Ergo absolutissima ac pfectissima argumẽtatio est ea quæ in qnq; partes est distributa: ppositionẽ:rõnẽ:rõnis cõfirmationẽ: exornationẽq;: cõplexionem: propositio est p quã ostendimus summatim qd sit:qd probare uolumus. ratio est cã quæ demonstrat id uerũ esse quod intendimus breui sub-

Nam cõfirmatio primæ partis ac secundæ exornatio eisdem ingt cedere possunt:quibus subiiciũtur in tribus partibus quas facit:nõ esse semp eandẽ formã dicit Quint. sed unam in qua idem cõcluditur quod intenditur:ut aĩa ĩmortalis est. Nam quicqd ex se ipso mouetur:ĩmortale est:anima aũt ex se ipsa mouetur:immortalis igitur est. altera est complexio non par intentioni sed uim habens parem:ut mors nihil ad nos: nam quod est dissolutũ: sensu caret. Quod autem sensu caret nihil ad uos. In alio genere non eadem propositio est quæ concessio:ut omnia animalia meliora sunt q̃ inanima. nihil autem melius est mũdo: mũdus igitur animal est. Epicheremata nullo differunt a syllogismis:nisi q plures habent species:& uera ueris colligunt:idest necessaria necessariis. Epicherematis circa credibilia usus est. Nam si contigeret:semper cõtrouersiam probare confessis uix esset in hoc genere usus oratoris *Syllogismus est*. *Si peperit*:cum uiro concubuit: peperit autem:igitur cum uiro concubuit:hic ueris uera probantur. Sed cum dicitur si puluis in calceis erat ex itinere fuit. at qui puluis in calceis erat ergo ex itinere fuit uel hoc modo si uestis erat cruentata cædes ab eo facta fuit sed uestis erat cruẽtata ergo cædes ab eo facta fuit. Hæc credibilia sunt nõ necessaria: & sunt Epicheremata quæ nõ nuda tractantur ab oratore sed rationibus multis & exornationibus dilatantur: amplificanturq; Epicherematis Quinq; partiti exempla duo in rhetoricis de inuẽtione ponit Cicero:quorum alterum cuius propositio est melius curantur quæ consilio geruntur quã quæ sine consilio administrantur ad mores pertinet. alterum cuius propositio est omnes leges iudices ad cõmodum rei pub. referri oportet ad causam legitimam de scripto & sententia. Ergo absolutissima &c. quando tantũ utilitatis argumentatio affert. Sciendũ est inquit absolutissimã eam esse quæ quinq; partibus constat. Nec ab re dixit absolutissimam:quoniam est quæ ex tribus aut quatuor partibus constat:sed perfectissima nõ est. eadem autem ratione argumẽtatio tractata aliis quadripartita:aliis quinq; partita uidetur. Nam sunt qui rationem propositioni exornationem assumptioni:subiiciant. Cuius sentẽtiæ diximus & Quintilianũ fuisse Ciceroni illa Cõmodior partitio uidetur quæ in quinq; partes distributa est:quã omnes ab Aristotele & Theophrasto profecti secuti sunt. Propositio argumẽtationis quinq; partitæ quamlibet partem more suo diffinit ab eo quod efficiat. Vt quid efficit propositio?ut illud sũmatim intelligatur:quod probare intendimus. Ratio quid efficit ratio?ostendit uerum esse quod probare intẽdimus. Rationis cõfirmatio. hæc multis indiget rationibus:ut breuiter expositam rationem confirmet quã assumptionem Cicero appellat in rhetoricis de inuẽtione parũ prodesset rationẽ propositionis probasse:nisi assumptiue rationis probaretur. Exornatio. Quid hæc efficitur?ut res honestatur & locupletetur ab exemplis:q̃ sunt a maiori ad minus & cõtra a similibus repugnantibus cõsequẽtibus absurdis & cæteris magis speciosa est & elegans exercitatio:quæ necessaria. Honestandæ: ornandæ. Locupletandæ:augendæ & dilatandæ:quod non facit dialecticus: Confirmata per rationem & rationis confirmationem. Complexio per hanc quod conficitur ex omni argumẽtatione breuiter exponitur exempla argumentationũ licet innumerabilia inuenire sed illa imprimis pulchra est:qua apud Ciceronẽ in Catone maiore Architas tarentinus uoluptatem impugnat hoc modo. Nulla capitalior pestis quã uoluptas corpis hoĩbus a natura data est ppositio est:ratio cuius uoluptatis auidæ libidines temere & effrenate ad potiũdũ incitant cõfirmatio seqtur q̃ multiplex hinc patriæ pditiones:hinc rerũ publicarũ euersiões:hinc cũ hostibus clãdestina consilia nascunt. Nullũ deniq; scelus:nullũ malũ facinus est ad qd suscipiendũ non libido uoluptatis impellat:stupra uero & adulteria & omne tale flagitiũ nullis aliis illecebris excitat nisi uoluptatibus. Cumq; hoĩ siue natura siue qs deus nihil præstabilius mẽte dederit huic,diuino muneri atq; dono nihil

est ram inimicũ q̃ uoluptas. Neq; enim libidine dominante temperantiæ est locus omnino neq; uoluptatis in regno uirtus potest cõsistere seqtur exornatio qđ quo magis intelligatur: fingite animo tantã aliquẽ incitatum uoluptate corporis quãta percipi potest maxima nemini dubiũ est quin tam diu dum ita gaudeat nihil agitare mẽte nihil cogitatione cõsequi possit. Quo circa nihil tam detestabile est tamq; pestiferũ q̃ uoluptas & hæc complexio erat. Causam ostendemus ulyssi &c. exemplũ subiicit quinq; partitæ argumẽtationis: quod superius quoq; positũ est de Vlysse qui a teucro arcessitur capitis: ꝙ Aiacem in silua occidisset. Eum enĩ cũ cruentato gladio inuenerat iuxta occisi fratris cadauer qui cũ rescisset: quæ per insaniam fecisset: gladio incubuerat. In cõiecturali itaq; causa hæc erit argumẽtatio. Nam sic Teucer intendit. occidisti aiacem: nõ occidi respondet ulysses: & quæstio est an occiderit. Multe enim afferri possunt suspitiones: & si nõ occidit qbus uerisimiliter ostendi potest occidisse quia inimicus erat qa timebat quia a tali crimine alias nõ abfuerat: qa cũ cruẽtato gladio inuentus est. Quæ omnia Argumẽtatio hæc quã in Vlyssem accusator intẽdit cõpræhendisse uisa est. Causam propositio est. Causam ostẽdemus iudices Vlyssi fuisse quare Aiacem interficeret. Inimicum enim &c. Ratio est propositiõis: quæ sumit a probabili: quod diuidit ĩ cãm & uitã. Cã ĩducit hoĩem ad maleficiũ cõmodorũ spe: aut incõmodorũ uitatiõe ul tandi autẽ ĩcõmodi rõnẽ ulysses habuit: qa inimicum acerrimum de medio tollere uoluit a quo summũ periculũ metuebat hæc ratio breui subiectione propositionem ueram esse demonstrat. Videlicet illo &c. Confirmatio est rõnis: quæ ex pluribus cõstat argumentis & est locus a contrario qđ sic diffinit: cõtrariũ ẽ qđ positũ ĩ gñe diuerso ab eo cui cõtrariũ eẽ dicit plurimũ distat ut frigus a calore: uita a morte: Contraria sunt in columis & non in columis: salus & mors. Sperabat. alia rõ quæ tñ eadem uidetur cũ præcedẽti: quid. n. distar illo incolumi se in columen non futurũ: & sperabat illius morte salutẽ sibi cõparare! Consueuerat. hic locus a uita sumitur per cõsuetudinẽ ait enim supra deinde uita hoĩs ex antefactis consideranda est primũ igit quæretur nunquid simile fecerit uel aliquando in similem suspitionem uenerit Mors indigna palamedis: Qui ulyssis fraudibus & falsis criminatiõibus lapidibus a græcis ĩteremptus est: ut in secundũ æneidos seruius scribit. Ergo &c. non solum in fine argumentationis sed etiam partium eius: si longiores fuerint conclusio. desideratur & fieri id solere ĩ rhetoricis de inuentione Cicero docet hic confirmatio rationis quoniam longior fuit per epilogum concluditur quod ideo fit: ut auditorum memoria renouetur. Ergo ex his quæ supradicta sunt causam ulyssi fuisse apparet: cui aiacẽ occiderit. Metus periculi locus a causa ratiocinatiua. Consuetudo a uita. Omnes enim &c. Exornatio est: quæ exemplis constat a maiori ad minus & econtra a contrariis: a similibus quæ omnia sunt adiuncta negotio. Hic a minori ad maius exornatio fit. Et si inquit ne minora quidem peccata homines sine causa suscipiũt maiora sine causa eos nõ suscipere certum est. Maxima autem perdẽdi Aiacis Vlyssi causa extitit. Si multos &c. in parte exornationis quæ a minori fit ad maius uim maximam natura habet. Cum enim causa aliqua crimen aliqđ paruũ cõmitti probatur rem magnam: magna de causa cõmitti facile persuadetur. Et si inquit pecuniæ spes aut imperii cupiditas ad maleficium impellunt: quãto magis salus & cõseruatio uitæ impellere debet. Si plures uerã ea esse oportet: a quibus similitudo ducitur ut negare nemo possit: pecunia autẽ ad maleficium multos impelli nemo negare audebit. Si multi rursus a minori ad maius camparatio est: si inquit multi fraude maxima ob paruum lucrum usi sunt. Cui mirum esse debeat ob magnum lucrum Vlyssem ad cædem Aiacis descendisse: compendiũ autem utilitatem significat: dispẽdium uero damnũ Plinius in naturali historiali cum olei uel lignorũ compendio aliquid coqui dicit: hoc est cũ minore impensa & reseruatione: & sic dicam olei & lignorum. Significat compendiũ & uiam breuiorem. Ouidius. Et per compendia montis præcipitata ruit. Lucanus item ait Dispendia siluæ prouia longiore Est Compendium & breuis alicuius artis præceptio. Cõmutarunt: hoc est ut lucrũ facerent fraude maxima usi sunt: ut pro lucro fraudem dederint. Cui mirũ cãm habuit aggrediẽdi maleficii Vlysses metũ uidelicet

iectione. Rationis cõfirmatio est ea quæ pluribus argumentis corroborat breuiter expositam rationem. Exornatio est qua utimur rei honestandæ: atq; locupletandæ causa confirmata argumẽtatione. Complexio est quæ concludit breuiter colligens partes argumẽtationis. Hisce igitur quinq; partibus ut absolutissime utamur hoc modo tractabimus argumentationem. Causam ostendimus Vlyxi fuisse quare interfecerit Aiacẽ. Inimicum enim acerrimũ de medio tollere uolebat: a quo sibi non iniuria summũ periculũ metuebat. Videbat illo incolumi se incolumẽ nõ futurum sperabat illius morte salutẽ sibi comparare consueuerat si iure nõ poterat iniuria q̃uis inimico exitũ machinari: cui rei mors ĩdigna Palamedis testimoniũ dat. Ergo & metus periculi hortabatur eũ interimere a quo supplicium uerebatur: & consuetudo peccandi maleficii suscipiendi remouebat dubitationem. Omnes enim cum minima de causa peccata suscipiunt: tum uero illa quæ multo maxima sunt maleficia aliquo certo emolumẽto inducti suscipere

conantur. Si multos induxit ĩ peccatũ pecuniæ ſpes: ſi cõplures ſcelere ſe cõtaminauerunt imperii cupiditate. Si multi leue cõpẽdium fraude maxima cõmutauerunt. cui mirũ uidebitur iſtum a maleficio propter acerrimam fortitudinem nõ ſe temperaſſe. Virũ fortiſſimũ: integerrimũ: inimicitiarꝫ perſequẽtiſſimũ: iniuria laceſſitũ: ira exuſcitatũ: homo timidus nocens cõſcius ſui peccati inſidioſus inimicũ incolumẽ eſſe noluit: cui tãdem hoc mirũ uidebit᷑. Nam cũ feras beſtias uidemꝰ alacres & erectas uadere ut alteri beſtiæ noceãt: nõ incredibile eſt putãdũ iſtius quoqꝫ animũ ferũ: crudelem: atqꝫ inhumanũ cupide ad inimici pniciem profectũ: præſertim cũ in beſtiis nullã: neqꝫ bonam: neqꝫ malã rõnẽ eſſe uideamꝰ. In iſto plurimas & peſſimas rõnes ſemp fuiſſe intelligamus. Si ergo pollicitus ſum me daturꝫ cãm q̃ inductus ulyſſes ad maleficiũ acceſſerit: & ſi inimicitiarũ acerrimã rõnem & periculi metũ interceſſiſſe demonſtrauit: nõ eſt dubium qn cõfiteatur cãm maleficii fuiſſe. Ergo abſolutiſſima argumentatio ea eſt: quæ quinqꝫ partibus cõſtat: ſed ea nõ ſemp eſt neceſſe uti. tum enim complexioni ſupſedendũ eſt: ſi res breuis eſt: ut facile memoria compræhendatur: tum exornatio pmittẽda eſt: ſi parũ locuples ad amplificandũ & exornandũ res uidetur eẽ. Sin & breuis erit argumẽtatio: & res tenuis aut humilis: tum exornatione & complexione ſupſedendũ eſt. Ideo in omni argumentatione de duabus partibus poſtremis hæc quã expoſui ratio eſt habenda. Ergo ampliſſima eſt argumentatio quinqꝫ partita. breuiſſima eſt tripartita: mediocris ſublata: aut exornatione: aut complexione quadripartita.

¶ De uitioſa argumentatione.

DVo ſunt genera uitioſarũ argumentationũ. Vnum quod ab aduerſario repræhendi põt: idqꝫ pertinet ad cãm. Alterum quod tametſi

qui ueluti quædã neceſſitas eſt: ut parẽdum ei oĩno ſit. Virũ fortiſſimũ. Locus eſt a ſimili p cõtẽtionẽ anthiteta. n. ſunt: q̃ maxime exornationibus cõueniũt. Singula aũt ſingulis opponunt᷑: fortiſſimo timidus integerrimo: nocẽs: inimicitiarꝫ pſequẽtiſſimo cõſcius peccati: ira exuſcitato inſidioſus. Nã cũ &c. exornauit a minori uel maius p ꝯtrariũ: nũc itẽ a minori ad maius ſed p ſilẽ exornat. Si inqt feræ q̃ rõne carẽt feras alias ĩpetu quodã inuadũt: quãto illud magis hoĩes facere par eſt: malos: crudeles: atqꝫ inhumanos q rõne utunt᷑: cũ cã non deeſt: q̃ ad maleficiũ eos impellat. Iſtius Vlyſſis. Neqꝫ bonã neqꝫ malã. Si adeo hoĩ rõ data eſt: qđ Ci. etiã & phi ueteres ꝓbant ne uſos cõmemorẽ. cur malã dixit rõnẽ. Q đ. n. adeo datũ eſt: nõ niſi rectũ: & bonũ põt eſſe deus qdem rõnẽ hoĩ ꝯceſſit: ut q̃ bona ſunt eligat: q̃ mala effugere cõtendat: ſed cũ aliqd peccat: & malũ eſſe qđ peccat intelligit: rõne a deo data male utit᷑ utẽtis igit᷑ uitio ratio mala fit: & uitii noĩe nõ rõnis incipit appellari. Si ergo &c. Cõpleſio eſt: quã fieri p enumerationẽ dixit cum breuiter collatis argumẽtationis ptibus illud infert᷑ qđ ex his cõfcit᷑. Si ergo ꝓpoſitio hæc eſt. Et ſi inimicitiarꝫ &c. rõ. Et periculi &c. rationis cõfirmatio. Nõ eſt dubiũ. hic infert᷑ qđ intendebat᷑. Exornatio in cõcluſione nõ repetit᷑ qa nõ cõficit argumẽtũ ſed locupletat: & ſine ea eſſe illud integrum poſſet. Ergo abſolutiſſima &c. ſicut rõnibus & exẽplis oſtẽſum eſt: illa pfectiſſima ẽ argumẽtatio: quæ qnqꝫ ptita eſt. Sed ea uti nõ ſemp neceſſe eſt. Quoniã nõ ſemp ꝓpoſitio indiget approbatiõe. Cũ qddam pſpicuum in ſe cõtinet. Quod aũt inter oẽs cõſtat approbare nihil attinet ut in hac argumẽtatiõe. Si quo die furtũ Peruſiæ factũ eſt: eo die ego rhodi fui: furari ñ potui: hoc qa perſpicue uerũ eſt nihil attinet approbare. Quare aſſumi ſtatim oportet hoc mõ: fui aũt rhodi eo die: & fit tripartita argumẽtatio rõne & rõnis cõfirmatione pterita: hoc mõ. Aut metuamus turchos oportet. ſi eis non repugnauerimus aut eorum potentiã deſtruamus. At metuere quidem nõ oportet. reliquum igitur eſt ut potentiã deſtruamus. Nõ nũq̃ & complexione ut hic Cice. ait oportet ſuperſederi: cum ad peſpicuum eſt: qđ cõficitur ex ratiocinatione. Quod ſi fit biptita quoqꝫ fit argumentatio. hoc modo. Si peperit: uirgo nõ eſt: peperit aũt ſi ſpirat mortuus non eſt ſpirat autem: Ciceroni autem in rhetoricis de inuentione: oẽm ratiocinationem ſemper concludendũ eſſe uidet᷑ hic a ſeipſo diſſentit. Quot aũt modis cõplexio fiat ex Quintiliani auctoritate ſuperius oſtẽſum eſt. Cicero quoqꝫ in hiſdẽ rhetoricis oſtendit. Parũ locuplex &c. ſi res de qua agitur ſimplex nimiũ fuerit ut ſimilitudines nõ recipiat. Vt ſi cruentata ueſtis fuit: ex cæde fuit: ſed cruẽtata ueſtis fuit igit᷑ ex cæde fuit. In omni. Concludit quod ſuperius præcipit. Duabus poſtremis. exornatione & complexione quæ partinm argumentationis poſtremæ ſunt. Hæc ratio &c. ut ſi res ſimplex fuerint: & tenuis nulla utamur exornatione: ſi ad modum breuis: omittamns concluſionem ꝙ renouare auditori memoriam opus non ſit. Ergo tria oſtendit argumentationũ genera eſſe: unum abſolutiſſimũ quin papertium alterum. Quatuor ſublata uel exornatione uel concluſione: & hoc mediocre eſt. Tertium ſublata utraqꝫ: quod tenue eſt: ſed tamen perfectum.

d Vo ſunt genera &c. Nõ ſatis fuit Cice. quæ facienda eſſent oñdere: niſi etiã quæ uitãda uiderentur: admoneret: docet. n. quo pacto aduerſariorũ cõfirmatio p argumẽtationẽ facta diluat᷑ aut

infirmetur:aut eleuetur in qua re faciéda hisdem locis utimur inuentionis:ex qbus cófirmádi ratio sumpta fuit:cófirmationi aút & cófutationi oís subiacet argumétatio : sed cófutatio tribus modis occurrit ut Quint.docet:aut enim expugnatur intétio:aut assumptio:aut cóclusio:nó nunq̃ oía intentio expugnatur hoc modo.Qui miloné accusabát:sic intédebant:nó debere lucem intueri:qui a se hoíem fateretur occisum qui defendebát sic intentioné expugnabát.iure occidi eum qui insidiatus esset:& qui eú occiderit intueri lucem posse.Expugnatur assumptio oíbus his quæ de refutatióe præcipiútur.ratio nó núq̃ uera est cum præpositio uera nó sit.Aliquádo ueræ præpositionis falsa ratio est:ut Virtus bonú est.Huic ꝓpositioni siqs falsam róné subiiciat:q̄ ea locupletes faciat. Vere intétionis falsa fit ratio. Cóplexio auté uera negatur:cú aliud colligit quæ id qđ ex prioribus ꝯficitur:aut nihil quod ad qóné uidetur pertinere. Nó est uera fit insidiator iure occidit:naȝ qui curauit:ut uim afferat ut hostis:debet etiam ut hostis repelli . Recte igitur Clodius ut hostis occisus est : nó utiq̃ defenosor dicet. Nó dum eni Clodiú insidiatoré fuisse oñsum est sed fit uera Cónexio:recte igitur insidiator ut hostis occiditur:sed ut pót uera esse intétio: & ratio:& tamé falsa cóclusio:ita si illa falsa sunt núq̃ est uera cóclusio. Vt oés scholastici audiút: tu nó es scholasticus:igitur nó audis ꝓpositio uera est:& assumptú eius uerú sed ꝯclusio falsa:nó enim excludit: ut is non audiat qcúq̃ scholasticus nó sit item nullus audit nisi scholasticus:tu nó es scholasticus : igit tu non audis:ergo si ꝓpositio & assumptio ueræ erút Cóclusio falsa esse poterit:sed eadeȝ si propositio uel assumptio falsa fuerit: uera esse nó poterit: ut prioribus exemplis manifeste cognoscitur hæc fere Quint.sed Cicero in rhetoricis de inuétio.enarratius de hac re loqui uidet:quippe qui dicit oém

nugatorium est:tamen non indiget reprehensione. Quæ sint quæ reprehensione cófutare cóueniat:q̃ caute cótemni:atq̃ uitari sine rephensióe nisi exépla subiecero:dilucide intelligere poteris. Hæc cognitio uitiosarú argumentationú duplicem utilitaté afferet. Ná & uitare & argumétatione uitiú amonebit:& ab aliis nó uitiatú cómode reprehédere docebit. Quoniam igitur ostendimus perfectá & plená argumentationem ex qnq̃ partibus cóstare:in unaquaq̃ parte argumentationis:quæ uitia uitanda sunt cósideremus:ut & ipsi ab his uitiis recedere ac aduersariorú argumentationes hac præceptione in omnibus partibus tentare:& ab aliqua pte labefactare possimus.

¶De uitiosa expositione.

EXpositio uitiosa est:cú ab aliqua:aut a maiori parte ad oés cófertur id quod nó est necessario oíbus attributum:ut siquis hoc modo

argumétationé reprehendi:si aut ex his quæ dicta sunt nó cóceditur aliquod unú plurave aut his cócessis complexio confici ex his negatur: aut si genus ipsum argumétationis uitiosum ostéditur: aut si contra firmá argumentationé alia æquæ firma aut firmior ponitur. Quæ omnia subiectis aperit exemplis. Hoc loco uitiosarú argumétationú duo genera dicit esse:cú aut falsa fuerit aut nugatoria:falsa intelligitur cum parté sui aliquá falsam habuerit:nugatoria uero cú ratio lenis & friuola subiecta fuerit:falsa erit ut siqs dixerit nemo est qui nó pecuniá:q̃ sapiétiam malit . Mercatores pecuniam q̃ sapientiam malunt: Igitur nemo est qui non pecuniam q̃ sapientiam malit.Nugatoria uero ut siquis dixerit: danda philosophiæ opera est:qm̃ hoíem uagari nó sinit:sed domi libris affixum tenet:friuola ratio:quæ firma eét:si diceretur qm̃ beatos facit:uel qm̃ moderate quicqd acciderit ferre persuadet. Vnúqd &c.uidelicet cú falsa fuerit argumetatio nugatorúi:nugis:& uerbis minime necessariis cópositú hoc quis falsum non sit:superfluum tñ est:& derisum meretur. Indiget reprahéfione qm̃ supfluú. Quæ sint &c.utrúq̃ dicit & falsuȝ & nugatoriú quó refelli & cótemni possit exéplis ostésurum aliter ea cognosci nó posse. Hæc cognitio duplicé utilitaté uitiosarú argumétationú hac cognitione afferri dicit:in quo attentos auditores reddit.

Quoniá igitur singularú argumentationú uitia se patefacturú ostédit. Plená cui nihil desit.Perfectú in qua nihil supfluú sit. Tentare uná quáq̃ argumétationé:an uera sit núqd probet an uera similitudo sit.

EXpositio.A prima argumétationis pte incipit q̃ expositio uel intétio uel ꝓpositio appellatur: ostédit aút qúo:& qua róne uitiosa esse possit:primú uitiú est:cú id qđ spále est aut multorú nó tamé oíum:táq̃ generale ponit:& oíum esse dr.Secúdum cú id qđ raro fit:oíno fieri negat. Tertiú cú aliq̃ res idonea í collectióe ptermittit. Quartú cú expositio ex falsa ꝯstat enarratóe. Quítú cú nimis lóge repit in rhetoricis de inué.parti hæc prim alia intétióis posuit uitia.primú aút é: si qđ pro credibili súptú é infirmat:q̄ aut ꝑspicue falsú est:hoc mó nemo é q nó pecuniá q̃ sapiaȝ malit:aut ex ꝯrio quoq̃ aliqd hét.hoc mó.Quis é qui nó officii cupidior sit q̃ pecuniæ aut oíno est icredibile:ut si aliqué cóstet e' se auaꝝ & dicat alicui' mediocris officii cá se maximá pecuniá neglexisse:aut si qđ in qbusdá hoíbus aut rebus accidit:id oíbus dicat usu uenire.Hoc mó q paupes sunt iis antiqor officio pecunia est.Qui locus desertus é:in eo cædé factá eé oportet.In loco celebri hó occidi q potuit:aut si id qđ raro fit fieri:oíno negat ut nemo pót neq̃ prætereús neq̃ uno aspectu in amoré incidere. Ab aliqua aut minore parta &c. Vt uitiú hoc quo pacto fiat facili' cognoscat.Sciédú est enúciationú q̃ axiamata græci ꝓpositióes dialectici nñi uocát alias ueras alias falsas eé.Ité alias affirmatias alias negatiuas rursus enúciatio siue affirmatiua fuerit:

tiua fuerit:siue negatiua:alia uniuersalis est:alia pticularis:alia idefinita: alia singularis;uniuersalis affirmatiua est illa in qua præponit̃ signum uniuersale affirmatiuū ut oīs homo currit: sunt āt signa uniuersalia oīs nullus & similia:uniuersalis negatiua est illa in qua p̃ponit̃ signū uniuersale negatiuū:ut nullus uel aliquod qđ eādē uim habet:pticularis enuntiatio est:in qua p̃ponitur signum pticulare;ut qdā sunt aūt pticularia signa:aliquis quidā & cætera huiusmodi. Enunciatio indefinita est in qua nomē appellatiuū ponit̃ absq; signo ut homo est animal.Enunciatio singularis est in qua ponitur nomen ꝓpriū: qđ

exponat.Omnes qui in pauptate sunt malunt maleficio parare diuitias:q̃ officio pauptatē tueri. Si quis hoc modo exposuerit argumentationē;ut non curet quærere qualis ratio:aut rationis confirmatio sit:ipsam facile repræhendemus expositionem:cū ostendemus id quod in aliquo paupe īprobo sit:in oēs pauperes id falso & iniuria cōferri. Itē uitiosa expositio ē cū id qđ raro fit fieri oīno negat̃ hoc modo. Nemo potest uno aspectu neq; prætereūs in amorē īcidere. Nā cū nō nemo deuenerit in amorē uno aspectu & cum ille neminē dixerit oīno nihil differt raro id fieri dummō aliquando fieri: aut posse fieri intelligatur. Item uitiosa expositio est cū omnes res ostendemus

terminū discretū uocāt dialectici i uel ī qua ponit̃ terminus cōis:hoc est nomē appellatiuū cū ꝓnomine demōstratiuo: ut franciscus disputat & hic homo currit: uitiū est igitur cū uniuersalis ponitur affirmatiua quæ uerificari minime pōt:& cui pticularis negatiua cōtradicit: ut oēs qui in paupertate sunt &c. & aliquis qui in paupertate est nō mauult &c.Poni aūt ut uera cēt expositio & uerificari p oēs posset partes pticularis affirmatiua debet: aliquis paup ad maleficiū pauptate cōpellit̃: uniuersalis affirmatiua & particularis negatiua:uel uniuersalis negatiua: & particularis affirmatiua de consimilibus subiectis prædicatis & copulis pro eodē præcise supponētibus sunt cōtradictoriæ:'duo aūt cōtradictoria esse simul uera uel simul falsa non possunt: & si uniuersalis est uera:pticularis est falsa & cōtra:itaq; si hæc uniuersalis falsa est oēs qui in pauptate &c.hæc particularis uera erit aliqs qui in pauptate est nō mauult maleficio &c. Oēs qui sic enunciat arguit a fortuna:quæ in attributis personæ considerat̃:cū pauptate inductum aliquē ad maleficium dicimus:ut si aliquis furti accuset̃ hoc modo fecisti furtū:nō feci:q̃stio est:an fecerit:qui accusat & ab attributo personæ arguit:argumentationē instituit cuius ꝓpositio esse eiusmodi debet: ut impugnari nō possit:nā cū dicit oēs paupes ad maleficiū pauptate impelli:hic pauper est:ideo pauptate ad maleficiū cōpulsus est. Verisimile quidē est potuisse ad maleficiū pauptate compelli:sed minime necessariū q̃m non oēs qui in paupertate sunt:ad maleficium cōpelluntur:ut curius & fabritius:quos admodū pauperes:constat fuisse cōtinentissimos:necesse est uera sit uniuersalis affirmatiua ut pticulari negatiua occurri ei nō possit. Qualis ratio aut &c.nō enim ꝓbare hanc expositionē poterit. Nā si etiam multos in medium ꝓferet;qui pauptate inducti maleficiū sunt aggressi:multos & ipse enumerabit aduersarius:qui in extrema pauptate caste integreq; uixerūt. Iniuria:iniquū enim est:id pauperi ꝓbo & honesto dedecori ascribere:qđ paup īprobus:atq; inhonestus cōmiserit:neq; alioꝝ uitia uitā nřam si ꝓba fuerit contaminare debent. Item uitiosa &c.hoc uitiū supiori cōtrariū est: illic uniuersalis affirmatiua ponit̃:quā pticularis negatiua uerā esse nō finit.Hic uniuersalis negatiua est quā pticularis affirmatiua impugnat. Nemo pōt:uniuersalis negatiua est.Accusat̃ aliqs ꝙ semel uisam puellā stati amauerit:& rapuerit:uel uiolauerit:qui defendit:nō esse uerisimile hoc dicit:q̃m nemo potest uno aspectu: nec p̃teriens in amorē incidere:cui expositioni statim accurrit̃ pticulari affirmatiua:aliqs pōt uno aspectu &c. nā & si raro cōtingit tñ contingit.Nā frequēter semel uisa puella pōt amari:ut in Eunucho semel uisam pamphilam adamat cherea:& in Virgilio pastor inqt:ut uidi:ut perii: in me malus abstulit error. Non nemo &c.aliquis. Negatio p̃posita facit æqualere suo contradictorio:ut nō nullus hō currit: æqualet huic aliqs hō currit. Negatio uero postposita æqualere facit suo cōtrario: ut nullus nō homo currit æqualet huic oīs homo currit.omnino nihil differt:q̃uis uero fiat dicet expositiōis impugnator:ut præteriens aliquis semel uisam adamet:aliquādo tñ fit & si aliqñ fit:expositio tua falsa est. Item uitiosa expositio est &c. Enarratio p̃positio est q̃ per enumerationē fit & sic a Cice.diffinit̃:Enumeratio est in qua pluribꝰ rebꝰ expositis: & cæteris infirmatis:una reliqua necessario infirmatur:hæc rep̄hendi pōt: si aliqd in ea p̃termissum ostenditur: & insufficiens appellat̃:Quæ uero hanc seqtur pauca cōpræhendit:cū plura sint cōpræhendenda uim habet magnā quæ per enumerationē argumētatio fit:hoc mō aliqs ex uobis tribus Francisco librū furto subtraxit:sed nec tu subtraxisti:nec tu:relinqtur ergo ut tertius furatus sit ex sufficiēti cōstat partiū enumeratione hæc expositio si tres tm̃ affuerint:ꝙ si qnq; affuerint & tres tm̃ enumerauero: enunciatio mala erit. Vitiū igit̃ cōmittit̃ si partiū enumeratio sufficiēs minime fuerit & aliqd qđ enumerari possit: & debeat p̃tereat̃:qđ sequēti aperit̃ exēplo:quo hominē ab hærede īterfectū esse aliqs ꝓbare cōtendit: & argumentū sumit a causa ratiocinatiua:nā q occidit hominē a quo hæres institutus fuit cām uidet̃ habuisse cōmodi cōsequēdi.Multa igit̃ colligit accusator:sed aliqd p̃terit:qđ necessario ponēdū fuit: unde eius enunciationi ab aduersario statim occurrit̃ tribus modis enarrationē uitiosam itelligi in rhetori

cis de inuentione docet Cicero. si aut pteritũ qđ dicimus: aut infirmũ aliqd enumeratũ cũ aut cõtradici possit: aut cã nõ sit: quare nõ honeste possimus cõcedere & subiectis declarat exemplis. Collegisse. unde & collectio ab aliis hæc enumeratio appellaẽ. Idoneã: quæ præteriri nõ debuit. Quoniã igiẽ: hæc est ꝑpositio: & ad cõiecturã pertinet: factũ.n. apparet: sed a quo factum sit dubiũ est. Prædones &c. postq̃ enumerauit intentioni suæ obstãtia tollit: sic.n. intẽdit: a te occisus est: qui hæres ab illo in testamẽto factus fueras. Nã in hmõi &c. uere uitiosa enumeratio est qm̃ reprehendi a nobis põt: si ab aliis potuisse occidi ostenderimus: ut ab aliis cohæredibus: uel seruis. Familia a seruis q morte dñi libertatẽ cõsequebanẽ. Cum hoc modo &c. cũ aliqd pteritũ ostẽdemus: facile aduersarii enumerationẽ dissoluemus. Irẽ uitiosa &c. Friuola nimis hæc expositio est: q̃ multa ptermittit: & rephendi facile põt: differt a superiori hoc uitiũ: ẽt in hoc q in illa enumeratiõe nota est disiunctiõis: hic uero copulationis Ad ueritatẽ disiunctiuæ affirmatiuæ sufficit alterã ptẽ uerã est: ut tu es hõ: uel tu es æquus: tu es hõ: ergo tu nõ es æquus. Ad ueritatẽ copulatiuæ affirmatiuæ reqriẽ quãlibet partẽ uerã esse: ut tu es hõ: & tu es animal. Duæ sunt res &c. a cã & hic sumiẽ argumẽtũ: sed ĩpulsiua. Quid amor: duas tãtũ dicis cãs ad maleficiũ impellere luxuriã & auaritiã: sed qd amor: qd ambitio: qd metus? nõne ad maleficiũ hoĩem ĩpellunt? Quid amor: qd nõ cogit amor. Quid ambitio: q̃ est ĩmoderata honoꝝ cupiditas? Quid irreligio: hoc est deoꝝ cõtẽtus. Quid metus sæpe qui mortẽ metuit ut eam effugiat maleficiũ cõmittit: & Vlysses timore mortis quã Aiax minabaẽ occidisse illũ accusatus est. Quid ĩperiũ: in quo cã cõsideratur ratiocinatiua. Per multa: in qb⁹ est euitatio incõmodi: uel cõmodi consecutio. Itẽ falsa enumeratio est cũ &c. Quintũ est propositionis uitiũ supiori contrariũ: illic enĩ cũ plura dicenda sint: pauciora dicunẽ: Hic uero cũ pauciora narranda sint: plura narranẽ: & supfluitas appellaẽ. Accidit aũt quotiens genus cũ partibus cõmisceẽ: qđ in partitiõe quoq; orationis uitãdũ esse in rhetoricis de inuentiõe Cicero admonuit.

nos collegisse: & aliquam rẽ idoneã prætermimus hoc modo. Quoniã igiẽ hominẽ occisum cõstat esse: necesse est: aut a prædonibus: aut ab inimicis occisum esse aut abs te: quẽ ille hæredẽ testõ ex pte fecerat: prædones in illo loco nunq̃ sunt uisi: inimicũ nullũ habebãt. relinquiẽ si neq; a prædonibus neq; ab inimicis occisus est: quoniã alteri non erant: alteros nõ habebat: ut abs te sit interemptus. Nam in huiusmodi expositione reprehensione utemur: si quos ꝑter eos quos ille dixerit potuisse suscipe maleficiũ ostenderimus. uelut in hoc exẽplo cum dixerit necesse eẽ: aut a prædonib⁹: aut ab inimicis: aut a nobis occisum eẽ: dicemus potuisse uel a familia uel a cohæredibus nostris: Cũ hoc modo ipsoꝝ collectionẽ disturbauerimus: nobis latiorẽ locũ defendẽdi relinquemus Ergo hoc quoq; uitandũ est in expositione ne quando cum omnia collegisse uideamur: aliquã idoneã partem relinquamus. Item uitiosa expositio est quæ cõstat ex falsa enumeratione: si cum aut plura sunt: pauciora dicamus hoc mõ. Duæ res sunt iudices: q̃ homines ad maleficiũ compellunt. luxuries & auaricia. Quid amor inquit quispiam? qd ambitio? qd irreligio? qd metus mortis? quid imperii cupiditas? qd deniq; alia permulta. Item falsa enumeratio est. cũ pauciora sunt. & plura dicimus hoc mõ. Tres sunt res q̃ omnes homines sollicitãt: metus: cupiditas: ægritudo. Satis fuerat dixisse metum & cupiditatem: quãdo

Genus est quod plures partes amplectiẽ: ut animal & sic a dialecticis diffiniẽ: genus est terminus uniuocus: prædicabilis in quid: de pluribus differentibus spẽ: animal enim de homine: leone: æquo: boue ꝑdicaẽ: pars est quæ subest generi: & hæc spẽs appellaẽ: & sic diffiniẽ: spẽs terminus ẽ uniuocus: nõ supremus prædicabilis in qd de pluribus differentibus numero: ut homo prædicaẽ de Frãcisco & Camillo: & de cæteris: & sicut illa mala esset ptitio si qs ita ptiretur: ostendã ꝓpter cupiditatẽ & audaciã & auaritiã aduersarioꝝ oĩa incõmoda ad rẽ pu. ꝓuenisse: quoniã exposito genere pars generis admisceẽ: nã genus est oĩum libidinũ cupiditas: ita hæc male esset enumeratio: tres pestes sunt q̃ oẽs hoĩes sollicitant &c. Nã metus & cupiditas ptes sunt. Aegritudo genus: nec hæc tantũ ptiũ: sed cuiuslibet affectionis: q̃ttuor aũt principales sunt: duæ ꝑsentis tpis dolor & lætitia: duæ futuri spes & timor: qui diffinire uoloerit sic diffiniet spes est ægritudo animi: & ita de cæteris: & qđ admodũ genus ꝑdicaẽ de pluribus differentibus spẽ: ita ægritudo de his quattuor affectiõibus & eaꝝ ptibus ꝑdicaẽ: satis ergo fuerat dixisse: metus & cupido sine ægritudine: Nã posito genere ptes intelligunẽ: sed nõ explicite: ut posito aĩali intelligiẽ hõ bos æquus leo & positis ptibus opus genere nõ est: quoniã statim intelligiẽ. Tres pestes: quattuor sunt q̃rũ duæ grauiores metus & spes: de qbus totũ illud est apud græcos ἐλμίσκαὶτομοςτοῖςανθρωποῖσιτυρανοι Seneca spes & timor turbine magno urbibus erant. Itẽ uitiosa expositio est. Sextũ est uitiũ qđ in expositiõe cõmittiẽ: & remotũ appellaẽ: qm̃ lõge repetiẽ: & ea dicet: q̃ si tacerenẽ: tñ ĩtelligerenẽ: nõ idẽ ualet: qđ argumẽtatio q̃ fit a primo ad ultimũ: illa.n. si qđ ultimũ dr forte in dubiũ uenerit: minime uitiosa habeẽ hoc mõ. dubiũ est ingratitudinẽ matrẽ esse uitioꝝ oĩum. iõq; sic ꝓbaẽ esse, ingratitudo uitioꝝ oĩum mater est: ingratitudinẽ.n.

gratitudinē.n.impudētia:impudētiā audacia:audaciā alia uicia oīa consectanť: igiť ingratitudo uitioꝝ oīum mater est:sed si qđ extremū est:dubiū nō fuerit uitiosa & hæc argumentatio erit: aliqs ꝓbare cōtendēs ab aduersariis pauaritiā aliqd factū:sic argumentať:sed longius q̄ oporteat repetēs in uitiū īcidit qđ duplex est:nā & īde repetit unđ necesse nō fuit:& qđ semel dixit: deinceps dicit qđ in narratiōe breui supiore libro uitari monuit Cicero. Omniū malorū. Hæc est ꝓpositio nimislonge repetita:nullus.n.ignorat maloꝝ cām esse stultitiā illinc īcipiēdū fuit:Auaritia hoīem ad qduis maleficiū ipellit & cōcludēdū ergo

ægritudinē cū utraq͂ re coniunctā esse necesse est. Itē uitiosa expositio est quæ nimiū longe repetitur hoc modo. Omnium maloꝝ stultitia est mater quæ præ cæteris parit immēsas cupiditates: immēsæ porro cupiditates infinitæ īmoderatæ sunt:hæ pariunt auaritiam.auaritia porro hominē a quouis maleficiū impellit:igitur aduersarii nostri īducti auaritia hoc inter se facinus admiserunt. Hic id quod extremū dictum est fuit satis exponere: ne Ennium & cæteros poetas imitemur:quibus hoc modo loq cōcessum est. Vtinam ne in nemore pellio securib⁹ cæsæ cecidissent ab iegnæ ad terram trabes:ne ue inde nauis inchoandæ exordium cœpisset:quæ nūc nominatur argo in qua argiui delecti uiri uecti petebant pellem illam inauratā arietis colchis.imperio regis pelliæ per dolū. nā nūq̄ hæra mea errās medea pedē efferret domo ægra amore saucia. Nā hic satis erat dicere si id mō qđ satis erat curasset poeta. utinā ne hæra mea errās pedē efferret domo medea: aio ægra & amore saucia. Ergo hæc quoq͂ ab ultimo repetitiōe ī expositiōe magnopere supsedēdū est:nō.n. rephēsione sicut aliæ cōplures sed sua sponte uitiosa est. De uitiosa rōne.

Vitiosa rō est quæ ad expositionē nō est accōmodata uel pp infirmitatē:uel propter uanitatē. Infirma rō ē quæ nō necessario ostendit ita esse quēadmodū expositū est: uelut apud Plautū Amici obmeritam noxā castigare in mane est facinus:uerū in ætate utile & cōducibile. Hæc propositio est:uideamus quæ ratio afferatur. Nam ego amicū meū hodie nō castigabo pro cōmissa noxa:ex eo qđ facturus:non ex eo quod fieri conuenit:utile quid sit ratiocinať. Vana ratio est quæ ex falsa causa constat hoc modo. Amor fugiendus non

auaritia īducti aduersarii hoc maleficiū cōmiserunt:ne Enniū & cæteros poetas:neq͂ Ennius neq͂ alii poete apud quos lōge repeti aliqd solet:rephendunť: neq͂ errāt cū hoc faciūt τὶ ϛαν οι seruāt psonaꝝ:aliter.n. apud illos senex aliter adolescēs loquiť:aliter matrona:aliter seruus:aliter ancilla. Senex graui uel q̄rula utiť oīone adolescēs leui:uel audaci : matrona sedata :uel ipiosa: seruus in sulia:nisi ī comædis palliatis:ubi lōge sapiētiores dominis serui ītroducunť ancilla inepta:& plerūq͂ longe repetita ut Medeæ āncilla cū de heræ dolet discessu : nā a cæsis inchoat arboribus qb⁹ nauis argo cōtexta fuit: q̄ ī colchoꝝ regionē ad uellus aureū acgrēdū Iasoñ nauigauit fabula nota est. Videť ne &c. uerba ancille sunt ex Ennii tragœdia. Nemore pelio mōs thessalie est peliū cultus olim a chirone Achillis magro.Pelei quoq͂ & thetidis nuptiis īclitus: de quo Ouidius Pelion hemome mōs est:obuersus in austros: sūma uirēt pinu:cætera q̄rcus habet. M.cc.l.passuū altitudinis esse aliqd ꝓdiderūt. Abiegnæ : ex abiecte arbor experiť nauigiis auctor plinius. Argo:alii dictā uolūt a celeritate arges .n.grece celerē significat ul' a fabro q argus sit uocatus:auctor higinius. In colchon: ad euxinū mare colchoꝝ regio ē:cui Trapezus cōiūgiť illic Oeethes regnauit cuius regia Aea fuit:unđ æea Circe œethes Soror. Per dolū:id.n.uolebat Peleus:ut Iasō periret: q̄uis sub ꝓtextu cōpādæ gloriæ ī colchū eū mitteret. Ergo &c.qm̄ uitiosa est. Nō.n.ad id respicit qđ dixerit:alias expositiones falsas alias nugatorias esse:ex illis nugatoriis hæc est. Sua sponte quoniam superflua.

Vitiosa rō ē &c.Quid uitiosam faceret expositione oñdit:nunc rationis uitia:quæ secūda argumētatiōis pars ē:quæ sint admonet duo āt sūt.Si aūt īfirma ratio fuerit: aut uana:primū qd īfirma rō sit describit:& exemplo utiť plauti.Hæc aūt rō q̄ īfirma est falsa nō est:sed nō necessaria:nō.n.necessario qđ in ꝓpositione est cōfirmat. Inepta tñ eadē uocari pōt : Si qdē inepta est:q̄ merito derideri pōt tāq̄ minus cōueniēs. Amicū castigare &c. ꝓpositio est.Rudē hominem & ineptū loquentē inducens Plautus: decoꝝ seruauit:& hāc ei oīonē tribuit : quasi orator fuisset usus: iure optimo rephendi potuisset:in plauto reprehēdēda minime est uitii ostēdendi cā afferť qđ apud poetam ꝓ loco & persona uitiosum nō est.Propositio igiť fuit amicū castigare &c. ratio nā ego &c.hæc infirma est:& minime necessaria si tu nō faceres:ergo alii nō facerent! Noxā.pœnā significat & damnum. Immane ingens & in humanū: ꝓpter peccatū amicū castigare. In ætate grauiori:ut in uirili ætate quæ adolescentiæ pars est:in qua rationis usum habere hoīes incipiūt:& in actū deducere. Nō eo qđ fieri cōuenit:q̄a id si ipse nō faciet:alius faciet. Nō.n.eiusdē moris:& īnic oēs sūt. Rōcinať.Colligit. Vana rō est:docet quō uanā esse rō dignoscať & uana inqt rō est q̄ falsam cām affert:ad id ꝓbādū qđ positū ī ꝓpo

sitione est. Vanū aūt pro mēdaci accipit̄:unde Virgilius utrūq; cōiunxit uanū & mendacē. Nec si miserū fortuna sinonē finxit:uanū ēt mēdacēq; iproba finget:uana est hæc rō:qa nō oīs amor honestus ē: & uera amicitia nō nisi in uirtute radices fixas habet:& qa rō falsa est:ꝓpositionē quoq; falsā eē necesse ē: si uera rō fuerit:& ꝓpositio uera erit. Verissima amicitia:aut ex uoluptate amicitia ꝓficiscit̄: & nefaria plerūq; est aut ex utilitate:& hoc ueluti q̄dā mercatura est:aut ex uirtute:& sola laudat̄. Phylosophia uitāda ꝓpositio est:alterius exēpli:rō q̄ eā seqtur uana est. Socordiā:quā tm̄ abest ut afferat ut ēt pellat: qn̄.n.plus otiosus est qn̄ in ueri inuestigatiōe nō uersatur? Itēq; infirma:supius uiriū iterū repræhendere uit̄ Cice.sed diuersum hoc sine dubio ab illo est:in quo rō ꝓbabilis qdem nō necessaria : inepta tm̄ adiungit̄ ꝓpositioni: cū hic ꝓbabilis sed nō inepta adiūgat̄:exēplū a pacuuio poeta sumit : is tragicus fuit & ꝑsonā sic loquētē itroducit:alii maloꝝ oīum fortunā cām esse uolūt: alii oīno esse fortunā negāt : & temere oīa fieri autumāt multæ sed infermæ subiiciunt̄ rōes. Fortunā insanā: ꝓpositio est. Ideo dn̄t uolubilē multe rōnes hāc ꝓpositionē secunt̄ : q̄ oēs ꝓbabiles sūt:nulla āt eaꝝ necessaria. Brutā:q̄ rōne caret:ut Brutū. Globosi rotūdi. globus massa est rotunda : un̄ lunaris globus:iuenit̄ & globare uerbū : plinius terræ formā in spēꝫ absoluti orbis globatā dicit aliqn̄ globus ꝑ cōferta & in unū coacta accipit̄ multitudīe. Liuius Romulus cū Globo iuuenū aduolat. Sūt aūt alii &c. ꝑhoꝝ aliqui oīa regi fortuna uoluerūt:aliqui esse eam negauerunt:·quoꝝ rōni cōtra dici uix pōt:& Cicero lib.de diuinatione ait. Quid est qđ tandē casu fieri:aut forte fortuna putemus? Nihil.n.est tā cōtrariū rōni & cōstātiæ q̄ fortuna: ut ne in deū qdem cadere uideat̄:ut sciat qd casu aut fortuito futuꝝ sit. Si.n.sit certe illud euenit:si euenit nulla fortuna est . Nā si incerta est fortuna nec deus scit qd euenturū sit:& si scit:fortuna nō est: qm̄ incerta nō est:qui temeritate oīa regi dn̄t nō re sed uerbo ab iis dissentiūt q fortunā totius gubernatricē affirmāt:nā temere qđ sine rōe fit:qcqd aūt fortuna fit:sine rōe fieri dicit̄:idē igit̄ sunt fortuna: & temeritas Stoici ꝑipatetici & Academici prouidentia mundū regi noluerūt. Temeritate:quasi aliud fortuna sit:aliud temeritas:cū tn̄ idem sint. Orestes:exēplo ostendit orestis: oīa temeritate non fortuna regi: nam qui rex erat:paulo post mendicus est factus. Naufragio:passus est naufragium:ex qua mendicus factus est:& naufragiū quidē non fortuna sed temeritate cōtingit:igit̄ nō fortuna sed temeritate omnia gubernant̄:probabile utrūq; est ꝙ fortuna res humanæ regant̄:& ꝙ temeritate sed ex hoc exēplo ego credere adducor:hanc inter fortunā & temeritatē fecisse eos differentiā:qui fortunam tollebant e medio temeritatē gubernatricem rerum retinebant:ut fortuna esset:per quā nobis aliquid præter sententiam nostram:sine aliqua opera & labore nostro eueniret:temeritas uero per quam aliquid nobis præter sententiam quidem:sed aliquo labore nostro præueniente accideret:quod ex Orestis exemplo colligit̄:qui naufragio mendicus factus est. Naufragium autem temeritate sua passus est mare fortasse ingressus tempore:quo non debuit:uel minus nauigationis peritus. Vtraq; opinione:fortuna & temeritate . Nam & fortuna contingere naufragium potuit:& orestis temeritate. Item infirma ratio:illa ratio infirma est: quæ idem dicit quod in propositione continet̄:sed diuersis uerbis:neq; propositionē confirmat:ut si dicas nullum scelus est ad quod ambitio non impellat:& hanc subiungas rationem:cupiditate.n.honoꝝ mala omnia homines aggrediunt̄:sed idem in propositione & ratione est. Quid enim aliud ambitio est q̄ cupiditas honorum? Magno malo propositio est. Idcirco quia hæc ratio est hoc non probato est: sed quod dictum fuit mutata oratione repetere. Conflictantur alterantur:agitantur. Conflictatio est inuicem tactus corpoꝝ collisio. Teren.in andria:nā qui cū ingeniis conflictatur eiusmodi nec cōmouetur animis in ea re . Item infirma:opus est uniuersalem rationem esse:quæ omnia complectatur:si qđ in propositione dictum fuerit: probare uolueris : quod si particularis extiterit minime idonea erit & uitium cōmittetur:ratio enim quæ subiicietur infirma erit cum ad unum tm̄ usum & effectum referatur.

est:nam ex eo uerissima nascitur amicitia aut hoc mō: philosophia fugienda est.affert.n.socordiā & desidiā. Nam hæ rōnes nisi false essent:expositiōes quoq; earū ueras esse confiteremur. Itēq; infirma rō est q̄ non necessariā cām affert expositionis uelut pacuuius fortunā insanā eē : & cæcā & brutam ꝑhibent philosophi saxiq; ad istar globosi ꝓdicant eē uolubilē : iō dicunt esse uolubilē: qa quo saxū ipulerit sors eo cadere fortunā autumant: Cæcam ob eā rem esse uocant : quia nil cernat quo sese applicet. insanā aūt aiunt qa atrox incerta:instabilisq; sit brutā: quia dignū aut indignū nequeat sternoscere. Sūt itē philosophi q fortunā negant ullam esse: sed temeritate oīa regi autumant. Id magis uerisimile esse aiunt quod usu res ipsa a se experiēdo edocet:uelut Horestes mō fuit rex:factus est mēdicus:mō naufragio nempe res ista obtigit. Ergo id nō forte nec fortuna obtigit. Nā hic pacuuius infirma rōne utitur cū ait uerius eē temeritate quam fortuna res geri. nā utraq; opinione philosophorū fieri potuit:ut is qui rex fuisset:mendicus factus esset. Itē infirma ratio est cum uidetur pro ratione : afferri id quod in expositione dictum est hoc modo . Magno

Vtilis est

Vtilis eſt ſapientia: ꝓpoſitio eſt. Propterea quia ratio eſt: q̄ ideo idonea nō eſt: q̄m uniuerſalis nō eſt ad id probandū quod proponiť: nā ſapientia nō ſolū colere pietatē nos admonet: ſed plurimas afferre utilitates: cum ſit diuinarū humanarūq; rerū ſcientia. Itē aliud eſt exemplum. Vtile eſt &c. propoſitio eſt. Habeas enim ratio: ſed infirma nimis: nō enim propterea tantū hn̄di ſunt amici: ut cum illis iocemur: ſed uarius eſt amicitiæ honeſte uſus: & nō tam igni & aqua pluribus locis utimur quā amicitia ut a Cicerone in Lælio ſcribiť. Vniuerſa: quæ oīa complectatur. Extenuata diminuta. Itē uitioſa: aliud rationis uitiū ē quod uulgare merito appellari poſſet cū ea afferť rō: quæ non propoſitioni tantū noſtræ cōuenit: ſed etiā aliis ut ſi dicam medicinæ ars bona eſt: q̄m multū affert utilitatis: quæ liberalis ars ē: quæ nō afferat utilitatē. Exēplo utiť pacuuii: quod ſuprapoſitū eſt. Quæ cæca: nā cæca inqt eſt qa nihil cernat quo quo ſe applicet. Bruta quia dignū atq; indignū nequeat internoſcere: idē eſt nihil cernere quoq; ſe applicet: & dignū atq; indignū nō poſſe interno ſcere: eædemq; ſunt ratiões. In cōfirmatiōe &c. Confirmatio rōnis eſt quæ pluribus argumentis rationē corroborat: Nā propoſitio rōne: rō confirmatione: firma: ſtabiliſq; efficiť quæ in ea uitanda a nobis uitia ſint: & in aduerſarii argumētatione rep̄hendenda: oñdit: & quoniā p̄cipue duplici concluſione in cōfirmatione rōnis uti orator conſueuit: qd in ea cōmittatur uitii cognoſcere primū nos docet. Hoc argumentū uim magnā habet ſi neceſſario cōcludit: ut a te amicus rep̄hendi nō debet: nā aut bonus eſt: aut malus: ſi bonus eſt rep̄hendēdus nō eſt: ſi malus parui faciet rep̄henſionē. Cato apud Ciceronē *Senex* inquit mortē nō timet: rō q̄m mors nihil affert mali: cōfirmatio rōnis: cū poſt mortē aīus aut moriatur aut nō moriať: Si moritur mali nihil patiť ſi nō moriť beatus eſt. iō mortē nō timet ſenex: Neceſſariū eſt hoc argumētū: uerū .n. eſt aut mori aīum aut nō mori: tertium nihil relinqtur: ſed accidit interdū ut neceſſitas nulla afferať: q̄uis afferri uideať: & facile cōfutari uel utraq;: uel altera ps poſſit ut apud Terē. in Eryta. cōp̄ſſa a Pāphilo puella: deinde ei uxor data: a mr̄e abducta eſt: ne ſocrus p̄gnantē cognoſceret: maritus uxorē arguit: q; puellā abduxerit: illa reſpōdet mitte adoleſcentē obſecro: & q̄ me peccaſſe ais: Abi ſolus ſolū cōueni: roga uelit ne: an nolit uxorē. Si eſt ut dicat uelle ſe redde: ſin eſt ut nolit: recte cōſului meæ: ſed hoc argumētū ſic maritus deſtruit: ſi quidē ille ipſe nō uult: & tu ſenſiſti eſſe in eo myrrhina peccatū adderam cuius cōſilio fuerat ea par p̄ſpici: quā obrem incēdor ira te eſſe auſam facere hoc iniuſſu meo: quo pacto huiuſmōi cōfutetur argumētū oñdit: quod a Latinis diuiſio: uel cōplexio: uel duplex cōcluſio nominať Τιαχημ a græcis nūcupať. a. Gellius noctiū atticarū li. quinto capite decimo: inter uitia argumentoꝝ lōge maxima dicit uideri q̄ αντιςιφοντα græci dicūt quæ qdā ex noſtris nō inſulſe reciproca appellauerūt: & accidere id uitiū cū argumentū ꝓpoſitū referri cōtra cōuerti q; pōt a quo dictū ſit: & utriſq; pariter ualere exemplum affert prothagoræ Sophiſtarū acerrimi quo in Euathlum diſcipulū uſus eſt. id qui uolet noſcere: auctorem requirat. In cōfirmatione præfať Cice. & attentū auditorē reddit: ab utilitate rei. Studioſi rhetoricæ & oratoriæ artis. Iniuria exemplū eſt ex Ennio ſumptum: quidā pater filiam traſpōti locauerat quā ſeparare in uitam ab inuito uolebat: cōqueritur ergo filia de patre dicens: aut improbū eſſe traſpontem exiſtimabas aut ꝓbum: ſi improbū exiſtimabas: cur me locabas: ſin ꝓbum cur talem inuitum: inuitam me cogis relinq̄re: ſed facile hoc argumentū impugnať ut infra appet. Hoc mō per duplicē cōcluſionē. Ex cōtrario ut qd filia prío loco dixit: pr̄ ſecūdo ponat. Nā ſi īprobū dixerit illa eſſe traſpontē exiſtimabas: cur ei me locabas: pr̄ dicit nulla te iniuria nata afficio: qa ſi ꝓbus eſt locaui: ſin īprobꝰ eſt: diuortio liberabo te incōmodis: diuortiū & repudiū habēt qdē ſimilitudinē differūt tn̄: nā diuortiū īter uiꝝ & uxo/

malo eſt hoībꝰ auaritia: iccirco qd homines magnis & multis incōmodis conflictantur propter immenſam pecuniæ cupiditatē. Nam hic aliis uerbis idem per rationē dicitur: quod dictum eſt ꝑ expoſitionem. Itē infirma ratio eſt quæ minus idoneā q̄ res poſtulat cām ſubiicit expoſitioni hoc modo. Vtilis eſt ſapientia propterea quia qui ſapiētes ſunt pietatē colere cōſueuerunt. Itē utile eſt amicos ueros habere: habeas enim quibus cum iocari poſſis. Nam huiuſmodi in rationibus nō uniuerſalis neq; abſoluta: ſed extenuata rōne expoſitio confirmať. Itē infirma ratio eſt quæ uel alii expoſitioni pōt accōmodari: ut facit Pacuuius qui eandē affert rationē quare cæca: eandem quare bruta fortuna dicitur.

De confirmatione uitioſa.

IN cōfirmatiōe rōnis multa uitāda in noſtra & obſeruāda in aduerſarioꝝ rōne ſunt uitia. Propterea quæ diligētius cōſideranda ſunt qd accurata affirmatio rōnis totam uehementiſſime cōprobat argumentationem. Vtunť igitur ſtudioſi in cōfirmanda rōne duplici concluſione hoc modo. Iniuria abs te afficior indigna pater: nā ſi improbū eſſe Creſpontem exiſtimabas: cur me huius locabas nuptiis: ſin eſt ꝓbus: cur talē inuitā inuitū cogis relinq̄re. Eaq; hoc mō concludenť: aut ex cōtrario conuerteņť: aut ex ſimplici p̄te rep̄hendenť. Ex cōtrario hoc mō. Nulla re idigna nata afficio iniuria: ſi ꝓbus

rem fieri dicebatur:remitti aūt repudiū uidetur:quia ficut uiro licebat repudiare uxorem: ita uxori remittere libellū repudii:& iō ex sñia pauli repudiū dr nō improprie cadere in uxorem:idem de uerborę̄ significatione ita dicit:inter diuortiū & repudiū hoc distat:qđ repudiari etiam pōt futurę̄ matrimoniū: & ideo nō recte dicit̄ sponsa diuertisse:quia diuortiū ex eo dictum est:quia in diuersas partes eant qui diuertūt. sed quomodo dici possunt diuertere:qui nondū cōuenere:igit̄ diuortiū est inter uirū & uxorem:repudiū inter spōsum & spōsam nondū matrimoniali copula coniunctos. Ex simplici. Cū ex duabus ptibus altera tm̄ dissoluit̄:qđ eodē exēplo patet. Ergo cōcludit. Acutior: illa acutior est quæ ex cōtrario cōuertit. Facilior: q̄ alterā partem reprehendit. Vitiosa ratiōis &c. Aliud uitiū ōndit qđ in cōsequentia cōmittit̄ cū ex eo qđ propositū est id nō sequit̄:quod eō cludit̄:qm̄ id assumit̄ pro certo: qđ plura significat:ut cruor:fuga:puluis: pallor: & q̄ his similia sunt:pallor enim nō minus tantū affectus est:sed diuersorū: ut amoris nimii:ægritudinis: timoris studii ēt plerūq̄: signū pars est coniecturæ: & sic a Cicerone diffinit̄: signū est qđ subsensum aliquē cadit:& qddā significat: qđ ex ipso pfectū uſ: qđ aut ante fuerit:aut in ipso negocio:aut post sit secutū & tñ indiget testimonii: & grauioris cōfirmationis: signorę̄ alia sunt ut ait Quint.necessaria:quæ aliter se habere nō possunt:& hoc uix ptinere ad pcepta artis uident̄.Nā ubi est signū īsolubile: ibi ne lis qdem est:id āt accidit cū qd aut necesse est fieri: factum ue esse aut certo oīno nō pōt fieri uel esse factū quo in causis posito: nō est lis nisi facti ut si pepit:cū uiro concubūt: & fluctus est in mari cū uis uenti magna incubuit:itē is morit̄ cuius cor uulneratū est:qui romæ est:athenis nō est & cætera hmōi.Alia nō necessaria quæ ad tollendā dubitationē sola nō sufficiūt adiūcta tñ cæteris plurimū ualent:ut sanguis p quē cædes intelligit̄.Nā ab eo factam cædem dicere possumus cuius cruentata uestis fuerit:sed hoc argumētū necessariū nō erit:Sanguis.n.ille quo uestem aspsam dicimus potuit e naribus pfluxisse:nec pbat ab eodē oīno factā:sed ut per se nō sufficit: ita cæteris adiunctū testimonii loco ducit̄:si inimicus:si ante minatus:si in eodē loco uisus fuit. Plures res significat:hoc est equocū est:sunt aūt æquoca:quorę̄ nomen est idē:sed significatio diuersa:secūdū diuersas rationes:ut Canis qđ significat aīal terrestre:marinū piscē:& in coelo sydus: uniuoca uero quæ plura qdem significāt:sed secūdū unicā rōnē:homo significat enim Socratē & platonē:secū dū hanc rōnem aīal:necesse est exēplū est:quo aperte uitiū cognoscit̄:cū pprīū alicuius rei affert̄:qđ pluribꝰ rebꝰcōuenit. nō.n.ut dictū est ex sola ægritudine pallor nascit̄:& tamē necesse est inqt ægrotasse: potest hæc oratio cē aliquē defendentis:qđ ad diē cōmeatus nō redierit:& per necessitatē excusantis qđ ægrotauerit hoc mō: nō uenit ad cōstitutā diem:qa ægrotauit: ægrotasse aūt necesse est ꝙ pallet: Simile erit si dicet̄ necesse est hunc occidisse hominē:qa cruētata eius uestis fuit: sed hoc necessariū nō est ut ōndimus potest.n.& sine cæde alicuius uestis cruentari:nō solū aūt signorę̄ qdā sunt necessaria qdā nō necessaria: sed oīum argumentorę̄ quæcūq̄ sunt:alia necessaria sunt q̄ ad fidē tegunt & trahunt:alia pbabilia quæ impūt atq̄ persuadent:de qbus nō nihil in rhetoricis de inueniōe disputat Cicero.& Boetius in Topicis ac Victorinus prolixe loquunt̄:sed ea qui cupit noscere reqrat auctores. Quoniā sustinet puerū nō est necessariū signū:qm̄ sustinet puerę̄ peperisse:nā sororis esse pōt:aut matris:aut uicinæ. Sua sponte:per se posita. Hæc signa pallere:& puerę̄ sustinere Cætera quoq̄:ut si dicat̄ palluisse: qm̄ ægrotauerit: & ꝙ macilentus & nō satis adhuc firmus sit:itē si dicat̄ puellā peperisse:quē sustineat qm̄ lac ei præbere uisa sit:qđ a se auelli puerū pati nō potuerit & aliquid hmōi. Ad augent:per se aūt nō sufficiūt. Item uitiosum est &c.Aliud uitiū cū aliquid dicitur: quod in eum qui dicit retorqueri potest & hoc a non nullis uocatur offensum: ut si aliquis auarus dicat:miseri sunt:qui auari sunt:quiddam cui ducerant uxores:probare uolens non esse ducendam uxorem.Miseri sunt inquit qui uxores ducunt: huic statim obiectum est:quid? tu hoc reprehendis:cui duæ uxores sunt:uel qui una quam habueras non cōtentus:alteram duxisti. Alterā secūdam. Miseri habenti uxorem quieto esse animo nunq̄ licet sapienter ꝙ metellus numidicus cū ad matrimonia capissenda populū roma. adhortaret̄:sic ait.Si sine uxore possemus quirites esse omnes ea molestia careremus:sed qm̄ ita nā tradidit:ut nec cū illis satis cōmode nec sine illis ullo mō uiui possit: saluti perpetuæ

est:collocaui:sinautem est improbus diuortio te libe rabo incōmodis: Ex simplici parte reprehendentur: si ex duplici conclusione alterutra pars diluitur hoc modo.Nam si improbum esse Cresiontem existimabas:cur me huius locabas nuptiis:duxi probum: erraui:post cognoui:& fugio cognitum. Igitur reprehensio huius conclusionis duplex est:acutior illa superior:facilior hæc posterior ad excogitandum:Item uitiosa est confirmationis cum ea re quæ plures res significat abutimur pcerto unius rei signo hoc modo. Necesse est quoniam pallet ægrotasse aut necesse est peperisse quoniam sustinet puerum infantem. Nam hæc sua sponte certa signa non sunt:si non cætera quoq̄ similia concurrant: quæ si concurrerint nō nihil huiusmodi signa adaugent suspitionem.Itē uitiosa est: quando uel in alium uel in eundem qui dicit quod in aduersarium dicitur potest conuenire hoc mō.Miseri sunt qui uxores ducūt: at tu duxisti

ti perpetuæ potius q̄ breui uoluptati consulendū uidet. Itē uitiosum &c. Hoc uulgare notatur quotiēs excusatio nimiū leuis est:& a iudicibus uel auditoribus nō admittitur. Valet hic aliqñ in peccatis minimis:in magnis aut mediocribus uix unquā. Vt si qui uirginē uiriauit:ita dicat:amās feci. Itē uulneraui sed ebrius purgatio hic nihil proderit. Et cur dicetur amore uinci te siuisti:aut a uino nō temperasti ideo puniēdus es:q minus tēperans fuisti & ut exemplo tuo alii modeste uiuere perdiscant. Iracūdia: ut siqs pulsauerit hominē: & per iracūdiam se excuset:purgatio non admittetur. Depræcationes:depulsiones.

alteram. Item uitiosum est id quod uulgarem habet defensionem hoc modo. Iracundia ductus peccauit: aut adolescentia:aut amore. huiusmodi enim depræcationes si probabuntur:impune maxima peccata diluentur. Item uitiosa est cum id pro certo sumitur quod inter omnes non constat:quod etiam nunc in cōtrouersia est hoc modo. Eho:tu dii quibus est potestas superum atq3 inferum pacem inter sese conciliant:conferunt concordiam. Nam ita pro suo iure usum Cresponte Ennius induxit quasi iam satis rationibus certis ita esse demonstrasset. Item uitiosum est quod iam quasi fero atq3 acto negocio dici uidebitur hoc modo. In mentem mihi si uenisset quirites non cōmisissem ut hunc in locum res ueniret: nam hoc aut hoc fecissem sed metu3 hæc ratio fugit. Item uitiosa est cum id quod in aperto delicto positū est: tamen aliqua leui tegitur defensione hoc modo. Cū te expectabāt omnes florētissimo regno reliqui: nūc desertū ab oībus summo periculo solus ut restituam paro. Item uitiosum est quod in aliam partē dictū sit pōt accipi id est huiusmodi ut siqs potens ac factio-

Si probabūtur. Si admittentur. Diluentur. purgabūtur quoniā oēs in aliquid horum criminis sui cām reiiciet & multi grauia cōmittent peccata:ueniam se hoc modo cōsecuturos sperantes. Item uitiosum est cū id &c. Aliud uitium quod cōmittitur quotiēs illud ad cōfirmandū assumitur:qđ ipsum probatione indiget. Quintilianus cōtrouersum pro ꝯfesso appellat. Exemplo utitur Ennii cū socer iratus traspōnti esset & abducere ab eo filiam uellet:ne id faceret sic persuadere traspōtes conabatur. Nō debes mihi iratus esse & cōcordiā inter se homines habere cōueniēs est. Nam si dii inter se cōcordes sunt. Homines quoq cōcordiā inter se agere debent:sed dii inter se concordes sunt:igitur & homines concordes esse inter se cōuenit. Hanc argumētationem si concesseris argumētatio sine dubio probabilis erit. Nā probabile est:si dii inter se cōcordes sunt:homines quoq ꝯcordes debere esse:sed deos inter se cōcordes esse minime patet. Quos Homerus bellātes inter se finxit:cū alii troiam capi uellent:alii repugnarent. Item uitiosum est &c. Hoc uitiū Quintilianus appellat seruus cōstitutum. Quotiens per imprudētiam crimē purgamus & dicimus nos facturos fuisse aliquid si cogitassemus. Quod quotiēs accidit nō excusare:sed accusare nos uidemur. Nihil enim refert nescisse nos si probati pōt scire nos potuisse:& ideo damnandi sumus:q quæ necessaria fuerint nō excogitauimus. In mentem mihi &c. Exemplum potest esse Auli posthumi qui exercitū in cāndinas angustias duxit:& ab hostibus circūuentus est omnisq exercitus sub iugum missus. Hic si dixisset:si cogitassem Quirites hoc futurum in alium locum exercitū duxissem: admissa eius excusatio non fuisset. Et atqui cogitare debuisti dictum ei fuisset. Turpe enim imperatori Scipio inquit esse dicere non putaram. Aut hoc:uel in alium locum exercitum duxissem:uel prius dimicassem. Item uitiosum &c. hoc uitium Quintilianus contra fidem appellat. Quoniam quod manifestum crimen est:leui defensione tegere tentamus:quod accusandum est confitentes:& per id purgantes:quod admittendum non est. Exempli causa quidām cum qui in regno erat florentissimo dereliquit: & se apud illum purgans hac utitur confirmatione. Cum in regno esses florentissimus te dereliqui: nūc cum eiectus sis:summo periculo restituere te paro. Quis hoc admittat?nonne is cui dicitur statim subiicietur?in florentissimo statu cun essem:me deseruisti:& nunc eiectum me restitues? Quis hoc credat.

Item uitiosum &c. hoc non per se uitium est:sed persona quæ loquitur uitium facit: cum ea quæ dicit: aliter quā dicit accipi possunt. Exempli gratia. Si spurius melius qui popularis admodum fuit: cum aliquis leges minus utiles populo ferre uellet:multo melius diceret esse bonis regibus uti quam malis legibus. Nam etiam simpliciter hoc dicens uenire tamē in suspitionem posset erecti animi ad regnum itaq non solum obseruandum est quid dicatur:sed etiam a quo dicatur. Nam si potens fuerit & factiosus qui sic loquitur:probabilem faciet suspitionem. Nam ratio per se contemnenda non est: Melius esse uti bonis regibus quā malis legibus:& omnes mallent bonos reges in seruitute habere:quā in libertate malas leges. Factiosi. factiosi:factio est diuisio ciuium in diuersa studia. Cum aliqui se principes in ciuitate efficere conantur:inter quos æmulatio est:qui & factiosi dicuntur. Sine malitia. eius quæ dicit:& si in suspitionem uenire potest. Atroci: uehemanti. Item uitium est &c. Aliud uitium cum aut falsa aut uulgaris diffinitio fuerit. Cōtingit enim cum cōfirmamus diffinitionibus utiq:quæ si falsæ fuerint aut uulgares. Cōfirmatio quoq falsa erit:aut uulgaris:& utriusq exemplū ponit Cice. diffinitio est eius rei q̄ diffinimus breuis quædā & circūscripta explicatio. debet enim omnē aliam speciem a diffinito excludere: &

partes eius oēs ex quibus constat complecti:aliter non bona erit diffinitio. Si quis dicat iniuriam &c. falsa est diffinitio:quia suas partes omnes nō complectitur. Nam nō solum pulsatio:aut conuitiū iniuria est sed quicquid in rem aut personam cōtra ius fit:iniuria appellatur. Vulgares sunt. uulgaris diffinitio illa est quæ nō solum rei conuenit quæ diffinitur:sed aliis multis:ut si dicas rhetorica liberalis ars est: uulgaris diffinitio est per quā quid rhetorica sit:aut qualis sit nō exprimitur. id enim & de dialectica:& de philosophia dici potest. Quadruplator. exemplū est quadruplatores inquit Pompeius dicebātur qui eo quæstu se tuebantur ut eas res persequerentur:quarū ex legibus quadrupli erat actio. Melius & enarrarius asconius. Quadruplatores delatores inquit erāt criminū publicorum:in qua re quartam partē de proscriptorum bonis quos detulerūt: cōsequūtur & subdit alii dicūt quadruplatores esse:eatum reꝝ accusatores qui cōuicti quadrupli damnari solēt. idem ut mihi uidet̃ significat q̄druplator:qđ apud græcos sycophanta. Quā sicarii q sic a sica dicti sunt:ea breue ferrū est qđ latere subuestibus potest. Cicero in paradoxis sica tua depræhēsa. est sicarios lex Cornelia de sicariis ultore ferro persequtur:significant̃ aūt hoc nomine homicidæ:aut illi qui hoīem occidendi causa cum telo ambulant. Proditor. is est q aliquid in principis aut in rei pub. perniciem molitur. Item &c. aliud uitiū qđ dicit̃ nōdum cōcessum:cū de homine ut ait Quintilianus dicit:nō de causa. Et illud ad cōfirmandam rationem assumitur: quod in cōtrouersia est: per qđ qui argumētatur:ostēdere uult aliquem uel auarū uel iracūdum esse uel quid uis:aliud exemplum subiūgit Cicero' quod huiusmodi est. Quidā cum quem accusabat improbū: auarum & fraudulentū hominē esse ostendere uolebat: & ex eo probare contendebat:furtum ab eo cōmissum esse. Et sic ad probandū reum eiusmodi esse: re utebatur: Adhuc incerta & cōtrouersa. Et hunc inquit nihil est ꝙ damnare dubitetis. Est enim improbus auarus:& fraudulentus:quod ex eo cognoscitur ꝙ furtum cōmisit:sed hoc nondū cōstat:illum uidelicet furtum cōmisisse. Disquisitione. disputatione:& cōtrouersia. Itē uitiosam cōtrouersiam &c. Aliud uitium: cum ad soluendam cōtrouersiam cōtrouersia adducitur. Adducere autem inconueniens ut dialectici dicunt:nō est soluere sed multiplicare quæstionem. Accusatur aliquis apud Censores: ꝙ illis ut iurauerat nō paruerit:& ꝙ statuto ab illis tempore nō affuerit. Et sic se defendit. Non sum damnandus censores ꝙ non affuerim:nam adesse non potui:damnadum autem non esse ex eo apparet. Quoniam si cōmeatum a tribuno militū accepissem & ad diem cōmeatus ad exercitū non uenissem:idem quod uobis nunc dico tribuno dixissem:ideo me nō uenisse quoniam nō potuissem:sed quis scit ueniam tibi tribunū si sic diceres daturꝫ fuisse. Hoc certe dubiū est. Nam sic se purgantem uel damnare tribunus uel absoluere potuisse.

Satisfacere. pœnas dare. Id ne tribuno militū diceret quasi dicat diceret ut interrogantis sit particula ne: quāuis & pro certe accipi possit. Expedita aut iudicata hæc cum afferuntur prosunt uehementissime ut si dicatur:si hic non affuit ad idem cōmeatus puniendus non est. Nam impeditus ægritudine fuit: uel traiicere fluuium qui increuerat non potuit. puniendus autem non esse apparet: quoniam aliis in simili causa uenia data est. Item uitiosum. Aliud uitium quod cōmittitur quotiens res obscura: & de qua summa dubitatio est: quasi aperta & manifesta sit:& quasi constet: paucissimis uerbis transigitur. Quod Ennii uel alicuius alterius ueteris poetæ probat exemplo qui trœgediam de Aiace & Vlysse scripsit:inter quos pro Achillis armis illo mortuo controuersia orta est. Consultus autem Apollo:in hanc sententiam respondit:sed obscurius. Si urbem Ilium capere uis Agamemnon: Achillis arma ei adiudicato:qui uirtute:& sanguine Achilli propinquior fuit. ex omnibus græcis ducibus duo omnino extiterunt: qui se Achilli comparare ausi sunt: Aiax & Vlysses. Et Aiax quidem quasi expeditum & manifestū oraculum esset:& dari sibi tantum uellet:illud pronunciauit: cum dubium tamen oraculum non mediocriter esset:& cui dare uellet minime appareret. Dictio responsum oraculum. Liuius Octauo ab urbe condita. Data erat dictio ut ab urbe Pandosio caueret. De Alexandro loquitur Epirotico. Fratris. Fratres sunt ex hisdem parentibus nati: & ex duobus fratribus:& ii patrueles uocantur. Ex duobus

suis dixerit:satius est uti regibus q̄ uti malis legibus. Nam ex hoc tametsi rei augēdæ causa potest sine malitia dici:tamen propter potentiam eius qui dicit nō dicitur sine atroci suspitione. Item uitiosum est falsis aut uulgaribus deffinitionibus uti:falsæ sunt huiusmodi siquis dicat iniuriam nullā nisi q̄ ex pulsatione aut conuitio cōstet:uulgares sunt quæ nihilominus in aliam partē transferri possunt:ut siquis dicat: quadruplator ut breuiter describā capitalis est. est enim probus & pestifer ciuis. nā nihilo magis quadruplatoris:quā furis:quā sicarii:aut proditoris attulit deffinitionem. Itē uitiosum est pro argumēto sumere qđ in disquisitione positū est:ut siquis furti quē arguat dicat eum esse hominē improbum auarum:fraudulentum eius rei testimonium esse quod sibi furtum fecerit. Itē uitiosum est cōtrouersiā cōtrouersia dissoluere hoc mō. Nō cōuenit censores istū uerbis satisfacere ex eo qđ ait se non potuisse adesse:ita ut iuratus fuerat: quod si ad exercitum non uenisset id tribuno

autem fratribus nati erãt achilles & aiax.ille ex peleo.hic ex telamone.Ouidius.Frater erat.fraterna peto.
Itẽ uitiosũ &c. Hoc uitiũ uocať incestus seu cõtradictio.Quãdo sibi ipsi nõ cõstat q̃ loqtur.Et qď subiectis rõnibus dictorũ se negauerat:id paulopost dicit qdam uult ostẽdere nihil esse cãæ cur aliquẽ accuset deinde cũ probauerit nõ esse accusandũ:cõtinuo subiungit:dicẽs:ab ultimo principio uitã huius detegã ut q̃lis sit cognoscatis. Qua cũ accusem? ꝓpositio est:quã rõ subseqtur:nulla.n.causa ẽ cur accusem. Hãc rõnẽ rursus cõfirmat:aut.n.uerecũdus ẽ:aut inuerecũdus:& utiť diademete.Si uerecũdus est accusari nõ dẽt si inuerecũdus accusationẽ cõtẽnet.

militum dicere hoc ideo uitiosum est:quia nõ expedita aut indicata res est:sed impedita & simili cõtrouersia posita exempli loco profertur. Itẽ uitiosa est cũ id de quo sũma controuersia est:parũ expeditur: & quasi transactũ sit relinquitur hoc modo. Aperte fatur dictio si intelligam tali dari arma qualis qui gessit fuit iubet potiri si studeam? pergamo: q̃ ego profiteor eẽ mea.me.n.est æquũ frui fraternis armis:mihiq; adiudicarier:uel quod propinquus:uel qď uirtutis æmulus. Itẽ uitiosa est ipsum sibi in sua oratione dissentire & contra ea quæ ante dixerit dicere hoc mõ: Qua cã accusem hũc tum id disputãdo euoluere. Nã si uere tur quid eũ accusem q̃ est probus:si inuerecũdum animi ingenium possidet: quid eum accusem qui id parui auditu existimet. Nã incõmoda ratione uideť ostẽdisse quare nõ accuset quid quod postea ait. Nũc ego te a summo iam detexam exordio. Itẽ uitiosum est quod dicitur cõtra iudicis uoluntatem: aut eorũ qui audiunt:si aut partes quibus illi student. aut homines quos illi caros habent lædant.aut aliquo huiusmodi uitio lædať auditoris uolũtas.Itẽ uitiosum est nõ oẽs res cõfirmare quas pollicitus sit in expositione.Itẽ uerẽdum est ne de alia re dicatur: cũ alia de re cõtrouersia sit:inque huiusmodi uitio considerandum est:ne aut ad rem addatur qd aut quidpiam de re detrahatur.aut tota causa mutata in aliã deriuetur. Vt apď Pacuuiũ zethus cũ amphiõe quorũ cõtrouersia cũ de musica idu̇cta sit disputatio in sapiẽtiæ rõnẽ & uirtutis utilitatẽ cõsumitur.Itẽ cõsiderandũ est ne aliud accusatoris criminatio cõtineat: aliud defensoris purgatio purget: quod sæpe cõsulto multi ab reo

talis ꝯfirmatio idonea est: & admitti ab auditoribus posset:sed cũ subiungitur:nã te a sũmo iam detegam exordio:uitium cõmittitur. Exputando diligẽter & acute disputando:& est alicuius ueteris poetæ locus.
Si ueretur.si uerecũdus est ꝓbitatis signũ uerecũdia est. & Terẽtius ait.Erubuit salua res est. Item uitiosũ &c. Aliud uitium qď merito uocari posset ĩportunũ:aut ineptũ: siquis ꝯtra iudicem aut auditorẽ uel ꝑsonã illis g̃tatã aliqd diceret.Quod si fieret:certe nõ mediocriter iudicis animus uel auditoris:quẽ habere propitiũ pars magna uictoriæ ẽ:ut Quintilianus ait:uehemẽter offenderetur:& a causa nostra alienaretur. exempli gratia siqs apud actconem uenationem accusaret:apud romanos scientiã militarẽ aut agriculturã. Apud Alexandrũ macedonem dicens cõtra aliquẽ urbiũ expugnatorem:diceret nihil esse crudelius q̃ urbes diruere:cũ ipse Alexãder thebis diruisset. Vel ꝑsonas repræhẽderet iudicibus uel auditoribus caras:quæ huiusmodi studiis delectarenť. Partes qbus &c.ut si Cicero pro Deiotaro dicẽs:aut Ligario cõtra Cæsaris partes loquatur pompei cãm præferens. Homines:ut siqs cõtra Oppium aut balbũ dixisset:apud Cæsarem qui cæsari cari erant.
Auditoris no.quoniã cõtra atq; ille uellet dicitur. Itẽ uitiosum est nõ oẽs res: huius uitii nullum exemplũ subiicit Cic. quoniã quale sit:cognosci facile potest. Cũ nõ oẽs propositæ res cõfirmantur: ut si qs dixerit. studiis litterarũ opera danda est:qbus nihil honestius:nihil utilius:nihil iocũdius esse. ostẽdam. Deinde cũ multa de honestate & utilitate deseruit:de iocũditate nihil dicat. Maximũ aũt uitium est quod & in partionis præceptis:ostensum est:si aliquid ex his omittitur:quæ proposuimus. Item uerendum &c. hoc uitiũ fit cũ summã q̃ŏnis nõ tuemur:& aliena a re utimur purgatione:ut siquis de adulterio loquatur cũ de furto controuersia sit. In quo huiusmodi uitio &c.tria uitanda esse dicit per quæ uitium hoc cõmittitur. Additionem: cũ uel additur qď ad rem minime pertinet:detractionẽ:cum id detrahitur quod detrahi nõ deberet. mutationẽ. Cum causa relicta de qua agitur:ad illud digrederis:de quo nulla lis est qď exẽplo ostendit Pacuuii:apud quã Zethus & Amphion fratres:quorũ pastor ille:hic Citharedus fuit de musica cõtẽdentes:in disputationem de ratione sapiẽtiæ:& uirtutis utilitate a musica delapsi sunt. Item considerandũ est:hoc uitium cõmittitur:cum ad propositũ non uidetur. Exempli cã accusatus aliquis ꝙ per ambitũ & largitionẽ magistratum adeptus sit.sæpe numero apud exercitũ Donatũ se fuisse dicat:& hoc tamẽ callide solet fieri.significat enim qui sic loquitur se non largitionibus quẽq̃ corrumpere solitũ:sed potius corrumpi. Item accusatur aliquis furti;nihil ad obiecta respondet sed grauibus suppliciis fures afficere solitũ dicit: in magistratibus cũ esset hoc uitium a superiori nõ multum distat. Quod sæpe consulto consilio oratoris fieri hoc sæpe dicit:cum quibusdã causæ angustiis circũuentum se uidet;& obiecta refelli non possunt:studet

enim ante acta uita rei uel uirtute præsens crimē diluere. Vti qs &c. non est cur me cōdemnetis iudices. Ego eni pro re.pu. Sæpe fortiter pugnaui. Argumēto est: q sæpe ab imparoribus donatus fui de ea re. de crimine qd obiicitur: & ob eam rē ad illud descēdere: qd minime ad cām ptineat. Si hēret qd ad obiectū crimē rñderet: nūq̄ hoc diceret: qd ad cām quātū ptineat uobis cognoscere iudices licet. Itē uitiosū est artē &c. Aliud uitiū est: cū hoium uitia artib⁹ assignant: & generi ascribit: qd speciei est. Nō.n. si frācifcus peccat oēs hoies peccāt: sed si oēs hoies peccant: frācifcus peccat. Exēpli gr̃a. siqs rhetoricam accusaret: & artē pniriosum esse duceret: qd ea. T. Grac/chus male usus sit: apud romanos ap athe/niēses Alcibiades cū nō sit rhetoricæ uitiū: siqs eloquētia male utitur neq medicinæ si qs medicus aut nō sanat ægrotū: aut oc/cidit. Nā & rhetorica ars est benedicēdi. Et medicina sanādi apposite: orator præterea uir bonus diffinit: & qui male & inutiliter dicit orator nō est: nec qui nō sanat quātū in ipo est medicus: sed hæc supiore libro di/sputata sunt copiosius. Artem. hæc appel/latio generalis est pene: nā & mechanicas cōplectitur. Scientia magis ad liberales ar/tes ptinet: studiū est ipa exercitatio artis: si/ue sciētiæ. Itē uitiosum. Hoc uitiū appella/tur perspicuū cōmittitur aūt Quotiēs qd factū est exaggeram⁹: sed a quo factū sit nō magnope ostēdere laboramus & p ea quæ dicimus manifestū illd fieri arbitramur. in cōiecturali aūt cōstitutione uitiū est in eo imorati qd apparet factū: & a quo factū sit nō probare. exemplū ipse subiicit Cice. ac/cusatur aliqs ueneficii: qui accusat tm̄ ostē/dit quid factū sit: eū dici mortuū deforma/tum &c. Sed a quo præbitum uenenū sit: nō probat q ex his q̄ dicit cōprahēdi existi/mat. Cui ab aduersario occurrit: ita esse nō negatur: sed a nobis uenenū datū p te nō pbatur. Cōflictetur. cōtendat. Magno ui/tio dicēs magnū scelus eē. Nō eiꝫ factū &c. qm̄ factū esse nō negat. Itē uitiosum ē &c. in cōfirmatione rōnis sæpe argumētis uti/nos cōuenit qui a locis sumūtur cōparationis: quādo res cū re cōfertur: utra maior: utra minor: utra cō/modior sit: q si de altera re longā hēmus orationē: de altera nihil dicimus: uitiū est: & quidē magnū: non enī altera res qualis & quāta sit intelligit: nisi de utraq loquamur. Sed in cōparatiōe a minore ad maius & cōtra. Cōsiderant numerus: species. Vis. Et quæ ad aliqd affectionē hñt. Numerus: cū plura bona pau/cioribus pauciora mala pluribus: diuturniora bona breuioribus: longe ac late uagātia angustis: antepo/nūtur spēs: cū quæ pp se expetēda sunt: his præferūtur quæ ppter aliud innata: atq insita aduētitiis inte/gra cōtaminaris: iocūda: minus iocūdis. Honesta utilib⁹: necessaria nō necessariis sua alienis: mira uulga/ribus: desiderabilia his qbus carere possumus. Tota partibus: rōne utentia: rōnis ex ptibus. Naturalia nō naturalibus. Artificiosa nō artificiosis. Vis attēditur: hoc modo. causa efficiens grauior est q̄ non effici/ens. Quæ se ipsis cōtēta sunt: q̄ quæ indigēt aliorū. Quæ in nostra ptāte sunt maiora q̄ quæ in aliena: sta/bilia incertis q̄ eripi nō pñt: his q eripi possunt. Quæ ad aliqd affectionē habēt. Hoc mō discernūtur. Cō/moda principū maiora sunt q̄ alioꝝ. Quæ laudata sunt a pluribus: & cuiq optimo probata: q̄ his ɔtra/ria par est in quo neq submissio: neq eleuatio cōsiderat: qd in una re par est: in alia ēt esse debet. exempli gr̃a. si auxilio iuuare: ciues: & cōsilio æqua in laude positū est: & q iuuāt: & q ɔsulūt: pari in laude sūt: ex his q̄ dicta sunt ois fere cōparationis rō hēri pōt. Negligētius disputare: minus dicere q̄ opus sit cū de utraq dicēdū sit: & ōndēdū hāc maiorē: uel cōmodiorē aut iocūdiorē illa. Vt si cū cōparet. exemplū est. mos fuit ro. ut ex erario fieret largitio: & frumētum populo certa mēsura diuideret. Hoc cū senatus facere uellet: ut amorē populi sibi cōciliaret tribuni dissuadebāt: & tm̄ futura incōmoda ostēdebāt: q obnoxios & uelut addictos sibi plebis aios hac largitione habiturus senatus esset: q negare illi: quicqd uellet: deinceps nō possent: quæ aūt cōmoda puētura essent: si frumētū po. acciperet: & q pitura fame ī maxima penuria mul/titudo nō erat: & alia hmōi nō dicebāt. Itē uitiosuꝫ ē &c. pri⁹ uitiū est cū in cōpatiōe de altera re loqmur alterā pterim⁹: aut leuiter attigim⁹ hic uitiū est: q altera ps laudat: altera uitupat: ut siqs cū aliq deliberāt

faciunt angustiis causæ coacti. Vti cū quis accusetur ambitu magistratū petisse ab impatoribus sæpenu/mero se apud exercitū donatū esse dicat. Hæc si diligē/ter in aduersariorū oratiōe obseruauerimus sæpe de/phēdemus: & in eiusmodi dephensione ostēdemus eos de ea re quid dicatur nō habere. Itē uitiosum est artē aut sciētiam aut studiū quodpiā uitupare pp eo/rum uitia qui in eo studiosi sunt: ueluti qui rhetoricā uituperant: ppter alicuius oratoris uituperandā ui/tam. Item uitiosum est ex eo qd perperam factū esse cōstat putare ostēdi a quo hoie factū est hoc modo. Mortuum: deformatū: tumore præditū corpore de/coloratum constat esse. Constat ergo necatū esse ue/neno: deīde si sit usq adeo in eo occupatus: aut mul/ti faciunt uenenū datum uitio non mediocri confli/ctetur. Nō enim factum ne sit queritur: sed a quo fa/ctum sit. Itē uitiosum est in comparandis rebus al/teram rē afferre de re altera mētionē nō facere: aut ne/gligētius disputare ut cōparetur utrum satius sit po/pulum frumētum accipere an non accipere: quæ cō/moda sint altera re curet enumerare quæ in altera re incōmoda sint: uelut depræssa prætereat: aut ea quæ minima sunt dicat. Itē uitiosum ē in rebus cōparan/dis necesse putare uituperari alteram: cum alteram

bellum geratur:an non:pacem laudet:bellū oīno uituperet.Et semp dicat pernitiosum esse cū utile aliqū sit:& ex iusta causa geri possit.Et cōtra sæpe pax fit inutilis.Certe nō mediocre uitiū est:cū in rerū cōparatione altera uituperat̃ utraq; enim laudari debet:ut maior ei⁹ pferẽt dignitas eē intelligat̃. Nā ea demū uera & solida laus est:cū laudatos supamus.Et Homerus prudēter ubiq; in iliade hectorē laudat:ut Achillis q eum uicit:amplior & illustrior laus fit:idē & Vir.in Turno & Enea seruauit.Si q̃ratur exēplū est. Albensibus an Veiētanis.Esto ambo populi pfuerint & utri maior honos habēdus sit cōsultet̃: nō esse dicēdū his hēndus honor est illis minīe: qm̄ mali sunt:nec cū his cōferēdi:sed utrisq; honor habēdus ē:sed his maior qm̄ magis pfuerūt:qm̄ sæpius qm̄ meliore sunt ī nos aio.

Albēsibus.alba urbs fuit īter latinas sita & alia marsis finitima in excelso locāta saxo: ppe quū fucinus lacus: lōgitudine par pelago:ab alba latina fit albanus: & ab alba altera albēsis alii legūt abellēsibus:est āt a bella cāpaniæ ciuitas. Itē uitiosum est de noīe &c.Hoc uitiū accidit quotiēs manifestis pugnam⁹.Et q̄si cognitū uocabulū nō sit trahere in dubiū nr̄a interp̄tatione tētamus.Exēplo utit̃ Sulpitii:q marianas ptes secutus est.Et tribu.pl.auctorē.C.Mario legē tulit:ut exules reuocarent̃. Cū antea legē tulisset:ut reuocarētur. Qđ cū ei obiiceretur sic se defendebat qđ non exules sed ui exactos reuocari uellet. Et ꝙ priori lege de exulib⁹ ītellexisset:q nō iidē eēnt qđ in eiectis:ī uocabulo itaq; faciebat ꝯtrouersiā:q̄si aliud exul eēt:aliud ui eiectus. Cū tn̄ idem sint qđ oēs intelligūt. De noīe ei⁹ rei & uocabulo &c.Nomē Corpeæ ē rei:ut lapidis: Vocabulū incorporeæ ut iustitiæ.Auctor Priscianus. Intercesserat: in mediū se ui & uerbis opposuerat. Aliam diuersam. Cū causa ex utilitate reipu. Intēdere. facere:augere.

Voniā exornatio &c. Vitia ostēdit quæ in rōnis cōfirmatiōe accidere solent. Nūc quō uitiosa exornatio dep̄hendat̃:nos admonet. Ex similibus &c.Argumētoꝝ ut supra oñsū ē.Aliud pbabile ē:aliud necessariū.Oē pbabile qđ ab oratore ad argumētationē sumit̃ auctore Ci.aut signū est:aut credibile:aut iudicatū:aut cōpabile.Signū est qđ sub sensū aliquē cadit: & qddā significet:qđ ex ipso pfectū uidet̃:qđ aut ante fuerit:aut in ipso negotio:aut post sit secutū:& tn̄ indiget testimonii:& grauioris cōfirmationis:ut Cruor fuga:pallor:puluis:& q̄ his sunt silia. Credibile ē qđ sine ullo teste auditoris opīone ꝯfirmat̃.hoc mō.nemo est q nō liberos suos incolumes & beatos eē cupiat.iudicatū est res assensione:aut auctoritate:aut iudicio alicui⁹ aut aliquoꝝ cōprobata. Cōparabile est qđ in diuersis reb⁹ similē aliquā rōnē ꝯtinet:eius sunt ptes tres:imago:collatio:exēplū.imago ικων a græcis uocatur est oro demōstrās corpoꝝ aut naturaꝝ similitudinē.Corpoꝝ ut os humerosq; deo silis. Naturaꝝ: ut duo fulmina belli scipiadæ.Collatio est oro rem cū re ex similitudine cōferens:quā παραβολη græci noīant.fit aūt modis octo:p habitus ut qualis in eurone ripis:aut p iuga cynthi exercet diana choros.p magnitudinē ut ceu duo nubigenæ:cū uertice montis ab alto descēdūt centauri.p colorē:ut indū purpureo ueluti uiolauerit ostro siqs ebur.p uocē:ut clamores simul horrēdas ad sydera tollit q̄lis mugitus &c.p energiā:ut in segetē ueluti cū flāma furētibus austris īcidit:p altitudinē:ut q̄lis aeree liquētia flumina circū siue padi ripis &c.per affectū:ut sic funere primo attonitæ patuere domus.Cū corpa nōdū Conclamata iacēt est & cōparatio p similitudinē & habet uim præferendi uerū. Vt nō sit aggeribus ruptis cū spumeus erit.Et nō tam præcipites biiugo certamine currus.In his præponitur ea q̄ similitudine cōparatur.Exēplū est qđ rem auctoritate:aut casu alicui⁹ hoīs:aut negotii ꝯfirmat:aut infirmat παραδειγμα a græcis dr̄.in collatione & exēplis similitudo oīs posita est:in ꝯtrariis aūt paribus:& in his quæ sub eandem cadunt rationem maxime spectatur.in contrariis hoc modo.Nam si iis qui imprudenter læserunt ignosci cōuenit:iis qui necessario pfuerunt:haberi grām nō oportet.Ex pari sic. Nam ut locus in mari sine portu nō pōt esse tutus:sic aīus amicis sine fide stabilis eē nō pōt.ī his reb⁹ q̄ sub eādē rōnē cadūt hoc mō pbabile est.Nam si rhodiis nō ē turpe portorii locare:nec hermacreonti qdē turpe est cōducere:hæc

laudes. Quod genus si q̃ratur:utris maior honor habendus sit albensibus:an ueientinis qui repub.& populo ro.pfuerūt:& is qui dicat alteros lædat. Nō eni necesse est si alteros præponas:alteros uitupare. fieri enim pōt:ut cū alteros magis laudaueris aliquā alterius laudis partē attribuas ne cupidius pugnasse contra ueritatem puteris. Item uitiosum est de nomine & uocabulo rei cōtrouersiam struere: quā rem cōsuetudo potest optime iudicare:uelut Sulpitius q intercesserat ne exules quibus cām dicere nō licuisset reducerētur. Idē posterius īmutata uoluntate:cū eandem legem ferret:aliam sese ferre dicebat pp nominū cōmutationē:nam non exules sed ui eiectos se reducere aiebat. Perinde quasi fuisset in cōtrouersia: quo illi nomine appellarentur a po.ro.quasi non omnes quibus aqua & igni interdictū est exules appellētur. Verū illi fortasse ignoscimus:si cū causa fecit:nos tamen intelligamus uitiosum esse intendere cōtrouersiam propter nominum cōmutationem.

De exornatione uitiosa.

Voniā exornatio cōstat ex silib⁹ & exēplis & amplificatiōib⁹ & iudicatis:& cæteris reb⁹:q̄

enim ante acta uita rei uel uirtute præsens crimē diluere. Vti qs &c. non est cur me cōdemnetis iudices. Ego eni pro re. pu. Sæpe fortiter pugnaui. Argumēto est: φ sæpe ab impatoribus donatus fui de ea re. de crimine qd obiicitur: & ob eam rē ad illud descēdere: qd minime ad cām ptineat. Si hēret qd ad obiectū crimē rńderet: nūq̄ hoc diceret: qd ad cām quātū ptinear uobis cognoscere iudices licet. Itē uitiosuȝ est artē &c. Aliud uitiū est: cū hoīum uitia artib⁹ assignanẗ: & generi ascribiẗ: qd speciei est. Nō. n. si frāciscus peccar oēs hoīes peccāt: sed si oēs hoīes peccant: frāciscus peccat. Exēpli gr̄a. siqs rhetoricam accusaret: & artē pnitiosum esse duceret: qd ea. T. Gracchus male usus sit: apud romanos ap̄ atheniēses Alcibiades cū nō sit rhetoricæ uitiū: siqs eloquētia male utitur neq; medicinæ si qs medicus aut nō sanat ægrotū: aut occidit. Nā & rhetoricæ ars est benedicēdi. Et medicina sanādi apposite: orator ptæterea uir bonus diffiniẗ: & qui male & inutiliter dicit orator nō est: nec qui nō sanat quātū in ip̄o est medicus: sed hæc supiore libro disputata sunt copiosius. Artem. hæc appellatio generalis est pene: nā & mechanicas cōplectitur. Scientia magis ad liberales artes ptinet: studiū est ip̄a exercitatio artis: siue sciētiæ. Itē uitiosum. Hoc uitiū appellatur perspicuū cōmittitur aūt Quotiēs qd factū est exaggeram⁹: sed a quo factū sit nō magnope ostēdere laboramus & p ea quæ dicimus manifestū illd fieri arbitramur. in cōiecturali aūt cōstitutione uitiū est in eo ímorati qd apparet factū: & a quo factū sit nō probare. exemplū ipse subiicit Cice. accusatur aliqs ueneficii: qui accusat tm̄ ostēdit quid factū sit: cū dici mortuū deformatum &c. Sed a quo ptæbitum uenenuȝ sit: nō probar φ ex his q̄ dicit cōpræhēdi existimat. Cui ab aduersatio occurriẗ: ita esse nō negatur: sed a nobis uenenū datū p te nō pbatur. Cōflictetur. cōtendat. Magno uitio dicēs magnū scelus eē. Nō eiȝ factū &c. qm̄ factū esse nō negaẗ. Itē uitiosum ē &c. in cōfirmatione rōnis sæpe argumētis uti nos cōuenit qui a locis sumūtur cōparationis: quādo res cū re cōfertur: utra maior: utra minor: utra cōmodior sit: φ si de altera re longā hēmus orationē: de altera nihil dicimus: uitiū est: & quidē magnū: non enī altera res qualis & quāta sit intelligiẗ: nisi de utraq; loquamur. Sed in cōparatiōe a minore ad maius & cōtra. Cōsideranẗ numerus: species. Vis. Et quæ ad aliqd affectionē hn̄t. Numerus: cū plura bona paucioribus pauciora mala plutibus: diuturniora bona breuioribus: longe ac late uagātia angustis: antepo nūtur spēs: cū quæ pp se expetēda sunt: his præferūtur quæ ppter aliud innata: atq; insita aduētitiis integra cōtaminatis: iocūda: minus iocūdis. Honesta utilib⁹: necessaria nō necessariis sua alienis: mira uulgaribus: desiderabilia his qbus carere possumus. Tota partibus: rōne utentia: rōnis ex ptibus. Naturalia nō naturalibus. Artificiosa nō artificiosis. Vis attēditur: hoc modo. causa efficiens grauior est q̄ non efficiens. Quæ se ipsis cōtēta sunt: q̄ quæ indigēt aliorū. Quæ in nostra ptāte sunt maiora q̄ quæ in aliena: stabilia incertis q̄ eripi nō pn̄t: his q eripi possunt. Quæ ad aliqd affectionē habēt. Hoc mō discernūtur. Cōmoda principū maiora sunt q̄ alioꝝ. Quæ laudata sunt a pluribus: & cuiq; optimo probata: q̄ his ɔtraria par est in quo neq; submissio: neq; eleuatio cōsideraẗ: qd in una re par est: in alia ēt esse debet. exempli gr̄a. si auxilio iuuare: ciues: & cōsilio æqua in laude positū est: & q iuuāt: & q ɔsulūt: pari in laude sūt: ex his q̄ dicta sunt oīs fere cōparationis rō heri pōt. Negligētius disputare: minus dicere q̄ opus sit cū de utraq; dicēdū sit: & oñdēdū hāc maiorē: uel cōmodiorē aut iocūdiorē illa. Vt si cū cōpareẗ. exemplū est. mos fuit eo. ut ex ærario fieret largitio: & frumētum populo certa mēsura diuidereẗ. Hoc cū senatus facere uellet: ut amorē populi sibi cōciliaẗ tribuni dissuadebāt: & tm̄ futura incōmoda ostēdebāt: φ obnoxios & ueluti addictos sibi plebis aīos hac largitione habiturus senatus esset: φ negare illi: quicqd uellet: deinceps nō possent: quæ aūt cōmoda puētura essent: si frumētū po. acciper: & φ pitura fame ī maxima penuria multitudo nō erat: & alia hmōi nō dicebāt. Itē uitiosuȝ ē &c. pti⁹ uitiū est cū in cōpatiōe de altera re loqmur alterā pterim⁹: aut leuiter attigim⁹ hic uitiū est: φ altera ps laudaẗ: altera uitupaẗ: ut siqs cū aliq deliberāt

faciunt angustiis causæ coacti. Vti cū quis accusetur ambitu magistratū petisse ab impatoribus sæpenumero se apud exercitū donatū esse dicat. Hæc si diligēter in aduersariorū oratiōe obseruauerimus sæpe dep̄hēdemus: & in eiusmodi dep̄hensione ostēdemus eos de ea re quid dicatur nō habere. Itē uitiosum est artē aut sciētiam aut studiū quodpiā uitupare pp eorum uitia qui in eo studiosi sunt: ueluti qui rhetoricā uituperant: ppter alicuius oratoris uituperandā uitam. Item uitiosum est ex eo qd perperam factū esse cōstat putare ostēdi a quo hoīe factū est hoc modo. Mortuum: deformatū: tumore præditū corpore decoloratum constat esse. Constat ergo necatū esse ueneno: deide si sit usq; adeo in eo occupatus: aut multi faciunt uenenū datum uitio non mediocri conflictetur. Nō enim factum ne sit queritur: sed a quo factum sit. Itē uitiosum est in comparandis rebus alteram rē afferre de re altera mētionē nō facere: aut negligētius disputare ut cōparetur utrum satius sit populum frumētum accipere an non accipere: quæ cōmoda sint altera re curet enumerare quæ in altera re incōmoda sint: uelut depræssa prætereat: aut ea quæ minima sunt dicat. Itē uitiosum ē in rebus cōparandis necesse putare uituperari alteram: cum alteram

bellum geratur:an non:pacem laudet:bellū oīno uituperet.Et semp dicat perniriosum esse cū utile aliqñ sit:& ex iusta causa geri possit.Et cōtra sæpe pax sit inutilis.Certe nō mediocre uitiū est:cū in rerū cōparatione altera uituperaſ utraq; enim laudari debet:ut maior ei⁹ pferī dignitas eē intelligaſ. Nā ea demū uera & solida laus est:cū laudatos supamus.Et Homerus prudēter ubiq; in iliade hectorē laudat:ut Achillis q eum uicit:amplior & illustrior laus sit:idē & Vir.in Turno & Enea seruauit.Si q̄ratur exēplū est. Albensibus an Veiētanis.Esto ambo populi pfuerint & utri maior honos habēdus sit cōsultet: nō esse dicēdū

laudes . Q uod genus si q̄ratur:utris maior honor habendus sit albensibus:an ueientinis qui repub.& populo ro. pfuerūt:& is qui dicat alteros lædat . Nō enī necesse est si alteros præponas:alteros uitupare. fieri enim pōt:ut cū alteros magis laudaueris aliquā alterius laudis partē attribuas ne cupidius pugnasse contra ueritatem puteris.Item uitiosum est de nomine & uocabulo rei cōtrouersiam struere: quā rem cōsuetudo potest optime iudicare:uelut Sulpitius q intercesserat ne exules quibus cām dicere nō licuisset reducerētur. Idē posterius īmutata uoluntate:cū eandem legem ferret:aliam sese ferre dicebat pp nominū cōmutationē:nam non exules sed ui eiectos se reducere aiebat. Perinde quasi fuisset in cōtrouersia : quo illi nomine appellarentur a po.ro. quasi non omnes quibus aqua & igni interdictū est exules appellētur. Verū illi fortasse ignoscimus:si cū causa fecit:nos tamen intelligamus uitiosum esse intendere cōtrouersiam propter nominum cōmutationem.

¶ De exornatione uitiosa.

Voniā exornatio cōstat ex silib⁹ & exēplis & amplificatiōib⁹ & iudicatis:& cæteris reb⁹:q̄

his hēndus honor est illis minie: qm̄ mali sunt:nec cū his cōferēdi:sed utrisq; honor habēdus ē:sed his maior qm̄ magis pfuerūt:qm̄ sæpius qm̄ meliore sunt ī nos aīo.

Albēsibus.alba urbs fuit īter latinas sita & alia marsis finitima in excelso locata saxo: ppe quū fucinus lacus : lōgitudine par pelago:ab alba latina fit albanus: & ab alba altera albēsis alii legūt abellēsibus:est aūt a bella cāpaniæ ciuitas. Itē uitiosum est de noīe &c.Hoc uitiū accidit quotiēs manifestis pugnam⁹.Et q̄si cognitū uocabulū nō sit trahere in dubiū nra interp̄tatione tētamus.Exēplo utiſ Sulpitii:q marianas ptes secutus est.Et tribu.pl.auctorē.C.Mario legē tulit:ut exules reuocarenſ. Cū antea legē tulisset:ut reuocarētur. Qđ cū ei obiiceretur sic se defendebat qđ non exules sed ui exactos reuocari uellet . Et ꝙ priori lege de exulib⁹ ītellexisset:q nō iidē eēnt qđ in eiecti:ī uocabulo itaq; faciebat ꝯtrouersiā:q̄si aliud exul eēt:aliud ui eiectus . Cū tñ idem sint qđ oēs intelligūt. De noīe ei⁹ rei & uocabulo &c.Nomē Corpeæ ē rei:ut lapidis: Vocabulū incorporeæ ut iustitiæ.Auctor Priscianus. Intercesserat: in mediū se ui & uerbis opposuerat. Aliam diuersam. Cū causa ex utilitate reipu. Intēdere. facere:augere.

Voniā exornatio &c. Viria ostēdit quæ in rōnis cōfirmatiōe accidere solent.Nūc quō uitiosa exornatio dep̄hendaſ:nos admonet. Ex similibus &c.Argumētoꝝ ut supra oñsū ē.Aliud pbabile ē:aliud necessariū.Oē pbabile qđ ab oratore ad argumētationē sumiſ auctore Ci.aut signū est:aut credibile:aut iudicatū:aut cōpabile.Signū est qđ sub sensū aliquē cadit : & qddā significet:qđ ex ipso pfectū uideſ:qđ aut ante fuerit:aut in ipso negotio:aut post sit secutū:& tñ indiget testimonii:& grauioris cōfirmationis:ut Cruor fuga:pallor:puluis:& q̄ his sunt silia.Credibile ē qđ sine ullo teste auditoris opīone ꝯfirmaſ.hoc mō.nemo est q nō liberos suos incolumes & beatos eē cupiat.iudicatū est res assensione:aut auctoritate:aut iudicio alicui⁹ aut aliquoꝝ cōprobata.Cōparabile est qđ in diuersis reb⁹ similē aliquā rōnē ꝯtinet:eius sunt ptes tres:imago:collatio:exēplū.imago ικων a græcis uocatur est oῦo demōstrās corpoꝝ aut naturaꝝ similitudinē.Corpoꝝ ut os humerosq; deo silis . Naturaꝝ: ut duo fulmina belli scipiadæ.Collatio est oῦo rem cū re ex similitudine cōferens:quā παραβολην græci noīant.fit aūt modis octo:p habitus ut qualis in eurone ripis:aut p iuga cynthi exercet diana choros.p magnitudinē ut ceu duo nubigenæ:cū uertice montis ab alto descēdūt centauri.p colorē:ut indū purpureo ueluti uiolauerit ostro siqs ebur.p uocē:ut clamores simul horrēdas ad sydera tollit q̄lis mugitus &c.p energiā:ut in segetē ueluti cū flāma furētibus austris īcidit:p altitudinē:ut q̄lis aereæ liquētia flumina circū siue padi ripis &c.per affectū:ut sic funere primo attonitæ patuere domus.Cū corpa nōdū Conclamata iacēt est & cōpatatio p similitudinē & habet uim præferendi uerū. Vt nō sit aggeribus ruptis cū spumeus erit.Et nō tam præcipites biiugo certamine currus.In his præponitur ea q̄ similitudine cōparātur.Exēplū est qđ rem auctoritate:aut casu alicui⁹ hoīs:aut negotiū ꝯfirmat:aut infirmat παραδειγμα a græcis dr̄.in collatione & exēplis similitudo oīs posita est:in ꝯtrariis aūt paribus:& in his quæ sub eandem cadunt rationem maxime spectatur.in contrariis hoc modo.Nam si iis qui imprudenter læserunt gnosci cōuenit:iis qui necessario pfuerunt:haberi grām nō oportet.Ex pari sic. Nam ut locus in mari sine portu nō pōt esse tutus:sic aīus amicis sine fide stabilis eē nō pōt.ī his reb⁹ q̄ sub eādē rōnē cadūt hoc mō pbabile est.Nam si rhodiis nō ē turpe portorii locare:nec hermacreonti qdē turpe est cōducere:hæc

pertinent ad exaggerãdam: & locupletandã argumẽtationez: quæ sint his rebus uitia cõsideremus. Simile uitiosũ est qđ ex aliqua parte dissimile: nec habet parem rationem cõparationis: aut sibi ipsi obest qui affert. Exemplũ uitiosum est: si aut falsuz est ut reph̃edatur aut improbũ ut nõ sit imitãdũ: aut maius: aut minus quam res postulat. res iudicata uitiose profertur: si aut dissimili de re profertur: aut de ea re: de qua

tum uera sunt hoc pacto. Quoniã cicatrix est: uulnus fuit. Tum uerisimilia hoc mõ: si multus erat in calceis puluis ex itinere tum uenisse oportebat: hæc de q̃bus Cicero & Quintilianus copiose dixerũt. degustare tantũ hoc loco placuit: ne rudes ante hac artis penitus ignoraretis. Amplicationibus &c. Cũ aduersarii crimẽ amplificamus: atq̃ exaggeramus: ut si q̃s in eũ dicat / qui parentẽ necauerit: & sic intendat. scelestũ dii immortales ac nefarium facinus: atq̃ eiusmodi: quo uno maleficio scelera omnia cõplexa esse uideãtur. Et enim si id qđ præclare a sapientibus dicitur: male sæpe læditur pietas quod supplicium satis acre reperietur in eum qui mortẽ attulerit parenti? pro quo mori ipsum si res postularet: iura diuina atq̃ humana postularent.

Cæteris rebus: ut cõquæstionibus imprecationibus maledictis & cõmuuibus locis oĩbus. Exaggerandã: augendã ut intendatur argumẽtũ. Collocupletandã: dilatandam: & exornandam. Simile uitiosum. Similitudo aut est plurium ad plura: aut maius ad unũ. Comparatio prior collatio appellatur: quæ longius res quæ cõparantur repetere solet nec hominũ tantum inter se opera assimilat: sed a multis atq̃ etiã inanimis ducitur. Hæc aũt uitiosa est si singula singulis nõ respondent: ut apud Virgilium. Qualis in eurotæ ripis? aut per iuga cinthi exercet diana choros &c. in qua parabola multa nõ usq̃ quaq̃ cõgruere uident. Quod poetis tamẽ uitio nõ ascribitur apud quos interdũ omni parte: interdũ aliqua similitudine cõueniunt. Nec hẽt parẽ rõnem &c. cũ unũ ad unũ tm̃ cõparat hoc mõ: ut nauis utilior noua q̃ uetus sic amicitia & ut laudandã q̃ pecuniã suã largit oĩbus: ita q̃ formaui: Nam hic par ratio cõparationis nõ est. alia enim ratio nauis nouæ: alia nouæ amicitiæ: item alia ratio pecuniæ: alia formæ. Sibi ipsi obstet ut si q̃s dicat: nõ aliter ego rem pu. guberno: q̃ oues suas pastor tondet & mulget. hic enim par ratio cõparationis nõ est. Quid enim simile rem pu. gubernare: & oues tondere ac mulgere uerti præterea in conuitiũ potest hoĩs cupidi rem pu. expilantis & multa in suam utilitatem cõuertẽtis. Exemplũ. Quatuor modis exemplum uitiosuz inq̃t fit: primo si falsum est: ut si q̃s dicat: danda huic uenia est: si cõtra rem pu. fecit. Nam & M. Attilius regulus cõtra rẽ pub. pugnauit: & ei uenia data est: hoc penitus falsum est & repræhẽdi statim potest. Nam pugnasse cõtra rem pu. Regulũ nusq̃ legitur. Aut improbũ bona exempla: ut libro institutionũ legitur titulo de donationibus imitanda sunt: mala uero nequaq̃. improbum aũt erit exemplũ: ut si quis dicat Cato damnãdus est: nam populus Ro. Camillũ damnauit. item coniurandũ est in patriam quia & Catilina coniurauit. Hoc improbum est. Aut maius. Quotiẽs a minori ad maius & cõtra comparatio fit ĩtueri diligẽter nos oportet: ne modũ excedamus ut aut plus sit q̃ res postulat aut minus. Ne deridere ut Quintilia. ait: nõ augere aut minuere uideamur. Vitiosa erit a minori ad maius comparatio si q̃s dicat si triumpharũt sæpe principes romani q̃ populos & natiões bello domuerũt: & tu triumphare debes q̃ inimicũ domuisti a minori uero ad maius hoc mõ. Vt has ego flabello muscas abigo: sic Manlius capitolinus hostes gallos a capitolio reppulit. Res iudicata pars probabilis est iudicatũ: quod sic a Cice. diffinitur. Iudicatũ est res assensiõe aut auctoritate aut iudicio alicuius: aut aliquorũ comprobata: id tribus in generibus spectatur religioso: cõmuni & approbato. religiosum est qđ iurati legib⁹ iudicauerũt: ut scelesti iudices apud romanos cõmune est qđ omnes cõiter secuti sunt. Id huiusmodi est: ut maioribus natu assurgatur: ut supplicantiũ misereatur. Approbatũ est: quod homines cũ dubium esset: quale haberi oporteret sua constituerũt auctoritate ueluti gracchi patris factum. Quod & si prius de eo dubitabatur. Quosdã enim senatu mouerat: postea tamẽ popolus approbauit. Nã Gracchũ ipsum cõsulem fecit. iudicatũ aũt & partes eius in his posita sunt q̃ gestũ negotiũ cõsecutur. Quatuor loci sunt ex q̃bus ad corroborãdũ iudicata argumẽta ducũtur. Laudatio ei⁹ q̃ iudicauit: cui⁹ uitã & auctoritatem cõmẽdamus. Approbatio. quãdo a multis approbatũ fuisse dicimus alicuius sñiam. similitudo: quãdo cã illa de qua ante iudicatũ fuit. cãæ nr̃æ similis est. Difficultas. cũ ostẽdimus plus in iudicãdo fuisse difficultatis in alia cã: q̃ in nostra futurũ sit: ut si dicas: si absolutus olim a. C. Mario imperatore is fuit: q̃ Tribunũ militarez ipsi⁹ Marii propinquũ occidit: q̃ ei pudicitiã eripere uellet. Quãto hic facili⁹ absolui põt adolescẽs q̃ Gregariũ militẽ ne turpiter pateret: necauit. Cõtra infirmari iudicatũ põt: si iudex fuisset impitus: aut minus prudens ostendet. Si improbatam ab omnib⁹ sentẽtiam fuisse dicemus. si dissimilem esse ostẽdemus. Si maiorem q̃ in illo fuerit difficultatem in hoc esse probabimus: q̃ accidere possint in iudicato uitia Ci. nos admonet. Si aut dissimili de re. ut si dicas absoluendus est clodius q̃ ad sacra bonæ deæ clam penetrauit. Nam & Oratius qui sororem occidit: absolutus fuit: sed quid ad rem dicet aduersatius? Clodius incesti accusat. Oratius cædis accusatus fuit. Nihil simile cũ incesto cædi est. Aut de re &c. ut si dicas absoluẽdus ẽ Milo q̃ clodi⁹ ĩsidiatorẽ occidit. Nã multi sæpe nocturnos fures & adulteros domi suæ dep̃hẽsos occiderũt: q̃d ad rẽ? de hoc cõtrouersia nulla est. Nec quærimus liceat ne furẽ nocturnũ: & adulteros domi deprehẽsos occidere: sed fuerit ne ĩsidiator Clodius: illud in cõtrouersia est. Aut improbi. Vt si q̃s

dicat

dicat absoluendus est repetūdarū Dolobella: quia Verres & Clodius absoluti sæpe fuerūt: q absoluerūt dicet aduersarius: īprobe fecerūt: & a bonis hoībus rephensi fuerūt: Manifestū est pecunia corruptos illđ egisse: quos imitari uos iudices minime cōuenit. Aut eiusmodi &c. Vt si dicas hūc adulteꝝ absoluēdū inqs: qa Clodius absolutus fuit: at ego īnumeros dānatos a bonis & integris iudicibꝰ ob tale crimē tibi ostēdā. Itē uitiosum &c. Quartus exornationis locus amplificatio est: in q̄ duo uitia cōmittunť: aut cū augendū est crimē: & planū fit: aut cōtra cū planū faciendū est: & augeť: multis āt modis amplificatiōes fi-

cōtrouersia nō est: aut īproba. aut eiusmōi ut aut plures: aut magis idoneæ res iudicate ab aduersariis proferri possint. itē uitiosum est: quod aduersarii factū eē confiteanť de eo argumētari & planū facere factū eē nam id augeri oportet. itē uitiosum est id augere qđ cōuenit doceri hoc mō: ut si qs quem arguat hoiem occidisse: & anteq̄ satis idoneas argumētationes attulerit: augeat peccatū: & dicat nihil indignius esse quā hominē occidere: non enim utrum indignum sit: an non: sed factum ne sit quæritur.

¶ De complexione uitiosa.

Complexio uitiosa est q̄ non ut qđq; primū dictū est complectitur: & quæ nō breuiter concludiť: & q̄ nō ex enumeratio ne certū & cōstans aliquid relinqt ut intelligatur quid propositum in argumentatione sit: quid deinde ratione: quid confirmatione: quid tota argumentatione demonstratiuū.

¶ De cōclusionibꝰ totius argumēti.

Conclusiones quæ apud græcos epilogi nominantur tripartitæ sunt: nā constāt ex enumeratione: amplificatione: & commisera-

unt: Cū crimē illud cuius aduersarius accusat ut spectare ostēdiť: aut ad oēs: aut ad maiorē ptē qđ est attrocissimū: aut ad supiores: quales sunt ii quoꝝ ex auctoritate indignatio sumiť: qđ indignissimū est: aut ad pares animo: fortuna: corpe: qđ est iniqssimum aut ad inferiores qđ est supbissimū. Plurimū ab his: & cæteris hmōi locis sumpte amplificatiōes ad cōcitandū in odiū rei iudices & auditores ualere solent: cū uero manifestū crimē fuerit: qm̄ aduersarii cōfitenť & ueluti nondū satis manifestū sit: planū facere uolueris: & in eo diutius īmoraberis: uitiū erit: & quidē magnū. Exēpli gr̄a si accusareť Orestes ꝙ matrem occiderit: & occisam a se matrē cōfitereť: nō supfluū tm̄ sed stultū ēt esset in eo īmotari ut planū fieret: matrē ab Oreste occisam: cū ipse id a se factū nō negaret. Id de quo lis est. De eo argumentari factū ꝓbare: cū a reo factū nō negeť. Augere: amplificare ut in cā Orestis qui a se occisam matrē cōfiteť: amplificare crimē oporteret: & q̄ nefarium scelus esset parentē occidere. Itē uitiosum: exēplū ipse subiungit. Arguat hoiem &c. ut si Teucer Vlyssem accuset ꝙ Aiacē occiderit: cū id factū a se Vlysses neget: teucer nō factū ab illo contendat: sed in eo immoretur: ut quam impium & nefarium scelus sit hominem occidere ostendat.

Complexio &c. Quinta argumētationis pars est cōplexio: in qua q̄ accidāt uitia ostendit: differt ab ea q̄ pars instrumēti est: qđ hæc ptis est: illa totius: similis tm̄ illi est. Nam sicuti illius: ita & huius uirtutes tres sunt: diluciditas: breuitas: absolutio: qbꝰ uirtutibꝰ tria cōtraria uitia sunt: cōfusio plixitas: impfectio. Singula aūt singulis apponunť: Quæ non &c. Diluciditas cōplexionis in ordine posita est: cū q̄ ptius posita sunt: ptius colliguntť. Nā cū puerso ordine colligimus: uitiū nō mediocre cōmittiť: auditoris enim memoria pturbať: quæ aūt complexio breuiter q̄ dicta sunt repetit enumeratio uocať. Et quæ nō breuiter ꝭm uitiū: cū nō breuiter cōcludiť: sed quasi quicqd in tota argumētatione dictū est: repetiť: cū apices tm̄ colligendi sint. Et quæ nō &c. tertiū uitiū si impfecta fuerit cōplexio & aliqd quod dictū prius fuerit: aut ꝑtermittat: aut obscure repetat: oportet igiť oīa repeti: sed aperte: breuiter: & absolute: qđ in ea cōplexione argumētationis qua pro exēplo usus est Cicero: factū apparet.

Conclusiones &c. Omnis inuentio: ut supiore libro dictū est: in sex orationis ptes consumiť: exordiū: narrationē: diuisionē: confirmationē: confutationē: & conclusionē. Rursus hæ sex ptes in tria genera cāꝝum cōsumunť: iudictale demonstratiuū & deliberatiuū: ostensum quo pacto in iudiciali genere exordiri: narrare: diuidere: confirmare: & confutare possimus. Vna superest conclusio: quæ q̄uo facienda sit: iam ostendiť. Artificiosam aūt oportet esse: unde sic diffiniť: cōclusio est artificiosus terminus orationis: hanc quædam ex latinis Cumulū ut ait Quintilianus appellauerūt: per orationē ferme semper ipse appellat: tribus uero modis cōcludimus: aut per enumerationē: aut per amplificationē: aut per cōmiserationē: duplex enim: Quintiliano auctore: perorationis ratio est: ꝙ aut in rebus: aut in affectibus posita est cū res dictæ breuiter repetunť enumeratio appellať: cū affectus mouenť amplificatio & cōquæstio uel misericordia nominať: sed solū epilogi genus qđ per enumerationē fit: Attici oratoris & philosophi laudarūt: ut Quintilianus ait qm̄ Athenis affectus mouere etiā per ꝑconem orator prohibebať: philosophi ideo nō utebanť hac epilogi parte: q̄ in affectibus tota uersať: quia apud eos uitiū est affici: nec conuenit bono uiro uitiis uti: cōtra hoc tm̄ idē auctor nō infirma utiť ratione. In quattuor locis &c. Nō dubiū est: quin hæc Ciceronis uerba nō sint: nā neq; cōgruūt loco: neq; uerū præ-

tione. in quattuor locis uti possumus conclusionib⁹
in principio secundum narrationẽ: secundum firmis
simam argumentationem in conclusione. Enumera
tio est per quã colligimus & cõmonemus quib⁹ de
rebus uerba fecerimus breuiter: ut renouet̃ nõ rein/
tegretur oratio & ordine: ut quicq̃d erit dictum refe/
ramus: ut auditor si memoriæ mandauerit: ad idẽ q̃d
ipse meminerit reducat̃. itẽ curandũ est: ne aut ab ex/
ordio: aut a narratione repetat̃ orationis enumeratio.
Ficta. n. & dedita opera cõparata oratio uidebitur eẽ
artificii significandi: ingeniiq̃ uenditandi: & memo/
riæ ostentandæ cã: quã ꝓpter initiũ enumerationis fa/
ciendũ est a diuisione. Deinde ordine breuiter expo/

ceptum continent: & quibusdã in codicibus uetustissimis minime sunt: tribus ꝑtibus cõstare conclusio
nem dixerat: a prima statim incipiendũ fuerat. Itẽ cõclusione in exordio & narratiõe nemo utit̃: neq̃ in
cõfirmatione: & cõfutatiõe: nisi ea q̃ singulaꝝ argumẽtationũ pars est: stultũ p̃terea est dicere in cõclusio
ne nos cõclusione uti: Quidã tñ q̃ hæc uerba nõ esse sup̃flua cõtendũt: sic intelligi uolũt: cõclusione nos
uti in exordio & narratiõe: hoc est ꝑte cõclusionis q̃ p amplificationẽ fit: qm̃ & in exordio mouemus iudi
ces & auditores ad beniuolentiã uel ad odiũ: & in narratiõe in q̃ docemus & mouemus: hoc fieri post fir/
missimã argumentationẽ ubi locis utimur
cõib⁹ nemo negat: & in cõclusione affectus
oẽs effundi certũ est: cõclusione itaq̃ in cõ
clusione nos uti iidẽ dicũt: hoc est cõclusio
nis effectu: alii aliter ĩterp̃tant̃ nos q̃ttuor
in locis cõclusione uti qm̃ & in exordũ fine
breuiter cõcludimus cur addicẽdũ ueneri/
mus uel aliq̃d hmõi: & in narratiõe ꝯfirma
tione & cõfutatiõe breuis dictoꝝ fit repeti/
tio: & in cõclusione ipa breuiter colligit̃ cõ
clusio: sed totũ inane est. Illud manifestũ ẽ
plures cõfirmatiõis & cõfutatiõis epilogos
solere eẽ exordii & narratiõis fere nullos in
Ciceronis oratiõibus inueniri: de epilogo
cõclusionis q̃ nullus est aliq̃d dicere stultũ
est. Enumeratio: oñdit q̃d sit enumeratio
per quã ut ipe ait in rhetoricis de inuentio.
res disꝑse & diffuse dictæ: unũ I locũ cogunt̃
& ꝑreminiscẽdi cã unũ sub aspectũ subiiciũ
tur: Hæc reꝝ repetitio & cõgregatio ανακεφαλαιωσις a græcis uocat̃ recapitulationẽ uocabit qui uerbũ de
uerbo exp̃sserit: q̃dã & nostris renunciationẽ appellare uoluerũt. Enumeratio ut Cicero docet nõ semp
& uniformiter ea q̃ dicta sunt colligere debet: ne tũ odiosum fit: tũ ẽt q̃d maxime est cõtrariũ: fieri ex arte
uideat̃: itaq̃ uariãda est: idq̃ idẽ ait fieri trib⁹ modis: si aut eas res quas añ diximus breuiter ꝑstringamus
& colligamus q̃d q̃dẽ factu facile est: aut si in memoriã audientiũ reuocemus: q̃s ꝑtes in partitiõe posueri
mus & q̃bus rõnib⁹ unãquãq̃ ꝑtẽ cõfirmauerimus: aut si ĩterrogemus iudices q̃d amplius uelint cogno
scere: cũ hoc & hoc docuerimus cũ hoc: & hoc planũ fecerimus atq̃ hoc nũc p nostrarũ argumẽtationũ
repetitionẽ: uel cõfirmationẽ: nũc ẽt per aduersarioꝝ argumẽtationũ rephensionẽ: deinde hæc ipsa enu
merationũ genera nõ semp a nr̃a ꝑsona faciẽda sunt: sed nũc a nr̃a: nũc a supposita nũc a re. A nr̃a perso
na: quẽadmodũ accipiat orõnẽ imprõptu est: suppositæ ãt ꝑsonæ accõmodat̃ orõ: si dicas: Nã q̃d si legis
scriptor assistat & q̃rat a uobis q̃d dubitetis: q̃d possetis dicere: cũ uobis hoc & hoc sit demõstratũ! rei ẽt
sic accõmodat̃ orõ: si aut lex: aut locus: aut urbs: aut monumẽtũ aliq̃d accipiat orõnẽ: per enumerationẽ
sic q̃d si leges loq̃ possent nõ ne hoc apud uos q̃rerent! Quid nam amplius desideratis iudices: cũ hoc &
hoc uobis planũ factũ sit. Nõ solũ aũt enumeratiões q̃ a nr̃a ꝑsona sunt: uariari solẽt: sed illic ẽt q̃ suppo/
sitæ ꝑsonæ aut rei dant̃. Et nũc sigillatim singula nr̃a argumẽta ꝑcurrimus: nũc ꝑtitiõis ꝑmissionẽ exeq̃/
mur: nũc ĩterrogationẽ ad iudices facimus: nũc nr̃aꝝ & aduersarioꝝ argumẽtationũ copulamus colla/
tionẽ. Cõmune aũt in enumeratione p̃ceptũ est: ut ex una quaq̃ argũmẽtatione qm̃ tota recusari nõ põt
unũ quodq̃ q̃d ualidissimũ est deligat̃: ut memoria renouet̃: nõ ois repetat̃ oratio. Non reintegret̃: me/
moriã iudicis reficit cõclusio per enumerationẽ: & totã simul cãm ponit ante oculos & ẽt nisi per singula
moueret: turba ualet: quæ repetunt̃ q̃ breuissime dicẽda sunt: & ut Quint. ait: ꝑcapita decurrendũ est: q̃d
græco uerbo monemur ανακεφαλαιωσις enĩ repetitio capitũ est: q̃d si ut idem ait morabit̃: iam non enu/
meratio erit: sed quasi alia fiet oratio. Et ordine q̃cq̃d &c. primũ præceptũ ad breuitatem pertinet: hoc se
quens ad dilucitatem spectat: ut unũ quodq̃ sicut narratũ prius est: ita prius in conclusione repetat̃.
Vt auditor si &c. solet diligens auditor unũ q̃dq̃ eorũ quæ dicta sunt quo ordine narratũ est: memoria
comendare: & collocare: cuius ne memoria perturbet̃: sic a nobis colligendũ est: ut explicatũ antea fuit.
Item curandũ: admonet ne ab exordio aut narratione oratio repetat̃ & recte. Nam exordiũ & narratio
ferme nihil habent cũ causa: tantũ ad audiendũ præparant personam: quam diuisio: confirmatio: & cõ/
futatio ad iudicationem præparant: & disponunt: Cicero tamen ideo ab exordio & narratione fieri repe
titionem non uult: ne ficta uideat̃ esse oratio: ostentationis causa cõposita. Comparata. cõstituta: quæ
res inuidiam potius apud auditores inuenit q̃ gratiam. Artificii significandi &c. ut is qui dicit: artis esse
peritissimus intelligatur: cum tamen occultari artificiũ boni præcipiant auctore aut cicero & Quintil.
Ingenii uendicãdi: ut ingeniosi habeant̃ memoriæ ostentandæ: q̃d ætate nostra in templis diuini uer/
bi præcones sic facere solent in fine sermonis q̃cquid dixerunt repetentes & ueluti sermonem reintegran
tes: ut uilem & rudem plebeculam alliciant: & captent rumusculos uulgi: sed uæ illis receperunt enim mer/
cedem suam: q̃ grauiter peccent mali & inani gloria afflati hmõi sacerdotes: indicẽt: alii sed pudeat nos
id ferre

id ferre in illis q mūdi ut ipsi aiunt relictis uanitatibꝰ: totos se se religioni & ueri dei cultui dedicarūt: qp in seculi hoībus: oratoribꝰ maiores nostri nō ferebāt tāto maior illis q̄ nobis honestatis cura erat. Amplificatio. Secūda perorōnis pars ē: q̄ p amplificationē uel exaggerationē crīs fit: scelus.n. rei amplificat ut in illius odiū iudices & auditores cōcitent: cū quāta factū turpitudo sit: intelligūt idignationē i rhetoricis de inuentiōe Cicero appellat: & sic diffinit: indignatio est oratio p quā cōficit: ut in aliquē hoīem magnū odiū: aut in rē grauis offensio cōcitet. Nascunt āt amplificatiōes ex his rebꝰ q̄ psonis aut negotiis attribute sunt: q̄uis sepatim decē loco Cicero dicat esse: ex qbus sumant: & fiant: idē in rhetoricis de inuentiōe qndecim dixit eē: hic tātū necessarios assumpsit: & pricipales ad quos cæteri referri possunt. Per locū cōem locus cōis genꝰ ē: nā & cōmiseratio p locū cōem cōmouet: & hæc pars orōnis accusatori patronoq̄ cōis ē: affectibus fere hisdē uterq̄ utit ut ait Quinti. sed aliū alius & accusator sæpius ac magis: nā huic cōcitare iudices: illi flectere conuenit: uerū & accusator hēt interdū lachrymas ex cōmiseratiōe eius rei quē ulciscit: & reus de indignitate calūnie cōspiratiōis uehemētius interim cōqrit. Primus locus: docet unū primus locus amplificatiōis sumat: & ab auctoritate sumi dicit: q̄ ē pprie uiroꝝ sapiētū & in aliq̄ dignitate cōstitutoꝝ uolūtas: snīa & cōsensus. Quotiēs āt crimē illd cuiꝰ aliqs arguit eiusmodi fuerit: ut oñdere possimus: cōtra deos eē: aut maiores nr̄os: aut reges: aut natiōes & cætera hmōi: grauissima exaggeratio erit: sed nō oēs ii loci causis oībus cōueniūt: & nos eo seq debemus: ex qbus q̄ causæ nr̄æ conueniat amplificatio sumat. Diis īmortalibus: qd Cicero facit in orōne de respōsis aruspicū dicēs: qd si cætera magis puulgata nos sæpe & leuiora mouerunt: uox ipsa deoꝝ īmortaliū: nō mētes oīum pmouebit & paulo post: &.n. hic deoꝝ īmortaliū uox hæc pene orō iudicāda ē: idē i L. Catilinā: q̄ qdē ego nec mea Prudētia: nec hūanis cōsiliis fretus polliceor uobis qrites: sed multis nō dubiis deoꝝ īmortaliū significatiōibꝰ: qbus ego ducibꝰ in hāc spē snīam q̄ sum ingressus. Aut maioribꝰ nostris: qd Cicero facit in diuinatiōe: cū dicit patres maioresq̄ nr̄os nō pœnituisse eius cōsuetudinis atq̄ īstituti: quo p hoīes honestissimos: uirosq̄ peritissimos & nō impitos adolescētes mali & īprobi accusabant. Regibꝰ: ut si dicat id reus neglexisse qd reges quoꝝ nomē sanctū est custodiri & inuiolatū esse: semp uoluerit. Ciuitatibus: ut si arguant q monopolyum fecerit: qd oēs ciuitates fieri phibuerūt: aut si in eos dicat q legatos uiolauerint: quos iuragētiū & ciuitates inuiolatos eē uolūt. Hoībus sa. &c. Quod Cicero egit in cōclusione orōnis p pōpeio cū ait: qd si auctoritatibꝰ hāc cām qrites cōfirmandā putatis: est uobis auctor iure belloꝝ oīum maximarūq̄ reꝝ. p. seruilius &c. Senatui: ut si qs in eū dicat: q cōtra senatus decreta fecerit: & eius auctoritati itercesserit. Itē maxima ut si qs a cōibus quēpiā phiberet: eius nos amplificare crimē possemus: per id qd: legibus sancitū est: ut ab eoꝝ usu q̄ cōia sunt: nemo phibeat. Secūdus locus &c. distat hic locus a supiori qd in illo q̄ nā fuerit deoꝝ īmortaliū & sapiētū de crimine quo de agit snīe amplificādo oñdit. Hic ad quos ptineat per indignationē demōstratur: hic quoq̄ locus ab auctoritate est. Ad oēs: qd in orōne p sex. roscio Amerino Cicero facit: cū ait: uidete p deos īmortales quē in locū rē pu. puenturā puteris hoīes sapiētes & ista auctoritate & potestate p̄ditos q̄les uos estis ex qbus rebꝰ maxime res pu. laborat: his maxime mederi cōuenit: siqs in eū diceret q prodere hostibus patriā uoluisset: is crimē ad oēs ptinere in cōclusione per indignationē ostēderet. An ad supiores qd est indignissimū: exēpli gratia. Eius qui principis seruū læderet exaggerari per principis psonā crimē posset: nā læso seruo principis: lædi & princeps uidet qd genus declarat. Qui sint supiores ut eos dicit esse ex quoꝝ auctoritate locus cōis ad amplificandū assumit. An ad pares. si quis in fratrem dicat qui fratrē læserit aut in sotiū a quo sotius sit offensus: uel in amicū qui amico nocuerit: licet enim exaggeratione uti præsertim cū pat patem dolo & fraude circūuenerit. Qui aūt pares intelligant ipse declarat. Animi &c. tria bonoꝝ genera sunt animi ut uirtutes: corporis ut robur agilitas bona ualitudo: externa ut diuitiæ nobilitas patria honores sm singula hæc bona singulæ pitates sunt al inter amicos idē uelle & idem nolle & eadem præditos esse uirtute: corpis sm uires ut esse eiusdem roboris & agilitatis reꝝ externarum: ut esse æque diuite uel æque pauperes. An ad inferiores quod est superbissimū ut si pauper a diuite & potenti lædatur amplificare crimen licet: & nō unius tm̄ psonā considerandā dicendū est: sed pauperum oīum: quisi is in quē dicit impunitus euaserit oībus diuitū: & potentū obnoxii contumeliis

nendæ sunt res quæ tractatæ erunt in confirmatiōe: & confutatione. Amplificatio est res quæ per locū cōmunem instigationis auditorum cā sumit. Loci cōmunes ex decem præceptis cōmodissime sumuntur ad augendi criminis cā. Primus locus sumitur ab auctoritate: cū cōmemoramus quātæ curæ ea res fuerit diis imortalibus: aut maioribus nostris: regibus: magistratibus: nationibus hominibus sapiētissimis: senatui. Itē maxime quo mō de his rebꝰ in legibꝰ sancitū sit. Secūdus locus est cū consideramus: ille res de qbus criminamur ad quos ptineant: utrū ad oēs qd attrocissimū est: an ad supiores: qd genus hi sunt: a quibꝰ auctoritatis locus cōis sumit: an ad ptes hoc est in eisdē ptibus animi: corporis: fortunarū positos an ad inferiores: qui oībus his rebus antecellunt. tertius locus est quo pcūctamur quid sit euēturū si oī-

bus idem concedatur:& ea neglecta ostendemus q̄d periculoꝝ aut incõmodorum cõsequatur. Quartus locus est quo demonstratur si huic sit remissū: multos alacriores ad maleficia futuros: quos adhuc expectatio iudicii remoratꝰ. Quītus locus est cū oñdimus si semel aliter iudicatū sit nullā rē fore q̄ icõmodo mederi: aut ꝑperā factū: aut erratū iudiciū corrigere possit quo in loco nõ incõmodū erit uti cæterarū reꝝ cõparatiõe: ut oñdamus alias res posse: aut uetustate sedari: aut cõsilio corrigi huius rei aut leniendæ aut corrigendæ nullā rem adiumento futurā. Sextus locus est cum oñdimus & cõsulto factū:& dicimus uoluntario facinori nullam excusationem imprudentiæ iustam ue deprecationem paratam. Septimus locus est cum ostendimus tetrum: facinus: crudele nefa-

erunt. Tertius locus: hic locus ab euentu dicitꝰ: cū ostendimus q̄tum euenturū sit mali si crimen impunitum relinquatꝰ quod cato fecit apud Salustiū cū ait: postremo patres conscripti si mehercle peccato locus esset facile pateret uos ipsa re corrigi: quoniā uerba mea cõtēnitis: sed undiq₃ circūuenti sumus. Catilina cū exercitu faucibus italiæ nos urget & cætera his uerbis cato cõtra cæsarē dicēs: fore alias ad maleficiū promptiores audacioresq₃ qui cõiurauerunt ostēdit: si crimē coꝝ fuerit impunitū. Cicero pro. L. flacco uatioꝝ criminū a quibusdā asiaticis accusato: Decio Lælio subhortante: & in accusationē impellente: uos ne pœniteat inq̄t tali ciui: nõ pepercisse per deos īmortales iudices prouidete. Quotus enim quisq₃ est: q hāc rei pu. sectam sequatꝰ: qui uobis: qui uestri similibus placere cupiat? q optimi atq₃ amplissimi cuiusq₃ hoīs auctoritatem magni putet? Ea re neglecta: ut si dicatꝰ adultero ꝓp nobilitatem uirtutē parcendū esse: iudices nos in peroratione percõtabimur quātū piculoꝝ putēt euenturū: si crimē rei neglexerint: q̄m multi passim ad alienas uxores ibunt q̄a impunitatē spabunt. Quartus locus: & hic ab euētu est: quo ostendimus multos ad maleficia cõmittenda prõptiores futuros: si ei q accusabitꝰ maleficii uenia data fuerit parū differt a superiore hic locus: illic enī iudices percunctatꝰ: qui dicit: hic nulla utitꝰ percunctatione. Cato in ꝑdicta oratiõe locū hūc usurpauit cū dixit. Quare cū de. p. Lentulo cæterisq₃ statuetis: pro certo habetote: uos simul de exercitu catilinæ: & oībus coniuratis decernere. Quanto uos attentius ea agetis: tanto illis animus infirmior erit si paulū languere uiderint: iam omnes feroces aderūt remoratꝰ: si hunc absoluetis: & ipsi erūt ad peccandū alacriores. Quītus locus &c. Et hic locus ab euentu est: cū dicimus: si aliter q̄ ostendimus: iudicatū fuerit: illud euēturū incõmodū quod nulla deinde corrigi ratione possit: hoc idē cato in eadē oꝛone his uerbis: cõiurauere nobilissimi ciues patriā incendere: galloꝝ gentē infestissimā nomini romano ad bellū accersiuerūt: dux hostiū supra caput est cū exercitu: uos cunctamini: & nūc etiā dubitatis q̄d intra mœnia dep̄hensis hostibus faciatis: misereamini censeo: deliquere hoīes adolescentuli per ambitionē etiā armatos dimittatis: sed uereor ne ista uobis māsuetudo: & misericordia: si illi arma receperint: in miseriā cõuertatꝰ. s. res ipsa aspera est: sed uos nõ timetis eā: imo uero maxime: sed inertia & mollitia animi: alius aliū expectantes cunctamini: uidelicet diis īmortalibus cõfisi: qui hāc rē pub. in maximis piculis seruauere: nõ uotis: neq₃ suppliciis mulieribus auxilia deoꝝ parantꝰ: sed uigilādo: agēdo: ac bene cõsulēdo prospere oīa cedunt ubi socordiæ atq₃ ignauiæ te tradideris ne quicq̄ deos īplores irati infestiq₃ sunt. Corrigi posse: ut si qs in patriæ proditorē dicat: hoc modo: nisi animaduersum in hūc illud. fuerit corrigi iudiciū postea nõ poterit: nā si hic impunitus abierit: & alii hūc secuti impunitatē sperātes: idē molientꝰ: itaq₃ nõ unū exitiū: sed multiplex formidādū est. Erratū: in quo iudices errauerint. Quo in loco alias res in cõparationē adducemus & posse aliqua ratiõe corrigi ostēdemus: crimen uero de quo agitꝰ: si male de eo iudicatum fuerit: corrigi nullo modo posse: quo loco optime & in superius recitatis uerbis cato usus est. Cæterarū rerū: ut adulterii: furti: stupri: cædis. Vetustate: ut si peccatū in aliquā familiā placitā esset: & aut furtum factū in aliena domo: aut adulteriū: uel stuprū cõmissum: diceremus minus mali ex hoc euenturū: si reus absolueretꝰ: q̄ si ei uenia daretꝰ: q prodere patriā uoluisset: q̄m odia & inimicitiæ inter reū & eos q læsi sunt exorta: uetusta te sedari possint: cū nulla sit tanta inimicitia quæ nõ diuturnitate tpis leniatꝰ: præterea illud adderemus posse reū aliquādo corrigi & cõsiliis hoīum & tpis longitudine. q̄d in illo crimine de quo agitꝰ futurū nõ sit. Sextus locus &c. hic locus est a mõ facti: q est q̄litas facti s̄m agentis intentionē: uel est a cõsilio: q̄d ꝑsone attributū est. Exaggeratꝰ āt crimē si ostēditꝰ reū uolūtariæ & scienter nõ ignorātia peccasse: & nihil eē cur ignosci debeat. Nā sicut ei q inuitus aut ignorātia peccat uenia uidetꝰ dāda esse ita nulla rõne illi parcendū est: q maleficiū cõsulto cõmittit. Hūc locū cato in eadē oꝛone occupauit: Cū ait. Verū parcite dignitati. p. lentuli: si ipse pudicitiæ: si famæ suæ: si diis aut hoībus ullis unq̄ pepcit ignoscite cethegi adolescentiæ si nõ iteꝝ patriæ bellū fecerit: Nā q̄d ego de Gabinio statilio cepario loquar: q̄bus si q̄cq̄ unq̄ pensi fuisset: nõ ea cõsilia de re. pu. habuissent. Et iustā dep̄catione: iustā ueniæ dandæ depulsionē. Septimus locus &c. Hic locus est a modo facti: uel a natura: quotiēs per qualitatē ipsam uel naturā crimē ampliatꝰ.

Tetrum: cõtra naturam. Crudele: cõtra humanitatē. Nefariū: cõtra deos. Tyrānicū cõtra subditos. Iniuria mulieꝝ siue matronæ sint: siue uirgines: ut stuprū: adulteriū: rapinæ: ut si is accusaretꝰ qui uirginē rapuisset: crimen tyrannicum ostenderetꝰ. Aut earum rerum &c. ut si ex agro nostro hostiliter ab acta armenta

rium:tyrannicũ esse:q đ genus iniuriam mulierũ: aut earum rerũ aliquid:quarũ rerũ causa bella suscipiuntur.& cũ hostibus de uita dimicatur. Octauus locus est quo ostendimus nõ uulgare sed singulare eẽ maleficiũ:spurcũ:nefariũ: & inusitatũ : quo maturius:& atrocius uindicãdũ sit. Nonus locus cõstat ex peccatorũ cõparatione:quasi cũ dicimus maius esse maleficiũ stuprare ingenuam quam sacrũ lædere. quod alterum propter egestatem:alterum propter intemperãtem superbiam fiat. Decimus locus est per quẽ omnia quæ in negocio gerendo acta sunt:quæq3 rem cõseq solent exponemus acriter:& criminose: & diligenter:ut agi res:& geri negocium uideatur rerum consequentium enumeratione͂. Misericordia cõmouebitur auditoribus : si uariam fortunarum cõmutationem dicemus:si ostendemus in quibus cõmodis fuimus:& quibus in incõmodis sumus cõparãtiõe. Si

menta fuerint. Quarũ reꝝ cã:sæpe accidit ut cũ rapta:siue hoĩes:siue arma: & greges repetunẽ & nõ reddunẽ:bella suscipiantẽ:sicut frequẽter apud Liuiũ legiẽ:hũc locũ illi occuparãt: qui ante cæsarẽ cõiuratos duxerũt:sicut in cæsaris orone quæ est apud Salustiũ cognosciẽ. Ait.n.cæsar plæriq; qui ante me sñias dixerũt:composite & magnifice casum rei pu.miserati sunt: quæ belli sæuitia fuisset:quæ uictis accidissent: enumerauere:rapi uirgines:pueros:diuelli liberos a parentũ cõplexu:matres familiarũ pati quæ uictoribus collibuisset:fana:atq; domos spoliari:cædẽ atq; incẽdia fieri postremo luctu:cruore:cadaueribus oĩa cõpleri:quæ tetra:crudelia nefaria:tyrãnica sunt. Octauus locus:differt hic a supiore qm̃ crimen ille exaggeraẽ: qđ cõmitti alias potuerit:hic crimẽ ãplificaẽ q3 nũq̃ antea factũ fuerit : & hũc locũ in orone prædicta occupauit Cato:oñdit.n.cõiuratoꝝ crimẽ oĩa ferme cõplecti uitia quæ hic enumerat: tũ in supioribus : tũ in extrema peroratione cũ ait:q̃re ego ita censeo : cũ nefario cõsilio sceleratoꝝ respublica in maxima picula uenerit iiq; iudicio & uulturii titi & legatorũ allobrogũ cõuicti ꝯfessiq; sint cædẽ:icẽdia: atq; alia fœda & crudelia facinora in ciues patriãq; parauisse:de cõfessis sicut de mãifestissimis:reꝝ capitaliũ more maioꝝ supplicũ sumẽdũ. Cice.quoq; accusationũ in.c. uerrẽ lib.vii.locũ hũc complexus uideẽ:his uerbis deniq; ut.c.uerres: si eius ostẽsa sunt in audita:& singularia facinora:sceleris:audaciæ:pfidiæ:libidinis:auaritiæ: crudelitatis:dignos exitus eiusmodi uita atq; factis uestro iudicio cõsequaẽ. Nõ uulgare:qđ non fiat uulgo qđ nõ sæpe cõmittaẽ. Singulare:unius:ut si in eũ dicaẽ:q deoꝝ ĩmortaliũ tẽpla cõbusserit. Spurcũ:qđ abhominamur:ut si pẽ cũ filia coierit:aut filius cũ matre.Qui ĩ domitianũ diceret quẽ fratris filiã uitiasse cõstat:singulare:spurcũ:ac inusitatũ facinus eẽ clamaret. Nefariũ ut si qs sanctimonialẽ uiolauerit:uel sacerdoti manus intulerit. Inusitatũ: ut si qs in eũ dicat q optime de patria meritus:eũ tñ hostibus pdere tentauerit:inusitatũ.n.est:ut is patriæ noceat: q sp a patria fuerit adiutus:quo pp qđ. Maturius:celerius:sic.n.diceẽ:quãto magis nefariũ & inusitatũ crimẽ est: tãto citius & aspius puniri debet.Hoc loco cato usus est:cũ ait:dux hostiũ cũ exercitu supra caput est:uos cũctamini &c.maturius ergo ad tps:atrocius pœnã referas. Nonus locus &c.hic diciẽ cõparatio:qñ aduersarii crimen cũ aliis criminib⁹ cõparamus:& grauius esse ostẽdimus.Nõ idẽ est cũ.v.loco:in quo dẽ:si aliter iudicatũ fuerit q̃ cõueniat:nullã rẽ fore q ĩcõmodo mederi:aut pperã erratũ iudiciũ corrigere possit:illic.n.dẽ aliis reb⁹ q̃ male iudicatæ fuerit remediũ afferri posse:rei uero q̃ de agiẽ minime:hic crimẽ cũ crie cõferẽ & mai⁹ hoc illo eẽ dẽ. Maius eẽ maleficiũ:ut si dicaẽ q̃tũ sceleris re⁹ cõmiserit:q̃so iudices aĩaduertite:qđ si facere diligẽter uolueritis:itelligetis mlto grauius crimẽ eẽ uirginẽ stuprare:q̃ sacra legere:q.n.uirgini uitiũ infert:nulla necessitate:aut cã rõnabili ĩpelliẽ:id tñ studet ut nefandã libidinẽ expleat:q uero sacrilegium cõmittit:hic inopia plærũq; cõpelliẽ peccare:qđ si grauiter sacrilegiũ puniẽ quãto uirginis raptus puniri grauius debet:nõ omisit & hũc locũ cato cũ ait:apud maiores nros.A.Manlius Torquatus bello gallico filiũ suũ q is cõtra ĩperiũ in hostẽ pugnauerat:necari iussit:atq; ille egregius adolescẽs ĩmoderatæ fortitudinis penas dedit uos de crudelissimis piculis qđ statuatis cũctamini! Ingenuã:liberã: cuius maiores nunq̃ seruierũt. Legere:furari. Alteꝝ:sacrũ legere. Alteꝝ:stuprare p uim uirginẽ:q̃ sese ĩdulgere uoluit. Decimus:hic locus oĩa negotio attributa cõplectiẽ:cui color cõuenit descriptio : p eũ.n.sic res amplificãdo exponiẽ:ut ante oculos auditoꝝ puideaẽ:ut nõ narrari sed geri credaẽ:hoc mõ qđ si istũ iud.uestris sñiis liberaueritis statĩ sicut ex cauea leo emissus:aut aliq̃ teterrima bellua solutis catenis uolutabit: & uagabiẽ in foro acuens dentes:in cuiusq; fortunas in oẽs inimicos atq; amicos:notos atq; ignotos incursans:alioꝝ famã depeculãs:alioꝝ caput oppugnãs alioꝝ domũ:alioꝝ famã pfringẽs.r.pu.funditus labefactãs. Misericordia &c.tertia psẽ cõclusiõis:q̃ ab aliis cõmiseratio uł cõq̃stio appellaẽ:& sic a Cice.in rhetoricis de inuẽtiõe diffiniẽ:conq̃stio ẽ oro auditoꝝ misericordiã captãs:hæc ex locis cõib⁹ p quos uis fortunæ ĩ oẽs & hoĩu3 ĩfirmitas oñdiẽ:auditoris aĩum mitẽ facit:nemo.n.erit q nõ ad misericordiã flectatur:cũ in alieno malo suã ĩfirmitatẽ cõsiderabit: sexdecim cõquestiõis locos ĩ rhetoricis de iuentiõe Cice. facit hic & si unus nullus ẽ:ita tñ p̃cepta distinguunẽ:ut modica insit cõfusio:sepati.n.pene pñt memoriæ cõmẽdari:illud sicut sæpe alias monuimus aduertẽdũ est:nõ oĩbus cãis locos oẽs cõuenire: sed ad causæ qualitatẽ singulos accõmodãdos esse. Si uariã fortunaꝝ:si instabilẽ fortunã esse ostẽdemus q̃ ex pspera

aduersa fit:& cōtra & dicemus eū qui paulo ante inexcelso dignitatis gradu collocatus fuerat: in misera atq; abiecta uersari fortuna:quo irellecto uel inuiti auditores:qm̄ ipsis idē possit accidere:ad cōmiseratio nē flectunt:usus ē hoc loco Cice.p Milone:cū ait:o frustra suscepti mei labores:&c.Et in orone p.L.Sylla:his uerbis o miseꝝ & infelicē illū diē:quo cōsul oībus centuriis.p.Sylla renuntiatus est o falsam spem: o uolucrē fortunā:o cæcā cupiditatē:o præposterā gratulationē: q̄ cito illa oīa ex lætitia:& uoluptate ad luctū & lachrymas reciderūt:ne qui paulo ante consul designatus fuisset:retineret repente nullū uestigiū pristinæ dignitatis: qd enī erat mali quod huic spoliato honore:fama fortunis:de eē uidereť: aut cui nouæ calamitati locus relictus esset:urget eadē fortuna quæ cœpit.ce perit nouū mærorem:nō patiť hoīem calamitosum uno modo afflictū uno in luctu perire: nō potuit expressius fortunæ cōmutatio ostēdi. Si ostēdemus. Quod & in superiore exēplo : fit & apud uirgiliū Cū Dido ait Te ꝓpter libycæ gentes: numidūq; tyranni Odere: infensi tyrii : & ꝓpter eundē.Extinctus pudore: & qua sola ad sydera adibā fama prior. Si q̄ nobis futura sint: secundus locus quo in orone pro Murena Cice.usus est:dicēs: si quod iuppiter omen auertat hunc uřis sentētiis afflixeritis quo se miser uertet?donū ne?ut eā imaginē clarissimi uiri parētis quā paucis ante diebus laureatā in sua gratulatiōe cōspexit:eādē deformatā ignominia lugentē q̄ uideat:an ad matrē quæ misera modo osculata filiū suū cōsulē:nunc cruciať:& sollicita est ne eundē paulo post spoliatū omni dignitate cōspiciat &c.in qua orone locus hic totus est ex omni parte perstrictus. Supplicamus &c.tertius locus quo & supplicamus:& exornatiōe utimur: q̄ diciť ꝑmissio Cū reū & omnē cām iudicū uolūtati permittimus aut cōmendamus. Quod Cice. in eadē orone pro.L. Murena facit.Cū ait.Date hoc ipsius pudori:date patri mortuo:date generi:& familiæ:Date etiā Lanuuino municipio honestissimo:& paulo post. Quem ego uobis siquid habeat aut momēti cōmendatio. aut auctoritatis cōfirmato mea:cōsuli cōsulem iudices ita cōmendo . Et in orone pro.P. Quintio ad.C. Aquiliū iudicē cōuersus:Quem inquit præter te appellet:habet neminē:tibi se:tibi oēs suas opes fortunas q̄ cōmēdat:tibi cōmittit æstimationē ac spem reliquæ uitæ.Si qd nostris ꝓximis: quartus locus quo Cicero in eadē pro.L.Murena oratione optime usus cognosciť.Cuius matrem & fratrē miseros dicit futuros. Casuꝝ:euenturū. Et si ostendemus:qd in oratiōe pro Milone Cicero facit dicens. Valeant inqt ualeāt ciues mei:sint icolumes sint florētes: sint beati:stet hæc urbs præclara:mihi patria charissima quo quo modo erit de me merita:tranquilla rep.ciues mei:qm̄ mihi cū illis nō licet:sine me ipsi:sed per me tāper fruantur ego cædem:atq; abibo:qbus uerbis de miseria ciuiū magis q̄ sua dolere uidetur: & Vir.lib. æneidos.ii.æneam qui casus suos paulo ante parū curabat: sic loquētē inducit. Hoc erat alma parens q me per tela per ignes eripis:ut mediis hostem in penetralibus utq; Ascanium patrēq; meū iuxtaq; Creusam Alteꝝ in alterius mactatos sanguine cernā. Si de humanitate. Quītus locus est:æquū aūt est ut q in alios misericordes fuerant ipsi misericordiā cōsequanť. De clemētia:Comitas hæc quædam est:qua animus in odiū alicuius concitatus retineť:ut si dicať Marcellus mereri clementiam cæsaris : quoniā in multos ipse clemens fuerit. Humanitate beniuolentia & dexteritate quadā naturæ:ad amādos & iuuādos homines. Misericordia:si dicať misericordia inopes prosecutus:Et minus potentes defendere cōsuetus. Si nō semp:sextus locus quo Cicero utitur pro Milone his uerbis o frustra inqt suscepti mei labores:o spes fallaces:o cogitationes inanes meæ ego cū tri.pl.re.pu.oppressā senatui ne dedissem:quē extinctum acceperā:equitib⁹ romanis quoꝝ uires erāt debiles bonis uiris qui omnē auctoritatē clodianis armis abiecerāt mihi unq̄ bonaꝝ præsidium defuturꝫ putaui? Si nostrū fatū:quod Cicero facit in oratione prædicta:dicens o me miseꝝ o me īfelicē reuocare tu me in patriā Milo potuisti p hos:ego te in patria per eosdē retinere nō potero?hoc eodē loco & in orone pro.Cn.planco & in aliis multis usus est. Fatum aūt & fortuna differūt.Nā fatū ut a chrysippo diffiniť stoicoꝝ pricipe:est sempiterna quædā & indeclinabilis reꝝ series:catenaq; uoluens semetipsam ac implicans per æternos consequentiæ ordines: ex quibus acta cōnexaq; est:significat & dei decretū ac uolūtatē a fando dictū:ut sit qd deus fať : qd necessariū est ac ineuitabile: id græci πεπρωμένην siue εἱμαρμένην dixere fortuna est qua temere oīa fiūt : de qua certitudo nulla est.Quam tamē stulti homines deam fecerūt. Vnde air Iuuenalis Sed nos te facimus fortuna deā coeloq; locamus. Si animū nostrū:octauus locus quem in oratione pro Milone occupat Cicero dicēs Quamobrem ubi corpus hoc sic inquit nō laboro:quoniā omnibus in terris etiam uersať & semper habitabit nominis mei gloria.Idē his lachrymis nō moueť Milo : est q̄dā incredibili animi robore:septus exiliū ibi esse putat:ubi uirtuti nō sit locus. Cōmiserationē.Id ī cōmiseratiōe obseruādū dicit: ne diu in ea īmoremur

quæ nobis futura sint:nisi cām obtinuerimus : enumerabimus:& ostēdemus.Si supplicabimus: & nos sub eoꝝ quorū misericordiam captabimus potestate subiiciemus . Si quid nostris parētib⁹ liberis:cæteris necessariis casurū sit propter nostras calamitates aperiemus:& simul ostendemus illoꝝ nos solitudine: & miseria nō nostris incōmodis dolere.Si de clæmentia hūanitate:misericordia nostra:qua in alios usi sumus apiamus si nos semp:aut diu ī malis fuisse oñdemus. Si nostrū fatū:aut fortunā consequeremur.Si animū nostrū forte:patientem:incōmodoꝝ ostendemus futurum . Cōmiserationem breuem esse oportet.nihil

ea smoremur sed simul ac uiderimus iudices lachrymis ora psuadere: desinere statim debemus. Nihil enĩ citius lachryma arescit. Dictũ hoc fuit Apollonii rhetoris: auctor Ci. in rhetoricis de inuẽtione. Fere locos. Huic libro finẽ imponit & trãsitione utitur dicẽs se locos fere oẽs difficiliores exposuisse. Herenium. deinde ad artis exercitationẽ hortatur. Modus: finis. Quo ad quãtũ nobis satis uidebitur esse. Ad cætera præcepta. demõstratiui & deliberatiui gñis: itẽ quatuor partiũ integraliũ ideo q͵ ait fere.

a D oẽm iudicialẽ &c. Tria genera cãꝝ quæ recipe debet orator. Demõstratiuũ: deliberatiuũ: iudiciale: deinde qnq͵ esse q̃ oratorẽ hẽre ꝓueniret admonuit. Inuentionẽ. dispositionẽ. elocutionẽ. memoriã & pro. Hinc quid inuenire in iudiciali genere qđ difficillimũ est: necesse eẽt patefecit. Nec quicq̃ qđ ad id ptineret prætermisisse uisus est. Reliquũ fuit ut de locis hoc libro pciperet: deliberatiui & demõstratiui generis: itẽ de dispositiõe memoria. ꝓnũciatiõe. elocutioneꝫ in librũ quartũ reiiciet. præfat hic: & attẽtos auditores reddit: quæ dicta sunt breuiter repetens: & quæ restant dicẽda ꝓponens: ut a priore libro ad hũc qui seqtur: trãsitus ex abrupto nõ fiat

enĩ lachryma citius arescit. Fere locos obscurissimos totius artificii tractauimus in hoc lib. Quapp huic uolumini modus sit: reliquas præceptiões quoad ui debitur in tertiũ librũ transferemus: Hæc si ut cõgsi te cõscripsimus: ita diligẽter fueris cõsecutus: & nos industriæ fructus: ex tua sciẽtia capiemus: & tute nostram diligentiã laudabis: tuaq͵ pceptione lætaberis: tu sciẽtior eris præceptoꝝ artificio: nos alacriores ad reliquũ psoluẽdũ. uerũ hæc futura satis scio. te. n. nõ ignoro: nos deinceps ad cætera præcepta trãseamus: ut q̃ libentissime faciemus: tue uoluntati rectissime morem geramus. Liber Tertius.

AD oẽm iudicialem cãm: queãdmodũ cõueniret inuentionẽ rerum accõmodari satis abundanter ut arbitror in supioribus libris demõstratum est. Nũc earũ rationem rerũ inueniendarũ quæ pertineãt ad cãs deliberatiuas & demonstratiuas in hũc librũ trãstulimus: ut ois inueniendi præceptio tibi quãprimũ psoluere tur. Reliq quatuor partes erant artificii: de tribus partibus in hoc libro dicemus. dispositione. pronũciatione. & memoria. De elocutione qa plura dicẽda uidebãtur. in quarto libro conscribere maluimus. quẽ ut arbitror tibi librũ celeriter absolutũ mittemus. ne quid tibi rhetoricæ artis deesse possit. Interea prima quæq͵ & nobiscũ: cũ uoles & interdũ sine nobis legẽdo cõseqre. ne qd impediare qn ad hãc utilitateꝫ pariter nobiscũ progredi possis. Nunc tu fac ut attentuꝫ te præbeas. nos proficisci ad instituta pergemus.

Ad oẽm cãm cõtrouersiã siue cõiecturalis sit: siue legitima: siue iuridicialis siue eaꝝ ps aliqua. Quæ cõstitutiones etiã in duob⁹ reliquis uersanẽ generibus: nulla. n. ꝯstitutio est quæ nõ sub aliquo triũ generũ cadat. Et queãdmodũ cõiecturalis & iuridicialis status est sub genere iudiciali: ita etiã sub deliberatiuo & demõstratiuo. Exempli cã. Deliberatur utrũ suscipiẽdum bellũ sit: an non: utraq͵ pars cõiecturis suscipiẽdũ putat: uel cõtra: itẽ iure, ne suscipiẽdũ sit: an cõtra: ergo sicut loci iudicialis gñis ostẽsi sũt: sic deliberatiui & demonstratiui gñis nũc oñdũtur. Vt arbitror: uitatio arrogãtiæ est. In ueniẽdi: locos demonstratiui & deliberatiui gñis. Reliquæ: q̃tuor ptes dispositio. memoria. pnũciatio. elocutio. Quẽ quartũ librũ: Iam. n. tertiũ cõpleuerat. Interea. Rursum herẽniũ hortatur: & monet ut scripta sua legat diligẽter: & memoriæ cõmendet prima quæq͵: q̃ prioribus libris scripta sũt. Interea. dũ quartũ librũ cõficiã. Instituta: ad ea q̃ incepimus & ꝓposuimus. Deliberatiões: de locis deliberatiui gñis pcepta tradere incipit: & primũ duos esse dicit: alteꝝ cũ de duob⁹ quærit utrũ faciẽdũ sit. Alteꝝ: cũ de pluribus deliberaẽ qd potissimũ fieri cõueniat ex quo ostẽdit oẽm deliberationẽ aut de duobus esse: aut de pluribus: de sola aũt una re deliberatio nulla est. Nã aut certum est rẽ posse fieri: aut incertũ: si incertũ: q̃stio erit possit ne fieri: an nõ: & in cõiectura uersabit: ut si q̃ratur an isthmus intercidi an palus pontina siccari: an portus fieri hostiæ possit: an utiq͵ futuꝝ sit ut ueneti turchũ superẽt: ne fugiat classis turcoꝝ: si christiana classis in ægeũ uenerit: erit & alia deliberationũ diuisio q̃ paulopost seqtur. Vtrũ poti⁹ cũ duob⁹ ꝓpositis utrũ faciẽdũ sit cõsultaẽ: ut si pax & bellũ ꝓponantur. Quid potissimũ. cũ plurib⁹ ꝓpositis qd potissimũ faciẽdũ sit deliberaẽ. Exẽpla Ci. ipse subiũgit. Carthago Caro maior q apud Cic. de honestate disputat. de carthagine inqt añ ueteri nõ desinã q̃ funditus euersam uidero. Idẽ pnciali ut ait Pli. carthagis odio flagrãs: nepotũq͵ securitatis anxius: cũ clamaret oĩ senatu carthaginẽ delẽdã attulit quodã die pcocẽ ex ea puincia ficũ: oñdẽsq͵ pꝛibus interrogo uos inqt qñ hoc pomũ dẽptũ putetis ex arbore: cũ inter oẽs recẽs eẽ cõstaret. Atq tertiũ añ diẽ scitote decerptũ carthagine: tã ppe muros hẽmus hostẽ. Statiq͵ sumptũ ẽ tertiũ punicũ bellũ quo carthago deleta ẽ: q̃q̃ cato ne ãno seq. rapro. auctor Pli. Scipio Nasica diuersæ fuit sñiæ. Nõ tollẽdã carthagi. eẽ: qa uidebat fore ut iuu ẽ

De genere deliberatiuo.

d Eliberationes ptim sunt hmõi: ut q̃raẽ utrũ potius faciendum sit. partim huiusmodi: ut

qd potissimũ faciendũ sit cõsideret hoc mõ:utrũ po
tius carthago tolẽda:an relinqnda uideat. Quid po
tissimum hoc pacto:ut si Hannibal consultet cuȝ ex
italia carthagineȝ accersitur:an in italia remaneat:an
domum redeat: an in egyptum profectus occupet
alexãdriã. Itẽ deliberationes partim ipsæ pp se cõsul
tandæ sũt:ut si deliberet senatus captiuos ab hostib⁹
redimat:an non:partim propter aliquam extraneam
causam ueniunt in deliberatione & cõsultationem:
ut si deliberet senatus bello italico soluat ne legibus
Scipionem:ut eum liceat ante tempus consulem fie
ri:partim & propter se sunt deliberãdæ:& magis pro
pter extraneam causam ueniunt in cõsultationẽ:ut si
deliberet senatus bello italico sociis ciuitatem det an
nõ:in quibus causis rei natura faciet deliberationeȝ:
omnis ratio ad ipsam rem accõmodabitur. In qui
bus extranea causa conficiet deliberationẽ:in his ipsa

tus romana parte torpesceret:& ignaua redderetur:qđ etiã secutũ est. Nã tunc demũ romani perierũt:cũ
carere externis hostib⁹ ceperũt in suas.n.ipsoꝝ uires debellãdas cõuersi sunt. Vt si Hãnibal.exemplũ est
qd de pluribus eligendũ sit. Postq̃ Scipio exercitũ in Africã traiecit:tutandæ urbis suæ cã:Hãnibalẽ ex Ita
lia quã sexdecim ãnos infestauerat:reuocare carthaginẽses coacti sũt. Qui a Scipione supatus ad Antio
chum syriæ regẽ ꝯfugit:ne eo a carthaginẽsibus afficereť supplicio quo cæteri impatores pſia lege re infe
liciter gesta affici cõsueuerãt. Reuocatus aũt Hãnibal multis ꝓpositis cõsultare secum potuisset qd potis
simũ eligendũ esset. Alexandriã aũt princi
palis est ægypti ciuitas: ab Alexãdro mace
donũ rege cõdita:duo maria eam alluunt:
a septẽtrione ægyptium a meridie illud qđ
Mariæ lacus uel Mareotis appellať: Vrbis
situs chlamydis figurã hẽt. Occupet capi
at. Item deliberationes &c. Alia delibera
tionũ diuisio & ipsa generalis. Deliberatio
enĩ est aut ꝓpter se:nullius rei q̃ extra sit rõ
ne habita:aut pp cãm aliquã extraneã: aut
tum pp se:tum ꝓpter cãm extraneã simul.
Quintilianus ĩ suadẽdo ac dissuadẽdo tria
ꝑcipue spectãda esse dicit qd sit de quo deli
bereť:qui sint qui deliberent:qui sit cui sua
detur:quid sit iustũ an iniustũ possibile: an
ꝯtra. Qui sint docti an indocti:magnæ au
ctoritatis:an nullius. Maius.n.pondus hẽt
omni oratione uita dicẽtis: ut ait Aurelius
Aug. Qui sit:bonus:an malus. Aliud nãq
Catoni suadetur aliud Catilinæ. Ille ĩduci
nõ potuisset ut aliqd cõtra libertatẽ molire
tur.hic euertere funditus tentauit: ut si deli
beret senatus &c.exemplũ est apud Liuium
lib.xxiii.ab ur.cõ.ubi uaria cõsultatio est re
dimẽdi ne sint qui capti ab Hãnibale in cãne si clade fuerãt:& cũ alii redimẽdos de publico:alii nullã pu
blicã impẽsam faciẽdã nec prohibẽdos ex priuato redimi si qbus argẽtũ in pñtia deesset dandã ex ærario
pecuniã mutuatã pſidiis prædibusq cauẽdũ pplo cẽserẽt. T.Manlius Torqtus lõga oſone oĩno redimẽ
dos nõ esse suasit. Cuius sentẽtiæ assensum est. Hæc deliberatio ꝓpter seipsam nõ pp aliquã extraneã cãm
habita est:in qua id mõ senatus spectauit honestũ ne eẽt:eos q ignaui fuissent redimi. Propter se. ꝓpter
rei ipsius nãm & qualitatẽ. Partim ꝓpter aliquã &c.fiunt interdũ deliberatiões pp aliquã extraneã cãm
quæ ad rem de qua cõsultatio est assumitur suadẽdam uel dissuadẽdã. Vt si deliberet. Cũ Annibal ad ter
tium ab urbe lapidẽ supra Anienem castra posuisset:& Pu.ac.Gne.scipiones ĩ hispania cũ exercitib⁹ cæsi
essent. Quæsitũ in senato est:cui imperiũ mandaretur:nullo id suscipe uolẽte. Pu.Scipio.Pu.Filius qui in
hispania ceciderat:se iturũ ꝓfessus est:& suffragio populi cõsensu quæ olum solutus lege est:& cõsul crea
tus uno ãno ante legitimũ tẽpus.xxiiii.enim ãnũ tũc agebat. Ante tẽpus:ante.xxv.annũ nõ licebat. Bel
lo italico:certe aut deprauatus locus est:& hispanico legi debet:aut supflua hæc uerba sunt. Illud genus
deliberationis quo romani usi sunt:cũ soluerẽt ne legibus scipionẽ cõsuluerũt:nõ ideo uenit in delibera
tionẽ:ut statuereť soluẽdus ne esset legibus an nõ:quẽ ire in hispanias & Africã uolebat: sed an eligẽdus
ꝓpterea esset:qđ ire alii recusabãt:& ut amicis hispaniæ populis subueniret. Deniq nõ minus tũ scipio
nis:sed multaꝝ reꝝ ratio habita est. Partim &c. Aliquæ deliberationes mixtæ sunt:quæ partim ꝓpter se:
partim ꝓpter extraneã cãm fiunt. Vt si deliberet &c.de origine italici belli supius locuti sumus. Si cõsul
tasset eo tpe senatus danda ne esset ciuitas sociis tum pp se deliberatio facta fuisse. Iustũ ne esset ꝓmissam
ciuitatẽ dare:tum ꝓpter extraneam cãm. Ne bellũ ab iis qui læsos se putarent:po.ro.inferretur uel cõtra
ne insolẽtes fierẽt populi italiæ si ius ciuitatis adipiscerẽtur:& ad dãda suffragia possent uenire. Bello ita
lico:qđ & sociale dictũ fuit:sed si uerũ fateri uolumus:ut florus ait:Ciuile fuit. In qbus causis postq̃ ge
nerale præceptũ tradidit & tres esse deliberatiões docuit:quid in eiusmodi deliberationibus pro qualita
te eaꝝ seruandũ sit monet & ubi ingt rei dũtaxat natura spectabitur:illuc uim suã oẽm cõferre orator de
bebit:ut cũ de captiuis cõsultatur:utile ne sit & iustũ redimi:an non.item ubi cã erit extranea:illic ex ipsa
causa oratio augebitur aut deprimetur:ubi pp se & ꝓpter cãm extraneam deliberabiť:illic ex utroq argu
mẽta sumẽtur. Exemplũ prioris de Scipione fuit:quẽ siquis mittendũ suaderet:diceret tẽpus illud reipu.
esse:ut lex seruãda nõ esset. Et cũ leges oẽs ad utilitatẽ reipub.late fuerint: id firmiter tenẽdum esse: ut qđ
utile reipu.esset id leges uelint:utile aũt imo necessarium uideri ut scipio consul fiat:& in hispanias Afri
camq mittatur:quum nullus reperiatur qui proficisci audeat. Augẽdæ ab eo qui suadebit. Deprimen
dæ:ab eo qui dissuadebit:ut si dixerit tantam rem adolescenti cõmittendam non esse; & cogendos illum

ire q̃ recusent. Oẽs &c. Aristotelẽ hoc loco secutus est: qui utilitatẽ deliberatiui generis finẽ esse uoluit: in rhetoricis de inuẽ. honestatẽ simul & utilitatẽ dixit: qđ tñ ẽt hic uẽ uelle cũ subdit utilitas diuidit̃ ĩ tutã & honestã: ut sub utilitate honesta sit. Quint. admirat̃ de liberatiuas cãs sola utilitate finitas: & nõ dubi/tat qn ũ q̃ hoc sentiũt: utile id intelligãt: qđ & honestũ est. Quæ ratio uerissima est: ut idẽ ait. Si cõsiliũ cõ/tingat sp̃ bonoꝝ atq; sapiẽtum. ueꝝ apud impiros apud quos frequẽter dicẽda sñia: populusq; p̃cipue q̃ ex plurib⁹ ꝯstat in doctis: discernẽda sunt: & ꝑm cões magis & intellectus loquẽtiũ. Vtilitas &c. Quidã

erit cã ad augẽda: aut deprimẽda. Oẽs rõnes eoꝝ qui sñiam dicẽt: finẽ sibi cõueniet utilitatis ꝓponere: ut ois eo totius orõnis ratio cõferatur. Vtilitas in duas partes in ciuili cõsultatione diuiditur tutam & honestam: tuta est quæ conficit instantis: aut consequẽtis: periculi uitationẽ qualibet ratione: hæc distribuitur in uim & dolũ: quorũ aut alterũ separatim aut utrũq; sumem⁹ cõiunctim. Vis discernit̃ ꝑ exercitus: classes arma: tormẽta: reuocationes hoīum: & alia hmõi res: dolus cõsumitur in pecuniã: pollicitationes: dissimu

suadẽdi ptes honestũ: utile necessariũ puta/uerũt Quint. necessario nõ inuenit locum. Nam si necessitas faciẽdi adimit facultatẽ: suadere in ea nõ possum⁹: cũ de faciẽdo de/liberatio uel nõ faciẽdo: qđ si necessitas ea accipit̃: in qua hoies grauioꝝ metu cogun/tur: sub utilitate erit ut si obsessi & ĩpares aq̃ ciboq; defecti de faciẽda ad hostẽ deditione deliberẽt: & dicat̃ necesse est dedere se hosti/bus: alioqn pereundũ est. põt dici nõ est neces/se q̃a perire poti⁹ licet & sagũtini nõ se de/diderũt. in talibus aũt causis aut de sola uti/litate ambigit̃: aut q̃stio inter utile & hone/stũ cõsistit. Res itẽ q̃ dubia nõ est: admittere deliberationẽ nõ põt: ut si aliqs procreare li/beros uolet: hunc necesse erit uxorẽ ducere: hoc nemo dubitat: sed ei q̃ pr̃ uult fieri, q̃cũq; rõne ut ex ancilla adultera: manifestũ fiat necesse ẽ ducendã eẽ uxorẽ deniq; ut idẽ Quint. ait: ut ꝯsiliũ qdẽ uẽ ubi necessitas est: nõ magis q̃ ubi ꝯstat fieri oĩno nõ posse. oĩs. n. deliberatio de dubiis est. Melius eodẽ auctore fecerũt: q̃ Δειατον hoc ẽ possibile addiderũt. sed illud sciẽdũ est nõ semp in oĩ re de q̃ cõsultatio ẽ ab his simul ptib⁹ sed mõ ab hac: mõ ab illa suadendũ eẽ. Quidã ut ptes posuerũt q̃ ptes sunt partiũ. Nã fas iustũ: piũ man/suetũq;: & cætera eius generis subiici possunt honestati facile: magnũ iocũdũ sine piculo: ad ꝗõnẽ perti/nẽt utilitatis. Quidã ex iocũditate sola nasci uoluerũt cõsultationẽ: ut cũ deliberat̃ faciẽdi ne sint ludi. sed & hic utilitatis hñi rõnẽ Quint. ꝓbat. In ciuili iõ sic ait qm̃ aliter sentiũt phi: q̃ utile ab honesto separi no/lunt. Tuta est uulgati rõne tutã utilitatẽ diffinit eẽ qua qđ uis periculũ aut pñs: aut futurũ declinat̃: sed quauis rõue siue honesta sit siue ꝯtra. dum mõ periculũ euitet̃. ea itaq; hic utilitas ĩnuit̃: q̃ ab honestate se/iuncta est: ut uulgus credit: nõ ut sapiẽtes existimãt. Instãtis: pñtis. Cõsequẽtis futuri. hæc utilitas tu/ta In uim & dolũ. Vis aperta ẽ dolus fraus occulta qua aliqs circũuenitur. Quoꝝ &c. aut suademus eẽ rei faciẽdæ facultatẽ ꝑ uim & dolũ simul aut ꝑ dolũ dũtaxat sine ui: aut ꝑ uim sine dolo: sed dolũ uulgus consiliũ uocat qui licere credit cõtra hostes dolo uti. Nã & Virgi. ait. Dolus an uirtus qs in hoste reqrat. Per exercitus ꝑ palestres & equestres copias: si terra gerat̃ bellũ. Classes si naualis pugna futura sit. Arma. q̃bus hoies: equi: & naues muniant̃. q̃bus urbiũ mænia defendant̃. Tormẽta. instrumẽta oĩa hoc uoca/bulo cõprehẽdũtur: q̃bus grandiora saxa ad muros demoliẽdos iaciunt̃ aut balista: & ea quã Bombardã appellamus. reuocatiões. Cũ exules: aut relegati reuocant̃ qm̃ usui futuri sint sicuti furius Camillus q̃ ar/deæ tũc exulabat: gallis capitoliũ obsidẽtes reuocatus fuit. sæpe & qui absunt imꝑatores reuocati solent: cũ tẽpus reipu. postulat: ut Fuluiũ cõs. a capuæ obsidione cũ ad tertiũ ab urbe lapidẽ Annibal castrame/tatus eẽt senatus reuocauit & carthaginẽses ab italia Annibalẽ: cũ in africa Scipio traiecisset. Dolus &c. q̃d sit dolus supra declaratũ est. Bonus. n. est & malus: sed malus eẽt siqs fidẽ hosti daret: aut cũ eo ĩdutias faceret ut ĩcautũ deĩde opprimeret: nũq̃. n. fides frãgẽda est cui q̃ Bonus uero ẽ dolus: q̃ ab oĩ rephẽsiõe re/motus ẽ: cui⁹ opa græce stratagẽmata nolant̃. egregia. s. calliditas: q̃lis illa fuit: q̃ ro. usi sunt: cũ urbe capta galli capitoliũ obsiderẽt: soláq; potiũdi eius spẽ in fame obsessoꝝ posuissent panes cõplurib⁹ iacere locis ceperũt: quo spectaculo obstupefacti galli: infinitãq; frumẽti abũdãtiam romanis superesse credẽtes: ad pa/ctionẽ de omittẽda obsidione uenerũt. Multa hmõi callide facta: & citra rephẽsionẽ apud hystoricos ĩue/nies: & apud Valeriũ Max. capite de stratagẽmatib⁹. In pecunia q̃ aliquẽ corrũpamus sicut sæpe corrũ/punt̃ pecunia milites: ut ab hostib⁹ nostris trãseãt ad nos: ut hostẽ nr̃m clã ueneno aut ferro cõficiãt. Ci/ues quoq; pecunia ad p̃riæ proditionẽ cõpellunt̃: & olyndiũ Philippus pr̃ Alexãdri corruptis euthycrate & Lasthene ciuib⁹ olynthẽus cepit. Pollicitatiões. frequẽti ꝓmissione cũ aut pecuniã aut potẽtatũ pollice/mur aliq̃bus si pro nobis steterint: si hoc uel illud fecerint. Catilina apud Salust. Magna p̃mia cõiuratori pollicet̃ his uerbis. Magnifica spolia belli: magis q̃ mea oñ̃o hortant̃. Dissimulatiões: ut aliud oñdam⁹: & aliud agam⁹ q̃ dissimulatio maxĩe stratagẽmatib⁹ cõtinet̃ & ĩ probati oĩno solet ut cũ Cyrus psaꝝ rex in scythiã traiecisset & aliq̃tulũ ꝓcessisset: castrametatus postero die simulato metu & q̃si refugiens castra deseruit: uinũ & ea q̃ erãt epulis necessaria relinquẽs. Qđ cũ nũciatũ thamyri scythaꝝ reginæ fuisset: ado/lescẽtulũ filiũ ad insequẽdũ cũ tertia pte copiaꝝ misit. Cũ uẽtũ ad cyri castra eẽt: ignarus rei militatis ado/lescens: ueluti ad epulas nõ ad præliũ uenisset: omissis hostibus insuetos barbaros uino onerare se patit̃: priusq; scythi ebrietate q̃ bello ĩuenit̃. cognitis his reb⁹ cyrus ꝑ noctẽ oppssit: oẽsq; cũ reginæ filio ĩterficit.

Maturatione:ut plus q̃ fieri uideaẽ posse maturemus. Qđ Claudius drusus uero fecisse diciẽ:cũ breuissimo tpe ex Appulia clam in ymbriã uenit ut collegæ Liuio salinatori se cõiũgeret. Ad Asdrubalẽ Annibalis frẽm debellandũ:quẽ interceptis litteris:quas nũtius ad Annibalẽ ferebat ut fratri se ꝯiũgeret:uenire intellexerat:qđ si cõtigisset actũ ꝓculdubio de romano fuisset impio. Mẽtioue mẽtiendo:cũ aliqd facturos nos ꝑdicamus:deĩde ꝯtra atq̧ uulgatũ p nos fuerit:facimus ut boni exercitus impatores q cõsilia sua latere multitudinẽ uolũt. Et Metellus qdem Numidicus cũ urbẽ in africa oppugnaret:& capere nõ possꝫ se discederẽ:& metu in alias regiões exercitũ ductuꝝ ostẽdit. Cũq̧ multi cur id faceret ex eo q̃rerẽt:definite inqt mea ꝯsilia inuestigare. Quoꝝ si uestis mea interior cõscia esset: eã exuterem. Ci. in orõne pro Pom. ab oib⁹ ferme supradictis locis suadet:cũ pro ĩstantis aut cõsequẽtis piculi uitatione bellũ cõtra Mithridatẽ suscipiendũ esse dicit a ui cũ reges potentissimos asiæ uniuersæ iminere oñdit:& pp piculũ ducẽ deposci atq̧ experti pompeiũ a dolo siue cõsilio q̧ in rõne pecuniaꝝ uersaẽ:de qbus meminit. Quæcũq̧ superius de tuta utilitate dicta sũt:ad incolumitatẽ ptinẽt & potẽtiã q̃s utilitatis ptes in rhetoricis de inuẽ. Ci. facit:& utrãq̧ sic diffinit. Incolumitas ẽ salutis tuta atq̧ integra cõseruatio. potẽtia est ad sua ꝯseruãda & alteri⁹ obtinẽda idoneaꝝ reꝝ facultas. De cæteris reb⁹ q̃ ad hãc ꝑsuadẽdi partẽ ptinẽt:q̃ in dolo posita ẽ.

lationes. maturationes mẽtiones & cæteras res:de qbus magis idoneo tẽpore loquemur:si quando de re militari aut de administratiõe reipublicæ scribere uelimus Honesta res diuidiẽ in rectũ & laudabile. Rectum est quod cũ uirtute & officio fit:id diuiditur in prudentiã:iustitiam:fortitudinẽ:modestiam. Prudẽtia est caliditas quæ ratione quadam potest delectum habere bonorum & maloꝝ. Dicitur item prudentia: sciẽtia cuiusdam artificii:& appellatur prudẽtia multarum rerum memoria:& usus plurium negociorũ. Iustitia est æquitas ius unicuiq̧ꝫ tribuens pro dignitate cuiusq̧ꝫ. Fortitudo est rerum magnarum appetitio:& rerum humilium contẽptio & laboris cũ utili-

De re militari:de q̃ scripsit:aut scribere uoluit Ci. Administratiõe de qua. vii. libros cõposuit Platonẽ imitatus in hoc tñ ab illo differẽs:q̧ Plato q̃lis esse deberet. Ci. q̃lis esset a maiorib⁹ instituta disseruit. Honesta &c. de tuta utilitate:& eius ptibus dictũ ẽ. de honesta nũc ꝑcipiẽ q̃ in rectũ diuidiẽ & laudabile:& licet laudabile rectũ sequaẽ snĩa pꝛioꝝ:& abesse ab eo nõ possit:sicuti nec utile ab honesto separari posse dictũ est:tñ qm̃ nõ idẽ qđ sapiẽtes uulgus existimat & uideẽ laudabile aliqd qđ idẽ rectuꝫ nõ appet:alteꝝ ab altero sciunxit. accidit. n. ut ꝑsuadeatur pplo eum nois æternitatẽ adepturũ:si uicinã ciuitatem euerterit:laudabile uñ:rectũ qdem nõ est qetæ ciuitate:& q̃ male merita nõ sit bellũ inferre. Rectũ est &c. diffinit qd rectũ sit:rectũ esse ait qđ cũ uirtute & officio fit: Virtus ut ait Ci. habitus animi est rõni cõsentiẽs. Ex q̃ officiũ seqtur. Recte aũt utrũq̧ cõiuinxit:qm̃ uirtus eẽ ꝑter actionẽ cõsideraẽ. Sed ei⁹ annis laus in actiõe cõsistit:ut ait Ci. & itẽ Aristoteles inqt ciuilis disciplinæ finẽ eẽ nõ cognitionẽ:sed actioneꝫ cũ uirtute igiẽ dixit ut qd rectũ sit cognoscamus cũ officio ut cognitũ agamus:& libros suos Ci. in qbus de uirtute disputat de officiis ĩscripsit:sed qđ rectũ hic appellat:illic honestũ uocat: cuius ptes Platonẽ & Aristo. secutus q̃tuor facit:in quo ẽt cæteri cõsentiũt phi. Prudẽtia &c. diffinit prudẽtiã trib⁹ modis:ſm tres eius ptes: ꝓuidentiã intelligẽtiã & memoriã:primo cũ ait prudẽtia est calliditas &c. prouidẽtiã significat:q̃ sic diffiniẽ:prouidẽtia est pñs notio futuroꝝ ptractãs euẽtũ cũ aũt futura ꝓuidem⁹:ea diligimus:ex qbus boni aliqd accidere nobis possit & ea uitamus q̃ obesse pñt. Boetius nõ qđ sitũ est añ oculos sufficit intueri:sed exitus reꝝ metiẽ ꝓuidẽtia. Delectũ hẽre. Hõ q rõnis ẽ pticeps ait ut Cic. p eã cõsequẽtia q̃rinẽ cãs reꝝ uidet:earũq̧ ꝓgressus:& q̃si antecessiões nõ ignorat silitudines cõparat:rebus q̧ pñtibus adiũgit, atq̧ ãnectit futuras. facile toti⁹ uite cursuꝫ tenet:ad eãq̧ degẽdã præparat res necessarias:& sic delectũ hẽt:nã q̃ bona futura sunt eligit:q̃ mala declinat. Diciẽ itẽ prudẽtia:hic intelligẽtia ĩuiẽ: q̃ est reꝝ pñtiũ sciã: quã q tenẽt & sibi:& aliis sapienter ꝯsulũt. Et itẽ app. memoriã significat:q̃ est ꝑteritaꝝ reꝝ recordatio p hãc a reꝝ gestaꝝ exẽplis facile suadem⁹ qđ ĩtẽdimus. prudẽtia aũt diffiniẽ eẽ reꝝ bonaꝝ & malaꝝ & utrarũq̧ discretio. Iustitia &c. duplex iustitia ẽ:distributiua:& cõmutatiua. distributiua est hñtus animi p quẽ ad qđ suũ cuiusq̧ est ex dignitate tribuimus:cõmutatiua aũt uersaẽ in ꝯhendis rebus:emẽdo uẽdẽdo locãdo cõducẽdo. ſm primã partẽ hic iustitiã diffinit uidelicet distributiuã:q̃ ad ciuiles deliberatiões magis ptinet:cũ altera ps in uaria negotiatione posita sit. Pro dignitate. Aliud pꝛĩcipi:aliud ciui aliud priuato aliud magistratui tribuẽdũ est. Iustitiæ ptes sunt religio pietas charitas grã uindicatio obseruantia fides.

Fortitudo. in hac diffinitiõe oẽs fortitudĩs ptes cõplecti uideẽ:q̃ sunt:magnificẽtia:fidẽtia:patiẽtia:perseuerantia. Rerũ magnarũ:ꝓpter magnanimitatem. Rerũ humilium. per fiduciam. Et laboris perpessio:per patientiam & perseuerantiã. alibi sic a Cicerone fortitudo diffinitur:fortitudo est considerata periculorũ susceptio:& laborum perpessio. Modestia &c. hæc pars est temperantiæ quæ in rhetoricis de inuẽtiõe sic diffiniẽ. Tẽperantia est rationis in libidinem atq̧ in alios nõ rectos impetus animi firma:& moderata dñatio:eius ptes sunt modestia:clemẽtia:ꝯtinẽtia:spẽm hic Ci. pro genere posuit:& ita modestiã diffiniuit:ut cũ ea cõtinẽtiã cõprehẽderit:& clemẽtiã. Illa. n. sic diffiniẽ:cõtinẽtia ẽ p quã cupiditas ꝯsilio regiẽ hæc uero sic:clemẽtia est p quã aĩ temere in odiũ alicuius inuectionis cõcitati comitate retineñẽ.

Prudentiæ partibus &c. partes honesti diffiniuit. Nunc quo pacto illis uti possimus ostendit. Et primũ qdem a prudẽtiæ locis suadere docet. Deinde a cæteris partibus. recte aũt prudẽtiæ ptes uocat: q̃s & si nõ noĩat: aperte tamẽ significat. Si cõmoda cũ &c. pars prudẽtiæ significat̃ quæ est ꝓuidẽtia cũ quæ bona: q̃ mala: q̃ utilia: q̃ inutilia: q̃ honesta: & q̃ inhonesta futura sunt demõstramus. Exẽpli gr̃a ꝯsultat̃ suscipiẽ dum ne sit tertiũ punicũ bellũ & cõmoda pacis ac belli in cõmoda enumerant̃. Ab utilitate honesta ꝑ locum prudẽtiæ suadet Ci. in orõne pro põpeo. Cũ quæ cõmoda uectigalibus: & q̃ in cõmoda futura sint: cõmemorat. itẽ cũ admonet Ciuiũ q ĩ asia negociabant̃ calamitatẽ a rei pu. calamitate seiũctã esse nõ posse. Cõferemus: & ostẽdem⁹ maiora incõmoda futura q̃ cõmoda si dissuademus: ꝯtra si suademus. Cato qui euertẽdã cẽsebat Carthaginẽ oñdebat maiora cõmoda incõmodis futura: qm̃ ea tolleret̃ ciuitas: qua stãte romanus po. cõquiescere nũq̃ poterat. dicebat igit̃ bellũ paruo tp̃e pacem ꝑpetuo duraturã: ideoq̃ carthaginẽ tollendã. cõtra Scipio nasica q diruẽdam nõ esse cõtẽdebat. maiora cõmoda fore oñdebat: si nõ tolleret̃ q̃ in cõmoda. Asserebat eñi romanã iuuentutẽ assuetã laboribus: si ociosa esset: sese luxui. & libidinibus daturã: & populũ Ro. in seip̃m: qñ hostes deessent arma fortasse cõuersuꝝ: ideoq̃ carthaginẽ diruẽdã minĩe eẽ. Aut si q̃ ĩ re. &c.

tatis rõne perpẽsio. Modestia est in animo cõtinens moderatio cupiditatũ. Prudẽtiæ partibus utemur in dicẽdo si cõmoda cũ incõmodis cõferemus: cũ alteꝝ sequi: alterũ uitari cohortabimur: aut si qua in re cohortabimur aliquid cuius rei aliquã disciplinabilem sciẽtiã poterimus habere: quo modo aut qua quidq̃ rõne fieri oporteat ostẽdem⁹. Aut si suadebimus qd pĩã: alicuius rei gestæ: aut ꝑsentẽ aut auditã memoriã poterimus habere q̃ in re facile id qđ uelimus exemplo allato ꝑsuadere poterim⁹. Iustitiæ ptib⁹ utemur si aut innocẽtũ aut supplicũ dicem⁹ misereri oportere. si ostẽdemus merẽtibus gratiã referri conuenire: si

pars illa prudẽtiæ ĩnuitur: q̃ intelligẽtia dicit̃: cũ quẽpiam ut aliqd agat ꝑ artificii nr̃i sciã cohortamur: facile. n. mouemus: cũ rei hẽmus expientiã. Vt si dicat impator nõ esse tali loco: aut tali tp̃e manũ cũ hostibus cõferendã. Aut si peritus nauigationis nõ esse tali tp̃e discedendũ e portu: qm̃ futura tempestas sit.

Disciplinabilẽ sciam: quã demõstrare aliis possit. disciplinabiles nãq̃ sciẽtiæ sunt: q̃ per demõstrationẽ traduntur eas græci μαθηματικὰς uocãt cũ hãnibal apud regẽ prusiam exularet: & regi ut præliũ iniret: suadere uellet: rexq̃ se facturũ negaret: qđ periculũ portẽdere exta uiderent̃: ergo uitulinæ ingt caruncule credes: ueteri impatori nõ credes: cũq̃ disciplinabilẽ haberet scientiã facile ꝑsuasit. Quõ. quatenus quousq̃ qua mẽsura. Qua ratione. qua uia: quo cõsilio: quo ordine. Aut si dissuadebimus: memoria tãgit: cum ex his quæ gesta sunt qd euenturũ sit ostẽdimus. Oĩs deliberatio de futuro ẽ. exẽpla ꝑteriti sunt tp̃is per quæ qm̃ certa sunt: facile futura q̃ incerta sunt colligũtur. Pñtem. si ætate nr̃a gesta fuerint. Auditã. si maioꝝ nr̃oꝝ ætate gestu ẽ. Exẽplo allato. quo nihil aptius ad suadẽdũ uel cõtra. Vt si qs suadere uelit.

Turcoꝝ regi ne uirib⁹ suis fretus in Italiã faciat expeditionẽ: qm̃ nullus unq̃ prouinciã illã hostiliter sit ingressus: qn illic aut tãdẽ pierit: aut cũ dedecore inde discesserit: ut gothoꝝ rex Totilas: ut multi germanoꝝ & galloꝝ reges ac impatores. Et Ci. in orõne pro Pom. multis suadet exẽplis Mithridatẽ cuius multæ & insignes in pp̃l'm ro. extabãt iniuriæ nõ esse ĩpunitũ relinquẽdũ. Maiores nr̃i ingt sæpe mercatorib⁹ atq̃ nauiculatorib⁹ iniuriosius tractatis bella gesserũt. Vos tot ciuiũ ro. milibus uno tp̃e atq̃ uno nũtio necatis: quo tãdem aĩo esse debetis! &c. Iustitiæ ptibus &c. Quõ uti iustitiæ ptibus possimus nũc ꝑcipit. Multæ aũt sunt. Nã ut Ci. ait in rhetoricis de inuẽ. iustitia est habitus animi cõi utilitate seruata suã cuiq̃ tribuẽs dignitatẽ. Eius initiũ est a natura profectũ. deinde quædã ĩ ꝯsuetudinẽ ex utilitatis rõne uenerũt: postea res ab nã profectas: & a cõsuetudine ꝓbatas: legũ metus: & religio sanxit. Quo factũ est: ut tria manarint iura. ius natura. ius cõsuetudine. ius lege. iuris nãlis ptes sunt: religio: pietas gratia. Vindicatio obseruãtia ueritas iuris cõsuetudine pactũ par iudicatũ iuris lege nullæ sunt ptes: qcqd aũt inscripto ẽ expositũ populo ut obseruet̃: sub eo cõtinet̃. Has partes nãlis iuris ꝑsertim ferme oẽs Ci. innuit. Si aut ĩnocentum &c. Locus est a misericordia: q̃ iustitiæ pars est. cũ eos qui innocẽtes sunt: & ledũtur: subleua⁊mus aut illis q supplices auxiliũ a nobis postulãt subueniẽdũ suademus. Vt si Romæ petẽtibus auxiliũ sagũtinis obsidẽte eos Hãnibale: succurrendũ esse deliberet̃. Quod & ĩnocent̃ obsidionẽ patiant̃: & ꝑcibus utant̃ q̃ iustæ sint. Qui aũt ĩnocẽtũ nõ miseret̃: cũ ledunt̃: & ab illis: si põt: nõ ꝓpulsat iniuriã q̃ uehemẽter peccet: Cice. audiat q in iustitiæ duo genera dicit eẽ. Vnũ eoꝝ qui ĩferũt: alteꝝ eoꝝ q ab iis qbus infert̃. si possũt nõ ꝓpulsant iniuriã. Nã q iniuste impetũ in quẽpiã facit: aut ira: aut aliq̃ ꝑturbatione incitatus: is q̃si manus ĩferre uidet̃ sotio: qui aũt nõ defendit: neq̃ obsistit: si põt: iniuriæ: tam est in uitio: q̃ si parẽtes aut amicos aut patriã deserat: facile igitur per hũc iustitiæ locũ iuuandos eẽ innocẽtes aut supplices suaderi põt.

Si ostẽdemus &c. Gratia ĩnuitur: iuris naturalis pars in qua amiciciaꝝ & officioꝝ alteri⁹ memoria & remunerãdi uolũtas ꝑtinet̃. Qđ est iustitiæ ꝓpriũ q̃ unicuiq̃ qđ suũ est tribuit: nullus negat dignos ꝑmio eẽ q laborarũt: aut ꝓfuerũt: Quo loco utit̃ cæsar apud Luc. dicẽs: mihi si merces erepta laboꝝ ẽ iis saltẽ lõgi nõ cũ duæ ꝑmia belli reddant̃. miles sub quolibet iste triũphet ꝯferet exãguis quo se post bella senectus qs locus erit e meritis: q̃ rura dabũt̃ Quæ nr̃ Veteran⁹ arce! q̃ menia fessis! ꝑsuadet̃ itẽ facile: cũ dr̃: mereri

demonstrabimus ulcisci male meritos oportere. Si fidem magnopere censebimus cõseruandam. Si leges & mores ciuitatis egregiæ dicemus seruari oportere; Si societates atq; amicitias studiose dicemus coli conuenire. Si quod ius in parẽtes deos:patriã natura cõparauit id religiosæ colendũ demonstrabimus. Si hospitia:cliẽtelas:cognationes:affinitates caste colẽdas esse dicemus. Si nec prætio nec gratia:nec piculo nec simultate a uia recta oñdemus oportere deduci. Si dicemus æq̃bile ius in oĩbus statui cõuenire. His atq; huiusmodi partibus iustitiæ:si quã rem in concione aut in cõsilio faciendam esse censebimus iustam esse ostendemus:contrariis iniustam ita fiet ut eisdem locis ad suadendũ & ad dissuadendũ simus comparati, si fortitudinis retinẽdæ causa faciẽdum quid esse dicemus:ostẽdemus res magnas & excelsas seq & appeti

amicos nostros ut illis benefacimus. Cic. in orone pro Pompeio amicos & socios popu. ro. omni studio defendẽdos suadet. Si demõstrabimus &c. uindicationem respicit:per quã ius & iniuria & oĩno omnes qd' obfuturũ est defendẽdo:aut ulciscẽdo propulsatur. Appius Claudius apud Liuium lib. v. ab ur. cõdi. hũc locũ occupauit Veiẽtanam obsidionẽ relinquẽdam nõ esse suadens:his uerbis:septies rebellarũt: & in pace nũq̃ fidi fuerũt:agros nros millies depopulati sũt. fidenates deficere a nobis coegerũt. Colonos nostros ibi interfecerũt. auctores fuerũt cõtra ius cædis iniquæ legatorꝝ nostrorꝝ hetruriã oẽm cõtra nos cõcitare uoluerũt:hodieq; id moliũtur. res repetẽtes legatos nostros haud procul abfuit quin uiolarent. Cũ iis molliter & p dilationes bellũ geri oportet? Cicero in oratione pro pompeo ulcisci dicit male meritum Mitridatem oportere: qui una die tota asia uno nuncio:atq; una significatione literarꝝ: ciues romanos necandos trucidandosq; denotauit. Si fidẽ &c. hic ad ueritatẽ refert. iuris naturalis partẽ: p quã imutata ea q̃ sunt:aut ante fuerunt:aut futura sunt dicuntur. per fidem standum esse promissis suademus:ut qd' semel pmissuꝫ est:id seruetur. dextram Numa pompilius fidei consecrauit ut Liuius scribit lib. ab ur. condi. primo romani qdem hostibus datã fidẽ custodiebãt:ut regulus:& pro ciuitatibꝰ quas in fidem receperãt:bella sæpe gesserunt. Dido apud Virgi. Nõ seruatam ab Aenea fidem cõquæritur cũ ait. Nec te noster amor:nec te data dextera dextræ. Hæc moritura tenet crudeli funere Dido. Si leges &c. ius lege inuit:& ius cõsuetudine. Quæ cũ diligenter seruãda esse dicimus facile psuademus. Cæsar apud Salust. seruãdas leges esse suadet his uerbis. His utendum cẽseo q̃ legibus cõperta sunt & at aliæ leges. itẽ de cõdẽnatis ciuibus nõ uitam eripi:sed in exiliũ mitti iubent. item tum lex portia aliæq; leges paratæ sunt:qbus legibus exiliũ cõdẽnatis pmissum est. Mores. cõsuetudine ius tres ut dictũ est partes hẽt. par:iudicatum:pactũ:pari est qd' inter oẽs æquabile est ut æquo iure oẽs iuuant. iudicatũ est de quo alicuius aut aliquorꝝ iam sentẽtiis cõstitutũ iudicatũ est. pactuꝫ qd' inter aliquos conuenit:hæc oĩa complectimur cũ seruandos ciuitatis mores suademus. Cicero & Liuius in cõtionibus magistratuũ & principũ uirorũ sæpe leges & optimas cõsuetudines seruãdas admonet:qbus minime seruatis stare ciuitas nõ possit. Et certe a cõsuetudinibus si probatæ fuerint longo tpe discedẽdũ nõ est. Si sotietates:q̃ ex pacto cõtrahũtur. romani sæpe pro sotiis & cõfœderatis populis ac ciuitatibus bella gesserũt:ut pro campanis cõtra samnites:qd' bellũ circiter. xx. ãnos durauit: auctor Liuius:hũc locũ Ci. in orone pro Põpeio occupauit:dicẽs. Quid q; salus sociorũ summũ in periculũ ac discrimen uocar. regno pulsus est ariobarzenes rex socius populi Ro. atq; amicus. Si qd' ius &c. totũ hoc ad pietatẽ refert:& religionẽ. Pietas est per quã sanguine cõiunctis:patriæq; beniuolis officiũ:& diligens tribuitur cultus. religio est q̃ supioris cuiusdã naturæ:quã diuinam uocant curat cerimoniãq; affert. In parẽtes cũ suademus ius naturale seruandũ esse:natura. n. parẽtes amari & uenerari nos docuit. Deos quos itẽ natura suadẽte credimus esse:& colimus illoneus apud Virg. deorꝝ timorẽ pœnis iniecit dicens:si genus humanũ & mortalia temnitis arma At sperate deos memores fandi atq; nefandi. Patria cuiꝰ amor oĩbus naturaliter isitus est. Nã Ouidius ait Nescio qua natale solũ dulcedine captos Ducit & imemores nõ sinit esse sui. Si hospiria totũ hoc tum ad grariã tum ad pietatem spectat. Si nec prætio &c. tum ad iustitiã cõmutatiuã hoc refertur:quæ posita est in cõtrahẽdo:locando emẽdo uendẽdo tum ad ueritateꝫ pertinet occupauit hunc locũ Cæsar apud Salustium cum ait. Omnes hoĩes. p. Con. quiꝰ de rebus dubiis consultant:ab odio amicitia ira atq; misericordia uacuos esse decet. Equabile ius &c. ad partem iuris refertur:quæ par dicitur hoc loco utũtur. apud Liuiũ tribuni:cũ dicunt Magistratus cõmunes esse plebi cũ patribus debere:si cõmunes sunt labores. His cõcludit. Cõtione:populi. Concilio senatus. Iustam esse. si suadere uoluerimus a parte honesti arguemus si dissuadere cõtrariis utimur locis. Si fortitudinis &c. Nũc docet quomodo fortitudinis partibus utendũ sit:quas supra posuimus:& primũ cũ ait ostendemus res magnas & excelsas sequi & appetere oportere. Magnificẽtiam significat:quæ est rerũ magistrarũ & excelsarũ cum animi ampla quadam & splendida propositione cogitatio atq; administratio. Hæc enĩ nos magna cogitare & facere hortatur & cõtra res humiles atq; indignas contẽnere:Cicero in oratione pro Pompeo nulla pericula pro reipu. dignitate recusanda eẽ dicit. Cæsar quoq; apud Lucanũ in orone q̃ ad præliũ milites suos accẽdit hũc locũ egregie usurpauit dicẽs. Tollite iam pridem uictricia tollite signa uiribus

gna uiribus utendũ est quas fecimus & alio loco: si pro me patriã ferro flammisq; petistis. Nunc pugnate truces: gladiosq; exoluite culpa: Nulla manus belli mutato iudice pura ẽ: Nõ mihi res agit̃ sed uos ut libera scitis turba praecor: gentes ut ius habeatis in oẽs. Retinẽdae: cõseruandae. Nã suademus ab honesto cum dicimus faciendũ esse aliquid quoniã forti uiro res digna sit. Qui uero id suaderi audiũt adducunt̃ ut id sequi uelint: & faciundũ existiment. Itẽ a nulla &c. Hoc loco apud lucanũ cato utitur dicens. Sydera quis mũdũq; uelit spectare cadẽtẽ Expers ipse metus? quis: cũ ruat arduus aether: terra labet mixto coeun

oportere. Et item res humiles & indignas uiris fortibus uiros fortes ꝓpterea cõtẽnere oportere: nec idoneas dignitate sua iudicare. Itẽ a nulla re honesta: piculi: aut laboris magnitudinẽ deduci oportere: antiquiorẽ mortem turpitudine haberi nullo dolore cogi: ut ab officio recedatur: nullius pro rei ueritate metuere inimicitias. Quodlibet pro patria: parentibus: hospitibus: amicis & his reb⁹ quas iusticia colere cogit adire piculum & quẽlibet suscipere laborẽ. Modestiae ptibus utemur si nimias libidines honoris pecuniae: similiũq; rerũ uitupabimus. Si unã quãq; rẽ certo naturae termino definiemus: si quod cuiq; satis sit

ris pondere mundi: Cõpressas tenuisse manus: gentes ne furorẽ Hesperiũ ignotae romanaq; signa sequent̃. Deductiq; fretis alio sub sydere reges: otia solus agam? Appius quoq; claudius q apud liuiũ lib. iiii. ueientanã obsidionẽ nõ esse deserendã suadet: hũc locum attigit cũ ait. Aut non suscipi bellũ oportuit: aut geri pro dignitate po. ro. & pfici q̃ primũ oportet: perficietur aũt si urgemus obsessos: si nõ ante abscedimus q̃ spei uestrae finẽ captis ueis imposuerimus &c. pseuerantia autẽ inuitur: quae est in rõne bene considerata stabilis permansio: ideo autem sic diffinit̃: qm̃ si pertẽderet aliquis in re in qua pertẽdere nõ deberet perseuerantia quidem nõ esset: sed peruicatia: potius: siue pertinacia & obstinatio. Antiquiorẽ patientia significat̃ cũ dicit̃ mortẽ eligendã potius: q̃ in turpitudine uiuendũ: totũ hunc locũ occupasse apud salustium catilina uidet̃ dicens. Quapropter ego uos moneo ut forti & parato animo sitis: & cum praeliũ inibitis memineritis uos diuitias: decus: gloriã: praeterea libertatẽ atq; patriã in dextris uestris portare. Nullo labore cogi: uel perseuerantiã hoc quoq; spectat: quicquid. n. uir fortis aggredit̃ in eo pseuerare usq; ad finem debet qui locus nõ est relictus ab appio claudio apud liuiũ eodẽ libro. Cum inquit si me dius fidius ad hoc bellũ nihil pertineret: ad disciplinã certe militiae plurimũ interest: insuescere militẽ nostrum nõ solũ parua uictoria frui: sed si etiã lentior res sit tediũ & q̃uis serae spei moram expectare. Et si nõ sit aestate perfectũ bellũ: hyemẽ operiri: nec sicut aues aestiuas: statim autumno tecta ac recessum circũspicere. Nullius pro rei ueritate: hoc ad fidentiã refert̃: p quã magnis & honestis in rebus multum ipse animus in se fiduciae cũ certa spe collocauit. Quanq̃ magni uiri sint & potentes nimiũ: qui uerũ dici iniquo animo ferant: nõ tñ eorũ metuendae sunt inimicitiae: pro ueritate custodiẽda. Nec ẽ omittendum qd̃ facti tatum domitiani tpe iuuenalis ait: ut nõ sit ciuis qui libera possit uerba animi proferre & uitã impendere uero. Quod licet: & hoc ad fiduciã spectet: est aũt & pietatis locus q̃ iuris naturalis pars est: Caesar apud lucanũ locũ hunc minimae intactum reliquit cũ ait. Haec eadẽ est hodie quae pignora: quaeq; penates reddat & emeritos faciat uos martae colonos. Modestia ptibus utemur. Vltima pars recti est: cuius uti ptib⁹ nos docet. Si nimias libidines cõtinentia est quae hoc efficit: sic. n. diffinit̃. Continentia est per quã cupiditas consilio regit̃. Quod tunc assequimur: cũ modus nostris affectionibus imponimus: libido appetitus est nimius: ratiõi nõ parens: nimias inquit: qm̃ honores & quaecũq; hic dicunt̃ appetere licet: & si moderate & per bonas artes fit: uitiũ nõ est. Honoris ut magistratuũ. Pecuniae: q̃ appetenda quidẽ est: sed non eo usq; ut auari dicamur. Nã ut ait salustius Auaritia pecuniae studiũ habet quã nemo sapiens cõcupiuit. Similiũ rerũ ut hospitalitatũ: clientelarũ. Affinitatũ: Nec hunc locũ apud lucanũ omisit caesar cũ ait scilicet extremi pompeiũ: emptiq; clientes cõtinuo per tot satiabunt tpa regno &c. Cato quoq; apud salustiũ: sed per deos ĩmortales uos ego appello: qui semp domos: uillas: signa: tabulas uestras pluris praetii q̃ rem pu. fecistis si ista cuiuscũq; modi sint quae amplexamini retinere: & si uoluptatibus otiũ praebere uultis. Si unã quãq̃ duo scimus in quauis actione considerari solere: rem q̃ agitur: & psonã quae agit: cũ inquit. Si unã quãq; rem certo naturae termino diffiniemus: modũ rebus p ipsarũ rerũ natura imponẽdũ dicit: Cũ uero inqt: si quo ad cuiq; satis sit ostẽdemus pro psonae qua agit dignitate res finiri debere significat: ut psonae ratio habeat̃ ueluti si de uictoria loquẽtes: q̃tenus ꝓgredi uictoria debeat: demonstremus. & secũdum rei naturã modũ seruari debere dicamus: ut ultra uicti confessionẽ non procedat̃: ut uictor uicto parcat: cũ se uictũ fatet̃: ut ii cõseruent̃ qui nõ crudeles in bello: nec ĩmanes fuerũt. Pro dignitate psonae modus imponitur: cũ nõ tã res considerat̃ quae agit̃ q̃ psonae. Non idem. n oẽs personas decet exempli cã uoluptas hilaritatẽ postulat omni abiecta seueritate: sed aliter res uoluptuosas senator: aliter histrio agit hic lasciuior est: ille remissior: Et cũ res seria grauitatẽ postulet: leuis in ea histrio ẽ: nec penitus dedecet eũ: cũ eiusmodi sit: ut seruare grauitatẽ nequeat: Non idem in senatore tolerabit̃: a quo non grauiter fieri aliquid turpe est: propter personae quã sustinet dignitatem. Si quoad satis cuiq; sit &c. si dicemus seruandũ omnibus in rebus modũ esse. Nã ut ait oratius est modus in rebus sunt certi deniq; fines quos ultra citraq; nequit cõsistere rectum: exprimitur aũt quod est uirtutis proprium: ut nequid nimis: ut neq;

deficiat:neq; excedat: Vt in uictu quemadmodū docet Cicero adhibenda est mūditia nō odiosa & exquisita nimis: tantūq; fugienda est agrestis:& inhumana negligētia. In incessu cauēdū est:ne ita molli gressu utamur:ut pōpaꝝ ferculis similes esse uideamur:aut i festinatiōib⁹ ne suscipiamus nimias celeritates:q̄ cū fiūt anhelitus mouent̄:uultus mutant̄:ora torquent̄:& ex quibus magna significatio fit:nō adesse cōstantiam. Itē in cæteris rebus hoc agendū:ēct. Huiusmōi ptes:pceptū generale est ad oēs uirtutes earūq; partes:ut suadētes eas amplificemus:cōtra dissuadētes minuamus. Id aūt quo pacto fiat breuiter ōndit:

Nā nemo erit. Verte attenuādæ sunt inquit:sed nō penitus īprobādæ.Nā si contra honestatē orator diceret: nemo ei assentiri aīum induceret: aut igit̄ si psuadet amplificare debet:ut si a iusticiæ locis arguit:nihil esse melius: nihil utilius iusticia dicat: qua sublata ciuitates stare nō possint:ideq; i cæteris efficiat aut si dissuadet attenuet uirtutē:& nō esse tantā quāta dicat̄ esse: affirmet penitus infirmare nō licet: cū omnē delibe rationis suæ rōem aduersarius in honestate posuerit. Quis.n.cōtra honestatē dicat. Cū laudanda semꝑ sit aut igit̄ honesta esse res:si fieri potest: negari debet:aut si negari nō pōt minorē ex ea utilitatē futurā ōndi.

ostendemus.nimiū progredi dissuadebimus.modū unicuiq; rei statuimus. Hmōi ptes sunt uirtutis amplificādæ:si suadebimus.attenuandæ:si ab his dehortabimur:ut hæc attenuent̄:quæ supra demōstraui. Nam nemo erit:qui sentiat a uirtute recedendū.uerū aut res nō eiusmodi dicant̄:ut uirtutē possimus egregiam experiri:aut in contrariis potius rebus q̄ in his uirtus cōstare oñdat̄. Itē si quo pacto poterimus qđ is qui cōtradicet iustitiā uocarit.nos demōstrabimus ignauiā esse & inertiā ac prauā liberalitatē. Quā prudentiā appellāt:ineptā & garrulā & odiosam scientiā esse dicemus. Quā ille modestiam dicet esse:eam nos inertiam & dissolutā negligentiaꝫ dicemus esse. Quā

Aut in cōtrariis potius rebus. Quod cæsar fecit apud salustiū cū syllanus & cæteri qui prius dixerāt: id iustissimū esse ostēdissent:ut cōiuratores:& patriæ pditores nouis cruciatibus & grauissimis affecti suppliciis necarent̄:Nā cū iustū & honestū illud eē negare nō posset: attenuauit:nec tā egregiū q̄ illis uidebat̄ eē dixit. Qm̄ nō in excogitādis nouis cruciatibus uirtus posita esset:sed incōseruādo potius & absoluēdo illos:Cū præsertim cædi uirgis ciuē,romanū lex portia prohiberet:& multo magis necari idē ptæterea inqt longe maiorē gloriā ex clementia:q̄ ex crudelitate cōsecuturos.Ergo nō cōtra honestatē dicit cæsar aut ueritatē:sed clementiā magis cōuenire patribus ostendit q̄ crudelitatē:& uirtutē nō in seueritate:sed in clemētia positā esse:& sic in cōtrariis potius reb⁹ uirtus egregia possita esse ostenditur. Item si quo pacto poterimus.Difficile.n.est hoc efficere. Ignauiā esse exēpli gratia dicet aliquis nō esse illis inferēdū bellū qui nō læserūt:qm̄ iuste:& ex iustis causis inferēda sunt bella. Qui inferendū esse suadebit: ignauiam dicet esse:quæ in otio hoīes cogat marcescere:&,ignauia accidere:ut qui dissuadent sic sentiant nō q̄ indici utiliter & honeste bellū nō possit. Inertiā:iners is est qui artem nō nouit ideo dicunt bellū inferendū nō esse:& iuste inferri nō posse:qm̄ gerēdi bella artē ignorauit.

Ac prauā liberalitatē:pars iusticiæ liberalitas est:& eadē uirtus inter prodigalitatē & auaritiā media:'est qui suadet præmiū uiro forti dandū esse ab egregie rem gestā est:& q̄ dissuadet:dicēs nō esse liberalitatem qua uti senatus uult:sed prodigalitatē:quæ est praua liberalitas. Aliū libertatē legunt:ut si aliquis magno aīo eos puniēdos dicat qui deliquerūt:& qui cōtra dicat ideo esse fortitudinē hoc dicat prauam quādā animi libertatē quæ sic sentire cōpellat cū aliter sentiendū sit. Quā ille prudentiā.Erit aliquis qui prudētiæ. Officiū hoc uel illud sic fieri:dicet esse: qui cōtra dicet: prudentiam negabit esse:& ineptam uocabit scientiā. Et garulam exēpli gratia dicet quispiā eam scientiā quæ tandiu in exēploꝝ expositione imoratur:& hoc ab illo longa oīone diseruit præsentibusq; futura otiose adnecta nō prudentiā sibi: sed nimiā quā loquacitatē:& odiosam uideri:quā ferre nullus possit. Quā rōne uirtus ꝯtra quā apertæ dici nō pōt: extenuat̄:& aliquo mō impugnat̄. Quā ille Modestiā &c.Ex his uitiis quæ uirtutibus opponunt̄: quāta inter eas cognatio sit:facile cognoscit̄.Nā inertiam iusticiæ opposuerat:& eādē nunc modestiæ opponit: Nā & qui nō punit qđ iusticiæ:& qui māsuetudine utit̄ qđ est modestiæ iners uocari pōt.Cato apud salustium quā cæsar mansuetudinē & misericordiā uocauerat:suadens ut cōiuratores nō necarent̄: sed ut eo tū pecuniæ publicarent̄:ipsi uero p municipia in custodiis haberent̄: sic impugnat sed ego uereor ne ista uobis mansuetudo & misericordia:si illi arma cœperint:in miseriā cōuertat̄ scilicet res ipsa aspera est:sed uos nō timetis eā imo uero maxime sed inertia & corporis mollitia alius aliū expectantes cunctamini.

Dissolutā nimiā. Quā ille fortitudinē.Aliqs milites ut alacres prælia meāt & sese piculo obiiciāt cohortatur propriū eē dicēs fortitudinis ut nullos refugiat labores:nullas timeat difficultates:qui dissuadet: cauete inqt ne ista quā fortitudinē appellatis temeritas potius sit: qualis gladiatoꝝ solet eē:qui nulla honestatis aut utilitatis rōne ducti:singulari certamine de uita dimicant cū aduersariis. Valerius Martialis Marcellinū amicū suū:ita a gerēdis bellis dehortat̄:ut quā aliī iure optimo fortitudinē uocāt & tertiā honesti pte faciūt:ruere uidelicet in medios: & cominus hostē ferire: eā ipse hoc Epigrāmatæ temeritatem appellat:Marcelline boni soboles sincera parētis:Horrida parrasio quē tegit ursa iugo. Ille uetus pro te patriusq; quod optet amicus. Accipe:& hæc memori pectore uota tene. Cauta sit ut uirtus: nec te temerarius ardor. In medios hostes:sæuaq; tela ferat. Bella uelint:martēq; ferū rationis egentes. Tu potes & patriæ

patriæ miles:& esse decus. Illud aīaduertēdum ꝙ uirtus omnis in medio uitiorum consistit: Quare eam libro ethycorum secundo. Sic diffinit Aristoteles: Virtus est habitus electiuus:in mediocritate cōsistēs: quo ad nos ratione terminata:& ut sapiens terminat. Mediocritas aūt:idem ait:duorum uitioꝝ est:alterius secundū excessum:alterius secundū defectum.& ēt quia alia excedunt:alia deficiūt magis q̄ oportet: in affectibus & in actibus uirtus medium inuenit.atq; elegit. Vt circa dandas capiendasq; pecunias media est liberalitas;excessus uero & defectus hinc prodigalitas:illinc auaritia. Item inter timoré & audaciā

ille fortitudinē noīarit:eā gladiatoriā & īcōsideratā appellabimus temeritatē. Laudabile est q̄d cōficit honestam & ꝑsentē & cōsequentē cōmemorationē. Hoc nos eo a recto sepauimus:nō q̄d hæ quattuor ptes:q̄ subiiciunt̄ sub uocabulo recti:hāc honestatis cōmemorationē dare nō soleāt:s; q̄q̄ ex recto laudabile nascatur:tñ in dicēdo seorsum tractādū est hoc ab illo. Neq; enim solum laudis causa rectum sequi con//

fortitudo media est. Cum igit̄ ut Ouidius ait. Mala sint uicina bonis:errore sub illo. Pro uitio uirtus crimina sæpe tulit: efficit̄ eni; ut extenuare uirtutes possimus:atq; ēt impugnare: Et quoniā audacia fortitudini ꝓdigalitas liberalitati ꝓxima est: Sæpe numero q̄d uitiū est uirtus noīe appellamus: & cōtra q̄d uirtus est ut uitiū īpugnamus. Hoc tñ apud īperitos fieri pōt:apud philosophos nō pōt. Nam cōtra uirtutē q̄ in mediocritate consistit quicq̄ dicere aut excogitare nefas est. Laudabile &c. Honestā rem in rectum diuisit & laudabile.de recto & eius ptibus iam ꝑcepit. Laudabile nūc aggredit̄:ut quo pacto ex eo suadere orator possit oñdat. Primo āt cur a recto seiunxerit:cū alteꝝ sine altero esse nō possit: rōnē reddit.ea est ꝙ aliter philosophus:aliter orator loq̄tur:phs ea ꝑcipit q̄ uulgus uix ītelligit:orator ꝑsuasibilia & credibilia narrat:& apud īperitos plerūq; dicit:q̄bus nō satis est rectū esse aliq̄d ostendisse:nisi ēt laudabile oñdat̄. Multi quoq; rē honestā suscipiunt ꝙ ex ea gloriā cōsequuturos se sperant:& certe facillime orator ꝑsuadet:q̄ & honestū id oñdit de quo cōsultatur:& laudabile:ut cōsequi ex eo laudem illi possint: quos ad suscipiendū cohortat̄. Cicero in oratione pro pompeio nō satis esse duxit ostendere honestum esse pro ulciscendis iniuriis & socioꝝ salute cōseruanda bellū cōtra Mithridatē suscipere:sed id ēt ad populi romani gloriā uehemēter ptinere asseuerauit. Cū aliis in locis:tum illic ꝑcipue:cum ait. Et q̄m appetentes gloriæ ꝑter cæteras gentes atq; auidi laudis fuistis:delēda est uobis illa macula mithridatico bello supiore suscepta. Laudabile est:gloriā hic cōplectit̄:q̄ est frequēs fama cū laude:ea; Cicero in rhetoricis de inuentione utilitati honeste subiicit:dicens multa esse:q̄ nos cū dignitate:tum fructu suo ducunt: & gloria dignitas amplitudo amicitia. laudabile igit̄ dicit esse:cū ex ea re quā suscipi uolumus oñdimus gloriā futurā. Pñtē. cū rē cōfecerimus īter eos q̄ uiuūt. Consequētē. apud posteros. plurimū certe cōcitari solent quos hortamur:cū & pñtes & futuros:laudaturos eoꝝ factū dicimus. Quem locū Ilioneus apud Virg. lib. vii. usurpauit his uersibus. Diis sedē exiguā patriis:littusq; rogamus īnocuū.& cunctis undāq; auraq; patentē. Non erimus regno indecores:nec nostra feret̄ fama leuis. tātiq; abolescet gr̄a facti. Hæc nos &c. obiectioni q̄ fieri potuisset r̄ndet:cur laudabile ab honesto sepauerit. Hæc quattuor partes &c. In quas rectū diuidit. Non dare soleāt:q̄a nō pōt quicq̄ laudabile esse:quod idem rectum nō sit. Ex recto laudabile nascit̄:quoniā si rectum est laudabile est:& rectum est q̄d oī ex pte ꝑꝑ se petit̄:quod laudis & gloriæ nullo respectu seq̄mur:sola cōtenti cōsciētia uulgus:ut dictum est:magis gloriæ q̄ recti p se rōne; habet:& facinus illud audacter suscipit:unde gloriā ad se ꝑuenturā ītelligit. duplicat̄. auget̄. honestū spōte sua allicere nos pōt:quod si laus quoq; futura oñdet̄:multo magis alliciemur. Cum igit̄ &c. Ostēdit q̄uo laudabili utendū sit:& prius inq̄t rectū esse ostēdere cōuenit:deinde laudabile:ut si de bello cōsultet̄: & indicendū esse cupiā regi aut populo suadeamus. primū iustas esse cās oñdemus:cur geri debeat. deinde laudē & gloriā futurā ex ea re demōstrabimus. Si uictoriā cōsequemur:aut ab idoneus locus est ab auctoritate:q̄ in cōsiliis ualet plurimū. Na; & esse prudētissimus & haberi optimus debet is qui sentētiæ suæ de utilibus atq; honestis credere oēs uelit. ut Quint. ait. Id aūt alacriter suscipiūt hoīes faciendū q̄d uiros auctoritate præstātes laudaturos intelligant. q̄busq; rē geri placeat. Nec quisq̄ est q̄ factū suū a laudatis uiris cōprobari nō gaudeat. Nā principibus placuisse uiris nō ultima laus est:ut ait Oratius. Cōtra tam turpe est:ut Quint. inq̄t laudari a turpibus:q̄ si lauderis ob turpia. Honestiori ut si aliq̄d plebs improbet:q̄d aut equestris ordo laudet:aut si aliq̄d senatui placeat:q̄d equestri ordini displiceat. q̄to. n. laudabilior ꝑsona erit:tāto res quoq; laudabilior uidebit̄. Nō prætermisit hūc locū apud Lucanū Pōpeius: qui sic milites suos ad præliū hortat̄. O scelerū ultores:melioraq; signa secuti. O uere romana manꝰ:q̄bꝰ arma senatus. Nō priuata dedit:uoti deposcite pugnā. Aut aliq̄bus sociis &c. Si dicet̄ socias & cōfederatas nobis ciuitates q̄d fieri suademꝰ laudaturas. Ciuibꝰ. Si oñdat̄ ciues uniuersos:externas natiōes:& posteros quoq; nr̄os cōprobaturos. Cū hmōi &c. loci oēs expositioni sunt deliberatiui generis ex quibus argumēta duci pñt:q̄bus aliq̄d suademus uel dissuadeamus. Nūc quo ordine singulæ orōnis ptes īstruēde sint oñdit̄. Et primū de exordio ꝑcipitur:& id duobus modis fieri posse dicit̄:p principiū & insinuationem Quint. prē deliberatiuā q̄ suasoria dicit̄:& de tpe futuro:ac ēt præterito cōsultat:nō ubiq; procemio quale est in iudicialibus causis egere, Inquit:q̄a cōciliatus est ei quisq; quē consulit:initiū tñ quodcunq; hr̄e debet:ut idē admonet:aliquā procmii spēm:nec abrupte:aut undelibet:incipiēdū est quia est aliq̄d

in oī mā nāliter primū:sed in senatu & in cōtionibus eadē rō est acquirendæ sibi plerūq; beniuolētiæ quæ apud iudices apud quos dicendū est. Aristoteles & a nīa & ab eius qui dissentiat psona duci frequēter in cōciliis exordiū debere existimat:q̄si mutuantibus nobis hoc a iudiciali genere. Nōnunq̄ ēt ut minor res maior esse uideatur. Huiusmodi &c. Qualē proposuit Cicero. Qui oratoris finē in deliberatiuo genere dixit esse utilitatē:quā in duas partes diuisit:tutū & honestū: tutū āt distribuit in uim & dolū:honestū in rectū & laudabile.honesti q̄ttuor ptes fecit:de quoꝝ locis pcepta dedit postremo de laudabili tractauit.

uenit:sed si laus cōsequit̄ duplicat̄ recti appetēdi uolūtas. Cū igit̄ erit demōstratū:rectū eē; laudabile demōstrabimus aut ab idoneis hoīb⁹: ut si q̄ res honestiori ordini placeat:q̄ a deteriori ordīe iptobetur:aut aliqb⁹ sociis:aut oīb⁹ ciuibus:exteris nationib⁹:posterisq; nr̄is. Cū hmōi diuisio sit locoꝝ:in cōsultatione: breuiter aperiēda est totius tractatio cāæ. Exordiri licebit uel a pricipio:uel ab insinuatiōe: uel iisdē rōnibus:qb⁹ in iudiciali cā. Si cuius rei narratio indicet: eadē rōne narrari oportebit:qm̄ in eiusmodi causis finis est utilitas:& ea diuidit̄ in rōnē tutā atq; honestā. Si utrūq; poterimus:utrūq; pollicebimur nos in dicēdo demōstraturos eē: si alteꝝ demōstraturi erimus simplr̄ q̄d dicturi sumus ōndemus. At si nr̄am rōnē tutā eē dicemus:diuisiōe utemur ī uim & cōsiliū. Nā

Aperienda est. Quo pacto ad singulas ōrōnis ptes pdicti loci accōmodent̄. A pricipio. Exordiū Cice. lib. i. in duas diuisit ptes: principiū & insinuationē:& principiū quidē diffinitit esse cū statim auditoris aīum nobis idoneū reddimus ad audiēdū & aut docilē:aut beniuolū: aut attentū facimus. Insinuationē uero cū occulte:& p dissimulationē eadē oīa pficimus:q̄ aptis rōnibus principiū efficit. Idē ait causarū genera q̄ttuor esse:honestū:turpe: dubiū: humile:& in dubio cāæ gener̄ a beniuolētia pricipiū cōstituēdū: neq̄d pars turpitudinis obesse possit. In humili attētos auditores fieri uoluit. In turpi insinuatione uti pcepit:in honesto cāæ genere recte uti posse pricipio uel nō uti admonuit: & sicuti uellemus a lege uel scriptura uel ab aliquo firmissimo cāæ nostræ adiumēto incipiēdū eē dixit. Aristoteles nunq̄ exordio opus futuꝝ fuisse dixit: si sp apud bonos ōrō haberet̄:qm̄ sua spōte incitati sunt ad ea facienda q̄ recta sunt. Vti ergo exordio ut auditores nobis cōcilient̄ necesse est: Cic. hoc loco iisdē dicit utendū rōnibus:in cāæ deliberatiuæ exordiis:qbus in prohemiis utimur cāꝝ iudicialiū:& principio qdē si honesta cā fuerit:insinuatiōe si turpis:ipse in ōrōne pro Pōpeio a tribus locis beniuolentiā colligit:a psona sua cū de officio suo sine arrogātia loquit̄:& q̄lis in amicos fuerit:ostēdit a psona auditoꝝ quoꝝ auctoritatē extollit qualis in se fuerint cōmemorans:a rebus ipsis:cā sibi oblatā materiam dicens:in qua deesse ingeniū nemini possit: quāq̄ in partitionibus cōquisita aīoꝝ appatione nō eē opus docet:cū cā honesta est:qm̄ qui audiūt sua spōte parati sunt. Si cuius rei &c. Si inq̄t narrādū aliq̄d in deliberatiōe accidit:iisdē rōnibus oportet uti:qbus in iudicialibus utimur causis:ut breuis ut dilucida ut uerisimilis narratio fit. Ideo āt dixit:si incidet:qm̄ cū narratio sit reꝝ gestarū:aut pinde:ut gestarū expositio:& deliberatio ferme oīs de futuro sit:uix in ea narrari pōt. Idē ait in ptitionibus:aut nullā aut breuē in ptitionibus narrationē fieri in deliberatiuo genere:cū uidelicet psentia futuris applicant̄:& quid euenturū sit:ex illis colligit̄ ad cōsequens deniq; narrat̄ effectū priuatā deliberationē nunq̄ egere narratione: Quint. ait. Eius rei dumtaxat de qua dicēda snīa est:q̄a nemo ignorat id de quo cōsulit. Extrinsecus possunt ptinentia ad deliberationē multa narrari. In cōtionibus sæpe ēt illa quæ ordinē rei docet necessaria est affectus aūt maxime postulat: qui mouent̄ uariis modis:id q̄uo fiat:idē auctor ostendit. Quoniā in hmōi causis &c. De diuisione pcipit: & in diuisione inq̄t aut utrūq; ostendimus tutū.s. & honestū esse q̄d suadere intendimus: aut alteꝝ saltē pollicemur:ut si ad bellū indicēdū cohortamur:ostensuros dicemus honestū esse:& tutū bellū indici:q̄d si fieri nō poterit:alterū ostendemus aut iuste geri bellū posse: aut uires ad gerendū bellū idoneas adesse. Sin alteꝝ demōstraturos:si pollicebimur uel tutū tantū:uel tm̄ honestum esse quod suadere uolumus. Simpliciter. debet. n. simplex eē diuisio:& p expositionē:ut res de q̄bus dicturi sumus breuiter exponamus & absolute. Exēpli cā:iure geri bellū posse patefaciā uel uires adesse & rōnes quibus geri bellū possit:ostendā sub hac generali partitione diuisiones deinde sequent̄:sed nō principales: & Cice. pro lege Manilia dicturus sic diuisit prius mihi uidet̄ de genere belli: deide de magnitudine:tum de imperatore deligendo esse dicendū. Cū de Pōpeio postea loquit̄ alia utitut diuisione quæ ad demōstratiuū genus spectat. Si nostrā rōnē tutam &c. Quod pollicebimur sine periculo fieri posse:id facile ne aggrediant̄ auditores adducentur:si ergo honestā esse rationem nostrā ostendere nō poterimus: tutam esse ostendamus:si dicere non possumus iure a nobis bellū indici posse:ostēdamus tute geri posse: cum igitur a tuto suadebimus:cuius partes sunt uis & dolus:diuisione utemur bipartita in uim & dolū: cum rectum rationem nostrā esse dicemus quadripartita:si tamen omnes recti partes incident. In uim & dolum. In nominibus quæ uim & dolum significent:& quoniā nunc consiliū uocat:quod superius dolum appellauit:cur id faciat:rōnem reddit:docendi inq̄t causa:& apertius rem ostendendi dolum appellauimus:cū tutum in duas ptes diuideremus: Verum in oratione nō dolum: sed cōsiliū nominabimus: recte aūt sic facere nos admonet:q̄a audito doli nomine qui plerūq; malus est: auditoris animus abhorreret.

reret. Putarent.n.se ad rem malam & turpem induci. Illud aïaduertēdū est: dicēdum esse dolū quod aduer
sarii suadent: si cōtra sentias & qui dissuadent equū intra menia troiana recipiendū dolum esse dicūt: his
uerbis creditis auectos troas; aut ulla putatis dona carere dolis danaū. Qui suadēt sic simpliciter loquū/
tur: ut cōsiliū esse nō dolus uideaē. Vt primusq thymores duci itra muros hortaē: & arce locari. Diluci/
dandæ: manifestādæ. Si rōnis: dixit quid agendū esset: cū tutā esse sn̄iam nr̄am diceremus: Nūc qd agen
dū sit p̄cipit cū rectā esse sn̄iam nr̄am ostēsuros nos pollicebimur. Nā si oēs recti ptes incident: quadripar

quod in dicēdo rei dilucidādæ cā dolū appellauimus
id in dicēdo honestius cōsiliū appellabim⁹. Si rōnis
nr̄æ sn̄iaȝ rectā eē dicem⁹: & oēs ptes recti icidēt: qua/
dripartita rōne utemur: si nō icidēt: quot erūt: tot ex/
ponem⁹ i dicēda. in cōfirmatiōe & cōfutatiōe utemur
nr̄is locis: quos aā oñdim⁹ cōfirmādis. cōtrariis cōfu
tādis. Argumētatiōis artificiosæ tractādæ rō de secū/
do libro peteē. Sed si acciderit: ut i cōsultatiōe alteri a
tuta rōne. alteri ab honesta sn̄ia sit: ut in deliberatiōe
eoꝝ q a pœnis circūsessi deliberāt. qd agāt. Qui tutā
rōnē seq suadebit his locis uteē. Nullā rē icolumita/
te utiliorē eē. uirtutib⁹ uti neminē posse q suas rōnes
in tuto nō collocari. nec deos qdē eē auxilio eis q se i
cōsulto i piculū mittūt. Honestū nihil oportere existi
mari qd non salutē pariat. qui tutæ rei p̄ponet rōnē
honestā his locis uteē. uirtutē nullo tempore relin/
quēdā. uel dolorē si timeaē uel mortē si ea formideē
dedecoꝝ & ifamia leuiorē eē. cōsideraē q̄ sit turpitudo

tita diuisione utendū p̄cipit: hoc mō. Ostē/
dā.p.c. rectū esse qd facere uos cohortor: de
inde cū sic proposuerimus: expositione ute
mut uel enumeratiōe hoc mō. Nā si hoc fa
cietis: prudēter: iuste: fortiter: moderate fa/
cietis. Arguemus deinde a singulis ptibus:
& ab earum locis sn̄iam nostrā cōfirmabi/
mus. Illud aïaduertendū esse simplicē diui
sionē faciēdā esse p̄cipere Cic. quēadmodū
exemplo ostēsum est: deinde sub diuisione
utendū esse: q̄ quadripartita sit uel biparti/
ta: aut tripartita: ut plures: aut pauciores re
cti ptes incident: Nihil autē obstare debet
quod phi disputant: & uerissimis colligunt
rōnib⁹ uirtutes oēs ita inter se cōnexas col
ligatasq esse: ut ubi una sit: illic reliquas eē:
& unde una absit: illinc reliqs quoq abesse
necesse sit. Nā superius dictū est: apud impe
ritos plerūq oratorē dicere: ut accidere: res
possit: q̄ prudēter qdē & tn̄ nō honeste geri
posse uideatur: Itē iuste aliqd fieri posse ui/
deē: quod idē fortiter fieri nō possit. Et oēs
partes recti incidēt. Cōtingit.n. ut omnes
incidant & nōnunq̄ ut pars tm̄. In cōfirma
tione: docuit quo pacto in deliberatiuo ge
nere exordiri: narrare & diuidere possemus: nunc q̄o cōfirmandū & cōfutandū sit ostendit. Nostris lo/
cis: partibus utilitatis tutæ: & utilitatis honestæ: de quibus satis multa dicta sunt. Cōtrariis: qbus dicta
ab aliis dissoluamus. Argumentatiōis. Hæc cōfirmationis & cōfutationis p̄pria est. Quinq partita ab
solutissima est: qualis ea est: qua in iudiciali genere utendum præcepit: talis & in deliberatiuo esse debet.
Sed si acciderit: qm̄ accidere potest ut in alicuius rei cōsultatiōe alius a tuto: alius ab honesto suadere: aut
quibus locis utraq pars uti possit. Nā & ei qui cōtra honestatē dicit: & ei qui cōtra utilitatē pro honesta/
te pugnat: proprii loci sunt. Totū autē hoc quale sit: subiectis Cicero declarat exēplis. illud autē aduertē/
dum est in necessitate hoc cōtingere: quotiens cū adiunctione est: ut si proponaē in opitergina arce circū
uentis: aut dedenda arx est: aut fame pereundū est. Simplex necessitas in deliberationē nō cadit: qm̄ cōsiliū
nō recipit: ut si dicaē: necesse est: ut pereant saguntini. Vt in deliberatione eoꝝ &c. aut eos intelligit qui
cassilini quod est cāpaniæ oppidū: obsessi a pœnis fuerūt: quod a liuio libro ab urbe cōdita. xxiii. scribiē: &
ita fame uexati sunt: ut lora & pelles scutis detractas: item mures ederint: aut saguntinos qui nouem mē/
sibus fame afflicti: machinis: ferro: ui uersa in tabiē fide: imanem in foro extruxerunt rogum: & desuper se
suosq cū omnibus suis opibus ferro & igni corruperūt. Nullā rem. nā omissa incolumitate uirtus etiam
peribit: locus autē a comparatione sumitur. Vtilitas enim cū honestate comparatur. Incolumitas ratio
nem habet utilitatis. Virtutibus. argumentū est cōtra fortitudinē: quæ si aliquid cōtra incolumitatem
suscipit: desinit esse fortitudo & temeritas appellaē. Honestum nihil oportere &c. nam quod contra salu
tem est: id honestum uideri non debet: tolerare obsidionē: & difficillima quæq prius perpeti: q̄ sese hosti/
bus debere: honestum nō est: quia contra salutē est. Fame enim moriendū est. Virtutē &c. Cicero hoīem
dicit ad agendū aliquid uiro dignū natum esse: & cū ex animo constet & corpore reiicere debere quæ sunt
corporis: quoniā cōmunia nobis cum beluis sunt: & sequi quæ sunt animi: ut animus impet: appetitus
rationi obtemperent. Qui suadent saguntini ne se dedant Annibali: fidem semel romanis datam nō eē
frangendam dicunt & labores oēs potius tolerandos: ac mortē ipsam subeundā: q̄ cōtra honestatem fa/
ciendum: est autē locus a perseuerātia: quæ fortitudinis pars est. Dedecore: nullum maius dedecus est: q̄
datam fidē non seruare. Quæ turpitudo: quæ multo maior est q̄ utilitas: quæ ex turpi deditione seqtur.
At nō imortalitatem &c. Si icolumes nunc fueritis saguntini aliquando tamen moriendum uobis est.
Quid autē paucorum annorum conferre poterit accessio! Quando igitur hæc incolumitas reddere im/
mortales uos nequit: melius est honeste mori: q̄ quicquid superest uitæ cum dedecore degere. Nēc esse
&c. esto mortem nunc effugiatis: nunquid scire potestis quid paulo post euenturum sit! in aliud & for/

tasse non leuius cadetis periculū: ut aut hānibal pfidia utaī punica: & oēs simul atq; in ptātē accepit: perdat: aut romanus oderit: & insectetur postea populus. Virtute ultro &c. a magnificentia argumentum est: dulce & decoꝝ est pro patria mori ait Oratius. Et lib. primo institutionū scribit titulo de excusatione turorum: qui pro re. p. ceciderūt: in ꝑpetuū per gloriā uiuere intelligunt. Fortitudini &c. audaces fortuna iuuat. trepidosq; repellit: qui arguebar ab utili illos qui temere in periculū ruerent: nō esse auxilio deos dicebat. Hic cōtra fauere illis fortuna dicit: qui fortia audent. Eū tute uiuere: iuxta illud oratii: integer uitæ scelerisq; pur⁹: nō eget mauri iaculis neq; arcu. nec uenenatis grauida sagittis. Fusce pharetra siue per sirtes iter æstuosas: siue facturus p inhospitalē: caucasum uel quæ loca lapidosus lambit hidaspes. Eū q turpiter uiuat: mlti. n. uitio & turpitudini hostes sunt. Cōclusionibus. ultima pars instrumenti cōclusio est: quæ eisdē pene rōnibus in deliberatiua cā fieri solet. qb⁹ in iudiciali: uidelicet per enumerationem: amplificationē: & misericordiā. Nisi q his: una ingr differētia est q in cōclusionibus liberatiuarum causarū utile est rerū ante gestarū exēplis uti: ut si dicas. Tolerate obsidionē qm̄ quæ ꝑmia obsessi ab annibale apud cassilinum quondam acceperunt eadem uos & multo ampliora feretis.

consecutura: at nō īmortalitatem neq; æternam incolumitatem consequi. nec esse exploratum illo uitato periculo: nullum in aliud periculum esse nos uenturos uirtute ultro ad mortem proficisci esse præclaruʒ fortitudini fortunam quoq; esse adiumēto solere euʒ tute uiuere qui honeste uiuat: non qui in præsentia incoluminis sit: & eum qui turpiter uiuat incolumē in perpetuum esse non posse. Conclusionibus fere similibus in his & in iudicialibus causis uti solemus nisi quod is maxime conducit quamplurima rerum ante gestarum exempla proferre. nunc ad demonstratiuum genus causæ transeamus.

¶ De genere demōstratiuo.

QVoniam hæc causa diuiditur in laudē & uituperationē quibus ex rebus laudem constituerimus ex cōtrariis rebus erit uituperatio cōparanda. Laus igitur poterit esse rerum externarum & corporis & animi. Rerum externaruʒ sunt ea

QVoniā hæc cā &c. De iudiciali & deliberatiuo genere dictū est: nūc de demonstratiuo ꝑcipit: in quo multū studii & diligentiæ poni a nobis couenit: qm̄ hoc unum relictū est: in quo exerceamur: ratio defendēdi & suadendi omnis oratori erepta est: cuius officium legulei in foro occuparunt in senatu nefarius quisq; & scelestissimus qui primum in ciuitate per malas artes locū adeptus est: sententiam nunc dicit nisi potius illa amentia uocanda est: bonis & integris uiris aditis in curiā: quando patet: priuatis oēs student cōmodis: publica in postremis habent: qbus aliqd quotidie detrahūt: ut domesticas expleāt cupiditates: nihil usq; sanctum: nihil honestum inuenias: libido pfidia: ambitio & cæteræ malæ artes in plerisq; dominant italiæ populis. Quo fit in ꝑcipua ueneratiōe & admiratiōe magis digna sit sanctissima uenetiarū resp. quæ in tam feda totius italiæ labe: omnis maculæ exps durat: & cū multa ꝓbata illius uetustatis retineat ornamēta: multa ēt ipsa excogitauit instituta pulcherrima: sed nos qd instat agamus: qm̄ demonstratiuū genus in alicuius certæ psonæ tribuitur laudem uel uituꝑationē ut primo lib. diffinitum est. Locos docet ex quibus ratio omnis laudandi & uituperādi duci possit. illud sciendū est: aliter in deliberatiuo genere: aliter in demonstratiuo fieri orationē solere. illic enim grauitati magis studere sentētiarum: q̄ uerboꝝ ornatui nos conuenit: imo si nimia in causa deliberatiua deꝓhenditur cura: quantū ad artificium: & elocutionē spectat: nō nihil dicētis auctoritati detrahitur. Cōtra in genere demōstratiuo danda opera est: ut q̄ cultissima oratio sit: plerique enim qui ad audiendū accedunt: finem sibi proponunt: nō utilitatem: sed uoluptatē. Ideoq; Aristoteles & eū secutus Theophrastus ptem hāc a negotiali remouerunt: totamq; ad solos auditores relegarunt. Argumento & nomen ipm̄ est. Demonstratiuū. n. appellat: quoniā alicuius laudes ostentant: & ꝓdicant: auctor Quint. Qui tñ romanū morem fuisse inquit ut negotiis & munus hoc instrueret: & ostēdit qūo qbusue rebus fieret: id. Idem tū cōfitetur quasdam esse materias ad solam ostentationē cōpositas: ut laudes deorum uirorūq; quos priora tēpora tulerunt. Hæc causa. demonstratiua cuius ꝯuia est laus uel uituperatio. Finis honestus ut lib. primo docuimus. Laus igit: tria bonoꝝ genera sunt: quibus laudare uel uituperare quempiā possumus reꝝ externarū: animi: corporis: laudem hominū in tria tempora diuidit: ait Quint. Quod ante eos fuit. Quoq; ipsi uixerint: quodq; fato functos in secutum est. Ante hoīem patria: parētes: maioresq; sunt: a quibus laus & uituperatio ducit. Item respōsa uel auguria quibus futura claritas promissa est. Sicuti nasciturū ex thetide: illū respōsum est oraculis: qui maior patre esset: ex uita ipsoꝝ laus sumit uel uituperatio cū bona quæ contigerūt in uita uel mala enumerant & per ætatis cuiusq; gradus facta omnia & dicta cōmemorant: ex in sequentibus si mortem eoꝝ omnes iniquo animo tulerūt: si positæ statuæ: si relicta sunt ingenii monumēta. Reꝝ externarum: oīa quæ externos bona sunt: quæq; hominibus forte obtigerūt: nō ideo laudatur q ea quis habuerit: sed quod ipsis honeste usus sit. Sūt igit bona media: quæ in utrāq; partem certissimū faciunt morum experimentū: ut Quintilianus ait. Casu aut fortuna. Inter casuʒ & fortunā nō multū interesse dicit Aristoteles: &

stoteles:& casum qdem in his esse quæ nō habēt propositū:fortunā uero in habētibus propositum : erit itaq; in brutis animalibus casus:exēpli cā equus aduētante nocte relictis pascuis ad p̄sepe refugit lupi ti/more:hic casus est:nō enī ppositū equus habuit metu a pabulo discedēdi:ne forte lupus eū uoraret: sed tamē periculū uitauit.fortuna uero est in his qui propositū habent:hoc modo.Aliqs terram fodiens ut sepulturam faciat:aurū inuenit:hoc fortuna cōtingit.Nam fodiētis propositū fuit sepulturā facere. Vt genus.Omnis ratio argumētandi aut ab attributis personæ:aut ab attributis negotio sumitur: sed laus & uituperatio ab attributis personæ plerūq; ducūtur:de qbus ante dictū est.

quæ casu aut fortuna secūda aut aduersa accidere p̄nt: ut genus:educatio:diuitiæ:potestas : gloriæ : ciuita/tes:amicitiæ:& quæ hmōi sunt.& ea quæ his sūt cō/traria.corpis sunt ea q̄ natura corpi attribuit cōmo/da aut incōmoda.uelocitas.uires.dignitas ualitudo

Similes patētibus ac maio/ribus suis filii credūtur: & nōnūquā ad ho/neste & turpiter uiuendū inde causæ fluūt: in maioribus & parentibus illud cōsiderati oportet:nobiles ne fuerit ; an ignobiles ut Cicero præcipit in partitionibus si nobi/les extiterunt respondisse eum quem lauda mus nobilitati dicem⁹:si ignobiles aut p̄te tibimus:aut illustrasse cum humile genus factis:ostendemus.Horatius Mœcenatem in principio libri carminū a maioribus laudauit dicens Mœ/cenas atauis ædite regibus & æneas didonem apud Virg.a patētibus qui tāti talē genuere patētes: est & ab isdem uitupatio:si nō respondisse nobilitati:& maiores ac patētes uita & factis dedecorasse dicamus: ut aūt generis turpitudo sic,& claritas ipsa obprobrio multis fuit:magisq; inuisos reddidit sicut supioris Africani filiū.Item Quinti Fabii allobrogici:de qbus meminit Valerius Maxi.lib.rerū memorab liū ter tio:capite qnto.Aiax apud Ouid.a patētibus Vlyssem uituperat dicēs: qd sanguine cretus sisyphio fur/tisq; & fraude simillimus illi inseris æacidis alienæ noīa gentis.Salustio q generis nouitatē sibi obiciebat sic r̄ndet Ci.Ego meis maioribus uirtute mea præluxi:ut si prius noti nō fuerint:a me accipiāt initiū me/moriæ suæ.tu tuis uitæ quā turpiter egisti:magnas obfudisti tenebras : ut ēt si fuerint egregii ciues certe uenerint ī obliuionē. Educatio.& hoc unū est ex psone attributis.refert aūt a qbus: & quo quisq; modo institutus sit:& Leonidas Alexādri pedagogus qbusdā eum imbuit uitiis q̄ robustū quoq; & maximū re/gem ab illa institutione puerili sunt prosecuta auctor Quint. Cæsar apud Lucanū crudelitatis & supbiæ per locū ab educatione arguit Pompeiū.Nūc quoq; ne lassum teneat priuata senectus.bella nefanda pa/rat:suetus ciuilibus armis:& docilis syllam scelerū uicisse magistrū. Vtq; feræ tigres nūq̄ posuere furorē. Quas nemore hyrcano matrū dum lustra secunt.altus cesorū pauit cruor armētorū.sic ēt syllanū solito ti bi lambere ferrū.durat magus siris nullus semel ore receptus:pollutus patit̄ s̄guis mēsuescere fames &c. Salustius quoq; turpem sub præceptore educationē Cic.obiicit dicēs:an nō ita a pueritia uixisti ut nihil flagitiosum corpori tuo putares:qd̄ collibuisset alicui:an scilicet istā īmoderatā eloquentiā apud Marcū pisonē nō pudicitiæ iactura perdidicisti:qui sub bonis educat̄ p̄ceptoribus:hunc bonis moribus esse:cre dibile est. Diuitiæ.ad fortunā spectant quæ unū est ex attribus psonæ:in quo quærit̄ diues:an paup: liber an seruus:priuatus an cū potestate:felix an cōtra.Itē q̄les liberas habeat diuitiæ:& potestates:gloriæ: ami citiæ:in utrāq; partē trahūtur & ut dictū est:certissimū faciūt morū expimētū. Qui liberalis est in amicos & erogare egenis cōsueuit:is laudē meret̄:qui in lupanaribus & mēsis bona sua cōsumit: uitupat̄:& a cō/sumptis turpiter diuitiis uitupat Iuuenalis dicēs.Qui bona donauit p̄sepibus & caret oī maiorū cēsu:qd̄ ptāte male usus sit:Salustio obiicit Ci.At posteaq̄ p̄tor factus ē:modeste se gessit:& abstinēter: nō ita pro uinciā uastauit:ut nihil neq; passi sint:neq; expectarint grauius in bello socii nr̄i:q̄ experti sunt in pace.hoc Africam interiorē obtinēte:& gloria uel maiorū uel rebus a nobis gestis excitata dat laudādi & uitupan/di occasionē cū quēpiā; uel nō inflatū gloria dicimus:uel nimiū sublatū a ciuitate quoq; laus ducit̄ & ui tupatio.refert.n.quo quisq; loco natus sit celebri an uili:libera urbe:an subiecta. Amicitiæ. hoc tum ad fortunā pertinet:tum ad uictū:quo pacto aliqs amicitiis usus sit:quales amici fuerint.Nam uetus ē pro/uerbiū pares cū paribus facillime cōgregari.illud animaduertendū:q̄ animi bona:tum naturæ sunt:tū industriæ.naturæ ut siqs acri ingenio p̄ditus fuerit:industriæ ut si sciaȝ huius uel illius rei adeptus fuerit. item corporis bona tum natura dantur:tum industria cōparant̄:natura ut siqs agilis nascat̄:industria ut siqs exercitatione euadat agilior q̄ natura fuerit:totū aūt hoc ad habitū refert̄:q ut a Cic.diffinit̄ : est aī & corporis cōstans & absoluta aliq̄ in re pfectio aut uirturis aut artis alicuius pceptio:aut q̄uis scīa. Velo/citas:Homerus a pedū uelocitate Achillem laudat cū ait.ποδας ωκυς αχιλλιος.& Virg.Camillā cū in/quit.Sed prælia uirgo dura pati cursuq; pedū peruertere uētos.illa uel intactæ segetis p summa uolaret gra mina:nec teneras cursu læsisset aristas:uel mare p mediū,fluctu suspēsa tumēti ferret iter celeres nec tinge ret equore plātas.itē alio loco puicibus ignea plāris.uitio datur uelocitas:ut si trāsfugā uocemus quēpiā. & Salustius in Ciceronē lingua inqt uana:manus rapacissimæ:gula īmēsa pedes fugaces. Vires quas tū natura dat:tū auget exercitatio a uiribus:laudat Virg.cū ait.Sūt nobis fortia bello pectora sunt aī & re/bus spectata iuuētus.cōtra idē sæpe ībecillitatē obiicit uituperās. Dignitas.pulchritudo corpis: & hoīs est:ut uenustas mulieris hæc nos gratiosiores efficit :ut Homerus de Priamo inqt αλοσ πριαμοι αξιον αρχωσ.& Vir.Gratior & pulchro ueniēs in corpe uirtus idē a pulchritudine æneam laudat dicēs. Quale manus addūt ebori decus.aut ubi flauo argentū pariusue lapis circūdatur auro. Valitudo quæ partim

natura datur:prim ſtudio & diligẽtia cõparaƭ:in laudis pte bona ualitudo:cõtra mala in pte uitupatiõis reponitur. Quintus Metellus in ea oɼone qua pɼem. L. Metellũ defunctũ laudauit inter decẽ maximas & optimas res quas affuiſſe illi dixit:ualuiſſe inqt. Et quæ ꝯtraria ſunt:ut imbecillitas deformitas:mala ualitudo. Animi ſunt &c. Sunt & alia animi bona:ſed hæc priora:& cũ illo ſic cõiuncta:ut ſeparari nõ poſſint. Et his ꝯtraria. ſtultitia:iniuſtitia:ignauia:incõtinẽtia. Erit igiƭ. hi loci inqt erũt:qbus cõfirmare poterimus laudẽ ei⁹ quẽ cõmẽdare inſtitueximus. Et cõtra rephẽdere eũ:quẽ rephendẽdũ ſuſcepimus. In hmõi igiƭ cã:docet quo pacto in cã demõſtratiua exordiri:& unde beniuolẽtiã colligere poſſimus. a quatuor aũt colligiƭ locis. A noſtra. cũ inqt laudabimus aliquẽ a nr̃a pſona beniuolentiã colligemus:officio facere oñdẽtes:qđ. ſ. noſtrũ ſit officiũ illud agere. Et ipſe declarat: ut ſi dicamus magnã nobis cũ eo quẽ laudare uolumus neceſſitudinẽ eſſe. Multi aũt officio ducti oɼones hñt:in terũ uel hoiũ laudes:ſicuti qui in funerib⁹ dicũt hoc tpe & in nuptiis. Itẽ in nouoꝝ magiſtratuũ uel alicui⁹ principis uiri aduẽtu: & nõ nulli in dignitate cõſtituti recuſare dicẽdi onus nõ poſſunt. ii oẽs nõ arrogantia aliq̃ inductos ſed officio præloquũtur: & ſic a ꝓpria pſona beniuolentiã comparãt. Cicero lib. primo accuſationũ in uerrẽ officio ſe ad accuſandũ ueniſſe dicit. Neceſſitudinis. neceſſitatis ꝙ recuſare nõ poſſimus. Aut ſtudio. uolũtate:nulla neceſſitudine interueniẽte: cũ dicimus eiuſmodi uirtutes eſſe q̃s laudare ĩ aliquo uolumus:ut cõmemorari ab oĩbus debeãt:& nos eaꝝ amore ductos tacere nõ potuiſſe. Aut ex alioꝝ: & ſi nos dicamus non ii ſumus q uirtute pſtemus:facere tñ non poſſumus:quin eos in qbus eſt:amemus:& ueneremur:ut q̃lis animus nr̃ ſit: facile intelligaƭ. Qui enĩ uirtutẽ laudat:uirtutis ſe ſtudioſum & amatorẽ oſtẽdit: & q̃les ſunt q laudanƭ:tales eſſe q laudãt exiſtimari poſſunt. Si uitupabimus. oñdit qũo beniuolentiam a pſona nr̃a uitupantes capere poſſimus:& ꝯtrariis locis faciẽdũ præcipit:ut qđ laudãtes officio & ſtudio facere nos dicimus: id merito uel ſtudio uitupantes facere dicamus. Quod ita tractati ſimus. Meretur q uobis maledixit:ut male de eo loq̃mur. utitur hoc loco Saluſtius ĩ Ciceronẽ dicẽs:rñdebo tibi:ut ſi quã uoluptatẽ male dicẽdo cepiſti: eã male audiẽdo amittas. Facit idẽ Ci. in ſecũda cõtra. M. Ant. philippica. Aut ſtudio:ut ſi dicamus hoc nos ſtudio in malos eſſe:ut eoꝝ uitia occulta eſſe nolimus:ne ſi latuerint caueri nõ poſſint:utitur hoc loco Cicero lib. primo accuſationũ in. C. Verrem cũ ait qđ ſi hãc cãm tam idoneã:tam illuſtrẽ tã grauẽ nõ haberẽ:ſi aut hoc a me ſiculi nõ petiſſent:aut mihi cũ ſiculis cã tãtæ neceſſitudinis nõ intercederet:& hoc qđ facio me reipu. cã facere ꝓfiterer:ut hõ ſingulari cupiditate:ſcelera:audacia ꝑditus:cuius furta atq; flagitia nõ in ſicilia ſolũ:ſed in achaia:aſia:cilicia:pamphilia romæ deniq; ante oculos oĩum maxima turpiſſimaq; noſſemus:me agente in iudiciũ uocareƭ:qs tãdem eſſet qui meũ factũ aut cõſiliũ poſſet rephendere. Vnicam malitiã. ſingularem. Malitia cõtraria eſt uirtuti:neqtia in libidine eſt. Aut ꝙ placeat:ſicut ex uirtutis laudatiõe eius nos eẽ amatores cognoſciƭ:ſic ex uitioꝝ accuſatiõe:eoꝝ nos hoſtes eẽ declaraƭ & ut ait Ci. accuſationũ in. C. Verrẽ lib. v. legẽ ſibi indicũt ĩnocẽtiæ:cõtinẽtiæ uirtutũq; oĩum:qui ab altero rõnẽ uitæ repoſcũt. Ab eius pſona de quo loqmur. docet quo pacto colligi ab eius pſona beniuolẽtia poſſit:de qua loqmur & colligeƭ inqt ſi res ab illo geſtas amplificabim⁹ dicẽtes illũ uel publice uel priuate eiuſmodi res geſſiſſe ut nullius oratoris q̃uis magni exornari aut enumerari oɼone poſſint. Si laudabimus. ſeqtur ſi uitupabimus. Vereri nos &c. Cicero pro Põp. huius inqt oɼonis difficilius eſt exitũ q̃ principiũ inuenire. Oẽs hoĩes &c. dicemus eiuſmodi uirtutẽ eſſe illi⁹ quẽ laudamus: ut extollere eã oẽs debeãt:ſed digne ſatis a nullo laudari poſſe:qm̃ quãto plura dicũtur:tãto plura ſupſunt dicẽda. Tibullus ad meſſalã:nec tua ꝑter te chartis intexere quiſq̃ facta queat:dictis ut nõ maiora ſupſint. Si uitupamus: uitupantes cõtrariis locis utimur. Paucis uerbis cõmutatis:dicẽtes uereri nos ne illi⁹ ſcelera oɼone cõcomplecti poſſimus:& oẽs hoĩes illius ſcelera execrari:& ea oĩum accuſantiũ orationẽ anteire. Paulo ſupra. Cũ locos oſtenderemus quibus a noſtra perſona beniuolentia colligitur. Ab auditoꝝ pſona. Nũc

& quæ cõtraria ſũt. Animi ſũt ea q̃ cõſilio & cogitatione nr̃a cõſtãt:prudẽtia:iuſtitia:fortitudo:modeſtia:& quæ cõtraria ſunt. Erit igiƭ hæc cõfirmatio confutatioq; nobis. In hmõi cã principium ſumiƭ:aut a noſtra:aut ab eius de quo loquemur:aut ab eoꝝ qui audiẽt pſona aut ab re. A noſtra ſi laudabimus:aut officio facere qđ cã neceſſitudinis intercedat: aut ſtudio qđ eiuſmodi uirtutis ſit ut oẽs cõmemorare debeant uelle:qđ rectum ſit:aut ex alioꝝ laudẽ oſtẽdere qualis ipſius aĩus ſit. Si uitupabimus:aut merito facere qđ ita tractati ſumus:aut ſtudio qđ utile putem⁹ eſſe ab oĩbus unicã malitiã atq; nequitiã cognoſci:aut qđ placeat oſtẽdi quid nobis diſpliceat ex alioꝝ uituperatione ab eius pſona de quo loquemur ſi laudabimus uereri nos dicemus ut illius facta uerbis cõſequi nõ poſſimus. Omnes hoĩs illius uirtutes prædicare oportere ipſa facta omnium laudatorũ eloquẽtiam anteire. Si uituperabimus ea quæ uidebimus contraria paucis uerbis commutatis dici poſſe dicemus: ut paulo ſupra exempli cauſa demonſtratum eſt. Ab auditorũ pſona ſi laudabimus: quoniã nihil noui:nihil apud ignaros laudemus nos monẽdi cã

quomodo ab auditorꝝ persona fieri idem possit:ostēditur:& si auditoribus eius quem laudandū suscepimus nota uirtus fuerit:sic exordiri poterimus:& si compertū mihi est:ita uulgatas uiri huius uirtutes eē: ut ignorare eas nullus possit.pauca tñ pro officio dicturus accessi.nō ut ignaros docerem:sed ut dictorꝝ factorūq; huius cōscios cōmonefacerē.Sin fuerit ignota:ut cognoscere uelint rogabimus:& ideo ad dicēdum uenisse ostēdemus:quia tantā latere uirtutem pati minime poteramus. Quoniā in eodē &c.Locus hic uim maximā concitandæ beniuolentiæ in exordio habere solet:cum dicimus. Viri huius uirtutē oratione mea cōmendaturus accessi:uos autē omnia q̄cunq; a me dicta fuerint cōprobaturos facile mihi ꝑsuadeo:qm̄ eiusdē uirtutis studiosi estis:ac semper fuistis. Quicunque autē ea laudari in aliis animaduertūt. Quibus prediti ipsi sunt:per inde accipiūt ac si in ipsis laudentur. Contraria si notus fuerit: pauca nos dicturos pollicebimur: de uita eius:malitia:& turpitudine.Si ignotus id petemus ab auditorib⁹:ut uitia eius cognoscāt:quo euitare ea possint. Itē qm̄ dissimiles ei semper fuerint:& ab nequitia ac malis artibus alicui semp extiterint:sperare nos dicimus:fore ut eius uitam grauiter culpent. A rebus ipsis.Docet quō a rebus ipsis facere beniuolum possimus:ut si scientiā quampiā laudemus. Item ciuitatē: siue agrum. Incertos esse &c. Quod apud Virg.Diraucès fecit dicēs.O fama ingens ingentior actis.uir troiane: quibus credo te laudibus æquemur.Si qs phylosophiā laudare uoluerit:tot mihi inqt de hac optima & nobilissima sciētia dicēda occurrūt: ut unde initium sūma incertus sim. Vereri secundū locum cū dicimus tot de hac redicenda occurrūt. p.c.ut nō mediocriter uerear:ne cū multa dixerim:plura supsint dicēda.& Cice.ait.Nunq̄ satis dignæ laudari phiam posse.Claudianus quoq; inqt:quodcūq; relinquā maius erit. Contraria &c. Vt si dicamus qd potissimū reprehendā nescius sum.Quod Propertius facit cū ait.unde tuos primū reperam mea cynthia fastus.unde tuā q̄rar heu cynthia duritiē:& Cice.in salustiū.Quo me uer tā patres consc. unde initiū sūmā. Itē uereor si oīa huius scelera cōplecti oratione uoluerim:cū multa dixerim:ne plura supsint dicēda.illud admonendū est Aristotelem in demōstratiuis causis maxime libera procemia existimare lōgeq; a materia duci:quod in helenes laudatiōe.Isocrates fecit:& ex aliqua rei uicinia ut idem in panginico cū quæritur plus honoris corporibus q̄ animorū uirtutibus dari:& gorgias in olympico laudans eos q tales instituerūt cōuētus:quos Seruius.C.Salustius in bello Iugurtino & catilinario nihil ad historiā pertinentibus procemiis usus est. Principio:nulla inqt narratio principiū necessario seqtur:sed si qua incidit qua factū aliquod alicuius narrandū sit:in quo aut laus:aut uitupatio cōtineaᵗ:ea seruanda sunt: quæ libro primo de narratione ꝑcipiūtur:ut sit breuis dilucida:uerisimilis.Narratio nō nisi ꝑteriti tpis solet eē: demōstratiuū aūt genus in pñti uersaᵗ laude:aut uitupatione:& uim illic ꝑcipuā hēt.res aūt præsens narratione nō indiget.Quotiēs aūt præterita in hoc genere narranᵗ:incidens narratio est:quæ pñtem cōfirmat laudem uel uitupationē. Factū:res gesta. Cū laude.Si laudamus:qđ Cicero facit:qui res a Pomp. gestas narrat:in qbus Pompei laudes cōtinētur. Vitupatione: quod idem facit in.C. Verrem.res.n.ab illo scelerate gestas exponit. Diuisione:ad diuisionē trāsit:q̄ ut nouimus duplex est: altera enumeratio: altera expositio appellaᵗ: quæ res exponit breuiter & absolute:qđ ipse in oratione pro Pompeio in parte demōstratiui generis facit:cū ait.ego sic existimo:in sūmo impatore quatuor has res inesse oportere.scientiam rei militaris uirtutem:auctoritatē:fœlicitatem singulas deinde quo sunt ordine propositæ exeqtur.

Deinde ut quæq; quoue tempore res gesta erit &c.Placet hinc incipe cōfirmationis ꝑcepta in demōstratiuo genere:nec referri hæc ad partitionē quod nōnulli sentiūt:sed certe inepte. Cōfutatio in genere demonstratiuo necessaria semp nō est:sæpissime enim accidit:ut oīno non cōtradicatur: si qua tamē suspicio incideret:diluēda esset.dictū est superius laudem hominū & uituperationē in tria tēpora diuidi:præteritum:præsens & cōsequēs:hic ordo temporū seruandus est siue laudamus siue uituperamus. Quintilianus Ciceronē secutus duabus uiis duci nos ait per hoc opus laudādi & uituperandi:& aut ætatis gradus:gestarumq; rerū ordinem sequi:ut in primis annis laudetur indoles:tum disciplinæ:post hæc operū idest dictorꝝ factorūq; cōtextus:aut in spēs uirtutū diuidere prudētiæ iustitiæ fortitudinis continētiæ:cæterarūq; ac singulis assignare quæ ſm quāq; earū gesta erūt:utra sit aūt harꝝ uia utilior cū materia delibe-

pauca eē dicturos:aut si erūt ignoti ut talē uirū uelit cognoscere: qm̄ i eodē uirtutis studio sit apud quos laudemus:atq; ille q laudatus fuerit sperare nos facile his qbus uelimus huius facta ꝓbaturos. Cōtraria uitupatio qm̄ norint pauca de nequitia eius nos eē dicturos quod si ignorēt petem⁹:ut agnoscāt:ut malitiā uitare possint:qm̄ dissimiles sūt q audiūt atq; ille q uitupaᵗ:ſpare nos illius uitā uehemēter iprobaturos. A reb⁹ ipsis incertū esse qd potissimū laudemus. Vereri ne cū multa dixerim⁹:plura ꝑtereamus. & q̄ similes sñias habebūt:qbus sñiis cōtraria sumunᵗ a uitupatione Principio ab aliq̄ tractato harꝝ quas ante cōmemorauimus rationū: narratio nō erit ulla quæ necessario cōsequatur:sed si qua inciderit cū aliqđ factum eius de quo loquemur: nobis narrandum sit cum laude aut uituperatione:præceptio narrandi de primo libro repetetur.Diuisione hac utemur: expo-

randũ idem inqt: Vt quæq₃ quoue &c. Prior est uia in qua seruãdus est tẽpoꝝ & reꝝ gestaꝝ ordo: quo facilius laus hominis aut uitupatio intelligaẽ: qd prius: quid posterius gestũ sit: Cicero in laudibus pompei a pueritia initiũ sumpsit: a qua ad adolescẽtiam trãsitũ fecit: & reꝝ ac tẽpoꝝ ten ore seruato: bella enumerauit: q̃ gessit: ciuile: africanũ trãsalpinũ hispaniẽse. Idem & ſm uiam attigit: quid ſm quãq₃ animi uirtutem gestũ sit dicens. Vt quod tute &c. ut ex tempoꝝ & reꝝ ordine tute & caute egisse eum. qui laudaẽ audientes intelligant: in quo nõ mediocris laus posita est. Nam id spectari in gestione negocii semp debet: ut sine periculo & caute res geraẽ.

nemus quas res laudaturi sumus: aut uituperaturi. Deinde ut quæq₃ quoue tpe res erit gesta ordine dicemus: ut qcqd tute cauteq₃ egerit intelligaẽ. Sed exponere oportebit aĩ uirtutes aut uitia. deinde cõmoda aut icõmoda corpis: aut reꝝ externaꝝ quo mõ ab aĩo tractata sint demõstrare. Ordinẽ hũc adhibere in demõstrãda uita debemus. Ab externis reb⁹ genus in laude: qbus maioribus natus sit. si bono genere parẽ aut excelsiorẽ fuisse: si hũili gñe: ip₃ i suis: nõ in maioꝝ uirtutib⁹ hũisse psidiũ. In uituperatiõe si bono gñe: dedecori maioribus fuisse si malo tñ his ipsis detrimẽto

Scipio turpe dicebat impatori esse: dicere non putatam. Sed exponere: hæc est secũda uia qñ enumeramus animi uirtutes: & uitia deinde quo pacto ſm hæc corporis cõmoda uel incõmoda & item res externæ tractatæ sint oñdemus. Animi uirtutes: q̃ q̃tuor sũt uitia, his opposita cõmoda aut incõmoda. Secundũ stoicos loqtur. cõmoda. n. potius sũt q̃ bona appellãda. nõ. n. uera bona sũt. Veꝝ bonũ sola uirtus est q̃ hoĩem meliorẽ facit: q̃ eripi nõ põt. robur agilitas q̃uis parua febricula debilitanẽ: diuitiæ sæpe numero auferunẽ: q̃rũ ac formæ simul ut scribit Salust. gloria fluxa est ac fragilis: sed uirtus clara æternaq₃ habeẽ: peripatetici tamẽ corporis & reꝝ externaꝝ cõmoda bona appellauerunt. Et sunt qdem corporis cõmoda uel incõmoda: ut robur uelocitas: infirmitas: tarditas: rerũ externarũ ut diuitiæ honores: & his contraria. Quomõ ab aĩo &c. hoc est a uirtutibus animi: & illud est qđ dicit Quint. singulis animi uirtutib⁹ assignãda esse q̃ ſm quãq₃ earũ gesta essent: & hic apte stoicoꝝ innuiẽ snĩa qui corporis & reꝝ externaꝝ cõmoda bona esse non uolebant: nam bona per se dici nõ possunt: sed prout eutiũ mõ mala fiũt uel bona: exẽpli cã aliqs celeritate & diuitiis bene utiẽ: neq₃ his insolẽs efficiẽ: bona in eo uideri possunt. cõtra mala in eo uidẽtur: q̃ his abutiẽ cõmoda aũt corporis & incõmoda in attributo sunt psonæ quod est habitus: in quo cõsideratur cõmoditas nõ natura data: sed industria & studio parta: & itẽ incõmoditas q̃ negligẽtia nfa acciderit: bona externa in attributo sunt naturæ: in q̃ ꝯsideraẽ sexus: natio pñia cognatio ætas: a qbus rebus Nioba in latonam dicẽs apud Ouid. lib. methamor. vi. se laudat: hũc ordinẽ: ut aut q̃q₃ res quo tpe gesta sit oñdamus: aut animi uirtutes & uitia exponamus: & q̃uo cõmoda aut incõmoda corpis: & reꝝ externaꝝ ab aĩo tractata sint demõstremus. Ab extraneis &c. a rebus incipit q̃ externes posite sunt. Genus in laude. Genus inqt q̃uo in laude poni possit: & si bono genere natũ quẽpiã dicemus parem maioribus: aut excelsiorem fuisse ostẽdemus: Quod Messalã laudans Tibullus fecit. Cũ ait. Sed generis priscos contẽdis uincere honores: q̃ tibi maiores maius decus ipse futuris. & Ouidius inquit: *Sic magnis cedit titulis agamẽnonis atreus: Aegea sic thesеus: sic Pelea uicit achilles.* Si humili genere. Exẽplũ est Ci. cõtra Salustium: qđ supra posuimus. In uituperatione. Cũ uitupamus bono genere ortu₃: degenerasse: & dedecori maioribus fuisse. qđ in Salustiũ dicẽs Cicero fecit. Nã genus & proauos & quæ non fecimus ipsi: uix ea nostra uoco: inqt Ouidius & Iuuenalis. Quis enim generosum dixerit: hunc q̃ indignus genere ex præclaro noĩe tantum insignis: & miserũ est alienæ cumbere famæ. Itẽ malo pater tibi sit Thersites: dum modo tu sis Aeacidæ similis: uulcaniaq₃ arma capessas: maiorũ quidẽ & parentũ uirtus posteris ad laudem & gloriam accedit. si ipsi quoq₃ uirtute præditi: & digni maioribus sunt. unde ait Euripides in Hæcuba ος ρακος γαρ χαρακτι: κα πιουμοσις η ροτοις θλων γινεσθαι κα πι μαζον ερκαλαιο λευγαας τουνομα τοις αξιοις.

Si malo. ut si dicatur aliqs a maiores suos homines pessimos & nefarios uitæ turpitudine superare: uel maioribus suis uilibus & obscuribus nõ prodesse: sed detrimẽto esse. Educatio: hoc in attributo personæ est qui, uictus dicitur: quo pacto ab educatione laudetur uel uituperetur quispiam superius ostensum est. Disciplinis: ut artium liberaliũ: item rei militaris: a qbus rebus multos laudat Cicero. Cõtra is uituperatur qui a bonis disciplinis qbus eũ parentes imbui tenerũ uolebant diciẽ discessisse: & instrui se erudiriq₃ passus nõ esse. Inde se retraxisse. Incepisse qdẽ: sed ide se retraxisse. A pte corpis &c. docet laudare uł uituperare a bonis corporis. Cõmoda a natura in laude. cõmoda a natura data aĩo: aut corpori cõsideranẽ hoc modo. ualẽs an imbecillis: longus an breuis formosus: an deformis: uelox an tardus: acutus: an hebes: memor an obliuiosus: comis officiosus: prudens: patiens: an contra: & oĩa quæ a natura danẽ aĩo & corpori in natura cõsiderãda sunt. Si sit dignitas. Quid dignitas sit: superius declaratũ est: ea cũ forma coniuncta est: & gratiosos eos in qbus est efficit. Sic aũt locutus est: cũ ait dignitas aut forma queadmodum cũ dicitur: Alexãder siue paris hoc est Alexãder qui & paris dicitur. laudi fuisse eam: ita uixisse quãuis apprime formosum dicemus: ut nihil ei uitio unq̃ datũ sit: ut cõtinens semp: atq₃ integer habitus sit: cũ accidere ferme semper contra soleat. Nam rara est concordia formæ atq₃ pudicitiæ sanctos licet horrida

fuisse. Educatio in laude:quod bene & honeste in bonis disciplinis educatus tota puericia fuerit. In uituperatione contra.inde se retraxisse a perte. A corporis cõmodis. A natura i laude si sit dignitas atq; forma: laudi fuisse eam.nõ quẽadmodũ cæteris detrimento atq; dedecori. Si uires atq; uelocitas egregia:honestis hæc exercitationibus & idustriis comparata. Si ualitudo.perpetua diligentia:& temperantia cupiditatũ. In uituperatione:si erunt hæc corporis cõmoda:male his usum dicemus.quæ casu & natura tanq̃ qlibet gladiator habuerit. Sin erũt præter formã:oĩa ipsius culpa & intemperãtia fuisse dicemus. Deinde reuertemur ad extraneas res:& ĩ his animi uirtutes aut uitia quæ fuerint cõsiderabimus. diuitiæ an pauptas fue-

mores tradiderit domus & ueteres ĩmitata sabinas. Non quẽadmodũ cæteris difficile est formoso adolescẽti & puellæ pudicitiã seruare:adeo corruptis moribus & multi forma ĩsignes ꝑcipites in uitia labunt̃: suntq; suis ac sibi detrimẽto ac dedecori. Adolescẽtes enĩ nõ licet esse uiros:nam ꝓdiga corruptis improbitas ipsos audet tẽtare parẽtes:tanta in muneribus fiducia:multis deniq; qui cõtinẽtes nimiũ fuerunt exitio dignitas formæ extitit:ut hippolito:bellerophonti. Lucretiæ. C. Sillo:quẽ tãtopere messalina dilexit:ut claudio marito uiuo nubere illi uoluerit:si itaq; formã laudabimus:laudi fuisse diceremus.si uituperabimus dãno:atq; dedecori. Et Iulio Cæsari obiectum est: q Nicomedi Bithynie regi suã prostrauerit pudicitiam. Si uires &c.in natura cõsiderantur:ut dictũ est ualẽs & imbecillis uelox & tardus:sed illud aduertendum naturæ bona ut uires & uelocitatẽ industria augeri & cõseruari. Et cõtra inertia atq; ignauia minui ac depire:industria aũt est honestus labor.in honesta re susceptus: si laudabimus ergo alicui⁹ uires & uelocitatem cõmoda hæc honestis exercitationib⁹ cõpata eẽ dicem⁹: ut saltu:iactu:pilæ ludo: uenatiõibus:bellis: Cic. Põpeiũ in reb⁹ bellicis ab ineunte ætate semper uersatum esse dicit:& ppea bellum illud maritimũ tantũ ac tam diuturnũ: tam longe lateq; dispersum:quo oẽs gentes ac nationes p̃mebant̃ ĩcredibili:celeritate ꝯfecisse.nã extrema hyeme appuit ineũte uere suscepit media æstate ꝯfecit. Si ualitudo:quæ bona animi & corpis sunt:ea cũ laudamus:cõparata eẽ industria dicere debemus ut ualitudinẽ.hoc mõ hic quẽ laudo:qm̃ per omne uitæ tẽpus integre cõtinenterq; dixit bonam ualitudinẽ adeptus est. Ex perpetua.q longa usus sit diligẽtia. Ex tẽperantia cupiditatũ: Cicero lib.de senectute defectionẽ uirium adolescẽtiæ uitiis effici ait:& libidinosam ac intemperantẽ adolescẽtiam effectum corpus tradere senectuti. Quod si est moderata & cõtinens adolescẽtia robustũ corpus tradit senectuti. His male usum uiribus & uelocitate:si uitupamus male usos dicemus:& casu quodã nulla exercitatione adeptos esse:ut de Milone crotoniate diceret̃ qui robore naturali admirabili fuit:sed exitu infelici. Nã uiribus ille ꝯfisus perit:admirandisq; lacertis ut ait satyrus cũ.n.iter faceret:quercũ in agris cuneis adactis fixam uidẽs:fretus uiribus accessit eodẽ.insertisq; manibus diuelere conatus est q̃s arbor .excussis cuneis in suã naturã reuocata compressit. Eumq; tot gyniciis palmis nobilem lacerandũ feris dedit. Valerius Max. Tãq̃ qdam gladiator.sic dicemus:natura huic robur dedit:sed eo ita usus est:ut gladiatori potius q̃ uiro forti cõparari possit. Gladiator temere se obiicit piculis:uir fortis nihil sine causa rationabili aggreditur. Si non erunt. Si talibus carebit cõmodis:ille quẽ uitupamus eius culpa accidisse dicemus q semper libidinose ac intẽperanter uixerit:cuius rei causa in morbos uarios atq; ægritudines inciderit:nã ut ait Ouidius Languor & ĩmodice sub nullo iudice somni. Aleaq; & multo tẽpore quassa mero. Eripiũt oẽs animo sine uulnere uires. Præter formam.forma excepta:quæ trahi in culpam eius nõ põt qui uituperatur si nõ affuerit.natura enim ueram pulchritudinẽ dat:nemo sibi ipsi tradit quin & eum contẽpsisse laudi ascribitur:ut Multis sed spurimæ illi ethtusco præcipue quẽ fama est faciem cicatricibus deturpasse ne placeret cõtra cultu elegãriore auxisse dedecori datur. Vt ait Ouidius: Sint procul a nobis iuuenes ut fœmina compti:fine coli modico forma uirilis amat. Nõ corporis deformitate fœdari animus potest:sed pulchritudine animus corpus ornat̃ ut ait Seneca. Deinde reuertemur &c.dixit iam de cõmodis & incõmodis rerũ externarũ:deinde corporis:sed cõmoda & incõmoda rerũ externaꝝ de qbus præcepit partim eius temporis fuerunt:quod ante hoĩes est ut natio.patria.genus partim illius quo homines uiuunt: sed extra ipsos posita ut educatio:nũc uero de rebus externis loqtur:quæ ab ipsis tractant̃ hoĩbus:& administrantur. In qbus quẽadmodũ:& in prioribus animi uirtutes & uitia quæ fuerint cõsideranda esse dicit. hoc aũt quo pacto fiat:supra declaratuꝫ est:nõ enim per se bona sunt:sed sicut ipsis utitur:qui habet laudari aut uituperari posse uidebitur:& sunt infortunæ attributo. Ad extraneas res quæ administratæ ab homine fuerint quẽ laudamus. Et in his animi uirtutes &c.si dicimus diuitẽ fuisse dicamus liberalem fuisse continẽtem:aut cõtra:si in potestate fuisse ostẽdimus iustũ ac moderatũ:uel cõtra fuisse ostẽdemus & in singulis huiusmodi externis rebus uirtutem aut uitiũ animi consideremus. Diuitiæ an &c. honeste parasse diuitias laudi datur. Paupertas si negligentia nostra accidit dedecori esse solet ut in his qui cõsumptis diuitiis quas maiores reliquerunt:ad inopiam redacti sunt. Item qui in paupertate bene uixerit & cõtinẽs integerq; fuerit ꝑcipue laudat̃ Curius & Fabritius:nã paucis minimisq; ꝯtentũ esse in laude ꝑcipua est. Et Lucanus paupratẽ laudat:diuitias culpat:cũ ait fœcũda uiroꝝ Pauptas alitur:totoq; accersitur orbe. Quo gẽs quæq; pit. Itẽ o uitæ tuta facultas pauperis angustiq; lares:o munera nõdũ intellecta

deum quæ potestas:quomodo se in potestate habuit:fuerit ne faciles ad eum aditus priuatorũ: & libere q̃rimoniæ de alioꝝ iniuriis:an cõtra:clemẽtia:an crudelitate usus sit:prætio ne.& p̃cibus sinerit se corrũpi:uel cõstans integerq; permanserit. In oratione pro lege Manilia a cõtinẽtia humanitate:ac fide: q̃bus uirtutibus in potestate cum esset usus est:mirifice laudatur Pompeius cõtra oẽs in.C. Verrem libri in eo sunt occupati ut Siciliam prouinciã a Verre prætore expilatam fuisse & illum in ptãte. turpiter flagitioseq; uixisse ostẽdũt. Quæ gloriæ.tam priuati hoĩs gloria est:q̃ eius qui cũ potestate est:cõsiderare aũt solemus:quæ fama excitata sit: ex uera laude an falsa.Nam Gloria est frequens fama cũ laude.Si laudabimus:ex uera laude: si uituperabimus ex falsa exortã3 dicemus. Quæ amicitiæ:cũ3 bonis ne:an cũ malis. Quæ inimicitiæ.Cum hostib⁹ reipu.causa:an cũ amicis:cũ claris uiris:an cum obscuris & uilibus.Cicero fato suo sibi cõtigisse inq̃t: ut quicũq; rem pub.perturbarint: sed hostem habuerint:& oẽs se rei pub.causa suscepisse inimicitias. Quid fortiter.Gloriatur Cicero nunq̃ ueritũ se inimicos:nunq̃ a dicẽda sentẽtia deterritũ q̃uis manifeste iminẽs uideret periculũ. Qua fide. Valerius Maxi. multos enumerat q̃ ne in piculis q̃dẽ amicos deseruerũt:& exiliũ atq; etiã mortẽ subire cũ illis uoluerũt. Quẽ animũ cõtinentem an cõtra. Si interierit:docet q̃d agẽdũ sit:cũ defunctũ laudamus uł uituperamus.

Cuiusmodi mors.si laudam⁹ honesto exitu uitam fuisse dicemus:si uitupabimus inhonesto:& parem uitæ exitum illi deos dedisse Manlius capitolinus cũ in suspitionẽ uenisset affectati regni:ex arte præcipitatus

rit:quæ ptãtes:q̃ gloria:quæ amiciciæ:& q̃d fortiter ĩ inimicitiis gerẽdis fecerit.cur⁹ cã suscepit inimicitias. q̃ fide: beniuolẽtia. offõ gesserit amicicia ĩ diuitiis q̃lis.aut ĩ pauptate cuiusmodi fuerit. quẽadmodũ habuerit in ptãtibus gerendis aiũ3. Si iterierit: cuiusmodi mors fuerit.cuiusmodi res mortẽ eius sit cõsecuta. Ad oẽs aũt res q̃bus animus hoĩs maxĩe consideraẽ: illæ quattuor animi uirtutes erunt accõmodãdæ. Vt si laudabim⁹ aliud iuste.aliud fortiter. aliud honeste. aliud prudẽter factũ esse dicamus. Si uitupabimus: aliud iniuste.aliud ignaue.aliud ĩmodeste:aliud stulte.factũ esse dicemus. Perspicuũ est iã nimiru3 ex hac dispõne: quẽadmodum sit tractãda tripartita diuisio laudis & uitupatiõis: si illud ẽt assũpserim⁹ nõ necesse eẽ nos oẽs has ptes ĩ laudẽ aut uitupationẽ trãsferre. ppea q̃d sæpe nõ ĩcidũt: aut ita tenuiter ut nõ sint necessariæ. Q ua pp eas ptes: q̃ firmissimæ uidebuntur:

fuit. Spu. Melius ob idem crimẽ iussu dictatoris a seruilio hala occisus est. Mors ergo illis dedecori fuit: q̃m inhonesta sed & post mortẽ adiecta ignominia est. Melio: Cuius domus solo æquata ẽ. Mallio cuius prænomen ex familia exemptũ est.contra Pythagora metaponti mortuo:cum nullus inuenireẽ dignus qui illi succederet:domus ceteri ꝯsecrata est. Iuniũ brutũ auctorem ro.libertatis annũ matronæ luxerũt. Et q̃ charus oĩbus superior Africanus fuerit:mærore funeris:indicatum dicit Cicero. Ad oẽs. In rebus externis animi uirtutes aut uitia cõsiderãda esse dixit. Hic oĩbus rebus in q̃bus animus hominis cõsideratur:quatuor illas uirtutes iustitiam:fortitudinẽ:prudẽtia3 modestiã applicandas dicit esse. Et ostẽdendũ quicq̃d is quem laudamus dixerit fecerit ne:iuste fortiter:prudẽter:modeste dixisse:& fecisse: cõtra si uituperabimus. Animus hoĩs. Quædã sunt in q̃bus animi pariter & corporis uis postulatur:ut bellũ: quædam animi tm̃ uirtutem experũt:ut reipu.administratio:tum aũt in rebus externis ut diuitiis potestatibus gloria q̃ corporis ut robore forma uelocitate:animus hominis cõsideraẽ:q̃o scilicet his rebus usus sit:exempli cã:si in potestate fuit his quem laudamus dicimus suum cuiq; tribuisse:quod ad iustitiã pertinet.si in bello uersatus est nulla pericula pro reipu.utilitate recusasse:& labores oẽs perpessum esse: q̃d ad fortitudinẽ spectat si prouinciã gubernauit:integrũ cõtinẽtemq; fuisse ostẽdemus:quod modestiæ ẽ.prudentem uero demonstrabimus:ut si Impatorẽ laudemus & tutiorẽ suis in pugna locũ elegisse:aut ab insidiis semper cauisse:aut clandestina hostium cõsilia præripuisse:dicemus quæ oĩa ad prudentiam pertinent. Cicero quicq̃d a Pompeo factũ ait:secũdum aliquã harum uirtutũ factũ inquit contra. C. Verrem idem omnia inique:ignaue stulte immodeste fecisse cõmemorat. Perspicuum. Cõcludit per ea quæ dicta sunt:manifestũ dicens esse tres locos esse ex q̃bus ratio omnis laudãdi & uituperandi trahi possit uirtutum ac uitiorum animi. Cõmodorũ incõmodorũq; corporis & rerum externarũ. Ex hac dispositione ordine ac digestione rerũ. Si illud etiam &c.si illud monuerimus non in cuiusq; laudem uel uituperationem omnes superius dictos locos necessario assumi:non enim contingit ut in eum quem laudamus aut uituperamus omnes incidãt:sed eius est qui artem tradit:omnia quæ ad artem pertinere possunt inuestigare:ac proponere.is uero qui laudat uel uituperat:quæ causæ suæ conueniat eligere debet. Aut ita tenuiter ut si quem laudandũ assumpserimus:qui in una re magnope excellat:ut in fortitudine: aut modestia:& uel in bonis corporis tantũ:aut rerũ externarũ:in cæteris uero nõ ita:quæ laudati in eo nõ poterunt prætermittemus:quæ uero laudari poterũt ea eligemus. Cõclusionibus: quemadmodũ concludẽdum sit præcipit. Et breuibus utendũ esse conclusionibus dicit. Quæ per enumerationem fiant:ut breuiter quæ in tota oratione dicta sunt colligantur. Ad exitum causæ: in fine causæ ut si hoc modo concludatur:cum tot in hoc homine egregia esse acceperitis:eximiam bellandi scientiã:singularẽ uirtutem:

clarissimam

clarissimã auctoritatẽ egregiam fortunã credite:& uobis persuadete:nobis a diis immortalibus oblatũ & datum esse:ut hanc rẽp.conseruet:atq̧ ãplificet:ut nobis ad imitandum exẽplar sit: quare cũ amemus atq̧ obseruemus. Quod si fecerimus nõ dissimiles illi estimabimur. In ipsa causa:dixit ꝑ enumeratione concludendũ esse: nũc quid in cõfirmatione laudis uel uituperatiõis agẽdũ sit:monet. Et crebras ac breues amplificatiões ĩterponẽdas esse ꝑcipit per locos cões:ut epilogi singulaꝝ argumẽtationũ & ipse uirtutes uel uitia. Itẽ gestæ res amplificent̃:sed breuiter:ne si longæ fuerint amplificati ões:uel tedio auditores afficiant̃: uel scurrulis uideatur assentatio. Cicero in oratiõe pro põpeio hoc facit ut cũ ait quid est quod quisq̃ aut dignum illo:aut nobis nouũ aut cuiq̃ inauditũ possit afferre. Itẽ pro diı̃ ĩmortales tãta ne unius hoĩs ĩcredibilis ac pene diuina uirtus:tã breui tp̃e lucem afferre reipu.potuit. Itẽ est hæc diuina atq̧ ĩcredibilis hoĩs uirtus:tota deniq̧ illa pars orõnis q̃ laudes cõtinet põpei crebras habet amplificationes:q̃ qd sint superius est declaratũ. Per locos cões:quibus in oĩ causa siue laudet:siue uituperet orator uti põt: quicquid est quod amplificet̃:siue ad aĩum:siue ad corpus: siue ad res externas pertinet:mõ quod dicit̃ nõ uulgare esse ostendat̃:& ĩ maius extollatur. Nec hoc genus &c. Genus demõstratiuũ ætate ciceronis per se raro tractabat̃:& multi putabant oratorem de re dubia tm̃ dicere debere. Nõdum.n. impudẽtissima assentatio q̃ oĩa corrumpit:aĩos hoĩum ĩgressa erat. Nẽdum uiri principes delectari laudibus ceperãt quas non merebant̃:cũq̧ suas nõ esse intelligerẽt non ẽt affectabãt: nullus nisi in capitolinũ iouem fortasse panegyricum scripserat nr̃a tẽpestate: quod & paulo supius q̃sti sumus: hoc unũ genus relictum est. Siqd tñ in tãta reꝝ mutatione prisci illius decoris supẽe potest. Cur ãt hoc genus & si raro ꝑ se tractat̃ contemnendũ minime sit. Cicero docet:& quia inquit accidere potest ut aliquãdo separatim tractetur:tenenda eius ratio est:& quia in iudicialibus & deliberatiuis incidit causis:nõ enim defendit̃ quisquã qui non laudet̃:nec accusat̃:qui nõ uituperetur:est itaq̧ cũ utroq̧ genere coniunctum: hoc demõstratiuum genus. Iudicialibus:ut in libris cõtra. C.uerrẽ in q̃bus uerres uitupat̃:& in orõne ꝑ flacco ubi testes athenienses laudantur. Deliberatiuis:ut in oratiõe pro pompeio: ubi pompeius cõmendat̃:q̃uis principale causæ genus deliberatiuũ sit. Sæpe:ut in uatiniũ testẽ qui tota orõne uituperat̃. Nunc absoluta &c. Absoluta inuentione q̃ in sex partes orationis cõsumitur: exordiũ narrationẽ diuisionẽ cõfirmationẽ confutationẽ & cõclusionẽ:ad dispõnem accedit:nec.n.satis est ĩuenias q̃ exordieris:q̃ narres:quæ diuides:q̃ confirmes:quæ cõfutes:& quæ cõcludas nisi singula suo loco atq̧ ordine quẽadmodũ res postulat collocentur:trãsitione aũt utitur:breuiter q̃bus de rebus dixerit exponẽs:& quibus de rebus dicturus sit ostẽdens. Difficillima. ideoq̧ p̃ria ĩ ordie:qm̃ difficillima:de difficillimis ãt pri⁹ tractat cicero. Perpolita. perfecta & absoluta:translatio est a fabris qui opi summã manũ imponentes:perpoliunt. Ad oẽ genus causæ:docuit q̃mõ ĩuenire possimus in genere iudiciali:deliberatiuo & demõstratiuo:& ea ex q̃bus facere mus exordium:& cæteras orationis partes. Ad cæteras partes &c.pronuntiationem & memoriam.

legere oportebit. Cõclusionib⁹ breuib⁹ utemur numeratiõe ad exitũ cãæ in ipã cã crebras & breues amplificationes interponere oportebit per locos cõmunes:nec hoc genus cãæ eo qđ raro accidat in uita negligẽtius cõmẽdandũ est: neq̧ n. id quod uideri põt accidere ut faciẽdũ sit aliqñ nõ oportet uelle q̃ cõmodissime põt facere. etsi separatim hæc cã minus sæpe tractetur:at in cãis iudicialibus et in deliberatiuis sæpe magnæ partes uersantur laudis:aut uituperatiõis quare in hoc quoq̧ genere cãæ nõ nihil industriæ cõferendũ putamus: Nunc absoluta nobis difficillima ꝑte rhetoricæ.hoc est inuẽtione perpolita: atq̧ ad oẽ cãæ genus accõmodata.tempus est ad cæteras partes oratiõis proficisci. deinceps igit̃ de dispõne dicemus.

¶ De dispositione.

QVoniã dispõ ẽ ꝑ quã illa quæ ĩuenim⁹ in ordĩe redigimus:ut certo quodq̧ loco ꝑnũciem⁹:uidẽdũ ẽ cuiusmõi rõnẽ ĩ disponẽdo habere cõueniat. gñá dispõnũ sunt duo:unũ ab ĩstitutiõe artis ꝑfectũ: alteꝝ ad cãm tp̃is accõmodatũ. Ex ĩstitutiõe artis disponem⁹ cũ seque-

QVoniã dispõ &c.diffinitionẽ repetit dispõnis q̃ ẽ lib.p̃rio: cũ sic diffinit̃.dispõ est ordo & distributio reꝝ q̃ demõstrat qd q̃bus locis sit collocãdũ:est ãt diffinitio ab effectu:ita enim res descrĩbit̃.ut qđ efficiat.ostẽdat̃. Certo ordine:qđ n si fiat memoria ꝑturbabit̃. Quidq̧:una qua q̧ res inuenta. Vidẽdũ est &c.qm̃ rõ est diuersa:t unomõ disponere utile sp̃ nõ sit. Genera dispositionum &c.duplicẽ dicit esse dispositionem:naturalem alterã:quæ ab arte ꝑficiscitur:alterã artificialẽ quæ ad casum tp̃is accõmodata est: & oratoris iudicio relinquitur:ut consideret ipse:quid primo: quid secũdo loco:qd deinceps dicat:artis ordo ille est:ut primo exordiamur:secũdo narremus:tertio disponamus:quarto cõfirmemus:q̃nto cõfutemus:ultimo concludamus:sed hunc ordinẽ causæ difficultas aut aliqua ꝑuertit necessitas. Quintilianus lib.vii.de diuisione multa ꝑcipit:quã mirifice laudat:inuentionẽ absq̧ ea nihil omnino ualere dicẽs:idẽ ait meminerim⁹ ipsam dispositionẽ plerũq̧ utilitate mutari:nec eundem semper questionẽ primũ ab utraq̧ parte tractandã.idq̧ exemplo probat demosthenis pro Cte-

siphonte. Ad casum tpis:ad id qđ tps afferi:sæpe.n.accidit:ut ordo uel seruari nō possit: uel si seruet uti/le nō sit. Itē ex institutiōe &c.non solū inqt in partibus oratiōis principalibus dispō adhibenda est: sed etiā in singulis argumētatiōib⁹:qbus utimur in cōfirmatione & cōfutatiōe:ut ille seruet ordo: qui de ar/gumētationis partibus libro secūdo traditus est:ut primo loco sit propō & eā deinceps cæteræ sequant partes. Hæc igit &c.ex his quæ dixit cūclusionē elicit dicēs:dispōnē hāc q̄ ab arte proficiscitur:eius mo/di esse:ut in oronibus & singulis argumētationibus earū ptes suo ordine digerant & tractent. Est āt &c.

mur eā præceptionē quā in prio libro exposuimus: hoc est ut utamur pricipio narratiōe:diuisione cōfir/matione:cōfutatione:conclusione:& hunc ordinem quēadmodū præceptū est ante in dicēdo sequamur. Item ex institutiōe artis non modo totas cās per ora tionē sed p singulas quoq; argumētationes dispone mus:quēadmodū in secūdo libro docuim⁹: id est ex positionē:rationem:confirmationē rationis exorna/tionem:cōplexionem. Hæc igitur duplex dispositio est:una per orationes: altera per argumētationes ab institutione artis profecta. Est āt alia dispō:que cū ab ordine artificioso recedēdum est oratoris iudicio ad tps accōmodatur:ut si a narratiōe dicer incipiemus: aut ab aliqua firmissima argumentatiōe:aut aliquarū rerum recitatione aut si secundum principium cōfir/matione utamur:deinde narratione:aut si quā huius modi permutatiōnē ordinis faciamus: Quorū nihil nisi cā postulet fieri oportebit:nā si uehemēter aures auditorum obtusæ uidebunt:atq; ai defatigati ab ad uersariis multitudinē uerborū cōmode poterimus principio supersedere & exordiri cām aut a narratiōe aut aliqua firmissima argumentatiōe:deinde si cōmo dum erit:quia nō semper necesse est principii senten tiam reuerti licebit. Si causa nostra magnā difficulta tem uidebit habere:ut nemo æquo animo possit au

Accidit tps:ut ordo naturalis mutādus ne/cessario sit:sicuti ex Quītiliani ēt auctorita/te ostēsum est:q ait certa uia tradi in oēs ma terias dispōnem nō posse:cū infinite sint li/tium formæ:fuerit:futuræq; sint:& tot secu lis nulla repta sit causa:quæ eēt tota alteri si milis:quare idē ait sapiat oportet orator:& uigilet:& inueniat:& iudicet:& cōsilium a se ipso petat. Cicero p Milone dicēs:& Ilione us apud Virg.li.prio æneidos cōfutatione ut ante docuimus prius utūtur q̄ narratiōe qđ nisi uterq; secutus esset: iratos & aduer/sos auditores habuisset:egit idem Orpheus apud Ouidiū:cū ad inferos descendisset:di/luit.n.q̄ obiici poterant:prius q̄ narraret:ue nisti ut cerbarū abduceres quod hercules fe/cit:nō ueni ut hoc cōmitterem:sed uxor eu/ridice nuper fato functa uice cā fuit: sic autē exorditur:oppositi sub terra numina mūdi in quē decidimus quicqd mortale creamur exordium statim confutatio seqtur: nō huc ut opaca uiderem tartara descēdi:nec uti uil losa collubris terna medusei uincirē guttu/ra mōstri: diffiniuit igit quid dispositio sit: q̄ licet ab arte nō pficiscat: artificiose tñ tra ctanda est. ideoq; artificialis appellat. Ut si a narratiōe omisso pricipio. Aut ab aliq̄ fir missima argumētatiōe:ut a firma aliqua ar gumentatiōe initium faciamus orōnis no/stræ:q̄ auditorib⁹ ostēdat nos habere aliqd quo causam nram corroborem⁹:hoc qñ ac cidat quid fieri necesse sit:paulo post dicet.

Aut a litterarū: si forte litteræ extent: quæ cām nram iuuare possint.ut si qs lentulū accuset:q allobrogū legatos ad coniurationē iuitauerit:& lras ab eo legatis missas habeat:cū litteris.n.capti fuerūt:ab earum recitatiōe incipere poterit. Secūdū post.

Cōfirmatione utamur:quod cicero facit in oratiōe pro planco: ambitus a laterensi accusato.nā qa cā nota erat iudicibus:qñ ante exposita:statim post exordiū cōfirmatio secuta est:non sp autē utendū nar ratione est:ut ait Cicero libro de oratore:& qñ utendū sit:idē consiliū esse ait. Nisi causa posita:quando uel accidat:ipse declarat. Nā si uehemēter:docet qb⁹ tpibus naturalis ordo mutandus sit. Obtusæ:ue luti hebetatæ:nimio audiendi fastidio obtūdere est sæpius repetēdo: eadē dicere translatiōe a fabris sum pta:qui sæpe repetunt tūdendo aliqd malleo:& idē obtundunt ac hebetant. Terentius obtundis:tā & si intelligo. Animi defatigati:longa orōne & acclamatiōe eius qui prior dixit quid autē agēdum sit:cum fessi audiendo iudices sunt lib.primo docuit. Aut a narratiōe:pro æuiū apud iudicē priusq̄ cām cogno uerit prodest:ut ait Quītilianus:qui secūdo loco dicūt abstinere ab eo possunt:& statim a narratiōe inci pere. Aut ab aliqua firmissima argumētatiōe: hoc est firmissimo causæ nostræ adiumēto quod in orō/ne pro Qu.ligario a cicerone est factū.nā cū difficilis apud cæsarem qui ligario uehementer iratus erat: defensio esset a duobus causæ adiumētis tanq̄ a firmissima icipit argumētatiōe. Obiectum prius crimē per ironiam:quā merito Quītilianus diuinā appellat:confitet:deinde relatiōe utit criminis: nec abfuis/se a ligarii peccato accusatorē tuberonē ostendit:ut pscribere clam cæsari uideatur:ueniā ligario suppli/canti dandam eē cū eius accusatori in simili crimine data sit. Deinde si cōmodū &c.quoniā si apparatū ad audiendū uideremus auditorē:siue a narratiōe inciperemus: siue a firmissima argumentatione redire ad exordiū necesse non esset:sed si minus adhuc dispositus uideret: sensim ad exordii proprietates rede/undum esset:hac enim causa exordimur:ut ad audiendū disponamus. Si cā nostra:tunc cū difficultatē habet & displicet auditoribus:qñ per eū qui ante dixit:psuasi sunt. Si narratio:cū narratio probabilis

non est: nec principio ppter causæ difficultatẽ uti licet: ab aliqua argumentatiõe incipiendũ pcipit. qd' ipse fecit in oratione pro Qu. ligario: ut dictum est. His translatiõibus. Cõcludit trãslationes aũt dicit: ut a suo loco ad aliũ partes orationis transferanẽ & ubi exordiũ esse debet: illic narratio fit: aut confutatio uel cõfirmatio. In cõfirmatione: docet nũc quo ordine argumentatiões collocãde' sint: in confirmatiõe & confutatione. argumentorũ. ut supra dictũ est: alia uerisimilia: alia pbabilia: alia necessaria. Quæ firmissima sunt: & uix refelli uidenẽ posse ea in pricipio & in fine collocari pcipit. ĩfirma uero i medio poni uult

dire principium: a narratione inceperimus ad principii sententiam reuertemur. Si narratio parum probabilis est: exordiemur ab aliq̃ firma argumentatione. His cõmutationibus & translationibus sæpe uti necesse est: quum ipsa res artificiosam dispositionẽ artificiose cõmutare cogit. In confirmatione & confutatione argumentationum dispositiões huiusmodi haberi cõuenit firmissimas argumentationes in primis & in posteris causæ ptib⁹ collocare. mediocres & neq; iutiles ad dicẽdũ neq; necessarias ad pbãdũ: quæ si separati ac singulæ dicãtur ĩfirmæ sint: cũ cæteris cõiũctæ fiũt firmæ & probabiles ĩterpõi & in medio collocari oportet: nã re narrata stati expectat aĩus auditoris ex qua re cã cõfirmari possit: quapp continuo firmã aliq̃ oportet ĩferre argumẽtationẽ. & quoniã nuprime dictũ facile memoriæ mãdatur: utile est cum dicere desinamus recentem aliquã relinquere in animis auditorum bene firmã argumentationem. Hæc dispositio locorum tanq̃ instructio militũ facillime in dicendo: sicut illa in pugnando parere poterit uictoriam.

De pronunciatione.

PRonũciationẽ multi maxie utilẽ oratori dixerũt eẽ & ad psuadẽdũ plm ualere: nos qdẽ unã de quiq; reb⁹ plurimũ posse nõ facile di-

qui ordo ex homerica aciei dispõne sumptus est: quam nestor his uersibus sic instruxisse uisus est. ιππηασ μ.πρωτα συν ιπποιιν και οχεσφιν πεζουσ δε ξοπιθε στησεν πολεασ τε και ελλουσ ερκοσ εμεν πολεμοιο κακουσ δεσμεσον ελασε νοφρα και ουκ εθελων τισ αναγκαιη πολεμιζοι. Celsus ita sensit: ut in principio quidem firma ponerentur argumẽta: sed in fine firmissima in medio imbecilliora. Nã initio mouendus est iudex: summo impellendus ut ait Quintilianus. Firmissimas argu. quod apud ouidium aiax fecit: cum ulysseenim de achillis armis contendens. q̃ tali dari debere oracu lum respõderat: qualis fuerat qui gessit. Firmissima in principio collocauit argumẽta dicens & nobilitate & sanguine præferẽdũ ulyssi esse: qm̃ frater esset: in fine uero arma uiri fortis medios mitantur in agros: inde iubete peti referentem ornate relatis. In medio multa posuit minus ualida argumenta: idem & Vlysses respondens egit: Nã firmissima illa aiacis argumenta firmissimis cum in pricipio tum in fine dissoluit argumẽtis cum ait: sed. n. quia rettulit aiax esse iouis pnepos nsi quoq; sanguinis auctor iupiter est: totidemq; gradus discamus ab illo: ostendit autem nobiliorem se esse q̃ mater a Mercurio sit. In fine sic inquit: tibi dextra bello utilis: ingeniũ est quod eget moderamine nostro: tu pugnare potes: pugnandi tempora mecum. Eligit Atrides: tu tantum corpore prodes. Nos animo quantoq; ratem qui tempat anteit: Remigis officium quanto dux milite maior: tantum ego te supero: nec non in corpore nostro pectora sunt potiora manu: uigor omnis in illis: Mediocres. uidelicet quæ uerisimiles sint uel probabiles. Neq; inutiles ad dicendũ: qa q̃ singula aliqd per se efficere nõ possunt. congregata possunt. Nã statim renarrata &c. Ratio est cur ĩ principio firmissime argumẽtationes ponendæ sint. Causa cõfirmari &c. quæ aut difficilis per se uidebatur esse: uel quã eius qui ante dixit difficilẽ accusatio reddidit: & si pro reo dicimus grauissimũ quidq; primo monendũ est: ne illud spectans iudex: reliquorũ defensioni sit auersior. Et qm̃ nuperrime &c. Nũc quare in fine firmissima argumenta collocari debeant ostendit: qa quod recenter dictum est: auditor tenacius meminit: q̃ quod in principio uel in medio dictũ fuerit. Hæc dispositio &c. non aliter ingt oratio sic instructa argumentationibus uictoriam oratori in foro cõparat: q̃ imperatori bene ordinatus exercitus.

PRonuntiationem &c. Duas absoluit integrales rhetoricæ partes: inuentionẽ: & dispositionẽ tertiã aggreditur que pnuntiatio est. de qua prius q̃ pcepta det: præfatur: plurimũ ex toto artificio ualere ostendens. Nã sicut inquit quod unũ de quinq; ptibus rhetoricæ integralibus plus cæteris partibus ualeat dicere nõ ausim: ita nec in sola pronuntiatione maximã utilitatẽ esse affirmauerim: sed sicut sola pronũtiatio sine cæteris ptibus nihil prodest. ita sine pronũtiatiõe cæteræ partes minus ualent. Attentũ facit lectorẽ: cũ sine pronuntiatione artem esse nõ posse ostendit: quæ miram quandã uim ac potestatẽ in oratiõibus hẽt: ut ait Quĩtilianus. Nec. n. tã refert qualia sint quæ intra nosmetipsos composuimus: quã qñ efferanẽ. Nã ita quisq; ut audit mouet̃ asseueratiõe dicentis: & affectus omnes languescũt: nisi uoce uultu. & totius prope corpis habitu inardescũt: & uel mediocris oratio uiribus actiõis cõmẽdata: plus habet momẽti q̃ optima quæ eadẽ illa destituta sit. demosthenes qd esset ĩ toto opere dicẽdi primũ interrogatus: pnuntiationi palmã dedit: eidemq; secũdũ ac tertiũ locum: donec ab eo q̃ri desitũ est: ut eã uideri possit nõ pcipuã: sed solam iudicasse: ipse diligentissime pronuntiationis

apud Andronicũ hippocritã studuit. Et admirãtib⁹ ꝗtus ofonẽ rhodiis: exul Aeschines q recitabat: q̃uis hostis merito dixisse fertur: qd si ipsam bestiam audiuissetis! ualerius Maximus capite de pronũtiatiõe in demosthene inqt magna pars demosthenis abest: ꝙ legit: adolescẽs hæc p̃cepta scripsit. M. cicero. idẽ. n. postea unã in dicẽdo actionẽ dñari putauit. quantũ aũt ualeat ẽt hortensii argumento colligit Quĩtilianus: nã ille qu o aduixit. Secũdus habit⁹ est: scripta eius ad posteros nõ ꝑuenerũt: ut appareat: tm̃ cum diceret: placuisse. Multi maxime utilẽ &c. ut demosthenes. Quod unũ: qm̃ oẽs ptes ꝑsunt: & si una abest: orator esse nõ p̃t. Nec egregiæ: p̃cipue excellenter. Sola: sine reliqs partibus: ut ea sola plus q̃ ceteræ ualeat. Multũ tñ pronuntiationi tribuit cicero: cũ solã reliqs quattuor conferat ptibus: & si dicit maximã utilitatẽ in ꝓnuntiatione sola esse se nõ cõfirmaturũ: cõcinnæ: congruæ cõsonantes. Quare: cũ ꝓnuntiatio nihil sine ceteris ptibus ualeat: nec illæ prodesse sine pronuntiatione quicq̃ possint. tota inqt res diligentius cõsiderãda est: de qua nullus accurate scripsit. qm̃ multi nõ posse a pte scribi de uoce uultu: & gestu existimauerũt: rõ aũt est: qm̃ rerꝫ oium q̃dam ad intelligẽtiã: quedam ad sensum referunt: ille ad intelligẽtiam spectãt: quæ doceri uerbis possunt: ut grãmatica: rhetorica: illæ uero ad sensum quas uerbis docere satis nõ est: nisi alicui ex quinq; sensibus subiiciant: ut citharizare: canere: quarũ rerꝫ disciplina sensu certe & actu cõtinẽtur: huiusmodi est ꝓnuntiatio: quæ tñ ad iustũ respicit: ut uarius corpis motus: tum

xerimus: nec egregie magnã esse utilitatẽ ĩ pronũciatiõe sola audacter cõfirmauerim⁹: nã cõmodæ iuẽtiones et cõcinnæ uerborꝫ elocutiões & ptiũ artificiosæ dispõnes & horꝫ oium diligẽs memoria sine ꝓnũciatiõe nõ plusq̃ sine his rebus ꝓnũciatio sola ualere potuit. Quare: qa nemo de ea re diligenter scripsit: nãq; oẽs uix putarũt posse de uoce: gestu dilucide scribi cũ hæ res ad sensus nr̃os ptinerẽt: & qa magnope nobis id dicẽdũ ps ipsa cõparãda ẽ: nõ negligẽter ur̃ tota res cõsiderãda diuidit igr̃ ꝓnunciatio in uocis figurã & corpis motũ: figura uocis est quæ suũ quendã possidet hitũ rõne & industria cõparatũ: ea diuidit ĩ tres ptes: magnitudinẽ: fortitudinẽ: mollitudinẽ. magnitudinẽ uocis maxĩe cõpat natura: nõ nihil auget sed maxĩe cõseruat accuratio. firmitudinẽ uocis maxĩe natura cõparat non nihil adauget: & maxime cõseruat

ad auditũ ut uox remissa mediocris. intensa: cũ igit magis sensu q̃ intelligentia percipiat pronuntiatio non ab re uix posse de ea dilucide scribi arbitrati sunt. Diuidit &c. Quintilianus ꝓnũtiationẽ a plerisq; actionẽ uocari dicit: sed prius nomẽ a uoce. sequens a gestu accipere: Cicero actionẽ alias quasi sermonẽ alias eloquentiã quandam corporis uocat: uterq; tamen appellatiõe indifferẽter uti licet. In uocis figuram. & pronuntiatio appellat. Corporis motu. & actio nominat. pronuntiationis aũt repetit diffinitionem quæ primo libro est & uox quidẽ ad auditũ: motus corporis ad uisum refert. Figura uocis &c. oĩs huius artificii uis in duabus reb⁹ posita est: uoce & gestu: quorꝫ altera aures mouet alter oculos: p quos duos sensus oĩs ad animũ affectus penetrat. de uocis figura prius loquit: quam in tres diuidit partes: nihil aũt aliud est: q̃ uocis qualitas & triplex est: remissa: mediocris intensa: quæ q̃litates uocis rei de quã loquimur accõmodant: alia. n. materia remissam: alia mediocrẽ. alia intensam uocẽ postulat: ut infra docebitur. Habitum. qualitatẽ quæ ab eo remoueri facile non potest. Compatũ. acquisitum. Ratione & industria. ratio ad p̃cepta. refert. industria ad exercitationẽ: omnia p̃cepta in ratione posita sunt. ĩdustria diligentia hominis: ac exercitatione comp̃hendit & rõ quidẽ p̃ceptorum sine exercitatõe parꝫ ualet. illud ante omnia intelligi debet ei hæc p̃cepta tradi: cui nõ frustra precipit. sunt enim quidã ita inepti natura & tãtis p̃munt oris atq; corporis incõmodis: ut nihil omnino hæc precepta ꝓfutura illis sint. demosthenis tñ qui primã rhetoricæ litteram pronuntiare nõ poterat: id exercitatione cõsecutus est: ut ẽt optime pronũciauerit: ideoq; de eo inqt Valerius max. Aliũ natura fecit: aliũ exercitatio reddidit. naturalis igit uos instrui & perfici hac arte poterit: nihil. n. perfectũ esse inqt Quintilianus nisi ubi natura cura iuuat. Magnitudinẽ uocis &c. natura uocis: ut Quintilianus ait: quãtitate & qualitate spectat. quãtitas simplicior est: aut enim grãdis est: aut exigua: aut mediocris: q̃litas magis uaria est: cãdida. fusca: plena exilis: leuis aspera: cõtracta: fusa: dura: flexibilis: clara: obtusa. Cõparat natura. Siquis. n. exilẽ nimiũ natura uocem habuerit non facile uirilẽ & plenã cõparare poterit. Non nihil &c. uocis magnitudinem dicit nõ nihil augeri cura sed eadẽ conseruari: curã aũt cã ĩtelligit: quæ a medico adhibetur: ut ambulatio: unctio ueneris abstinẽtia: facilis ciborꝫ digestio: quã frugalitas p̃stat: præterea fauces ĩtegre id est molles ac lenes quarꝫ uitio & frangit & obscurat & exasperat: & scindit uox. Firmitudinem uocis &c. Vt magnitudo sic & firmitudo uocis a natura est: quã ad auget exercitatio: & eadẽ cõseruat: silentio. n. subsidit uox cõsuetudine firmatur: qua difficultas omnis leuatur: ꝙ nisi in assidua fuerit exercitatiõe qñ aliquãdo dicendũ erit: insolitũ laborẽ recusabit. Genus aũt exercitationis optimũ ducit Quintilianus: quod operi simillimũ sit & dicendũ quottidie sicut agimus. Cicero declamare p̃cipit quod est exerceri in fictus thematib⁹ que ꝓposita idẽ appellat. Mollitudinẽ: &c. Et hanc maxime ait declamatiõis haberi exercitatiõe. Torquere flectere ab intensa ad remissum: & retro a graui ad acutam ab inflata ad lenem. Quapropter: qñquidem inquit magnitudo uocis materia comparatur & medicorum cura cõseruat. Firmitudo tñ natu

exercitatio declamationis mollitudinẽ uocis:hoc est eam torquere ꝑ nostro cõmodo possimus maxĩe faciet exercitatio declamatiõis: Quapp de magnitudine uocis & firmitudinis pte:qm̃ altera cura:altera natura cõparatur: nihil ad nos attinent commouere nisi ut ab his qui non inscii sunt eius artificii rõ curãdæ uocis petatur. de ea pte firmitudinis quæ conseruat̃ ratione declamationis & de mollitudine uocis:q̃ maximæ necessaria ẽ oratori: qũo ea quoq; moderatione declamationis comparatur dicẽdum uidetur. Firmã igitur quãmaxime poterimus in dicẽdo uocẽ conseruare:si quãmaxime sedata & depressa uoce principia dicemus. nam læduntur arteriæ si antequã uox bene permulsa est acri clamore cõplentur:& iteruallis longioribus uti cõueniet. Recreatur.n.spiritu uox & ar-

ta:tũ cura ẽt ipsa cõparatur de ipsa magnitudine:& ea parte firmitudinis q̃ natura comparatur:qm̃ natura in nostra potestate nõ est nihil attinet dicere:de parte firmitudinis quæ exercitatiõe declamatiõis seruatur & de mollitudine q̃ necessaria est oratori dicendũ uidetur. Cura.medicoꝝ qui præcipiunt q̃bus uti rebus:& a quibus abstinere debeamus. Nihil ad nos attinet:sed ad medicos tm̃. Res.n.cõis est:in ptẽ ptu. & ueluti ĩ cõi posita.& tã tibi q̃ mihi nota.potes.n.medicos adire q tibi qua rõne cõseruare magnitudinẽ & firmitudinẽ uocis possis:ostendent. Quæ maxime est necessaria.qm̃ pro qualitate materiæ uariãda ꝑnuntiatio est:ut mõ leui: mõ irata: modo acuta:mõ graui utamur. Moderatione declamatiõis.Efficit enim declamatio ut modũ adhibeamus uoci: ut cã pro qualitate ut dictũ ẽ materiæ molliamus ac flectam⁹. Firmã uocẽ &c̃.a pte incipit firmitudis q̃ cura cõparatur.& quomodo in oratore cõseruari possit:ostendit.si scilicet nõ a contẽtione:sed maxime remissa uoce incipiam⁹. Nam si a principio sedata fuerit pronũtiatio:ad finem usq; cõseruabit̃.si a contentione icipiet ut auditorib⁹ grata minime erit sic ꝑnuntianti oberit plurimũ.rationemq; subiungit. Firmã.ne deficiamus:& in media oratione desistamus.Si q̃ maxime sedata &c̃.Docet quo pacto ĩ pricipio: ĩ medio & in fine orationis ꝑnunciare debeamus: ut firmã uocem per omnia cõseruemus. q̃ ultra uires qđ quintilianus inquit urgẽda non est.nam & suffocata sæpe:& maior̃ nixu minus clara est:& interim elisa in illũ sonum erumpit.cui græci nomen a galloꝝ imaturo cãtu dederunt.Principia dicemus &c̃. hoc est exordiemur.principio beniuolus auditor reddit̃.Vox ãt leuis:mollis & submissa ad cõparãdã ualet beniuolentiã auctore quintiliano.idem ait clamose dicere:insanum esse.Aiax qui magis dicere nouerat q̃ facere apud Ouidiũ a cõtentione incepit:ut ipsa statim indicat oratio:agimus pro Iupiter añ rates causam: & mecũ cõfertur ulysses.cõtra q̃ leni & submissa uoce ulysses usus sit:facile qđẽ cognoscitur: si mea cum uestris ualuissent uota pelasgi:Non foret ambiguus tanti certaminis hæres. Sedata.nõ celeri.ut utamur interuallis. Depssa:remissa & humili nõ aũt intensa. Nam ledunt̃ &c.physicam tangit rõnem:qui a cõtentione & clamore incipit:fieri raucus solet:arteriæ.n.subito incalescunt:& exasperant̃:nec uox:sed mẽbrum qua spũs transmeat corrũpitur:ut in q̃stionibus inq̃t aristoteles:& rauci sunt uoce corrupta:nõ q; spũs uitiatus est qui uocẽ afformat:sed q; exasperata arteria est:quæ uehementi concalefactione exasperari solita est. Quamobrẽ nec qui febriunt:neq; qui uehementer febrierũt:statim cũ febris cessauit:cantare q̃unt: sunt enim asperis nimio calore faucibus:q̃ si sedata utimur:oratione paulatim incalescunt:& insuescunt ꝑnũtiationi:ut tollere uocẽ:& clamore ẽt in media dictione:atq; in fine uobis uti liceat arteria aũt & uena qđ sint:& quomodo differãt:docet .A.Gelius lib.xviii.capite.x.dicens:uenã esse cõceptaculũ sanguinis mixti cõfusiq; cum spiritu nãli in quo plus est sanguinis: minus spiritus.arteriam uero esse cõceptaculum spiritus naturalis mixti confusiq; cũ sanguine:in quo plus spiritus est: minus sanguinis dicit̃ aũt arteria ab ευ φ ταρατον αι hic pro fistula illa accipit̃ per quã a pulmone plenus & integer spiritus egreditur: ex quo:cum aerem tãgit:uox formatur:has arterias de quibus loquitur cicero. Virg.descripsit:cum ait:udæ uocis iter: nã uda arteria est quæ spũm habet mixtũ cõfusumq; cũ sanguine: ut est dictum. Permulsæ:lenitæ:mitigatæ:paulatim calefacte.Acri magno & uehemẽti. Et interuallis:secũdum est præceptũ:ut nõ uno tenore pronuntiemus:sed interuallis utamur:hoc est mora & spatio etiã lõgiore:ut spũs & arteriæ recreentur:& ut pronũtiationi sufficere possimus:accidit enim iis qui sub uno spiritu multa ꝑnuntiare uolunt:ut eoꝝ uox suffocetur & suprimatur:sunt igitur distinctiones faciendæ: & incipiendũ ac desinendũ Vt quanq̃ mihi frequẽs cõspectus ur̃ multo iocundissimus. hic paululum subsistendũ est:deinde ꝓsequẽdum:hic autẽ locus ad agendũ amplissimus:ad dicendũ ornatissimus uisus est q̃rites:& hic suspendenda uox est. Idq; deinceps faciendũ ut mẽbra poscunt:& periodi orationis.Meminerimus tamen:non tanta mora utendũ esse:ut nostræ uideamur orationis obliti & dum eam ad memoriam reuocemus diu consistamus solentes:quo nihil est deformius. Recreat̃.n.spiritus:q nunq̃ uitiatur:nisi uitiata arteria fuerit:ꝑ quam emittit̃. Reticendo:eo spatio quo reticemus. Et cõtinuũ clamorem &c.aliud præceptum quod magis ad confirmationem & cõfutationem:quã ad cæteras orationis partes pertinet. Nam cõtentione cõfirmantes & confutantes utimur:ea sic a cicerone paulo post diffinitur.Cõtentio est oratio acris ad cõfirmandũ & confutandũ accõmodata:sermo uero est oratio remissa quottidiane finitima locutiõi:ad cõtentionẽ.itaq; quæ per exclamationem fit:ad sermonem transeundum præcipit:qui per remissionem fit

sed illud obseruandū est: ut quotiens cōtentione uteris: uehemētia utaris: & sic captum teneas auditoris aium: ut respirare nō finas: hæc autē argumentandi ui & ut sic loquar impssura usus cū fueris: ad sermonē transeas oportebit: ars autē uariandi gratiam pbet: renouat aures: & dicentē ipsa laboris mutatione reficit: ut standi: ambulādi: sedēdi: iacēdi uices sunt: nihilq; eorum pati diu possumus. Auctor Quintilian⁹. Cicero in diuina pro Milone oratione: cū contentione usus esset: ad sermonē uenit: cū ad iudices conuersus inquit. P. Clodii pturā non sine maximo rerum nouarū metu proponi solitā esse uidebatis &c. Illioneus quoq; apud uirgiliū a cōtentióne ad sermonem descēdit: nam cū dixisset: quod genus hoe hominum &c. statim subdidit si gen⁹ humanum & mortalia temnitis arma &c. Cōmutationes: ratio est qm̄ commutatio uocē cōseruat stabilē. Omni uoce: modo intensa: modo remissa: mō mediocri. Effuso. emisso. Integri. firmi. non debilitati. Et acutus: aliud pceptum ne acuta nimis utamur exclamatióe: qm̄ soni ictu arteriæ uerberantur: & splendorem uoci auferūt. Atq; ut ait Quinti. neq; grauissimus in musica sonus: neq; acutissimus orationibus cōuenit. Splendor. Conuenit enim splendidā & claram uocem esse. nō āt rauram. Vno clamore: nimiū acutæ uocis. Et uno spū. aliud pceptū ne multa simul dicamus: ante q̄ respiremus: nisi in ultima oratiōis parte: ubi cum per enumerationē concludimus: uno spiritu multa pronuntianda sunt: qm̄ nota iam sunt auditori & fieri facile potest: paulatim iam calefactis in reliqua oratiōe faucibus. Calefiunt: lōga pronuntiatiōe. Cōplentur: spiritu. Varie: modo intense: modo mediocriter: modo remisse. Cōstātem: ut deficere non possit: ex eo. n. q̄ uaria in reliqua oratiōe uoce usi sumus: stabilem & æquabilem in fine retinemus. Quæ aūt in fine uelut uno spiritu ab oratore dicuntur: uehemētius auditorē mouēt. Sæpe: ostendit pcepta quæ supius dedit: non ad cōseruandam tātum uocis firmitudinē sed ad delectationem etiā ptinere. & hoc ut ita esse ostēdat: omnia repetit q̄ superius pcepit: ex quo nos plurimū dicit debere naturæ: quæ effecit: ut q̄ utilia sunt: delectēt ēt quod uerum fiet naturæ opa intuēti. Gra debet: ut ei grati simus: & debeamus. Volūtate auditoris. Quoniā auditor optima delectatur pronuntiatiōe: & illam probat. Vtile est: primū repetit pceptū: & hoc. s. delectat auditorem: ut clamor inutilis ē oratoris & auditori plurimū displicet. Interualla: secundum præceptum. Concinniores: aptiores: consonantiores: & magis cōgruas. Conseruat: tertium pceptum de uariatione. Retinet: docentur enim sermōe & mouentur: clamore incitantur ad indignationem. Acuta: quartū præceptum. Ad muliebrē uoci. leui enim ex cā uociferati femina consueuit: unde illud est: & femineo ululatu tecta replent. In extrema. quītum præceptum. Cōtinens: æqualis te uno spiritu prolata. Remedio est uoci. uocis firmitudinē cōseruat. Quoniam res. concludit & transitione utitur.

teriæ cōticendo requiescūt: & cōtinuū clamorē omittere & ad sermonē redire oportet piter. Cōmutatiōis. n. faciūt ut nullo genere uocis effuso in omni uoce integri simus: & acutas uocis exclamatiōes uitare debemus: Ictus eni fit & uulnerātur arteriæ acuta atq; extenuata nimis acclamatiōe: & siquis splēdor est uocis cōsumit uno clamore uniuersus & uno spū cōtinet multa dicere cōuenit in extrema oratiōe: fauces enim calefiunt & arteriæ cōplent: & uox quæ uarie tractata est reducit in quendā sonū æquabilem atque constātem. Quia uero sæpe rerū naturæ gratia quædā iure debetur: uelut accidit in hac re. nam hoc diximus ad uocē seruādā prodesse idem attinet ad suauitatē pronuntiatiōis: ut quod natura uoci prosit idē uolūtate auditoris probetur. utile est ad firmitudinē uocis sedata uox in pricipio. Quid eni insuauius q̄ clamor in exordio cāæ: interualla uocē cōfirmāt eadem sententias cōcinniores diuisiōe reddūt & auditori spatiū cogitādi reliquūt. cōseruat uocē cōtinui clamoris remissio: & auditorē quidē maxime delectat uarietas: & sermōe aium ei⁹ retinet & exuscitat clamore acuta exclamatio uocē & fauces uulnerat: eadē lædit auditorē. Hēt eni quiddā illiberale & ad muliebrē poti⁹ uociferationē q̄ ad uirilē dignitatē in dicendo accōmodatū. in extrema oratione cōtinens uox remedio est uoci. Quid hæc eadē nōne aium uehemētissime calefacit auditoris in totius cōclusione causæ: Quoniā igitur res eadem uocis firmitudini & pnunciationis suauitati psunt: de utraque re simul erit i præsentia dictū: de firmitudine quæ uisa sunt: & de suauitate que cōiuncta fuerunt: cetera suo loco post dicemus.

De uocis mollitudine.

Mollitudo igitur uocis quoniam oīs ad rhetoris præceptionē ptinet diligētius nobis considerāda ē. Eā diuidim⁹ in sermonē cōtētionē

Mollitudo uocis &c. De uocis firmitudine quæ &si ratione declamationis ad augetur & cōseruatur: maxime tamen natura comparatur: breuiter præcepta dedit. Mollitudinem nune aggredit quam sola facit disciplina & exercitatio. Cumq; tota ut inquit ad præceptionem rhetoris ptine:

at:& prolixe:& diligenter de ea loquitur.in tres autem diuidit partes:singulas diffinit:& rursus in partes alias diuidit:quarum omniū quod officiū debeat esse:ostendit.Apta aūt pronūciatio est:quæ his de quibus dicimus accōmodatur:quod maxima ex parte præstant ipsi motus animoꝝ quorum alii ueri sunt: alii ficti & imitati:ueri naturaliter erumpunt:ut dolentium:irascentium:indignantium:sed carent arte: & ii disciplina sunt ac ratione formandi.Qui effingūtur in imitatione artem habent: sed carēt natura: ideoq; in his primū est bene affici:& cōcipere imagines rerum:& tāquā ueris moueri.sic uelut media uox

& amplificationem. sermo est oratio remissa & finita quotidianæ locutioni.cōtentio est oratio acris ad cōfirmādum et confutādum accōmodata.amplificatio est oratio quæ aut in iracundiā inducit:aut ad misericordiā trahit auditoris animū.sermo diuiditur in partes quatuor:dignitatē:demōstrationē: narrationem: iocationē.dignitas est oratio cum aliqua grauitate & uocis remissione.demōstratio est quæ docet remissa uoce qūo qd fieri potuerit aut nō potuerit. Narratio est reꝝ gestaꝝ expositio.Iocatio est oro quæ ex aliq̄ re

quem habitū a nobis acceperit:hunc indicum animis dabit.est enim mētis index: & uelut exemplar:ac totidem quot illa mutatiōes habet.Auctor Quintilianus. In hoc ergo maxima difficultas uersatur: ut uocē pro materiæ qualitate uariemus.Nō enim una atq; eadē omnibus congruit materiis. Et alibi leta:alibi mesta:hic erecta atq; aspera:illic leui & remissa utendū est:ut idoneis patebit exemplis. Ad rhetoris præceptionem. Nam uocē pro materia uariare rhetor docet:rationibus ostēdens:aliter leta: aliter tristia pronunciati oportere. Alia in laudationibus:gratiarū actione:exhortatione:alia in funebribus orationibus: con solationibus uoce utendum esse: & Oratius ait in arte poetica Telephus & peleus cū paup & exul uterq;:proiicit ampullas:& sexquipedalia uerba. Si curat cor spectantis tetigisse querela. Sermo.quid sit sermo diffinit:& ueluti quotidianam dicit esse locutionē:Cum & oratio quotidianis atq; usitatis uerbis constat:& uoce q̄ maxime moderata effertur:unde æditi ab Oratio flacco satyrarum libri sermones inscribuntur: q̄ uerbis pene uulgaribus illic poeta utitur & serpere humi:qd ipsa exigit materia:uidetur.Quid enim illa oratione ī ipso statim principio remissius!Quid apertius!qui fit Mœcenas:ut nemo quā sibi sortē:seu ratio dederit:seu sors obiecerit:illa cōtentus uiuat.Laudant diuersa sequētes &c̄.Cōuenit sermo exordio præcipue:narrationi & diuisioni:ubi remissa uoce utendū est. Quod fecisse Ciceronē in pulcherrima pro.A.Licinio archia oratione certum est cum tam timido & submisso pⁱncipio formata sit.Siquid est in me ingenii iudices quod sentio q̄ sit exiguum:aut si qua exercitatio dicendi in qua me non inficior mediocriter esse uersatum &c̄.

Cōtentio.hac argumēta nostra cohfirmamus:& aduersariorum refellimus:cum acri: intensa:ac uehementi uoce utimur.Contendere enim:uocem intēdere est.Quod in iudicialibus causis: Cicero facit.Et ilioneus acri & erecta uoce uersus illos apud Virgi.pronuntiasse uisus est.Quod genus hoc hominum! Quæue hunc tam barbara morem.permittit patria!hospitio prohibemur harenæ bella cient: primam que uetant cōsistere terra. Amplificatio.hac in cōclusionibus præcipue utimur. Cum aut ad iram auditorem aduersarii crimē amplificantes impellimus:aut ad misericordiam cōmouemus:quarum rerū posita superius exempla sunt:cum de conclusionibus ageretur.contētio & amplificatio in eo cōueniunt:qd utraq; erectam:& intensam uocem postulant:effectibus differunt per quos describuntur. Sermo &c̄.A sermone incipit:& in quatuor partes diuidit. Dignitas:hæc exordiis præcipue cōuenit:& adhortationibus admonitionibusq; ac ꝑsuasionibus:in q̄bus grauitas req̄ritur dicētis:& uocis remissio ac lenitas: Omnes præterea pollicitationes:nisi amantissi fuerint.idē postulare uident dignitas uero propterea appellatur:q̄ oniā sic pronunciata oratio suā obtinet dignitatem:pœni ita ab illioneo admonent:timendos deos esse:ut quicūq; legit:non possit non sedata & remissa uoce uti.Si genus humanum & mortalia temnitis arma.At sperate deos memores fandi:atq; nefandi.Quāta dido uocis lenitate troianos hortata ne timerent uidetur:cū ait.ponite corde metum teucri.secludite curas. Quāta item grauitate missuram qui æneam quærant:pollicetur!Equidem per littora certos dimittam:& lybiæ lustrare extrema iubebo. Si q̄bus eiectus terris aut urbibus errat.quid in orationū suaꝝ exordiis quid in earum singulis partibus cicero egerit:nihil attinet dicere:nemo enī est tam rudis qui miram legens illius agētis modestiā & grauitatē sibi ante oculos nō proponat. Demōstratio &c̄.quæ narrationi cōuenit:a qua differt:quoniam omnis demōstratio narratio est:sed nō ecōtra.Narratio enim nō ita sigillatim rem exponit: ut demonstratio quæ ante oculos collocat auditorum uel quomodo gestuꝫ aliqd sit uel quomō geri debuerit:hac demonstratione uerrem accusans frequēter uisus ē Cicero.porris uero ipsius familiaris ꝑcipue est. Narratio.Hæc grauitatem postulat:& uocis uarietatē.pro rerū quæ exponsitur diuersitate.uenus apud Virgilium graui oratione & remissa usa est uoce.cum ait.Huic cōiunx sicheus erat:ditissimus agri phœnicū. & magno miseræ dilectus amore:cui pater intactam dederat:primisq; iugarat omnibus.hic uocem sustulit dicens. Sed regna tyri Germanus habebat pygmalion: Scelere ante alios immanior omnes.

Quos inter medius uenit furor.Hic in remissam ac flebilem uocem cecidit.ille Sicheum:impius ante aras atq; auri cæcus amore clam ferro incautum superat. Iocatio.cū defessus fuerit audiendo auditoris

animus: uel iudicis iocosa aliqua & delectabili oratione recreandus est: ut libro primo præcipit Cicero. Sed risus prudens ac liberalis debet esse: non solutus. Quoniã ut catullus ait risu soluto nihil ineptius: stultorũ est effuso risu concuti in quoq̃ ore ut in prouerbio est abũdat risus. Verisimili re. si uera uti narratione nõ poterimus: utemur uerisimili. Cicero in uetrem tum uera tũ uerisimilia multa narrat iocosa: quæ risu prudẽti & liberali pronũciata ab eo certo scimus. Prudẽtem: qui prudẽtes decet. Liberalẽ. libero homine dignũ: nõ histrionicũ ac seruile. Cõtẽtio. sermonis partes diffinitæ sunt: nũc cõtentionis diffiniuntur. Continuatio. per hanc multa sub uno quasi spiritu efferũtur: quod in cõfutatiõe orator facit: cũ argumẽta argumẽtis ingerit: qualis illa Virgilii est: At nõ ille satũ quo te mentiris achilles. talis in hoste fuit priamo: sed iura fidemq̃ supplicis erubuit meq̃ in mea regna remãsit. Ci. in oratione pro. L. sylla in torquatũ aduersariuꝫ a quo rex cõtumeliose appellabatur cõuersus: hac cõtinuatione uerborũ celeri & clamosa sic usus uidet. quid si hoc nõ postulo! si ille labor meus pristinus: si sollicitudo: si officia: si operæ: si uigiliæ deseruiũt amicis: præsto sunt oĩbus: si neq̃ amici in foro requirunt studiũ meũ: neq̃ respu. in curia: si me non modo nõ rerꝫ gestarꝫ uacatio: sed neq̃ honorum neq̃ ætatis excusatio uindicar a labore: si uoluntas mea: si industria: si domus: si animus: si aures patent oĩbus: si mihi ne ad ea quidem quæ pro salute omniũ gessi recordãda & cogitanda quicq̃ relinq̃tur temporis: tandem hoc regium appellabitur! Item ĩ oratione pro Qu. ligario: qd enĩ tubero tuus ille districtus in acie pharsalica gladius agebat! Cuius latus ille mucro petebat: qui sensus erat armorũ tuorũ: quæ tua mens oculi manus: ardor animi: quid cupiebas: qd optabas: nõ ne eiusmodi hæ orationes sunt: ut uel inuitis nobis celerrime pronunciari oporteat! Distributio hæc a cõtinuatione in hoc differt q̃ nullis in illa utimur interuallis: cũ in hac raris utamur & breuibus. Voce uti acuta & intensa tum in hac tum in illa solemus. hac distributione Lacoohon apud Virgiliũ usus cognoscitur: cũ ait. Creditis auectos hostes! aut ulla putatis. Dona carere dolis danaum! Sic notus Vlysses! Cohortatio &c. hac in cõfirmatione & cõfutatione præcipue utimur: cũ aduersarii crimẽ amplificantes ad iram indignationemq̃ auditorẽ cõcitamus. Quod facere apud Virg. uenus uidet dicens: Sed regna tyri germanus habebat pygmalion. Scelere ante alios imanior omnis. Quos inter medius uenit furor: Ille sicheum impius ante aras atq̃ auri cæcus amore clam ferro incautũ superat. Cõquestio. Hac in cõclusione utimur: cũ rei incõmoda amplificamus: & ad misericordiam auditores cõmouemus. hoc. Si nõ apud Virgi. utitur: cũ ait. Heu quæ me tellus quæ me æquora possunt accipere: aut quid iã misero mihi deniq̃ restat: cui neq̃ apud usq̃ locus insup ipsi Dardanidæ infensi poenas cũ sanguine poscũt. Quoniã igitur quæ dicta sunt colligit & dicẽda proponit. Tres partes sermonẽ: cõtentionẽ: amplificationẽ. Hæ in octo partes: sermo in tres. dignitatem. demonstrationẽ. narrationẽ. Cõtentio in cõtinuationẽ: & distributionẽ. Amplificatio in cohortationem: & conquestionẽ. Sermo cũ &c. a partibus incipit sermonis & a dignitate prius: in qua cũ sermo est: graui uoce utendũ esse dicit: quæ fauces quidem impleat: sedatissima tamẽ & depressissima sit. Seruari hoc præcipue in exordiis cõuenit quæ nihil minus decet q̃ clamor: ut supra quoq̃ ostẽsum est. Plenis faucib⁹: per quas a pulmone spũs egredit: quo aerẽ feriẽte uox fit: qs dubitet sũmũ dicẽdi magrm huiusmodi uoce graui. s. & depssa ĩ illa insigni p sex. roscio amerino orone usum fuisse. Cũ sic exorsus ẽ. Credo ego uos iudices mirari qd sit qd cũ tot sũmi oratores hoĩesq̃ nobilissimi sedeãt: ego potissimũ surrexerim q neq̃ ætate neq̃ ĩgenio neq̃ auctoritate: sum cũ iis q sedeãt cõparãdus. Sedatissima: ut sua spõte egredi uideat. Depssissima: ut itonet qdẽ: sed minime ĩsurgat. Ab oratoria ꝯsuetudine. nã grauiter oratorẽ decet: q̃ & si tragoedus utit: modũ tñ excedit. plerũq̃. n. psonas agit: q̃ ab ĩferis excitate loquũtur: ut ad sum ab acherõtis ĩĩmo specu. & qs me nũc furor sede ab infausta abstrahit! Quæ uerba nõ plenis tñ faucibus sed horrẽda quoq̃ uoce & aspectu acri pronũcianda sunt. Cũ aũt est in demõstratiõe. hæc qd a narratione differat dictũ est: sic enim oĩa sigillatim narrat: ut ponere ante oculos uideat. ideoq̃ utendũ ait uoce attenuata: & crebris interuallis: ut mẽbrũ a mẽbro p uocis ĩterualla diuidat: qd illa Virg. postulare uĩ demõstratio. hæc dicẽs altaria ad ipsa tremẽtẽ traxit & ĩ multo lapsantẽ sãguine nati. Implicuit q̃ manu crines: dextraq̃ coruscũ. Extulit: & lateri capulo tenus abdidit ensem. Et diuisionib⁹. expositio est

uerisimili risum prudentẽ & liberalem mouere possit. Cõtentio diuiditur in continuationem & in distributionem. cõtinuatio est orationis enũciandæ acceleratio clamosa. distributio est in cõtentione oratio frequens cum raris & breuibus interuallis acri uociferatione. Amplificatio diuiditur in cohortationem & cõquestionẽ. Cohortatio est oratio quæ aliqđ peccatum amplificãs auditorẽ ad iracũdiã adducit. Cõquestio est oratio quæ incõmodorũ amplificatione aĩum & misericordiam pducit. Quoniã igitur mollitudo uocis in tres partes diuisa est: & hæc ipsæ ptes ĩ octo alias ptes distributæ sũt: quæ cuiusq̃ idonea pnũciatio sit demõstrandũ uidetur. Sermo cũ est ĩ dignitate plenis faucib⁹ q̃ sedatissima & depressissima uoce uti cõueniet: ita tamẽ ne ab oratoria consuetudine ad tragicam trãseamus: cũ autem in demonstratione uoce paululũ attenuata crebris interuallis & diuisionibus

eius qđ ait crebris interuallis. Inserere & interſecare.i.ut nō tm̄ narremus:ſed ī aīſq; quoq; auditorꝝ collocemus. Nō idē ſunt inſerere atq; īterſecare. Nā cōiūgere illud & īfigere ſignificat: ut unius plātæ ramuſculus plātæ alteri⁹ inſerit̄ ſtipiti:hoc uero īplicare ē:& ita rē rei cōnectere: ut nō minus cōtineat:q̄ cōtineat̄. Aſtronomi circulos quoſdā interſecare dicūt æquinoctialem & ab eo interſecari. Cū aūt erit &c̄. oſtēdit qd agendū ſit:cū in narratiōe ſermo fuerit. Vocū uarietate:ut uaria eſt narratio:ita uocū uarietate opus eſt:& mō remiſſa: mō ītēſa: mō mediocri uoce utēdū eſt. Si ſtrenue &c. Si prompte factū aliqd dicimus:

oportet uti:ut ipſa ꝓnūciatione eas res q̄s demōſtrabimus inſerere atq; īterſecare uideamur in aīs auditorum. Cum aūt ſermo in narratione eſt uocū uarietate opus eſt:ut quo quicq; pacto geſtū ſit:ita narrari uideatur. ſtrenue qđ uolum⁹ oñdere factū celeriuſcule dicemus:at illud ocioſe retardabimus. deīde mō acriter:tum clemēter:mœſte:hilariter in oēs ꝑtes cōmutabimus:ut uerba ita pronūciationē:ſiqua inciderint in narratiōe dicta rogata:reſponſa:ſiquæ admiratiōes de qbus nos narrabimus diligēter aīaduertemus: ut oīum ꝑſonarū ſenſus atq; aīos uoce exprimamus. ſin erit ſermo in iocatiōe:leuiter tremebūda uoce cū ꝑua ſignificatiōe riſus:ſine ulla ſuſpitione nimiæ cachīnationis leuiter oportebit a ſermōe ſerio torq̄re ad liberalē iocū uocē:cū aūt cōtendere oportebit: qm̄ id aut ꝑ cōtinuationē aut ꝑ diſtributionem faciendū eſt. In cōtinuatiōe adaucto mediocriter ſono uocis uerbis continuādis uocem quoq; iungere oportebit: & torquere ſonum & celeriter clamore uerba conficere ut uim uolubilē orōnis uociferatio conſequi poſſit. In diſtributione uocem ab imis faucibus exclamatione q̄clariſſima adhibere oportet:&. quātum ſpatii ꝑ ſingulas exclamatiōes ſi ſumpſerimus tātū inter ſingu-

adiuuate pronūciando debemus: & celeri⁹ q̄ cætera efferre: ſunt illud Virgi. Naues q̄ forte paratæ:corripiūt:onerātq; auro:portant̄ auari pygmaleonis opes pelago: dux femina facti. At aliud. qđ nō ita ſtrenue factum ſit. Retardāt &c. ꝓnūciādo ut mēbra leuat uili ſenſim demiſſa grabato ſollicitaq; manu tenebras explorat īertes:quos uerſus cū recitamus nō poſſum⁹ nō retardare uocē. Modo acriter. uehemēter:irate: cū q̄dam indignatione:ut ille ſicheum impius ante aras &c. Tum clemēter. leni & ſedata uoce qualē clementer aliqd factū poſtulat: ut o ſola infandos troiæ miſerata labores: quæ nos reliquias danaū. terræq; mariſq;. Oībus exhauſtos iam caſib⁹: oīum egenos urbe domos ſotias. Mœſte. ſi materia mœſta fuerit:ut ipſa:ſed ī ſomnis inhumati uenit imago cōiugis. ora modis attollēs pallida miris &c. Hilariter. ut attulit & nobis aliqñ optantib⁹ cetū auxiliū aduētūq; dei. Nā maximis armis tergemini nec gerionis ſpoliiſq; ſuꝑbus alcides aderat. Vt uerba. Aliis.n.uerbis ſtrenue:aliis tarde: aliis clemēter:aliis mœſte:aliis hilariter facta narrantur. Dicta. uel facetias accipe. uel q̄cūq; dicta fuerint ſimplr̄. In narrationibus aūt qd dixerit aliqs:qd interrogatus fuerit: qd r̄ñderit recitat̄. in qbus oībus uoce ipſa ꝑſona exprimēda eſt:ut nō is q narrat:ſed is de quo narrat̄:loq uideat̄. Si de eo ſermo eſt qui timide r̄ñderit:timiditas uoci ineſſe debet:& cōtra audacia:ſi audacter locutus eſt:ut o miſeri q̄ tanta inſania ciues creditis auectos hoſtes &c. Admirātes:ut ecce aūt gemini a tenedo trāq̄lla ꝑ alta horreſco referēs:īmēſis orbibus angues &c. Si erit ſermo in iocatione:docet q̄ pronūciatione utendū ſit:cū iocoſum aliqd recitat̄. Leniter tremebūda:ut uelle riſum cōtinere:ſed oīno nō poſſe uideamur:qđ feciſſe credimus. M. craſſum illū oratorē:qui cū ſerio aduerſus. C. Memmiū quē heredipetam appellabat; auaritiā obiiciens. multa dixiſſet. ueluti fabellā narrare occepit. cū largio quodā ꝑꝑ anum quādam diuitem cōtendiſſe & eo uſq; cōtentionē progreſſam eſſe:ut alter alterius brachiū morderet. Item cū terracinā ueniſſet & per oppidū deambularet:oībus parietibus uidiſſe inſcriptum. M.M.L.L.L. & cū queſiſſet ex ſene quodā quid illæ ſignificarent litteræ:reſponſum ab eo fuiſſe. Mordax memmius largiū lacertū lacerat. Nimiæ cachinationis. effuſi & īmoderati riſus:ideo iocoſa narrantes leuiter tremula uoce utimur:ne petulantes procaceſq; nimiū uideamur:& ſtulti qui & uoce admodū tremula ridētes ſunt:& toto corpore cōcutiuntur. Cum autem. docet quid in cōtentione agendum ſit:ſiue ea in continuatione: ſiue in diſtributione fuerit. In cōtinuatione:mediocriter ad augendū uocis ſonū dicit in cōtinuatiōe:ut paulatim uox inſurgat. Verbis cōtinuat &c̄. ut quēadmodū uerba uerbis cōnectuntur & cōfirmantur:ſic & uociferatio uociferationem celerrime conſectetur. Cōfingere uerba cum clamore:hoc eſt uerba excogitare in quibus clamor ineſſe uideatur. Vt uolubilem &c̄. ut uerbis pronūciatio accōmodetur:& ipſorū uim ac celeritatem uox ipſa imitari uideatur:ut Virgilii exemplo ſupra eſt oſtēſum. In diſtributione. docet quid in diſtributione ſeruandū ſit:& ab imis faucibus emittēdam uocē dicit. ſic aūt exclamandū ut exaudiri & percipi clariſſime uerba poſſint:tantū autem ſpatii in tacendo per ſingula interualla conſumendū:quantū in ſingulis exclamationibus conſumptum fuerit. Quod certe Cicero fecit. Cum ait:iterum me petit: iterum me aggreditur. Maior mihi moles. Mihi maius moliendum eſt facinus. Qui ſuſpitionem illam:

ciuium cõprimam. In amplificationibus.qd agendũ sit in amplificationibus nũc admonet & a cohortatiõe incipit:in q̃ qd seruan oporteat:oñdit. Voce attenuatissima.nõ humili:sed acuta:q̃ auditoꝝ aĩos penetret:qͣ usus Cicero nõ dubitaẽ:cũ ait.Dura mihi medius fidius & crudelis iam fortuna populi Ro. uidebat:q̃ tot ãnos illũ in hac rep.insultare uideret:& pateret:polluerat stupro sanctissimas religiones:senatus grauissima decreta pfregerat:pecunia se palã iudicibꝰ redemerat:uexarat ĩ tribunatu senatũ:oium ordinũ cõsensu pro salute reip.gesta resciderat.Me pria expulerat.bona diripuerat.domũ incẽderat. liberos cõiugem meã uexauerat.Cn.põpeio nefariũ bellũ indixerat:magistratuũ priuatorũq; cædes effecerat.domũ mei fratris incẽderat. Vastarat hetruriã.multos sedibꝰ ac fortunis eiecerat.Instabat.urgebat. capare ciꝰ amẽtiã ciuitas:italia:regna nõ poterãt. Clamore leui.moderato.nimia.n.uociferatio insanoꝝ oĩno uidet eẽ. Sono æq̃bili.Cõtinuato ĩ eadẽ uoce:ut una atq; eadẽ uox:sicut ceepit:desinat:& q̃ acuto sono cẽperit:nõ terminet in grauem. Cõmutationibus.ut pro qualitate uerboꝝ:& mẽbroꝝ oronis uox cõmutet:nõ q; eadẽ attenuatissima semp eẽ nõ debeat:sed ut nũc altius: nũc depressius efferat. Maxima celeritate: ut inter mẽbra & clausulas oronis fiãt gdẽ

la interualla spacii cõsumere iubemur:in ãplificationibus cũ cohortatione utemur uoce attenuatissima:clamore leui:sono æq̃bili:cõmutationibus crebris : maxima celeritate. In cõquestione utemur uoce depressa:inclinato sono:crebris interuallis:lõgis spatiis:magnis cõmutationibus . De figura uocis satis dictum est:nunc de corporis motu dicendum uidetur.

De motu corporis.

Motus corpis est gestus & uultus moderatio quædã quæ ,pnũciãti cõuenit.& ,pbabiliora reddit ea q̃ ,pnũciãtur.cõuenit igiẽ in uultu

interualla:sed breuissima & singula mẽbra ac clausulæ q̃ celerrime pferanẽ. In cõquæstione.Quid agendum in cõquestione fit ostendit. Voce depressa.humili & minime erecta ut præ dolore uix loqui posse uideamur. Inclinato. Sono.nõ acuto & sublimi:sed ueluti ĩ unũ descẽdẽte. Crebris interuallis:ut sæpe residat uox:& sileaẽ:sed longis spatiis.Magnis cõmutationibus:ut modo plus:modo minus uox insurgat.depressa tamen & inclinato sono semp sit.Quæ oĩa seruasse Ciceronẽ in diuina illa pro milone per oratione:quis nõ sibi persuadeat?Quid iam restat?quid habeo?quid faciam,pro tuis ĩ me meritis?nisi ut eam fortunam quæcũq; erit tua ducam meam nõ recuso:nõ abnuo:uosq; obsecro iudices ut uestra beneficia quæ in me cõtulistis aut in huius salute augeatis:aut in eiusdem exitio occasura esse uideatis.

Motus corporis.Omnis actio:ut dictũ est:in duas diuidiẽ partes:uocem & gestũ:de uaria uocis figura iam præcepit:nũc gestũ aggrediẽ motũq; totius corporis:quẽ rebus & uoci accõmodemus necesse est:si auditores mouere:& ĩ uanos affectus agere uolumus:quãtum aũt habeat gestus in oratione mõmẽti:ud ex eo satis patere dicit Qu.quod pleraq; esse citra uerba significat:cum nõ manus solũ sed nutus etiã nostrã declaret uoluntatẽ:& in mutis pro sermone sit:& salutatio frequẽter sine uoce intelligatur.De gestu igiẽ qui fm octo,ante dictas mollitudinis ptes uariandus est : iam præcipit:prius aũt qd sit corporis motus diffinit. Gestus qui ex motu corporis cõstat:facie excepta . Et uultus.facies,in hoĩe eadem semp est:uultus mutatur:qui a uolẽdo dr:qualitatẽ aũt faciei significat: quã pro animi sumit affectu.Cicero lib.de legibus:tum is q dr uultus:qui in nullo eẽ aĩali præter hoĩem põt: indicat mores animi.Cuius uim græci norunt:nomẽ oĩno nõ habẽt. Probabiliora. dñatur.n.maxime uultus:ut Quintilia.ait.Hoc supplices:hoc minaces:hoc blandi:hoc tristes: hoc hilares:hoc erecti : hoc submissi sumus.hoc pẽdent hoĩes:hũc intuentur:hunc spectãt:& ante q̃ dicamus hoc quosdã amamus. hoc odimus.hoc plurima itelligimus.hic est semp pro oĩbus uerbis.qd̃ si uultus a dicẽte dissentiat: & tristitia dicamus hilares:affirmemus aliqua renuẽtes:nõ auctoritas mõ uerbis:sed et fides desit.Et Oratius ait.Tristia mœstũ uultũ uerba decent:iratum plena minarũ ludẽtẽ lasciua:seueꝝ seria dictu idẽ.si uis me flere:dolendũ est primũ ipsi tibi &c̃. Iure optimo igiẽ uultus moderatio pcipue hic a Cice.cõmẽdaẽ. Cõuenit eni &c.Generale præceptũ prius tradit:ad spẽalia deinde cõuertiẽ.duo igitur seruãda in uultu dicit: pudorẽ & acrimoniã:ut neq; ĩ uerecũdiæ nimis dicamus:sed uehemẽtia quæ modũ tamẽ nõ excedat:utamur:cũ res postulat.duo item in gestu uitanda admonet:uenustatẽ:ac turpitudinẽ:ut neq; modestus nimiũ ac speciosus sit gestus:qualis histrionũ qui matronas agunt.cõsueuit esse:neq; nimiũ neprus ac rusticus:qualis mechanicoꝝ & operarioꝝ est:qui manuũ labore uictũ queritãt.Mediocritas igiẽ in utroq; uultu.s.& gestu seruanda est.Quinti.quoq; auctore caput artis est decere qd̃ facias:idẽ ait Norit se quisq; nec tantũ ex cõibus præceptis sed etiã ex natura sua capiat cõsiliũ formãdæ actionis & tegnare maxime modũ:& ita temperandã actionẽ:ne dum actons captamus elegantiã:perdamus uiri boni:& grauis auctoritatem. Pudorem uerecũdiam. Acrimoniã uehemẽtiam:ac seueritatẽ quandã:cũ pudore cõmixtã. Ambo enĩ hæc simul cõuenit in uultu eẽ. Nec uenustatẽ &c.ne sponsitas quædã nimia ad fastidiũ usq; spectantiũ accedat:si oẽs prosequamur argutias & gesticulationes. Turpitudinẽ ineptias: & rusticitatẽ: ut illis utamur uitiis quæ libro nouo institutionũ oratoriaꝝ Fabius notat. Histriões:q nimia & odiosa utuntur uenustate:dum affectibus singulis plurimum inseruiũt.Aliud autem comedia sapit: aliud ora-

tio:quæ nimiũ cõdita esse nõ debet:cum actione cõstet:nõ imitatione: ut Quintilianus ait. Ad easdem igitur partes &c̃. Quidoqdem uultus & corporis motus ꝓbabiliora reddunt:q̃ dicũtur mediocritate ser uata:spãlia de illis pcepta subiũgit:& quo pacto ptibus in quas distributa uox fuit accõmodenť:ostdit. Motus corporis.qui gestũ & uultũ cõplectitur.Nã si erit sermo:si ingt in dignitate sermo erit: sue stigio stare oratore oportebit:& leni ac moderato dextræ motu loq.stare aũt inuestigio est nõ adequatis uti ip pedibus promoto ac porrecto paulũ pede altero:ita ut impares sint pedes: & passus fieri uideať: in eodẽ loco consistere:minimeq; corpore cõmoue

pudorẽ & acrimoniã esse: i gestu uenustate cõspicuã: nec turpitudinẽ esse:ne aut histriões aut opatii uidea mur esse. Ad easdẽ igr̃ ptes in q̃s uox ẽ distributa:mo tus quoq; corpis ratio uideť esse accõmodãda. Nã si erit sermo i dignitate stãtes i uestigio leui dextræ mo tu loq oportebit hilaritate:tristitia:mediocritate uul tus ad sm̃onis sniãs accõmodata. Sin erit in demon stratiõe sermo paululũ corpus a ceruicib⁹ dimittem⁹. Nã hoc ẽ a natura datũ ut q̃proxĩe tũ uultũ:tũ manũ admoueamus ad auditores:si quã rẽ docere eos & ue hementer istigare uelim⁹.sin erit i narratõe sermo:idẽ motus poterit idoneus esse q paulo ante demonstra batur i dignitate.sin in iocatiõe uultu quãdã debem⁹ hilaritatẽ significare sine cõmutatiõe gestus.sin cõdẽ nemus p cõtinuatione3:brachio celeri:mobili uultu acri aspectu utemur.sin cõtentio fiet p distributionẽ celeri porrectione brachii:ambulatione pedis dextri rara supplosiõe:acri & defixo aspectu uti oportet sin utemur amplificatione p cohortationem paulo tar diore:& cõsideratiore gestu cõueniet uti similib⁹ cæ teris rebus atq; in cõtentione p continuationem.sin utemur amplificatiõe p cõquestiõe3 fœmineo plãgo

ri.Quintilianus dextrũ pedem preferendũ esse ingt a leua iudicis sedẽtis:quia ex altera parte multi gestus necesse est i sinistrũ eant: ut ad iudicem spectent. Leui dextræ motu. ne operarii uideamur eẽ. Manuũ gestus ne cessarius est:sine quo inanẽ ac truncã actio nem Quintilianus dicit eẽ.Nã cæteræ par tes loquẽtem adiuuãt. Manus uero ipsæ pe ne loquũtur.idem auctor gestũ illum uere cũdæ orationi dicit eẽ aptissimũ:quo qua tuor primis leuiter in summũ coeuntibus digitis non procul ab ore aut pectore referť ad os manus.Et deĩde prona ac paulũ pro lata laxatur.Et hoc mõ cepisse Demosthenẽ credit in principio pro Ctesiphõte timido submissoq;:sic itẽ formatã Ciceronis manũ dum pro Archia diceret:siqd est in me inge nii iudices &c̃. Hilaritate:ut si hilaris res sit hilari uultu proferať:si tristis:tristi. Medio critate:ut modus assit:& nihil fiat nimis. Sin erit i demõstratiõe.Cũ res demonstra tur:& auditorꝫ oculis subiicit. Paulũ cor pus a ceruicibus demittemus.hoc est quasi corpus a ceruicibus seiũgemus:cũ ipsum re trahemus:caput in auditorẽ imittẽtes atq; inclinãtes.Nam hoc est a natura datũ. Ra tionem reddit q̃re caput a ceruicib⁹ dimit tendum sit:q̃m natura hoc oĩbus datũ est: ut qui docere uolũt:caput & manus i audi tores dirigant:& hoc modo proxime ad eos accedãt.Modeste tamẽ hoc quoq; faciendũ est: ne inuadere nõ docere qui audiũt uideamur:quod uitiũ in primis deforme est:& a Quintiliano rep̃hendiť. Instiga re.ad iram & indignationem cõcitare quod tũc præcipue fit:cũ scelus aduersariorũ per demõstrationem ante oculos ponitur auditorũ. Sin erit in narratione.in narratione standũ dicit esse inuestigio: & leui dextræ motu sicut in dignitate loquẽdũ quo gestu usum credimus Ciceronẽ ipsum cũ ita narrat.p.Clo dius cũ statuisset oĩ scelere in ptura uexare rẽpu.&c̃. Si in iocatiõe:cũ iocosum aliqd a nobis diciť: illud custodiamus oportet:ut toto corpore imoti permaneamus:& tantũ hilari ac ridibũdo uultu simus:tur pe enim est:risu toto corpe agitari:hoc seruasse crassum nõ ambigimus cũ fictam in Memmiũ fabellã re citauit. Sin cõtẽdemus:qd in cõtẽtione agẽdũ sit:monet & celeri brachii ac faciei motu seueroq; aspe ctu utẽdũ ait. Nec ab re.Hoc.n.uerborꝫ certamẽ tantã habere solet uim atq; acrimoniã ut pars a uera pu gna abesse uideať:quis nõ uel secũ illos Virg.uersus legẽs hæc efficit:At nõ ille satũ quo te mẽtiris achil les talis in hoste fuit priamo &c̃.Si cõtẽtio fiet &c̃.In cõuẽtione p distributionẽ interuallis utimur uocis ideoq; p singula mẽbra porrigendũ brachiũ dicit:& dextro pede in ambulandũ:supplodẽdũq;:qd fecis se Ciceronẽ arbitramur:cũ ait:iterũ me petit &c̃. In ambulatione pedis:qd modeste tamẽ & raro facien dum est:ne si crebro discursauerimus tale aliqd in nos dicať:quale a Flauio uirginio rhetore in quẽdam eius tẽporis antisophistã manasse diciť:de quo q crebro excurrisset:& in ambulasset:interrogauit:quot milia passuũ declamasset. Pedis dextri:qui sẽp porrigiť ut i sinistro latere gestus fiat:in dextro qd fieri uix unq̃ solet:nec quẽq̃ alium uetei q̃ Demetriũ decuit:ait Quintilianus. Supplosiõe.moderata pedis pulsatione:quæ auctore Quinti.ut loco oportuna est in cõtẽtionibus aut incipendis aut finiendis ita crebra inepta est:& definit iudicẽ in se cõuertere. Defixo ut imotis oculis aduersariũ intueamur: qd ira ti facere solent. Si utemur amplificatione.Eadem inqt oĩa amplificationi cõuenire quæ per cohortatio nem fit:quæ contẽtioni cõueniunt per continuationem factæ nisi quod in cohortatione gestus tardior paulo & consideratior debet esse. Paulo tardior. quod Cice.seruauit cum ait polluerat stupro &c̃. Sin utemur amplificatione per conquæstionem.quid agendũ sit in cõquæstione admonet. Feminco plan ctu:ut nũc pectus:nũc caput pulsemus:qd seruasse Ciceronem qs nõ uidet:cum ait. quid iam restat &c̃.

Femineum aũt plangorẽ dicit:qm̃ earũ eſt pectus plangere:& ora in dolore nõ uirorum. Vnde lydii cũ defunctos lugebant:ueſtẽ induebanẽ muliebrẽ. Sedato:ut dolẽtis nõ furioſi uideaẽ eſſe. Conſtanti.ut uerus:nõ fictus dolor eſſe credaẽ. Non ſum neſcius &c̃.quadã utitur excuſatione nõ ignorare ſe dicens quantã & quã arduam rem aggreſſus ſit:qui de motu corporis & figura uocis ſcribere auſus ſit: qđ difficillimũ iudicaẽ:& nõ propterea egiſſe hoc qđ fieri cõmode poſſe arbitrareẽ:ſed hoc qđ fecit: nõ utile futurũ exiſtimaſſe:ut multi qui tres tm̃ partes rhetorices eſſe uoluerunt inuentionẽ:diſpoſitionẽ:elocutionem:qm̃ memoria & pronunciatio a natura ſint:& tradi a rethore non poſſint. Satis cõmode:qm̃ & ſi artificio iuuatur in natura tm̃ poſita eſt actio. Admonere ueluti quãdã deguſtationẽ facere:ut cætera quæ nõ præcipiũtur exercitatione lector cõparet. Hoc tm̃ &c̃.pnunciationẽ maxime laudat. Quæ ſi bona fuerit:fidẽ actioni comparabit.efficiet.n.ut uera eſſe credanẽ quæ dicenẽ.idem & quintilianus ait. Nũc ad theſaurum &c̃. poſtq̃ de pnũciatione ſatis dixiſſe uiſus eſt: ad memoriã tranſit:quã inuentorũ theſaurum atq; oĩum partiũ rethorices cuſtodẽ iure optimo appellat.cæteræ.n.partes hoc ueluti ſpiritu cõtinentur:ut Quinti.ait:& oĩs diſciplina memoria conſtat:fruſtraq; docemur:ſi quicqd audimus præterfluat: unde & ſic diffiniuit cicero:memoria ẽ firma animi rerũ uerboꝝ & diſpõnis pceptio:ab alio ſic deſcribitur.Memoria eſt uelox animi & firma perceptio:cuius facultatẽ fouet exercitatio lectionis enarrationiſq; intẽtio: ſtili cura:redditio ſolicita:& diligens:& iteratio atq; repetitio frequens Cicero lib.ſecundo de oratore quãtus eius fructus ſit:quãta utilitas apertiſſime declarat.

Memoria utrũ habeat &c̃.Queſtionem pponit anteq̃ ad memoriæ præcepta deſcendat:utrũ aliqd artificii habeat an oĩs a natura proficiſcatur qđ indiſcuſſum relinquit:& cur relinquat rationem ſubiciat:magis idoneo tpe dictuũ pollicens. Vtrũ habeat aliquid artificii.Quidã.n.ut Quinti.ait:naturæ modo munus eam eſſe exiſtimarũt:eſt aũt in ea nõ dubie plurimũ:ſed ipſa excolendo ſicut alia plura augetur. Aliud dicẽdi &c̃.cũ de oratore ſcribemus. In quo libro.Quare cõfiteor equidem inqt:huius boni naturã eſſe principẽ:ſicut eaꝝ rerũ de qbus ante locutus ſum oĩum.Sed hæc ars tota dicẽdi:ſiue artis imago qdã:& ſiĩitudo ẽ:hẽt hãc uim:nõ ut totũ aliqd cui⁹ in ĩgeniis nr̃is pars nulla ſit pariat: & procreet:uerũ ut ea quæ ſunt orta iã in nobis & pcreata:educet atq; cõfirmet:& certe initia artiũ oĩum a natura proficiſcũtur:cætera exercitatio cõparat:artẽ aũt memoriæ primũ oſtẽdiſſe Simonidem chiũ ferũt: uulgata illa fabula quã Ci.lib.de oratore ſecũdo.Quintilia.lib.xi.inſtitutionũ oratoriaꝝ ſcribit:cognitũ aũt eſt:& apte cõpræhẽſum ex illo ſimonidis facto:cũ quo qſq; loco obtritoꝝ cubuiſſet: oñdit ordinẽ eẽ q pcipue memoriæ lumẽ afferat:quãtũ aũt natura ſtudioq; memoria ualeat:p multi ex ueterib⁹ teſtes ſũt ut Themiſtocles quẽ unũ intra annũ optime locutũ perſiæ cõſtat:& aliquãdo dixiſſe obliuionis artem q̃ memoriæ malle. Itẽ Mithridates cui duas & uiginti linguas quot nationib⁹ imparet:tradiẽ notas fuiſſe. Cyrũ qdem perſarũ regem oĩum militũ ſuoꝝ traditũ eſt tenuiſſe noĩa fuere aũt ſupra cẽtũmilia. Cineas pyrrhi epirotaꝝ regis legatus ad ſenatũ cũ ille pro tarentinis bellum gereret:miſſus:oĩum ſenatoꝝ atq; equitum uno die noĩa perdidicit:& obuiũ quẽq; ſuo noĩe ſalutauit.L.ſcipio aſiaticus Scipionis maioris frater:uniuerſi populi romani noĩa tenebat.Carneades & ſceptius Metrodorus tanq̃ litteris in æra ſic ſe aiebãt imaginibus in his locis quos haberẽt:quæ meminiſſe uellẽt pſcribere. multos prætereo ut Craſſum illũ diuitẽ & luculũ quos admirabili & ppe diuina memoria fuiſſe conſtat. Ipſe teſtis ſum: qm̃ ſæpe dum fieret ſterfui:nõnullos ætate nr̃a auditos quãlibet multos uerſus prinus reddidiſſe:qđ ueteres græci in theodeſte admirati ſunt. Artem:quæ in regulis poſita eſt:& libris digeſta. Præceptionẽ:quæ ẽ dũ a præceptore ars tradiẽ:põt igitur ars eſſe ſine præcepnõe dum nõ tradiẽ:ſed nõ in diuerſum. Placet nobis eſſe artificium:hoc eſt arte & præceptione cõſumari memoriã. Cuiuſmodi ſit &c̃. hoc eſt q̃ de artificioſa memoria præcepta tradantur. Sunt igitur duæ Quãdoquidẽ placet nobis plurimũ in memoria artẽ ualere:duas dicimus memorias eẽ:naturalẽ & artificioſam. Naturalis eſt ea q̃ nr̃is aĩs inſita &c̃. Natura:ut

re & capitis ictu nõnũq̃ ſedato & cõſtanti geſtu mœſto & cõturbato uultu uti oportebit. Nõ ſum neſci⁹ qũãtum ſuſceperim negocii qui motus corpis exprimere uerbis:& imitari ſcriptura conatus ſum uoces. Veꝝ nec hoc cõfiſus ſum poſſe fieri:ut de his reb⁹ ſatis cõmode ſcribi poſſet: nec ſi id fieri nõ põt hoc qđ feci fore inutile putabam:propterea qđ hic admonere uoluimus quod oporteret:reliqua trademus exercitationi.Hoc ſcire tamẽ oportet pronunciationẽ bonam eo proficere ut res ex animo agi uideatur. Nũc ad theſaurũ inuentorum atq; omnium partium rhetoricæ cuſtodem memoriam tranſeamus.

¶ De memoria.

Memoria utrũ hẽat quiddã artificii an oĩs a natura proficiſcaẽ aliud dicẽdi tp̃s idoneũ dabitur.Nũc perinde atq; cõſtet in hac re multũ ualere artẽ & præceptionẽ:ita de ea re loq̃mur.Placet enĩ nobis eẽ artificiũ memoriæ:q̃re placeat alias oſtẽdemus in p̃ſentia cuiuſmodi ſit ea apiemus.Sũt igiẽ duæ memoriæ:una naturalis:altera artificioſa. Naturalis eſt ea q̃ noſtris aĩs inſita eſt:& ſine multa cogita

tione nata. Artificiosa est ea quam cōfirmat inductio quædā & rō præceptiōis. Sed qa rebus in cæteris ingenii bonitas imitat̃ sæpe doctrinã: ars porro naturæ cōmoda cōfirmat & auget. Ita fit in hac re: ut nō nunquā naturalis memoria si cui data est egregia: similis sit huic artificiosæ. porro hæc artificiosa naturæ commoda retinet & amplificat rōne doctrinæ. Quapropter naturalis memoria pceptiōe cōfirmāda est: ut sit egregia: & hæc q̄ doctrina dat̃: idiget igenii. Nec hoc magis aut minus in hac re: q̄ in cæteris artibus fit. ut ingenio. doctrina. pceptiōe. natura nitescat. Quare & illis q natura memores sūt. utilis hæc erit istitutio: quod tute paulo post poteris intelligere. & si illi freti suo igenio. nostro nō indigerēt. tñ iusta causa daret̃. quare his q minus igenii hñt adiumēto uelimus eē. Nunc de artificiosa memoria loquemur. Cōstat igit̃ artificiosa memoria ex locis & imaginibus. Locos appellamusq eos. breuiter. pfecte. insignite aut natura aut manu sunt absoluti. ut eos facile naturali memoria comprehēdere & amplecti queamus. ut ædes. intercolumnium. angulum. fornicem. & alia quæ his similia sunt. Imagines sunt formæ quædam & notæ

tura: ut philosophi diffiniunt: est principiū motus & qetis eius in quo per se est: duplex aūt esse dicit̃: uniuersalis & particularis: uniuersalis uirtus est: in scientia rez diffusa: particularis uero uirtus est: quæ in pticulari aliquo diffusa est: ut uis reminiscendi in hoīe: quæ simul cū hoīe nata est: ut cū cogiter aliqd eius reminiscat̃ quod cogitat: cogitatio enim nã homini tributa est: sine qua ne ipsa qdem memoria est: qd enĩ meminisse possumus: nisi cogitemus? Quod in teneris animis manifestū est: qui qm̃ nō cogitant nec meminisse quidē solēt. Inductio. psuasio cū persuademus hoc uel illud fieri optimū esse. Ratio pceptiōis. qua plurimū memoria excitat̃ & cōfirmat̃: ut infra patebit. Sed qa in cæteris reb⁹. In omnibus inqt rebus sæpe cōtingit tãtam ingenii bonitatem esse: ut qui ea pditus est suapte natura doctrinã uideatur cōsecutus eius rei cuius nullã artē nouit: sed is si artē discit: nãlia commoda confirmat: & auget. idē & in memoria accidit: ut si cui egregia data sit: & artificiosæ similis: & retineat̃ rōne doctrinæ: & amplificet̃. In cæteris rebus: ut in eloquētia. Quidam. n. adeo a natura eloquētes producunt̃: ut sūmi esse oratores uideant̃: cū tñ nullã eloquētiæ artē pceperint. Egregia: ut illis: quos supra memorauim⁹. Quapropter &c. Quoniã ars naturã cōfirmat: & auget. Et naturalis inquit memoria artificiosa ut sit excellens: & artificiosa naturali indiget: ex quo ostēdit alterã sine altera esse nō posse. Nec hoc magis aut &c: Omnibus inquit in rebus idem contingit: ut natura artis egeat auxilio & contra. Quintilianus nihil dicit esse perfectum nisi ubi nã cura iuuat̃. Ingenio. ui nãliter animis insita. Natura pceptione: ergo alterū alterius auxilio indiget. Quare &c. qñ quidē ars naturã & artē natura adiuuat: utrisq̧ utilis futura ē pceptio nostra ait Cice. & iis qui memoria pstant: & illis q ea minus ualent. Quod si quis est inqt qui bonitate fretus ingenii nostra pceptione magnopere nō indiget iusta tñ causa est: ut de memoria præcipiamus: quo illos iuuemus: qui minus memoriæ habent. Suo ingenio. qm̃ naturali pstant memoria: cuius in cerebro sedem physici locãt: quorū aūt cerebrū calidæ & siccæ cōplexionis fuerit: illi magno sunt ingenio: cito oīa intelligūt: & apphendūt: contrariū in iis apparet: quoz cerebri cōplexio frigidæ est & humidæ cōplexionis: cui siccæ tñ est: is male apphendit & duro est ingenio. Constat igit̃: iustã esse cām cur de memoria pcepta traderet ostendit. Nunc eã duabus rebus locis. s. & imaginibus constare dicit: loci tanq̄ charta sunt: imagines tanq̄ litteræ locis p cera uel charta: imaginib⁹ p litteris utimur quēadmodū uero i modica charta multas scribere litteras. Ita in angustis locis multas imagines cōstituere nō possumus: opus ē ergo locos inueniamus amplos: ut magnū cōplecti imaginū numerū possint. Locos appellamus. Quit. quoq̧ loca cōcipiēda eē ait: q̄ maxime spatiosa: multa uarietate signata: ut domū magnã: & i multos deductã recessus: i eo qcqd nobile est aīo diligēter affigit̃: ut sine cūctatiōe ac mora ptes eius oēs cogitatio possit pcurrere. Idē ait. in opib⁹ publicis & urbiū ambitu: ac picturis qd in domo: fieri posse Cicero lib. ii. de oratore locis utendū pcipit: multis: illustribus: explicatis imodicis interuallis. Breuiter: ut nihil supsit & longa nimis ac spatiosa interualla nō sint: quo illic collocataz imagines statim queãt inueniri. Perfecte: ut nihil desit: ne si arcta nimiū loca fuerint: imaginū collocationi nō sufficiãt. Insignite. ut nō sint nimiū obscuri: aut nimiū plucidi: aut q magis placet: illustres sint & clari: q cito aīs nris pulchritudie sua occurrãt: qcqd. n. insigne ē & egregiū: id cogitatiōi q̄primū offert̃: ut magis eclypsis solis & lunæ q̄ ortus & occasus eoz recordamur: citi⁹ itē colūna sublimis & marmorea q̄ quis officina nobis occurrit. Aut nã. Sicut: mons antrū: scopulus: cōuallis. Aut manu. Sicut ædes theatrū: tēplū. Nãli memoria q̄ artificialis adiuuat. Aedes: cū duxerit aut nã aut manu absoluti: deīde locoz tñ qui manu absoluti sunt exēpla subiecerit: qd locoz genus magis ipse pbauerit cognoscit̃. Aedes. uel tēplū uel priuata domus. Intercolūniū. qd ē iter duas colūnas spatiū. Angulis: q ē ubi ex diuerso coacti pietes angustū locū efficiūt. Fornices arcus: ul testudies. Imagines. Idē &. Qu. ait. imagines notæ sunt qb⁹ ea q̄ discēda sunt notamus: his ut lib. ii. de oratore pcipitur utendū est ingētibus: acrib⁹ insignitis q̄ occurrere celeriter: quæq̧ pcurrere aīum possint: ut si de nauiga-

& simulacra eius rei quã meminisse uolumus qđ genus equi: leonis: aquilæ memoriam si uolemus hr̃e: imagines eoꝝ certis in locis collocare nos oportebit. Nũc cuiusmodi locos ĩuenire & quo pacto repire: & in locis imagines cõtineř oporteat ostẽdemus. Quẽadmoduʒ igitur qui litteras sciũt possũnt id quod dictatũ est scribere & recitare quod scripserunt: ita qui ĩ modica didicerunt possunt q̃đ audierunt in locis collocare. & ex his memoriter pronunciare. Loci.n. ceræ aut chartæ simillimi sunt. imagines litteris dispõ & collocatio imaginuʒ scripturæ pronunciatio lectiõi: Oportet igiť si uolum⁹ multa meninisse multos nobis locos cõpare: ut in multis locis multas imagines collocare possimus. Itẽ putamus oportere ex ordine hos locos habere nequãdo ꝑturbatiõe ordinis impediantur. secius quoto loco libebit. uel a superiore uel ab inferiore parte imagine sequi. ut ea quæ mandata locis erũt: edere & ꝓferre possimus. Nã ut si in ordine stantes notos q̃plures uidemus nihil nr̃a intersit. utrũ a sũmo an ab imo noïa eoꝝ dicere icipiamus. Itẽ in locis ex ordĩe collocatis eueniet. ut in quãlibet ꝑtẽ quoto quoquo loco libẽbit imaginib⁹ cõmõiti diceř possimus id qđ locis mandauerimus. Quare placet ex ordĩe locos cõparẽ & locos quos assumpserimus: egregie cõmoditerq; notare oportebit. ut ꝑpetuo no

tione dicendũ sit eius loco signũ Anchorã: si de bello spiculũ cõstituamus. Equi. illud scire nos cõuenit cõgruentes ei rei quã reminisci uolumus: ponendas esse in locis imagines: exẽpli gr̃a: si de equitibus aut equestri certamine dicendũ erit: equũ in loco collocamus. Si de rapto per aquilam Ganymede: aquilã si de cybelle: cuius a Leonibus currus trahebař leonẽ loco affigemus. De q̃bus reb⁹: locis. s. & imaginibus ꝓcepta mox traduně. Formæ: spẽs. Notæ: signa. Simulacra. similitudines. Forma ẽ hoïs uel alterius aïalis aut rei qualitas per quã homo uel quod uis animal cuius est aut res nobis ostendiř: ut per formã hoïs oïs homo: ꝑ formã bouis oïs bos. Nota est nõ forma rei aut q̃litas sed signũ quo appꝛhenso in rei alicuius notitiã descendiř: ut ꝑ fumũ q̃ñ ex infumibulo egrediř notitia habeř ignis: simulacrũ est ad similitudinẽ alicuius ꝑsonæ expꝛssum: & formatũ: ꝑ qđ nõ genus ut per formã sed spẽs repꝛsentař: ut ꝑ simulacrũ cæsaris: cæsar: q̃uis hæc usus confundere plerũq; solet. In certis locis: sunt.n. ut dixit imagines tanq̃ litteræ quas adiscere uolumus: q̃ in locis tanq̃ in chartis collocanř. Quẽadmodũ &c. Locos & imagines chartæ & litteris cõpat: & quẽadmodũ inq̃t qui litteras sciunt scribere audita possunt: eodẽ mõ qui locos sibi cõparãt: & in his imagines collocant: possunt q̃ meminisse uolũt in his cõstituere: ex qua similitudine magna artificiosæ memoriæ uis & utilitas esse inuitur. Dictatũ. ab alio traditũ: q̃ a ꝓceptorib⁹ pueris discẽtibus tradũtur & prælegunř: dictata ꝓprie appellanř.

In modica. multa ut longã orationẽ.

Memoriter. prompte suggerẽte memoria.

Ceræ. maiores nostri ĩ ceratis tabulis ante usum chartæ scribere solebãt: chartam Alexandri magni uictoria reptã: auctor est Marcus Varro cõdita in ægypto Alexandria. idẽ mẽbranas ꝑgami tradit reptas.

Oportet igiť. de locis ꝓcipere incipit: & q̃ñ quidẽ inq̃t loci chartæ: imagines litteris similes sunt: & collocatio imaginũ scripturæ: pronũtiatio lectioni cõparař: multos locos inueniamus necesse est: si reminisci multa uolumus. quẽadmodũ multa charta opus est: multa scribere uolẽtibus: est igiť primũ ꝓceptũ de multitudine locoꝝ: secũdũ erit de ordine & de dispositiõe: tertiũ de frequẽti eoꝝ meditatiõe ac notatiõe: q̃rtũ de diuisione: q̃ntũ de dissimilitudine. sextum de mediocritate: septimũ de quãtitate locis: octauũ de q̃titate interualli. Ex ordine. Quint. in his inquit q̃ cogitamus cõtinendis ꝓpe sola excepta: quæ potẽtissima est: exercitatiõe sunt diuisio: & cõpositio: nã q recte diuiserit nunq̃ poterit in reꝝ ordine errare: certa sunt.n. nõ solũ in digerẽdis q̃stionibus: sed ẽt in exequẽdis: si mõ recte dicimus prima ac secũda & deinceps. Coheretq; oïs reꝝ copulatio ut nihil neq; subtrahi sine manifesto intellectu: neq; subripi possit. Cur ãt ex ordine haberi loci debeãt rõnẽ. Cice. subiungit: q̃m ubi ordo nõ est cõfundi illic memoria solet. primo ergo loco prima rei uel uerbi qđ meminisse uolumus imago ponẽda est: secũda secũdo: & deinceps: ut nihil ĩpedimẽto sit: quo minus uel ab imagine q̃ est in prĩo loco ĩcipiamus uel ab ea q̃ in ultimo est: & retro ꝓnũtiemus: quoꝝ utrũq; seruato ordine assequi facile poterimus. Quo secius: quo minus. Videř aĩo & cogitatiõe. Et ꝓferre: sine aliq̃ hæsitatione. Primus.n. hic labor est auctore Quĩtiliano nõ hærere in occursu: plus.n. q̃ firma debet eẽ memoria: q̃ aliã memoriã adiuuet. Nã ut si &c. quãta in cõparãdis locis uis ordinis sit ꝑ similitudinẽ oñdit: & quẽadmodũ inq̃t si multi nobis noti quoꝝ noïa ꝓbe teneamus: ordĩe collocari ſtent: nihil intererit an a primo nominare eos an ab ultimo: an a medio incohemus: ita nihil intererit illius qui locos optime digesserit & ordĩe disposuerit: utrũ a sũmo an ab ĩferiore uel medio ĩcipiat. Statim.n. ei succurret qs locus prĩo ꝓximus sit: qs medio: qs inferiori: qs sit a primo quintus uel decimus. optimum aũt est quintum quẽq; locũ notari. A sũmo. ac primo. Imaginibus cõmoti. quæ res ipsas nobis repꝛsentãt. Quare placet. Concludit placere sibi dicẽs locos ex ordine cõparari: ne ꝑturbari eoꝝ cõfusiõe memoria possit. Et locos &c. secundũ preceptũ de frequẽti locoꝝ meditatiõe & notatione. locos inq̃t quos cõparauerimus frequẽter

repetas: &

repetas:& cogitatione uoluas opus est:ut præsto semper sint quotiens locare illic imaginē aliquā uolueris. Nam imagines &c.ratio est:cur egregie cōmeditari locos:& notari oporteat:quia nihil refert imagines excidant:quādo usi illis sumus:Cum hærere nobis locoꝝ notitiā semper necesse sit:ut quotiēs opus fuerit nouæ in illis imagines collocētur.utitur aūt pulchra similitudine:& accidit inqt in locis & imaginibus quod in ceris & litteris.Nā litteræ delentur ex ceratis tabellis:cū eo quod scriptū fuerit iam nō utimur.Tabellæ ipsæ integræ remanent: ut scribere in illis possimus si qd est quo uti uelimus.Exempli gratia dicturus de nauigatiōe anchorā in loco collocauerat:postq̄ dixit delet imaginē:& si de bello dicturus est aliā collocat:uidelicet hastam uel thoracē. Et ne forte &c.ordo inqt statui fidelis ī locis poterit:si quēq quintum locū notauerimus. Nam cū multos habere locos necesse sit:non mediocre periculum est:ne cōfusio suboriat̃.Quod si in uno quoq quinto loco īsigne aliqd notauerimus:teneri locoꝝ memoria facile poterit. Nā qnto quoq loco cogitationi nostræ se offerente:qui ꝓximi sunt:& ipsi cito sese offerent. In numero:per quem diuidi eos cōmodū est. Quod genus.suo ipsius Cicero declarat exemplo. Recte autem manum aureā in quīto loco poni uult:quæ & insignis res est:quoniam aurea:& admonere quinti loci facile nos pōt. Quoniā qnq digitos habet. In decimo &c.ut memorie teneatur,decimus locus nomē alicuius noti in eo ponendū præcipit.Cui prænomen sit decimo. In tertio uero quinto uidelicet in.xv.plena luna poni recte poterit que.xv. die cohit:ut sic deinceps:totū autem hoc præceptum ad diuisionem spectat. Itē cōmodius est &c. Hoc ad locoruꝫ qualitatem ꝑtinet ut magis in regiōe inhabitata & deserta cōparemus:q̄ frequētata & culta:& rationem subiūgit. Propterea ꝙ &c. ut si locum nobis in foro:templo:theatro elegerimus:dum collocatarū imaginū meminisse uolemus:turbæ recordabimur:& eorum qui obambulare ac uersari illic cōsueuerūt.& hoc pacto nostra confundetur memoria:& imaginum obliuiscemur.Præterea:ad dissimilitudinē locorum hoc præceptū pertinet:ut dissimiles sint:& cur esse debeant ostendit.Quoniam memoria similitudine perturbat̃. Forma:ut unius formæ nō sint. Natura ut alia huius:alia illius loci natura sit. Nā siqs &c.Exemplū est:siquis inqt multa intercolūnia pro locis acceperit:quoniā ea similia inter se sunt:non reminiscetur qd in quoq intercolūnio collocauerit. Et magnitudinis. Mediocres locos ꝑcipit esse debere:& rōnem subiungit:quoniā si ampli nimis fuerint:collocatæ in illis imagines errare uidebunt̃.Si contra nimis angusti;capere imagines & explicare nō poterūt.Quod si mediocres erunt:nihil nos offendet:tum in collocandis:tum in mentē reuocandis imaginibus. Tum nec &c.ad lucis mediocritatē pertinet hoc præceptū:ut neq lucidi nimis neq obscuri loci sint:quoniā si alterutrū fuerit offerri nobis collocatæ imagines non poterūt:& tā obscuritate nimia res obumbrabit̃ q̄ nimia luce:nā & Ouidius ait.Sūtq oculis tenebræ per tantū lumen obortæ:tam autem animus ipse nimio splendore loci quem cogitatiōe appræhendit:hebetari sentitur:q̄ oculi ipsi:cū solis radiis sunt obuersi:nec mirū:nō enim oculi sunt qui uident:sed animus:qui his utitur fenestris ut ait Cice.in q̄stionibus tusculanis. Splēdore.quo si nimius fuerit:mentis acies obtenebrat̃. Interualla:de mediocritate præcipit interualli:qđ esse inter locum ac locum cōuenit:& mediocre dicit esse debere:rationēq subiungit:quia siue nimis admoneas siue remoueas cogitatio hebetat̃.Accidit enim ei qđ & aspectui:nimis enim ad motum sibi oculus non uidet:& nimis remotū:cōuenitq mediocre interuallum inter oculum & obiectum esse:uisus autem auctore Aristotele imitatiuū coloris est:& cōtra secūdū actū lucidi:eius uirtus in cerebro est:cuius radius obliquatus a cerebro procedit in pupillā:in qua humor est cristallinus qua uisus colorē per medium hoc est per paruū spatiū recipit:& primo uisus est:deinde medium postea obiectū.Quod si nimiū uisui aliquid admoueris medium interponitur:si uero nimiū remoueris tollitur medium:& uideri obiectum nō potest:est autem

bis hærere possint. Nā imagines sicut litteræ delētur ubi nihil utimur loci tanquā cera remanere debent: Et ne forte in numero locoꝝ falli possimus qntum quēq locū placet notari:Quod genus si in qnto loco manū auream collocemus:in decimo aliquem notum cui prænomen sit decimo deinde facile erit qnto quoquo loco similes notas collocare. Item cōmodius est i derelicta q̄ in celebri regiōe locos cōparare. ꝓpterea qđ freq̄ntia & deambulatio hoīum cōturbat & infirmat imaginum notas. solitudo cōseruat integras simulachroꝝ figuras. Præterea dissimiles forma atq natura loci cōparandi sunt ut distincte interlucere possint:nam si qs multa intercolumnia sumpserit conturbabitur similitudine:& ignorabit qd in quoquo loco collocarit:& magnitudine modica:& mediocres locos habere oportet: Nam & ꝑter modum ampli uagas imagines reddunt:& nimis angusti sæpe nō uidētur posse cape imaginum collocationem: Tū nec nimis illustres nec uehementer obscuros locos haberi oportet:ne aut obcæcētur tenebris imagines aut splendore perfulgeant. Interualla locoꝝ mediocria esse oportet ferre paulo plus aut minus pedum tricenum:nam ut aspectus:ita cogitatio minus ualet:siue nimis procul remoueris siue uehementer

obiectum uisus color rõne lucis. Trigenũ.triginta. Sed quãq̃ &c.facile esse iis dicit qui multa uiderũt: & multis in locis uersati fuerunt:quot uoluerint locos: & eosdẽ idoneos sibi cõparare: sed si quis inquit est:qui manu aut natura factis locis contentus nõ sit:quotquot uolet sibi fingat licebit.Cogitatio enim eiusmodi est:ut regionẽ aliquã & situm in ea pro suo arbitrio fingere possit. Quintilianus quoq; ait loci: aut finguntur:aut sumunt̃.Architectari:fabricare:architectus is est:qui ædificationi præest.ἀρχὸς princeps est τεκταίνομαι ædifico. Hae copia.locorum qui manu aut natura facti sunt. Quoniã igitur &c. de locis præcepta dedit:& cuiusmodi eẽ deberent ostendit:nũc de imaginibus præcipere incipit: quas duplices esse dicit rerũ & uerbo⁊:aut enim totã rem summatim aut singula uerba meminisse uolumus: sed ĩ eo præcipue elaborandũ monet: ut similes rebus imagines cõparemus. Rerum similes &c.na⁊ si rei q̃ meminisse uolumus: similis imago nõ fuerit eius recordari minime poterimus: dicturi itaq; de nauigatiõe anchoram:de bello hastã in loco statuemus.Lucretiæ historiã recitaturi:feminã se confodiẽtẽ cui nomẽ sit lucretia collocabimus.Quod si uerborũ reminisci uoluerimus:ut eorum arma uirumq; cano.armatũ hominẽ figere in loco poterimus: cui ad pedes canis sit. Exempla ab ipso proponuntur Cicerone. sed nemo tam hebetis ingenii est: qui idoneas & congruẽtes negocio suo imagines effingere nõ possit. Ex oĩbus uerbis: idest ex omnibus dictionibus quæ aliquid significant: uel ex omnibus quæ aliquo nomine uocãtur: ut hastam ;aut thoracem quæ notæ nobis dictiões sunt:ad bellum significandum:oliuam ad pacem pro imaginibus eligamus.Quidam sic distingunt:ut illud quoniam rerum similes imagines esse oportet.ad rerũ tantum memoriam referatur:hoc est sententiarũ:illud uero. Ex omnibus uerbis &c.ad memoriam uerborum pertineat. Cũ singulo⁊ uerbo⁊ imagines cõparamus: quã distinctionem ueram esse declarat q̃d sequitur:duplices igitur &c.

Notas.cogn tas nobis siue ut memoriæ facilius occurrant:uel notas insignes accipiamus.Quæ.n.insignia sunt melius:ut infra dicet meminisse cõsueuimus. Rerũ similitudines.harum memoria oratoris propria est:ut ait Cice.ĩ de oratore libro secundo.quã singulis personis benepositis notare possumus:ut sententias imaginibus ordinẽ locis cõprahẽdamus:uerbo⁊ ut idem ait memoria minus nobis necessaria:maiore imaginum uarietate distinguitur. Multa enĩ sunt uerba:quæ quasi articuli cõnectũt uerba orõnis quæ formari nulla similitudine possunt: ex quo difficile uidetur Quintiliano omniũ uerbo⁊ posse imagines excogitari:& collocari:in longa præsertim oratione:idq; rationibus ꝓbat:ab eodẽ non negatur nomina rerũ multa per ordinẽ audita reddi solere:& id præstitisse hortensium. Consulit tamen si longior cõplectenda oratio memoria fuerit:ut per partes ediscatur:& quousq; progredi ptes debeant præscribit:non inutile dicens esse quo facilius hæreãt: aliquas apponere notas:quarũ recordatio cõmoueat & excitet memoriã: cum nemo tam infelix sit: qui quod cuiq; loco signũ distinauerit:nesciat:ut si de naue dicendum sit anchora: si de prælio spiculũ ponatur. Hominis:quantũ ad propria nomina:ut si fabius forte sit tenendus:animũ ad illum cunctatorem referamus:si Iulius ad Iulium cæsarẽ:si camillus ad furium camillum. Vocabuli quantũ ad appellatiua nomina.Nã uocabulo significatur omnis dictio. Rei totius memoriam &c.exemplo ostendit:quomodo totius alicuius rei memoria nota una teneri possit. Vt si accusator.Quidã accusare hoĩem uult: quod aliũ hæreditatis causa ueneno necauerit testibusq; usurus est: & imaginẽ quæ hic a Cic.ponit̃ sibi assumit. Et hereditatis cã &c.duæ sunt cãæ q̃ ad maleficiũ impellũt:rõcinatiua & impulsiua:sed cũ aliq̃d utilitatis spe factũ dicit̃:rõcinatiua cã est. Arguerit:cõiecturis ꝓbauerit. Testes q̃ uiderint. Cõscios.q̃ interfuerint:uel ab eo audiuerit q̃ fecit:aut ab alio. In p̃rio loco:ut multos locos cõpararemus: & optime teneremus supius ꝑcepit. Cõformabimus:quasi depingemus. Minimo loco:summo. Eius ægroti. Dextra

ꝓpe admoueris id quod oportet uideri. Sed quãq̃ facile est ei qui paulo plura explorauit: quãuis multos & idoneos locos cõpararet: tamen siquis ad ista idoneos inuenire se non putauit:ipse sibi cõstituat: quod uolet multos licebit. Cogitatio.n. quãuis regionem potest amplecti:& in ea situm loci cuiusda⁊ ad suũ arbitrium fabricari & architectari. Quare licebit si hac prõpta copia cõtenti nõ erimus nosmetipsos cogitatione nostrã regionẽ cõstituere: & idoneo⁊ locorum cõmodissimã distinctionẽ cõparare. De locis satis dictum est:nunc ad imaginũ rationẽ trãseamus. Quoniam ergo rerũ similes imagines esse oportet ex omnibus uerbis nosmet notas nobis similitudines eligere debemus. Duplices igitur similitudines esse debent:unæ rerũ:alteræ uerborũ. Rerum similitudines exprimunt̃:cũ summatim ipso⁊ negocio⁊ imagines comparamus. Verborũ similitudines constituunt̃: cũ uniuscuiusq; nominis & uocabuli memoria imagine notatur. Rei totius memoriam sæpe una nota & imagine simplici comprehendimus hoc modo. Vt si accusator dixerit ab reo hominẽ ueneno necatũ & hæreditatis cã factum arguerit & eius rei multos dixerit:testes & cõscios eẽ. Si hoc primum ut ad defendendũ nobis expeditũ sit: meminisse uolemus ĩ p̃rio loco rei toti⁹ imaginẽ cõfirmabimus:ægrotũ in lecto

cubantem faciemus ipſum illum de quo ageť. Si formam eius detinebimus; ſi eum nõ agnouerimus aliquẽ ægrotũ nõ de minimo loco ſumemus: ut cito in mentẽ uenire poſſit: & reũ ad lectum eius ſtatuemus dextra poculũ: ſiniſtra tabulas medico teſticulos arietinos tenentẽ hoc modo & teſtium & hæreditatis & ueneno necati memoriã habere poterimus. Itẽ deinceps cætera oĩa ex ordine in locis ponemus. Et quotienſcunq; rẽ meminiſſe uolemus: ſi formarꝝ diſpoſitione & imaginũ diligẽti notatiõe utemur: facile ea q̃ uolemus memoria cõſequemur. Cũ uerborꝝ ſimilitudines imaginibus exprimere uolemus: plus negocii ſumemus: & magis ingeniũ noſtrũ exercebimus: Id nos hoc mõ facere oportebit. Iam domi ultionem reges attridæ parant in loco cõſtituere oportet manus ad cœlum tollentẽ domitiũ: cũ a regibus marcus loris cædať: hoc erit iã domi ultionẽ reges. In altero loco æſopum & cimbrum ſubornari: & iphigeniã uagantem hoc erit attridæ: parant hoc modo omnia uerba erunt expreſſa: Sed hæc imaginũ cõfirmatio tum ualet ſi naturalẽ memoriã exuſcitauerimus hac notatione ut uerſu poſito ipſi nobiſcum primum trãſeamus bis: aut ter eũ uerſum, deĩde cum imaginibus uerba exprimamus hoc modo. Naturæ ſuppeditabitur doctrina. Nam utraq; altera ſeparata minus erit firma: ita tamẽ ut multo plus in doctrina atq; arte ꝑſidii ſit.

ti. Dextra poculũ: quo in memoriã dati ueneni redeamus. Siniſtra tabulas: q̃ memoriã faciãt falſi teſtamenti qđ reus ipſe dictauerit. Teſticulos arietinos: ut teſtium reminiſcamur: & hæreditatis. Hæres.n. & aries ſimilitudinẽ quandã habẽt inter ſe. Teſtium: pro teſticulos. Hæreditatis ꝑ arietinos. Veneno necati: per poculũ. Item deinceps. Idẽ inq̇t fieri a uobis in cauſis aliorꝝ criminũ poterit: quotiens meminiſſe aliq̇d uolemus. Formarum: ut rei formam notemus & diſponamus. Cum uerborum. duplices dixit eſſe imagines: has rerꝝ: illas uerborꝝ. Et quibus rõnibus ẽt ſubiecto exẽplo rei alicuius ſummã cõple poſſemus oſtẽdit: Nũc q̇bus imaginibꝰ ſingula uerba in memoria teneri quæ aut præcepta dat & exẽplũ ſubiicit: ſed in longiore oratione uix fieri poſſe uidetur quẽamodũ auctore Quintiliano dictũ eſt: ut ſingulorꝝ uerborꝝ imagines inueniãť. Ideoq; tutius eſt & facilius rerꝝ q̃ uerborum imagines excogitare & collocare. Verba alia uel mediocriter doctis ſeſe in ipſo curſu offerrent orationis ſi meditata prius exciderint. Rerꝝ ordo ſi forte exciderint: Turpe ſilentium afferrent dicenti. Ex quo excitari plerũq; auditorum riſus cõſueuit. Plus nego. plus laboris. Et magis ingeniũ &c. quãto labor maior eſt: tanto maiore ingenii exercitatione opus eſt. Iam domi &c. exemplo oſtendit q̃uo quibuſdam notis & imaginibus ſingula uerba in memoriam reuocari poſſint unicuiq; autem ꝑſimiles uerbis: quæ uolet meminiſſe excogitare licebit: uerſus uero ẽ ab aliquo ueteri poeta ſumptus. Vltionẽ propter raptam a paride helenã. Attridæ: Agamẽnon & Menelaus. Domitius. Hic domitius Ciceroni & ipſi herennio notus erat. A regibus autem Martiis loris illo tẽpore cæſus fuerat regũ uero Martiorꝝ familia romæ fuit non ignobilis: ex hac cognatione reges Marii omnes dicebantur. De quibus apud Liuium & Valeriũ maximũ mentio eſt per domitium domi memoriæ tenetur. Inter domum enim & domitium maxima cognatio eſt: per manus ad cælũ tollentem. Vltionem reminiſcimur. Nã qui loris ceditur: Si manus ad cælum tollit petere ultionẽ uideť. In altero loco: in ſecundo inquit loco Aeſopum aut Cimbrũ collocabimus: ꝑ quos in memoriã reuocabimus reges attridæ parant. Aeſopus.n. & Cimber mimi fuere illo tẽpore nobiliſſimi: quorꝝ alter ornatu regio agamẽnonẽ: alter menelaũ agere ſolebat. Vagantem iphigeniam. Vel iphigeniam inquit ſecundo loco conſtituemus: per quam itẽ in memoriã eius Reges attridæ parant redibimus. Vagantẽ uero dicit: q̃m in aulidem e græcia acceſſita: ſub matrimonii ſpẽ cũ achille contrahendi ut dianæ imolaretur: quæ irata ob ceruam ſibi dicatam: ab agamẽnone occiſam impetrata a neptuno tempeſtate: egredi portum græcos non permittebat: Sic.n. calchas uates reſpõderat iratum numen regio ſanguine placandum eſſe: erepta imolationi ſubpoſita cerua: & a dea in tauricam regionem tranſlata eſt: atq; illic tẽpli cuſtos effecta. Vnde poſtea rapto dianæ ſimulacro cum fratre oreſte aufugit: illuc.n. ut a furore purgareť: poſt matricidiũ acceſſerat: in italiã uenit & relicto ĩ nemore aricino ſimulacro argos deĩde reuerſa eſt. Hoc mõ ſicut expoſitũ ẽ. Sed hæc imaginũ: hæc inq̇t imaginũ accõmodatio tũ ualet ꝑcipue. Cum uerba prius quæ meminiſſe uolumus iterꝝ atq; iterum legimus: deinde cum imaginibus exprimimus: & in locis cõſtituimus: idem Quintilianus quoq; faciendũ præcipit. Cõformatio: accõmodatio cum imagines uerbis accõmodantur. Tum ualet tum uim habet. Si naturalem: ut bis: terq; prius legamus: quod meminiſſe uolumus. Verſu poſito cuius recordari uelimus. Nõ ſine ratione uerſum dicit & non ſolutam orationẽ: iis enim qui memoriam exercent pauca a principio: & quæ odiũ non afferant diſcẽda ſunt: ſed poetica primũ poſt modum oratorꝝ. Nouiſſime etiam ſoluta numeris: & magis ab uſu dicẽdi remota. Qualia ſunt iuriſcõſultorꝝ auctor eſt Quint. Suppeditat ſuffragať & auxiliať. Nã utraq; altera alterius poſcit opẽ: & cõiurat amice ut ait Oratius ꝑpoſita q̃ſtiõe In-

genio fieret laudabile carmen:an arte. Quod docere &c. Artē in qd nā plus ualere ostēdere nō grauarer: nisi alienū a ꝓposito esse arbitrarer:cū ꝓsertim dilucidæ breuitatis rō habēda sit. Quit. lib. ii. institutionū oratoriaꝝ illā tangit quæstionē plus ne nā ad eloquentiā cōferat:an doctrina. Neqꝫ cōsumatū oratorē ni si ex utroqꝫ fieri posse dicit. Et nām qdē sine doctrina multū ualere:doctrinā uero sine nā nihil. In medio cribus utriqꝫ maius nāæ q̄ doctrinæ momentū esse: sed cōsumatos oratores plus doctrinæ q̄ nāæ debere existimat. Nunc qm̄ &c. De imaginib⁹ reꝝ & uerboꝝ pcepta dedit:nūc q̄ imagines infirmæ: & q̄ firmæ sint: ac memoriā excitare possint:nos admonet:& res qdē usitatas facile elabi: cōtra insignes & nouas inhærere animis dicit. Firmæ stabiles & q̄ excidere nō possint. In firmæ:ne facile elabanť:has aūt cognoscere nos oportet ut effugiam⁹:& stabiles teneamus. Nā iniquoꝝ rō ideo noscenda est:ut equā tueamur. Quod ait Quit. Qua de cā & cætera cur accidat. Cognita causa cur imaginū aliæ firmæ:aliæ īfirmæ sunt. Docet igitur &c. cætera cur id accidat ut imaginum aliæ firmæ:aliæ īfirmæ sint: ab ipsa dicit nos natura edoceri: quæ reb⁹ paruis: usitatis & quotidianis cōmoueri nos nō finit: & earum obliuionē facile afferre cōsueuit: rebus tantum insignibus & inusitatis animos nostros cōmouens. Egregiæ: excellēter ualde:ut supra modum turpe sit. Mediū uocabulum egregius est:& tam egregiū scelus quam egregia uirtus dicitur. Cædis alicuius nephariæ: aut raptus ingenuæ uirginis. Item coniurationis &: patriæ proditionis ac cæterorum huiusmodi facile recordamur. Honestum contra turpe ut siquis patriam in libertatem uendicet: necato tyranno. Item siquis in bello pro patria moriatur. Inusitatum: ut siquis humana carne uescatur: quod idem erit incredibile. Periculosum: quod cum periculo accidit: ut nauigatio: militia. Itaqꝫ & cætera quæ ante oculos nostros semp̄ sunt quæ ue sem per audimus qa usitata sunt in horas obliuiscimur. Quæ die hesterno comedimus facile dedisćimus. Et tamen quæ in pueritia fecimus: si egregia fuerunt meminisse solemus. Vnde & Quintilianus ait. Quæ in pueritia uidimus recordamur: hesternorū immemores. Et ortus & cætera. Exemplū ē: imaginum quæ infirme sunt solis inqt ortum & occasum quoniam accidunt quotidie nemo admiratur. Contra solis eclypsim multi. Cum rarius accidat lunæ uero ideo minus admirari solemus quia frequēter esse solet solis eclipsis interuentu lunæ fit: quæ illius radios se interponens aufert terræ hanc minorē luna esse: ex eo facile patet: qꝫ sol totus adimi terris non posset: intercedente luna si terra maior esset q̄ luna. Quam & ipsam terræ obiectu occultari manifestum est. Imitemur & cætera: ideo inquit ars imitari naturam debet: quoniam initia eius a natura proficiscūtur: cætera perficit exercitatio & disciplina. Maxime notas insignes. Non multas cum memoria multitudine perturbetur. Nec uagas: sed stabiles: & quæ elabi non possint. Vaga autem imago erit: ut umbra: aqua: ignis. Aliquid agentes: ut sua ipsarum actione notabiles sint. Egregiam & cætera: si nimiam pulcritudinem aut contra nimiam turpitudinem imaginibus attribuemus: quoniam admirabile utrumqꝫ est: facile meminisse poterimus. Aliquam rem turpem &c. Vt eunuchum: hanum scurram: uel locū ut lupanar. Deformabimus: deturpabimus: ut tēplū forum

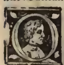
Quod docere nō grauaremur ni metueremus ne cū ab instituto nr̄o recessissemus minus cōmode seruaretur hæc dilucida breuitas ꝓceptionis. Nunc qm̄ so let accidere ut imagines ptim firmæ & ad mouēdum idoneæ sint: ptim ibecilles & īfi. mæ quæ uix memoriā possint excitare. Qua de cā utrūqꝫ fiat cōsiderandū est: ut cognita cā q̄s uitemus & quas sequamur imagines scire possimus. Docet igiť ipsa natura qd oporteat fieri: Nā si quas res in uita uidemus paruas: usitatas: quotidianas meminisse nō solemus: propterea quod nulla nisi noua aut admirabili re cōmoueť animus: at si quid uidemus aut audimus egregie turpe aut honestū: icredibile magnū ridiculū id diu meminisse cōsueuimus. Itaqꝫ q̄s res añ hora uidemus obliuiscimur plerūqꝫ. Quæ acciderūt in pueritia meminimus optime sæpe: nec hoc alia de cā pōt accidere nisi q̄ usitate res facile e memoria labunť: isignes & nouæ diutius in animo manēt. Solis exortus cursus oc casus nemo admirať: ꝓpterea quia quottidie fiunt at eclypsim solis miranť: qa raro accidit & solis eclipsim magis miranť q̄ lunæ: qm̄ hæ crebriores sunt. Docet ergo nā uulgari & usitata re non exuscitari: nouitate uero & insigni quodā negocio cōmoueri. Imitať ars igiť naturā: & qď ea desiderat inueniet: si qď ostēdit sequať. Nihil est. n. quod aut natura extremū inuenerit: aut doctrina primū quia reꝝ principia ab ingenio ꝑfecta sunt: & ex eius disciplina cōparanť. Imagines igiť nos in eo genere cōstituere oportebit: qď genus in memoria diutissime possit remanere id accidet si q̄ maxime notas similitudines cōstituemus: si nō multas nec uagas: sed aliquid agētes imagies ponemus. si egregiam pulcritudinē aut unicam turpitudinem eis attribuimus si aliquas exornabimus: ut si corona aut ueste purpurea: quo nobis notatior sit similitu-

forum regiam. Aut cruentam &c.ut si personã nobilẽ cruore aspsetimus oblitam ceno.inuolutã:ut ma
rium cũ in minturnensiũ palude usq; ad guttur in ceno latuit:unde ait Ouidius. Ille iugurthino clarus
cambroq; triumpho:quo uictrix totiens cõsule roma fuit in ceno mariũ iacuit cannaq; palustri ptulit &
tãto multa pudẽda uiro. Delibutam rubrica unctũ:qualẽ sylenum Virg.describit sanguineis ebuli ba
cis nimioq; rubẽtem:terræ aũt spẽs rubrica est:minio proxima:ab antiqs multũ celebrata cũ insula in q̃
nascitur.In ferraris ẽt metallis inuenit.egyptia & africana fabris utilissimæ sunt:ex ea fit ochra exusta ru

do:aut si aliquã rem deformabimus:ut si cruentiam
aut cœno oblitam aut rubricã delibutã inducamus:
quo magis insignitã sit forma:aut si ridiculas res ali-
quas imaginibus attribuamus. Nam ea res quoq; fa
ciet ut facilius meminisse possimus:nam quas res ue
ras facile meminerimus:easdẽ fictas & diligẽter no-
tatas meminisse nõ est difficile:sed illud facere opor-
tebit:ut identidem primos quosq; locos imaginũ re
nouandarũ causa celeriter animo peruagemus. Scio
plærosq; græcos qui de memoria scripserũt fecisse ut
multorũ uerborũ imagines cũ scriberent: uti qui eas
discere uellent paratas haberẽt: ne quid inqrendo cõ
sumerent operæ:quorũ rationẽ aliquot de causis im-
probamus. Primum quod in uerborum innumera
bilium multitudine mille uerborum imagines ridi-
culum sit comparare. Quantulũ enim poterint hæc
ualere:cum ex infinita uerborum copia modo unũ:
modo aliud nos uerbũ meminisse oportebit. Dein-
de cur uolumus ab industria quẽquã remouere: ne
quid ipse quærat:cum nos illi omnia parata quæ si-
taq; tradamus. Præterea similitudine alia alius ma-
gis cõmouetur. Nam ut sæpe formam siquam simi
lem cuipiam dixerimus esse non oẽs habemus assen
sores quod alii uidetur aliud. Item fit in imaginibus:
ut quæ nobis diligẽter notata sit ea parum uideatur
insignis aliis. Quare sibi quemq; cõmodo suo con-
uenit imagines cõparare. Postremo præceptoris est
docere quemadmodũ quæri quicque conueniat:'&
unum aliquid aut alterum nõ omnia quæ eius gene
ris erunt exempli causa subiicere: quo res dilucidior
esse possit:ut cũ de ꝓhœmiis quærẽdis disputamus:
rationẽ damus quærendi:nõ mille prohœmiorũ ge-

brica ĩ ollis nouis luto circũliris auctor Pli
nius μιλτος græce dr:pro filo accipit quo
ea illico ligna ac parietes fabri & pictores
mẽsurant. Persius atq; oculo rubricã dirigi.
Vno ridiculas:ut mimũ scurrã simiã fidi-
bus canẽtẽ. Sed illud'&c. Illud inqr seruan
dũ ẽ: ut primos quosq; locos singulos.s.qn
tos q principales sunt animo & cogitatio-
ne crebri repetamus. Scio plerosq; &c. Iã
de artificiali memoriali præcepta'dedit: sed
qm ante Ci.græcis litteris: & a græcis præ-
ceptoribus rhetorica tradebat.obiectionẽ
purgat quæ fieri potuit:qd græcos in præ-
cipiendo de memoria imitatus non sit:qui
multorũ uerborũ imagines elegerũt quo pa
ratas haberẽt qui illis uti uellent: q̃tuor aũt
subiicit causas cur illorũ non probauerunt
rationem. Multorũ uerborum: ut multis
uerbis imagines accõmodarent. Ne quid
in quærendo &c.græcorum confirmat ra-
tionem:ut postea refellat operæ laboris.
Primũ.argumento utitur ab impossibili:
stultũ esse dicens:certo imaginum numero
infinitam uerborum multitudinem uelle
compræhendere:& certe finiti ad infinitũ
nulla est proportio. Quãtulum enim: ual
de parum deinde alia ratio.esto infinita uer
borum copia certo imaginũ numero com
præhendi possit:non ne si eas nos excogita
bimus & præcipientes trademus segnẽ red
demus discipulum? si nihil ei excogitandũ
relinquemus utilius itaq; inquit illi est:qui
instituitur:ut regulas tantum accipiat. cæ-
tera sua sibi comparat industria. Præterea.
tertia ratio cur omnes a præceptore imagi
nes inuenire nõ debeant:quoniã quæ ima
go uni placet:aliis displicet. Quod exẽplo
probat accidit ut figuram aliquã ut imagi-
nem pictam aut statuam similem alicui esse
nos dicimus:& alius similẽ neget esse:hoc
item pene quottidiæ solet contingere: ut
quem nos hominem dicimus cuipiam esse
per similem:eũdem alius dissimilem esse cõ
contendat. Notata.insignia forma fabrilia. Postremo. ultima ratio quæ ex modo ac utilitate præcipiẽ
di sumpta est.omnia enim præcepta breuitatẽ postulãt:nõ tamẽ obscuram. Satis esse inquit præceptori
quod præcipit uno alteroue subiecto exẽplo aperire hoc & grãmaticus præstat:qui cũ aliquã regulã recte
loquendi tradit uno aut duobus exemplis contentus est:quod si omnibus uteretur quæ afferri possent:
& minus placeret:& teneris animis magis obesset:q̃ prodesset. Quemadmodũ &c.exemplo confirmat:
quod dixit cũ de prohœmiis inquit faciẽdis præcipimus illa excogitandi summatim & in uniuersum ra
tiones tradimus:nõ quod ad quãq; causam quoniã infinite sunt scribimus:id enim fieri nõ posset. Cice-
ro ipse in rhetoricis suis:& Quintilianus exordiorũ dicunt duo esse genera principiũ: & insinuationem
iidem quãdo principio & quando insinuatione utendum sit breuiter præscribũt. Et quid in turpi: quid
in honesta: quid in dubia:quid in humili causa faciendum sit: nos admonẽt. Sigulatim enim præcipi

uix possit. Cũ noui quottidiæ exoriantur casus & pene nouo opus sit artificio. Hermogenes in eo apud græcos occupatur multum ut uaria proemiorũ genera subiectis describat exemplis. Hunc ne forte &c. non rerum tantũ sed etiam uerborũ imaginibus exerceri cõuenire dicit:ne aut deterritus difficultate Herẽnius aut non ualde utilem existimans uerborum memoriam:sola rerum memoria contentus esset: & ideo exercendam admonet uerborũ quoq; memoriam:quæ difficilior est res faciliores sine labore & molestia meminisse possimus:qui enim difficilia perdidicit:is paruo labore facilia comprahendet. Aut nimis difficile3 quod multi: ut Quintilianus senserũt cum uerba quædam sint: quæ nullis simulacris significari possunt. Parum utilem. quod idẽ multi existimarunt. Nec nos hanc uerborum &c. non ea inquit adducti ratione uerborũ memoriam exercendam suademus: ut auditos uersus statim meminisse possimus. Quod fieri uix posset: sed ut cum hoc facere diu tentauerimus: & nos in eo exercuerimus: ad illam facilẽ consuetudinem rerum imaginibus applicandarum & subito in memoria3 reuocandarum transeamus. Difficili consuetudine. imaginum quibus singula uerba applicemus. Sed cu3 in omni &c. quod in omnibus artibus accidit: id in hac etiam usu uenit: ut doctrina sine exercitatione parũ ualeat. Quintilianus si quis inquit unam maximamq; a me artẽ memoriæ quærat: exercitatio est: & labor multa discere: multa cogitare: & si fieri potest quottidiæ potissimũ est: nihil æque nobis augeẽ cura: uel negligentia intercidit. Memoriis. naturali & artificiali. Quãplurimos &c. docet quomodo exercitatione ars confirmari possit. Nõ enim. ideo magis ĩ memoriæ artificio exerceri nos conuenit: quod nulla ab eo occupatione deduci possumus. nam uel sola cogitatio in inueniendis locis & collocandis imaginibus tenere nos potest: quod ĩ aliarum artium studio fere nõ cõtingit ut philosophiæ: geometriæ: astronomiæ: q̃re &c. cum noris inq̃t quãta in memoriæ promptitudine utilitas sit: comprahẽdere etiam potes quãta sit diligẽtia adhibenda. Quintilianus. Memoria inquit facit prompti ingenii famam: ut illa quæ dicimus non domo attulisse: sed hi p̃tinus sumpsisse uideamur. Pluribus. concludit & cur pluribus uerbis hortari nolit Herenniũ dicit & transitione utitur.

Voniam in hoc libro Herẽni &c. Omnis rhetorices ars & præceptio quinq; continetur partibus: inuentione. dispositione. Elocutiõe memoria: & pronunciatione. Quatuor partes tribus superioribus libris absolute sunt. quinta superest elocutio. cui hic quartus dicaẽ liber: s3 anteq; ad tradẽda p̃cepta accedat Cice. eorũ recitat rationes a q̃bus reprahẽdi solebat: q̃ græcorum more cõrepto: propriis nõ a ueteribus scriptoribus

neta describimus: ita arbitramur de imaginibus fieri conuenire. Nunc ne forte uerborum memoriam: aut nimis difficilem: aut parum utilem arbitreris: & ipsarum memoria rerum contentus sis: quod & utiliores sint & plus habeant facultatis admonẽdus es: quare uerborum memoriam nõ improbemus: nam putamus oportere eos q̃ uelint res faciliores sine labore & molestia facile meminisse in rebus difficilioribus ante esse exercitatos. Nec nos hanc uerborum memoriam inducimus: ut uersus meminisse possimus: sed ut hac exercitatione illa rerũ memoria quæ pertinet ad utilitatem confirmetur: ut ab hac difficili consuetudine sine labore ad illam facilitatem transire possimus: sed cum in omni disciplina infirma est artis præceptio sine summa assiduitate exercitationis: tum uero in memoriis minimum ualet doctrina nisi industria studio: labore: diligentia cõprobetur: quã plurimos locos ut habeas: & quã maxime ad præcepta accõmodatos curare poteris. In imaginibus collocandis exerceri quottidie conuenit: non enim sicut a cæteris studiis adducimur nõnunquã occupatione. ita ab hac re nos potest causa deducere aliqua. nunquã est enim quin aliquid memoriæ tradere uelimus: & tum maxime cum aliquo maiore officio detinemur. Quare cum sit utile facile meminisse nõ te fallit: quod tantopere utile sit quanto labore sit appetendũ quod poteris existimare utilitate cognita. Pluribus uerbis ad eam rem te adhortari non est sententia: ne aut studio diffisi aut nimis q̃ res postulat dixisse uideamur. De quarta parte rhetoricæ deinceps dicemus: tu primas quasq3 partes frequenta: & quod maxime necesse est exercitatione confirma.

Incipit Liber Quartus.

Voniam in hoc libro Herẽni de elocutione conscripsimus: & quibus in rebus opus fuit exemplis uti nostris exẽplis usi sumus & id fecimus præter cõsuetudinem græcorum qui de hac re scripserunt necessario faciendum est: ut paucis rationem consilii nostri de

bus sumptis utetur exemplis.quicquid obiiciebatur acute ac diligenter confutat:& quædam obiicit ad
uersariis.Ante omnia autem se excusat: necessitate compulsum dicens:ut hac uteretur digressione: quæ
ab eius proposito uideatur esse aliena. De elocutione &c.Hæc pars rhetorices: ut inter omnes oratores
conuenit:difficillima est:& Marcus Antonius orarot dissertos esse uisos multos dicebat:eloquētem ne/
minem:disertos satis putans dicere quæ oporteret:ornate autem dicere proprium esse eloquētissimi. Pu
tat item Cicero libro de orarore inuētionem ac dispositionem prudentis hominis esse: eloquētiam ora/
toris. Eloqui uero est omnia quæ mente conceperis:promere atq; ad audiētes proferre: sine quo semper

mus. Atq3 hoc nos necessitudine facere nō studio sa
tis erit signi quod in superioribus libris nihil neque
ante rem neq3 præter rem locuti sumus.Nunc si pau
ca quæ res postulat dixerimus tibi id quod reliquu3
est artis:ita uti instituimus persoluemus:sed facilius
nostram rationem intelliges:si prius quid illi dicant
cognoueris.Compluribus de causis putant oporte/
re:cum ipsi præceperint:quo pacto oporteat ornare
elocutionem uniuscuiusq3 generis ab oratore aut a
poeta probato sumptū ponere exemplum. Et primū
se id modestia cōmotos facere dicūt: propterea quod
uideatur esse ostētatio quædam nō satis habere præci
pere de artificio:sed ipsos etiam uideri uelle artificiose
gignere exēpla hoc est inquiunt ostentare se nō osten
dere artem:quare pudor in primis est ad eam rem im
pedimento:ne nos solos probare nos amare uidea/
mur: alios uero contemnere & deridere. etenim cum
possim' ab Ennio sumere aut a Graccho ponere exē/
plum uidetur arrogātia esse illa relinquere: & ad sua
deuenire. Præterea exempla testimoniorum locum
optinent. Id enim quod admonuerit: et leuiter fe/
cerit præceptio exemplo sicut testimonio compro/
batur. Non igitur ridiculus sit siquis in lite: aut in iu

uacua sunt priora:& similia gladio cōdito
atq; intra uaginam suā hærēti:ut ait Quin
tilianus.elocutionem græci φρασιν uocāt.
Græcoꝝ:ut Hermagoræ & Hermogenis:
qui Demosthenis:Homeri & aliorū aucto/
rum exemplis utitur:non suis. De hac re.
de elocutione. Necessario.qui enim male/
dictis aduersarioꝝ non respondet:seipsum
condemnare uidetur.Nam tacens ait.ut iu
re consulti dicunt cōsentit:ut taciturnitas
pro confessione habetur. Non studio:nō
sponte:& proprio motu. Ante rem: ut in
prohoemiis:in qbus excusare nos solemus.
Et maledictis aduersariorum respondere.
Post rem.post absoluta præcepta: ī librو/
rum exitu. Res.quoniam urgent aduersa/
rii. Quod reliquum est.s.de elocutione.
Sed facilius.docilem ac beniuolu3 reddit
herennium. Compluribus de causis &c.
Causas aperire aggreditur quibus adducti
nōnulli:alienis exemplis more græcorum:
nō propriis ei qui de elocutiōe scribit uten/
dum censeat:tota autem hæc disputatio in
deliberatiuo genere posita eē uideri potest:
consultatur enim alienis ne an ꝓpriis quæ
dicuntur comprobari exēplis debeant. Cō
stitutio coniecturalis esse dicetur:argumen
ta a partibus honesti sumuntur ut a prudē
tia. Item a consuetudine & decoro. Cum
ipsi præceperint.præcepta de elocutiōe tra/
diderint. Vniuscuiusq; generis.exornatio
nis tum uerborum:tum sententiaru3. Ab
oratore.ut Demosthene:& Cicerone. Poe
ta:ut Homero & Virgilio. Primum.prima aduersariorum argumentatio quadripartita est:cuius ꝓpo/
sitio est. Hoc est ostentare se:nō satis habere præcipere de artificio:sed etiam ex se uelle artificiose gignere:
exempla a modestia autem arguitur:quod aliena exempla assumere:modestius sit q̄ propria. Quoniā qui
propriis utitur:ostentare uidetur uelle se non tantum de arte: sed etiam ex arte loqui. Quia si artem. ra/
tio est. Quare pudor.rationis confirmatio. Ne nos solos amari.hoc uitium cū alios spernimus:nos
solos amamus:φιλαυτια a græcis uocatur. Etenim.exornatio est:conclusio ut nimis nota relinquitur.
Ennius rhodius poeta fuit:rhodos autem calabriæ oppidum est: Tarento proximu3.poetam hunc: ut
Quintilianus ait sicut sacros uetustate lucos adoramus:in quibus grandia & antiqua robora iam nō
tantam habuit speciem: quantam religionem.prior africanus tanti Ennium fecit: ut eius statuam in se/
pulchro suo posuerit. Præterea.locus est ab auctoritate.cum enim testimonioꝝ locum exempla tenēat
plus habent auctoritatis & ponderis:si a poeta uel oratore quā si a nobis ipsis sumuntur. Secūda autem
argumentatio est:& ipsa quadripartita:cuius propositio hæc est:præterea exempla testimoniorū locum
obtinent. Illa uero ratio id enim quod admonuerit rationis confirmatio:non igitur &c. Si quis in li/
te &c.ridiculum esset qui in foro litigans domesticis testibus uti uellet.eodemq; modo irridēdus uidetur
qui in explanādis exornationibus propriis utitur exemplis. Ne quod aliud.ne si exemplū: ut ipso sum/
pseris:ipsum postea egeat confirmatione. Etenim &c.Confirmationi ualidior adiungitur ratio: & dia/
dema est.Nam necesse est inquit aut se omnibus anteponāt:qui suis ipsorū utuntur exemplis: aut exem/
pla ab aliis sumpta optima negent esse.Quorū utrū fecerint:in graue incidūt uitiū. Si se oībus antepo
nāt. cōplexio est superioris argumētationis. Nō possunt dicere:uel qa artē ignorāt:uel qa eos ipsos pudet

dicere:cum hoc faciunt:cur faciant.non enim nisi arrogātia ductos facere hoc se dicere possunt. Quid igitur &c.exornatio est:& locus ab utili.ostenditur enim quantam ueterum exempla afferāt utilitatem. Quæ & rem probabiliorem reddunt:& excitant:atq; erigunt animos ad imitandū. Gracchi.Cai gracchi:ex tyberio sempronio graccho:& cornelia. Pu.scipionis africani sorore nati sunt tyberius & caius gracchi:sed caius longe eloquentior fratre extitit:quem contionatoria fistula ex ciceronis auctoritate usum Gelius refert.Horum eloquētiæ multum cornelia mater contulit: ut ait Quintilianus. Ambo ob perniciosas leges quas ferre uolebant:perierunt:alter auctore.Pu.cornelio nasica a primoribus occisus: subselliorū primum fragmentis ictus:& in flumen abiectus. Alter seditioso tribunatu acto:cum auentinum armata multitudine occupasset: a.L. opimio consule ex senatusconsulto interemptus.Fuere quidem gracchi homines disertissimi:non tamen eloquentes:cum sit eloquentia.bene dicēdi scientia: dicere autem nemo bene potest: nisi qui ea suadere ciuibus suis conatur:quæ ad cōmunem oium dignitatem atq; utilitatē pertinere uideantur: honestate semper seruata. Crassi. hic ante Ciceronis tēpora orator clarus fuit: qui in dialogo inducitur de oratore. Postremo. locus est a doctrina & peritia artis: quoniam magnæ ascribitur doctrinæ: cum quis ex uariis poematibus & orationibus: ad ea comprobāda quæ scribit:eligit exempla:& quæ dispersa prius erant:in unum redigit corpus. Varias.diuersas. Dispares. dissimiles. Tot poematibus &c. in tanta poetarum:& orationum multitudine. Sub singulos artis locos. Quicunq; fuerit color:siue uerborum:siue sententiarum. Hoc & si &c.si inquit ex tanta scriptorum multitudine sola īdustria & pertinaci studio tam uarie dispersas res eligeremus:laudādi quidem essemus q; tantum laborem non subterfugissemus:sed cū sine artificio fieri non possit:certe magnopere laudandi uidētur: qui faciunt:& est locus a comparatione.

Cæteri.Locus est a contrario. Nam ex imperitia aliorum quanta sit artis peritorum laus ostēditur. Nec intelligunt &c. Quoniam artem nō norūt: & tantum legentes afficiūtur. At is &c.ex quo intelligitur magna laude dignum esse:qui huiusmodi sit.

Hoc ipsum igitur. Veluti generalis cōclusio est superioris argumentationis. Hoc illi &c.exorditur Cicero:antequam aduersariorum refellat rationes: & insinuatiōe utitur. Nam quam eorum laudat auctoritatem.eandem certe impugnat:cum dicit auctoritate aduersariorum non disputationis ueritate:se cōmoueri. Illud enim ueremur:a firmissima incipit aduersariorum argumētatione: quæ est ueterum auctoritas: quam extenuat. Contrariam.nostræ.

Quod ab ea steterunt: q; pro ea pugnauerunt:ut Iuppiter in troiā pro troia stabat apollo. Inuētores huius artis græci quos inuentores rhetoricæ artis fuisse satis cōstat. Res omnes.quæ

dicio domesticis testimoniis pugnet: ut enim testimonium:sic exemplum rei confirmandæ causa sumitur.Non ergo oportet hoc nisi a probatissimo sumi: ne quod aliud confirmare debeat:egeat idipsum confirmatiōe.etenim necesse est:aut se omnibus anteponant.et sua maxime probent:aut nō negent optima esse exēpla quæ a probatissimis oratoribus:aut a poetis sumpta sint:si se omnibus anteponant intolerabili arrogantia sunt:si quos sibi præponant: & eorum exempla suis exemplis non putent præstare:nō possunt dicere quare sibi illos anteponant. Quid igitur ipsa auctoritas antiquorum:nam cum res probabilior est:tum hominum studia ad imitandum alacriora reddit:imo erigit omnium cupiditates & acuit industriam cum spes iniecta est posse imitādo Gracchi aut Crassi consequi facultatem. Postremo hoc ipsum summū est artificium:res uarias & dispares in tot poematibus & orationibus sparsas ac uage disiectas ita diligenter eligere unumquodq; genus exemplorum sub singulos artis locos subiicere possis.hoc si industria solum fieri posset:tamē essemus laudandi: cum talem laborem non fugissemus:nūc sine summo artificio fieri non potest. Quis enim est qui cum non summe teneat artem:possit ea quæ iubeat ars de tanta & tam diffusa scriptura notare & separare: Cæteri cum legunt orationes bonas:aut poemata probant oratores et poetas:neq; intelligunt quare commoti probent quod scire non possunt ubi sit nec quid sit: nec quo modo factum sit id quod eos maxime delectet.at is qui & hæc omnia intelligit:& idonea maxime elegit:& omnia in arte maxime scribenda redigit in singulas rationes præceptionis:necesse est eius rei summus artifex sit. Hoc igitur ipsum maximum artificium est in arte sua posse ex alienis exemplis uti. hæc illi cum dicunt magis nos auctoritate sua cōmouent quam ueritate disputationis. Illud enim ueremur ne cui satis ad contrariā rationem probandam: quod ab eo steterint hi qui inuentores huius artificii fuerunt:& uetustate iam satis omnibus probati

ab aduersariis dictę sunt. Cum re.cum his quę a nobis dicentur. Nō omnia cōcedenda:q͂ nōnulla sunt quę iuniores sapientius q̄ ueteres excogitarūt uel ab illis accepta facere meliora. Primū igitur:postq̄ gręcorū extenuauit auctoritatem ad cōfutationem accedit:& ordine singulis rńdet obiectionibus.primo argumentū impugnat:qd' a modestia illi sumpserūt. Nam si tacere.Modestia cōmotos nullū ex se gignere artis exēplum dicebāt aduersarii:sed si hoc facere modestia est inqt Ci.quicq̄ scribere aut loq aduersarii nō debēt:ne cōtra modestiā facere credantur:ad quā seruandā me hortantur.Est aūt argumentū p disiunctiuam:hoc modo.aut modestia est nihil

sint:quod si illorū auctoritate remota res oēs uolent cū re comparare:intelligēt non omnia cōcedēda esse antiqtati.Primū igitur qd ab eis de modestia dicit ui deamus ne nimiū inutiliter & pueriliter proferatur. Nā si tacere & nihil scribere modestia ē:cur quicquā scribūt aut loquūtur.Sin aliqd suū scribitur:cur quo secius oia scribāt impediuntur modestia. Quasi siqs ad olympiacū uenerit cursum & steterit ut mittatur. impudētesq̄ illos dicat esse qui currere cœperūt ipse intra carcerē stet:& narret aliis quo modo Lędas aut Boius cū sycionis cursitarunt. Sic isti cū in artis periculū descēderint illos q in eo qd' est artificii elaborēt: dicūt facere imodeste ipsi aliquē oratorē antiquū:aut poetā laudāt aut scripturā sic:ut in studiū rhetoricę artis prodire nō audeāt:nō ausim dicere:sed tamē ue reor nequa in re laudem modestię uenētur in ea ipsa re sint impudētes.Quid.n.tibi uis aliqs inqet:artem tuam scribis.gignis nobis nouas pręceptiones : eas ipse cōfirmare non potes:ab aliis exēpla sumis.uide ne facias impudēter qui tuo nomini uelis ex aliorū laboribus libare laudē.nam si eorū uolumina prętē derint.aut qui oratores & poetę.& suū q̄sq̄ de libris tuis tulerit.nihil istis qd' sit suum relinqtur. At exēpla qm̄ testimoniorū similia sunt:te cōuenit ut testimonia ab oībus ꝓbatissimis sumi.primū oīum exēpla ponētur hic nō cōfirmādi.neq̄ testificandi causa: sed demonstrandi. Nō enim cum dicimus esse exornationē.quę uerbi causa constet ex similiter desinē-

scribere:aut quominus aliqd scribamus nihil hęc nos impedit. Si nihil scribere modestia est cur scribunt? si modestia quo minus aliquid nostrū scribamus nō impedit cur ea a nobis inuenta scribere īpediat. Quasi siqs &c.Similitudine suā exornat rationē:ut qui ad olympiacū studium cursurus accessit:& nō cucurrit quidē: sed quō alii cursitauerint narrat:sic qui ad scribendum de artificio se conferunt:facere uidentur:cū alienis utuntur exemplis. nam quō nisi sunt artificio alii ostendūt ipsi de artificio nihil dicūt. Ad olympiacū cursum: pisis fuit studiū apud Iouem olympicū: qd' herculem pedibus suis metatū ferunt: idq̄ longum fecisse pedes ducentos. Agon illic quinto quoq̄ anno celebrabatur. Vt emittatur cum cęteris in cursum. Intra carcerem.a coercendo carcer uocatur: & tam locum significat ubi noxii coercētur: q̄ unde equi & cursores homines emittūtur : sed ꝓ hac re frequētius carceres dicimus. Quō lędas & bois. uelocissimi ambo & prestātissimi fuere cursores.De Lęda sic ait Solinus in collectaneis.primā palmā uelocitatis lędas quidam adeptus est: quia ita sup canū puluerē cursitauit ut in harenis prędētibus nulla indicia relinqueret uestigiorum.& Martialis.Quid si per graciles uias. petauri inuitum iubeas subire lędam. Cū sycioniis.Ex sycione optimi ueniebāt cursores:ea peloponessi urbs fuit:corintho ꝓxima.sycionię autē & corinthię terrę nemea fluuius terminus fuit.Auctor Strabo. In artis curriculū. Vocabula seruat similitudinis:& curriculū artis ipsam dicit prę ceptionem.est autem curriculū quod stu

dium gręci uocāt:significat & cursū. In eo qd' est artificii:ut exempla ipsa excogitent. Nō ausim dicere: qm̄ de modestia disputat:nō audere se dicit ī ea re impudētes esse aduersarios dicere:in qua modestię laudem affectent.est aūt occupatio.dicit enim nō audere se dicere & tamē dicit. Venētur.quęrant. Quid enī tibi uis.locus est ab incōuenienti:& quid tibi uis o aduersarie.Dicet quispiam insanis:qui nouas excogitas pręceptiones & eas aliorū exemplis confirmas.Nā si quę sua sunt repetere ex tuo libro singuli oratores & poetę uoluerint:nihil in eo relinquetur tuū.Quicqd enim dicis ab aliis accepisti.Inde ne facias impudenter qui ex aliorū scriptis laudem queras. Libare.degustare accipere. At exempla. Aliā nūc refellit aduersariorū argumentationē:qui nō a se sed aliunde ideo sumēda exempla esse affeuerabant:qm̄ testimoniorū locū obtineat:quę nō ab illis ipsis quorū de re agitur:sed ab aliis perhibētur:& tāto maiorē merētur fidem:quāto maioris auctoritatis testes sunt:statim aūt propositioni occurrit:qua probata : facile & cōclusio probaretur.Interesse autē multū inter testimoniū & exemplū ostendit:Ex quo falsum manifeste apparet esse:quod dixerant aduersarii:exempla testimoniis similia uideri. At exempla. nec argumētationis aduersariorū ꝓpositio fuit:primū oīum &c. Hic rńdet Ci.& negat exempla testimoniorū locum tenere:qm̄ nō ut cōfirmēt afferūtur:sed ut demōstrēt:cū testes nō nisi rei ꝯfirmādę cā ꝓduci soleāt. Non enim cū &c.Demonstrandi causa exēpla afferri probat:ut rem declarent:nō probēt:ut si de colore pręcipiamus qui ex similiter desinentibus uerbis fit:cū in eis similes exitus sunt : & exēplo utamur Cras

fit:qui in quadam oratione sua ait:possumus & debemus.nō testimonii locum tenet hoc exemplum : ut
ita esse:sicuti dicimus:confirmet:sed tantū declarat:& qualis sit aperit exornatio. Confirmatur.cum sci
licet aliquis ita esse:ut nos dicimus negat. Praeterea:alia ratio qua probat non idem testimonium &
exemplum ualere:quoniam cū re conuenire testimonium debet:ut is a quo perhibetur conscius eius rei
sit:qua de queritur:at uero inquit qui de arte scribūt:& nō propriis utūtur exemplis saepe ab illis sumūt:
quos ignorasse artem constat:ridiculū autem est:eorū exemplis uelle artem comprobare:qui artis igna
ri fuerāt. Ab iis:ut Ennio & Antimacho
quos ignorasse artem constat. Nam de al
tero Ouidius ait.Ennius arte carens.De al
tero Quintilianus. Cōtra in Antimacho
uis & grauitas:& minime uulgare eloquen
di genus habet laudem:sed quāuis ei secun
das fere partes grāmaticorū consensus defe
rat:& affectibus:& iocūditate & dispositio
ne:& oīno arte deficitur. Tum &c. alia ra
tio nō potest inquit aliqs de arte recte prae
cipere:nisi etiam ex arte scribat: quod diffi
cilius:pulchrius atq; admirabilius ē. Verū
q; praestitit Cicero.non enī minus docēdo
ualuit:q̄ dicendo.ex arte scribere est secūdū
artis praecepta aut orationē aut poemata
edere. Contra.rursus quae ridiculi aduer
sarii sint:ostendit:qui cum in librorū suorū
principiis de arte scripturos se polliceātur:
id significare uidētur:excogitasse,aliquid se
quod doceant.deinde cū alienis utūtur exē
plis:nō quid ipsi:sed quid alii excogitarint:
ostendūt. At hoc ipsum.ultimae aduersa
riorū respōdet obiectioni : qui difficile esse
dicebant res uarias & dispersas colligere: &
neq; laboriosum:neq; artificiosū esse ostē
dit. Nisi etiam &c.exemplo ostēdit multa
laboriosa esse quibus minime gloriamur:
ut si fabulas totas alicui⁹:aut orationes scri
bamus:laboriosum quidē erit: sed laudem
nō meretur. Ne insueti. qui enim magna
iudicāt quae parua sunt:magnarū rerū nul
lam experientiam habere uidentur. Nam
isto modo.Eligere de aliorū scriptis rudis in
quit exempla nō potest:sed mediocriter do
ctus pōt. In elocutione praesertim: de qua
oīa quae tradūtur:eiusmodi sunt:ut cōprae
hēdi facile possint. Ita ut &c.ex scriptis in
quit aliorū exempla sumere tam facile est:q̄
si qs sentētias de tragoediis Ennii: & perio
dos de pacuuianis eligere tentaret. Sententias aut periodos.Differt inter sentētias & periodos:sentētiae
enim orationes breues sunt de uita quae aut qd fit:aut quid esse oporteat in uita:breuiter ostēdūt. Qua
lis illa Senecae est sequitur superbos uictor a tergo deus.At uero periodus quā nostri comprahensionē:
& item clausulam a breui uocant conclusione in lectione plena sentētia est:cuius partes sunt comata &
cola.nec longior debet esse q̄ uno spiritu proferatur.Modū periodi Cicero quatuor senariis terminauit.
Nōnulli duo eius genera esse dixerūt.unum simplex cū sensus longiorē ambitu circūducitur:ut apud Se
necam cū ait.Dum fata sinunt uiuitae laeti:properat cursu uita citato:uolucriq; die tota praecipitis uolui
tur anni.durae peragunt pensa sorores.nec sua retro fila reuoluunt.alterum quod constat ex membris &
incisis.& plures sensus habet : ut aderat ianitor carceris : carnifex praetoris. Non quia plane:quasi dicat
ineptus sis:si hoc facias. Item.similiter eodem modo. Certis signis.hoc est in quibus aperte cogno
scitur artificium esse. Erras propterea.si credis inquit artificiose facere te:q; ex aliis exempla sumas : fal
leris : Nam sic aliquid te de artificio nosse comprahendimus:sed si tuis utaris exemplis : multa de artifi
cio scire putamus. Quod si.si concedis inquit:artificiosum esse quae artificiose scripta ab aliis sunt co
gnoscere:multo esse artificiosius confitearis oportet:ex arte scribere. Qui enim ipse &c. Ratio est: qui
inquit artificiose scribere potest : idem artificiose scripta intelligere facile potest; sed non contra.

tibus uerbis:& ponimus hoc exemplū a Crasso qđ
possumus & debemus: testimoniū collocamus: sed
exemplum. Hoc igitur interest inter exemplū & testi
moniū. Exemplo demonstratur cuiusmodi sit id qđ
dicimus:testimonio esse illud ita ut nos dicimus cō
firmatur. Praeterea testimoniū oportet cum re conue
nire:aliter enim rem non potest confirmare:ad id qđ
illi faciunt cum re nō conuenit. Quid ita:quia polli
centur se artem scribere:exempla proferet ab his ple
rūq; qui uel artem nescierunt:tum quis est qui possit
id quod de arte scripserit comprobare:nisi aliqd scri
bat ex arte:cōtraq; faciunt qui polliceri uidētur: nam
cum scribere artem instituūt:uidentur dicere se exco
gitasse quod alios doceant:cum uero scribunt osten
dunt nobis quid alii excogitauerint. Hoc ipsum est
difficile:inquiunt eligere de multis:quid dicitis diffi
cile:utrum laboriosum an artificiosum. Si laborio
sum:non statim praeclarum.sunt enim multa labo
riosa quae si faciatis non continuo gloriemini:nisi for
te etiam si uestra manu fabulas:aut orationes totas
transcripsisseris:gloriosum putaretis. Sin autē istud
artificium egregium dicitis:uidete ne insueti rerum
maiorū uideamini:si uos parua res sicuti magna de
lectat. Nam isto modo eligere rudis quidem nemo
potest:sed sine summo artificio multi. Quisquis.n.
audiuit de arte paulo plus:in elocutione presertim:
omnia uidere poterit:ex arte que dicentur. facere ne
mo poterit:nisi eruditus. Ita ut si de tragoediis Ennii
uelis snias eligere aut de pacuuianis periodos : quia

Postremo.

Postremo. quod ualidius est argumentũ in fine posuit: id nos conari debere: ne potius eligendi ab aliis
uideamur ꝗ alioꝝ bene eligere exempla laudemur. Contra. transitio est. Dicimus ergo eos. Non satis
esse Ciceroni uisum est: aduersarioꝝ respõdere obiectionibus: nisi suis eos obiectionib⁹ impugnaret: qđ
facit. Et primo si suméda aliunde exẽpla sunt: nõ a multis: sed ab uno suméda esse dicit: deinde nullo mõ
sumenda esse demõstrat. De eo quod postea diximus: peccare aduersarios ꝙ a multis exẽpla sumãt. Pec
care & delinquere: differũt: nã peccat qui facit: quod facere non debet: delinquit qui nõ facit: quod facere
debet. Si cõcederem. esto inquit concederẽ

plane rudis id facere nemo poterit cũ feceris te littera
tissimũ: putes ineptus sis: propterea quod id facile fa
ciat ꝗuis mediocriter litteratus. Item si cum ex oratio
nibus: aut ex poematib⁹ elegeris exempla quæ cæte
ris signis artificii notata sunt; qa rudis id nemo facere
possit: artificiosissime te fecisse putas: erras propterea
quod ipso signo uidemus te nõ nihil eius rei scire: aliis
signis te scire multa intelligemus: quod si artificiosũ
est intelligere quæ sunt ex arte scripta: multo est artifi
ciosius ipsum scribere ex arte: qui eñi scribit ipse artifi
ciose ab illis cõmode scripta facile intelligere poterit:
qui eliget facile nõ continuo ipse cõmode scribit: & si
est maxime artificiosum alio tempore utantur ea fa-
cultate: non tum comparare ipsi: & gignere & profer-
re debent: postremo in eo uim artificii cõsumant ipsi
ab aliis potius eligẽdi quam aliorum boni electores
æstimentur: contra ea quæ ab his dicuntur qui dicũt
alienis se exemplis uti oportere satis est dictum. nũc
quæ separatim dici possint consideremus. Dicimus
igitur eos tum ideo quod alienis utantur peccare; tũ
etiam magis deliquere quod a multis exẽpla sumãt:
sed & de eo qđ postea diximus ante uideamus si con
cederẽ aliena oportere sumere exempla: uincerẽ uni-
us oportere primũ quod cõtra nulla staret eorũ ratio.
Liceret. n. eligere: & probare qualibet qui sibi in om
nes res suppeditaret exẽpla: uel poetã: uel oratorẽ: cu
ius auctoritatẽ niterent. Deinde interest magni eius
qui discere uult: utrum omnia ab uno: an oia nemi-
nem: sed aliud aliũ putet cõsequi posse. Si. n. putabit
posse oia penes unũ consistere: ipse quoq; ad omniũ
nitetur facultatẽ. sin id desparit in paucis se exercebit
ipsis. n. cõtentus erit: nec mirum cum ipse præceptor
artis omnia penes unum repire nõ poterit; allatis igi
tur exẽplis a Catone: a gracchis: a lælio: a Scipiõe gal
ba porcina: crasso. antonio cæterisq; : itẽ sumptis aliis
a poetis: & historiarum scriptoribus necesse erit eum
qui discet ab oĩbus putare omnia ab uno pauca uix
potuisse sumi. Quare si unius alicuius se esse: similẽ
satis hẽbit oĩa quæ oẽs hũerint solũ hr̃e se posse diffi-
det: ergo inutile est ei qui discere uult nõ putare unũ
omnia posse. Igitur nemo incideret in hanc opinio-
nẽ si ab uno exẽpla sumpsisset; nũc hoc signi est ipsos

alienis exẽplis utendũ esse: quod tñ non fa-
cio: in eo ego aduersarios superarẽ: ab uno
non a multis sumi exẽpla oportere: est autẽ
argumẽtationis propositio. Primũ &c. ra
tio est: & sensus: cũ liceat aduersariis unum
aliquem eligere & probare quẽcunq; uolue
rint: a quo in oẽs elocutionis pres sumant
exempla: nihil ab illis dici in cõtrarium po
test. Deinde interest magni. differẽtia in-
quit est: putet ne disciturus ab uno an a ne
mine: omnia: an aliquid ab uno: aliqd ab
alio consequi posse: Nã si ab uno oĩa conse
qui posse sperabit: ipse quoq; spem conci-
piet: ut oĩum assequatur cognitionẽ: cõtra
accidet: si multorũ afferri exempla uiderit:
non potuisse. n. unum omnia consequi ar-
bitrabitur: & cũ oĩa se disciturũ nõ cõfidet.
pauca discet: & paucis contentus erit: est ãt
aũt rõnis confirmatio: sed ipsa ex pluribus
rõnibus constat. Ipse quoq; : qm̃ spabit se
illi similẽ fore. Id desperauerit: penes unũ
oĩa posse cõsistere. Ipsis: paucis. Nec mi-
rum. rõ cur paucis cõtẽtus erit. Allatis igi
tur. Cõclusio est & ordo quãdoquidẽ exem
pla a multis sumi uidet q discit: necesse &c.
A catone. hic primus portiæ gẽtis tres sũ-
mas in homine res pstitisse existimatus est.
optimus orator: optimus ipator: optimus
senator: quater & quadragesies pro se cãm
dixit. Sempq; absolutus fuit. Auctor plini
us. Lælio & scipiõe: supiores intellige. quos
multũ dicẽdo ualuisse constat. Galba. hic
orator fuit egregius. Catõi de quo añ dictũ
est infestus. Porcina: & hic ante Ciceronẽ
clarus fuit. Crasso & antonio. ii. lib. de ora
tore ad. Qu. fratrẽ introducũtur: de oĩbus
Cice. meminit in oratore ad Brutũ. Qua
re: cõcludit. Deinde. Alia ratio cur sumi a
multis exempla nõ debeãt: qm̃ si quis nihil
prodesse artem pbare uellet: hoc adiumen
to uti posset: ꝙ nemo omnes artis pres cõ-
secutus sit. Id autẽ ex eo patere diceret: ꝙ
scriptores artis nõ unius aut duoꝝ sed mul
torum exẽplis utuntur. In ea aũt re labora-
re ad cuius consumationem perueniri nõ
possit ridiculum est. Quod igitur: certe in
quit ridiculum est: scriptorem artis eoꝝ cõ
probare rationem qui artẽ improbant: cõ-
probat autem dum multorum utitur exẽ
plis: ex quo præscribere uidetur: neminem
partes omnes cõsequi posse. Ergo. superio
rem cõcludit argumẽtationem. Nũc om-
nino &c. ostendit a nullo: & ne ab uno qdẽ

ſumenda exempla eſſe. Primũ omniũ.prima ratio eſt: exemplũ inquit quod a ſcriptore artis affertur:de eius ipſius artificio debet eẽ:& qm̃ hæc ꝓpoſitio facile poterat impugnari:ſimilitudinibus eã:confirmat & nõ aliter inquit ridiculi uidentur qui artẽ ſe tradere elocutionis dicentes:ab aliis exẽpla ſumunt:qbus quod ꝑcipiunt:probare poſſint:q̄ purpurã aut frumentũ uendere uolentes:ſi emere uolẽtibus earũ rerũ exempla petituros ſe ab aliis dicant. De eius artificio.ex ingenio eius qui artis præcepta ſcribit. Purpuram:ueſtẽ purpureã:piſcis eſt purpura:florem illum tingendis expetitũ ueſtibus in mediis habens faucibus minimi liquoris eſt in cãdida uena:nigrãtis roſæ colore ſublucens actor plinius: idẽ purpuræ uſu; ſemp romæ fuiſſe ait. Cuius:purpuræ. Exemplũ. Monſtrã imperitũ uulgus:dicit. Aceruos.cumulos: eſt autẽ unius eiuſdẽq; rei aceruus: ſic uocatus q, ſine admixtiõe ſit a particula eſt priuatiua κα ραvιω miſceo. Tritici.ſpẽs frumẽti eſt triticum:quo ueſcimur. Si triptolemus: alia ſimilitudo: triptolemus accepta ſemina a cerere mortalibus reddidit: celei & menalinæ filius fuit:eleuſinus pſia: cuius fabula apud ouidiũ in faſtis ſcribiť. Bouem & aratrũ:ut quidã tradunt:primus inuenit. Aut ſi prometheus:hic a pallude in cœlũ ſublatus: & ignem mortalibus a ioue ſubductũ:admota currui ſolis ferula reſtituit: q̄re a mercurio iouis iuſſu in caucaſo mõte religatus eſt Appoſita pectori eius aquila quæ renaſcẽs iecur ſp corroderet. Auctores heſiodus atq; Aeſchilus: re uera ignẽ ferula aſſeruare docuit:ut ſcribit plinius. Cũ tecta. Ouidius. ara fit: huc ignem aurea fert ruſtica tecta.

Iſti magiſtri:rei qua de agiť. ſimilitudinẽ nunc accõmodat. Cum de riſu añt ꝓnuntianda oratio eſt. Siquis: alia ſimilitudo.

Iſti.n.ſimilitudinis adaptatio. Rigare.in uocabulis pſtat ſimilitudis. Siccitate. exẽploꝶ inopia quæ excogitare neſcifit. Chares a lyſippo. Alia utitur ſimilitudine Chares optimus fuit ſtatuarius oppido lindius inſula rhodius. Lyſippi diſcipulus: ſolis hic coloſſu; fecit rhodi q in maxima fuit admiratione. Lyſippus tꝑibus fuit Alexandri: a quo ſolo fingi Alexander uoluit:ut ab apelle pingi. Mille quinquenta oꝑa feciſſe traditur. Myro ageladæ diſcipulus leuchris natus eſt: & Bucula maxime nobilitatus: celebratis uerſib⁹ quos in latinũ auſonius gallus poeta tranſtulit. Praxiteles circa magni pompei ætatẽ fuit. polycletus ſycionius & ipſe Ageladæ diſcipulus fuit: diadumenũ fecit molliter iuuenẽ: centũ talentis nobilitatum. Nõ iſto modo:ut a diuerſis exempla acciperet. Et qđ uos pictores facitis ab uno ſtatuario caput:ab alio pectus:manus ab alio diſceret facere:ſed ab uno oĩa didicit lyſippo. Caput oſtẽderet:q̃o formaret caput doceret. Coram.in conſpectu ſuo:omnia enim unus faciebat lyſippus: nec huius aut illius ꝑtis ſtatuæ ab alio ſumi exẽpla iubebat. Cæterorum &c. Cũ a lyſippo omnia facere didiciſſet:nõ ne inquit alioꝶ oꝑa qualia eſſent:conſiderare poterat? Iſti credunt: Aduerſarii inquit diſcere ſtatuariam uolentes: alia ratione doceri poſſe credunt cõmodius: q̄ lyſippus docere cõſueuerit. Qui nõ aliunde exempla ſumebat:ſed unus oĩa diſcipulis per ſe tradebat:ſed falluntur. Quoniam ratio illius potior iudicanda eſt. Præterea &c. alia ratio:ſed omniũ uehemẽtiſſima.qua meliora eſſe propria exempla: q̄ quæ ab aliis ſumunť:oſtenditur:propria enim aptiora ſunt:aliena obſcuriora: cũ ſoleat in dicendo ars plerũq; occultari. Ne ars appareat:qua depræhenſa dicẽtis auctoritati nõ nihil detrahitur: crediť enim

artis uiribus

---

artis ſcriptores nõ putaſſe unũ potuiſſe in omnibus elocutionis ꝑtibus emittere: quoniã neq; ſua ꝓtulerunt:neq; unius alicuius aut deniq; duoꝶ:ſed ab omnibus oratorib⁹:& poetis exempla ſumpſerũt. Deinde ſi qs uelit artem demõſtrare nihil ꝓdeſſe ad diſcendũ nõ male utatur hoc adiumento qđ unus omnes artis ꝑtes conſequi nemo potuerit. Quod igiť iuuat hoꝶ rõnem qui oĩno improbent artem: id non ne ridiculũ eſt ipm̃ ſcriptorem artis iudicio comprobare: ergo ab uno docuimus ſumenda fuiſſe exẽpla ſi ſemper aliunde ſumerenť. Nũc oĩno ſumenda nõ fuiſſe aliunde ſic intelligemus. Primũ oĩum qđ ab artis ſcriptore afferť exẽplũ de eius artificio debet eſſe: nõ ut ſiquis purpurã aut aliud quippia; uendens dicat: ſume a me: ſed huius exemplu; aliunde rogabo tibi qđ oſtendam: ſi merces ipſi qui uenditã aliunde exemplu; quæritant mercis: aut ſi aceruos dicant ſe tritici, habere: & eorum exemplũ pugno nõ habent quod oſtendãt: ſi triptolemus cũ hominibus ſemen largiretur ab illis hoĩbus id ipſe mutuaretur: aut ſi prometheus cum mortalibus igne; diuidere uellet: ipſe uicinis cum teſta ambulans carbunculos corrogaret: nõ ridiculus uideretur. Iſti magiſtri omnium dicendi præceptores non uidentur ſibi ridiculum facere: cũ id quod aliis pollicentur ab aliis quærunt. Siquis ſe fontes maximos penitus abſcõditos aperuiſſe dicat: & hæc ſitiens q̄maxĩe loquať: neq; habeat qui ſitim ſedat: non rideatur. Iſti cu; non modo dominos ſe fontium: ſed ſeſe ipſos fontes eſſe dicant. & omniũ rigare debeant ingenia non putant fore ridiculũ: ſi cũ id polliceñť areſcant ipſi ſiccitate. Chares a liſippo ſtatuas facere nõ iſto mõ didicit. ut liſippus caput oñderet milonis. brachia Praxiteles. pectus policletus.

artis uiribus nõ causæ ueritate fretus ad dicẽdũ uenisse. Itaq; Cice.& Quintilianus occulrare artificiũ maximũ dicunt esse artificiũ. In præcipiendo.cũ præcepta tradunẽ. Expressa.apte. In dicendo:cũ habent orationes. Ergo ẽt cõcludit. Postremo &c.alia inqt rõ ppriis me exẽplis uti cõpulit: ꝙ exornationum nomina a me in latinũ cõuersa:græca prius fuerant.Et qm inusitata sunt:uideri possunt asperiora: nolui igiẽ q̃ placitura nõ essent mea esse:quæ uero gratiæ aliqd habitura uiderenẽ:aliena. Quod cõmodius:aliena exẽpla. Quod asperius:nomina reꝝ. Bipartita. Docilem facit Herẽniũ: breuiter ostendens qbus de rebus dicturus sit. In quibus generibus. In qbus figuris quas græci χαρακτηρας uocant:ex nostris aliĩ stilos:aliĩ figuras:aliĩ genera elocutionis appellant.

sed oĩa coram facientem magistruꝫ uidebat. cæteroꝝ opera uel sua spõte cõsiderare poterat. Isti credũt eos qui hoc habẽt uelint discere alia ratione doceri posse cõmodius: præterea non possunt ea quidem quæ sumunẽ ab aliis exempla tã esse accõmodata ad artem: propterea quod in dicendo leuiter unusq́sq; locutus. plerũq; tãgiẽ ne ars appareat in præcipiẽdo expresse cõscripta ponere oportet exẽpla ut in artis formã cõuenire possint:& post in dicẽdo ne possit ars eminere:& ab oib⁹ uidari facultate oratoris occultaẽ:Ergo etiã ut magis ars cognoscaẽ suis exemplis melius est uti.postremo hæc quoque res nõ ducit ad hãc rõnẽ: quod noĩa terũ:græcaq; cõuertimus:eã remota sunt a cõsuetudine.Quæ enim res apud nostros nõ erãt eaꝝ noĩa nõ poterãt esse usitata. Ergo hæc asperiora primo uideanẽ necesse est idq; fiet rei nõ nostra difficultate reliquũ scriptura: cõsumeẽ in exemplis:hæc aliena si posuissemus factũ esset:ut q̃d cõmodi esset in hoc libro nostrũ nõ eẽt.Quod asperius & usitatũ id ꝑprie nobis attribuereẽ.Ergo hãc quoq; incõmoditatẽ fugimus his de causis:cũ artis iuentionẽ græcoꝝ ꝓbaissemus:exemploꝝ rõnem secuti nõ sumus. Nunc tempus postulat ut ad elocutionis præcepta transeamus. ¶ De præceptis elocutionis.

Ipartita igitur erit nobis elocutionis præce-
b ptio. Primuꝫ dicemus quibus in generibus semper omnis oratoria elocutio debeat esse. Deinde ostẽdemus quas res semper habere debeat. Sunt igitur tria genera:quæ genera nos figuras appellamus in qbus oĩs orõ nõ uitiosa cõsumiẽ:unaꝫ grauem:alterã mediocrẽ:tertiã extenuatã uocamus. Grauis est quæ cõstat ex uerborum grauiuꝫ magna & ornata cõstructione. Mediocris est:quæ cõstat ex humiliore.Neq; tamẽ ex infima & peruulgatissima uerborum dignitate. Attenuata est quæ demissã est usq; ad usitatissimã pueri consuetudinem sermonis. In graui consumetur oratio figura: sicq; cuiusq; rei poterunt ornatissima uerba reperiri siue propria siue extranea unamquãq; in rem accõmodabuntur:& si graues sententiæ quæ in amplificatione & cõmiseratione tractentur:eligenter:& si exornationes sententiarum aut uerborum quæ grauitatem habebunt:

Sũt igiẽ grauis αγροσ a græcis: ιοχνοσ.mediocris μεσοσ nominatur. Hos modos elocutionis de quibus.A. Gelius lib.vii. differit capite.xiiii.omnes in Virgilio depræhendimus.Qui sublimi in æneide: mediocri ĩ georgicis:humili in bucolicis utiẽ. Sic enĩ fieri negotioꝝ & personarum qualitas postulauit. Variant etiã in uno eodemq; operæ sæpissime & a graui ad mediocrem a mediocri ad humilẽ & contra:ut res exigit cõuertitur oratio. Quales singulæ sint hæ figuræ subiectis primũ declarat exẽplis uitia deinde his proxima:ne quis decipiaẽ: ostẽdit.Postremo quas res elocutio debeat habere nos docet. Nos.latini nam χαρακτηρασ græci uocant. Non uitiosa. Quæ enim uitiosa est. Nulli subest generi. Grauis.singulas diffinit figuras. Verborum grauium ut sententiæ requirũt:quæ & ipse graues sunt. Magna & ornata cõstructione:duas tangit ornatus species compositionem:quæ συνθεσισ a græcis uocatur: & propriã cultamq; orationẽ quam iidem κυριολογιαν nominãt in qua tropi sunt. Ex humili.ex humiliore oratione q̃ graui cõueniat figuræ:Media deniq; est inter grauem & attenuatam. Puri. latini quidem sed usitatissimi. In graui.Qualis in graui figura oratio debeat esse ostendit: & ueniri præcipit uerba siue propria siue translata quæ rei aptissi ma uideantur esse: ut scilicet sublimis materia sublimibus describaẽ uerbis. Propria:sua cuiusq; rei. Trãslata:cũ rerum: uerboruq; a propria significatione translatio fit ad nõ propriam per similitudinem:ut cum florere ciuitates: pubescere herbas dicitur. Siue extranea: cũ pro uerbo proprio subiicitur aliud per abusionẽ: quam καταχρησιν græci uocant ut cum minutum animũ dicimus pro paruo.Abusionem Aristoteles translationi supposuit. Si graues:sententiæ.In conclusione:ut supra ostensum est aduersarii crimen amplificamus uel mouere ad misericordiam auditorum animos studemus: his aũt locis nõ nisi graues conueniũt sententiæ in fine.n. ut in principio confirmationis & confutationis argumenta q̃ ualidissima sunt poni debent. Et si exornatiões &c.colores οχημα τα λεξεωσ και διανοιασ græci dicunt.

Quæ grauitatẽ habebunt: ut repetitio: cõtinuatio: contentio: coniuratio. Qui colores oẽs graui figuræ
in cõfirmatione: rephensione & conclusione cõueniunt: sunt nõnulli collores qui graui figuræ & pdictis
partibus sic apte nõ congruũt. Nam quis &c. exẽplũ est in genere deliberatiuo positũ deliberatur. n. ci/
ciendus ne sit ex urbe: is qui prodere hostibus patriã tentauit: si quis igiť in eũ diceret: is crimen exaggera
re per amplificationẽ concludens sic posset. Tota aũt hæc oratio ex uerbo℞ grauiũ magna & ornata cõ/
structione constat. Quod maleficium. Decem sunt amplificationis loci ut libro secũdo dictum est. Hic
Nonus est qui ex peccato℞ comparatione
constat. Dicit eni maius esse maleficiũ ho/
stibus patriã pdere: q̃ ingenuã uiolare: aut
matrẽ familias cõstuprare: aut quenq̃ pul/
sare. Id ãt ex eo facile itelligi: q᷑ maiores no
stri cæteris criminibus digna supplicia iue
nerunt: patriæ uero proditori nullã pœnã
statuerũt: quasi nulla satis digna excogita/
ri posset: sunt hic colores repetitio & inter/
rogatio qui graui figuræ cõueniũt. Inge/
nuam: liberã uirginẽ & nobilem. Atq᷑ in
aliis &c. secundus locus est amplificatiõis.
ostendiť. n. res de qua agitur: nõ ad paucos
sed ad oẽs ptinere: quod est atrocissimum.
Ad singulos: ut cum furtũ fit: iniuria ad
unum: uel duos puenit. Qui sunt affines.
huic sceleri pximi. O feroces animos: co/
lor est exclamatio: qua in amplificatiõe cri/
minũ uti solemus. Cõuenit enim graui fi/
guræ plurimũ. Decimus aũt amplificatio
nis locus est: per quem omnia quæ in gerẽ
do negotio acta sunt: quæq᷑ cõsequi solent
exponimus: acriter: criminose: & diligẽter
ut agi res & geri negocium uideatur re℞ cõ
sequentiũ enumeratione: quod hic Cicero
facit: est autem hic repetitio color. Qui se
nõ putãt: qui satiari patriæ miseriis nõ pos
sunt: nisi illam in cinerem conuersam uide
rint. Nequeo. cõcludit hanc amplificatio
nem ut finẽ imponat orationi. Vos mei
non egetis quoniã uos met quo digni sint
supplicio patriæ pditores intelligitis. Vi
detur enim animus: locus est beniuolẽtiæ:
& simul iudicibus præscribitur qd statuere
in reum debeant. Spurcissimorũ: incon/
tinentissimorum. Dominatu: tyrãnide.
In mediocri figura: exemplum est medio
cris figuræ in iudiciali genere positum: Cõ
stitutio coniectaralis potest uideri: quæriť
eni spõte ne sua sotiæ ciuitates populo ro/
mano bellũ iulerint: an a Liuio druso &
nõnullis romanis principibus cõcitatæ. hi
storia autẽ hoc habet. M. Liuius drusus tr.
pl. ut maioribus uiribus susceptã senatus
causam tueretur: cũ equestris ordinis ĩpo/
tentiam in iudiciis exercẽdis ferre nollet: & ne ad se transferentur omni conatu uti cepisset: pernitiosa spe
largitionis plebẽ cõcitauit: sotiosq᷑ & italicos populos spe ciuitatis romanæ sollicitauit: iis p adiuuãtib⁹
per uim legibus agrariis frumentariisq᷑ latis: legem quoq᷑ iudiciariã tulit: ut æqua pte iudicia penes sena
tum & equestrẽ ordinem essent. Cum deinde promissa ciuitas nõ præstaretur: irati italici defectionẽ agi/
tauere. Liuius ipse senatui inuisus factus est: & uelut sotialis belli auctor: icertũ a quo: domi occisus: q igiť
in drusum & quosdã alios ciuitatis principes: ut Marcum Aemylium scaurũ. Nam & ipse a. Qu. Vario
hispano accusatus fuit: q᷑ sotios ad arma cõcitasset: dicere uoluisset hac uti potuisset oratiõe: qua nõ spõ/
te sua: ut dicebať sed aliis instigantibus sumpsisse in romanũ populum sotios arma ostenderet. Si hæc
uerba sublimia & graues sententias quales in graui figura esse debere: ostensum est. Aliquantulũ: ut ad in
fima uerba

de quibus post dicemus: adhibebuntur. In hoc ge/
nere figuræ erit hoc exemplũ. Nam qs est uestrum
iudices qui satis idoneã possit in eũ pœnam excogi/
tare q pdere hostibus patriã cogitarit: quod malefi/
cium cum hoc scelere cõparari: quod huic maleficio
dignũ supplicium põt inueniri. In his q uiolassent
ingenuã: mrẽm familias cõstuprassent: pulsassent ali
quẽ: aut postremo necassent maxĩa supplicia maio/
res nri cõsumpserũt: huic uero truculẽtissimo ac ne/
fario facinori singularẽ pœnã nõ reliquerũt. Atq᷑ in
aliis maleficiis ad singulos aut ad paucos ex alieno
peccato iniuria puenit hu⁹ sceleris q sũt affines oĩ cõ
silio uniuersis ciuibus atrocissimas calamitates ma/
chinanť. O feroces aĩos: o crudeles cogitationes. O
derelictos hoĩes ab hũanitate. Quid augere ausi sũt:
aut cogitare pñt: Quo pacto hostes reuulsis maio℞
sepulchris deiectis mœnibus ouantes irruerent in ci
uitatẽm: qũo deum spoliatis templis optimatibus
trucidatis aliis arreptis ĩ seruitutẽ matribusfamilias
& ingenuis sub hostilem libidinem subiectis urbis
acerbissimo cõcidat incendio cõflagrata qui se nõ pu
tant id quod uoluerint ad exitũ perduxisse: nisi san/
ctissimæ patriæ miserandum sceleritati uiderint cine
rem? Nequeo uerbis cõsequi iudices indignitatẽ rei:
sed negligentius id fero: quia uos mei nõ egetis. Ve/
ster. n. uos animus amantissimus reipu. facile edocet
ut eum qui fortunas oĩuz uoluerit prodere: præcipi
tem perturbetis: ex ipsa ciuitate: quã iste hostiũ spur
cissimorũ dominatu nefario uoluit obruere. In me
diocri figura uersabitur orõ si hæc ũt ante dixi aliquã
tulũ demiserimus: neq᷑ tamen ad infimum descende
rimus sic. Quibus cum bellum gerimus iudices ui
detis cum sociis qui pro nobis pugnare & imperiũ
nostrum nobiscum simul uirtute & industria soliti

sima uerba nō descendamus:sed mediocritatē seruemus. Quibus cū arguit a cōsuetudine a qua temere discedere nō solemus. Virtute.ad uires spectat. Industria ad cōsilia refertur. Si cum se &c. Arguit a spe perficiendi:quā ostendit sotiis esse nō potuisse. Propinquitatem uicinitatem. Cum non &c. Si omnes sotii defecissent:audere hoc fortasse potuissent:sed maxīa pars adhuc in fide manet:quo fit ut nō sua spōte:sed horum quos accuso freti auxilio cepisse arma uideant:Manere in officio est in fide ꝑseuerare. Cū nō multitudinē & facultatibus arguit:q̄s nō affuisse ostendit:facultatū āt nomine pecuniæ classis:cōmeatus milites:duces arma & cætera eiusmodi continentur. Si cum finitimis. Exornatio est per comparationē a minori ad maius: & si inquit cum finitimis & nō cum romano populo:cui uniuersus orbis ꝑuit:de finibus bellū gereref:ad rem gerendā apparatius descenderent; quanto igiť magis istructos cū romanis manū cōserere illos cōueniebat. Cūq̄ modicis freti uiribus:ac pene incōsulte & tumultuarie id fecerint nō sua sponte cōmotos esse apparet: sed ciuiū aliquorum suggestionibus cōcitatos a q̄bus uictoriæ spes nō dubia iniecta est. De finibus:non de imperio: semper in comparatione singula singulis cōferuntur: & alterū minuitur:alterum augeť. Vno ꝓlio. Nā si uno ꝓlio uictores sotii fuissent:nō tamē romanorum uires oīno debilitassent. Nedū multo minus. Armis.ad uim respicit. Liberalitate.ad uolūtatem. Mulri enim sua sponte romanis:eorū uirtute & beneficiis moti:se subiecerūt: ut parere illis q̄ imperare aliis maluerunt:ut falisci: auctor Liuius. Tantulis.admodū paruis. Quæret aliquis quæ obiici possent confutat:& quæret inq̄t ex me aliquis:sua spōte latinos nō defecisse dicis. Nec uerisimile uideri: sed nō ne illud idē fregellani fecere. Si illi sua spōte fecere:& ii sua spōte faceť ausi sunt; respōdet si hoc cogitassent: multo minus ausi ēssent q̄m fregellanis male successit. Sed imperiti ante gestarum rerum exempla nō petierunt. Imprudentes autē in errores facile cadunt. Rhetoricum uero est:aduersariorū argumenta ac rationes in causæ propriæ argumentum cōuertere: quod hic facit Cicero: fregellæ ciuitas fuit cāpaniæ: defecit autē a romanis quo tēpore latini cū campanis defecerūt: & missis ad senatū legatis cōditionem detulerunt:ut si pacem habere uellent: alterum ex latinis consulē facerēt. Non multo post in deditionē latini uenerunt:& fregellas colonia deducta ē: auctor Liuius libro octauo ab ur.cō. Descissent. Nam rerum.qui rerum imperiti sunt:nec exēpla sibi proponūt:q̄bus futura cognoscant:ii facile cadunt in pericula:contra qui exemplorū usum habent:cautiores solent esse. Fraudem:periculum. Ex aliorū euentu:ex eo quod aliis euenit:quid sibi quoq̄ euenire possit:intelligūt. Quis crediderit nemo.adeo stultus esset:qui crederet nec credere uos par est. Quod dico:a romanis ꝑcipib⁹ fuisse cōcitatos:iniecta ab illis auxilii uel uictoriæ spē. In attenuato figuræ genere &c. Attenuatum genus cuiusmodi esse debeat:exēplo demōstraf. Scurra introduciť qui adolescētē increpat:a cuius seruis pulsatum se dicit. Adolescēs primo nihil respondet. Res ipsa qua de agiť infima est:ꝑsonæ uero ignobiles Genus causæ demonstratiuū uideť. Nam a scurra adolescens incessitur. Constitutio nulla elicitur: quoniam nihil ab adolescente respondeť. Nouimus autem ex intentione & depulsione nasci cōstitutionē so

sunt seruare. Hi cū se & opes suas & copiā necessario rum norint:tum uero nihilominus ꝓpter propinquitatē & oīum rerū societatē q̄d in oībus rebus po.ro. posset scire & existimare poterāt. Hi cū nobiscū deliberarent bellū gerere quæso quæ res erat qua freti bellum suscipere conarenť:cum maximā multo sociorum partem in officio manere intelligerēt:cū sibi non multitudinē militū: nō idoneos imperatores:non pecuniam publicā præsto esse uiderent:nō deniq̄ ullam rem quæ res pertinet ad bellū administrandum. Si cum finitimis de finibus bellum gererent:si totum certamen in uno prœlio positum putarent:tamen omnibus rebus instructiores & apparatiores uenirent nedū illud orbis terræ iperiū:cui iperio omnes gentes:reges:nationes:partim ui:partim uoluntate consenserunt:cum aut armis:aut liberalitate a popu.ro. superati essent:ad se transferre tātulis uiribus conarenť. Quæret aliquis q̄d fregellani nō sua sponte conati sunt; Eo quidē isti minus facile conarentur:quod illi queādmodū descissent:uidebāt. Nam rerū iperiti qui unius cuiusq; rei de rebus ante gestis exempla petere non possent:hi ꝑ iprudētiam facillime deducerētur in fraudem. At hi qui sciunt quid aliis acciderit facile ex aliorum euētis suis rōnibus possunt prouidere: Nulla igiť re inducti:nulla spe freti arma sustulerunt. Quis hoc crederet tantā amentiā queq̄ tenuisse:ut imperium po.ro. temptare auderet nullis copiis fretus. Ergo aliquid fuisse necesse est quid aliud nisi id quod dico pōt esse. In attenuato figuræ genere id quod ad infimū & quotidianum sermonē demissum est:hoc erit exēplū. Nā ut forte hic in balneas uenit:coepit postq̄ ꝑfusus cōfricari. Deinde ubi uisū est ut in alueū descēderet:ecce ibi iste de transuerso:heus inquit adolescens pueri

lere. Infimū:ut humiliora uerba esse nō possint. Quotidianū.quo īter nos quotidie colloquētes utimur.
Hinc cognoscere licet:sic latinam linguā apud ueteres in usu fuisse:ut eadem pene uernacula esset: quod
& alibi apud Ciceronē etiam aptius ita fuisse compræhendit. Nam ut forte. aliqd cognoscit præcessisse
sermonis:forte enim interrogatus de hac re quispiam:increpitū fuisse adolescentē a scurra: & adolescen
tem nihil respondisse iam dixerat:quod ut melius apiret:subiunxit. Nā ut forte & cætera. Hæc autem uer
ba balneæ uenire:fricari:in alueum descēdere & quæ secuntur:sic humilia sunt:& demissa ut nullus nō ea
etiam rudis & imperitus intilligat.

tui modo me pulsarunt satis facias oportet:hic qui id
ætatis ab ignoto præter consuetudinem appellatus
eēt:erubuit. Iste clarius eadē:& alia dicere coepit:hic
uix tādem:inquit sine me cōsiderare. Tum uero iste
coepit clamare uoce ista:quæ per facile quiuis rubo
res iniicere posset:ita petulās es atq; acer ut ne ad so/
lariu; qdem ut mihi uidet:sed penes scoenam:& in
eiusmodi locis exercitat⁹sis:cōturbatus est adolescēs
nec mirū cui ēt nūc pedagogi lites ad auriculas uer/
sarent imperio eiusmodi conuitiorum. Vbi.n.iste ui
disset scurram exhausto rubore qui se putaret nihil
habere quod de existimatiōe perderet:ne oia sine fa/
mæ detrimento facere posset. igitur genera figura/
rum ex ipsis exemplis intelligi poterunt. Erat enim

Postq̄
pfusus est. Maiores nostri post exercitatio/
nem & defatigationē: anteq̄ cibum sume/
rent:in sole:uel ad ignem si balneū nō erat
ungebātur oleo:cui uinū nōnunq̄: & pau/
lum cōtriti salis adiciebāt:si erat balneum
prius in tepido residebant: fruabāturq;:de/
inde ubi paulum cōquieuerāt:in solium de
scēdebāt & rursus multo oleo uncti leuiter
perfricabātur: hoc & Cornelius celsus fieri
ab omnibus utiliter dicit. Balneas:q̄ quo
niam uncti oleo stringebātur:hoc est rade/
bantur & fricabātur: strictoria appellabāt
Lintea.itē quibus ad hoc opus utebant stri
giles nominabant. Trāquillus Augustū ni
mio usu strigilis cutē lesisse refert: & Persius
ait. I puer: & strigiles crispini ad balnea per
fer. Perfusus:oleo. Fricari:ut sudaret.
Vt in alueum descenderet. Vas est aqua/
rium alueus uel cauatus lapis ī quo pleno
ad umbilicū usq; se lauantes stabant Cor/
nelius celsus soliū uocat:dicēs. Ante oīa in tepido residere:deinde ubi paulum conquieuerint descendere
in soliū. Martialis item hoc pro alueo usurpauit cum ait. Non uis in solio prius lauari queq̄ cattile:causa
quæ nisi hæc est. Vndis ne fouearis irrumatis:prius te licet abulas:necesse est. Ante hic mentula q̄ caput
lauet. Iste.scurra quē ante nominauerat. De transuerso:ex trāsuerso ueniens:hoc autem uerbum magis
accedere ad quotidianū sermonē uix posset. Pueri serui. Satisfacias oportet. Tu ingt poenas pro tuis ser/
uis des oportet quia me pulsarunt. Satisfacere ut Pædianus ait est tantum facere quantum satis sit irato
ad poenam. Hic qui. Adolescens & quia scurram nō nouerat & quia rerum imperitus propter ætatem
adhuc erat:sic appellatus erubuit& nihil respondit. Id ætatis:eius ætatis & quasi aduerbialiter ponitur.
Iste. Scurra. Clarius:altius:ut illud dic clare ut audiat hospes. Hic adolescens post multa scurræ con/
uitia tandem sine me considerare respondit.quasi diceret:ante pulsauerint nescio:Considerare uolo po/
tuerint ne & uoluerint te pulsare. Tum uero.scurra auditis adolescentis uerbis clamare & incessere mul
to magis cepit. Falsa autem ad terrorem conuitia in adolescētem iaciebat. Nam cum timidus esset & mi/
nime loquax:petulantem & acrem appellauit. Petulans pro libidinoso: lasciuo: & licenter nimiū dicaci
accipi solet: Acer ferox est:fortis & uehemens. Vt ne ad solatiū quidem &c.sic petulans ingt es: & acer:
ut in scena mihi & similibus scenæ locis inter mimos & uiles psonas non in foro & celebri ac honesto ci
uitatis loco uersatus semper uidearis:& est locus ab attributo personæ quod conuictus dicitur. Solariū
autem instrumētum est quo diei ac noctis horæ cognoscuntur. Idem & horologiū uocatur:quod apud
romanos ante.xii.annos q̄ cum pyrrho bellatum est:ad ædem quirini statuisse. L. papyrius cursor tradi/
tur. M. Varro primum statutum in publico secundum rostra primo bello punico a. M. Valerio Messala
catina in sicilia capta prodidit:& inde deportatū. Id ergo obiicitur adolescenti:quod in foro romano &
rostris ubi horologium fuit uersatus nunq̄ sit. Nec mirum:ratio cur cōturbatus sit: quia adhuc sub pe/
dagogo erat a quo instruebatur:& illius lites:ac iurgia adhuc insonare auribus uidebantur. Pedagogi ue
ro u sunt qui pueris adhibent custodes & præceptores quos eiusmodi uult esse Quintilianus ne aut eru/
diti sint aut se nō esse eruditos sciāt. Scurra:is scurra est:qui ab audiētibus risum captat: nō salua digni
tate personæ:qui in dictis & factis utitur licentia:quod uitiū scurrulitas cōsueuit appellari. Exhausto ru
bore. Cōsumpto ut sic dicā & abiecto pudore:cuius signū rubor est. Iuuenalis de eo qui pudoris fines trās
gressus erubescere desiit.sic ait:qm̄ recepit eiectum semel attrita de fronte pudorē. Nihil &c.qm̄ nihil ha/
bet existimationis:nihil etiam perdere potest. Detrimento.diminutione: non enim potest bona fama
minui in quo nulla est. Igitur concludit. Cauēdū. Nō satis fuerat Ciceroni quod & in aliis seruauit p̄/
ceptis genera ostendere elocutionis in quibus oratio omnis non uitiosa cōsumit nisi etiā quæ uitāda es/
sent ostenderet. Finitima:propinqua:quæ fallunt spē uirtutis:cū in medio cōsistat uirtus & undiq; uitiū
habeat. Vnde & sic diffinitur ab horatio. Virtus est mediū uitioru; utrinq; redactum:exempli cā liberali
tas hinc auaritiam hinc prodigalitatem habet:& qm̄ liberalis largiri est:prodigus qui largitur:ab iis qui
minus

minus diligenter rem considerant.liberalis iudicatur:sed multum inter prodigum ac liberalem interest. Ille enim sine ratione effundit:hic non nisi quãdo oportet cui oportet & quãtum oportet,erogare cõsue uit.Diligenter igitur tum uirtutes tum uitia elocutionis animaduertenda sunt:ne uti nos uirtute creden tes:in uitium illi proximum incidamus.In sublimi quidem elocutionis genere per excessum peccare pos sumus:si nimis inflata oratione.si nouis aut exoletis uerbis.si nimiũ duris utamur translationibus.quod uitium qualesit.Ciceronis exemplo satis manifeste apparet.

attenuata uerborum constructio quædam & alia in grauitatetalia posita in mediocritate. Est autem ca- uendum nedum hæc genera consectemur in finiti- ma & propinqua uitia ueniamus.

¶ Vitium ad grauem figuram.

NAm graui figuræ quæ laudanda est:propin qua est ea q̃ fugienda est:quæ recte uidebať appellari si suffulta nominabať:nam ut cor poris bonam habitudineꝫ tumor imitatur sæpe ita grauis oratio sæpe imperitis uidetur ea quæ turget: & inflata:cum aut nouis:aut priscis uerbis:aut duri ter aliunde translatis:aut grauioribus q̃ res postulat aliquid dicitur hoc modo. Naꝫ qui perduellionibus uendicat patriam:non satis supplicii dederit:si præ- ceps in neptunias de pulsus erit lacunas. Poenitet igitur istuꝫ:qui montes belli fabricatus eũ campos sustulit pacis.in hoc genus plæriq; cum declinauis- sent:ut ab eo quo profecti sunt. Aberrauerũt:& spe cie grauitatis falluntur:nec prospicere possunt ora- tionis tumorem.

¶ Vitium mediocris.

QVi in mediocre genus orõnis profecti sunt si peruenire eo nõ potuerũt:errantes perue- niunt ad confinium eius generis quod appellamus

SVffulta turgida & inflata. quasi nimium fulta & nõ per se ipsaꝫ tu mens sumpta ab homine similitu dine cuius corpus cum forte uitio tumeat.bonæ habitudinis ab imperitis di citur esse:sed aliter medicus q̃ imperiti iudi cabit. Habitudo uero habitus est & quali- tas corporis.ponitur & pro pinguedine.& habitior nõnunq̃ pinguior accipitur. Teré tius.Si qua est habitior paulo.idem accidit in graui figura.Illa.n.oſo carere uitio impe titis uidebitur.quæ ab oratore bono uitio- sissima iudicabitur. Tumor.corporis infla tio. Nouis.fugiẽduꝫ est ut aiebat cæsar no uum & in solẽs uerbum.ut scopuli nautis. Priscis exoletis.iam ex consuetudine subla tis. Duriter.Si ab aliqua re non simili trã- latio fiat:dura dicitur. Nam qui &c. quo modo in graui figura uitium cõmittatur: ostẽdit.Nec ab exempli quod superius pro- posuit materia discedit:de,eo qui ꝑdere ho stibus patriam tentasset:cumq; hostibus di ci debeat:uitiose perduellionibus dicił: qđ uerbum priscum est. Perduellionem uetu- stissimi romani pro eo quem nunc hostem uocamus.Hostem uero pro peregrino acci piebant.Postea ut rei asperitas uerbi lenita te mitigaretur: pro duellione hostem dixe- runt.Auctor Cicero in libro de officiis. In neptunias lacunas.aliena trãslatio: hoc est in mare. Depultus:hoc priscum est uerbũ antiqui depultum: pro depulsum dicebãt: & pultare propulsare loco. t. s. ponentes. Penitet igitur &c. Dura nimis translatio. cum moutes belli pro asperitate ponũtur. Nam difficilis in montes est ascensus.Campi uero pacis pro ipsa pacis lenitate:quoniá plani sunt cam- pi:In hoc genere docetur cur multi in hoc incidant uitium. Spe grauitatis. Grauem enim orationem credunt esse:cum turgida sit & inflata.

QVi in mediocre &c. Vitium ostendit mediocri figuræ proximum quod dissolutum appellatur & fluctuans:quoniam perfectæ orationis nullam rationem in se continet:dumq; humilem fu git:nimium ascendit:dum tumidam & inflatam:nimium descendit. Dissolutum:cur dissolu- tum appelletur statim subiungit:quãdo sine numeris & articulis est: quemadmodũ autem cor- pus si neruis careat:dissoluatur:necesse est:imo esse non potest: ita oratio quæ numeris articulisq; caret: dissoluta est:& oratio dici non potest.Cum oratio sic diffiniatur.Oratio est compositio dictionum cõsu mans sentẽtiam:remq; perfectam significans. Sine numeris:hoc est sine rhythmis.Est autẽ rhythmus pedum temporumq; iunctura:cum lenitate:sine modo:uel est uersus imago modulata seruans numerũ syllabarum positionem sæpe sublationemq; continens. Certum finem:ut dicit Quintilianus non ha- bet.Differt a metro q; hoc certa qualitate ac numero syllabarũ tẽporũq; finitur: certisq; pedibus cõsistit: ac clauditur.Cũ rhythmus tempoꝝ ac syllabarũ pedũq; congruentia in infinitũ multiplicetur ac profluat. Scimus aũt numeris & pedibus cõstare orõnẽ de qua re Ci.lib.de oratore ad Quintũ fratrẽ:& in oratore ad Brutũ:& itẽ Quint.aliiq; nõ pauci multa dixerũt. Articulis.oratio ut ait Quint.alia iuncta est & cõ- nexa:alia soluta:qualis in sermone & epistolis:nisi cũ aliquid supra naturaꝫ suam tractãt.cõnexa tres ha- bet formas:quas Cicero nunc articulos appellat.Incisum quod græci κομμα dicunt.Membrum quod

illi κωλον appellāt:& periodum quæ ex incisis,& membris constat. Cōfirmare: quia numeris & neruis caret:qui intendere & concitare snias uidentur:& nō modo efficiūt ut audita delectet oratio:sed ut animos quoq; moueat quod multis rationibus probat Quint. Viriliter se expedire. Cum enim fluctuet:& numeris atq; articulis destituta sit:effeminata profecto est:& uiribus caret:nec uidetur cū audit:aut legit:posse ad exitū peruenire. Socii nostri.exemplū est:quo uitium mediocri figuræ finitimū quale sit cognoscitur:neq; numeros autem neq; articulos habet hæc oratio quare dissoluta est:& fluctuans.sic autē habere debet:ut uitio careat. Cum socii nostri bellum nobiscū gerere statuerēt:diu atq; multum qd efficere possent antea cogitassent: nec tantā rē aggredi sua sponte ausi essent. Solent.n.magna acturi negotia diu ante incipiant cōsulere. Perfectis uerbis Nullū.n. neq; in clausulæ partibus.neq; in exitu perfectum uerbum est. Cū uerba ordine & sensu principalia in fine incisorū membrorum & periodi collocari soleant.

Vi nō. De uitio nunc loquit qd est attenuatæ figuræ proximum in qd illi īcidūt:q dū timent ne sublimi nimiū utant oratione:humi serpūt ut ait Oratius. Et ea utunt q̄ arida est:& ppterea hoc uitiū exile uocat Cice. Facetissima.urbanissima. Cōuenit.n.sermonē attenuatæ figuræ lenē esse & urbanū q auditores delectet & eo comici utunt. Aridū.ueluti succo carens.hoc est ornatu:& tum uerborū.tum snīarum copia.ad uerba aridum .exangue ad sententias refertur. Nam istinc.nō discedit a materia quā supra posuit de scurra & adolescente. In balneas accessit:nihil depressius & aridius. Friuolis.nullius pretii: ac uanis friuolis dicit:q fere obolus sit : ut qbusdā placet.obolus uero numisma fuit minutissimū. Illiberalis.qui minime libero homine cōueniat:quem elegātius loqui decet q̄ seruum. Puris latinis & sine uitio. Electis.elegantibus:sed humilibus:& humili materiæ:aptissimis. Omne genus.oīs inquit oratio in quocunq; trium generum fuerit:coloribus efficitur uerborū & sententiarum. Quæ si &c. docet quatenus exornationibus utendū sit: quoniā ut raræ ornant maxime orationem : ita frequētes nimium deformem reddunt . raras in exordio & narratione conuenit esse. Nam exordium nimium apparatis uerbis compositū uitiosum est:& narratio simplex debet esse. In cæteris quoq; partibus:frequētes esse exornationes maxime decet. Nam dicentis minuitur æstimatio qui eloquētiæ uiribus fretus uenisse ad dicēdum creditur:& nimiū ingenio suo indulgere cognoscitur. Et Quintilianus sic ait. Siquis exornationibus cum res poscet utetur:uelut asperso quodam cōdimēto iocundior erit. At qui nimium affectauerit:ipsam illam gratiam uarietatis amittet. Distinctam.quibusdam quasi coloribus depictam. Obliquam.deformē:& ueluti flexuosam qd tunc accidit:cum uariantur colores & alius alium statim consequitur. Sed figuram. Cōmutandam in dicendo figuram dicit : nec semper in eadem permanendū:id autem pro personarū & negociorū qualitate fieri conuenit. Nam & in graui materia discendum aliquid accidit submisse:& in humili sæpe cōtendimus : quare Horatius quoq; ait interdū tñ & uocem comœdia tollit: Iratusq; cremes tumido delitigat ore. Et tragicus plerūq; dolet sermone pedestri. Telephus & peleus:cum pauper & exul uterq; Proicit ampullas : & sexquipedalia uerba:si curat cor spectantis tetigisse querela. Cum narramus incolumi utimur figura:cum iocamur humili:cum reprehendimus graui. Vt facile.ratio cur uariandæ figuræ sint. Ne si eadem fuerit fastidio auditor afficiatur. Varietas autem ut in cibis fastidium pellit.

dissolutū quod est sine neruis & articulis ut hoc mō appellem fluctuans:eo quod fluctuat huc & illuc: nec pōt confirmare:nec uiriliter sese expedire:id est hmōi. Socii nostri cum belligerare nobiscū uellēt: profecto rationati essent etiam atq; etiā quid possent facere:si quidem sua sponte facerent & nō haberent: hinc multos homines malos & audaces. Solent.n. diu cogitare oēs:qui magna negocia uolunt agere. Non potest huiusmodi sermo tenere attentum auditorem. defluit enim totus:neq; quicq̄ comprehendens perfectis uerbis amplectitur.

¶ Vitium attenuatæ.

Vi non possunt in illa facetissima uerborū attenuatione cōmode uersari: ueniūt ad aridum & exangue genus orationis:quod nō alienum est exile nominari:cuiusmodi est hoc. Nā ille istinc in balneas accessit:ad hūc postea dixit.hic tuus seruus me pulsauit:postea dixit hic illi:cōsiderabo.post ille cōuicium fecit:& magis magisq; pñtibus multis clamauit. Friuolus hic qdē iā & illiberalis est sermo:nō.n.adeptus est id:quod hēt attenuata figura puris uerbis & electis cōpositā orōnē. Omne genus orōnis & graue & mediocre & attenuatū dignitate afficiūt exornationes:de qbus post loquemur:quæ si raræ disponent:distinctā sicuti coloribus: si crebræ collocabunt obliquā reddūt orōnē. Sed figurā in dicēdo cōmutare oportet:ut grauē mediocris:mediocrem excipiat attenuata. Deinde identidē cōmutentur:ut facile satietas uarietate uitetur.

Voniã qbus. Trãsitione utitur:& tria elocutionẽ hẽre debere ostẽdit:ac singula diffinit. Elegantia.quotiẽs aptis utimur uocabulis:& latinis ut & culta sit pro materiæ qualitate oratio & perspicua elegãs esse dicit. Quintilianus lib.viii.de elocutione pcepta dat:cui pspicuitatẽ subiicit. quã præcipuã in uerbis hẽre pprietatẽ dicit & eam pprietatẽ nõ ad nomẽ sed ad uim significandi referri uult:nec auditu:sed intellectu ppendi. Latinitas.alius sic diffiniuit. Latinitas est in corrupta loquẽdi obseruatio sm romanã linguã. Cõstat aũt ut Varro ait natura:analogia:cõsuetudine: auctoritate. Natura uerbo℞ oĩum est q̃ nequaq̃ plus aut minus tribuit nobis q̃ qd accepit. Analogia est ordinatio sermonis a natura pditi sm artis scriptores. Cõsuetudo nõ rõne: sed uiribus analogiæ par est. Hæc multorũ cõsensione coaluit. Cui artis ratio non accedit:sed indulget. Auctoritas est ad quam cũ oĩa defecerint:ueluti ad anchorã decurritur:tũ opinione siue lectiõe ueteꝶ recepta. Quo minus latin⁹ sit. Purus & aptus. Solœcismus.qd sit solœcismus diffinit. Diomedes sic diffiniuit. Solœcismus est pra rationẽ romani sermonis disturbans orõnẽ. Donatus uero sic. Solœcismus ẽ uitiũ in cõtextu partiũ orõnis cõtra regulã artis grãmatices positũ.i.nõ cõueniẽs latino sermoni iunctura uerborũ. Latinæ captio uel imparilitas appellatus est:& a ueteribus latinis stribiligo aliqũ dict⁹ fuit: a uersutia uidelicet & prauitate tortuosæ orationis tãq̃ sterobiligo. Asinius capito.sic diffiniuit. Solœcismus est impar:& incõueniẽs positura partiũ orationis.græce dr̃ σολοικισμός.i. integri sermonis corruptio:uel a ciuitate ciliciæ quæ soloe prius dicebat: inde põpeiopolis noĩata est:cuius incolæ quia sermone corrupto loquebantur:similiter uitiose loquẽtes apud atheniẽses solœcismi dicebantur:uel a Solone legũ auctore:qui indifferẽter locutus ẽ. Quot modis fiãt solœcismus & barbarismus Diomedes & Donatus docent:& solœcismus qdẽ differt a barbarismo: qm̃ hic discrepantes aut incõsequẽtes inter se dictiones habet: ille autẽ in singulis uerbis fit uel scriptis uel pronũciatis & a barbaris dicit: quos ideõ ut Strabo ait sic appellatos cõstat:q difficulter:aspere:ac duriter loquerẽtur:ut blesos balbosq dicim⁹. Sumus enim ad cõfingẽda cognata rebus nomina ingeniosi qualia pmulta sunt: ut murmur:clangor:strepitus. Omnes igitur crasse loquẽtes barbari a græcis dicti sũt:ut cares:& in iis qui male græcissant barbarismus est:quem in illis latini notãt:qui male latina pronũciant. In arte grãmatica.i.grãmaticorũ libris.

De ornamentis.

Voniã qbus in generibus elocutio uersari debeat dictũ est:uideam⁹ nũc q̃s res debeat hẽre elocutio:cõmoda & pfecta. Quæ maxie ad modum oratoris accõmodata est:tres res in se debet habere:elegantiam:compositionem:dignitatẽ.

De elegantia.

Elegantia est q̃ facit ut unumquodq̃ uerbũ pure & aperte dici uideatur:hæc diuidit̃ in latinitatẽ & explanationẽ. Latinitas est que sermonem cõseruat purum ab omni uitio remotũ. Vitia in sermone quo minus is latinus sit:duo põt esse:solœcismus & barbarismus. Solœcismus est cũ uerbis pluribus cõsequens uerbũ superiori nõ accõmodatur. Barbarismus est cum uerbum aliquod uitiose profertur. Hæc qua ratione uitare possimus in arte grãmatica dilucide dicemus.

Explanatio est quæ reddit apertã & dilucidã orõnẽ:ea cõparat̃ duab⁹ rebus usitatis uerbis & ppriis. Vsitata sunt ea q̃ uersantur in sermone & cõsuetudine quottidiana. ppria quæ eius rei uerba sunt aut esse possunt de qua loquimur.

De compositione.

Compositio est uerbo℞ cõstructio æquabiliter ppolita ea cõseruabitur si fugiamus crebras uocabulo℞ conuersiones quæ uastam atq̃ hyantem reddunt orationem:ut hæc est uaccæ æneæ amoenissime impẽdebant & si uitabimus eiusdem litteræ nimiã assiduitatem:cui uitio hic uersus erit exẽplo:nam hic nihil phibet in uitiis alienis uti exẽplis. O tite tute tati tibi tãta tiranne tulisti: & hic eiusdẽ poetæ. Quicq̃ q̃sq̃ quẽq̃ q̃sq̃ cõueniat neget:

Explanatio. Latinitas putam reddit oratione:explanatio uero apertam ut intelligi facile possit: ideoq̃ sic appellatur. Vsitatis uerbis:nõ exoletis:aut nouis nimiũ. Vitiũ uel maximũ esse dicit Cicero a uulgari genere orationis atq̃ a cõsuetudine cõis sensus abhorrere. Propriis.qbus singulæ res sepatim significant̃. Aut esse possunt. Licet eius rei propria nõ sint:de qua loquimur: pro illa tamẽ ponũtur:siue per trãslationem:quæ uerba nõ suis rebus accõmodat:siue per abusionem.

Compositio. De hac lib.ix.Quint. pcepit:in q̃ tria dicit necessaria eẽ:ordinẽ:iũcturã:numeꝶ. Perpolita.qm̃ uerba iam pbata & electa collocat & æqliter disponit Crebras &c.uocaliũ ocursus cũ
c
accidit hiat:& intersistit:& q̃si laborat oratio:ideo uastam & hiantem orationẽ fieri dicit Cic. hec est incõpositam. Et si uitabimus.erit item cõposita oratio:si uitabimus eiusdẽ litteræ in dictionũ principiis assiduitatem. Quod uitium Ennii ostẽdit exemplo:qui de Tito Tatio sic ait. In uitiis alienis &c.

currit objectioni:qa dicere quispiā posset:qd alieno uteris exēplo:cū supius ꝓprius utendū esse ꝓbaueris: tādet licere in uitiis ostendendis. Est eiusdē uerbi.aliud uitiū:cui color. Traductio similis est. Quod si hæc uerbi assiduitas cū rōne ornamēti fiat:hoc modo. Qui nihil habet ī uita iucūdius uita:is cū uirtute uitam nō pōt colere:auditoris animū nō offendit:& cōcinniorem orōnē reddit.cōtra accidit si nulla di/ctio inter idē uerbū ponatur:quod in pñti apparet exēplo:est & tropo paronomasiæ simile hoc uitiū. Et si nō utimur. Aliud uitiū cū multa ponūtur uerba:quoꝝ idē est exitus:sed dicet quispiam similiter cadēs: & similiter desinēs nōne exornatiōes sunt:

quæ cōcinnam efficiūt orōnē:sunt inq̄ sed cū interuallis:ut ifra apparebit:sed qñ simi/li exitu multa uerba sine interuallis iungū/tur:tunc uitium est. Et si uerborū. Aliud ui tium nō transitio:quæ & ipsa exornatio est: sed diluciditati cōtraria: ut primo libro di/ctū est. Sit igitur rata & cōcinna. Verbo/rum.eadem enim ferme uerba repetūtur in trāsitione:ut audiuistis aduersariorū rōnes: nūc meas audite. Cæcilius.poeta comicus uel Cælius scriptor historiæ. Itē fugere &c. Vitandū pręcipit hyperbatū:qd est ī eo/dem sensu ꝑ longa dictionis dilatio: & trā/scēsio quædā uerboꝝ ordinē disturbās: uel est mutatio ordinis. Auditoris aures.quæ dum pfectam expectant sniam lædi uiden/tur. Oratoris spiritū. Qui longa uerborū serie deficit interdū.Qd est maximū in pro nūciatiōe uitiū.Plura q ad cōpositionē ꝑti/nent eius studiosus apud Quinti.cōperiet.

d Ignitas. Tertia elocutionis pars est:quæ in uerborū ac sniarum fi/guras diuiditur quas græci σχη/ματαλέξεων appellāt. καὶ λιανοίας: Sunt autē figuræ:sicut nomine ipso pa/tet:cōformationes quædam remotæ a cō/muni:adeo Tropis ipsa rei natura cōiūctæ: ut discernere impromptu nō sit. Quidam etiā tropos eas nominauerūt: q siue ex hoc

& si eiusdē uerbi assiduitatē nimiā fugiemus: ea est hmōi.Nam cuius rōnis rō nō extet:ei rōni rō nō est fidē hēr: & si nō utemur cōtinēter sil'r cadētibus uer/bis hoc mō.flentes.plorātes.lachrymātes. obtestan tes.& si uerboꝝ traiectionē uitabimus:nisi quæ erit cōcinna:qua de re posterius loquemur:quo in uitio est Cælius assiduus:ut in priore libro.has res ad te scriptas luci misimus eli.Itē fugere oportet lōgā uer boꝝ cōtinuationē:quæ & auditoris aures & orato/ris spiritū lædit.His uitiis in cōpositione uitatis:reli quum operis consumendum est in dignitate.

¶De dignitate.

Dignitas est q̄ reddit ornatā orōnē uarietate distinguemus hæc in uerboꝝ & sniaꝝ exor/natiōes diuidit. Verboꝝ exornatio ē q̄ ipsi⁹ sermonis isignita cōtinetur ꝑ politiōe. Sniaꝝ exorna tio est q̄ nō in uerbis:sed in ipsis rebus quādam hēt dignitatem.

¶De repetitione.

Epetitio est cum continenter ab uno atq; eodem uerbo in rebus similibus & diuer/sis principia sumuntur hoc modo. Vobis istud attribuendū est. Vobis gratia haben/

duxerunt nomen:ꝙ sint formati quodam modo:siue ex eo ꝙuertant orationem:unde & motus dicūtur fatēdum est esse in figuris etiā:usus quoqꝫ est idem.Nam & uim rebus adiiciūt:& gratiam præstāt: Auctor Quintilianus:ex ipsa præterea tropi & figure diffinitione:idem pene esse cognoscitur. Nā tropus sic dif/finitur.Sermo a principali significatione translatus ad aliam ornandæ orationis.gratia . Figura uero sic. Aliqua arte mutata dicendi ratio.exornationibus deniq; uerborum de quibus loqtur Cicero. Tum tro/pis:tum figuris a scriptoribus artis subiiciūtur. Schema lextos sic diffinitur: ordo uerborum aliter q̄ de/bet figuratus:aut metri:aut decoris:aut emphasis gratia.Duorum est generum:alterum loquēdi rationē uocant:& grāmaticum est:alterum maxime collocationi exquisitum est:& rhetoricū magis dicitur. Pro/pterea autem & præcipue utiles exornationes sunt:ꝙ sermonis quottidiani & semper eodem modo for/mati fastidium leuant:& a uulgari dicendi genere nos defendunt.

Epetitio. De figuris uerborum prius loquitur:quibus absolutis de sentētiarū figuris loquetur. Longe plures tum a græcis:tum a latinis tradūtur auctoribus. Ci.maxime necessarias collegit: & qbus itellectis cæteræ facile cognoscūtur.Quæ eiusdē ferme sunt nāæ.Stertinius rhetor opti mus & puetustus uolumē unū coloribus dicauit.Illud in singulis seruat Ci.ut primo diffiniat: deinde exēpla subiiciat:ultimo quā uim hēat:ostēdat:ex quo facile cognosci pōt qs color cui generi cāæ: cui figuræ dicēdi:cui parti orationis cōueniat. A repetitione aūt incipit quæ ἀναφορὰ a græcis uocatur: & sic ab aliis diffinitur.Anaphora est relatio eiusdē uerbi: aut similis ꝑ principia uersuū plurimoꝝ:ut Na te meæ uires:mea magna potētia solus.Hac in tribus utitur generibus:præcipue tamē iudiciali:in omni bus item orōnis partibus:sed præcipue cōfirmatione:cōfutatione:& cōclusione. Cōtinēter sine aliquo interuallo. Similibus.eiusdē sentētiæ. Vt nobis illud attribuēdū est iudices &c. Diuersis: ut Scipio Nu mantiam sustulit.Scipio carthaginē deleuit.Nam enim idem est Numantiam sustulisse: & Carthagi nem delesse. Vobis illud &c.in demonstratiuo genere est hoc exemplū.Laudantur enim iudices ꝙ nefa rium quēpiam sentētiis suis dānauerint:ut Catilinam & alios cōiuratos. Itē Scipio.& hoc in demōstra/tiuo genere exemplū est. Itē tu &c.Hoc exemplū in iudiciali genere ūr esse:pñt āt in catilinam:uel alium

coniuratorem hæc dicta uideri. Horum patrum conscriptorũ.quos trucidare uoluisti. Petere.ut ueniã tibi dent. Deprecari depellere.& a te remouere. Reliqui.qm̃ nõ seruasti:qđ iuraueras. Hæc exornatio. hic demõstratiuo generi & mediocri figuræ cõuenire cognoscit. Tum grauitatis & acrimoniæ. hinc iu diciali ẽt generi:ac graui figuræ cõgruere ondit. Venustatis.si laudamus acrimoniæ.asperitatis & uehe mẽtiæ:si accusamus:& uituparnus. Ad cõmendandã.ornandã in demõstratiuo genere. Exaugendã.in iudiciali:& in cõfirmatione & cõfutatione: ubi p amplificationes argumẽtationes nfas adaugemus. est

da:uobis res ista erit honori. Itẽ Scipio numantiã su stulit. Scipio carthaginẽ deleuit:scipio pacẽ peperit. scipio ciuitatẽ seruauit. Itẽ tu in forũ pdire:tu luce cõ spicere:tu i hoĩ cõspectũ conaris uenire audes uerbũ facere:audes qcquã ab istis petere:audes suppliciũ de precari.qd est qđ possis defendere:qd ẽ qđ tibi putes cõcedi oportere: nõ iusiurãdũ relinqsti:nõ amicos p didisti:nõ parẽti manꝰ itulisti:nõ deniq̃ in oĩ decore uolutatus es:hæc exornatio tumultũ uenustatis hẽt tum grauitatis & acrimoniæ plurimũ. Quare uideẽ esse adhibẽda & adornãdã:& ad exaugẽdã orationez.

¶De conuersione.

Conuersio est p q̃ nõ ut añ primũ repetimus uerbum sed ad postremũ cõtinenter reuerti mur hoc mõ. Pœnos po.ro. iustitia uicit. armis uicit. libertate uicit. Itẽ ex quo tpe cõcordia de ciuitate sublata ẽ:resp. sublata est. Itẽ. C. lelius hõ no uus erat igeniosus:erat docꝰ bonis uiris & studiosis amicus erat.ergo i ciuitate primꝰ erat. Itẽ istos ut ab soluãt te rogas.ut peierẽt rogas:ut existimationẽ ne gligant rogas.ut leges po.ro.tuæ libidini largiantur rogas.

¶De complexione.

Complexio est quæ utrãq; cõplectit exorna tionez.& hãc & quã ante exposuimus. & ut repetat idem primũ uerbũ sæpius & crebro ad idem postremum reuertat hoc mõ. Qui sunt qui fœdera sæpe ruperunt: carthaginenses:q sunt q in ita lia crudele bellũ gesserũt: carthaginenses.q sunt qui Italiã deformauerũt: carthaginenses sunt qui sibi po stulant ignosci: carthaginenses. uidete ergo quid cõ ueniat eos ĩpetrare Item quez senatus dãnarit:quem po.ro. damnarit:quem omnium existimatio damna rit eum uos sententiis uestris absoluitis.

¶De traductione.

Traductio est quæ facit ut cum idem uer bum crebrius ponatur non modo non of fendat amicum: sed etiam orationem con cinniorem reddat hoc modo. Qui nihil habet in ui

& alia anaphora:per quam elocutio nõ cõ uenienter respondens aliud refert occulte: hac Salustius utitur cum ait:sed ante item coniurauere pauci: in quibus Catilina.de qua q̃ breuissime potero dicam. hic de qua intelligendũ est coniuratione.

Conuersio. Hunc colorez quidam ἀντιστροφὴν speciẽ uolũt esse. quidam ἀναστροφὴν magis græce uocari. differe a repetitione: qm̃ ea hisdẽ utitur principiis: hæc uero codẽ exitu terminatur. tribus admiscef generibus: pcl pue tñ iud ciali.graui figuræ. cõfirmationi. cõfutatiõii:& cõclusiõi. Cõtinẽter: sine in teruallo:ut ĩter mẽbꝶ ac mẽbꝶ nihil pona tur. Penos &c. Exemplũ est i demõstratiuo generẽ: populus.n.Ro. laudatur. Itẽ ex quo tẽpore:& hoc in demõstratiuo genere posi tum uideri exemplũ põt. Si illi accusantur: qui populi roma. libertatẽ substulerũt: po test & in deliberatiuo genere esse: si ad tuen dam libertatẽ hortaẽ. Itẽ &c. in demõstra tiuo generẽ est. Nauus. strenuus. industrius. Itẽ nam cũ istos. in iudiciali genere ẽ. Vt deiererẽt. iurati erant iudices:& absoluere qui peccasse puictus erat: nõ poterãt. Aestima tiõe. Nã si te absoluerint: tui siles uidebunt. Leges. q̃ uolũt malos & nocẽtes puniri.

Complexio. Hic color συμπλοκὴ a græcis uocatur:& ἐπαναλήψις cũ uerbi in pricipio positi: in fine uersus uel mẽbri fit repetitio ut multa sup priamo rogitans super Hectore multa: ambos superius dictos colores com plectitur: cõuenit tribus generibus: sed iudi ciali præcipue: ac graui figuræ. Qui sunt: in deliberatiuo genere ẽ hoc exemplũ: sua detur enĩ carthaginẽsibus, qui uicti ueniaz petebant: nõ esse ignoscẽdum. Item quem senatus. In iudiciali genere est hoc exem plum:& in uterem potest dictum uideri.

Traductio. Color hic a græcis di cit ἐπανοδος. uel Metaloge. πλο κὴν. Quintilianus uocat. Impli cat enĩ uerba: ut est nihil dictum: quod nõ sit prius dictũ. Differt a superiori bus. nam neq; primũ uerbũ: neq; medium: neq; postremum repetitur: sed ubicũq; posi tum fuerit. Conuenit graui figuræ: iudicia li generi: narrationi: confirmationi: & con futationi. Qui nihil habet &c. Accusatur aliqs q̃ nimia uitæ cupiditate signa deseruerit: est igitur exem plum in iudiciali genere positum. Item cum hominem appellas. Et hoc exemplum in iudiciali genere est. Accusatur enim aliquis q̃ hominez occidere uoluerit. Ipse sibi inimicus reperiretur: quoniam ea au sus est: quæ hominis non sunt. Item diuitias. In deliberatiuo genere est hoc exemplũ. Suadetur enim

cuipiam ut uirtutem præferat diuitiis.& ab ea ꝓpter diuitias discedere nolit. Ex eodē genere. Duas traductionis spēs esse dicit: unam cū idem uerbum sæpius in eadē significatione repetit. alteram cū idē uerbū repetitur quidem: sed in diuersa significatione: ut exemplis patet. In his quattuor. quam uirtutem habeant supra dictæ quattuor exornationes: nos admonet: & non inopia redire nos ad idem uerbum dicit: sed ut festiu. hoc est dulcis & suauis sit oratio: ac melius insonet auribus.

Ontentio αντιθετον a græcis dicitur. Graui figuræ: & iudiciali generi conuenit præcipue. adhibet aliis quoq generibus: ac mediocri figuræ. Cōfirmationi & reprehensioni. Est autē tam uerboꝝ quā sniaru3: uerboꝝ ut cū dicit: nocte uigilas: die uero dormis. sniarū: ut cū dr: in iudiciis regnas: in cōtionibus iaces. nō uno fit mō: ut ait Quint. nam aut singula singulis apponunt: ut uicit pudorē libido: timoreq audacia aut bina binis: ut nō nri īgenii est: nostri auxilii est. aut snia sniæ ut dominet in cōtionibus: iaceat in iudiciis. Assentatio. exemplū est: & snia color sensus est quispia3 laudari se uidet: & q̄uis falso laudet credit tñ primo uere se laudari & gaudet. cū uero derideri se ītelligit: dolet. assentari est oia ad alterius sensum: uoluntatēq loqui. Itē inimicis. In demōstratiuo genere sunt hæc exēpla. uituperationē enim continēt. Tubæ. sonitum: accidit. n. timidis: qd'. iuuenalis ait: Soluūt tibi cornuæ uentrē. Et graues & ornati. duplicem ostendit effectū contentionis grauitatem: & ornatum. Si distinguemus ut nō tantum in figura graui utamur: sed etiam mediocri.

Xclamatio. Hæc exornatio græce αποστροφη appellatur: graui figuræ ꝑcipue conuenit: & conclusioni ad indignationē & cōmiserationē cōmouēdam: ualet & in aliis figuris: & in oibus ea utimur generibus. Mouet aūt ut ait Quintil'. siue aduersarios inuadimus: ut qd. n. tuus Tubero ī acie pharsalica gladius agebat: siue ad inuocationē aliquā cōuertimur: ut uos ego iam albani tumuli: atq luci appello: siue ad inuidiosam explorationē: ut o lex portia legesq semproniæ. Illa exclamatio q̄ εκφωνησις græce uocat: ut o tpa: o mores: a qbusdā inter figuras oronis ponitur: sed Quint. sentētiæ potius putat. Doloris. per cōquestionem: Indignationis p amplificationē. Te nūc alloquor. exclamatio est a psone appellatiōe: & ad miserationē pertinet. contra eos pōt dictū uideri: qui Gracchos occiderūt: Corneliæ sororis prioris africani filios. Nepotes. ex sorore. hic cognoscis nepotes nō solū ex filiis natos: sed ex fratribus & sororibus dici. Itē perfidiose fregellæ: qm̄ defecerūt: unde solo æquate fuerunt. Nup. cum in fide pseuera retis. Bonorū. potest cōtra cōiuratores dici qui bonos uiros p insidias trucidare uoluerūt. Hac exclamatione. ostēdit q̄ uis huius exornatiōis sit: & cui potissimū pti cōueniat: nā rephensioni & ꝯclusioni cōuenit.

ta iucundius uita: is cū uirtute uitā nō pōt colere. Itē hunc tu hoiem appellas qui si fuisset homo nunquā tam crudeliter hois uitam petisset: at erat inimicus: ergo si inimicū ulcisci uoluit ut ipse sibi repiret inimicus. Itē diuitias sine diuitū eē: tu uero uirtutē ꝑfer diuitiis: na3 si uelles diuitias cū uirtute cōpare: uix satis idoneæ uidebuntur diuitiæ q̄ uirtutis pedisse q̄ sint. ex eodē genere est exornationis: cū idē uerbū mō ponitur in hac re: modo ī altera re ponit hoc mō: cur ēt rē tam studiose curas q̄ multas tibi dabit curas: itē nā amari iucūdū est si curet neqd ifit amari: itē ueniā ad nos si mihi senatus dat ueniā. In his quatuor generibus exornationum q̄ adhuc ꝓpositæ sunt nō inopia uerboꝝ fit: ut ad idem uerbū redeatur sæpi⁹: sed inest festiuitas: quæ facilius auribus diiudicari quā uerbis demonstrari pōt.

De contentione.

Ontētio est cū ex cōtrariis uerbis oro cōficitur hoc mō. Hēt assentatio iucūda pricipia eadē q̄ exitus amarissimos affert: ite3 inimicis te ꝑlacabilē: amicis inexorabilē præbes. Itē in ocio tumultuaris: tumultu solus es ociosus: ī re frigidissima cales: in re feruentissima friges. Tacere cū op⁹ est: clamas: cum loqui cōuenit obmutescis: ades: abesse uis. abes: reuerti cupis: In pace bellum quæritas: in bello pacem desideras. In concione de uirtute loquetis: in prælio per ignauiam tubæ sonitū perferre non potes. hoc genere si distinguemus orationē3: & ornati & graues poterimus eē.

De exclamatione.

Xclamatio est q̄ cōficit significatiōe3 doloris aut indignatiōis alicui⁹ p hois: aut urbis aut loci aut rei cuiuspiā cōpellationem hoc mō. Te nūc alloquor africane cuius mortui quoq nomē splēdori: aut decori est ciuitati: tui clarissimi nepotes suo sanguine abluerūt inimicoꝝ crudelitatē. Itē o pfidiosæ fregellæ facile scelere uestro cōtabuistis: ut cui⁹ nitor urbis Italiā nup illustrauit. eius nūc uix fundamentorū reliquiæ maneāt. Item bonorū insidiatores latrocinio uitam inocentissimi cuiusq petistis: tantā ne ex iniquitate iudicioru3 uestris calumniis assumitis facultate3. hac exclamatiōe si loco utemur: & raro & cū rei magnitudo postulare uidebitur: ad quā uolemus indignationem: animū auditoris adducemus.

INterrogatio. Hic color ἐρώτημα a græcis dicitur: Graui præcipue conuenit figuræ: & Iudiciali generi. Quantum ad partes attinet orationis probationis peculiaris est. Non omnis grauis est. Nam simplex interrogatio est ut illa: sed uos qui tandem: quibus aut uenistis ab oris: & Hæc pro figura non accipitur sed illa quæ non sciscitandi gratia assumitur sed instandi: ut Quid. n. tuus districtus in acie pharsalica gladius agebat & quousq; tandem abutere catilina patientia nostra: pa tere tua consilia non sentis: & sic hoc loco Cicero intellexit: Multe sunt itẽ interrogationis species: quas enumerat Quintilianus. Concinna: or/nata decora: Sed hæc quæ instandi gratia fit: & graui conuenit figuræ. Cum igitur possunt hæc contra .M. Liuium drusum: aut quempiam alium dicta uideri a quo so cii ad defectionem fuerint sollicitati. Mul ta autem intelligimus argumenta præces/ sisse.

De interrogatione.

INterrogatio nõ omnis grauis est neq; cõcina sed hæc quæ cũ enumerata sunt ea quæ obsũt causæ aduersarioꝝ: cõfirmat superiorẽ oratio nem hoc pacto. Cum igitur hæc omnia faceres: dice res: administrares: utrum animos sociorũ ab repu. remouebas & alienabas an nõ: & utrũ aliquẽ ex ora/ ri oportuit: q ista ꝓhiberet ac fieri nõ sineret an non.

RAtiocinatio est p quã ipsi a nobis rõnẽ posci mus quare qdq; dicamus & crebro nosmet a nobis petimus uniuscuiusq; ꝓpositionis ex planationẽ. Ea ẽ hmõi maiores nr̃i si q̃ unius pecca ti mulierẽ dãnabãt simplici i iudicio multoꝝ malefi ciorũ cõuictã putabãt. Quo pacto quoniã q̃ ipudicã iudicarãt.: eã ueneficii quoq; damnatã existimabãt. Quod ita: qa necesse est eã q̃ suũ corpus addixerit tur pissime cupiditati timere p multos quos istos uirũ: parẽtes cæterosq; ad quos uidet sui dedecoris isamiã ptinet. Quid postea quos tãtope timeat eos necesse est: ut quoquo mõ possit ueneficio petat: q re necesse est: qa nulla põt honesta rõ eã retiner: q̃ magnitudo peccati facit timidã: itẽpantia audacẽ natura mulie ris icõsideratã. Quid q̃ ueneficii dãnatã putabãt: ipu dicã quoq; necessario: qa nulla facilius ad id malefi/ ciũ cã: quã turpis amor & in tẽperãs libido cõmoue re potuit: cũ cuius aĩus mulieris eẽt corruptus: ei⁹ cor pus castũ eẽ nõ putauerũt: qd i uiris, idẽ ne hoc ob/ seruabãt minime: qd ita qa uiros ad unũ quoq; ma/ leficiũ singulæ cupiditates ipellunt. Mulieres ad oĩa maleficia cupiditas una ducit. itẽ bñ maiores nr̃i hoc cõparauerũt: ut neminẽ regẽ quẽ armis cœpissent ui ta priuarẽt: qd ita qa q̃ nobis facultatẽ fortuna dedis set iniquũ erat in eoꝝ supplicio cõsumere: quos ea/ dẽ fortuna paulo ante amplissimo statu collocarat: qdq; exercitũ cõtraduxit: desino meminisse qd ita: qa uiri fortis est q de uictoria cõtendãt: eos hostes pu/ tare: qui uicti sunt eos hoĩes iudicare: ut possit bellũ fortitudo minuere: pacẽ hũanitas augere & ille si ui cisset: num idẽ fecisset: num ꝓfecto tã sapiens fuisset: cur igit̃ ei parcis: qa talẽ stultitiã cõtẽnere nõ imita/ ri cõsueui: hæc exornatio ad sermonẽ; uehementer accõmodata est: & aĩum auditoris retinet attentũ: tũ uenustate sermonis: tum rationum expectatione.

RAtiocinatio. Nõ frustra hæc ex/ ornatio sic appellatur: quoniam uis syllogismi sub ea est: & factũ aliquod positis quibusdam & cõ cessis colligitur ἐρώτημα a græcis uoca tur: Vtimur hoc colore quotiens aliquid dicimus: & cur dicamus ipsi nobis ipsis ra/ tionem subiicimus: sub interrogatiõe col/ locat Quintilianus: cum ait cæterum & in terrogandi seipsum & respondendi sibi: so lent esse nõ ingratæ uices. Vt Cicero pro ligario. Apud quem igitur hæc dico. Nem pe apud eum qui cum hæc sciret anteq; me uidit reipu. reddidit: conuenit tribus gene/ ribus: sed præcipue iudiciali omnibus fi/ guris sed præcipue humili: nam sicut infra dicit: ad sermonem uehementer accõmo/ data est. Maiores nostri exemplum est in coniecturali causa positum mulier uenefi/ cii accusator: & quoniam impudicam fuis se cõstat: ueneficam quoq; fuisse colligitur: est autẽ a primo ad ultimum & uelutí per inductionem argumentatio: maiores no/ stri. Veteres feminam quam unius crimi/ nis accusatam damnabant multorum cri/ minum damnatam intelligi uolebant nã facile sibi persuadebant eam omne cõmis/ sum scelus: quæ aliquod unum graue cõ misisset peccatum: simplici iudicio: nõ con iuncto: ac multiplici: hoc est uariorum cri/ minum. Quo pacto seipsum interrogat: sæpe & rationem subiicit. Quid in uiris! quærit rursus nunquid idem, in uiris existi/ ment ueteres: & minimæ inquit rationẽq; subiungit. Singulæ: una enim cupiditas uiros ad maleficium cõpellit ut cupiditas uindictæ ad homicidium. Mulierem uero ad multa ut Solus amor ad adulterium & cædem uel ueneficium. Item bene. aliud exemplum in deliberatiuo genere: consul/ tatur enim parcendum ne sit regis in bello capti uitæ: sicut Iugurthæ. Hæc exorna/ tio: uis & utilitas exprimitur exornationis.

Sententia. Quid sententia sit: & quot eius species: diligẽter Quintilianus ostẽdit. γνώμη a græcis uocat: alii παραινέσεις: alii παράδοξον malũt: sententiarũ autẽ aliæ simplices: aliæ duplices: & simplices quidem aut sine ratione: aut cũ ratione subiecta sunt: eodem modo & duplices: sententia simplex sine ratione: & duplex sine ratione humili & mediocri figuræ cõueniunt exordio præterea & confirmationi: nõ nunq̃ & confutationi ac cõclusioni: sententia simplex: & item duplex cum ratione graui adhibetur figuræ. Amplificationi: & perorationi. De uita de bene & honeste uiuendi ratione. Difficile &c. simplicis sententiæ exemplum est. Hæc sententia ratione qua cõprobetur nõ indiget: cum nota satis per se sit: similis est illa Platonis difficile ẽ in magna peccandi licentia iuste uixisse. Item & hæc sententia simplex est sine ratione: loquitur autem ſm philosophos qui eos tantum liberos existimant: qui nulli turpitudini seruiunt: qua de re unum Cicero scripsit paradoxum cuius summa est: oẽs sapientes esse liberos: & omnes stultos seruos. Itẽ egens est æque is & hæc sñia simplex est sine ratione. Ille dicitur egere: qui habet quidẽ quantũ satis ẽ: sed cupit plus habere. Nã ut claudianus ait: *Semper inops quicunq; cupit.* Qui uero pauper est: sed cum paupertate bene conuenit diues est: ut seneca ait ex epicuri auctoritate: Et hoc etiam disputat Cice. in eo paradoxo cuius summa est q solus sapiens diues est. Huiusmodi sententiæ: effectum & uim harum sententiarum ostendit auditorem nãq; in humili figura si breues fuerint: & nulla egeant rõne: qua corroborentur: uehementer oblectant. Sed illud: de simplici loquitur figura: quæ est cũ ratione & hanc quoq; nõ improbanda dicit. Omnes &c. pulchra sententia: & stoica. Itẽ alia sententia: Cũ enim: ratio est quæ præcedentẽ confirmat sententiam. Ea. secunda: fortuna. Sunt item sententiæ: ad sententias trãsit q̃ duplices sunt sine rõne & cũ rõne primo autem sententiæ duplicis sine ratione exemplũ ponit: stulti sunt inquit qui statũ suũ: cum in rebus secundis sunt mutari nõ posse existimãt uidentur enim fortunæ cõfidere qua nihil mutabilius est: cõtra illi sapiunt. Qui in ꝓspera cõstituti fortuna aduersos metuũt casus: pulchra ĩprimis utraq; sententia est. Non est impedimẽto: immo si in illa ætate litteris operam non damus: nunq̃ daturi sumus. Sentẽtias interponi: si nimis crebræ ponunt: frangunt rerum põdera. Quod in seneca repræhendit Quintilianus. Vt rei actores: ut oratores esse uideant non ethici phi: qui bene uiuendi præcepta tradunt: cũ oratores clientis sui causam agant: & probabilia pleruq; dicant: philosophus uero nunq̃ a ueritate discedat: ex quo recte ait Lactãtius melius de humano genere eos mereri qui bene uiuere docẽt: quã q bene dicere: quia bene dicere ad paucos ptinet: bene aũt uiuere ad omnes: & ꝓpterea apud græcos maiore in honore habiti fuere philosophi: q̃ oratores. Interponent: raræ scilicet. Necesse &c. tõ est ꝓcedens dictũ confirmãs ad causam afferre sñiam q̃ ad cãm nõ faceret stultũ esset.

Ontrarium græce ἐναντίωσις dicitur: est aũt ut Quintilianus ait sumpta ex aduerso probatio. Cõuenit graui figuræ præcipue: & iudiciali generi: ꝓbationi itẽ: ac repræhensioni. Idem fere in eo

De sententia.

Ententia est orõ sumpta de uita: q̃ aut qd sit aut qd esse oporteat in uita breuiter ostẽdit hoc mõ. Difficile est primũ uirtutes reuereri: qui semp secũda fortuna sit usus. Itẽ liberis est existimãdus: qui nulli turpitudini seruit. Itẽ ægens æq; est is qui nõ satis habet & is cui nihil satis põt esse: itẽ optima uiuendi ratio est eligenda eã iucundã cõsuetudo reddet. Huiusmodi sententiæ nõ sunt ĩprobandæ: ꝓpterea q̃ hẽt breuis expositio: si rõnis nullius indiget magnam delectationẽ. Sed illud quoq; probandũ est genus sñiæ qđ cõfirmat subiectiõe rõnis hoc mõ. Omnes bene uiuendi rõnes in uirtute sunt collocandæ: ꝓpterea qđ sola uirtus in sua ptãte est: oĩa pter eam subiecta sunt sub fortunæ dominatiõe. item qui fortunis alicuius inducti amicitiã eius secuti sunt: hi simulac fortuna dilapsa est deuoluant oẽs. Cũ. n. recessit ea res: q̃ fuit consuetudinis causa nihil supest qua re in amicitia teneri possint. Sũt itẽ sñiæ q̃ dupliciter efferunt hoc mõ: sine rõne errãt q ĩ prospis reb⁹ oĩs ĩpetus fortunæ se putãt fugisse. sapienter cogitant q tpib⁹ secũdis casus aduersos reformidant cũ rõne hoc pacto. Qui adolescẽtiũ peccatis ignosci putant oportere falluntur: propterea q̃ ætas illa nõ est ĩpedimento bonis studiis. at hi sapiẽter faciũt q adolescentes maxĩe castigant: ut qb⁹ uirtutib⁹ oẽm uitam tueri possint eas in ætate maturissima uelint cõparare. Snias iterpõi raro cõuenit ut rei actores nõ uiuẽdi ꝓceptores uideamur esse. cũ ita iterponent multũ afferent ornamenti. Necesse est. n. eã cõprobet tacitus auditor: tum ad cãm uideat accõmodari rem certã ex uita & morib⁹ sumptã.

De contrario.

Ontrariũ est idẽ fere q̃ cõtẽtio. cõtrariũ est q̃ d ex rebus diuersis duab⁹ alteram breuiter & facile cõfirmat hoc pacto: nã q̃ suis tõnibus inimicus fuerit: semp: eum quõ alienis reb⁹ ami

in eo differt:ꝙ contentio uerba habet uerbis cõtraria:& utrãq; partē confirmat:ut nocte uigilas:die dormis. Contrarium uero duobus ꝓpositis:alterũ alterius infirmatione confirmat. Ex rebus diuersis:cũ contentio ut dictum est utrũq; cõfirmet:ut in pace bellũ quæritas: In bello pacem. Nã qui suis &c. cõtrariũ est inimicũ esse suis rebus & amicum alienis: sed ex alterius infirmatione alterum confirmatur quod est. Nunq̃ amicum alienis rebus illum fore:qui suis inimicus sit. Item quē. Amicitia inimicitia:perfidũ esse & fidem habere contraria sunt. Sed ex alterius infirmatione alteꝝ confirmatur:scilicet ꝙ is nunq̃ fidē inimico seruabit:q amico nõ seruauit. Qui priuatus:supbũ esse:& se ipsum nõ cognoscere contraria sunt: Item magistratũ gerere:& priuatũ esse cõtraria, alterum tollitur: & alterum confirmatur. Cognoscentem sui hoc est humanũ & mitem: Qui enim se ipsas cognoscũt:huiusmodi solent esse. Nã soli q se cognoscunt prudētes sunt:& a peccato abstinent. Qui se hoies esse obliuiscũtur:si priuati superbi sunt: multo magis in magistratu futuri sunt. Qui in sermonibus:sermo & contio diuersa sunt:sermo.n. oratio est quæ ad amicos & paucos habet. Contio ad populũ. Rursus uerũ & falsum contraria sunt. Ergo qui mentit inter amicos:mendax erit & cũ loquetur ad populũ.

Quos ex collibus &c. mõtes & cãpus: uincere & metuere contraria sunt. Qui cum uincere:uinci:pauci & plures apponuntur.

Hoc orõnis genus. Ex his uerbis. Iudiciali præcipue generi haud exornationem cõuenire itelligimus & cõfirmationi ac cõfutationi. Cõtinuatis sine aliquo īteruallo.

Opus est oratori. ad confirmandã ꝓpria argumenta. Expedit explicat exprimit.

cum fore speres:& item nã quē in amicitia ꝑfidiosum cognoueris: eum quare putes inimicitias cũ fide habere posse:& q priuatus intolerabili superbia fuerit: eũ cõmodũ & sui cogoscentē uidere in ptãte quis speret: & qui in sermonibus & conuentu amicoꝝ ueruʒ nõ dixerit:nũq̃d eũm in cõcionibus credis a mendacio temꝑaturum: item quos ex collibus deiecimus: cum his in campo metuimus dimicare qui cum plures erãt paucis nobis exequari nõ poterant: hi postq̃ pauciores sunt metuimus ne sint supiores. Hoc orationis genus breuibus & cõtinuatis uerbis ꝑfectum esse debet: & ut cum cõmodum est auditu ꝓpter breuem:& absolutam cõclusionem: tum uero uehemēter id quod opus est oratori: cõprobat contraria re:& ex eo qd' dubium non est expedit; illud q̃d dubiũ est: ut aut dilui nõ possit: aut multo difficillime possit.

❡ De membro.

MEmbrum orationis appellatur res breuiter absoluta sine totius orationis demonstratione: q̃ denuo alio membro orationis excipit: hoc modo. Et inimico proderas.i. unum qd' appellatur membrum. Deinde hoc excipiatur. oportet ab altero: & amicũ lædebas: ex duobus membris suis hæc exornatio põt constare. Sed cõmodissima & absolutissima est quæ ex tribus constat hoc pacto: & inimico proderas & amicum lædebas: & tibi ipsi non consulebas. Item nec reip. cõsuluisti: nec amicis profuisti: nec inimicis restitisti.

❡ Articulus grauis.

ARticulus dicit' cũ singula uerba īteruallis distinguētur cæsa orõne hoc mõ. Acrimõia: uoce uultu aduersarios ꝑterruisti. Itē inimicos īuidia: iniuriis potētia ꝑfidia sustulisti. īter hui' generis & illius supioris uehmētiã hoc interest: qd' illud tardius & rarius uenit; hoc crebrius & celerius peruenit. Itaq; in illo genere ex remotiõe brachii & contortione dextræ gladius ad corpus afferri: in hoc autem

MEmbrum κωλον græce uocat hæc exornatio: ex incisis cõficitur: est autem incisum sensus non expleto numero cõclusus: & κομμα a græcis dicitur. Membrum autem sensus est a toto corpore abruptus: sed per se nihil efficiens ut o callidos homines: perfectũ est. Sed remotũ a cæteris uim nõ habet: ut per se manus: pes: & caput ideoq; membrũ: appellatur. Constat hic color duobus membris nõ dissimilibus: & similiter cadētibus & παρισον a græcis nominatur: constat & tribus: non tamen ut ultimis semper consonent: & τρικωλον uocatur: ut uincit pudorem libido: timorem audacia: rationem amentia. In quaternas iteꝝ ac plures sententias ire põt. Fit singulis uerbis ut hoc dolet pudet: piget. Item. Abiit: excessit: erupit: euasit. In omni genere ĩ omni utimur figura. In omnibus ꝑtibus oratiõis: sed confirmatione & confutatione præcipue. Et amicum lædebas: membrũ est absolutio sensu: Sed nihil efficeret: nisi aliud statim sequeretur in quo oratio perfecta est. Cõuenit hoc exemplum demonstratiuo generi: Accusat enim qui & inimico profuit: & amico obfuit. Item. & hoc exēplum in demonstratiuo genere positum uideri potest.

ARticulus: ααλιτον græci uocant: uel διαλυτον. Dissolutionem Quintilianus appellat. Quoniam coniunctionibus: caret. Aptam autem hanc exornationē idem ait: cum qd instantius dicimus. Nã & singula inculcant & quasi plura fiunt: ut ueni: uidi: uici: utimur hac figura nõ sin-

gulis modo uerbis:sed sententiis etiam ut Cicero cũ dicit cõtra contionẽ Metelli. Qui iudicabãt eos uo cari custodiri ad senatum adduci iussi:in senatu sunt positi. Huic cõtrariũ schema est quod uel cõiunctio nibus hisdem sæpius repetitis abundat ut Armaq; amycleũq; canem cressamq; pharetrã. uel diuersis ut Arma uirumq; Multũ ille & terris:fit item cum aduerbia uel pronomina uariantur: ut hic illũ uidi Iuue nem:bis senos cui nostra dies:Hic mihi responsum primus dedit ille petenti. Cõuenit graui figuræ tãtũ Iudiciali generi potissimũ:confirmationi & confutationi. Articulus nominatur:Quoniã dissoluta & in articulos scissa fit oratio: sunt eni articuli membra qui neruis coniunguntur. Acrimonia &c. exemplũ est in iudiciali genere: & in eũ dicitur: a quo uicti probant aduersarii. Acrimonia:uehementia. Voce.ingenti. Vultu.horribili: Inter huius &cæ. pulchra ostendit similitudinem qd inter hũc & supiorem colorẽ itersit: & sic differre ait. Quemadmodũ ictus qui fit ex remotione brachũ & cõtortione dextræ abictu distat: qui sine abductione brachii fieri solet:cum paulum manum ab illius corpore abducimus:quem uulneribus cõficimus. Nã prior ictus maior est:sed tardior: posterior minor:sed crebrior. Ictui ergo qui ex remotione fit brachũ membrum alteri articulus cõparatur. Tardius. Nam tardius pronuntiatur:ut & inimico proderas: & amicum lædebas:& tibi non consulebas.

Ontinuatio. Colorem hunc quidam a græcis uocari uolũt σιμοχιν. Quidam σιωαλοιομ non nulli ... ιολοι malunt: Admiscetur autem tribus coloribus commodissime:ut ait Cicero. Sententiæ & contrario de quibus iam est dictm. Item conclusioni de qua post dicet. Figuris & orationis partibus adhibetur: quibus prædictæ tres exornationes adhiberi solent:a qbus in eo tãtum differt q; ille sententiã quidẽ absoluũt sed & minus habẽt assentationis: & uerba usq; adeo nõ frequentant: hoc est non tot utuntur uerbis:& tam plena oratione: Cũ hæc crebra uerborum frequentatione sine aliquo interuallo sententiã absoluat. Densa plena. Continens.sine interuallis. Quoniam sub uno spiritu pronuntiat. Absolutione sententiarum. Quoniam si sententia nõ absolueretur: continuatio nõ esset.

Et non multum &c.exemplum est continuationis in sententia. Nam siquis:exem plum in contrario. Quod si in eos:exemplũ in conclusione. Illud sciendum est pronũtiatione præcipue hunc colorem fieri:cũ sub uno spiritu oratio ipsa effertur. Nam si cum interuallis pronũtiaret: desineret continuatio esse. In his tribus generibus. Maxime necessariã uerborum frequentationem ostendit esse in prædictis tribus exornationibus:cũ infirmã sine ea orationis facultatem dicat futurã. Et alias quoq; Ne quis existimet tantum in sententia in cõclusione & contrario hac continuatione utendum esse:aliis quoq; in locis idem fieri posse Cicero dicit:cũ aliquid eloqui necesse est: quod continuationem & frequẽtationem postulat uerborum. Hoc in oratione pro Milone ipse fecit. Cum clodii exprimit crudelitatẽ:dicens me patria expulerat:bona diripuerat. Domum incenderat: liberos cõiugem meã uexauerat & reliq. Hic neq; sententia est:neq; cõtrarium:neq; conclusio & tamen ex densa & continenti uerborum frequentatione continuatio est.

crebro & celeri corpus uulnere insautiari uidetur.

Continuatio mediocris.

c Ontinuatio est densa & continens frequẽtatio uerborũ cum absolutione sententiarum: ea utemur cõmodissime tripartito in sententia. In cõtrario:in cõclusione. In sñia hoc pacto:ei nõ multum potest obesse fortuna qui sibi in uirtute firmius q̃ in casu præsidium collocauit. In cõtrario hoc modo. Nam siquis spei non multum collocarit in casu:quid est: quod ei magnopere casus obesse possit. In cõclusione hoc pacto: quod si in eos plurimum fortuna potest:qui suas rõnes omnes in casum intulerunt:non sunt oĩa cõmittẽda fortunæ: ne magnam nimis in nos habeat ptãtem. In his trib⁹ generib⁹ ad continuationis uim adeo frequentatio est necessaria: ut infirma facultas oratoris uideatur: nisi sñiam & cõtrarium & conclusionẽ frequentib⁹ efferat uerbis:sed & alias quoq; nõ nunq̃ non alienũ est tametsi necesse non est eloqui res aliquas per huiuscemodi continuationes.

Compar graue.

c Ompar appellatur:qd' habet in se membra orationis de quibus ante diximus:que cõstant ex pari fere numero syllabarũ: hoc nõ de enumeratiõe nostra fiet: nã id quidem puerile est. sed tãtũ affert usus est exercitatio facultatis ut animi quodam sensu par membrum superiori referre possimus hoc mõ. In prœlio mortẽ pater appetebat: domi filius nuptias comparabat: hæc omnia graues ca

c O.npar. Hæc exornatio membri spes est: græce ισοκωλον appellatur:duas sequentes comprehendit exornationes:non tamen idẽ cum illis est. Nam impari numero syllabarum similiter cadens & similiter desinens. Vbi uero pari syllabarum numero: aut fere pari mẽbra sunt: cõpar uocatur.

uocatur.Quidam παρισον nominarunt de quo ante dictũ est.In omni utimur figuræ genere: sed in mediocri & attenuato præcipue:ex partibus orationis potissimũ cõuenit narrationi. De quibus ante diximus cum de membro loqueremur ut & inimico proderas &c. Fere:dicturus enim est fieri posse: ut non semper par sit numerus syllabarum. Dinumeratione nostra:ut syllabas:quãdo utimur dinumeremus Quoniam usus efficiet ne sua sponte paria mẽbra nobis dicentibus sese offerant. Quo sensu animi:qa ipse animi sensus subito paria excogitat membra:& nobis suggerit. In prælio:exemplũ est in demõstra

sus administrabant. Itẽ illi fortuna dedit fœlicitatem huic industria uirtutẽ cõparauit. In hoc genere sæpe fieri põt ut non plane par sit numerus syllabaꝝ & tñ esse uideatur: si una aut altera etiam syllaba est alterũ altero breuius:aut si cũ in altero plures sunt: in altero lõgior:aut lõgiores syllabæ erũt: ut lõgitudo aut plenitudo haꝝ multitudinẽ alteri⁹ assequat̃ & exequet̃.

Similiter cadens.

Imiliter cadens exornatio dicitur:cum in eadem constructione uerborum duo aut plura sunt uerba:quæ similiter iisdem casib⁹ efferuntur hoc modo. Hominẽ laudas egentem uirtutis:abundãtem felicitatis. Itẽ huius in pecunia spes est:a sapientia est animus remotus:diligentia cõparat diuitias:negligentia corrumpit animum: & tamẽ cũ ita uiuit neminem præ se ducit hominem.

Similiter desinens.

Imiliter desinens est:cum tametsi casus non insunt in uerbis:tñ similes exitus sunt hoc pacto.turpiter audes facere: nequiter studes dicere:uiuis iuidiose:delinquis studiose:loqueris odiose. Itẽ audacter territas:humiliter placas. Hæc duo genera quoꝝ alteꝝ in exitu alteꝝ in casus similitudine uersat̃: inter se uehementer cõueniũt: & ea re qui his utuntur. pleruq; simul collocant ea in iisdem partibus orationis id hoc pacto facere oportet. Perditissima oro est amorẽ petere:pudorẽ fugere:diligere formã:negligere famã. Hic & ea uerba q̃ casus habẽt ad casus similes:& ea q̃ nõ hñt ad similes exit⁹ ueniũt.

Gnominatio est: cũ ad idem uerbũ & nomẽ accedit̃ cõmutatione uel additione unius litteræ:aut litterarũ aut ad res dissimiles similia uerba accõmodant̃ ea multis & uariis rõnibus conficitur:attenuatione aut cõplexione eiusdem litteræ sic: hic qui se magnifice iactat: uenit a te anteq̃ romã uenit. Ex contrario hic quos hoĩes alea uicit eos ferro statim uicit:productione litteræ hoc modo hũc auiũ dulcedo ducit ad auiũ: breuitate eiusdem litteræ hoc modo:hic tametsi uidetur esse honoris cupidus: tamen nõ tantũ curiã diligit:q̃tũ curiã addendis litteris hoc pacto hic sibi posset tempare: nisi amori mallet

tiuo genere: Cõtinet enim uituperationẽ & tribus constat membris: quoꝝ duo priora.xii.ultimũ tredecim syllabas hẽt. Et tñ esse &c.non enim ab auditoribus deprahẽditur q̃m in quo mẽbro pauciores syllabæ sunt: illic longiores aut pleniores sunt: in quo plures:illic breuiores & tenuiores.

Imiliter cadens ὁμοιόπτωτον græce dicitur:quoniam in eosdẽ casus exit: etiam si dissimilia sint quæ declinentur.nec tantũ in fine deprehendit̃:sed respõdet uel in primus inter se uel mediis:uel externis uel etiã permutatis his:ut media primis: & sũma mediis accõmodentur.Quãdoq; modo accõmodari poterunt.Nec enim semper parib⁹ syllabis constant:auctor Quintil.simul autem possunt esse similiter cadẽs:& compar: ut si quantum in agris locisq; desertis audacia potest: tantũ in foro atq; iudiciis audacia ualeret: In omni causæ genere:in omni figura:atq; in omni fere orõnis parte hæc exornatio uersat̃. Verba dictiões casuales quod frequentia indicãt. Hoĩem exẽplũ est.

Imiliter desinẽs ὁμοιοτέλευτον græci uocant: cum similibus uerbis terminatur oratio: siue ad uerbũs:conuenit tribus figuris: præcipue tamen mediocri:itẽ omnibus generibus:sed præcipue demonstratiuo: ex partibus orationis Narrationi potissimũ cõfirmationi & cõfutationi. Turpiter.Hæc exẽpla in demonstratiuo sunt genere. Hæc duo admõet hos duos colores simul ponẽdos esse. Perditissima ratio est: in hoc exẽplo usq; color est: similiter desinens: petere fugere:similiter cadens:amorẽ pudorem.

Gnominatio. παρονομασία græce uocatur.Humili & mediocri figuræ conuenit. Demonstratiuo generi:confirmationi & confutationi.Graui minus cohæret:cum ei⁹ significatio iocunda sit. Hac dictio iterat̃ mutata littera aut syllaba:quotiẽs nomine simili utimur in significatiõe diuersa.Multis fit modis:quod Cice.docet. Littera:ut inceptio est amentiũ: haud amantium. Litterarũ:ut qui fuit locus religiosissimus:is erit locus desertissimus. Ad res dissimiles ut nõ pratorẽ te:sed prædonẽ dicimus: & custodia castrorũ non honoris:sed oneris existimatur. Attenuatione. Diminutiõe:qđ exemplo ostendit:uenit & uenit:prouenit

dempta.i. & est sensus qui gloriaẽ tantope
ante q̃ romam ueniret uenditus fuit. Et ex
contrario:hoc est cõplexione:cum eadẽ lit/
tera augeẽ:ut uicit & uincit:pro ligat. Fer
ro catena. Productione:cum producẽ: ut
auiũ qđ genitiui casus numeri pluralis pri
mam correptã habet: & auiũ casus noĩati/
ui numeri singularis quod primã hẽt ꝓdu
ctam. Breuitate ut curia & curia. Nã curia
senatũ significans primã producit syllabã.
Curia uero pro meretrice corripit:Fuit aũt
curia scortũ nobile. Adolẽdis litteris:ut tẽ
pare:& obtẽperare. Demẽdis: ut lenones:
& leones.Demitur.n.littera.n.& est sensus:
sua bona hic seruasset. Si nõ aliter lenones
q̃ leones fugisset.Significat aũt oĩa in lupa
naribus cõsumpsisse. Trãsferẽdis: ut quæ
sunt in pricipio unius dictiõis litteræ:ĩ fine
ponaẽ alterius:ut nauo & uano. Cõmutã
dis:ne alia pro alia ponaẽ:ut deligere & dili
gere.Hæc sunt:q̃ dicta sunt colligit. Traie
ctione. Trãslatione. Sunt aliæ Alias dicit
esse agnominatiõis spẽs ꝑter supra dictas:
nõ ad modũ illis dissimiles. Quid ueniam
exemplũ est.Nam Quid.Qui.Quare.Cui.
Quoniã ab eadẽ lr̃a incipiũt similitudinẽ
hñt:nõ tñ ita magnã q̃ ille suꝑiores agno/
minatões. Demus operã.hoc genus agno
minationis maiorẽ illo qđ præcessit simi/
litudinẽ habet:minus tñ & ipsum q̃ supio/
res ualet. Ne oĩno patres cõscripti. hoc est
ne circũueniãtur:& illis fiat iniuria. Circũ/
scribere enim circũuenire est. Additæ. Nã
ad hoc uerbũ conscripti additũ est circum.
Sed etiam demptæ quia cũ demptũ est:cũ
circũscripti dicitur:nõ circũ cõscripti. Ter
tium genus. Casus in hoc genere mutãtur:
tum eiusdem nominis:tum diuersi. Vni/
us nominis. Variatur idem nomẽ:in hoc
exemplo Alexãder:Alexãdri:Alexãdro: Ale
xandrũ:est autẽ in demonstratiuo genere.
Plurima noĩa.exemplũ est cum in diuer/
sis noĩbus fit uariatio. Indigna necq̃ ñ di
gnus ea nõ erat. Quod & Appianus Alexã
drinus scribit:& uarii senserunt.Gracchos
Cicero ipse accusare solet. Nũc ꝙ defende/
re uidetur:mirũ nõ est. Nã de artis ꝑceptis
uti rem patefaciat loqtur: nõ suam sñiam
aperit. Saturninũ. Apuleius saturninus.
Tr.pl.post gracchos cæsos creatus legem
agrariam ferre uoluit.Senatus.C.Mariũ ar
mauit:qui Saturninũ Tr.& Glauciã ꝑtorẽ
in capitoliũ prosecutus obsedit: & in dedi/
tionẽ accepit:seruata deditis fides nõ ẽ.Nã
Glauciæ fracta ceruix ẽ.Apuleius ĩ curia la/
pidib⁹ & tegulis obrutus ẽ. Druse.de Dru
so & Sulpitio supra dictũ ẽ. Pauloante.cũ
rẽpu.teneret Marius. Hæc tria.nũc qñ his
exornationibus:quæ quãdã habẽt inter se
cognationẽ uti debeamus oñdit. In ueri/

obtemperare. Demendis litteris sic:si lenones queãd
modum leones uitasset uitæ tradidisse se transferẽdis
litteris hoc pacto hic iudices uidete utruꝫ hoĩ gnauo
an uano credere malitis. Cõmutãdis litteris hoc mo/
do deligere oportet quẽ uelis deligere hæ sunt agno/
minationes quæ in litterarũ breui cõmutatione: aut
productione: aut translatione: aut aliquo huiusmodi
genere uersantur. Sunt autem aliæ quæ nõ habent tã
propinquã uerbi similitudineꝫ:& tamẽ dissimiles nõ
sunt quibus de generibus unũ est huiusmodi. Quid
ueniam: qui sim: quare ueniam: quem ĩsimulem: cui
prosim quem postulem breui cognoscetis. Nam hic
est in quibusdã uerbis quædam similitudo: non tam
affectanda q̃ ille superiores: sed tamẽ adhibenda non
nũquã. Alterum genus est huiusmodi. Demus ope/
ram quirites: ne omnino patres conscripti circũscripti
putentur. Hæc agnominatio magis accedit ad simili/
tudineꝫ q̃ illa superior: sed minus q̃ ille supiores: pro/
pterea quod nõ solum additæ: sed uno tempore dem/
ptæ quoq; litteræ sunt. Tertium genus est quod uer
satur in casuum cõmutatione: aut unius: aut pluriuꝫ
nominũ. unius nominis hoc modo. Alexãder mace
do sũmo labore animũ ad uirtutes a pueritia cõfirma
uit. Alexãdri uirtutes ꝑ orbẽ terræ cũ laude & gloria
uulgatæ sunt. Alexandrũ oẽs maxime metuerũt. Iteꝫ
plurimũ dilexerũt. Alexandro si uita data longior eẽt
oceanũ macedonũ nomen transuolasset. Varie hunc
unum nomẽ in cõmutatione casuuꝫ uolutatum est.
Plurima nomina casib⁹ cõmutatis hoc modo faciẽt
agnominationeꝫ. Tyberiũ gracchum rempub. admi
nistrantẽ ꝓhibuit indigne: nec diutius in ea cõmora
rari. C. graccho occisio est oblata: q̃ reipu. uirũ aman/
tissimũ subito de sinu ciuitatis eripuit. Saturninũ fide
captum maiorem natu perfidia scelus uita priuauit.
Tuus o druse sanguis domesticos pietes: & uultũ pa
rentis aspsit. Sulpitio cui pauloante oĩa concedebant
eũ breui spacio nõ modo uiuere sed ẽt sepelliri prohi
buerũt. Hæc tria genera ꝓxima exornationũ: quorũ
unũ in similiter cadẽtibus: alteꝝ in similiter desinẽti/
bus uerbis. tertiũ in agnominationibus positũ est: ꝑ
raro sumẽda sunt: cũ in ueritate dicimus: ꝓpterea qđ
nõ hæc uidẽtur reperiri posse sine elaboratione & cõ/
sumptiõe ope: huiusmodi aũt studia ad delectationẽ
q̃ ad ueritatem uidẽtur accõmodatiora. quare fides &
grauitas & seueritas oratoria minuitur: his exorna/
tionibus frequẽter collocatis: & nõ modo tollitur au
ctoritas dicẽdi: sed offenditur quoq; in eiusmodi ora/
tione auditor ꝓpterea quod est ĩ his lepos & festiui/

tate:uidelicet cū serio agitur res:nō ioco:cū iocis eiusmodi exornatiōes accōmodatæ sint. Propterea :nō cur utēdum p raro in ueritate sit. Quare fides & grauitas.si frequēter inqt is utetur orator: in suspitionē ueniet artificii:qd' maxime eius oberit causæ.Nā minorē illi fidē adhibere solemus:quē nimio usum arti ficio & apparatu cognoscimus. Fides:qm nō creditur uera eē quæ dicit. Grauitas. qm nō cōmouet. Se ueras:qm minus bonus esse colligitur. Frequēter recte sic ait.Quoniā nimius usus. Nocere:nō modera tus. Lepos in singulis. Festiuitas.in orationis cōtextu. Dignitas ad leporem respicit. Pulchritudo ad festiuitatē. Quō,igitur.nimius hax trium exornationū usus puerilis inquit est: Pueri eīm iocis nimiū delectanē.Si ꝯtra rarus fue rit nō mediocriter orationem illustrat. Lu minibus distinctis. Exornatiōes ut ante di ctum est:sunt quasi quædā lumina orōnis.

tas:non dignitas:neq; pulchritudo:quare quæ sunt ampla & pulchra diu placere possunt: quæ lepida & cōcinna cito sacietate afficiunt auriū sensum fastidio sissimu3. Quo modo igitur:si crebro his generibus utemur puerili uidebimur elocutione delectari.Ita si raro interseremus has exornationes: & in causa tota uarie dispergeremus cōmode luminib' distinctis il lustrabimus orationem. De subiectione.

Vbiectio est cum interrogamus aduersarios aut querimus ipsi quid ab illis:aut quid cō tra nos dici possit.Deinde subiicimus id qd' oportet dici aut qd' nō pōt:aut nobis adiumēto futu rum sit:aut obfuturū ex contrario hoc modo.Quero igitur unde iste tam pecuniosus sit factus amplū pa trimoniū relictum est.A patris bona uenierunt. Hæ reditas aliqua obuenit:non potest dici: sed a necessa riis omnibus exhæredatus est.Præmium aliquod ex lite:aut iudicio cœpit:non modo id nō fecit: sed etiā insuper ipse grādi sponsione iunctus est. Ergo si is ra tionib' locupletatus nō est:sicut omnes uidetis: aut iste domi nascitur aurum aut unde nō est licitum ca pit.Item sæpe iudices animaduerti multos aliqua ex honesta re:quā ne inimici quidem criminari possint sibi præsidium petere quoq; nihil pōt aduersarius fa cere.Nā utrum ad patris eius uirtutem confugiet: at eum uos iurati capite dānastis:an ad suam antiquā re uertetur uitā alicubi honeste tractatam. Nā hic qui dem ante oculos uestros qūo uixerit:scitis oēs.An cu gnatos suos enumerabit:qbus uos cōueniat cōmo ueri.at hi qdem nulli sunt amicos proferret. At ne mo est qui sibi non putat turpe istius amicu3 noīari. Item credo amicum quem inocentē putabas in iudi ciū adduxisti:nō nā indēnatū necasti.leges q̄ id facere

Vbiectio.Hæc exornatio ὑποφορὰ λόγος græce uocatur.differt ab in terrogatione: quæ cū oīa enumera uit quæ obsunt causæ aduersatioq;:superio rem rationem cōfirmat. distat item a ratio cinatione per quā nos ipsi a nobis rationē poscimus quare quiquā dicamus: & crebro nosmet a nobis petimus uniusc ūiusq; pro positionis explanationē.Hic enim interro gatio ad nos ipsos fit: uel etiā ad aduersa rios per quā quid a nobis ipsis ꝯtra nos:aut ab aduersariis dici possit:ꝙrinius. Cōuenit graui figuræ.deliberatiuo generi præcipue. In iudiciali non nūquā utimur uix unq̄ in demonstratiuo.Item cōfirmationi' & cōfu tationi potissimū adhibetur:ut in ipsis pa tebit exemplis.Ipsi a nobis quærimus: nos ipsos interrogātes. Quod oportet dici.qd' fateatur aduersariu3 necesse:ud nos ipsi: qñ nos ipsos interrogamus:semp eiusmodi de bet esse subiectio:ut qd' uideri necesse est:cō tra aduersarios fit aut p nobis: si nos ipsos pcontamur.Multa'aūt interrogamus:dein de respondemus. Quæro igitur. Exemplū est in iudiciali genere.Accusatur.n.aliqs fur ti:qui accusat ad iudices cōuersus: oīa enu merat qbus diues fieri reus potuerit. deinde his q̄ enumerauit sublatis: illud unū infert qd' necessario quodāmodo seqtur. Amplū patrimoniū. Interrogatio.Fortasse inqt re licto patrimonio pecuniosū hūc factum dicis. At patris bona &c.præcedētem tol lit responsionem. Venierūt.uendita sunt. Hæreditas aliqua rursus interrogat & re spondet. Ex iudicio aut ex lite:nō qd' actor fuerit causarū:Et iudicia exercuerit :sed qd' litigator superior in eā extiterit. Tollit etiā hoc:& nō modo nō fuisse i sed ingenti cum sponsionem uictum dicit. Hoc est pro alio

spopondisse:& sponsionem soluisse.Spondere fideiubere est.i.pro alio obligari:ut Iurecōsulti dicunt.In/ de sponsor:& sponsio:ductum autem uerbum a sponte. Nam tunc ualet sponsio cum sponte fit: auctor Varro. Ergo his rationibus infert qd' necessario sequitur. Vnde nō est licitum.Hoc est furatus est. Itē sæpe iudices.Aliud exemplum & ipsum enumeratione constans.sensus autem est:solere qui defendunt si sua uirtute & meritis impetrare ueniam non possunt.ex aliqua honesta re impetrare ut parētum cogna torū:uel affiniū benefactis quæ cōmemorāt qd' fieri ab aduersario nō posse ostēdit. At eum patrem.non potest inquit patris merita cōmemorare quæ nulla sunt quippe qui capitis dānatus fuerit. Iurati.apud romanos in rebus capitalibus nō nisi iurati prius iudicabāt ut legimus apud Pædianū. An ad suā.tollit & hoc & nūquā antea iuste dicit uixisse. Item credo.Aliud exemplū:& hic ironia est:quæ pronūciatione

exprimēda est. At in scriptis quidem: hoc est ne scriptas quidem leges diiudicasti. Cū ipse te ueteris ami/
citiæ. Totus locus qui sequitur: exaggerationis est. Sic autē res ante oculos ponitur: ut nūc demum ge/
ri uideatur. Multum inest. Ostendit quātam uim hæc habeat exornatio. Acrimoniæ. uehementiæ. un
de & graui sicut dictum est: conuenit figuræ. Subiicitur id nō esse factum. hoc in superioribus exemplis
cognoscitur. Ex eodez genere est. Subiectio inquit similiter est: cū nos ipsos interrogamus: & subiectio/
nem facimus. Nā qd me facere. exemplū est: & uerba. C. Pompilii uideri possunt: de quo libro primo di/
ctum est. Nam accusatus maiestatis p statū
uenialē se excusat ex cōparatione. Identidē
frequēter. Quod factū: ut nos dicimus.

Radatio. χλιμαξ græce dicitur. Est
g autem adiectio repetens quæ dicta
sunt. Prius q̄ enim ad aliud descen-
dat: in prioribus resistit. Quotiēs ab eo qd
sensus superior terminatur: inferior īcipit:
ac deinceps: & quasi per gradus idem dicen
di ordo seruatur. eius est exemplum ex græ/
co notissimo translatum. Non enim dixi:
sed ne scripsi quidem legationē: sed ne per/
suasi thebas. Item calui: nō ergo magis pe/
cuniarum repetūdarum q̄ maiestatis: neq
maiestatis magis q̄ plautiæ legis: neq plau/
tiæ legis magis q̄ ambitus: neq ambitus
magis q̄ omnium legū iudicia perierunt.
Inuenitur quoq apud poetas: ut apud Ho
merum in sceptro: quod ab Ioue Agamē/
non deducit. & apud Tragicum: Ioue pro/
gnatus est: ut perhibent Tantalus: ex Tan/
talo ortus Pelops: ex Pelope asit satus Atre
us: qui nostrum porro propagat genus. Ra
rus coloris huius ī graui figura: in iudicia/
li & deliberatiuo genere usus debet esse. pro
pterea q apertam artē: atq affectatam ha/
bet. Quod si utimur. in cōfirmatione con
futatione: & cōclusione utimur. Demōstra/
tiuo generi magis cōuenit: & mediocri atq
attenuatæ figuræ: quas lepor & urbanitas
decet. proemio adhiberi nō nūquā pōt. Nar
rationi nō potest: cum breuitate contrarius
sit. Quæ reliqua &c. exemplum hoc in de/
liberatiuo genere positū uideri potest. Con
sultatur enim eiciendi ne sint e ciuitate fa/
ctiosi homines ut Catilina & cæteri coniu/
rati. Item nō sensi. Hoc quoq exemplum
in genere deliberatiuo posituz credi potest:
uel magis in iudiciali habet enim recusatio
nem. Item Africano. Hoc exemplū in de/
monstratiuo genere est. Item imperium.
& hoc in demonstratiuo genere est. Spar
tiatæ. Lacædemonii duce Lysandro: Athe/
niensibus uictis Imperium ademere: & tri/
ginta illis prætores imposuere: qui insolen
tes & crudelissimi tyrāni facti sunt: sed tam
fœda seruitute oppressam patriā Trasybu/
lus in libertatem uendicauit. uictis ad philen castellum in attica munitissimum tyrannis quos dixi. Spar
tiatæ superauere thebanos quādo uicti pauloante lacædemonii inuadentibus urbem suam noctis prin
cipio thebanis: fortiter restiterunt: & Epaminunda thebanorum Duce letaliter uulnerato: uictores fue/
runt. Thebanos macedones uicerunt. Ab Alexandro Thebani uicti sunt: & grauissima queq suppli/
cia miserrime seruitutis experti. Thebis ipsis dirutis: agris inter uictores diuisis: captiuis sub corona uen
ditis, Asiam bello subactam. Duce Alexandro: qui Asiam uniuersam Macedonum subiecit impe
rio. Habet in se. Hic ostendit Cicero cui figuræ hæc cōueniat exornatio: nam cum quendam in sele/

prohibēt ueritus es: at ne scriptas qdem iudicasti cū
ipse te ueteris amicitiæ cōmouer cōmotus es. At ni-
hilominus: sed etiā studiosius occidisti. Quid cum ti
bi pueri ad pedem uolutarentur: misericordia cōmo
tus es: at eoꝝ patrē crudelissime quoq sepultura phi
buisti. Multum inest acrimoniæ & grauitatis in hac
exornatione. propterea quod cum quesitum est quid
oporteat: subiicitur id non esse factū. quare facillime
fit: ut exaugeatur indignitas negocii ex eodē genere:
ut ad nostram quoq personam referamus subiectio/
nem sic facimus. Nam quid me facere cōuenit: cum
a tanta gallorum multitudine circūsederer: an dimica
rem: at cum parua manu tū prodiremus: locū quoq
inimicissimū habebamus: neq erat qui uitam produ
cerem: castra relinquerem: at obsidebamur: uitam mi
litum negligerem: at eos uidebar ea accepisse condi-
tionez: ut eos quoad possem incolumes patriæ & pa
rentibus conseruarem: hostium conditionem repu-
diatem: at salus antiquior est militū quā impedimen
torum. Eiusmodi consequūtur identidem subiectio-
nes: ut ex omnibus ostendi uideatur nihil potius q̄
quod factum sit faciundum fuisse.

¶ Gradatio.

GRadatio est: in qua non ante ad consequens
uerbū descēditur: quā ad superius cōsensum
est hoc modo. Nam quæ reliqua spes liber-
tatis manet: si illis & quodlibet licet & qd licet pos-
sunt: & quod possunt audent: & qd audēt faciūt: qd
faciūt uobis molestū nō est. Item nō sensi hoc: & non
suasi: neq suasi: neq ipse facere cœpi: & nō pfeci: & nō
probaui. Item Africano uirtutē industria uirtus glo
riam: gloria æmulos comparauit. Item imperiū græ-
ciæ fuit penes athenienses: atheniensium potiti sunt
sparciatæ: sparciatas supauere thebani: thebanos ma
cedones uicerunt: qui ad imperium græciæ breui tpe

porem habeat:attenuate & medioctri conuenit figuræ.

d Iffinitio. Hæc exornatio ὁρος a græcis uocatur qua uis & proprietas rei alicuius ostẽditur. Dialectici breuem & circũscriptam explicationem rei uolunt esse quæ diffinitur. Ex qua ostẽditur nihil superfluere: nihil deesse illi debere. Philosophi uero diffinitio inquiũt est per quã aperitur qd sit res: per genus scilicet & differẽtiam. Qualis sit: ex causa scilicet efficiẽte formali & finali. Quẽadmodum partibus suis constet: per diuisionem scilicet s̃m quã officium a Cicerone diffinitur in principio de officiis. Graui congruit figuræ. Iudiciali generi semper: confirmationi & cõfutationi. Maiestas. hæc diffinitio suas ptes habet. Maiestas enim ex dignitate & amplitudĩe ciuitatis cõstat. Dignitas ad magistratus: amplitudo ad imperium refertur: si cõtra magistratũ fit aliqd dignitas: impugnatur si qs deficit a populo ro. aut prodit rem pub. amplitudinem uiolat ciuitatis. Iniuriæ sunt. ex causa efficiente cõstat hæc diffinitio. ostenditur enim quid iniuria faciat.

adiunxerunt Asiam bello subactam. Habet in sequẽdam leporem superioris cuiusq; crebra repetitio uerbi: quæ propria est huius exornationis.

Diffinitio.

d Iffinitio est quæ rei alicuius ꝓprias amplectitur ptãtes breuiter & absolute hoc mõ. Maiestas reipu. est in qua continetur dignitas & amplitudo ciuitatis. Item iniuriæ sunt quæ aut pulsatione corpus: aut cõuitio aures: aut aliqua turpitudine uitam cuiuspiam uiolant. Item non est ista diligẽtia: sed auaritia: eo qd' diligentia est accurata cõseruatio suorum. Auaritia iniuriosa appetitio alienorum. Item non est ista fortitudo: sed temeritas: propterea quod fortitudo est contemptio laboris & periculi cum ratione utilitatis & compensatione cõmodoru3. Temeritas est cum inconsiderata dolorũ perpessione gladiatoria periculorum susceptio. Hæc igitur cõmoda putatur exornatio: quod omnem rei cuiuspiam uim & potestatem ita dilucide proponit: & breuiter explicat: ut neq; pluribus uerbis oportuisse dici uideatur: neq; lucidius potuisse dici putetur.

Transitio.

t Ransitio uocatur: quæ cũ ostendit breuiter qd' dictu3 sit proponit. Item breuiter quod cõsequatur hoc modo. Modo in patriã cuiusmodi fuerit habetis: nunc in parentes qualis extiterit considerate. Item mea in istum beneficia cognoscitis: nunc quomodo iste mihi gratia retulerit accipite. Proficit hæc aliquantulum exornatio ad duas res. nam & quid dixerit cõmouet: & ad reliquum comparat auditorem.

Correctio.

c Orrectio est q̃ tollit id qd' dictu3 est: & pro eo id qd' magis idoneũ uidetur reponit hoc pacto. Quod si iste suos hospites rogasset: immo uenisset modo hoc facile perfici posset. Item nam postq̃ isti uicerunt: atq; adeo uicti sunt: eam quõ uictoriam appellem: quæ uictoribus plus calamitatis qui boni dederit. O uirtutis comes inuidia q̃ bonos

Item nõ est ista diligẽtia. Hæc diffinitio ex eodem & alio constat: qua utimur quotiẽscũq; ex diffinitione alterius eius rei de qua loquimur proprietatem patefacimus: ut si ostendere uelimus quid diligẽtia sit ex auaritiæ diffinitione. Ideo q diligẽtia. ex causa finali sumitur hæc diffinitio: finis enim auaritiæ & diligẽtiæ ostẽditur. Item nõ est ista fortitudo. Hæc diffinitio & ipsa ex eodẽ atq; alio constat: sed a forma sumitur. Nam cu3 fortiter quispiam facit: sed sine ratione: formam suã habere desinit fortitudo: & temeritas uocatur. Hæc ideo cõmoda putatur exornatio. effectũ nunc more suo exornationis ostendit.

Ransitio. μεταβασισ a græcis appellatur: Recte autem transitio a latinis dicitur: quoniã præteritorum admonens: etiam ad futura nos præparat. Hac in omni utimur causarũ genere: in qualibet figura. Post exordiũ narrationem alibi nunquã in his partibus. In confirmatione & confutatione frequenter. In conclusione nunquã. Modo in patriam. Exemplum est quod in demonstratiuo genere positum uideri potest: laudatur enim aliquis: uel uituperatur: & qualis ĩ patriam fuerit ostẽsum cum sit: Qualem se in parentes gesserit ostenditur. Item mea &c. Aliud exemplum in eodem genere. Proficit. more suo effectum & utilitatem exprimit exornationis.

Orrectio. Hæc exornatio μετανια græce επανορθωσισ appellatur cũ uerbũ qd' præcessit: alio adiecto corrigimus. In omni utimur figura: sed præcipue in graui. In omni genere sed iudiciali maxime. In oĩbus orationis partibus: sed in primis confirmatione & repræhẽsione. Quod si iste &c in deliberatiuo genere positũ uideri exemplũ potest. Immo innuisset simul atq; dixit rogasset: innuisset subiunxit: quasi pœniteret eo uerbo usum esse. Quod maiorẽ q̃ necesse fuerat habere uehemẽtiam uideret. plus enĩ rogare est q̃ innuere: nã uerbis rogamus. Innuimus oculo aut solo faciei motu. Nã postq̃ isti uicerũt.

Corrigit quod precessit: statim enim subiugit: imo uicti sunt. In sulpicii dici hoc potuisset. Qui cũ sam nitibus dimicãs uicit qdem. Sed tãta exercitus sui clade: ut nõ minus uictus q̃ uictor uisus sit: & nisi Tem panius fuisset: actũ penitus de romano exercitu fuisset. Immo uicti. quoniã uictores maiora pene clade q̃ uicti effecti sunt. Eam quomodo. ratio est cur uictos potius q̃ uictores dixerit. O uirtutis comes &c. Aliud exemplũ: cum in sequẽs dixisset statim subdidit in sectaris. Cõmouetur. Quã uim habeat exorna tio, nũc ostendit. Dicit enim auditoris animũ ea cõmoueri: ex quo graui figuræ conuenire cognoscitur.

Pronũciatione qua adiuuanda est. Non igitur obiectioni respõdet quæ fieri posset. Diceret enim quispiam. Si uerbũ illud qđ subiicitur uim maiorem habet: cur nõ statim priore loco ponitur: qđ hac opus correctione est? Nõ inqt Cicero hoc facere uti lius esset: quoniam non eam uim haberet: in alterius uerbi comparatione habere uidetur. Præsertim cum scribas. Qui ex tempore diceret: excusari fortasse posset: si uerbum aliquod ad uehementius subiiceret: qđ repente occurreret: & correctione uteretur. Scriptor uero nõ posset. is enim cogitandi spatium cũ habeat: relicto uocabulo deteriori: uti eo põt quod aptius ẽ. Quod si cõ tinuo. Si statim inquit aptissimũ uerbũ po suisses: eius uel rei gratia animaduersa non esset: quæ ex comparatione cognoscitur.

Occupatio. Hæc exornatio παράλειψις a græcis dicit̃. Cõgruit graui figuræ: trib⁹ causar̃ generibus: omnibus partibus orationis excepta diuisione. Eius diffinitio a causa sumitur efficiẽte: nam ea quid efficiat: demõstratur. Nam de pueritia. posset in Clodiũ hoc dictũ uideri. Quod dicit se nolle dicere: illud tamẽ dicit. Addixisti: astrixisti: obligasti. Infrequẽtem. frequẽs dicit̃ miles qui a signis nõ discedit. Contra qui signa relinquit, infrequẽs uocatur. Graui pœna affici solebat: & notæ subiacebat cẽsoriæ qui infrequens erat. Satisfecisti iniuriarũ: pœnas dedisti: q Labeoni iniuriam feceras. Nõ dico: potest hoc in uerrem dictum uideri. Pecunias accepisti a sociis. Quib⁹ a tua se cru delitate illi redimebant. Depeculatus es: uno uerbo multa complexus est: qđ tamẽ tantũ regnis & ciuitatibus conuenit. Nam depeculari est rempublicam subtrahere.

Furta: quæ clam fiunt. Rapinas: q̃ aperte adhibita ui cõmittũtur. Hæc igitur utilis est exornatio. ostendit qua in re hæc exornatio utilis sit. Si aut rem. Quãdo aliqd in aduersarium dicere uolumus: quod obfuturum ei sit: & tamen ad nostrum nõ spectet officium: hac inquit occupatione uti possumus. Aut longum est: aut id de quo loqui uolumus longum est. Ignobile cognitu minime dignum. Planum fieri non potest, hoc est facile probari nõ potest. Repræhendi. si in eo imoratus diutius fueris ut confutari ab aduersario facile possit. Intendisse. auxisse. Redarguatur. refella tur: quod nõ accidet si occupatione uteremur. & suspitionem dũtaxat fecisse contenti erimus.

insequeris plerũq; atq; adeo insectaris. Cõmouetur hoc genere animus auditoris. res enim cõmuni uerbo elata tantũmodo dicta uidetur: ea post ipsius oratoris correctionem magis idonea fit pronũciatione. non igitur satis esset dicet aliquis ab initio: præsertim cum scribas ad optimum: & electissimũ uerbum deuenire est: cuĩ nõ est satius: si cõmutatio uerbi id erit demonstratura eiusmodi rem esse: ut cuĩ eam cõmuni uerbo appellaris: leuius dixisse uidearis: cum ad electius uerbum accedas insigniorem rem facias: quod si continuo uenisses ad id uerbum: nec rei: nec uerbi gratia animaduersa esset.

Occupatio.

Occupatio est cuĩ dicimus nos præterire: aut nescire: aut nolle dicere id qđ tunc maxime dicimus hoc modo. Nam de pueritia quidẽ tua quantum oĩum intemperantiæ adduxisti diceremus: si hoc tempus idoneum putarem: nunc cõsulto relinquo. et illud prætereo quod rei militaris te infrequẽtem tradidisti. deinde qđ fecisti satis iniuriarũ labeoni: nihil ad hanc rem ptinere puto horuĩ nihil dico: reuertor ad illud de quo iudicatum est. Item nõ dico te ab sociis pecunias accepisse: nõ sum in eo occupatus: quod ciuitates: regna: domos oĩum depeculatus es: furta: rapinas oẽs tuas omitto. Hæc utilis est exornatio: si aut rem quã nõ pertineat alias ostẽdere. Occulte amonuisse prodest: aut longum est aut ignobile: aut planum non potest fieri: aut facile potest reprehendi: aut utilius sit occulte fecisse suspitionẽ quã huiusmodi intendisse orationem quæ redarguatur.

Disiunctio.

d Isiunctio est: cum eorum de quibus dicimus: aut utrumq;: aut unumquodq; certo concluditur uerbo. Sic populus Romanus Numantiam deleuit. Carthaginem sustulit. Corinthum disiecit. Fregellas euertit. nihil numan

d Isiunctio. Hæ tres exornationes quæ sequũtur: sub uno cõtinẽtur gñe. i. sub Zeugma: q̃ figura ẽ unius uerbi cõclusio diuersis clausulis cõiuncta: cũ duo aut plura ad unã partẽ orationis iungẽda referũtur. Tribus fit modis: aut cũ proponitur uerbũ ad qđ sequẽtes sensus referunt̃: ut uicit

pudorem libido:timoré audacia:rationem amétia:& hæc a græcis προτοζευγμα appellatur. Aut cũ in medio sensuum loco positũ repitur ut troiugena interpres diuũ qui numina phœbi:qui tripodass clarii laurus qui numina sentis & uolucrũ linguas & prepetis oĩa pennæ: sentis tam primis q̃ ultimis iungitur & ob id μεσοζευγμα nominatur:aut cũ uno uerbo sensus claudũtur &c.ut nihil ne te nocturnum præsidiũ palatii:nihil urbis uigiliæ:nihil timor populi:nihil ↄcursus bonorũ omniũ:nihil hic munitissimus senatus habẽdi locus: nihil harum ora uultusq; mouerũt. Vno uerbo cõclusit mouerũt.ideoq; ὑποζευγμα dicitur: sed disiũctio de qua agitur & a græcis διαζευγμα uocatur:aut utrũq; aut unum quod qui eorũ quæ dicimus certo ↄcludit uerbo humili hæ tres exornationes cõueniunt figuræ præcipue exordio & narrationi:sed in primis cõiunctio q̃ breuitati aptissima est. Certo membro quia unũ quodq; membrũ suum habet uerbu3 ut in sequẽti exemplo cognoscitur quod in demonstratiuo genere est. Nihil numãtinis. Ciuitas est hispaniæ numantia: in celtiberia:ut Strabo ait:hæc floro actore quãtum carthaginis opibus inferior: tantũ uirtute honor par fuit sũmũq;:si uires existimes hispaniæ decus quippe sine muro: sine turribus:modice in edito tumulo apud flumẽ sita:quatuor milibus celtiberorũ quadraginta miliũ exercitũ per annos.xiiii.sola substinuit nec substinuit modo: sed sæuius aliquã pertulit pudẽdisq; romanos fœderibus affecit pressi deinde longa obsidione:& fame saguntini:cum nec erumpere:nec manũ conserere:liceret scipsos peremerunt & nullũ de se hosti gaudium reliquerũt. De solo igitur nomine quartodecimo anno post carthaginem delectũ Scipio æmilianus triumphauit. Nihil corporis uires numantinis profuisse ait quoniam quãuis fortissimi: uicti tamẽ sunt. Nihil carthaginẽsibus.scientia rei militaris maxime præstiterunt carthaginẽses duces Hannibal ut Mago.Anno. Nihil corinthiis.C.munius q a deuicta Achaia Achaicus cognominatus est.Corinthiũ peloponessi metropolim ex.S.C.diruit: qa romanorũ legati illic uiolati fuerãt: cũ aũt signis tabulisq; Corinthio spoliasset totãq; replesset Italiam:domum suam nihil contulit. Tradita calliditas.callidos legimus fuisse Corinthios:quales omne ferme sunt græci: sed Corinthiis nihil contra romanos innata calliditas profuit. Morum & sermonis societas: quarum rerum ratio haberi solet:nouimus item facilius reconciliari qui hisdem sunt moribus & sermone: sed nihil fregellanos iuuerunt. Item formæ:nõ tantũ disiunctio fit cum plura membra suis uerbis cõcluduntur: sicut in superioribus apparet exemplis:sed etiam cum una sola res per disiunctiuam particulam duobus uerbis exprimitur.Hic:in hoc exemplo. In superiori: ut populus ro.numantiam deleuit &c.

c Oniunctio. μεσοζευγμα cum uerbũ in medio partiũ orationis ponitur ut exemplo patet.
Diunctio.ὑποζευγμα uel προτοζευγμα qñ aut in principio aut in fine mẽbri uerbũ ponit̃ ad
a festiuitatẽ:nũc cui figuræ conueniãt & cui orationis pti superiores exornatiões inuitur. Ad festiuitatẽ.ex quo appet mediocri figuræ cõuenire. Ne satietatẽ pariat.qđ in cibis quoq; accidit: q̃uis suauibus si crebrius utamur:& ĩ uoluptatibus:q̃s ut ait Iuuenalis cõmẽdat rarior usus. Ad breuitatẽ.ex quo ĩnuit̃ narrationi cõgruere:cuius est p̃cipua uirtus breuitas. De simplici gñe.eiusdẽ sũt gñis.
Onduplicatio αναδιπλωσις uel επαναληψις græce dicitur. Quæ cum ratione amplificationis
c & cõmiserationis idem uerbũ repetat:graui figuræ iudiciali generi:cõfirmationi: cõfutationi & conclusioni:in qbus loci cõmunes tractari solent:cõuenire ostenditur. Amplificationis.cũ aduersarii crimen amplificamus per locos cõmunes:quibus qualitas facti augeri solet. Cõmiserationis.cum auditoris animũ traducere ad cõmiserationem tentamus. Tumultus.In aliquẽ hoc dicit̃

tinis uires corporis auxiliatæ sunt:nihil carthaginẽsibus scientia rei militaris adiumẽto fuit:nihil corinthiis erudita calliditas p̃sidii tulit:nihil fregellanis mo℞ & sermonis societas opitulata est. Item formæ dignitas:aut morbo deflorescit:aut uetustate extinguitur: hic utrũq; & in supiore exemplo unãquãq; rem certo uerbo cõcludi uidemus.

Cõiunctio.

c Oniunctio est cum interpositione uerbi: & superiores partes orationis cõprehenduntur:& inferiores res hoc modo: formæ dignitas:aut morbo deflorescit:aut uetustate.

Adiunctio.

ADiunctio est cum uerbũ quo res cõprehẽditur nõ interponimus:sed aut primũ: aut postremũ collocamus. Primũ hoc pacto. Deflorescit formæ dignitas:aut morbo:aut uetustate. Postremũ sic aut morbo aut uetustate formæ dignitas deflorescit:ad uetustatẽ disiũctio est apposita. Quare rarius utemur ea ne satietatem pariat:breuitatem parit cõiũctio. Quare sæpius adhibenda est:hæq; tres exornationes de simplici genere manant.

Conduplicatio.

COnduplicatio ẽ cũ rõne amplificatiõis:aut cõmiseratiõis eiusde3 unius:aut pluriũ uerbo℞ iteratio hoc mõ:tumult⁹. C.Gracchi: tumult⁹ domesticos & ĩtestinos hostes cõpat. Itẽ cõmotus nõ es:cũ tibi pedes mater amplexaret̃ non es cõmotus. Ite3 nũc etiã audes in horũ cõspectũ ueni/

qui eas ferre uelit quas. C. Gracchus ferre tentauit: unus aūt uerbū in hoc exemplo iteratur ad maiorem uehemētiã: & ad amplificationē pertinet. Item cōmotus. Hoc exemplū ad cōmiserationē spectat: potest aūt in Catilinã dictū uideri. Vehemēter. uis ostēditur exornationis. Et uulnus &c. Sic uerbū sæpius rēpetitū magis cōmouet: sicuti telū maius efficit uulnus: sæpius in eādem corporis partem cōiectum.

i Nterpretatio. ερμηνεια uel εξεργασια uocatur a græcis. Differt a superiore: quoniã illic idē uerbum iteratur: hic pro eo quod positū est: aliud ponitur qđ idem ualet & quasi illius est expositio. Graui admiscetur figuræ: & mediocri: iudiciali generi: hisdē partibus orationis quibus cōduplicatio. Rēpub. exemplum est in iudiciali genere. Accusatur quispiam ꝙ rempub. funditus euerterit. bis idem in eum dicitur diuersis uerbis. Idem est in rempub. euertere: & ciuitatē funditus deicere. Item patrẽ. Aliud exemplū in eodem genere. Necesse est. uis innuitur exornationis quæ priorū uerborū interpretatione animū cōmouet auditorum.

Commutatio. A græcis αντανακλασις uocatur. Quoniã cōtraria uerba contrariis refringuntur. κλαω autem frango est: uel αντιμεταβολη nominatur. Est autem huiusmodi. una multorum sentētia plus ualet: q̃ multe unius. Quia si multi sunt qui idem sentiãt: plus ualere debet: q̃ si unus multa sentiat. Cum nō nihil habeat festiuitatis hæc exornatio. Mediocri & humili figuræ cōuenit. Demonstratiuo generi præcipue rarissime narrationi inseritur. Confirmationi & cōfutationi sæpissime. Esse oportet. exemplū est in quo priori sentētiæ posterior cōtraria est. Item ea re. aliud exemplū. Plato in prima ætate studiosus ad moduꝫ poeticæ fuit. Statuit autē nihil uersibus scribere nisi aut equaret aut anteiret Homerum. Sed neutꝗ potuit. Verba mutantur in hoc exemplo: non solum sententia: nolo: uolo: non possum: possum:. Item poema. hoc differt inter poema & picturam: ꝙ poema loquitur ut Ouidii: & alioruꝫ poetarū. pictura muta est in utroq; fictio est: & Horatius ait in arte poetica. Quãq̃ ĩ re diuersa: ut pictura poesis erit. Si stultus es. Qui stultus est tacere solet: quia loqui nescit: nō tamē omnis qui tacet stultus est. Non potest &c. fatendum est inquit cōmode fieri: cum & sententiæ: & uerba cōmutantur. Plura subiecimus. docet cur multis exemplis usus sit.

Permissio. επιτροπη græce uocatur. Graui figuræ hæc exornatio conuenit: & iudiciali generi præcipue. Conclusionis autem pene propria est: in qua cōmouere cōmiserationem studemus. adhibetur & cōfirmationi nōnunquã. Quoniam omnibus &c. uerba sunt alicuius rei qui ĩ causæ suæ peroratione se iudicum permittit potestati: potuit his uerbis Cicero uti cum in exilium mitteretur. Vtamini. recte. Abutamini. malæ. Hoc genus. præcipue conclusioni hanc exornationem cōuenire dicit: quãuis aliis quoq; partibus orationis non nunquam adiungatur.

re proditor patriæ: proditor inq̃ patriæ uenire audes in horum conspectum: Vehementer auditorem cōmouet eiusdem reintegratio uerbi: & uulnus maius efficit in cōtrario causæ: quasi aliquod telum sæpius perueniat in eandem partem corporis:

Interpretatio.

Interpretatio est quæ nō idē redintegrat uerbum: sed id cōmutat quod positum est alio uerbo quod idē ualeat hoc mō. Remp. radicitus euertisti: ciuitatē funditus deiecisti: patrē nefarie uerberasti: parēti manus scelerate ĩtulisti. necesse est eius qui audit animum cōmoueri: cuꝫ grauitas prioris dicti renouatur interpretatione uerborum.

Commutatio.

Commutatio est: cum duæ sententiæ inter se discrepantes ex transitione ita efferuntur ut a priore posterior contraria priori proficiscatur: hoc modo esse oportet ut uiuas: non uiuere ut edas. Item ea re poemata nō facio: quia cuiusmodi uolo nō possum: cuiusmodi possum nolo. Itē quæ de illo dicunť dici nō pñt: quæ dici pñt nō dicũtur. Item poema loquēs pictura est tacitū poema debet esse. Item si stultus es ea re taces. non tñ si taces ea re stultus es: nō pōt dici q̃ cōmode fiat cuꝫ cōtrariæ sententiæ translatione quoq; uerba cōuertantur. Plura subiecimus exēpla ut quoniã difficile est hoc genus exornationis inuentu dilucidum esse ut cum bene esset intellectum facilius in dicendo inueniretur.

Permissio.

Permissio est cū ostendemus in dicendo nos aliquã rem totã tradere & cōcedere alicuius uoluntati sic. Quoniam oībus rebus surreptis solum mihi superest animus & corpus: hæc ipsa de multis q̃ mihi sola relicta sunt uobis & uestræ cōdono ptãti. Vos me quo pacto uobis uideť: utamini atq; abutamini. licebit impune in me qdlibet statuite. dicite atq; obtēperabo. hoc genus tametsi alias quoq; nunquã tractãdum est: tamē ad misericordiã cōmouendam uehementissime est accommodatuꝫ.

Dubitatio ἀπορία graece dicit̃. Fit duobus modis: aut cũ q̃rit orator utrũ: potius de duobus dicat: aut qd potissimũ de plurib⁹ iudiciali & deliberatiuo genere: graui figurae cõfirmationi & cõfutationi cõuenit. Obfuit. exẽplũ est in deliberatiuo genere: & est de duob⁹ dubitatio. Itẽ hic q̃rit qd potissimũ dicat. Nã quo te adeo scelestus es: ut quo noĩe debeas appellari nõ satis sciã. Xpeditio ἀπόφασις graece noĩat̃. Sufficiens partium enumeratio a dialecticis uocat̃. Differt a
e subiectione: q̃ illic multis propositis oĩa tollũtur: hic multis cõnumeratis caetera tollunt: unũ probabile dũtaxat relinqtur iudiciali generi. graui figurae: cõfirmationi & cõfutationi adhibetur. Necesse est. exemplũ est in cõiecturali cã in quo multis enumeratis caetera tollunt̃ & unũ tantũ ꝓbabile relinqtur. Vacuũ. a nemine possessum. Aut usu. usucapione & praescriptiõe. q̃bus res a nobis uendicant̃. Tum ẽt &c. Nã si ego possedi tuũ usu facere nõ potuisti. Mea pecunia. fundũ dixit: nũc pecuniã uocat: cui⁹ noĩe nõ signati tm̃ numi: sed oĩs s̃ba apud maiores nostros cõtinebat̃. Vi. ergo dãnandus es. qm̃ ui me de meo fũdo eiecisti. Dici haec a Lutio cecinna in ebutiũ potuissent. a quo fundo eiectus fuit. Haec exornatio. docet exornationis ꝓprietatẽ. Non erit tanq̃ in plaerisq̃ qa refelli plaerũq̃ argumẽtatio facile põt: cuius in expositione cũ res oẽs collegisse nos ostẽderimus aliquã rem idoneã praeterimus. sicut lib. ii. ostensum est.

Issolutio: Διαλυτον graeci uocant differt ab articulo. illic. n. singula uerba iterualllis distinguunt̃ caesa oꝛone. hic uero nõ uerba sed p̃tes & mẽbra. separatim & sine cõiunctiõibus efferunt̃. In omni utimur figura. in omni genere sed iudiciali praecipua: oĩbus cõuenit p̃tibus oꝛonis sed in primis narrationi. Gere morẽ. exemplũ est in genere deliberatiuo. Suadet̃. n. cuipiam ut haec oĩa faciat. Defende. aliud exẽplũ & ip̃m in deliberatiuo genere. sua detur. n. ei q criminis alicuius insimulat̃: ut nihil uereat̃: sed de ultro opam ut res quomõ gesta sit. pateat: ut Inocẽs ẽẽ ipsa cognoscat̃. Quãuis aduersarioꝝ etiã uerba possint esse: qui dicant si innocens es. ut dicis defende &c. In integrã quaestionem. quae libera tibi est. anteq̃ dãmneris. qđ erit si te nõ defenderis. Integrũ nobis dicit esse aliqd quod liberum est. ut facere possimus: uel contra. Da seruos in quaestionem. liberi hoĩes apud ueteres romanos ex lege torqueri non poterant: serui pro illis torquebant̃: multi auctores. praecipue Val. Maximus. Quaestionẽ. tormẽta: quod sequitur pro eo ponitur quod praecedit: quaestio enim praecedit tormenta hoc est iterrogatio diligens. Hoc genus hinc apparet praecipue iudiciali generi conuenire.

Raecisio. Alibi reticentiã hanc exornationem appellauit Cicero. Celsus obticentiam: nõnulli: interruptionẽ ἀποσιώπησις graece dr̃. Aliqd oñdit affectus uel irae: ut ait Quint. Scut apud Virg. Quos ego: sed motos p̃stat cõponere fluctus: uel solitudinis & q̃si religionis. ut An hui⁹ ille legis quam clodius a se inuentam gloriatur mentionẽ facere ausus esset uiuo milone: nõ dicã cõsulem non audeo totum dicere. Vbi uerba decẽter pudoris gratia subtrahunt̃: ut nouimus & qui te transuer/

Dubitatio.

Vbitatio est cũ quaerere uideatur orator utrũ de duobus potius: aut qd de pluribus potissimuȝ dicat hoc mõ. Obfuit eo t̃pe plurimum reip. colultum: siue stultitiã siue malitiã dicere oportet: siue utrũq̃. Itẽ tu istud ausus es dicere hõ oĩuȝ mortaliũ quaero quo nã te digno moribus tuis appellẽ noĩe.

Expeditio.

Xpeditio est cuȝ rõnibus cõpluribus enumeratis q̃bus aliqua res: aut fieri: aut nõ fieri potuerit: caetere tollunt̃: una relinqtur quã nos itendimus hoc mõ. Necesse est cum cõstet istuȝ nostrũ fundum fuisse ostendas te. aut uacuum possedisse aut usu tuuȝ fecisse: aut emisse: aut hereditate tibi uenisse. Vacuum cum ego adessem possidere nõ potuisti: tum etiã nunc usu fecisse nõ potes. Emptio nulla ꝓfert̃: hereditate tibi me uiuo mea pecunia uenire nõ potuit. Relinquit̃ ergo ut me uide meo fũndo deieceris. haec exornatio plurimum iuuabit coniecturales argumentationes: sed non erit tanq̃ in plerisq̃: ut cum uelimus ea possimus uti: nam facere id non poterimus: nisi nobis ipsa negocii natura dabit facultatem.

Dissolutio.

Issolutio est q̃ cõiunctionibus uerboꝝ e me-
d dio sublatis p̃tibus sepatis effert̃ hoc mõ gere
morẽ parẽti: pare cognatis obseq̃re amicis: obtẽpera legibus. itẽ descẽde in itegrã defensionẽ noli qcq̃ recusare. da seruos in quaestiones: stude uerũ inuenire hoc genus & acrimoniaȝ habet & uehementissimũ est & ad breuitatem accõmodatum.

Praecisio.

Raecisio est cum dictis quibusdam reliquum quod coeptum est dici relinquitur inchoatuȝ sic. Mihi tecum praecertatio nõ est ideo qđ populus romanus me nolo dicere ne cui forte arrogãs uidear. te aũt saepe ignominia dignuȝ putauit. itẽ tu istud

ſa tuentibus hirquis αποσιωπησιν non putat eſſe Quint.cū illa quid taceat incertum ſit: aut certe lon/giore ſermone explicari oporteat:in hmōi uero oronibus uerbuȝ ēt manifeſtū deſiderect. Cōuenit graui figuræ:iudiciali generi:rephenſioni & cōfutationi pcipue.pcipit.n.illic oro ut maior in aduerſarios lui/dia excitet. Reliquū qd̄ dicēdū ſupeſt. Mihi &c.exēplū eſt:& ſenſus:nolo tecū certare:nā mihi ad dede/cus accederet:me.n.popu.ro.honore:te dedecore affecit. Quod po.ro.me uoluit dicere ſæpe ornauit: ſed reticuit. Itē aliud exēplū in quo p īterruptionē crimina aduerſarii cogitāda aduerſariis relinquunt.

Non auſim dicere.adeo turpe facinus eſt. Aliene domui:iſidiatus es: ſtuprum commiſiſti. Hic.uis exprimitur coloris diſerta expreſſa.

C Onclusio επιλογοσ græce uo/cat:in oī figura:in oī genere uti mur ex ptibus oronis:in cōfir/matione.& cōfutatione tantū. Quod ſi danais.eſt q pbare nitit morte paridis cāȝ extitiſſe:ut troia caperet. & ſic intēdit.datū erat oraculū græcis ſine phi locte tæ ſagittis capi Troiaȝ nō poſſe:ſed ſagittis illis paris occiſus eſt:actuȝ aliud nihil ē:deīde cōcludit ſi oraculū nō poſſe capi Troiā ſine philoctetæ ſagittis rnde/rat:& ſagittæ illæ nihil aliud egerūt.q̄ q paridē occiderūt:ſeqtur paridis morte ca ptaȝ eſſe Troiā & eo uiuo capi nō potuiſ ſe.Philoctetes aūt peantis filius fuit: Her culis comes:& ſagittādi pitus ut Home. ait.hūc ī oeta moriēs Hercules ſagittarū ſuaꝝ hæredē reliqt q̄ hydræ lernæ e uene no tinctæ erāt iurare uero prius cōpulit ne cui corpis ſui reliqas indicaret:cū aūt rnſuȝ eēt græcis Herculis ſagittis ad Tro iæ expugnationē opus eſſe:& ubi nā Her cules eſſet a philoctetæ qreret.& mortuū eſſe confeſſus eſt:& pede locum ſepultu/ræ percuſſit:uerbis idicare nolens. profi/ciſcenti deinde ad Troianum bellū in pe dem quo tumuluȝ tetigerat:caſu ſagitta cecidit:& uulnus fecit:quo uſq; adeo pu/trefactus pes eſt:ut ferre putorē græci nō poſſent.diu qdē p oraculi neceſſitate to/lerarūt.in lemnū tandem inſulā perdu/ctum reliquærūt ſublatis Herculis ſagittis:ſanatū poma ferunt a machaone & podalyrio. Aeſculapii fi/liis:in patriam redire contempſiſſe:in Calabryam ueniſſe:atq; illic petiliam paruam urbem ædificaſſe.

nunc audes dicere qui nuper alienæ domui nō auſi dicere.ne cum te digna dixero me idignum qppiā dixiſſe uidear hic atrocior tacita ſuſpitio q̄ diſerta explanatio facta eſt. ℂ Concluſio.

C Onclusio eſt q̄ breui argumentatiōe ex his q̄ añ dicta ſunt aut facta cōficit qd̄ neceſſario cōſequat hoc mō:qd̄ ſi danais datum erat oraculuȝ nō poſſe capi Troiam ſine philoctetæ ſagittis.hæ āt nihil aliud fecerunt niſi Alexandrum pculerunt.hunc extinguere id nimium fuit capi Troiam paridem.

Eſtant etiā decē exornatiōes uerboꝝ quas iccir

t co nō uage diſpſimus:ſed a ſupioribus ſepaui/

mus:qd̄ omnes in uno genere poſitæ ſunt:naȝ coꝝ oīum hoc pprium eſt ut abuſitata uerboꝝ ptāte recedat atq; in aliā rōnē cum quadā uenuſtate oratio conferatur. ℂ Nominatio grauis.

E quibus exornationib9 noīatio eſt pria q̄ nos

d admonet:ut cui rei nomen:aut nō ſit:aut ſatis

idoneum nō ſit eā noſmet idoneo uerbo nominemus aut imitationis:aut ſignificationis cā. Imitationis hoc mō ut maiores rudere:uagire & murmurare & ſibilare appellauerūt ſignificādæ rei cā ſic:poſtq̄ iſte in rēp.fecit īperiuȝ.fragor ciuitatis in primis eſt auditus: hoc genere raro eſt utēdū ne noui uerbi aſſiduitas odiū pariat.ſed ſi ea cōmode qs utatur & raro nō modo nō offendet nouitate ſed etiam exornabit orationem.

R Estant.Decē ſequunt uerbi exornationes:quas ideo ſeorſum ab aliis collegiſſe:& uno in loco poſuiſſe dicit Cice.quoniam ſub uno ſunt genere.tranſlatione ſcilicet uel abuſione.nam a proprio uocabulo in oībus diſcedimus:& aliud nō propriū pro eo ponimus.hoc aūt tunc potiſſi/mum facimus:cum aut non placet:aut non inuenitur proprium. Vno genere tranſlatione uel abuſione.Poteſtate.quæ eſt propria eius rei de qua loquimur. Cum quadam uenuſtate.ut congrua ſit abuſio & rei conueniens tranſlatio:non dura omnino:aut aliena ut ſupra dictum eſt.

N Ominatio.ονοματοποιια græce uocatur.ea utimur:quando res incidit:quæ nomen priopriū non hēt:uel ſi hēt.nō ſatis idoneum uidetur eſſe Cicero hanc exornationē bifariam diuidit:in imitationem:& ſignificationem Quintilianus ονοματοποιιαν fictionē dicit eſſe noīs:& a græcis inter maximas habitam uirtutis.nobis uero uix permitti. Aut imitationis cū illis utimur uerbis quæ πεποιημενα uocāt.qex uocib9 in uſum receptis quocūq; mō declinant.cū.ſ.de ſoni imitatiōe uoces fiūt.ut uagire.ſtrabo ad cōfingēda.cognata reb9 noīa græcos dicit īgenioſos eſſe.ubi docet qd barbarus ſit:& un̄ dicat. Rudere exēpla ſūt imitatiōis.eſt āt aſinoꝝ rudere.uagire īfantiū.mugire boū.murmurare fluuioꝝ.ſibilare ſerpētū. Aut ſignificāde rei gſa.cū uocabulo utimur trāſlato:quo meli9 rē aliquā exprimem9 ut exēplo patet:fragor a fractaꝝ reꝝ ſonitu dr̄:hic p ſtrepitu:& tumultu accipit.eo igit cū uti/mur:ſignificādæ rei cā utimur.ut nimiū exprimam9 ſtrepitū & tumultū. Hoc gñe.raro utēdū dicit hoc gñe & rōnē ſubiicit.qm̄ faſtidiū affert auditoribus:ſi hoc colore orator crebro.utat. Cōmode ſuo loco.

Pronominatio ἀντονομασίαν græci uocant: hæc epitheton quod nostri appositū nōiant: pro noīe ꝓprio ponit. & poetis frequētissima est: oratoribus rarus eius est usus: nōnullus tñ. Nā ut Tididem & pelidē nō dixerunt. ita impiū & parricidā: euersorē quoq; Carthaginis & Numantiæ pro Scipione: & romanæ eloquētiæ principē pro Cicerone posuerunt. cōuenit hæc exornatio tribus figuris: sed ꝓcipue graui. tribus generibus: sed præcipue iudiciali. ex partibus orationis confirmationi & confutationi. Cognomine. ut si Africanum dicas pro Scipione. Id quod suo &c. pôt qdē

Pronominatio.

Pronominatio quæ est sicuti cognomie quodam extraneo demonstrat id qđ suo noīe nō possunt appellari. Vt siquis dum loquitur de gracchis at non Aphricani nepotes inquit istiusmodi fuerunt. Item si quid de aduersario dicat: uidete nunc inquit iudices quemadmodum Plagiosippus iste tractarit hoc pacto non inornate poterimus & in laudando & in lædendo in corpore: aut animo aut extraneis rebus dicere sicuti cognomen quod pro certo nomine collocemus:

Denominatio.

Denomiatio est quæ a propinquis & finitimis rebus trahit orationē qua possit intelligi res quæ nō suo uocabulo sit appellata. Ista aut ab inuentore conficitur: ut de tarpeio loquens eum capitolium nominet. Aut ab inuento ut si quis pro libero uinum: pro cerere frugem appellet. Aut ab instrumento dominū: ut si quis macedonas appellarit hoc modo nō tamen cito sarissæ græcia potitæ sunt: aut idē gallos

suo noie appellari: sed tantā uehementiā non habet. Vt siqs. exēplū est. Pronomiatio inqr erit. siqs gracchos significare uolens Africani nepotes dicat: filii enī fuerunt Corneliæ Scipionis Africani prioris filiæ. In tri. quēpiā plebis dicta uidenẽ hæc uerba. is arguit: qđ plebē sicut gracchi fecerunt nō defenderet. Videte nūc inquit. Aliud exemplum in quo pro nomine proprio quod non placet. illud ponit quod placet. ut si quis de aduersario cū quo litigat. uidete dicat iudices quēadmodū iste plagiosippus me tractauit. Nothū significare uolens & quasi beluā. Nā plagiosippus equus est nothus materno uel paterno genere ignobilis: obli que natus. nā πλάγιος obliquū ἵππος equū significat. & Vir. de equis ait regis latini supposita de matre nothos. Dicit aūt nothus non legitimus latini rei nomen non hñt. auctor Quint. Hoc pacto uim ostendit exornationis per quā dicit laudari uel uituperari quēpiā posse. a rebus animi. corporis. & externis. ut de plagiosippo. nā ad extraneā rē ptinet: uideli cet ad genus. Sicuti cognomē. etiā si co gnome nō sit: ut plagiosippus: ipius: parricida: sacrilegus: hæc. n. oīa antonomasian faciūt. Si a ꝓprio noīe diuisa fuerint.

Denominatio. μετωνυμίαν græci uocant. Translationi subiicere uidetur Quint. denominatio appellatur: q de propinquo noīe sumitur. sicuti foderet calcaribus armos. i. ilia. Itē: & nūc ille paris. hoc est æneas. Magis poetis q̄ oratoribus cōcessa est. Qua in oī utimur figura: In oī genere: in omni parte ofonis. Multis fit modis. quos Cic. exequit. Propinquis. etiam si eædem nō sint: ut paris pro ænea. Finitimis. cōiunctis & q̄ eædem sunt. ut siqs puppim pronaui. Mucronē pro gladio: tectum pro domo ponat. Non suo. nō proprio: & quo naturaliter significatur. Ab inuentore. eū inuentor ponit pro re inuenta. aut cōtra. Vt si quis &c. exēplū est. Tarpeius mons a uirgine uestali tarpeia dictus est: quæ ibi a sabinis necata fuit antea Saturnius est uocatus sed cum fundamēta ædis Iouis illic effoderētur: humanum caput inuentū est: qui inuenit nōmē monti dedit: & capitolium appellauit. Siquis ergo Tarpeius significare uolens capitolium dicat: ab inuētore denolationē faciet. Pro Baccho uinum. fabulæ dicūt. Bacchū uini usum præbuisse mortalibus: & uites plantare docuisse. Vbi autē cæli qualitas & natura uites terrenō cōcedebat. Zythum potionis genus quæ ex ordeo fit: sicuti ægyptiis ostēdisse. Vnde ait columella ut pelusiaci pro rite pocula Zythi poetæ Bacchū pro uino ponit frequētissime. uinum pro Baccho positū ego nō cōperi. Pro cerere frugē. Ceres frumēta inuenit: cum antea glādibus uescerentur. eadem molere & cōficere in attica: Italia: & Sicilia docuit. prima & leges dedit. ob id dea iudicata. Plynius. Ceres pro frugibus. & cōtra a poetis ponit. Ab instrumento. Cum instrumētum pro persona ponit. ut siquis Sarissam quæ hasta est macedonica ut ait Marcellus pro ipsis ponat macedonibus. Græcia. quam Philippo & Alexandro ducibus domuerunt. Armatura transalpina. i. galli qui trā salpes incolunt: sunt. n. & cis alpes. propria habebāt arma galli quibus ipsi itali nō utebātur. Aut id qđ fit. cum res effecta pro efficiente ponitur. & dicitur mars istud te facere coegit. i. bellum. Nā Mars auctor est belli. Aut si qui &c. aut cum contra is qui facit per id significatur quod fit: efficiens per effectum. ut si quis artem desidiosam dicat quod desidiosos facit. Ab eo quod continet: ut si Italiam pro italis: Græciam pro græcis ponas: ut exemplo patet. Ab eo quod cōtinetur. ut si quis per aurum diuitias itelligat.

Horum omnium. difficilius inquit esse præcipere de his denominationibus quoniā eas inuenire: quoniam tum apud oratores: tum apud poetas in frequenti usu sunt.

Irculcio περιφρασιν græce dicitur: qua utimur: cũ id quod uno aut paucioribus certe uerbis dici poteſt: pluribus dicimus. Alii circuitum uocãt loquẽdi: alii circũlocutionẽ. Neceſſitatẽ nõ nunq̃ habet: quotiẽs dictu deformia operit: ut Saluſtius. At reliq̃ ſunt itima nũæ. Sed ornatus cauſa frequentiſſime fieri ſolet a poetis ut a Virg. Tempus erat quo prima quies mortalibus ægris incipit: & dono diuum gratiſſima ſerpit. Apud oratores ſemp eſt aſtrictior. Cum inuitiũ cadit periſſologia appellaꝰ. Conuenit graui & medioctri figuræ: generi demõſtratiuo ꝓcipue. In quo maior ornandæ oĩnis cura ſimul & ẽ licẽtia eſt: ꝙ fere tñ delectare orator q̃rit. Scipiõis prudẽtia. Dici ſimpliciter poterat Scipio carthaginẽ cepit: ſed circũlocutus ẽ ut ornatior eſſet oratio: & ſonantior ad auditorum aures perueniret.

Ranſgreſſio. ὑπερβατον græci
t uocant. Non immerito: ut ait
Quĩtilianus hæc exornatio inter uirtutes habetur: quoniã frequentiſſime aſpera & dura & diſſoluta oratio fit: ſi ad neceſſitatẽ ordinis ſui uerba redigantur: & ut quodq; oriꝰ ita ꝓximis ẽt ſi uinciri nõ poteſt: alligetur: adhibetur oĩbus figuris oĩbus generibus: oĩbus partibus orationis excepta narratione: cũ ſit dilucidirati cõtraria. Pietate pro ueſtra. Anastrophe eſt: ꝓpoſitio enĩ poſtponiꝰ: quæ ꝓponi debet & pro uſa pietate dici. Peruerſione. Cũ oratio ꝑuertiꝰ: & quæ præcedere debent poſtponunꝰ: ut pietate pro ueſtra. Traiectiõe: cũ quod poni in medio debet: in fine collocaꝰ: ut iſtabilis in iſtum plurimũ fortuna ualuit. Nã dici debuit inſtabilis fortuna. Oẽs &c. & hic Traiectio eſt. Nã oẽs facultates. Huiuſmodi &c. ꝓdeſſe cõtinuationibus hãc dicit digreſſionẽ: ſi tñ obſcuritatem nõ pariat. Continuatio aũt qua utimur in tribus coloribus denſam & cõtinentẽ uerborum exigit frequentationẽ: & pari fere quæ in ea ſunt mẽbra numero ſyllabarũ conſtant. In quendã numerũ: in pedibꝰ ſtructam & clauſam orationẽ: qualis poetarum eſt. Perfecte: Si nihil deſit. Perpolitiſſime: ornatiſſime.

Vperlatio. Quam alii ſupiectio
f nem uocãt: ὑπερβολη a græcis di
citur: augendo aut minuẽdo fit.
Quintilianus hyperbolem inquit: q̃uis omnis ultra fidẽ ſit: nõ tamẽ ultra modũ eſſe debere: nec alia uia magis in cacozeliam iri quæ eſt per affectationẽ decoris corrupta ſnĩa: cum in eo ipſo dedecoreꝰ oratio: quo eã uoluit auctor ornare. Graui figuræ præcipue & iudiciali generi cõuenit ſuperlatio: nõnunq̃ & demonſtratiuo & deliberatiuo adhibetur. Cũ alicuius turpitudo ꝑſimilitudinẽ uel trãſlationem maxime augeꝰ: ex ꝑtibus orationis cõfirmationi & cõfutatiõi in primis cõgruit. Superãs ueritatẽ: ut Geminiq; minãꝰ. In cœlũ ſcopuli. Hæc ſumiꝰ &c. Multis modis ſuꝑlatio fit, cũ reſ augeꝰ: ut ſignificans dicat: nec tñ facile ex Italia armatura trãſalpiam depulſa eſt. Aut id quod fit ab eo qui facit: ut ſi quis cum bello uelit oſtendere aliquid quempiam facile dicat: mars iſtud neceſſario te facere coegit: aut ſi quod facit ab eo quod fit ut cũ deſidioſam artem dicemus: quia deſidioſos facit & frigus pigrum quia pigros facit ab eo quod continet id qđ continetur hoc modo denominabitur: Armis Italia nõ põt uinci nec Græcia diſciplinis: nã hic pro græcis & Italis quæ cõtinent notata ſunt. Ab eo quod cõtineatur id qđ cõtinet: ut ſiqs aurũ uel argentũ: aut ebur noiet cũ diuitias uelit noiare haꝝ oĩum denoiationũ magis in ꝓcipiẽdo diuiſio q̃ ingrẽdo difficilis ĩuẽtio eſt ideo qđ plena cõſuetudo ẽ nõ mõ poetarũ: & oratoꝝ: ſed ẽt quotidiani ſermonis huiuſmõi denoiationũ.

¶ Circuitio.

C Ircuitio eſt oſo rẽ ſimpliçẽ aſſumptã circũſcribens elocutiõe hoc pacto. Scipiõis ꝓuidẽtia: Carthagis opes fregit: nã hic niſi ornãdi ratio quædam eſſet habita. Scipio potuit & carthago ſimpliciter appellari.

¶ Tranſgreſſio.

T Ranſgreſſio eſt quæ uerboꝝ perturbat ordinẽ traiectione: aut ꝑuerſione: peruerſione: ſi hoc uobis arbitror deos ĩmortales dediſſe pietate pro ueſtra. Traiectiõe hoc mõ. Inſtabilis in iſtũ plurimum fortuna ualuit oẽs inuidioſe eripuit tibi bene uiuendi caſus facultates hmõi traiectio quæ rem nõ reddit obſcurã multum proderit ad cõtinuationes de quibus ante dictũ eſt in quibus oportet uerba ſint ad poeticum quendã extructa numerum: aut perfecte & perpolitiſſime poſſint eſſe abſolute.

¶ Superlatio.

S Vperlatio eſt oratio ſuperans ueritatem alicuius augendi minuendiue cauſa: hæc ſumitur ſeparatim aut cum comparatione. Separatim ſic: quod ſi concordiam retinebitis in ciuitate imperii magnitudinem ſolis ortu atq; occaſu metiemur cum comparatione aut a ſimilitudine: aut a præſentia ſuperlatio ſumitur. A ſimilitudine ſic: corpore niueũ candorem aſpectu igneum ardorem aſſequebatur. A præſtantia hoc modo: cuius ore mele dulcior ſermo profluebat. ex eodem genere hæc eſt: tantus erat in armis ſplendor: ut ſolis fulgor obſcurior uideretur.

ait Quintilianus:cũ plus facto dicit:ut uomẽs frustis esculentis gremiũ suũ:& omne tribunal impleuit: aut cũ res per similitudinẽ attollitur:ut credas in nare reuulsas cycladas: aut per cõparationẽ: ut fulminis ocioralis aut quasi p signa q̃dã ut illa uel in tactæ segetis p summa uolaret gramina:nec teneras cur su læsisset aristas. Crescit aliquãdo supplatio:& aliam addit:ut illa Ciceronis in Antoniũ: quæ charybdis tam uorax:charybdim'dico:quæ si fuit animal unũ fuit:oceanus medius fidius uix uideret tot res:tã dissipatas distantibus in locis positas:tã cito absorbere potuisse. Totidẽ minuendi genera sunt. Cice. trib⁹ fieri modis hyperbolẽ dicit separatim hoc est fine cõparatione:cum cõparatione p similitudinẽ & cũ eadem per præsentiã.

Quod si &c. exẽplũ est hyperboles q̃ separatim fit:in deliberatiuo genere est:qa suadet cõcordiã retinendã in ciuitate q̃d si fiat:ab ortu solis ad occasum populus romanus impiũ prolaturus sit. Corpore &c. exẽplũ est cõparatiõis per similitudinem. In helenã dici hæc uerba potuissent: & in q̃uis pulcherrimã: q̃ corpe niuiũ candorẽ:aspectu oculorum ignis splẽdorẽ præ se ferre uideretur: talis fuit illa Virgilii de Rhesi eq̃s hyperbole. qui candore niues anteirẽt:cursib⁹ auras. Cui⁹ ore: hyperbole est per cõparationẽ a præstantia nihil. n. est melle dulcius: & dicit hoĩs orationẽ melle esse dulciorẽ: de nestore hoc ait Homerus. του καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή. Tãtus erat:& hoc exẽplũ ex eodẽ genere est: aliquis de instructo exercitu & ad pugnã parato loquens tantũ inquit esse armorum splendorem: ut solis fulgor obscurior uideretur: solet autem splendor allo splendore obiecto non nihil hebetari.

Intellectus.

INtellectus est cu res tota parua de parte cognoscitur:aut de toto pars: de parte totum sic intelligitur:nõ ille te nuptiales tibiæ eius matrimonii commouebant:nam hic omnis sanctimonia nuptiarum uno signo tibiarũ intelligitur de toto pars ut si quis ei uestitum:aut ornatum sumptuosum ostẽdet: dicat ostentas mihi diuitias & locupletes copias iactas. Ab uno plura hoc modo. Pœno fuit hispanus. auxilio fuit immanis ille transalpinus. in Italia quẽq̃ sensit nõ nemo togatus idem unũ a pluribus sic intelligit atrox calamitas pectora mœrore pulsabat: Itaq̃ anhelans eximis pulmonibus præ cura spiritus ducebatur: nam in supioribus plures hispani & galli & togati & hic unum pectus & unus pulmo intelligitur: & erit ille diminutus numerus festiuitatis adiunctus grauitatis gratia.

Abusio.

Busio est quæ uerbo simili & propinquo pro
a certo & proprio abutitur hoc modo: uires hominis breues sunt: aut parua statura aut lon-

Ntellectio. συνεκδοχή græci no
i minant:& est dictio plus minusue pronuntians: magisq̃ significans:hac. n. in cõtextu sermonis quod tacet accipimus:& uerbũ ex uerbo intelligimus. Inter uitia eclipsis uocatur. Quintilianus synecdochẽ magis figurã q̃ tropum sibi uideri ait. & nescire se an oratori conueniat nisi in argumentando:cũ rei signũ est:ut aspice aratra iugo referunt suspensa iuuenci: ex quo appareret noctem appropinquare:cũ pars pro toto aut contra totum pro parte ponitur:conuenit tribus figuris: tribus generibus:sed præcipue demõstratiuo:oĩbus partibus orationis excepta diuisione. Nõ ille te &c. hic de parua parte totũ cognoscitur:nã tibiæ quæ sunt pars minima apparatus nuptiarũ: pro omni ponuntur apparatu:& in nuptiis & in funeribus tibiis maiores nostri utebantur:ad quas et saltabant. Horatius in arte poetica. Tibia nõ ut nũc aurichalco uincta:tubæq̃ Aemula:sed tenuis simplexq̃ foramine pauco aspirare & adesse choris erat utilis. Dicunt in adulterũ hæc uerba a quo uiolatus alicuius sit lectus: & est in genere iudiciali exemplũ & in repræhensione. Hic. in hoc exẽplo. Oĩs sanctimonia: sanctũ est matrimonium: quod etiã maiores nostri inuiolatum esse uoluerint. Quippe qui alienorum lectorum subsessoribus grauissimas statuerũt pœnas. Ostendis mihi &c. In genere demonstratiuo est hoc exemplum: in eum enĩ dicit:qui haberi diues uolebat:& id sumptuoso cultu & præciosis uestibus intelligi:siqs inuidiose dicat:diuitias mihi ostẽdis hoc est uestẽa toto pars intelligit. Ab uno plura: est itẽ synecdoche:si numerus ponatur singularis:& multitudo intelligatur ut pœno hispanus fuit auxilio:hoc est hispani auxilio pœnis fuerũt. Quod frequẽtissime Liuius facit. Ille trãsalpinus: idest galli trãsalpini crudeles: romanos fuerunt:quos multis & magnis cladibus affecerũt:ne ad Alliã fluuiũ:& quãdo urbem inuaserũt:& oĩa præter capitoliũ incenderũt. Togatus pro togati Togã romanis oĩbus cõmunis uestis fuit. Virgi. Romanos dominos rerum gentẽq̃ togatam. A pluribus unũ exemplũ est:cũ per plura unũ significatur: ut si de homine uno sermo fit:qui magno dolore crucietur:& pectora ac pulmones dicamus. Quod sæpissime faciũt poetæ:oratores rarissime. Nam in supioribus: ideo inquit numerũ singularẽ pro plurali posuit:ut festiuus sermo fit:& cõtra pluralem pro singulari:ut grauitas insit orationi:ex quo manifeste appareret tribus figuris cõuenire:quarũ humilem & mediocrem festiuitas:sublimem grauitas decet.

Busio κατάχρησις græce dicitur. Differt a translatione. Quoniam abusio est ubi nomen non de-
a fuit. Translatio:ubi aliud fuit. Differt item a pronominatione & denominatione parum illa ex-

gum in homine consilium : aut oratio magna aut uti pauco sermone : nam hic facile est intellectu finitima uerba rerum dissimilium rōne abusionis esse traducta.

Translatio.

Translatio est cum uerbum in quandam rem transfertur ex alia re: quod propter similitudinem recte uidetur posse transferri: ea igitur sumitur rei ante oculos ponendæ causa sic. Hic Italiam tumultus expergefecit terrore subito breuitatis causa: sic recens aduentus exercitus subito ciuitatem extinxit obscænitatis uitande causa sic cuius mater quottidianis nuptiis delectatur. Augendi causa sic: nullius urbis calamitas istius explere inimicitias & nefariā crudelitatem saturare potuit. Minuēdi causa sic: magno se prædicat auxilio fuisse: quia paululum in rebus facillimis aspirauit. Ornandi causa sic: aliquando populi ro-

traneo nomine id demonstrat quod suo nomine appellari nō pōt. Hæc a rebus finitimis & propinquis trahit orationem: qua possit intelligi res: quæ nō suo uocabulo sit appellata: cum hæc ut ait Quintil. habentibus nomē suum accōmodet: quia in pximo est: hac utimur in omni genere: in omni figura: in omni pte orōnis. Vires hoīs breues sunt: breues abusiue dictū ē: p paruæ. n. dici debuit. Parua statua: cū breuis dici debeat est cōtrarium superiori. Longum consilium. Cum magnum dicēdū sit. Magna: cum longam uocare cōueniat. Pauco: cum breui dicēdū fuerit. Nam hic. in his oībus exemplis. Finitima Vicina significatione: longus magnus breuis paucus. similia quidē sunt significatione: dissimilia tamen re.

t Ranslatio. Hæc exornatio μετα φορα græce uocatur. Quæ ut ait Quintilianus: cum ita est nobis ab ipsa cōcessa natura: ut in docti quoq; ac nō sentientes ea frequenter utantur: Tum ita iocūda atq; nitida ut in oratione q̄libet clara proprio tamē lumine eluceat. Neq;. n. uulgaris eē: neq; humilis neq; insuauis mō recte ascita: poterit. Copiam quoq; auget sermonis pmittēdo mutuari qd nō habet quodq; est difficillimū præstat: ut nulli rei nomen deesse uideat. Necessitatis: emphaseos: decoris: & obsceniтatis uitādæ gratia fieri dicit Quīti. Cicero uero ēt aliis causis: est autē Metaphora similitudo breuior: a q̄ eo differt q; illa cōparat rei quā uolumus exprimere. Hæc pro ipsa re dicit: cōparatio est cū dico fecisse quid hominē ut Leonē Trāslatio cū dico de hoīe leonē. Distat itē ab abusione quoniā illa uocabulū quod habet largitur: hæc quia nō habet propriū: alieno utitur. Vt patricida dicit: qui fratrem aut sororē occidit: cum ille proprie patricida sit: qui patrē occidit. Vis prætera translationis omnis maxime quadruplex uidet aut enim ab aīali ad animale fit. Vt Tiphin aurigā celleres fecere carinæ: ab agitatore ad gubernatorē transtulit. Itē tondentes campū late cādore niuali: & magna contorsit equū ui. Ab inanimali ad animale sic. At procul excelso miratus uertice montis: pro cacumine nunc uerticē dixit qui animaliū est tātum. Item fertur in abruptū magno mons improbus actu. Ab animali ad inanimale: ut si tātum pectore robur cōcipis: a ligno ad hominē transtulit. Ab inanimali ad inanimale: ut pelagus tenuere rates. Nam rates animā nō habent: neq; pelagus. Itē sequitur cumulo præruptus aquæ mons. Metaphoræ item quædam sunt cōmunes: ut Tiphin aurigā celeres fecere carinæ quia quēadmodū in naui auriga dici pōt: ita in cursu gubernator: ut cūq; gubernator contorsit equos: hic gubernatorē pro auriga posuit. Quædaʒ nō cōmunes quæ a græcis ανακολουθα nominātur: ut cū uertice montis nō enim potest inuicem dici cacumen hominis: sicut dixit uerticē montis. Donatus dicit esse metaphoras alias reciprocas ut altum mare: & profundum cœlum: possumus enim cōuertere altum cœlum: profundum mare. Herbæ florent: iuuenes pubent: possumus & hic conuertere: herbæ pubent. iuuenes florent. alias partis unius: ut segetes fluctuant: uites germinant. Adhibetur translatio omnibus figuris: omnibus generibus: omnibus partibus orationis excepta diuisione. Quod propter similitudinem &c. uerbū transferendū est: ut ait Quintilianus. ex eo loco in quo primum erat: in eum locū cui aut proprium deest: aut translatum proprio melius est: quod si ualde simile nō fuerit: transferri non debet: ne sit dura & aliena translatio quod uitiū fugiendū esse superius admonuit. Rei ante oculos ponendæ. Significationis & emphaseos. Hic italiam: exēplū est in quo a re animata translatio fit: a dormiente. s. ad regionem: expergisci enim proprie est dormiētis: expgefecit ergo quasi dormiētem a somno excitauit: est hic & denominatio. Nā per italiā itali accipiuntur. Recens aduentus: translatio est hic a re inanimi ad inanimam ab aqua ad ciuitatem: Nā ut aqua ignē extinguit: sic exercitus delet ciuitatem. Obscenitatis cum aliqd dicendū accidit: quod per se minus honestū sit: ut hoc faciunt nimio ne luxu obtusior usus sit genitali aruo & sulcos oblimet inertes: quidā matrē alicuius adulteram esse ostēdere uult: & nuptias pro adulterio ponit dicēs. Non mirū si tam improbus hic est: nam mater eius quotidianis nuptiis delectat. i. quotidiano adulterio & est a re inanimi ad inanimā translatio. Nullus meror a re animata ad animatā facta est hæc trāslatio. a famelico ad crudelem. Magno &c. a re inanimi ad animatam trāslatio est. uideli

cet a uento cuius est spirare ad hominem. Aspirauit.fauit. Virg.primo aspirat fortuna labori. Aliquando &c.a re inanimi ad inanimam fit hæc translatio.ab herbis uel arboribus ad ciuitatē.Nam herbarum & arborum est arere & uirescere. Translationē admonet cuiusmodi debeat esse translatio:& uerecunde ea utendum dicit.Cauendum autem ne aut humilis nimium sit:aut deformis:at illa castratam morte africani rempublicam aut nimium maior aut minor aut dissimilis:quibus de uitiis Cicero alibi & Quintilianus multa scripserunt. Delectu.electione. Temere.stulte. Cupide affectate.

mani uires quæ malitia nocentum exaruerant uirtute optimatum reuirescent. Translationem dicunt pudentem esse oportere ut cum ratione in consimilem rem transeat ne sine delectu temere & cupide uideatur in dissimilem transcurisse.

Permutatio.

PErmutatio est oratio aliud uerbis . aliud sn̄ia demonstrans: ea diuiditur in tres partes:similitudinem argumentum & contrarium. Per similitudinē sumitur cum translationes una:aut plures frequēter ponuntur a simili oratione ductæ sic:naȝ cum canes funguntur officiis luporum cuinam præsidio pecuaria credemus. Per argumentum tractatur: cum a persona aut a loco:aut a re aliqua similitudo augendi:aut minuendi causa ducitur:ut si quis drusum gracchum numitorē obsoletum dicat. Ex cōtrario ducitur sic:ut siquis hominem prodigum & luxuriosum illudens parcum & deligentem appellet. Et in hoc postremo quod ex contrario sumitur : & illo primo quod a similitudine ducitur per translationem argumento poterimus uti per similitudinem sic:quid ait hic rex. Atque agamemnon noster siue ut crudelitas est atreus potius. Ex contrario si quempiam qui patrem uerberauerit æneam uocemus:intēperantem

PErmutatio αλληγορια græce dicitur:inuersionem interpratatus est Quint. idem ait orationem usum huius exornationis frequēter habere:sed raro totius:plerūq̧ a poetis permisceri totam.Cic.in tres diuidit partes:permutatio uocat̄:q̄m aliud uerbis:aliud sensu ostendit. Vsus eius est in omni figura:sed p̄cipue in graui:in oī genere : sed p̄cipue iudiciali:ex partibus orationis in cōfirmatione & cōfutatiōe potissimum.Omnis aūt allegoria translatio est:sed nō cōuertitur:cum in trāslatione raro cōtingat:aliud uerbis dicere: aliud re significare:pmiscet̄ tū̄ allegoriæ similitudo & trāslatio & est speciosissimū ofonis genus auctor Quinti. A simile ratione:hoc est a similitudine. Nam cū canes.exemplū est in deliberatiuo genere positū:cōsultatur.n.cui respub.cōmittenda sit:per canes custodes & gubernatores ciuitatis intelligit : qui abutuntur officio:& lupi hoc est prædatores & hostes fiunt:hoc.n.itelligimus per lupos p ipsa pecuaria ciues accipimus:& est sensus si ipsi nocēt custodes & spoliant:atq̧ hostes fiūt:cui ciuitatē præsidio cōmittemus.Pecuaria loca sunt in qbus pecora cōcludunt̄ uel ēt pascunt̄.Plynius de asinis loquēs:nec nisi assuetos potant fontes q sunt in pecuariis:pro ipsis ponunt̄ pecoribus Vir.Mitte in uenerē pecuariæ primus.Idē sunt & pecua. Per argumētuȝ:ideo fieri p argumētū allegoria dicit̄ quoniam alicuius personæ : loci:aut rei arguitur:& probatur qualitas similitudine ab alia persona:loco:re ducta:augendi uel minuendi qualitatem personæ loci rei causa. Vt si quis Drusum &c.exemplum est allegoriæ quæ fit p argumentū:augendi causa.Si quis in.L.Drusum dicens qui Tr.pl.cum iudicia ad equestrem ordinem translata essent: causam senatus suscepit & ut maioribus uiribus susceptam tueretur:spe ciuitatis romanæ sotios & Italicos populos sollicitauit iisq̧ adiuuantibus per uim legibus agrariis frumentariisq̧ latis legem quoq̧ iudicialem tulit:ut æqua parte iudicia penes senatum & equestrem ordinem essent:si,quis ergo in Liuiuȝ dicens:eum gracchum appellaret & en gracchum diceret:qui uexare rēpu.studet:augendi causa faceret: & ostendendi peiorem graccho esse:qui ante rempub.labefactare eadem uia studuerat. Numitorem obsoletis.exemplum est allegoriæ quæ fit per argumentum:minuendi causa:ut si quis in uilem sordiduȝ & ignobilem hominem dicēs:numitorem:appellaret:quem nobilissimum & ex æneæ genere cōstat fuisse. Vtitur hmōi allegoria Salustius in Ciceronē dicēs iste romulus arpinas:hoc est iste Cicero uilis nouus & ignobilis. Vt siquis hominē prodigum.exemplum est allegoriæ quæ fit per cōtrarium:ut si quis hominem prodigum parcum appellet.quod Cice.in Antonium facit quem sæpe frugi nomīat:cum luxuriosum & incōtinentem cōster fuisse. In hoc postremo.dicit argumētum inseri posse duobus allegoriæ generibus & illi quod per cōtrariū fit:& illi quod a similitudine per trāslationē ducit̄. Quid agit.in hoc exemplo argumētū est.q̄m a persona similitudo ducit̄:dici possunt hæc uerba in aliquē superbum. insolentem:iracundum qualem agamemnonem constat fuisse.Qui apud Homerū ab Achille sic incessitur. φινοβαρεσκυνοσομματιχωνκραδιηνδελαφοια Si uero crudelis est potius Atreus.Si inquit is in quem

dicimus crudelis fuerit: atreum dicemus quem fuisse crudelissimum legimus. Nam Thyesti fratri filium epulandum apposuit quod scelus refugisse soi dicitur. Excontrario: per argumentũ. s. Aeneam. quem pientissimum fuisse omnes poetæ scribunt: sed Virgilius in primis. Hippolytum. cuius castitas & continentia celebratur. Hæc sunt fere. Transitione utitur.

& adulterum. Hyppolitum nominemus: Hæc sunt quæ dicenda uidebantur & uerboruʒ exornationibus nunc res ipse monet ut deinceps ad sententiaruʒ exornationes transeamus.

Distributio.

DIstributio est cum in plures res aut personas negocia certa quadam dispartiuntur hoc mõ. Qui uestrum iudices nomen senatus diligit: hũc oderit necesse est: petulãtissime. n. sp iste oppugnauit senatũ: q equestrẽ locũ splẽdidissimũ cupit esse in ciuitates. his oportet istũ maximas pœnas dedisse uelit ne iste sua turpitudine ordini honestissimo maculæ atque dedecori sit: qui parentes habetis ostendite istius supplicio nobis homines impios non placere: quibus liberi sunt statuite exempluʒ quante pœnæ in ciuitate sint hominibus huiusmodi comparatæ. Item senatus officium est consilio ciuitatem iuuare magistratus officium est opere & diligentia consequi uoluntatem senatus. populi officium est res optimas & hoĩes idoneos maxime suis sententiis diligere & probare. accusatoris officium est inferre crimina. Defensoris diluere & propulsare: testis est dicere quæ sciat: aut audierit. quæstoris est unumquemq; horum in officio suo continere. quare. L. Crassi si in causis testem ꝓterq̃ quod sciat aut audierit argumentari & coniectura prosequi patiaris eius accusatoris cum iure testimonii commiscebis testis improbi cupiditatem confirmabis reo duplicem defensionem parabis. Est hæc exornatio copiosa: comprehendit. n. breui multa suum cuiq; tribuens officiũ & separat & res diuidit plures.

Istributio. Hactenus de uerboꝝ ꝓcepit exornationibus: nunc ad eas accedit quæ a græcis τησ Διανοιας dicuntur: idest mentis uel sensus uel sñiarum. quarum: ut ait Quint. utilitas cũ magna: tũ multiplex in nullo nõ oɾ̃onis opere uel clarissime lucet: sed idem auctor nequaq̃ dicit ea esse taʒ multas q̃ sunt a multis cõstitutæ. Distributio Διαιομια græce uocat̃: p hanc q̃ cuiq; cõgrua sunt negotia: illi tribuunt̃ ita tñ: ut plures res aut ꝑsonæ cũ certis & ꝓpriis negotiis in una eadẽq; sint ꝑticula oɾ̃onis: sicut exemplis patet. Cõuenit graui figuræ: iudiciali generi potissimuʒ narrationi & cõfutationi. Qui uestruʒ. exẽplũ est in iudiciali genere: & in cõclusione q̃ auditores instigãdi cã per amplificationẽ fit: ex locis cõibus. oñdit̃ aũt res de qbus reus criminat̃ ad oẽs ꝑtinere qd̃ est atrocissimum. Qui uestrũ. Hinc patet qđo suuʒ cuiq; tribuit̃ negotiũ. Nam qui diligunt senatuʒ oppugnatorẽ senatus oderint necesse est. Potuissent hæc cõtra Catilinam aut Antoniuʒ dici. Petulantissime insolentissime. Petulãtia lasciuiam quãdã libidinẽ atq; iniuriã tum in dictis: tum in factis significat. Ci. in Salustium. Define bonos petulãtissima ĩsectari lingua. Idẽ Bibulũ petulãtissimis uerbis lædis. Qui equestrẽ &c. Aliis ꝑsonis suũ attribuit negotiũ. equitibus. s. ex quo ordine is erat in quẽ dicit̃. Qui parẽtes. reliquis urbis partibus suũ nũc assignat̃ officiũ. Istius q impius in parẽtes fuit.

Item. aliud exẽplũ & ipm̃ in iudiciali genere: hoc q̃stori iudicii qd agere debeat præscribit̃. per inductionẽ quandã: nam multi enumerãtur prius: & quod eoꝝ sit officium ostendit̃. quæstorum alii fuerũt ærariis qui urbanæ pecuniæ curã agebãt alii exigendis uectigalibus ꝓuincias sortiebantur: nõnulli epistolis in senatu legendis occupabãtur. Quidam maleficia perquirebant: ab exercendis q̃stionibus quæstores dicti ut Varroni placet: is ad quem sermo est quæstor erat iudicii. Cumq; testes in causa auditurus esset: eius qui defendi uidet̃: sic admonetur. Senatus est officium. Romulus in duas partes ciuitatem diuisit: seniores & iuniores: ut illi cõsilio: ii uiribus rempub. iuuarent: Vnde Ouidius in fastis ait. Hæc dare consilium: pugnare paratior illa est: Hæc ætas bellum suadeat: illa gerat. Magistratus &c. ad magistratũ spectat senatus exequi uolũtatẽ.

Populi est &c. & quia dixerat magistratus senatui parere debere populi officium dicit esse res optimas & idoneos eligere: qui magistratus gerant. Accusatoris. hoc ideo ad quæstorẽ dicitur ut diligentia utatur: & neq; ab accusatore: neq; a defensore circũueniri se permittat. In ferre. cõgerere. Diluere. refellere. Testis est dicere. officium describitur testis. Audierit. ab aliis. Quare. Sermonem ad. L. cassium cõuertit. Is sũmæ uir Seueritatis quotiens quæstor iudicii alicuius erat: in quo de cæde hominis quæreretur: suadebat iudicibus: ut quæreretur cui bono fuisse perire hominem. Auctor Asconius pædianus. Cicero in oratione pro Milone. Itaq; illud cassianum iudicium in his personis ualeat: cui fuerit bono. Argumentari. Simpliciter deponi: ut Quintilianus ait testimonia debent: ne is qui argumentatur accusator esse: non testis uideatur. Hæc est. Vim ostendit exornationis.

Licentia. hanc exornationē graeci παρρησίαν uocant: quae & si nihil minus figuratū est q̄ uera libertas: qm̄ tn̄ frequēter sub hac facie latet adulatio: ut Quint. ait: pro figura habetur. Cicero cū pro Ligario dicit. suscepto bello Caesar gesto iam ēt ex parte magna: nulla ui coactus cōsilio ac uoluntate mea ad ea arma profectus sum q̄ erant contra te sumpta: nō solū ad utilitatē ligarii respicit: sed magis laudare uictoris clementiā nō pōt. graui congruit figurae. Iudiciali generi: cōfirmationi & confutationi praecipue. & qm̄ libere loquimur ad eos quos uereri debemus. Licentia nominatur: sub qua: nisi aliq̄ latuerit adulatio i oīno figura nō erit. Vereri. in honore hr̄e ut figs in senatu loquaē. Metuere ut parētem regē. Pro iure nr̄o. ut nobis placet q̄si id facere ius nobis sit. Ii diligūt apud quos loqmur ut si de filio apud parentē: uel apud seruū de dn̄o. Miramini. Hoc exēplū in demōstratiuo genere eē uideē: populus. n. romanus reprehēdiē: & iure ab oībus deseri diciē: qm̄ suos ipse defensores semper deseruerit. Istam rem: uos defendere. Quos habueritis defensores ut sp. melium: Tiberiū & c. gracchos Liuium Drusum: Apuleiū saturninū. Qui oēs ꝙ plebē defendere: & eius augere cōmoda studuerūt: a senatorib⁹ occisi sunt. Inimicos eoꝝ. Ser. Halā. Scipionē nasicam. opimiū. Itē nam qd &c. aliud exēpluꝫ in iudiciali genere positū: iudices. n. ut forti aīo reum cōdēnent: & nihil oīno uereanē: hortari uideē q dicit: arguit aūt ꝙ primis suffragiis dānare minime ausi sunt. Hac uti orone. T. Mālii capitolini accusator potuisset: q defenso & seruato capitolio cū ī suspitionē uenisset affectati regni: accusat⁹ ē: sed lachrimās & seruatum a se capitoliū populo ondens: resq; a se gestas ꝑ salute oium cōmemorās: ita populū cōmouit: ut ferre in eius damnationē suffragia primo non potuerit. Ductus deinde iteꝝ in iudiciū: sed in eū locū unde aspici capitoliū nō poterat: dānatus est. Ampliaueritis. In diminutione & in aliis maioribus iudiciis nō singuli iudices sn̄iam dicebāt: sed uniuersi cōstituebāt: nā in cistā tabulas coniiciebāt: in sculptas lr̄is aut absolutiōis aut dānatiōis cū de alicuius capite agebaē: cū uero res ambigua erat. scribebāt. N. & L. qbus lr̄is significabāt nō liquere & hae lr̄ae ampliationis appellabanē: & ampliare est differre iudiciū. Liui⁹ lib. iiii. de posthumia ampliatā deinde absolutā ampliaueritis: ergo distuleritis: nūq̄ nō liq̄ret res. Apertissime: cū ea quae priuati hoīs nō sunt: efficeret. Cōtra. rōnes & testes. Primo coetu qū in unū prius cōuenistis. Dum eū uitastis uitupationē: ne capitolii defensorem ꝑderetis. Oscitamini: sine cura estis & nihil prouidetis. Oscitatio ut Donatus ait. est animi ociuꝫ & securitas ab oreciendo: quod frequenter somnulenti facere solent. Terentius sperantes iam amoto metu īter oscitantes opprimi. eiusmodi licentia. nūc quo pacto leniri haec licētia possit: nos docet: si nimiū hr̄e aspitatis uidebiē: & ne auditores offendat. forte uerebimur: nā multas subiūgēdas eē diciē mitigatiōes & exēplo ondit.

Licentia.

Licentia est cuꝫ apud eos quos: aut uereri: aut metuere debemus: tamē aliquid pro iure nostro dicimus quod eos minime offendāt: aut quos hi diligunt cum in aliquo errato uere reprehendi posse uideatur: hoc modo miramini quirites quod ad omnibus uestrae rationes deseruantur quod causaꝫ uestram nemo suscipiat: quod se nemo uestri defensorem profiteatur id tribuite uestrae culpae: desinite istud mirari: quod enim est quare non omnis ista rem fugere ac uitare debeat. Recordamini quos habueritis defensores studia eorum uobis ante oculos proponite: deinde omniuꝫ exitus considerate: tum uobis ueniat in mentem ut uere dicam negligentia uestra: siue ignauia potius illos omnes ante oculos uestros trucidatos esse inimicos eorum uestris suffragiis in amplissimum locum peruenisse. Item nam quid fuit iudices quare in sententiis ferundis dubitaueritis aut istum hominem nefarium ampliaueritis: non apertissime res erant crimini datae: non omnes hae testibus comprobatae: non contra tenuiter & nugatoriae responsum: hic uos ueriti estis si primo eum coetu condemnassetis ne credules existimaremini dum eā uitastis uituperationē quae longe a uobis aberat: eaꝫ inuenistis: ut timidi: atq; ignaui putaremini: maxias & priuatas & publicas calamitates accepistis: cum etiā minores impendere uideanē: sedetis & oscitamini. Nocte lucem: luce noctē expectatis aliquid quottidie acerbi: atq; incōmodi nunciatur: & eum cuius opera haec nobis accidunt. Vos remoramini diutius. & alitis atq; reipublicae ꝑniciē retinetis quoad potestis ī ciuitate. Eiusmodi licentia si nimiū uidebiē acrimoniae habere multis mitigationibus lenienē: nam cōtinuo aliquid hmōi licebit īferre. Hic ego uirtutē uestrā quaero: sapientiā desidero: ueterē consuetudinem requiro: ut quod erit cōmotum licentia: mitigetur id laude: ut altera res ab iracundia & molestia remoueat altera res ab errato deterreat. Haec res sicut in amicitia: ita in dicendo si loco

Hic uirtutem &c. dixerat superius hoc uos ueriti estis &c. quæ uerba asperitatē non modicā in se habebant. Nunc uirtutem nostrā quæro inquit &c. quibus uerbis magis laudari iudices non possunt: ex quo si quid indignati erant. mitigantur & ab errore in quē inciderāt: cōdēnare ueriti: remouent᷑. Altera mitigatio. Altera. licentia. Hæc res. ostēdit q̄tū utilitatis hæc hēat exornatio: si modeste ea utamur: efficit. n. ut qui audiunt a culpa absint: si moniti id agant: quod nō egerunt: & nos boni uiri & iustitiæ amatores uideamur. In loco. Si fit oportune. Amici ipsorum: cū eorum errores libere: ut amicos facere decet: reprehendamus. Assertores. uēdicatores & amatores; nā asserere uēdicare est: ut asserere ī libertatē uel seruitutē. Est aūt quoddaʒ. Aliud dicit esse licentiæ genus callidissimum in quo mitigatione opus nō est: cū ita reprehēdimus queadmodū itelligimus eos q audiūt uelle reprehēdi. Videmur. n. reprehendere: & maxīe laudamus. Hac licentia uti assentatores solēt. Astutiore: qm̄ reprehendere nos fingentes: nō mediocriter laudamus. Nimium quirites. exēpluʒ est eius licētiæ qua ita obiurgamus eos qui audiunt queadmodū se cupiunt obiurgari. populus. ro. alicui regi aut populo facile crediderat: a quo deceptus est. Sicuti a Iugurtha qd̄ scribit Salustius & ppterea nunc reprehendit᷑ q̄ nimiū simplex aīo sit & mansuetus: sed esse simplici animo & mansueto uirtus est: non uitiū: & laus nō uituperatio. Mihi cū isto. exēplum est licentiæ cū dicimus nos timere in quam partē accepturi auditores sint: quod tamen oēs facile auditores scimus excusat se aliqs iudicibus q̄ cū eo habuerit amicitiā q ipsos iudices oppugnabat & per eas factū dicit. ut illi postea inimicus fieret hoc est quod facile scit oēs audituros: & tamē timere simulat se in quā partem accepturi sint. Ergo hæc exornatio. cōcludit & ambas licentiæ species de quibus dixit: breuissime repetit.

Iminutio λιτοτης græce uocat᷑: qua utimur cū arrogātiæ uitādæ cā plus dicimus & minus significamus. Adhibet᷑ oībus generibus: Mediocri dūtaxat figuræ narrationi cōfirmationi. reprehēsioni. Natura. ut robur ingeniū. Fortuna. ut diuitias dignitates. Industria. ut scīa alicuius rei. Nā pro meo &c. exēplū est qd̄ scipioni cōuenisset: cū cōsultabat᷑ quis in Africam mittēdus eēt: modeste. n. sic locutus esset: si mitti ipse optasset. Itē utrū. aliud exemplū in iudiciali genere. is defenditur qui auaritiæ causa furtum fecisse accusabat᷑ & neq̄ auaritiæ neq̄ egestatis cā fecisse ostēdit᷑. Nam hmōi res. egregia cōmoda. Quare. queādmodum inquit in uiuendo uitat᷑ inuidia. sic & in dicendo. Vitatur aūt in uiuēdo inuidia: si moderate diues suis utat᷑ diuitiis. Cōsilio cōsulte. Nā si imodeste loquamur. de nr̄is bonis tā & si uera dicamus: īuidiā cōtrahimus. Turpe. n. est aliquid de se ipso prædicare.

sit maxime facit; ut & illi qui audient a culpa absint: & nos qui dicimus amici eorum: & ueritatis esse uideamur. Est autem quoddā genus licentiæ dicēdo q̄d astuta cōparatione cōparat᷑: cū aut ita obiurgamus eos qui audiunt q̄uo ipsi se cupiunt obiurgari: aut id q̄d facimus facile oēs auditores: dicimus nos timere q̄uo accipiāt: sed tñ ueritate cōmoueri ut nihil secius dicamus horum amborum generum exēpla dicemus. Prioris hmōi nimium Quirites ais estis simplicibus: & māsuetis: nimiuʒ creditis unicuiq̄ existimatis unūquēq̄ eniti: ut pficiat p q̄ uobis pollicitus sit: erratis & frustra falsa sæpe iādiu detinemini stultitia uestra: qa q̄d erat ī uestra ptāte ab aliis petere: q̄ ipsi sumere maluistis. Posterioris licētiæ hoc erit exēplū: mihi iudices fuit amicitia cū isto: sʒ ista amicitia tametsi uereor q̄uo accepturi sitis tñ dicā: uos me priuastis: qd ita: ut qa ut uobis essem pbatus eum q uos oppugnabat inimicū q̄ amicū habere malui: ergo hæc exornatio cui licētiæ nomē est sicuti demōstrabimus duplici rōne tractabit᷑ acrimonia: quæ si nimiū fuerit aspera mitigabit᷑ laude: & a similitudine de qua supius diximus: q̄ nō indiget mittigatiōis; ppterea q̄d imitat᷑ licentiaʒ & sua spōte ad aīum auditoris se accōmodat.

Diminutio.

Iminutio ē cū aliqd esse ī nobis: aut ī his quos

d

defendim⁹: aut natura: aut fortuna: aut idustria dicemus egregiuʒ q̄d ne qua significet᷑ arrogās ostentatio: diminuit᷑; & attenuat᷑ orōne hoc mō. nam hoc pro meo iure iudices dico me labore & idustria curasse: ut disciplinā militarem nō in postremis tenerem. Hic si qs dixisset: ut optīe tenereʒ: tametsi uere dixisset: tñ arrogās uisus esset: nunc & ad īuidiam uitādaʒ: & ad laudeʒ cōparādā satis dictū est. Itē igit᷑ utrū auaritiæ cā aut egestatis accessit ad maleficiū auaritiæ: at largissim⁹ fuit in amicos quod signū liberalitatis est quæ cōtraria auaritiæ est: egestatis at huic qdē patet nolo nimiū dicere nō tenuissimū patrimoniū reliqt. Hic quoq̄ uitatum est: ne magnum: aut maximū diceret᷑. hoc igit᷑ in nostris: aut eorum quos defendemus egregiis cōmodis proferundis obseruabimus. nam & eiusmodi res: & inuidiam contrahunt in uita: & odium in oratione si cōsiderate tractes. Quare quemadmoduʒ rōne in uiuendo fugitur inuidia sic in dicendo consilio uitatur odiū.

¶ Descriptio.

D Escriptio noiat̃ q̃ rerũ cõsequẽtiũ cõtinet ꝑspi
cuã: & dilucidã cũ grauitate expõnez hoc mõ:
q̃ si istũ iudices uestris sententiis liberaueritis
statim sicut e cauea leo missus. aut aliqua teterrima bel
ua soluta ex catenis uolutabit & uagabit̃ i foro acuẽs
multos dẽtes: i cuiusq; fortunas in omnes amicos atq;
inimicos notos: atq; ignotos icursans: alioꝝ famã de/
peculans: alioꝝ caput oppugnãs: alioꝝ domũ ac oẽm
familiã ꝑfringens. remp. funditus labefactans. Quare
iudices eiicite eũ de ciuitate liberare omnes formidine.
uobis deniq; ipsis cõsulite. nã si istũ ipunitũ dimiseritis
in uosmet ipsos mihi credite: ferã & truculentaz bestiã
iudices imiseritis. itez si de hoc iudices grauem sniam
tuleritis uno iudicio simul multos uigilaueritis. gran/
dis natu parens: cui᷒ spes senectutis oĩs i hui᷒ adolescẽ
tia posita est: q̃re uelit in uita manere nõ hẽbit: filii ꝓpui
priuati pr̃is auxilio ludibrio & despectui pr̃nis inimicis
erũt oppositi: tota domus hui᷒ idigna cõcidet calamita
te: inimici stati sanguinolẽta palma crudelissima uicto
ria potiti isultabũt: i hoꝝ miserias & supbire sit̃ & uer/
bis iuehent̃. Itẽ nã neminẽ uestrũ fugit q̃rites capta ur
be q̃ miseriæ cõseq soleãt: arma q cõtra tulerũt: stati cru
delissime trucidant̃. cæteri q pñt p ætatem & uires la/
borez ferre: rapiunt̃ i seruitutẽ: q nõ pñt uita priuant̃:
uno deniq; atq; eodez tp̃e domus hostili flagrabit icẽ/
dio: & quos natura: aut uolũtas necessitudie: beniuolẽ
tia cõiunxit distrahunt̃: ꝑti liberi e gremiis parentũ di/
ripiunt̃: ꝑti i sinu iugulant̃: ꝑtim an̄ ædes cõstuprant̃:
nem o iudices est q possit satis rem cõseq uerbis nec re/
ferre orõne magnitudinẽ calamitatis. Hoc genere exor
nationis. uel idignatio: uel misericordia põt cõmoue/
rit: cum res cõsequentes cõprehensæ uniuersæ ꝑspicua
breuiter exprimuntur oratione.

¶ Diuisio.

Iuisio ẽ q̃ rẽ semouẽs a re utrãq; absoluit rõne
d subiecta hoc mõ: cur ego nũc tibi obiiciã q̃cq̃: si
ꝓbus es nõ meruisti: si iprob᷒ nõ cõmoue. Itẽ
qd nũc ego de meis ꝓpriis meritis ꝓdicẽ: si meministis
obtũdã si obliti estis cũ re nihil legerim: qd est q̃ uer/
bis ꝑficere possim. Itẽ duæ res sunt q̃ pñt hoies ad tur
pe cõpendiũ cõmouere: inopia: atq; auaritia te auarũ in
fraterna diuisiõe cognouimus: inopẽ: atq; egentẽ nũc
uidemus: q põt igitur oñdere cãm maleficii nõ fuisse
iter hãc diuisionẽ & illã: q̃ de ꝑtib᷒ orõnis. tertia ẽ: de q̃
in lib. i. dixim᷒ secũdũ narrationẽ hoc iterest: illa diuidit
ꝑ enũerationẽ: q̃bus de reb᷒ totã orõnẽ disputatio fu/
tura sit: hæc se stati explicat. & breui duabus: aut plu/
ribus partibus subiiciens rõnes exornat orationem.

Escriptio. Hæc exornatio ὑποτύπωσις a græcis uocat̃ ꝑ quã
nõ solũ q̃ futura imaginamur
ut ait Ci. sed ẽt q̃ facta sũt: aut
fiũt: ut Quint. placet. Habet aliq̃d mani/
festũ: nõ. n. narrari res: sed argui uidet̃. De
scriptio uocat̃ qm̃ idignitas rei futura de
scribit̃: & aut misericordia ꝑ cõmemora/
tionẽ calamitatis rei aut idignatio ꝑ exa
gerationẽ crimis mouet̃. Conuenit iudi
ciali gñi ꝓcipue. graui figuræ. cõfuratiõi
rephẽsioni: & cõclusioni. Cõsequẽtiũ q̃s
cõsecuturas dicim᷒. Quod si istũ. exẽplũ
ẽ ꝑ exaggerationẽ: quo iudices mouent̃
ne reũ absoluãt. qm̃ i oẽs ueluti leo emis/
sus e cauea ĩpetũ factur᷒ sit. q. n. uincti in
carcere detinent̃: soluti multo fieri sæuio
res soleat l. T. Mãliũ capi. dici hæc potuis
sent. cauea locus ẽ ubi aues: ul' feræ cõclu
dunt̃. Depeculat᷒. dilacerãs. Nã si istũ.
Aliud exẽplũ ꝑ metũ iniectionẽ. Sæpe ãt
iudicib᷒ ut Quint. ait. met᷒ iniiciẽdũ est.
Itẽ nã si de hoc &c. exẽplũ est ꝑ cõmisera
tionẽ. Sæpe hmõi exornatiõe utit̃ Ci. ut i
orõne p. L. flacco: ꝑ Milone. pro fonteio
ubi q̃ futura multoꝝ sint icõmoda si dã/
natus reus fuerit sic describũt: ut q̃si depi
cta oculis subiiciãt̃. Itẽ nã neminẽ. aliud
exẽplũ est quo res depingit̃: quẽadmodũ
fieri cõsueuit. Est aũt ꝑ exaggerationẽ cri
minis. hæc i Catilinã: & reliquos dici cõ/
iuratos potuissent. qui si nefaria iplessent
cõsilia: hæc secuta esset urbis, calamitas.
Syllan᷒ apud Salustiũ hac utit̃ exornatio
ne. Hoc genere. uis exprimit̃ exornatiõis.
Iuisio. Διαλυμα a græcis noiat̃.
d cõstat duab᷒ ꝑtibus. ab utraq; cõ
cludit cõplexionẽ alibi uocat Ci.
alibi duplicẽ cõclusionẽ. cõuenit
tribus figuris: trib᷒ generib᷒: cõfirmatio
ni & cõfutationi. Cur ego. exẽplũ ẽ quo
oñdit̃ nihil amico admonitionẽ ꝑfutu/
ram esse: & ab ea abstinere satius eẽ. Hoc
mõ. aut amicus tuus quẽ mouere uis ꝓ/
bus est aut iprobus: si iprobus nõ est: cur
q̃cq̃ obiicias: ꝓui. n. faciet si uero ꝓbus ẽ:
nõ meret̃ rephẽsionẽ in argumẽtatiõib᷒
hac utimur exornatiõe. ut lib. ii. dictũ est.
Quid ego nũc. aliud exẽplũ quo q̃spiã
merita sua nõ esse cõmemoranda oñdit:
aut enĩ inq̃t merita mea meministis: aut
nõ: si meministis cõmemorãs uos obtũ/
dam: si nõ meministis: nihil eoꝝ ꝑficiam
cõmemoratione. Quãdo re nihil ꝑfeci.
Itẽ duæ res &c. exẽplũ ẽ in iudiciali gñe
positũ. oñdit autẽ eũ q accusat̃ inopia &
auaritia ad maleficiũ esse cõpulsũ. Inter
hanc &c. qm̃ hæc exornatio & tertia orõ
nis ꝑs eiusdẽ sunt nois: ne ea res cuiq̃ du
bitationẽ faciat. q̃d iter se differãt oñdit.

F Requentatio. Hæc exornatio συναθροισμος græce dicitur frequentatio a nostris uocatur. quoniã multa p cã q̃ p totã orationẽ sparsa fuerant: colligimus. & breuiter coaceruata in uno loco dicimus. Cõuenit oĩbus figuris: sed pcipue graui. cõuenit oĩbus generibus: sed in primis iudiciali: & cõiecturali materiæ. In cõfirmatiõe & reprehensione nõnunq̃ & in conclusione tractat: sed di spari rõne: nã illic augendi criminis causa. hic uero admonẽdi in cõfirmatione præterea & reprehẽsione oĩa argumẽta q̃ in tota fuerãt orone: breuiter in uno loco colligunt. in cõclusiõe ea tñ: q̃ ualidissima sũt.

A quo tandẽ. Post cõfirmationẽ & confutationẽ hæc dicta itelligimus. nã p epilogũ oĩa diffuse pri⁹ tractata in unũ locũ cogunt. Quod crimis augẽdi cã fit. clodi us sic inuadi potuisset. Suæ pudicitiæ. qm se ipm pstrauit corruptoribus: aut filias uel sorores uiolauit sicut clodi⁹ q nõ pluris fecit tris sorores: q̃ bonã deã. Insidiator alienæ. Sicuti tũc cũ domũ cæsaris põtificis maximi: ubi bonæ deæ sacra celebrabant sub mulieris hitu igressus ẽ: ut Põpeiã cæsaris uxorẽ uiolaret. Cupidus. auarus. Hæc oĩa q̃ breuiter obiiciuntur lõga orone in aduersariũ dicta prius itelligimus q̃ nũc repetunt. Eiusdẽ generis. Dicit oratorẽ sæpe i cõiecturalib⁹ cãis ea uti frequẽtatiõe: ut eas res q̃ sepatim ifirmæ erãt: colligat in unã locũ: qd' cũ fit nõ dubia res q̃ de agit: sed certa & manifesta uidet. Nolite igit iudices. exẽplũ est quo rõnes illæ colligunt: q̃ sepatim erãt Infirmæ coniunctæ uero cãm nostrã nõ mediocriter adiuuãt. in eũ hæc dicunt: a quo hoiem occisũ3 coniecturis pbamus Si modũ cã dnplex ẽ: ipulsiua & rõcinatiua. Hæc rõnẽ habet cõsequẽdi cõmodi uel uitãdi incõmodi. Vita turpissima. cõiectura ex attributo psonæ qd est uita. oĩa scelera cõmisisse creditur qui male uiuere cõsueuit. Animus auarus. cã impulsiua & coniectura ab affectu. nam auaritia est affectus animi hoiẽ3 ad maleficiũ impellẽs. Fortunæ familiares. argumẽtum a fortuna fecit quoniã pauper dita ri aũt inde sperabit. Et res ista. Hæc oĩa libro secũdo tractata sunt: nam tempus locus in coniecturis quærunt. sunt aute3 cõiecturæ quis. qd ubi qbus auxiliis. cur q̃ õ quando. Hæc partim &c. de argumẽtis nũc agit in artificialib⁹ quæ ατεχνα uocantur: hæc sunt a testibus contra testes a q̃stionib⁹ cõtra quæstiones a rumoribus cõtra rumores. Vehemẽs &c. uim exprimit exornationis: simul & qbus generibus adhibeatur non obscure oñdit.

E Xpolitio. Hæc exornatio ταυτολογια græce uocatur. na3 aut idẽ dicimus aut de eodem. idem dicimus cum non diuersa dicimus: de eode3 dicimus cũ idẽ per diuersa exprimimus. ide3 dicit Virgi. Quem si fata uirum seruant: si uescitur aura Aetherea: nec adhuc crudelib⁹ occubat umbris. de eodẽ uero sed diuersẽ idẽ

Frequentatio.

F Requentatio ẽ cũ res i tota cã dispsæ cogunt unũ in locũ quò grauior: aut acrior: aut criminosior orõ sit hoc pacto. A quo tandem abest iste uitio: qd est cur iudicio eũ uelitis liberare. Suæ pudicitiæ pditor est: isidiator alienæ cupidus itẽperãs petulãs: supbus: ipius: i parentes igratus: i amicos infestus: in cognatos: in supiores cõtumax: i æquos & pares fastidiosus: i iferiores crudelis deniq; i oẽs itolerabilis: Eiusdẽ generis illa frequẽtatio q̃ plurimũ cõiecturalibus cãis opitulat: cũ suspitiões q̃ sepati distinctæ: iminutæ: & ifirmæ erãt unũ i locu3 coactæ: rem uident pspicuam facere nõ suspitiosa3 hoc pacto. Nolite igit nolite iudices ea q̃ dixi sepati spectare: sed oĩa colligite & cõferte i unũ. Si & cõmodũ ad istum ex morte illius ueniebat: & uita est turpissima hoĩs aĩus auarissimus fortunæ familiares attenuatissimæ: & res ista nemini bono præter istũ fuit: neq; aliis iste cõmodiorib⁹ rõnibus facere potuit: neq; præteritu3 est ab isto quicq̃ qd' opus fuerat: neq; factu3 q̃d opus nõ fuit ad maleficiũ: & tum locus idoneus: maxĩe tũ occasio aggrediẽdi cõmoda: tẽpus adeundi oportunissimũ: spatiũ cõficiẽdi lõgissimũ sumptũ est nõ sine occultãdi: & pficiendi spe maleficii maxĩa: & pterea añq̃ occisus hõ is est iste uisus est i eo loco i quo est occisio facta solus Paulopost i ipso maleficio uox illi⁹ q occidebat audita est. deinde post occisionẽ istũ multa nocte domum rediisse cõstat postea die titubãter: & incõstanter de occisione illius loquutu3. Hæc partim testimoniis: ptim q̃stionibus: & argumentis oĩa cõptobant: & rumore populi que3 ex argumentis natum necesse est esse uerũ. Vestrũ iudices est his locis in unum collocatis certã sumere sententiã: nõ suspitionem maleficii Nam unu3 aliqd aut alterũ põt in istũ casu cecidisse suspiciose: ut oĩa iter se a primo ad postremũ cõueniãt maleficia: necesse est casu nõ posse fieri. Vehemẽs est hæc exornatio: & i cõiecturali cõstõne causæ fermæ semp necessaria: & in cæteris generibus cãrum: & in oĩ orone adhibenda nõnunq̃.

Expolitio.

E Xpolitio est cum in eodem loco manemus: & aliud atq; aliud dicere uidemur. Dupliciter aũt fit si aut eandem plane dicemus rem:

aut de ea re. Eandē rem dicemus nō eodem mō. nam id obtundere auditorem eſt: non rem expolire: ſed cōmutare debemus: cōmutabimus tripliciter. uerbis pronūciando: tractando: uerbis cōmutabimus cum res ſemel dicta iterū aut ſæpius aliis uerbis quæ idem ualeant eadem res proferetur hoc modo. Nullū tantum eſt periculum quod ſapiens pro ſalute patriæ uitandum arbitretur. Cum augetur incolumitas perpetua ciuitatis qui bonis erit rationibus pditus: profecto nullum diſcrimen uitæ ſibi pro fortunis reipu. fugiendum putabit: & erit in ea ſententia ſemper ut pro patria ſtudioſe quāuis in magnam deſcendat uitæ dimicationē. Pronūciando cōmutabimus: ſi tum in ſermone: tum ī acrimonia: tum in alio atq; alio genere uocis: atq; geſtus eadē uerba cōmutando pronunciatione: uehementius quoq; cōmutauerimus: hoc neq; cōmodiſſime ſcribe poteſt: neq; par; eſt apertum: quare nō eget exempli. Tertiū genus eſt cōmutationis quod tractando cōficitur: ſi ſentētia; traiiciamus: aut ad ſermocinationem: aut exuſcitatione;. Sermocinatio eſt de qua plenius paulopoſt ſuo loco dicemus: nūc breuiter quod ad hanc rem ſatis ſit attingemus in qua conſtituetur alicuius perſonæ oratio accōmodata ad dignitate; hoc modo: ut quo facilius res cognoſci poſſit ne ab eadem ſentētia diſcedamus. Sapiens omnia reipub. cauſa ſuſcipiendi pericula putabit: ſæpe ipſe ſecum loquitur non mihi ſoli: ſed etiā atq; adeo multo poti⁹ natus ſum patriæ: uita quæ fato debetur ſaluti patriæ potiſſimū ſoluať. Aluit hæc me tute atq; honeſte produxit uſq; ad hanc ætatem: minuit meas rationes bonis legibus: optimis moribus: honeſtiſſimis diſciplinis: quid eſt quod a me ſatis ei pſolui poſſit: unde hæc accepta ſunt: hæc loquetur ſecum ſapiens: ſæpe ego in periculis reipu. nullū ipſe periculū fugi. Item mutatur res tractando ſi traducitur ad exuſcitationem: cum & nos cōmoti dicere uideamur: & auditoris animū cōmouemus ſic. Quid eſt tam tenui cogitatiōe præditus cuius animus tantis anguſtiis inuidiæ continetur: qui nō hunc hominem ſtudioſiſſime laudet: & ſapientiſſimum iudicet: qui pro ſalute patriæ pro incolumitate ciuitatis pro reipublicæ fortunis: quāuis magnum atq; atrox periculum ſtudioſe ſuſcipiat: & libēter ſubeat equidem hunc hominem magis cupio ſatis laudare quā poſſum. Idemq; hoc certo ſcio uobis omnibus uſu uenire. Eadem res igitur his tribus in dicendo cōmutabitur rebus uerbis pronunciādo: tractādo: ſed tractando dupliciter: ſermocinatione: & exuſcitatione: ſed de

poeta ait. Rex erat æneas nobis quo iuſtior alter Nec pietate fuit: nec bello maior & armis. ideſt qui iuſtitia: qui pietate: qui bello pollebat. In omni utimur figura: ſed præcipue in graui. In omni genere: in confirmatione: & repræhenſione. In eodem loco. Quantum ad ipſas ſentētias attinet: quæ nō mutantur. Aliud quantū ad uerba pertinet quæ uariantur. Nam res eadem diuerſo modo: & diuerſis exprimiť uerbis. Eandem rem &c. ſimpliciter eandem rem pluribus uerbis tractamus: ut Quem ſi fata uirum ſeruant &c. De eadem re. Complures in una re fiunt cōmutationes: ut Rex erat æneas nobis &c. Nō eodē modo ut Quē ſi fata uirū ſeruant &c. diuerſa ſunt omnia unum tamē ſignificat: hoc eſt ſi uiuit. Nullum tātum &c. Exemplum eſt: cum eadem res uerbis cōmutatur. Eſt autem in genere deliberatiuo. ſuadetur uiro ſapienti ut nullum pro ſalute patriæ effugiat periculum.

Cum augetur. idem eſt cū ſupiore: ſi rem attēdas. Bonis rationibus. ſapiēs. Et erit. idem & hoc erit inquit. Pronunciando cōmutabimus. Quomodo pronūciando cōmutatio fiat: exemplo dicit oſtendi nō poſſe. Quoniā pronūciatio ipſa nō in ſcriptura: ſed in uoce conſiſtit. Cum modo humili: modo ſublimi: mō remiſſa uoce utimur.

In ſermone. Qui humili & mediocri conuenit figuræ: & remiſſam uocem poſtulat.

Acrimonia. qua ī graui figura utimur: uocem autem exigit intēſam. Tertium. poſſumus eādem rem inquit dicere etiam per ſermocinationem: cum aliquem ſecūdum dignitatem loquētem facimus: aut per exuſcitationem: cum & cōmoti nos dicimus: & auditorē cōmouemus. Traiiciemus. traducemus. Ad ſermocinationem. ut aliqd̓ tractantes negocium: perſona ad quā pertinet: pro dignitate loquentem inducamus.

Ab eadem ſentētia &c. quæ eſt nullu; tantum &c. Non mihi ſoli. Platonis ſententia eſt. Vita quæ fato debeť. Triplex mors eſt ut ueterib⁹ placuit. fatalis. naturalis. fortuita. fatalis ſtatuta cuiq; ē: & pteriri a quoq̄ nō poteſt: de qua Virgilius. Stat ſua cuiq; dies. Hæc tribus ſaturni curſibus cōficitur: hoc eſt nonaginta annis. Naturalis accidit ſenectute confectis paulatim deficientibus humoribus. Hæc ad centeſimū & uigeſimū porrigi annum poteſt fortuita eorum eſt: qui occiduntur uel ſe ipſos perimūt. de hoc Virgi. ſed miſera ante diem. Cicero contra Antonium philippica prima. ſi quid mihi humanitus accidit: uidentur enim multa impendere: præter naturam & fatum. Nam humanus eſt caſus: ideſt in humanis uerſatur. Hoc multo ante Demoſthenes dixerat in oratione περιστφανουομτοσγουευ

ειπω μυζοι μηδυ Υι Υιπ δ μ τουτω αμαι/ μηνω καιτοι αυτοματον δ αναστονιπι/ μενα. Item mutatur.nūc ostēdit quomo/ do fieri tractando expolitio possit:per excu sationem hoc est cōmotionem: & audito/ rum:& nostri. Cū ita pronūciamus ut nos cōmoti uideamur:& auditorum animi cō moueātur. Quis est &c.exemplū est expoli tionis per excusationē:quæ maximæ pro/ nūciando fit:est autem idem cum superio/ re materia. Quis est .interrogationi quæ/ dam inest acrimonia quæ excusationi cōue nit. Tam tenui cogitatione:tam parū co gitatis & existimas hominū merita. Eadem res.repetit quæ dixit. Sed de eadē re.hac/ nus dixit quo pacto eādem rē expolite pos/ simus:nūc ostēdit quomodo nō eādem rē: sed de eadem re dicimus: & plurib⁹ utimur cōmutationibus. Admonet autē recte nos de eadem re dicētes uti posse quinque parti ta argumētatiōe de qua libro secūdo dictū est contrario item. Simili:& exemplo:ac cō clusione:& sic uarie tractatam expolitionē uehemēter ornatam fore. Simpliciter. per propositionē quæ rem simpliciter propo/ nit & pronūciat. Poterimus.ostendit pos/ se nos rationem relinquere si uoluerimus: & necessaria nō fuerit. Deinde duplicem. Hoc est ipsam rationem simplici uel dupli/ ci ratione confirmare poterimus:significat autem rationis confirmationem quæ pars propositionis tertia est. Deinde afferre cō/ trarium:quartam partē argumentationis quæ constat ex contrariis:similibus: exem/ plis:cōtrarium exornatio uerbi est:cū uer/ ba uerbis cōtraria ponūtur ut in bello pa/ cem:in pace bellū querit as:simile.& exem/ plum exornationis sentētiæ sunt. Libro q̄ opus fuit hoc est secundo:ubi ostensum est quot modis fiat cōclusio ultima orationis pars septem partibus ut primo loco fit pro positio.secūdo ratio.tertio sentētia simplex aut duplex.quarto cōtratium.quinto simi/ le.sexto exemplū.septimo cōclusio. Ideo q̄ ratio & ea quidem satis efficax. Accidit enī sæpe ut qui nō uult pro repub.mori: cū re/ pub.pereat. Et quoniam.snīa duplex.f.cū rationibus:& sine rationibus prior senten tia sine ratione est. Ergo qui fugiunt.sen/ tentia est cū ratione. At qui.alia sententia duplex. Etenim exornatio est percōtrariū. cogit.& rogat.reddere & nō reddere:interi/ re uiuere ꝯtraria sunt.item adire & nolle ue nire. Itaq; ut &c.a simili est exornatio. Q đ mihi uidetur Decius. Ab exemplo exornat. Tres fuerunt Decii:qui uariis temporibus pro reipu.salute se deuouerunt. pater filius nepos.pater bello latino.filium bello gal/ lico.nepos bello contra Pyrrhum epirota/ rum regē; se deuouit. Pro legionibus.pro

eadem re cum dicemus pluribus utemur cōmutatio nibus:nam cū rem simpliciter pronūciauerimus: ra/ tione poterimus subiicere. Deīde duplicem:uel sine rationibus pronūciare sentētiam. Deinde afferre con trarium:de quibus oībus diximus in uerborū exor/ nationibus. Deinde simile:& exemplū de quo suo lo co plura dicemus Deinde cōclusionem de qua in se/ cūdo libro quæ opus fuerunt diximus demonstran/ tes argumētationem queādmodū cōcludere oporte/ teat in hoc libro docuimus cuiusmodi esset exorna/ tio uerbi:cui cōclusioni nomē est. Ergo huiusmodi uehemēter ornata poterit esse expolitio:quæ consta/ bit ex frequētibus exornationibus uerborum & sen tentiarum:hoc modo. Igitur septem partibus tracta bitur:sed ab eiusdem sentētiæ nō recedamus exēplo: ut scire poscis q̄ facile præceptione rhetoricæ res sim/ plex multiplici ratione tractetur. Sapiens nullū pro repu.periculum uitabit ideo quod sæpe fit:ut cū rep/ perire noluerit necessario cu; repu.pereat: & quoniā sunt omnia cōmoda a patria accepta:nullu; incōmo dum pro patria graue putandū est:ergo qui fugiunt id periculum quod pro repu.subeūdum est stulte fa/ ciunt.nam neq; effugere id possunt:& ingrati in ciui tate reperiuntur. At qui patriæ pericula suo periculo expellunt:hi sapientes putādi sunt:cum & eum quē debent honorem reipu.reddunt:& pro multis peri/ re malunt quā cū multis. Etenim uehemēter est ini/ quum uitam quā a natura acceptam propter patria; conseruaueris naturæ:cum cogat reddere patriæ: cu; roget nō dare. Et cum possis cum summa uirtute: & honore pro patria interire malle per dedecus & igna uiam uiuere:pro amicis & parentibus:& cæteris ne/ cessariis adire periculū uelis pro repub.in qua & hoc & illud sanctissimū nomen patriæ cōtinetur nolle in discrimine uenire. Itaq; uti contemnēdus est iste qui in naufragio nauim quā se mauult incolumen: ita ui tuperādus qui in rempub.discrimini suo plusquā sa/ luti cōmuni consulit. Naue fracta multi incolumes fuerunt:ex naufragio patriæ saluus nemo potest ena tare. Quod mihi bene uidetur. Decius ītellexisse quī se deuouisse dicitur:& pro legionibus se'in hostes im misisse medios:unde amisit uitam:& nō perdidit. Re enim uilissima & parua maximā redemit: uitam de/ dit:accepit patriam:amisit animam:potius est gloria quæ cū summa laude prodita uetustati quottidie ma gis enitescit:quod si pro repub.debere accedere ad pe riculum:& demonstratū est:& exemplo comproba/ tum:hi sapiētes sunt existimandi:qui nullu; pro sa/

salute legionum. Iuuena. Plebeiæ deciorum animæ plebeia fuerunt pectora: pro totis legionibus: ii tamẽ te pro omnibus auxiliis atq3 omni pube lãtina sufficiunt diis infernis terræq3 parenti. Amisit. differt inter amittere & perdere. Nam amittimus quãdo recuperantur. perdimus cum ita amittimus: ut recuperare nõ possimus. similis differẽtia est inter perire & interire. Nam perit qui totus nõ deletur: & Plautus ait ĩ captiuis duobus. Non interit qui per uirtutẽ perit. Pro re uilissima. pro hac fragili uita & caduca. Rem maximam: nominibus æternitatem. Quod pro repub. Conclusio est superioris argumẽtationis breui-

lute patriæ periculu3 uitant. In his igitur generibus expolitio uersatur: de qua producti sumus: ut plura diceremus quod non modo cum causam dicimus: adiuuat & exornat orationem: sed multo maxime per eam exercemur ad elocutionis facultatem. Quare cõueniet extra causam in exercendo rationes adhibere expolitionis in dicendo uti cum exornabimus argumentationem: de qua re diximus in libro secũdo.

¶ Cõmoratio.

Commoratio est cu3 in loco firmissimo: quo tota causa cõtinetur manetur diutius: & eodem sæpius reditur: hac uti maxime conuenit: & id est oratoris boni maxime proprium. nõ eni3 datur auditori potestas animũ de re firmissima dimouendi. huic exemplum satis idoneum subiici non potuit: propterea quod hic locus non est a tota causa separatus: sic ut membrum aliquod: sed tãquã sanguis profusus est per totum corpus orationis.

¶ Contentio.

Contentio est per quã contraria referuntur: ea est in uerbõru3 exornationibus: ut ante docuimus eiusmodi. Inimicis te placabilẽ: amicis inexorabilem præbes. In sententiarum huiusmodi: uos huius incõmodis lugetis: iste reipub. calamitate lætatur: uos uestris fortunis diffiditis. Iste solus suis eo magis confidit. Inter hæc duo contentionum genera hoc interest. Illud ex uerbis celeriter relatis constat: hic sententiæ contrariæ ex comparatione referantur oportet.

¶ Similitudo.

Similitudo est oratio traducens ad rem quãpiam aliquid ex re dispari simile. Ea sumitur aut ornandi causa: aut probãdi aut apertius dicendi: aut ante oculos ponẽdi: quomodo quatuor de causis sumitur: ita quatuor modis dicitur per contrarium. per negationem. per collationem. per breuitatem. Ad unamquãq3 sumendæ causam similitudinis accõmodabimus singulos modos pronunciandi. Ornandi causa sumitur per contrarium sic. non enim queãdmodum in palestra: qui thedas ardentes accipit celerior est in cursu continuo q̃ ille qui tradit: ita melior imperator nouus qui accipit exercitum q̃ ille qui decedit: propterea quod defatigatus cursu in-

ter omnia quæ dicta sunt colligit. In his igitur generibus. Cur multa de hac exornatione dixerit: nũc declarat: simul & quid utilitatis afferat: ostendit. Cum nõ solum causas exornari per eam dicit: sed ad elocutionis facultatem cõferre in exercẽdo. in declamationibus. In dicẽdo. in ueris causis.

c Ommoratio. Hæc exornatio ἐπιμονὴ græce uocatur. Cõmoratio a nobis dicitur: quoniã in eade3 re & sententia imoramur: eam sæpius: eam repetimus. In graui præcipue figura utimur. In cõfirmatione & confutatione. exemplũ Cicero ipse nõ subiicit: & cur nõ subiiciat ostẽdit. Virg. georgicorũ libro primo hac utitur exornatione. cum unũ quod utilissimũ ad agriculturã iudicauit: sæpius repetit: ut scilicet agri fieret ĩtermissio & alterius coleretur. ait enim alterius idem constas cessare nouales. & signẽ patiere situ durescere campum: & paupost idem repetit: sed tamen alterius facilis labor. Cicero in Catilinam: in Verrem & in Antonium dicẽs hoc cõmoratione sæpe usus cognoscitur.

c Ontẽtio ἀντίθετον græce dicitur: cũ contrariis partibus oratio conficitur uerbi: cum uero sententiæ sententiis ex comparatione contrariæ sunt sentẽtiæ exornatio est in graui utimur figura. In omni genere: in cõfirmatione & repræhensione. Vos huiusmodi &c. exemplũ est in genere iudiciali: accusatur enim quispiam: q3 reipu. calamitate lætus sit: & per comparationẽ quãtum sit scelus ostenditur: & uos inquit talibus incõmodis lugetis: hic gaudet. Eo magis. q3 uos diffidere uidet. Inter hæc duo. ostẽdit quid intersit inter cõtẽtionem uerbi & sententiæ exornationem. Celeriter. modico ĩteruallo. Vt inimicis te placabilem amicis inexorabile3 te præbes. Ex comparatione. cum hic cum illo comparatur: ut uos huiusmodi &c.

s Imilitudo. Hæc exornatio ὁμοίωσις græce uocatur: & ab aliis sic diffinitur. Similitudo ẽ minus note rei per similitudinem eius quæ magis nota est demonstratio. Vel ignoto rei per similitudinem eius quæ magis nota est descriptio. Huius species sunt tres. Parabole. Icon. paradigma. De duobus postremis mox separatim a Cicerone dicetur. Parabole similitudini inserta est cõuenit similitudo tribus ex generibus causaq3 præcipue Demonstratiuo: quoniã ad laudandũ uel uituperãdum

maxime ſumitur. Adhibentur confirmationi & repræhẽſioni: exordio nõ nũquã & narrationi. Ad rem illa proprie ſimilitudo eſt: quæ rem cum re comparat. Nam cum perſona perſonæ conficitur imago: cũ factum aut dictum proponitur: addito certi auditoris nomine exemplum. Diſpari. magis nota & non omnino ſimili. Ea ſumitur. Quatuor cauſis ſumi ſimilitudinem dicit & modis quatuor tractari. Singulos modos pronũciandi &c. Nam ſinguli modi tractandæ ſimilitudinis ſuam exigunt pronunciationem. Non enim quẽadmodum. Exemplum eſt ſimilitudinis quæ per cõtrarium ſumitur ornandi dũtaxat cauſa eſt aliquis qui probare uult nouũ imperatorem ueteri meliorẽ nõ eſſe: & hac utitur ſimilitudine: ſicut non eſt celerior in curſu qui facem ardentem accipit: illo qui tradit: ita nouus impator qui accipit exercitum: non melior eſt illo qui tradit. Propterea. ratio eſt cur ita ſit: quemadmodũ dixit. In paleſtra. in currẽdi certamine: quãuis proprie paleſtra ipſa ſit luctatio. Thedas ardẽtes. Mos fuit ueteribus ut currẽtes facem manu ferrent: quã cũ fatigati erant: alii ſuccedẽtes ex eorum manibus ita apte raperẽt: ut neq; fax extingueretur: neq; curſus intermitteretur. Hoc ſine ſimili: oſtendit tantũ ornandi cauſa huiuſmodi ſimilitudinem per contrarium fieri potuiſſe. Dictum eſt per cõtrarium: ideo inquit hæc ſimilitudo fieri per cõtrariuꝫ dicitur: quoniã ei rei quã nos probamus aliquã rem negamus ſimilem eſſe. Sicut in ſuperiore exẽplo: nõ eſſe ſimile oſtenſum eſt dare facem & dare exercituꝫ. Nam facem dat feſſus integro: exercitum dat imperator uetus nouo hoc eſt peritus imperito. Neq; equus. exemplũ eſt ſimilitudinis per negationem factæ probãdi cauſa. eſt aliquis qui probare uult: hominem qui ſine doctrina eſt: cõſequi uirtutem nõ poſſe: licet ingenioſus ſit: & ſicut inquit equus indomitus licet robuſtiſſimus ſit: ad uſus qui ab equo deſiderantur utilis eſſe non põt: ita neq; homo indoctus quãuis ſit ingenioſus ad uirtutem poteſt uenire. De primo uerba: quoniã utraq; pars ſimilitudinis a pticula incipit negatiua nõ.

In amicitia gerẽda. exemplũ eſt ſimilitudinis quæ apertius dicendi cauſa per breuitatem ſumitur. eſt qui repræhẽdit: cum a quo poſt amici mortem liberi eius defendãtur: & ſic intẽdit. cõuenit amicos ſicut curſores qbus ſatis eſt in currẽdi certamine ad metam peruenire: in eius qui amatur beniuolẽtia cõſiſtere: nec in ipſos amici filios amoreꝫ propagare: ſed refellitur hæc ſimilitudo: quoniam cãta in curſore uelocitas eſſe debet ut ad metam perueniat: in amico uero tantũ amoris: ut ipſam eiꝰ qui amatur uincat opinionem: & ſatiari nũquã poſſit. Iſocrates quoq; ſic ait δει δ᾽ αρτουσ παιδασ ωσπερ τησ ουσιασ ουτω και τησ φιλιασ τησ πατρικησ κλειρονομειν. Procurras. & modum amãdi nullũ facias. Nã ut ait Propertius. Verus amor nulluꝫ nouit habere modum. coniunctæ & confuſæ. Nam & uno diuerſæ res cõnectuntur uerbo ſicut cõue

tegro facem hic peritus imperator imperito exercitũ tradit. Hoc ſine ſimili ſatis plane eſt perſpicue & probabiliter dici potuit hoc modo. Dicitur minus bonos imperatores a melioribus exercitum accipere ſolere: ſed ornandi cauſa ſimile ſumptum eſt: ut orationi dignitas quædam compararetur. Dictum eſt autẽ per cõtrarium: cum ei rei quã nos probamus aliquã rem negamus eſſe ſimilem: ut pauloante cũ de curſoribus aſſerebamus. Per negationem dicetur probandi cauſa hoc modo. Neq; equus indomitus: quãuis natura bene cõpoſitus ſit: idoneus poteſt eſſe ad eas utilitates: & aptus quæ deſideratur ab equo: neq; homo inductus quãuis ſit ingenioſus ad uirtutem poteſt peruenire: hoc probabilius factum eſt: quod magis eſt ueriſimile nõ poſſe uirtutẽ ſine doctrina comparari: quoniã nec equus quideꝫ indomitus idoneus poſſit eſſe: ergo ſumptum eſt probãdi cauſa. Dictum autem per negationeꝫ: id enim perſpicuum eſt de primo ſimilitudinis uerbo ſumetur: & apertius dicendi cauſa ſimile. Dicitur autem per breuitatẽ hoc modo. In amicitia gerẽda: ſicut in certamine currendi nõ ita conuenit exerceri ut quoad neceſſe ſit: uenire poſſis: ſed ut pductus ſtudio & uiribus ultro facile procurras. Nã hoc ſimile eſt: ut apertius intelligatur mala ratione facere: qui reprehendant eos qui uerbi cauſa poſt mortem amici liberos eius cuſtodiant: propterea quod in curſore tantum uelocitatis eſſe oporteat: ut efferatur uſq; ad fineꝫ. In amico tantũ beniuolentiæ ſtudiuꝫ: ut ultra q̃ quod amicus ſentire poſſit: percurrat amicitiæ ſtudio. Dictum auteꝫ eſt ſimile p breuitatem: non enim ita eſt: ut in cæteris rebus res ab re ſeparata eſt: ſed utraq; res coniunctæ & confuſæ comparata. Ante oculos ponẽdi negocii cauſa ſumetur ſimilitudo: cum dicetur per collationeꝫ ſicuti cytharedus: cũ prodierit optime ueſtitus palla inaurata indutus cum clamyde purpurea coloribus uariis intexta: & cum corona aurea magnis fulgẽtibus gẽmis illuminata: cytharam tenens exornatiſſimam auro & ebore diſtincta. Ipſe præterea forma & ſpecie ſit: & ſtatura appoſita ad dignitateꝫ: ſi cum magnam populo cõuenerit his rebus expectationem repente ſilentio facto uocem emittat acerbiſſimam cum tur

pissimo corporis motu quo melius exornatus sit: & magis fuerit expectatus: eo magis derisus & côtemptus eiicietur: Ita si quis in excelso loco & in magnis ac locupletibus copiis collocatus fortunæ muneribus: & naturæ cômodis oibus abundabit: si uirtutis & artiu3: quæ magistræ uirtutis sunt egebit: quo magis cæteris reb⁹ erit copiosus & illustris expectatus: eo uehemêtius derisus & côtemptus ex omni côuentu bonorû eiicietur. Hoc simile exornatione utriusq3 rei: & alterius inertiæ artificiis alterius stultitiæ similitatione collata sub aspectu oium rem subiecit. Dictû autem est per collationem propterea quod proposita similitudine paria sunt relata oia. In similibus obseruare oportet diligenter ut cû rem afferamus similem: cuius rei causa similitudinem attulerimus uerba ad similitudine3 habeamus accômodata. i. huiusmodi. Ita ut hyrûdines æstiuo tpe p̃sto sût: frigore pulse recedût. ex eadê similitudine nûc p trâslationê uerba sumamus: ita falsi amici sereno uitæ i tpe p̃sto sût simul atq3 hyemê fortunæ uiderint deuoluât oês. Sed inuêtio similiû facilis erit: siqs sibi oês res aiatas & iaiatas: mutas & eloquêtes: feras & mansuetas: terrestres & cœlestes: ex maritimas: artificio: casu: natura côpatas: usitatas atq3 inusitatas frequêter ante oculos poterit ponere: & ex his aliq̃ uenari similitudinê q̃ aut ornare: aut docere: aut aptiorê rê facere: aut ponere rê ante oculos possit. nô. n. res tota toti rei necesse est similis sit: sed ipm q̃d côferet similitudinê habeat oportet.

EXemplum est alicuius facti: aut dicti præteriti cû certi auctoris nomine ppositio: id sumitur iisdê de causis. qb⁹ similitudo rê ornatiorê facit: cû nulli⁹ rei nisi dignitatis cã sumit. Aptiorem cû id q̃d sit obscurius magis dilucidû reddit probabiliorem: cû magis uerisimilê facit ante oculos ponit cû exprimit oia pspicue: ut res dicta ppe manu têtari possit. uniuscuiusq3 generis singula subiecissem⁹ exêpla: nisi exêplum q̃d genus eêt in expolitione demôstrassemus: & cãs sumêdi i similitudine aperuissemus. Quare uoluimus neq3 pauca quominus intel

nit exerceri: & eê oportet & sub uno q̃si spû clausulæ côuenieñter pnûciant. Ante oculos ponêdi negocii cã: ut geri res nô narrari uideat: cû oia q̃ in côpatione posita sût: paria eê uideant: & singula referant. est. n. collatio p quã ante oculos res ponit: re4 aut admistrationû gñe similiû côparatio παραβολη a græcis dr: & fit modis. viii. p habitus ut q̃lis i europe ripis: aut p iuga cynthi exercet diana coros. p magnitudinê: ut Ceu duo nubigenæ cû uertice môtis ab alto descêdût cêtauri: p colorê. ut Indus sâguineo ueluti uiolauerit ostro siqs ebur. p uocê clamores simul horrêdos ad sydera tollit q̃lis mugitus &c. p laborê: ut q̃lis apes æstate noua pflorea rura exercet sub sole labor. p energiã ut i segetê ueluti cû flâma furentibus austris incidit p altitudinê ut q̃lis atriæ liquêtia flumina circû siue padi ripis &c. p affectû. ut sic funere prio Attonitæ patuere domus cû corpa nôdû côclamata iacêt. Vt citharœdus. exêplû ê sil'itudinis q̃ p collationê fit: & nobilis ac diues cû citharædo côpatur. Huius cû illo par hitus & ornatus describit: uterq3 pari pene rône & ꝯuêtu bono4 eiicit. citharædus: qm̃ uoce & gestu displicuit. Diues: qm̃ sine uirtute. Palla. q̃ est Tunicæ palliû ad terrã fluês: ea tã mulieres utebant q̃ uiri: Citharædi p̃sertim & mimi. Papini⁹ de Apolline si decet aurata bacchû uestigia palla Verrere. Virg. pallã signis auroq3 rigêtê. Chlamyde purpurea. sup quã pallã iduebât citharædi: cã pigi & uariari coloribꝰ côsueuit. Virg. sidoniã picto chlamydê circûdata libo. Idê uictori chlamidê auratã: q̃ plurima circû Purpura mæãdro duplici meliboea cucurrit. Itê. sil'r eode3 mô. Simili rône collata: ad utrãq3 psonã. utraq3 ei3 hitu & ornatu expectationê facit: utraq3 postea decepta hoium opône ꝯtênit & eiicitur. In sil'itudinibus. uerba i sil'itudine accômodata rei affirêda eê p̃cipit & seruãda. Ita ut irûdines. est q̃ pbare uult falsos amicos i necessitate cognosci qm̃ simul atq3 fauere fortuna desiit. fugiût oês sicut irûdines q̃ cû primû hyês icohat oês deuolât. q̃d uerû ê: & ouidius hac de re sic ait dû fueris fœlix multos nûerabis amicos Tpa si fuerint nubila: solus eris. Idê inqt. Sut fuluis spectatur i ignib⁹ aur: tpe sic duro ê inspiciêda fides. Irûdines hybernis mêsib⁹ abeût i uicia africæ. secutæ môtiû recessus iuêta3 ibi nudæ ac deplumes. plynius. Deuolât oês: nô uolât falsi amici: sed fugiût: qm̃ uero auib⁹ eos côpauerat: uocabulû suauit sil'itudis. S3 iuêtio. uñ silia inueniri possint admôet. Artificio. igêio. Casu. ut i nauigatiôe & pegrinatiôe ubi multa nobis p̃ter nfa3 opi. offerri solêt: nô prius uisa aut audita. Natura. q̃ oia pereat: sed nô oib⁹ in locis. Venari. inqrere. Exornare. repetit q̃tuor modos sil'itudinis de qbus añ dixit. Non. n. qa dixerat & ex his aliq̃ uenari: iô hæc subiīgit dicês nô necesse eê ut res tota totæ rei sil'is sit: sed oportere ut q̃ inter se côferant aliq̃ sil'itudinê habeãt sicut in supiore appuit exêplo de citharædo & diuite ac nobili. Nô enim idem sunt sed multa habêt similia quæ conferuntur.

EXemplû. παραδειγμα græce uocat: est aût rei præteritæ narratio sigñs adhortationê uel dehortationê. Adhortationê ut Antenor potuit mediis elapsus achiuis Illyricos penetrare sin⁹ &c. Itê pallas ne exurere classem argiuû atq3 ipos potuit submergere pôto. Dehortationê ut. At nô sic phrygius

penetrat lacedæmona pastor:ꝯuenit tribus figuris.tribus generibus:ꝯfirmationi & rephensioni ꝑcipue. Hisdē de causis.q̄ quatuor sunt q̄s cōmemorat:& qd in his exemplū efficiat.patefecit. Vniuscuiusq; generis.cām afferre cur exēpla nō subiecerit ideoq; se fecisse ait:qm̄ exemplū q̄le esset in expolitione ostēdit:cū dixit:qđ mihi uidet̃ decius intellexisse:& causas cur sumeret̃:de similitudine tractans disseruit.

i Mago.εικων græce uocat̃ siue εικασμος & sic ab aliis diffinit̃. Imago ē figuræ alicuius exp̄ssa ul' ꝑsonarꝫ inter se coꝝ q̄ ꝑsonis accidūt cōpatio:ut hos humerosq; deos similis:& oīa Mercurio similis.

Itē talis amyclei domit⁹ pollucis habenis cillarus hic.n.equus equo cōparat̃.utimur hac exornatiōe in oī figura. in demōstratiuo gn̄e ꝑcipue in ꝯfirmatiōe & rephēsione. Hæc sumit̃.hic ostendit̃ cui gn̄i potissimū cōueniat. Inibat ꝑliū.de hectoræ uel achille hoc dici potuisset. Iste quotidie. Exēplū est imaginis q̄ sumitur ut in odiū adducat. hoc de Clodio dici potuisset: aut Catilina. Iste q diuitias.exēplū est:imaginis q̄ in inuidiaꝫ adducit Gallus e phrygia. Matris deū ministri galli sunt a gallo phrygiæ flumine uocati q iter cybelē montē & celenas labit̃. cuius aq̄s qui forte bibissent:isaniebāt: auctor Ouidius in fast.sic de illo scribēs. Inter ait uiridē cybelē altasq; celenas:Amnis it Isana noīe gallus aq̄:Qui bibit inde furit ꝓcul hīc discedite q̄s ē cura bonæ mētis q bibit īde furit. Ariolus ē ut Donato placet:q diuina mente uaticinat̃.dictus q̄si fariolus: aut ab alādo nā alitu solet exaludere ueluti mortalē aīaꝫ:ut diuinā recipiat. ego magis ab hara ariolū dici existimo sicut Aruspicē. Vel ī cōtēptionē.in odiū. Iste. accusat̃ aliq̄s & in odiū rapit̃ q̄ hoīem ītra domū propriam sese tāq̄ cochleā abscōdētem in ꝑniciem rapiat cū tota domo deuoraturus.

Ffectio: græce dr̃ χαρακτηρισμος.
e adhibet̃ trib⁹ figuris: tribus gn̄ibus oībus orōnis ꝑtibus. Crebro hac exornatiōe Plautus & Terē.utūtur. Nūc iudices. Quidā uel accusat quēpiā uel testē adducit noīans & cū in ei⁹ memoriā redire iudices nō possint.sic depingit: Canū.capillis canis. Subcrispū.aliquātulū crispū. Cæsium.is sic dr̃ q oculis est ceruleis ul' cianeis q̄si cælius:ut Nigidio placet:unde cæsia dicta est a ueteribus pallas quæ a græcis γλαυκωπις uocat̃. Habet hæc exornatio. uim exprimit exornationis quæ utilis est ad demonstrandū aliquē breuē aūt esse oportet.

Otatio. Hæc exornatio a Quīt.imi
n tatio morum aliorū dicit̃: a græcis ηθοποιια uel μιμησις. Et iter leuiores affectus numerati pōt. Est.n.posita in ludēdo.uersat̃ in factis:& ī dictis. Differt a supiore:qm̄ illa corpus effingit: hæc naturā: mores:& cōsuetudinem exprimit. Cōuenit medioeri figuræ:& demōstratiuo gn̄i præcipue. Cōfirmationi & repræhensioni: sic ab aliis diffinit̃. Notatio est uera alicuius ꝑsonæ ꝑ uitii aut uirtutis signa ostēsio. Iste ingnies &c.hois ostētatoris natura certis describit̃ signis. ostētare aūt est ad inanē gloriā ostēdere. Putat eē ꝑclarꝫ & ꝓpterea supbire so

ligeretur:neq; re intellecta plura conscribere.

Mago est formæ cū forma cū quadā similitu
i dine collatio. Hæc sumit̃ aut laudis: aut uitupationis cā. Laudis cā sic. Ibat in ꝑliuꝫ corpe tauri ualidissimi: īpetu leonis acerrimi. Vitupatiōis: ut in odiū adducat hoc mō. Iste quottidie ꝑ forū medium tāq̄ iubatus draco serpit dentibus adūcis: aspectu uenenato: spiritu rapido circūspectans huc & illuc: si quem reperiat: cui aliqd mali faucibus afflare: ore attigere: dentibus insecare: lingua asꝑgere possit: ut in inuidiam adducat hoc mō. Iste q diuitias suas iactat: sicut gallus e phrygia: aut ariolus quispiaꝫ depressus: & oneratus auro clamat & delirat. In cōtētionem sic. Iste tāquā coclea abscondens retentat sese tacitus cum domo: totus ut comedatur aufertur.

Ffectio est cuꝫ exprimitur:& effingit̃ uerbis
e corpis cuiuspiā forma: quoad satis sit ad itelligendū hoc mō. Nunc dico iudices rubrū: breuē incuruū: canū subcrispū Cæsium: cui sane magna est ī mēto cicatrix: si quomō pōt in memoriā uobis redire hēt hæc exornatio cū utilitatē: si quē uelis oñdere tuꝫ uenustateꝫ: si breuiter & dilucide facta est.

Otatio est: cū alicuius naturā certis describit̃
n signis q̄ sicuti notæ quadā naturæ sunt attributa ut si uelis nō diuitē: sed ostentatorē pecuniosuꝫ describere. Iste inges iudices q se dici diuitē putat esse præclarꝫ. Primū nūc uidete quo uultu uos intueat̃. Nō ne uobis uidet̃ dicer̃: darē uobis: si mihi molesti nō essetis. Cū uero sinistramētū subleuat: existimat se gēmæ nitore:& auri splēdore aspectus oīuꝫ ꝑstringere: cū pueꝝ respicit hunc unū: quē ego noui, uos nō arbitror nouisse alio noīe appellat. deide alio atq; alio heus tu inqt uide Samio ne qd isti barbari turbēt: ut ignoti q audiūt: utrū putēt eligi de multis: ei dicit ī aurē: aut domi lectuli sternant̃. aut ab auūculo rogetur æthyops: q ad balneas ueniat. aut Asturconi locus ante hostiū suū detur. aut aliqd' fragile false choragiū gloriæ cōpetur. deide exclamat. ut oēs audiāt. Videto ut diligēter numetur. si pōt añ noctem: puer q iā bñ hois naturā nouit. tu illo plures mittas opꝫ inqt si hodie uis trāsnumerari. age inqt. duc tecū libanuꝫ & Sosiā Sane deinde casu ueniunt hospites hois quos dum iste splēdide peregrinatur. inuitauit ex

ict. Quo uultu.superbo. Daretis &c. Verba sunt oratoris p aduersariū pnūciata. Cederetis inqt mihi: si me odio nō heretis:si mihi molesti nō essetis. Subleuat.qd ostētatores facere solēt: ut ānulos ostēdat. Prestrigere.offuscare & q̄si obcecare. Pueṝ.seruū. Alio noie.multis appellat noībus ut multos hēre ui/denf:cū tñ unū tm̄ hēat. Isti barbari.reliq serui. Seligi ex multis eligi. Aethiops ex æthiopia seruus uñ nigerrimi ueniebāt.qbus pcipue ueteres delectabanf. Locus astutconi.hispaniæ ps asturia ē:in q Astur/cones gignunf:qbus nō uulgaris ī cursu gradus:& mollis alterno crurū explicatu glomeratio. Auctores Ply.& strabo. Falsæ choragiū Gloriæ.hoc est ut aliqd suppeditef qd ad inanē ptineat gloriā.choragiū oēʒ significat apparatū sce/næ uel mēsæ:uel cuius uis hmōi rei Plautus comicō choragiū dicit in Amphitriōe apd Suetoniū uersus ii sūt:cū primū istoṝ cōdu xit mēsa choragiū.Sexq deos uidit Manlia sexq deas χορηγω pbeo est & suppedito uñ choragiū Video.sic ait tāq ingentē pecu niā numeraturus eēt seruus. Illo.ad illū lo cū ut pecuniæ nferenf:q ab uno numerari nō poterāt. Ex ea re.ex hospitum aduētu.

A uitio nāæ.ab oñatiōe. Insanire. hoc ē nimis magna extruere ædificia. Ci.in Milo niana isanas clodii extructiōes dicit. Soda litiū:& ipsam significat beniuolētiā q est in ter sodales:& multitudinē ɔuētūq sodaliū: q ad celebrāda cōuiuia conueniebāt: siue q una sederēt:& cēnt:siue q ex suo datis uesci solerēt:uel q iter se suaderēt qd utile esset ī ter se auctor Pōpei⁹.Cato legē tulit q soda/litia coherecerenf. Tricliniū locus discūbē di ī quo tres apparabanf mēsæ stratis lectu lis ī qbus epulātes sederēt. Ad decimā q ho ra cibū sumebāt.Mart.Hora libelloṝ deci/ma ē eupheme meoṝ.Tēpat ambrosias cū tua cura dapes. Diuersoriū.locus ī quē se recipiūt aduenæ. A pagete inqt.Tacete uel auferte. Samio.Samiis uasis ex terra samia fictis:q spēs est tenacis terræ:a samo insula ubi abūdat:sic dicta.Ausonius fictilibus fa ma ē cænasse agathoclea regē Et mēsam sa mio sæpe onerasse luto. Huiusmodi. colo ris oñdit effectū.Mediocri aūt figure ɔueni re inuit quā urbanitas ī primis decet. Qua druplatoris illi sic dicebanf ne ut Pōpei⁹ q eo.q̄stu utebanf:& eas res psēqbaf:quaṝ ex legibus q̄drupli erat actio. Asconius q̄dru/platores inqt delatores erāt criminū publi/coṝ in q re quartā pteʒ de pscriptoṝ bonis quos detulerāt ɔsequebanf.Alii dicūt qua/druplatores esse eaṝ reṝ accusatores quaṝ conuicti quadrupli damnari solebant.

Ermocinatio. Διαλογος græce dicitur:& est sermo hoium assimula/tus.Differt a notatiōe: quæ alicui⁹ naturā certis signis describit. Itē a cōfirma tione q psona q nō est cōfingif. In hac exor natiōe fingi sermo nō pōt nisi & psona cu ius ē introducaf.ɔuenit oibus figuris:oib⁹ gñibus:ex ptibus ofonis narrationi præci/pue. Vis psonæ. Cū rōne dignitatis. Nā ɔueniēs psonæ sermo attribuif. Cū militi/bus.exēplū est in gñe iudiciali. defendif enī is a quo hō sit occisus q uim ifferebat & occi

ea re hō hercule sane cōturbaf: sed tñ a uitio naturæ nō recedit:bene inqt facitis cū uenitis:sed recti⁹ feci/setis si ad domū meā recta adiissetis. Id fecissemus in/qunt illi si domū nō uissem⁹.at istud qdem facile fuit undelibet iuenire. Veṝ eū euntē sequūtur illi. Sermo interea hui⁹ cōsumitur ois in ostatione. Quæritur in agris cuiusmodi frumēta sint:negat se: qa uillæ icēsæ sint:accedere posse nec ædificare ēt nūc audere:tāetsi ī tusculano qdē icepi isanire:& iisdē fūdamētis ædifica re. Dū hæc loqf uenit ī ædes q̄sdā:in qb⁹ sodalitiū erat eodē die futuṝ quo iste p notitia dñi ædiū igredif cū hospitib⁹. Hic inqt habito:pspicitur argentū qd erat expositū.uisit tricliniū:stratuʒ pbat:accedit seruulus: dicit hoi clam dñm iā uētuṝ si uelit exire. Ita ne inqt. Eamus hospites.frater me⁹ uenit ex Salerno.ego illi obuiā pgā.uos huc decia uenitote.hospites discedūt. iste se rapti domū suā coniicit.illi decima q iusserat ue niūt. Quærūt hūc:reperiūt domū cuia sit.in diuerso/riuʒ derisi cōferūt sese. Viderūt hoiem postera die: nar rant expostulāt:accusant.ait iste eos similitudine loci deceptos.angiporto toto decrasse se cōtra ualitudinē suʒ ad noctē multā expectasse. Samioni puero nego ciū dederat:ut uasa uestimēta:pueros corrogaret. Ser uulos nō iurbanos satis sīteue & cōcine cōparat. iste hospites domū deducit. Ait se domos maximas cui/dam amico ad nuptias accōmodasse. Nūciat puer ar gētum repeti.ptimuerat.n.q cōmodarat apagete iqt. ædes cōmodaui.familiā dedi.argētuʒ quoqʒ uult:tā/etsi hospites habeo:tñ utatur licet:nos samiis deleta/bimur. Quid ego q deide effecerit narrē: eiusmodi ē hois natura:ut q singulis dieb⁹ efficiat gloria atqʒ ostē tatione:ea uix ānuo sermone enarrare possit. Huius modi notatiōes q describunt qd cōsentaneuʒ sit uni/uscuiusqʒ naturæ uehemēter hñt magnā delectatio/nem. Totā.n.naturā cuiuspiā ponūt ante oculos:aut gloriosi:ut nos exēpli cā cœperamus:aut inuidi: aut timidi:aut auari:ambitiosi:amatoris: luxuriosi.furis. quadruplatoris.deniqʒ cuiusuis studiū protrahi pōt in mediū tali notatione. ¶Sermocinatio.

Ermociatio ē cū alicui psonæ sermo attribuitur:& is expōitur cū rōne dignitatis hoc pa/cto.Cū militib⁹ urbs redūdaret: & oēs ciues timore oppsli domi tenerēf:uenit iste.cū sago:gladio

dere uolebat:est át í narratióe ipsis psonis q̃
stra ducunẽ suus attribuiẽ sermo. Redúda
ret q̃si plena eẽt. Iste.q iure dẽ occisus: q̃m
ipse uim íferebat. Cũ sago.uestimẽtũ mili
tare ẽ sagũ.cuius diminutiuũ sagulũ. Virg.
uirgatis lucẽt sagulis.a sago sagat⁹ descẽdit
sicuti a toga togatus.Mart.uis te purpureũ
galla sagatus amẽ! Simili ornatu.cũ sago:
gladio:iaculo. Btũs diues.Quin mihi psto
fit.Quin iũctũ uerbo indicatiuo pñtis tpis
uim hẽt impatiui. Illi⁹.diuitis.Istius.ĩuaso
ris.dulcissima.p filios uxorẽ:pñá: fortunas.
Extinctis.pene.n.extĩcti sumus oẽs. Man/
suete.nolito ĩsolẽs fieri fortuna nimiũ scda.
Fuimus.añ q̃ urbs ab hostibus capeẽ nr̃a.
Te hoĩe3 eẽ & cõditionẽ hũanitatis posse
hæc pati q̃ nos patimur. At ille q ĩuadit.Il
li diuiti q forte delutierat. Heus inqt filios
pedisse q̃ cõmẽdat:ipse ueluti moriturus ad
ĩuasorẽ accedit. Nõ mea uox.uiso diuite nõ
mea inqt uox tibi uitá eripuit!hoc ẽ nõ sola
uoce ita teritus es ut defeceris. Ille.q latebat
cũ magno spũ cũ magna uoce audacter:ni
hil deterrit⁹.Metuebã iqt.iõ latebat:qa me/
tuebã ne oĩno uict⁹ essẽ. In iudicio mecũ.
iõ mecũ in iudicio ɔtẽdere nõ uis: qa times
ne uĩcaris. Vict⁹ nõ pibo.q̃m fama extabit
& mei & tui facti. At ĩ extremo.uerba sũt in
uasoris.Mulier dĩtis:uxor. Et tu p deos.ad
maritũ hæc ait. Tu cessas.uerba sũt diuitis
q cũ ĩ cædẽ suã exortari ĩuasorẽ uideaẽ: ma/
xie tñ deterret:cũ illũ oẽm bũ uiuẽdi spẽ sibi
ipsi morte sua erepturũ dicit. Illi.inuasori.
Sũt itẽ.sermocinatiões.eẽ dicit supiori de
q̃ dictũ est subiectas:q̃ nõ psoná inducũt lo
quẽtem sed cũ recitãt sermonẽ q ab aliquo
haberi possit.

c Onfirmatio.προσωποποιΐα graece
dẽ.hoc est psonæ fictio q̃ tũ nutriat
ofonẽ:tũ excitat ut ait Quĩti. graui p̃cipue
figura accõmodata ẽ:iudiciali gñi ɔclusiõi
q̃ p cõq̃stionẽ fit aut ĩdignationẽ. Aliq̃ pso
na:ut aduersariũ:uel alteri⁹ qcũq̧ fit: mõ ei⁹
credibilit ẽmo fingaẽ. Quæ nõ ẽ:ut uerbis
ppri.;Res muta.ut mõs silua arbor. In for
mis.ut chimera:hydra.lernea.sphix. Ad di
gnitatẽ accõmodata:ut dignitas psone po
stulat. Actio ẽt si nõ loquaẽ. Quod si nũc.
exẽplũ ẽ psonæ q̃ nõ ẽ.Roma loq̃ns ĩduciẽ
q̃ hoĩum ĩproboꝝ seditiõib⁹ uexari se cõq̃ri
tur:& ĩ ruiná trahi.fieri hæc cõformatio põ
tuiss3 ab iis q ĩ gracchos dicebãt:q̃ñ pnitio
sas leges ferre uolebãt. Dolis.fraude puni/
ca.q̃ maxĩa fuisse tradiẽ.Quare Liui⁹ ait pfi/
dia plus q̃ pũica.!& Vir.Tyrios biligues ap
pellauit. Numãtia.de q̃ supra dictũ. Disci
plinis.studiis artiũ libaliũ. Q đ si nũc.aliđ
exẽplũ:qđ ĩ eos dẽ.Qui tollere libertatẽ stu
debũt:& illis fauebãt q tyrãnidẽ affectabãt:
ut .T.Manlius capitolinus: &.Sp. Melius.

succinct⁹:tenẽs iaculũ:q̃nq3 adolescẽtes hoiem simili
ornatu subsequũtur:irrũpit in ædes subito.deide ĩ ma
gna uoce:ubi ẽ iste beatus diues inqt ædiũ dñs:q nõ
mihi p̃sto fuit:qd tacetis: Hic alii oẽs stupidi timoẽ
obmutuerũt. uxor illi⁹ ĩfœlicissimi cũ maxĩo fletu ad
isti⁹ pedes obiecit sese. Per te inqt & p ea q̃ tibi dulcis/
sima sũt ĩ uita miserere nr̃i:noli extinguere extinctos.
Fer mãsuete fortunã:nos quoq; fuimus btĩ: nosce te
eẽ hoĩe3.At ille qn illũ mihi datis: ac uos aurib⁹ meis
opplorarẽ desinitis: nõ abibit illi nũciatur iterea uenisẽ
se istũ & clamore maxĩo mortẽ minari q đ simulac au/
diuit.heus inqt.gorgias pedisse q̃ pueroꝝ abscondẽ
pueros:defende:fac ut incolumis sit adolescẽtia . uix
hæc dixerat cũ ecce iste p̃sto sedẽs inqt audax: nõ uox
mea tibi uitã ademit: exple meas inimicitias:& iracũ/
diam satura tuo sanguie. Ille cũ magno spũ uerba me
tuebã inqt:ne plane uict⁹ essem:nũc uideo in iudicio
mecũ cõtẽdere nõ uis:ubi suppeditari turpissimũ:su/
pare pulcherrimũ est iterficere uis occides eqdẽ s3 ui/
ctus nõ pibo. At ĩ extremo tpe uitæ ẽt sniosæ eloq̃ris
neq3 ei quẽ uides dñari uis supplicare. Tum mulierẽ:
imo qdẽ iste rogat & supplicat:s3 tu q̃so cõmouere &
tu p deos inqt:hũc ex amplexare dñs est.uicit hic te:
uince tu nũc aĩum. Cur num desinis inqt uxor loq q̃
me digna nõ sũt.tace & q̃ curáda sũt cura:tu cessas mi
hi uitã tibi oẽ3 bene uiuẽdi spẽ mea morte eripe. Iste
mulierẽ reppulit ab se lamẽtãtẽ illi nescio qd incipiẽ
ti dicere q đ dignũ uidelicet illi⁹ uirtute eẽt gladiũ ĩ la/
tere defixit. Puto ĩ hoc exẽplo datos esse unicuiq3 ser
mones ad dignitatẽ accõmodatos.i.q đ op3 in hoc ge
nere obseruare. Sũc itẽ sermocinatiões cõseq̃ntes hoc
gen⁹:nã qd putam⁹ illos dicturos : si hoc iudicaueri/
tis: nõne hac oẽs uteẽ orone: deide subiiceẽ sermonẽ.

Onfirmatio est cũ aliq̃ q̃ nõ adest psona cõfin
c gitur q̃si adsit:aut cũ res muta:aut ĩformis fit
eloq̃ns & formata:& ei oro attribuitur ad di
gnitatẽ accõmodata ut actio q̃dã hoc pacto:q đ si nũc
hæc urbs ĩuictissima uocẽ mittat nõ hoc pacto loq̃n
tur. Ergo illa pluris tropheis ornata : triũphis ditata
certissimis:clarissimis locupletata uictoriis ur̃is nũc
seditionib⁹ uexor o ciues:q̃ dolis malitiosa carthago.
uirib⁹ pbata numãtia:disciplis erudita corĩthus labe
factare nõ potuit:eã patimini nũc ab homũculis teter
rimis pteri atq3 cõculcari. Itẽ q đ si nũc ille lucius bru
tus reuiuiscat & hic ãte pedes uestros adsit num hac
utetur orone:ego reges eieci: uos tyrãnos introduci
tis: Ego libertate3 quæ nõ erat peperi: uos ptã serua/

L.Brutus auctor fuit romanæ libertatis pulsis regibus. Plures.ut arbores montes.fora:templa theatra.

Tamẽ proficit. hinc cognoscit̃ cõclusioni maxime cõuenire quæ p amplificationẽ & cõmiserationẽ fit.
f Significatio. εμφασις græce dicitur a nobis significatio dicitur: quoniam ex aliquo dicto latẽs aliquid eruitur quod tantũ significatur: nõ etiam dicitur ut apud Virg. nõ licuit thalami exptẽ sine crimine uitã degere more feræ. De matrimonio loqtur & tñ illuc erumpit affect⁹: ut sine thalamis uitã nõ hoĩum putet: sed ferarũ: licet aliter hunc locũ Quidã exponãt. Quinq; ut ait Cic. fit modis: ea in

re non uultis: ego capitis mei periculo patriam liberaui: uos liberi sine periculo esse nõ curatis. Hæc confirmatio licet ĩ plures res mutas atq; inanimatas trãsferatur proficit multum in amplificationis partibus & cõmiserationis.

¶ Significatio.

Significatio est res quæ plus in suspitione relinquit: q̃ positũ est in oratione: ea fit p exuperationem: ambiguum consequẽtiam abscisionem similitudinem. Per exuperationem cũ plus dictum est q̃ patitur ueritas augẽdæ suspitionis causa sic. Hic de tãto patrimonio tam cito testam qua sibi petat ignem non reliquit. Per ambiguum cuȝ uerbum potest in duas plures ne sententias accipi: sed accipitur in eam partem quã uultis qui dixit: ut si de eo dicas qui multas hæreditates adierit prospice tu qui plurimum cernis ambigua quemadmoduȝ uitanda sunt: quæ obscuram reddunt orationem: ita hæc consequẽda quæ conficiunt huiusmodi significationem. Ea reperientur facile: si nouerimus & animaduertimus uerboruȝ ancipites aut multiplices potestates. Per consequẽtiam significatio fit cum res quæ sequũtur aliquam rem dicũtur ex quibus tota res relinquitur in suspitione: ut si salsamentarii filio dicas quiesce re cuius pater cubito se emungere solebat. Per abscisionem cuȝ incipimus aliquid dicere. deinde præcidimus & ex eo quod iam diximus satis relinquitur suspitionis sic: qui ista forma & ætate nuper alienæ domui: nolo plura dicere. Per similitudinem cuȝ aliqua re simili ablata nihil amplius dicimus: sed ex ea significamus quid sentiamus hoc modo. Noli saturnine nimiam populi frequẽtia fretus esse: stultitiam nosce gracchi. Hæc exornatio plurimuȝ festiuitatis habet: & interdum dignitatis. Sinit enim quidã tacito oratore ipsum auditorem suspicari.

¶ De breuitate.

Breuitas est res tãtũmodo ipsis uerbis necessariis expedita hoc mõ. Lemnon præteriens cepit: inde tharsi præsidium reliquit. post urbem Bithiniam sustulit: inde pulsus in Helespontũ

omni utimur figura: in omni genere: in cõfirmatione & reprehensione præcipue. In suspitione. quoniã nõ aperte loquitur. Exuperatione. quãdo res superat ueritatẽ. & aut plus aut minus dicit: q̃ credi possit. Hic de tanto patrimonio &c. exemplum est exuperationis: quæ augẽdæ suspitionis causa fit. Aliquis negligentiæ accusatur: & ut penitus ingens patrimoniũ cõsumpsisse significetur: ne testã quidem qua ignem a uicinis corroget sibi dicitur reliquisse. Per ambiguum. Cerno exemplũ est ambigui: significat enim uideo: & attentus diligensq; sum: & sic præsenti loco accipitur. in eum. n. hæc dicuntur qui cõtendens in iudicio prospice inquit tu: cui aduersarius tu subiecit prospice qui multũ cernis: hoc est qui in cõparandis hæreditatibus diligens es. quod ille faciebat orbos & pupillos forte decipiens. Ambigua. uitanda inquit ambigua huiusmodi sunt: quoniam obscuram faciunt orationem: ita & consequẽtia fugienda est p quã quomõ fiat significatio subiecto declaratur exemplo. Quidam salsamẽtarii filio petulanter loquẽti: tace inquit tu cuius pater se cubito emungere solebat: significauit uilem esse: & salsamẽtarii filium: cum se ille nobilem credi uellet salsamẽtarii ãt: qm̃ sunt contaminatis manibus nares cubito emũgunt: idem & lanii & piscatores faciũt: salsamẽtarii sunt qui salita uendunt obsonia. Per abscissionem: per diminutionem cum minus dicitur: & plus significatur. Qui ista forma. in adolescẽtem hæc dicũtur. Qui alienæ domui. hoc est ĩ aliena domo stuprum uirgini ĩtulerat: uel adulteriũ cõmiserat. Noli saturnine. admonetur saturninus: ne eadem uia crassari uelit quæ gracchi: quoniam ut illi periturus sit: hoc nõ dicitur: sed significatur. Frequẽtia populi. multitudine populi a quo deseteris. Multi gracchi. multi similes gracchis qui occisi⁹ sũt: dum eas quas saturninus postea ferre uoluit: leges ferre tentarẽt. Festiuitas. ex quo mediocri figuræ præcipue conuenire cognoscitur. Dignitatis. ex quo graui adhiberi posse intelligitur.

b Breuitas. βραχυτης græce dicitur & βραχυλογια. breuitas a nostris uocatur qm̃ necessariis dũtaxat uerbis rẽ ipsã absoluit. Hac utit̃ Virg. cũ ait. Sed uos q̃ tandẽ q̃bus aut uenistis ab oris. Quo ue tenetis iter? Cõuenit oĩbus figuris oĩbus generibus ex p̃tibus orõnis narrationi præcipue. Necessariis ut nec plus nec minus dicatur: quã necesse est. Lemnus. insula ẽ ægei maris Lemnus: una ex sporadib⁹ in quã atos mons solstitio iaculatur umbras. ab hac Tasos abest .x.m.p. ætaria prius dicta; cuius oppidũ parii ædificauerũt Vrbem Bythiniam: principalem bythiniæ re

gionis ciuitaté. Quæ ponti otæ. & Thracio bosphoro ab occasu terminatur: a meridie regione quæ pro priæ Asia dicitur. In hellespontum Angustum mare. vii. stadiorum Asiam ab Europa dirimens: a Xerxe ponte iunctim: qui Abydo obiacebat quæ est in littore europæ ciuitas a Sexto quæ, est in Asiæ littore cheronessiarum ciuitatu3 optima circiter. xxx. stadis distans: de Xerxe hæc dici potuissent. Item modo. Aliud exemplum. Mario hæc oratio conuenisset. Habet paucis. uim ostendit exornationis: & quãdo ea utendum sit dicit.

Emonstratio ὑποτύπωσις græce dicit hæc exornatio omnia cõplectitur attributa negocio: quæ anteq̃ post quæ in ipsa negocii gestione cõtigerint: & Demonstratio uocatur: quonia3 sic uerbis sigillatim res exprimitur: ut poni ante oculos uideatur. In omni figura: in omni genere demonstratione utimur. ex partibus orationis in narratione & cõclusione præcipue. Id fieri poterit. omnia: ut dictu3 est attributa negocio hæc cõplectitur exornatio. sunt autem attributa negociis partim continẽtia cũ ipso negocio: partim in gestione negocii cõsiderantur: partim adiuncta negocio: partim gestum negocium cõsequuntur: de quibus libro primo de inuentione: & libro secũdo huius opis Cicero differit. Quæ ante quæ ante rem gestam facta sunt. Quæ post: quæ post gestum negocium is fecerit de quo sermo est. In ipsa re: in gestione negocii: in qua quæritur locus: tempus: modus: occasio: facultates. A rebus consequẽtibus cum dicitur quæ signa nocẽtis uel innocentis consecuta sint: ut si expalluit: erubuit uel incõstanter locutus est: aut contra. A circũstantibus continẽtia intelligit cũ ipso negocio quæ semper affixa uidẽtur ad rem: neq; ab ea possunt separari: ex his prima est breuis cõplexio totius negotii: quæ summam continet facti hoc modo: parentis occisio: patriæ proditio. Deinde cã eius summe: per quem & quãobrem: & cuius rei causa & quomõ factu3 sit: quæritur. Quod simul atq; Gracchus. exemplum est de graccho: quomõ a Scipione Nasica fuerit occisus: in quo quæ ante: quæ post: quæ in ipsius negocii gestione contigerunt: tractantur. Quæ consecuta sunt: quo modo gestum sit: qua causa: quibus auxiliis comprehenditur. Historia uero hoc habet. Tiberi⁹ Gracchus Africani ex filia nepos. Tr. ple. legem tulit: ne quis plus mille agri iugera possideret: Octauio collegæ intercedenti nouo exemplo magistratũ abrogauit. Tulit deinde ut ea pecunia quæ fuerat ex hæreditate Attali populo diuideret. Cũq; prorogare sibi magistratum uellet: aduersis auspiciis in publicũ processit: statimq; capitolium petiit: manum ad caput referens: quo facto salutem suã populo cõmẽdabat. Hoc nobilitas ira accepit quasi diadema ille posceret. Scipio Nasica cessante Mutio cõsule sequi se iussit q rem pub. saluã uellẽt: gracchũ in capitoliũ secutus oppressit: Cuius corpus Lucretii ædilis manu in Tyberim missu3 fu. t: Vnde ille uispillo dictus ẽ. Nasica uero ut uindictæ subtraheret: p spẽm legationis in asiã ablegatus est. Fluctuare. cõmoueri: agitari. Virgi. Magno mugit fluctuat æstu. Cice. pro Milone fluctus dixit

statim potitur Abido. Item modo consul. quondam tribunus. is deinde primus erat ciuitatis: tunc proficiscitur in Asiam: deide exul & hostis est dictus. post impator & populi Ro. factus est consul. Habet paucis comprehensa breuitas multarum rerum expeditionem. Quare adhibenda sæpe est. cum aut res non egebit longæ orationis aut tempus non sinet cõmorari.

¶De demonstratione.

Demonstratio est cum ita res uerbis exprimitur: ut geri negocium: & res ante oculos esse uideatur. Id fieri poterit: si quæ ante & post in ipsa re facta erunt: comprehendemus: aut a rebus consequentibus: aut a circũstantibus nõ recedemus: hoc modo. Quod simulatq; gracchus prospexit fluctuare populum uerentem ne ipse auctoritate senatus cõmotus sentẽtia desisteret: iubet aduocari cõcionem. Iste interea scelere & malis cogitationibus redũdans euolat ex templo Iouis. sudans. oculis ardentibus. erecto capillo. contorta toga. cu3 pluribus aliis ire celerius cœpit. Illi preco faciebat audientiam. hic subsellium quoddam calce præmens dextra pedem defringit & hoc alios iubet idem facere. Cum Gracchus deos inciperet præcari: cursim isti impetum faciunt. ex aliis aliisq3 partibus cõuolant: atq; e populo unus fuge fuge inquit Tiberi. num uides? respice inqua3. Deinde uaga multitudo subito timore perterrita fugere cœpit. at iste spumam ex ore reiiciens. anhelans ex infimo pectore crudelitatem cõtorquet brachium & dubitãti Graccho quid esset: neq; tamẽ locum in quo constiterat: relinquenti percutit tempus. Ille nullam uocem edens insita uirtute concidit tacitus. Iste uiri fortissimi miserando sanguine aspersus: quasi facinus præclarissimum fecisset circunspectans: & hilare sceleratam gratulantibus manum porrigens in templum Iouis contulit sese. Hæc exornatio in amplificanda & cõmiseranda te plurimũ prodest: & in huiusmodi narrationibus: statuit enim totam rem & prope ponit ante oculos.

contionum. Ipse interea Scipio Nasica:hæc aũt gestum præcedũt negociũ. A tẽplo Iouis. Capitolio. Oculis ardentibus.quales iratorum sunt. Homerus de Agamẽnone irato οσσοσοι πυρι λαμπετοωντι εικτην. Erecto capillo:quod tam timore q̃ ira contingit. Contorta toga:reiecta in humerum toga:ut expeditior esset. Illi graccho aderat præco:cui uerba legis subiicere uolebat. Hic Nasica. Subsellium. primo pedibus subselliorũ ictus est gracchus. Vaga multitudo:instabilis multitudo populi. At iste spumam. hæc sunt quæ in gestione negocii cõtigerunt. Tempus. partem capitis. Iste uiri fortissimi. hæc gestum negocium consecuta sunt. Hæc exornatio uis exprimitur exornationis. simul & cõclusioni præcipue cõuenire ostenditur quæ per amplificationem uel cõmiserationem fit.

Omnes rõnes honestãdæ elocutionis studiose collegimus: in quibus Herẽni si te diligentius exercueris: & grauitatem & dignitatẽ: & suauitatẽ hẽre in dicẽdo poteris: ut oratorie plane loquaris: ne nuda atq; iornata inuẽtio uulgari sermone efferatur. Nũc identidẽ; nosmet ipsi nobis instemus. res enĩ cõis igitur ut frequenter & assidue cõseq̃mur artis rationem studio & exercitatione: qd' alii cu; molestia tribus de causis maxime faciunt. aut si cũ qbus libenter exerceãtur: nõ habent. aut sibi si diffidũt. aut si nesciũt quã uiam sequi debeãt: quæ a nobis absunt omnes difficultates. Nã & simul libenter exercemur ꝓpter amicitiã: cuius initiũ cognatio facit. cætera philosophiæ ratio cõfirmabit. Et nobis non diffidimus. propterea qd' aliquãtulum processimus: & alia meliora sũt: quæ multo intentius petimus ĩ uita: ut etiã si nõ peruenerimus in dicẽdo quo uolumus ꝑua pars uitæ ꝑfectissime desideretur. Et uiam quã sequamur habemus: propterea quod in his libris nihil prætermissum est rhetoricæ præceptionis. Demonstratũ est enĩ quo modo res ĩ oĩbus generib' causarũ inueniri oporteat. Dictum est quo pacto eas disponere conueniat. Traditũ est qua ratione esset pronũciandũ. Præceptũ est qua uia meminisse possemus. Demonstratum est qbus modis perfecta elocutio compareretur. Quæ si sequemur acute & cito reperiemus: distincte & ordinate exponemus: grauiter & uenuste pronũciabimus: firme & ꝑpetuo meminerimus: ornate & suauiter eloquemur. Ergo ĩ arte rhetorica nihil est amplius. Hæc omnia adipiscemur: si rationes præceptionis diligentia consequemur exercitationis.

.M.T.Ciceronis Rhetorices nouæ finis.

Omnes rationes &c. Cõclusio est operis. qua fructum quem cõsecuturus sit ostendẽs ad exercitationem præceptorum rhetorices Herẽnium hortatur. Omnia ad eam rem perficiendam adesse cõmoda quæ postulari a studiosis artis solent. & obesse incõmoda dicens. breuissime prætera quæcũq; de arte supius præcepta sunt repetit. Honestandæ. ornandæ. Grauitatem ad figuram sublimem respicit. cum ait dignitatem. ad mediocrem. cum suauitate; inquit ad humilem. Nuda. nullo artificio adiuta. Identidem assidue. Vel similiter. Sibi diffidunt: q; paruo præditos ingenio se uidẽt. Philosophiæ ratio. Cuius studiosi sumus: quæ bonos efficit: & conciliat amicitias stabilesq; reddit. Ea enim ut ait Cicero firma & stabilis futura est amicitia quã similitudo morum & studiorũ copulauerit. Et de nobis. ideo inquit de nobis non diffidimus: quoniã aliquid iam profecimus: & iam facto periculo posse iã magis magisq; proficere non desperamus. Et alia sunt ideo præterea nõ diffidimus inquit: quoniã alia sunt meliora ad quæ aspiramus: quicũq; autem spem concipit aliquam magnam rem percipiendi: is nõ potest nõ maxime in ea re proficere. Parua pars sensus est si nõ poterimus in dicẽdo puenire quo uolumus: bene uiuẽdo tales esse studebimus: ut uitæ pfectissime parua pars defutura sit. Et uiã deest inquit uia quã sequamur: & quicq̃d præcepit iã breuissime repetit. Quomodo res. q̃ inueniẽda sint in singulis generibus causarum. hoc libro secundo & tertio demonstratum est. Partes. hoc ad dispositionem pertinet. Quæ si sequemur. quæ præcepta si seruabimus. Hæc omnia. Quod optimum in arte est: id repetitur. s. exercitatione utatur Herennius. Nam & in principio operis rationem præceptionis ad exercitationem dixit accõmodari oportere.

Interpretationis Francisci Maturantii in libros Rhetoricorum M.T.Ciceronis finis.

Marii Fabii Victorini Rhetoris in rhetoricis Ciceronis Liber Primus incipit.

Mnis quicūq; incipit cuiusq; generis orationem hæc tria in principiis adhibere debet: ut auditores faciat attentos: beniuolos. dociles. Ergo hic Cicero facit dociles auditores cū quid sit eloquentia ostēdit. Attentos: cum dicit se de eloquētia dicturū: re scilicet magna. Beniuolos siquidem quia ostēdit futurum ei cōmodum: qui is artibus fuerit edoctus. Eloquentia igitur qualis sit p seipsam nō ostēdit: sed est capax qualitatis: quā nō in se habet: sed incipit ab agente. Nam ut cuiusq; ingeniū fuerit eius: qui ea uti turpe inde qualis sit: & quid faciat demonstrat. Ergo quoniā quiuis mediocriter sapiens potest uidere eloquētiam: si in homine stulto sit malam esse: si in sapiente bonam esse. Propterea Cicero nō utrum bonū an malum sit eloquētia quærit: sed utrum plus boni an mali habeat ostēdit. Tractat autem in principiis quatuor thesis. Vnam talem ostēdendum esse sapientiæ cum eloquētia. Aliam parum prodesse solam sapiētiam: tamē prodesse. Tertiam multū nocere eloquētiam: si sine sapiētia ea sit & qa potest dici. Ergo eloquētiæ studēdum nō esse. nam ubiq; sapientiā laudas. Respondetur studendum esse eloquētiæ: quia per eloquētiam uim suam sapientia exercet necessario. Quarta thesis: studēdum esse eloquētiæ: sed tamē quæ sit mixta sapiētiæ. Animaduertere tamē debemus in principiis deliberationis propositionū partes propositionis. Executionē partium. Postremo uero sentētiam: quod diligēter attendēti facile cognitu est. Sed antequā ad id unde cœpit Cicero ueniamus: dicendū primū uidetur quid sit ars: deinde quid intersit inter artem & uirtutem. Ars est quæ significātiam sui plenam nō habet: sed intelligitur ad aliquid pertinere. non enim uelut Codice nominato scimus statim quid sit Codex: ita mox scire possumus quid sit ars: nisi additum fuerit cuius artis: ut ars poetica: grāmaticæ: eloquētiæ. Virtus est animi habitus in naturæ modū rationi consentaneus. Et ideo in naturæ modū duobus enim cōstamus: anima & corpore. Anima immortalis est. Si immortalis est: a diuinis descēdit. Si a diuinis descendit: perfecta est: sed acies quāuis perfectæ animæ quodam corporis crasso tegmine irritetur & circūfunditur: & ita fit ut quādam obliuionem sui capiat. Cum uero studio ac disciplina ueluti detegi cœperit atq; nudari: tunc in naturæ suæ modū animi habitus reuertitur: atq; reuocatur. Hanc uirtutem Pla. dicit nūc arte fieri: nūc cū hominibus nasci: nūc in executione cōfici: nūc a deo dari. Hæc uirtus in rhetoricis a Cicerone eadem ponitur: quæ sapiētia. Alibi uero idest in libris de republica ab eodem Cicerone illa uirtus dicitur: quæ prudētia. Virtus igitur habet partes quattuor: prudētiam: iustitiam: fortitudinem: tēperantiam. Prudentia est rerum bonarū & malarum per omne tempus scientia. Iustitia est animi habitus ita informatus: ut omnibus mētis tribuat dignitatem. Fortitudo est cōsiderata periculorū susceptio: & laborum perpessio. Temperantia est animi circa res inutiles atq; inhonestas uictrix ac pudica dominatio. Harum partiū partes in cōsequētibus cognoscemus. Nūc ad id quod ostēdere proposuimus reuertamur: scilicet ut quid inter artem & uirtutem intersit uideamus. Harum quattuor partiū: quas diximus inesse uirtuti: nulla omnino in artem cadit. Ars enim tantū præcepta tradit: nō aliquid secūdum ipsa præcepta faciēdum. Ideo ars sapiētiæ tradi nō potest. Per se autem tota constat ac permanet: quæ perfecta est: si hæc quattuor teneat. Prudentiam. Iustitiam. Fortitudinem. Temperantiam. Datur autem ars eloquētiæ & recte datur. Etenim si cōstat quattuor rebus natura usu: exercitatiōe: arte necessario & artis præcepta in eloquētiam dantur. Quæ si deest profecto tria illa multū interdum nocere: nūquā prodesse possunt. Dicendum etiam uidetur quæ distātia sit inter rhetorem: sophistam: & oratorem. Rhetor est qui docet litteras atq; artes traditor eloquētiæ. Sophista est apud quem dicendi exercitiū discitur. Orator est qui in causis priuatis ac publicis plena & perfecta utitur eloquētia: & ut sciamus alium eē rhetorem: alium oratorem. Hos ubi illa: quæ habere debeat orator ostendit. Nūc ergo considerans quid & quantum sit illud de quo dicturus est idest eloquentia recte si dicit diu cogitasse non utrum bona an mala sit eloquētia: sed utrum plus boni an plus mali habeat.

M.T. CICERONIS ORATORIS CLARISSIMI Rhetoricæ ueteris Liber primus incipit.

SAepe & multũ hoc mecum cogitaui boni ne an mali plus attulerit hominib⁹ & ciuitatibus copia dicendi: ac sũmum eloquentiæ studiũ. Nam cũ & nostræ reip. detrimẽta cõsidero: & maximarum ciuitatũ ueteres aio calamitates colligo: nõ minimã uideo p disertissimos hoies inuectam esse partẽ incõmodoꝝ. Cũ autem res a nostra memoria propter uetustatem remotas ex litterarum monumẽtis repetere instituo: multas urbes constitutas: plurima bella restrincta: firmissimas societates: sanctissimas amicitias intelligo: tum

SAepe & multum hoc mecum cogitaui: Horum si unum sit non ostendit satis diutinam cogitationem. Possumus enim frequenter aliquid cogitare: sed statim a cogitatiõe desistere. Possumus itidem diu aliquid cogitare: sed in uno tantum die facere. Recte ergo utrũq; coniunxit. Sape & multum hoc mecũ cogitaui: & quia in publicum res proferri nõ debuit nisi certa & deliberata: recte ait: hoc mecum cogitaui. Boni ne an mali plus: cã deliberationis: nõ utrum bona an mala sit eloquentia: sed utrum plus boni an plus mali habeat eloquentia: non tamen uacat ratio ordinis. potuit autem dicere mali ne an boni plus. Sed Cice. naturam tenuit eloquentiæ. Quæ cum primum agere cœpit profuit hominibus. Nam compulit eos: & cõgregauit. Post autem deprauata ingenio malorũ multum nocuit reipu. Bene ergo ordinem tenuit ut diceret boni ne an mali plus hominib⁹ attulerit & ciuitatibus rei. duobus cõstat publico: & priuato. Ideo hominibus & ciuitatibus hoc & in uerrinis animaduertere debemus qualiter ubiq; Cicero. aut homines defendat aut ciuitates. Copia dicẽdi. quoniam nomen eloquẽtiæ id sibi optinet ac uendicat ut cum ad aures uenerit non nisi optima accipiat. Ideo maluit definire eloquentiam. Ne quis ergo audita eloquentia: quæ quasi sono ipso id optinuit ut mixta uideatur esse sapientiæ. Nequis inquam deliberandum nõ crederet: utrum plus boni an plus mali habeat eloq̃ntia: sed ipsam per se satis existimaret bonam: propterea definire eloquentiam inducendo copiã dicendi. Quæ quia potest ad utrũq; flecti: cãm deliberationis induxit. Ac summũ eloquentiæ studium: postq̃ docuit quid esset eloquentia per diffinitionẽ secutus postea occupatis iam auditorum sensibus eloquentiam nominauit. Sed recte ait. Ac summũ eloquentiæ studium. Non .n. potest declarari quid possit eloquẽtia nisi in aliquo fuerit ac plena fuerit. Nam cum & nostræ reip. detrimenta considero. Ostensurus q̃tum boni aut mali possit eloquentia de repu. loquit̃. Et recte: nõ .n. in priuatis rebus eloquentia periclitanda est: sed in publicis ita ipse in uerrinis cũ de se uel de eloquentia sua optimã ꝓbationem efferret: publicas cãs cõmemõrat: tacet priuatas. Me q̃ tot annis in causis iudiciisq; publicis ita sim uersatus. Nunc deniq; ut bonum monstret eloquentiæ de reip. incõmodis uel cõmodis loquit̃. Animaduertẽdũ tamen: q; partes non eodem ordine exequit̃ quo ꝓposuit. Ait .n. supra boni ne an mali plus: Nunc a malis eloquentiæ incipit: Sed supra naturã ut diximus secutus est. Nunc cogitationis rationẽ seruat: illa .n. prima cogitatiõi occurrunt q̃ uicina sunt a nr̃a memoria. Ideo & de recentibus: & quod esset magis propinquũ elegit. Cũ ait. Nostræ reipu. detrimenta considero. Consideratio .n. reip. præsentis est. Ergo qm̃ hucusq; incõmoda per solã eloquentiam reip. contigerũt recte a malis eloquẽtiæ cœpit: post dicturus de antiquioribus bonis & malis. Et maximaꝝ ciuitatũ ueteres animo colligo calamitates: Recedit paulatim a repu. nostra ad extraneas ciuitates: & recte post Romã maximas ciuitates nominat. Ergo qm̃ uetustiora sunt haꝝ exẽpla ciuitatũ: animo se ait colligere. In repu. ãt nostra q̃ sint gesta cõsiderat. Recte itaq; maximaꝝ ciuitatũ colegit calamitates: illic .n. aliqd opatur eloquẽtia ubi populus maior est. Nõ minimã ui. de mõ hic agit̃. i. utrũ plus boni an plus mali affatat eloquentia. ideo ait nõ minimã uideo inuectam partẽ incõmodoꝝ p disertissimos homines: quod supra disputauimus. Noluit per eloquẽtiã dicere: sed p disertissimos hoies. i. qui habeant copiã dicendi solã. Inuectam uero p metaphoram nauis resp. dicit̃ gubernari. Cum autem res a nostra memoria pp uetustatem remotas: expositis malis incipit dicere qd boni: habeat eloquentia: a nostra memoria inquit remotas: ut excuset memoriã quasi negligentẽ: addit pp uetustatẽ: ergo illa quæ nimis a memoria nostra remota sunt: qui scire possumus. Et litteratũ monumẽtis: inquit repetere instituo hæc monumenta dupliciter: accipimus aut annales aut historias: primo .n. annales fuerunt post historiæ factæ sunt. Multas urbes constitutas plurima bella restrincta firmissimas societates sanctissimas amicitias. Deinde dicẽdũ est hoc loco quid sit ciuitas. Est autem ciuitas collecta hoĩum multitudo ad iure uiuendũ. Cũ ergo fuerit ciuitas cõstituta necesse est ut primo bella patiatur. Postea pacem agat. Pax .n. a pacto dicitur: pactum uero esse nõ põt nisi causa præcedat. i. bellum. Hoc & Salustius tenuit cum de rebus Romanis loqueretur. Dixit. pnus bella gesta post pacem esse fundatam: res inquit romana plurimum imperio ualuit. Seruio sulpitio & M. Marcello consulibus omni galliacis rhenum atq; inter mare nostrum & oceanum nisi quæ a paludibus in uia fuit perdomita. Hic bellum geritur: dein de pacem memorat consecutam optimis autem moribus & maxima cõcordia egit rẽp. inter secundum ac postremũ bellum carthaginẽse. Quæritur aũt utrũ in bellis aliquid possit eloquentia: põt .n. sine dubio: & tãtũ q̃tũ uirtus põt. Nã si uirtute bella finiunt̃ & eloquentia bella finiunt̃. Iõ ergo ait plurima bella restrincta iam

illud notum est quod bella ardere dicunt: ut ait Ardebat oís hispania citerior. Item: qs tanti incẽdia belli. Firmissimas societates: sanctissimas amicitias: inter socium & amicũ hoc interest. Socius est qui nobis aliquo pacto ad aliquid gerẽdũ coniungit. Amicus est qui nihil usu uitæ similis pio ac fideli amore cõiungit. Et quia socius aliquid nobiscũ gerit ideo ait firmissimas societates: quia amicus pro nobis amore cõiungitur. ideo ait sanctissimas amicitias ergo interdũ amicus est: & socius non est si mecũ nihil gerat: & rursus cum sit socius: amicus non est: si aliquid mecum inuitus gerat. Propterea Cice. ubiq͂ duo hæc iungit: socios populo, romano atq͂ amicos itaq͂ & hic firmissimas societates sanctissimas amicitias. Intelligo: recte intelligo ait enim supra: Ex litterarũ monumentis repetere instituo: Ergo id quod legitur intelligendum est. Tum animi ratione tum facili eloquentia cõpararas. ubiq͂ hæc duo coniungit. Sed quando aliqd due res agũt triplici modo agunt: aut æquales sunt aut nunc ista plus præstat nũc illa. Hic sapiẽtiæ: dat proprias agẽdi rationes. Sed quia uirtus omnis magnitudíe sui tarda est: hic circo subiunxit & tps: ut illud quod sapientia inuenerit: facilius eloquentia cõpleatur. Ergo ad aliqd cito faciendũ. Alterum alterius auxilio eget: Recte igitur reip. commodum ex confectione utriusq͂ cõiungit. Ac me qdem: supra ostendit quantũ obesset eloquẽtia: quantũq͂ prodesset: sed mixta sapientiæ. Nunc uero uult ostendere singulatim quantũ sapientia sola prosit: quãtum eloquentia sola obsit. Quod cũ ostẽderit: quoniã sapientia sola parum prodest

animi ratiõe: tum etiã facilius eloquẽtia cõparatis: ac me qdem diu cogitantem ratio ipsa in hãc potissimũ sñiam ducit: ut existimem sapientiam sine eloquentia parũ pdesse ciuitatibus: eloq̃ntia uero sine sapientia nimiũ obesse plerũq; pdesse nunq̃. Quare si qs omissis rectissimis atq; honestissimis studiis rõnis & officii cõsumit omnem operã in exercitatione dicendi: is inutilis sibi pernitiosus ciuis patriæ alitur. Qui uero ita se armat eloquẽtia: ut nõ oppugnare cõmoda patriæ: uerũ ppugnare possit. is mihi uir & suis & publicis rõnib⁹ utilissimus atq; amicissimus ciuis fore uidet. Ac si uoluimus hu⁹ rei q̃ uocat eloquẽtia siue artis siue studii siue exercitatiõis cuiusdã siue facultatis a natura pfectæ cõsiderare principiũ: repiemus id ex honestissimis causis natũ atq; optimis rationibus profectũ. Nam fuit quoddã tempus cũ in agris ho-

& eloquentia sola multum obest: rursus dicturus est eloquẽtiam sapientiæ esse iungẽdã. Omnis res aut nimium prodest: aut parum prodest: aut nimium obest: aut parũ obest. Sapientiæ unum dat ut sola parum prosit reipu. nihil tamen obsit: eloquentiam uero solam sæpe ait nimium obesse. Qua in re obesse semp ostendit: sed & interdũ satis obesse. Illam uero: alia partem tollit soli eloquentiæ: ut uel parum psit reip. multum tamẽ obsit. Verũ quod ait. Ac me quidẽ diu cogitantẽ ratio ipsa. Ipsa inqt ratio sapiẽtiæ. s. quam eloquẽtiæ dicimus esse iungẽdam. Quare siquis: ostendit quid sit plena sapientia. sapiens. n. qui diuina atq͂ humana optime nouit: ergo studium recte rationis ad diuina studiũ honesti officii ad humana referamus: quod autem ait studiũ rectius dixit quam si dixisset. Quare si quis omissa ratione atq͂ officio: in his. n. nominibus perfecta philosophia est: quam quia nullus orator plene põt assequi. ideo nobis horum uel studium habendum esse demõstrat. Cõsumit omnem operam in exercitatione dicendi Consumit inquit: iã in isto uerbo est inutilis labor. Quod aũt ait in exercitatiõe dicẽdi: timet eloquẽtiã noïare: ut supra diximus ne sensum audiẽtis offendat. Itaq͂ hæc definitio est eloquẽtiæ. Eloquẽtia est exercitatio dicendi. Is inutilis sibi pnitiosus pñiæ ciuis alitur. Oïs hõ aut sibi aut patriæ cõsulit: aut plus sibi quã pñiæ. Rectæ ergo homines ad hæc duo miscenda: sapientiam & eloquẽtiã. Primo ab utilitatibus sui: deinde etiã publicis inuitantur. Qui inquit fuerit in sola dicendi exercitatione uersatus: omissis studiis rõnis & offici & sibi inutilis & perniciosus patriæ ciuis alitur. Qui uero ita sese: & cætera: bene armat: quasi sapientia pro robore sit: pro armis eloquentia. Attendamus tamen ut cum supra pro eloquentia: aut copiam dicendi: aut exercitationem: aut disertitudinem nominauerit. Nunc ubi & de sapiẽtia loquit: ut secutus eloquentiam nominet: hic quoq͂ duo illa seruat quæ supra diximus. Qui inquit sapientiæ miscuerit eloquentiam: is & suis: & publicis rationibus utilissimus atq͂ amicissimus ciuis fore uidetur: utilem circa priuata: amicum circa publica accipiamus. Ac si uolumus: & cætera. Primo rem quandam constituit: cui eloquentiæ nomen imposuit: & ostendit unde nascat eloquẽtia: siue ex arte inquit: siue ex studio siue exercitatione: siue a natura. Huius inquit eloquẽtiæ ciuis incerta est origo: si uolumus cõsiderare principium: inuenimus inquit id ex honestissimis causis natum: atq͂ optimis rationibus pfectum. Causa est animi impulsus ad aliqd agẽdũ. Ratio est gerẽdorũ ordo ex cã ueniẽtiũ: ut qd quo loco facias ac dicas intelligas. Ergo inquit si eloquentiæ principiũ considerare uolumus. Primũ causa attẽdenda est hæc cã honesta est. Deinde rões & easdem optimas inueniemus. Inter studium aũt & exercitationem hoc interest studium est animi ad aliquid agendum pertinacia. Exercitatio est suscepti actus cõtinuatio: ex his quoq͂ supra diximus nasci eloquentiã posse. Nam fuit quoddam tẽpus: & cætera: incipit cõmemorare causas fuisse honestas: quibus eloquentia nõ ad ipsum q͂ nata sit: sed circa agendũ principiũ sumpserit: ut supra diximus. Aiunt philosophi e duobus hoiem cõstare aïa & corpore: Animã uero eẽ pfectã sed ĩpediri crassitudine corporis quo minus se talẽ exerceat qualis est per naturã: ergo mũdo constituto: erant homines

minus

minus impediri corpore:& in quibus uis animæ obruta atq; oppressa esset. Tūc necessario rapto uiuebāt & malis morbus oppresso animæ bono:circa res oēs uiribus corporis abutebant. Sed quia natura non æqualiter se p omnes fundit:aliquādo unus extitit:qui se bene intelligeret:& qui uideret esse hominibus animā illā diuinam:quæ haberet in se multas utilitates:si tamen posset ab aliquo e latebris quibusdam elici atq; proferri. Ergo his causis eloquentia initiū nō nascēdi sed agendi sumpsit. nā fuit quoddā tēpus cum in agris homines passim bestiarū more uagabantur:sicut Virg. Hæc nemora indignæ fauni nymphæq; tenebant. Gensq; uirum truncis & duro robore nata. Quis neq; mos neq; cultus erat:nec iungere tauros: aut componere opes norant:aut parcere parto. Et sibi uictu ferino uitam propagabant. Sapiens omnis memoriæ studet. Illi in quibus uis animi mole corporis oppssa delitescit: nō memoriæ student: sed ferino ritu subsidia solis prospiciunt diebus Sic Salu. & quoniam uita ipsa qua fruimur breuis est memoriam nostri quam maxime lōgam efficere conuenit non pecorum more uiuere: quæ natura prona atq; uentri obedientia finxit:ut isti homines fuerunt:qui sibi in uictu ferino uitam propagabāt. Nondum diuinæ religionis & cætera. Plena philosophia est:quæ constat ex duobus: ex physica & æthica. physica est quæ de diuinis agit: æthica q̄ de humanis disserit. Sed quia Cic. illud docet quod oratori est necessarium æthicam prosequitur. Quæ si tunc ab hominibus ignotata est:multo magis physica:ergo indicat ut illi uixerunt qui animæ commodis ignoratis corporis uiribus pleraq; gesserunt. Nemo nuptias uiderat legitimas atq; incertos quisq; inspexerat liberos. Vtrumq; enim uaga atq; incerta uenere conficiebatur. neq; erat iura quæ id fieri prohiberent. Non ius æquabile:quid utilitatis haberet acceperant. Illic enim nullius iniuria uiuitur ubi est iuris æqualitas:æqua libertas:ubi aliquid aut omnibus licet facere: aut omnibus non licet. Perniciosissimis satellitibus uires corpis esse ait cupiditatis ministras:quæ in animis hominum quandā obtinet tyrannidē. Quo tpe quidē magnus & cætera:ut facilius intelligentiam cōsequamur rerum similitudo proferenda est. Anima:ita est ut uinum. Nam quēadmodum uinum pro uase in quo est habitum:aut retinet:aut amittit uiolentiā. Proinde anima si optimū & castum corpus offenderit:seruat naturam:sin alias uelut amittit. Ita igitur cum mortale genus brutum atq; inscium rerū oīum uagaretur:extitit quidam uir magnus in quo aīa suā retineret naturam & qui intelligeret omnes homines habere in se quiddā diuinū:sed id uitio corporis opprimi atq; deperire quod si fuisset elicitum maximas inde cōmoditates hoīum posse contingere. Cognouit:quæ materies & quanta ad maximas res opportunitas in ajs in esset hoīum. Materia:non ad hoc ipsum materia est:quod materia uocatur: sed ad id quod inde fieri habet materia est. Oppertunitas uero non accidit:neq; in altero est sed in eadem materia est. Potest autem in ligno esse materies ad aliquid faciendum:sed si puttescit opportunitas: iā materia non est. Similia & de reliquis materiis possumus dicere:ergo non sufficerat inuenta materia in hoīb⁹ nisi in eadem materia etiam opportunitas fuisset ad maximas res. Siquis eam posset elicere:est ergo qui potest elicere & quod potest elici hoc deinde attendamus. Vnus potest uidere aliquid effici posse non tamen etiam efficere. Deinde etiā iustū:sapientem & magnū uirū. Cice: ait uidisse in hominibus materiē: sed dubitasse de effectu:ait enim. Siquis eam posset elicere. Vtrumq; tamen dat huic uiro, & intelligere & efficere:est enim & sapiens & eloquens. Et præcipiēdo meliores reddere:erat ergo in hominibus animus: sed ideo reddere:quia uidebat amissus. Erat bonus aīus & ideo ait præcipiendo meliorem reddere. His causis igit honestissimis: ut uidemus:iste quidā cōpulsus est ad eloquentiam. hoc est ad id unde nasci ad actus primū cœpit eloquentia quæ:n. causa honestior: quam hoīes bestiarum modo uiuentes præceptis utilibus atq; honestis ad humanā atq; diuinā cognitionē traducere: ergo iustū uirū magnū atq; sapientem quēcūq; accipiamus. Multi enī saturnū. Platonē, Aristotelē. atq; alios uolunt intelligi:sed errāt. Qui dispersos hoīes in agris & tectis siluestribus abditos rōne quadā cōpulit unū in locū & cōgregauit. Duas res supra posuit honestissimas fuisse cās:optimasq; rationes ut ad actus eloquētia nasceretur explicitis ergo honestissimis cāis incipit ostendere eloquentiæ ad actus fuisse rōnes: & ut intelligas iā de causis esse dictū rōne:quadā inquit:cōpulit unū in locū & cōgregauit. Diximus rōnē esse rei gerēdæ ordinē necessariū utputa hoc primū debet fieri:hoc deinde a tertio. Vt nūc primo cōpellunt hoīes post cōgregant. Dein

mines passim bestiarū more uagabant: & sibi uictu ferino uitam propagabant: nec rōne animi quicquā sed pleraq; uiribus corporis administrabāt: nō dum diuinæ religionis: nō humani officii ratio colebatur: nemo nuptias uiderat legitimas: non certos quisquā aspexerat liberos: nō ius æquabile qd utilitatis haberet acceperat. Ita ppter errorem atq; inscitiā cæca ac temeraria dominatrix animi cupiditas ad se explendā uiribus corporis abutebatur pniciosissimis satellitibus. Quo tēpore qdā magnus uidelicet uir & sapiēs cognouit: q̄ materia eēt & q̄ta ad maximas res opportunitas aīs iesset hoīum: siqs eā posset elicer: & pcipiēdo meliorē reddere: Quid dispsos hoīes ī agris: & in tectis siluestribus abditos rōne quadā cōpulit ī unū locū & cōgregauit: & eos in unāquāq; rē iducēs utilē atq; honestā: primo propter insolentiā reclamantes: deinde ppter rationem atq; orationē studiosius audientes ex feris: & īmanibus mites reddidit & man

de in unāquāq; rē inducuntur:utilē atq; honestam Cōpulit unū in locū & congregauit:compulit quasi inuitorum est. Iam uolentium cōgregauit. Sed debemus scire qd si compulit & congregauit quasi ciuitatē fecit. Nam ut supra diximus:ciuitas est collecta hominum multitudo ad iure uiuēdū. Ergo eloquentia plurimū ꝓdest. Nā facit ciuitatē:& q̇cq̇d utile atq; honestū est insinuat. Et eos in unāquāq; rē inducēs: utilē atq; honestā. Ci. duplex esse honestū docet. Vnū illud solū atq; purū. Aliud qđ cū utili iūctū sit. Sed solum illum apud paucos est eos scilicet qui soli gloriæ student:nihilq; ad sui utilitatem gerunt. Quicq̇d sanciunt consideratione boni maliq; generatim: sanciunt non gratia in eodem uersantium personarum. Honestum uero illud cum utili. Ideo honestum uocat quia id quod iunctum ac duplex est ab eo quod maius est nomen accipit. Verum illud honestum philosophorum est hoc illorum sapientium qui.r.p. studēt qui in ciuitate uersantur. Quod quidem honestum utilitati semper adiunctum est: & utilitas honestati: hoc etiam Socrates ait nihil esse utile qđ nō honestum sit:nihil honestum quod nō utile sit. Sed ut ipsum intelligamus: rerum exempla proferenda sunt Esse iudicem honestum est. Iuncta est tamen utilitas honestati. Nam nemo ei iniuriā facit nemo seruis eius prodest: posteris liberis eius ꝓdest.

suetos. Ac mihi q̇dē uidet̃ hoc nō tacita neq; inops dicendi sapientia ꝑficere potuisse: ut hoīes a cōsuetudine subito conuerteret: & ad diuersas rōnes uitæ traduceret. Age uero urbibus cōstitutis: ut fidem colere & iustitiam retinere discerent:& aliis parere sua uoluntate consuescerent. ac nō modo labores excipiendos cōmunis cōmodi causa: sed etiam uitam amittendam existimarent:qui tandem fieri potuit nisi homines ea quæ ratione īuenissent eloquentia persuadere potuissent profecto nemo:nisi graui ac suaui commotus oratione cum uiribus plurimū posset ad ius

Amicus ergo si quid præstat etiam utile est. Sed quāquam hæc duo iuncta sunt:non tamē ita mixta sunt ut uino aqua miscetur:scilicet ut secerni nullo modo possint: sed ita mixta sunt ut secerni posse uideantur quemadmodum si fiat aceruus ex tritico & ordeo. Quāquam ergo hæc duo mixta sunt: tamē aliquo modo & secerni possint. Etenim si aliquid alicui præsto nec gratiam reposco honestum est. At id ipsum quod præsto si gratiam reposco fit utile ergo primum fit illud solum honestum quod per se placet nulla adiuncta gratia. Hoc medium honestum utile quod cum utilitate est. Tertia fit cōmoditas quæ solis lucris intenta est abiecta omni honestate: honestum uero philosophicum soli gloriæ studet abiecta etiam utilitate. Nunc ergo qm̄ collectis hominibus & cōgregatis ciuitas facta est qd debet ꝑsuaderi: quid hominibus insinuari: nō honestū illud solū quod philosophoꝝ est nō cōmoditas quæ hominū perditorū est: sed illud medium honestum atq; utile quod in omni.r.p. quod in omni ciuitate uersatur. Primo propter insolentiā reclamātes. Nihil egerat eloquentia: si statim insinuare cœpit quid esset honestum atq; utile ꝑsuasisse: sed ostendit magnas inesse uires eloquentiæ si ad id quod erat optimū traduxit inuitos: & ne uideantur iccirco acclamasse quod res optima nō esset ideo ait propter insolentiā primo reclamantes. Deinde ne eloquētiæ quibusdam uenenis etiā ad malam rē traducti uideant̃ ꝓꝑ rationē inquit atq; orōnē studiosius audientes. Ergo ubi ratio est: & sapiētia malitiæ inesse non pōt: rōnem ad sententiaꝝ grauitatem referendā sciamus. Orationē ad ornamēta uerboꝝ. Ex feris & īmanibus mites reddidit & māsuetos. Difficile est rē aliq̄ cuicūq; tollere difficilius aliā dare. Hic utrumq; factū est. sublata est hominibus feritas atq; īmanitas & data est humanitas & māsuetudo. Ac mihi q̇dē & cætera: sunt multa quæ solo habitu sui ꝑfecta sunt: sunt multa q̄ & habitu & usu ut athleta si habeat corporis magnitudinē nō cōtinuo perfectus est nisi ei & usus accedat. Vt orator cōcepto totius sententiæ habitu nō cōtinuo ꝑfectus est nisi & ei usus accedat: sapientia uero habitu sui ꝑfecta est nec īdiget uocis. i. usus sufficit ei autē ītra animos contineri. Vsu ergo nihil consequit̃. Et si quādo cōcepta uerbis uoluerit indicare: nō ideo sapiēs sapiētior fit quia indicat se sapientē: sed ꝑfecta ac salua sapientia qđā ei ad actus alios accedit. Ergo homines ex īmanibus ac feris mites redditi ac māsueti paulatim quoq; honestū atq; utile didicerūt: sed q̄a de exordio eloquētiæ loquit̃: uideamus utrū hæc sola sapiētia fecerit an sapiētia: sed cū eloquētia. Primo itaq; cognoscere debemus quot modis qd ꝑsuadeat sapiētia & possumus itelligere multū hic eloquētiā ualuisse: sapientia igit̃ sola duobus modis aliq̇d ꝑsuadet. Aut cū tacet & aliq̇d facit: & id qđ facit q̄a bonū est alter imitat̃ idem ut q̇cq̇d tacitus fecerit sapiēs id alter re: nō uerbis doctus imitet̃. Aut cū aliquid faciendū uel nō faciendū uerbis ꝑsuadet & hoc duplici modo. Nunc nālibus uerbis nūcꝑ eloquentiā hoc loco negat tacitam sapientiā hoc perficere potuisse: negat inopē dicendi idē quæ uerbis nālibus uteret̃: sed illam sapientiam quæ iuncta esset eloquentiæ. Ac mihi quidē uidet̃: hoc nec tacita nec inops dicēdi sapientia perficere potuisse. Perficere inquit. Alioquin plenæ sapiētiæ officiū est īuenire ut supra. Quo tēpore inq̄t q̇dam magnus uidelicet uir & sapiens cognouit q̄ materies & q̄ta ad maximas res oportunitas animis inesset hoīum si q̄s eā posset elicere & præcipiendo meliorē reddere. Ergo aīum in hoībus esse sapiētia cognouit ut cōgregarent̃: & in unāquāq; rem utilē: atq; honestā inducerent̃ sapiētia q̄d ē: sed eloquētia opitulante ꝑfecit. A consuetudine subito cōuerteret: & ad diuersas uitæ rōnes traduceret. Magna uis eloquentiæ si subito conuertit: hoc est qđ pōt sapiētia. Alioq̄n & sapiētia perficit: sed nō subito: & qđ ait & ad diuersas uitæ rationes traduceret: ut supra diximus difficile est cuiuslibet rei cōsuetudinem tollere: hoc difficilius

alias etiam

alias etiā uiuendi persuadere rōnes. Age uero urbibus cōstitutis: ut supra cū de cōmodis eloquentiæ lo/
queretur hunc ordinem fecit. Multas urbes cōstitutas: plurima bella restrincta firmissimas societates san
ctissimas amicitias: & q̄q̄ hic hoīes ex īmanibus primo æquales facti: post ēt obsequi ultro cœperint: su/
pra dictum tamē sermonē seruatum possumus inuenire: primo itaq; beneficiis eloq̄ntiæ ciuitates factæ
sunt ut ait supra: multas urbes cōstitutas. Ciuitas autem fieri dicitur cū hoīes unū in locū congregantur
ad iure uiuendum ut fidē colere hinc bella restringuntur. Si. n. cupiditas ad se explendam uiribus corpo/
ris abutebatur quasi quædam bella gerebā
tur. Cum ergo fides colitur: aut id agitur
ne sint bella: aut restringuntur illa quæ fue
runt. Et iusticiam retinere discerent. Iusti/
tia omnis a nobis circa alios est: ut unicui
q; meritum ꝓprium tribuamus. Potest ta/
mē hic quasi societas custodiri. Iustis &. n.
conditionibus societas facienda: uel cōser/
uanda est. Et aliis parere sua uoluntate cō
suescerent. Iusticia æquales homines esse fe
cit: hic iam & minores esse patiunt̄: sua etiā
uoluntate: possunt tamen hic amicitiæ co
pulari. nostra enī uoluntate nulli obsequi/
mur nisi amici fuerimus. Antea autem si ui
ribus corporis cuncta agebantur non sua
uoluntate q̄sq̄ alteri paruit nec potuit ami
cus esse qui cogebatur. Ac nō modo labo/
res excipiendos cōmunis cōmodi causa p/
fectum est inquit eloquentia: ut libenter
omnes nō modo laborem pro publica sa/
lute susciperent: sed etiā uitam amitterent.
Multum ergo egit eloquentia: ut illi uitam
paruipenderent qui iam dudum sibi uictu
fero uitam propagabant. Qui tandem fie
ri potuit quærit̄ utrum ad has rationes uiuendi per naturam deducti sint: an præceptis uideantur addu/
cti. Erat quidem in hominibus natura melior: sed oppressa corporis uitio ad malum declinauerat. Verū
quia nihil uniformiter funditus existit: quin semp aliquid sit quo intelligamus quid in cæteris desit. Iste
quidem magnus uir ac sapiens cognouit bonā in hominibus naturā multūq; esse ꝓfuturā si præceptis
melior fuisset effecta: ergo omne q̄d perfectū est natura & disciplina pfectū est. Sed iste primus: ut discipli/
nam accipere non potuit pfectus fuit natura & usu. Cū. n. cognouit habitū suū & diu secum pertractan/
do cognouit esse in hominibus bonā naturā: quæ ut perfecta esse potuisset præceptoꝝ adhibuit discipli
nam: ergo in hominibus fuit materies. i. perfecta natura quam perfectā præcepta fuerūt inuenta p sapiē
tiam insinuata per eloquentiā. Profecto nemo nisi graui & cætera. Quāquam natura fuit apta ad pfectā
uitam: tamen ipsam naturā præceptis ait ad has uiuendi rationes esse perductam. Graui inquit ac suaui
cōmotus oratione. Grauitatem ad sapientiam: suauitatē ad eloquētiā referamus. Iure grauitatem ad sen
tentias: suauitatē ad uerborū ornamenta referamus. Cū uiribus plurimum posset: ad ius uoluisset sine ui
descendere. Oīs res a se uincit̄: ut puta eloquens uincitur ab eo qui eloquentior fuerit. Fortis nō uincitur
nisi ab eo qui fortior fuerit. Astutus nō uincit̄ nisi ab eo qui astutior fuerit. Animaduertēdū ergo acumē
Ciceronis. Homines inquit fortissimi ad æqualitatē uiuendi nō fortitudine qua solet uinci inferior for/
titudo: sed eloquētia deducti sunt: ergo supra oēs uires eloquētia est: sed q̄ sit mixta sapiētiæ ut inter quos
posset excellere cū his se pateret̄ æquari: excellere uiribus: scilicet cum his se pateret̄ æquari: ita supra non
ius æquabile quid utilitatis haberet acceperat: & sua uolūtate: nō coacti uiribus corporis: sed in his iam
fecerat eloquentiæ psuasio uoluntatē. Ab iucūdissima cōsuetudine recederet & nō dixit a consuetudine
recederet: sed a iucundissima inquit. Omniū enim rerum etiam malarū apud gerentes iucundissima con
suetudo est. Quæ præsertim iam naturæ uim obtinet ꝓpter uetustatem ergo hominū natura bona est.
sed malitia p cōsuetudinē naturæ uicē ceperat obtinere. Ac prīo q̄dē sic: & nata & cætera satisfecit ꝓpo/
sitioni suæ. Supra. n. dixit: ac si uolumus eius rei q̄ uocat̄ eloquētia cōsiderare principium reperiemus id ex
honestissimis cāis natū: atq; optimis rationibus profectū. Ita & hic. Ac prīo q̄dē sic & nata & oppressa lō
gius eloquētia uidet̄. Et itē postea maximis in rebus pacis & belli. Ostēdit diu eloquētiā profuisse: uerū
quod ait maximis in rebus: ut supra. Cognouit q̄ materies: & quāta ad maximas res opportunitas in ani
mis inesset horum siqs eam posset elicere ergo maxime res pax atq; bellū: Cū sūmis hominū utilitatibus
cū illa. s. utilitate: q̄ cū honesto est. Postq̄ uero & cætera. Omne pfectū bonū. i. quo natura humana s res
nullo adiuncto incōmodo munerata est duob⁹ ad plenū cōstat. Re ipā: & specie atq; imagine sui utputa
mel hēt rē dulcedinē habet spēm. i. colorē atq; aspectū quo q̄si facile ita ut ē dulce credat̄. Ita uir fortis ha/
bet rem. Virtutē. s. hēt speciem. i. pulchritudinē corpis. Indistorta. n. mēbra nec quæ iuxta nām sui appe/

noluisset sine ui descēdere: ut inter quos posset excel/
lere cū is se pateretur æquari: & sua uoluntate a iucū/
dissima consuetudine recederet: quæ præsertim iam
naturæ uim obtineret pp uetustatē. Ac primo q̄dem
sic & nata & progressa longius eloquētia uidet̄: & itē
postea maximis in rebus pacis & belli cū summis ho
minum utilitatibus esse uersata. Postquā uero com
moditas quædam parua uirtutis imitatrix sine ratio/
ne officii dicendi copiam secuta est: tum ingenio freta
malitia peruertere urbes & uitas hominū labefacta/
re assueuit: Atq; huius quoq; exordium mali quoniā
principiū boni diximus: explicemus. Verisimillimū
mihi uidetur quodam tempore: neq; in publicis re/
bus infantes & insipientes homines solitos esse uer/
sari: nec uero ad priuatas causas magnos ac disertos
homines accidere: sed cū a summis uiris maxime res
administrarentur: arbitror alios fuisse non incallidos

tu:ıt apposita ſunt Virtus nõ põt cadere:ut Virg. Et cæteri quoſcũq; fortes & pulchros fuiſſe dixerũt. Sic ue?tis ẽt habet rem utilitatẽ texturæ hẽt ſpeciẽ gratiã.ſ.circa aſpectũ faciei. Ergo ille neſcio qs magnus uir ac ſapiens:& hi q poſtea cõſecuti. Accepta uitæ ꝓcepta tenuerũt:ut ꝑfecti eẽnt habuerũt rẽ.i.ſapientiã:habuerũt ſpeciẽ.i.eloquẽtiã. Qui hoĩes: qm̃ ex merito uirtutis digniſſima ꝓmia cõſecuti ſunt.i. magiſtratus: aut alias utilitates. Multi dũ ꝓmia ſibi paria exoptãt re ignorata ſpeciẽ ſolã ſeq cœperũt.i. ꝓterita ſapiẽtia ſolã dicẽdi copi ã conſecuti ſunt. Præmı:s itaq; ſolis inducta cõmoditas re ignorata ſpeciẽ cœpit uirtutis imitari: atq; ideo contingit ut mali mores adepti copiam dicendi circa cõmoda reip. ſola eloquentia omiſſa ſapiẽtia ſint abuſi. Cõmoditas aũt.i. parua uirtutis imitatrix. Tertia illa eſt honeſto illi ſoli cõtraria. Peruertere urbes: ac uitas hominum labefactare aſſueuit:ſit ſupta boni: ne an mali attulerit hominibus & ciuitatib⁹. his duobus.n. reſpu.conflata eſt. Veriſimilium mihi uideretur: nunc de incommodis eloquentiæ locus incipit. Queritur autem quid fieri potuerit: ut eloquentia mixta ſapientiæ. Quæ congregauit homines. Quæ perſuaſit utile:atq; honeſtum:quæ urbes cõſtituit iura docuit: quæ multũ hominibus ꝓfuit: ut eloquentia in q̃ mixta ſapientiæ cœperit obeſſe hominibus & ciuitatibus: hoc.ſ. fuit exordium malorum primum urbibus conſtitutis neceſſe eſt creuiſſe eaſdem ciuitates propria doctrina ſiue uicina multitudine:in his deinde non omnes ſapientes atq; eloquẽtes fuiſſe ſed paucos. Quãq̃ omnes hanc habendi materiem continerent. Neceſſe ergo erat ut actis cumulatiſq; ciuitatibus ſapientes homines: atq; eloquentes.r. pub.gubernarẽt ipſiuſq; tãtum curam gererẽt. Occupatis itaq; circa.r.pub.ſapiẽtibus priuatoꝝ negocia callidi hoĩes & dicaces agere:ac tractare cœperũt. Et primũ priuatarũ cõtrouerſiarũ poſtremũ fortunarũ patroni fieri cœperũt. Qui cũ ĩterdũ cõtra iuſticiã malas cãs defenderẽt ſæpe ẽt uincerent: Coacti ſunt ſapiẽtes illi.r.p.intẽti ciuib⁹ ac neceſſariis ſuis reſiſtere contra illos callidos ac diſertos qui aſſiduitate dicẽdi notiſſimi populo:atq; amiciſſimi eſſe cœperãt. Itaq; illi callidi cũ ꝯtra illos ſapientes uiros dicerẽt ſæpe pares. Interdũ ſupiores fuiſſe a populo iudicati ſũt & digni haberi cœperũt q.r.p.gubernarẽt. Quibuſq; poſtq̃ cõmiſſa.r.p.& multa incõmoda:multa naufragia cõtingerũt. Ita ergo factũ ẽ ut eloquẽtia q̃ primũ fuerat:ſed mixta ſapiẽtiæ. Poſt ſola multũ offecerit utilitatib⁹ reip.ad quũ ꝑ hos male eloquẽtes cũcta regerent̃ ſapiẽtes illi deturbati ea q̃ gerere cõſueuerãt ſcribere cœperũt. Hiq; habiti ſunt ꝑhi & per hos factũ eſt uſq; ad noſtrã memoriã reꝝ honeſtatũ memoria:atq; imitatio ꝑueniret. Veriſimillimũ mihi uidetur quodã tpe:qm̃ aĩo in ꝓteritis uerſat̃ multaſq; in mẽtẽ reuocat facies.reip.cõfirmat opinionẽ ſuã fuiſſe ſine dubio tps quo.r.p.a ſapiẽtib⁹ gubernata ſit priuatoꝝ negocia a calidiſſimis hoĩb⁹:q poſtea ꝑs ſapiẽtib⁹. ĩterdũq; meliores a multitudĩe iudicati. Cõmiſſam ſibi.r.p.peſſunde dederũt. Necnõ ad priuatas cãs magnos ac diſertos hoĩes accedere:ideo qꝛ publica fuere anteponẽda priuatis. Magnos ad ſapiam. Diſertos ad eloquẽtiã referamus. Arbitror alios fuiſſe nõ ĩcallidos hoĩes. Callidi ſunt qui dolo ac fraude exitũ uirtutis imitant̃. Cũ ſæpe a mẽdacio cõtra uerũ ſtare hoĩes conſueſcerẽt. Multo melius res ipſas noĩauit q̃ ſi has in negociis poſitas noĩaſſet:utputa quũ ſa pe mẽdacii rõne ꝯtra uerã cãꝫ ſtare cõſueſcerẽt. Itaq; quũ in dicẽdo:in dicẽdo inqt:ergo iã omiſſa ẽ ſapia ſi de ſola dicẽdi copia iudiciũ eſt. Nõnũq̃ ẽt ſupior uiſus eſſet. Oſtẽdit uerũ iudiciũ nõ fuiſſe:ubi uincere aliqs uidet̃ potius q̃ ꝓbat̃:fiebat:ut & multitudinis ſuo iudicio dignus q.r.p.gerere uideret̃. Multitudinis inquit iudicio iam in multitudine uarietas ipſa uilis eſt. Quod aũt ait ſuo iudicio hoc quoq; irritũ ẽ. Qui.ſuã aũt de ſe põt aut debet habere iudicium Ad poſtremũ dignus uideret̃:ut ſupra. Itaq; cũ in dicẽdo ſæpe par nõnũq̃ ẽt ſupior uiſus eſſet. Hic nimirũ nõ iniuria:in metaphora ꝑmãſit gubernaculũ naufragia utrũq; nauis: negat.n. cuidã debere mirũ uideri remp. peſſundatã:cũ ad eius regimẽ uenerint hoĩes temerarii:atq; audaces. Hoc aũt ĩtereſt ĩter audacẽ & temerariũ. Audax põt ĩterdũ & ꝓ bono accipi. Temerarius nõ niſi malus. Audacia ergo eſt duplex: nã & ille q in ꝓſperis rebus temere aliqd aggredit̃:audax eſt ille q ꝓuiſis rõnibus fortiter aliqd ĩcipit audax eſt. Quoniã ergo audacia duplicẽ fontẽ habet. Hic ꝓmiſit temerariũ ut ĩtelligeremus audacẽ. Temeritas.n.& incõſideratia cauſæ ſunt harũ euẽtus audacia. Quibus rebus tãtũ odii:atq; inuidiæ ſuſcepit eloquẽtia. Oĩs cã habet euẽtũ ſuũ. Oĩſq; euentus cãm.utputa ignis cũ in lignũ imiſſus fuerit.i.lignũ incendat̃ neceſſe eſt:hic ignis ĩ lignũ miſſus cã. Cauſæ uero euẽtus ĩcẽdiũ:ita ergo eloquẽtia primo odiũ cõtraxit. Iam ex odio id eſt ex cauſa

homines: q ad paruas cõtrouerſias priuatoꝝ accederẽt. Quib⁹ ĩ cõtrouerſiis cũ ſæpe a mẽdacio cõtra uerũ ſtare hoĩes cõſueſcerẽt: dicendi aſſiduitas aluit audaciã: ut neceſſario ſupiores illi ꝓp iniurias ciuiũ reſiſtere audacibus.& opitulari ſuis quiſq; neceſſariis cogerent̃. Itaq; cũ in dicẽdo ſæpe par:nõnunq̃ uero ſuperior uiſus eſſet is q omiſſo ſtudio ſapiẽtiæ nihil ſæpe ꝓter eloquẽtiã cõparaſſet: fiebat ut & multitudinis: & ſuo iudicio dignus q.r.p. gereret:uideretur. Hinc nimirũ nec iniuria:cũ ad gubernacula.r.p. temerarii: atqꝫ audaces hoĩes acceſſerãt maxĩa ac miſerrimã naufragia fiebãt. Quib⁹ reb⁹ tãtũ odii: atqꝫ inuidiæ ſuſcepit eloquẽtia: ut hoĩes ĩgenioſi q̃ſi ex aliq̃ turbida tẽpeſtate ĩ portũ:ſic ex ſeditioſa & tumultuoſa uita ſe in ſtudiũ aliquod traderẽt qetum. Quare mihi uidetur poſtea cætera ſtudia recta: atqꝫ honeſta ꝑ ociũ cõcelebrata ab optimis enituiſſe. Hoc uero a pleriſqꝫ eorũ deſertum obſoluiſſe eo tꝑe quo multo uehemẽtius

est ex causa necesse est aliqs cōsequat̃ euētus. Ergo īuidia cōsecuta est. Plerūq. n. ex odio inuidia nascit̃. Plerūq. īquā. Nā & aliū pōt hr̄e euentū: si. n. hostē oderis: nō īuides: sed inimicus est. Si seruum oderis nō inuides: sed irasceris. Nō ergo sp odii est euentus īuidia: Sunt. n. causæ q̄ īterdū nō necessarios euentus hn̄t: ut si pugno pcutias & occidas. Sūt itē cāæ q̄ necessarios hn̄t euentus ut ignis missus ī stipulā facit īcēdiū necesse ē. Quib⁹ ī rebus tm̄ odii: atq; īuidiæ: suscepit eloquētia: postq̄ inqt resp. ab īsipiētibus: & dicacib⁹ cœpit aministrari. Sapiētes illi eloquētiā odisse cœperūt: & omisso studio. r. p. priuati: atq; ociose ea q̄ gerere

erat retinēdū: & studiosius adaugēdū. Nā quo īdignius rem honestissimā & rectissimā uiolabat stultoꝝ & īproboꝝ temeritas & audacia sūmo cū reip. detrimēto eo studiosius & illis resistēdum fuit & reip. cōsulēdū. Q d' nostrū illum nō fugit Catonē: neq; Læliū: neq; hoꝝ: ut uere dicā discipulū Aphricanū: neq; graccos aphricani nepotes qbus in hoībus erat sūma uirt⁹: & sūma uirtute amplificata auctoritas: & q̄ his reb⁹ ornamēto: & reip. p̄sidio esset eloquētia. Quare meo q- dē aio nihilomin⁹ studēdu; est eloquētiæ: & si ea qdā priuatim & publice puerse abutunt̃ sed eo qdē uehemētius ne mali magno cu; detrimēto bonoꝝ & cōi oīum pniᵗie plurimu; possint: cum p̄sertim hoc unū sit qd' ad oēs res & priuatas et publicas maxīe ptineat: hoc tuta: hoc hōesta: hoc illustris: hoc eodē uita iucūda fiat Nā hīc pluria cōmoda ueniūt ad rēp. si moderatrix oīum p̄sto est sapiētia reꝝ. Hinc ad ipsos qui adepti sūt eā. laus honor. dignitas cōfluit. Hic amicis quoq; eoꝝ certissimū ac tutissimū præsidiū cōparat̃.

in rep. nō licebat lr̄is scriptisq; exercere cœperunt. Atq; iō factū est: ut usq; ad nostra; memoriā recti: atq; honesti memoria peruniret: ut hoīes ingeniosissimi. Īgeniū est uis quedā naturaliter aīs īsita suis uiribus p̄ualens. Ingenio itaq; & sapiā est & eloquētia ut in his est quos ingeniosissimos uocauit. Et īgenio est sola eloquētia ut supra tū ingenio freta malitia. Quare mihi uīt. Absolute hoc uerbo. i. status ille quo in rep. sapiētes atq; eloquētes hoīes uersabant̃ omissus est: atq; obliuionē redactus illo in p̄nti tp̄e quo reipu. piculi maxīe fuerat succurrēdū: & hoc quasi p impugnationē pnūciandū. Quod uero ait a plerisq; recte dicit. Nō enī oēs sapiētes a rep. recesserūt. Nā atheniēsibus Solon legē scripsit: & qa nota multos in repu. corruptissimos in exiliū ultro pfectus ē: hisdē atheniēsib⁹ leges dracōn duorūq; hoīum legibus utūtur. Ligurgus lacædemoniis ēt leges scripsit: nō ergo oēs sapientes a repu. recesserūt: sed qa plerīq; recesserant: pauci reliq facile: aut cesserūt: aut oppressi sūt: nā quo īdignus rē honestissimā. Qñ aliqd faciēdu; p̄suademus ab honesto ab utili a possibili p̄suademus. Interdu; & necessariū punimus. Hisdē p̄ceptis ēt illā rem q̄ nō sit facta rephēdimus: ut hic Ci. cū quærit̃ sapiētes a repub. necesse siqdem ut id nō facerēt suberat honestas. nam quo indignius rē honestissimā: & rectissimam uiolabat suberat utilitas sūmo cū repu. detrimēto: utiq; reipu. piculū submouere utili est. Suberat possibilitas stultoꝝ inqt & improboꝝ temeritas & audacia. Facile. n. stulti ac temerarii supant̃. Eo studi. & il. hic quoq; honestū atq; utile seruauit honestū est. n. improbis resistere. Vtile reip. in cāis hr̄e defensam. Q d' nostrū il. nostrū. i. romanū: nam reprehēsio illa supior sapientū: atq; eloquentiū de græcoꝝ principibus facta est. Quod hi desertis: ac dicacibus hoībus facile reipu. cesserint. nūc uero ueniat ad romanos quos ostēdit ita sapiētes: atq; eloquētes fuisse: ut nūquā rempu. deseruerint: neq; quicquā illis tm̄ desertis cōcessisse. Quod quū facit: præponit græcis romanos seq; p Romanos. Verū exempla quū p̄ferimus nō unū aliquod sed quā multa possumus. Cū decore tamē p̄ferre debemus: ut nūc Cic. cōmemorat Cato: statim alios subiicit simul qd' in romanoꝝ laude unius hoīs: q̄uis egregiū nō sufficit exēplū. Quibus in hoībus erat sūma uirtus: & sūma uirtute amplificata auctoritas & quā his rebus ornamēto: & reip. præsidio esset eloquētia. Virtutem in artibus semp sapiētia accipiamus. Verū sapiēs: & eloquens hr̄e debet illam: q̄ totā efficit auctoritatem. Itaq; si accedat sapientia amplificat̃ auctoritas: si his duobus accesserit eloquētia: erit qui hæc potuerit habere p̄fectus: ut hic maioribus nostris Catoni: Lælio: atq; aliis tradidit sapiētiam: auctoritatem eloquētiam. Qua me. q. a. meminimus in hac præfactione quatuor thesis esse: principalem illam iungendā esse eloquētiæ sapientiā. Secūdam illam nō multū prodesse reipub. solam sapientiā tamē prodesse. Tertiam illā nūq̄ oīno eloquentiā solam prodesse reipu. nimiū obesse plerūq. Postea de origine eloquētiæ disseruit: & quæ eius circa actus natura fuerit disputauit. Ostēditq; primo eloquētiam p̄fuisse: sed quādiu fuerit mixta sapiētiæ. Post eādē eloquētiā repudiata sapiētia maxima naufragia intulisse reip. Magnūq; exinde odium: atq; inuidiam cōtraxisse. Neqs ergo existimet, eloquētiam semper esse fugiēdam: quippe multa incōmoda p hanc cōtigisse monstrauit. Necessario hæc quarta thesis est studendū eloquētiæ: sed quæ mixta sit sapientiæ: & est hic quasi exhortatio. in exhortatione uero deliberationis præcepta seruantur. Tractatur utilitas. Tractatur honestas. tractat̃ possibile. Vtilitas porro duobus generibus cōpræhenditur: si mala repellamus: si prospera cōsequamur: ergo hic tractat utilitatem ab utroq; & primo ut mala repellantur: sed eo uehementius inquit studendū est eloquētiæ: ne mali magno cū detrimēto bonorum: & cōi oīum pernicie plurimū prosint. Deinde quo bona cōsequātur. Cū præsertim inqt hoc sit unū qd' ad oēs res: & publicas & priuatas: maxīe ptineat. Postremo ēt ad solā priuatā utilitatē descēdit & ibi utile: atq; honestū ipsis noībus signat. Hoc tuta inqt: qd utile ē hæc hōesta hæc illustris: qd ex utili atq;

Ac mihi quidem uidentur hoies cũ multis rebus humiliores & ĩfirmiores sint: hac re maxime bestiis præstare qđ eloq possunt. Quare præclarũ mihi quiddã uidet̃ adeptus is qui quare hoies bestiis pͥstent: ea re hoib⁹ ipsis antecellat: hoc si forte nõ natura mõ: neq̧ exercitatione cõficiat̃: uerũ etiã artificio quodã cõparatur: nõ alienũ est uidere qd dicãt hi: qui quædã eius artis præcepta nobis reliquerũt. Sed anteq̃ de præceptis oratoriis dicamus: uidet̃ dicẽdũ de genere ipsi⁹ artis: de officio: de fine: de materia: de partibus. Nam his reb⁹ cognitis facilius & expeditius uniuscuiusq̧ animus ipsam rõnẽ ac uiã artis cõsiderare poterit.

¶ De genere artis.

Ciuilis quædã rõ est: q̃ multis & magnis ex rebus cõstat. Eius q̃dã magna & ampla ps ẽ artificiosa eloquẽtia: quã rhetoricã uocãt.

honesto est: hæc eadẽ inqt uita iucũda fiet. Magna exhortatio: si qdem inter studia utilitatis atq̧ honestatis circa eloquẽtiam cõparandã: quæ qdem studia multũ habẽt laboris. Et iam uitã una futurã dicit esse iucũdam. Supest ergo possibile ut ostendat eloquẽtiã posse cõsequi si inqt nõ eloquẽtiã solũ natura: neq̧ exercitatione: sed etiã arte cõstat: qm̃ arte discere in nostra ptãte est. possumus inqt eloquẽtiam ꝯsequi. In hac exercitatione est etiã auxesis: auget. n. laudes eloquẽtiæ. Auxesis porro duobus modis fit: rõne: & comparatione: auxit eloquẽtiam rõne: ubi ait p hãc & publicas & priuatas res administrari posse: per hãc uitã tutam honestã: illustrem: mũdã: futurã. per hãc unãquẽq̧ reipu. sibi atq̧ amicis ꝓdesse posse. Auget uero eloquentiã cõparatione: cũ ait eloqutione sola fieri: ut beluis oĩbus antecellamus: cũ sint alia inferiores beluis: scimus præclarumq̧ esse si ꝓpter qđ beluis pͥstas: hoc etiã ipsis hoĩbus antecelles. Qđ poterit fieri si eloquẽs fueris. Nũc qm̃ exhortationis atq̧ auxesis pͨcepta monstramus ad interpretationẽ in his positæ orationis redeamus: quare meo qdem aio: nihilominus eloquẽtiæ studẽdũ est. Quarta illa thesis studẽdũ est eloquẽtiæ: sed quæ sit mixta sapiẽtiæ. Et iucũde meo inqt animo ne qd sibi usurpasse uideat̃: nõ dixit eloquẽtiæ studendũ censeo: sed qđ ait nihilominus. i. q̃q̃ multa incõmoda attulerit reipu. tamẽ eloquẽtiæ studẽdum est sed ut ei sapiẽtiam cõiungamus. Et si ea qdem priuatim & publice ꝑuerse abutuntur magna exhortatio: cũ ait quidam: ut si amici sunt: facile opprimi posse uideant̃. Priuatim & pu. respublica. n. his duobus constat: hoĩbus: & ciuitatibus: peruerse abutũtur. obest. n. reipu. qđ prodesse debeat magno cũ detrimẽto & cõi oĩum ꝑnitie: & hic optime exhortat̃. Neq̧s. n. diceret qd mea si boni piclitant̃: recte addidit: & cõi oĩum ꝑnicie ergo studẽdum est eloquẽtiæ opprimant̃. nã hinc ad rẽpu. maxima cõmoda ueniũt. Si moderatrix oĩum præsto est sapiẽtia. Bene ꝑsuadet sapiẽtiã iungẽdã esse eloquẽtiæ siqdẽ rex̧ oĩum moderatrix est. Ergo multa inqt ad rẽpu. cõmoda ueniũt ex eloquẽtia ul' sapiã. Sed qa multi ꝓprius magis utilitatib⁹ uolũt eẽ cõsultũ: recte subdidit. Hinc ad ipsos qui eã adepti sunt facilius: honor: dignitas cõfluit. Quæ oĩa & utilia sunt: & honesta. Hinc amicis quoq̧ eox̧ certissimũ & tutissimũ præsidiũ cõparatur. Ostẽdit hæc quæ agat orator. Sapiẽs. n. cũ eloquẽtia negocia suscepta nõ deserit: & inde fit ut cõmodis amicox̧ deesse non possit ut ipse Ci. in uerrinis: & q omne reliquũ tps qđ mihi ab amicox̧ negociis datur ĩ his studiis laboribusq̧ cõsumã. Ac mihi qdẽ uident̃: diximus supra Auxesim in rõne & cõparatione fieri. Hic cõparatio est hoĩum & beluax̧ & Inter se hoĩum. Hoc si forte nõ natura modo: neq̧ exercitatione ꝯficit̃: uerũ etiã artificio cõparatur: ut supra diximus. Possibile hic tractatur. i. posse ab hoĩbus per artẽ eloquẽtiam cõprachẽdi. Necessario ergo priusq̃ eloquẽtiæ præcepta traderet exhortatus ẽ ab honesto: ab utili: a possibili & debere ab hoĩbus: & posse eloquẽtiam cõprachendi. Sed anteq̃ de præceptis oratoriis dicamus: uidet̃ dicendum de genere ipsius artis. Omnis ars duplex est. i. duplicẽ faciẽ habet ſm præceptũ sniamq̧ Varronis: qui ait esse artẽ extrinsecus unam: aliam intrinsecus. Ars extrinsecus talis est: quæ nobis sciẽtiam solam tradit. Intrinsecus: quæ ita sciẽtiam dat: ut illud ipsum: q sciẽtiam: qbus rõnibus faciemus ostendat. Ita illa ad scientiã solam proficit: hæc ad sciẽtiam: quæ in hac actu sit: utputa si dicã. Grãmatica ars est gnara partiũ orõnis: gnara syllabarum: gnara litterax̧. Per hãc discimus oĩa uitia uitare: hæc cũ dico. Cũq̧ p hãc uitari uitia dico: non tñ cũ uitẽtur orñdo. Artẽ illã extrinsecus doceo: per quã sola sciẽtia discit̃. Si aũt dicã quæ sunt ptes orõnis: quæ syllabæ: q̃ litteræ: qbusq̧ modis oĩa illa cõstent quo pacto uitia uitent̃: tunc erit illa ars cui est nomẽ intrinsecus: nõ quæ ad sciam nostram tm̃ proficit: sed quæ in actu fit: ergo & ars rhetorica duplex ẽ: nam est extrinsecus & intrinsecus. Intrinsecus aũt illa est quæ nobis ad actus pͨcepta artis insinuat. Extrĩsecus porro q̃ nobis qd sit rhetorica demõstrat: quã cum demonstrauerit scimus tm̃: sed exercere nõ possumus. Hanc itaq̧ artem extrinsecus q̃ solam sciam parit quinq̧ rebus Tul. ostẽdit. Genere artis: officio fine materia partibus. Ipse aũt ostẽdit se de ea arte q̃ est extrinsecus esse dicturũ. Intrinsecus uero artẽ quæ nobis ad actus præcepta dat. Interim differre ait. n. Sed anteq̃ de pͨceptis oratoris dicamus dicendũ uidetur de genere ipsius artis: qm̃ primo artis genere satisfaciendũ est q̃le genus rhetoricæ artis sit explicemus.

Ciuilis quædã ratio ut supra ꝓmisimus de genere artis rhetoricæ nobis dicẽdũ est. Genus hoc ipsum qđ sonat genus uox est: hæc uox generis triplicẽ significantiã habet. est genus. i. patria parentes origo sanguis. Quõ est illud unde genus ducis. est item genus sub quo multa similia ex eodẽ descẽdentia continent ut aĩal genus. etiã hoc modo piscis equus aĩalia: sed hox̧ oĩum

genus anim al. Est tertiũ illud genus: quo cuiuslibet rei qualitas indicatur: si dicas cuius generis uestis cuius generis factura. In hoc genere artẽ rhetoricã ponit. i. qualis uel quãta sit demõstrat: & recte si quidem ats genus est: illud sub quo genere attis ats grãmatica: ars dyalectica: ars rhetotica. Sed oẽs iste artes ĩ genere qualitatis sunt ponẽdæ: quo quales: uel quãtæ sint demonstrẽtur: ergo & rhetoricã in genere qualitatis ponit: quo qualis: uel quãta sint demonstrẽtut. Deĩde debet attẽdere ubi sit ars rhetorica: an sola sit si par: si æqualis: maior: minot ne sit. Atq̧ ideo: qa hæc diligẽter inspexit rhetoticã ciuilis cuiusdam rõnis

Nãq̧ neq̧ cũ his sentimus q ciuilem sciam eloquentiam nõ putãt indigere: & ab his qui eã putãt oẽm rhetoris ui & artificio contineri magnopere dissentimus. Quare hanc oratoriã facultatẽ in eo genere ponemus: ut eam ciuilis scientiæ partem esse dicamus.

Officiũ aũt eius facultatis esse uidet̃ dicere apposite ad p̃suasionẽ finis p̃suadere dictionẽ. Inter officiũ & finẽ hoc interest: qd' in officio qd fieri: i fine qd officio cõueniat cõsiderat̃: ut medici officiũ dicimus eẽ curare ad sanandũ apposite finẽ curatiõe sanare. Itẽ oratoris qd officiũ: & qd finẽ eẽ dicamus intelligimus: cũ id qd facere debet officiũ esse dicimus; illud cuius cã facere debet finẽ appellamus.

partẽ dicit esse maiorẽ. et qa ad genus artis rhetoricæ descẽdimus: quæ sit: uel ubi sit attendamus. Omnis p̃fia quicquid agit ciuilis ratio dicitur: hæc ciuilis ratio duplex est. una quæ res certas solẽni cursu: & sine ullo tumultu agit: & altera quæ ĩ lite ac disceptatione uersatut: ut hoc modo quiequid agit duob⁹ modis agit factis & dictis: ita ciuilis est ratio: una in factis & dictis sed quæ facta & dicta in actu atq̧ ope cõstitutæ sunt. Alia in factis & dictis: sed quæ facta & dicta in iudicio: uel quæstione uersant̃: ita una illa ratio in actu est: atq̧ ope: hanc uero alterã ciuilẽ rationẽ: quæ in q̃õne uersat̃ sciam nominauit. hic enim docetur qd iustũ: qd utile: qd honestũ: hæc rursus ciuilis ratio. i. sciẽtia in duob⁹ est: in rhetotica. i. attificiosa eloquẽtia & sapiẽtia. i. rerum cõceptione ex natura ueniẽte. Sed qa oratot plus per eloquẽtiam gerit: iccirco rhetoricã ciuilis rõnis partẽ esse diximus. Sed qa duplex est cuiusdam orõnis pats. nam & sibi & sapiẽtiæ ut genus exprimat rhetoricã partẽ magnã: amplãq̧ esse cõfirmat. Ciuilis quædã ratio: q̃ multis & magnis ex rebus cõstat. eius quædã magna & ampla p̃s est attificiosa eloquẽtia: cũ dicit. Quædã ratio est: ostẽdit duplicẽ esse: unã quæ in ope cõstituta est: altera quæ in q̃õnibus. Quã rõnẽ ciuilẽ: in q̃ rhetoricã ponit: ut supra diximus sciam debemus intelligere: & qd' ait multis & magnis ex reb⁹ cõstãt. Notũ est. n. q̃ crebris: & de q̃ magnis rebus iudicia: uel q̃ões hẽant. Parũ erga ergo fuerat dixisse multis ex reb⁹: nisi addidisset: & magnis. eius quædã magna & ampla pars est artificiosa eloquẽtia cũ ait. Quædã p̃s: ostẽdit eloquẽtiã & sciam ex duplici cõstare. i. ex sapiẽtia & artificiosa eloquẽtia: sed eloquẽtiã partẽ esse maiorem: & magna inq̃t & ampla p̃s. Magnũ est q̧ in cumulũ sui: & magnirudine crescit. Amplũ q̧ late patet: & p̃ multa diffundit̃: ita ut supra q̃ mulris & magnis. Magnũ ita ubi: ut hic posuit: multũ uero ad amplitudinẽ referamus. Magna & ampla p̃s inq̃t artificiosa eloquẽtia: nõ eloquẽtia solũ: sed artificiosa eloquẽtia: q̃ rhetotica uocat̃. Nã neq̧ cũ his sentimus: q ciuilẽ sciã eloquẽtia nõ putãt indigere. Diximus supra partẽ illã ciuilis q̃ in iudiciis uersat̃ sciã uocari. hãcq̧ ex duplici cõstare: sapiẽtia. s. & artificiosa eloquẽtia: q̃re nũc se ab illis dissentire dicit q hoꝝ altero ciuilẽ sciã ꝯstare dicũt. nã neq̧ inq̃t cũ his sentimus: q ciuilem sciã eloquẽtia nõ putãt indigere. Multi inq̃t dicũt ciuilẽ sciã sine eloquẽtia stare nõ posse. Cũcta. n. p̃ nãm. i. p̃ sapiam facile posse cognosci. Multi aũt dicũt ciuilẽ sciã sola eloquẽtia cõstare posse: illudq̧ eẽ iustũ: uel iniustũ: q̧ eloquẽtia potuerit p̃suadere. Sed ego inq̃t ab utrisq̧ dissentio. nã ciuilis scia & ex sapia cõstat: qua cũcta sentimus: & ex eloquẽtia: qua id qd' sentire possumus explicamus. Sed qa eloquẽtia posita in repub. facilius qd' fuerit aggressa. Persuadet iccirco eam in ciuili sciẽtia partẽ dixit esse maiorẽ: & ab his qui eam putãt oẽm rhetoris ui & artificio cõtineri. Si ergo oĩs ciuilis sciẽtia sola thetorica nõ põt cõtineri. Rhetorica ciuilis sciẽtiæ est. Quod aũt ait rhetoris ui & artificio tale est ac si dicatut. Grãmatica est gnara litterarũ. Per hanc enim discimus oĩa uitia uirtute: nõ dico tamẽ quomõ uitentut. Artẽ illã extrinsecus doceo: per quã solũ uitentur: sed nõ quõ. Si autem dicam: quæ sint partes orationis: quæ syllabæ: q̃ litteræ: quibus caracteribus constent: quo pacto uitia uitẽtur: tunc erit illa ats: cui est nomẽ intrinsecus: nõ quæ ad sciẽtiam nostrã tm̃ proficit: sed quæ ad actus sit: ergo & ars rhetorica duplex est. Nã est extrinsecus & intrinsecus. Intrinsecus aũt illa est quæ nobis ad actus p̃cepta artis insinuat: Extrĩsecus porro: q̃ nobis qd sit rhetorica demonstrat: quã cum demonstrauerit scimus tm̃: sed exercere non possumus: hæc itaq̧ res quæ solam scientiã parit ui & artificio cõtinetut. Artificium est quo ad aliquid citius faciendũ p̃ præcepta formamur. Nam id ex qd' artificio conficit̃ uis est. Ergo hic rhetotis. M. inquit ostenditq̧ unde uix illa descendit & artificio cõtineri: quare hãc oratoriam facultatem in eo genere ponimus: ut eam ciuilis sciẽtiæ partẽ esse dicamus officiũ. Artificiosam eloquẽtiã facultatẽ oratoriã uocauit. Artẽ. n. uniuscuiusq̧ rei facultatẽ cõsequimur. Et hæc eadẽ uis est: quæ ut supra diximus ex arte colligitur.

Officium eius facultatis uidetur esse apposite dicere ad persuasionem: finis persuadere dictione officium est uniuscuiusque personæ actus congruens secundum mores ciuitatis. Ergo officia pro personis diuersa sunt. Aliud enim est officium partis: aliud amici: aliud ut ad tem

redeamus artis oratoris. Officia uero omnia ad finem spectant: finis quoq; ad officia refertur. Nam neq; officium recte definiri potest sine admixtione finis: neq; finis sine officii cõiunctione: & hoc in omnibus personis ac rebus: ut hic Cice. in definiendo oratoris officio finẽ nectit officio. Ait. n. Officiũ autẽ eius facultatis uidetur esse apposite dicere. At persuasionẽ ergo officium oratoris est dicere: sed apposite ad persuasionẽ: ubi iam finis admixtio est. i. persuasionis. Nam solum dicere nõ bene officium definiunt oratoris. Potest enĩ esse multorũ: nam & poetæ & philosophi dicũt. Itaq; oratoris officiũ plenissime finis admixtione declarauit. Deinde finem oratoris officii ait esse persuadere. Sed nõ satis plene finem oratoris ostenderat: si solũ persuadere potuisset.

Nam persuadetur tabulis: tormentis: testibus: multisq; aliis rebus: ergo ut finẽ proprium declararet fini adiũxit officium. Ait enim finis est oratoris officii persuadere dictione. Dictione inquit quod est oratoris officium ita inquit: & medici officiũ est curare: sed quia multi: & incantatione & ligaturis curãt. Curare inquit: sed apposite ad sanandũ: ergo ut euidentius officiũ medici demonstraret: finem quoq; iũxit officio: idest curationi sanitatem. Deinde finis est medicinalis officii inqt sanare: sed qa multi item sanant addidit sanare curatione: ita ergo semper officium & finis sine altero exprimi nõ possunt. Hanc tamen distantiam dicit esse inter officium & finem: ut in officio quid agendũ sit in fine: quid complendum sit cõsiderare debeamus: hic Marcomãnus errauit qui dixit finem oratoris officii nõ esse persuadere: nec finem medicinalis officii sanare: etenim sæpe nõ persuadere oratorem & medicum nõ sanare contigit: ideo addidit. Quatenus rerum conditio personarumq; patiatur: sed non intellexit Ciceronẽ qui finẽ in rebus ipsis posuit. Nam in euentu. i. qui finẽ in officio constituit & in his ipsis rebus: quæ dum in officio sunt: ad finem tendunt. Quare & oratoris officii finem esse completũ: si appositæ ad persuasionem dicat: & medicinalis officii finem esse cõpletum: si quicquid ad sanitatem spectare uidetur adhibuerit. Marcomãnus: itaq; finem non in rebus sed in euentu collocauit.

MAteriam artis eam dicimus: in qua oĩs ars: & ea facultas: q̃ conficitur ex arte uersatur: ut si medicinæ materiã dicimus morbos ac uulnera: quod in his oĩs medicina uersetur. Itẽ qbus in rebus uersat̃ ars: & facultas oratoria: eas res materiã artis rhetoricæ noĩamus. His autẽ res alii plures alii pauciores existimauerũt. Nã Gorgias leontin⁹ antiqssimus fere rhetor: oĩbus de rebus oratorẽ optime posse dicere existimauit. Hic ĩfinitã: & ĩmensam huic artificio materiã subiicere uidetur. Aristoteles aũt qui huic arti plurima adiumẽta atq; ornamẽta subministrauit: tribus in generibus rerũ uersari rhetoris officiũ putauit: demõstratiuo: deliberatiuo: & iudiciali. Demõstratiuũ est qd' tribuit' in alicuius certæ psonæ laudẽ: uel uitupationem. Deliberatiuũ qd' positũ in disceptatiõe alicuius: & cõsultatiõe ciuili hẽt in se sen

MAteriam artis eam dicimus. Res interdum specialiter definimus quum quid sit ab eisdem ipsis incipiamus demonstrare ut pauloante definiuit genus officiũ finem in arte. s. rhetorica interdum quo clarius definiamus a genere incipimus eius rei: quã definimus: sed a genere quod sibi uicinum sit nõ ualde remotum: ut nunc Cice. cum materiã artis rhetoricæ demonstraturus sit nõ a materiæ definitione cœpit sed a materia artis: primũ autem genus est materia. Materia porro in duas species diuiditur: est autẽ materia artis: & nõ in artis: rursus materia artis diuiditur in artes plurimas: grãmaticam: dialecticã: rhetoricam alias multas: ergo a materia artis quæ medio. supra incipit ut definiat materiã artis rhetoricæ. Materiã inquit artis: ut genus esse nõ addidit rhetoricæ. Verũ quod ait eam dicimus. Ostendit artis omnem materiam in duobus esse. i. in eo ubi facit aliquid & in eo unde facit; utputa fabri materia est in eo ubi facit. i. ferrum quod tundit. est item fabri materia in eo unde facit. i. malleus de quo tundit. Ita & medici materia est ubi facit morbus ac uulnera. Item unde facit instrumẽta quibus curat. Sic & materia rhetoricæ artis põt in eo esse ubi facit. i. in deliberatione: demonstratione: iudiciali. Potest & in eo esse unde facit. i. in argumẽtis quæstionibus & in reliqs materiæ necessariis. Verũ Cicero generaliter materiã artis illam dicit in qua oĩs ars & facultas ueniens ex arte uersatur. i. ubi fit nõ unde fit: ut medici materia sit morbus ac uulnera. Fabri ferrũ quod tundit. Rursus rhetoricæ artis materia sit deliberatio: demonstratio: iudiciale: nõ argumenta & illa omnia qbus materia rhetoricæ artis impletur. Verũ quod ait in qua oĩs ars & ea facultas quæ conficitur ex arte uersatur. Cũ accipimus alicuius rei artem: necesse est nos aliquid ex ea consequi. Quare id quod ex arte cõficitur ut supra docuimus facultas dicitur. Cuncta enim per artem facilius transiguntur. Has autem res alii plures: alii pauciores: eas res scilicet in qbus materia artis rhetoricæ consistit: sunt aũt ut Aristoteli & Cice. placet: tres. i. triplex materia demonstratiua: deliberatiua: iudicialis. Itaq; quãtum ad materiam rhetoricæ artis expectat hoc plenum est. Iam quicquid plus est a pleno plus est intelligere. Quicqd minus a pleno minus intelligitur. Verũ qd' plus ẽ dupliciter plus est: aut in eo ubi modus est: aut in ĩfinito: & ideo addidit pter illud qd' dixit alii plures existimauerũt. Nã Gorgias inqt leontinus antiqssimus fere rhetor: oĩbus de reb⁹ oratorẽ optime posse dicere existimauit. Hic infinitam: & ĩmẽsam huic artificio materiã subiicere uidet'. Ergo illi qui in pluribus

rhetoricam materiã constituunt:exortationem & cõsolationem in rerum generibus ponũt.i.in materia rhetoricæ. Sed qa orator in ciuili ratione uersatur cõsolario porro priuatorum est:consolari amici est potiusq̃ oratoris. Deinde qa officium oratoris est persuadere dictione exortario siue dehortatio ad materiã non pertinent oratoris. Cũ enim exhortor nihil persuadeo: sed uolẽtem aliquid ut magis uelit instigo: & cũ dehortor nolentẽ aliquid nõ tunc primũ persuadeo ut nolit:sed ut magis nolit instigo. Ergo necessario exhortationẽ & consolationẽ Tullius a materia rhetoricæ artis sepauit. Item illi,qui res pauciores

tentiæ dictionẽ. Iudiciale quod positũ in iudicio hẽt in se accusationẽ & defensionẽ aut petitione3 & recusationem:& quẽadmodũ nostra quidem fert opinio: oratoris ars & facultas in hac materia tripartita uersari existimanda est. Nam Hermagoras quidem nec quid dicat attendere nec quid polliceatur intelligere uidetur:qui oratoris materiã in cãm & quæstionem diuidit. Cãm esse dicat rem quæ hẽt in se cõtrouersiã ĩ dicendo positã cũ certaꝝ psonaꝝ interpositione quã nos quoq; oratori dicimus esse attributam:nã ei tres ptes:q̃s ante diximus supponimus. Iudicialem:deliberatiuã:& demonstratiuã. Quæstione3 aũt eam appellat quæ habet in se cõtrouersiam in dicendo positam sine certarũ personarũ interpositione ad hũc modum. Quid sit bonũ in uita præter honestatem:uerine sint sensus hominis:quæ sit forma mũdi: quæ sit solis magnitudo:quas quæstiões procul ab oratoris officio remotas facile oẽs intelligere existimamus:

rhetoricæ materiæ tribuũt demonstrationem tollunt. Dicunt enim in demonstratione nihil persuadere oratorem cũ re uera persuadeat:sed falso. Nam cũ aliquem uituperamus siue laudamus:ut apud omnes talis habebatur qualẽ demonstramus sine dubio persuademus. Ergo Ci. Aristotelem secutus triplice3 materiã esse dicit oratoris officii demonstratiuam deliberatiuã iudicialem. Sed has materias in publicis causis cõstituit:hisq; psonas certas tribuit. Quare has tres res diffiniuit ĩ ciuili negocio positas cũ certæ significatiõe psonæ. Demonstratio est inquit certæ personæ: aut laus: aut uitupario. Deliberatio est inquit: quæ posita in publicis causis assertionis suæ sententiã dicit. Iudicialis est inquit quæ in iudicio ciuili posita duo agit:aut accusat:aut petit contra:aut defendit:aut negat. Nam Gorgias leontinus antiquissimus fere rhetor hic oratorem dixit omnibus de rebus: optime posse dicere: qui ut uideam⁹ a pleno excedit & excessit nõ ad id quod habet modum:sed in infinitum deniq; hoc ipse Cice. ostendit hic in infinitũ inquit: & immensam huic artificio materiam subiicere uidetur: Aristoteles autem qui huic arti duo quæ oratori maxime sunt necessaria Aristoteles circa scribẽdam artem dedit. Inuentionem & elocutionẽ. adiumentum enim de inuentione uenit:ornamẽtum de elocutione. hic ergo Aristotelis sentẽtiam sequitur. Nam rhetoricam materiã triplicem constituit. Demonstratiuam. Deliberatiuam. Iudicialem. Nam hermagoras scimus Ci. materiã rhetoricæ artis triplicem cõstituere iudicialem:deliberatiuam: demonstratiuã: hocq; etiam Aristoteli placuisse. Quare superius repræhendit eos qui oratori infinitam materiam cõstituerãt: repræhendit & eos qui addiderant exhortationem: & consolationem repræhendit & eos qui subtraxerant demonstrationem. Hunc etiam hermagoram qui neq; arte scripsit confutat ac lacerat:dicitq; hunc uehemẽter errasse quod materiam oratoris in duas partes diuidat:in causam:& in quæstionem. Quorũ unum dicit esse oratoris officii:causam scilicet aliud longe ab oratore remotissimum:& nec ab ipsis philosophis diligẽter cõpræhensum.i.qõnem. nam Hermagoras quidẽ nec quid dicat attendere: nec quid polliceatur intelligere uidetur. Duobus modis repræhendit hermagoram:quod non perspexerit,rei illius uim:quæ omnino remota est ab oratoris officio.i.quæstionẽ:& ꝙ uideatur de se polliceri ea quæ oratori attribuit ad dicendũ. hoc quoq; duobus modis repræhẽdit. nam errauit inquit sine qđ omnis orator:sed quod ipse possit ad materiã rhetoricæ artis applicuit. Deinde inquit nec ipse potuit. Nam nũquã illum ex arte dixisse omnes uidemus:ergo quoniã duo diximus in Hermagora repræhẽdisse Ciceronem quod rem nõ attenderit:quod multũ de se uideatur esse pollicitus:primo cum demonstrat rem q̃ oratori attribueri nõ uidisse. Sed anteq̃ id ostendamus:quid sit causa:qd quæstio uideamus. Causam esse dicat:quæ habeat in se controuersiam in dicendo positam cũ personarũ certaru3 interpositione. Causam inquit hanc esse dicit controuersiam in dicendi contentione positam cum certis personis. Quã inquit causam nos quoq; oratori dicimus attributam. Nam huic inquit causæ tria genera supponimus. Iudiciale deliberatiuũ demonstratiuũ. Quæstionem porro hanc esse dicit. Controuersiam quidẽ in dicendo positam sed sine certis personis. Quæ scilicet rhetorica dictio uocatur. Thesis porro duplex est: theoricæ & practicæ. Theoricæ est quæ diuina cognoscit:practicæ est quæ in hominũ negociis & ciuili disceptione uersatur:ergo primo asserit hermagorã uim rei quã oratori attribuat nõ uidisse. Nã thesin oratori materiam non esse persuadet. Quæ cum duplex sit theoricẽ magis exaggerat. Nec paruis aut leuibus quæstionib⁹:sed infiintis. Veri ne sint sensus quæ sit solis magnitudo. Sed quare & practicen Thesin posuit: idest & quid sit bonũ præter honestatem. Thesin quidem Ci. materiã oratoris esse nõ dicit. Illamq; theoricen omnino remouet. Practicen autem Thesin dicit ab oratore tractari:sed ut argumenti locum tene-

at non materiæ. Ergo ita tollit oratori practicen thesin ut materia eius non sit: liceat autem ei pro argumento proferre: & quid sit bonum præter honestatem: stoici dicunt honestatem solam bonam esse. Iam multi disputant utrum & utilitas bonum sit: utrum & dignitas bonum sit? Veri ne sint sensus: ut Lucretius negat esse ueros: sensus: odoris uisus tactus saporis: auditus. Quæ sit solis magnitudo. Vtrum tantus sit quātus uidetur an maior uel multo minor. Quæ sit mūdi facies. Multi enim dicūt mūdum in modum speræ esse collectum. multi oblonga rotunditate esse formatum: multi plana facie: multi quadrata: multi in cameræ modum. Cur subter nō sit similis: ac supra caput ē mūdi facies. Quas quæstiones ꝓcul ab oratoris officio remotas facile omnes itelligere existimamus bene ait ab oratoris officio remotas. Oratoris officium enim est negocium ciuile tractare. Non tamē dixit ab oratore remotas. Potest enim orator postq̄ ꝓprio officio satisfecerit etiam philosophiæ operam dare.

Nam quibus in rebus sūma ingenia philosophorum plurimo cum labore cōsumpta intelligimus: quādo aliquid negamus aut tollimus quare id facimus: demonstrare debemus: ut nunc Cice. ab oratoris materia tollit: thesin: & probat se recte tollere: nam inquit res illas in quibus philosophi ingeniosi magno cum labore uersati sunt has oratori quasi paruas partes applicare demētiæ est. Oratori. s. qui ægre. suū quoq; īplet officiū. Qđ si magnā in his Hermagoras &c. Oñdit iā Hermagorā: qđ primū fuit uim rei illius non uidisse quā ad oratoris materiam: quasi parum aliquid applicauerat. Nunc illud aliud tractat ne quid pollicatur intelligere uidetur. Et ostendit primo non recte eum fecisse: si ex eo quod ipse posset in cæteros præcepta cōstituerit. Qđ si inquit magnam in his hermagoras habuisse facultatem uideretur fretus sua scientia falsum statuisse de oratoris officio. deinde illum nihil potuisse confirmat. Simulq; illi & rhetoricam & philosophiā tollit. Practicæ enim rhetoricæ est theoricæ philosophiæ. Nunc uero inquit ea uis est in homine: ut ei multo rhetoricam citius quis ademerit: q̄ philosophiam cōcesserit. Quod si magnā in his rebus Hermagoras habuisset facultatem studio & disciplina cōpatam. Ostendit quibus rebus facultatem totius sciētiæ consequamur: studio inquit & disciplina. Studium est animi cōsensus ad aliqd. Disciplina est præceptū quibus acceptis id qđ desideramus implemus: itaq; studium in nobis est præceptum extra nos: sed ad nos neq; eo quod ars eius q̄ edidit mihi mēdosissime scripta uideatur ea uis est inquit in hermagora ut eius citius qs adimat rhetoricam philosophiā concedat. Sed non inquit ideo hoc dixi quo mihi ars eius q̄ edidit mendosissime scripta uideatur. Iam cum ait nō mendosissime nō negat mendose. Et quoniam dixit esse aliqd in eius artibus quod sit probandum quippe quæ nō mendosissime scripta sunt ait eum multa ex antiqs artibus collegisse: ut si qđ forte probabile alienum sit. Deinde q̄ austæ ibi hermagoræ dat & diligentiam: ubi sibi alienis multa conquint. Alioquin ubi propria eius inuenta perscribit: nihil illi horum dat quinimo multa tollit cū ait. Et nō nihil ipse quoq; noui potuisse uerū oratori minimū est de arte loq: qđ fecit multo maxime ex arte dicere: qđ eū minime potuisse facere oēs uidemus. Orator duo hēre debet: ut artē tradat dicēdi: ut ipse ex arte dicat: sed officiū eius ex hoc uerū ē: ut ex arte dicat. Illud aūt accidēs ut artē dicēdi tradat: qđ rhetoris officiū solū est. Ergo nō qdē mihi hermagoras uī mēdosissime artes scripsisse: sed oratori maximū illud est: nō ut artē tradat: qđ rhetoris ꝓpriū est: sed ut ex arte dicat qđ oratori maxīe necessariū tollit: ergo hermagoræ exercitationē ex arte dicēdi: qđ eū ingt minīe potuisse oēs uidemus. Minime ingt potuisse nec hoc illi dat: ut q̄uocūq; potuerit. Ergo si nec sapiēs fuit: nec dicēdi peritus recte: nec quo dicat attendere: nec qd polliceatur intelligere uidet. Orator. n. uir esse debet bonus: & dicēdi peritus. Deinde cōclusio. Quare cōuicta hermagoræ & refutata snia superest: ut materiā rhetoricæ illā quæ & Aristoteli placuit constituamus triplicem. s. Iudicialem. Deliberatiuam. Demonstratiuam.

Nam qbus in rebus sūma ingenia philosophorū plurimo cū labore consumpta intelligimus eas sicut aliquas paruas res oratori attribuere magna amētia uidetur. Quod si magnam in his Hermagoras habuisse facultatē studio & disciplina cōparatam: uideretur fretus sua scientia: falsum quiddā cōstituisse de oratoris officio: & nō quid ars sed qd ipse posset exposuisse. Nunc uero ea uis est in homine: ut ei multo rhetoricam citius quis ademerit: quā ei philosophiam concesserit: neq; eo quo eius ars quam edidit mihi mendosissime scripta uideatur. Nam satis i ea uidetur ex antiquis artibus ingeniose: & diligēter electas res collegisse & collocasse: & non nihil ipse noui pertulisse uerum oratori minimū est de arte loqui quod hic fecit: sed multo maximum ex arte dicere quod eum minime potuisse omnes uidemus. Quare materia quidem nobis rhetoricæ artis uideatur: quam Aristoteli uisam esse diximus.

De partitione.

Partes autem hæ sunt quas plæriq; dixerunt Inuentio. Dispositio. Elocutio. Memoria. Proniūciatio. Inuētio est cogitatio reꝝ uerarum: aut uerisimiliū quæ cām probabilē reddāt. Dispositio est rerū inuētarum per ordinem distributio.

P Artes aūt hæ quas plæriq; dixerunt. Meminimus parte extrinsecus qnq; res Cice. se spospondisse dicturum.

dicturum. De genere artis rhetoricæ: de officio: de fine: de materia: de ꝑtibus. Itaq; qm̄ quattuor res explicate sunt hoc extremum est: ut de ꝑtibus differamus. Partes sunt hæ inqt quas pleriq; dixerūt multa Cic. ab aliis recte in artibus posita secutus est; ut pauloante Aristotelis sniam secutus triplicem materiam rhetoricæ artis esse dixit: iudicialem: deliberatiuam: demonstratiuam. Itaq; & nunc partes inqt quas pleriq; dixerūt. Alii.n.ptes.vii.multi.iiii.sed pleriq;.v.esse dixerūt. Eoꝝ & sniam Cic. secutus.v.partes esse cōfirmat. Inuentionē: dispositionē: elocutionē: memoriā ꝓnunciationē. Inuentionem esse dicit ad negocii

Elocutio est idoneorū uerboꝝ & sniarum ad inuentionē accōmodatio. Memoria est firma animi rerū ac uerboruȝ ad inuētionē ꝑceptio. Pronunciatio est ex rerū & uerborū dignitate uocis & corporis moderatio. Nunc his rebus breuiter constitutis eas rōnes qbus ostēdere possimus genus & finē & officiū huius artis aliud in tēpus differemus. Nā & multoꝝ uerborum indigēt & nō tantoꝑe ad artis discretiōes & præcepta tradēda ꝑtinēt. Eum aūt q artē rhetoricā scribit de duabus reliquis rebus de materia artis ac ꝑtibus scribere oportere existimamus. Ac mihi quidē uidet̄ coniunctim agēdū de materia ac ꝑtibus. Quare inuētio quæ princeps est oium partiū potissimū in omni genere causarum qualis debeat esse consideretur.

De inuentione.

OMnis res quæ hēt in se positā in dictiōe: aut disceptione aliquā cōtrouersiā: aut facti: aut nois: aut generis aut actionis cōtinet q̄stionem. Eā igit̄ q̄stionē ex qua cā nascit̄ cōstōnē appel

fidem: aut ueraruȝ rerum: aut uerisimilium excogitationem. Sed orator uerisimilibus maxime uersatur. Duo.n.sunt genera argumentorū necessariū: & ꝓbabile: necessariuȝ in ueris rebus est: ꝓbabile in uerisimilibus. Dispositionem dicit esse: ut inuenta locis necessariis per ordinem disponamus. Elocutionem porro in duobus ponit idoneis uerbis: & in sententiis. s. ne in uerbis singulis barbarismus: ne in pluribꝰ solœcismus. Deinde siue uerba siue snias ut competēter inuentionibus dispositis applicemus. Memoriam uero illam esse dicit: ut circa inuētiones retinēdas argumēta uel uerba firmiter cōcepta teneamus. ergo dicētis hæc memoria est: nō legētis. Deinde ꝓnūciatio est inqt ex rerum & uerboꝝ dignitate uocis & corꝑis moderatio. i. ut reȝ magnā dicturus pompā corporis uocisq; perpēdās ut rē humilem dicturus hæc eadē moderatus ostētes: ꝓnūciatio. ergo in duobus est: in uoce & in corpore. Corpus uero duo hēt: motū sui & uultū quo. s. ad negociuȝ composito sæpe rebꝰ addimus: aut detrahimus dignitatē. Nūc his rebus breuiter cōstitutis. Iam qnq; res q̄s se de arte extrinsecus dicturum esse ꝓmiserat executus est. Ostēdit.n.qd' esset genus artis rhetoricæ q; officiū q finis: quæ materia: q̄ ꝑtes. Quibus oibus cognitis scimus tm̄ qd sint nihil tn̄ nobis ad actus ꝓsunt. Harū tres res sp in sola scientia sunt. i. genus officiū finis: & ideo se alio tpe de his dicturū esse ꝓmittit. Ad p̄cepta.n. artis rhetoricæ minime ꝑtinēt ut ipse ait. Nā & uerboꝝ multoꝝ indigēt. Quippe de his est lōga disputatio: & nō tantopere ad artis descriptionē: & p̄cepta ꝑtinēt. Verū de duabus rebꝰ dicturus est. De materia ac ꝑtibus q̄ iādudū tm̄ ut sciremus qd essent edocuit. Nūc ī his p̄cepta dat. s. ut haꝝ rerū nō solū sciētiā: sed ēt actus hēamus. Ergo ostēdit eum q artē rhetoricā scribat de duabus reliqs rebus: de materia artis ac ꝑtibus satis esse dicere. Eum aūt inqt qui artem rhetoricā scribat de duabus reliqs rebus materia artis ac ꝑtibus scribere oportere existimamus. Ac mihi quidē uidetur cōiuncte agendū de materia ac ꝑtibus recte ait cōiuncte agendum: ꝑtes.n. sine materia esse nō possunt. Nisi.n. cōtrouersiam: aut deliberatiuā: aut demōstratiuā dicamus quæ materiæ sunt: īuentione: dispositione: elocutione memoria ꝓnūciatione: quæ ꝑtes sunt uti nō possumus. Cōiuncte ergo agēdū est de materia ac partibus. Itaq; ōndit prio: qd' esset genus artis rhetoricæ: q; officiū qui finis: quæ materia: q̄ ꝑtes. Ex his tria in aliud tp̄s distulit. i. genus officium: finē. Atq; iō de duobus reliqs: q̄ ad p̄cepta ꝑtinēt se ait esse dicturū: de materia. s. ac ꝑtibus. Partes porro qnq; sunt: inuentio: dispositio: elocutio: memoria ꝓnūciatio. Harum solaȝ inuētionē duobus libris tractat & in hac præcepta tradit. Pauca etiam de elocutione cōmemorat. Reliqua uero nec cōtingit quidem. i. dispositionem: memoriam: pronunciationem. Ergo quoniam de sola inuentione dicturus est: & quoniā in omni causarum genere inuentio plurimum ualet incipit de inuentione tractare.

o Mnis res quæ habet: ut diximus tractatus īcipit īuentionis: & primū hoc debemus scire cōpendium: qd' ois īuentio qnq; locis cōstat. Debemus.n. primo cōsiderare: quæ sit cōstitutio. Deīde simplex ne sit cā an duplex. Tertio scribit an rōnis. Quarto quæ causæ quæstio: quæ rō: quæ iudicatio: q; firmamentum. Quinto ut ois causæ ꝑtes nobiscum ꝑtractemus. Deinde ꝑtes orōnis principium: narratio diuisio: cōfirmatio: repræhēsio: cōclusio. Ergo ut se ordo hēt: primum de cōstitutione dicemus. Hoc tn̄ aīaduertamus: qd' Ci. hos quattuor status rōnales cōstitutiones uocet: atq; hoc semper in oibus negociis dicat esse principale. i. cōiecturam: finem: qualitatem translationē hos ergo cōstitutiones appellauit. Illos aūt alios legales nō cōstitutiones sed status uocat. Nec unq̄ hoꝝ aliquē principalē dicit esse posse: sed ut originē statuū melius nosse possumus formā similitudinis attendamus. Omnis cōstitutio sic est: ut aspectus. Aut.n. aliqd uidere uolumus: nec uidemus & est cōiectura: aut cū uidemus aliqd & quærimus quid sit: & est finis: aut cū uidemus qd sit & q̄rimus q̄le sit & est qualitas trāslatio porro ab hac

similitudine uidet esse remota. Igitur cõstitutionẽ esse dicit quæstionẽ ex qua cã nascit. Quæstio est uox intẽtionis & negationis.i.fecisti nõ feci. Aut iure feci: in hac ergo quæstione sp sit necesse est constitutio. Causa est uero quæ nascit ex quæstione.i.an fecerit: an recte fecerit. Hoc tñ tenere debemus quod a Cice. & cã & q̃stio ad eandẽ significantiã pferat: ut nūc cãm pro q̃stione nunc quæstionẽ p cã ponat. Itaq; cõstitutio facile inueniri potest: si extremã partem thematis attendamus. In qua cum intentionẽ ex nostra persona proposuerimus. Debemus attendere quid ad intentionem competenter responderi possit: tūc in respõsione cõstitutionẽ necesse est inueniri.

lamus. Constitutio est prima conflictio cãrum ex depulsione intentionis profecta hoc mõ. Fecisti: nõ feci aut iure feci. Cū facti cõtrouersia est quoniã cõiecturis cã firmat: constitutio coniecturalis appellatur: cū aūt nois: quia uis uocabuli diffiniẽda uerbis est: cõstitutio difinitiua noiatur: cū uero qualis sit res quæritur: quia & de ui & de genere negocii cõtrouersia est: cõstitutio generalis uocat. Ac cum cã ex eo pendẽs quod nõ aut is agere uidetur quem oportet: aut nõ cum eo qui eum oportet: aut nõ apud quos: quo tpe qua lege: quo crimine: qua pœna oportet: translatiua dicitur cõstitutio: quia actio translationis & cõmutationis indigere uidetur: atq; harum aliquaȝ in omne genus causæ incidere necesse est. Nam in quã reȝ nõ inciderit: in ea nihil esse poterit controuersiæ. Quare

Omnis res quæ habet in se positaȝ in dictione: ac disceptatione aliquam cõtrouersiam. Recte in dictione ac disceptatiõe: sunt.n. multæ cõtrouersiæ nõ dictione: ut opificum. Verum quod ait: quæ habet in se positam nõ in dictione: ac disceptatione aliquam cõtrouersiã: dictio põt esse demonstratiua materia: disceptatio uero deliberatiua: & iudicialis. Deinde dictiõ põt esse narrationis: ut ipse ait: dicẽdo explanãda sunt omnia Disceptatio uero quæstionis ibi.n. totius controuersiæ pugna uersatur. Ergo quæcūq; res posita in dictione ac disceptatione facit aliquam controuersiam necesse est habeat quæstionem.i.cõstitutioneȝ: aut facti: aut nominis: aut generis: aut actiõis: & primum rebus idicat quæstiones siue cõstitutiones. Post his dabit nomina partim ex rebus sumpta: partim ex cõmodo actionis. Itaq; nūc mõ rebus iudicat cõstitutiones cū ait: in omni cõtrouersia aut facti: aut nois: aut generis: aut actionis quæstionẽ esse oportere. De his.n. rebus sit quæcūq; cõtrouersia necesse est. Sed anteq̃ nomina det cõstitutionibus definit qd sit cõstitutio uel unde nascat. Quæstionẽ inqt ex qua nascit cã: hãc cõstitutionẽ uocare debemus. Quæstionem porro esse diximus uocem utriusq; partis.i.fecisti nõ feci: aut recte feci. Cãm uero illã an iuste fecerit hoc etiã diximus qđ Ci. idẽ uelit quæstionẽ esse q cãm & q is circa eandẽ significãtiã cõmuniter utat. Deniq; statim demonstrauit se his ut cõmuniter. Eam igit quæstionẽ ex qua cã nascit hic primã fecit quæstionẽ deinde ubi ostẽdit qd sit cõstitutio ait. Cõstitutio est primã cõflictio cãrum. Incipit cõstitutionibus nomina dare. Cū facti inqt cõtrouersia est id debemus facta intelligere qđ dicta Vt.n. utrū aliqd factum sit quærit. Ita & utrū aliqd dictū sit põt quæri. Quare huic cõstitutioni qm in certa & nõ apparentia cõiecturis uel suspitionibus indagant recte coniecturæ nõ imposuit: alii hãc cõstitutionẽ realem uocauerūt q in ea quærat utrū res de qua agit facta esse uideat. Alii stadiagon græco uocabulo quidem quod in ea de incerto iuestigãdo maximū certamẽ habeat. Vnde & stadiū dicit: quod ibi exerceant certamina. Sed Ci. cõstitutioni huic ex mõ actionis nomen iposuit. In hac aūt cõstitutione modus actionis est hic qđ res coniecturis quærit. Ideo ergo coniecturã uocauit. Cū aūt nois qa uis uocabuli definiẽda uerbis est: cõstitutio definitiua nominat. Nominis inqt est cõtrouersia cū de facto cõstat: sed quæritur quo id factū nomine appellet atq; ideo qm facti uocabulū p necessitate suscepti negocii nobis apposita definitione nudãdū est cõstitutio definitiua noiat. Huic quoq; cõstitutioni nõ ex re sed ex mõ actionis nomẽ imposuit. Res est.n. huius cõstitutionis nois ambiguitas. Modus actionis est nois definitio: recte ergo huic cõstitutioni nõ ex re: sed ex mõ actiõis nomẽ iposuit. Cū uero res q̃lis sit & cætera. Et supra ostẽdimus cū de genere artis rhetoricæ disputaremus genus in triplici significatiõe cõsistere. Esse genus sanguie. Esse gen9 sub quo similia multa teneant. Esse genus qualitatis.i. quo uniuscuiusq; rei q̃litas idicet. Ergo inqt cuȝ & de facto & de noie cõuenit. Sed quærit. q̃le sit id qđ i iudicio uersat: qm de genere negocii cõtrouersia est: cõstitutio generalis uocat: q̃litas.s. Verū huic cõstõni nõ ex modo actionis ut supioribus duabus & post quartæ sed ex re.i. negocio nomẽ iposuit. Hic.n. res illa est qđ negocii genere uel q̃litate quærit. Itaq; ex re huic cõstitutioni nomẽ iposuit ut generalis uocet.i. q̃litas. At inqt cã ex eo pẽdet & reliqua. Cū inqt talis fuerit cõtrouersia ut in hoc sit tota cõtentio. Cū aut apud alios nos accusari debere dicimus: aut nõ nos: sed alios accusari: aut nõ apud hos: sed illos nõ hac lege: sed illa: non hoc crimine: sed illo: nõ hac pœna: sed illa: qm in his oĩbus de trãslatione actiõis cõtrouersia est. Agit.n. ut actio trãslatiua noiet. Constitutio trãslatiua noiat. Huic quoq; cõstitutioni ex mõ actionis nomen imposuit. Agitur.n. ut actio transferat. Verum qđ ait: nõ hoc crimine sed illo nõ ne: & in fine cū q̃rit ut utrum fur an sacrilegus sit id quæritur: qm magis crimine accusandus sit. Sed hoc interest q in fine crimina utraq; iungunt. Non.n. cū sacrilegum dico furẽ nego. In trãslatione uero uno accusandus crimĩe siue illo: q intẽdimus: siue illo ad quod reus transferri postulat actionẽ. Atq; harȝ aliqua in omne causæ genus. Siue inqt in iudiciali siue in deliberatiua: siue in demonstratione necesse est: aut cõiecturalem: aut finitiuã: aut generalẽ: aut translatiuam

incedere

incedere constitutionem. Vbi inquit harum nulla fuerit inuenta ibi nulla est controuersia. Quare nec causa esse iudicãda est. Si.n.cõstitutio nulla est: unũ latus recedat oportet: id.n.cõstat ꝗ utriq; latere concurrẽt fulcit: igit si cõstitutio nõ erit nec cã esse iudicãda est.n.assistata cõtrouersia. Ac facti quidẽ cõtrouersia in oĩa tempora potest distribui. Nũc postq̃ cõstitutiones & rebus & nominibus iudicauit ut has manifestius cognoscere possimus hisdem statibus exempla supponit. Ac facti quidem cõtrouersia inqt in omnia tempora diuiditur. Et supra diximus cũ de facto sit quæstio cõiecturaʒ uocari. Ergo hic cõiectu

eam nec cãm quidẽ conuenit putari. At facti quidẽ controuersia in oĩa tẽpora põt distribui. Nam quid factum sit põt quæri hoc mõ: occiderit ne Aiacẽ ulyxes: & quid fiat hoc mõ: Bono ne aĩo sint erga rẽpu. fregelliani: & quid futuruʒ sit hoc mõ. Si carthaginẽ reliquerimus incolumẽ: nũquid sit icõmodi ad rẽp. ꝑuenturũ. Nominis cõtrouersia est: cũ de facto cõuenit: & quæritur id quod factũ est quo noĩe appellat. Quo in genere: ideo necesse est noĩs eẽ controuersiã: nõ quod & de re ipsa nõ conueniat: non qd' de facto non cõstet: sed quod id quod factũ sit aliud alii uideatur esse: & iccirco alius alio noĩare id appellet. Quare in hmõi generibus definiẽda res erit uerbis: & breuiter describẽda: ut siquis sacruʒ surripuerit ex ꝑuato utrũ fur an sacrilegus sit iudicãdus. Nã id cũ q̃rit necesse erit utrũq; diffinire: quid sit fur: qd sacrilegus de sua descriptione oñdere alio noĩe illã rem de qua agit appellari oportere: atq; aduersarii dicunt.

Eneris est controuersia cum & quid factum sit conuenit: & quo id factum nomine appellari oportere constat: & tamen quantuʒ: & cuiusmodi: & omnia quale sit quærit hoc modo. Iustum an iniustuʒ: utile an inutile: & oĩa in quibus quale sit quod factũ est quæritur sine ulla noĩs con

ræ tria tempora assignat præteritum: pñs: & futurum: quod quidem exemplis docet. Sed hoc scire debemus nullam rem in iudiciuʒ.i.in iudiciale genus cadere posse nisi de præterito. Omnia.n.argumẽta nõ de futuris quæ ĩcerta sunt: sed de præteritis colligũtur. itaq; cõiectura q̃q̃ habeat tria tempora tamẽ principalis esse nõ potest: nisi de præterito sit. De præsenti uero uel de futuro ĩcidere possunt post statum alium principalem. Ergo nec hanc cõiecturam principalem esse credamus: bono ne animo sint erga populum romanũ fregelliani: in hoc themate demonstratio cõtinetur. Nam describendi nobis sunt fregelliani: qui semp uidebãtur aduersi ita & ꝗ ait si Carthaginem reliquerimus incolumen nunquid sit incõmodi ad.r.p.peruenturum & hic deliberatiua potest esse. Deliberat senatus an cur fagini pareat. Ergo nihil in iudicium nisi de præterito cadit. Nominis cõtrouersia est: quum de facto cõuenit. Nunc de fine tractat: cum nominis inquit est cõtrouersia.i.cum quæritur quo id quod factuʒ est nomine appelletur. Verum cum de nomine ambigitur & de re necesse est ambigatur. Nomen enim rei est. Res uero nunquã sine nomine est. Quare cuʒ de nomine dubitatio est de re quoq; dubitetur necesse est ergo difinitiuus status huiusmodi: est cum de facto cõstat & de re uel nomĩe cõtrouersia est. Inter factũ.n.& rem hoc ĩterest. Res

est certã sui formã & specieʒ circa cognitionẽ retinẽs. ergo si spẽs rei nota est nomẽ quoq; notũ sit necesse est. Factũ est cõfusum qddam & ĩcertũ: hoc solo certũ: ꝗ scit qd factũ est. In fine itaq; factũ constat: sed res nõ cõstat: & qa rei nomẽ sp adiunctũ est: ideo de noĩe cõtrouersia est. Quod inqt nomẽ breuiter nobis definiẽdũ est & cõtra atq; aduersarius dicat describẽdũ: & dat exemplũ. Vt si qs sacrũ ex priuato surripuerit: fur an sacrilegus sit iudicãdus. Factũ cõstat. Nã sacrũ ex priuato cõstat esse sublatũ. De noĩe ĩcertum est utrũ ille fur an sacrilegus iudicet. Quare definitionibus nostris nomẽ illi aliud q̃ aduersarii uolũt ĩponere debemus. Definiẽda res erit uerbis & breuiter. describẽda ad unũ qdẽ utrũq; redit: sed qa multimodæ sunt definitiones: iudicamus ĩterim quid sit ĩter definitionẽ & descriptionẽ. Definitio talis est animal rationale bipes risus capax. Descriptio uero talis. Homo est qui rectũ uerticẽ rotundo capitis atollit: cuius sunt sub collo humeri brachiaq; dimissa & cætera in hunc modũ: sed ut ipse ait: breui describenda. Ergo quoniam de fine tractauimus: nunc quoq; quid tractetur de qualitate uideamus.

Eneris est cõtrouersia. Cum & quid factum cõuenit tulit cõiecturam. Deinde cum ait & quo id fa
g ctum nomine appellari oporteat cõstat tulit finem. Ergo superest ut quale uel quantum sit id qd factum est uideamus. Et dat exemplum. Vtrum iustum an iniustum sit: utruʒ utile an inutile sit. Quod cum quæritur nõ nomẽ rei sed rei qualitas quæritur: & ideo qualitas apposita est: incipit hermagoram reprahẽdere: qui demõstrationem & deliberationeʒ sub qualitate cõstituerit. Huic generi hermagoras partes quattuor supposuit. Reprahẽdit ut diximus hermagoram ꝗ demõstrationem & deliberationem sub qualitate posuerit cũ ipsa qualitas.i.cõstitutio sub deliberatiua & demõstratiua sit de qua re in cõsequẽtibus latius disputabitur: ꝗ eius: ut nos putamus nõ mediocre peccatum reprahẽdẽdum uidetur. Ait graue hermagoræ peccatum se debere reprahẽdere & id breuiter. Ne si ĩquit. Taceamus ꝗ primum est hermagoræ artes approbare uideamur: & quare eiusdem artes nõ sumus secuti causas dare nequeamus: deinde inqt ne si latissime hermagoræ peccatum ꝑsequi uolerimus: qd' qdem est. Tertiũ inqt. nostris ꝑceptis morã uideamur afferre. Sed ꝗ medium est de peccato hermagore breuiter disputamus

ſ I deliberatio & demōſtratio. Quæſtio hæc eſt qđ nō recte hermagoras deliberationē: & demōſtrationem ſub qualitate poſuerit. Ci. ergo ait nō recte deliberationē & demōſtrationē ſub q̄litate poſitas qa genera cāꝶ ſunt. Quod ſi genera cauſaꝶ eſſe hermagoras fuerit cōfeſſus ſine dubio nō hæc debuit ſub qualitate ponere. Sin negauerit docebit. Cice. genera eſſe cauſaꝶ: igiẗ male hermagoras demōſtrationē & deliberationē ſub qualitate collocauit. Ac primo per cōditionalē quæſtionē. i. hypotethicam ingrediẗ ꝓpoſitionē. Vbicūqꝫ enim ſi eſt ſub quadā cōditione ꝓpoſitio eſt: ſi ingt hoc eſt: illud nō eſt: hoc aūt eſt: igiẗ illud nō ē: ita & hic ſi deliberatio ingt: & demōſtratio genera ſūt cauſaꝶ nō poſſunt recte ptes alicuius generis cauſæ putari. Genera aūt cauſarū ſunt: igiẗ generis cauſæ ptes eſſe nō pñt & docet genera eſſe cauſarū: primuꝫ igiẗ ponamus genus cauſæ. ſecūduꝫ ptes generis cauſæ. i. cōiecturam finē qualitatem trāſlationem. Tertium ſit illud quicqd qualitati ſubiicitur ubi hermagoras deliberationem & demonſtrationem cōſtituit. Ergo Cic. primū dicit deliberationem & demōſtrationem: quia prima ſunt: ſecūda eſſe nō pñt. Quod ſi ſecunda nō ſunt: multo minus tertia eſſe poſſe: quod hermagoras cōſtituiſſe cōſpicitur: itaqꝫ meminiſſe debemus Cic. de duobus tractare. i. de primo & ſecūdo. ſ. de genere cauſæ & partibus generis: ſi ingt deliberatio: & demōſtratio genera ſunt cauſaruꝫ nō recte partes generis cauſæ pñt putari. i. cōſtitutiōes. Quod cū docet cōſtōnes eſſe nō poſſe: multo magis uidētur ptes cōſtitutionis eſſe nō poſſe. Eadem. n. res alii genus eſſe: alii pars pōt eidem genus eſſe: & pars nō pōt. Ariſtoteles ait res omnes quæ in dictis & factis: & in oī mūdo aguntur: decē eſſe: quarū rerū noīa ponemus. Prima ſubſtātia eſt. Deīde quātitas; qualitas ad aliquid; ubi qñ ſitus; hẽ facere pati. Græco autē uocabulo ſic uocātur.

trouerſia. Huic hermagoras generi partes quattuor ſuppoſuit: deliberatiuā: demōſtratiuā: iuridicialē: negocialē. Quod eius ut nos putamus non mediocre peccatū repræhendendū uideẗ: ueruꝫ breui: ne ſi aut taciti prætterimus; ſine cauſa non ſecuti eū putemur: aut ſi diutius in hoc cōſliterimus morā atqꝫ impedimentum reliquis præceptis intuliſſe uideamur.

I deliberatio & demonſtratio genera ſunt cauſarū nō poſſunt recte ptes alicuius cauſæ putari. Eadeꝫ enim res alii genus eſſe alii pars pōt. Eidem genus & pars eſſe nō poteſt. Deliberatio autem & demonſtratio genera ſunt cauſarum. Nam aut nulluꝫ cauſæ genus eſt: aut iudiciale ſolū: aut & iudiciale: & demonſtratiuū: & deliberatiuum.

Harū prima ut diximus ſubſtātia uocaẗ: reliq̄ nomē in ſubſtātia ſunt q̄ accidētes uocātur: utputa mēbrana ſubſtātia ē: accidūt āt ei crocū ſcriptura & cætera. Cū icerta & ſubſtātia res ſit: & ea quæ accidūt res ſint: nūc ad id quo de unū agiẗ reuertamur. Eadē. n. res alii genus eſſe: alii pars pōt: hic rem ſubſtātiā illas ponamus quæ dū ſola eſt pateẗ oībus accidētibꝰ. Sed cū ab uno accidēti fuerit occupata. Iā ī ſe accidēs: aliud nō admittit. Vtputa lana alba res eſt: ſed ſubſtātia. Hæc res patet multis accidētibus. Poteſt. n. lana illa: aut roſea fieri: aut ueneta: aut nigra. Sed ſi colorē unū in ſe ſuſceperit: iā in ſe colorē aliū nō admittit. Similiter & hō ſubſtātia eſt: poteſt aūt id qđ homo eſt nūc ſeruus eſſe: nūc dominus. Sed poſtq̄ dixerit dominū in eo ꝙ dominus eſt: eſſe & ſeruus nō pōt. Aut cū dixero ſeruū in eo ꝙ ſeruus eſt: & dominus eſſe nō poteſt. Ita ergo & hic deliberatio & demōſtratio res eſt: ſed illa ſubſtātia q̄ quādiu ſola eſt patet accidētibꝰ. i. generi cauſæ: & cāæ partibꝰ. Ita quādiu in īcerto ſūt genus alii: alii ptes eē pñt. Cū uero gñis nomē acceperunt: in eo ꝙ genus ſunt: & partes eſſe nō pñt: hoc eſt ꝙ ait. Eidē genus: ideſt ſimile ac iudiciale eſſe & pars nō poteſt. ergo ſi genus generis pars eſſe nō poteſt: multo minus partis generis partes putabanẗ. Deliberatio aūt & demonſtratio genera ſunt cauſarum: id quod primo dubie ꝓpoſuit aſſumpſit ſine dubitatione: neqꝫ. n. dicit ſi deliberatio: ſed deliberatio autem & demonſtratio genera ſunt cauſarum: & id triplicia argumētatione cōuicit. ſ. demōſtrationem & deliberationem genera eſſe cauſaruꝫ. Nam aut nullum & cætera genus cauſæ eſt. Nam aut nullum inquit cauſæ genus eſt: aut iudiciale ſolum: aut & iudiciale & demonſtratiuum: & deliberatiuum: ideſt aut nullum cauſæ genus: aut unum aut tria. Duo. n. propterea nō dixit: quoniaꝫ deliberatio & demōſtratio: q̄q̄ īter ſe diuerſa ſunt: ſimul tamē aut in generibus cauſæ ponunẗ: & fiūt tria genera cauſæ aut ſimul tolluntẗ & remanet unum. i. iudiciale ſolū: ergo tollit duo. i. nec unū eſſe nec nullum ut id reliquū eſt approbeẗ. Nullū inquit cauſæ genus eſſe nō pōt dicere: nam qui artes ſcribit multaſqꝫ dicit cauſas nullā nō pōt dicere. Tulit rem unam: deinde unum iudiciale ſoluꝫ eſſe nō pōt dicere: propterea quod & deliberatio & demōſtratio genera ſunt cauſarum. Nam & īter ſe diuerſa ſunt: & ab iudiciali multum ſeparata. Id porro qđ diuerſum ē tūc oīno diuerſum ē ſi īter ſe & rebus: & exitu diſtet. Atqꝫ ut rōnes ex ſimilibus colligamus: res eſt lectio exitus intellectus. ergo hæc tria genera cauſaꝶ re īter ſe diſtāt. Aliud enim agitur in demonſtratione: aliud in deliberatione: aliud in iudiciali. Rerum quoqꝫ exitus diſpar eſt. Nam demonſtrationis finis & honeſtas. Deliberationis utilitas: iudicialis æquitas: quod ſi hæc tria īter ſe & re & exitu diſtant: profecto genera cauſarum conſtitui debebunt. Non ergo recte deliberationem: & demonſtrationem qualitatis partes eſſe dixit. In his autem quæ hucuſqꝫ diſputauimus: uideamus gnqꝫ partium ſyllogiſmuꝫ: ac primum quæſtionem de qua agitur cōſtituamus. Hæc autem eſt quæſtio: quod nō recte hermagoras deliberationē & demōſtrationē ſub qualitate poſuerit. Sed deliberatio & demōſtratio genera

tio genera sunt causarum: nō possunt recte partes alicuius generis causæ putari. Hoc primū est. Eadē.n.res alii genus esse: alii pars pōt: eadē genus esse: & ps nō pōt. Hoc secundū est. Deliberatio aūt & demōstratio genera sunt cāræ. Hoc tertiū est. Nā ut nullū causæ genus est: aut iudiciale solū: aut & iudiciale & deliberatiuū: & demōstratiuū: hoc quartū est: relinqtur ergo ut oīa tria genera sint causarum. Hæc cōclusio ē. Videamus ergo illū quē primū fecimus syllogismū qui ꝓ parte. Si deliberatio & demonstratio genera sunt causarum nō pñt recte ptes alicuius generis causæ putari. Hæc ꝓpositio est: & qa necesse est exprimi cōfessionē: secūdū quoq; in cōfessionē uenire. Propositio nobis approbāda: atq; iungēda est: atq; iō Cice. approbat ꝓpositionē. Eadē enim res ingtalū genus esse: alii pars pōt eadem genus esse: & pars non pōt. Approbauit ergo propositionem. Rursus post approbatam propositionē illud qđ quasi in ꝓpositione dubie ꝓposuerat: assumit hoc modo. Deliberatio autem & demōstratio genera sunt causarum. Deinde approbat assumptionē ut supra diximus triplici argumētatione. Nam aut nullum causæ genus est aut iudiciale solum: aut & iudiciale & deliberatiuū & demōstratiuum. Postremo tres adhibet cōclusiones. Vbicūq; enim ergo uel igiť est cōclusio sit necesse est. Prima igiť conclusio approbationis de assumptione est. Quid enim erit in assumptionis approbatione. Nam aut nullum causæ genus est: aut iudiciale solum: aut & iudiciale: & deliberatiuū: & demōstratiuum. Concludit ergo hæc tria genera esse causarū. Relinquitur ergo inquit ut omnia tria genera sint causarū. Secunda cōclusio ꝓpositionis est siue argumentationis eius. Quid enim argumentatur in ꝓpositione. Si deliberatio: & demonstratio genera sunt causarum: nō pñt recte partes alicuius generis causæ putari. Concludit hoc ipsū. Deliberatio igiť: & demōstratio nō pñt recte ptes alicuius generis causæ putari. Tertia aūt cōclusio quæstionis est. Quæ e.n. quæstio est qđ hermagoras deliberationē & demōstrationē nō recte sub qualitate cōstituit. Cōcludit itaq; quæstionē. Male igiť eas generalis cōstōnis partes esse dixit. Verū cū in primo syllogismo de duabus rebus tractauerit: de primo & secūdo: idest de genere & partibus generis. Cur hic in tertia conclusione partis partium mētionē fecit. Quod. s. tertium est. Hoc primum sic excusatur ꝙ hæc cōclusio ꝑter syllogismū sit. Est.n. quæstionis q̄ extra syllogismū est: sed ex ea syllogismus.

Nullum dicere causæ esse genus cū cās esse multas dicat: & in eis pcepta decamēria est. Vnū aūt iudiciale solū esse q pōt: cū deliberatio & demōstratio neq; ipse inter se similes sint: & a iudiciali quoq; genere plurimum dissideant: & suū quæq; finē habeat quo referri debeať. Relinqtur ergo ut oia tria genera causaꝝ sint. Deliberatio igiť & demōstratio nō pñt recte partes alicuius generis cāæ putari. Male igiť eas generalis cōstōnis ptis esse dixit. Quod si generis causæ partes nō pñt recte putari: multo minus recte ptis cāæ ptes putabunť. Pars aūt causæ cōstitutio est oīs. Non.n. cā ad cōstitutionē: sed cōstitutio ad cām accōmodať: sed demōstratio & deliberatio generis causæ ptes nō possunt recte putari qđ ipsa sunt genera. Multo igiť minus recte ptis eius quā hic dicit partes putabunť.

d Einde si constitutio & ipsa & pars cōstitutionis eius quælibet intentionis depulsio est: quæ intentionis depulsio non constitutio: nec pars constitutionis est. At si quæ intentionis depulsio non est: ea nec constitutio nec pars constitu-

Deinde quod p hāc extremam cōclusionē sensim descēdit ad aliū syllogismū: ubi hæc tractat: deliberationē & demōstrationē. Cū partes generis esse nō pñt: multo magis partiū ptes esse nō possunt. Sed primum q̄ de eodē syllogismo tractemus ea q in obscura sunt explicemus. Quod si generis causæ partes nō possunt recte putari. Disputasti qdem supra o Cice. deliberationē & demonstrationē: qa genera sint: ptes generis esse nō posse: nō tñ ostēdisti utrū cōstitutio pars generis sit: an ipsum genus. Incertū est.n. utrū deliberatio sub qualitate sit: an qualitas sub deliberatione. Doceas itaq; oportet utrū pars an genus sit cōstitutio. Hæc ergo incidēs quæstio est: utrū cōstitutio pars: an genus sit. Iam supra ostēdit deliberationem & demōstrationē genera esse causarū: qđ & inter se distent: & ab iudiciali plurimū dissideať: & suum quæq; finē habet quo referri debeať. Nunc ei docēdum est: utrū cōstitutiones causarum partes sint: & sic argumētať ꝓposito themate qđ primū inuenias genus: ac cōstitutionē. Vtiq; primū necesse est agnoscas: utrū deliberatiua an demōstratiua cōtrouersia sit. Tunc deinde quæ sit cōstitutio. Ergo pars causæ est cōstitutio oīs. Nō.n. causa ad cōstitutionē: sed cōstitutio ad cām accōmodať. Prius.n. cā cognoscať necesse est: deinde cōstitutio. Plus aūt cām esse q̄ cōstitutionē: sic ēt possumus cognoscere ꝙ in singulis causæ generibus cōstitutionis uariatur. Causa aūt oīum cōstitutionū capax est. Verū cū causa: & cōstitutio iūcta sibi esse uideātur: cā tñ unū alteri prius sit. Omne.n. qđ loqmur: siue qđ mēte cōcipiamus: aut simplex est: aut cōiunctū. Simplex est quod ad aliud nō attēdit: ut tabula: saxū & reliqua hmōi. Cōiunctū uero: ut de duobus unū prius habeat quatuor modis fit: aut tempore aut loco: aut ordine: aut cā. Aetas cuȝ in hoīe sit tēpore in ordinē secernit: si dicas iuuentas utriq; cōsideratione tpis inuētas ante senectutē est. Deinde loco iuncta domus secernunť. Cū.n. dicis attriū: iō primū itelligis: quia consideras interiore locū esse: ubi tricliniuum. Ordine uero sic quū in eodē loco multi sedeamus ꝑ ordine sedentiū nobis ante feramus. Cā aūt sic de his quæ iuncta sunt unum prius efficiť: ut puta pater & filius iuncta sibi sunt. Neq;.n. ante pf: q̄

filius nascatur:aut ante filius quã illi sit pater. Sed quia filio ad nascẽdum pater causa est:iccirco ex causa pater filio pfert. Ita hic in themate cã & cõstitutio cõiuncta sunt:sed ut prior cã sit cã efficit. Vt cõstitutio enim nascat cã pcedit. Quod ipe ait:nõ.n.cã ad cõstitutionẽ:sed cõstõ ad cãm accõmodat. Hic quoq; aduersarius syllogismũ quadripartitũ. Prima est.n. pposirio cũ adiuncto. Quod si generis causæ partes nõ possunt recte putari:multo minus recte partis causæ partes putabunt. Huic ppositioni approbatio nõ fuit subiicienda. Manifestum est.n.si partes causæ nõ sint multo minus partis causæ partes putari. Ergo incidit quæstio:utrũ constitutio pars sit:& ut supra docuimus pbat ptes. Sed hæc incidẽs quæstio nõ ptinet ad syllogismũ. Verum qa necessaria fuit interiecta est. Deinde assumit illud qđ pposuerat. Sed deliberatio & demõstratio generis causæ partes nõ pñt recte putari. Et apptobat assumptionẽ qđ ipsa sunt genera iquit. Postremo cõcludit ppositionis secũdam partem. Quid est enim in secunda parte ppositionis. Multo minus recte partis causæ partes putabunt. Cõcludit hoc ipsum. Multo igit minus recte ptis eius quod hic dicit ptes putabunt. Primæ.n. parti ppositionis per incidẽtem quæstionẽ satisfecit. Quod est.n.in prima pte ppõnis. Quod si generis causæ ptes nõ

tionis est. Demonstratio:& deliberatio:neq; constitutio:nec pars cõstitutionis est. Si igit cõstitutio & ipsa & pars eius qlibet itẽtionis depulsio ẽ:deliberatio & demonstratio:neq; cõstitutio neq; pars cõstõnis est. Placet aũt ipsi intẽtionis esse depulsionẽ. Placeat igitur oportet non esse constitutionẽ nec partem constitutionis. Atq; hoc eodem urgebitur siue cõstitutionem primam causæ accusatoris confirmationem dixerit:siue defensionis primam deprecationem. Nam cum eadem oĩa incõmoda sequẽtur:deinde coniecturalis causa non potest simul ex eadem parte eodẽ in

pñt recte putari. Itaq; oñdit generis cãæ ptẽ cõstõnẽ. Quadripartitus ergo ẽ syllogimus. Est.n. ppositio: assumptio:approbatio assumptionis cõclusio. Quæstio uero incidens ad syllogismũ minime pertinet.

Deinde si cõstitutio & ipsa & pars cõstitutionis eius quelibet intẽtionis depulsio est quæ intentionis depulsio nõ est ea:nec cõstitutio nec pars cõstitutionis est. Oĩs pars tunc plene pars est si generis & nomẽ & definitionem recipiat:ut puta aĩal genus est:iam ex aĩali hõ:equus:auis. Deinde ex aui coruus cornix aquila. Itaq; hæc oĩa generis sui & nomẽ:& definitionẽ recipere debebũt gñis uero nomẽ qđ est aĩal. Ergo & hõ:& equus:& auis:& coruus:& cornix:& aqla aĩalia dicunt. Deinde gñis definitio q̃ est.i.aĩalis. Aĩal est corpus aĩatũ:itaq; & hõ:& equus:& auis:& coruus:& cornix: & aquila corpus aĩatum est. Verum definitio a genere transit in spẽs. Specierum uero definitio in genus transire non põt. Non enim cum hoĩem definio hõ est corpus aĩatum bipes. Iam cũ dico bipes ad generis definitionẽ nõ ptinet. Est.n. aĩal & quadrupes. Itaq; nũc accepta similitudine ad argumẽtationẽ Ci. redeamus & primo quæstionẽ quæ in cõtentione uersatur attẽdamus. Illa aũt ut supra diximus quæstio a quod deliberatio & demõstratio nõ recte sub qualitate sint positæ. Supra id iã duabus argumẽtationibus uicit. Quarum prima illa fuit deliberationẽ:& demõstrationem si genera sint causarum ptes generis esse nõ posse. Et pbauit genera esse causaꝶ:secũda uero argumẽtatio talis fuit quidem si generis ptes esse nõ possunt multo magis ptes partium esse nõ posse. Nũc tertiam affert argumentationẽ. Si ingt cõstitutio & ipsa eius qlibet intẽtionis depulsio est quæ intẽtionis depulsio nõ est ea nec cõstitutio nec pars cõstitutionis est ut supra diximus. Oĩs pars generis sui & nomẽ & definitionẽ debet recipe genus. Hic autẽ cõstitutio est. Sub cõstitutione:quatuor cõstões. Sub qualitate demõstratio:deliberatio iuridicialis::negocialis. Itaq; uideamus an deliberatio:& demõstratio generis nomẽ & definitionẽ recipiant. Generis nomẽ est cõstitutio qđ nomẽ tollit Cice. demõstrationi & deliberationi:sed ne dicat hermagoras cõstitutiones dici posse ostẽdit definitionẽ generis cadere nõ posse in deliberationẽ & demõstrationẽ. Quod si definitio nõ cadit nomẽ quoq; cadere nõ debebit. Constitutionẽ autem sic definimus. Cõstitutio est intẽtionis depulsio. Quã.s. definitionẽ in deliberatione:uel demonstratione uidemus esse nõ posse:qđ si deliberatio & demonstratio neq; nomẽ cõstitutionis:neq; definitionẽ recipiũt:nec cõstitutiones sunt: nec ptes cõstitutionis. Ipsi autem placet cõstitutionẽ intẽtionis depulsionẽ esse & cõcedit ei alias definitiones. Rursus ingt si finẽ per seipsum cõsideremus nihil aliud q̃ finem ĩspiciemus: nec in eo qđ finis est possumus trãslationem ĩtelligere:ita ergo cõstitutiones singulæ hñt pprium suum in quo positæ genere cõmixtionem cõstitutionis alterius nõ admittũt. Si ergo cõstitutiones singulæ per semetipsas cõsideratæ habẽt proprium suum:cõmixtionem alterius non admittũt. Siue inquit cõstitutionem primã causæ accusatoris confirmationem dicat:siue defensoris primam deprecationem necesse est deliberationẽ & demõstrationem neq; constitutionem esse:nec partem cõstitutionis. Hoc loco animaduertere debemus genus syllogismi:quod obscuritate sui & artificio colligatum syllogismis fere omnibus antecellit. Sic itaq; iste colligitur syllogismus a primo a secundum a secũdo ad tertium a primo ad tertium. Primum enim & tertium simile esse medium facit quod utrinq; coniungitur. Sed ut melius possit artificium Ciceronis intelligi prius quælibet similitudo facienda est ponamus itaq; hæc tria Victorinus docet unũ sic intelligis:aliud sic spem habes:tertium sic:atq; faciamus syllogismum a primo ad secundum. Si Victorinus docet intelligis. Nunc a secundo ad tertium si intelligis spẽ habes. Deinde a primo ad tertiũ: ergo si Victorinus docet spẽ habes. Primum enim & tertium quod potest uerisimile non uideri medio

illo quadam approbatiõe cõiungitur. Hoc ergo & in Cicerone uidemus Primũ hoc est si constitutio: & ipsa & pars & eius quælibet intentionis depulsio est. Secũdũ illud est. Quæ intentionis depulsio nõ est ea nec constitutio nec pars cõstitutionis est. Tertiũ hoc sit deliberatio & demõstratio neq constitutio nec pars constitutionis est. Nunc uideamus syllogismum a primo ad secundũ. Si cõstitutio inquit & ipsa & pars eius quælibet intentionis depulsio: quæ intentiõis depulsio nõ est: ea nec constitutio nec pars cõstitutionis est. Deinde a secũdo ad tertium. At si qua intentionis depulsio nõest ea: nec constitutio nec pars constitutionis est Deliberatio & demõstratio: neq constitutio: nec pars constitutionis est. Nunc a primo ad tertium. Si igitur constitutio & ipsa & pars eius quælibet intentionis depulsio est: deliberatio & demõstratio: neq constitutio: neq pars constitutionis est. Ergo a primo ad tertium conclusio est syllogismi. Deniq Cice. Si igitur inquit constitutio. Vbicunq enĩ ergo: uel igitur ponitur conclusio est argumenti.

Deinde coniecturalis causa: non potest simul. Aliud incipit argumentum.i. quartũ syllogismũ quo ostendit non recte sub qualitate deliberationem & demõstrationem positas. Quem syllogismum prius quam ostendamus ea quæ in te sunt ante uideamus. Deĩde inqt cõiecturalis cã si inqt cõiecturã p id quod est attẽdamus: nihil aliud inueniemus quã cõiecturã solã: nec ĩ eo qđ cõiectura est possumus intelligere. Rursus inquit si finem per se ipsum consideremus. Nihil aliud quam finem inspiciemus nec in eo quod finis est possumus translationẽ intelligere. Si ergo constitutiones singulæ per semetipsas consideratæ habẽt propriũ suum: in quo positæ genere cõmixtionem constitutionis alterius nõ admittunt. Male igitur hermagora deliberationem & demonstrationẽ partes constitutionis.i. qua

genere & cõiecturalis eẽ definitiua: rursus nec diffinitiua cã põt simul ex eadẽ pte eodẽ in genere & diffinitiua esse & translatiua. Et omnino nulla constitutio: nec pars constitutionis põt simul & suã habere: & alterius in se uim cõtinere. Ideoq una quæq ex se & ex sua natura simpliciter cõsideraẽ. Altera assumpta numerus constitutionũ duplicatur: nõ ius cõstitutiõis augetur. At deliberatiua cã simul ex eadẽ pte eodẽ in genere & cõiecturalẽ: & generalẽ: & diffinitiuã & trãslatiuã solet habere cõstitutionẽ: & unã aliqñ & plures nõnũq: ergo ipsa nec cõstitutio est: nec p s cõstitutionis. Idẽ in demõstratione solet usu euenire. Genera ergo ut ante diximus hæc cãx putãda sunt: nõ cõstitutiones neq ptes alicui⁹ cõstitutionis. Hæc igiẽ cõstitutio quã generalẽ noiam⁹ ptes nobis duas uidetur habere iuridicialẽ: & negocialẽ: iuridicialis est: in qua æqui & recti natura aut pmii: aut poenæ ratio qritur. Negocialis est in qua qđ iuris ex ciuili morẽ & æquitate ĩe consideratur: cui diligentiæ pẽsse apud nos iurisconsulti existimantur. Ac iuridicialis quidem ipsa in duas distribuitur partes: absolutam: & assumpti

litatis esse uoluisti: cũ deliberatio: siue demonstratio per se consideratæ non solũ intelligi sed oẽs in se constitutiones cõtinere possint. Simul ex eadem parte eodem in genere: & supra legimus. Pars autẽ causæ est constitutio omnis. Genus autẽ est constitutionis id quod ualet: quod se explet: id deniq quo una quæq constitutio ab aliis constitutionibus segregaẽ. Pars autem cõmunis potest esse cũ multis. Et oĩno nulla constitutio. Nec pars cõstitutionis & cætera. Quoniam deliberatiõe & demõstratione quæstio est: quæ deliberatio & demonstratio parte constitutionis ab hermagora ponunẽ recte cum de solis constitutionibus loqueretẽ: partes etiam tetigit & oĩno inquit: nulla cõstitutio: nec pars constitutionis põt simul & suam habere & alterius in se uim cõtinere. Altera assumpta numerus cõstitutionis duplicaẽ: nõ uis constitutionis augeẽ. Sapienter dixit. Multe.n. cõstitutiones in causa esse possint. Sed si plures sint ad numerũ constitutionũ nõ ad augendã uim alterius constitutiõis accedunt. At deliberatiua causa simul ex eadem pte eodẽ in gñe & cõiecturalẽ & generalẽ: & definitiuã & trãslatiuã solet hẽe constitutionẽ: & unã aliquã & plures nõnũq. Cũ inqt cõstet unãquãq cõstitutionẽ alterã in se nõ admittere deliberatiua ex eadẽ pte eodẽ in genere oẽs solet recipe cõstitutiones. Ergo ipsa nec cõstitutio: nec pars cõstitutiõis est simul ex eadẽ parte. Deliberatio.n.ps cãæ est. Videamus nũc qdripartitũ syllogismũ pponit sic. Primo specialiter: deinde generaliter. Specialiter sic Deĩde cõiecturalis cã nõ põt simul ex eadẽ pte eodẽ in genere & cõiecturalis esse & definitiua. Specialiter.n. & cõiecturã pposuit: rursus nec definitiua cã põt simul ex eadẽ pte eodẽ in genere & definitiua esse: & trãslatiua: & hic specialiter de fine pposuit: nũc pponit generaliter de oĩbus cõstitutionibus: & eaẽ partibus: & oĩno inqt nulla cõstitutio nec pars cõstitutiõis põt & suã habere: & alterius in se uim cõtinere. Hucusq ppo suit. Deinde approbat ppositionẽ: ideo inqt qđ una quæq ex se & ex sua nã simpliciter cõsideraẽ altera assumpta numerus cõstitutionũ duplicaẽ nõ uis cõstitutiõis augeẽ. Post approbationẽ propositiõis assumit qđ sibi necessariũ est. At deliberatiua inqt cã simul ex eadẽ pte eodẽ in genere & cõiecturalẽ & generalẽ & definitiuã translatiuã cõtinet cõstitutionẽ: & unã aliquã & plures nõnũq. Quod qm manifestũ est & apertum omnibus nõ fuit necesse approbare assumptionem: sequiẽ ergo cõclusio quæ duplex est. Prima ad id quod ad sumptũ est. At deliberatiua causa simul ex eadẽ parte eodem in genere est. Ergo ipsa nec cõstitutio nec pars cõstitutiõis est. Secũda ad utrũq quo de agitur. Pariter.n. de deliberatione & demonstratione tractetur: genera inquit igitur ut ante diximus hæc cau

sarum putāda sunt: non partes alicuius cōstitutionis. Haec ergo constitutio quā generalē uocamus partes uidetur nobis duas habere. Ergo ipsa neq; cōstitutio neq; pars constitutionis. Idem in demōstratione solet usu uenire. Postq̄ docuit deliberationē & demonstrationem nō partes qualitatis: sed genera esse causaꝝ ad ipsius qualitatis descēdit disputationem. Ac primo hāc in duas diuidit partes: in iuridicialem & negocialē. Quaꝝ partium hoc compendiū tenere debemus. Quod iuridicialis sēp de praeterito est & negocialis sēp de futuro. Quae tpa in ipsaꝝ partiū definitione uidet Cice. non declarasse: ait enim.

Iuridicialis est: in qua aequi & recti natura aut praemii: aut poenae ratio quaerit. Negocialis in qua qd iuris ex ciuili more & aequitate sit considerat. Cui diligentiae praeesse apud nos iurisconsulti existimantur. Hic omnino tempus quasi praeteritum non demonstrat nisi φ magis futurum tempus uidetur icludere cum aut praemii: aut poenae ratio quaerit. Quo loco primo ostendendū est & poenam: & praemiū de praeterito esse posse. Nam & post suppliciū de aliquo iniuste sumptum possunt nōnulli in iudicium uocari: & quod non recte praemio aliquem donauerit possunt in iudicium uocari. Vt uerres qui suppliciū sumpsit de ciuibus romanis & anulo aureo scribam in contione donauit. Ergo praemii & poenae ratio potest de praeterito esse. Sed occurrit illud: potest tū praemii & poenae rō & de futuro esse: ideoq; in iuridiciali qualitate tempus praeteritum non recte definiuit. Cum iam huic loco sic respondet φ dixerit ratio. Ratio. n. semper de praeterito est facto: definitio autē cum quaerit ratiocinatio dicit: & est ibi tantum meriti ratio quod meritū praeteritum est. Atq; ita ratio nunq̄ nisi de praeterito est. Cum. n. dicis petit praemiū: necesse est afferat meritum: ita in eo φ petit praemiū nulla ratio est. Sed cum ais eum mereri tum rō

uam. Absoluta est quae ipsa in se cōtinet iuris & iniuriae quaestionē. Assumptiua est quae ipsa ex se nihil firmi dat ad recusationē: foris āt aliqd defensionis assumit. Eius ptes sunt q̄tuor cōcessio cris: remotio cris: relatio cris: cōpatio. Cōcessio ē cū reus nō id qd factū est defendit: sed ut ignoscat sibi postulat. Haec i duas ptes diuidit: purgationē & deprecationē. Purgatio ē cū factū cōceditur: culpa remouet. Haec ptes hēt tres imprudentiā: casum: necessitatē. Deprecatio est: cū & peccasse reus cōsulto peccasse cōfitet: & tū ut ignoscatur postulat: quod genus perraro pōt accidere. Remotio criminis est cū id crimē qd infert ab se & a sua culpa ui & potestate in aliū reus remouere conat. Id dupliciter fieri poterit: si aut cā: aut factū in aliū trāsfertur. Causa trāsfertur: cū aliena dicitur ui & ptāte factum. Factum aūt cū alius aut debuisse: aut potuisse facere dicit. Relatio cris est qd ideo iure factum dicitur qd aliqs ante iniuria lacesserit. Compatio est cum aliud aliquod factum alicuius rectū aut utile contēditur: qd ut fieret illud qd arguit dicitur eē cōmissū. In quarta constitutione: quā trāslatiuā noīamus e⁹

est ex pterito ueniens: ergo ait Ci. iuridicialis est in qua aequi & recti natura: aut pmii: aut poenae rō quaeritur. In eo φ ait: ratio pteritū tps includit. Iuridicialis a iure: aequi. n. & recti ratio nō nisi iure constat: deinde negocialis est inquit in qua quid iuris ex ciuili more & aeqtate sit cōsiderat: negocialis q̄litas talis ē: cū aliqd generatim iure cautū ad spēm deuocamus: utputa uiro forti praemiū detur: uir fortis petit inimici mortē in eo quod dicit uiro forti pmiū dat qdē uiro forti pmiū: sed nō ēt designat illud forte quod petit: ergo in negociali qualitate ex aequitate pcedentis iuris noua iura firmant. i. ut liceat id qd in contentiōe uersat: & ideo de futuro est. Quod etiā iurisperiti faciūt qui se forte id de quo agit iure nō cautū est per interpraetationē statuti iuris: id etiā qd in eodē iure nōiatim nō cōtinetur affirmat hoc est quod ait. Cui diligentiae pesse apud nos iuriscōsulti existimant. Hoc quoq; tps futurū demōstrat cū ait qd iuris sit cōsideretur. Consideratio. n. de incerto est: & qa iuris cōsideratio etiā de futuro est. Ac iuridicialis qdā ipsa & in duas distribuit ptes: absolutā & assumptiuā. Negocialis q̄litas constat nec aliquas ex se ptes fundit. Iuridicialis uero in duas ptes fundit: in absolutā q̄litate & assumptiuā: deinde hic quoq; reꝝ compendiū tenere debemus: qd in absoluta q̄litate factū ipm iustū asserimus. In assumptiua uero q̄litate nō factū iustū: sed cām facti iustā fuisse cōtēdimus. Itaq; in absoluta q̄litate aequi & recti natura q̄rit. In assumptiua uero praemii & poenae rō q̄rit. Quae assumptiua q̄ttuor locis diuidit: cōcessiōe remotiōe criminis relatiōe criminis comparatiōe. Verū hic q̄ttuor hoꝝ locoꝝ Cice. ordinē cōuertit. Nā a postremo qd hic posuit retrorsum uersus ordo est: & . n. uim singulaꝝ defensionū cōsiderare debemus. Primo haec est innocētis hoīs: ut dicat nō feci. Deīde feci: sed nō sic uocat. Tertio feci: & sic uocat: sed iure feci: deinde hoc ipse iure feci. Aut licuisse sibi debebit oñdere q̄ est q̄litas absoluta: aut si nō licuit dēt sibi extrinsecus assumere aliqd quo hic probet quod iniuste factū uī. Videamus nūc q̄ sit de his q̄tuor assumptiōib⁹ fortior assumptio. Primo debet dicere feci sed pfui & pbare plus se pfuisse quā obfuisse quae est q̄litas cōpēsatiua quā ideo Cice. cōparationem uocat qd cōparet id qd in crimē uocat ad id quo se reus pfuisse dicit q̄ cōparatio sp in eodē facto ē. utputa qdā muros ciuitatis dissipauit: hostes fugerūt reus fit laesae reip. in eodē est cōparatio. Nā qd muros deiecit uī laesisse rēp. & qa muros deiecit hostes fugerūt uī pfuisse reipu. ergo hoc primū dēt assumere. Feci sed pfui: deinde dēt dicere feci qdē sed ut hoc facerē ante puocatus sum. i. feci sed meruit quae est relatio criminis. Tertio dēt dicere feci sed alter me impulit ut facerē q̄ est remotio criminis. Postremo si haec iuncta deerint. i. si ut haec faceret nec pfuit nec iniuriā reddidit neq; ab alio cōpulsus est: q̄m nihil est quo

se defendat debebit factum fateri sed ueniā postulare quæ est qualitas uenialis: q̃ cōcessionem Cice.uocauit.Hunc ergo ordinē Cice.hoc loco conuertit quem in posterioribus seruat. Itaq; cōcessio duas partes habet:purgationem & deprecationem:in purgatiōe:tria sunt. Imprudētia: casus necessitas si hæc non fuerint deprecatio est.Sed hæc aut apud imperatorē aut populū:itaq;in purgatiōe factū cōceditur:sed facientis aius excusaꝫ.Hoc est qđ ait cū factū concediꝫ,culpa remoueꝫ.In deprecatiōe uero & factū & culpa concediꝫ sed tñ uenia depræcaꝫ.Hoc est quod ait.Deprecatio est cum & peccasse & cōsulto peccasse reus se

constitutionis est cōtrouersia:cū aut quē: aut quātū aut qūo: aut apud quos: aut quo iure: aut quo tpe agere oporteat quæriꝫ:aut oīno de cōmutatione aliquid:aut infirmatiōe actiōis agiꝫ.Huius cōstitutiōis Hermagoras inuētor esse existimaꝫ: nō quod nō usi sunt ea oratores ueteres sæpe multi:sed qa nō aīaduerterūt artis scriptores eā supiores: nec retulerit ī numerū cōstitutionū. Post āt ab hoc īuentā multi reprehēderūt quos nō tā īprudētia falli putamꝰ. Res.n.pspicua ē:quā īuidia:atq; obtrectatiōe quadā īpediri. Et cōstitutiōes qdē & eaꝝ ptes exposuimus: exēpla aūt cuiusq; generis tunc cōmodius exposituri uidemur: cū in unūquodq; eoꝝ argumentorū copiā dabimus: Nā argumētandi ratio dilucidior erit:cū & ad genus & ad exēplū causæ statim poterit accōmodari.Constitutiōe causæ repta statim placet cōsiderare utrū causa sit simplex:an cōiuncta:& si cōiuncta erit: utrū sit ex pluribus quæstiōibus iūcta: an ex aliqua cōpatione

cōfiteꝫ & tñ ut ignoscaꝫ postulat.Hæc ergo deprecatio nō nisi aut apud imperatorem aut apud populū ualet apud iudices uacat. Remotio criminis est cum id crimē quod inferꝫ ab se & ab sua culpa ui & potestate in alium reus remouere conatur. Remotionem criminis hāc esse dicit cum reus id qđ ei intēditur ab se remouet & in alium trāsfert.Atq; id duobus modis facit si in alium aut causam:aut factum transferat seu ut id faceret dicat alium coegisse. Verum quod ait factum pōt hic quæstio moueri. Nā cuꝫ omnis qualitas facti confessionem teneat: cur hic factum nō confitetur: sed in alium transferre conatur. Deniq; nullus artiū scriptor in hac qualitate facti trāslationem nominauit:sed ideo quia nullus intellexit.Nā factum sic a se remouet: salua tñ confessione facti:ut in hoc themate quod Cice.in secundo libro posuit.Mancinus cum Numātinis fœdus fecit iniussu populi ac senatus pulso eodem in exilium atq; hostibus dedito petiꝫ ad pœnam: etiam ille qui porcam tenuit cōtradicit.Nā hic & causam & factū in alium remouet. Causam sic ut porcā teneret Mancinus ui ac potestate coegit.Deinde factum sic Fœdus nō ergo feci sed Mancinus qui aut debuit:aut potuit.Manet tamen facti prima illa confessio:ꝙ porcam tenuit:nō,enim pōt negare a se porcā fuisse tentā.Ergo remotio criminis duobus modis constat. Si aūt causam in alium transferamus:aut factum.Relatio criminis est cum ideo iure factum dicaꝫ ꝙ alius ante iniuria lacesserit. Relatio criminis talis est:si in eo ꝙ fecimus uicem nos reddidisse dicamus utputa occidi:quia ille me uolebat occidere. Hoc ergo feci:sed metuit.Cōparatio est cū aliud aliquid alicuius factum rectum aut utilem cōtendiꝫ:quod ut fieret illud quod arguitur dicitur esse cōmissum.Inter cōparationem & cōcessionem hoc interest:ꝙ in cōparatione de eadem re comparatio est ut supra diximus.dissipasti muros.læsisti tempu. Contra ille dissipaui quidem muros:sed hostes fugerunt. In eodem comparatio est:ut supra diximus dissipasti muros idest ꝙ muri dissipati esse dicuntur:ideo ait quod ut fieret illud quod arguitur dicitur esse cōmissum.Alioquin uerres qui multa signa & uasa ex sicilia sustulit & utitur hac defensione ꝙ a bellis tutam siciliam reddiderit.Non potuit dicere ideo signa sustuli ut defenderem prouinciam:neq; enim propterea tulit signa ut prouincia esset defensa. Itaq; utitur ueniali statu idest concessione per depræcationem.Ergo in comparatione id quod intenditur ideo a nobis factum dicere debemus:ut ex eo ipso bonum illud quod contingit flūxisse dicamus.In quarta constitutione quam translationem nominamus. Et supra docuimus quid in se translatio contineret scilicet ut aut omnem actionem cōmutet: aut aliqua ex parte debilitet. Hoc est ꝙ hic ait:aut oīno aliquid de cōmutatione:aut infirmatione actionis.Igitur huius constitutionis hermagoras inuentor esse existimatur.Inueniēdi duo genera sunt.Vnum tale: cum in medium proferimus id quod erat:sed latebat.Aliud quod quasi non erat:sed a nobis primis uidetur inuentum. itaq; de his Cicero leuiorem inuentionem dedit Hermagoræ scilicet ut idq; latuerat in medium protulisse uideatur.Hoc est ꝙ ait Non quo non usi sint ea ueteres oratores sæpe multi: sed quia animaduerterint artis scriptores eam superiores & non retulerint in numerum cōstitutionum. Ideo autem translationem multi scriptores inter constitutiones referre noluerunt:ꝙ omnis cōstitutio auctoritatem cōstituat. Trāslatio aūt id uideaꝫ agere: ne actio sit.Sed hermagoras recte hāc inter cōstitutiones posuit: nā hoc ipsum quod actionē cōmutat actio,est.Itaq; multi inquit Hermagorā reprehenderūt: ꝙ translationem inter cōstitutiones retulerit:sed inuidia magis quā ex uero. Et cōstitutiones quidem & earū partes exposuimus. Postq̃ quid essent singulæ cōstitutiōes:uel quid possent docuit:& earum partes: idest qualitates exposuit promittit se his constitutionibus exempla subditurum. Sed tum cum cœperint argumenta tractari quæ argnmenta dilucidiora futura esse promittit: si hisdem argumentis in tempore exempla suppo/

nat. Hoc est quod ait: nam argumentandi ratio dilucidior erit cum & ad genus & ad exemplum causæ statim poterit accommodari. Genera causarum scimus tria esse demonstratiuum deliberatiuum iudiciale. Exempla uero causarũ sunt themata. C. Cõstitutione causæ reperta statim placet cõsiderare utrum causa sit simplex an cõiuncta. Quoniam in his duobus libris Cice. nihil nisi de inuẽtione tractat: iccirco per ordinem: quæ sint inueniẽda demõstrat. Postq̃ inquit constitutionẽ inueneris cõsiderare debebis causam utrum simplex sit an iuncta idest utrum de una re agat: an de pluribus cõstitutio sic inuenit. Occidisti nõ occidi aut iure occidi. Causa uero hæc est: an occiderit: an iuste occiderit. Ergo hæc causa simplex an iuncta sit considerare debemus. Deinde iuncta: utrum ex pluribus quæstionibus est an ex aliqua comparatione: ex pluribus quæstionibus causa iuncta est: ut in uerrinis accusatur. Verres quod multa furatus sit quod ciues Romanos necarit quod peculatũ cõmiserit. Itaq̃ quãdo ex pluribus quæstionibus causa iuncta est: ipsæ quæstiões inter se diuersæ sunt. ex comparatiõe autem causa iuncta est: cũ quid potissimum faciendum sit consideratur: ut in diuisione agitur: utrum Cic. accuset: an Cecilius. Sed quia comparandi duo modi sunt: comparatiuus & superlatiuus: iccirco ait: ex comparatione in qua per cõtentionem utrum potius: an quid potissimum sit quæritur. Verũ his locis quæ tractabamus ipse etiam Cice. perspicua exempla supponit.

Einde cõsiderandum est in ratione an in scripto sit cõtrouersia. Primo inquit cõstitutio inuenienda est. Secũdo utrum causa sit simplex an iuncta. Tertio in ratione an in scripto sit controuersia. Scriptum nõ tãtum leges accipiamus; sed & senatus cõsultum & testamẽtum & uerba sola & multa huiusmodi. Huius scriptiõis genera sunt quinq̃: ut ipse primum reb⁹: deinde nominibus indicauit: idest primum scriptum & uoluntas. Secundum leges contrariæ. Tertium ambiguitas. Quartum collectio: siue ratiocinatio. Quintum definitio legalis: ut est in ceciniana. Ratio est autem: cum omnis oratio non in scriptione sed in aliqua argumentatione cõsistit: ideo ait cum omnis oratio non in scriptione: sed in aliqua argumentatione consistit. Quoniam & orationem scriptio: & oppositio orationẽ habet sed cum auctoritate: quippe ex scripto: idest ex testamento uel lege ueniẽtem. ergo inquit ratio est cum res quæ in contentione uersatur non in auctoritate legis: sed in argumentatione uersatur. Actum considerato genere causæ. Reperto inquit genere materiæ & cõstitutione: & causa utrũ simplex an iuncta sit: & ipsa cã scripti an rationis habeat controuersiam. Deinde uidendũ est quæ sit q̃stio: quæ ratio: quæ iudicatio & firmamẽtũ. Verũ de his tria pcipue sunt in oĩ cãæ genere pquirenda. Firmamẽtũ uero per raro adhibet: & si q̃n adhibet necesse est: aut in themate sit aut in historia: alias lema dicitur: idest falsum argumentum: ergo tria illa sine intermissione ubiq̃ aspicienda sunt

Simplex est quæ absolutam in se cõtinet quæstionẽ unã hoc mõ. Corinthis bellũ indicamus an nõ. Coniuncta ex pluribus quæstionib⁹: in qua plura quærũtur hoc mõ. Vtrũ Carthago diruatur: an carthaginẽsibus reddatur. an eo colonia deducatur. Ex cõparatione in qua p cõtentionẽ utrũ potius: aut qd potissimũ sit quærit ad hũc modũ. Vtrũ exercitus in macedoniã cõtra Philippũ mittatur qui sociis sit auxilio an teneatur in Italia: ut quã maxime sint cõtra Hanibalem copiæ controuersia scripti.

Einde cõsiderandũ est in oratiõe: an scripto sit cõtrouersia. Nã scripti cõtrouersia est ea quæ ex scriptiõis genere nascitur. Eius aũt genera quæ sunt sepata a cõstitutionib⁹ quinq̃ sunt. Nã cum uerba ipsa uidẽtur cũ sñia scriptoris dissidere: tũ inter se duæ leges ac plures discrepare: tũ id qđ scriptũ est duas: aut plures res significare uidet: tũ ex eo quod scriptũ est. Aliud quoq̃ qđ non scriptũ est inueniri tũ uis uerbi: quasi in diffinitiua cõstitutiõe: in quo posita sit queri. Quare primũ genus de scripto & sñia. Secũdũ ex cõtrariis legibus. Tertiũ ambiguũ. Quartũ ratiocinatiuũ. Quintũ diffinitiuũ noĩamus. Ratio ẽ aũt cũ omnis quæstio nõ in scriptione: sed in aliqua argumẽtatione consistit: ac cõsiderato genere causæ: & cognita constitutione: cũ simplex ne an coniuncta sit itellexeris: & scripti: an rationis habeat cõtrouersiam uideris. Deinceps erit uidẽdũ quæ quæstio: quæ ratio: quæ iudicatio: quod firmamẽtũ causæ sit: quæ omnia a constitutione pficiscantur oportet. Quæstio est ea quæ ex cõflictione cõstitutione cãrũ gignitur controuersia hoc modo. Non iure fecisti: iure feci. Causarum aũt hæc est cõflictio: in qua constitutio cõstat. Ex ea igitur nascit cõtrouersia quã quæstionẽ dicimus hoc modo. Iure ne fecerit. Ratio est quæ continet cãm: quæ si sublata sit: nihil in cã controuersiæ relinquit hoc modo: ut dicendi causa in facili & prouulgato exemplo consistamus. Orestes si matricidi accusat: ipse hoc dicat: iure feci. Illa. n. oc

ideſt quæſti:oratio iudicatio. Quæſtio eſt quæ naſcitur ex conſtitutiõe ut eſt illud iure ne occiderit. Ratio eſt quæ facit controuerſiam utputa occidi clodium:propterea:quia ille me uoluit occidere. Infirmatio rationis eſt etiam ſi te clodius uoluit occidere:tu tamen non iure occidiſti. Iudicatio eſt utrum cum clodius uoluerit occidere iuſte tamen a milone occiſus eſſe uideatur:ut Cice. de oreſte exemplum dedit. Firmamentum eſt firmiſſima argumentatio defenſoris & aptiſſima ad iudicationem. Firmamentũ ſi uerũ ſit ualde prodeſt:ſed ſoli defenſori. Accuſator enim pro firmamento aſſertionem habet: ſed hoc ut diximus raro in cauſam cadit. Cuiuſmodi autem ſit firmamentum:ipſum Cicero docet ut ſi uelit dicere Oreſtes eiuſmodi animum matris ſuæ fuiſſe in parentem ſuum in ſeipſum ac ſorores in regnum & reliqua:& cæteris quidem in conſtitutionibus ad hunc modum iudicationes reperientur. Quoniam omnis de facto iam confeſſio eſt: iccirco in omnibus conſtitutionibus dicit iudicationem de infirmatiõe rationis fieri præter in coniectura. In coniectura enim facti nulla confeſſio eſt. Quare in coniectura eadem erit iudicatio quæ quæſtio. Factũ eſt:non eſt factum. Factum ne ſit? Quod autem in cauſa conſtitutiones: aut earum partes erunt qualitatis ſcilicet ptes: reliquæ enim conſtitutiones partes nõ habent. Ergo quot in cauſa conſtitutiones uel partes erunt: tot neceſſe erit inueniri quæſtiones rationes iudicationes:firmamenti. His omnibus in cauſa repertis:tum deniq; ſingulæ partes totius cauſæ conſiderandæ ſunt ſub diuerſa ſignificantia Cicero partes poſuit. Aliæ ſunt enim partes oratoris officii: aliæ partes qualitatis:aliæ partes cauſæ: aliæ partes orationis. Itaq; partes cauſæ ſunt ut ſuſcepto negocio per rerum ordinem ea quæ dicenda ſunt diligenter inſpicias. Quod cum pertractaueris.i. cum cauſæ partes inſpexeris: tum de modo tibi ordinãdæ ſunt partes orationis. Non enim inqt:quia primum exordiũ eſt:ſola tibi primo erunt cõſideranda principia & ſcribenda. Sed conſiderato omni negocio: tunc appoſitæ ſumere exordiũ debemus. Hæ partes eſſe ſex omnino nobis uidentur. Multi enim quattuor eſſe dixerunt.i. exordium: narrationẽ: quæſtiones: epilogum Cice. autem ſex eſſe dicit:ideſt exordium narrationem:partitionem:confirmationem:reprehenſionẽ:concluſionem:epilogũ.ſ.& recte confirmationem & reprehenſionẽ. Hoc enim maximũ eſt oratoris officium:ut argumenta ſua primum afferat:deinde aduerſariorum diſſoluat. Quare inquit:quoniam primum exordium eſt principio exordii præcepta trademus. Exordium eſt oratio animum auditoris idonee comparans ad reliquam dictionem. Optima definitio eſt quæ a genere incipit:deinde deſcendit ad ſpeciem. Poſtremo ita ꝓpria complectitur: ut excludat oĩno id quod cũ aliis põt eſſe cõmune:ut hic ſex ptes orõnis Cice. ponit. Orator porro

cidit patrem meũ nõ habet defenſionẽ. Quare ſublata oĩs cõtrouerſia quoq; ſublata ſit. Ergo eiꝰ cauſæ ratio eſt quod illa Agamẽnonem occiderit. Iudicatio eſt quæ ex infirmatione & confirmatione rõnis naſcitur controuerſia. Nam ſit ea nobis expoſita ratio quã pauloante expoſuimus. Illa.n. inquit meũ occiderat patrem. At nõ inquit aduerſarius abs te filio matrem necari oportuit. Potuit.n. ſine tuo ſcelere illius factũ puniri. Ex hac deductione rõnis illa ſumma naſcitur controuerſia:quã iudicationẽ appellamus. Ea eſt huiuſmodi. Rectũ ne fuerit ab oreſte matrẽ occidi:cum illa Oreſtis patrem occidiſſet. Firmamentũ & firmiſſima argumẽtatio defenſoris: & aptiſſima ad iudicationẽ: Vt ſi uelit Oreſtes dicere eiuſmodi aĩuz matris ſuæ in parẽtẽ ſuũ in ſeipſum ac ſorores in regnũ & ĩ famã generis & familiæ: ut ab ea penã liberi ſui potiſſimũ petere debuerit; & in cæteris qdẽ cõſtitutiõibꝰ ad hũc modũ iudicationes reperiũtur. In coniecturali aũt cõſtitutione:qa ratio nõ eſt: factũ.n. non conceditᷣ: nõ põt ex deductione rationis naſci iudicatio. Quare neceſſe eſt eandẽ quæſtionẽ eſſe & iudicationẽ: ut factũ eſt:factũ non ẽ:factum ne ſit. Quot aũt in cauſa conſtitutiones aut earum partes erunt:totidẽ neceſſe erit quæſtiones rationes:iudicationes:firmamenta reperiri. His oĩbus in cauſa reptis:tum deniq; ſingulæ partes totius cauſæ conſiderandæ ſunt. Nã nõ ut quodq; dicendum primum eſt:ita primũ aĩaduertendum uidetur:ideo qđ illa quæ prima dicuntur:ſi uehemẽter uelis cõgruere & cohærere cũ cauſa ex eis dicas oportet:quæ poſt dicẽda ſunt. Quare cum iudicatio & ea quæ ad iudicationẽ oportet inueniri argumenta diligendi erunt artificio reperta cura & cogitatione pertractata: tunc deniq; ordinandæ ſunt cæteræ ptes orationis. Hæ partes ſex eſſe oĩno nobis uidentur exordium:narratio:partitio:cõfirmatio: reprehẽſio:cõcluſio. Nunc quoniã exordiũ princeps oĩum eſſe debet: nos quoq; primũ in rõne exordiẽdi ꝓcepta dabimus. Exordium eſt oratio aĩum auditoris idonee cõparãs ad reliquam dictionem: quod eueniet ſi eũ beniuolũ & attentum: & docilẽ cõfecerit. Quare qui bene exordiri cãm uolet:cũ neceſſe eſt genus ſuæ cauſæ diligen

duo agit: aut fidem facit: aut aīos cōmouit. Quare in quattuor illis mediis partibus fides fit in narratione in partitione: in cōfirmatione: in reprehēsione. In exordio uero uel epilogis animi cōmouētur. Itaqꝫ ut definiat exordiū a genere incipit. Exordium est oratio oīs. n. pars oratio est: deinde sic descendit ad speciem: ita ut excludat quattuor illas partes medias quibus fides fit animū inquit auditoris idonee cōparans: sed quia ꝙ in epilogis animi cōparantur: ita propriū cōplectitur: ut excludat etiā epilogos. Ad reliquam inqt dictionē. Itaqꝫ ergo exordii plena definitio est. Exordiū est oro animū auditoris idonee cōparans ad reliquaꝫ dictionē. Verū cū aliquid fieri uolumus primū definire debemus qd sit illud quod fieri uolumus ut hic de exordio definiuit quid eēt: exordium est inquit oratio animū auditoris idonee comparās ad reliquā dictionem: deinde debemus definire quid īde fiat: ut hic fecit quod eueniet inquit: si eū beniuolum attētū: docilem fecerit: sed quia non bene aliquid facimus nisi prius sciamus ubi faciendū sit: prius ostēdit ubi faciendū sit. Postremo quemadmodum faciendum sit: ait ergo tunc nos optime exordiri: si causarum genera cognoscamus: hoc est ubi faciendū sit. Genera causarum quinqꝫ sunt: honestum: admirabile: humile: anceps: obscurum. Hic quæstio nascitur cū supra dixerit genera causarum tria esse: demonstratiuū: deliberatiuū: iudiciale cur hic rursus genera causarū quinqꝫ esse dixit. Verum hæc fictio occulta nimis ratione ac difficili disputatiōe dissoluitur.

Animaduertere. n. debemus quid Cice. secutus sit. Res multæ sunt quaꝝ una substātia reliquæ accidunt. Itaqꝫ cum substantiæ acciderit una qualitas pōt & alia accidere.

Sed quæ nō sit in eodeꝫ genere in quo prima qualitas fuit: utputa si dicas folioꝝ genera duo sunt de membrana: & de charta: hic foliū substantia est: accessit ei una qualitas mēbrana: & charta. Potest tamen eidem substantiæ. i. folio alia qualitas accedere: quæ non sit in eodē genere in quo prima qualitas: si dicas foliorū genera sunt tria. Est oblongum est latum: est quadratū. Quare si circa primā qualitatem numerus definitionis uariet uitium est. Si autem I eadem substantia circa alias qualitates numerus definitionis uarietur: non est uitiū: ut hic ait: primum causarū genera tria sunt cā hic substantia est. Accidit ei una qualitas ut sit demonstratiuum genus: deliberatiuū: iudiciale Deinde ait causarū genera quinqꝫ sunt: licet eadē sit substantia: alia tñ ei qualitas accidit. In iudiciali. u. siue alio genere causæ inuenit & honestum causæ genus & admirabile & humile & anceps: & obscurū. Ergo duplici hoc modo possumus intelligere. Aut ꝙ substantiæ multæ sæpe accidunt: qualitates aut ꝙ multæ qualitates substātiales sunt. i. ꝙ eis qualitatibus possunt aliæ accidere qualitates: ut hic substantia est cā: accidit causæ ut sit iudicialis. Itaqꝫ iudicialis qualitas est: rursus hæc ipsa qualitas substantialis est. Nam accidit ei ut habeat in se: aut honestū causæ genus aut admirabile aut humile aut anceps: aut obscurum itē in deliberatiuo genere causæ: uel demōstratiuo pōt hoc ipsum euenire. Quare nullus hic error ē generis causaꝝ circa definitionē numeri. Si qdē substātiæ nūc plures accidāt q̄litates: ut supra docuimus: nūc multæ sunt q̄litates substātiales. i. qbus possunt aliæ icidere q̄litates qđ similiter supra docuimus. Ergo quinqꝫ genera dixit esse causarū: honestū admirabile: humile anceps: obscurū: & definit genera ipsa. Honestū inqt causæ genus est cui statim sine oratione nostra faueat auditoris aīus. Definitio nūc ex rebus ipsis: nūc ex euentu reꝝ colligiť: has itaqꝫ definitiones. Ci. nō ex rebus ipsis: sed ex euentu reꝝ colligit. Sæpe. n. honestis: uel nō honestis rumoꝝ opinionib⁹ abutimur. Et qa rumori facile creditur: Peruenit aūt rumor usqꝫ ad iudicē. Orator porro apud iudicē agit necessario nō rei honestū sequi debet: sed opinionē quæ etiā iudici nota est. Ergo Cic. honestū causæ genus nō ex rebus definiuit sed ex euentu rerū qui notus est iudici. Honestū inqt causæ genus est cui statim sine oratione nostra fauet auditoris aīus: ergo si & statim & sine oratioe nostra fauet iudex opinionē sequiť. i. euētum rerū. Admirabile a quo est alienus aīus: eoꝝ qui audituri sunt: & hæc definitio de animis iudicū est. Admirabile est inqt causæ genus cū his defendiť quē ob magnitudinē criminis defendi nullus posse credebat. Itaqꝫ hic iudices beniuoli faciēdi sunt. Humile est qđ negligitur ab auditore & nō magnope attendendum uideť. Humile causæ genus est si de re abiecta sit cōtrouersia. In hoc genere attenti auditores faciēdi sunt: hæc quoqꝫ definitio de animis iudicū sumpta est. Anceps in quo aut iudicatio dubia est aut causa & honestatis & turpitudinis particeps. Hæc definitio & ab ipsis rebus sumpta est. Verū anceps inquit causa duobus modis est. Si

ter ante cognoscere: Genera causaꝝ sunt qnqꝫ honestum: admirabile: humile anceps: obscurū. Honestū causæ genus est cui statim sine oratiōe nostra auditoris fauet animus. Admirabile quoqꝫ est a quo alienatus est aīus eoꝝ q audituri sunt. Humile qđ negligitur ab auditore: & non magnope attēdendum uidetur. Anceps in quo aut iudicatio dubia est aut cā: & honestatis & turpitudinis est pticeps ut & beniuolētiā pariat: & offensionē. Obscurū in quo aut tardi auditores sunt aut difficiliorib⁹ ad cognoscēdum: negociis causa implicita ē. Quare qm̄ tam diuersa sunt genera causaꝝ: exordiri quoqꝫ dispari rōne in uno quoqꝫ genere necesse est. Igiť exordiū in duas ptes diuiditur in principiū: & insinuationē. Pricipiū est oratio pspicue & protinus pficiens auditorē beniuolū: aut docilē: aut attētum. Insinuatio est oratio qua dā dissimulatiōe & circuitiōe obscure subiēs auditoris animū. In admirabili genere causæ: si nō oīno ifensi erūt auditores: principio beniuolentiā comparare licebit,

est. Si aut iudicatio dubia fit: aut in honestissima materia: ut in Orestis themate: qa nō una ratio est. Iudicatio quoq; fit dubia. Occidisti: iure occidi: nā illa patrē meū occidit ēt si patrē occidit: nā iure a filio mater occisa est: iudicatio an cū illa patrē occiderit iuste a filio occisa uideat̄. Deinde pōt & hæc eē rō iure occidi: nā ut id facerē Apollo rn̄dit. Infirmatio rōnis ēt si Apollo id rn̄dit nō iuste a filio mater occisa est: iudicatio an cū Appollo rn̄derit iuste mater a filio uideat̄ occisa. Ergo in hoc themate iudicatio dubia est. Deinde fit anceps cāæ genus: si hēat in se cām & honestatis & turpitudīs. Si lenonis filius fortiter faciat:

Sin erunt uehementer abalienati confugere necesse erit ad insinuationē. Naʒ abalienati si pspicue pax & beniuolentia appetit̄: non modo ea non inuenit̄: sed augetur atq; iflāmatur odiū potius. In humile aūt genere causæ cōtemptionis tollēda cā: necesse erit attētū efficere auditorē. Anceps genus causæ: si dubiā iudicationē habebit: ab ipsa iudicatione exordiendū est. Sin aūt turpitudinis ptem & ptem honestatis habebit beniuolentiā captare oportebit: ut i genus honestum cā trāslata uideat̄. Cū aūt erit honestū causæ genus: uel pteriri principiuʒ poterit: & si cōmodū fuerit aut a narratione icipiemus: aut lege: aut aliqua firmissima rōne nr̄æ dictionis. Sin uti principio placebit: beniuolētiæ ptibus utēdū est: ut id q̄d est augeatur. In obscuro āt genere causæ p principiū dociles auditores efficere oportebit. Nunc qm̄ quas res exordio cōficere oporteat dictū est: reliquū est ut ońdatur qb⁹ quoq; rōnibus quæq; res confici possint. beniuolentia quatuor ex locis cōparatur. A nr̄a ab aduersarioꝝ: ab iudicum psona ab ipsa cā. A nostra si de nostris factis & officiis sine arrogātia dixerimus si crimia illata & aliquas minus honestas suspitiones iniectas diluemus: si quæ incōmoda acciderit: aut quæ īstent difficultates pferemus: si prece & obsecratione humili ac supplici utemur. Ab aduersarioꝝ āt si eos: aut in odiū aut in iuidiā: aut in contēptionē adducemus. In odiū adducētur si qd eoꝝ spurce: supbe: crudeliter malitiose: pferetur. In iuidiā si uis eoꝝ potentia diuitiæ gratia cognatio: pecuniæ pferentur: atq; eoꝝ usus arrogans & itolerabilis: ut iis reb⁹ magis uideātur q̄ cāæ suæ confidere. In contemptionem adducētur: si eoꝝ

& pmiū petat honestum est q̄ fortiter fecit turpe q̄ filius lenonis: i hoc genere causæ beniuolentiā cōparare debemus. Obscurū in quo aut tardi auditores sūt aut difficilioribus ad cognoscēdū cā īplicata est. Quod obscurū est tribus mōdis sp obscurū est. Si aut is q enarrat nō itelligit: aut is cui narratur tardior est: aut si res ipsa pplexa est: est. Verum hic duo posuit. Supfluū. n. fuerat cū de oratore hic pfecto loquat̄: si aliqd decius īprudētia diceret: hic itaq; iudices dociles facere debemus ergo ostēdit primum qd esset exordiū aīorū inqt cōmotio: deide ońdit qd inde fiat: aut attentus aut docilis aut beniuolus: deinde ubi fiat idest in generibus quinq; causaꝝ & ostendit quæ essent genera. Nunc per qd faciēdum idest p principiuʒ & insinuationē. Itaq; breuiter qd in hac lectione cōtineat̄ explicabimus. Exordium inqt in duo diuiditur: in principium & insinuationem. Horum duorum: hanc differētiam teneamus in principio aperte & ut ipse ait: ptinus iudices nobis: aut attētos aut dociles: aut beniuolos cōparamus.

In insinuatione uero occulte & quibusdam cur cuitionibus hoc quoq; compendium tenere debemus: quod in omnibus causæ generibus principio nobis utēdum est. In admirabili uero nūc principio. Principio tunc si auditores nō omniuo erunt alienati: insinuatione: tunc si uehementer erunt alienati. Beniuolentia quatuor ex locis comparatur ab nostra ab aduersariorum: ab iudicum: persona ab ipsa causa. Beniuolos inquit iudices a quatuor locis facere debemus: uel possimus. A nostra persona ab aduersariorum a iudicum ab ipsa causa. Rursus a nostra persona quatuor ex locis beniuolentiam iudicis possumus cōparare. Si de nostris inquit factis: & officiis sine arrogantia dicemus: plena enim gloria in his duobus est in factis & officiis. Officium est quod ex legibus uel ex natura necesse est nos implere. Factum uero est quod supra quaʒ debemus præstamus. Ergo si de nostris factis & officiis: sed sine arrogantia dicemus: Deinde si crimina inquit illata & aliquas minus houestas suspitiones iniectas diluemus idest si ea quæ ad deformationem personæ nostræ præter iudicialem quæstionem fuerit obiecta diluemus. Deinde si aliquid futurum mali prædicemus quomodo ipse Cicero Moneo: prædico: ar denunciatio. Postremo a nostra persona beniuolētiam comparamus: si inquit pro nobis supplici utamur oratione. Deinde ab aduersariorum persona tribus ex locis beniuolētiam iudicis comparamus si eos aut in odium: aut in cōtemptionē aut in iuidiā deduxerimus. In odium sic: si eorum turpia uel crudelia facta proferamus: in iuidiā sic si eorum potētia gratiam pecuniam proferamus. Et quoniam hæc īterdum nō modo: nō crimini: sed etiam decori sunt: recte addidit. Horum omnium usum arrogantem. Multæ. n. res per se malæ sunt. Multæ cum mediæ ex euentu bonæ uel malæ fiunt. Deinde in cōtemptionem sic aduersarios adducimus: si eos cōtemnendos esse dicamus: quod aut negligentes sint: aut ignaui. Ab iudicum persona uero duobus ex locis beniuolētiam comparamus: si eorum bene gesta sine adulatione proferamus. Et si dicamus presentis iudicii magnam esse expectationem. Postremo ab ipso negocio duobus ex

locis beniuolentiam comparamus. Si noſtram cauſam laudando extollamus aduerſariorum uituperando deprimamus. Attētos aūt faciemus ſi demōſtrabimus ea q̄ dicturi erimus magna noua. Nunc docet quēadmodū attētos iudices facere debeamus. Attētos inqt iudices faciemus: ſi nos magna ꝑmittamus dicturos eſſe ut ait Vir. Maius opus moueo. Deinde ſi noua nos dicturos eſſe dicamus. Interdū ēt ſi magna inqt nō ſit res: tm̄ noua aīos auditoꝝ facit attētos. Poſtremo ſi īcredibilia. Neceſſario etenim attēte audiēdū eſt ꝙ uix credi poſſe ꝑmitto. Deinde ſi hæc inqt magna noua īcredibilia dicamus nūc ad oīs ptinere: ut ſæpe Ci. ait de quo agaṫ nō ſolum ad reum: ſed oīum fortunas dicit ptinere. Nūc ad eos q audiūt: ut Cice. ſæpe ait hoc ideo agi ut a iudicibus iudicia transferanṫ. Nūc ad aliquos illuſtres ſi dicamus rē iuſtā ad ſacerdotes: ad ſenatores: uel alios hmōi pertinere. Nūc ad eos īmortales: ut Cice. de domo ſua dicit. Rem ad eos ptinere: ne ipſi Cice. domo expluiſſe uideanṫ. Nunc ad ſūmam reipu. pertinere. Ergo his oībus attentos iudices facimus. Nec nō inqt ēt tūc attentos iudices facimus cuꝫ nos breuiter dicturos eſſe ꝑmittimus. Et ne mētiri nos iudices putēt quā breuiter nos dicturos eē ꝑmittimꝰ. Exponeṫ inqt debemꝰ iudicationeꝫ: aut iudicatiōes ſi pl'es erūt. Deinde oſtēdit quo pacto dociles auditores facere debeamus. Si inqt in principiis ea quæ ſunt nobis dicenda ponamus ut nobis iudices ad cognoſcēdum negociuꝫ comparemus. præterea inqt cuꝫ dociles iudices faciemus ſimul attentos iudices facere debemus. Ita ipſe Cic. in cluentiana facit dociles iudices cum ait aīaduerti iudices oēm accuſatoris orationem in duas diuiſaꝫ eſſe partes. Deinde facit attētos cum ait. Quarum alterā īniti & magnopere cōfidere uidebatur inuidia ſueterata iudicii iuniani & reliqua. Tūc & enim īquit iudex melius docilis fiet: ſi & attentus fuerit effectus: hæc de principiis: nunc nobis de inſinuatione dicēdum eſt.

Inſinuatione igitur utendum eſt cum admirabile genus cauſæ eſt. Diximus principiorum triplicem eſſe fineꝫ. ſ. aut beniuolos iudices aut attentos: aut dociles faciamus: idem nobis & in īſinuatione faciēduꝫ eſt: ſed hoc ītereſt ꝙ in principiis hoc aperte facimus. In īſinuatione occulte & qbuſdam circuitionibus nec in alio cauſæ genere niſi in admirabili: tūc cum animi iudicū erunt uehemēter offenſi. Ergo inqt īſinuatione tūc erit nobis utēdum cū animi iudicum fuerint ꝓffenſi. Et oſtēdit quibus offenſos iudicum aīos poſſumus agnoſcere. Prius. n. uulnus inſpiciēdum eſt ſic apponenda medicina. Tribus inquit uel maxime cauſis animi iudicum offendūtur. Verū cum ait maxime oſ̄dit: & aliis cauſis offendi iudices: ſed his pleruq; ſi aut in negocio ipſo ineſt aliqua turpitudo ut res ipſa præter pſonas aut iudicis aut gētis pariat offenſionē: aut ſi iam aliqd iudicibus ab his qui primū dixerūt pſuaſuꝫ uideṫ. Et iō is q poſt dicturus eſt nō libēter audiṫ. Aut ſi illi q audituri ſūt: alios audiēdo cœperint eē offenſi. Quare cū hæc aīaduerteris ſingula hac dicēdi arte ſanabis: ſi cauſæ turpitudo cōtrahet offenſionē. Duobus modis cā cōtrahit turpitudinē: aut. n. res turpis eſt: aut perſona: ſi inqt pſona turpis fuerit: aut aliū hoīem ſubiicies qui amatur: aut rem pro perſona. Deinde ſi res turpis fuerit: aut aliā rem: quæ honeſta eſt ſubiicies: aut rem pro hoīe: ſi utrūq; turpe fuerit & res & pſona cōmoduꝫ erit eam ſuſcipere. Tamē ſiqd leuiter turpe fuerit pōt ſuſcipi: deinde inqt debebis diſſimulare defenſionem. Poſt ꝗ mitiores reddideris auditores paulatim ingredi in eandem defenſionem & dicere ea quæ aduerſariis diſpliceant tibi etiam diſplicere: ſed nihil horum ad tuum negocium pertinere. Deinde inquit occulte & de aduerſariis detrahere debebis. Poſtremo inquit de ſimili negocio aliquoruꝫ iudicum afferri oportebit

inertia: negligentia: ignauia: deſidioſum ſtudium & luxurioſum ocium proferetur. Ab auditoꝝ pſona beniuolentia captabitur: ſi res ab his fortiter ſapienter manſuete geſte ꝓferentur: ut neq; aſſentatio nimia ſignificetur: & ſi de his q̄ honeſta exiſtimatio: quātaq; eoꝝ iudicii & auctoritatis expectatio ſit oſtendetur. A rebus ipſis ſi noſtrā cām laudādo extollemus: aduerſarioꝝ p contēptionē deprimemus. Attentos āt faciemus: ſi demonſtrabimus ea q̄ dicturi erimus: magna noua īcredibilia eſſe aut ad oēs: aut ad eos q audient: aut ad aliquos illuſtres hoīes: aut ad deos īmortales: aut ad ſūmam reipublicæ ptinere: & ſi nos pollicebimur breui noſtrā cām demonſtraturos: atq; exponemus iudicationē aut iudicationes ſi plures erūt. Dociles auditores faciemus: ſi aperte & breuiter ſūmam cauſæ exponemus: hoc eſt ī quo cōſiſtat cōtrouerſia. Nam & cū docileꝫ uelis facere ſimul & attentū facias oportet. Nā is maxīe docilis eſt q attētiſſime eſt paratus audire. Nūc īſinuationes quēadmodū tractari cōueniat: deinceps dicēdū uidetur. Inſinuatione igitur utendū eſt: cū admirabile genus cauſæ eſt: hoc eſt ut ante diximus: cū animus auditoris infenſus eſt. Id āt tribus ex cauſis maxīe fit: ſi aut ineſt in ipſa cā quædā turpitudo: aut ſi ab his qui ante dixerūt: iam quiddā auditori pſuaſum uidetur. Aut ſi eo tpe locus dicēdi datur: cū iā illi quos audire oportet defeſſi ſunt audiēdo. Naꝫ ex hac quoq; re nō minus quā ex primis duabus in oratorem nōnunq̄ animus offenditur auditoris. Si cauſæ turpitudo cōtrahet offenſioneꝫ aut pro eo hoīem in quo oſtenditur alium hoīem qui diligitur īterponi oportet: aut pro re in qua offenditur aliā reꝫ q̄ ꝓbetur: aut pro re hoīem aut pro hoīe rem aut

tebit exemplum. Animaduertere tamen debemus:ut & insinuatione quatuor locis præcepit beniuolentiam comparandam.i.ab ipsa causa:a nostra persona:ab aduersariorum:a iudicuȝ:a causa dixit posse beniuolentiam comparari:ubi ait pro eo homine:in quo ostenditur alium hoiem:qui diligitur interponi oportet:& reliqua. Deinde ostendit quẽadmodum a nostra persona beniuolẽtiam comparamus cũ ait: & dissimulare te id defensurum:ꝙ existimaris defensurus. Deinde ubi iam mitior factus erit auditor ingredi pedetentim in defensionẽ:& dicere ea;qua indigent aduersarii:tibi quoqꝫ indigna uideri:ab aduersariorum uero persona docet quẽadmodũ beniuolẽtiam cõparamus:cum dicit. Et negare te quicq̃ de aduersariis esse dicturum: neqꝫ hoc:neqꝫ illud ut neqꝫ apte lædas eos qui diligunt & tñ id obscure faciẽs: quoad possis abalienes ab his auditorũ uolũtaté. Postremo docet:ut a iudicũ psona beniuolentiam cõparemus;cũ ait. Et aliquoꝝ iudicum simili de re:aut auctoritaté pferre imitatione dignam. Verum quod ait. Deinde eandẽ;aut similẽ:aut maiorẽ:aut minoreȝ agi rem in pñtia demõstrare. Etenim semp post exẽplum facienda est cõparatio. Comparatio porro;nunc a pari nunc a maiori: nũc a minori semper fiat necesse est. Ostendit quod primuȝ fuit. Si per causæ turpitudinem auditores offensi extitissent:quibus modis ab his posset beniuolẽtia cõparari. Nũc inqt si oratio aduersarioꝝ dictis fineȝ fecerit. Et ideo iudices uidentur abalienati tribus modis beniuolẽtiam comparamus: si aut ab eo argumẽto:quod sibi firmissimũ crediderant aduersarii te dicturum esse promittas:aut si ab eo dicto inspicias quod aduersarius nuper dixerit;aut si inquit cũ admiratione dubites;cui potissimum rñdeas quæstioni:cuȝ enim inquit te iudices uiderint paratum ad respondendum existimabunt sibi nõ recte ab his:qui ante dixerũt: id quod crediderant fuisse psuasuȝ. Postremo docet quo pacto beniuolẽtiam nobis a iudicibus cõparemus si forte ipsi iudices defatigati fuerint multos audiẽdo. Primo inquit oportebit polliceri breuius te q̃ fueris esse dicturuȝ. Deinde si ita habebit negocium utile erit rebus nouis;uel ridiculis risum iudicibus aut iocuȝ moueretur. Atqꝫ id duplici modo:aut ex tẽpore:si forte clamor:aut strepitus fuerit exortus : aut cogitatis:paratisqꝫ:ut uel a fabula incipias:uel apologo ad presens negocium pertinentibus. Fabulæ sunt quas fere uidemus extitisse ex phedris Medeis clitemnestoris:aliisqꝫ similibus. Apologi sunt ex rebus humilibus compositæ:quædaȝ formæ ac species ad uiuendum:ut extat illa de mure & leone ergo si inquit negocii dignitas patietur risum:uel iocum mouere oportebit. Sin autem tale negocium fuerit aut iocandum non sit a re aliqua tristi & seuera cõmodum erit incipere. Nam ut inquit cibi fastidium nunc sub dulci re:nũc sub amara releuatur. Ita inquit studium audiendi apud iudices rebus ridiculis nũc a superioribus redintegratur. Ac separatim quidem quæ de principio & insinuatione dicenda uidebantur hæc fere sunt. Supra inquit quid in principiis faciendum esset:quid in insinuatione separatim disputamus. Nunc inquit breuiter:in utrũqꝫ præcepta dabimus. Exordium sententiarum & grauitatis plurimum debet habere:& omnino omnia:quæ pertinẽt ad dignitatem in se continere. Sententiarum inquit:non illarum:quæ generaliter dicuntur ut est illud. Obsequium amicos ueritas odium parit. Præceptum est autem:ne quid in principiis generaliter dicat: sed hic sententias accipiamus. Sensus atqꝫ inuentiones plurimas atqꝫ easdem graues. Præterea inquit:

ab eo quod oderit ad id q̃d aius auditoris diligit traducat:& dissimulare id te defensurũ:ꝙ existimeris defensurus. Deide cũ iã mitior factus erit auditor igredi pedetenti i defensionẽ:& dicere ea:q̃ idigent aduersarii:tibi quoqꝫ idigna uideri. Deide cũ lenieris eũ:q au diret:demõstrare nihil eoꝝ ad te ptinere:& negare te qcq̃ de aduersariis eẽ dictũ neqꝫ hoc:neqꝫ illud;ut neqꝫ apte lædas eos:q diligũtur:& tñ id obscure faciẽs: quoad possis alienes ab eis auditoꝝ uoluntatẽ:& aliquoꝝ iudiciũ simili de re:aut auctoritatẽ pferre imitatione dignã. Deide eãdẽ:aut cõsimilẽ:aut maiorẽ aut minorẽ agi rem in pñtia demõstrare. Sin oro aduersarioꝝ fideȝ uidebit auditorib⁹ fecisse:idqꝫ ei q itelligit: q̃bus rebus fides fiat:facile erit cognitu oportet:aut de eo ꝙ aduersarii sibi firmissimũ putarũt:& maxime hi:q audierint pbarint primuȝ te dicturum polliceri: aut ab aduersarii dicto exordiri:& ab eo potissimũ:ꝙ ille nupertime dixerit:aut dubitatione uti qd primũ dicas:aut cui potissimũ loco rñdeas cũ admiratione. Nã auditor cũ eum quem aduersarii putarat pturbatum orone uideat aĩo firmissimo contradicere paratũ plærũqꝫ se potius temere assensisse:quã illũ sine causa cõfidere arbitrat. Si auditoris studiuȝ defatigatio ab alienabit a cã te breuius:quã paratus fueris eẽ dicturum:cõmodũ est polliceri:nõ imitaturũ aduersariuȝ. Sin ãt res dabit nõ inutile est:aut ab aliqua re noua: & ridicula icipere:aut ex tpe:q̃ nata sit:q̃d genus strepitum acclamationem dicimus, aut iam parata:q̃ uel apologũ:uel fabulã:uel aliquam cõtineat irrisioneȝ: aut si rei dignitas adimet iocandi facultatem aliquid triste nouũ horribile:nõ incõmodũ est stati inicere: nam ut sacietas cibi & fastidiũ:aut sub amara aliqua re releuatur:aut dulci mitigatur:sic animus defessus audiẽdo:aut admiratione itegratur:aut risu nouatur.

ut cõmendatissimus auditoribus:in exordio omnia illa habere debemus quæ nobis:uel orationi nostræ pariant dignitatem. Splẽdoris & festiuitatis & cõcinnitudinis minimum. In exordio inqt:nihil splẽdidum:nihil diligẽter accuratum habere debemus:ne ipsa dicẽdi diligentia diffidẽtiam negocii demõstremus. Docuit qd in principiis:qd in insinuatione:qd generaliter in utroq; seruare debemus. Quare postq̃ ostẽdit quid faciendum esset:præcipit rursus qd nõ faciendum sit. Vitia uero hæc sunt certissima exordiorum:quæ sũmopere uitari oportebit. Vitia uero inqt hæc sunt certissima exordiorum. Cum ait certissima:ostẽdit & supra se nõ nihil de uitiis exordii dixisse. Ait.n.splendoris & festiuitatis & cõcinnitudinis minimum in exordio esse debebit. Verũ hæc maxima uitia exordiorum esse dicit:atq; hæc omnino uitãda esse præcipit. Vulgare:cõmune cõmutabile:longum:separatum:translatum cõtra præcepta. Vulgare est qđ in plures causas põt accõmodari:ut conuenire uideatur. Vulgare est:qđ in plures causas põt accõmodari.i. q᷑ dicitur generale principium:& q᷑ nõ unius:sed omnium potest esse causarum:si sic incipias. Iouem ego optimum aut maximum uellẽ si fieri posset iudices. Cõmune:q᷑ nihilominus in hanc quam in contrariam partem causæ potest conuenire. Cõmune est quod nihilominus in aliquam cõtrarium partem causæ potest cõuenire. Inter uulgare & cõmune hoc interest. Vulgare omniũ cõtrouersiarum est:cõmune in eandem cõtrouersia utriusq; partis. Itaq; cõmune specie includitur. Vulgare uero generale est. Quare commune erit quod tam a nobis q̃ ab aduersariis dici potest. Commutabile est: quod ab aduersario potest leuiter cõmutatum ex cõtraria parte dici. Cõmutabile est inquit quod nõ quidem ab aduersariis dici possit:ita ut a te probatum est. Sed cõmutato uerbo uel addito possit in parte cõtraria cõmutari. Longum est:quod pluribus uerbis aut sententiis ultra quam satis producitur. Meminimus in duobus esse orationem nostram:nunc in uerbis singulis:nunc in cõiunctis:quæ sententiæ dicuntur. Itaq; inquit longum est:quod nimis aut in uerbis:aut in sententiis inuolutum est. Separatum:quod nõ ex ipsa causa ductum est. Nec sicut aliquod membrum annexum orationi. Separatum est:quod nõ est proprii negocii:neq; eius causæ qua de agitur:ut si homicida tibi accusandus sit: & tu adulterii facinoribus exordium sumas.

Ac separatim qdem:quæ de principio & insinuatione dicenda uidebantur:hæc fere sunt. Nũc quiddã breuiter cõiterq; de utroq; pcipiendũ uidetur. Exordiũ sniarum & grauitatis plim debet hẽre:& oĩa oĩno ea q̃ ptinent ad dignitatẽ in se cõtinere: pptereaq; id optime faciẽdum est:qđ oratorẽ auditori maxĩe cõmendat. Splẽdoris & festiuitatis & cõcinitudinis minimũ: ppterea qđ ex his suspicio q̃dã apparitionis atq; artificiosæ diligentiæ nascitur:q̃ maxĩe orõni fidẽ oratori adimit auctoritatem. Vitia uero hæc sunt certissima exordiorum q̃ sũmopere uitare oportebit:uulgare cõe:cõmutabile: sepatũ:longũ:translatũ:cõtra pcepta. Vulgare est qđ in plures cãs potest accõmodari:ut cõuenire uideatur. Cõmune est qđ nihilominus in hãc q̃ in cõtrariã ptẽ causæ põt cõuenire. Cõmutabile est qđ ab aduersario põt leuiter mutatũ ex cõtraria pte dici. Longũ est qđ pluribus uerbis aut sentẽtiis ultra q̃ satis est pducitur. Separatũ est qđ nõ ex ipsa cã ductũ est:nec sicut aliqđ membrũ annexum orõni:translatũ est:qđ aliud efficit quã genus suæ causæ postulat:ut si quis docilẽ faciat auditorem:cum beniuolentiã causa desiderat:aut si principio utatur:cum insinuationem res postulat. Contra præcepta est:qđ nihil eorum efficit:quorum causa de exordiis præcepta traduntur:hoc est quod eum: qui audit:neq; beniuolum.neq; attentum.neq; docilem reddit.aut quod quo nihil profecto peius est ut contra sit faciet. Ac de exordio quidem satis dictum est

De narratione.

Narratio est rerum gestarum.aut ut gestarum expositio. Narrationum tria sunt genera. Vnum genus est in quo ipsa causa.& omnis

Translatum est:quod aliud cõficit:quam causæ genus postulat:ut si quis docilem faciat auditorem:cum beniuolentiam causa desideret. Translatum est inquit cum ignorato genere causæ aut dociles pro attentis aut attentos pro beniuolis faciendos nobis iudices putamus. Contra præceptum est quod nihil eorum efficit quorum causa de exordiis præcepta traduntur. Contra præceptum est inqt q᷑ non iudicum animos non comparat sibi interdum etiam infestos facit. Quare finitis exordii præceptis nunc nobis de narratione dicendum est.

Narratio est rerum gestarum aut ut gestarũ expositio. Definit quid sit narratio:in definitione uero ut sæpe iam:diximus oĩa quæ ad rem aperiendam pertinent:colligi:atq; includi debent. Quare quoniam non tantum illa narrantur:quæ uere gesta sunt:sed etiam illa quæ nõ gesta sunt:sed geri potersit:ideo ait:narratio est rerum gestarum:aut ut gestarum expositio. Gestarum rerum expositio est negociorum ciuilium & historiarum:ut gestarum rerum expositio est comœdiarum fabularum & thematum quæ in auditorio dicuntur. Ergo tria genera narrationis esse dicit. Verum q᷑ sit in causæ expositione:ut est illud. C.quintus frater huius te. P.quinti fuit:& hunc similia. Verum quoniam narratio causæ non id solum agit:ut res gestas explicet. Verum etiam multa futuris præstruit quæstionibus.

Animaduertamus ut Cicero utrūq; complexus sit:in quo ipsa causa inquit:hoc ad rerum expositionē.
Et omnis ratio controuersiæ continetur:hoc ad quæstiones pertinet: ergo unum narrationis genus est
in quo ipsa causa & omnis ratio controuersiæ continetur. Aliud genus narrationis est quod extra cau/
sam est:sed ad causam facit:ut est illud. Agonis est quædam lilibitana liberta. Veneris erycinæ. Hæc nar/
ratio extra causam est. Agitur enim qui magis debeat accusare:sed tamē ad causam facit. Locus enim in/
troducitur:in quo se Cecilii iniuriam a Verre passum esse cōmemorat:qua se læsum accusare debere cō/

ratio cōtrouersiæ continetur. Aliud in quo digressio
aliqua extra cā3 aut criminis:aut similitudīs aut dele
ctationis:nō alienæ ab eo negocio:de quo agit:aut
amplificationis cā iterponitur. Tertium genus est re
motū a ciuilibus causis:qd delectationis cā non in/
utili cum exercitatione dicitur & scribitur. Eius ptes
sunt duæ:quaꝝ altera in negociis altera uero in psō/
nis maxie uersat. Ea q̄ in negocioꝝ expositione posi/
ta est:tres habet partes:fabulam: historiam:argumē
tum. Fabula est:in qua nec ueræ:nec uerisimiles res
continētur:cuiusmodi est angues in gentes:alites iu
go iuncti. Historia est res gesta ab ætatis nostræ me/
moria remota:quod genus est. Appius indixit Car/
thaginensibus bellum. Argumentū est ficta res quæ
tñ fieri potuit:hmōi apud Terentiū est. Nā is postq̄
excessit ex ephebis Sosia. Illa aūt narratio est:quæ in
psonis uersatur:eiusmodi est:ut in ea simul cū rebus
ipsis psonaꝝ sermones:& animi possint perspici hoc
modo. Venit ad me sæpe clamitas:quid agis Mitio?
cur perdis adolescēte nobis? cur amat? cur potat? cur
his rebus sumptum suggeris? Vestitui nimio idul/

tēdit. Verū hæc narratio extra cām q̄tuor
modis fit:aut criminatiōis cā:aut similitu/
dinis:aut declinatiōis: aut amplificatiōis.
Criminationis cā fit ut dio quidā fuit hale
sinua pasellus mortuus ē. C. sacerdote pto
re. Similitudīs causa fit:ut est illud. Sic iste
multo sceleratior & neqor:quā ille Adria/
nus aliquādo etiam felicior fuit. Digres/
sio & hæc uideri potest sed non interponi
tur narratio quæ causa est deliberationis.
Delectationis causa fuit non alienæ ab eo
negocio quo de agitur ut si prata si nemo/
ra si fontes riuosq; describas & hāc ipsam
descriptionem ad causam applices. Ampli
ficationis causa fit ut est illud de. Eriphila
quæ uisum ornamentum adamauit. Am/
plificat crimen. Verris quod cum illa rem
uisam adamauerit. Verres multa etiam
non uisa concupierit. Ergo secundum ge/
nus narrationis hoc est quæ digressio dici
tur quæ fit aut criminationis aut similitu
dinis aut delectationis aut amplificatiōis
causa. Tertium genus narrandi est quod
extra oratorem est hoc est quod ait. Remo
tum a ciuilibus causis. Est autem poetaru3
uel historiographoꝝ dat tñ cursum etiā in
hāc narratione pcepta. Hæc inqt narratio
remota a ciuilibus causis duo mēbra hēt.
Nam aut propter negocia exponenda sumitur quod est comœdiographorū uel tragœdiographoꝝ:uel
propter personas. Versidici uero in utroq; uersantur. Nam Virgilius Aeneæ & mores & facta descri/
bit. ergo hæc narratio extra oratorem in duo diuiditur:in negocia & in personas. Verum illa narratio
quæ negociis est tres habet partes fabulam historiam argumentum. Fabulam dicit esse quæ nihil ueri
nec uerisimile continet & dat exemplum cuiusmodi est Angues ingentes alites iuncti iugo. Verum hic
quæstio est cum in definitione generali narrationis dixerit. Narratio est rerum gestaru3 aut ut gestarum
expositio cur in fabulæ definitione quæ utiq; quoniam & ipsa narratio est generi similis esse debuit. Ait
fabula est in qua nec ueræ nec uerisimiles res continētur. Deinde historia est inquit quæ res ueras conti/
tinet sed a nostra memoria remotas:& dat exemplum:quod genus Appius indixit. Carthaginensibus
bellum. Argumentum est ficta res:quæ tamen fieri potuit. Argumentu3 est:quod quidem nō est factū:
sed fieri potuisse creditur:ut in Terentio. Adolescentis uita narrantur. Nam his postqua3 excessit ex ephe
bis Sosia. A negociis ergo narratio tres partes habet:fabulam:historiam:argumētum. Fabula nihil ueri
nec uerisimile continet:historia gesta præteritorum:argumentum nō uerum sed uerisimile. Illa autem
narratio quæ uersatur in personis exprimendis talis esse inquit debet ut in narratione rerū uim personæ
agentis & animos ostēdit & dat exemplum de Teren. ubi. Demeæ & Mitionis senum persona morū cō/
trario secernitur. Venit ad me sæpe clamitas. Quid agis Mitio cur perdis adolescentem nobis & reliqua
in his omnibus & rigor & austeritas personæ obiurgantis ostenditur. Verum ne nos perturbet q; in illa
narratione quæ in negociis est sæpe etiam persona describitur:nam describitur Catilina describitur. Ser
torius & reliqui. Et illa rursus narratione quæ de personis est gesta etiā narrat. Nō inq̄ nos perturbēt qa
mixta sunt. Sed animaduertere debemus quid propter quid dicatur. Sæpe enim persona describitur ut
negocium patescat:sæpe gesta narrātur ut apertius qualis sit persona uideatur:sed ad præceptum narra
tionis illius reuertitur quæ ipsam causam continet & totus cōtrouersiæ narrationem. Oportet igitur
eam tres habere res ut breuis ut aperta ut probabilis sit. Oportet igitur eam tres habere uirtutes ut bre/
uis:ut aperta:ut probabilis sit. Tres uirtutes sunt narrationis:ut breuis sit narratio:ut aperta ut proba/
bilis. Verum ut hæc tria semper oīa sint:nō unum aliquod ex tribus. Itaq; istæ uirtutes narrationis:licet
& aliis partibus orationis cōueniant:narrationis tamen sunt propriæ. Aliarum autem partium oratio/

nis uirtutes narrationi conuenire possunt: quælibet repræhensio: quælibet confirmatio: quælibet criminatio potest habere hæc tria: sed quasi aliena. Ipsa autem quæ habēt narrationi nō conueniunt: ut iductiones: ut ratiocinationes: & reliqua huiusmodi: quæ fidei sunt: nō affectus. Igitur tres istæ uirtutes narrationi oratoriæ conuenire possunt: & illi narrationi: quæ extra ciuiles causas est. Namq̧ historia & breuis eē debet in expositione & aperta & probabilis: ut Salu. sibi oīa in Catilina tribuit: quam breuissime potero paucis absoluam. Cum aliis hystoriographis singula tradidisset in libro primo historiarum dat Catoni breuitatē. romani generis disertissimus paucis absoluit. Fannio uero ueritatem: sed anteq̄ dicamus ut breuis narratio fiat: ut aperta: ut probabilis principio dicēdum uidetur quid sit narratio oratoria: qd agat: uel quo distet a reliquis partibus orationis. Oratio quæ negociū explicat: atq̧ insinuat audiēti narratio dicitur: explicans quid gestū sit: aut p uerū aut p uerisimile. i. aut id qđ gestū est: aut p id qđ geri potuit: quæ oratio rametsi partibus narratiōe plenis iclinetur in actoris cōmoduз: nō tamē ad pugnam cōtinuo easdem partes ducit. Negocium. n. induci insinuat: nō pars negocii. Agiť. n. ut causam iudex norit. Causa uero duarū partiū est: sed subtilitas exponentis aliqd q̧ suæ parti prosit isinuat: naз iudex sic ab uno audit quasi extra partem: sed uere is optimus patronis est in narrando: qui ita narrat: ut & aduersarius ita narrare potuisse credať. Veruз talis oratio esse nō potest cum crimina proponuntur: quibus in propositionibus: & si dicatur illud fuit: illud consecutum est: & cætera similia: tamen narratio nō est: quoniā hæc omnia ad criminatiouē cōtinuo ducunť. Et nō id agitur in hac oratione: ut iudex sciat cām: sed ut audiat crimen admissum. At in narratione: cum causa omnis fuerit explicata: tūc crimen aut ab accusatore proponitur post narrationem quasi intentio aut a defensore quasi quæstio ut purgeť sextus Roscius occisus est. Accusator dicit a filio. Tullius negat hinc esse criminatio pōt & defensio. Insinuatur iudici per narrationem totum negociū ubi quando quomodo sextus Roscius sit occisus. Hoc dicat utraq̧ pars necesse est huic singuli subtiliter interiaciunt id quod parti suæ prodesse possit non pugnæ modo sed adiuncta uerisimilitudine ut ita narret quasi & aduersarius eodem modo narrare possit. Explicito negocio causaq̧ cognita incipit aduersarius dicere: q̧ sextum Rosciuз filius interemit & hæc criminatio. Si autem defensor est proponi crimen: quasi quæstionem. Occidisse patrem sextus Roscius arguitur & affert argumenta quibus hoc possit dissoluere. Ita in dictionibus aliis criminationes intelliguntur: uel propositiones criminum: cum oratio exponendi quodāmodo implicatam secum habet intentionem: ut occidisti: aut tulisti. At ubi narratio est post narrationem dicuntur: sed tamen in narratione significantur iudici nō aperte ab oratore dicuntur. Breuis erit: si unde necesse est: inde initium sumetur: & non ab ultimo repetetur. Breuis erit: si unde necesse est inde initium sumet: nō ab ultimo repetet. Dixit supra narrationem oratoriam tres uirtutes habere debere: ut breuis sit ut aperta ut probabilis: nunc docet breuis narratio: quēadmodum esse possit: & breuis pro qualitate negocii. Breuis inquit erit si initium sumas a rebus necessariis: non ab ultimo: utputa. Si nobis bellum Troianum narrandum sit: debemus a raptu Helenæ incipere: nō a Læda: quæ Helenam genuit: ergo præcepta dat in breuem narrationem: quæ in initio narrationis: quæ in fine: quæ in medio seruare debeamus: atq̧ hoc præceptum de initio narrationis est quod ait. Breuis erit: si unde necesse inde initium sumetur: nō ab ultimo repetetur.

Etsi cuius rei satis erit sūmam dixisse: cuius partes nō dicentur: utputa cuз sufficiat dicere occidit: & nō dicamus: & uoluit: & potuit: & occidit. Cum harum partiū sūma: si occidit: & hoc dixisse sufficiat. Verū hoc præceptum de medio narrationis esse potest. Et si nō longius quam quod situ opus est in narrando procedetur & si non longius q̄ quod situ opus est in narratione proceditur. i. si narres quousq̧ narrādum est: nō etiam illa narrenť: q̄iam in tractatus cadūt ut puta qdā fortiter fecit: petit: præmi noīe ærarii dimidiū contradiciť narrādum est quēadmodū fortiter fecerit nō ēt quēadmodū ad ciuitatē regressus sit & quēadmodū præmium petierit & quēadmodū ei contradictū sit uerum hoc p̄ceptum de fine narrationis est. Et

ges. nimiū ineptus es: durus est p̄ter æquū & nimiū ipse bonū. Hoc in genere narratiōis multa debet inesse festiuitas cōfecta ex reꝝ uarietate: aīoꝝ dissimilitudine. grauitate: leuitate: spe: metu: suspitiōe: desiderio: dissimulatione: errore: misericordia: fortunæ cōmutatione: ispato icōmodo: subita lætitia: iucūdo exitu reꝝ. Verū hæc ex his hæc quæ postea de elocutiōe præcipiētur: ornamēta sumuntur. Nūc de narratiōe ea quæ causæ continet expositionē dicēduз uidetur. Oportet igitur eam tres habere partes: ut breuis ut aperta ut ꝓbabilis sit. Breuis erit: si unde necesse est: inde sumatur initium. & nō ab ultimo repetatur. etsi cuius rei satis erit sūmā dixisse eius ptes nō dicentur. Nā sæpe satis est. qd factum sit dicere. nō ut enarres. quēadmodū factū sit. etsi nō longius q̄ situ opus est in narrando ꝓcedetur. & si nullam in rē aliam transibitur: & si ita dicetur. ut nōnunq̄ ex eo. quod dictuз sit id qđ dictum non est intelligatur: etsi non modo id quod obest: uerū etiā id quod nec obest: nec iuuat præteribitur. Etsi semel unūquodq̧ dicetur: & si non ab eo in quo proxime desitū erit: deinceps icipietur.

Ac mľtos imitatio breuitatis decipit: ut cũ se breues putãt eẽ lõgissimi sint: cũ dent opã: ut res mľtas breuiter dicãt: nõ ut oĩo paucas res dicãt: & nõ plures q̃ necesse sit. nã plerisq; breuiter dicere uidentur: qui ita dicũt. Accessi ad ædes: puerũ uocaui. Respõdit quæsiui dominũ: domi negauit eẽ: hic tametsi tot res breuius nõ potuit dicere: tamẽ qa satis fuerat dixisse dominũ negauit eẽ domi: Fit rerũ multitudine lõgius. Quare hoc quoq; in genere uitãda est breuitatis imitatio: & nõ minus rerũ nõ necessariarũ: q̃ uerborũ multitudine supsedendũ est. Apta aũt narratio poterit eẽ: si ut quodq; primũ gestũ erit: ita primũ exponetᷣ: & rerũ ac tẽporũ ordo seruabitur: ut ita narrentur: ut gestæ res erũt: aut ut potuisse geri uidebuntur. Hic erit cõsiderandũ neqd pturbate: nequid cõtorte dicatur: nequã in aliaʒ rẽ transeatur: ne ab ultimo repetatur: ne ad extremũ pcedatᷣ: ne qd qđ ad rẽ ptineat ptereatur: & oĩno quã pcepta de breuitate sunt: hoc quoq; in genere sunt conseruãda. Nam sæpe res parũ est intellecta longitudine magis q̃ obscuritate narratiõis. Ac uerbis quoq; dilucidis utẽduʒ est: quo de genere dicendum est in pceptis elocutionis. Probabilis erit narratio: si in ea uidebuntur inesse ea: quæ solent apparere in ueritate: si psonarũ dignitates seruabuntur: si causæ factorum extabunt: si fuisse facultates faciũdi uidebitur. Si tempus idoneũ: si spacii satis: si locus oportunus ad eãdẽ rẽ: q̃ de re narrabitur fuisse osten

his est. Et si nullã in rẽ aliã trãsibitᷣ. i. ut illa tm̃ narres: quæ ad cãm ptinent: nõ ẽt aliqua quæ extra sunt: & q̃ ad negociũ minime ptinẽt: etsi ita dicetᷣ: ut nõnũq̃ ex eo quod dictũ sit: id qđ nõ sit dictũ itelligatᷣ. Vt posita secũda: quæ sunt sua prima declararẽt. Si dicas inde cũ reuersus essem utiq;: cũ dicis reuersus ostẽdisti: & profectũ nescio quo & puenisse postremũ reuersum: & si nõ modo id qđ obest: uerũ ẽt id qđ neq; obest: nec adiuuat ptenbitᷣ. Etenim qui breuitati studet nõ modo illa in narratiõe pterire debet: quæ obfutura sunt: uerũ ẽt illa: quæ nihil pfutura: & si semel unũ quodq; dicetᷣ. i. ut nõ modo illa prætereantᷣ: quæ aut obfutura sunt aut nihil pfutura: uerũ ẽt illa: q̃ psunt: ut semel dicantᷣ nõ bis: his aut amplius. Et si nõ ab eo: quo in pximo desitũ erit deinceps incipietᷣ. Præceptũ oẽ duplex est: nũc. n. oñdit qd faciẽdum sit: nũc qd nõ faciẽdum. Ita hic Ci. in superioribus ostendit qd esset in narratiõe faciẽdũ: nũc ostendit quid sit nõ faciẽdum: etsi nõ ab eo inqt: quo in proximo desitũ erit: deinceps incipietur. i. ne a re illa: quaʒ nuper diximus ad aliã reʒ sumamus exordiũ. Si dicas pfectus urbe sum: & cũ essem profectus ad uillam ueni: & cum uenissem. Quare his qui breuiter narraturus ẽ iterare nihil debet. Ac multos imitatio breuitatis decipit: ut cũ se breues putent esse longissimi sint. Sæpe inquit & si dictio in uerbis breuis est: tamẽ longa efficitur: cum nõ necessariæ res in narratione ponũtur. Quod ut nos nõ prætereat primo nobis dicẽdum est: quẽadmodum possumus intelligere q ubicũq; dicta sint singula uerba significant res suas singulas: ut sedet: currit: eo: uenio. Iteʒ copulatio rationalis uerborum plurimorũ unam rem cõtinet. Maxime aũt si in narratione sit: cum præmissa uerba tertia persona cõcludit: ut M. Lepido cum omnibus copiis Italia pulso segnior: neq; minus grauis & multiplex cura patres exercebat hæc tertia psona unã rem fecit oĩum superiorum. Itaq; in oratione tot res erunt: quot erunt tertiæ personæ. Ergo in hac oratione. Accessi ad ædes: puerum euocaui. Respondit quæsiui dominum: domi negauit esse. Quare cum sufficere domi negauit esse: abundabit rebus supfluis: quia dixit ante respondit. Ita ergo multos imitatio breuitatis decipit. Qui cũ res breuissime dicãt: tamẽ quia plures quam oportet dicũt: incipiunt breues non esse. Quamobrem inquit: si breues esse uolumus non solum uerba nõ necessaria prætenre debemus: sed etiam res. Aperta autem narratio poterit esse. Dixit quemadmodum breuis narratio esse possit. Nunc quemadmodum aperta esse possit: exponit. Illud autem perspicere debemus: & in apertam narrationem illa dat præcepta: quæ & in breuem. Hic etiam quid in principio apertæ narrationis: quid in fine. quid in medio facere debeamus ostendit. Nunc itaq; totam complectitur narrationem: cum ait. Aperta autem narratio poterit esse: si ut quicq; primum geste erit: ita primum exponetur: scilicet ut non peruerso narrandi ordine fiat iudicibus in cognitione cõfusio: & rerum ac temporum ordo seruabitur. i. ne id primũ narres: quod postea factum est. Quod si feceris: & in rerũ & in tẽporũ ordine deliquisti.

Vt ita narrentᷣ: ut gestæ res erũt, aut ut potuisse geri uidebũtur: hoc est quod ait supra in definitione narrationis. Narratio est rerum gestarum: aut ut gestarum expositio. i. uera & uerisimilis. Hic erit cõsiderãdũ ne qd pturbate: ut i pceptis breuis narratiõis primũ oñdit qd faciẽdũ esset: deinde qd nõ faciẽdũ: ita & hic ostẽdit prĩo qd faciẽdũ esset: tũ quid nõ faciẽdũ. Cõsiderãdũ inqt erit ne qd pturbate dicatᷣ. i. si rerũ ac tẽporũ in narratiõe ordo: mutetᷣ deinde inqt. Ne quid cõtorte. i. cum interdũ nõ facilis transitus ac directus est: sed obscurus. Nequã in aliã rẽ trãseatᷣ: ne omissis rebus ad præsens negociũ ptinentibus nõ narranda: atq; aliena narremus: hoc pceptũ etiã de breui narratiõe dedit: & si in nullã rẽ trãsibitᷣ: ne ab ultimo repetatur. ita ut supra de breui narratiõe: si unde necesse est inde: initiũ sumetᷣ: nec ab ultimo repetetur. Verũ hoc præceptũ ẽt hic de initio narratiõis est: ne ad extremũ prodeatᷣ: ita ut supra de breui narratiõe: & si nõ longus: q̃ quod situ opus est narrãdo pcedetur. Verũ hoc pceptum ẽt hic de fine narratiõis est: ne ad extrem i pdeatᷣ: ne qd qđ ad rem ptineat prætereatᷣ: hoc uitiũ mediæ narratiõis est: ita ut principii uitiũ est.

ſi ab ultimo repetaꝛ:finis aũt ſi ad extremũ ꝓdeaꝛ.Deĩde cõcludit.Illa inqt omnia de breui' narratiõe ꝑcepta ẽt in aperta nobis ſeruãda ſunt.Nã ut apta nõ poſſit eſſe narratio nõ ĩtelligiꝛ.i.'apta nõ eſt lõgitudine magis ꝙ obſcuritate.Ergo aut apta ſit narratio:& ut'intelligiꝛ minime lõga.i.breuis eẽ debebit. Præterea inqt:ut aptã habeam⁹ narrationẽ:uiꝫ inqt dilucido:ac de ꝓximo petito ſermõe debemus.Probabilis erit narratio:ſi in ea uidebunꝛ ineſſe ea quæ ſolẽt apparere in ueritate.Secũdũ ordinẽ diuiſionis ſuæ:poſtꝙ de breui & apta narratiõe tractauit.Nũc ĩcipit de narratiõe ꝓbabili diſputare. Probabilis inqt erit narratio ſi in ea fuerint illa oĩa: quibus ſolet ueritas inueuiri: nam in his ſeptẽ oĩs ad fidem argumẽtatio cõtinetur. Septem illa ſuperiora:quis:quid:cur:ubi:qñ:quẽadmodũ:quibus adminiculis omnes artium ſcriptores tractauerunt: & in ꝑceptis ſuarum artium reliquerunt. Verũ Cice.reꝝ ac tempoꝝ ꝑſonarũꝗ cõſiderans naturam': addidit illis omnibus octauã opinionem: & recte. Res enim oẽs nõ ꝑ ſe ſunt:nec ex natura ualent ſed opinione.Neꝗ enim cũ dicimus tunicam:per ſe ipſam ĩtelligimus tunicã eẽ qua ueſtimur: ſed quia noſtra' nobis opinione perſuaſum eſt cum audierimus tunicã intelligimus' rem eẽ qua ueſtimur. Et reliqua ſimiliter colligere poſſumus. Ergo Cicero omnia dicit.'Hanc uero opinionem in tribus plenam eſſe dicit: ſi id quod dicimus a noſtra natura nõ abhorreat.i.ab eorum natura: pro quibus agimus.ſ.ĩne de pudicitia agat leno:de caſtitate meretrix:ꝗ ſi fiat probabilis narratio nõ erit:'deinde ut id quod agimus a populi rumore non abhorreat.ſ. ne contra cõſuetudinẽ audientium loquaris.Si apud romanos narres contra iuſticiã & ſi apud ſithas mores barbaros repræhendas. Poſtremo ſi id quod agimus cum eoꝝ quicũꝗ audiunt iudicaturi opinione conſentiat. Itaꝗ narrationem ꝓbabilẽ eſſe dicit:ſi in ea ſint ſeptẽ illa qs:qd:cur:ubi:qñ:quẽadmodũ:qb⁹ adminiculis:ſed cũ oĩa hic poſuerit: unũ nõ poſuit.i.modũ qd eſt quẽadmodũ.Et recte modũ ĩter præcepta ꝓbabilis narratiõis nõ poſuit. Nõ.n.ĩ modo fides fit:ſed magis auxeſis criminis:& qm̃ ꝑcepta hæc:& ad cõiecturã accõmodanda erãt. ubi factũ negaꝛ:merito modus eẽ nõ debuit:qa modus nõ excutiꝛ:niſi cũ factũ cõcediꝛ.Cũ aũt in cõiectura:ubi factũ negaꝛ oĩno eẽ nõ poterit:multomagis alibi modus nõ erit.Si aũt in reliqs ſtatibus fuerit auxeſis facti erit nõ ꝓbabilis narrationis expoſitio.Ergo hic uideamus ſeptẽ illa abſꝗ ſolo modo. Perſona: ſi ꝑſonarũ dignitates ſeruabunꝛ. Cauſa:ſi cauſæ factoꝝ extabũt.Facultas:ſi fuiſſe facultates uidebũtur. Tẽpus:ſi tẽpus idoneũ. Locus:ſi locus oportunus. Videamus & opinionẽ: quæ his oĩb⁹ quoꝗ a Ci.addita eſt.Si res & ad eoꝝ q agẽt naturã:& ad uulgi morẽ:& ad eoꝝ q audiũt opinionẽ accõmodabiꝛ. Si ꝑſonaꝝ dignitates ſeruabunꝛ:nõ honores:ſed ꝓut quæꝗ digna ſit. Si tꝑ̃s idoneũ:ſi ſpacii ſatis.Duo ſunt tꝑa:unũ per ſpaciũ.i.ꝑ interuallũ.Aliud per oportunitatẽ.Spaciũ eſt:ut unus alter multi dies: menſis.mẽſes.anni. Oportunitas eſt occaſio ex hoĩum actibus facta:ut bellũ.pax.ludi.ſeditio.hoc eſt ergo q̃d ait.Si tẽpus idoneũ ſi ſpacii ſatis. Iã cũ ait.Si tẽpus idoneũ:oſtẽdit tẽpus eſſe ꝑ oportunitatẽ. Illud aũt præterea cõſiderare oportebit:ſupra docuit ꝙ in narratiõe ſeruãda ſint:& quẽadmodũ faciẽda: nũc in ipſam narrationẽ ꝗtuor ꝑcepta dat.Quæſtio eſt.n.an ubiꝗ narrãdũ ſit:deinde ſi narrãdũ:quo loco narrandũ.Poſtremo ſi ita narretur:quẽadmodũ cauſa poſtulet.Non ubiꝗ narrãdum eſt inquit. Etenim cum obeſt narratio prætereunda eſt:& cũ nihil ꝓdeſt ꝑtereũda eſt.deinde inqt uidẽdum eſt:'quo loco narrandum ſit. Sepæ.n.poſt argumẽta narrãdũ eſt:ut Ci.in miloniana fecit.Poſtremo ſecũdũ cauſæ genus narrãdũ eſt:ut q̃d nõ eſt ꝑtereũdũ nõ ꝑtereas:q̃d ꝑtereũdũ ꝑtereas.Obeſt tũc cũ ipſius rei geſtæ expoſitio magnã excipit offenſionẽ. Obeſt inqt narratio: ſi cũ aptis:atꝗ ĩſinuas rei geſtæ q̃litatẽ neceſſe habes: ibi auditorẽ reddere infeſſum. Quod cum cõtingit nõ contexte inquit narrare debebis:nec cauſam omnẽ iudicare: ſed ſingulas cauſæ partes proponere:& his ſtatim argumẽta ſupponere:ut res dubia fidẽ pro agẽtis accipiat uolũtate. Præterea inquit cum nihil prodeſt narratio prætereri debet.Nihil autem prodeſt narratio:tũm cuꝫ ita ab aduerſariis cauſa iudicibus expoſita eſt ut a nobis aliter narrãdum'nõ ſit:deniꝗ iam ſupra diximus nõ interdum oportuno loco poni narrationem. Verum hoc genus ꝑcepti differt in id tẽpus: quo de diſpoſitione dicturus eſt: non quemadmodum cauſa poſtulat narratur.Præuaricatio duobus modis fit ſi utilia noſtræ cauſæ cum obſcuritate dicamus aut utilia aduerſariorũ manifeſte:atꝗ aperte proferamus. Verum

deꝛ:ſi res & ad eoꝝ q agẽt naturã:& ad uulgi rumorẽ.& ad eoꝝ q audiẽt opĩonẽ accõmodabiꝛ. Ac ueri qdẽ ſimilis ex his rõnib⁹ eẽ poterit. Illud ãt præterea cõſiderare oportebit:ne aut cũ obſit narratio: aut cũ nihil ꝓſit ĩterponaꝛ:tũ aut non loco: aut non quẽadmodũ cã poſtulat narreꝛ. Obeſt tũ cũ ipſius rei geſte expoſitio magnã excipit offenſionẽ: quã argumẽtando & cãm agẽdo leniri oportebit. Quod cũ acciderit mẽbratim'oportebit ꝑtes rei'geſtæ diſꝑgere in cãꝫ: & ad unãquãꝗ rẽ cõfeſtim rõneꝫ accõmodare:ut uulneri præſto ſit medicamentũ:& odiũ ſtatim defenſio mitiget. Nihil ꝓdeſt narratio: tũc cũ aut ab aduerſariis re expoſita noſtra nihil intereſt; iteꝝ aut alio mõ narrare aut ab his qui audiũt ita tenetur negociũ:ut noſtra nihil interſit eos alio pacto docere. Quod cũ acciderit oĩno narratione ſuperſedendũ eſt. Nõ loco dicitur cũ non in ea parte orationis collocaꝛ in qua res poſtulat:quo de genere agemus cũ de diſpoſitiõe dicemus:nam hoc ad diſpoſitionẽ ꝑtinet. Nõ quemadmodum cauſa poſtulat 'narratur: cum aut id quod aduerſario prodeſt dilucide & ornate exponitur: aut

hæc tūc uitia sunt si cum id facimus nihil nobis prodest. Sæpe.n.prodest:ut tali p̄uaricatione aliud qđ uolumus obtinere possimus. Nam ut obtineat Dauus ne Chremes det filiaꝫ Pamphilio apte narrat id quod cōtra Pamphilū poterat uideri illū peregrinam amare:& filiū ex ea suscepisse. Nunc secundum ordinem positæ narrationis ad partitionis p̄cepta ueniamus. Recte habita in causa partitio illustrē : & p̄spicuam totam efficit orationem. Anteq̄ de p̄ceptis partitionis dicamus prius dicendū uidet quid intersit inter partitionē & diuisionem. Partitio est totius causæ per partes cōstitutio: diuisio est reꝝ sub partitiōe

quod ipsum adiuuat obscure dicitur & negligenter. Quare ut hoc uitiū uitetur oīa torquenda sunt ad eō modum suæ causæ contraria quæ præteriri poterunt prætereundo: quæ illius erūt leuiter attingēdo sua diligenter:& enodate narrādo. Ac de narratione quidē satis dictū uidetur : deīceps ad p̄titionem trāseamus.

De partitione.

RˡEcte habita in cā p̄titio illustrē & p̄spicuam totā efficit orōnē. Eius p̄tes duæ sunt:quaꝝ utraq; magnope ad aperiēdā cām & ad cōstituendā p̄tinet cōtrouersiā. Vna pars est quæ quid cū aduersariis cōueniat:& qđ in cōtrouersia relinquatur ostendit:ex qua certū q̄ddam destinatur : auditori:in quo animū debeat habere occupatum. Altera est in qua reruꝫ earum de q̄bus erimus dicturi breuiter expositio ponitur distributa ex qua cōficitur : ut certas aīo res teneat auditor:q̄bus dictis peroratū fore intelligat. Nunc utroq; genere p̄titionis: queādmodū cōueniat uti breuiter dicēdū uidetur. Quæ partitio qđ cōueniat:aut qđ nō conueniat ostēdit. Sed debet illud qđ cōuenit inclinare ad suæ causæ cōmodū hoc modo. Interfectā esse matrē a filio conuenit nihil cū aduersariis. Item a Clytēnestra interfectū Agamēnonem conuenit:nā hic uterq; & id posuit:quod cōueniebat:& tamē suæ causæ cōsuluit cōmodo. Deinde qđ cōtrouersiæ sit ponēdū est in iudicatiōis expositione:quæ queādmodū inueniretur ante dictū est:q̄ autem p̄titio rerū distributarū continet expositionem: hæc habere debet breuitatē absolutionē: paucitatē.

iacentium. Verum hic hoc animaduertendum est: ut definitionem partitionis : non ab eo quid faciat collegerit. Recte inquit habita in causa partitio illustrem & perspicuam totam efficit orationem. Narrationis porro definitionē ab eo quid sit scimus esse collectam. Narratio est rerum gestaruꝫ aut ut gestarum expositio. Dicit itaq; partitionem duas habere partes:distributionē & aliam quæ ostēdit quid aduersarii confiteantur & quid in cōtentione uersetur. Verum utriūq; harum partiū duplex effectus est. Aperit causam & controuersiam constituit. Aliud est.n.quod ap̄it causam : aliud quod constituit cōtrouersiam: Namq; aperitur causa in narratione:in qua etiam si intelligitur:quæ sit controuersia: non tamen ab oratore constituit. Cōstituere est enim proponere & dicere quid in cōtrouersia sit. Ergo in narratione aperitur causa non cōstituitur cōtrouersia. At in partitione tametsi aperitur causa:tamē sed utrūq; fiat. Nā aperit utiq; causam:quia partitur: quamq̄ alio cōstituitur controuersia: ut nō modo aperit q̄ in narratione. Cum enim dicit dicturus sum de illo aperta est causa partitione:hoc est distributione. Item in alia partitione cum dicitur illud manifestum est nō negatur. Illud negatur utiq;:aperitur causa : sed partitione ut diximus in eo tamē & constituitur cōtrouersia cum quid in confessione sit docetur quid in negatione. Alia autem p̄titio : quæ distributio nūcupatur: potest aperire tātum causam res enumerando. At cum uel uerba iungūtur : uel oratio quæ dicat de his esse dicēdum:tunc cōstituitur controuersia. Quæstor uerres fuit legatus prætor urbanus:prætor siciliensis. Hoc solum dicere aperire cām est:sed partitione per distributionē. At uero illud adiūgere quare hæc erit quadripartita distributio totius accusatiōis meæ hoc est cōstituere cōtrouersiam. Itaq; ut diximus partitio species habet duas:unam quæ quid cum aduersariis conueniat docet & quid in cōtrouersia sit. Alteram quæ distributionē habet membrorū in reliquā orationē. Illa sup̄ior species cum proposuerit quid cōueniat ad ipsam ad se inclinat:ut pro se faciat id qđ aduersarius cōfitetur. Postea uero subiungit id quod sit in cōtrouersia. Facit hoc Cicero pro Tullio. Dicam inq̄t uim factam. A.P.Fabii familia. Aduersarii nō negāt:hic proposuit : quod aduersarii fateātur deinde ipsum pro se fecit dicēdo damnū datum esse M. Tullio. Cōcedis uici unam rem. itē adiunxit alteram p̄tem:in qua cōfessionem docet:cū dicit. Ni hominibus armatis nō negas. Vici alteram post qđ in cōtrouersia sit proponit cū dicit:dolo malo factum negas:de hoc iudiciū: est sed qm̄ nō in omni negocio aduersas ius fatet illa altera adhibēdi p̄titio est:quæ distributio nuncupat: ubi totius causæ membra ponunt. Verum hæc mēbra aut ea sunt quæ uere in eodē negocio cōtinent ut in uerrinis de quæstura:de legatiōe:de p̄tura urbana de p̄tura siciliēsi. Quā quadripartitā distributionē totius accusatiōis suæ Tul. esse dixit. Itē illa distributio de frumēto q̄ fecit dicēdo emptū decumanū æstimatū. Aut si p̄titio de ipsa cā nō sumit:ea mēbra ponit orator quæ ipsæ īgenio inuenit:& sibi ipsa dicēda cōstituit: nō ex negocii factis ad cām sumptis:sed argumētatiōe oratoris in cā collocatis:ut in diuinatiōe. Ergo si ītelligo sicut de pecuniis repetūdis qō sit si nomē cuiuspiā deferat:hæc duo in primis expectari oportet q̄ maxime auctorē ue

sint hi:qui eas iniurias passi sint & quem minime uelint hi:qui eas iniurias fecisse arguant. Item pro sex to Roscio cum unū crimē sit parricidi. Ac propterea unum negocium partit tamen Tullius nō cām: sed orationē dicēdo in crimē audaciam & in potētiam. Criminis cōfectionem. Accusator erutius suscepit. Audaciæ partes Roscii sibi depoposcerūt Crisogonus autē potētia pugnat. Altera est:in qua rex earum de quibus erimus dicturi breuiter expositio ponit. Partitionis duæ partes sunt:una quæ quid cū aduersaris cōueniat indicat:& qd in cōtrouersia sit demonstrat. Altera que dicit distributio;hæc eadem duplex. nam aut ea membra cōtinet:quæ in causa sunt aut ea quæ ingenio fingit orator. Quibus dictis intelligat fore peroratū Præcipit in partitione complera nihil amplius dicamus præter conclusionem. Quæ partitio quid conueniat: aut quid nō cōueniat ostēdit. In hac partitione id quod aduersarius cōfitet ad cāæ nostræ cōmodū:nos docet īclinare debere. Et dat exēplū. Si dicat accusator matrē occisam ab Oreste filio cōstat. Iā cū ait matrē a filio cōstat occisaꝫ: id qd aduersari⁹ cōfitet ad se īclinat. Cōsideratiōe enim sanguinis non uidetur debuisse a filio matrem occidi. Deinde si dicat Orestes uel eius defensor cōstat a Clytēnestra Agamēnonem maritum occisum confessionē aduersarii sine dubio ad se inclinat. Consideratiōe enim iuris occidi maritus ab uxore non debuit. Iam quid in cōtrouersia sit ex iudicatione colligitur.i. an recte Orestes matrem occiderit: cum illa patrē occiderit Orestis.

Breuitas est cū nihil necessariū nullū assumit uerbū: hæc in hoc genere iccirco utilis est:q̄d ipsis reb⁹ & ptibus cāæ nō uerbis: neq; extraneis ornamētis aīus auditoris tenēdus est. Absolutio est:p quā oīa:quæ incidūt in causam genera: de qbus dicēdū est amplectimur. In q̄ ptitiōe uidēdū est: ne aut aliqd genus utile relinquatur: aut sero extra ptitionē id qd uitiosissimū ac turpissimū est inferat. Paucitas in ptitione seruatur:si genera ipsaꝝ reꝝ ponunt: neq; pmixte cū ptibus implicātur. Nā genus est qd plures ptes amplectitur:ut aīal pars est quæ subest generi:ut equus sed eadē res sæpe alii genus: alii pars esse pōt. Nā hō pars aīālis est thebani aut troiani genus. Hæc igit diligētius īducitur descriptio ut apte itellecta generali partitione paucitas generū in partitiōe seruari possit

Quare accusatoris talis erit partitio. Interfectam matrē a filio:cum aduersariis mihi cōuenit:cū illa occiderit Agamēnonē:an a filio occidi debuerit. Quæstio est rei uero talis erit partitio. Interfectam a Clytemnestra Agamēnonē cōuenit:an a filio Clytēnestra debuerit occidi. Quæstio est: quæ aūt partio rerum distributarū cōtinet expositionē:hæc habere debet breuitatem absolutionē paucitatem. In omni distributione:siue quā habet orator in mēbris negocii:siue q̄ in mēbris:quæ ipse format & fingit dicenda seruare debet hæc tria:breuitatē:absolutionē:paucitatē. Breuitas in uerbis est absolutio in toto:paucitas in generibus. Breuitas est cum nisi necessarium nullum assumit uerbū: ut si sic partiamur. Dicemus de decumano frumēto:deinde de empto:postremo de æstimato:nunc dicemus de decumano frumento deinde ubi maius est crimē de eo: quod solet publicis preciis cōparari. Postremo ubi nihil auaritia ueris intactū reliquit:dicemus etiā de æstimato frumēto Hæc itaq; superflua uerboꝝ in breuitate partitiōis uitare debemus:ut animus auditoris nō uerbis;sed rebus potius occupet, Hæc in hoc genere;iccirco est utilis:in hoc genere.i. in distributiōe breuitas utilis est ad aīos auditoꝝ nō uerbis: sed rebus potius occupādos Absolutio est:per quā oīa quæ incidunt in cām genera:de qbus dicēdum est amplectimur. Absolutionē tūc facimus si oīa quæ incidūt in cām partiētes ponamus. Hæc q̄ incidūt oīa nunc speciebus cōfici possunt nūc generibus:qm̄ hūt specierū maior est multitudo: angustior generū uis & natura quippe cum genus multas in se species cōtineat:qui facit partitionē de speciebus oībus causæ incidētibus absolutionem quidem seruat quod omnis species in partitione proponit:sed peccat:quod specierū latior distributio est & in partitione amplius quam quatuor partes oīno esse nō debēt. Ergo ut absolutio melius in distributione seruetur:species illæ ad genera reseruandæ sunt:ut paucis generibus cum species omnis complexi fuerimus absolutionem cōficiamus:quod omnia & paucitateꝫ quod genera:quæ incidunt in causam in distributione collocamus:ne aut utile aliquod genus prætereamus:ut postea causæ quod est uitiosius iferamus. Paucitas in partitione seruat:si genera ipsa rerum ponutur. Tūc iungit pauca in partitione collocamus cū qd sit genus qd sit spēs iam scimus:nec cū generibus species īplicemus. Itaq; si studere uolumus paucitati:etiam genera pauca in partitione collocare debemus. Naꝫ genus est qd plures partes amplectit ut aīal. Pars est quæ subest generi ut equus O N græci substātiæ & accidēti genus ponūt sed nō bene:pars.n. oīs generi suo similis eē debet. Substātia porro res est:q̄ aliis rebus subest capax accidentiū qualitatū. Deinde accidēs est id qd in substātia cadit. Quare qm̄ illud superius O N utriq; esse nō pōt:nō recte substātiæ & accidēti genus factū est. Ergo qm̄ præcipimus:ut spēs generi semp similis esse debeat. uideamus ubi hic Cic. quasi uideatur errasse. Non posuit hominem respectu duplici ut ad iferiora genus sit ad superiora species huic animal præposuit ut speciem faceret id quod homo cum id ipsum genus uellet ostendere quod homo est subiicit huic speciem romanum thebanum. Nonne uidetur esse uitiosum quod cum homo substantia sit:romanus autem aut thebanus accidens. Etenim patū recta subiectio est sub eo quod substantia sit id quod est accidēs collocari:nam rectum illud præceptum est in faciēdis generibus & speciebus & in diuiduis rem aut substantialem in omnibus esse seruandā:aut accidentalem

lem:ut cum in genere sit:substantia & in genere:& in specie & in diuiduo sit. Animal namq; sub stãtia est huic cũ suppono speciẽ substãtia eẽ debet:suppono aũt hoiem. Item cũ suppono homini Cic. substãtiã pono. Sic factũ est:ut in oibus substãtia seruaret pari rõne:si id quod est accidẽs fuerit ẽt species accidens debẽo collocare. Pariter & in diuiduũ ut genus ponã colorem. Accidit.n.color corpori huic cũ suppono spẽm:albũ:uel nigrũ intelligo:& hoc quoq; accidẽs esse. Eritq; etiã similis ratio: cũ sub albo pono hoc album:qd est indiuiduũ. Indiuiduũ est quod oculis: digitoq; monstrat: ergo & album & color accidentia

Namq; qui ita patitur ostendã propter cupiditatẽ & audaciã & auariciã aduersarios oia incõmoda ad remp. peruenisse is nõ intellexit: in ptitione exposito genere ptẽ se generis admiscuisse. Nã genus est oiuz nimirum libidinũ cupiditas. Eius aũt generis sine dubio pars est auaritia: hoc igitur uitãdũ est: ne cui⁹ genus posueris ei⁹ secũ secuti aliquã diuisam partẽ ac dissimilem ponas ĩ eadẽ ptitione. Quod siqdẽ in genus plures incident ptes id cũ in prima causæ ptitionem erit simpliciter expositũ: distribuetur eo tpe cõmodissime cum ad ipsum uentũ erit explicandũ in cãæ dictione post ptitionem: atq; illud quoq; ptinet ad paucitatẽ: ne aut plura: q̃ satis ẽ demõstraturos nos esse dicam⁹. hoc mõ. Ostendã aduersarios id qd arguimus & potuisse facere: & uoluisse & fecisse. Nã fecisse satis ẽ oñdere: aut cũ in cã ptitio nulla sit: & cũ qddam simplex agat: tñ utamur distributiõe: idq; ptaro poterit accidere. Ac sunt alia quoq; pcepta partitionũ quæ ad hunc usum oratoriũ nõ tãtopere pertineãt quæ uersantur in philosophia ex qbus hæc ipsa trãstulimus: quæ cõuenire uidebant: quoz nihil in cæteris artibus inueniebamus: atq; his de partitione pceptis in oĩ dictione meminisse oportebit ut prima quæq; ps exposita in ptitione sic ordine transigat: & oibus explicatis poratũ sit hoc modo: ut ne qd posterius præter conclusionem inferat. Partitur apud Terentium breuiter & cõmode senex in andria: quæ cognoscere libertum uelit eo pacto uitam nati & consilium meum cognosces & quid facere in hac re te uelim. Itaq; queãdmodum in partitione exposuit: ita narrat primum nati uitam hoc modo. Nam is postquam excessit ex

cuncta sunt corporis.f. Quaobrem romanus & thebanus accidẽtia sunt. Accidunt enim substantiæ cuilibet: aut homini aut equo Cice.uero hominẽ ponit.i.substantiã & recte facit huic genus dãdo animal: nam q; animal substãtia est. Nõ recte aurẽ cum hominis speciem supponeret thebanũ: & troianũ supponit: qm hæc ut diximus accidentia sunt: sed hoc frustra quæstionem uenit: licet.n. id quod accidẽs est poni in substãtiã cũ eo ipso sibi copulato: cui supponitur: utpota homo ut diximus aĩalis species est: hoĩs uero species est thebanus quod est accidens hic nõ thebanũ solum audire debeo: sed hominem thebanum: ut simul cũ thebano: & hominem audiendo faciam id quod est accidẽs substantiale. Quare Cice. recte hoĩem animalis speciem posuit: & genus: thebanum aut Troiani homis.f. Itaq; inquit: ideo diligẽtius genera & species generũ definire uolumus ut intellectis apte generibus quo breuior sit partio etiam genera pauca in partitione eadẽ collocemus.

Nam qui ita partitur ostendã propter cupiditatẽ & audaciam & auaritiã aduersariorum omnia ĩcõmoda ad remp. peruenisse. In partitiõe quæ dicit distributio tria semper dicit esse seruanda: breuitatem: absolutionem: paucitatem. Breuitas in uerbis est. Absolutio ut oĩa genera quæ in cãm incidunt in partitione ponamus. Paucitas: ut sola rerum genera quæ partiũ genera sunt absq; partibus suis in partitione ponamus & quæ genera ptes aliorum generũ esse nõ possuur. Nunc itaq; de paucitate tractatus est: & dat exemplũ uitiosæ distributionis.i. in qua genus & pars ei⁹ simul posita sunt. Nam qui ita inquit patitur. Ostendendã propter cupiditatem & audaciam aduersariorum is inquit errauit. Etenim paucitatẽ seruare nesciuit siquidem nõ sola rerum genera posuit: sed genus & partem generis. Cupiditas.n.genus est: pars cupiditatis auaritia: ergo in suppositoribus quod faciendũ esset o dit: nũc quid non faciendũ: & hæc fere bipartita præceptoz oium disciplina est. Hoc igitur uitãdum est ne cum genus posueris eius speciem sicuti aliquam diuersam ac dissimilem partem ponas in eadem partitiõe. Hoc igitur uitãdum est: ut sciamus nũc illud præcipi: quod faciẽdum nõ sit: quod si in genus plures incidẽt partes: id quod cum in prima partitiõe causæ erit simpliciter expositum. Genera inquit ipsa rerum in partitiõe ponẽda sunt: sed si cui generi partes suas fuerit necesse supponi. Postq; inquit partitionem cœpimus exequi: & ad id genus uenerimus: tunc nos partes eius conuenit explicare. In partitiõe tamẽ partes in genere iungere nõ debemus. In tractatibus Quæstionum debemus de generis partib⁹ disputare. Atq; illud quoq; ptinet ad paucitatem: quoniã de paucitate tractatus est: atq; illud quoq; pertinet ad paucitatem inquit: ne plura quã satis nõ demõstraturos esse dicamus hoc modo inquit. Ostendã aduersarios quod arguimus: & uoluisse & potuisse & fecisse cum in tertio cuncta sint. Deinde inquit cũ simplex quiddã in cõtrouersia sit: nos tñ distributione utamur. Ac sunt alia quoq; præcepta partitionũ quæ ad nunc usum oratoriũ tãtopere ptineãt. Ostẽdit partitionum multa esse alia præcepta: sed tñ quæ ad philosophiam: nõ quæ a rhetoricã pertineãt. Ad philosophiam inqt: de qua hæc

lint hi:qui eas iniurias paſſi ſint & quem minime uelint hi:qui eas iniurias feciſſe arguanť. Item pro ſex to Roſcio cum unū crimē ſit parricidi. Ac propterea unum negocium partiť tamen Tullius nō cām: ſed orationē dicēdo in crimē audaciam & in potētiam. Criminis cōfectionem. Accuſator erutius ſuſcepit. Audaciæ partes Roſcii ſibi depopoſcerūt Criſogonus autē potētia pugnat. Altera eſt: in qua rex earum de quibus erimus dicturi breuiter expoſitio poniť. Partitionis duæ partes ſunt: una quæ quid cū aduerſaris cōueniat indicat: & qd in cōtrouerſia ſit demonſtrat. Altera que diciť diſtributio: hæc eadem duplex.

Breuitas eſt cū nihil neceſſariū nullū aſſumiť uerbū: hæc in hoc genere iccirco utilis eſt: qd ipſis reb⁹ & ptibus cāæ nō uerbis: neq; extraneis ornamētis aius auditoris tenēdus eſt. Abſolutio eſt: p quā oīa: quæ incidūt in cauſam genera: de qbus dicēdū eſt amplectimur. In q̄ ptitiōe uidēdū eſt: ne aut aliqd genus utile relinquatur: aut ſero extra ptitionē id qd uitioſiſſimū ac turpiſſimū eſt inferať. Paucitas in ptitione ſeruatur: ſi genera ipſa rex ponunť: neq; pmixte cū ptibus implicātur. Nā genus eſt qd plures ptes amplectitur: ut aīal pars eſt quæ ſubeſt generi: ut equus ſed eadē res ſæpe alii genus: alii pars eſſe pōt. Nā hō pars aīalis eſt thebani aut troiani genus. Hæc igiť diligētius idūcitur deſcriptio ut apte itellecta generali partitione paucitas generū in partitiōe ſeruari poſſit

nam aut ea membra cōtinet: quæ in cauſa ſunt aut ea quæ ingenio fingit orator. Quibus dictis intelligat fore peroratū Præcipit in partitione completa nihil amplius dicamus præter concluſionem. Quæ partitio quid conueniat: aut quid nō cōueniat oſtēdit. In hac partitione id quod aduerſatius cōfiteť ad cāæ noſtræ cōmodū: nos docet īclinare debere. Et dat exēplū. Si dicat accuſator matrē occiſam ab Oreſte filio cōſtat. Iā cū ait matrē a filio cōſtat occiſa; id qd aduerſati⁹ cōfiteť ad ſe iclinat. Cōſideratiōe enim ſanguinis non uidetur debuiſſe a filio matrem occidi. Deinde ſi dicat Oreſtes uel eius defenſor cōſtat a Clytēneſtra Agamēnonem maritum occiſum confeſſionē aduerſarii ſine dubio ad ſe inclinat. Conſideratiōe enim iuris occidi maritus ab uxore non debuit. Iam quid in cōtrouerſia ſit ex iudicatione colligitur. i. an recte Oreſtes matrem occiderit: cum illa patrē occiderit Oreſtis. Quare accuſatoris talis erit partitio. Interfectam matrē a filio: cum aduerſariis mihi cōuenit: cū illa occiderit Agamēnonē: an a filio occidi debuerit. Quæſtio eſt rei uero talis erit partitio. Interfectam a Clytemneſtra Agamēnonē cōuenit: an a filio Clytēneſtrā debuerit occidi. Quæſtio eſt: quæ aūt partio rerum diſtributarū cōtinet expoſitionē: hæc habere debet breuitatem abſolutionē paucitatem. In omni diſtributione: ſiue quā habet orator in mēbris negocii: ſiue q̄ in mēbris: quæ ipſe format & fingit dicenda ſeruare debet hæc tria: breuitatē: abſolutionē: paucitatē. Breuitas in uerbis eſt abſolutio in toto: paucitas in generibus. Breuitas eſt cum niſi neceſſarium nullum aſſumiť uerbū: ut ſi ſic partiamur. Dicemus de decumano frumēto: deinde de empto: poſtremo de æſtimato: nunc dicemus de decumano frumento deinde ubi maius eſt crimē de eo: quod ſolet publicis preciis cōparari. Poſtremo ubi nihil auaritia ueteris intactū reliquit: dicemus etiā de æſtimato frumēto Hæc itaq; ſuperflua uerbox in breuitate partitiōis uitare debemus: ut animus auditoris nō uerbis; ſed rebus potius occupeť. Hæc in hoc genere iccirco eſt utilis: in hoc genere. i. in diſtributiōe breuitas utilis eſt ad aios auditox nō uerbis: ſed rebus potius occupādos Abſolutio eſt: per quā oīa quæ incidunt in cām genera: de qbus dicēdum eſt amplectimur. Abſolutionē tūc facimus ſi oīa quæ incidūt in cām partiētes ponamus. Hæc q̄ incidūt oīa nunc ſpeciebus cōfici poſſunt nūc generibus: qm hūt ſpecierū maior eſt multitudo: anguſtior generū uis & natura quippe cum genus multas in ſe ſpecies cōtineat: qui facit partitionē de ſpeciebus oībus cauſæ incidētibus abſolutionem quidem ſeruat quod omnis ſpecies in partitione proponit: ſed peccat: quod ſpecierū latior diſtributio eſt & in partitione amplius quam quatuor partes oīno eſſe nō debēt. Ergo ut abſolutio melius in diſtributione ſeruetur: ſpecies illæ ad genera referuandæ ſunt: ut paucis generibus cum ſpecies omnis complexi fuerimus abſolutionem cōficiamus: quod omnia & paucitate; quod genera: quæ incidunt in cauſam in diſtributione collocamus: ne aut utile aliquod genus prætereamus: ut poſtea cauſæ quod eſt uitioſius iferamus. Paucitas in partitione ſeruaťſi genera ipſa rerum ponūtur. Tūc ingt pauca in partitione collocamus cū qd ſit genus qd ſit ſpēs iam ſcimus: nec cū generibus ſpecies īplicemus. Itaq; ſi ſtudere uolumus paucitati: etiam genera pauca in partitione collocare debemus. Na; genus eſt qd plures partes amplectiť ut aīal. Pars eſt quæ ſubeſt generi ut equus O N græci ſubſtātiæ & accidēti genus ponūt ſed nō bene: pars. n. oīs generi ſuo ſimilis eē debet. Subſtātia porro res eſt q̄ aliis rebus ſubeſt capax accidentiū qualitatū. Deinde accidēs eſt id qd in ſubſtātia cadit. Quare qm illud ſuperius O N utrūq; eſſe nō pōt: nō recte ſubſtātiæ & accidēti genus factū eſt. Ergo qm præcipimus: ut ſpēs generi ſemp ſimilis eſſe debeat. uideamus ubi hic Cicero quaſi uideatur errāſſe. Non poſuit hominem reſpectu duplici ut ad iferiora genus ſit ad ſuperiora ſpecies huic animal prapoſuit ut ſpeciem faceret id quod homo cum id ipſum genus uellet oſtendere quod homo eſt ſubiicit huic ſpeciem romanum thebanum. Nonne uidetur eſſe uitioſum quod cum homo ſubſtantia ſit: romanus autem aut thebanus accidens. Etenim parū recta ſubiectio eſt ſub eo quod ſubſtantia ſit id quod eſt accidēs collocari: nam rectum illud præceptum eſt in faciēdis generibus & ſpeciebus & in diuiduis rem aut ſubſtantialem in omnibus eſſe ſeruandā: aut accidenta-

lem:ut cum in genere sit:substantia & in genere:& in specie & in diuiduo sit. Animal namq; sub stãtia est huic cũ suppono speciẽ substãtia eẽ debet:suppono aũt hoiem. Item cũ suppono homini Cic. substãtiã pono. Sic factũ est:ut in oibus substãtia seruaret pari rõne:si id quod est accidẽs fuerit ẽt species accidens debeo collocare. Pariter & in diuiduũ ut genus ponã colorem. Accidit.n. color corpori huic cũ suppono spẽm:albũ:uel nigrũ intelligo:& hoc quoq; accidẽs esse. Eritq; etiã similis ratio: cũ sub albo pono hoc al bum:qd' est indiuiduũ. Indiuiduũ est quod oculis: digitoq; monstrat: ergo & album & color accidentia cuncta sunt corporis.f. Quãobrem roma nus & thebanus accidẽtia sunt. Accidunt enim substantiæ cuilibet: aut homini aut equo Cice.uero hominẽ ponit.i.substantiã & recte facit huic genus dãdo animal:nam q animal substãtia est. Nõ recte autẽ cum hominis speciem supponeret thebanũ: & troianũ supponit: qm hæc ut diximus acci dentia sunt:sed hoc frustra quæstionem ue nit:licet.n. id quod accidẽs est poni in sub stãtiã cũ eo ipso sibi copulato:cui supponi tur:utputa homo ut diximus aĩalis species est:hoĩs uero species est thebanus quod'est accidens hic nõ thebanũ solum audire de beo:sed hominem thebanum :ut simul cũ thebano:& hominem audiendo faciam id quod est accidẽs substantiale. Quare Cice. recte hoiem animalis speciem posuit: & ge nus:thebanum aut Troiani homis.f. Itaq; inquit:ideo diligẽtius genera & species ge nerũ definire uolumus ut intellectis apte generibus quo breuior sit partio etiam ge nera pauca in partitione eadẽ collocemus.

Namqui ita patitur ostendã propter cupiditatẽ & au daciã & auariciã aduersariorũ oĩa incõmoda ad remp. peruenisse is nõ intellexit: in ptitione exposito gene re ptẽ se generis admiscuisse. Nã genus est oiũ nimi rum libidinũ cupiditas. Eius aũt generis sine dubio pars est auaritia:hoc igitur uitãdũ est: ne cui⁹ genus posueris ei⁹ secũ secuti aliquã diuisam partẽ ac dissimi lem ponas ĩ eadẽ ptitione. Quod si qdẽ in genus plu res incident ptes id cũ in prima causæ ptitionem erit simpliciter expositũ: distribuetur eo tpe cõmodissime cum ad ipsum uentũ erit explicandũ in cãæ dictione post ptitionem: atq; illud quoq; ptinet ad paucitatẽ: ne aut plura:q̃ satis ẽ demõstraturos nos esse dicam⁹. hoc mõ. Ostendã aduersarios id qd' arguimus & po tuisse facere:& uoluisse & fecisse. Nã fecisse satis ẽ oñ dere:aut cũ in cã ptitio nulla sit:& cũ qddam simplex agat:tñ utamur distributiõe:idq; ptaro poterit accide re. Ac sunt alia quoq; pcepta partitionũ quæ ad hunc usum oratoriũ nõ tãtopere pertineãt quæ uersantur in philosophia ex qbus hæc ipsa trãstulimus:quæ cõ uenire uidebant: quorũ nihil in cæteris artibus inue niebamus:atq; his de partitione pceptis in oĩ dictio ne meminisse oportebit ut prima quæq; ps exposita in ptitione sic ordine transigat:& oibus explicatis p oratũ sit hoc modo:ut ne qd posterius præter conclu sionem inferat. Partitur apud Terentium breuiter & cõmode senex in andria:quæ cognoscere libertum ue lit eo pacto uitam nati & consilium meum cogno sces & quid facere in hac re te uelim. Itaq; queãdmo dum in partitione exposuit: ita narrat primum nati uitam hoc modo. Nam is postquam excessit ex

Nam qui ita partitur ostendã propter cu piditatẽ & audaciam & auaritiã aduersario rum omnia ĩcõmoda ad remp. peruenisse. In partitiõe quæ dicit distributio tria sem per dicit esse seruanda:breuitatem:absolu tionem:paucitatem. Breuitas in uerbis est. Absolutio ut oĩa genera quæ in cãm inci dunt in partitione ponamus. Paucitas:ut sola rerum genera quæ partiũ genera sunt absq; partibus suis in partitione ponamus & quæ genera ptes aliorum generũ esse nõ possunt. Nunc itaq; de paucitate tractatus est:& dat exemplũ uitiosæ distributionis.i. in qua genus & pars ei⁹ simul posita sunt. Nam qui ita inquit patitur. Ostendendã propter cupiditatem & audaciam aduersa riorum is inquit errauit. Etenim paucitatẽ seruare nesciuit siquidem nõ sola rerum ge nera posuit:sed genus & partem generis. Cupiditas.n.genus est:pars cupiditatis auaritia:ergo in supio ribus quod faciendũ esset o dit:nũc quid non faciendũ:& hæc fere bipartita præceptorũ oĩum disciplina est. Hoc igitur uitãdum est ne cum genus posueris eius speciem sicuti aliquam diuersam ac dissimilem partem ponas in eadem partitiõe. Hoc igitur uitãdum est:ut sciamus nũc illud præcipi: quod faciẽdum nõ sit:quod si in genus plures incidẽt partes:id quod'cum in prima partitiõe causæ erit simpliciter expo situm. Genera inquit ipsa rerum in partitiõe ponẽda sunt:sed si cui generi partes suas fuerit necesse sup poni. Postq̃ inquit partitionem cœpimus exequi:& ad id genus uenerimus:tunc nos partes eius conue nit explicare. In partitiõe tamẽ partes in genere iungere nõ debemus. In tractatibus Quæstionum debe mus de generis partib⁹ disputare. Atq; illud quoq; ptinet ad paucitatem: quoniã de paucitate tractatus est:atq; illud quoq; pertinet ad paucitatem inquit:nc plura quã satis nõ demõstraturos esse dicamus hoc modo inquit. Ostendã aduersarios quod arguimus: & uoluisse & potuisse & fecisse cum in tertio cuncta sint. Deinde inquit cũ simplex quiddã in cõtrouersia sit:nos tñ distributione utamur. Ac sunt alia quoq; præcepta partitionũ quæ ad nunc usum oratoriũ tãtopere ptineãt. Ostẽdit partitionum multa esse alia præcepta:sed tñ quæ ad philosophiam:nõ quæ a rhetoricã pertineãt. Ad philosophiam inqt:de qua hæc

ipsa præcepta trãstulimus:ideo inquit quia nihil hoꝝ in reliquis artibus inuenimus. Ostēdit hæc de partitione præcepta latinos nunq̄ habuisse in artibus suis se primū trãstulisse de græcis: atq; his de partitione præceptis in ol dictione me opor. Ad extremū hoc dat in partitione p̄ceptum:ut quod primū in partitione ponimus ad primū aggrediamur & explicemus:qđ secundū ponimus ut secūdo aggrediamur loco:ꝙ tertiū:tertio.postremo finitis p ordinē suū partibus dictionē oēm extremis epilogis concludamus.

c Onfirmatio est per quā argumentando nostræ causæ fidem & auctoritatē & firmamentū adiungit oratio: definitio confirmationis nō per id quod est sed per id qđ facit. Et ꝙ ait nostræ causæ cōe præceptum est tam defensoris q̄ accusatoris. Vterq;.n. utroq; semper utiť.i.& confirmatione & reprehensione. Scire autē debemus exordiū narrationem: partitionē & conclusionem in omnibus causæ generibus:uel constitutionibus generali disciplina eadem præcepta tetinere. Confirmationem uero & rep̄hensionem per singula causarū genera uel singulas constitutiones diuersa & propria semper habere p̄cepta. Nunc itaq; iuxta ordinem partiū post partitionē tractat de cōfirmatione. Et quoniā ut supra diximus in singulis causarum generibus:uel constitutionibus diuersa & propria habet p̄cepta: quia mora est ut per singulas confirmationis species præcepta dicanť generaliter & confuse præcipit quibus de locis argumentandi rationibus tractis in omni causaꝝ genere:uel in oībus simul cōstitutionibus cōfirmatio effici possit. Et hoc in primo libro agitur.i.ut omne genus : formãq; causarū: quædam cōitas argumentationum uel ut silua ponatur. Secundus autem liber hoc cōtinet: ut in singulis causarum generibus ac formis propria & certa diuersa: & præcepta sepenť de primo libro cunctis argumētandi rōnibus tractis per quā argumentando. Hoc.n.propriū est cōfirmationis. Alioqn & narratio fidē facit:sed nō argumentando fidem & auctoritatē & firmamentū. Fides est argumentū:quo crimē probamus.i.fidē crimini faciamus: auctoritas est argumentū uerius : atq; honestius & cui quasi necesse habeat credi. Firmamentū est creberrima argumētatio. Oēs res argumentando confirmanť:aut ex eo ꝙ psonis: aut ex eo ꝙ negociis est attributū. Omnis res argumentādo cōfirmať:sed quæ in est:quæ cā dicit:cuius causæ ista definitio est:lis cū certa psona. Hæc qdem omnis res ex illis septē locis argumenta cōtrahit:quis:qd:cur:ubi:quādo quemadmodū quibus adminiculis. Veꝝ ex his duo prima omnē uim argumentationis cōtinent quinq; reliqua secundo subiacent:itaq; duo hæc prima quis & qd aptioribus noībus Ci.& ad opus uiciniotibus nuncupat.i.personā & dictū factū ne quod negociū est. Itaq; omnis res ꝯfirmať : aut ex attributis psonæ argumentis sumptis: aut ex attributis negocio. Personis aūt attributa sunt undecī nomē: natura uictus forma habitus affectio:studiū cōsilia:facta:casus:orones. Itaq; si hæc oīa attributa psonæ sunt:q̄ sit ipsa psona uideamus. Nomē esse nō pōt:qa primū attributū psone est. Hō esse nō pōt: qa naturæ psonæ attributū est:& nā mortaliū in duo diuidiť:in hoies & i feras. Quæ est ergo psona. Illa.s.quæ in pnoībus finitis est:ut ego:tu:ille:hic:hæc:hoc. Itaq; ex psona nulla argumētatio pōt sumi:cū.n.dixero:hic ꝙ argumētū feci? Ex attributis aūt psonæ sumiť ois argumētatio breuiter uel sub distributa:p quæ se aperit:& qbus impleť ipsa psona attributis suis. Igiť psonaꝝ oium uis pbať. Nomen est qđ unicuiq; psonæ tribuiť quo suo quæq; pprio & certo uocabulo appellať:anteq̄ ad hoc nomen:qđ definiendū est ueniamus prius de significātia nois dicamus. Nomē hoc: qđ sonat nomē q̄tuor significātias habet. Vna talis est q̄ inest appellationi reꝝ oium. Verba aūt nostra oīa reꝝ noīa sunt : ut salio curro. Vtiq; his oībus noībus res significanť. Vnde multi illū sapiētissimū: ac beatissimū esse dixerūt q reb⁹ noīa īposuit. Certe ut sciamus oēs ptes orōnis.i.omne qđ loquimur noīa esse reꝝ : cū de Sybillæ respōsis ageret. In respōsis aūt oīno octo ptes orōnis fuerint necesse esse:qđ ait Virg. foliisq; notas & noīa mandat. Ergo hæc una significātia nois est:q̄ in oium uerboꝝ appellatiōe est . Alia nois significātia talis est:q̄ unam partē orōnis ex octo ptibus orōnis uidemus esse signatā:ut nomē: pnomen : uerbū. Tertia nois propriū:ut hoīs:ut deoꝝ. Quarta autē hæc quadripartita est:qua unaquæq; psona sine alterius cōmunione signať. Et ut sciamus unā de quattuor hāc esse significationē nois:sic pposuit ut ostenderet quod nomen esset

ephesis sosia liberius uiuendi fuit ptās:deīde suū consiliū & nūc id opando ; deīde qd sosiam uelit facere id qđ extremū posuit in ptitione postremū dicit nunc tuū est officiū. Queadmodū igiť hic & ad primaꝫ q̄q; ptem accessit:& oīb⁹ absolutis finem dicendi fecit:sic nobis placet & ad singulas partes accedere : & oībus absolutis perorare. Nunc de confirmatione deinceps ita ut ordo ipse postulat:præcipiendum uidetur.

De confirmatione.

COnfirmatio est p quā argumentando nostre cāæ fideꝫ & auctoritatē & firmamentū adiungit oratio . Huius ptis certa sunt p̄cepta:q̄ in singula causaꝝ genera diuidenť. Verūtū nō incōmodum uideť quandā siluā atq; materiā uniuersam ante pmixtam:& cōfusam exponere oium argumentationum. Post aūt tradere quēadmodū unūquodq; causæ genus hinc oīb⁹ argumentandi rōnib⁹ tractatis cōfirmari oporteat. Oēs res argumentando cōfirmanť: aut ex eo quod personis : aut ex eo qđ negociis attributum est: ac personis has res attributas putamus nomen: naturam uictū: fortunam: habitum: affectio

men eēt definiturus.Nomē est inqt:qd' unicuiq psonæ:quo quæq suo pprio & certo uocabulo appella
tur.Ergo ut ppriū psonæ:hoc nomē & certū sit:p qtuor tēdit:pnomē nomē:cognomē:agnomē:præno
men porro interdū una:iterdū duab⁹:interdū trib⁹ lris cōtinet: ut.C.Gaius.GN.genus ut sextus fuitq
nōnulla apud maiores nr̄os pnoīs ratio.nā & qntū ideo dixerūt q qnto fortassis loco natus eēt. & Luciū
ideo:q fortasse eē initio lucis exortus. Verū qm̄ hæc apud nos rō nihil ualet.Argumētū de pnoīe nō qri/
mus.Cognomē porro maio⁊ est tractū ex familia uel sāguine:us Tullius Cornelius ex corneliis: nomē

nem:studia:cōsilia:facta:casus:orationes. Nomē est
qd' unicuiq psonæ attribuitur:quo suo quæq pro/
prio & certo uocabulo appellatur. Ipsam naturā defi
nire difficile ē.Partes aūt ei⁹ enumerare eas: qua⁊ in/
digemus:ad hāc præceptionē facilius est.hæc aūt di/
uino partim.ptim mortali i genere uersantur. Mor
taliū aūt pars in hoīu3.pars i bestia⁊ genere numera/
tur atq3 hoīu3 genus i sexu cōsideratur. uirile an mu
liebre sit.& i natiōe.patria.cognatiōe.ætate. Natione
græcus an barbarus.Patria atheniēsis an lacedæmo/
nius.Cognatione qbus maiorib⁹.qbus consāguine/
is.Aetate puer an adolescēs. Natu grādior:an senex.

aūt ppriū psonæ ē:ut Cicero:ut Scipio. Iā
agnomē extrinsecus uenit:euenit trib⁹ mo
dis:aut ex aīo:aut ex corpe:aut ex forma. Ex
aīo sicut supbus & pius:ex corpe sicut cras/
sus & pulcher.Ex fortuna sicut aphricanus
& creticus. Quatuor his itaq ptib⁹ psonæ
ppriū & certū nomē includit. Prænomīe.
noīe:cognomīe:agnomīe:ut publius pno/
men:nomē.Scipio: Cornelius cognomē:
aphricanus agnomē. Argumētū aūt si ne/
cesse fuerit in trib⁹ qremus:in noīe:cogno/
mine:agnomīe.Itaq definitiōis istius hæc
est ppositio.Nomē est cuiq psonæ: deinde
hinc icipit definitio:quo quæq suō.i.uoca/
bulo:sed qd' suū est pōt eē cōe cū fratribus:
cū ppinqs:ut Tul.Multi enī itaq Tullii:ga
nomē ex sanguine est:'dēde addit proprio.
Rursus & uocabulū ppriū potest esse cōmune:ut Cice.ppriū uocabulū:sed tamē multi possunt esse Ci/
cerones.Itaq addidit certū.s.qd' ex oībus quatuor ↄstat:quo uniuscuiusq psonæ uer⁊ & nō nisi eius pos/
sit nomē intelligi:& recte certū nomē:interdū enī ex libidine & quadā obtrectatiōe nomē imponit ut il/
lud in Salust.Tyrānūq & Cynnā appellātes.Itaq hmōi nomē certū esse nō pōt.Quotiēscūq aūt spāliter
aliqd uolumus includere his trib⁹ includimus suo pprio certo:ut Tullius.Suis cū certis ppriisq crimi/
nibus accusabo.Naturā ipsa3 definire difficile est.Partes aūt eius enumerare eas qua⁊ indigemus ad hāc
pceptionē facilius ē:hæc est rō ut difficilis sit naturæ diffinitio.Etenī apud sapiētes cōtentio est: qd prius
deus an natura.Si natura prior est:ergo deus natus est:atq deus nasci nō potuit. Rursus si deus prior est:
nata ē natura:qd' si nasci potuit natura incipit nō esse natura.Itaq naturæ difficilis definitio ē.Difficilis
definitio nāæ fm Plato.uel alios sapiētes inqt.Aliogn oñdit posse definiri:deniq sapiētes qda3 sic defini/
re naturā.Natura est ignis artifex quadā uia uadēs in res sensibiles pcreādas.etenī manifestū est oīa prici/
pe igne generari.Plato aūt sic definiuit.Natura ē dei uolūtas:& īter cæteras:hæc magis pbāda definitio.
Nā si deus & natura ita sūt:ut ex his alter⁊ prius nō sit necesse ē aūt ex prio nasci:qd' secūdū est dēde si qd'
nascit:nec deus est:nec natuara.Recte nām dei dixit esse uolūtatē.Deus.n.semp uoluerit & uelit necesse ē.
Itaq qm̄ nasci natura nō potuit:sed dei uolūtas est ut deus nasci nō potuit nec natura.Illud aūt scire de/
bemus naturā illud eē qd' mūdū ultra mūdū naturā nō eē sed deū. Volūtatē aūt dei q mūdus est eādē esse
nām.itaq hic Ci.naturæ hic pricipalē definitionē dimisit:dixit aūt eē difficilē.Partes aūt ei⁹ enūerat sed
qru3 inqt indigemus.Natura aīalis inaīalis:diuina mortalis hoīum bestia⁊ animi corporis. Extrinsecus
itaq pte illā naturæ reliqt q aīalia generat neq.n.eius indiget q rhetoricā scribit illius autē naturæ ptes.
exeqt q motu suo i reb⁹ agit aliqt.i.q uiuit. Etenim ille q rhetoricā scribit pceptis suis psonā debet inclu/
dere.Personā aūt hō huius itaq naturæ indigemus in q homo.Hæc igit natura q motu suo in reb⁹ aliqd
agit pricipaliter in duo scindit i diuinā naturā & imortalē.Ac diuina qdē natura ad rhetoricā nō ptinet
& ideo hāc omisit.sciri tn̄ debet quia loco argumēti sæpe rerū diuinarū inducit disputatio:ut illud ē qres
faciat ut uigeamus q ut occidamus sed hoc ad rhetoricā nō tn̄ ex rhetorica descendit. Itaq cōferet se ad
mortalē naturā.Rursusq hāc i duo diuidit in hoīes & i bestias.Omne qd' extra hominē uiuit cū anima
& corpore bestias nominauit.Remoueamus itaq & naturā illā mortalē quæ bestiarū ē hācq solū īspicia
mus in q hoīes sūt & de eadē natura circa certā psonā īuenta dupliciter argumenta capiamus.Etenī ea q
in hoīs sūt naturæ:nūc tn̄ naturæ sūt:nunc ita naturæ:ut & īdustriæ uel artis eē eredāt. Tripliciter aūt de
bemus i hoīe inspicere:atq explorare naturā:q sit natura animi:q corporis:q extrīsecus. Ver⁊ q i hoīe ex
trīsecus sūt ea tn̄ naturæ sūt.q autē i hoīe aī uel corporis sūt:ea & naturæ possūt eē & disciplinæ.Itaq pri
mū uideamus q natura i hoīe sit.Extrīsecus ut sexus.Sexus.n.tn̄ naturæ ē:nec ex disciplina pōt aliquādo
cōtingere:ita & natio.& pr̄ia & cognatio:& ætas tn̄ naturæ sūt.Natio ē inqt ut cōsideres utrū græcus sit
an barbarus:hoc secūdū ipso⁊ græco⁊ snīam:qui absq se reliquos barbaros appellabāt.Pr̄ia est inqt ut
cōsideres atheniēsis an lacedæmonius:aquilēsis an mediolanēsis sit.Cognatio ē inqt ut ↄsideres quibus
maioribus oriūdus sit:uñ sanguinē ducat.fitq hinc optimū:ut illud ē i Vir.Bellū ne īferre paratis laome
dōtiadæ:sed & hoc argumētū qsi ex noīe fieri uidet:q ait laomedōtiadæ: cū hic ex natura colligēda nobis
īsinuat argumēta. Hoc itaq īterest:q i noīe ex sono ipso noīs colligamus argumētū:ut ex uerre q euer/

tat ꝓuinciā. In natura aūt nō ex nōīs sono: sed ex eius actu: uel moribꝰ: cuius nomē ē colligimus argu-
mētū. etenim cū ducimus laomedōtiadæ in sono nōīs nihil est: in actu aūt laomedōtis ꝑfide positū est ar
gumētū. Aetatē aūt inqt īspicere debemus utrū puer sit an grādior: an senex ut cuicūq; ætati crimē: ꝙ agi
tur aut cōuenire: aut nō cōuenire doceamus. Hæc de his q̄ extrinsecus sunt: q̄ tm̄ naturæ sunt. Nūc uenit
ad ea q̄ corpis & animi sunt: & q̄ tā naturæ q̄ disciplinæ eē possint. Etenī īterdū p se multū ualet nā. Inter-
dum tenuis & īfirma est: disciplina. n. uel usu sæpe mutaᷓ. Enumerat itaq; q̄ ista sint ueluti cōia ut cōsidere
mus: utꝝ alicuiꝰ ualēs an imbecillis sit: lon
gus an breuis: formosus an d̄formis: uelox
an tardus. Hæc oīa corporis sunt q̄ facile ui
demus sæpe hoībus: ex natura sæpe ex arte
cōtingere: deīde inqt debemus īspicere me-
mor an obliuiosus sit. Comis. Officiosus.
Prudens. Patiēs: an ꝯtra. Hæc rursus oīa aī
sunt: q̄ similr̄ uidemus tā ex natura nobis q̄
ex arte ꝑuenire. Veꝝ cūcta ista inqt q̄ aīæ &
corpis sūt q̄ q̄ sæpe ex disciplina uel arte cō-
tingāt: tm̄ q̄lia uel quāta sit nō nisi ī sola nā
ꝯsiderare debemus. ea aūt q̄ industria cōpa
ratur in hītu rectius ꝯsiderabimus. In uictu
cōsiderare opꝫ apd̄ quos: & quo more: & cu
ius arbitratu sit educatus uictus hoīs est oē
illd̄ tp̄s a pueritia usq; ad id qd̄ agit: uel quo
de agiᷓ. Itaq; cōsiderare debemus nō apud
quos natus sit ꝙ naturæ est: sed apud quos
educatus sit unde incipit uictus apud quos
inqt. Interest. n. inspicere illoꝝ uitam apud
quos educatꝰ sit. ex his enī uiuēdi potuit ca
pere disciplinā: sed qa hoīes īterdū nō ut uo
lunt educāt aliq̄ necessitate cōpulsi qppe &
ueriores sæpe dissolutius & dissolutiores sæ
pe seuerius educāt. recte quærēdū dicit nō solū apud quos educatus sit: sed ēt quo more educatus sit. Dein
de inqt inspicere debemus ad cuius arbitriū sit educatus. i. patris patrui cognati an alienioris. Aīaduerta
mus itaq; ut uictus a primis ānis usq; ad ætates alias ꝓtendatur: ut dixit prio q̄rendū queādmodū sit edu
catus hoc queādmodū in tria diuisit. Apud quos: quo more: cuius arbitratu. Deīde educatus puer solet
ad discēdas lr̄as sortiri: easdēq; liberales: ita q̄ q̄ liberales lr̄as discit duplices hr̄e debet magistros: q faciāt
uiꝝ bonū: & q faciāt ediscēdi peritū: & his duobus plenū oratorē. Recte ergo etiā hoc querendū quos ha
buit artiū liberaliū magistros quos uiuēdi p̄ceptores. Itaq; non utrū habuerit magistros utrū uiuēdi p̄ce
ptores: sed quos habuit q̄rendū. Deīde hic etiā animaduertēdus ordo est postq̄ lr̄as qs didicerit: & certam
uiuēdi accepit disciplinā: tūc necesse est habere incipiat amicos: sed q̄rēdū est q̄libus amicis utatur. Ami-
cus. n. mihi eē nō pōt nisi similis mei. Deinde quo negocio q̄stu & artificio sit occupatus q̄rendū. Necesse
est. n. ut uita nostra aliqd agamus: quo nos occupemur: & hic actus in uita aliqd agētiū triplex est. Nam
aut negociū est: aut mercatura: aut militia: aut agricultura & cætera: aut q̄stus ē ut præco: ut parasitus: ut
scenicus: aut silia: aut artificiū ut artē. s. aliq̄ plene cognitaꝫ. Aut exerceas: aut tradas: ut orator: ut rhetor &
alia huiusmodi. Alioqn scire aliqd ꝑfecte & exercere nolle: habitus est. Deinde aliqd nō plene scire: neq; id
qd̄ cūq; exercere affectio est. Veꝝ uniuscuiusq; rei & habitus & affectus si exerceatur & ī actu sit uictus est.
Animaduertēdū inqt ēt q̄uo rē familiarē administret: qua cōsuetudine domestica sit. Ex rebus. n. priuatis
& domesticis queādmodū qs reipub. uiuat facile possumus cognoscere. In fortuna quæriᷓ seruus sit an li
ber. Hoc q̄ñ naturæ magis esse uideᷓ: ut seruus qs an liber sit. Serui. n. sæpe nascuntur. Sed ut taceamus ut
multi sæpe ex fortuna serui sint ēt illos q nascūtur ex fortuna seruos eē manifestū est. Etenī ex captiuis pri
mū serui facti sunt. Captiuitas bello: in bello nō nisi certa fortuna. Itaq; seruū eē fortuna. Hoc ēt in fortu
na cōsiderandū pecuniosus sit: an tenuis: priuatus an cū ptāte: Sed qa nō uno mō capimus ptātem recte
addidit si cū ptāte iure an iniuria. Hoc ēt fortunæ est: ut uideamus utꝝ fœlix clarus an cōtra sit. Cōsidera-
re ēt debemus nō utrū liberos hēat: ꝙ nāæ ē: sed q̄les liberos hēat: ut est illud in Vir. Vade ait o fœlix nati
pietate nō nato felix sed nati pietate: itaq; ī eo fortunā inspexit. Quippe uade ait o felix inqt. facit. n. fortu
na felicē: qd̄ si inqt cuiꝰ uictus q̄riᷓ mortuus erit nō de morte: sed de mortis eiꝰ genere q̄riᷓ. Alioqn mors
naturæ est. Habitū aūt hūc appellamus aī. Habitus inqt iste est alicuiꝰ rei siue in aīo: siue in corpe a natu
ra cœpta: sed usu corroborata & plena ꝑfectio. Scire. n. plene aliqd habitus est: iam si id uolueris exercere
uictus est. Videamus itaq; habitu qualē esse dicat. Aut uirtutis inqt hic habitus aī. Virtus aūt q̄druplex:
iustitia. tēperantia. fortitudo. prudētia. Sed tūc habitus si uirtutē ita teneamus acceptā ut nūq̄ semel cō-
parata recedamꝰ. Nā si frequēter sua cuiq; reddamus & aliqñ rapiamus iam iustitiæ habitū p intēpantiā
nō tenemus

Præterea cōmoda & incōmoda consideraᷓ ab natura
data aīo aut corpi hoc mō: ualēs an ībecillis: longus
an breuis: formosus an d̄formis: uelox an tardus sit:
acutꝰ an hebetior: mēor an obliuiosus: comis: officio
sus: prudēs: patiēs: an cōtra: & oīa q̄ a nā danᷓ aīo &
corpi in nā cōsiderāda sūt. Nā q̄ industriæ cōpanᷓ ad
habitū ptinēt de quo posteriꝰ dicēdū est. In uictu cō
siderare opꝫ: apud quos & quo more & cuiꝰ arbitra-
tu sit educatꝰ: quos habuerit artiū libaliū magistros:
quos uiuēdi p̄ceptores: qbꝰ amicis utatur: quo in ne
gocio q̄stu: artificio sit occupatus. q̄uo rem familiarē
admistrat. q̄ cōsuetudine domestica sit. In fortuna q̄ri
tur seruus an liber: pecuniosus an tenuis: priuatꝰ an
cū potestate. Si cū ptāte iuᷓ an iniuria fœlix clarus an
cōtra: q̄les liberos hēat. At si de nō uiuo q̄retur ēt q̄li
morte sit affectus: erit cōsiderandū. Habitū aūt appel
lamus aī aut corpis cōstantē & absolutā aliq̄ in re ꝑfe

ctionem aut uirtutis aut artis alicuiꝰ pceptionē: aut
quis scia. Et itē corpis aliquā cōmoditatē non natura
datā sed studio & idustria partā. Affectio est aĩ aut cor
poris ex tpe aliq̃ de cā cōmutatio: ut laetitia cupiditas
metus: molestia: morbꝰ: debilitas: & alia q̃ in eodē ge
nere repiunt. Studiū est aūt aĩ assidua & uehemēs ad
aliquā rē applicata magna cū uolūtate occupatio: ut
philosophiae: poetriae: geometriae: lraꝝ. Cōsiliū est ali
qd faciēdi aut non faciēdi uera rō excogitata. Facta āt
casus & orones tribꝰ ex tpibus considerabūtur: qd fe
cerit: aut qd sibi acciderit: aut qd dixerit: aut qd faciat:
qd sibi accidat: quid dicat: aut quid facturus sit: quid
ipsi casurum sit: qua sit usurus orone: ac psonis qdē

nō tenemus: similiter & circa aliquas uirtutes. Ita.n.est habitus definitus. Habitū appellamus animi aut
corpis cōstantē & absolutā aliqua in re pfectionē. Absoluta est ut plena sit: cōstans ut semp eadē sit: neq
aliqñ a se recedat & tūc est uere habitꝰ. Deinde aut artis inqt alicuiꝰ pceptionē: utputa ego rhetoricā ple
ne qdē noui: sed exercere nolo. Itaq licet nō exerceā in eo tñ qd rhetoricā plene noui: hēo oratoris habitū
ita & in caeteris artibꝰ plena pceptio hitus ē aut quis sciam. Ars. Sciētia. Actus. Artis. Nō artis: inter sciaꝫ
& artē hoc interest. Ars qdem duplex est: una in sciētia. alia in actu. Veꝝ scia rursus duplex est. Est sciētia ar
tis. Est nō artis. Neq.n. aurū gēmas pbare
artis est aut scire quot milia hominum in il
lo sint populo: quanto spacio haec urbs ab
illa distet. Haec ita sciētia ē: sed nō artis. Sed
qm̃ & artis est qlibet inqt sciētia si plena in
nobis fuerit habitus nūcupat. Sed hucusq
de habitu aĩ. Deinde inqt & corpis aliq̃ cō
moditas studio & industria cōparata hitus
dr: ut si corpus palestra roboremus si uelo
citatem nobis exercēdi studio cōparemus.
Veꝝ & animi & corpis habitū Ci. in bonis
collocauit. Quippe habitū dixit eē uirtutē
aut artis pceptionē. deide aliquā corpis cō
moditatē. ita & Aristo. habitū oēm i bonis
posuit cū fm definitionē possit: & in malis
habitus esse. Nā si demus semp opam ut ni
hil itelligamus studio stulti sumus: erit hic
habitus idustria cōparatus. Et rursus si exer
citium corpis deuitemus studio ībecilli su
mus: erit aeq hic hitus corpis industria compatus. Sed nescio qño recte habitus maloꝝ nō ē positus neq
a Ci. neq ab Aristo. Nā si hoc ipm nomē aspiciamus & eius sonū uideamꝰ habitū dictū esse ab eo qd hre
uoluerimꝰ. Natura aūt nra talis ē: ut nūq̃ mala uelimus. maloꝝ ergo eē hitus nō ust: est tñ. Nā & catilina
habitꝰ malus fuit. i. malitiā idustria sibi cōparauit. Affectio est aĩ aut corpis ex tpe aliq̃ de cā cōmutatio: ut
laeticia: cupiditas: metus: molestia: morbus: debilitas: & talia q̃ gnē in eodē repiunt. Habitū eē diximus si
ue in aĩo: siue in corpe alicuius rei pfectionē. At cōtra siue aĩo: siue in corpe alicuius rei: inchoatio affectio
est: q̃ subito aliq̃ rōne nascit. mox recessura: ut siqd nobis boni nūciet & laeti eē incipiamus siqd uideamꝰ
& id ipsum cōcupiscamꝰ uel aliqd timere icipiamus si molestefecit. Iste oēs aĩ sunt affectiōes: deide corpis
si subito i morbū incidamus: si aliqd in nobis debilitet sed ad tps post aut sanet. Haec itaq erūt affectiōes
corpis & reliq̃ ei siles. Studiū aūt est aĩ assidua & uehemēs. Studiū est inqt ad aliquā rē assidua & uehemēs
animi cū magna uolūtate occupatio. Alioqn assidua & uehemēs eē nō pōt si in ipso ope habuerit uolū
tatē. Et dat res nō q̃ studiū sint sed quaꝝ studiū sit: ut philosophiae inqt nō philosophia aut poeticae aut
geometricae lraꝝ nō poetica & geometrica lrae. Itaq siqd uehementer & cū magna uolūtate uolumus stu
diū est. Deinde si id qd uolumus aliq̃ ex pte cōseqmur affectio ē. Sin aūt qd plenū & pfectū est tenemꝰ: ha
bitus est. Quod si hoc ipm plenū uel semiplenū agēdo exercere uoluerimus: erit uictus. Ita unū qlitate di
uersa in multa attributa ꝯuertit. Cōsiliū est aliqd faciēdi: aut nō faciēdi uere excogitata ratio. Quo semp
sunt unde dubitamus: & ubi ꝯsiliū est. Aut.n. ut faciamus aliqd qrimus. Aut ut nō faciamus. ita & leges q̃
cōsilio scribūtur duo semp haec cōtinēt. Aut fieri iubēt: aut fieri phibēt. Sed qa cū de re aliq̃ dubitamus in
certa quadā rō in ancipiti cogitatiōe uersat. Postq̃ idipsū statueris erit cogitata ratio: & ideo excogitata:
qa fuerat iā ante cogitata ratio. Quid cōsiliū est. Facta aūt & casus & orones tribꝰ ex tēporibus ꝯsiderabū
tur. ex his quoq nō minꝰ colligimus argumēta: ut de factis psonae argumēta capiamus: de dictis de his
q̃ ei acciderūt: ut dānū: ut morbus: ut orbitas: & reliq̃ similia. Veꝝ haec p tria inqt tēpora debemus inspi
cere. Tūc.n. de futuro argumētū possumus facere si ita & ante fuisse doceamꝰ: utputa qa hoc fecit: hoc fa
cit ēt: & hoc facturus ē. Quia hoc passus ē: hoc patit ēt passurus est. Quia hoc dixit: hoc dicit: hoc ēt dictu
rus est. hucusq aūt attributa psonae. Ac psonis qdē haec uident attributa eē. Septē sunt qdē ut diximus
elemēta unde ois argumētatio capit ad quācūq est. Quis: qd: cur: quādo: ubi: quēadmodū: qbus admini
culis. Hoꝝ duo prima oīa continēt. Nihil aūt aliud quaerit nisi qs fecerit & qd factū sit atq haec ipsa Cic.
ppriis & aptioribus: & ad rē uicinioribꝰ noibus appellauit. Quis.n. psonā dixit: qd negociū uocauit. Ac
psonae qdē quā in pnoīe posuimus q̃ essent attributa iā dictū est. Nūc anteq̃ dicamus q̃ negocio attribu
ta sint: qd sit ipsū negociū uideamus. Negociū est factū de quo qō est. Veꝝ hoc factū nūc in facto est: nūc
in dicto: nūc in cogitatu. Omne hoc itaq factū de quo qō est: negociū appellat. Ac factoꝝ quidē genera
tria sūt. Est factū illud de quo qstio. Est factū qd in negocio. est quo illud factū de quo qō est pbatur. Atq
hoc factū tribus tēporibus cōsideratur. Ante. In. Post. Est & tertiū genus facti qd extra negociū ex quo at
id factū de quo qstio est trahit argumētum: ut cluetiū factū est iudiciale de ueneno q occiderit oppianicū.
Deinde extra hoc negociū facta eius alia ad argumētū qd proponit trahunt: q multos ante ueneno ne

tat ꝓuinciã. In natura aũt nõ ex nõis sono: sed ex eius actu: uel morib⁹: cuius nomẽ est colligimus argumẽtũ. etenim cũ dicimus laomedõtiadæ in sono nõis nihil est: in actu aũt laomedõtis ꝑfide positũ est argumẽtũ. Aetatẽ aũt inqt ĩspicere debemus utrũ puer sit an grãdior: an senex ut cuicũq; ætati crimẽ: q agitur aut cõuenire: aut nõ cõuenire doceamus. Hæc de his q̃ extrinsecus sunt: q̃ tñ naturæ sunt. Nũc uenit ad ea q̃ corpis & animi sunt: & q̃ tã naturæ q̃ disciplinæ eẽ possint. Etenĩ ĩterdũ p se multũ ualet nã. Interdum tenuis & ĩfirma est: disciplina. n. uel usu sæpe mutaẽ. Enumerat itaq; q̃ ista sint ueluti cõia ut cõsidere

Præterea cõmoda & incõmoda consideraẽ ab natura data aĩo aut corpi hoc mõ: ualẽs an ĩbecillis: longus an breuis: formosus an d̃formis: uelox an tardus sit: acut⁹ an hebetior: mẽor an obliuiosus: comis: officiosus: prudẽs: patiẽs: an cõtra: & oĩa q̃ a nã danẽ aĩo & corpi in nã cõsiderãda sũt. Nã q̃ industriæ cõpanẽ ad habitũ ptinẽt de quo posteri⁹ dicẽdũ est. In uictu cõsiderare op;: apud quos & quo more & cui⁹ arbitratu sit educat⁹: quos habuerit artiũ lĩbaliũ magistros: quos uiuẽdi p̃ceptores: qb⁹ amicis utatur: quo in negocio q̃stu: artificio sit occupatus. quõ rem familiarẽ admĩstrat. q̃ cõsuetudine domestica sit. In fortuna q̃ritur seruus an liber: pecuniosus an tenuis: priuat⁹ an cũ potestate. Si cũ ptãte iuẽ an iniuria fœlix clarus an cõtra: q̃les liberos hẽat. At si de nõ uiuo q̃retur ẽt q̃li morte sit affectus: erit cõsiderandũ. Habitũ aũt appellamus aĩ aut corpis cõstantẽ & absolutã aliq̃ in re pfe

mus: utrũ alicui⁹ ualẽs an imbecillis sit: longus an breuis: formosus an d̃formis: uelox an tardus. Hæc oĩa corporis sunt q̃ facile uidemus sæpe hoĩbus: ex natura sæpe ex arte cõtingere: deĩde inqt debemus ĩspicere memor an obliuiosus sit. Comis. Officiosus. Prudens. Patiẽs: an ꝯtra. Hæc rursus oĩa aĩ sunt: q̃ simil'r uidemus tã ex natura nobis q̃ ex arte ꝑuenire. Verũ cũcta ista inqt q̃ aĩæ & corpis sũt q̃q̃ sæpe ex disciplina uel arte cõtingaʒ: tñ q̃lia uel quãta sit nõ nisi ĩ sola nã ꝯsiderare debemus. ea aũt q̃ industria cõparatur in hitu rectius ꝯsiderabimus. In uictu cõsiderare opʒ apd̃ quos: & quo more: & cuius arbitratu sit educatus uictus hoĩs est oẽ illd̃ tps a pueritia usq; ad id qd̃ agit: uel quo de agiẽ. Itaq; cõsiderare debemus nõ apud quos natus sit q natutæ est: sed apud quos educatus sit unde incipit uictus apud quos inqt. Interest. n. inspicere illorũ uitam apud quos educat⁹ sit. ex his enĩ uiuẽdi potuit capere disciplinã: sed qa hoĩes ĩterdũ nõ ut uolunt educãt aliq̃ necessitate cõpulsi qppe & ueriores sæpe dissolutius & dissolutiores sæpe seuerius educãt. recte quærẽdũ dicit nõ solũ apud quos educatus sit: sed ẽt quo more educatus sit. Deinde inqt inspicere debemus ad cuius arbitriũ sit educatus. i. patris patrui cognati an alienioris. Aĩaduertamus itaq; ut uictus a primis ãnis usq; ad ætates alias ꝑtendatur: ut dixit p̃io q̃rendũ quẽadmodũ sit educatus hoc quẽadmodũ in tria diuisit. Apud quos: quo more: cuius arbitratu. Deĩde educatus puer solet ad discẽdas lr̃as sortiri: easdẽq; liberales: itaq; q liberales lr̃as discit duplices hr̃e debet magistros: q faciũt uirũ bonũ: & q faciãt ediscẽdi peritũ: & his duobus plenũ oratorẽ. Recte ergo etiã hoc querendũ quos habuit artiũ liberaliũ magistros quos uiuẽdi p̃ceptores. Itaq; non utrũ habuerit magistros utrũ uiuẽdi p̃ceptores: sed quos habuit q̃rendũ. Deĩde hic etiã animaduertẽdus ordo est postq̃ lr̃as qs didicerit: & certam uiuẽdi acceperit disciplinã: tũc necesse est habere incipiat amicos: sed q̃rẽdũ est q̃libus amicis utatur. Amicus. n. mihi eẽ nõ põt nisi similis mei. Deinde quo negocio q̃stu & artificio sit occupatus q̃rendũ. Necesse est. n. ut uita nostra aliqd agamus: quo nos occupemur: & hic actus in uita aliqd agẽtiũ triplex est. Nam aut negociũ est: aut mercatura: aut militia: aut agricultura & cætera: aut q̃stus ẽ ut præco: ut parasitus: ut scenicus: aut filia: aut artificiũ ut artẽ. s. aliq̃ plene cognitaʒ. Aut exerceas: aut tradas: ut orator: ut rhetor & alia huiusmodi. Alioqn scire aliqd pfecte & exercere nolle: habitus est. Deinde aliqd nõ plene scire: neq; id qd̃ cũq; exercere affectio est. Verũ uniuscuiusq; rei & habitus & affectus si exerceatur & ĩ actu sit uictus est. Animaduertẽdũ inqt ẽt q̃o rẽ familiarẽ administret: qua cõsuetudine domestica sit. Ex rebus. n. priuatis & domesticis quẽadmodũ qs reipub. uiuat facile possumus cognoscere. In fortuna quæriẽ seruus sit an liber. Hoc q̃si naturæ magis esse uideẽ: ut seruus qs an liber sit. Serui. n. sæpe nascuntur. Sed ut taceamus ut multi sæpe ex fortuna serui sint ẽt illos q nascũtur ex fortuna seruos eẽ manifestũ est. Etenĩ ex captiuis primũ serui facti sunt. Captiuitas bello: in bello nõ nisi certa fortuna. Itaq; seruũ eẽ fortuna. Hoc ẽt in fortuna cõsiderandũ pecuniosus sit: an tenuis: priuatus an cũ ptãte. Sed qa nõ uno mõ capimus ptãtem recte addidit si cũ ptãte iure an iniuria. Hoc ẽt fortunæ est: ut uideamus utrũ fœlix clarus an cõtra sit. Cõsiderare ẽt debemus nõ utrũ liberos hẽat: q nãæ ẽ: sed q̃les liberos hẽat: ut est illud in Vir. Vade ait o fœlix nati pietate nõ nato felix sed nati pietate: itaq; ĩ eo fortunã inspexit. Quippe uade ait o felix inqt. facit. n. fortuna felicẽ: qd̃ si inqt cui⁹ uictus q̃riẽ mortuus erit nõ de morte: sed de mortis ei⁹ genere q̃riẽ. Alioqn mors naturæ est. Habitũ aũt hũc appellamus aĩ. Habitus inqt iste est alicui⁹ rei siue in aĩo: siue in corpe a natura cœpta: sed usu corroborata & plena p̃fectio. Scire. n. plene aliqd habitus est: iam si id uolueris exercere uictus est. Videamus itaq; habitu qualẽ esse dicat. Aut uirtutis inqt hic habitus aĩ. Virtus aũt q̃druplex: iustitia. tẽperantia. fortitudo. prudẽtia. Sed tũc habitus si uirtutẽ ita teneamus acceptã ut nũq̃ semel cõparata recedam⁹. Nã si frequẽter sua cuiq; reddamus & aliqñ rapiamus iam iustitiæ habitũ p intẽpantiã

nõ tenemus

nō tenemus:similiter & circa aliquas uirtutes. Ita.n.est habitus definitus. Habitū appellamus animi aut corpis cōstantē & absolutā aliqua in re pfectionē. Absoluta est:ut plena sit:cōstans ut semp eadē sit: neq aliqñ a se recedat & tūc est uere habit⁹. Deinde aut artis inqt alicui⁹ pceptionē:utputa ego rhetoricā plene qdē noui:sed exercerē nolo. Itaq licet nō exerceā in eo tñ qd rhetoricā plene noui:hēo oratoris habitū ita & in caeteris artib⁹ plena pceptio hitus ē aut quis sciam. Ars. Sciētia. Actus. Artis. Nō artis: inter sciaꝫ & artē hoc itereſt. Ars qdem duplex est:una in sciētia. alia in actu. Veꝝ scia rursus duplex est. Est sciētia ar-

ctionem aut uirtutis aut artis alicui⁹ pceptionē: aut quis scia. Et itē corpis aliquā cōmoditatē non natura datā sed studio & idustria partā. Affectio est aī aut corporis ex tpe aliq̄ de cā cōmutatio: ut laetitia cupiditas metus: molestia: morb⁹: debilitas: & alia q̄ in eodē genere repiunt. Studiū est aūt aī assidua & uehemēs ad aliquā rē applicata magna cuꝫ uolūtate occupatio: ut philosophiae: poetriae: geometriae: lraꝝ. Cōsiliū est aliqd faciēdi aut non faciēdi uera rō excogitata. Facta āt casus & orōnes trib⁹ ex tpibus considerabūtur: qd fecerit: aut qd sibi acciderit: aut qd dixerit: aut qd faciat: qd sibi accidat: quid dicat: aut quid factutus sit: quid ipsi casurum sit: qua sit usurus orōne: ac psonis qdeꝫ

tis. Est nō artis. Neq.n. aurū gēmas pbare artis est aut scire quot milia hominum in illo sint populo: quanto spacio haec urbs ab illa distet. Haec ita sciētia ē: sed nō artis. Sed qm̄ & artis est qlibet inqt sciētia si plena in nobis fuerit habitus nūcupat. Sed hucusq de habitu aī. Deinde inqt & corpis aliq̄ cōmoditas studio & industria cōparata hitus dr: ut si corpus palestra roboremus si uelocitatem nobis exercēdi studio cōparemus. Veꝝ & animi & corpis habitū Ci. in bonis collocauit. Quippe habitū dixit eē uirtutē aut artis pceptionē. deīde aliquā corpis cōmoditatē. ita & Aristo. habitū oēm ī bonis posuit cū s̄m definitionē possit: & in malis habitus esse. Nā si' demus semp opam ut nihil itelligamus studio stulti sumus: erit hic habitus idustria cōparatus. Et rursus si exercitium corpis deuitemus studio ībecilli sumus: erit aeq hic hitus corpis industria compatus. Sed nescio qūo recte habitus maloꝝ nō ē positus neq a Ci. neq ab Aristo. Nā si hoc ipm nomē aspiciamus & eius sonū uideam⁹ habitū dictū esse ab eo qd hr̄e uoluerim⁹. Natura aūt nr̄a talis ē: ut nūq̄ mala uelimus. maloꝝ ergo eē hitus nō uř: est tñ. Nā & catilina habit⁹ malus fuit. i. malitiā idustria sibi cōparauit. Affectio est aī aut corpis ex tpe aliq̄ de cā cōmutatio: ut laeticia: cupiditas: metus: molestia: morbus: debilitas: & talia q̄ gn̄e in eodē repiunt. Habitū eē diximus siue in aīo: siue in corpe alicuius rei pfectionē. At cōtra siue aīo: siue in corpe alicuius rei inchoatio affectio est: q̄ subito aliq̄ rōne nascit. mox recessura: ut si qd nobis boni nūciet & laeti eē incipiamus si qd uideam⁹ & id ipsum cōcupiscam⁹ uel aliqd timere īcipiamus si moleste fecit. Iste oēs aī sunt affectiōes: deīde corpis si subito ī morbū incidamus: si aliqd in nobis debilitet sed ad tps post aut sanet. Haec itaq erūt affectiōes corpis & reliq̄ ei siles. Studiū aūt est aī assidua & uehemēs. Studiū est inqt ad aliquā rē assidua & uehemēs animi cū magna uolūtate occupatio. Alioqn assidua & uehemēs eē nō pōt si in ipso ope habuerit uolūtatē. Et dat res nō q̄ studiū sint sed quaꝝ studiū sit: ut philosophiae inqt nō philosophia aut poeticae aut geometricae lraꝝ nō poetica & geometrica lrae. Itaq si qd uehementer & cū magna uolūtate uolumus studiū est. Deinde si id qd uolumus aliq̄ ex pte cōseqmur affectio ē. Sin aūt qd plenū & pfectū est tenem⁹: habitus est. Quod si hoc ipm plenū uel semiplenū agēdo exercere uoluerimus: erit uictus. Ita unū q̄litate diuersa in multa attributa ꝯuertit. Cōsiliū est aliqd faciēdi: aut nō faciēdi uere excogitata ratio. Quo semp sunt unde dubitamus: & ubi ꝯsiliū est. Aut.n. ut faciamus aliqd q̄rimus. Aut ut nō faciamus. ita & leges q̄ cōsilio scribūtur duo semp haec cōtinēt. Aut fieri iubēt: aut fieri ꝓhibēt. Sed qa cū de re aliq̄ dubitamus in certa quādā rō in ancipiti cogitatiōe uersat. Postq̄ idipsū statueris erit cogitata ratio: & ideo excogitata: qa fuerat iā ante cogitata ratio. Quid cōsiliū est. Facta aūt & casus & orōnes trib⁹ ex tēporibus ꝯsiderabūtur. ex his quoq nō minꝰ colligimus argumēta: ut de factis psonae argumēta capiamus: de dictis de his q̄ ei acciderūt: ut dānū: ut morbus: ut orbitas: & reliq̄ similia. Veꝝ haec p tria inqt tēpora debemus inspicere. Tūc.n. de futuro argumētū possumus facere si ita & ante fuisse doceam⁹: utputa qa hoc fecit: hoc facit ēt: & hoc facturus ē. Quia hoc passus ē: hoc patit ēt passurus est. Quia hoc dixit: hoc dicit: hoc ēt dicturus est. hucusq aūt attributa psonae. Ac psonis qdē haec uident attributa eē. Septē sunt qdeꝫ ut diximus elemēta unde oīs argumētatio capit ad quācūq est. Quis: qd: cur: quādo: ubi: quēadmodū: qbus adminiculis. Hoꝝ duo prima oīa continēt. Nihil aūt aliud quaerit nisi qs fecerit & qd factū sit atq haec ipsa Cic. ꝓpriis & aptioribus: & ad rē uiciniorib⁹ noībus appellauit. Quis.n. psonā dixit: qd negociū uocauit. Ac psonae qdē quā in ꝓnoīe posuimus q̄ essent attributa iā dictū est. Nūc anteq̄ dicamus q̄ negocio attributa sint: qd sit ipsū negociū uideamus. Negociū est factū de quo qō est. Veꝝ hoc factū nūc in facto est: nūc in dicto: nūc in cogitatu. Omne hoc itaq factū de quo qō est: negociū appellat. Ac factoꝝ quidē genera tria sūt. Est factū illud de quo q̄stio. Est factū qd in negocio. est quo illud factū de quo qō est pbatur. Atq hoc factū tribus tēporibus cōsideratur. Ante. In. Post. Est & tertiū genus facti qd extra negociū ex quo ad id factū de quo q̄stio est trahit argumētum: ut cluētii factū est iudiciale de ueneno q occiderit oppianicū. Deinde extra hoc negociū facta eius alia ad argumētū qd proponit trahunt: q multos ante ueneno ne-

carit. Hoc tertiū factum in attributis pſonæ accepimus facta caſus & oratiões. Tria itaq̧ genera factorū ſunt factū de quo qõ eſt: factū quo id: factū unde quæſtio eſt pbatur factū extra negociū: ſed ad negociū. Ita p factū illud de quo quæſtio eſt negociū appellat. Huic negocio quatuor pricipaliter attributa ſubiecit: unū qd᷑ in ipſo negocio eſt q̄ cõtinẽtia cū ipſo negocio appellauit. i. quib⁹ illud factum de quo qõ eſt pbatur: & quæ ab ipſo negocio uident nullo mõ poſſe ſepari. ſcdm attributū eſt in quo illa q̄ in geſtione negocii ſint neceſſe eſt uidere. Aliud eſt. n. ipſū negociū. Aliud illa q̄ in geſtione negocii cõtinẽtur: utputa occidit: negociū eſt. In ipſis aūt negocii geſtione illa ſunt. Illo tpe occidit. in illo loco occidit. Fuit occaſio: ut occideret: & reliq̄ q̄ in geſtione negocii cõtinẽtur. Tertiū attributū eſt qd᷑ adiūctū negocio noīatur. Hoc quoq̧ neq̧ negociū neq̧ in geſtiõe negocii ſed extra negociū eſt. Hoc ab orator ſumit: cuius aſſumptiõe res illa de qua qõ eſt aut ſimilis aut diſſimilis demonſtrabit. Itaq̧ oīa exẽpla tributa negocio ſunt. Sed qm̄ extrinſecus uenīſt adiūcta negociū noīant. Quartū attributa eſt negocio qd geſtū negociū ꝯſeqtur. Hoc quoq̧ extrinſecus eſt. nõ. n. in negocio uel in geſtione negocii cõtinet: ſed an poſt negociū cõtigerit cõſiderat: utputa factum milonis hæ res cõſecutæ ſunt: ut de eodẽ facto legẽ nouā ſenatus tulit cædẽ q̄ i appia uia facta eẽt cõtra. r. p. factā eẽ iudicauit. Hæc oīa nõ in negocio neq̧ i geſtiõe negocii ſunt: ſed geſtū negociū conſequūtur. Et qm̄ ſcimus qd᷑ attributa negocio ſunt: nūc in ſingulis q̄ nobis ſint ad argumentū ducẽda uideamus. Ac primo illa ꝯſiderem⁹ q̄ cõtinẽtia cū ipſo negocio appellant: ſine qbus negociū: & q̄ ſine negocio eẽ nõ pñt. Hæc itaq̧ quinq̧ ſunt: ſūma ipſi⁹ negocii: Sūmæ cā & facti tria tpa. Ante. In. Poſt. qd᷑ factū in tria gña factoꝝ ſcdm eſſe memorauim⁹. Sūma negocii talis ẽ: ut parẽtis occiſio. Patrẽ. n. occidit negociū ẽ. Negocii ſūma ẽ ut parẽtis occiſio. In hoc de ipſis noībus de pnūciatiõe fiet argumẽtū ſi cū q̄dam admiratiõe dicam⁹ occidiſſe patrē: ſextus roſcius dr̄. Deīde cā illa ẽ: utputa occidi: qa inimicus fuit. Aut ꝯtra: qa inimicus nõ fuit: nõ occidit. Iam poſt cā facta conſiderare debemus: qbus illud factū de quo qõ eſt aſſeramus. Hæc facta p tria tẽpora: ut ſæpe iam dictū eſt diuidunt: ut cõſideremus qd ante factū ſit: qd in re ipſa factū ſit: qd poſtea factū ſit. Vt milo qd ante fecit. In ſenatu fuit: domū uenit. Calceos & ueſtimẽta mutauit: pfectus ẽ. Deinde qd fecit i re ipſa. Ad albanū puenit ſi impetus in illū factus eſt. Tum ille reiecit penulam de reda deiluit: ſe defendit. Clodius occiſus eſt. Poſtea qd fecit pfectus eſt Lauiniū. Flamines creauit pp inuidiā romā cito noluit reuerti. Ergo his factis factū pbatur: aut defendit illud qd᷑ in qõne eſt. i. milo clodiū occidit. Neceſſe eſt itaq̧ hæc qnq̧ in eodẽ negocio de quo qõ eſt ꝯtineri. Fruſtra. n. aliqd᷑ factū obiiciamus uno nec facti eſt niſi eius ſūmā dicamus: niſi cām eiuſdẽ facti doceamus: niſi qd ante: qd in re: qd poſtea factū ſit demõſtremus. Recte ergo cõtinẽtia cū ipſo negocio noīata ſunt. Deinde cā eius ſūmæ p quā & quāobrẽ & cuius rei cā factū ſit quærit. Multæ quidẽ cāæ ſunt. Nam ut oīa iſta naſcantur q̄ in mūdo ſunt neceſſe eſt cā præcedat. Et hoc ipſum negociū: de quo qõ eſt cā dicit. Veꝝ hæc cā hoīs circa factū duplex eſt: aut. n. pp rem aliquā iam ante alo puiſam q̄dcūq̧ faciamus: & erit cā quæ ratiocinatio dr̄: aut ſubito neceſſitate aliq̄ pñtis tpis in factū aliqd᷑ præcipitamur: & erit cā quæ impulſio dr̄. Et q̄cūq̧ cā ex cõfeſſione ueniā meret: impulſio eſt. Hāꝝ nūc utrāq̧ cām Ci. hic tetigit p quā quāobrẽ ingt & cuius cā factū ſit quærit. Quāobrẽ rõcinatio eſt cuius cā ipulſio eſt. In geſtione negocii hæc qnq̧ regrẽda ſunt in geſtione negocii. Locus. Tẽpus. Occaſio. Modus. Facultas. In geſtione aūt negocii: qui locus ſecūdus erat. De ſeptẽ elemẽtis pſona iā dicta eſt. Remāſerunt ſex: q̄ negocio attributa ſunt. Quid: cur: qñ: ubi: quẽadmodū: qbus adminiculis. Ex his rurſus duo qd & cur. i. factū illud triplex & facti cām cõtinẽtia cū ipſo negocio eſſe monſtrauimus. Reliqua q̄tuor in geſtione negocii ſunt. Vbi: qñ: quẽadmodū qbus adminiculis. Addidit Ci. quintā occaſionẽ de q̄ poſt dicem⁹. Quiq̧ itaq̧ res ſecūdo attributo ſubdidit locum: tẽpus: occaſionẽ: modū: facultatẽ. Et recte hæc in geſtiõe negocii eẽ dixit. Illa. n. ſupiora qnq̧ ſūma negocii ſūmæ cā qd ante factū ſit: qd in re factū ſit: qd poſtea factū ſit negociū. i. factū illud de quo qõ eſt: pbāt: qd ſi negociū pbāt i geſtiõe negocii nõ ſunt. Veꝝ in geſtiõe negocii neceſſe ẽ: ut hoc rurſus q̄cūq̧ ſint: loc⁹: tps: occaſio: modus: facultas: etenī cū dicim⁹. Milo i ſenatu fuit: domū uenit: poſtea pfectus ẽ ge-

ſtione negocii

hæc uident attributa. Negociis aūt q̄ ſunt attributa: ptim ſunt cõtinẽtia cū ipſo negocio: partiꝫ in geſtiõe negocii cõſiderant: ptim adiūcta negocio: ptiꝫ geſtuꝫ negociū cõſequunt. Cõtinẽtia. n. cū ipſo negocio: ſūt ea q̄ ſemp affixa eẽ uident ad rẽ: neq̧ ab ea pñt ſepari. Ex his prima ẽ breuis cõplexio toti⁹ negocii: q̄ ſūmā cõtinet facti hoc mõ Parentis occiſio: patriæ pditio. Deīde cā eius ſūmæ p quā & quāobreꝫ & cuius rei cā factū ſit q̄ritur. Deīde ante rẽ geſtā q̄ fcā ſūt: cõtinent uſq̧ ad ipm negociū. Deīde in ipo gerẽdo qd actū ſit. Deinde qd poſtea factuꝫ ſit. In geſtione aūt negocii q locus ſecūdus erat. De his q̄ negociis attributa ſunt: q̄ritur loc⁹: tẽpus: modus: occaſio: facultates. Locus conſideratur in quo res geſta ſit ex oportunitate quā uideatur habuiſſe ad negociū adminiſtrandū. Ea aūt oportunitas quæritur ex magnitudine: īteruallo: longinq̄tate: propinq̄tate: ſolitudine: celebritate: naturā ipſi⁹ loci ex uicinitate toti⁹ regionis. Ex his ẽt attributionib⁹ ſacer an pphan⁹: publicus an priuat⁹: alienus an ipſi⁹ de quo agit locus ſit: aut fuerit. Tẽpus aūt id

stione negocii est qdem:sed in ipsa negocii gestiõe tps ondimus.i.milonẽ hora.ix.profectũ:deide cũ dici-
mus uenit ad albanũ.Impetus in illũ factus ẽ gestio qdẽ negocii est:sed in ipsa negocii gestiõe & occasiõe
ondimus ꝙ necesse habuit illac iter facere:& locũ ondimus ꝙ de loco supiore ĩpetus in illũ factus sit:& fa-
cultates:ꝙ clodius habuit armatos.Ergo gestio negocii sine his qnqꝫ eẽ nõ põt:loco:tpe:occasiõe:mõ fa-
cultatib⁹:Quod si sine his qnqꝫ negocii gestio esse nõ põt recte hoc in gestiõe negocii cõsiderare debem⁹.
Locus ꝯsideratᷣ in quo res gesta sit ex oportunitate quã uideatᷣ habuisse ad negociũ admĩstrãdũ. Vt sciam⁹

quo nũc utimur ẽ. Nã ipm qdem diffinire difficile ẽ: ꝑs q̃dã eternitatis cũ alicuius ãnui mẽstrui diurni ue ſptini nocturniue spatii ex certa significatiõe. In hoc & q̃ ꝑterierũt cõsiderantᷣ & eoꝶ ipsoꝶ q̃ ꝑꝑ uetustatẽ absoluerũt:ut incredibilia uideantᷣ:& iam ĩ fabularũ numeꝶ reponãtur:& quæ iaꝫ diu gesta & a memoria nr̃a remota:tñ faciant fidem uere tradita esse qđ eoꝶ monumẽta certa in lr̃is existãt:& quæ nuꝑ gesta sunt q̃ scire pleriqꝫ possint:& itẽ quæ instent in p̃ñtia:& q̃ maxime fiãt & q̃ cõsequantᷣ. In qb⁹ põt cõsiderari qd ocius & qd serius futuꝶ sit:& itẽ in tpe cõiter ꝑspiciẽdo longinqtas ei⁹ est cõsiderãda. Nã sæpe opꝫ cõmetiri cũ tpe negociũ:& uidere potuerit ne aut magnitudo negocii:aut multitudo reꝶ in eo trãsigi tpe. Cõsideratᷣ aũt tps & ãni:& mẽsis:& diei:& noctis:& uigiliæ:& horæ:& in aliq̃ ꝑte alicui⁹ hoꝶ. Occasio autẽ est ꝑs tpis habẽs in se alicuius rei idoneaꝫ faciẽdi aut nõ faciẽdi oportunitatẽ. Quare cũ tẽpore hoc differt. Naꝫ genere qdem utrũqꝫ idem esse intelligitᷣ, uerũ in

quẽ locũ cõsiderandũ ꝑcipiat q sint alii loci uideam⁹.Ac primo ſm Lucretii cæterorũqꝫ snlam. Inane totũ locus est qđ inane patet rebus occupatutqꝫ ab elementis. Igni:aere: aqua:terra.Ergo hæc elemẽta in loco sũt.i. in inani.Sed rursus ipsa elemeta loci sunt: ut ignis syderib⁹ locus est aer:auibus aq̃ natãtibus:terra gradiẽtibus:uel his hoibus q in eadẽ nascũtur.Itaqꝫ & terra oĩs locus est: & rursus in terra locus est:q̃ locus nobis nõ ex eo qđ locus est cõsiderãdus ẽ:sed ex eo qđ q̃lis sit:aut ex oportũitate ei⁹.Aliqd ĩ eo aut fieri potuisse:aut fieri nõ potuisse,doceam⁹. Hoc itaqꝫ si ꝑceptũ in loco q̃litatẽ eius atqꝫ oportunitatẽ nos inspicere atqꝫ estimare debere.Necesse est.n.nobis ubicũqꝫ esse. Sed illud ubi sumus q̃le sit considerandũ est.Atqꝫ hac oportunitas loci ꝑ multa cõsiderãda ẽ. Nã & magnitudo loci inspiciẽda est.utrum ibi tot milia hoiuꝫ cœperit.Deide interuallũ inspiciẽdũ est:ut in quĩtiana septingintamilia biduo eẽ decursa:& qm̃ interualli duo genera sũt longinqtate inqt & ꝑpinqtate. deide cõsiderãdũ si motus locus an celebris sit.Deide nã ipsius loci uidẽda tumulosus: decliuis:planus: saxosus plaustris siluestris

q̃ sit ꝑterea uicinitas eius loci in q̃ natura sit:ut iõ ibi aliqd fieri potuerit uel nõ potuerit ꝙ uicinia talis sit uel oĩs regio.Etiã hoc inqt in loco ꝯsiderare debemus sacer an ꝑphanus sit:publicus an priuatus:alienus an ipsi⁹ de quo agitᷣ.Quod si ipsius nõ erit:etiã hoc uidẽdũ an aliqñ ipsius fuerit.Ex his igitᷣ tot oportunitatib⁹ loci multa ad negociũ colligere possumus argumẽta. Tẽpus aũt est id quo nũc utimur.Quod tps semꝑ fuerit necesse ẽ:siue ante mũdũ:siue cũ mũdo.Multi.n.natũ mũdũ:multi natũ nõ esse cõtẽdũt.Ergo hoc tẽpus g̃nale:q̃a nec initiũ nec finẽ hẽt æternitas ẽ:quã græci. appellãt. Verũ qm̃ hoc tps difiniri difficile est:illud definit:quo nũc utimur. Tẽpus est inqt ꝑs q̃dã æternitatis:aut ãnuũ:aut diurnũ: aut nocturnũ spaciũ significãs.Ex cursu.n.siderũ certis tpibus certũ nomẽ impositũ est.Septẽ stellæ septẽ circulis cõtra cœlũ uoluũtur q̃ cũ singulæ ad id signũ unde ꝑfectæ sũt fuerint reuersæ certũ tps includũt: Quod si oĩs septẽ simul ad ea signa uñ ꝑfectæ sunt reuertantᷣ:nũc fit illud tps:qđ ãnus magnus dr̃:& necesse est oĩa rursus ꝑ ordinẽ suũ q̃ ante nata sunt renasci.Ergo si ad exordiũ suũ simul oẽs stellæ reuerrantᷣ: ãnus magn⁹ dr̃.Singulaꝶ aũt cursus hẽt tps suuꝫ:sed oẽ tps certis uocabulis nõ tenetᷣ.Nã saturni cursus hẽt tps:sed tps ipm nõ hẽt nomẽ.Itẽ Iouis Martis Veneris atqꝫ Mercurii.Solis uero cursus cũ se expleuerit ãnus ẽ.lune cũ se expleuerit mẽsis ẽ.iam uero & sole supra terras posito diẽ uocabim⁹:& sole sub terris posito noctẽ.Horaꝶ aũt.xii.hæc eẽ origo memorat.Quodã tpe Trimegistus cũ eẽt ĩ ægypto sacrũ qddã aĩal serapidi dicatũ cũ in toto die duodecies urinã fecisset pari semꝑ ĩterpositio tpe ꝑ duodecim horas diẽ dimẽsum esse cõiecit:& exinde hic horaꝶ numerus custoditᷣ.Deinde alii dicũt ex q̃dratura cœli q̃ ſm musicam rõnẽ in duodecim ꝑtes dr̃ eẽ diuisa horas.xii. esse noĩatas. Aquã.n. ꝑ totũ diẽ exceperũt tenuissima cauerna defluẽtem & hãc maiores nr̃i in duodecim ꝑtes diuiserũt.Ex his ꝑtibus horis numeꝶ imposuerũt.Sed iam tps est ut ad rõnem tẽporis reuertamur.Quod tẽpus.i.hoc quo nũc utimur. spaciũ accipiamus qđ aut ĩ multis ãnis sit:aut in ãno aut ĩ mẽsibus aut in mẽse:aut in dieb⁹ uel ĩ die:aut in noctib⁹ uel nocte aut in horis uel hora uel momẽto. Veꝶ hoc tẽpus nostrũ philosophi in duo tpa diuiserũt; in ꝑteritũ:futuꝶ:ꝑsens aũt esse negauerũt qđ in eo ꝙ p̃ns dicimus siqd iam aliq̃ ex ꝑte cõfectũ est ꝑteritũ sit siqd mox ꝑfici hẽat futuꝶ sit. Ita Virg. Tot iã uoluẽtibus ãnis.qd.n.uoluitᷣ nõ stat qđ nõ stat ꝑsens nõ habetᷣ. Oratores aũt tẽpus nostrũ in tria tpa diuidũt in illud tẽpus uetus atqꝫ absoletũ & ꝑantiquũ.Deinde in illud qđ licet uetus sit a nostra memoria remotũ tñ in lr̃is cõtinetur. Postremo in illud qđ nuꝑ gestũ est: & cuius de his q uiuũt pleriqꝫ meminerũt.Præsens uero tẽpus in duo diuidunt:in ꝑsens & magis ꝑsens. Magis ꝑsens tps est ut nũc insurgit e remis.Hoc est qđ ait & itẽ q̃ instent in præsentia & cũ maxime fiãt;

instans.n.tp̄s pn̄s est:ut ait iuno ad iuturnā. Cū iam facta turnū teneret atq; instātibus eripe fatis. Deniq;
sciamus illa pn̄tia facta dixisse addidit postea tēpus qd' magis pn̄s est3 siqd p̄sentius audes. p̄sens ergo tp̄s
duo tp̄a habere dixerūt:præsens:& magis præsens:futurꝝ aūt tp̄s in duo diuiserūt: in ocius: & serius.i.in
id qd' mox futurꝝ est: & in id qd' tardius futurꝝ est. Atq; hæc tria tēpora cū partibus suis:hic ī hoc attribu
to cū ptibus suis.hic in hoc attributo:q; de tpe est ꝯtinētur. Et itē cōiter in tpe ꝓspiciēdo longinqtas eius
est ꝯsiderāda. Tēpus esse diximus spaciū:qd' in ānis:mēsibus:diebus:noctibus horisq; uersat. In hoc inqt

tpe spaciū quodāmodo declarat' qd' in ānis aut ī āno
aut ī aliq̄ āni pte spectat'. In occasione ad spaciū tp̄is
faciēdi q̄dā oportunitas intelligit' adiūcta. Quare cū
genere idē sit: sit aliud qd' pte q̄da3 & specie ut dixim⁹
differat. Hæc distribuit' ī tria genera: in publicu3: cōe:
singular̄. Publicū est qd' ciuitas uniuersa aliq̄ de cā fre
quētat: ut ludi: dies festi: bellū. Cōe qđ accidit oībus
eodē fere tpe ut messis: uīdemia: calor: frigus. Singu/
lare aūt est qđ aliq̄ de cā priuati solet alicui accider̄: ut
nuptiæ sacrificiū: funus: cōuiuiū: sōnus. Modus autē
est ī quo quēadmodū: & quo aīo factū sit q̄ritur. Eius
ptes sunt prudētia & īprudentia. Prudētiæ aūt rō q̄nt'
ex his q̄ cla3: palā: ui: ꝑsuasione fecerit. Imprudētia āt
in purgationē cōfertur. Eius ptes sunt inscitia: casus:
necessitas: & in affectionem animi, hoc est molestia3:
iracundiā amorē & cætera q̄ in simili gn̄e uersātur. Fa
cultates aūt sunt: aut qbus facilius fit: aut sine qbus
aliqd confici nō pōt. Adiunctu3 autem negocio id in
telligitur: qđ mai⁹: & qđ minus & qđ simile erit ei ne/
gocio de quo agit': & qd' æque magnu3: & qd' cōtra/
riu3: & qd' disparu3: & genus & ps: & euent⁹ maius: &

cōiter tpe longinqtatem eius debemus in/
spicere. In qua lōginqtate duo oporteat at
tēdere: utrum in illo spacio huius negocii
magnitudo potuerit impleri: & utrū tot si/
mul res potuerit effici. Quod.n.in reb⁹ dif/
ficile ē: aut numero aut magnitudine fit ne
cesse est. Occasio aūt est pars tēporis habēs
in se alicuius rei idoneā faciēdi aut nō faciē
di oportunitatē. In illa mensura tēporis ex
motu coeli facta ex actib⁹ nostris uel ipsius
mūdi qualitas ꝓueniēs occasionē patit fa/
ciendi aliqd: uel nō faciendi. In tpe.n.mēsu
ra ac spaciū ꝯsideratur. In occasione q̄litas
tp̄is ex qua oportunitas nascitur faciēdi ali
quid uel nō faciēdi. Hoc itaq; inter se distāt
tēpus & occasio genere aūt similia sunt. Ve/
rum hæc occasio: ut diximus ex actibus no
stris: uel ipsius mūdi patit nobis ad aliquid
oportunitatē. Verꝫ hæc occasio: uel opor/
tunitas, in tria genera distribuitur. Publicū
Cōmune: Singular̄. Occasio. Publica. Cō
munis. Priuata. Publicū est inqt qd' ad to/
tam ptinet ciuitatē: si aut bellū sit: aut ludi:
aut aliqs dies festus. In hac utiq; publica oc
casiōe est oportunitas aliqd faciēdi: uel nō
faciendi. Cōe est inqt qd' ex actibus mundi
prouenerit: ut si messis sit calor: si uindemia
frigus. Singulare āt est inqt q; unicuiq; po
test ꝓuenire priuatim. Si nuptiæ sint sacrifi
cium: funus: conuiuiū: somnus: & recte in priuata occasione somnū etiā posuit. Nō eni ex necessitate tem
poris: sed ex corporis atq; animi ratione dormitur. Interdū enim lassi aut moesti p diem dormimus. In/
terdum soliciti atq; occupati nocte uigilamus. Triplex itaq; occasio: publica: cōis: priuata. Ex his occasio
nibus multa possumus argumēta colligere. Modus aūt est in quo quēadmodū & quo animo factum sit
quæritur. Modū Ci. diligenter inspexit atq; ita definiuit ut nemo unq̄. Nāq; modū in duobus inspicien/
dum docet: in modo facti: & in animo faciētis: ut si dicas clam est qdem modus facti q; quasi res facti oc/
culte geratur. Verū in eo est & animus faciētis insidiosus latens atq; instructus dolis. Ita in eo q; clam di
cimus & modus & animus inuenit'. Similiter oēs modi ex modo facti: & ex animo inspiciēdi sunt. Verū
in ipso aīo duo rursus debemus inspicere: prudētiam: & imprudētiam.i. utrum aliquid cōsilio an animi
impulsu fecerit. In his enim causa facti quæritur: quā duplicem esse supra diximus circa faciētis uolunta/
tem: ratiocinationē.f.& impulsionē. Ita ratiocinatio erit prudētia animi. Impulsio uero imprudētia. Ve/
rum hi erunt ex prudentia modi clam: palam: ui: persuasione. Hæc omnia prudēter admissa sunt.i. ut res
fieret cōsilium ante præcessit. Imprudētia porro ad purgationē iungitur: quæ pars ueniæ est. Cuius pur/
gationis partes tres sunt inspiciendæ: inscitia: casus: necessitas. In his quoq; modis factū quidem mani/
festum est: sed animus inuenitur inuitus. Adiungitur ad imprudentiæ modos etiā affectio q̄ paulo ante
personæ diximus attributam. Quā affectionem esse diximus animi aut corporis repētina de causa pmu/
tationem. Verū hic quoniā in modo animus attēdendus est: animi solas circa affectionē posuit cōmuta
tiones.i. molestiam: iracūdiam: amorē. Itaq; his affectionibus animi imprudens in factū pelluntur & re/
cte imprudens: quippe affectio est repentina animi cōmutatio. Ergo qd' repentinū est prospici nō potest:
si prospici nō potest imprudentia est. Facultates sunt: aut qbus facilius fit: aut sine qbus aliquid confici
nō potest. Facultates Ci. duplici qualitate definiuit: duasq; illis potētias dedit: ut sit primū genus faculta
tum illud sine quo aliqd fieri nō potest. Aliud quoq; aliqd facilius cōpleatur. etenim hæc duo prima pro/
ponamus fit: nō fit. Iam ex eo q; fit rursus duo descendunt. Facile fit: difficile fit. Iam in duobus ponitur
facultas. in genere.i. in eo q; fit: & in specie.i. in quod facile fit. illud aūt qd' difficile fit ita pōt argumentis
torqueri ut illud uideatur esse q; non fit: & iccirco in hoc non sunt positæ facultates. dupliciter igitur fa/

cultates

cultates eſſe teneamus. Primo illas ſine quibus aliquid fieri non poteſt. Deinde illas quibus aliquid completur: ut ſi qs uelit rhetoricam diſcere prima erat ei ad diſcendum facultas ſine qua effici non pōt. i. animus: ingenium: inſtrumēta artis ipſius: & magiſter. Deinde erūt ille facultates quibus facilius fit ſi ſit doctus & beniuolus magiſter. Ita & ad mortē facultas ſine qua fieri non pōt uenenū q̄ facilius ſit uenenū cū populo. Si aūt in pane detur uenenū pars illa eſt quæ difficile ſit. q̄ ita pōt argumētis torqueri ut pars illa uideatur, eē q̄ nō ſit ꝙ qdem Ci. pro cluentio diſputauit cū negauit in pane dari uenena potuiſſe.

minus: & æque magnum ex ui & numero: & ex figura negocii: ſicut ex ſtatura corpis cōſideratur. Simile autē ex ſpecie comparabili: aut ex conferēda atq; aſſimilanda natura iudicatur. Contrarium eſt qđ poſitū in genere diuerſo ab eodem: cui contrarium eſſe dicitur plurimū diſtat: ut frigus calori: uitæ mors. Diſpatum autem eſt id quod ab aliqua re per oppoſitionē negationis ſeparatur hoc modo: ſapere & non ſapere

Hoc aūt ſcire & tenere debemus: etiā tp̄s: & locū: & cætera p̄ter modū facultates eſſe poſſe ſi generaliter ꝯſiderētur nō ex ſpecie uel ex oportunitatibus ſuis. Neceſſe eſt. n. & qđcūq; tp̄s & quēcūq; locū fuiſſe cum aliqd factum eſt. Aliogn facultas prima non erit faciēdi niſi iſta ſint. Ita Ci. in roſciana. Nō potuit ingt occidere pr̄em Roſcius cū abſens fuit. Hic argumētum a loco fecit. Deīde ait. Age nūc uideamus reliquas facultates. Ergo iā & facultas eſt. Sed facultas ſi, generaliter cōſideretur. At ſi oportunitas eius fuerit inſpecta tūc ex loco argumēta ſumētur. Adiunctū negocio āt id ītelligit qđ maius: & qđ minus: & qđ ſimile erit. Attributa negocio duo iam tranſacta ſunt. Continentia cū ipſo negocio: & illa quæ in geſtione negocii cōtinētur. Ac prima qdem cū attributis ſuis pſona trāſacta eſt. i. qs. Deinde qd & cur ꝯtinētia cū negocio demōſtrauimus. Deinde qn̄: ubi: quēadmodū qbus adminiculis in geſtiōe negocii poſita docuimus. Ita ſeptē prima illa elemēta in duobus negocio attributis uidemus incluſa. Nec iā amplius dr̄ relictū qđ in aliis duobus negocio attributis ad argumētū cōſiderare debeamus. i. in his q̄ adiūcta negocio noiant̄: & in his q̄ geſtū negociū cōſequūtur. Verū in his eadē ſeptē q̄ & in ſupioribus conſiderare debemus: nec aliqđ negociū ſine his ſeptē elemētis unq̄ poterit inueniri: ut quis hō ſine liniamētis ſuis. Itaq; cū in nr̄o negocio ex oī circūſtātia argumēta cœpimus: & fides in aliquo claudicarit ex alienis argumēta ſumēda ſūt: quæ cū aſſumūtur: aut fidē faciūt: aut augent. Verū hæc cū aliena ſint. i. extra noſtrā cām uidendū eſt qua noſtro negocio pre copulent̄: quæ copulatio reſpectus dr̄: quē reſpectū græci dicūt: etenī cū etiā iſta aliena a negocio ſeptē illa elemēta cōtineāt: q̄ in nr̄o negocio cōtinētur non pōt ſibi oīa cōuenire. Sed quædā in hoc cōſiderare debemus in alieno negocio: quæ p noſtrū negociū reſpiciant: ut p̄uiſo & p̄cognito copulationis genere ad argumētū noſtri negocii facta collatione copulent̄. Verū huius reſpectus nouē modi ſunt. Scilicet ut ſit adiūctū negocio nr̄o: & ꝙ maius eſt: & ꝙ minus: ꝙ ſimile: qđ æque magnū: qđ diſpatū: qđ cōtrariū: & genus: & ps & euētus. Hæc itaq; nouē oīa toti & puncti ſunt. i. ad aliqd. Itaq; q̄ſi ſemp in binis ſunt & recte. niſi. n. ad aliqd nullus pōt eſſe reſpectus. Itaq; cū dicimus maius: tūc ītelligimus maius: ſi minus cōſideremus. Rurſus tūc ītelligimus minus ſi maius cōſideremus. ita & reliq̄ ex alioꝝ collatiōe cognoſcimus. Verū nūc uideamus quēadmodū hos reſpectus negocioꝝ ꝯſiderare debemus. Maius: & minus æque magnū ex ui & ex numero: & ex figura negocii: ſicut ex ſtatura corpis cōſideratur. Hæc tria. i. maius & minus: & æque magnū tribus modis cōſiderare debemus: ui: numero: figura: uis: q̄ ſingulis noībus uerbiſq; cōſtat: & pſona. Oīs enī res: & omne dictū factūue hēt uim ſuam: etenī ſi dicas parricidiū ſtatim quātum hoc ſit: & in qua ui ſit aīo exiſtimamus. ita homicidiū: adulterium: & reliqua facile quid ſint: cū fuerint audita cognoſcimus. Similiter & pſonæ habēt uim ſuā. Etenī cū dixeris Ciceronē ſtatim ex boni uiri cōſideratione q̄ in illo uis ſit agnoſcimus. Deinde cū dixeris Catilinā ex cōſideratione peſſimi hoīs ſtatim quæ in illo uis ſit agnoſcimus. Numerus eſt cū minus ac maius nō ex ui: ſed ex rerū: uel ex perſonarū numero demonſtramus. Figura eſt q̄ in toto negocio cōſideratur. i. p omnia illa ſeptē elemēta: ut cōſideres qd factū ſit qs fecerit: ubi fecerit: quādo fecerit: quēadmodū fecerit: & reliqua quæ īquit figura totius negocii: ita eſt ut corporis ſtatura: in qua ſtatuta omnia liniamēta corporis cōtinētur. Itaq; ut melius intelligamus notū ꝓponamus exemplū illud. ſ. ꝙ Ci. negocio ſuo adiunxit. Nā cū Catilinā diceret occidēdum ex adiūcto quid maius uel minus eſſet argumēta collegit: ꝙ utiq; maius & minus & æque magnū ex ui: numero: figura: iam dudū diximus approbandū. ita & Ci. an uero P. Scipio pōtifex maximus Tyberiū gracchū mediocriter labefactantē ſtatū reipu. priuatus interfecit Catilinam orbē terræ cæde atq; incēdiis uaſtare cupiētem nos cōſules pferemus? Hic ex ui rerū intelligimus minus eſſe ſtatū reipu. q̄ orbem terrarū. deinde ſimiliter ex ui intelligimus minus eſſe labefactare q̄ uaſtare. ita ex ui pſonaꝝ cū gracchus & Catilina noīatur Catilina magis timēdus agnoſcitur. præterea ex numero intelligimus maius eſſe duos cōſules q̄ Scipionē. Hic figurā nō poſuit totius negocii. i. quēadmodum occiderit gracchū Scipio: ubi occiderit: quādo occiderit: unde occiderit. Verū hæc qa nihil ꝑderāt prætermiſit: atq; uno uerbo cōcluſit: ꝙ ait interfecit: cuius uerbi cōſiderata ui maius eſſe intelligimus interficere: q̄ ex urbe eiicere. Verum in aliis exemplis & ex figura debet comparatio fieri: ut maius aliquid minuſue demonſtres. Si dicas illud tunc factū eſt: ubi factū eſt: ita factū eſt propterea factū eſt & reliqua quæ in elemētis principalibus cōtinētur. Simile autem ex ſpecie comparabili cum facimus argumen-

genus ē q̄d ꝑtes aliq̄s amplectitur ut cupiditas. Pars
est q̄ subest generi: ut amor: auaritia. Euētus exitus ē
alicui⁹ negocii in quo quæri solet qd ex quaq; re eue/
nerit: eueniat: euētuꝝ sit. Quare hoc in genere: ut cō/
modius qd euētuꝝ sit ante aīo colligi possit: qd ex q̄q/
ꝗ re soleat euenire cōsiderādū est hoc mō: ex arrogan
tia odiū ex insolētia arrogātia. Quarta aūt ꝑs ex his q̄
negociis dicebam⁹ esse attributa cōsecutio. In hac hæ
res quærunt̄ q̄ gestū negociū cōsequūtur. Primū qd
factū est: quo id noīe appellari cōueniat. Deīde huius
facti qui sunt principes & inuentores q deniq; aucto
ritatis eius & inuentionis comprobatores atq; æmu
li. Deinde & quæ ea de re: & aut eius rei sit lex consue
tudo actio: iudicium: sciētia: artificium. Deinde natu

tum ex adiuncto negocio ꝑ sil̄itudinē: in ea sil̄itudine q̄litas ꝯsideranda est. Suꝑiora. n. maius & minus: &
æque magnū ex quātitate cognoscimus: nec putemus: hoc eē par: ꝗ simile: eteni par ex mēsura definita:
& ex cōparata utriusꝗ quātitate cognoscimus. Simile est nō in eo q̄tū sit: sed ī eo q̄le sit attēdimus. Ita nō
ex mēsura sit simile: sed ex uultu: ex suꝑna quadā facie declarat̄. Icon. Simile. Parabole Paradigma. Simile
itaꝗ duob⁹ modis cōsiderare debemus. in spē formaꝝ: & natura reꝝ: & scriptores qdē atriū simile genus
ponūt sub sil̄ia tria. Icon. i. imaginē: parabolē. i. collationē. Paradigma. i. exemplū per imaginē sil̄e fit: cū
ex simili spē uultus uultibus cōparamus: ut
os humerosꝗ deo similis ꝑ collationē simi
le facimus: cū reꝝ diuersaꝝ cōferimus: & co
pulamus: nō spēm sed naturā: ut q̄lis mugi
tus fugit cū saucius aram. Taurus. Aut pœ
noꝝ q̄lis in aruis. Saucius ille graui uenātū
uulnere pectus: tū demū mouet arma leo:
hic. n. Virg. ut ꝓbaret turnū reb⁹ oībus fra
ctis: nō deiectū: sed iratū magis: q̄a uix cre/
ditur negocio suo: fidē fecit ex adiuncto ne
gocio ꝑ similitudinem: q̄ sit in ꝑte naturæ.
Sic inquit & leo magis irascit̄: postq̄ fuerit
uulneratus: ꝑ exēplū aūt tūc simile facim⁹:
si in exēplo ipso q̄litas ostēdat̄. Sæpe. n. exē/
plū in q̄titate uersa. i. in ui: uel numero: uel
figura. Inuenitur tn̄ & q̄litas sine exēplo: ut
Ci. cū circa bellū cāꝝ similiū cōparat natu/
ras ait: ut Helena inq̄r Troianus: sic tu An/
toni huius belli semē fuisti. Cōtrariū est qd
positū in genere diuerso ab eodē: cui cōtra/
rium eē dr̄: plurimū distat: ut frigus: calori: uitæ: mors Aristo. opposita genus posuit cōtrariū: disꝑatum:
ad aliqd sub oppositis. Cōtrariū porro Aristo. sic definiuit: sub eodē gn̄e spēs multū inter se diuersæ hac
rōne: ut oīa ad unū illud genus referant̄: ꝙ supra oēs res pricipales græci ponūt. i. ꝙ latini ens uocant. i. ꝙ
esse possit. Verū cōtraria tribus modis inueniri pn̄t: cū aut sub eodē gn̄e spēs multū inter se distāt: aut cū
sub singulis generib⁹ diuersis: spēs ēt diuersæ sunt: aut cū duo genera inter se diuersa sunt. Itaꝗ hic Ci. in
in diuersis generib⁹ posita cōtraria demōstrauit frigus & calorē. His aūt genus q̄litas: sed diuersa. Deinde
sil̄r sub diuersis generib⁹ spēs longe īter se diuersas ponit. i. uitā: & mortē. Vitæ aūt gen⁹ bonū: mortis ma
lum. Itaꝗ cōtraria sūt q̄ se e regione spectāt & q̄ ex diuerso posita plena sunt sub disꝑato aūt Aristo. duas
spēs posuit priuātia & negātia. Priuātia sūt ut cæcitas īfœlicitas: uisio & fœlicitas hītus sūt cæcitas & īfœ
licitas id agūt ut pria id qd habuerūt nō hēant. Nūq̄. n. cæcitas fiat necesse ē nisi uisio añ tollat̄: nec ē infœ
licitas nisi prius fœlicitas excludat̄. Idcirco ergo hæc priuātia noīata sunt ꝙ primoꝝ priuationē secūdaꝝ
demōstrēt. Negantia porro sunt q̄ negatione sepantur: ut sapit nō sapit: sedet nō sedet. Negatio hic illud
agit ut primū neget nō cōstituat scd̄m: nam cū ait nō sedet: solū sedere negat: nō tn̄ cōstituit utrū stet an
ambulet: sed sufficit ei genere ꝙ sedeat. Hic aūt Ci. in desꝑato sola negātia posuit. i. sape nō sape esse tn̄ īter
disꝑantia priuātia nosse debem⁹. Genus est qd ꝑtes aliq̄s amplectit̄ ut cupiditas. Notū est qd sit genus. i.
sub quo multæ sunt ꝑtes: ꝑtes aūt sunt ea q̄ sub gn̄e sunt. Veꝝ cū de is facimus argumētū ex adiūctis ne
gocio facimus argumētū. Quotiēs aūt de genere qō est ex spē faciēdū est argumētū. Quotiēs de spē qō ē
ex genere faciēdū est argumetū ut Ci. cū pro Roscio ageret idem spēm suscepisset. Roscius. n. ad filiū spēs
est. Argumētū fecit ex gn̄e cū dixit tā feros mores in filiū cadere nō potuisse. Filius. n. genus Roscius spēs
est ita & cū de genere qō est ex spē colligendū est argumētū: ut si quærat̄ an oēs matres amēt filios suos: &
tu ex spē facias argumētū. Adeo oēs matres nō ament filios suos: ut Medea filios suos ēt occiderit. Ita & ī
reliq̄s. Euētus est exitus alicuius negocii: in quo q̄ri solet qd ex quaꝗ re euenerit eueniet euēturusꝗ sit. Euē
tum illū accipiamus qui unicuiꝗ rei naturaliter: ut uīr adiūctus q rem suā postq̄ res ipsa ꝯtingerit: necesse
est cōsequat̄: & tūc uere de euētu facere possumus argumētū si ipse euētus certus sit alioqn si euētū illū acci
piamus q ex casu uenit fieri inde nō pōt argumētū qd adiunctū negocio esse possit. Facit itaꝗ de euētu ar
gumētū: si eum quē probaueris insolētē futurū spondeas arrogātē. Ita insolētiæ euētū arrogātiā doces q̄
rursus arrogātiā ad odiū cām eē demōstrās. Quare hoc in gn̄e ut cōmode qd euētuꝝ sit añ aīo cōcipi pos/
sit qd quaꝗ ex re soleat euenire cōsiderādū est. Vt inq̄t ex euētu facile possum⁹ argumēta colligere primo
ipso nobiscū ꝑtractare & cōsiderare debemus qs uniuscuiusꝗ rei esse soleat euētus: & ut sciamus naturalē
euentū nō fortuitū nobis ꝯsiderandū deniꝗ soleat inq̄r euenire. Cōsuetudo ꝑpetua est qd ꝑpetuū est for
tuitū esse nō pōt. Ergo cōsiderādus nobis erit in rebus singulis certus & nālis euētus. Quarta aūt ꝑs est ex
his q̄s negociis dicebamus eē attributas. Negocio q̄tuor esse diximus attributa dictū iaꝫ de trib⁹ est: ostē/
dimus quæ essent cōtinētia cū ipso negocio in gestione negocii adiuncta negocio. Nūc de his docendū
est quæ gestum negociū cōsequūtur: quod quidē quartum attributū uidetur cum ea parte pugnare quæ

in primo attributo est post negociū. Scimus.n.q̄nq̄ esse in primo attributo. Sūmam negocii: cām ipsius sūmæ:& factū triplex: ante negociuȝ: in negocio: post negociū. Hoc extremū factū quod est post negociū uidetur simile esse huic attributo: de quo nūc agimus: quod dicitur consecutio. nam utrumq post negocium est: sed hoc distant ꝙ supra post negociū facta illius consideranda sunt de quo agitur: & qđ aliquid fecisse memoratur: hic aūt facta cōsideranda sunt: sed extranea. Itaq cōsideranda sunt quæ gestū negociū cōsequantur. Hæc in duobus semp debemus attendere in psonis & in natura gesti negocii: in psonis sic.

tā ei⁹ euenire uulgo soleat: an insolēter & raro. Postea hoīes id sua auctoritate cōprobare: an offendi in his cōsueuerint: & cætera q̄ factū aliqđ simile cōfestiȝ: aut interuallo solēt conseq. Deinde postremo attēdendū est: nū q̄ res ex his rebus q̄ sunt positæ ī ptibus honestatis: aut utilitatis cōsequant̄: de q̄bus ī deliberatiuo cāæ gn̄e distinctius erit dicēdū. Ac negociis q̄deȝ fere res hæ: quas cōmemorauim⁹ sunt attributæ. Oīs aūt argumētatio q̄ ex his locis quos cōmemorauimus sumetur: aut pbabilis: aut necessaria debebit eē. Eteni ut breuiter describamus: argumētatio uidetur esse inuentū ex aliquo genere: rē aliquā: aut pbabiliter ostēdens aut necessariæ demonstrās. Necessariæ demonstrantur ea quæ aliter ac dicuntur; nec fieri: nec probari possunt hoc modo. Si peperit; cuȝ uiro concubuit.

Si animaduertamus qđ de gesto negocio homines fecerint: aut senserint: aut iudicauerint: ut de facto Milonis: ut de lege Clodii natura ipsi⁹ negocii sit: si res illa facta sit: cui necesse sit euētum aliquem esse ꝯiunctū ut parricidiū furor: necesse est consequatur: & rursus parricidam uerisimile non sit dormisse. Hæc enī gestum negocium cōsequūtur q̄ nō in psonis aīaduersa sunt: sed in natura gesti negocii. In his itaq duob⁹ & Ci. aīaduertenda dixit ea quæ gestū negociū cōsequūtur. Ac primo de psonis. primo inq̄t ꝙ factū est: quo id appellari ꝯueniat. Vtiq hoc cōseq̄tur. res.n. prima est rei nomē. Nō autē necesse est rei nomē ponat. Ita Cic. de noīe cōstituendo disputat in diuinatione. Non tam inq̄t hæc accusatio q̄ defensio est estimanda. Deinde inquit eius facti qui sint principes & inuētores: qui deniq auctoritatis eius & inuētionis comprobatores: atq æmuli. Hæc quoq post rem sint necesse est:

neq enim pōt inueniri nisi qđ latet. Est porro qđ latet: animaduertēdum. Itaq qui fuerint illi qui primi illud fecerunt unde nūc agitur qui deinde factū pbauerit: ac secuti sint: si optimi sunt laudas factū: si pessimi repræhēdis: ut Ci. in diuinatione dicit semp hoīes nobiles accusasse: & eos cū magno cōmodo reip. magnā semp gloriā consecutos. Deinde inquit: & quæ de ea re: aut eius rei sit lex: lex etiā cōseq̄tur. lex enim semp in re: q̄a res talis uisa est cōstituitur. Verū ꝙ ait de ea re totū est. Quod ait eius rei pars est. Interdū.n. totū factū aliqua lēge aut dānatur: aut absoluitur interdū pars facti. Deinde ꝙ ait: cōsuetudo: actio: iudicium: sciētia: artificiū & hæc oīa gestū negociū cōseq̄tur. Nam & cōsuetudo rei: iam ante gestæ ē: & rursus rem gestā solet aliq̄ actio cōseq: uel iudiciū: ut præiudiciū natū esse uideat̄: deinde necesse est ante aliq̄d fieri: ut ex eo sciā cōseq̄tur uel artificiū. Verū hæc oīa & in psonarū actibus ꝓuidēda sunt: & in negocii ipsius natura icc̄irco ait. Deinde qđ ex natura eius ꝯuenire uulgo soleat: aut insolēter. Ait negocii ipsius aīaduertendam eē naturā idest qui soleant euētus factū istud cōsequi: sed hic euētus ab illo euētu: quē in adiūctis negocio demōstramus: hoc distat: qđ ille euētus nāliter certis rebus affixus est: & rē suā quādā ut hac necessitate cōsequit̄. Dic aūt euētus īterdū necessarius & naturalis est: ut parricidiū furor necesse est cōseq̄tur.

Interdū uarius: ut cōmutabilis: ut amor noceat necesse ē: & ut nō noceat necesse est. Sæpe.n. malū euētū amor hēt: sæpe bonū. Deniq ut ōnderet. Ci. euētū istū ex nā negocii ita esse ꝯsiderādū: ut scias & in cōtrarium posse cōueniri. Deinde inq̄t: quid ex natura eius euenire uulgo soleat: an insolenter & raro uulgo. i. passim frequēter. Ergo firmius argumētū est si de quo agimus euētus frequētius cōsequat̄: si dicas amor magis nocet. Præterea hoc sciamus īteresse inter istū euentū & illū supiorem: ꝙ hic totius negocii euētus est: ille uero uniuscuiusq rei. Aut.n. supra qua hoc in genere: ut cōmodius qđ euenturū sit ante aīo concipi possit: qđ quaq ex re soleat euenire cōsiderandū est. Postea hoīes id sua auctoritate cōprobare: an offendi in his cōsueuerint. Et hic euētus q naturā negocii cōseq̄tur: q̄lis apud hoīes habeat̄. i. bonus an malus attēdendū est. Ita & supra dixit attēdēduȝ q hoīes primū fecerint: q dein de cōprobauerint: nō.n. ex eo q̄a aliq̄d cōseq̄tur argumentū est: sed q̄a aut bonū aut malū est ꝙ cōseq̄tur. i. nō q̄a est ꝙ cōsequit̄: sed q̄a tale est. Ita semp nō ex re: sed ex q̄litate fit argumētū: & cætera q̄ factū aliq̄d sit cōfestim: aut ex interuallo solent cōseq. interdū.n. uicinior: interdū tardior est euētus: utputa si quē uoluero occidere uicinus ē euētus: ut mox me oderit. Deīde si trado alicui disciplinā tardior hic euētus. Prīo.n. fortassis offendit̄: deīde amat ac diligit: deinde postremo attēdendū est. Dat postremū breue & cōe præceptū: utrū aliq̄d honestū sit: an utile: in his est cōsiderandū q̄ gestū negociū cōsequūtur. Verū quæ sint ptes honestatis: atq utilitatis ī deliberatiuæ pceptis se demōstraturū eē ꝓponit. Oīs aūt argumētatio q̄ ex his locis: quos cōmemorauimus sumet̄: aut pbabilis: aut necessaria eē debebit. Ait supra: cū de cōfirmatione loqueret̄. Huius inq̄t ptis certa sunt pcepta: q̄ in singula cāæ genera diuidētur. Verūtamē nō incōmodū uidet̄ quādā siluā: atq māām uniuersam ante pmixtā: & cōfusam exponere oīum argumētationū. Tria nobis in cōfirmatiōe tradunt̄: materia argumētū: argumētatio. Materiā nobis iā tradidit. i. locos de q̄bus argumēta capemus: quos locos

diuisi in attributa ꝑsonæ:& in attributa negocio. Attributa ꝑsonæ.xi.esse:dicit negocio q̄tuor. Atq; hoꝝ oium partes enumerauit:ac tradidit:nunc itaq; dicturus est de argumēto:nec nos cōfundat ꝙ pro argumēto:argumētationē ponit. Antiq̄ genus ponebāt argumētationē:sub argumētatione uero argumētū & argumētationē. Itaq; hoc uerbū cōiter utebant:ut pro argumēto tecta argumētatio diceret. Veꝝ anteq̄ dicamus q̄ genera sint argumētoꝝ:dicamus prius q̄d cōsiderare & cōferre debeamus:ut argumēta faciamus. Secūdum Aristo.decē cathegoriæ sunt.i.decē res in q̄bus oīa quæ in mūdo sunt cōtinētur. Harū teꝝ una substātia ē:reliquæ nouē q̄litates.i. q̄ substātiæ accidāt. Itaq; cū res nuda est nihil aliud q̄ res est. Tunc aūt ex ea possumus facere argumētū si eius q̄litates inspiciamꝰ. Itaq; oīa uerba:& noīa habēt res suas:hūt & q̄litates:q̄ q̄litates cū sibi ꝯueniūt faciūt argumentū. Cū nō cōueniunt nō faciūt argumētum. Vtputa ponamus occidit. Occidit:res ē huius rei q̄ sit q̄litas attēdamus.i. quædā aſꝑitas:quædā imanitas. Deīde ponamus inimicum. Rursus inimicus res est. Eius rei porro q̄litas simplr̄ aſꝑsa:atq; crudelis. Itaq; q̄m utraq; sibi hæc q̄litas conuenit factū est argumētū. Ita duæ similes q̄litates:cū fuerint copulatæ faciunt aliā qualitatē.i.occidit:q̄a inimicus fuit:quæ q̄litas est:ut argumētum probabile esse uideatur. Ita si dicas occidit q̄a gladio percussit:argumētū est q̄a utriusq; rei qualitas est similis. Alioq̄n cū in eo ꝙ occidit:iam nota sit:& res & q̄litas rei. Deinde ponas uirgā:cuius rei & q̄litas nota est:q̄m similes sibi nō sunt iste q̄litates cōiunctæ in unū nō faciūt argumentū si dicas:ꝑcussit uirga & occidit. Sēp itaq; nō res sed q̄litates reꝝ debemꝰ attēdere:atq; ꝯferre ut argumēta faciamus. Argumētoꝝ porro genera duo sunt:ꝓbabile & necessariū. Probabile est ꝙ uerisimilitudine fidē facit. Vtputa q̄a inimicus fuit occidit.

Hoc genus argumētandi quod in necessaria demonstratione uersatur:maxime tractatur in dicēdo:aut ꝑ cōplexionē:aut ꝑ enumerationē:aut per simplicē cōclusionē. Cōplexio est in qua utrū cōcesseris reprahēditur in hunc modum si improbus est:cur uteris:Si probus:cur accusas? Enumeratio est in qua pluribꝰ rebus expositis:& cæteris ifirmatis una reliqua necessario cōfirmat̄ hoc pacto. Necesse est aut inimicitiaꝝ cā ab hoc esse occisum:aut metus:aut spei:aut alicuius cā amici:aut si hoꝝ nihil est ab hoc nō eē occisū. Nam sine cā maleficiū susceptū non pōt esse:sed neq; inimicitiæ fuerūt:nec metus ullus:nec spes alicuius cōmodi:neq; ad amicū eius aliquem mors eius pertinebat. Relinquitur igitur ut ab hoc non sit occisus. Simplex aūt conclusio ex necessaria consecutione cōficitur hoc modo. Si uos me istud eo tp̄e fecisse dicitis:ego aūt eo ipso tp̄e trans mare fui:relinq̄tur ut id q̄d dicitis nō modo nō fecerim:sed ne potuerim quidē facere:atq; hoc oportebit diligēter uidere ne quo pacto genus hoc refelli possit:ut ne cōfirmatio modum in se argumētandi solum habeat:aut quandam

Verum de probabile post dicemus. Nunc autem de argumēto necessario disputabimus. Necessariæ demonstrantur ea quæ aliter ac dicitur:nec fieri:nec probari possunt hoc modo. Si peperit:cum uiro cōcubuit. Necessariū est inquit quo aliter ac dictū est:nec fieri:nec probari potest necessariū argumentū ad fidem cogit:ac trahit:Probabile aūt irrepit:atq; persuadet. Necessariū porro tale est argumētū:si ea proferas:quorū talis sit natura:ut sic fieri necesse sit:si dicas si natus est morietur:si peperit cū uiro concubuit. Hæc necesse:ut se cōsequantur:ꝙ si necesse habes credere:necessariū factū est argumentū. Illud tamē scire debemus argumentū necessariū pœnæ nō esse solumq; esse inter hoīes probabile. Nempe nobis necessarium uidetur:ex uero constare.nam si probabile ex uerisimili:ex uero necesse est necessariū. Inter hoīes aūt uerum latet:totumq; suspitionibus geritur:ergo necessarium nō potest esse argumentū:sed quantū inter homines potest necessariū quātum secundū opinionem humanā ualet:alioquin secundū Christophori opinionē nō est necessarium argumētum:si peperit:cū uiro cōcubuit. Neq; hoc rursus si natus est morietur:nam apud eos manifestum est sine uiro natum:& nō mortuū. Ergo necessariū illud argumētū est q̄d iam opinione ꝑsuasum est. Atq; ut scias hoc necessariū nō esse oīno necessariū ostēdit Ci.etiā hoc hoībus persuadet:cum ait necessariæ demonstrantur ea quæ aliter dicitur:nec fieri nec probari possunt. Ergo si probantur iam nō erunt necessaria. Quicquid enī probatur potuit:& nō credi. Itaq; necessariū argumentum teneamus illud q̄d facile populo ꝑsuadet orator. Hoc necessariū tribus modis fieri docet:quos modos in genere dictionis ponit:hic enim iam dictū est superius in materia locos posuit:de q̄bus conducta ad argumētationē dictio nasceretur. Fieri itaq; necessariū argumētum docet:aut per cōplexionē:aut per enumerationē:aut per simplicem cōclusionem. Complexio est in qua utrū cōcesseris reprahēditur.cōplexio forma dictioni est posita in rōnibus necessariis. Verum cōplexio duplici latere cōstat. Vnde q̄cq̄d fuerit electū:necesse est ut cōtrariū sit. In hoc cōplexione itaq; duo genera sunt ꝓponēda:nūc ꝑ simplex:nūc ꝑ necessariū. Simplex hoc modo. Si hoc est:cur illud facis. Si illud est:cur hoc facis. Deīde ꝑ necessariū sic. Aut hoc cōcedas:necesse ē:aut illud. Ita hic exēplū cōplexiōis cōsiderare debemus.factū ꝑ simplex. Si īprobus ē inq̄t cur uteris? Si ꝓbus cur accusas?ita & ī uerrinis Ci.aut amicos inq̄t cōfiteri siculos:necesse ē:aut inimicos. Si aīci sūt credamus testibꝰ:si inimici sūt fuiti pecunias cōtulerūt. Enumeratio ē in q̄ pluribꝰ ex

positis & cæteris infirmatis:una uel reliqua necessario cõfirmatur. Enumeratio quoq̃ forma dictionis est posita in rõnibus necessariis. Veꝝ in enumeratiõe multa ponunẽ:& exclusis multis unũ ꝙ reliquũ est cõfirmaẽ:utputa si hoc nõ est:si illud:& illud nõ ẽ:restat igiẽ ut istud sit. Ita in uerrinis. Si neq̃ carbo attigit: neq̃ Sylla uidit:neq̃ in ærariũ relatũ ẽ:restat igiẽ ut tu Verres pecuniã sustuleris. Veꝝ enumeratio duob⁹ modis fit:cũ aut multis rei rebus excludit:unã quæ reliq̃ est cõfirmas:aut cũ rei reb⁹ exclusis cõtrariã cõfirmas. Multis rei reb⁹ exclusis una q̃ reliq̃ est cõfirmaẽ:ut supra ipse Ci. cõtra Hermogorã. Nã aut nullũ cãæ

similitudiné necessariæ cõclusionis. Veꝝ ipsa agumẽtatio ex necessaria rõne consistat. Probabile aũt est id qđ fere solet fieri:aut qđ in opione ẽ:aut qđ hẽt in se ad hoc quãdã similitudinẽ siue id falsuꝫ est:siue ueꝝ. Veꝝ ĩ eo generẽ qđ fere solet fieri probabile hmõi est. Si mater est:diligit filiuꝫ. Si auarus est:negligit iusiurandũ. In eo aũt qđ in opinione positũ est hmõi sunt probabilia. Impiis apud ĩferos pœnas esse præꝑatas. Eos qui philosophiæ dent operã non arbitrari deos esse. Similitudo autem in contrariis & paribus: & in his reb⁹ quæ sub eandem cadunt rationem maxime

genus est:aut iudiciale solũ: aut & iudiciale & demonstratiuũ:& deliberatiuũ. Hic multa enumerauit:sed exclusis duab⁹ rebus:reliquã tertiã ꝯfirmauit. Nullũ inqt cãæ genus eẽ nõ põt dicere q artis ꝓcepta dat. unũ esse nõ põt diceẽ qa hoc:& hoc. Relinqtur ergo lqt ut oĩa tria genera cãꝝ sint. Ergo hic multis rei rebus sublatis postrema est cõfirmata. Deinde oĩbus rei rebus exclusis cõtrariũ sic cõcludiẽ:ut hic ipsum exẽplum positum est. Necesse est inquit: aut inimicitiaꝝ cã ab hoc eẽ occisum:aut metus:aut spei:aut alicuius amici gřa. At si horũ nihil est ab hoc nõ esse occisum. Itaq̃ hic res est occisio. Huius rei oẽs res sustulit.i.cãs occidẽdi. Postremo cõtrariaꝝ ꝯcludit: sic igiẽ hoꝝ nihil est nõ occidit. Simplex aũt cõclusio ex necessaria cõsecutiõe cõficitur:& in hoc necessariũ est argumẽtum sed in una re positũ:& ideo simplex cõclusio noĩaẽ:utputa si illo tpe:quo uos me istud fecisse dicitis: ego trãsmare fui relinqtur:ut id ego nõ fecerim: sed nec potuerim facere. Hic itaq̃ simplex res ẽ:in supio rib⁹ uero duplex:in cõplexione.s.& enumeratione:& cõplexione qdem apte duas res cõtinet:aut hoc est inqt:aut illud:si illud est:cur facis:si illud est cur nõ facis. Enumeratio est cũ multas in se res hẽat collocatas: duplex tamẽ est:ea.n.oĩa quæ tollis q̃uis multa sint:una tñ parte ponũtur. In altera id,qđ cõcludis siue aliqd de rebus sit:siue ꝯtrariũ rei:ut supra docuimus. Atq̃ hoc diligẽter uidere oportebit. Præcepta dat:ut necessaria argumenta non sola dicendi specie faciamus.i.ne complexio uel enumeratio in solo genere dicendi posita esse uideatur:sed ut ratione ipsæ & res necessariæ sint:& hoc genere dicendi proferantur: triplici.s. aut per complexionẽ:aut per enumerationẽ:aut per simplicem cõclusionem. Dictum itaq̃ de necessario argumẽto:& qualesit:& quot modis dictionis proferatur:nunc de probabile incipit disputatio:quod ut melius intelligamus ꝓpter uim expositionis hæc prius nobis etiã pictura cernatur. Argumentũ. Necessãrium. Probabile. Complexio:enumeratio:simplex cõclusio. per id qđ fere solet fieri:ꝑ id qđ est in opinione. Per ea quæ habent ad hæc quãdam similitudinẽ. Per cõtrariũ. Per paria. Per eas res quæ sub eadẽ rõne caduut. Per uera. Per falsa. Vel per uerisimilia. Probabile aũt est id qđ fere solet fieri:aut quod in opinione positũ est aut,quod habet in se ad hæc quãdam similitudinẽ siue id falsum est:siue uerũ. Dictũ est de necessario argumẽto & de eius modis tribus.s.nũc de probabili argumẽto dicamus:in solo uirtus oĩs fidei cõtinentur. Vt supra enim diximus necessariũ inter homines nõ est præsertim:cũ etiã ipsum ꝓbetur:probabili itaq̃ solo oĩs fides nitiẽ:adeo ut græci officiũ & finẽ oratoris sic definierint idest probabiliter ad fidem dicere. Probabile autem per seipsum nõ põt definiri:neq̃ in præceptum quoddã capi mi. Sed probabile erit argumẽtũ pro moribus patriæ:populi:tẽporis. Neq̃ enim omnibus unũ atq̃ idẽ probabile est. Aliud enim iustum romanis:aliud barbaris uidetur. Itaq̃ ut probabilia argumẽta faciamus primum nobis patria inspicienda est in sua sumus:& eius patriæ inspiciendi mores: deinde inspiciẽda est ciuitas:quæ pars patriæ est. Omnis.n.ciuitas habet ꝓprios mores. Deinde inspiciẽdum est tempus. Tẽpora eni sæpe mutantur. Postremo etiã eius apud quẽ dicimus cognoscẽda natura est:ut secundũ mores eius probabilia argumẽta faciamus: Itaq̃ hæc præcedũt antequã probabilia argumẽta proferamus. Verum ipsum probabile argumẽtuꝫ:primo in tria diuiditur.i.in id qđ facile fere solet fieri: & in id qdod in opinione positum est:& in id quod habet ad hoc quãdam similitudinem. Deinde in.iiii.signum credibile iudicatũ comparabile. Verũ illa tria res sunt qbus probabile cõficiẽ argumentũ.illa autem ,quatuor quæ sequũtur:neq̃ harum trium effectus sunt. Primo itaq̃ illa tria uideamus in quæ probabile diuiditur argumẽtum per id quod solet fieri:probabile argumẽtum sic fit:si ea ad fidem colligas quæ in actus cõsuetudine uersanẽ:utputa si mater est diligit filium. Si auarus est negligit iusiurandũ. Ita & Terentius meretrices malas:auaros:lenones:tristes:senes:edaces:parasitos esse cõmemorauit. Hæc itaq̃ ad fidem dicta sunt per id quod fere solet fieri. Deinde per id quod in opinione positum est probabile argumentũ sic fit: si ad fidem nõ ea q̃ in usu sunt agẽdi:sed ea quæ in,opinione sunt posita colligamus. Si dicas inferos esse & impiis apud inferos pœna. Si dicas oẽs qui philosophantur cõtra deos facere. Multi.n.credẽt ꝙ philosophi cõtra deos faciant. Etenim si deos asserunt:& me forte stultũ esse dicunt:quoniã me talem deus esse uoluit cõtra deos faciũt cũ me repræhendũt. Deinde in.t.p.cũ bella aut pax ex dei uolũtate contingant

ſpectatur in contrariis hoc modo. Naꝫ ſi his qui imprudenter leſerunt ignoſci conuenit: his qui neceſſario profuerunt haberi gratia non oportet ex pari ſic. Nam ut locus in mari ſine portu nauibus nõ poteſt eſſe tutus: ſic animus amici ſine fide ſtabilis eſſe non põt. In his reb⁹ q̃ ſub eãdẽ rõnẽ cadunt: hoc mõ ꝓbabile eſt. Nam ſi rhodiis turpe non eſt portoriũ locare nec Hermacreonti qdeꝫ turpe eſt conducere. Hæc tũ uera ſunt hoc pacto. Quoniã cicatrix ẽ: uulnus fuit. Tum uerisimilia hoc modo. Si multus erat i calceis puluis ex itinere euꝫ uenire oportebat. Omne aũt ut certas quaſdã in partes diſtribuamus: probabile qđ ſumitur ad argumẽtationẽ: aut ſignum eſt: aut credibile aut iudicatũ: aut comparabile. Signũ eſt qđ ſub ſenſum aliquẽ cadit & quiddã ſignificat quod ex ipſo profectum uidetur: quod aut ante fuerit: aut in ipſo negocio: aut poſt ſit ſecutũ: & tamẽ indiget teſtimo-

ipſi aũt multa cupiũt pſuadere cõtra deos faciũt: ſi id nõ aſſerũt agendũ ꝙ deoꝝ uolũtate cõtingit. Ergo ut diximus ex his quæ in opinione ſunt poſita. ꝓbabile colligiť argumẽtuꝫ: ſi dicas inferos eſſe uel nõ eſſe deos eſſe: uel nõ eſſe: mũdũ natũ: mundũ nõ eſſe natũ. Iſte opiniones. dicũt enĩ græce opinio. & opiniones nũcupanť. Addo manifeſtũ oĩa q in mũdo aguntť argumẽtis ꝓbabilibus pſuaderi qñ ẽt philoſophoꝝ ꝓfeſſionibus ex opinione nomẽ impoſitũ eſt ut dogmata dicanť. Tertiũ illud ẽ ut doceamus quẽadmodũ ꝓbabile fiat argumẽtũ ex eo qđ hẽt ad hæc quãdã ſimilitudinẽ. i. ꝑ ſimilitudinẽ: ut puta ſi is qui patriam prodit pœnã meretur: ille qui patriã defendit p̃miũ mereť. Verum hic ex altero alteri fides fit: & ſic q̄ſi fuerat nominãdũ. Sed Ci. nõ quẽadmodũ fieret argumentũ: ſed unde fieret indicauit: cũ ait. Aut qđ habet ad hæc quãdam ſimilitudinem ad hæc. i. ad ſupiora ad id fere ſolet fieri: & ad id qđ fere in opinione poſitũ eſt. Etenim hoc argumẽtũ tertiũ ubi ex altero alterũ ꝓbamus nũc tale põt eſſe ut ſoleat fieri nũc tale ut in opinione poſitũ eſſe uideať ut ſoleat fieri: ſi is qui patriã prodit pœnam mereť: ille qui patriã defendit præmiũ meretur ut in opinione. Sit impiis apud inferos tormẽta præparata ſunt: innocẽtibus qes parata eſt. Itaq hoc qđ hẽt ad hæc quãdaꝫ ſimilitudinẽ. i. ſimilitudo trib⁹ modis ꝓbabile efficit argumẽtum: aut ꝑ ꝯtraria: aut ꝑ paria: aut ꝑ eas res: quæ ſub eãdẽ rationem cadunt. Per cõtraria ſic. Nã ſi his qui imprudẽtes leſerũt ignoſci cõuenit is qui neceſſario profuerũt haberi gratia nõ. oportet. Hic cõtraria ſunt prodeſſe & nocere: ſed ipſa cõtraria nõ faciũt argumẽtũ: niſi hẽant inter ſe aliquã ſimilitudinẽ. Hic itaq aioꝝ ſimilitudo eſt: nã ſi ille imprudẽter obfuit: hic neceſſitate ꝓfuit: neq ille uoluit obeſſe: neq hic uoluit ꝓdeſſe: ergo ſi ignoſciť ei q nõ uolũtate: ſꝫ imprudẽtia læſit: & illi gr̃a nõ habẽda eſt q nõ uolũtate ꝓfuit: ſed neceſſitate. Per paria ſic: cũ nõ ex cõtrariis reb⁹ ſed ex ſimillimis ꝑ nãm ꝓbabile colligimus argumẽtuꝫ: ut puta: nã ut locus in mari ſine portu nauibus intutus eſt ſic aĩus q ſine fide eſt amicis nõ põt eſſe portuoſus. Ex his aũt q̃ ſub eãdem rõnẽ cadũt: ꝓbabile facimus argumẽtũ cum ea ſibi cõferimus q̃ ad aliqd ſunt: ut puta locare: cõducere: emere: uẽdere. Hæc uerba ad ſe inuicem ſpectãt: itaq ex unius rei rõne alterius rei rõnẽ ꝓbare debemus: ut puta neſcio: q pr̃e uendente emit filium iniquã rem diciť feciſſe. Hic facis argumẽtũ ꝓbabile. Nã ſi is qui uẽdidit rẽ iniquã fecit & hic qui emit rẽ iniquã fecit. Deĩde ꝙ Ci. poſuit exẽplũ apud rhodios portoriũ res uilis utilis erat. Et Hermocreon uir ampliſſimis id cõduxit portoriũ. Defendiť qđ rẽ turpẽ nõ fecerit. Facis itaq argumentũ ꝑ eas res q̃ ſub eãdem rõnẽ cadunt. Nã ſi rhodiis turpe nõ fuit locare: ne Hermocreonti qdeꝫ turpe eſt cõducere. Siue aũt inqt uera ſint: ſiue falſa ea uñ fecimus argumẽtũ: nihil ad nos dũmõ ad fidẽ faciẽdã ꝓbabilia eſſe uideanť. Falſum ẽ ſiue uerisimile: ſi dicas nõ occidit Medea filios! Quippe mater filios nũq̃ potuiſſet occidere. Hic falſum eſt qđ aſſeris: tñ feciſti argumẽtuꝫ ꝓbabile: ꝑ id qđ fere ſolet fieri: ut Medea filios nõ occidiſſe credať. Aut ſi dicas qa multus calceis puluis fuit ex itinere regreſſus eſt. Veꝝ eſt aũt argumẽtũ ꝓbabile ſi dicas. Quoniã cicatrix eſt: uulnus fuerit neceſſe ẽ. Nunc aũt ut ꝓbabilis argumẽti oẽs ptes ſcire poſſumus. Hæc quoq nobis aĩaduertẽda ẽ pictura. Per id qđ fere ſolet fieri. Signũ. Credibile iudicatũ religioſum. ꝓbabile argumẽtũ ꝑ id qđ in opĩone poſitũ eſt. Cõe. Approbatũ. Cõpabile. Per ea q̃ habẽt ad hæc quãdã ſimilitudinẽ. Imago Collatio. Exẽplũ. Oẽ aũt ut certas quaſdã in ptes tribuimus. ꝓbabile qđ ſumiť ad argumẽtationẽ: aut ſignũ eſt: aut credibile: aut iudicatũ: aut cõpabile ſupra diximus ꝓbabile argumẽtũ in tres ptes diuidi: in id qđ fere ſolet fieri in id qđ in opĩone poſitũ eſt: & in id. qđ hẽt ad hæc quãdã ſilĩtudinẽ. Sed has tres partes ipſas eẽ diximus de qbus ꝓbabile fit argumẽtũ. Veꝝ in his trib⁹ rebus hæc rurſus q̃tuor collata ſũt. i. qđ ex illis reb⁹ ꝯficiť: aut ſignũ dr̃ aut credibile aut iudicatũ aut cõpabile. Atq ut ſciamus hæc q̃tuor illis tribus eẽ cõnexa: id qđ fere ſolet fieri: nihil aliud hẽt in ſe niſi aut ſignũ: aut credibile. Deĩde id qđ in opĩone poſitũ eſt: nihil ĩ ſe hẽt iudicatũ. Poſtremo id qđ hẽt ad hæc quãdã ſilĩtudinẽ: nihil aliud hẽt niſi cõpabile. Videamus itaq hæc q̃tuor ĩ illis trib⁹ eẽ. Nec hæc tñ ſibi copulata ſunt: ſed oĩa q̃ ĩ argumẽto ſunt ꝓbabili: ẽt argumẽtis attributis pſonæ: & attributis negocio ꝯſtat eẽ cõnexa. Nã q̃tuor negocia eẽ dicim⁹ attributa cõtinẽtia cũ ipſo negocio: & i geſtiõe negocii adiũcta negocio q̃ geſtũ negociũ ꝯſequũť. Ita ĩ cõtinẽtib⁹ cũ ipſo negocio: & ĩ geſtiõe negocii ſignũ ẽ. In his q̃ geſtũ negociũ cõſequunť iudicatũ eſt. In his aũt q̃ adiuncta ſunt negocio cõpabile eſt. In attributis uero pſonæ credibile ẽ. Ita uidemus & locus argumẽ-

torum: &

torum:& res:& exitus certis rationibus sibi esse copulata. Nulla itaq̧ uideaᵵ esse cōfusio quod probabile
argumentū iandudū in tria diuisimus:nūc in quattuor:qa id qđ fere solet fieri duo in se cōcinet:signū:
& credibile.Quod in opinione positū est unū hēt in se:idest iudicatū qđ hēt ad hæc quādā similitudinē
similiter in se unū cōtinet.i.cōparabile.Itaq̧ pbabile argumētū in quattuor partes nunc diuidiᵵ:nā aut
signū est:aut credibile:aut iudicatū:aut cōparabile.Signū est quod sub sensum aliquē cadit Quinq̧ sen
sus sunt in hoīe:uisus:auditus:odoratio:sapor:& tactus.Itaq̧ quicqd sub hos sensus cadit:cū argumētū

nii & grauioris confirmationis:ut cruor:fuga:palor:
puluis:& quæ his sunt similia. Credibile est qđ sine
ullo teste auditoris opinione cōfirmaᵵ hoc mō. Ne-
mo est qui nō liberos suos īcolumes & beatos esse cu
piat. Iudicatū est res assensiōe:aut auctoritate:aut iu
dicio alicuius:aut aliquoꝝ cōprobata.Id tribus in ge
neribus spectaᵵ:religioso:cōi:& approbato. Religio
su; est qđ iurati legibus iudicauerūt. Cōmune est qđ
oēs cōiter pbarūt & secuti sunt:hmōi est:ut maiori-
bus natu assurgaᵵ:ut supplicantiū misereaᵵ. Appro-
batū est qđ hoies cū dubiū esset:quale haberi oporte
ret sua cōstituerint auctoritate:ueluti Oratii factū a
populo approbaᵵ qđ occidit sororē:cū illa deuictum
Curatiū hostē doleret:& Tiberii Gracchi patris factū
quē po.ro.ob id factū qđ insciēte collega in cēsura ni
hil gessit:post cēsurā cōsulē fecit.cōparabile aūt est qđ
in diuersis rebus simile; aliquā rōnē cōtinet. Eius sūt
ptes tres:imago:collatio exēplū.Imago est oro demō
strans corpoꝝ aut naturaꝝ similitudinē. Collatio est
oro rem cū re similitudine cōferēs.Exēplū est qđ rem
auctoritate:aut casu alicuiꝰ hoīs aut negocii cōfirmat
aut īfirmat.Hoꝝ exēpla & descriptiones in præceptis
elocutionis cognoscentur.Ac fons quidem cōfirma-

fuerit a tractum:signū est.Quod signū p se
nō ad se ualet:s; ex eo aliud pficiscit.i.aliud
asseriᵵ:ut puta si agaᵵ:an nescio qs ex itine
re uenerit:& asseras eū uenisse.nā in calceis
eius multus puluis est.Puluis hic signū est:
& signū qđ sub sensum oculoꝝ cadit Aut
si dicas qa cruētus ē hoīem occidit.Deinde
si dicas:Seditio facta est:nā tumultus audi-
tus.Hic tumultus signū est:sed signu; qđ
sub auriū sensum cadit.Ita & reliqua simi-
lia. Verū hoc argumēti genus.i.signū non
satis ad fide; ualet:sed alterius siti maioris
argumēti indiget approbatione.ita pbabi
le qdem est argumētū:sed nō validū semp
quæ hoc argumēto cōiectura tractaᵵ:& iō
aut aliud firmiꝰ argumētū:aut testimoniū
requirit.Sed qđ paulo ante dixi signū eē in
eo qđ fere solet fieri. Vtiq̧ cū dico ex itine-
re uenit.na; multus in calceis puluis est:&
hoīem occidit.nā cruētus est:argumētū fa
cio ex his quæ fere solet fieri:nā qui ex itine
re uenit solet fieri:ut puluerulētus sit:& qui
hoīem occidit solet fieri:ut cruētus sit:ex si
gno uero in oīa tpa circa factū facere possu
mus argumētū:utputa occidisti hoīem qa
cruentus es & hic cruor signū est.Occidisti
aūt hoīem tp̄s præteritum.Deinde occidis
hoīe;.nā uulnus in figis signū est. Occidis
hoīem:tp̄s pn̄s.Deinde occidere uis hoīe;.
nam armatus īcedis:hic armatus īcedis si-
gnum est. Occidere uis hoīem tp̄s futurū.

Ita signū ad omne tp̄s argumētū est.Credibile est qđ sine ullo teste auditoris opinione firmaᵵ hoc mō.
Credibile est inqt argumentū:qđ per seipsum fidem facit.Neq̧ ad probādum desiderat testem:Sed faci-
le cū prolatum fuerit apud opinionem & sn̄iam iudicis psuadetur. Hoc credibile in eo esse diximus qđ
fere solet fieri:& rursus in attributis psonæ:ita in exemplo qđ subdidit Cice.utrūq̧ & uideamus. Nemo
est inquit qui nō liberos suos īcolumes & beatos esse cupiat:utiq̧ & solet fieri ut nemo sit qui non amet
liberos suos:& attributū psonæ est.i.fortunæ:ꝙ liberi noiaᵵ:& ꝙ ait nemo est.Iudicatū est res assensiōe:
aut auctoritate:aut iudicio alicuius:aut aliquoꝝ cōprobata. Iam & hinc in tria diuisit iudicatū.Nā assen
sio in religiōe ē auctoritas ī cōi:iudiciū ī approbato.ī tria.n.iudicatū diuisit:ī religiosū:ī cōe:ī approbatū.
Religiosum est inqt:siqd de re aliq̄ iurati iudices iudicarūt:& iō religiosū:qa iurati iudicarūt:qđ assentiri
nos necesse ē.Aīaduertamus tn̄ ut iudiciū gestū sp negociū cōsequaᵵ.Cōe est qđ oēs uulgo pbarūt. Cōe
est inqt qđ ex more uulgi iusti auctoritatē tenet:ut necesse sit maioribꝰ natu assurgi:ut suppliciū misere-
ri.Hæc ut sequamur habemus uulgi auctoritatē. Deinde hoc ē aīaduertamꝰ ꝙ cōsuetudo quæcūq̧ rē sp
aliquā cōsequaᵵ.Inter id qđ fere solet fieri:& cōe hoc īterest.id qđ fere solet fieri ex q̄dā natura est.Cōe iudi
cato stringiᵵ.Approbatū est qđ hoīes cū dubiū esset:quale hr̄i oportet. Approbatū ē inqt qđ cū dubiū
esset circa qualitatē bonā malamue ad unā partē hoīes īclinauerūt:ut inqt cū sororē Hor. occidisset & de
facto eius populus esset īcertus tn̄ absolutus est.Deinde ut tyberius Gracchus cēsor insciēte collega quosᵵ
dam in senatu nouisset & de eius facto dubitareᵵ:postea tn̄ eius factū populus approbauit:nā eu; cōsulē
fecit ita religiosum:& cōe & approbatū:qa in iudicato sunt gestū semper negociū cōsequunᵵ. Cōparabi
le aūt est qđ in rebus diuersis similē aliquā orōnem cōtinet.Dictū est ia; de signo:de credibili:de iudicato
restat extremū ut de cōparabili dicat.Compabile est qđ res inter se diuersas aliqua rōne cōiūgit.Hæc cō-
paratio.i.similitudo ptes habet tres Imaginē quā græci appellant. Collationē quam græci
appellant.Exēplū qđ græci appellant imago est oro circa res diuersas
aut corporū aut naturarū comparās similitudinē:ut os humerosq̧ deo similis:ut qualis mugitus fuit cū
Saucius arā Taurus.Collatio est oro:quæ res in se diuersas ex simili cōparatione cōiūgit:ut est istud :Ac
uelut ī agno ī populo cū sæpe cohorta ē seditio.exēplū est quo rē aliquā alicuius hoīs aut negocii auct-

ritate:uel casu aut dehortamur. Hortamur sicut Antenor potuit mediis elapsus achiuis illyricos penetrare sinus dehortamur sic. at nõ uidetur moenia. Troæ neptuni fabricata manu considere in ignes. Hæc qdẽ nos exẽpla grãmaticalibus supposuimus Cice. aũt se exẽpla his: quæ sunt incõparabili suppositurũ esse pmittit: cũ cœperit de elocutiõe tractare. Nũc aũt de iuẽtione tractatus est. Ac sons qdẽ cõfirmationis: ut facultas tulit apertus ẽ: nec minus dilucide q̃ rei natura ferebat demõstratus est. Ea oĩa q̃ ad cõfotmationẽ ptinebãt demõstrata sũt: ita inqt ut rei ipsius natura flagitabat: sed hic cõfuse oĩa plata singulatim se ãt circa singulas cãs traditurũ eẽ pcepta in. ii. lib. pmittit. In pñtia tãtũmodo numerũ: & modos: & ptes. Numerũ accipimus attributa personæ undecim negocio quattuor deinde genera argumẽtorũ duo necessariũ: pbabile. Modos ãt accipiam⁹. i. in necessario argumẽto. Cõplexionẽ: enũerationẽ: simplicẽ cõclusionẽ. Deinde in pbabili argumẽto id qđ fere solet fieri qđ in opiõne positũ ẽ: qđ hẽt ad hæc quãdã similitudinẽ. ptes aũt accipiamus: signũ credibile: iudicatũ cõparabile: & ea quæ sub his sũt. Atq̃ iueniri qdem oĩs ex his locis argumẽtatio poterit. pñt qdẽ oĩa iaʒ argumenta ex his locis quos pcipimus inuenire: sed hæc ipsa argumẽta debemus inqt artificio sa dictiõe distinguere: qa & suaue & necessariũ est. itaq̃ nũc pauca de dialectica ad rhetoricã trãslaturus. Habebitq̃ locũ de sylogismis ad quos capiẽdos: & tenẽdos lectorem uehemẽter hortaf: ut ipse ait. Quod nõ rei solũ magna est utilitas: sed pcipiẽdi quoq̃ sũma difficultas. diximus itaq̃ argumentũ pbabile in q̃ttuor diuidi: signũ: credibile: iudicatũ cõparabile: credibile eẽ diximus in duobus negocio attributis psonæ. Signũ eẽ dixim⁹ ĩ duob⁹ negocio attributis in cõtinẽtibus cũ ipso negocio: & in gestione negocii. Cõparabile eẽ diximus in adiũctis negocio. Iudicatũ uero in his q̃ gestũ negociũ cõsequunf. Itaq̃ oẽ argumẽtũ factum ex attributis personæ credibile dicef. Deinde oẽm argumẽtũ factũ ex cõtinẽtib⁹ cũ ipso negocio: & ex his q̃ in gestione negocii sunt signũ dicef. Deinde omne argumẽtũ factũ ex his quæ negocio adiũcta sunt: cõparabile dicef.

tionis ut facultas tulit aptus est: nec minus dilucide q̃ rei natura ferebat: demõstratus est. Queadmoduʒ aũt oĩs cõstitutio: & ps cõstõnis: & oĩs controuersia: siue in rõne: siue in scripto uersef tractari debeat: & quæ in quãq̃ argumẽtationes cõueniãt: sigillatim in secũdo lib. de unoquoq̃ genere dicemus. In psentia tantũmõ numeros: & modos: & ptes argumẽtandi cõfuse & pmixte dispersimus & post discrete & electe in genus q̃dq̃ causæ qd cuiq̃ cõueniat ex hac copia digeremus: atq̃ inueniri qdẽ oĩs ex his locis argumẽtatio poterit. Inuentã exornari: & certas in partes distingui: & suauissimũ est & sũme necessariũ: & ab artis scriptoribus maxie neglectũ. Quare & de ea præceptione nobis & in hoc loco dicẽdũ uisuʒ est: ut ad inuentionẽ argumẽtãdi quoq̃ absolutio adiũgeref: & magna cũ cura & deligentia locus hic omnis cõsiderandus est: quod nõ solũ rei magna utilitas est: sed præcipiendi quoq̃ sũma difficultas. Omnis igiť argumentatio aut per inductionẽ tractãda est: aut per ratiocinationem. Inductio est oratio quæ rebus nõ dubiis captat assensionẽ eius qui cũ instituta est: qui bus assensionibus facit ut illi dubia quædã res ppter similitudinẽ earuʒ rerum: quibus assensit probetur: uelut apud socraticum Aeschinẽ demonstrat. Socrates cuʒ xenophontis uxore: & cum ipso xenophonte

Postremo omne argumẽtũ factũ ex his quæ negocio & negociũ cõsequunf: iudicatum dicef: Sed cum probabile fuerit aliogn in oĩbus attributis tã psonæ q̃ negocio & necessariũ esse poterit argumẽtũ: cuius tres ptes esse diximus: complexionem: enumerationẽ: simplicẽ cõclusionẽ. Omnis igiť argumẽtatio p inductionẽ tractanda est aut p ratiocinationẽ. De materia & argumẽto iam dictũ est. Nunc tertiũ illud est: ut de argumẽtatione dicamus quæ ptinet ad elocutionẽ: & quã Cic. ex dialectica sumptũ in rhetoricam posuit laxiorẽ: argumentatio est itaq̃ artificiũ: nõ inueniendi: sed dicendi. Hæc duobus modis fit: aut p inductionẽ: aut per ratiocinationẽ ita & Aristo. in argumẽtatione duo esse dixit. Atq̃ Aristo. breuiter ac stricte omne exemplũ inductionẽ esse dixit: quod animus auditoris ab eo qđ nõ dubiũ est ad credẽdum id qđ dubiũ est inducaf: duo itaq̃ sunt genera argumẽtãdi: inductio & ratiocinatio. Verũ inductione phi utunf: & hic nũc ad exemplũ inductio philosophica iducif: ad hoc ut intelligamus quid sit inductio: uel queadmodũ fiat: post aut præcipiet qualis inductio possit esse oratoris. Inductio est oro quæ rebus nõ dubiis captat assensionẽ eius: q cũ instituta est. Generaliter hic iductionẽ definiuit: qua definitione oñdit ubiq̃ nos inductione uti posse: & in phica: & in oratoria: & in quacũq̃ cõtentione uerboꝝ: et in fabulis. Nam ubiq̃ necesse est persuadere: & ideo personã certã hic nõ posuit: sed hoc ait: inductio est oro quæ rebus nõ dubiis captat assensiones eius: qui cũ instituta est. Eius inquit. i. siue ille phus sit: siue iudex: siue orator: siue amicus: siue inimicus. Inductio itaq̃ sic facienda est: ut primo pponamus illa quæ extra negocium sunt: sed tamẽ quæ ad negocium per similitudinem spectãt: & talia inquit esse debẽt: illa quæ pponimus: ut necessario his cum quo agis ita esse fateatur atq̃ consentiat. Quod cuʒ consenserit: tũc paulatim ad id unde dubitabatur descendis: & his quæ supra concessa sunt: simile esse confirmans: dat ergo nunc exemplum philosophicum. Aeschines Socraticus fuit. i. discipulus socratis. Is multa scripsit. Quodam etiam loco inducit Socratem referentem. Nam his erat mos discipulis ut ingenio proprio re

Aspasiam locutã. Dic mihi inqt quæso xenophõtis uxor si uicina tua melius hẽat aurũ: quam tu habes: illius ne an tuũ malis. Illius inquit: quod si uestez & cæteruz ornamentũ muliebre precii maioris habeat q̃ tu habes: tuuz ne an illius malis? Illius uero. Age si inquit illa uirum meliorẽ habeat: quam tu habes: utrum ne tuum an illius malis. Hic mulier erubuit. Tum Aspasia cum ipso xenophonte sermonez instituit. Quæso inquit xenophon si uicinus tuus equũ meliorem habeat q̃ tu habeas: tuum ne equuz malis an illius. Illius inquit quod si fundum meliorem habeat q̃ tu habes: utrum talem funduz habere malis. illum inquit meliorez: scilicet quod si uxorẽ meliorẽ habeat: quam tu habes: utrum illius malis? atqz hic xenophon quoqz tacuit post Aspasia. Quoniã uterqz uestrum inquit id mihi solum non respondit quod ego solũ audire malueraz egomet dicam quid uterqz cogitet. Nam & mulier optimũ uiruz mauis habere: & tu xenophon uxorem habere lætissimam maxime uis. Quare nisi hæc pfeceritis ut neqz melior uir: neqz fœmina lætior in terris sit profecto semper id qđ optimũ putabitis esse multo maxie requiretis tu ut maritus sis q̃ optimæ mulieris: hæc ut q̃ optimo uiro nupta sit. Hoc cũ in rebus nõ dubiis esset assensuz factũ est pp similitudinem: ut etiã illud qđ dubium uidebaẽ: siqs separatim quereret id pfecto pp rõnez rogãdi cõcederet hoc modo sermonis plurimũ usus est Socrates: ppterea quod nihil ipse afferre ad psuadendum uolebat: sed ex eo quod ille sibi dederat: qui cum disputabat aliquid conficere malebat: qđ ille ex eo quod iã concessisset necessario approbare deberet. Hoc in genere præcipiendum nobis uidetur primũ ut illud quod inducimus per similitudinẽ eiusmodi sit: ut sit necesse concedi: nã quo postulabimus illud quod dubium sit concedi dubium esse idipsum qđ iducimus nõ oportebit Deinde illud cuius causa cõfirmãdi fiet iductio: uidẽdũ est ut simile his rebus sit: quas res quasi nõ dubias ante dixerimus. Nã aliqđ ante cõcessuz nobis nihil pderit: si ei dissimile erit id cã cuius illud primũ cõcedi uoluerimus. Deinde nõ intelligãt quo spectãt ille primæ iductiões & ad quẽ sint exitũ peruẽturæ. Nam qui uidet si ei rei: quæ primo rogetur recte assenserit: illaz quoqz rem quæ sibi displiceat esse necessarie concedendam: plærunqz: aut nõ respondendo: aut male respõdendo: longius pro

perta ad magistros referrent: & quasi ab eis inuenta ponerent: induxit inquaz Aeschines Socratẽ referentẽ quid esset uel quẽadmoduz esset locuta aspasia cũ uxore Xenophontis: uel cũ ipso Xenophõte: nã Xenophon & eius uxor frequẽter discordabant persuadet ergo Aspasia ut in gratiaz reuertãtur Aspasia aũt peritissima fuit philosophiæ. Hac itaqz inductione usam induxit aspasiam apud Aeschinem socrates. Interrogauit inquit aspasia Xenophontis uxorem: si inquit uicina tua aurum melius habeat q̃ tu habes: tum inquit Xenophõtis uxor iducta similitudine superiorũ: quoniã sniaz mutare nõ poterat tacita erubuit postea inqt Aspasia cõuertit se ad Xenophõtem ipsum & similiter: cũ illo instituit iductionem. Dic mihi inquit Xenophon si uicinus tuus equum aut fundum meliorem hẽat: q̃ tu habes: tuuz ne mauis an illius. i. nisi in gratiam regressi fueritis semp & tibi uxor lætissima & tibi uir optim⁹ deerit: hic itaqz iductio hoc egit ut Xenophõ & uxor eius ab his quæ uelle se negare nõ poterãt: ad id etiam qđ dubiũ hẽbãt p similitudinẽ deducerent. Hoc mõ sermonis plurimũ socrates usus est socrates inqt in disputatiõibus inductione frequenter utebaẽ ppterea inqt qđ optimũ ducebat: ut nõ a se rebus prolatis sed cõfessionibus suis aduersarius uinceret. Hoc in genere pcipiendũ nobis uideẽ primũ ut illud qđ inducemus p similitudinẽ eiusmodi sit ut sit necesse cõcedi in inductione inqt tria sp spectare debemus. primo ut similitudines tales pponamus ut eas sit necesse cõcedi: nam illud dubiũ eẽ nõ debet: unde alteri fidẽ uolumus facere: deinde inqt illud qđ cõfirmamus ei rei: q̃ pponimus simille esse debet: ne nihil egerit ppositio si illud dissimile ẽ: cuius cã pposuimus: tertio inqt id agere debem⁹ ut nemo itelligat quo spectet similitudis ppositio. Nec cũ qspiã itellexerit se ex cõfessiõe ppõnis: ẽt illi rei fidẽ facere quã negauit: aut nõ rñdeat: aut male praueqz rñdeat: si autẽ nesciat quo tẽdat similitudinis ppositio secutus cõfiteẽ. Qua cõfessione ẽt illud: qđ negabat ante ita ut tu uis cõcedit eẽ. Cũ autẽ inqt hoc diligẽter in faciẽda iductione seruaueris ut & ppositio similitudinis cõcedatur & illud ppositioni simile sit cuius cã similitudo pposita est: & nemo uideat quo ppositio illa cõtendat officio tuo p ista diligenter ipleto. Rursus debebis rñsionẽ contendẽtis attẽdere. Vnũ aũt de trib⁹ faciat necesse est. Nã aut tacebit: aut cõfitebiẽ: aut negabit. Ad hæc singula dat præcepta: qd in his singulis tu facere debeas: & primo a difficiliori parte incipit: si inquit negabit ita esse illud: unde contentio est atqz illud quod in propositis cõcessis p similitudinibus continẽ: duo inquit facere debemus. Aut illas res quas ante concessit similis docere huic rei esse: de qua cõtentio est: aut si pernegabit allas inducere similitudines: sin autem inquit cõfitebitur habita argumentatio concludenda est: deinde inquit si tacebit duo facies: aut responsionem de

eo elicies aut si rñdere noluerit:quia genus
cõfessiões ẽ taciturnitas cõcludẽda est argu
mẽtatio ita ingt hoc gen⁹ argumẽtãdi tri/
partitũ sp est.Prima ingt ps constat ex una
similitudine pluribusue:ut in hoc ipso exẽ/
plo cõfessionẽ tacẽtiuȝ cõfirmat aspasia. Et
tu ingt mulier uirũ optimuȝ uis hrẽ. Et tu
xenophõ uxorẽ hrẽ lætissimã maxiẽ cupis.
Deinde ex hac cõfessione qd cõficiaṫ oñdit.
Quare ingt nisi hoc pfeceritis neq̃ uir me
lior:neq̃ fœmĩa lætior in terris sit dedit su/
pra phisicæ iductiõis exẽplũ:dat nũc ĩ rhe/
torica:nõ quo ĩquit diuersa pcepta sint sed
ne qs forte pceptũ in phiam dat ĩ rhetorica
uideri nõ possit.Exẽplũ ãt nũc ponit apud
græcos puagatũ cuius exẽpli hmõi thema
est.Epaminundas impator cũ ei successum
fuisse retinuit apud se exercitũ aliqd ãplius
dieb⁹ q̃ ex lege oportebat.Illis ipsis diebus
Lacedæmonios fundit⁹ euertit ac uicit.Ac
cusaṫ q̄ contra legẽ exercitũ retinuerit.Pro
põiṫ ãt hic tacita exceptiõe lex illa:q succes/
sori ex lege exercitũ statĩ nõ tradiderit pœ/
nas soluat ĩ hoc themate põt qdẽ eẽ cõpẽ/
satiuus stat⁹ pricipalis feci:sed pfui. Veruȝ
secũda cõflictio ĩ scripto & uolũtate ꝯsistit.
scripto utiṫ accusator q dicit a uerbis legis
recedi nõ oportere uolũtate utiṫ Epaminũ
das q dicit legẽ iubeṫ qdẽ exercitũ tradi:sed
si nihil urgeat.Aliogn si reip.cã paucis die
bus retineaṫ nullã pœnã sub eẽ retinẽti.Ita
q̄ hic ĩductionẽ põt facere accusator ille q
cõtra sñiam legis scripta defendit:& simili/
tudinẽ nõ extra cãm:sed ex eadẽ cã facit. Si
ingt Epaminũdas id qd ait legis scriptorẽ
sensisse ad legẽ suis uerbis addat idẽ dãnan
dũ eẽ q exercitũ nõ tradat pter euȝ q reip.cã
retinuerit:hoc si addat nũqd pati potestis
nõ opinor.Deinde si hoc.i.legi additũ uos
uestra auctoritate ad populũ feratis nũqd
id populus patieṫ:nõ patieṫ. Ergo ingt qd
addi ad legẽ p uerba nõ põt id tãq̃ædituȝ
sit:sequi nõ debetis:q̄ si ingt sñiam scripto
ris:neq̃ Epaminundæ:neq̃ nostris litteris
uidem⁹ corrigi posse multo magis illud re
ipsa & iudicio uestro mutari nõ põt:qd ne
uerbo qdẽ mutari põt. Veꝝ hoc scire debe
mus in dyalogis sermonẽ esse nõ dictionẽ.
Dictionẽ aũt esse oratoris in ciuilibus cau
sis iccirco ait.Aut aliter hoc in sermõe atq̃
in dicẽdo sit utendum Sermo philosophi.
Dictio oratoris. Orõ auteȝ põt & ad dyalo
gum cõuenire:si sit paulo splendidior elo/
cutio:pproriuȝ tamen oratoris est. Deinde
notare debemus omnes magistratus pro/
tes appellatos:ut hic : cum Epaminundas
thebanorum imperator q̄ ei qui sibi ex re/
ge prætor successerat cuȝ imperatori succe
dere debeat imperator.

cedere rogationem nõ sinit. Quare ratione rogatiõis
imprudens ab eo quod cõcessit ad id quod non uult
cõcedere deducendus est. Extremuȝ aũt aut taceatur
oportet:aut cõcedatur:aut negetur. Si negabitur aut
ostendenda est similitudo haꝝ rerũ quæ ante cõcessæ
sunt:aut alia utendum inductione. Si concedeṫ cõ/
cludenda est argumentatio:si tacebitur aut elicienda
est respõsio:aut quoniã taciturnitas imitatur cõfessio
nem pro eo : ac si concessum sit cõcludere oportebit
argumentationem. Ita fit genus argumentãdi tripar
titum. Prima pars ex similitudine constat una pluri/
busue. Altera ex eo quod concedi uolumus cuius cã
similitudines adhibitæ sũt. tertia ex cõclusione:q̃ aut
cõfirmat conclusionẽ:aut qd ex ea cõficiatur:oñdit.
Sed qa nõ satis uidebitur alicui dilucide demonstra/
tum: nisi quod ex cãꝝ genere exẽpluȝ subiecerimus:
uidetur hmõi quoqȝ utendũ exemplo nõ quod præ
ceptio differat:aut aliter hoc in sermone:atqȝ in dicẽ
do sit utenduȝ: sed ut hoꝝ uoluntati satisfaciat q qd
in loco uiderint alio in loco nisi monstratur:nequeũt
cognoscere. Ergo in hac cã quæ apud græcos est per
uagata:cũ Epaminundas thebanoꝝ impator:quod
ei qui sibi ex lege successerat prætor exercitũ non tra/
didit:& cum paucos ipse dies contra legẽ exercitum
tenuisset lacedæmonos penitus deuicit. Poterit accu
sator argumentatione uti p inductionẽ cum scriptũ
legis contra sñiam defendat ad hunc modum. Si iu/
dices id qd Epaminundas ait legis scriptorẽ sensisse
ascribat ad legẽ:& addat exceptionẽ hanc extra quaȝ
reipu. causa exercitum non tradiderit patiemini non
opinor. Quod si uosmetipsi quod a uestra religione
& sapiẽtia remotissimũ est:istius honoris causa hanc
eandẽ exceptioneȝ in iussu populi ad legẽ ascribi iu/
beatis. populus thebanus id patientur ne fieri profe
cto nõ patietur. Quod ergo ascribi ad legẽ nefas est:
id assequi quasi ascriptum sit rectuȝ uobis uideatur.
Noui uestraȝ intelligẽtiam nõ põt ita uideri iudices.
Quod si neqȝ litteris corrigi neqȝ ab alio:neqȝ a uo/
bis scriptoris uolũtas põt:uidete ne multo idignius
sit id re & iudicio uestro mutari : quod ne uerbo qdẽ
cõmutari potest. Ac de inductione quidem satis di/
ctum est in præsentia. Nunc deinceps ratiocinatio/
nis uim ac naturam consideremus.

¶ De ratiocinatione.

r Atiocinatio est oratio ex ipsa re probabile ali
quod eliciens:quod expositum & per se co/

R Atiocinatio est orõ ex ipsa re probabile aliqd eliciẽs:qd expositũ & p se cognitũ sua seui & rõne
cõfirmet. Argumẽtationũ duæ ptes sunt:ĩductio & rõcinatio de ĩductiõe iã dictũ est:nũc de rõ/
cinatione tractatus est.i.de sylogismis. Verũ ut ad genus spẽm referamus sylogismus nõ argu

mentationis. Ita inductio nõ inueniẽdi modus est sed forma dicendi. Quamobrem sic diffiniuit ratiocinationem .i. sylogismũ. Ratiocinatio est inqt oro ex re ipsa probabile aliquid eliciens ꝙ expositũ & per se cognitũ sua se ui & rõne cõfirmet: & in hac diffinitione multa cõmunia esse possunt cũ inductione: nam ꝙ ait oratio ex ipsa re probabile aliquid eliciens tã rõcinationis est q̃ inductionis: hoc aũt ꝓpriũ rõcinationis quod ait quod expositũ & per se cognitum sua se ui & rõne cõfirmet. Inductio .n. non ꝑ se cognoscitur neqꝫ sua se ui & rõne confirmat: sed ut fidẽ faciat probãdæ rei similitudines ante precedunt. Recte itaqꝫ ratiocinatio definita est .i. oratio quæ ex confesso argumentũ continẽs non similitudine: sed per se cognoscit̃ & sua se ui ratione confirmat. Verũ qđ diximus ex confesso argumẽtũ continẽs. Nisi .n. quis confiteat̃ qa inimicus fuit nõ erit argumentũ. Si inimicus fuit occidit. Sed si confiteatur inimicum: argumentum ꝓbabile fit: si igit̃ inimicus fuit, occidit. Hoc de genere qui diligentius cõsiderandum putauerũt. Ratiocinatio est igit̃ oratio per se cognita ac sua ui & ratione cõfirmata ex re confessa sumptum ad fidem proferens argumentũ. Verum ut diximus hæc oratio est ꝑtinens ad sylogismos. Sylogismorũ aũt multi qnqꝫ: multi plurimas ꝑtes multi inquit tres esse dixerũt. Sed utrorũqꝫ inqt rõnes debemus inspicere quia & breuis ĩfectio est & oratori res necessaria. Opus quidẽ inqt utrorũqꝫ cõsimile est: nam alteruter & propositionẽ habet & approbationem propositionis: & rursus assumptionem & approbationem assumptionis & conclusionẽ. Verum inquit qui sylogismũ in quinqꝫ ꝑtes diuidũt: has singulas ꝑtes numerant: ut propositio una pars sit approbatio propositiõis altera: ita & in assumptiõe .i. approbatio assumptionis; ut quinta pars sit cõclusio. Illi aũt qui tres partes in sylogismis esse cõtendũt propositionẽ & approbationẽ propositionis unam partẽ enumerãt. Rursus assumptionem & approbationẽ assumptionis alteram partem numerãt: tertiam uero cõclusionem. Ita utrorũqꝫ opus simile: sed in membris operis numerus diuersus: iam uero quinquepartiti sylogismi siue tripartiti in ipsis libris exẽpla poterimus agnoscere. Verum quædã præcepta in his ꝑtibus posita ĩtelligamus. Propositio inqt generalis in suo esse debet: & id quod assumendũ est in se necessario cõtinens. Approbatio enĩ multis uerbis & diuersis rõnibus facienda est. Assumptio uero ex ui ꝓpositionis capiẽda est ut hic assumptio est. Nihil ãt melius cõsilio quã oĩs mundus administrat̃. Hæc assumptio ex ui ꝓpositionis assumpta est. Quæ est .n. ꝓpositio melius accurant̃ quæ cõsilio regunt̃: q̃ q̃ sine cõsilio administrantur. Deinde inqt etiã assumptionis approbatio multis rõnibus faciẽda est. Extrema cõclusio est quæ quattuor modis fit: quos modos alio in loco oñdemus cũ de bipartito sylogismo cœperimus habere tractatũ. Quinquepartitam igitur hoc pacto putãt esse argumẽtationẽ: qui inquit quinqꝫ partitã esse argumẽtationẽ dicunt hoc asserũt

gnitum sua se ui & rõne cõfirmet. Hoc de genere qui diligẽtius cõsiderandũ putarunt: cũ idẽ in usu dicendi sequerẽtur paululũ in præcipiẽdi rõne dissenserũt. Nam partim quinqꝫ eius partes esse dixerũt; partim nõ plus quã in tres ꝑtes posse distribui putauerunt: Eorꝫ cõtrouersiã nõ incõmodũ uidet̃ cũ utrorũqꝫ rõne exponere. Nã & breuis est & nõ eiusmodi ut alteri prorsus nihil dicere putẽtur. Et locus hic nobis in dicẽdo minime negligẽdus uidet̃. Qui putãt ĩ quinqꝫ distribui ꝑtes oportere: aiũt primũ cõuenire exponere sũmã argumẽtationis hoc mõ. Melius accurant̃ q̃ cõsilio gerunt̃ q̃ quæ sine cõsilio administrant̃. Hãc primã partẽ numerãt eã: deinceps rõnibus uariis & quã copiosissimis uerbis approbari putant oportere hoc mõ. Domus ea quæ rõne regit̃ oĩbus est cõstructior rebus & apparatior q̃ ea q̃ temere & nullo cõsilio administrat̃. Exercitus is cui ꝓpositus est sapiẽs & callidus imꝑator oĩbus ꝑtibus cõmodius regit̃ q̃ his qui stulticia & temeritate alicuius regit̃. Eadem nauigii ratio est. Nã nauis optime cursum cõficit ea quæ scientissimo gubernatore utit̃. Cum ꝓposito sit hoc pacto approbata: & duæ ꝑtes transierint rõcinationis; tertia in ꝑte aiunt qđ oñdere uelis id ex ui propositionis oportere assumere hoc pacto. Nihil autẽ oĩum rerũ cõsilio melius quã oĩs mũdus administratur. Huius assumptiõis quarto in loco aliã porro inducũt approbationẽ hoc mõ. Nã & signorꝫ ortus & obitus definitũ quẽdã ordinẽ seruãt: & annuæ cõmutationes nõ mõ quadã necessitate sẽꝑ eodẽ modo fiunt: uerũ ad utilitates rerũ quoqꝫ oĩũ sunt accõmodatæ & diurnæ nocturnæqꝫ uicissitudines nulla in re unquã mutatæ nocuerũt quicquã. Quæ signo sũt oĩa non mediocri quodã consilio naturã mundi administrari. Quinto loco inducũt complexionẽ eãqꝫ: aut id infert solũ qđ ex oĩbus ꝑtibus cogit̃ hoc modo. Consilio igit̃ mundus administratur: aut unũ in locũ cũ conduxerit breuiter ꝓpositionẽ: & assumptionem adiungit: qđ ex his conficiatur ad hunc modũ. Quod si melius geruntur ea quæ consilio quã quæ sine cõsilio administrant̃. Nihil aũt rerũ oĩũ melius administratur quã mũdus. Consilio igitur mundus administrat̃. Quinquepartitã igit̃ hoc pacto putãt esse argumẽtationẽ. Qui ãt tripartitã esse dicũt hi nõ aliter putãt oportere tractari argumẽtationẽ sed par-

quod supra ostendimus.i.seperari propositionē ab approbatiōe sua:& rursus assumptionē ab approbatione sua. Qui autē tripartitam esse dicunt:illi inqt q tripartitam argumentationem esse cōtendunt:eodem modo quidem tractant argumentationē. Nam & propositiones habent & approbationes & rursus assumptionē cū approbationibus suis. Sed haec bina connectūt & reddunt singula:ut propositionē cū approbatione sua simul iungāt & rursum assumptionem & approbationem eius unū efficiant. Negant aūt recte neq ppositionem neq assumptionē dici:nisi fuerit approbata:tuncq esse aiunt propositionē argumētationis:si approbata sit. Si autem approbata non sit esse quidē propositionē:sed argumenti nō argumētationis:in qua argumentatione latior:& expolitior elocutio ē.

Itaq qui hoc cōtēdūt negāt esse amplius quam tripartitam argumentationem. Ab his Ci. dissentit & cōtra disputat pbat illorum sniam qui dicunt quinquepartitā argumentationē. Itaq hoc Ci. secūdum artē testibus & argumētis probat. Testibus sic. Quam oēs ingt ab Aristotele & theophrasto pfecti maxie secuti sunt. Nam queadmodum īnuit superius argumētationis genus.i.inductionis Socrates maxime & oēs Socratici tractauerūt:ita hoc genus argumentationis.i.ratiocinatio quinquepartita ab Aristotele & Theophrasto uel peripateticis frequētatum atq tractatum est:sed quia orator rhetoricam scribens importune pene philosophos ad testimonium uocat:quia de dialectica iste tractatus est: recte philosophos sibi adhibet:qa rhetoricā scribit. Adiūgit & multos oratores elegātissimos atq artificiosissimos iudicatos q usi sūt hac argumētatiōe quinquepartita. Deinde inquit a rhetoribus his q elegātissimi atq artificiosissimi putati sunt. Itaq testibus probauit nō errare illos qui asserant quinquepartitam argumētationē. Sed qa poterat dici Cic. etiā illi quos cōmemoras errauerūt:ostendit se exemplum nō temere illorum secutum probatq argumētis suis nō errare eos:qui quinquepartitam argumentationē:errare autem eos qui tripartitam esse contendunt. Itaq haec est quaestio utrū tripartita an qdripartita:an quinquepartita sit argumētatio. Ci. multis sylogismis suis nūc quinquepartitis:nūc tripartitis pbat qnquepartitam esse argumētationem:& primo asserit ppositionē & approbationē iter se esse diuersa in qua assertiōe primo argumēti. Deinde exēpli est sylogismus dehinc simili rōne asserit assūptionē & approbationē eius iter se esse diuersas in qua rursus assertione primo argumēti. deinde exempli est sylogismus. Itaq postquā probauit propositionē:& assumptionem

titionē hoc reprahēdūt. Negāt. n. neq a ppositiōe: neq ab assumptione approbationes earū separi oportere neq ppositionē absolutā neq assumptionē sibi pfectā uideri:quae a probatione confirmata non sit. Quare quas illi duas partes numerāt propositionē & approbationē sibi unam partē uideri propsitionē: quae si approbata non sit propositio non sit argumētationis. Itē quae ab illis assumptio & assumptionis probatio dicitur:eandē sibi assumptionē solam uideri. Ita fit ut eadē ratione argumentatio tractata aliis tripartita aliis quinquepartita uideat. Quare euenit ut res non tam ad usum dicendi pertineat q̄ ad rationem praeceptionis. Nobis aūt cōmodior illa partitio uidetur esse quae in quinq partes distributa est:quā oēs ab Aristotele & Theophrasto profecti maxime secuti sunt. Nam queadmodū illud superius genus argumentādi per inductionē sumit:maxime Socrates & socratici ptractauerunt:si quod hoc quod p rōcinationē expolit sūme est ab Aristotele atq peripateticis & Theophrasto frequentatum. Deinde a rhetoribus his qui elegātissimi atq artificiosissimi probati sunt. Quare aut nobis illa magis partitio probatur dicendū uidetur ne temere secuti putemur: & breuiter dicēdū:ne in huiusmodi rebus diutius quā ratio praecipiēdi postulat cōmoremur si quadā in argumētatione satis uti est propositione & nō oportet adiūgere approbationē ppōni:q̄dā aūt in argumentatione ifirma est ppō nisi adiūcta sit approbatio: separata ē q̄dā a ppositione approbatio. Quod. n. adiūgi & separari ab aliquo pōt id nō pōt idē esse q̄d est id ad q̄d adiūgit: & a quo separat. est aūt q̄dā argumētatio in qua ppō nō idiget approbatiōe: & q̄dā in qua nihil ualet sine approbatiōe ut oñdemus. Separata est igitur a ppōne approbatio. Ostēdetur aūt id quod polliciti sumus hoc mō. Quae propositio in se qddā cōtinet pspicuū: & qd̄ stare iter oēs necesse est hāc uelle & approbare & affirmare nihil attinet. Ea est hmōi. Si quo die romae ista caedes facta est ego Athenis eo die fui iteresse in caedē nō potui:hoc qa pspicue uerū est nihil attinet approbari. Quare assumi stati oportet hoc modo:fui aūr Athenis eodē die. Hoc si non cōstat indiget approbationis:qua inducta cōplexio consequt. Est igitur quaedā ppositio quae nō idiget approbatione:nam esse qdē quandā quae indiget qd attinet dicere:q̄d cuius facile pspicuū est. Quod si ita est ex hoc & ex eo quod ppolueramus hoc cōficitur sepatam esse quandā approbationē a ppōne. Si aūt ita est:falsum est nō esse plus q̄ tripartitam argumentationē. Simili modo licet alteram quoq approba-

tionē ab assumptione separatā ostēdere. Si qdā in argumētatione satis est uti assumptiōe & nō oportet adiūgere approbationē assumptioni. Quadā aūt in argumentatione infirma ē assumptio: nisi adiūcta sit approbatio. Separatum quiddā est extra assumptionē approbatio. Est aūt argumentatio quædā ī qua assumptio nō indiget approbationis: qdā aūt in qua nihil ualet sine approbatiōe: ut ostēdemus. Separata est igiť ab assumptiōe approbatio: ostēdemus aut qđ polliciti sumus hoc mo. Quæ pspicuā in oib⁹ uarietatē cōtinet assumptio: nihil indiget approbatiōis: ea est huiusmōi. Si oportet uelle sæpe dare opaʒ philosophiæ cōuenit hæc ppositio indiget approbatiōis: nō. n. pspicua est neqꝫ constat inter oēs: pp̄terea qđ multi nihil pdesse philosophiā: pluriqꝫ etiā obesse arbitrant̄ assumptio perspicua est. Etenim hoc oportet ante sapere: hoc aūt quia ipsum ex re pspicitur: & uerū esse intelligitur nihil attinet approbari. Quare statim cōcludenda est argumētatio. Est ergo assumptio quædam quæ non indiget approbationis. Nam quandā indigere pspicuū est. Separata est igitur ab assumptione approbatio. falsum est igitur non esse plus quā tripartitam argumētationē. Atqꝫ ex his illud iam perspicuū est esse quandā argumētationem: in qua neqꝫ propositio; neqꝫ assumptio indiget approbationis: huiusmoi est ut certū quiddā ut breue exempli causa ponamus. Si summope sapiētia est petenda: summopere stulticia uitanda est: summope aūt sapientia petenda est: sūmopere igitur stulticia uitāda est: hic & assumptio: & ppositio pspicua est: Quare neutra quoqꝫ indiget approbatione. Ex hisce omnib⁹ illud pspicuū est: tum adiungi approbationē: tum nō adiungi: ex quo cognoscitur neqꝫ in ppositiōe: neqꝫ in assumptione contineri approbationē: sed utrāqꝫ suo loco positā uim suā tanq̄ certam & propriam optinere; Quod si ita est cōmode ptiti sunt illi qui in qnqꝫ partes distribuerūt ratiocinationē. Quinqꝫ sunt igitur partes eius argumētationis quæ per ratiocinationem tractatur. Propositio per quam breuiter locus hic exponitur: ex quo omnis uis oportet emanet rōcinationis. Approbatio per quā id quod breuiter expositum est rationibus approbatum probabilius: & apertius fit. Assumptio p quā id quod ex propositione ad ostendendū ptinet assumiť. Assumptionis approbatio est p quā id quod assumptum est rationib⁹ firmatur. Complexio p quam id quod conficitur ex omni argumētatione breuiter exponitur. Quæ plurimas habet argumētatio ptes: ea cōstat ex his qnqꝫ partibus: secunda est quadripartita: tertia est tripartita. Deinde bipartita: qđ in controuersia est. De una ab approbationibus suis longe esse si parata concludit cōmode partitos esse eos qui quinquepartitam dixerunt: argumentationem. Quinqꝫ igitur partes sunt eius argumentationis quæ per ratiocinationem tractatur. Illius autem argumentationis quæ per inductionē tractatur tripartita est argumentatio. Verum hoc in primis tenere debemus. Argumentū nūc uicinum esse quæstioni: nunc a quæstione longinquū: argumentum. n. prolatum nunc ipsi quæstioni prodest nunc ei rei quæ uicina est quæstioni. Itaqꝫ argumentum nūc uicinū est quæstioni: nunc loco tertio nunc quarto nunc quinto nascitur. Aristoteles autem dicit et loco decimo posse fieri argumentum. Sed cum sæpe argumentum tam longe a quæstione sit hoc tantum syllogismi est: ut id quod longe a quæstione est eidem quæstioni dicendi ratiocinatione cōiungat. Ac uicinum argumentū tale est. Quoniam hic inimicus fuit occidit longe a quæstione argumentum tale est. inimicus occidit: Hoc quia generale est primo dissetendum est uerum inimicus semper occidat. Quod post q̄ asserueris nō statim probas hunc occidisse. Sed ad hoc pueniť ut rursus doceas hunc inimicū fuisse. Quod postq̄ asserueris hūc inimicū fuisse tūc demum redis ad quæstionem. Ergo hic quia inimicus fuit occidit: deinde lōge petitum argumētum etiā illic licet animaduertere: ubi Cicero redarguit hermagoram nō recte sub qualitate posuisse deliberationem: & demōstrationem: ubi primum docet genera esse causarū. Quod genera sunt causarū: partes generis causæ esse nō posse: ut si partes generis causæ esse nō possunt multo magis ptes partium esse nō posse. Postremo redit ad quæstionē: male igiť deliberatio: & demōstratio sub qualitate ponuntur. Itaqꝫ argumētum nunc lōge a quæstiōe est: nūc uicinum est quæstioni. Deinde debemus hoc animaduertere argumētum quodcūqꝫ sumimus utrum in genere sit an in specie. Si in genere sine deliberatione proponere debemus. Dēde approbare eandem propositionē: tertio loco speciem assumere. Quarto loco assumptionē speciei multis rationibus approbare: postremo concludere. Huius syllogismi subiiciamus exemplum illud ipsum epaminundæ. Omnes leges iudices ad commodum reipub. referre oportet & cætera: hæc propositio est generalis sine ulla dubitatione. Deinde approbat eandem propositionem.

Ea enim uirtute: & ſapiētia maiores noſtri fuerunt & cætera. Tertio loco ſpecies aſſumitur. Ergo in hoc quoq; iudicio definire litteras: legem quoq; interpretari & cætera. Quarto loco approbat aſſumptionē. Conſiderate quid magis utile fuit thebanis q̃la cedæmonios opprimi & cætera. Poſtremo concludit. Quod ſi leges omnes & cætera. Hoc autē argumentum longe a quæſtione petitum cognoſcimus facile. Argumentū uero quod in ſpecie eſt ſemper cum dubitatione proponit̄. Si hoc eſt illud igitur non eſt. Aut hoc faciamus aut illud faciamus. Verum cum in propoſitione ſi eſt.

dicitur cum in propoſitione

autem eſt. dicitur

argumentum igitur quod in ſpecie eſt debet ſemper cum dubitatione proponi: huius propoſitionis facienda eſt approbatio. Deinde aſſumptio eiuſdem ſpeciei faciēda eſt per eandem ſpeciem. Sed per confirmationem. Cuius aſſumptionis faciēda eſt approbatio. Tunc erit poſtrema cōcluſio. Talis in miloniana tatione ſyllogiſmus eſt. Si inquit doceo cauſas fuiſſe clodio ut occideret milonē probo inſidiatorem. Hanc propoſitionē approbauit: & ſi boni ne magno quidem emolumento impelluntur ad fraudem īprobi ſæpe patuo. Deinde ipſam ſpeciem aſſumit per confirmationem. Habuit autem cauſas clodius: Hanc rurſus aſſumptionem multis rationibus approbat. Poſtremo concludit. Quare ſi habuit cauſas clodius ut occideret milonem conſtat inſidiatorem fuiſſe. Ergo quotiens argumētū in genere fuerit: ſpecies aſſumēda eſt. Quotiens argumentum in ſpecie fuerit: ipſa ſpecies aſſumenda eſt: ſed per confirmationē. Hoc autem tenere debemus in propoſitione tum totius argumentationis conſiſtere.

Siue autem in genere: ſiue in ſpecie ſit propoſitio: ex ipſa tamen ſemper generatur aſſumptio. Docuit itaq; quinq; partitā argumentationem per exemplum epaminundæ. Deinde docuit quadripartitā argumentationem duobus modis: nunc propoſitionis approbatione ſublata: Deinde docuit tripartitam argumentationē utraq; approbatione ſublata. Nunc quæſtio eſt an ſit bipartita argumētatio. Si pepit: uirgo nō eſt: pepit aūt. Multi dicūt eē bipartitā argumētationē hac rōne. Si inquiunt approbatiōes ſæpe q͞a manifeſte ſunt ſubtrahunt̄ cur nō & concluſio cū manifeſta eſt ſubtrahatur quaq; parte poteſt alicui uideri poſſe conſiſtere. Eoꝝ generū quū dubie ſunt ratiōes afferemus. Hoꝝ quæ cōſiſtūt exēpla ponemus. Quinquepartita argumentatione hmōi. Omnes leges iudices ad cōmodū reipu. referri oportet & eas ex utilitate communi nō ex ſcriptione quæ in litteris eſt interpretari. Ea.n. uirtute & ſapientia maiores noſtri fuerunt ut in legib' ſcribendis nihil ſibi aliud niſi ſalutem & reip. utilitatem proponerent. Neq;.n. ipſi quod obeſſet ſcribere uolebant: & ſi ſcripſiſſent cū eſſet intellectum repudiatum iri legem intelligebant. Nemo.n. leges legum cauſa ſaluas eſſe uult: ſed reip. quod ex legibus oēm remp. optime putant adminiſtrari. Quāobrem igitur leges ſeruari oportet ad eā cauſam ſcripta omnia interpretari conuenit; hoc eſt quoniam reipu. ſeruimus ex reip. cōmodo atq; utilitate īterpretemur. Nā ut ex medicina nihil oportet putari proficiſci niſi q͞d corporis ad utilitatē ſpectet: quoniam eius cauſa eſt inſtituta: ſic a legibus nihil cōuenit arbitrari: niſi q͞d reip. conducat proficiſci: quoniam eius cauſa ſunt cōparatæ. Ergo in hoc quoq; iudicio definite litteras legis ſcrutari & legem ut æquum eſt ex utilitate reipu. conſiderate. Quid.n. magis utile fuit thebanis quā lacedæmonios opprimi: Quid magis Epaminundam thebanoꝝ imperatorē q̄ uictoriæ thebanoꝝ cōſulere decuit: quid hunc tanta thebanoꝝ gloria tam claro tam exornato tropheo carius atq; antiquius habere cōuenit: Scripto uidelicet legis omiſſo ſcriptoris ſententiā conſiderare debebat. Atq; hoc idem conſideratū ſatis eſt: nullam eſſe legem niſi reip. cauſa ſcriptam. Sūmam igitur amentiam putabant eſſe quod ſcriptum erat reip. cauſa ſalutis: id non ex reipu. ſalute īterpretari. Quod ſi leges oēs ad utilitatem eſt reipu. referre conuenit: hic aūt reip. profuit: profecto eodem non pōt facto & cōibus fortunis conſuluiſſe & legibus non obtemperaſſe. Quattuor autem partibus conſtat argumentatio: cū aut proponimus aut aſſumimus ſine approbatione. Id facere oportet: cū aut propoſitio ex ſe intelligitur: aut aſſumptio perſpicua eſt: & nullius approbationis indiget: propoſitionis approbatione prætérita quattuor ex partibus argumētatio tractatur ad hūc modum. Iudices qui ex lege iurati iudicatis: legibus obtemperare debetis. Obtēperare autē legibus non poteſtis niſi quod ſcriptum eſt in lege ſequamini. Quod enim certius legis ſcriptor teſtimoniū uoluntatis ſuæ relinquere potuit quam quod ipſe magna cū cura atq; diligētia ſcripſit. Quod ſi litteræ nō extarent magnopere eas requiremus ut ex his ſcriptoris uolūtas cognoſceret̄. Nec tñ Epaminūdæ pmitteremus: ne ſi extra iudiciū q͞dē eēt

ut is nobis sniam legis interpretaret: ne dum nunc istud patiamur: cũ præsto lex sit: nõ ex eo quod aptissime scriptũ est: sed ex eo quod suæ causæ cõuenit scriptoris uolũtatẽ iterpretari. Quod si uos legibus obtempare debetis: & id facere non potestis: nisi qđ scriptũ est in lege sequamini: qd dubitatis quin istũ contra legẽ fecisse iudicetis. Assumptionis aũt approbatione ꝑterrita sic fiat argumentatio. Qui sæpenumero nos pfidiæ fefellerũt: eoꝝ orõni fidẽ habere nõ debemus. Si qd. n. pfidia illoꝝ detrimẽti accepimus: nemo erit ꝑter nosmetipsos quẽ iure accusare possum⁹ ac primo qdem decipi incõmodũ est: iteꝝ stultũ: tertio turpe. Carthaginenses uero persæpe iã nos fefellerunt. Sũma igiẽ amẽtia est in eoꝝ fidẽ spem habere: quoꝝ perfidia totiẽs deceptus sis. Vtraq; approbatione ꝑterita tripartita fit hoc pacto: aut metuamus carthaginẽses oportet: si incolumes eos relinquerimus: aut eoꝝ urbẽ diruamus: aut metuere qdem nõ oportet: Restat igiẽ ut urbẽ diruamus. Sunt aũt qui putãt nõ nunq̃ posse cõplexione oportere supersederi: cũ id pspicuum sit qđ cõficiaẽ ex ratiocinatione. Quod si fiat bipartitã quoq; fieri argumentationẽ hoc modo: Si pepit: uirgo nõ est: pepit ãt hic satis esse dicũt proponere & assumere: quoniã pspicuum sit quod conficiatur ex raciocinatione. Quod si fiat cõplexionis rẽ nõ indigere. Nobis aũt uideẽ: & omnis ratiocinatio cõcludenda esse: & illud uitiũ quod illis displicet magnopere uitandum ne quod pspicuum sit id in complexionẽ inferamus. Hoc aũt fieri poterit si complexionẽ genera intelligenẽ. Nã aut ita cõplectimur: ut in unum conducamus propositionẽ & assumptionẽ hoc modo. Quod si leges omnes ad utilitatẽ reipu. referri conuenit: Hic autẽ reipubli. profuit: profecto nõ põt eodẽ pacto & saluti cõi cõsuluisse: & legibus nõ obtempasse: aut ita ut ex cõtrario sentẽtia cõficiatur hoc modo. Summa igiẽ amentia est in eoꝝ fidẽ spem habere quoꝝ pfidia totiẽs deceptus sis: aut ita ut id solũ quod cõficiẽ inferatur ad hunc modũ: urbem igitur diruamus: aut ut id quod eã rem quæ cõficitur sequatur necesse est: idest huiusmodi: Si peperit: cũ uiro concubuit: pepit aũt: conficitur hoc mõ: cõcubuit igitur cũ uiro hoc si nolis inferre: & inferas quod inde sequitur: fecit igiẽ incestum & concluseris argumentationẽ & pspicuã feceris cõplexionẽ: Quare in longis argumentationibus ex cõductionib⁹ aut ex cõtrario complecti oportet. In breuibus id solum qđ cõficiẽ exponere: in his in qb⁹ exitus pspicuus est cõsecutiõe uti. Si q ãt ex una pte putabũt constare argumẽtationẽ poterũt diceẽ sæpe satis hoc mõ argumẽ

ut si bipartita argumẽtatio per propositionem & assumptionem: si peperit: uirgo nõ est. Peperit autem. Cice. hanc illorum sententiam repræhendit. Dicitq; semper argumentationem cõcludendam esse: nec unq̃ tamen utẽdum esse manifesta cõclusione. Tunc autem hoc fieri posse si conclusionũ genera cognoscamus: sũnt aũt quattuor. Quarum cõclusionum una talis cũ breuiter facimus propositionis & assumptionis & post adiungimus id quod ex omni argumentatione cõficitur. Dat autem ipse exẽplum. Quod si leges omnes ad utilitatem reip. referri conuenit hic autem saluti reip. profuit profecto non põt eodem pacto & saluti cõi consuluisse & legibus nõ obtemperasse: secunda aũt cõclusio talis est ut argumentatio ex cõtrario cõcludatur; & dat exemplum: sũma igitur amentia est in eoꝝ fide spem habere quorum perfidia totiens deceptus sis. Propositio. n. huius sylogismi talis est. Qui sæpenumero nos p fidẽ fefellerunt: eoꝝ orationi fidem habere non debemus. Hoc postq̃ probatum est ita cõcludi oportuit. Igitur Carthaginensibus fidẽ nõ habere debemus: sed cõtrarium potius in cõclusione cõstituit: sũma igiẽ amentia est in eorum fide spẽ habere quoꝝ perfidia totiens deceptus sis. Tertia cõclusio talis est: ut id solum quod ex omni argumentatione conficitur inferamus & dat exemplũ urbem igiẽ diruamus. Quarta cõclusio talis est: cum nõ id quod cõficiẽ in conclusione ponimus: sed id quod eã rem q̃ conficiẽ cõsequaẽ & dat exemplũ: si peperit cũ uiro concubuit. Peperit aũt. Hic conficiẽ. Cum uiro igitur cõcubuit: sed hoc in conclusione quia manifestum est nõ ponit: sed illud ponit qđ manifestũ illam conclusionẽ cõsequitur, Igitur fecit incestũ: &. n. si cũ uiro concubuit id cõsequitur ut fecerit incestũ. Antiqui aũt quẽcũq; hominũ coitum incestum appellabanẽ. Quare in longis argumentationibus. Dat ꝑceptũ ut sciamus qua cõclusione unaquæq; argumẽtatio cõcludenda sit. Quotiẽs inquit lõga fuerit argumẽtatio aut pp memoriã facere in cõclusiõe debemus: aut si erũt in memoria q̃ supradicta sũt. Argumẽtatio nobis ex contrario cõcludẽda est. Verũ lõga argumẽtatio nõ partibus: sed mẽsura partiũ cõstat. i. nõ qnq; ptita aut q̃dripartita argumẽtatio lõga est. Sed ĩ q̃cũq; argumẽtatiõe quotiẽs latiores fuerint approbationes tũc longe erunt argumẽtationes. Ita & quinquepartita argumẽtatio ex modo approbationũ breuis poterit inueniri. Quare inquit quæcũq; lõga argumẽtatio fuerit duobus modis cõcludenda est. Aut per conductionẽ. i.

Aut per contrarium. Quotiens autem breuis fuerit argumentatio hoc solo quod conficitur concludenda est: in illis

uero argumētationibus quæ exitum manifestum habent cōsecutionem ponere in cōclusione debemus: sin autē ex unaquaq; parte putabunt constare argumentationē: reprehendit etiā illos qui ex una pte dicūt fieri posse argumentationē. Hi inquit errant de nominis ambiguitate. Nam argumētatio duas significationes habet: & argumenti: & argumentationis. Quare cum dicunt si peperit cū uiro concubuit: inuentum proferunt: nō expolitionem .i. argumentū proferunt non argumentationē: sed talis argumentatio esse non potest nisi cum expolita profertur oratio. Eodem modo inquit & illi errant qui dicūt aliquando subtrahi posse nunc propositionē: nūc assumptionem. Nam qm utraq; hæc monet auditorē: neutra necesse est subtrahat expolitioni. Itaq; magnopere studēdū est: quia inuentio cunctis oratoribus cōmunis est: sed ipsi oratores dicendi mō aut optimi sunt aut mediocres aut sunt infimi. Variare aūt orationē magnopere oportebit. ppter fastidia uaria inquit uti oratione debemus ut nunc per inductionem argumentationem argumētemur: nunc per ratiocinationē. Deinde ratiocinationib⁹ nūc qnq; partitā nunc quadripartitā nūc tripartitam faciamus argumentationē. Deinde ut non semper prima sit ppositio sed aliquādo assumptio prima sit: Hæc inquit ut melius inspiciamus aut scribamus ipsi & nos exerceamus, aut si id piget facere ea quæ supra posita sunt exempla uideamus & in ipsis hanc exerceamus uarietatem: illud aūt præcepit sylogismos omnes in dialectica contineri hos paucos inde deriuatos qui oratori conuenire uidebantur. Deniq; isti nō sylogismi sed epichiremata dicuntur. Reprehensio est per quā argumentando aduersariorum confirmatio diluitur aut īfirmatur: aut alleuiat. Iam de quattuor partib⁹ orationis dictum est. De exordio de narratione: de comparatiōe: de partitione de comparatione de confirmatione. Nunc secūdum ordinem de reprehēsione tractandum est. Reprehensio est oratio quæ post nostrā confirmationē aduersariorum confirmationē reprehendit: hæc duo agit: aut oīno tollit q aduersari⁹ dixit: aut infirmat ac leuius reddit. Verū ipsa reprehensio ex illis locis argumentorum capitur ex quibus confirmatio .i. ex attributis psonæ & attributis negocio. Materia enī argumentorū cōmunis est tam confirmāti q reprehendenti: & cum tria sint data cōfirmationi. Materia argumentum argumētatio. Materia non reprehēdimus: quæ nuda atq; cōis est. Sed argumentum: aut argumentū rōne reprehendimus: & quoniā cōfirmationem uel reprehēsionem cōiter hactenus præcepta tradidimus: debemus scire certos modos reprehensionis. Sunt aūt

tationē facere. Quoniā pepit: cū uiro cōcubuit. Nā hoc tullius neq; approbatiōis: neq; cōplexiōis īdigere sed nobis ambiguitate nois uidentur errare. Nā argumētatio noīe uno res duas significat. Ideo qđ & inuentū aliq in rē ,pbabile: aut necessariū argumētatio uocat: & eius inuenti artificiosa expolitio. Q ñ igit̄ pferūt aliqd hmōi. Q m̄ pepit: cū uiro cōcubuit: inuentū pferūt nō expolitionē. Nos aūt de expolitiōis partib⁹ loquimur. Nihil igit̄ ad hanc rē ratio illa ptinebit: atq; hac distinctiōe alia quoq; quæ uidebunt̄ officere huic partitioni ,ppulsabimus. Si q aut assumptionē aliqñ tolli posse putent aut propōnē: Q uæ si quid hēt probabile aut necessariū quoquo mō cōmoueat audire necesse est. Q uod si solū spectaret̄ id qđ inuētū est ac nihil quo pacto tractaret̄ id q đ esset excogitatū referet: nequaq̄ inter summos oratores & mediocres interesse existimaret̄. Variare aūt orationē magnope oportebit. Nā oībus in rebus similitudo est societatis mater: id fieri poterit: si nō similiter sem per ingrediamur in argumētationē. Nā primū oīum generibus ipsis distinguere cōuenit: hoc est tum inductione uti: tum ratiocinatione. Deinde in ipsa argumētatione non semp a propositione incipere: nec semp quinq; ptibus uti nec eadē ratiōe expolire partiones: sed tum ab assumptione incipe licet: tum ab approbatione alterutra: tum utraq;: tū hoc: tum illo genere complexionis uti id ut pspiciamus aut scribamus: aut in quolibet exemplo de his quæ proposita sunt hoc idem exerceamus: qđ facile sit factu. Ac de partibus quidē argumentationis satis nobis dictum uidetur. Illud aūt uolumus probe intelligi nos tenere. Aliis quoq; rōnib⁹ tractari argumētatiōes in philosophia multis: & obscuris: de quibus certum & artificiū constitutum. Verum illa nobis ab usu oratoria uisa sunt aliena. Quæ pertinere autē ad dicendum putamus: ea nos cōmodius quam cæteros attēdisse non affirmamus: sed perquisitius & diligentius per scripsisse pollicemur. Nunc ut statuimus proficisci ordine ad reliqua pergemus.

De reprehensione.

r Eprehensio est per quā argumentādo aduersariorum cōfirmatio diluitur: aut infirmatur: aut alleuiat̄. Hæc fonte inuētiōis eodē utetur: quo utit̄ cōfirmatio: ,pptērea qđ qb⁹ ex locis aliqua res confirmari potest: iisdē potest ex locis infirmari: nihil .n. considerādū est in his oībus inuentionibus: nisi id quod persone aut negociis attributum est: Quare inuentionē: & argumentationū expolitionem ex illis quæ ante præcepta sunt: hāc quoq; ī partem orationis trāsferri oportebit. Verū tamē ut quæ

quattuor principales modi:si aut sumpta reprehēdamus aut cōclusionē:aut genus argumētationis.At si hæc tria nullo modo repræhēdi potuerūt quod extremū est facere debemus:ut aliud cōtra argumētū firmū:aut firmius pferamus sumpta sunt quæcūq nobis ad fidē sumimus.Ad fidē aūt sumimus argumentum.Ergo argumēta sumpta sunt:& qm̄ argumētū nō nisi ex cōfesso fit recte ea quæ ex cōfessis argumēta sumimus sumpta dicūtur:sunt aūt sumpta semp quattuor probabilia tria necessaria. Probabile &.n.argumētū in quattuor diuidit.Credibile:signū.Cōparabile:iudicatū. Necessaria in tria diuidit. Cōplexionem. Enumerationē: simplicē cōclusionē. Itaq quia septē argumēta septem sumpta sunt: de quibus argumētis cū aduersarius: quodcūq sibi ad fidē sumpserit tu cōtinuo certis modis poteris reprehēdere quos modos a Ci.traditos in singula sumpta rephēdēda diligēter debeamus attendere.Quod pro itinere pro credibili sumptū erit id ifirmabit si aut pspicue falsum erit hoc modo. Numerauit septem esse sumpta.Nūc docet unū quodq sumptū quot modis rephēdi possit:& a pbabili argumēto incipit: ī quo quattuot cōtinent.credibile:signū: cōparabile:iudicatū.Itaq ingt si aliud ab aduersario pro credibili argumento fuerit prolatū quinq id modis possumus reprehēdere: si aut ingt quod solidum aut primū est argumentū ipsum falsum esse doceamus: aut si ex cōtraria quoq parte credibile esse monstremus.Aut si omnino erit īcredibile. Aut si id quod paucorū est oīum esse dicat. Aut si id quod raro cōtingit fieri omnino denegetur. Falsum est qd in re falsū est & quod omnino aliter esse contendimus: sicut ipse ait.Nemo est qui nō pecuniā q̄ sapientiam malit.Hoc itaq falsum est:ut etiam si unus fuerit inuentus:qui sapientiā malit. Argumentū aduersarii falsum esse dicatur. Ex cōtrario quoq credibile erit si qd ab aduersariis:pro credibili prolatū nihilominus credibile sit si cōuertat. Vtputa quis est qui nō officii cupidior quā pecuniæ sit: hoc utiq aduersario pro credibili platū est. Quod cōuersum. Nihilominus icredibile est si dicas. Quis est qui nō pecuniæ cupidior quā officii sit.Ergo credibile reprehēditur quod ex cōtraria parte conuersum:nihilominus credibile potest uideri:incredibile aūt dicet qd ab hoīum opinione dissentit & hoc intererit inter falsum & incredibile quod falsum in ipsa re est īcredibile uero in opinione.Itaq ingt īcredibile est:utputa si auarus dicat mediocris officii cū maximā pecuniam cōtēpsisse. Hoc itaq apud opinionem hoīum credi nō potest:qm̄.n.auarus maximā pecuniam contēneret mediocris officii causa q ob paruā pecuniā sæpe officia magna cōtēnit. Inter falsum & īcredibile hoc interest quod falsum est credibile esse pōt & incredibile:deinde quod incredibile est uerum esse pōt & falsum.Sed uerū duplex est:nūc id quod uere gestum est nunc id quod uere gestum esse quibusdam rōnibus approbat. Itaq sæpe quod uerū est & quia falsum esse nō pōt:icredibile est. Verū.n.qd Simon uolauit: sed tn̄ incredibile est.Deinde si dicas uno die duas cōtrouersias pscripsi cū nō pscripseris in re qdē falsum: sed tn̄ qa fieri potuit credibile est.Rursus credibile argumētū rephēdi pōt si qd paucorū est oīum esse dicat utputa:qui paupes sunt his nō officiū magis q̄ pecunia cordi ē.Hoc qa generaliter dictū est rephēdi pōt. Nā possunt aliq paupes inueniri qbus officiū magis cordi sit q̄ pecunia. Nec nos moueat q ī argumēto

dam pceptio detur huius quoq partis exponemus modos rephēsionis quos qui obseruabūt; facilius ea quæ cōtradicunt diluere aut infirmare poterūt. Oīs argumētatio repræhendit: si aut ex his quæ sumpta sunt nō cōcedit aliquod unū plurau e: aut his cōcessis cōplexio cōfici ex his negat: aut si genus ipsum argumentatiōis uitiosum ostenditur: aut si cōtra firmā argumētationē alia æque firma aut firmior ponitur. Ex his quæ sumuntur aliqd nō cōcedit: cū aut id qd credibile dicūt negat esse huiusmōi: aut quod cōparabile putāt: dissimile ostendit; aut iudicatū aliā in partem traducit; aut omnino iudiciū iprobatur: aut qd signū esse aduersarii dixerūt: id eiusmodi negatur esse: aut si cōplexio: aut una: aut ex utraq pte reprehenditur: aut si enumeratio falsa ostenditur: aut si simplex cōclusio mali aliquid cōtinere demonstratur. Nam omne quod sumitur ad argumentandū siue probabili: siue pro necessario: necesse est sumatut ex his locis ut ante ostendimus. Quod pro credibili sumptū erit id infirmabitur si aut pspicue falsum erit hoc modo. Nemo est qui nō pecuniā q̄ sapientiā malit: aut ex cōtrario quoq credibile aliqd habebit hoc mō. Quis est qui nō officii cupidior sit quam pecuniæ; aut erit omnino incredibile: ut si aliquē cōstet esse auarum & dicat alicuius mediocris officii causa se maximā pecuniam neglexisse: aut si quod in quibusdam rebus aut hominibus accidit: id hoībus dicat usu euenire hoc pacto. Qui pauperes sunt his antiquior officio pecunia est. Qui locus desertus ē in eo cædē factā eē oportet: in loco celebri hō occidi qui potuit: aut si id qd raro fit: fieri oīno negat; ut Curius pro Fuluio. neq nemo potest uno aspectu neq pteriens in amorem incidere; quod autem pro signo sumetur id ex iisdem locis quibus confirmatur infirmabitur. Nam in signo primo uerū esse ostēdi oportet: deinde eius esse rei signū propriū qua de re agitur: ut cruorem cædis.

credibili quod qdẽ ex pſonis fieri diximus exemplũ de loco poſuerit. Credibile.n.argumentũ.i.probabile maxime qdẽ pſonaꝝ eſt. Sed fit ẽt ex attributis negocio.i.ex loco tpe:uel reliqs. Itaqꝫ ſub hoc mõ reprehẽſionis duo exẽpla poſuit:unũ a pſona:aliud a loco. Illud ãt quod tertiũ uideť exẽplo illi qđ ſub extremo mõ poſitũ ẽ cõgruũ:nõ tertiũ eſt exẽplũ ſed ſecũdi concluſio: ut primũ exẽplũ a pſonis ſit. Qui pauperes ſunt his antiquior officio pecunia eſt. Secũdũ exẽplũ a loco ſit. Qui locus deſertus eſt in eo cędẽ factã eſſe oportet. In loco celebri hõ occidi q potuit: Itaqꝫ hoc pceptũ tenere debemus qđ ex attributis pſonæ maxime credibile argumẽtũ cõficiť. Eſt tñ & in factis credibile. Signũ aũt nõ niſi ex factis cõfici. Scire tñ debem⁹ ex attributis pſonæ fieri:& neceſſariũ argumẽtũ:ſi dicas pedib⁹ æger quinquagita milia q̃ potuit ambulare. Poſtremo.credibile argumẽtũ pt rephẽdi ſi id qđ raro fit nũq̃ fieri poſſe dicať. Vt puta nemo eſt q puellã præteriens adamet. Hoc & rurſus generaliter quia dictũ eſt põt reprehẽdi. Nã frequẽter & ſemel uiſa puella poteſt adamari: ut ĩ eunucho adamat cherea ut in Virg. ut uidi ut perii:ut me malus abſtulit error. His itaqꝫ qnqꝫ modis credibile poterit reprehẽdi ſi aut pſpicue falſum eẽ oſtẽdatur:aut cõtrouerſum ex cõtraria parte nihilominus credibile ſit:aut ſi ĩcredibile demõſtreť: aut ſi qđ paucoꝝ eſt omniũ eſſe dicať:aut ſi quod raro fit id nũq̃ fieri poſſe dicať. Quod ãt pro ſigno ſumeť id ex hiſdẽ locis qbus cõfirmať infirmabiť. Dixit quot modis credibile poſſit reprehẽdi. Nunc trãſit ad ſignũ:ſi inqt ab aduerſario aliqd pro ſigno fereť id hiſdẽ locis reprehẽdi põt quibus cõfirmať. Verũ qm̃ definitiõe ſignũ eẽ dixit quicqd in ſenſus cadit maxima ſigna ſunt:& quæ in cõtrouerſiis frequẽtib⁹ neceſſe eſt ĩueniri. Oculorũ & auriũ. Oculoꝝ pallet puluerulentus eſt:cruentus eſt. Auriũ uero hoc dixit:hoc locutus eſt. Itaqꝫ pter hæc ſigna quæ oculis digitoqꝫ mõſtranť. Omne factum:ac dictum ſignũ eſt. Quæ facta & dicta negocio attributa ſunt.i.continentia cũ ipſo negocio. Quæ facta & dicta tripliciter cõſiderãtur: ante negociũ in negocio:poſt negociũ:itaqꝫ cum ex his quæ negocio attributa ſunt argumẽta ſumpſerimus ſignũ eſt ideſt ex his quæ cõtinentia cum ipſo negocio ſunt:& quæ in geſtione negocii cõtinentur:deĩde ſi ex his fecerimus argumẽtum quæ perſonis attributa ſunt credibile erit:& hoc ideo argumentũ dicetur: ut quaſi argumẽtũ a pſonis fiat ſignũ a negociis:& ideo Cicero & in ceciliana argumẽtis agemus ſignis luce omni clarioribus crimina refellemus. Igiť ſi aduerſarius inquit aliquid pro ſigno protulerit hiſdem ex locis reprehendere debemus:quibus cõfirmatur:& quoniam ignoratur quibus ex locis ſignum confirmari debeat idipſum docet. Cõfirmatur autem quattuor modis. Primo inquit ſignũ manifeſtũ ipſum eſſe debet ideſt ut cum dixeris pallet:uere palleat. Deinde poſtq̃ cõſtiterit eſſe ſignũ conſtet rurſus eius rei eſſe ſignũ de qua agiť dicas occidit nam cruentus eſt. Et quoniam diximus factum omne ſignum eſſe:in facto autem:& facta & dicta ſunt cõfirmamus inqt ſignũ ſi aut id factũ dicamus ꝙ nõ oportuerit:aut id factũ qđ oportuerit. Sed quia interdũ p ignorantiã pueniet: ut aut id nõ faciamus qđ oportet:aut id faciamus ꝙ nõ oportet. Tunc aũt grauius delictũ eſt:ſi faciamus quæ nõ faciẽda ſunt. Quia in eo qđ facimus faciendum:uel ſi nõ faciendũ:ineſt ſcientia delinquentis. Si enim quia aut faciendũ eſt:aut non faciendũ icirco poſtremũ illud addit ad confirmationẽ ſigni ut nõ modo aliquid fecerit ſed ꝙ ſcierit faciendũ eſſe aut nõ eſſe faciendũ. Poſtremo inquit ſciſſe eum de quo quæritur eius rei legem & conſuetudinem. Itaqꝫ quattuor modis ſignum cõfirmamus. Primũ ut uerum ſit. Deinde ut eius rei de qua agimus ſignum ſit. Deinde ut doceamus aut id factum eſſe quod nõ oportuerit aut id non factum quod oportuerit. Poſtremo etiam ſciſſe eum utrum fuerit faciendum:uel non faciendũ. Hæc quattuor confirmando ſigno attributa ſunt:quorum ſi aduerſarius quodlibet ad confirmandũ protulerit tu id quinqꝫ modis reprehendis. Dicere enim debebis inquit aut non eſſe ſignũ ideſt ſi dicatur homicidium fecit:nã puluerulentus eſſe utiqꝫ ad homicidiũ puluis ſignum eſſe non poteſt: aut parum magno eſſe ſigno: & enim non modo ſignum proferendũ:eſt ſed & plenum ſignum. Vnde illud in Teren. Iam ſcio magnum ſignum aut a ſe potius q̃ ab aduerſariis ſtare ſi dicatur ſcelus fecit:nã erubuit:cũ tu contra poſſis dicere immo ſcelus nõ potuit facere:qa erubuit:aut oĩno falſo dici:ſi dicatur. Neſcio quis pallere cũ nõ palleat. Aut in aliã quoqꝫ ſuſpitionem duci poſſe demõſtrabiť ſi dicať quia pallet occidit hoĩem cum ſit pallor & ægritudinis:itaqꝫ ſi quid ad confirmandũ ſignũ fuerit prolatũ his qnqꝫ mõis reprehẽdi oportebit qđ qdẽ ſe ĩ ſecũdo lib. de cõiecturali cã ſignãti⁹ tractaturũ eẽ pmittẽt. Cõpabile argumẽtũ ex ſimilitudĩe cõſiſtit qđ ut reprahẽdas: id qđ aduerſarius

Deinde factum eſſe quod nõ oportuerit:aut non factum qđ oportuerit. Poſtremo ſciſſe eũ de quo quæritur eius rei legẽ & cõſuetudinem. Nã hæ res ſunt ſigno attributæ quas diligentius aperiemus cum ſeparatim de ipſa cõiecturali cõſtitutione dicemus. Ergo unũquodqꝫ horum reprehẽſione:aut non ſigno eſſe: aut parum magno eſſe:aut ab ſe potius q̃ ab aduerſariis ſtare:aut omnino falſum dici:aut in aliã quoqꝫ ſuſpitionez duci poſſe demonſtrabitur. Cum aũt pro comparabili aliquid inducetur:quoniã id per ſimilitudinem maxime tractatur in reprehendẽdo conueniet ſimile id negare eſſe quod confertur ei qui cũ cõfertur. Id fieri poterit:ſi demonſtrabitur diuerſuz eſſe genere:natura:ui:magnitudine:tempore:loco:pſona:opinione:ac ſi quo in numero illud quod p ſimilitudinẽ afferetur:& quo in loco hoc genus ei⁹ cuius cã afferetur haberi cõuenit oſtẽdetur. Deinde qđ res

aduersarius simile esse uult: tu contra dissimile debebis afferere. Dissimile autez aliquid aut simile sit: octo
rebus ostenditur: genere: natura: ui: magnitudine: tpe: loco: psona: opinione. Verũ in his aĩaduertere de/
bemus qd aduersarius cõparet: ac simile esse psuadeat. Quod postq̃ pspexerimus illud ipm nos dissimile
debemus oñdere qd aduersarius simile esse cõtẽdit. Alioqn stultũ est: ut cũ aduersarius res iter se eẽ dicat
similes p naturã nos eas: aut magnitudine eẽ dicam⁹ dissimiles: aut genere aut loco uel cæteris. Sed id qd
simile esse dicit in natura nos cõtra in eadẽ natura dissimile debemus oñdere. Quod rursus dicit simile eẽ

cum re differat demonstrabimus ex quo docebimus
aliud de eo qd cõparabit & de eo q cũ cõpabit existi
mari oportere hui⁹ facultatis maxie idigemus: cuz ea
ipsa argumẽtatio q̃ per iductionẽ tractat erit rephen
denda. Sin iudicatũ aliqd ifert: qm̃ id ex his locis ma
xime firmat laude eoꝝ q iudicarũt similitudie ei⁹ rei:
q̃ de agitur ad eã rẽ qua de iudicatũ est: & cõmemorã
do nõ mõ nõ esse rephẽsum iudiciũ: sed ab oibus ap/
probatũ: & demõstrãdo difficilius & maius fuisse id
iudicatũ qd afferat: q̃ id qd istet cõtrariis locis: si res:
aut uera: aut uerisimilis pmittat ifirmari oportebit at
q3 erit obseruãdũ diligẽter ne nihil ad id qd agat pti
neat id qd iudicatũ est: & uidendũ est num ea res pfe
rat in qua sit offensu3 ut de ipso q iudicauerit iudiciũ
fieri uideatur. Oportet ãt aĩaduertere: ne cũ aliter sint
multa iudicata solitarium aliqd: aut rarum iudicatũ
afferatur. Nã is rebus auctoritas maxie põt infirma/

in psona: nos in eadez psona dissimile esse
doceamus. Octo itaq3 modis dissimile ali
qd necesse est cõprobari genere natura ui:
magnitudie: loco psona: opione. Generis
triplicẽ significationẽ scimus eẽ. Est aũt ge
nus sub quo plures ptes cõtinent. Est gen⁹
terũ q̃litas: hic itaq3 gen⁹ duo illa significat
sub quo sunt spẽs: & illud qd q̃litatẽ desi/
gnat. Genus illud sub quo spẽs: sunt ita ad
similitudinẽ ducit ut in hoc exẽplo. Si iis q
iprudẽtes læsere ignosci oportet his qs ne/
cessario profuere gratiam haberi nõ oportet.
In his. n. ambob⁹ unũ genus: uolũtas ab
sens: cui⁹ spẽs sũt. Imprudẽtia & necessitas
itaq3 hæc specie diuersa genere ad similitu
dinẽ referunt: idest qa in utroq3 absens uo
luntas. Illud aũt genus qd q̃litatẽ signifi/
cat cõfert cũ utile: utili: honestu3: honesto:
conferimus. Vtputa tã hoc utile q̃ illud tã
honestũ q̃ illud. Tertiũ illud genus qd aut
sanguinem oñdit: aut patriã ad locũ referri
oportebit: natura aũt cõfert: ita ut in hoc
exẽplo in quo populi natura cũ maris cõ/
parat: ut mare inqt qd sua natura trãquil/
lum sit uentorũ ui agitari atq3 turbari sic. r. p. sua spõte placatã hoĩum seditiosoꝝ uocibus & uolẽtissimis
tẽpestatibus cocitari. Vim sæpe esse diximus singuloꝝ uerboꝝ simplicẽ significationẽ. Hoc est illud ne/
scio quid: qd itelligimus cũ dictũ fuerit sacrilegiũ: iam magnitudo erit ipsius uis exaggeratio: utputa sa/
crilegium atrox. In loco illã quæ iam abũdæ tractata est q̃litatẽ loci ispiciamus. Tempus iridẽ suis in spe
ctu sp ptibus cõferamus: ut si opportunitas est opportunitatẽ: si spaciũ: spaciũ cõferamus. Persona autez
oino manifesta est. Opinio uero est iudiciũ populi. Hæc ita cõferet si dicamus sic de illa re iudicatũ est: sic
de hac iudicatũ aut iudicatũ est: aut aliter de illa re iudicatũ: aliter de hac iudicatũ: aut iudicatũ est: si p no
bis cõfirmet: si cõtra mutet opinio ac si quo in numero illud qd p similitudinẽ affert: hoc nõ quasi alius
aliqs modus cõferẽdi est: ne forte qs credat: sed opinionis expositio. Quæ qdẽ unã ptẽ tenet solã. i. illã cu3
aduersariis cõiuncta dissoluimus. In iudicatũ aliqd ifert: qm̃ id ex his locis maxie firmat: & ad hoc nihilo
minus cõfirmãdũ ipse nobis idicat cõfirmationẽ. Nã quatuor modis dicit cõfirmãdũ nobis eẽ iudicatũ:
qbus utiq3 sublatis ifirmari posse declarat: hoc est laude eoꝝ: qui iudicare similitudine eius rei: qua de agit
ad eam rẽ qua de iudicatũ est: & nõ mõ nõ esse repræhẽsu3 iudiciũ: sed ab oĩbus cõprobatũ: & si difficilius:
& maius esse doceamus illud iudicatũ: qd afferat q̃ id qd istet: cũ. n. afferimus iudicatũ ut id nostræ causæ
prosit necesse est primo a laude eoꝝ q iudicare id qd iudicatũ pferimus ordiamur. Per iudicãtiũ. n. aucto/
ritatẽ iudicati auctoritas cõfirmat: deinde ut id qd iudicatũ pferimus simile est ei quo de agat esse mõstre
mus: tum. n. uos iudicatũ adiuuabit: si huic simile demõstret. Verũ hæc similitudo octo illis similiter pti/
bus faciẽda est: hæc genere natura ui magnitudine loco: psona: tpe: opinione: & oĩno hoc iam tenere de/
bemus quãcũq3 similitudinẽ his nobis ptibus esse faciẽdum. Deinde tertio modo iudicatũ cõfirmamus
si ostẽdamus ipsum iudicatum nõ esse repræhẽsum: & nõ modo nõ repræhẽsum: sed etiam ab oĩbus ap/
probatum ut hi iudices de hoc negocio similia sperare cogantur. Extremũ illud si difficilius: & maius iu/
dicatum q̃ id quo de agit esse doceamus. Nunq̃. n. iudex in minore negocio facere dubitabit id qd iã iudi
catũ in maiore pspexerit. His itaq3 locis iudicatũ cõfirmat: hisdẽ cõuersis infirmat. i. ut iudices uituperes:
ut negocioꝝ dissimilitudinẽ doceas: ut repræhẽsum iudiciũ illud demõstres: & ut illud iudiciũ minus ac
facile hoc uero difficile ac maius ostẽdas: deinde doceas quæ uitia in aduersario pscrutari atq3 iuenire de/
beamus. i. ne forte illud iudicatũ: qd affert huic negocio nihil prosit: & ne illud pferat iudiciũ in quo iu/
dices cõtraxisse cõstet offensam. Tertio illud cõsiderandũ: ne pro nobis similia sint multa iudicia ab ad/
uersario unũ aliquod dissimile pferet. Statimq3 frãget: qd quasi pbabile pro pbabili profertur. Nam id
quod uere probabile est nullo mõ id difficillime poterit infirmari: hoc est quod ait. Cõtrariis locis si res
natura: aut uerisimilis peramitti ifirmari oportebit: quæ uero sicuti necessaria ducẽtur. Transita proba/
bili ad necessarium argumentũ: q necessariũ argumẽtum: si necessariũ rebus ipsis fuerit: nulla rõne pote/

&

tur reprǽhendi:sin autem non rem:sed modum ac formam necessariæ argumentationis habuerit repræ
hendetur:nouimus itaq; tribus modis fieri necessariam argumētationem:per complexionē:p enumera/
tionem:per simplicem cōclusionē.Complexio est in qua utrū cōcesseris id cōtra te futura est. Hæc ita ut
diximus si oīno necessaria est nō poterit reprǽhēdi.Sin autē solā formā necessariæ argumētationis tene/
bit duobus modis reprǽhēdet̃:aut per cōuersionē:aut p alterius partis infirmatione quos modos facile
possumus agnoscere:si ipsa necessariæ argumētationis forma ponat̃.Si ueret̃ qd accuses:q probus est.Si
nō ueret̃ qd accuses parui auditū æstimat̃:
hoc p cōuersionē sic reprǽhēdimus:ut can
cellato ueluti respectu primā ppōnē ad se/
cundæ ppōnis dimittamus euētuȝ:deinde
secūdā ppōnē ad primæ ppositionis subri
gamus euentuȝ. Ita tñ ut euētibus negatio
adiuncta copulet̃:hoc mō:si ueret̃:accuses:
quia id nō parui auditu æstimat. Deinde si
nō ueret̃ accuses:qa nō probus est. Ita con/
uersionū euētū accusandū esse asseruit:quē
aduersarius dixerat:nō accusandū. Accusa/
tio aūt hic nō publica est:sed priuata obiur
gatio unius uero ptis hmōi reprǽhēsio est.
Cū ex ppositis duobus unūquodq; frāgit̃.
Altero.n.īfirmato uacillat alterū. Si ueret̃:
accusa:facile.n. V erecundus ab errore fle
ctet̃.Enumeratio uitiosa ītelligit̃:si aut præ
teritū qddam dicemus:qd melius cōcedere
aut īfirmare aliqd annumeratū. Enumera/
tio pars necessariæ argumētationis ē. Hæc
cuiusmodi sit supra diximus. Veruȝ cū ab
aduersario pponet̃:duobus modis poterit
reprǽhēdi.Si aut aliqd prætermissuȝ esse in
enumeratione doceamus quo p nobis sit:
aut si oīa qdē enumerata sūt: sed in his aut
cōtrariū ponimus & falsuȝ esse mōstremus
aut cōfiremur aliqd ita esse & ondemus esse
p nobis. Primus itaq; modus ubi aliqd p̃/
teritū de mereamus q platū nostræ causæ
pficit:ut est illud de equo:quē post aduersa
rii enumerationē ex hostib⁹ captū esse me/
morauit.i.ex preda q̄ ppria cuiq; nō q̄ cōfu/
sis oīb⁹ fuerit cōiter distributa. Alter ē mo/
dus reprǽhēsionis in enumeratiōe:in quo
duo respicimus. Verū aliqd cōtrariū poni
possit:an aliqd cōfiteamur ex his:q̄ aduersa
rius enumerauit:ppterea q honestum est.
Cōtrariū ponimus:si cū aduersarius equū
neget hæreditate uenisse nos hæreditate ue
nisse doceams. Cōfiremur aūt aliqd qd ho
nestū sit:ut si aduersarius dicat:aut insidias
facere uoluisti:aut amico morē gessisti aut
cupiditate elatus es nos dicam⁹ amico mo
rem gessisse:qd utiq; in cōfessione turpe nō
est:maxīe si ea qbus cū hoc positū est cōside
remus. Ita in reprǽhēsione enumerationis
aut p̃termissum aliqd ostēdemus. Quod tñ
illatū pro nobis sit:aut ex oīb⁹ q̄ posita sūt:
nūc aliqd p ꝯtrariū refutamus:nūc qa pro
nobis est cōfitemur. Simplex autē cōclusio
reprǽhēdit̃:si id qd sequit̃:nō uideat̃ neces/
sario:cum eo qd antecessit. Hæc quoq; si ex
utroq; quo cōstat.i.si ex pposito & adiūcto
erit necessaria rep̄hēdi oīno nō poterit. Est
aūt hmōi:si dies est lucet:si natus est moriet̃. Vtiq; hoc ita necessariū est:ut frāgi tūc a sit simplex cōclusio.

ri:atq; ea argumēta qdem q̄ quasi pbabilia sumētur
ad hunc modū tentari oportebit:q̄ uero sicuti necessa
ria dicent̃:ea si forte imitabuntur mō necessariā argu
mentationeȝ:neq; erunt eiusmodi sic rep̄hendentur.
Primum cōplexio qua utruȝ cōcesserit tolli debet. Si
uera est nunq̄ rep̄hendetur:sin falsa duobus modis:
aut cōuersione:aut alterius ptis īfirmatione. Conuer
sione hoc mō. Nā si ueret̃ qd euȝ accusas q est pbus:
si iuerecundū animi possidet igenium qd eū accusas:
qui id pui auditu existimet hic siue uereri dixeris:siue
nō cōcedendū hoc putat:ut neges esse accusandū qd
cōuersione sic reprǽhēdet̃: imo uero accusandus est:
naȝ si ueret̃ accuses:non.n.pui auditu existimabit in
uerecundū animi īgeniuȝ possidet:tñ accuses:non.n.
probus est. Alterius āt ptis īfirmatione hoc modo re
prǽhendit̃ uerū si ueretur accusatione tua correptus
ab errato recedet. Enumeratio uitiosa ītelligit̃:si aut
p̃terituȝ qddā dicemus qd uelimus cōcedere aut īfir/
mum aliqd enumeratū qd aut cōtradici possit:aut cā
nō sit q̄re nō honestū possumus cōcedere p̃teritur qd
dam in eiusmodi enumerationib⁹:quoniā habes istū
equum aut emeris:oportet aut hæreditate possideas:
aut munere accepis:aut domi tibi natus sit:aut si ho
ruȝ nihil est:surripueris necesse ē. Sed nō emisti:neq;
hæreditate uenit:neq; domi tibi natus est:neq; dono
accepisti: necesse est ergo surripueris hoc cōmode re/
prǽhenditur:si dici possit ex hostib⁹ equus ē captus:
cuius prædæ sectione uenerit. Quo illato infirmatur
enumeratio:qm̄ id sit īductū qd p̃teritū est ī enumera
tione. Altero āt mō rep̄hēditur:si aut cōtra aliqd dice/
tur:hoc est exēpli cā:ut in eodē uersemur poterit ostē
di hæreditate uenisse:aut si extremū illud nō erit tur/
pe cōcedere:ut si q cū dixerit aduersarii:aut insidias fa
cere uoluisti:aut amico moreȝ gessisti:aut cupiditate
elatus ex amico se morē gessisse fateatur. Simplex aūt
cōclusio reprǽhēditur:si id qd sequitur nō uideatur
necessario cū eo qd ante sit cohærere. nā hoc qdem si
spiritū ducit uiuit. Si dies est lucet:eiusmodi est ut cū
priore necessario:posterius cohærere uideatur:hoc āt
si mater est diligit filiū:si aliquādo peccauit nunq̄ cor
rigetur. sic cōueniet reprǽhēdi ut demōstretur nō ne/

poterit reprahendi:si ostenderis adiunctu3 non cohærere propositio:ut puta si mater est diligit. Si semel peccauit nunq̃ corrigetur utiq; hoc cum adiunctum consideras:necessario cohærere non posse:necessarium esse non poterit. Eritq; potius probabile:ita necessarium per se cõstat probabile multis asserit argumentis. Hoc autem similem peccauit nunq̃ corrigetur:multis asserẽdum est argumẽtis:qđ uero multis asserit argumẽtis necessariũ nõ est:recte igitur hmõi reprahensa cõclusio est si formã necessariã:rem uero ꝓbabilẽ cõtinere mõstretur:uerũ hæc cũcta ꝑcepta de dyalectica traxit quæ magna & difficilis est:de qua

cessario cu3 priore posterius cohærere. Hoc genus & cætera necessaria,& oĩno oĩs argumentatio & eius reprahẽsio maiorẽ quãdã uim cõtinet:& latius patet q̃ hic exponitur. Sed eius artifici cognitio hmõi est ut nõ ad alicuius artis ꝑtẽ aliquã adiũgi possit, sed ipsa separatim longi tꝑis & magnæ atq; arduæ cognitionis ĩdigeat. Quare illa nobis alio tꝑe, atq; ad aliud ĩstitutu3 si facultas erit explicabũtur. Nũc his ꝑceptionib⁹ rhetoꝝ ad usu3 oratoriũ nos cõtẽtos eẽ oportebit:cũ igiť ex his q̃ sumũtur aliqd nõ cõcediť:sic ĩfirmabiť. Cũ ãt his cõcessis cõplexio ex his nõ cõficiť. Hæc erũt cõsiderãda. Nu3 aliud cõficiať:aliud dicatur hoc mõ. Si cũ aliqs dicat se ꝓfectũ eẽ ad exercitũ cõtra eũ qs uelit hac argumẽtatiõe uti. Si uenisses ad exercitũ a tribunis militarib⁹ uisus esses:nõ es ãt uisus ab his.nõ es igiť ꝓfectus ad exercitũ. Hic cũ cõcesseris ꝓpõnẽ: & assumptionẽ cõplexio ĩfirmãda est. Aliud.n.quã colligitur illatũ est. Ac nũc qdẽ quo facili⁹ res cognoscereturꝑspicuo & grãdi uitio ꝑdictũ posuimus exẽplu3:sed sæpe positũ obscuritas uitiũ ꝑ uero ꝓbatur: cũ aut parũ memineris qđ cõcesseris:aut ambiguum aliquod pro certo cõcesseris. Ambiguum si concesseris ex ea ꝑte quã ipse ĩtellexeris:eam ꝑte3 si aduersarius ad aliã ꝑtẽ ꝑ complexionẽ uelit accõmodare:demonstrare oportebit:non ex eo qđ tu concesseris:sed ex eo qđ ille sumpserit:confici cõplexionẽ ad hũc modum. Si ĩdigetis pecuniæ:pecuniã nõ hẽtis:& si pecuniã non hẽtis paupes estis. Indigetis ãt pecunia:mercaturæ.n.nisi ita eẽt operã non daretis:paupes igitur estis hoc sic reꝑhẽditur cũ dicebas:si ĩdigetis pecuniæ pecuniã non habetis:hoc ĩtelligebã:si ꝓpter inopia3 in egestate estis:pecuniã non hẽtis:& iccirco cõcedeba3:cũ ãt hoc sumebas:ĩdigetis ãt pecuniæ illud accipiebã. Vultis ãt pecuniæ plus hr̃e ex q̃bus concessionibus non conficitur hoc. Paupes igiť estis:conficeretur ãt si tibi primo quoq; hoc concessissem:q pecuniã maiorẽ uellet hr̃e eũ pecuniã non hr̃e:sæpe aute3 oblitũ putãt qđ concesseris:& iccirco id qđ non conficitur q̃si conficiatur in conclusione ĩferť hoc mõ. Si ad illũ hæreditas ueniebat:uerisimile ẽ ab illo hæreditate esse necatũ:deĩde hoc approbãt plurimis uerbis: post assumũt ad illũ aũt hæreditas ueniebat:deĩde in-

si facultas fuerit postea tractaturum se esse promittit. Cũ igitur ex his quæ sumũtur aliquid cõceditur sic ĩfirmabitur. Omnem argumentatione3 q̃tuor modis dixit posse reprahendi si aut sumpta reprahẽdamus: aut cõclusionẽ:aut si genus ipsm argumentationis uitiosum esse monstremus aut si cõtra firmũ argumẽtũ aliud nostru3 æque firmũ atq; firmius opponamus. Itaq; iam sumptoꝝ dicta reꝑhensio est. Sin aũt inq̃t reprahendi sumpta nõ poterunt tunc erit reprahẽdenda cõclusio conclusione. Itaq; hoc aĩaduertẽdũ est principaliter: ne cũ in ꝓpõne sit aliud:aut esse possit aliud cõcludatur. Hoc itaq; uitiu3 erit dicẽtis. Vitium porro:aut aptũ:aut obscurũ:atq; aptu3 in cõclusione uitiũ erit:si res cũ alia in ꝓpositione teneatur: alia oĩno res in cõclusione ponatur utputa si agatur:an nescio qui ad exercitũ sit profectus & cõtra eũ qs sic uelit argumẽtari. Si uenisses ad exercitũ a tribunis militatibus uisus esses:nõ es autẽ uisus ab his nõ es igitur ad exercitum profectus hic utiq; apertum uitiũ est. Nam propositio tenet:si uenisses ad exercitũ. Conclusio nõ es igitur ad exercitum ꝓfectus cũ iusta ꝓpositionẽ debuit concludi non igitur ad exercitum uenisti. Hoc ita quæ apertum uitium:in obscuro autem duo nobis attẽdenda sunt: ne aut ambiguitate ꝓpõnis: aut obliuiõe fallamur. Ambiguitas in ꝓpositiõe talis est. Si ĩdigetis pecuniæ:pecuniã nõ habetis. Nam oĩno qui pecuniam non habet:ĩdiget pecuniæ: & ille qui habet:sed maiorẽ habere desiderat:indiget pecuniæ: indigere.n.uoluntatis est:hæc itaq; ꝓpositio ambigua est. Si ĩdigetis pecuniæ:pecuniam nõ habetis:huius propositiõis quãcunq; aduersatio ꝓpositã cõclusionem alterius rei interpratatione poteris reprahenderetur si cõclusione mẽdicos posuerit. Tu dicas eos qui pecuniæ indigeãt:nõ te mendicos intellexisse:sed eos qui cum haberent maiorem tamen pecuniam uellent:deinde si ille huiusmodi homines in conclusione posuerit. Tu contra in propositione dicas te intellexisse mendicos:ita aduersarii conclusionem propositionis uisa ambiguitate subuertes deinde aliud obscurum uitiũ est: cum obliuiscimur quid in propositione sit positum:& aliud in conclusione conficitur utputa si ad illum hæreditas ueniebat:uerisimile est ad illum necatu3:hic uerisimilitudo posita est. Deinde hanc propositionem

pluribus uerbis approbant. Cut memoria
propositionis ex animis auferat: post assu/
munt ad illum autem hæreditas ueniebat
postremo inferunt cõclusionem. Ille igitur
occidit. Vtiq̃ hac conclusione obliuio no
stra tentatur: supra.n.positum est: uerisimi/
le est ab illo necatum. Hic post approbatio
nem longissimam propositionis non con
cluditur. Verisimili est igitur ab illo neca/
tum: q̃ probabile est. Sed ille igitur occidit
q̃ necessarium est: quodq̃ a probabili pro/
positione dissentit. Itaq̃ diligenter debe/
mus attendere ut conclusionem aduersa/
rii: aut ambiguitate propositionis conuer/
tamus: aut quia meminimus quid in pro/
positione sit positum eandem conclusionẽ
falsam esse doceamus. Ipsum autem genus
argumẽtationis uitiosuʒ his de causis ostẽ/
detur: tertius repræhensionis modus est:
cum ipsum genus argumentationis uitio
sum esse monstratur. Verum hoc tenere de
bemus: quod sumpta sola nuda & generali
ter patientia modis suis repræhenduntur:
genus autem argumentationis in causa &
in specie positum considerare debemus qd'
quidẽ sumptis suis & forma dictionis quã/
rum in se est: integrum est. Sed cum in cau/
sa positum quid operetur attẽdimus: tunc
in eo uitia possumus inuenire. Itaq̃ ipsum
genus argumentationis duobus modis ui
tiosum est: cum aut in ipso uitium erit aut
cuiʒ id quod instituit non accõmodabitur.
In ipso uitium esse quatuordecim modis
possumus inuenire: deinde non accõmoda
ri ad id quod ĩstituit duodecim modis pos/
sumus depræhendere: quæ omnia Cicero,
partim quia aperta sunt solis propositioni
bus: partim quia obscuriora sunt etiã exem
plis proposuit & explicauit: nos eadem per
sequi immo repetere longum ac superfluũ
est: quartus modus erat repræhẽsionis per
quem contra firmam aduersarii argumen
tationeʒ æque firmæ aut firmior ponitur:
quare repræhensio pertenuis est & defectis
omnibus extrema necessitate ponenda nã
& sumpta uera esse concedimus & conclu/
sionem recte habitam fatemur & ipsum ge
nus argumentationis uitiosum nõ esse cõ/
cedimus: sed contra firmaʒ aduersarii argu
mentationem nos quoniam nihil possu/
mus repræhendere aliam argumentationẽ
æque firmam: aut firmioreʒ proponimus.
Verum hoc in deliberatiuo genere causæ
usu prouenit: cum aut utile aliquid aduer/
sario cõcedimus: sed nos aut utilius aut ho
nestius aliquid demonstramus aut hone/
stum aliquid aduersatio concedimus nos
honestius aliquod aut necessariũ esse mon/
stramus. Veruʒ nunc transit ad cõclusionẽ
idest sextam eandemq̃ extremam partem
totius oratiõis. Quo loco Hermagoras di/

fertur. Ille igit' occidit. Id q̃ ex his q̃ sumpserant nõ
cõficit'. Quare obseruare diligẽter oportet: & qd su/
mat': & qd ex his cõficiat'. Ipsum aũt genus argumẽ
tatiõis uitiosuʒ his de causis oñdet': si aut ĩ ipso uitiũ
erit: aut si nõ ad id qd' ĩstituet': accõmodabit': atq̃ʒ in
ipso uitiũ erit: si oĩno totũ falsũ erit: si si cõe: uulgare: si
leue: si remotũ: si mala definitio: si cõtrouersuʒ: si pspi
cuũ: si nõ cõcessum: si turpe: si offensum: si cõtrariũ: si
incõstãs: si aduersum. Falsuʒ ẽ: in quo pspicue mẽda
ciũ est hoc mõ. Nõ põt ea sapiẽs q pecuniã negligit.
Socrates autẽ pecuniã neglexit: nõ igitur sapiẽs fuit.
Cõe est qd' multo magis ab aduersariis quã a nobis
facit hoc mõ. Iccirco iudices qa uerã cãm habebã bre
ui peroraui. Vulgare est qd' in aliã quoq̃ʒ rẽ nõ pba
bilem: si nõ cõcessuʒ sit trãsferri possit hoc mõ. Si ue
ram cãm nõ hrẽt: si uobis iudices nõ cõmisisset: leue
est: qd' aut post tẽpus dicitur hoc mõ: si in mentẽ ue
nisset non cõmisisset aut pspicue rẽ turpẽ leui tegere
uult defensione. Cũ te expetebant oẽs florentissimo
regno reliq nũc desertũ ab oĩbus sũmo piculo solus:
ut restituã paro. Remotũ ẽ qd ultra quã satis est peti
tur hmõi est. Quod si nõ. P. Scipio Corneliã filiã ty
berio graccho collocasset: atq̃ʒ ex ea duos filios grac/
chos pcreasset: tantæ seditiones natæ nõ essent. Qua
re hoc ĩcõmodũ Scipioni ascribendũ uidetur. Hmõi
est illa quoq̃ʒ conquæstio. Vtinã ne in nemore pelio
securib' cæsæ cecidissent ad terrã trabes. Longius.n.
repetita est: quã res postulabat. Mala definitio est: cũ
aut cõia describit hoc mõ. Seditiosus est is q malus:
aut inutilis ciuis est. Nã hoc non magis seditiosi quaʒ
calũniatoris: q̃ ambitiosi: q̃ alicuius ĩprobi hoĩs uim
describit: aut falsum qddaʒ dicit hoc pacto. Sapiẽtia
est pecuniæ q̃rendæ ĩtelligentia: aut aliqd non graue
nec magnuʒ continẽs. Sic stultitia est imensæ gloriæ
cupiditas. Est hæc qdẽ stultitia: sed ex pte q̃dam non
ex oĩ gñe diffinita. Controuersuʒ est in quo ad dubiũ
demonstrandũ dubia cã affertur hoc mõ. Eho tu dii
qbus est ptãs motus superũ atq̃ʒ ĩferũ pacẽ ĩter se con
ciliant conferũt concordiã. Perspicuũ est: de quo non
est controuersia: ut siqs cũ Orestẽ accuset planũ faciat
ab eo matrẽ esse occisaʒ. Non concessum est cũ id qd'
agitur ĩ controuersia est: ut siqs cũ ulyxem accuset: in
hoc maxĩe cõmorat': ĩdignũ esse ab hoĩe ignauissimo
uirũ fortissimũ Aiaceʒ esse necatũ: turpe est qd' aut eo
loco in quo dicetur: aut hoĩe: q dicat: aut eo tpe quo
dicitur: aut his q audiũt. Aut ea re qua de agitur ĩdi
gnuʒ ppter ĩhonestatẽ uidetur. Offensuʒ est qd' eoꝝ
qui audiũt uoluntatẽ lædit: ut siqs apud eqtes roma
nos cupidos iudicãdi Scipionis legẽ agrariaʒ laudet.

Contrarium est quod contra ea dicitur: quæ hi qui audiunt fecerūt: ut siquis apud Alexandrum macedonē dicens contra aliquē uerbis expugnatorem diceret nihil esse crudelius quaȝ urbes diruere: cum ipse Alexander thebas diruisset. Incōstans est qd' ab eodem de eadeȝ re diuersæ dicit: ut si qs cō dixerit q uirtutem habeat eum nullius rei ad bene uiuendū idigere: neget āt postea sine bona ualitudīe posse ui uere: aut se amico adesse p p beniuolentiā spare tñ aliqd cōmodi ad se puenturum: aduersum est qd' ipsi causæ aliqua ex pte officit: ut si qs hostiū uim & copias & fœlicitatē augeat cū ad pugnādū milites adhortet. Si nō ad id qd' istituit accōmodabit aliq̄ ps argumētationis hoꝝ aliquo i uitio repietur. Si plura pollicit⁹ pauciora demōstrabit: aut si cū totū debebit oñdere de pte aliq̄ loq̄tur hoc mō. Mulierū genus auarū est. Nā eriphila auro uiri uitā uendidit. Aut si nō id qd' accusabitur defendet: ut siqs cū ambit⁹ accusabit manu se fortē esse defendet: ut Amphiō apud euripidē. Itē apud pacuuiū q uitupata musica sapiaȝ laudat. Aut si res ex uitio hoīs uitupabitur: ut siqs doctrinaȝ ex alicui⁹ docti uitiis reph̄ēdat: aut si q cū aliquē uolet laudare de fœlicitate ei⁹ nō de uirtute dicat. Aut si rē cū re ita cōparabit: ut alterā se nō putet laudare nisi alterā uitupārit. Aut si alterā ita laudet ut alterius nō faciat mentionē: ut siqs cū aliq deliberēt belluȝ gerat an nō: pacē laudēt oīno nō illud belluȝ iutile eē demōstret. Aut si cuȝ de certa re q̄rer de cōi istituetur orō. Aut si rō alicui⁹ rei reddetur falsa hoc modo. Pecuniā hr̄e bonum est: ppterea qd' ea maxīe uitaȝ beatā efficiat. Aut si ifirma ut Plau. Amicuȝ castigare ob meritā noxam imane est facin⁹. Veꝝ i ætate utile & cōducibile. Nā ego amicuȝ hodie meū non castigabo p cōmercia noxa. Aut eadē hoc mō. Maximū maluȝ est auaritia. Multos. n. magnis icōmodis affecit pecuniæ cupiditas: aut paruȝ idonea hoc mō. Maximuȝ bonū ē amicitia: plurime. n. delectiones sunt amicitia. Quart⁹ modus erat reph̄ēsionis p quē cōtra firmā argumētationē æque firma aut firmior ponit. Hoc genus i deliberationib⁹ maxīe uersabit: cū aliqd qd' cōtradicatur æquū esse cōcedimus. Sed id qd' nos defendim⁹ necessariū esse demonstramus. Aut cū id q d illi defendāt utile eē fateamur. Quod nos dicamus honestū esse demōstrem⁹: ac de reph̄ēsione qdeȝ hæc existimauim⁹ eē dicenda. Deinceps nunc de conclusione dicemus.

¶ De conclusione.

Ermagoras āt digressionē: deīde postremā cōclusionē ponit.

h In hac aūt digressione ille putat oportere quādā iferri orōneȝ a cā atq; a iudicatione ipsa remotā: q̄ aut sui laudē: aut aduersarii uitupationē cōtineat: aut in aliā cām deducat: ex q̄ cōficiat aliqd cōfirmationis: aut reph̄ēsionis nō argumētādo: sed augēdo p quādā amplificationē. Hāc si qs pteȝ putant esse orōnis sequat licebit. Nā & augēdi & laudādi & uitupandi & p̄cepta a nobis pti data sūt: ptim suo loco dabunt. Nobis āt hoc placuit hāc ptē i numero reponi: qa de cā digredi nisi p locū cōem displicet. Quo de gn̄e posteri⁹ est dicendum: laudes aūt & uitupationes nō sepatim placet tractari: sed i ipsis argumētationib⁹ esse iplicitas. Nūc de cōclusione dicemus. Cōclusio est exitus & determinatio totius orōnis: hæc habet ptes tres: enumerationē: idignationeȝ: cōquæstioneȝ. Enumeratio est p q̄ res dispersæ

gressioneȝ supponit: idest orationem in qua præter controuersiam causæ aut laus nostra aut aduersarii uituperatio contineatur: aut que ad aliā rem transitum faciat: non per argumentationē: sed per amplificationem. Hanc Tullius non partem orationis uult esse: sed in oībus orationis partibus seruari ac subiici posse declarat ut certis locis post rem aliquam probatam: aut amplificationem aliquaȝ subiicias: aut laudē: aut uituperationem. Itaq; non digressionem sexto loco: sed cōclusionem Tullius ponit. Cōclusio est exitus & determiatio totius orationis. Cōclusio est inq̄t finis ac terminus orationis: sed totius orationis nos epilogos accipiam⁹. Huius conclusionis partes sunt tres enumeratio: indignatio: conquæstio. Verum hoc distāt quod indignatio & cōquæstio tantum animos mouent diuerso tamen exitu: nūc uero iracūdia cōtra aduersarios cōmouent: nūc misericordia circa nos. Enumeratio uero: & aīos mouet & fidem facit: nam cū repetit quæ dicta sunt fidem cum uero oīa coaceruat & colligit anīos mouet. Hæc enumeratio nō semp uniformiter ea quæ dicta sunt: colligere debebit. Ne cū odiosum: tum etiam quod maxime contrarium est fieri uideatur ex arte. Itaq; supra dictoruȝ repetitio uitanda est. Variatur aūt modis quatuor si aut eas res quas aū dixisti breuiter pstringas & colligas: quod quidem factum facile est aut si in memoriam audiētium reuoces quas partes in partitione pposueris & quibus ratiōibus unāquāq; pteȝ cōfirmaris: aut si iterroges iudices qd amplius uelint cognoscere cū hoc

& hoc docuerimus cum hoc & hoc planum fecerimus: atq; hæc nunc ꝑ nostrarum argumẽtationũ repetitionẽ uel confirmationẽ nũc ẽt aduersariorũ argumẽtationũ reprahẽsionem. Deinde hæc ipsa enumerationũ genera nõ semper a nostra ꝑsona facienda sunt: sed nũc a nostra supposita: nunc a re. A nostra persona quẽadmodũ accipiat orõnẽ in promptu est. Suppositæ aũt ꝑsonæ accõmodatur oratio: si dicas: nã si legis: scriptor assistat: & quærat a nobis: qd dubitetis qd possetis dicere cum uobis hoc & hoc sit dmõstratũ. Rei ẽt sic accõmodat̃ orõ si aut lex: aut loc⁹ aut urbs aut monumentũ aliquid accipiat orationẽ ꝑ enumerationẽ sic. Quod si leges loqui possent: nonne hæc apud nos quærerentur. Quidnã amplius desideratis iudices cũ uobis hoc & hoc planũ factum sit. Verũ etiã in his enumerationibus: q̃ aut suppositæ ꝑsonæ aut rei dantur. Ita ut in nr̃a persona illa oĩa enumerationũ genera uariãda sunt ut nũc singulatĩ singula nr̃a argumenta ꝑcurantur: nũc partitionis ꝑmisso suis rationib⁹ exequẽda sit: nũc interrogatio: an iudices: faciẽda nunc & nostrarũ & aduersariorũ argumentationũ colãda collatio.

Cõmune autẽ hoc erit in enumeratione p̃ceptũ ut ex unaquaq; argumẽtatione quoniã tota non põt recenseri unũquodq; quod ualidum est deligatur ut memoria renouet̃: nõ omnis repetatur oratio. Indignatio est oratio per quã conficitur: ut aliquem hominem magnũ odium aut in rem grauis offensio concitetur. Indignatio & conquæstio tãtummodo motus excitant ad iracundiam:

& diffusæ dictæ unũ in locu₃ coguntur: & reminiscendi causa unum sub aspectũ subiiciunt̃: hoc si sp̲ eodẽ mõ tractabit̃: ꝑspicue ab oĩbus artificio quodã tractari itelligit̃. Sin uarie & facietate₃: hãc & suspitionem uitare poterit. Quare tum oportebit ita facere ut plæriq; faciũt ꝓp facilitatẽ sigillatĩ unãquãq; re₃ attingere: & ita oẽs trãsire breuiter argumentatiões: tum aũt id qđ difficili⁹ est dicere: q̃s ꝑtes exposueris in ꝑtitione de q̲bus te pollicitus sis dicturũ & reducere in memoria₃ q̲bus rõnibus unãquãq; ꝑte₃ cõfirmaris: tũ ab his q̲ audiũt q̃rere qd sit qđ sibi uelle debeant demonstrari hoc mõ. Illud docuimus. Hoc planũ fecim⁹ ita simul & ĩ memoria₃ redibit auditor & putabit nihil esse: ꝑterea qđ debeat desiderare atq; in his generib⁹ aut añ dictũ est: tum tuas argumẽtationes trãsire sepatim: tum id qđ artificiosius est cũ tuas argumẽtatiões cõtrariã cõiungere: & cũ tuas dixeris argumẽtationes: tu₃ cõtra eas qđ afferat̃ quẽadmodũ dilueris oñdere. Ita ꝑ breuẽ cõparationẽ auditoris memoria & de cõfirmatione & de reꝑhẽsione reintegrabit̃. Atq; hoc illis actionis quoq; modis uariare oportebit. Nã ex tua ꝑsona tu₃ enumerare possis ut qd & quo q̲cq; loco dixeris admoneas: tum uero ꝑsonã aut rem aliquã iducere: & enumerationem ei totã attribuere. Personã hoc mõ. Na₃ si legis scriptor existat & q̃rat sic id a uobis qd dubitem⁹? qd poscatis dicendũ uobis cũ hoc & hoc sit uobis demõstratũ Atq₃ hoc item ut in nr̃a ꝑsona licebit alias sigillatim transire oẽs argumentationes alias ad partitiones singula gñа referre: alias ab auditores qd desiderent q̃rere: alias hæc facere ꝑ cõparationem suaꝝ & cõtrariaꝝ argumentationu₃. Res aũt induceretur si alicui rei hmõi legi: loco urbi: munimẽto attribuetur orõ ꝑ enumerationẽ hoc pacto. Quod si leges loqui possent: nõne apud uos q̃rerentur? Quidnam amplius iudices desideratis cũ uobis hoc & hoc planũ factũ sit. In hoc quoq₃ gñe oĩbus eisdẽ nobis uti licebit. Cõe ãt p̃ceptũ hoc dat̃ ad enumerationẽ: ut ex unaquaq₃ argumentatione qm̃ tota iterum dici nõ põt: id eligatur qđ erit grauissimum & unũ quodq₃ q̃ breuissime transeatur ut memoria non orõ renouata uideatur. Indignatio est orõ ꝑ quã cõficitur ut ĩ aliquẽ hoĩem magnum odium: aut in rem grauis offensio concitur. In hoc genere illud primu₃ itelligi uolumus posse oĩbus ex locis: his quos in cõfirmandi p̃ceptione possimus tractare idignationẽ. Nam ex his rebus q̃ ꝑsonis: aut negociis attributæ sunt: quæuis amplificationes nasci possunt: sed tñ ea quæ separatĩ de idignatione præcipi possunt consideremus. Primus locus sumitur ab auctoritate cum memoramus q̃tæ curæ res ea fuerit diis ĩmortalib⁹ aut eis quoꝝ auctoritas grauissima debeat esse q̲ locus sumitur ex sortibus: oraculis uatibus ostentis: ꝓdigiis: responsis: similibus rebus. Item ex maioribus nostris: regibus ciuitatib⁹: gentibus: hoĩbus sapientissimis: senatu: populo: legũ scriptoribus. Secundus locus est per quẽ illa res ad quos pertineat cu₃ amplificationibus ꝑ ĩdignationẽ oñdit̃ aut ad oẽs: aut ad maiorem partem: quod atrocissimu₃ est: aut ad superiores: quales sunt hi quoꝝ ex auctoritate indignatio sumitur quod indignissimu₃ est: aut ad partes aĩo: fortuna: corpore quod iniquissimu₃ est: aut ad inferiores: quod superbissimũ est. Tertius locus est: per que₃ quæri

mus quidnam sit euenturu͂: si idem cæteri faciant: & simul ostendimus: si concessu͂ sit multos æmulos eiusdē audaciæ futuros ex quo qd mali sit euenturū demonstrabimus. Quartus locus est p quē demonstramus multos alacres expectare qd statuāt ut ex eo quod uni concessum sit sibi quoq; tali de re qd liceat itelligere possint. Quintus locus est p quē ostendimus cæteras res pperā constitutas intellecta ueritate cōmutatas corrigi posse. Hanc esse rē quæ si semel sit iudicata neq; alio iudicio cōmutari: neq; ulla pōt añ corrigi posse. Sextus locus est p que͂ consulto: & de idustria factū ostenditur: & illud adiungitur uoluntario maleficio ueniā dari non oportere: imprudētiæ concedi non nunq̄ conuenire. Septimus locus est p quem iudignamur q̄d tetrum crudele: nefariū tyrānicum factum esse dicimus per uim manu͂ opulentiā quæ res ab legibus ab æquali iure remotissima sit. Octauus locus est p quem demonstramus non uulgare: neq; factitatum esse neq; ab audacissimis quidem hoībus id male factum de quo agitur: atq; id a feris hoībus qd a barbaris gentib' & immanib' bestiis esse remotū. Hæc erunt q̄ in parentes liberos: cōiuges: consanguineos: supplices crudeliter facta dicūtur: & deiceps si qua proferātur in maiores natu: i hospites: in uicinos: i amicos i eos quib' cu͂ uitā egeris in eos apud quos educatus sis: in eos a qb' eruditus: in miseros in mortuos: in misericordia dignos: in hoīes claros nobiles: & honore usos: in eos q neq; lædere aliū: uel defendere se potuerūt: in pueros: senes: mulieres: qb' ex oīb' acriter excitata indignatio: summū in eū qui uiolarit ho͂ꝝ aliqd odium cōmouere potent. Nonus locus est p quem cū aliis quæ constāt esse peccata: hoc de quo quæstio est compatur: & ita per contentionem q̄to atrocius & indignius sit id de quo agitur ostēditur. Decimus locus est p quē omnia q̄ in negocio gerendo acta sunt: quæq; post negociū consecuta sunt cum uniuscuiusq; indignatione & criminatione colligimus: & res uerbis quā maxime ante oculos ei' apud quē dicit̄ p onimus: ut id q̄d indignum est pinde illi uideatur indignum: ac si ipse interfuerit: ac præsens uiderit. Vndecimus locus est p quem ostendimus ab eo factū a quo minime oportuerit: & a quo si alius faceret prohiberi conuenires. Duodecimus locus est p quē indignamur q̄d nobis hoc primum acciderit nec alicui unq̄ usu euenerit. Tertiusdecimus locus est si cū iniuria contumelia iuncta demonstratur p que͂ locum in supbiā & arrogantiā odium incitatur. Quartusdecimus locus est p quem petimus ab his qui audiūt ut ad suas res nostras iniurias referant si ad pueros ptinebit de liberis suis cogitent: si ad mulieres de uxorib': si ad senes de parentib' aut patrib'. Quintusdecimus est locus p quē dicimus inimicis quoq; & hostib' ea quæ nobis acciderint: indigna uideri solere & idignatio qdē his fere de locis grauissime sumetur. Conquæstionis aūt huiusmodi de rebus partes petere oportebit. Cōquæstio est oratio audito͂ꝝ misericordiam captans. In hac primū animum auditoris mitē & misericordem conficere oportet: quo facilius cōquæstione cōmoueri possit. Id ex his locis cōmunibus efficere oportebit: per quos uis fortunæ in omnes & hominum infirmitas ostenditur: qua oratione habita grauiter & senten-

uel odium: indignatio ad iram ad misericordiā con quæstio. Quæ utraq; hisdem locis sumi poterit: q bus argumētatio cuncta consistit: idest ex attributis personæ: & attributis negocio: ex his enim & fides comparatur & cumulus. Verū indignatio propria ueluti accusatoris est ut iram in reum suscitet. Conquæstio autem ueluti propria defensoris est: ut in reum suscitet miserationem. Sed cum idignatio uel cōquæstio apud p sonas agentium proprietate præualeāt. Vtrum q; tamen ab utroq; faciendum. Nā & accusator irā in reum miserationem uero per se suscitare debet: & rursus defensor miseratio nem pro se: iram uero in accusatorē suscitare debe ret. Hoc ita faciendū quē admodū etiā ab utroq; & proprie argumētationes cōfirmant & aduersarioꝝ rephendunt. Verū cum indignationi & conquæstioni iam dederit genera le atq; cōmune præceptū quod ex attributis personæ uel negocio sumi possunt. Dat tamen singulis proprios locos: indignationi quindecim: Cōquæstioni sexdecim: nec nos locoꝝ ipsorum ordo moueat quod in quosdā numeros ordinant: nulla est enim etiam ipso ordine rerum auxesis ē: nullus gradus ad maius aut ad minus. Sed iccirco locis ipsis numerus datus est q̄ melius & retentur sæpe præcepta: nullamque recipiunt cōfusionem si ad memoriā numerus collocetur: quāquam idignationis primum locum recte sumpserit q; ex rebus omnibus a numinib' traxit exordiū. Sed ut diximus in hoc locorū numero rerū ordinē nullo q̄ramus: sed ex more manifestioris præcepti factū esse memi-

nerimus: iam ipsi loci diligenter inspicientibus manifesti sunt idest res quæ præcipiūtur facile perspici possunt. Illud tamē p̄ceptū tenere debemus siue in indignatiōe siue in conquæstione nos locis omnibus uti non oportere: sed his quos causa suggerat: neq; his omnibus sed quo ad iudicantium animi moueantur: quod si etiam uno aliquo loco factum uiderimus orationem continuo finire debemus. Ita eni ud lachrymæ dum incipiunt ac recētes sunt plurimum ualent. Conquæstio est oratio auditorum: misericordiam captans. Diximus cōquæstionis opus hoc esse ut animos iudicantium ad misericordiā moueat. Huic aut dat p̄prios locos sexdecim in q̄bus ut diximus non erit nobis rerum ordo quærēdus. Sed quicunq; locus ad misericordiam efficiendam pro negocii qualitate sumendus. Hoc scire debemus esse multos cōmunes locos & indignationi & conquæstioni & recte. Neq; enim iudex potest nobis præbere misericordiam: nisi iram aduersariorum consequant aut nasci poterit aduersario: nisi in hoc ipso nobis animum præbeat misericordem.

tiose maxime demittitur aius hoium & ad misericordiam comparatur: cum in alieno malo suam infirmitatē considerabit. Deinde primus locus est misericordiæ per que; prius q̄bus in bonis fuerint & nunc per quē q̄bus in malis sint ostēditur. Secūdus qui in tpa distribuitur p̄ que; q̄bus in malis fuerint: & sint: & futuri sint demonstratur. Tertius p̄ quem unūquodq; deploratur incōmodū ut in morte filii pueritiæ: delectatio: amor: spes solatium: educatio & si qua simili in genere quolibet de incōmodo per conquæstionem dici potuerunt. Quartus est per quem res turpes & humiles & illiberales proferuntur & indignæ ætate: genere: fortuna pristino honore beneficiis quas passi perpessiue sint. Quintus est per quem omnia ante oculos sigillatim incōmoda ponentur ut uideatur his qui audiet uidere: & re quoq; ipsa quasi adsit non uerbi solum ad misericordiam ducatur. Sextus per quē præter spem in miseriis demonstratur esse: ut cum aliquid expectaret: non modo id non adeptum esse: sed in miserias summas incidisse. Septimus per quem ad ipsos qui audiunt similem casum conuertimus & petimus ut de suis liberis: aut parentib⁹ aut aliquo qui illis charus debeat esse nos cum uideāt recordentur. Octauus per quē aliquid dicitur esse factū quod non oportuerit aut non factū quod oportuerit: hoc modo. Nō affui: non uidi: non postremā eius uocē audiui: non extremū ei⁹ spiritū excæpi. Itē in manibus inimicorum mortuus est: hostili in terra turpiter iacuit: insepultus a feris diu uexatus: cōmuni quoq; honore in morte caruit. Nonus per quē oratio ad mutas & exptes res animi refertur ut si æquū domū uestē; sermonē; alicuius accōmodes: q̄bus animus eorum qui audiunt & aliquē; dixerunt uehementer cōmouetur. Decimus per quē inopia: infirmitas: solitudo demonstratur. Vndecimus per quē liberorum aut parentum: aut sui corporis sepeliendi: aut alicuius rei eiusmodi cōmendatio fit. Duodecimus per quem disiunctio deploratur ab aliquo: cum diducaris ab eo qui cum libentissime uixeris: ut a parente: ut a filio: ut a fratre: ut a familiari. Tertiusdecimus per quem cum indignatione conquærimur: quod ab his a quibus non conueniant male tractemur: propinquis amicis quibus benefecerimus: quos auditores fore putaremus: aut a quibus indignum est: ut seruis libertis: clientibus: supplicibus. Quartusdecimus qui p̄ obsecrationem sumitur in quo orantur modo illi qui audiunt humili & supplici oratione ut misereantur. Quintusdecimus per quē non nostras: sed eorum qui nobis chari debēt esse fortunas cōquæri nos demonstramus. Sextusdecimus est per quem animum nostrum in alios misericordem esse ostendimus: & tamen amplum & excelsum & incōmodorum patientem esse & futurum siquid acciderit demonstramus: nam sæpe uirtus & magnificentia in qua grauitas & auctoritas est plus proficit ad misericordiam commouendam q̄ humilitas & obsecratio. Commotis autem animis diutius in conquæstione morari non oportebit. Quemadmodū.n. dixit rhetor apolonius lachrymas nihil citi⁹ arescit. Sed quoniam satis uidemur de omnibus partibus orationis dixisse: & huius uoluminis magnitudo longius p̄cessit: q̄ sequitur deiceps in secundo libro dicemus.

Explicit liber primus.

¶ Incipit liber secundus.

Rotoniatæ quondã cũ florerent oib⁹ copiis: & in Italia cu3 primis beati numerarent: tẽplũ Iunonis qđ religiosissime colebant egregiis picturis locupletare uoluerunt. Itaq; Eracleotẽ Zeusim qui tu3 longe cæteris excellere pictorib⁹ existimabat: magno ꝑcio adhibuerunt conductũ. Is & cæteras cõplures tabulas pinxit: quorũ nõnulla pars usq; nostrã ad memoriã pp fani religionẽ remãsit: & excellẽtẽ muliebris formæ pulchritudinẽ muta in sese imago contineret Helenæ se pingere uelle simulacru3 dixit. Quod Crotaniatæ qui eũ in corpe muliebri pingẽdo plurimũ aliis ꝓstare sæpe accepissent: libẽter audiuerũt. Putauerũt.n. si quo i gñe plurimu3 posset in eo magnope elaborasset egregiu3 sibi opus in fano illo relictum: neq; tñ eos illa opinio fefellit. Nã zeusis ilico quæsiuit ab his quasnã uirgines formosas haberent. illi aũt statim hoiem deduxerũt in palestrã: atq; ei pueros õnderunt multos magna ꝑditos dignitate: etenim quodã tpe crotoniatæ multũ oib⁹ corpis uirib⁹ & dignitatibus ante steterunt: atq; honestissimas ex gymnico certamine uictorias domũ cũ laude maxia rettulerũt: cum puerorũ igiẽ formas & corpa magno hic ope miraref: horum inquiũt illi sorores sunt apud nos uirgines. Quare q̃ sint illæ dignitate potes ex his suspicari: præbere igiẽ mihi inqt q̃so ex istis uirginib⁹ formosissimas: dũ pingo id qđ pollicitus su3 uobis ut mutũ in simulacrũ ex aiali exẽplo ueritas trãsferaẽ: tunc crotoniatæ publico de consilio uirgines locũ in unũ cõduxerũt: & pictori quas uellet eligẽdi ptãtẽ dederũt: illæ aũt qnq; uirgies delegit: quarũ noia multi poetæ memoriæ tradiderũt: q đ eius essent iudicio ꝓbatæ q pulchritudinis hẽre uerissimũ iudiciũ debuisset. Neq;.n. putauit oia quæ qreret ad uenustatẽ uno i corpe se repire posse. Iõ q đ nihil simplici in gñe oi ex pte ꝑfectũ natura expoliuit. Itaq3 tanq̃ cæteris nõ sit hitura qđ largiaẽ: si uni cũcta cõcesserit: aliud alii cõmodi aliquo adiuncto incõmodo numeraẽ. Quod qm̃ nobis uoluntatis accidit ut artẽ dicẽdi ꝑscriberemus: nõ unũ aliquod ꝓposuimus exẽplũ cuius oẽs ptes quocũq; essent in genere: siue in iudiciali: siue in demõstratiuo deliberatiuo exprimẽdæ nobis necessarie uideretur. S3 oib⁹ unũi locũ coactis scriptorib⁹ q dq; cõmodissime ꝑcipe uidebaẽ excerpsimus: & uariis igeniis excellẽtissima q̃q; libauim⁹: ex his noie & memoria digni sũt: nec nihil optie: nec oia ꝑclarissime q̃q nobis dicere uidebaẽ. Quapp stulticia uisa ẽ: aut ab inuẽtis alicuius recedere: si quo uitio ei⁹ offenderemur: aut ad uitia quoq; ei⁹ accedere cui⁹ aliquo bene ꝑcepto ducerẽtur qđ si i cæteris quoq; studiis a multis eligere hoies cõmodissimũ q dq; quã sese uni alicui certo mallent adiscere minus in arrogantiã offenderent: & nõ tantope in uitiis per

Rotoniatæ quondam cu3 florerent oibus copiis & in Italia cum primis beati numerarentur templum Iunonis: quod religiosissime colebant egregiis picturis locupletare uoluerunt: omnis præfatio quasi similitudo est ante id qđ dicturi sumus. Ita in ea semper similitudo captanda est quãq̃ sæpe ad hoc deducitur ut similitudo tollatur: unde siue futura similitudo est: siue nõ in eo ad quod præfatio præparatur animaduertẽdum semper est utrum etiam tota similitudo præfatiõis pareatur an in partibus an in parte: frequenter enim cuncta cõueniunt: frequẽter diuersis in præfatione positis cũ ea re ad quã præfatio ducitur quedã in præfatio similitudo cõfertur hic ad q ducitur præfatio: illud est ex multis artium scriptoribus electa multa & ad unam quam scripsit artem quo pulchrior reddere tur præcepta ex multis multum collecta: huic igiẽ rei præfatio filla est zeusin pictorem nobilem Helenæ simulacrum pinxisse: sed cum cõductis & in unum uocatis: quinq; uirginibus quicqd esset pulcherrimũ delegisset: hoc ut perspici licet in summa cõuenit quia hic & ille multa de multis.

Verum præfert Tullius opus suu3 quod magis multa ipse siquidẽ præterit tẽpotis scriptores & præsentis i iudicio habuit: & nõ unius ciuitatis nec unius linguæ. Quippe cũ & græcos: & latinos: At uero Zeusis ex una ciuitate & ipsius temporis eligẽdi habuit facultatem. Crotoniatæ quondam cum florerent: si partibus cõductis tota cõueniunt pulchra semper & præcipua præfatio esse dicetur. Crotoniatæ romani sunt cũ florerẽt omnibus copiis romanis conuenit. Itẽ cõuenit & in Italia cũ in primis beati numeratẽtur. Iunonis uero tẽplum q locupletare egregiis picturis uoluerunt: sic & eloquẽtiæ uel facundie templum. Zeusis & Tullius cum multã dicendi genera sint: ut inter picturas multas helena ita inter cæteras dictiones eminet semper oratoria & ut Zeusis in pingendis fœmineis uultibus sũmus ita in orationibus Tullis pinxit Zeus muta quæ usq; ad nostram memoria manent secula posteriota tenent quicquid pinxit oratio tulliana Zeusis Helenæ se simulacrum pingere uelle dixit: non enim in helenam: sed simulacrũ fuerat traditurus: ita Tullius scribendo artes: non orationes: non ipsam elo

quētiā sed simulacrū eloquētiæ fuerat traditurus. Hoc ꝯuenit & illa sniā: quod ex aīali exēplo mutū in simulacrū ueritas trāsferebatur. Mutū.n. simulacrum eloquentiæ ars eius. Ipsa autem eloquentia quasi animal: ita per partes poterit rei ad quam cōfertur præfatio conuenire: relicto eo quod postea præponitur: quod cum Tullius ex omnibꝰ multa quæsierit & omni tēpore Zeusis ex una ciuitate & uno tempore comparauit. Ac si par in nobis finito præfatiōis uno genere: similitudinis. f. nunc prælationē: quæ etiam ipsa in præfatione facienda est: incipit dicere exemplorum eligendi potestas: ideo hoc opus esse posse melius principe illo: atq; inuētore tisia corax & tisia artes primi oratorias apud græcos scripsisse dicuntur sicut & ipse cuius instituta sequebantur fecerat: glia Xenochrates philosophi motus Aristo. philosophiam exercuit: Gloria Isocratis motus rhetoricæ præcepta conscripsit. Artis sibi curam assumebat. Voluit.n. Aristote. propter Isocratem: cuȝ philosophus esset etiam præcepta dicendi tradere. Alterum cōmuni hominum infirmitati: alterum singulari non intelligere omnium potest esse: & est uitium commune.

Singulare uitium est: ut cum non intelligat in eo quasi itelligat perseueraret: nūc ad species applicata argumentatione diuꝯ ctarum se pollicetur: ita tamē ut nō de exseuerarint: aliquāto leuis ex inscitia laborarent. Ac si par in nobis huius artis: atq; in illo picturæ scientia fuisset fortasse: hoc magis in suo genere opus nostrū quā ille in sua pictura nobilis eniteret. Ex maiore.n. copia nobis quā illi fuit exēploꝝ eligēdi potestas. Ille una ex urbe & ex eo numero uirginum quæ tum erāt eligere potuit. Nobis oīum quæcunq; fuerunt ab ultimo principio huius ꝑceptionis usq; ad hoc tēpus expositis copiis quodcūq; placeret eligēdi potestas fuit: ac ueteres qdem scriptores huius artis usq; a principe illo: atq; inuentore tisia repetitos unum in locū cōduxit Aristoteles & noīatī; cuiusq; ꝑcepta magna cōquisita cura pspicue cōscripsit. atq; enodate & diligēter exposuit: ac tm̄ inuētoribus ipsi suauitate & breuitate dicēdi pstitit ut nemo illoꝝ ꝑcepta ex ipsorum libris cognoscat: sed oēs qui q̄d illi præcipiāt uelint itelligere ad hūc q̄si ad quēdā multo cōmodiorē explicatorē reuertant: atq; hic qdē & ipse sese ipsum nobis & eos q ante se fuerāt in medio posuit: ut & cæteros & seipsum p se cognosceremus. Ab hoc aūt qui profecti sunt quāq̄ in maximis philosophiæ ptibus ope primū cōsumpserūt: sicut & ipsæ: cuius instituta sequebant fecerat: tū p mlta nobis ꝑcepta dicēdi reliquerūt: atq; alii quoq; alio ex fonte ꝑceptores dicēdi emanauerūt: q itē p multū ad dicendū si qd ars ꝓfecit opitulati sunt. Nā fuit tpe eodē quo Aristoteles magnus & nobilis rhetor Isocrates cuius ipsius quam constat esse artem non inuenimus. Discipulorum autem atq; eorum qui protinus ab hac sunt discipli na profecti: multa de arte præcepta repimus: ex his duabus diuersis sicuti familiis quarū altera cum uersaretur in philosophia nōnullam rhetoricæ quoq; artis sibi curam assumebat. Altera uero omnis dicendi erat studio & præceptione occupata: unum quoddam est conflatū genus a posterioribꝰ: qui ab utrisq; ea quæ cōmode dici uidebantur: in suas artes contulerunt: quos ipsos simul: atq; superiores nos nobis omnes: quoad facultas tulit: proposuimus: & ex nostro quoq; non nihil in commune contulimus. Quod si ea quæ in his libris exponuntur: tantopere eligenda fuerunt: quanto studio electa sunt: profecto neq; nos: neq; alios īdustriæ nostræ pœnitebit. Sin autem temere aliquid alicuius præterisse aut non satis eleganter secuti uidebimur: docti ab aliquo facile & libēter sententiā cōmutabimus. Non.n. parū cognoscere: sed i paꝝ cognito stulte & diu pseuerasse turpe est ꝓpterea quod alterū cōmuni hoīum infirmati: alterum singulari uniuscuiusq; uitio attributū

est. Quare nos quidem sine affirmatiõe simul quærẽtes dubitanter unũquodq; dicemus nedum hoc par uulum sequimur: ut satis hoc cõmodo perscripsisse uideamur: illud amittamus q̃d maximũ ẽ: ut ne cui rei temere: atq; arrogãter assenserimus. Verũ hoc quidem nos: & in hoc tẽpore: & in omni uita studiose: quoad facultas feret cõsequemur. Nũc autem ne longius oratio progressa uideaẽ: de reliquis quæ præcipienda uidentur esse dicemus.

De locis cuiusq; generis cãrum.

IGitur primus liber exposito genere hu⁹ artis: & officio: & fine & materia: & ptib⁹ genera cõtrouersiarũ & inuẽtiones & iudicatiões continebat. Deinde ptes orationis & in eas oẽs oĩa præcepta. Quare cũ in eo cæteris de reb⁹ distinctius dictum sit, disperse aũt de confirmatione: & reprehensione: nunc certos confirmãdi: & reprehẽdendi in singula cãtuz genera locos tradendos arbitramur. Et qa quo pacto tractari conueniret argumẽtationis: in libro primo non indiligẽter expositũ est; hic tãtũ ipsa inuenta unãquãq; rẽ exponetur simpliciter sine ulla exornatione: ut ex hoc inuẽta ipsa: ex supiore aũt expolitio inuẽtoꝝ petatur. Quare hæc quæ nunc præcipientur ad confirmationis & reprehẽsionis ptes referre oportebit. Oĩs & demõstratiua: & deliberatiua & iudicialis causa: necesse est in aliquo eoꝝ quæ ante exposita sunt constitutiõis genere uno pluribusue uetetur. Hoc q̃q̃ ita est: tñ cum cõiter q̃dã de oibus præcipi possint: separatim quoq; aliæ sunt cuiusq; generis diuersæ præceptiones. Aliud. n. laus aut uituperatio. Aliud sententiæ dictio: aliud accusatio aut recusatio conficere debet. In iudiciis quid æquum sit quærit. In demonstrationib⁹ q̃d honestũ sit. In deliberationibus ut nos arbitramur q̃d honestũ sit & quid utile. Nã cæteri utilitatis modo finem in suadendo: & in dissuadendo exponi oportere arbitrati sunt. Quoꝝ igitur generũ fines: & exitus diuersi sunt eorum pcepta eadez esse non possunt. Neq; nunc hæc dicimus non easdẽ incidere constitutiones. Verum tñ oratio quædã ex ipso fine & genere causæ nascitur quæ pertineat ad alicuius uitæ demõstrationẽ: aut ad sñiæ dictionem. Quare nunc in exponendis controuersiis in iudiciali genere causarum & præceptoruz uersabimur. Ex quo pleraq; in cætera quoq; causarum genera simili implicita cõtrouersia nulla cũ difficultate transferentur: post autez separatim de reliqs dicemus. Nunc ad coniecturalẽ constitutionẽ pficiscemur: cuius exẽplum sit hoc expositum. In itinere quidam proficiscentẽ ad mercatũ quẽdã: & secum aliquãtum

politione argumentationis quæ in primo plenissime tractata est sed de argumẽtis loquatur in uno quoq; genere causarum. i. in coniectura sine qualitate translatiõe: & cæteris hic incidẽtibus & ponit quidem hoc esse cõtentus ut specialiter de constitutionibus diceret in quocunq; genere causaruz quæ essent confirmandi præcepta: quæ reprehendendi. Verum quoniam ipsa quoq; genera causarum propter suos fines diuersos diuersa præcepta desiderant cum iudicialis habeat æquitatẽ demonstratio honestatem: deliberatio honestatem: & utilitatem confirmandi: & reprehendendi præcepta quæ sunt in constitutiones singulos disuisit in iudiciali genere causarum in postrema libri parte de deliberatiõe & demonstratione propter fines proprios aliquot tractaturus exposito genere. Quod eloquentia magna & ampla pars ẽ ciuilis cuiusdã q̃stionis. Officium eius artis est dicere apposite ad persuadendum. Finis persuadere dictione. Materia q; Non aũt oĩa ut uoluit Gorgias Leontinus aut etiam ut uoluit Hermagoras partibus inuentio dispositio: elocutio: memoria: pronũciatio. Genera cõtrouersiarum. i. genera causaꝝ iudiciale deliberatiuũ demonstratiuũ: inuentiones nã de quinq; partibus ofonis solam inuẽtionẽ tractat deĩde ptes ofonis exordiũ narrationẽ reprehẽsionẽ: cõclusionẽ quo pacto tractari cõueniret argumẽtationes syllogismũ: & inductionem hic tãtum ipsa inuenta: idest argumẽta ipsa non expolitionẽ aut sentẽtiæ dictionẽ. Constitutiones omnes in iudiciali genere causaꝝ tractabuntur. Nunc ab coniecturali cõstitutione proficiscamur cuius exemplum sit hoc expositum. Secundus liber cõfirmationem & reprehẽsionem ipsis constitutionibus applicauit cũ primus liber generaliter oẽm materiam oĩbus dederit. Ac primo de coniectura proponit exemplum nõ ipsum exemplum tractaturus: quoniam in exemplo non omnia inesse possunt quæ cadunt in coniecturã. Omnia. n. exempla quæ in cõiectura ueniunt uel uenire possunt præcipienda fuerant. In argumẽtis ergo de cõiectura erit præceptio: quia exinde in thema quodlibet coniecturale quod necessarium fuerit facile poterit deuocari: hoc aũt fieri a Tullio intelligamus etiã in omnibus constitutionibus ut exemplum cuiuslibet constitutionis det non tamen ipsum tractet exemplum proposito: itaq; exemplo coniecturali secundum præcepta primi libri docet quæ sit intẽtio: quæ depulsio ex quibus duobus quæ sit constitutio: deinde admonet q; in coniectura non cõcedit eademq; quæ quæstio est ipsa idicatio. Occiderit: ne ĩ cõiectura. n. factũ nõ cõcedit: unde nõ põt ex deductione rationis & refutatione nasci

post quæstionē primā alia quæstio quæ dicitur iudicatio. Subiungit post admonitionem dare se pcepta huic cōstitutioni & argumētorū locos omnes cōiecture cōuenientes ex quibus in quālibet coniecturā qui necessarii fuerūt deuocabūtur. Sunt igitur cōiecture loci hi principales. A causa a persona: a facto. A causa est quamobrem fiat aliquid: & quæ parit uolūtatem: de causa enim loquitur hominis nō rei qua causa uolumus probare φ uoluit facere is cui intēditur factum: psona autem oīs ille est qui fecisse dicit: hoc est illa ex omni uita per attributa psonis sumpta approbatio ad id quod intenditur factum. At uero a facto probatiōes habebūt facta illa oīa quæ probāt factū illud unde iudicium est: nam factum tria significat: est factum & illud quod intēditur ipsum illud quod dicitur occidisti. Est factum tertium hoc φ tribuit argumētum ad factum illud unde iudicium est: ut trāsisti clamasti quibus probatur occidisti: hoc ergo ultimum est quod dixit a facto qd ipm pspicietur in tribus illis ante negociū: in negocio post negocium simul cum sentētiis per quæ se explicāt facta loco tempore: modo: occasione facultate. Ergo hæc tria quæ cōiecturæ suggerūt argumēta: causa in psona: factū. Causa ipsa diuidit in duo in pulsionē & ratiocinationē. impulsio motū habet repētinum nō uoluntariū: ut amor: uiolentia & oīno oīa huiusmodi: quæ ueniā merētur: si cōfiteat ad ipsum qd fecisse arguit: nā si negat argumēta sunt a cā ut sic. Feci qa uiolētus fuisti: fecisti quia amore fecisti: fecisti: qa iracūdus es quibus cāis pbat facere potuisse qd negat. Rōcinatio aūt cā est ēt ipsa uolūtatis: hæc rōne faciēdi fuisse ostēdit uolūtatē: aut nō faciēdi quæ sumit ex rōcinatiōe uel boni uel mali: siue iā p̄teriti boni: siue futuri piter mali uel p̄teriti uel futuri qd nos diximus malū uel bonū.i. ut gloriæ: cā ut amicitiarū ut inimicitiaȝ ulciscēdarum & metus & pecuniæ: his igit cōmodis: uel icōmodis hos gradus dat primos cōmodi retinēdi utiqȝ φ hēt & augēdi deīde adipiscēdi id utiqȝ est qd hēbat: cōtra i cōmodi reiiciēdi piter deuitādi utiqȝ φ futurū erat. Ita tria hæc tribus supioribus rñdēt cōmodis: incōmoda illic retinēdi: hic reiiciēdi illic augēdi: hic minuēdi: illic adipiscēdi: hic deuitādi: qb⁹ ēt illa accidēt: ut aliqd cōmodi sumamus uel ut maius cōmodū ɔsequamur: uel ut maius cōmodū uitemus aut rursum ut icōmodū aliquod p̄tereamus: uel ut maius icōmodū adipiscamur: uel ut maius icōmodū deuitemus: nam & suscipi cōmodū paruum pōt: ut maius aliquod cōmodum cōsequamur: uel icōmodo maius utetur: & rursum cōmodū cōtemni post: ut Leno cōtentus fuit sine lucro meretricē dare: ne ab æschino uerberaret & uel ut in uerrinis accipi pōt malo nō habere q̄ rogare. Rursus contēpto cōmodo suscipi maius cōmodū pōt: ut terētianū illud in suasione: pecuniā in loco negligere maximum interdum est lucrum: quæstio uero eadem coniecturalis est quæ: & iudicatio quia nō deest: non enī factum in confessione est: iō eadem erit iudicatio quæ quæstio & in horū locoȝ quæ cōiecturalia sunt & in cæterorum.i. cæterarum cōstitutionū conuenire.i. locos. Oīs

nūmorum ferentem est comitatus: cū hoc ut fere fit in uia sermonem cōtulit: ex quo factū est ut illud iter familiarius facere uellent. Quare cum in quandā tabernā diuertissent: simul cænare & in eodē loco somnum capere uoluerūt. Cœnati discubuerunt ibidē. caupo aūt nam ita dicit post inuētū: cum in alio maleficio deprehensus eēt: cum illud alteȝ uidelicet qui nūmos haberet animaduertisset noctu postq̄ illos arctius iā (ut fit) ex lassitudine dormire sensit: accessit & alterius eorum qui sine nummis erat gladiū ppe appositum e uagina eduxit: & illū alteȝ occidit: nummos abstulit gladium cruentū in uaginā recondidit: ipse sese in lectum suū recepit. Ille autē cuius gladio occiso erat facta multo ante lucem surrexit: comitem suū iclamauit semel & sæpius. Illū somno īpeditū nō respondere existimauit: ipse gladiū & cætera quæ secū attulerat sustulit: solus pfectus est. Caupo nō multo post clamat hominē esse occisum: & cum quibusdā diuersoribus illū qui ante exierat cōsequitur. In itinere hominem cōprehēdit: gladiū eius in uagia educit repit cruentū: hō in urbē ab illis deducit: ac reus fit. In hac intentio est cris occidisti: depulsio: nō occidi. Ex qbus cōstitutio est: idest quæstio est eadē in coniecturali quæ iudicatio: occiderit ne: nūc exponemus locos quoȝ pars aliqua in omnem cōiecturalem incidit cōtrouersiā. Hæc aūt & in hoȝ locorū expositionē: & in cæteroȝ oportebit attendere: nō oēs in oēm cām conuenire. Nā ut omne nomen: ex aliquib⁹ nō ex omnibus litteris scribitur: sic omnē in causam nō oīs argumētorum copia: sed eorū necessario pars aliqua couueniet. Omnis igitur ex causa: ex psona: ex facto ipso cōiectura capiēda ē. Causa distribuit in ipulsionē & in rōcinationē. Impulsio est quæ sine cogitatione per quandā affectionem animi facere aliquid hortatur: ut amor iracūdia: ægritudo: uiolētia: & omnino oīa in quibus animus ita uidetur affectus fuisse: ut rē perspicere cum consilio & cura non potuerit: id quod fecit impetū quodam animi potius q̄ cogitatiōe fecerit. Ratiocinatio autem est diligens & cōsiderata faciēdi aliquid: aut nō faciendi excogitatio. Ea dicitur interfuisse; tū cū aliquid faciēdi certa de cā uita-

igitur

igitur ex causa ex persona:ex facto ipsa coniectura capienda est. Omnis hic locus a causa siue impulsionis siue ratiocinationis coniecturæ maximum est fundamẽtum nõ ꝙ cum causa sit continuo:& facinus comprobetur:sed quoniam facinus nullũ est ꝙ nõ ante causa præcesserit. Supponit deinde locos qbus accusator utitur cum asserit impulsione aliquid esse factum. Ex quibus primus amplificatio eius rei quæ impulsionem pariat:deinde approbatio:quod ex ea fiat per exempla ut amore se interfecit. Tertio loco comparationem facinus & declarata impulsione:euentum eius causæ fuisse concludimus. His tribus locis accusator utitur in ipulsione. In ratiocinatione uero hi sunt quos nunc dicam demonstratione: quid petierit quid fugerit.

se:aut secutus esse animus uidetur:ut si amicitiæ causa qd factũ dicitur:si inimici ulciscēdi:si metus:si gloriæ:si pecuniæ:si deniq; ut oĩa generatim amplectamur alicuius retinēdi:augendi:adipiscēdi ue cõmodi aut cõtra reiiciēdi:diminuēdi:deuitãdi ue ĩcõmodi cã. Nam in hoꝝ genus alterutrũ:illa quoq; incident: in quibus aut incõmodũ aliquod maioris uitãdi incõmodi cã suscipitur:aut cõmodũ aliquod maioris adipiscēdi cõmodi prætermittitur. Hic locus sicut aliqd' fundamentum est huius constitutionis. Nam nihil factũ esse cui quam probatur nisi aliquid quare factũ sit ostenditur Ergo accusator cũ aliquid in pulsione factũ esse dicet: illum impetum & quandã cõmotionem animi affectionemq; uerbis & sententiis amplificare debebit:& ostēdere quãta uis amoris sit:quãta animi perturbatio ex iracũdia fiat:aut ex aliqua causa earum qua impulsum aliquẽ id fecisse dicet. Hoc &

Argumenti quanta res sit:ꝗ appetierit aut fuerit. Præter hæc duo:unum etiã illud accusator cõsiderare debebit ne forte ista: quæ secutus sit aut fugerit in opinione tantum habuerit reus neq; consecutus sit cõmoditatem:neq; illum malũ fugerit. Sed dicendum est ei ita fuisse uisum:quia arguitur & sit sua opinione deceptus. Opinio autem dupliciter decipit modo dum rem aliter putat quæ est eadem res:modo dum aliter euenit quã putauit. Res fallit si mala credit cum bona sit:uel contra:uel neutrũ: uel utrũq;. Ergo cum hoc intelligi possit ꝙ opinio fallit hoĩes:tum in re:tum in euẽtu cum in re reus uti acceperit forte defensione non sibi antiquiorem fuisse pecuniam uita:aut fratris aut amici. Accusator debet uerum argumentum concedere: est.n. credibile sed cõfirmare debebit: hoc ei qui arguitur nõ ita uisum fuisse. Et hoc approbare ex attributis personæ nõ illum habuisse opinionem:sed illam potius habuisse quod talis est.s.personæ est. Sic argumentabitur accusator de eo cuius opinio falsa est in re. Cum autem euentus fallit quod accidit exempli modo:cũ aliquis misso telo alterum iniecerit:ut in scholæ controuersiis. Ut uero in causis forensibus cum quis cum dicatur necasse cuius hæres non sit:sed tamen speraret hæredem:accusatoris est locus est: cogitatione in spectari debere non euentum. Et hæc de ratiocinatione. In causa autem omni:siue impulsione:siue in ratiocinatione laborandum est fuisse illis potestatem:aut facultatem aut uoluntatem. Potestas est qua posse ostenditur facultas est qua adiutores & cætera demõstrãtur. Voluntas est qua uelle uel uoluisse aliquid declaratur. Ita aliud erit uoluntas:aliud causa siue impulsio sit siue ratiocinatio. Illa enim efficiunt uolũtatem. Non autem quod efficitur hoc esse debet quod est illud quod efficit. Nã sæpe & causæ sunt:& deest uoluntas quæ probari potest:uel fuisse uel nõ fuisse:tametsi causa præcessit. Hoc ex personæ potius attributis confirmabitur quibus:talis doceatur:ut potuerit causis cõmoueri. Hæc igitur accusator dicet:& cũ uolet alios defendere:quibus fuisse causa faciendi declarabitur. Deinde adiunget etiã alios locos:quos defensori Tullius dabit ad se purgandum. Quibus locis utetur sicuti diximus accusator cũ defendet alios:sed hoc breui faciet. Illorum enim defensionem alterum alius uult accusare nõ ipsos ostēdere inocentes:ita in maiore esse actu nõ potest quod alteri proficit. Omnis igitur ex causa:ex persona:ex facto ipso cõiectura capiēda est. Quæ parit uoluntatem uelle uel fuisse:idest causa qua quid ortum sit ostendimus attributum personæ:idest persona. Attributa autem negocio:idest quod ait facto causa tribuitur In impulsionē & ratiocinationem. Ratio scilicet non ratiocinationem illam aut supra legimus syllogismi:ut amor:iracundia ægritudo. Inter iracundiam & iram hoc interest:quod iracundia perpetua est:ira ad tempus suscipitur. Atq; hoc fit ut iracũdia sit impulsio ira ratiocinatio:ut odio quis iratus:uel metu occidisse dicatur:quod est ratiocinationis cæterum iracundum esse:quia semper est ad impulsionem dicimus quæ propter talẽ naturam admissum facinus possit ostendere. Ægritudinem uero morbum animi posuit non corporalẽ. In quibus aut cõmodi aliquid maioris adipiscēdi causa: aut maioris uitandi incõmodi suscipitur:ut aliquid cõmodi suscipiatur propter duas res uel ut maius aliquod cõmodum consequamur: uel ut maius incõmodum deuitemus. Hic locus est.i.causa nisi aliquid quare factum sit ostēditur. Quæ sit causa quæ parit uoluntatem siue per impulsionē:siue per ratiocinationem. Ergo accusator cũ impulsione aliquid factum esse dicet. Locis infirmationis causa per impulsionem primo datis redit ad reprehensionis modos. Qui simili impulsu aliquid cõmiserunt & similitudinem coatione ut applices exemplum & doceas simile comparando:& ipsius animi affectionis explicatione curãdum est:ut ipsius affectionis hoc est rei sit explicatio. Ut non mirum uideatur si quod ad facinus tali perturbatione cõmotus accesserit.i.ut ueri

ſimile probet:& per exemplum:& per expli
cationem animi affectionis:ut quod eius
fieri poſſit quantum in hac re fieri poteſt:
quid in opinione eius quem arguet fuerit:
r no 1 ſolum quid conſecutus ſit. Verum
etiam quid ſperauerit. Si oſtendi poteſt,ei
uiſum eſſe qui arguatur:ut uoluntatem cri
minetur:etiaꝫ ſi effectus defuit:ut ex eo cau
ſam habuerit:qa timuit:qui ſperauit etiaꝫ
ſi nihil aut commodi:aut incõmodi acce/
perit:uam opinio dupliciter fallit homi/
nes. Opinio fallit in re cuꝫ opinio uera nõ
eſt:& errat ab eo quod in uero eſt:ut cũ res
mala ſit bona credatur:uel cõtra euentus
fallit opinionem:cum opinio quidem ue/
ra eſt:ſed eaꝫ interueniens caſus decepit ut
cũ res bona eſt & bona creditur:ſed aliquo
caſu in malum uertitur. Iam in cauſa ipſa
hoc modo poſſumus dicere.i.ut dicamus
ideo occidiſti:quia te hæredem fore puta/
ſti. Licet ille alium hæredem fecerit:ita ſem
per in opinione eſt euentus fallit & res:cuꝫ
aut aliuſmodi eſt quam creditur aut aliter
creditur quam putatur habuiſſe proueni/
re. Aut non is euentus eſt quem arbitrati
ſunt:cum aut ipſa res qualis ſit ignoratur:
aut cum res certa fuerit aliter eueniat quaꝫ
putatum eſt: aut id quod bonum eſt ma/
lum putãt:& reliqua. Hoc intellecto quod
homines impellantur:non ſola ratiocina
tione uera rerum:uerum etiam falſa. Hoc
quod fefellit cũ res:illi ita non eſſe uiſum:
ut quamuis uerum ſit quod dicatur ipſi ta
men nõ fuerit iſta ſententia. Ex his quæ ad
perſonam pertinent. Attributa perſonæ
q̃ probãt perſonam. Vt ſi qui dicatur aliũ
occidiſſe ac uoluerit. Exemplum ad euen/
tum falſum probandum poſuerit non ad
probationem cauſæ per coniecturam:aut
eum necaſſe cuius teſtamento non ſit hæ/
res. Exempluꝫ in cauſa. Non quo caſu utaẽ
ad rem pertinere .i.euentus.
Accidentia:effectus:caſus:poteſtas. Si aut
neſciſſe:aut nõ affuiſſe:& reliqua. Non fuit
neceſſe facere etiam ſi cauſa fuiſſet. Et ſi fuiſ
ſet cauſa uẽdendi propter æs alienum: nõ
tamen neceſſitas ut deos patrios uẽderet.
Defenſor autem ex contrario primum im/
pulſionem aut nullam:aut ſi fuiſſet conce/
det aut extenuabit. Dati ſunt loci accuſa/
tori quibus uti debet ad probationeꝫ cau/
ſæ per impulſionẽ. Item alii dati ſunt qui/
bus uti debeat ad probationem cauſæ per
ratiocinationem. Nunc ſupponit defenſo
ris locos infirmãda impulſione & infirmã/
da ratiocinatione. Infirmandæ impulſio/
nis loca ſunt quatuor:negare:minuere:ne
gare eius affectum quæ intenditur impul/
ſionis ipſius naturæ docere. Confirmare
exemplis & ſimilitudinem propoſitione.

exemplorum commemoratione qui ſimili impulſio
ne aliquid cõmiſerunt:& ſimilitudinuꝫ collatione &
ipſius animi affectionis explicatione curandũ eſt:ut
mirũ nõ uideatur:ſi quod ad facinus tali perturbatio
ne cõmotus animus acceſſerit. Cum aũt nõ impulſio
ne uerum ratiocinatione aliquẽ cõmiſiſſe qd dicet cõ
modi ſit ſecutus:aut quid incõmodi fugerit demon
ſtrabit:& id augebit quaꝫ maxime poterit:ut quoad
fieri poſſit idonea q̃ maxime cã ad peccanduꝫ hortata
uideatur:ſi gloriæ cã quantam ſe gloriam conſecutu/
rum exiſtimarit. Item ſi dominationis:ſi pecuniæ:ſi
amicitiæ:ſi inimicitiarũ & oĩno qcquid erit qd' cauſæ
fuiſſe dicet id ſũme augere debebit:& hoc cum ma/
gnopere cõſiderare oportebit:nunqd in ueritate mõ:
uerũ etiã uehementius quid in opinione eius quem
arguet fuerit. Nihil.n.refert:non fuiſſe: aut non eſſe
aliquid cõmodi aut incõmodi ſi oſtẽdi poteſt ei uiſuꝫ
fuiſſe qui arguaẽ. Nam opinio dupliciter fallit hoĩes
cum aut res alio mõ eſt quã putatur. Aut non is euẽ/
tus eſt quẽ arbitrati ſunt:res alio modo eſt:tum cum
aut id qd' bonũ eſt:malũ putant:aut cõtra quod ma/
lum eſt bonum:aut quod nec malũ eſt:nec bonum
malũ aut qd' malum aut bonum eſt:nec malum nec
bonuꝫ:hoc intellecto ſi quis negabit illã eſſe pecuniã
fratris aut amici uita:aut deniqꝫ officio ſuo antiquio
rem aut ſuauiorẽ:non erit hoc accuſatori neganduꝫ.
Nam in eum culpa & ſũmum odium tranſ fereẽ:qui
id quod tam uere & pie dicetur negabit. Veruꝫ illud
dicendũ erit illi non eſſe ita uiſuꝫ. Quod ſumi oporte
bit ex his quæ ad perſonã pertinent:de quo poſt dicẽ
dum eſt. Euentus aũt tuꝫ fallit:cũ aliter quid accidit:
atqꝫ hi qui arguuntur arbitrati eſſe dicũtur:ut ſi qui
dicatur aliũ occidiſſe ac uoluerit qd' aut ſimilitudine:
aut ſuſpitione:aut demõſtratiõe falſa deceptus ſit:aut
euꝫ necaſſe cuius teſtamẽto nõ ſi hæres qd' eius teſta
mento ſe hæredeꝫ arbitratus ſit. Nõ.n.ex euẽtu cogi
tationem ſpectari oportere:ſed qua cogitatione ani/
mus & ſpe ad maleficium profectus ſit conſiderare:
& quo animo quid quiſqꝫ faciat:nõ quo caſu utatur:
ad rem pertinere. Hoc autem loco caput illud erit ac
cuſatori:ſi demonſtrari poterit:alii nemini cãm fuiſſe
faciendi. Secundariũ ſi tantã & tam idoneaꝫ nemini.
Sin fuiſſe aliis quoqꝫ uidebitur cauſa faciẽdi:aut po/
teſtas aliis defuiſſe demõſtranda aut facultas:aut uo
luntas. Poteſtas ſi aut neſciſſe:aut nõ affuiſſe:aut cõ/
ficere aliqd nõ potuiſſe dicetur. Facultas ſi ratio adiu
tores:adiumenta:& cætera quæ ad rem pertinebunt
defuiſſe alicui demõſtrabũtur. Voluntas ſi animus a

talibus factis uacuus & integer esse dicetur. Postremo rationes quas ad defensione3 reo dabimus: his accusator ad alios ex culpa eximendos abutetur. Verum id breui faciendu3 est: & in unum multa sunt conducēda ut ne alterius defendendi causa hunc accusare: sed huius accusandi causa defendere alium uideatur: atq; accusatori quide3 hæc fere sunt in causa facienda & consideranda. Defensor aute3 ex contrario primum impulsionem: aut nullam fuisse dicet: aut si fuisse concedet extenuabit: & paruulam quandam fuisse demonstrabit: aut non ex ea solere huiusmodi facta nasci docebit. Quo erit in loco demonstrandum quæ uis & natura eius sit affectionis: qua impulsus aliqd reus cōmisisse dicetur: in quo & exempla & similitudines erunt proferendæ: & ipsa diligenter natura eius affectionis quā leuissime quietissimam ad partem explicandam ut & res ipsa a facto crudeli & turbulento: ad quiddā mitius & tranquillius traducatur: & oratio tunc ad animum eius qui audiet: & ad animi quendam intimum sensum accōmodetur. Ratiocinationis autē suspitiones infirmabit: si autem cōmodum nullum fuisse: aut parū: aut aliis magis fuisse: aut nihilo sibi maius q̃ aliis: aut incommodum sibi maius aut q̃ commodum dicet ut nequaq̃ fuerit illius commodi quod expetitum dicatur magnitudo: aut cum eo incommodo quod acciderit: aut cum illo periculo quod subeatur comparanda. Qui omnes loci similiter incommodi quoq; uitatione tractabuntur. Sin accusator dixerit eu3 id esse secutum quod ei uisum sit cōmodu3: aut id fugisse quod putarit esse incommodum: quāquam fuerit in falsa opinione: demonstrandum erit defensori neminem esse tantæ stultitiæ qui tali in re possit ueritatem ignorare. Quod si illud concedatur: id nō concessum iri: nec dubitasse quidem hunc quid eius iuris esset. Sed id quod falsum fuerit: sine ulla dubitatione pro falso: quod ueru3 pro uero ꝓbasse. Quod si dubitauerit summæ fuisse amentiæ dubia spe impulsum certu3 in periculum se cōmittere. Quemadmodum autem accusator cum ab aliis culpa3 dimouebit: defensoris locis utetur: sic his locis qui accusatori dati sunt utetur reus cum alios ab se crimen uolet transferre. Ex persona autē coniectura capiet̃: si hæ res quæ personis attributæ sunt diligenter cōsiderabuntur: quas omnes in primo libro exposuimus: nam & de noie nōnunq̃ aliquid suspitionis nascit̃. Nomen aūt cum dicimus cognomenq; & agnomen intelligatur oportet. De hominis enim certo & proprio uocabulo agitur ut si dicamus idcirco aliquem calidum uocari: quod temerario & repentino consilio sit: aut si ea te uerba hominibus græcos imperitis: quod Clodius: aut Cecilius: aut Mutius uocarentur dedisse. Et de natura licet aliquantulū ducere suspitionis. Omnia.n. hæc uir an mulier: huius an illius ciuitatis sit: quibus maioribus: qbus cōsanguineis: qua ætate: quo animo: quo corpore: quæ naturæ sunt attributa ad aliquā coiecturā faciendam pertinebūt. Et ex uictu multæ trahunt̃ suspitiones: cum queādmodū & apud quos: & a quibus educatus & eruditus sit quæritur: & qbus cū uiuat: qua ratiōe uitæ: quo more domestico uiuat. Et ex fortuna sæpe argumētatio nascitur: cū seruus an liber: pecuniosus an pauper: nobilis: felix an infelix: priuatus an cum potestate sit

Ratiocinationis loci sunt q̃tuor. Quoniā rōcinatio est: aut ī re: aut in opiniōe. In re cōmodi: uel incōmodi. Loci eius erūt: negare: cōmodum minuere. Dicere aliis magis fuisse aut tantu3 & sibi quantū: & aliis. Aut icōmodū maius quā cōmodum. Pariter & de incōmodis ista dicent̃ quod dicitur euitatum nullum fuisse incommodum non tantum fuisse incōmodū: aliis magis fuisse incōmodum: aut aliis tantu3 quātum sibi: aut maius commodum qua3 incōmodū. Si accusator dixerit. Si in ratiocinatione opinio ponetur īfirmitatis loci sunt quatuor non tale esse uel cōmodu3 ut possit aliquē fallere maxime se non potuisse: quod firmabitur ꝑsona. Post hæc omnia defensor uti poterit omnibus locis accusatoris: si ī alios crimen trāsferre uoluerit. Quemadmodu3 enim accusator cū conuincat defendit alios & utitur partibus ac locis defensoris: ita & defensor: ut se purget accusabit alios: & in hoc utitur partibus ac locis accusatoris: aut si fuisse concedet extenuabit quæ auget accusator. Ex persona aūt coniectura capietur: si hæ res quæ ꝑsonis attributæ sunt diligenter considerabunt̃. Explicitis præceptis omnibus ad causam pertinentibus subiūgunt̃ præcepta personæ attributa: & quemadmodu3 his uti possit accusator: quemadmodū etiā defensor in cōiectutali constitutione. Et hæc quidem personæ attributa ī primo libro quāquam singula exposuerit & explicarit: hic tamē nūc breuiter repetit quæ ipsa sit & qd sit: post præceptu tus queādmodum his uti possit accusator quemadmodū defensor. Quo ī genere est uirtus & scientia

animi:quæ est stultitiæ cõtraria amor:iracūdia. Affectio.n.facile euētum sui declarat: signoq; ipsa est eius rei q̃ ex se parit. Et ipsorum uis quid ipsa sint non quid ex se gignant:& q̃ res harū aliquam re3 cõsequantur. Quid ex se gignant non quid ex seipsæ poscit. Ac personis quidē res hæ sunt attributæ: ex quibus oībus unū in locū coactis accusatoris erit improbatione hominis uti: expositis breuiter attributis personæ:quia ita res re petita poscebat dat accusatori ex his præceptu3 ut excutiat uitam præteritā. Parum est enim causa3 cõmendans se solam:si non quæ ab hac in pelli posset persona consentiat. Ergo accusator ex uita præterita pferre debet similia peccata: similes causas in rebus:uel in paribus:uel minoribus:uel maiorib⁹:uel si similes proferre nō poterit:dispares proferat: atq; hæc nocētis uitæ sunt. Si innocēs uita præterita est illius qui reus est locus cõmunis inducit uitam præteritā spectari nō oportere. Quod ea potest esse occulta: aut fortasse ad peccandum cū aius fuerit:defuerit causa: uel potestas: uel occasio. Deinde alius locus cōmunis nō ex uita præterita præsentis iudicium:sed ex præsenti iudicio uitam expectari oportere. Sin autē uita alicuius ignorabitur præteresidus ab accusatore:hic locus ē. Dicendumq; cur prætereatur quod ignoretur uita: statimq; ad alia argumenta properādum:quæ sunt ex ipso negocio in factis dictisq; eius:qui reus est:collocata. Defensor autem primu3 si poterit debebit uitam eius qui īsimulabit q̃ honestissimā demōstrare. Qui defensoris a psona contrarii loci sunt. Nam

aut fuerit aut futurus sit consideratur:aut deniq3 aliquid eoru3 quæritur quæ fortunæ esse attributa intelliguntur. Habitus aūt quoniā in aliqua perfecta & constanti animi aut corporis absolutione consistit quo in genere est uirtus:scientia & quæ cōtraria sunt res ipsa posita causa docebit:& quid hic quoq; locus suspitionis ostendat. Nam affectionis quidem ratio perspicuam solet posse generare coniecturam:ut amor:iracundia:molestia:propterea quod & ipsorum uis intelligitur & quæ res harum aliqua3 rem consequantur:faciles cognitu sunt. Studium autem quonia3 est assidua & uehemens ad aliquā rem applicatam cum uoluntate occupatio:facile ex eo ducetur argumentatio q̃ res ipsa desiderabit in causa. Item ex consilio sumetur aliquid suspitionis. Nam consiliu3 est aliquid faciendi:non faciendiue excogitata ratio. Iam facta casus & orationes quæ sunt oīa:ut in confirmationis præceptis dictu3 est:tria tempora distributa facile erit uidere:& quid afferant ad coniecturā confirmandæ suspitionis ac personis quidem res hæ sunt attributæ:ex quibus oībus unum in locum coactis accusatoris erit improbatione hoīs uti. Nam cā facti parum firmitudinis habet nisi animus eius qui insimulaf. In ea3 suspitionē adduceretur:ut a tali culpa nō uideatur abhorruisse:ut.n.animu3 alicuius improbare nihil attinet:cu3 cā quare peccauerit:nō intercessit: si cām intercedere peccati leue est:si animus nulli minus honestæ rationi affinis ostenditur. Quare uitam eius que3 arguit ex ante factis accusator improbare debebit:& ostēdere:si quo in pari ante peccato conuictus sit. Si id non poterit si q̃ in similem ante suspitionē uenerit:ac maxīe si fieri poterit simili aliquo in genere eiusmodi causa aliqua cōmotum peccasse:aut in æque magna re:aut in maiore: aut in minore:ut si quem pecunia dicat inductum fecisse possit demōstrari aliqua re eius aliquod factum auarum. Item in omni causa natura3: aut uictum:aut studium:aut fortunam:aut aliqua eoru3 quæ personis attributa sunt ad eam cām qua cōmotu3 peccasse dicet poterit adiungere:atq; ex dispari quoq; genere culparū si ex pari sumendi facultas nō erit improbare animum aduersarii oportebit:ut si auaritia inductum arguas fecisse & auarum esse eum quem accuses demōstrare non possis aliis affinem esse uitiis doceas:& ex ea re non esse mirandum qui in illa re turpis aut cupidus:aut petulans fuerit:hac quoq; in re eum deliquisse. Quantū.n.de honestate:& auctoritate eius qui arguitur detractum est:tantū de facultate totius est defensionis imminutu3. Si nulli affinis uitio poterit reus ante admisso demōstrari locus induceretur ille per quem hortandi iudices erunt ut ueterem famam hominis nihil ad rem putent pertinere. Nā eum ante celasse nunc manifesto teneri. Quare nō oportet hanc rem ex superiori uita spectari:sed superiorem uitam ex hac re improbari:& aut potestate3 ante peccandi non fuisse aut causam:aut si hoc dici non poterit:dicēdum erit illud ultimum non esse mirum:si nunc primu3 deliquerit. Nam necesse est eu3 qui uelit peccare: aliquando primū delinquere: si uita ante acta ignorabitur hoc loco prætérito & demonstrato:cur prætereatur argumentis accusationem statim confirmare oportebit. Defensor autem primum si poterit debebit uita3 eius qui insimula

bitur quam honestissimam demonstrare. Id faciet; si ostendet aliqua eius nota & cõmunia officia quod genus in parentes: cognatos: amicos affines necessa rios: etiam quæ magis rara & eximia sunt: si ab eo cũ magno aliquo labore: aut periculo: aut utraq; re cu3 necesse non esset officii causa: aut in rẽpu. aut in paré tes: aut in aliquos eo℞ qui modo expositi sunt facta esse dicet. Deinde si nihil deliquisse nulla cupiditate impeditu3 ab officio recessisse quod eo confirmãtius erit: si cum potestas aliquid impune faciendi minus honestæ fuisse dicetur: uoluntas eius faciendi de monstrabitur abfuisse. Hoc aũt ipsum genus erit eo firmius: si eo ipso in genere quo arguetur integer ani mi fuisse demõstrabitur: ut si cũ auaritiæ causa fecisse arguatur: minime oĩ in uita pecuniæ cupidus fuisse doceaẽ. Hæc illa magna cu3 grauitate inducetur in dignatio iuncta conquæstioni per quã miserum faci nus esse: & indignum demonstrabitur: cũ animus in uita fuerit omni a uitiis remotissimus eam cãm pu tare quæ hoies audaces in fraudem rapere soleat: ca stissimum quoq; ad peccandum potuisse impellere: aut iniquũ esse & optimo cuiq; pnitiosissimũ: nõ ui tam honestæ actã tali in tpe q̃ plurimũ prodesse: sed subita ex criminatione quæ cõfingi facile possit nõ ex ante facta uita quæ neq; ad tẽpus fingi: neq; ullo mõ mutari possit; facere iudiciũ. Sin aute3 in ante acta ui ta aliquæ turpitudines erũt: ut falso uenisse in eã exi stimationẽ dicetur: aut ex aliquo℞ inuidia: aut obtre ctatione: aut falsa opinione: aut prudentiæ necessitu dini: aut psuasiõi adolofcẽtiæ: aut alicui nõ malitiose animi affectioni attribueẽ aut dissimili in genere ui tiorũ: ut aius nõ mõ integer: sed a tali culpa remotus esse uideaẽ. Ac si nullo modo uitæ turpitudo: aut ifa mia leniri poterit: orõne negare oportebit de uita ei⁹ & moribus quæri: sed de eo crimine quo de arguaẽ quare ante factis omissis illud q̃d instet agi oportere. Ex facto aũt ipso suspitiones ducẽtur: si totius admi nistratio negocii ex omnibus partibus pertempta biẽ atq; hæ suspitiones ptim ex negocio separatim: par tim cõiter ex psonis: atq; ex negocio pficifcẽtur. Ex negocio duci poterũt si eas res q̃ negociis attributæ sunt diligẽter cõsiderabimus. Ex his igiẽ in hac cõsti tutione cõuenire uidentur genera eo℞ oĩa ptes gene ru3 plæræq;. Videre igitur primũ oportebit quæ sint continentia cũ ipso negocio: hoc est quæ ab re separa ri nõ possunt. Quo in loco satis diligẽter erit cõside randum quid sit ante re3 factũ: ex quo spes perficiũdi nata: & faciendi facultas quæsita uideatur. Quid in primum laborare debet ut honesta3 rei ui tam demõstret: quæ declarabiẽ officiis: uel cõibus & notis uel maximis & ratis: aut cũ periculo aut cum labore pstitis officii cau sa: nõ necessitatis & præstitis in parẽtes co gnatos: rempu. Sed ista beneficiorũ cõme moratio parua est: quia multorũ uita exem plo est: naturam posse mutari: ut motu3 in stituta perseuerarint: declarãdum est nihil aliquando deliquisse nunq̃ ab officio reces sisse. Fuisse & causas & facultatem nunq̃ tamen uoluisse peccare. Atq; in his osten dendis occasionibus laborãdum est earum rerum copiam fuisse in faciẽdo: & facere uo luisse: quarum reru3 nũc in iudicio est: ut si auaritiæ: cupiditatis. Deinde locus cõis in ducendus est: quo indignũ esse cũ quæstio ne declarãdum est: ut qua causa impellunẽ ad peccãdu3 uitiis omnibus pleni: ac cuius uita præterita purgata sit impulsus esse di catur. Deinde alius locus cõis uitam hone stæ actam reo debere pdesse ipsam esse cer tissimã testem morũ: & uolũtatũ. Crimina tionẽ inimico℞ iuidia facile posse cõponi. Hæc si honesta uita est. At si inerũt aliquæ turpitudines laborãdum est ut falsa esse di camus inimicorũ criminatiõe collecta: uel: eo uitio mentis admissa quo facilius ueniã pmeremur. Negligẽtia: necessitate: adole scentia: uel quolibet alio affectu animi nõ pernitioso amore: uel aliquo hui⁹ generis. Postremo laborãdũ est: ut turpitudines ui tæ præteritæ: uel in dissimili genere uitiorũ esse doceãtur ut quoniam inocentem pro bare nõ possumus ab hoc tãtum facinore quod in iudicio est remotũ esse doceamus. Si uero uita turpissima nullo genere defen sionis supra posito purgãda locus cõis idu ci debet uitam præteritam spectari nõ de bere. Neq; de moribus hoc crimẽ quod in tenditur comprobari. Ex facto autem ipso suspitiones ducentur: si totius administra tio negocii ex omnibus partibus pertenta bitur. Restat tertia pars probatiõis in cõ iectura ex negocio. Huius partes quatuor sunt: ut in libro primo expositũ est. Etenim attributa negocio quatuor sunt: continen tia cum negocio in gestione negocii adiũ cta negocio: quæ gestum negocium conse quuntur. Hæc breuiter hic repetit: quoniã iam in libro primo tractata sunt hæc dicit in cõiecturam omnia genera incidere non oẽs partes in continentia negocii ante ne gocium in negocio: post negocium: facta oĩa in suspitionẽ uocemus. Item in gestio ne negocii locum: tempus: occasionẽ facul tates. De modo cõticescens quod rei mani festæ & in cõfessiõe habitæ modus semper est. Item adiuncta negocio: uel maiora: uel paria: uel similia maximeq; euentus conie

cturæ prodest. Quarta etiam pars quæ gestum negocium consequitur ad coniecturam tribuet argumenta ubi quæritur lex:consuetudo:actio:usus:exercitatio. Atq; hæc sunt attributa negocio ex quibus cum ducitur argumentum impletur argumentatio ex negocio. Inuenitur aũt argumentatio:præterea quæ cõiter sumũt ex attributis negocio & attributis personæ:ut attributa psonæ:nõ mihi personã:hoc est uitam pteritã hoĩs declaratẽ:sed hoc facinus approbẽt q intendit:sicut declarabit:quæ supponunt exemplo. Suspitiones ducentur.i.coniectura capietur ex ipsis oĩbus partibus pertentabitur:ut nõ mixta sint attributa psonæ:sed tantũ sola sint facta in ipso negocio uel actiõe totius negocii impleta. Hoc.n.in genere spectabitur locus:tẽpus:occasio:facultas. Modũ in cõiectura nõ posuit:qa in facinore confessio sp inspicit. Sunt aũt aliæ aliquæ suspitiones quæ cõiter ex negociorũ & psonarũ attributionibus sumuntur. Cõiecturæ argumẽta suggerunt:eã:persona:factum. Vtiq; ideo tria quia singula. Suis igitur rationibus cã suis psonam:etiam approbat. Eodẽ mõ factum cũ singula suis rationibus p se in coniectura fidem præstent:merito ad probationem cõiecturæ triplex materia collocatur. Monet tamen ratio duo:psonam.s.atq; factum ad unam fidem posse cõsociari:ut ex utroq; materiæ genere negociorũ idest factorum & psonarum fides cõiecturæ quæstionibus afferat. Hoc ut facilius fiat itelle ctuq; capiatur meminisse debemus attributa psonis quæ utiq; cum sunt ipsam uidentur approbare psonam quam cum probauerint:tria cõiecturæ locus est. A tali uiro id quod intẽdit facinus nõ potuisse cõmitti. Ergo attributum personæ facit personæ fidem:actio:aut prodest approbata psona:cum ita sit nouum præceptum dedit posse quoq; ex personæ attributis:& negociorũ probari factum:hoc est negocium. Iccirco Tul. præceptum dedit posse quoq; ex attributis personæ & negociorum approbationes nasci ex utraq; suspitione cõmunes. In ter attributa personæ accipimus fortunã: naturam:uictum:studia factum:casus orationes:consilia:habitum. Hæc utiq; si attributa psonæ accipimus sicut supra diximus personam probabũt. Verum pspiciente ratione & negocium probare poterũt. In fortuna inquit spectatur dignitas diuitiæ: cõditio. Hæc licet psonæ attributa sint:tñ cum dico diues est affectat tyrãnidem. Seruis potuit occidere consul nõ perdidit patriam argumentum factis:ac psonæ attributis facio. Pari mõde consilio:si quibus consiliis aliquãdo usus sit:dicam psona est approbata si quo nunc usus sit cõsilio psonæ attributo factum pbato. Ergo satis clarum est in cõstitutione cõiecturali argumẽta fieri posse cõmuniter:& de personæ attributis:& negociorum ut factum probetur: præcipit præterea in hac cõstitutione cõsiderãdũ principaliter qđ in quæstiõe est:an fieri potuerit:deinde an ab alio potuerit: deinde an facultas fuerit. Inter posse & facta

ipsa re gerenda:quid postea consecutum sit. Deinde ipsius est negocii gestio pertractãda. Nã hoc genus earum rerũ quæ negocio attributæ sunt:secundo in loco nobis est expositũ:hoc ergo in genere spectabitur locus:tẽpus:occasio:facultas:quorũ uniuscuiusq; quis diligenter in confirmationis præceptis explicata est. Quare ne aut hoc non admonuisse:aut ne eadẽ iterũ dixisse uideamur:breuiter demõstrabimus qd quaq; in parte considerare oporteat. In loco igitur oportunitas:in tempore longinquitas:in occasione cõmoditas ad faciendũ idonea. In facultate copia & potestas earũ rerũ ppter quas aliquid facilius fit:aut sine qbus omnino confici non põt cõsideranda est. Deinde uidendum est quid adiunctum sit negocio: hoc est qd maius:quid minus:qd æque magnũ sit: quid simile. Ex quibus coniectura quædã ducitur:si quemadmodũ res maiores minores æque magnæ similesq; agi soleant diligenter cõsiderabit. Quo in genere euẽtus quoq; uidẽdus erit:hoc est qd ex unaquaq; re soleat euenire magnopere considerandũ est ut metus:lætitia:titubatio. Quarta autẽ pars erat ex his quas negociis dicebamus esse attributas cõsecutio. In ea q̃ gestũ negociũ cõsestim:aut ex iteruallo cõsequũtur. In qua uidebimus & qua cõsuetudo sit:& quæ lex quæ actio & qđ eius rei artificiũ:aut usus:aut exercitatio hoĩũ aut approbatio:aut offensio ex quibus elicitur:nõnunq̃ aliquid suspitionis. Sunt autẽ aliæ suspitiones quæ cõiter ex negociorũ:& ex psonarum attributionibus sumunt. Nã ex fortuna:& ex natura:& ex uictu:studio:factis:casu:orõnibus cõsilio & ex habitu animi aut corporis pleraq; ptinẽt ad easdẽ res:quæ rẽ credibilẽ:aut incredibilẽ facere põt: & cũ facti suspitione iungunt. Maxie.n.quæri oportet in hac cõstitutione primũ potuerit ne aliqd fieri: deinde & quo ab alio potuerit. Deinde facultas de q̃ ante diximus:deinde utrũ id facinus sit qđ pœnitere fuerit necesse. Item qđ spẽ cælandi nõ haberet. Deinde necessitudo i qua nõ necesse fuerit id:aut fieri:aut ita fieri quæritur. Quorum pars ad cõsilium ptinet quod personis attributum est:ut in ea causa quã ex posuimus:ante rem erat qđ in itinere se tam familiariter applicuerit quod sermonis cãm quæsierit quid

cultatem hoc interest cū substantia efficiendæ rei:inest:aut deest de facultate tractať ut sunt uires:ministe
ria:pecunia. At si aut p nām res negať:aut per locū:aut per tēpus de eo q̄riť an potuerit. Si dicať. Tul. inter
fecisse romulū:qđ utiq̄ fieri nō potuit p tēpus:nec habet & posse. Itē loco fit:si sed alicuius qui arguiť cæ
dis ab eo loco ubi cædes facta est absentia declarať. Tertio q̄riť utrū id facinus sit: qđ poenitere fuerit ne
cesse. Itē spē ꝙ celādi nō haberet:deinde q̄riť:an necesse fuerit id fieri:in q̄bus oībus spectať semp cōsiliū.
Quod si in his cōsiliū cerniť & factū ꝓbať:cōsiliū aūt attributū ꝑsonæ est. Ergo attributo ꝑsonæ factū ꝓ
batur huius rei docēdæ cā supra positū the
ma tractando excutit habere argumēta an
te rē:qđ ī itinere se tā familiariter applicuit
qđ sermonis cām quæsierit:qđ simul diuer
terit coenarit. Item in re:nox somnus. Post
rem quod solus exierit: qđ illud tā familia
rem comitatū æquo animo reliquerit: qđ
cruentū gladiū habuerit. Hæc ante rē in re
post re3 attributa negocio sunt quæ faciūt
fidē negocio. Sed q̄m in his oībus:ēt cōsiliū
spectať:fiet ut cū cōsiliū ꝑsonæ sit attribu
tum:& hæc oīa negocio sunt attributa:effi
ciatur negocii ex attributis ꝑsonæ & nego
ciis cōmuniter approbatio. Quæriť.n.utrū
diligenter ratio faciēdi uideať habita:& ex
cogitata:ut nō uerisimile sit quē quā ta3 te
mere ad maleficiū accessisse:i qua re quæriť
unū alio modo cōmodi⁹ fieri potuerit: uel
a fortuna. Frequēter.n.si pecunia:si adiuto
ris adiumēta desint uideť facultas faciendi
defuisse:ꝙ utiq̄ impugnari nō pōt nisi per
cōsiliū:ut alio modo fieri potuerit uel fieri a
fortuna:ergo ad expugnandas facultates q̄
desunt:si subueniat sæpe ꝯsiliū cū diciť aut
alio mō fieri potuisse p fortunā cōsilio ꝙ ꝑ
sonæ est attributū:res ꝓbať. Ex hoc:& ex su
perioribꝰ illa cōclusio ē nasci posse cōiter ar
gumenta & ex ꝑsonæ attributis & ex nego
ciorū. Hāc igiť rōnē:si diligēter attēdere uo
luerimus ista attributa inter se apte cōiun
cta:& copulata cernemus negocioꝝ & ꝑso
narū. Subiūgit nō oportere his oībus p̄ce
ptis subiici exēpla:ut:doceat quēadmodu3
his uti accusator debeat quemadmodū de
fensor ut in supioribꝰ docuit & dicit nō ne
cessariū esse nō facile. Nō necessariū ita ꝙ si
qui aliq̄d diligētiæ afferre uoluerit ad ista p̄
cepta ista oīa pro mōe genere facile cogni
tione3 retinebit. Nō.n.p̄ceptor oīa tribuit
sed ex dictis ad similitudinē nō dicta intelli
genda supponit. Nō facile aūt ideo dixit ꝙ
infinitū sit illis oībꝰ p̄ceptis exēpla suppo
nere:q̄ſo ante rē dicat accusator:q̄ſo defensor:q̄ſo in re q̄ſo post rē. Itē alia quæ multa sunt huc accedit
quo maior difficultas sit:qđ illa oīa p partiū:idest accusatoris & defensoris locos uersa utilitate tractanť.
Nec.n.inutiliter cōuenisit. Vnde illud melius est cōsiderare cūcta ex ꝓposito themate negocii: & si itē:&
aduersarii rōnē diligēter attēdere & sic suspitiōes atq̄ argumēta colligere. Quare qđ factu3 sit quo cōsilio
qua spe ꝑficiendi:cur hoc mō factū:cur ab hoc factū:cur nullo adiutore:cur hoc:cur nemo sit:cur sit:cur
hic sit:cur hoc añ factū sit:cur hoc añ actū nō sit:cur hoc ī ipso negocio: cur hoc post negociū:cur de idu
stria factū aut rē ita sit ꝯsecutū an cōstet oīo uel cū re uel ipa secū hoc huiusne rei sit signū an illiꝰ an & ho
ius,& illiꝰ & utriusq̄ potiꝰ qđ factū sit qđ nō oportuerit aut nō factū qđ oportuerit hac adhibita ītētiōe cū
cōiecturā oē negocii corpꝰ ītrauerit:tū faciliꝰ uidebiť eē p̄ceptio ut locos oīu3 argumētoꝝ se quodā mō of
ferētes uidere possimus. Ex q̄bus ut supra diximꝰ mō ex singulis attribꝰ mō ex cōiūctis argumēta nascētur
quæ aut ꝓbabilia erūt aut necessaria ad eas res quæ rē credibilē aut incredibilē facere p̄nt. Quæ rem in
quit non personam cuius. L attributū est sed cum facti suspitione iunguntť. Et hic rei eius unde iudicium
est non personę cuius attributum est ut non id facinus sit quod poenitere fuerit necesse. Annotanda

simul diuerterit coenarit: in re nos somnus post rē qđ
solus exierit qđ illum tam familiariter comitatū tam
æquo aīo reliquerit:qđ cruentū gladiū habuerit ho
rum pars ad consiliū ꝑtinet. Quæriť.n.utrū uideať
diligenter ratio faciendi esse habita:& excogitata: an
ita temere:ut nō uerisimile sit quēquā tam temere ad
maleficiū accessisse:in quo q̄ritur num quo alio mo
do cōmodius potuerit fieri:uel a fortuna administra
ri. Nā sæpe si pecuniæ adiumenta si adiutores desint
facultas fuisse faciēdi non uideť hoc modo:si diligen
ter attendamus apta inter se esse itelligimus hæc quæ
negociis:& illa quæ ꝑsonis attributa sunt: hæc neq̄
facile est:neq̄ necessariu3 distinguere ut in supioribꝰ
partibus quo pacto quodq̄ accusatorem & q̄uo de
fensorem tractare oporteat. Non necessarium pro
pterea quod causa posita quid in quamq̄3 conueniat
res ipsa docebit eos qui nō oīa hac se inuenturos pu
tabūt: sed & ea quæ præcepta sunt comparatiōis mō
per quandā animi in cōe mediocrē intelligētiā con
ferent. Non facile aūt qđ & infinitū est tot de rebus
utranq̄3 in partē sigillatim de unaquaq̄3 re explicare:
& alias aliter:hæc in utranq̄3 partē causæ solēt cōue
nire. Quare considerare hæc quæ exposuimus opor
tebit. Facilius aūt ad inuentionem animus incidet si
gesti negocii:& suā & aduersarii narrationem sæpe &
diligenter pertractabit:& quod quæq̄3 pars suspitio
nis habebit eliciens cōsiderabit. Quare quo cōsilio:
qua spe perficiendi quicq̄3 factum sit:cur hoc modo
potius q̄ illo:cur ab hoc potius q̄ ab illo: cur nullo
adiutore:aut cur hoc:cur nemo sit conscius: aut cur
sit: aut cur hic sit; cur hoc ante factum sit: cur hoc
ante factum non sit: cur hoc in ipso negocio: cur

sona locutio poenitet me non illius rei:sed poenitet me hanc rē. Tum ex singulis:tū ex cōiunctis:aut a cā aut a psona:aut a factis:aut ex cōiunctis argumēta certa nascenſ ut attributa psonæ:attributa facto uide antur. Accedūt aūt sæpe ad coniecturā quæstiones:testimonia:rumores:quæ contra oīa uterq̧ simillima pręceptoꝝ torquere ad suæ causæ cōmodū debebit. Præter hāc materiā qua coniectura argumēta tribuū tur:a cā:a psona:a facto:accedūt aliæ probationes soli coniecturæ semper adiunctæ:tormēta:testimonia: rumores. Hæc.n.in aliis constitutionibus non ualent quia non adhibētur ista nisi cū res negaſ:quæ oīa ista ad ptis cōmoda retorquēda sunt. Hoc probationis genus græci.

uocāt q cū his orator utitur: fidem quidē facit sed non ofone. Hoc Tullio mi nimine placet. Dicit.n.etiā hæc pbationū genera indigere arte & pari mō ut ex cā & p sona:& facto argumēta duci cū de tormen tis testib⁹:rumorib⁹ disputaſ ex illis.ſ. attri butionib⁹:q̄ aut negocio aut psonis uiden tur eē subiunctæ:nāq̧ cū cōtra testes dr̄ aut pro testib⁹ utriq̧ attributa psonæ cōtingē da sunt p nām:uictū & cætera ut fides fit da ta testi ut aut possit:aut nō possit adhiberi. Hoc & in tormētis:nā eius q torqueſ excu tienda psona est. Ergo oīa argumētis pbā da sunt. Quoꝝ argumētoꝝ gñā duo sunt: unū ppriū:cōe aliud. Propriū est qd ipsius causæ & negocii est. Vt sextus rosius:cū cæ des facta est romæ nō fuit: nō ergo patrem interfecit. Cōmune est quod transferri in si miles causas pōt:filius patrē interfecit. Re clamat istiusmodi suspitionibus ipsa natu ra:hoc argumēti genus: quia trāsferri in si miles causas potest cōis locus dicif. Locoꝝ autē cōmunium genera duo sunt. Vnum est certæ rei certa est:amplificatio: aliud:cū rei dubiæ est disputatio. Amplificatio rei cer tæ est ut ī parricidā:in sacrilegū. Dubiæ ue ro rei cōis locus est q a græcis dicif: quæ ha bet ptes duas: quæ iccirco locus cōis dicif q ex materiæ genere non certum quid desi gnat:sed habet tractatū ex generalitate cōi: ut suspitionib⁹ credi oportere uel nō opor tere. Sed hāc thesim ciuilē moralēue tenea mus:non illā quæ apud philosophos nālis est. Quilibet aūt hoꝝ locoꝝ cū interponif: interponi aūt rato debet ornat orōnē. Ne q̧ interponēdus locus nisi cū aliqd iam p batū est. Etenī si locus cōis generalia loquiſ q̄si cām tenēs descēdit ad cām. Ius iudicē re net:qa iure iuratus sedens audire desiderat unde sniam platurus est. Ergo aut pte cau sæ pbata iudici utēdū est aut in poratione .i.epilogis:ut aut renoueſ:aut suscitef adiu tor. Oīs.n.locus cōis locutionū cuncta or namēta desiderat: quæ aut uerboꝝ sūt aut

hoc post negociū:aut factū de idustria aut qd rē ip sam cōsecutū sit. Cōstet ne orō aut cū re aut ipsa secū hoc hui⁹ne rei sit signū an illius an huius:& illius & utrius potius qd factū sit:q̄ d nō oportuerit:aut non factū q̄ d oportuerit. Cū animus hac intētiōe oēs to tius negocii ptes considerabit:tū illi ipsi in mediū cō seruati loci pcedēt:de qb⁹ ante dictū est: & cū ex sin gulis:tū ex coniūctis argumēta certa nascenf. Quoꝝ argumentoꝝ pars pbabili:pars necessario in genere uersabif. Accedāt aūt ad cōiecturā sæpe q̄stiones: te stimonia:rumores:quæ cōtra oīa uterq̧ simili uia p̄ ceptoꝝ torquere ad suæ cāæ cōmodū debebit. Nam & ex q̄stione suspitiones ex testimoniis & ex rumore aliquo pari rōne:ut ex cā:& ex psona:& ex facto du ci oportebit. Quare nobis & hi uidenf errare q hoc genus suspitionū artificii non putant indigere: & hi qui aliter hoc de genere ac de cōi coniectura pcipien dū putant. Oīs.n.iisdē ex locis coniectura sumēda ē. Nam & ei⁹ qui in q̄stione aliqd dixerit:& ei⁹ qui in te stimonio:& ipsius rumoris ueritas ex iisdem attribu tionibus repief. Omni aūt in cā pars argumētoꝝ est adiūcta ei causæ solū quæ dicitur ita & ab ipsa ita du cta:ut ab ea in qua est sepatim in oēs eiusdē generis causas transferri non satis cōmode possit. Pars aūt est puagatior:& aut in oēs eiusdē generis aut i pleraſq̧ cās accōmodata. Hæc ergo argumenta q̄ transferri in multas cās possunt locos cōes noiamus. Naꝫ locus cōis aut certæ rei quandaꝫ continet amplificationeꝫ: ut si qs hoc uelit ostendere euꝫ qui parentem necarit maximo supplicio esse dignū:quo loco nisi perorata & pbata causa nō est utendū:aut dubiæ quæ ex con trario quoq̧ habeant probabiles rationes argumen tandi ut suspitionibus credi oportere: & contra su spitionibus credi non oportere. Ac pars locoꝝ cōi um aut p indignationē: aut p cōquæstionē inducif

sententiaꝝ. Quæ dū apte ac necessario dicuntur oratorē ab oratore discernūt. Etenim cū loci cōes cārum sunt cōes oratorib⁹ similitudine dictiōis esse nō possunt. Quæstiōes:testimonia:rumores cū auctoritas si dem facit:cum tormenta sunt. Hæc aūt omnia quæ nō oratione argumentorum fidem faciunt a græcis nominantur nō quidem recte uterq̧ psimili uia pceptorum & accusator & defen sor. Nam & ex quæstione suspitiones:& ex testimonio & ex rumore aliquo pari rōne. Ideo fit ut arte egeat huiusmodi disputatio. Quoniā & contra hæc & pro his sæpe dicendū est:ut ex causa & ex persona & ex fa cto duci oportebit. Quæ ex confessione argumentis materiam tribuunt: ut ex facto inquit duci oporte bit. Ecce iam non est :idest fides sine arte. Hoc cæterum artifici non putant indigere cum appellant.

Aliter hoc de genere ac de omni cōiectura ꝑcipiendū putant: ut dicāt alias diuisiones esse ad ꝓbationem
cōiecturæ: nō quas supra diximus: cām: ꝑsonā: factū. Nā cū eius qui in q̄stione aliqd dixerit & eius qui in
testimonio & ipsius rumoris cā. Vt ea quæ mīm argumēti s ꝑbent: & cū illa quæ quasi habere artē negā/
tur hisdē attributionis tribuāt tractatū ꝓbatio ex hisdē attributionib⁹ reperiet quæ semel ꝑcepta sunt de
cōiectura: omni aūt in cā pars argumētoꝝ est adiuncta ei causæ & locus cōmunis argumētū est. Argumē
torū aūt duo genera: unū qd ipsius cāæ ꝓpriū est: aliud qd & ipsius & similiū. Hoc qd secūdū est locus cō/
munis appellat. Verū locoꝝ cōium genera
sunt duo: ut & ipse declarat in oēs eiusdem
generis cās trāsferri nō satis cōmode possit:
hoc argumentū est solū nō argumētū per
locū cōmunē. Quæ ex cōtrario duoq; hēat
ꝓbabiles rōnes credendū nō credendū. Su/
spitionibus nō oportere credi: aut oporte/
re. i. thesis per cōquæstionē qd est ꝓpriū epi
logoꝝ de qbus ante dictū est in lib. i. hoc est
in epilogis. i. in cōclusione. Aliq̄ ꝓbabilem
utraq; ex parte orationē. Hæc
est credēdū nō credēdū certioribus illis au/
ditoribus. s. nā tum ei cōcedi cōmune qddā
dicere. Nō debet. n. locus cōmunis īduci cū
adhuc nihil ꝓbatū est. Et animus auditoris
renouat ad ea quæ restāt. Post ꝓbationē p
locū cōmunē. Aut oībus iam dictis exsusci
tatur. Quia & in epilogis sunt loci sæpe cō
munes. Oīa. n. ornamēta locutiōis. i. figu/
ræ q̄ sunt aut schemata dianoras aut sche/
mata lexeos aut schemata logii ut qdā uo/
lunt. Sic oratoꝝ quoq; multoꝝ cōmunes
loci sunt. Nā cū loci cōmunes ideo dicant
ꝙ in similes cās conueniāt cū ab oratorib⁹
tñ dicant diuersitate dicēdi uix possunt esse
cōmunes. Verboꝝ: & sententiaꝝ lexeos: &
dianoras schemata. Atq; hoc sit nobis di/
ctum cōiter de omni genere cōium locorū
ut & genera duo dixerit cōium locorū. i. cer
tæ rei & incertæ: & quēadmodū sint dicēda
ꝑceperit. Sed hoc generaliter in oībus cōsti
tutionibus. Nūc aūt in hāc cōstitutionē ꝓ/
prios cōiecturæ locos cōes dabit. Nūc expo
nemus in cōiecturalē cōstitutionē q loci cō
munes incidere soleāt. Locoꝝ cōmuniū ge/
nera dicta sunt quēadmodū dicāt ꝑceptum
est. Ita oīa quæ de locis cōibus ꝑcipiēda ui/
debant exposita ēt sunt. Nunc subiūgit cer
tos coniecturæ locos qui in aliā cōstitutio/
nem non cadunt. Sunt. n. coniecturæ tan/
tum & in quālibet cōiecturam dictā simili/
tudinem transferentur. Suspitionib⁹ credi
oportere & nō oportere & reliqui uel q sup
positi sunt uel qui esse possunt. Qui oēs ex
tethico genere orti in contrarium argumē
ta sumunt. Et nō tā loci cōmunes q̄ locoꝝ
cōium loci sunt. Sunt alii ꝓprii in cōiectu/
ra accusatoris & ꝓprii defensoris atq; accu
satori duo: unus qui attrocitatē facti cumu
lāt: alter per quē negat malorū misereri oportere. Defensoris etiā similiter duo sunt. Vnus declaratio ca/
lumniæ accusatoꝝ: alter cōquæstio captandæ misericordiæ: distant aūt a theticis hoc modo ꝙ illi habēt
ex utraq; parte tractatus: & in cōtrariū suggerunt argumēta: hi unius tantūmodo ptis sunt: & aut īdigna
tionē solā: aut solā exprimūt cōquæstionē. Ita duo genera locoꝝ cōmuniū esse manifestū est. Vnū qd ex
duplici tractatu generaliter cōstat quod theticū dicitur. Aliud quod generali quidem sed unius ptis: aut

de qb⁹ est ante dictū: pars p aliq̄ ꝓbabilē utraq; ex p/
te rationē. Distinguitur aūt oro atq; illustratur maxi/
me raro iducendis locis cōib⁹ & aliquo loco iā certio
rib⁹ illis argumētis auditorib⁹ confirmatis. Nā & tū
conceditur cōmune qddā dicere: cū diligēter aliqs pro
prius cāæ locus tractatus est: & auditoris aius: aut re
nouatur ad ea quæ restāt aut oīb⁹ iā dictis exsuscita/
tur. Ois. n. ornamēta elocutiōs in qbus & suauitatis
& grauitatis plurimū cōsistit: & oia quæ iuentiōe uer
boꝝ & sniaꝝ aliqd habēt dignitatis in cōes locos cō/
ferūtur. Quare nō ut cārū sic oratoꝝ quoq; multoꝝ
cōes loci sunt: nā nisi ab his qui multa in exercitatiōe
magnā sibi & uerboꝝ & sniarū copiam cōparauerint
tractari nō poterunt ornate & grauiter: quēadmodū
desiderat eoꝝ natura: atq; hoc sit nobis dictū cōiter
de oi genere locoꝝ cōium: nunc exponemus in cōie
cturalē constitutionē qui loci cōes incidere soleant.
Suspitionibus credi oportere & nō oportere. Rumo
ribus credi oportere & non oportere: testibus credi
oportere & non oportere: uitā ante factam spectari
oportere & non oportere. Eiusdē esse qui in nulla re
peccarit. Et hoc quoq; quod admisisse dicitur & non
eiusdem causæ eē maxime spectari causā oportere &
non oportere. Atq; hi qdē & si quidem eiusmodi ex
ꝓprio argumento cōes loci nascentur in contrarias
ptes deducuntur. Certus aūt locus est accusatoris p
quē auget facti attrocitatem: & alter per quē negat
malorum misereri oportere. Defensoris per quem ca
lumnia accusatoꝝ cū indignatione ostenditur: & per
quem cū conq̄stione misericordia captatur. Hi & cæ
teri loci oēs cōes ex iisdē ꝑceptis qbus cæteræ argu/
mentationes: sed ille tenuuius & acutius & subtilius
tractatur. Hi aūt grauius & ornatius & cū uerbis tū
ēt sententiis excellentib⁹. In illis. n. finis est ut id qd
dicitur ueꝝ eē uideatur. in his tametsi hoc quoq; ui/
deri oportet: tñ finis est amplitudo. Nunc ad aliam
constitutionē transeamus. Cum est nois cōtrouersia

indignatione sola: aut cōquæstione tractať. Sciamus aūt hos oēs locos idest ista duo genera ex hisdē attributionibus tractari: ex qbus argumētatiōes: idest ex attributis psonæ & attributis negocio illa tm̄ distantia & dicēdi diuersitate: ut argumētatiōes subtilius: tenuiuis: acutius explicenť. Loci uero cōmunes grauius ornatius uerbis & sentētiis excellētibus. Nā in argumētationibꝰ sola quæriť ueritas: in locis aūt cōibꝰ q̄q̄ & ueritas asserať: tm̄ qđ est illoꝝ ppriū rei pbatæ amplitudo captāda est. Vnde satis clarū est ēt locos argumētationū uim tenere: ita tm̄ ut amplius aliqd agere uideanť: cū pter fidē rei cumulū uideanť implere: qui in cōtrarias partes deducenť rethici sunt. Credi oportere & nō oportere: & multa talia. Certus aūt locus accusatoris p quē auget facti atrocitatē. Supiores loci ī cōtrarias ptes deduci possunt. Isti uero loci proprii danť aut accusatori: aut defensori suo. Cæteræ argumētatiōes aut a psonæ aut negocii attributis: ut id qđ diciť uerū eē uideatur qđ est pprium argumētatiōis sumptū. Et si hoc quoq; uideri oportet: ut & ī locis cōibus ueritas q̄rať: sed ōrones mō distent ab argumētatione. Cū est nōis cōtrouersia qñ uis uocabuli diffniēda uerbis est cōstitutio diffinitiua diciť. Sequiť diffnitiua ꝯstitutio qa cōiectura pceptis supiotibus terminata est. Hæc definitiua qa tūc exoriť: cū nōis cōtrouersia est: & qa uis nomīs definiēda uerbis est: definitiua diciť cōstitutio. Huic supponit exēplū. Cū reus sit pater maiestatis: q filiū phibuit sediriose cōcionātē .i. filiū tribunū plæbis. Et in hoc themate etiā alia cōstitutio: uel relatiua uel compēsatiua: uel absoluta. Nam licuit mihi pater sum. Absoluta est: meruit relatiua est pfui. Cōpensatiua. Verū hoc in themate: nō qd sit cōsiderari Tul. uoluit: sed interim monuit id pcipi: atq; hoc exēplū ideo dedit: ut finē tantū cōsideremus quia nō propter finez subiecit exemplum: præcepit autem in omni hoc libro considerationē adhibendam esse circa omnes constitutiones & earuz partes & cōtrouersias .i. legales q̄stiones: pceptis oībus in omni cā in qualibet materia oīa quæ inuenta fuerūt genera quæstionū possunt tractari sumptis suæ partis præceptis. Vt ꝗ in themate cōiectura fuerit eius diuisionibus utamur uel aliaꝝ si quæ inciderint cōstitutiones. Subiūgit igiť ī definitiōe loco a parte accusatoris. Sunt aūt & ista q̄tuor definitio approbatio definitiōis deductio diffinitionis in ipsam certā spēz de qua agiť. Distinctio diffinitiōis aduersæ ptis quæ cōstat ex locis q̄tuor si demonstretur falsa si turpis: si īutilis: si collatio utriusq; sexus definitiōis fiat. Falsa demonstrabitur ex opinione hominum si docebimus de eo unde quæritur quēadmodū extimet populus quēadmodū in cōsuetudīe locutiōis utať eo uerbo qđ definimus. Turpis aut inutilis demonstrať

quoniaz uis uocabuli definiēda uerbis est cōstitutio diffinitiua dr̄: eiꝰ generis exēplo nobis posita sit hæc causa. C. Flaminius qui consul reip. male gessit bello punico secūdo: cū tribunꝰ plæbis esset inuito senatu: & oīno cōtra uolūtatē oīum optimatū p seditionē ad populū legē agrariā ferebat: hūc pater suus conciliū plæbis habētē de tēplo eduxit: Accersiť maiestatis. Intētio est: maiestatē minuisti qđ tribunū plæbis de templo eduxisti. Depulsio est: nō minui maiestatez. Quæstio est: minuerit ne maiestatē rō in filiū quā habebā ptātē ea usus sum. Rationis infirmatio. At enī qui patria ptāte hoc est priuata quadā tribunitiā potestatē: hoc est populi ptātē infirmat. Minuit is maiestatē. Iudicatio est. Minuerit ne is maiestatez: q in tribunitiā ptātē pria potestate utať. Ad hāc iudicationē argumentatiōes oēs afferri oportebit. Ac ne q̄s forte arbitretur nō nos intelligere aliā quoq; incidere constitutionē in hanc cāz eā nos ptē solam sumimus: in quam pcepta nobis danda sunt. Oibus aūt ptibus hoc in libro explicatis quiuis oī in cā si diligēter attēdet omnes uidebit cōstitutiones & eaꝝ ptes & controuersias: si quæ forte ī eas īcidēt: nā de oībꝰ pscribemus. Primus ergo accusatoris locus est eiꝰ nōis cuiꝰ de ui q̄ritur breuis & apta ex opinione hominū diffinitio hoc modo. Maiestatem minuere est de dignitate: aut amplitudine: aut potestate populi: aut hoꝝ qbus populus potestatez dedit aliqd derogare. Hoc sic breuiter expositū pluribꝰ uerbis est & rationibus confirmandū & ita ut descripseris eē ōndendū. Post ea ad id qđ definieris factū eius q accusabitur adiūgere oportebit: & ex eo qđ ōnderis uerbi causa maiestatem minuere: dicere aduersariū maiestatez minuisse: & hūc locū totū cōi loco confirmare. p quez ipsius facti atrocitas aut indignitas. aut oīno culpa cum indignatione augeať. Post erit infirmanda aduersarioꝝ descriptio. Ea aūt infirmabitur. si falsa demonstrabitur. hoc ex opinione hoīum sumetur cum quemad-

aduersario & definitio ex honestatis ptibꝰ & utilitatis de quibus in deliberatiuo gñe hoc est in postrema huius libri tractabit: exprimemus igiť quæ incōmoda futura sunt si ita accipieť quod definitū est ab aduersario. Collatio uero definitionū q q̄rtꝰ in rephēsiōe locus est: hoc auget ut nr̄az definitionē ōndat uerā hōestā utilē qđ aduersarii ōndimꝰ falsam. turpem. īutilē. Afferemꝰ pterea ad definitiōis nr̄am cōfirmationē res aut maiori: aut miori: aut pari: ī negocio siles ut ad definitionē nr̄am similiū cōpatiōe collecta

ostendamus quãto uerior:honestior utilior sit nostra descriptio:hæc in simplici diffinitiõe. Sed si duæ res
pluresue definiẽdæ sunt:ista oĩa pro definiẽdarũ numero duplicanť. Quærit enĩ sæpe fur sit an sacrilegus
qui uasa ex priuato sacra surripuit:uel de sacro priuata:qm̃ pte accusatoris & qd sit sacrilegiũ & qd sit fur/
tum definiẽdũ est in singulis definitionib⁹ illa supra posita pcepta cõplebit:definiet approbabit:deducet.
infirmabit:quæ cũ fecerit in definiẽdo sacrilegio faciet rursus in definiẽdo furto mutata tm̃ tertia pte pce
pti. Accusator enĩ:qui sacrilegiũ uult approbare negare uult furtũ. Ita definitiõe sacrilegii qd pbare nitiť

modũ & qb⁹ in rebus hoies in consuetudie scribẽdi
aut sermocinãdi eo uerbo uti soleãt cõsiderabiť. Itẽ i
firmabiť si turpis aut inutilis esset eius descriptionis
approbatio:& quæ incõmoda cõsecutura sint eo cõ/
cesso ostẽdeť. Id aũt ex utilitatis & honestatis ptib⁹
sumeť de qb⁹ in deliberationis pceptis exponemus.
Deinde cũ definitiõe nostra aduersariorum definitionẽ
conferemus:& nostrã:uerã honestã utilẽ esse demõ/
strabimus:illorum contra. Queremus ãt res aut maiori
aut pari in negocio similes ex qb⁹ affirmeť nr̃a descri
ptio. Iã si res plures erũt definiẽdæ ut si q̃rať fur sit an
sacrilegus: q uasa ex priuato sacra surripuerit:erit utẽ
dũ plurib⁹ definitionib⁹. Deinde simul rõne cã est tra
ctanda:ut si fur ẽ de furto: si sacrilegus de sacrilegio.
Locus aũt cõmunis in eius malitiã qui non mõ rerum
uerũ ẽt uerborum potestatẽ sibi arrogare conatur:ut &
faciat qd uelit:& id quod fecerit quo uelit noie appel
let. Deinde defensoris primus locus est. Itẽ nois bre
uis & apta ex opinione hoium descriptio hoc mõ.
Maiestatẽ minuere est aliqd de republica:cũ potesta
tem non habeas administrare. Deinde huius confir
matio similibus & exẽplis & rationibus postea sui fa
cti ab illa diffinitione separatio. Deide locus cõis:per
quẽ facti utilitas aut honestas adaugeť. Deide sequi
tur aduersariorum diffinitionis repræhẽsio:quæ iisdẽ ex
locis oĩbus quos accusatori pscripsimus conficiť:&
cætera post eandẽ pter cõmunem locum inducenť.
Locus ãt cõmunis erit defensoris is per quẽ indigna
bitur sui periculi causa accusatorem non re solũ con/
uertere uerum etiam uerba cõmutare conari. Nam
illi quidẽ cõmunes loci:qui aut calumniæ accusato/

utetť illis supra positis præceptis. In defini
tione uero furti quia furtũ negabit utetť pce
ptis defensori datis.i. ut post definitionẽ &
eius approbationẽ sepationẽ speciei faciat
a diffinitiõe: fiet quæ in hoc themate & in
eiusmodi cõplexiõe ut definitionẽ uertat si
militer pcepta ẽt defensor. Nã qm̃ furtũ p/
bare uult ille qui se defendit post definitio/
nẽ & eius approbationẽ deductionẽ faciet
ad speciẽ. Cõtra cũ sacrilegiũ definierit qui
hoc admisisse se nõ uult illic faciat loco ter
tio sepationẽ speciei a definitione. Ergo his
modis & ptibus definitionẽ suã accusator
implebit. Habebit aũt cõmunem locum ex
ipsa definitiua cõstitutiõe sumptũ in mali/
ciã eius qui nõ modo rerũ: uerũ ẽt uerborũ
ptãtẽ sibi arrogare conetur ut & faciat qd
uellit & quod fecerit id quo uoluerit nomi
ne appellet. Exẽplũ generis idest finitiui. C.
Flaminius is qui cõsul. R. historiã a post se/
quentibus dedit iudicatio est ex ratiõe & re/
futatione rationis cõtrouersia. Ad hanc iu/
dicationẽ argumẽtationes oẽs afferre opor
tebit:ad hanc iudicationẽ: idest definitiuã:
ne aliam cũ feceris constitutionẽ:hic aliã fa
cies iudicationẽ:& non cõueniat. Hæc præ
cepta quæ nunc finitiui status ponimus &
earum partes propter qualitatem quæ par
tes plures habet & controuersias legales sta
tus dicit maiestatem minuere est:definitio
est rei de qua q̃riť plurib⁹ uerbis & rationi/
bus cõfirmãdũ. Superior definitio est hæc
confirmatio definitiõis. Postea ad id quod
definieris: deductio diffinitionis ad speciẽ.
hoc ex opinione hominum sumetur quo/
modo destruatur descriptio diuersæ partis
ueram: honestam: utilem demõstrabimus
Cum tria dederit defensori uitia definitio/
nis:idest falsam:turpem inutilem. Tria dat
accusatori contra ornamẽta definitionis:
idest ueram honestam:utilem. Vt etiam ex
collatione melior accusatoris definitio p/

betur. Deinde simili ratione causa tractanda:ut definias:approbes: deducas ad speciem. Infirmos defini
tionem aduersæ partis docẽdo falsam turpem:inutilem Compares etiam quæ utilior est:uel reliqua aut
a maiore:aut a minore:aut a pari. Sed in tot defitionibus omnia hæc quot res definiẽdæ defensoris sunt
deinde primus est locus. Item nominis breuis & aperta & ex opinione hominum descriptio hoc modo:
& huic dat q̃tuor ad actionẽ definitiõis locos. Sed in quibusdã ptib⁹ i tertio loco discrepauit. Supra.n.i.
pte accusatoris hæc q̃tuor sunt:definitio:approbatio propriæ definitiõis:deductio in speciẽ ppriæ defini
tionis:destructio definitionis alienæ. At hic in parte defensoris est similiter definitio siue approbatio eius
& qd mutat sepatio definitiõis a specie de q̃ queriť destructio definitionis aduersæ ptis defensoris. Deinde
primus locus est:& reliqua datis omnibus locis accusatori ad suam definitionem defensori quoq ad de/
fensionem eiusdem proprios locos tradit: ex qbus primus est definitio & ipsa breuis:deinde eius affirma
tio. Tertio loco a definitione sua sepatio eius speciei de qua quæriť: post quẽ locũ locus cõis inferť p quẽ
facti utilitas:aut honestas augeť. Quẽ qdem locũ habet ẽt accusator:sed ecõtrario. Ille eni3 idignitatẽ rei

auget hic utilitatem. Quarto loco sequit̃ aduersariorum definitionis reprehēsio eadē illa omnia retinēs quæ definitionis reprehēsio includit .i. ut falsa: ut turpis: ut inutilis doceat̃ fiatq; utriusq; definitionis etiā a defensore similis compatio. Oīa.n. defensor facere poterit ac dicere q̃ accusator præter locū cōem eiusdem accusatoris: habebit aūt defensor locum cōmunē per quem indignabitur accusatori sui periculi cā non solum res cōuertere aduertere Verum ēt uerba mutare conati: hic similiter locus defensoris ex ipsa diffinitiua cōstitutione susceptus est: unde ꝓprius hic locus cōstitutiōis defensoris nā esse quidē possunt alii cōmunes loci ex causa: ex negocio natis nō ex cōstitutiōe ut in calumniatorē: ut cōquæstio misericordiæ: ut īdignatio facti: & cætera cuiusmodi: quæ ex piculi magnitudine genita nō cōstitutiōis definitiuæ: ut diximus: sed ex cōpositione circunstātiæ nominamus ꝓcreantur: sed hi cōmunes loci nō in omni causa sunt: sed in omne genus causæ incidūt: hoc est in oēs cōstitutiones incidunt: non in omnes causas: quas una quæq; habere poterit cōstitutio. Ac de his locis cōmunibus piculi magnitudine procreatis in cōiecturali costitutione fecimus mentionem: qui qualesq; sicut explicantes. Vtemur autē his: & eos inducemus in orationē: cū causæ ipsius necessitas flagitabit. Similibus exēplis & rōnibus: quæ ad defensionē suam poterunt pertinere. Ac illa definitione separatio ut separet factum suum ab ea definitione: quā habuit aduersarius: per quē facti utilitas: aut honestas ad augetur. Quomodo accusator ad speciem descēdit: ut iungat definitionem suā: cum specie sic defensor descēdit ad speciem: ut separet definitionem suam a specie .i. a facto unde quæstio est: & uterq; utetur loco cōmuni: sed accusator ut augeat factum per indignationē reus utile esse doceat & honestū.

rum demōstrāda: aut misericordiæ captādæ: aut facti indignandi: aut a misericordia deterrēdi cā sumūtur ex piculi magnitudine: non ex cāæ genere ducunt̃. Quare nō in oēm cām: sed in oē cāæ genus incident. Eoꝝ mētionē in cōiecturali cōstitutiōe fecimus. Inductione aūt hoꝝ locoꝝ cū cā postulabit utemur: cū aūt actio translationis aut cōmutationis indigere uidetur: qd̓ nō aut is agit quē oportet: aut cum eo qui eū oportet: aut apud quos qua poena: qua lege: quo crimine: quo tpe oportet: cōstitutio trāslatiua appellat̃ huius nobis exēpla p multa opus sunt si singula trāslationū genera quærimus: sed qa ratio ꝑceptoꝝ similis est: exemploꝝ multitudine supersedēdum est. Atq; in nostra quidem consuetudine multis de causis fit ut rarius incidant translationes. Nam & prætoriis exceptionibus multæ excluduntur actiones & ita ius ciuile habemus cōstitutū ut a causa cadat is q non quēadmodum oportet & egerit. Quare in iure

Omnibus locis: quos accusatori præscripsimus: ut hic cursus cōuertat in definitionē aduersarii præcepta superiora: & dicat eā falsam: turpē: inutilem. Comparet ex minore: maiore pari: quæ habet .s. accusator: nā & hic proprium locum cōmunem de fine habebit: nā & extra finē quem potest causa suggere habere potest uterq; alium locum cōmunem Post eadem præter cōmunem locum .i. collatio ipsarū definitionū per minora maiora paria: nā illi quidē cōmunes loci qui in quacūq; parte esse possunt causa suggerente ex piculi magnitudine non ex causæ genere dicuntur: ut non proprius sit locus cōmunes ex fine natus: sed ex negocii genere: cuius circunstantiæ pro qualitate: uel quātitate piculi locos cōes dabit nō in oēm cām sed in omne causæ genus incidūt hi loci cōes: qui ex compositione negocioꝝ nascuntur: non in oībus causis sunt: quia non omnis causa similiter cōponitur: sed cadunt in omnia genera causarum .i. in oēs constitutiones: quia quælibet constitutio modo atroci negociorum compositione fingitur: modo simpliciter cōponitur. Cum autem actio translationis aut cōmutationis indigere uidet̃. Tertia est constitutio: quæ translatio est quia ita Tul. ordinē dedit. Hæc cōmutationē iudicii cū actiōe tenet: cū ꝑsona: locus: lex crimē: poena mutat̃: uel cætera quæ similia sunt: His singulis supponere exēpla & infinitū: & superuacuū est: uel qa multis modis efficit̃ uel qa oībus modis addicēdū una ꝑceptio est. Oīs aūt trāslatio apud antiquos tpibus tullianis in ipsa causaꝝ actione: aut nō erat: aut rarior inueniebat̃. Prætores eteni quibus dicebat & iudices causæ dabāt & cōtrouersiæ: uel agēdi genus instituta actiōe formabāt ita sibi describebāt ꝑtor qua accusator qua reus deberet actione uti in præscribēdo qd fieret excipiendoq; quid nō fieret trāslatiōis cōtrouersiā actionib⁹ auferebat. Erat ꝑterea institutū: aut a cā caderet is qui non quēadmodū oportebat egisset. Ergo ēt ꝓpter hæc forma taliter ad iudiciū ueniebat. Apud ipsuȝ uero ꝑtorem cū litis ipsius forma cōponeret̃: illio ꝑtes excipiebāt aliqd aut simplicē actionē accipiebant. Vnde in ipso ut dixi iure hoc est apud prætorē de modo agēdi cū quæreret̃ tractaret̃ exceptio atq; trāslatio. Cū aūt iam litis forma esset accepta in iudicio nulla iam poterat esse trāslatio: ergo in iudicio trāslatio rarius inuenit̃. Et si quādo inuenta fuerit ipsa p se parū firmitudinis tenet: assumitq; uires alia cōstitutiōe firmari hoc nāq; præceptū tullianū est: trāslationē ex alia cōstitutione firmari. Ad quod præceptū exemplū subiūgit non ut translationem doceat: sed ut ostendat translationem alia constitutione firmari. Reus parricidii factus ꝓbatis aliis criminibus an damnandus sit quæstio est. Vtitur translatione reus cū dicit se nō parricidii damnandū esse: quia nihil improbatū: sed alioꝝ criminū quæ probata sint affici oportere supplicio. Ac ne eo quidem q̃ nō inde iudicium constitutuȝ sit: ita si neq; probatorum criminum poena esse deberet

quia non

quia nõ inde iudiciũ cõstitutũ est. Neq̧ parricidii: quia nihil ꝓbatũ cõfirmat nõ esse dãnandũ. Verum tñ purgandis aliis criminibus per cõiecturã opera danda est: ut reus nõ tantũ trãslationis utat̃. Ergo ꝓbatũ illud est trãslationẽ alia cõstõne firmari. Subiũgit uero exẽplũ trãslationis. Cũ agat iniuriarũ is cui ꝑcisa manus est: & is q̄s ꝑcidit exceptionẽ suã postulat: ut in hoc iudicio de maleficio nõ fiat ꝑiudiciũ: ĩ hoc genere cõstõnis ꝑcepta haec sunt q̄ utriq̧ pti dent̃: ut explicẽt qd fieri soleat: a quo: ꝑ quos: quomõ: quo tpe: quẽadmodũ agi: quẽadmodũ iudicari: quẽadmodũ statui: qđ utriq̧ ex ptibus iuris agnoscit: de q̄bus ptibus in q̄litate tractaturus est: debet ẽt tractari: qd in similib⁹ rebus fieri soleat.

plerũq̧ uersant̃. Ibi.n. & exceptiones postulantur: & quodãmodo agẽdi ptãs dat̃: & oĩs cõceptio priuatorũ iudicioꝝ cõstituit̃. Quae aũt in ipsis iudiciis rarius incidunt: eiusmodi sunt ut ꝑ se minus firmitudĩs habeãt. Confirmant̃ autẽ assumpta alia aliq̄ cõstitutione: ut in quodã iudicio cũ uenefici cuiusdã nomẽ eẽt delatũ: & q̄a parricidii cã subscripta eẽt extra ordinẽ esset acceptũ cũ ĩ accusatione añ alia q̄dã crimia testib⁹ & argumẽtis cõfirmarent̃: parricidii ãt mẽtio solũ facta eẽt: defensor in hoc ipso multũ oportet: ut diu cõsistat cũ de nece parentis nihil demonstratũ sit: ĩdignũ facinus eẽ ea poena afficere: cũ q̄ parricidae afficiunt̃. Id aũt si dãnaretur fieri necesse eẽt: qm̃ & id cãae subscriptũ & ea re nomẽ extra ordinẽ acceptũ. Ea igit̃ poena dãnationẽ necessario cõsequat̃. Hic defensor poenae cõmutatiõe ex trãslatiuo gñe inducẽdo totã ĩfirmauit accusationẽ. Verũtamẽ caeteris quoq̧ criminibus defendẽdis cõiecturali cõstitutione trãslationẽ confirmabit. Exẽplũ ãt trãslationis ĩ cã nobis positũ sit hmõi. Cũ ad uiꝫ faciẽdã q̄dã armati uenissent: armati contra praesto fuerũt & cuidã eq̄ti romano q̄dã ex armatis resistẽs gladio manũ ꝑcidit. Agit is cui manus ꝑcisa est iniuriaꝝ postulatis q cũ agitur a ꝑtore exceptionẽ extra quã ĩ reũ capitis ꝑiudiciũ fiat. Hic his q agit iudiciũ purũ postulat. Ille q cũ agit̃ exceptioneꝫ addi ait oportere. Quaestio est: excipiẽdũ sit: an nõ. Rõ. Non.n. oportet in recuperatorio iudicio ei⁹ maleficii: de quo ĩter sicarios q̄ritur ꝑiudicium fieri ĩfirmatio rõnis: eiusmodi sunt iniuriae: ut de his ĩdignũ sit nõ prio quoq̧ tpe iudicari. Indicatio. Atrocitas iniuriaꝝ satis ne cã fuit: q̄re cũ de ea iudicetur de aliquo maiore maleficio: de quo maleficiũ cõparatũ sit ꝑiudicetur: atq̧ exẽpluꝫ q̄dẽ hoc est. In oĩ ãt cã ab utroqꝫ q̄ri opdrtebit: a quo & ꝑ quos: & quomõ: & quo tpe: aut agi: aut iudicari: aut qd statui de ea re conueniat. Id ex ptib⁹ iuris de q̄b⁹ post dicẽdũ est sumi oportebit: & rõcinari qd ĩ similib⁹ reb⁹ fieri soleat: & uidere utrũ malitia qd aliud agatur: & aliud simulet̃: an stultitia: an necessitudie: q̄a alio mõ agere non possit: an occasione agẽdi sic sit iudiciuꝫ: aut actio constituta: an recte sine ulla re eiusmodi res agat̃. Locus ãt cõis cõtra eũ q trãslationẽ ĩducit fugere iudi/

Aut enĩ in re cautũ est id de quo q̄rit̃: aut solet fieri: aut nõ solet: aut ad id qđ ĩ iure sollẽtũ est id qđ simile est applicat̃. Deĩde ꝑ cõiecturã tractãdũ utrũ malitia agat̃ aliud cũ aliud simulet̃: an stultitia: an necessitate. Locus aũt cõis unus est cõtra trãslationẽ fugere iudiciũ & poenã cũ.s.q trãslatione utat̃. A trãslatiõe unus locus cõis est perturbari omnia: si nõ eo pacto agant̃: quo oportet. Hae sunt tres cõstitutiones quae species nõ hñt: cõiectura: finis translatio. Trãslationẽ aũt ĩtelligamus formaꝫ esse: status.s. legalis. Praescriptionẽ uero eãdẽ appellari posse: & eãdẽ exceptionẽ: sed ab oratorib⁹: in iure ãt ꝑscriptionẽ dici: ipm ꝓpositũ ius: exceptionẽ aũt cũ ius ipm ꝓpositũ aduersus se actor alius excipit ĩter posita aliq̄ cõditione. Sit nobis ꝑscriptio iniuriarũ de caede exceptio: nisi ꝑiudiciũ facias. Singula trãslationũ gñia q̄ramus: ut exẽpluꝫ: quẽadmodũ alia lege: quẽadmodũ alio crimĩe: & ad singula. Quibus trãslatio uidet̃ ĩpleri. Sed q̄a rõ ꝑceptoꝝ similis est exẽploꝝ multitudine supsedendum est. Cũ.n. ꝑcepta in oĩ genere trãslationis eadẽ sint ad diuersitatẽ frustra exẽpla q̄rent̃: eadẽ.n. ꝑceptoꝝ ratio in oĩbus trãslationis ptibus & ubiq̧ seruabit̃. Multis de causis sit: ut rarius incidãt trãslationes. Quoniã ꝑ ꝑtoris formulas actionibus ĩtegritas dat̃: neq̧ in iudiciis ulla põt eẽ ꝑscriptio: q̄ nõ quẽadmodũ oportere egerit apud ꝑtorẽ q̄re in iure plerũq̧ uersant̃: trãslationes: ibi.n. exceptiões postulant̃: in causis ãt aut raro aut nunq̄ priuatorũ iudicioꝝ cã cõstituit̃: ideo nõ põt in iudiciis esse trãslatio: sed est apud ꝑtoreꝫ. Hic defensor poenae cõmutationẽ. Quoniaꝫ cũ dicit nõ haec poena afficiẽdus est sed tali alioꝝ criminũ ꝓbatoꝝ. Cũq̧ tali nõ oporteat q̄a eius crimen nõ ꝓbatũ est ita ne alia q̄dẽ poena affici oportere dicit quae sit alioꝝ criminũ: unde cõmutatiõe poenae uis accusationis tota tollet̃ caeteris quoq̧ criminib⁹ defendẽdis q̄ ꝓbata dicunt̃ cõstõne cõiecturali trãslationẽ cõfirmabit ut infirmitatis ẽt in criminibus illis q̄ ꝓbata dicunt̃ rei possit releuare ꝑsonã. Exẽplũ aũt trãslationis in cã positũ nobis hmõi. Illud exẽplũ qđ supra datũ est ad hoc datũ est ut ꝓbaret̃ translationẽ alia cõstitutione necessario cõfirmari. Nunc dat exemplũ trãslationis. Postulatis is q cũ agit̃ a praetore exceptioneꝫ ne praeiudiciũ fiat in hac iniuriarũ dãnatione futuri

criminis ꝙ de capite est.i.cædis indignum sit:non primo quoq; tempore iudicari:ut etiam in iudicio in/
iuriatum idignũ sit:nõ ẽt de cæde iudicari. Id ex ꝑtibus iniuriis de q̃bus post dicẽdũ est q̃litate absoluta.
Cõtra eũ q trãslationẽ inducit q accusat iniuriatũ. A translatione aũt oium fore ꝑturbationẽ hoc est a
ꝑte ea q̃ utit trãslatione. Nã illa supior cõtra trãslationẽ:quo pacto oporteat:hoc est si aut cũ eo agat q cũ
nõ oporteat. Nũc generalẽ cõstitutionẽ & ꝑtes eius cõsideremus. Generalis hoc est q̃litatis cõstitutionis
ꝓcepta supponit:cuius spẽs duas esse dixit iudicialẽ:& negocialẽ. Duas.n.deliberatiuã & demõstratiuã in
priori libro sustulit. Ac nũc pri⁹ de nego
ciali tractat:qm̃ simplex esse noscit:iuridi
cialis in spẽs est distributa. Hæc negocia/
lis hẽt litẽ cũ q̃stio est ꝙ eẽ debeat. Quod
colligit ex iure iã cõstituto:quũ id sit ha/
bendũ;unde cõtrouersia ẽ. Supponit exẽ
plũ ꝙ secũdi hæredes sibi cã hæreditatẽ
uẽdicẽt q uenerit pupillo:q̃ sibi uẽdicãt
agnati. Facit ĩtentionẽ agnatoꝝ:deinde
depulsionẽ hæredũ secũdoꝝ. Tunc q̃stio
est:quoꝝ sit hæreditas. Affert rõ a secũdis
hæredibus:ꝙ unius pecuniæ hæredes di
uersi esse non pñt. Fit refutatio:sed nõ est
una pecunia. Erit iudicatio an una pecu/
nia sit. Hic admonet posse in una & sim/
plici cõstitutione ĩueniri plurimas rõnes
refutatiõesq; rõnum:& itẽ iudicationes:
ut ĩ hac cã. Nã cũ rõ sit nõ posse plurimis
de cãis uni⁹ pecũiæ hæredes eẽ diuersos:
cũq; in supioribus refutatio facta sit:nõ est
una pecunia. Omissa hac refutatiõe alia
refutatio supponi põt. Uti dicat eẽ posse
unius pecũiæ hæredes plures diuersis de
cãis. Et apte in ipso Tul. positũ ẽ q rõnes.
Dat aũt huic cõstõni locos ad argumẽta
cõuer utriq; ꝑti uel oib⁹ ꝑtibus:si plures
existẽt:ut ius unde cõstet cõsiderẽt;cõstat
aũt ex trib⁹ duci nã cõsuetudine sequẽter
deinde lege:postremo nãm ei⁹ diuidit in
sex ꝑtes q̃s ipe ꝑtitus ẽ:& definiuit. Itẽ cõ
suetudis certas spẽs a ꝓtorib⁹ positas de/
reliquit. Res firmissimas subiecit:pactũ
pars. Iudicatũ legitimi ãt iuris sciam edi
scẽdis legib⁹ reliqt:uis & nã & gen⁹ ipsius
negocii q̃rit. Quale sit negociũ in tribus
his q̃rit:natura:genere:iustũ;an in iustũ:
utile an inutile. An mortuus est q in suã
tutelã ueniret:ut nõ posset facere testamẽ
tum:qa minor eẽt. Cui⁹ agnati.i.petito/
res. De qua is cui⁹ agnati sumus testatus
nõ est:idest pater pupilli uel pupillus ipe.
Ratio est rõ q̃onis eoꝝ q possessores sũt.
Pater.n.& sibi & fili⁹ testamẽtũ scripsit:
q̃ diu nõ licebat filio scribere testamẽtũ:
ĩfirmatio rõnis a ꝑte petitoris nõ filio. Si
extrinsecus aliud aliunde filius hẽret. Sed
sibi iussit eẽ.i.rebus suis substituit. Iudica
tio ex rõne & refutatione rõnis:possit q̃s
q̃ de filii pupilli re testari q̃ non ipse hẽret
& q̃ nõ pupillus aliũde quæsisset. An hæ
redes secũdũ ipsius patrisfamilias:nõ filii
quoq; ei⁹ pupilli hẽdes sint:qa hæres cũ
dicit ei⁹ est secũdus q hæreditatẽ remisit.
Vnde hæres esse nõ põt:nisi eius cui se/

cium ac pœnã qa cãæ deficiãt. A trãslatiõe ãt oium fore
ꝑturbationẽ si nõ ita res agant:& ĩ iudiciũ ueniãt:quo
pacto oporteat:hoc ẽ si aut cũ eo agat q cũ nõ oporteat
alia poena;alio crimie:alio tpe:atq; hãc rõnẽ ad ꝑtur/
bationẽ oium iudicioꝝ ꝑtinere. Tres igit hæ cõstõnes
q̃ ꝑtes nõ hñt ad hũc modũ tractabunt. Nũc gñalẽ cõ
stitutionẽ & ꝑtes ei⁹ cõsiderem⁹. Cu3 facto & facti noie
cõcesso:neq; ulla actiõis illata cõtrouesia uis & nã & ge
nus ipsi⁹ negocii q̃ritur:cõstõnẽ gñalẽ appellam⁹. Hui⁹
prias eẽ duas ꝑtes nobis uideri dixim⁹ negocialẽ & iuri
dicialẽ. Negocialis est q̃ in ipso negocio iuris ciuilis h3
ĩplicitã cõtrouersiã. Ea est hmõi qdã pupillũ hæredẽ fe
cit:pupillus ãt añ mortu⁹ est q̃ ĩ suã tutela3 ueniret:de
hẽditate q̃ uenit pupillo:iter eos q pris pupilli sũt hæ
redes secũdi;& agnatos pupilli cõtrouersia ẽ. Possessio
heredũ scdoꝝ est:intẽtio ẽ agnatoꝝ:nr̃a pecunia est:de q̃
his cui⁹ agnati sum⁹ testat⁹ nõ est. Depulsio ẽ imo nr̃a
q hæredes scdi testõ pris sumus:q̃stio est utroꝝ sit. Rõ
est:pr̃.n.& sibi & filio testm̃ scripsit;dũ is pupillus eẽt:
Quare q̃ filii fuerunt testõ pris nr̃a fiant necesse est:ĩfir
matio rõnis imo pr̃ scripsit:& scdm hæredẽ non filio:
sed sibi iussit eẽ. Quare ꝓterq̃ qd' ipsius fuit testõ illius
uestrũ esse nõ pt. Iudicatio possit ne q̃sq̃ de filii pupilli
re testari an hæredes secundi ipsius patrisfamilias non
filii quoq; ei⁹ pupilli hæredes sint. Atq; hoc nõ alienu3
est qd' ad multa ꝑtineat:aut nusq̃ aut usquaq; dicatur
hic admonere. Sunt cãæ q̃ plures hñt rõnes in simplici
cõstitutione qd' fit:cũ id qd' factũ est:aut qd' defendit
plurimis de cãis rectũ:aut ꝓbabile uideri pt:ut in hac
ipsa cã. Supponitur ab hæredib⁹ hæc rõ. Vni⁹.n.pecu/
nia plures dissimilib⁹ de cãis hæredes esse non põt:nec
nunq̃ fcm̃ est:ut eiusde3 pecuniæ alius testõ:alius lege
hæredes essent. Infirmatio ãt hæc erit non est una pecu
nia:ꝓpea qd' altera pupilli iã erat aduentitia cui⁹ hæres
non illo in tpe in testõ q̃sq̃ scriptus erat:si qd pupillo
accidisset:& de altera ꝑtis etia3 nunc mortui uoluntas
plim ualebit q̃ ia3 mortuo pupillo suis hæredib⁹ conce
debat. Iudicatio ẽ una ne pecunia fuerit. Ac si hac erũt
usi ĩfirmatione posse plures esse unius hæredes pecu/
niæ dissimilibus de cãis:de eo ipso iudicatio nascitur.
Possint eiusdẽ pecuniæ plures dissimilibus generibus
hæredes esse. Ergo una in cõstitutione ĩtellectũ est qũo

cundus hæres est. Eius aūt hæres non pōt esse cui nō est secūdus. Iudicatio una ne pecunia fuerit. Aut si
hac erūt ūsi īformatiōe. Duas īfirmatiōes posuit ex pte petitorꝝ.i.agnatorꝝ cōtra unā rōnē possessorꝝ: hoc
est hæredū secundorꝝ ꝙ diceret unius pecuniæ plures hēdes dissimilib⁹ de causis esse nō posse: erit una īfir
matio: nō est una pecunia. Itē aliā pōit unius pecuniæ dissimilib⁹ de cāis diuersi hēdes dissimilib⁹ generi
bus hēdes eē: ut alius testō: alius lege: alius agnatiōe: nūc hui⁹ gñis p̄cepta uideamus. Exēplū dedit q̄litatis
& negocialis. Dedit & p̄ceptū q̄uo rōnes multæ eē possent. Nūc subiūgit in hac negocialē q̄litatē quēad/

& rōnes & formanū īfirmationes & ꝓpterea iudicationes
plures fiāt. Nūc huius gñis p̄cepta uideamus. Vtrisq̧
aut ēt oīb⁹ si plures ambigēt: ius ex qb⁹ reb⁹ constet: est
considerādū. Initiū ergo ei⁹ ab nā ductū uidet̄. Quæ/
dam āt ex utilitatis rōne: aut ꝑspicua nobis: aut obscu
ta ī cōsuetudīez uenisse uident̄. Post āt approbata q̄dā
aūt a cōsuetudīe: aut a uero utilia uisa legib⁹ eē firmata.
Ac naturæ qdēz ius est qd nobis nō opīo: sed q̄dā īnata
uis afferat ut religionē: pietatē: grāz: uidicationē: obser/
uantiā: ueritatē. Religionē eaz q̄ in metu: & cærimoniā
deorꝝ sic appellāt. Pietatē q̄ erga pr̄iaz: aut parentes: aut
alios sanguīe iūctos: officiū seruare moneat: grām q̄ in
memoria & remuneratione officiorꝝ & honoris: & ami
citiarꝝ obseruātiā teneat: uidicationē p quā uim & cōtu
meliā defendēdo: aut ulciscēdo ꝓpulsam⁹ a nobis & a
nr̄is q cari nobis eē debēt: & p quā pctā punim⁹. Ob/
seruantiā p quā ætate: aut sapīa: aut honore: aut aliq̄ di/
gnitate an̄tes ueneramur: & collim⁹. Veritatē p quā da
mus opaz ne qd aliter quā cōfirmauerim⁹ fiat: aut fcm̄:
aut futurꝝ sit. Ac naturæ qdē iura minus ipsa q̄runt̄ ad
hāc controuersiā. Quod neq̧ ī hoc ciuili iure uersant̄:
& a uulgari ītelligētia remotiora sunt. Ad sīlitudinē ue
ro aliquā: aut ad rē amplificādā sæpe sunt īferēda. Con/
suetudinis āt ius esse putat̄ id qd uolūtate oiuz sine le
ge uetustas cōprobarit. In ea āt q̄dā sunt iura ipsa iam
certa pp uetustatē. Quo in gñe & alia sūt multa & eorꝝ
multo maxīa ps: quā ptores edicere cōsueuerūt. Quæ/
dam āt gñā iuris iam certa cōsuetudīe facta sūt. Quod
genus pactū: par: iudicatū. Pactū est q̄d iter aliquos cō
uenit: qd iam ita iustuz putat̄ ut iure p̄stare dicat̄. Par
qd in oī æquabile est. Iudicatū de quo iā an̄ snīa alicui⁹
aut aliquorꝝ cōstitutū ē. Iaz iura legitīa ex legib⁹ cogno
sci oportebit. His ergo ex ptibus iuris qcqd: aut ex ipā
re: aut ex simili: aut ex maiore: aut ex minore nasci uide
bit̄: qsq̧ attendere atq̧ elicere ptēptādo unāquāq̧ ptē
iuris hēbit. Locorꝝ aūt cōiuz: qm̄ ut ante dictū est, duo
sunt gñā. quorꝝ alterū dubiæ rei. alterum certæ cōtinet
amplificationē. qd ipsa cā det. & qd augeri p cōez locuz
possit. & oporteat cōsiderabit̄. Naz certi q l oēs īcidant
locis p̄scribi non pōit in plerisq̧ fortasse ab auctoritate
iuriscōsultorꝝ. & cōtra auctoritatē duci oportebit. Attē
dendū est aūt in hac & in oībus. num quos locos cōes

modū & unde argumēta socianda sunt:
utriq̧.i. petitori & possessori: aut ēt oīb⁹ si
plures ambigēt. Si plures ꝯtra unū possi
dentē petāt: ut nō duæ ptes sint: sed plu/
res. Initiū eius ergo ab nā ductū uidet̄: ut
cōstet ius nā: usu lege. Oīuz āt triū suppo
nit ptes. Quædā āt ex utilitatis rōne: ut p
spicua nobis: aut obscura. Interdū.n. cō/
segmur cōsuetudinez. Hoc qa cōsuetudo
nō: qa scim⁹ utile eē qd segmur. Post aūt
pbata q̄dā aut a cōsuetudīe: aut a uero. A
cōsuetudīe qm̄ cōsuetudo est aut a uero:
qm̄ rō ei⁹ ꝑspecta est: & utilitas uisa. Vin
dicationē p uindicta: p ultiōe ad hāc cō/
trouersiā.i. cā genus iudiciale. Cōsuetudīe
aūt ius eē putāt id qd uolūtate oīum sine
lege uetustas cōprobarit. Finitis ptib⁹ iu/
ri nāli suppositis: nūc cōsuetudīs iuri par
tes subiicit. Volūtate oīum sine lege ue
tustas cōptobarit ut prudētiā rō: auctori
tate data cōsuetudini de cōsuetudīe ī po
steros miserit legē. Quædā sūt iura ipā iā
certa pp uetustatē utputa maiorib⁹ assur
gat̄ ius est hoc: sed cōsuetudinis. Multo
maxīa ps q̄ p̄tores dicere cōsueuerūt. Nō
ex legū p̄ceptis & iussiōis: sed ex cōsuetudī
ne q̄ ꝓponat̄ a p̄torib⁹ ex bono & æquo.
Par qd ī oēs æquabile est ut q ꝓponit ali
quid tale ꝓponat ut quo iure aliū teneat
hoc se alliget. Itē iura legitima ex legibus
cognosci oportebit. Hæc q̄ dicta sunt de
cōsuetudīe tractata sūt. Nūc cū supest ius
legitimū cognitionē ei⁹ ad eos trāstulit q
legitīa iura fecerūt. His ergo ex ptib⁹ iuris
qd aut ex ipsa re ut ex simili aut maiore
minoreue nasci uidebit̄. Diuiso iure oī in
nām cōsuetudinē legis dat p̄cepta ut ar/
gumēta sumam⁹ uel q̄ ex ipsa re sumunt̄
uel q̄ ex simili aut maiore aut minore. Lo
cos aūt cōes dare se negat posse certos in
singulas cōstōnes. Et enī cū duo gñā sunt
quorꝝ alterū rei dubiæ approbationē du
cendæ gñalē tractatū hēt: alterū rei certæ
cōtinet amplificationē necessario causæ
ipsius facultas suggerit siqd amplificatio
nis aut īdignatiōis cōquæstionisq̧ nasci.
Sed qm̄ ī negociali qualitate iuris de iure
tractatus est: erūt loci cōes uel ab auctori
tate iurispitorꝝ uel cōtra eorꝝ auctoritatē.
Hæc de negociali. Subiūgit̄ iuridicialis.
Quæ ipsa cuz genus sit in duo diuidit̄ in
absolutā & assūptiuā. Absolutæ suppōit
exēplū qd tropheū æneū ꝯtra morē post
uictoriaz graii de grais statuerūt: facit in/

tentionē & depulsionē:supponitq̄ rōnē postea:sed absolutæ cōstōnis ut nascaẗ iudicatio. Iuste fecimus:
ga æternū uirtutis nr̄æ monumētū relinq̄re uolumus. Sin autē dicaẗ:iō æneū:qa meruistis:erit rō de rela
tiua q̄litate. Vn̄ itelligim⁹ in unā cām cōstōnis icidere posse plurimas p̄cipales. Verū3 ēt absoluta q̄litas
eosdē hēbit locos argumētoꝝ. Quos negocialis ex ptib⁹ iuris naturæ:an utilitatē suā cōsuetudis legum.
Sed in absoluta ipsa iura pferim⁹ ut factū defendas:uel lege uel cōsuetudie:uel nā in negociali āt hæc iura
pferunẗ:ut possit cōstitui quo iure esse dēat id de quo negociū ē. Quia ei⁹ cōstōnis ad futurū spectat intē/
tio:aut ipsa re:aut simili maiore minore
nasci uidebiẗ. At i iure posita est hæc spēs
quæ q̄riẗ litis:aut ex eo qd̄ i iure ē ad hoc
negocium:similitudo traduciẗ dubiæ rei
thesis.s.certe ptinet amplificationē locis
cōib⁹ iā reprobata argumētū facies. Illud
enī adhuc q̄ōne est ꝙ augeri p cōem locū
possit:& oporteat ꝯsiderabiẗ. De repbata
locū cōe3:p argumētū:nō thesis. Nā certi
q i oēs icidāt loci describi nō pn̄t i singu/
las cōstōnes certi loci p̄prii dari non pn̄t.
Merito ergo & i negociali:qm̄ tn̄ i nego/
ciali de iure tractanẗ loci cōes hic esse pn̄t
cōtra auctoritatē iurispitoꝝ. Nūc iuridi/
ciale gen⁹. Ipsa.n.est q̄ diuidiẗ. Absoluta
est q̄ ipsa i se nō ut negocialis i negociali:
q̄riẗ qd ēē dēat iuris i absoluta qd ē iuris.
Nō ut negocialis:negocialis.n.nō h3 ius
certū:sed q̄riẗ de eo iure ꝙ ēē dēat i nego/
cio pn̄ti. Absoluta ē q̄ ipsa i se nō ut nego
cialis. In negociali q̄litate ius efficiẗ. Sn̄ia
iudicis i absoluta ꝙ positū ius & notū est
ab oratore sumiẗ. Implicite & abscōdite
qa adhuc icertū est:& q̄riẗ ꝙ ēē debeat. In
hāc argumētatiōes & hisdē locis sumēdæ
sūt atq̄ i cā3 negocialē de q̄ añ dictū ē:ut
ex ptib⁹ iuris naturæ cōsuetudis legū ar/
gumēta sumam⁹. Hoc tn̄ cū de i negocia
li hæc sint:distat absoluta ab negociali:
ꝙ illa tus assumit:ut pbet queādmodum
nouū ius ēē possit de quo q̄riẗ. Absoluta
autē ipsa iura ut pbet factū. Assumptiua
igiẗ tūc dr̄ cū ip̄3 ex se factū pbari nō pōt.
Assūptiuæ q̄litatis p̄cepta tractatur⁹ do/
cet qd ipsa sit. Et ei⁹ ptes q̄tuor supponit.
Ac primā cōpēsationē q̄ & cōparationē
appellat hui⁹ exēplū subiicit. Impatoris
ei⁹ q istrumēta & arma tradiderit ut exer/
citū ab obsidiōe hostiū liberaret. Hic qm̄
finitiu⁹ stat⁹ ēē potuit qd sit lædere maie
statē. Certi.n.nois reus est. Hui⁹ cōstōnis
id est finiti uæ tractaẗ omisso ipsa3 cōside
rat cōpēsationē. Ac p̄cepta hæc cōstituit
ut si qd p cōiecturā tractandū sit pr̄ia pte
tracteẗ uel hoc nō obfuisse uel hoc nō fu/
turū fuisse pp̄ter ꝙ istud unde reus sit dicaẗ ēē cōmissu3. Ista cōiecturalia sūt. Itē si definitio fuerit cū alio q
certi nois reus est trāsferēda. Huc sūt oīa q̄ sunt definitiōis monetq̄ nūc alterā nūc utrāq̄ cōstōnē.i.& fine
& cōiecturā in pr̄ia pte tractari:& itē alias tractis.s.huc rōnib⁹ singulaꝝ & cōfirmationis:& ifirmationis.
Ipsius aūt cōpēsationis p̄cepta hæc sūt:ut cōparem⁹ id qd̄ admissum est:& pp ꝙ admissum est ex ptibus
honestatis:utilitatis:necessitatis ut neq̄ fuisse aut honestū aut utile:aut necessariū ubi & gradus tāgi pōt
nō tā honestū nō tā necessariū q̄ ptes.i.utilis honesti necessarii pleni⁹ itelligenẗ in p̄ceptis deliberatiue. Sic
facta sepatione & eius bn̄ficii:ꝙ p̄stitisse se dicit & ei⁹ maleficii qd̄ admisit. Actio postrema ducēda est ad
formā deliberatiue:ut ita agaẗ q̄si suadeat:aut dissuadeat orator faciendū:aut nō faciēdū qm̄ accusatoris
ps ē utiq̄ ue dissuadeat:defensor uero hæc oīa ꝯtraria actiōe cōuertit:cū ille cōiectura usus fuerit cōiectu
taliter

præter eos quos exponimus ōn̄dat. Nunc iuridiciale
genus & ptes ei⁹ cōsiderem⁹. Iuridicialis est in q̄ æqui
& iniqui natura & p̄mii:aut pœnæ est rō q̄ritur. Hui⁹
ptes sūt duæ:quaꝝ alterā absolutā:alteram assumptiuā
noīamus. Absoluta est q̄ ipsa in se nō ut negocialis im
plicite & abscondite sed patētius & expeditius recti &
non recti q̄ōnē continet:ea est hmōi. Cū thebani lace/
dæmonios bello supauissent:& fere mos eēt graiis:cū
inter se bellū gessissent:ut hi q uicissent trophæū aliq̄d
infinib⁹ statuerent uictoriæ:mō in pn̄tia declarādæ cā
non ut in p̄petuū belli memoria maneret:æneū statue
runt trophæū. Accusantur apud Amphyctionas idest
apud cōe græciæ consiliū. Intētio est non oportuit. De
pulsio est oportuit. Quæstio est oportuit ne. Ratio ē:
eā.n.ex bello gloria3 uirtute pepimus:ut ei⁹ æterna in
signia posteris nr̄is relinq̄re uellemus. Infirmatio est:
attamen æternū inimicitiaꝝ monumētū graios de gra
iis statuere nō oportet. Iudicatio est cu3 summæ uirtutis
cælebrādæ cā graii de graiis æternū inimicitiaꝝ monu/
mētū statuerit:recte ne an contra fecerit. Hāc ideo rōnē
subiicim⁹:ut hoc cāæ genus ip̄m de quo agim⁹ cogno
sceretur. Nā si ea3 supposuissem⁹ q̄ fortasse usi sūt:nō.n.
iuste:neq̄ pie bellū gessistis i relationē crimis delabere
mur:de q̄ post loq̄mur. Vtrūq̄ aūt cāæ genus in hanc
cām icidere pspicuū est. In hāc argumētationes & iisdē
locis sumēdæ sunt. Atq̄ in cā3 negocialē de q̄ añ dictū
est:locos aūt cōes & ex causa ipsa si qd inerit idignatio/
nis aut conq̄stionis & ex iuris utilitate:& natura mul/
tos & graues sumeẗ licebit & oportebit:si causæ digni
tas uidebitur postulare:nūc assūptiua3 ptē iuridicialis
considerem⁹. Assūptiua igr̄ tūc dr̄:cū ip̄m ex se fcm̄ pro
bari nō pōt:aliquo aūt foris adiuncto argumēto defen
ditur. Eius ptes sunt q̄tuor. Compatio. Relatio crimis.
Remotio crimis. Concessio. Compatio est cū aliquod

factu3 qđ p se ipm nō sit pbandū ex eo cuius id causa factū est defenditur. Ea est hmōi. Quida3 impator cu3 ab hostib⁹ circum obsideretur: neq3 effugere ullo mō posset depactus est cu3 hostib⁹: ut arma & ipedimenta relinqret: milites educeret. Itaq3 fecit. Armis & ipedimētis amissis pter spē milites cōseruauit. Accusatur maiestatis: icurrit huic definitio: sed nos hūc de quo agim⁹ consideremꝰ. Intentio est. Non oportuit arma & ipedimenta relinquere. Depulsio est oportuit. Questio est: oportuerit ne cō est: milites. n. oēs pisſent. Infirmatio est: aut coniecturalis: non pisſent: altera coniecturalis: non ideo fecisti ex qb⁹ sūt iudicationes pisſent ne: & iō ne fecerit aut hæc comparatiua: cuius idigemus nūc. At. n. satius fuit amittere milites q̄ arma & ipedimenta concedere hostibus. Ex qua iudicatio nascitur: cu3 oēs pituri milites essent: nisi ad hāc pactionem uenissent: utrum satius fuerit amittere milites: an ad hanc condi/tionem uenire. Hoc causæ genus ex his locis tractari conueniet. Oportebit adhibere cætera3 quoq3 constitutionu3 ratione: atq3 pcepta: ac maxie coniecturis faciēdis iltem ut illud qđ cū eo pximum dabit hi q accusabunt cōparabūt. Id fiet: si aut id qđ dicēt defensores futu3 fuisse nisi id fcm esset: quo de facto iudiciū est futurū fuisse negabit: aut si alia rōne & aliā ob cām: ac dicet se reus fecisse demonstrabit esse fcm. Ei⁹ rei cōfirmatio: & itē cōtraria de pte ex cōiecturali cōstōne sumetur. Sinautē certo noie maleficii uocabitur in iudiciū: sicut in hac cā: nā maiestatis accersit definitiōe & pceptis de/finitionis uti oportebit. Atq3 hoc qde3 plæriq3 in hoc gñe accidit: ut coniectura & definitione utendū sit. Sin aliud quoq3 aliquod genus icidet eius generis pcepta licebit huc pari rōne trāsferre. Na3 accusatori maxime est elaborandū: ut id ipm factū pp qđ sibi reus cōcedi putat oportere: q̄ plurimis iffirmet rōnib⁹. Quod facile est: si pluribus cōstitutionibus aggredietur id iproba/re. Ipsa autē cōparatio separata a cæteris generibus con/trouersia3: sic ex sua ui cōsiderabitur: si illud qđ cōpa/rabitur: aut nō honestū: aut nō utile aut nō necessariū fuisse: aut non tātopere utile: aut nō tantope honestu3 aut non tātopere necessariū fuisse. Deinde oportet ac/cusatorē illud qđ ipe arguat ab eo qđ defensor cōparat separe. Id āt faciet si demōstrabit nō ita fieri solere neq3 oportere: neq3 esse rōnē: qre hoc pp hoc fiat: ut pp salutem militū ea q̄ salutis cā cōparata sunt hostib⁹ tradantur. Postea cōparare oportebit cū beneficio maleficiu3: & oīno id qđ arguitur cū eo qđ factū ab defensore laudabitur: aut faciēdu3 fuisse demōstrabitur cōtēdere. Et hoc extenuādo maleficii magnitudinē simul ad auge/re. Id fieri poterit: si demōstrabitur honestius: utilius taliter respondeat. Itēm contra fide3 assumat argumēta officii: ipsius aūt cōpensationis contrarias ptes tenebit: ut doceat utile honestū necessariū fuisse qđ fecerit. Aut tātope p gradū utile fuisse honestū necessariū. Loci cōes ab accusatore erunt duo: in eū q de turpi facinore cōfiteatur: & qrat aliquā defensionem: & alter ipsius inutilitatis & turpitudinis expressio cu3 indignatiōe. Ad defensore tres sunt nihil p se turpe: aut in honestu3 putari nisi aīo facientis considerenť. Alter amplificatio beneficii pstiti. Tertius expositio ipsius & piculi & beneficii. Ex qbus iudicationes duæ. s. iudicatiōes cōiecturales. Aut hæc cōparatiua: cuius nūc idigemus. Hæc iudicatio ppria est ipsius cōpensatiuæ constitutionis. Hoc cāæ genus cōpēsatiuū. s. oportebit adhibere cæterarū quoq3 cōstōnum rōnē: atq3 pcepta: si cū icidāt cæteræ cōstōnes. Illæ. n. cōstōnes: q in assumptiua sunt qlitate pnt pcedentes oēs cōstitutiones recipere: ut hæc nūc q̄ cōpensatio nis est: hēt & finē & cōiectura. ideo qđq3 genera sunt qōnū suis cōstōnibus tractāda sunt. Ac maxie cōiecturis faciendis: ut p coniecturā: q̄ quasi icidēs est cōpēsatio illa tollať: q is q accusať maiestatis utitur dicēs periturū fuisse exercitū nisi arma cōcederet hi q accusabuntur cōparabūt: ut peritturū fuisse exercitū negam⁹: q3 sumit hic q3 arma pdidit & ultra. Aut si alia ratione. Quonia3 superius duas rōnes & duas iudicationes posuit coniecturales: nō futuru3 fuisse: ut periret exercitus: & nō hoc aīo factum: necirco hic candē rōnem repetit: ut coniecturā dicat in hāc cōstitutio/nem tractandā. Ex coniecturali constitu/tione sumeť. Quia partibus suis ipsa tra/ctanda est. Sinautem certo nomine maleficii: ut nūc certo noīe reus est maiestatis. Potest. n. sine certo noīe reus esse & nō statim ad definitionē astringiť cū criminis nomen nullū uideť abiectum. Sinautem certo noīe maleficii uocabiť in iudiciu3. Iam hic incipit incidētis ad hoc thema alterius status. i. finis quē statum finc3: & supra posuit dicēdo: qđ sit maiestatē minuere pcepta tractare. Sin aliud quoq3 aliquod genus quarūlibet cōstitutionū uel præcedentiū: uel sequentium q̄plurimis infirmet rōnibus: ut dicat non futurum fuisse: ut periret exercitus. Aut aliter non hoc animo fecisti: sed ut perderes fecisti. Deinde oportet accusatorem illud quod ipse arguat ab eo q defensor cōparet separare. Post illa superiora etiam hoc dicere oportebit accusatorem contendere comparare. Et hoc extenuando maleficii ma/gnitudinem ad augere: ut extenues quod pstitisse se dicit augeat q admisit. Deinde

oportebit illam ipsam cõparatiuam iudicationẽ exponere tanq̃ cã3 deliberatiuã. In oĩbus assumptiuis q̃litatibus post oĩa argumẽta ex cõstõne q̃ sunt ꝓpria: locus extremus iterponit: q̃si deliberatiuæ cãæ in qua q̃rif qd faciẽdũ sit: ut ex hoc ꝓbef qd faciẽdũ fuerit tanq̃ cãm deliberatiuã: ut nõ iudicialis cã sit: sed deliberatiua: & eodẽ genere agaf: quasi sola ipsa esset. i. cã deliberatiua in aliqua cõsultatione: ut de libertatiua: non iudicialis cã sit: hoc. n. est cõsultatio: defensor aũt qbus in locis ab accusatore aliæ cõstões inducenf si accusator cõiectura: retorto contra genere dicẽdi cõiectura defensor utef. Pari genere & finẽ pari genere etiam comparationem ex cõtrario tractabit: ut q ille inutile: hic utile: quod ille inhonestu3: hic honestũ dicat & cætera his similia. Loci cões erunt accusatoris in eũ q cũ de facto turpi aliquo: aut inutili: aut utrũq fateatur: quærat tñ aliquã defensionẽ: & facti inutilitatẽ aut turpitudinẽ cu3 indignatione ꝓferre. Relatio criminis est cũ reus id qd' agif cõfessus alterius se idductũ peccatum iure se fecisse demõstrat. Secundũ specie3 assumptiuæ qualitatis relationẽ posuit. Hanc definiunt ꝑ definitionẽ. Quæ constitutio nũc est cũ alteri⁹ peccato se fecisse reus dicit q cqd admisit. Huius exẽplum subiecit. Hora. q sororẽ suam flentẽ inter fecit. Et subiũgit ꝓcepta: primũ ut si qua cõstõ ante ipsam relatiua3 tractari possit excutiaf circa ipm q reus est. Nõ hoc aio fecisti. Hoc utriq sic factũ est & in cõparatione: deide qm relatio refert actus ad alterum ut se defendat dicit enĩ fecit: sed ille meruit. Necessaria ẽt hic cæterũ cõstõnũ ratio tractabif. Cu3. n. cœperimus dicere ille nõ meruit & cõiectura cẽ põt: & finis: & qualiber alia cõstõ. Ergo accusator in defensione eius in quem reus trãsfert crimen tractabit alias cõstões. Hoc pacto fit ut licet relatio fit cõstõ. In hãc tñ adhibeamus alias cõstitutiones duobus modis. Vel circa ꝑsonam ipsius rei quo aio fecerit uel circa ꝑsonã illã in quam reus trãsfert crimẽ: post hæc igif tractãda est ipa relatio criminis q̃ in ꝓceptis ab eodẽ subiectis cui uis facile ẽ recognoscef. Vsq ad illã ꝑtẽ q̃ sp sicut in supiore ꝓcepto traditũ est ꝓpõnẽ hẽt q̃si deliberatiuam: quæ ex utilitatis honestatisq ꝑtibus qd agẽdũ est q̃si res in cõsultatione sit declaratur. defensor hẽbit cuncta ꝯtraria. Sed si incidentes cõstões: aliæ fuerint oĩa ex earũ diuersa ꝑte tractabit. Itẽ per ꝓcepta cõuertendo modũ ad suã ꝑtem argumẽtãdo deducit cũ locis cõibus tã accusatori: q̃ defensori datis: quos ipse supponit. Postea si qua facultas erit ante relationẽ magis necessariũ fuisse illud qd' uitarit reus: q̃ illud qd' fecerit. Honesti autẽ & utilis necessarii ius & nã in deliberationis ꝓceptis cognosceref. Deide oportebit ipsa3 illã cõparatiuã iudicationẽ exponere tanq̃ cãm deliberatiua3: & de ea ex deliberationis ꝓceptis deinceps dicere. Sit. n. hæc iudicatio: q̃ ante exposuimus: cu3 oẽs perituri milites essent ni ad hãc pactionẽ uenissent: utru3 satius fuerit perire milites: an ad hãc pactionẽ uenire. Hoc ex locis deliberatiõis q̃si aliquã in cõsultationẽ res ueniat tractari oportebit. Defensor aũt qbus in locis ab accusatore aliæ cõstitutiones erunt iductæ: in his ipse quoq3 ex iisdẽ cõstitutionibus defensionẽ compabit. Cæteros aũt oẽs locos q ad ipsam cõparationẽ ꝑtinebũt ex contrario tractabit: loci cões erũt accusatoris in eũ q cu3 de facto turpi aliquo: aut inutili: aut utroq fateatur: q̃rat tñ aliquã defensionẽ: & facti iutilitatẽ: aut turpitudinẽ cu3 indignatione ꝓferre. Defensoris nullũ fcm iutile: neq3 turpe: neq3 itẽ utile neq3 honestu3 putari oportere: nisi quo aio: quo tpe: qua de cã fcm sit itelligaf. Qui locus ita cõis est: ut bene tractatus in hac cã magno ad ꝑsuadendum momẽto futurus sit. Et alter locus ꝑ quẽ magna cu3 amplificatione bñficii magnitudo ex utilitate: aut honestate: aut facti necessitate demõstraf. Et tertius ꝑ quẽ res expressa uerbis añ oculos eoꝝ q audiũt poni tur: ut ipsi se quoq3 ide3 facturos fuisse arbitrenf: si sibi illa res atq3 ea faciendi cã ꝑ idẽ tempus accidisset. Relatio criminis est: cũ reus id qd' arguif confessus alterius se inductu3 peccato iure fecisse demonstrat. Ea est hmõi. Horatius occisis tribus curiatibus & duobus amissis fratribus: domũ se uictor recepit. Is cu3 aiaduerterit sororem suã de fratrũ morte non laborantẽ: sponsi aũt nomen appellantẽ idẽtidẽ curiatis cũ gemitu & lamentatione idigne passus uirginẽ occidit: accusaf. Intẽtio est: iniuria sororẽ occidisti. Depulsio est. Iure occidi. Quæstio est: iure ne occiderit. Relatio est. Illa. n. hostiũ mortem lugebat: fratrũ negligebat: me & po. ro. uicisse moleste ferebat. Infirmatio est: tñ a fratre indẽnata3 necari non oportuit: ex qua iudicatio fit. Cum Horatia fratrũ mortẽ negligeret: hostiu3 lugeret: fratris & po. ro uictoria non gauderet: oportuerit ne eam a fratre indẽnata3 necari. Hoc in genere causæ primũ si qd ex cæteris dabitur cõstõnibus sumi oportebit: sicut in comparatione præceptũ est. Postea si qua facultas erit ꝑ aliquã constitutionem illũ in quẽ crimẽ trãsferf defendere. Deinde leuius esse illud qd' in alterũ peccatũ reus trãsferat: q̃ q ipse susceperit. Postea trãslationis ꝑtibus uti: & oñdere a quo & ꝑ quos: & qũo: & quo tpe: aut agi: aut iudicari: aut statui de ea re cõuenerit: ac simul non oportuisse oñdere ante suppliciũ: q̃ iudiciu3 interponere: cu3 leges

quoq3 & iudicia demõſtrãda ſunt: per quæ potuerit id peccatũ: q ſpõ/
te ſua reus punitus ſit moribus: & iudicio uindicari. Deĩde negare de/
bebit. audiri oportere id qd' in eum criminis cõferatur. de quo is ipſe
qui cõferat iudiciũ fieri noluerit. & id qd' iudicatũ nõ ſit pro ĩfecto ha/
beri oportere. Poſtea ĩpudentiã demõſtrare eoꝝ q eu3 nunc apud iudi
ces accuſent: quẽ ſine iudicibus ipſi cõdẽnarint: & de eo iudiciũ faciãt:
de quo ia3 ipſi ſuppliciũ ſumpſerint. Poſtea ꝑturbationẽ iudicii futurã
dicemus: & iudices longius q̃ ꝑtãtem habeatur ꝓgreſſuros. ſi ſimul &
de reo: & de eo que3 reus arguat iudicarint: deinde hoc ſi conſtitutum
ſit: ut peccata hoĩes peccatis: & iniurias iniuriis ulciſcantur quantum
incõmodoꝝ cõſequatꝰ. Ac ſi idem facere ipſe q nunc accuſat ualuiſſet:
ne hoc qdẽ ipſo quicq̃ opus fuiſſet iudicio. Si uero cæteri quoq3 idem
faciant oĩno iudiciu3 nullu3 futuru3: poſtea demonſtrabitur ne ſi iudi
cio qde3 illa damnata eſſet: in quã id crimẽ ab reo contereatur: potuiſſe
hunc ipſum de illa ſuppliciu3 ſumere. Quare eſſe indignũ eum: qui ne
de damnata qdẽ pœnas ſumere potuiſſet: de ea ſupplicium ſumpſiſſe:
quæ ne adducta qdẽ ſit in iudiciũ. Deinde poſtulabit: legẽ qua lege fe/
cerit proferat. Deinde quẽadmodũ in comparatione ꝓcipiebamus: ut
illud qd' cõparabatur extenuaretur ab accuſatore q̃maxĩe ſit: in hoc ge
nere oportebit illius culpam in quẽ crimẽ transferetꝰ cũ huius malefi/
cio qui ſe iure feciſſe dicat cõparare. Poſtea demonſtrandũ eſt non eſſe
illud eiuſmodi: ut ob id occiſio fieri cõueniret. Extrema eſt: ut in cõpara
tione aſſumptio iudicatiõis & de ea ꝑ amplificationẽ ex deliberationis
præceptis dictio. Defenſor aũt quæ ꝑ alias cõſtõnes inducentur: ex his
locis qui traditi ſunt ĩfirmabit. Ipſam aũt relationẽ cõprobabit. primũ
augẽdo eius in quẽ ferret crimẽ culpã & audaciã. & q̃maxime ꝑ ĩdigna
tionẽ. ſi res feret iuncta cũ qõne ante oculos ponẽdo. poſtea leuius de
monſtrãdo reum punitũ q̃ ſit ille promeritus: & ſuũ ſuppliciũ cũ illius
iniuria conferẽdo deinde oportebit eos locos q ita erunt ab accuſatore
tractari ut refelli: & contrariã in ꝑtẽ conuerti poſſint: Quo in gñe ſunt
tres extremi contrariis rõnibus ĩfirmare: illa aũt accerrima accuſatoru3
criminatio ꝑ q̃ ꝑturbationẽ fore oĩum iudicioꝝ demonſtrant: ſi de in/
dẽnato ſupplicii ſumẽdi poteſtas data ſit leuabitur. Primum ſi eiuſmo
di demonſtrabitꝰ iniuria: ut nõ mõ uiro bono: uerum etiam homini li
bero uideatur nõ fuiſſe tollerãda. Deinde ita ꝑſpicua: ut ne ab ipſo qdẽ
qui feciſſe: in dubium uocaretꝰ. Deinde eiuſmodi: ut in ea is maxime de
buerit aĩaduertere: qui aĩaduerterit: ut nõ tam rectũ: nõ ta3 fuerit hone
ſtum: in iudiciu3 illam rẽ ꝑuenire q̃ eo modo atq3 ab eo uindicari q̃uo
& ab quo ſit uindicata. Poſtea ſic re3 fuiſſe aptam: ut iudicium de ea re
fieri nihil attinuerit. Atq3 hic demonſtrandũ eſt rõnibus & rebus ſimi
libus ꝑ multas ita atroces & ꝑſpicuas res eſſe: ut de his nõ mõ non ne
ceſſe ſit: ſed ne utile qdẽ qui mox iudiciũ fiat expectare locus cõis accu
ſatoris in eum qui cum id qd' arguitꝰ negare non poſſit: tamẽ aliquod
ſibi ſpei comparet ex iudiciorum ꝑturbatione. Atq3 hic utilitatis iudi/
ciorum demonſtratio: & de eo conquæſtio qui ſupplicium dederit in/
dẽnatus: in eius autẽ qui ſumpſerit audaciam & crudelitatẽ ĩdignatio.

criminis: & eius argumen
ta cæteris cõſtõnibus ac/
cuſator & reũ onerare de/
bebit & illu3 defendere in
quem reus trãſfert crimẽ:
nãq3 dici põt qd' feciſti nõ
hoc aĩo feciſti: qd' eſt alte/
rius cõſtõnis deinde & ille
quẽ meruiſſe dicis aut nõ
meruit aut nõ hoc pacto
meruit: qd' utiq3 aliarũ eſt
cõſtitutionũ. Ita anteq̃ ex
ꝓceptis relationis aliquid
agamus cõſtõnibꝰ reliqs:
& circa rei ꝑſonã uti poſ/
ſumus: ut eu3 arguamus:
& circa ꝑſonã eius: in quẽ
crimẽ trãſfertꝰ: ut eũ defen
dentes reũ accuſare poſſu
mus: poſtea trãſlatiõis uti
ꝑtibus ꝓſcriptione: nõ ti/
bi. n. licuit occidere: deĩde
negare audiri oportetꝰ: ut
dicamus hodie audiendũ
tu nõ es. Siqdẽ & tu illã q̃
punitus es audirꝰ uoluiſti.
Et id qd' iudicatũ nõ ſit ꝑ
infecto hñi oportere. Men
tiris: qđ dicis ſororẽ fleuiſ
ſe qa nõ eſt inde iudicatũ.
Nunc apud iudices accu/
ſent: q̃ ſine iudicibꝰ cõdẽ/
narint. Mõ crimẽ ingens
poſtea q̃ pœnas ſumpſiſti
de ſorore. Ac ſi ide3 facere
ipſe q nũc accuſat: ualuiſ/
ſe: ne hoc qdẽ ipſo quicq̃
opus fuiſſe iudicio: ut &
hic q Horatiũ accuſat po
tuiſſet ſine iudicio illa3 q̃ſi
peccãte3 occidere. Si uero
cæteri quoq3 idẽ faciãt: oĩ/
no iudiciu3 nullum futu/
rũ. Foritici ſylogiſmi fecit
formã q in ĩfinitũ ſꝑ de in
tecta rei definitione porri
gitꝰ: ut granum cumulus:
aceruus. Occidit horatiꝰ:
occideret accuſator. Ita ſꝑ
ſine iudicio erit pœna: po
tuiſſe hunc ipſm de illa ſu/
mere ſuppliciũ: q̃ſi de ſoro
re. Et de ea ꝑ amplificatio
nem ex deliberatiõis ꝓce/
ptis dictio: ut dicas iuſtũ:
honeſtũ: utile: uel cõtra: q
oĩa ĩ deliberatiõis ꝓceptis
tractantꝰ: ut refelli & ĩ ꝯtra
riã ꝑtẽ ꝯuerti pñt ut cũ ſu
ꝑra uerbi cauſa dictũ ſit ab accuſatore: non debuiſſe a fratre interfici ſorore3: dicat hic magis a fratre debuiſ/
ſe: ut ne ipſo quidem qui feciſſet in dubiũ uocaretur ut negare non poſſet quod amiſiſſet: q hæc uictoriam
romanam lugeret: ex iudiciorum perturbatione quoniam non erat occiſa iudicio quæ occiſa eſt

Ab defensore in eius quem uultus sit audaciam sui conquæstione: rē non ex nomine ipsius negocii sed ex consilio eius qui fecerit: & causa: & tempore considerari oportere: quid mali futurum sit: aut ex iniuria: aut ex scelere alicuius: nisi tanta & tā perspicua audacia ab eo ad cuius famam: aut ad parentes: aut ad liberos pertinuerit: aut ad aliquā rem quā carā esse oībus: aut necesse est: aut oporteret esse fuerit uindicata.

De remotione.

Remotio criminis est cum eius intentio facti quæ ab aduersario infertur in alium: aut in aliud dimouetur. Id fit bipartito. Nam tū cā: tum res ipsa remouetur: causæ remotionis: hoc nobis exēplo sit. Rhodii quosdā legarunt athenas: legatis quæstores sumptum quē oportebat dari non dederunt: legati profecti nō sunt. Accusantur. Intētio est. Proficisci oportuit. Depulsio est. Nō oportuit. Quæstio est. Oportueritne. Ratio est. Sumptus. n. q de publico dari solitus ab quæstore non est datus. Infirmatio est: uos tñ id qd' publice uobis datum erat negocii cōficere oportebat. Iudicatio cum is qui legati erāt sumptus qui de publico debebatur non daretur oportuerit ne eos conficere nihilominus legationē. Hoc in genere primū sicut in cæteris: si quid aut ex cōiecturali: aut ex alia cōstitutione sumi possit: uideri oportebit. Deinde pleraq; ex cōparatione: & ex relatione criminis: in hanc quoq; cām conuenire poterunt. Accusator aūt illum cuius culpa id factum reus dicet: primum si poterit defendet. Sin minus poterit negabit ad hoc iudicium illius: sed huius quē ipse accuset culpam ptinere: postea dicet suo quēq; officio cōsulere oportere: nec si ille peccasset hūc oportuisse peccare: deinde si ille deliquerit separatim illum sicut hunc accusari oportere. & non cum huius defensione coniungi illius accusationē. Defensor autem cū & cætera si qua ex aliis incidunt constitutionibus ptractarit: de ipsa remotione sic argumētabitur. Primū cuius acciderit culpa demonstrabit. Deinde cum id aliena culpa accidisset: ostēdet se aut non potuisse: aut non debuisse id facere quod accusator dicat oportuisse: quod nō potuerit: ex utilitatis partibus in quibus est necessitudinis uis implicata demonstrabit: quod nō debuerit: ex honestate considerabitur: de utroq; distinctius in deliberatiuo genere dicetur: deinde oīa facta esse ab reo quæ in ipsius fuerint potestate qd' minus quam cōuenerit factum sit culpa id alterius accidisse: deinde in alterius culpa exponenda demonstrandum est quantum uoluntatis & studii fuerit in ipso: & id signis confirmandū huiusmodi ex cætera diligentia ex ante factis: aut dictis: atq; hoc ipsi utile fuisse facere: inutile autem non facere: & cum cætera uita fuisse: hoc magis consentaneum quā qd' propter alterius culpā non fecerit: si autē non in hominē certum: sed in rem aliquā causa dimouebitur: ut in hac eadem re: si quæstor mortuus esset & iccirco legatis pecunia nō data esset: accusatione alterius & culpe depulsione dēpta cæteris similiter uti locis oportebit: & ex cōcessionis ptibus quæ cōuenient assumere: de qbus post uobis dicendū erit. Loci aūt cōes idē utriq; fere qui supioribus assumptiuis incidēt. Hi tñ certissime accusatoris facti idignatio. Defensoris cum in

Remotio criminis est cū eius ītētio facti q ab aduersario īfert in aliū aut in aliud demouet: definitio. Hæc tertia spēs assumptiuæ q̄litatis remotio crimis dr q̄ definita est sic. Cū ītētio facti remouetur: uel in aliū: uel in aliud ipsa āt remotio nūc rei ē: nūc cāæ. Sed si cā remouetur: uel in hoīem remouet uel in rē. Si aūt res remouet tm̄ ī hoīē remouet: ul' ab hoīe cāæ remotionē ī hoīem docuit p exēplū de legato rhodiorū: cāæ remotionē in rē in eodē exēplo ondit cū dixit mortuo q̄store si legatus uiaticū nō accepisset uerū p̄cepta tradidit qb' uteret accusator cū argueret eū q cām facti in hoīē remoueret. Et est primū: ut accusator eū defendat in quē culpa remouet: sed si hoc nō potuerit dicat hoc iudiciū aliud ē illud aliud deide dicat unicuiq; suū esse offm̄ hūc nō potuisse peccare: illū rem ē posse nō debere tñ cōiūgi defensionē hui' cū illi' accusatiōe. Hæc ī remotiōis ptib' integris cōplēdis accusatoris sūt. Defēsoris āt hæc primū ut q̄cūq; accusator ex aliis cōstōnib' argumēta fecerit soluat: deinde accuset eū cui' cā peccasse dicit. Deide doceat se aliter facere nec potuisse: nec debuisse nō potuisse: ex utilitatis ptibus: nō debuisse ex hōestatis: d utroq; āt ī deliberatiuo gñe tractabit: deide dicat a se oīa fcā eē q̄ facere potuerit: pcurret oīa uitæ suæ p̄terite dicta: facta: cōsilia: ut pbet suā nō fuisse culpā cū hoc nō ipleuerit cū uero cā nō ī hoīem: sed ī rē remouet oīa eadē p̄cepta accusatoris & defensoris erūt. Excepta uel accusatiōe hoīs in quē remotio fit ul' dfēsiōe rei. Remotio cū fit dedit exēplū de adolescēte q porcā tenuit. Remouet. n. a se fcm̄ & dicit nō fuisse sue ptātis: facer' uel nō facer. Hic nascit illud nouū ut fiat remotio rei uō ī hoīem: sed ab hoīe: & exstat cōstō ab accusator cū dr. Quod fecisti nō tu facere debuisti. Exēplū dedit de prætore qui cū cōsules deberent: populū ad arma cōuocauit: hic præcepta

alio culpa sit:aut i ipso nō sit:supplicio se reꝝ affici nō oportere. Ipsius
aūt rei fit remotio:cū id q̄d datur crimini negat:neq; ad se:neq; ad offi-
ciū suū reus ptinuisse:nec si q̄d in eo sit delictū sibi attribui oportere:
Id causæ genus hmōi est. In eo fœdere q̄d factū est quondā cū samni-
tib⁹: qdā adolescens nobilis porcā sustinuit iussu impatoris. Fœdere āt
ab senatu iprobato & impatore samnitibus dedito: qdā in senatu eum
quoq; dicūt q porcā tenuerit dedi oportere. Intentio est. Dedi oportet.
Depulsio est. Nō oportet. Quæstio est: oporteat ne. Rō est. Nō.n.meū
fuit officiū nec mea ptās: cū & id ætatis & priuatus essem: & esset sūma
cum auctoritate ptāte impator qui uideret ut satis honestū fœdus feri
retur. Infirmatio est. At.n.qm̄ pticeps tu factus es in turpissimo fœde
re summæ religionis deditæ cōuenit. Iudicatio. Cū is q ptātis nihil ha
buerit iussu impatoris in foedere & in tanta religiōe itersuerit dedēdus
ne sit hostibus nec ne. Hoc genus causæ a supiore hoc differt: quod in
illo concedit se reus facere oportuisse id quod fieri dicat accusator opor
tuisse: sed alicui rei aut homini causā attribuit quæ uoluntati suæ fue-
rit impedimēto sine concessionis ptibus. Nā eoꝝ q̄dā maior uis est q̄d
paulopost intelliget. In hoc aūt nō accusare alteꝝ nec culpā in aliū trās
ferre debet: sed demōstrare eā rē nihil ad se: neq; ad ptātem: neq; ad offi
cium suū ptinuisse: aut pertinere. Atq; in hoc genere hoc accidit noui:
quod accusator quoq; sæpe ex remotiōe criminationē cōficit: ut siquis
eum accuset qui cū ptor eēt in expeditionē ad arma populū uocarit: cū
consules adessent. nam ut supiore exemplo reus ab suo officio ac ptāte
factū dimouebat: sic in hoc ab eius officio: ac ptāte qui accusatur: ipse
accusator factum remouēdo hac ipsa rōne confirmat accusationem: in
hac ab utroq; ex omnibus utilitatis ptibus: exēplis: signis ratiocinādo
quid cuiusq; officii iuris: potestatis sit quæri oportebit: & fuerit ne ei de
quo agitur: id iuris officii potestatis attributū nec ne. Locos aūt cōes
ex ipsa re si q̄d indignationis ac cōquæstionis habebit sumi oportebit.

De concessione.

Concessio est p q̄ non factū ipm improbat ab reo sed ut igno
scatur id petitur. Cui⁹ ptes sunt duæ: purgatio: & depcatio.
Purgatio est p q̄ eius qui accusat nō factū ipm sed uoluntas
defenditur. Ea habet ptes tres: imprudētiā: casum: necessitudiē. impru
dentia ē cū fuisse aliquid is qui arguit negat. Vt apud quosdā lex erat:
ne qs dianæ uitulū imolaret. Nautæ qdā cū aduersa tēpestate in alto ia-
ctarent. uouerūt si eo portu quē cōspiciebāt potiti eēnt: ei deo qui ibi
esset se uitulū imolaturos. Casu erat in eo portu phanū dianæ eius cui
uitulum imolare nō licebat: impudentes legis cū exissent uitulū imo-
lauerūt. Accusant: intentio est: uitulū imolāstis ei deo cui non licebat:
depulsio est in cōcessione posita: nō ē nesciui non licere. infirmatio ē. tū
quoniā fecisti q̄d nō licebat: ex lege supplicio dignus es: iudicatio ē cū
id fecerit quod non oportuerit: & id nō oportere nescierit ne sit suppli-
cio dignus: casus autē infertur in concessionē cū demonstrabitur aliq̄
uis fortunæ uoluntati obstitisse ut in hac. Cum lacedæmoniis lex eēt
ut hostias nisi ad sacrificiū quoddam redēptor præbuisset capitale esset
ut hostias is q redemerat cū sacrificii dies instaret in urbem ex agro cœ
pit agere: tum subito magnis cōmotus tempestatibus fluuius euro-
tas is qui præter lacædemonem fuit ita magnus & uehemens factus
est: ut eo traduci uictimæ nullo mō possent; redēptor suæ uoluntatis

dat uti exprimam⁹ q̄d cu
iusq; sit ptātis: quid officii
ex utilitatis ptibus & ho-
nestatis & ut hoc pbem⁹
exēplis: deide adiungit lo
cos cōes: si qui esse possūt
aut idignatiōis: aut cōq̄ō-
nis ut uterq; sibi p suis p-
tib⁹ sumat i ri aliū: aut in
aliud demouet. aut in pso
nā: aut i rē de utroq; distin
ctius: & de hōesto & de uti
li. Si nō in hoiē certū: sed
in rē aliq̄ cā demouet. huc
usq; in psonā: nūc in rē cā
remouet. Accusatiōe alte-
rius: & culpæ, depulsione
adempta: cæteris similiter
uti locis oportebit. In tua
depulsiōe R eliq̄ talia psē-
uerāt i rē: q̄lia fuerūt i pso-
nā. Ipsius aūt rei fit remo
tio cū id q̄d dat crimini
negat neq; ad se: neq; ad
officiū suū reus ptinuisse.
Nūc remotio rei. Nam su
pra cāæ docuit remotio-
nē: & in hoiem & in rē: sed
remotio rei tm̄ i hoiē fit:
& fit duob⁹ modis: nā nūc
remotio fit rei ab eo q re⁹
est; nūc remotio fit rei ab
eo q accusator est: q̄d erit
nouū: ut status ab accusa
tore nascat: atq; i hoc gñe
remotiuæ constōnis: ubi
tm̄ res nō cā remouetur.

Concessio ē p quā
nō fcm̄ ipz ipbat
ab reo: sz ut igno
scat id petit. q̄rta
spēs ē i assumptiua q̄litate
ↄcessio. Hāc definit ita: cū
nō factū purgam⁹: sed ut
ignoscat primus: hāc ptit
in duo: purgationē: & de
pcationē. Et purgatiōem
definit: ita cū nō fcm̄ pur-
gam⁹ sed uolūtatē. Id fie-
ri dicit triplr. Si aut ipru-
dētes faciamus: aut casu:
aut necessitate: iprudētiæ
dat exēplū de uitulo imo-
lato. Itē casus de eo q ho-
stias psto ñ habuit ad diē
certū. Itē necessitatis de ro
strata naui i portu ubi nō
licebat inuenta. Hæc tria
exēpla iccirco iuncta po-
suit; quia eorum oium si-
milis præceptio est. Nāq;
ut & in superioribus ita &
hic primū cōiecturaliter

ostendendæ cā hostias constituit oēs in littore ut q trāsflumen essent
uidere possent. Cuȝ omnes studio eius subitā fluminis magnitudineȝ
scirent fuisse impedimēto: tñ qdā capitis accersierunt. Intentio est. Ho/
stiæ q̄s debuisti ad sacrificiū p̄sto non fuerunt. Depulsio est concessio.
Ratio. Flumen. n. subito accreuit: & ea re traduci non potuerūt: ĩfirma
tio est: tñ qm̄ q đ lex iubet non factū est: supplicio dignus es. Iudicatio
est. Cū in ea re contra legeȝ redēptor aliqd fecerit q̄ in rei studio ei⁹ subi
ta fluminis obstiterit magnitudo: supplicio dignus ne sit. Necessitudo
auteȝ inferẽ cuȝ ui q̄daȝ reus id q đ fecerit fecisse defenditur: hoc modo.
Lex est apud rhodios: ut si q̄ rostrata ĩ portu nauis dep̄hensa sit publi/
cetur. Cū magna in alto tempestas esset uis uentoꝝ inuitis nautis rho
diorum in portuȝ nauim coegit. Quæstor nauim populi uocat: nauis
dominus negat oportere publicari. Intētio est. Rostrata nauis ĩ portu
dep̄hensa est: depulsio est concessio. Rō. Vi & necessario sumus in por
tum coacti. Infirmatio est. Nauim ex lege tñ populi esse oportet: iudi/
catio est. Cū rostratam nauim in portu dep̄hensam lex publicarit. Cūq;
hæc nauis inuitis nautis ui tempestatis in portū coniecta sit oporteat
ne eam publicari. Horum triū geneꝝ iccirco in unū locuȝ contulimus
exempla: q đ similis in ea p̄ceptio argumentoꝝ traditur. Nā in his oīb⁹
primū si qd res ipsa dabit facultatis coniecturam induci ab accusatore
oportebit ut id q đ uoluntate factū negabitur consulto factū suspitiōe
aliqua demonstreẽ. Deinde inducere difinitioneȝ suspitionē necessitu/
dinis: aut casus: aut imprudentiæ & exēpla ad eā diffinitioneȝ adiunge
re in qbus prudētia fuisse uideatur: aut casus: aut necessitudo: & ab his
id quod reus inferat separare: & id ostendere difficile: q đ leuius facilius
non ignorabile: non fortuitū: non necessariū fuerit. Postea demonstra
re potuisse uitari: & hac ratione prouideri potuisse: si hoc aut illud fecis
set: aut ne sic fecisset præcaueri: & diffinitionibus oñdere non hanc im/
prudentiam: aut casum: aut necessitudinē: sed inertiā: negligentiā: fatui
tatem noīari oportere. Ac si quaȝ necessitudo turpitudinem uidebitur
habere oportebit p locoꝝ cōium ĩplicationeȝ redarguentē demonstrai
re qd uis perpeti mori deniq; satius fuisse quaȝ eiusmodi necessitudini
obtempare. Atq; tum ex his locis de qbus in negociali parte dictū est:
iuris & æquitatis naturā oportebit q̄rere: & quasi in absoluta iuridicia
li p se in hoc ipsum rebus oībus sepatim considerare. Atq; hoc in loco
si facultas fuerit exemplis uti oportebit: qbus in simili excusatione nō
sit ignotū: & contendere magis illis ignoscendum fuisse: & ex delibera
tionis ptibus turpe aut inutile esse concedi eaȝ rem quæ ab aduersario
cōmisse sit & p magnum esse: & p magno futurū detrimēto: si ea res ab
his q ptātẽ habēt iudicandi neglecta sit. Defensor aūt conuersis oīb⁹
his ptibus poterit uti. Maxime aūt in uolūtate defendenda cōmorabi
tur: & in ea re adaugēda: quæ uoluntati fuerit impedimēto: & se plusq̄
fecerit facere non potuisse: & in oībus rebus uoluntateȝ spectari opor/
tere: & se conuici non posse: quod non absit a culpa: & ex suo nomine
cōem hominū ĩfirmitatem posse damnari. Deinde nihil esse indignius
q̄ eū q culpa careat supplicio non carere. Loci aūt cōes hi sunt accusato
ris in confessione: & quanta potestas peccandi relinquatur: si semel in
stitutum sit: ut non de facto: sed de facti causa quæratur. Defensoris est
conquæstio calamitatis eius: qui non culpa: sed in maiori quandam

agēdū ab accusatore. Vt
id qđ re⁹ negat se uolūta/
te fecisse cōsilio scđm doce/
at ac uolūtate deide subiū
git finitiui stat⁹ tractatū q
ut supra docuit q̄druplex
est: definitio breuis. Astri/
ctio definitiōis & tertio lo
co si asserit. deductio ē defi
nitiōis ad sp̄eȝ: si uero nō
asserit: sepatio definitiōis
a sp̄ē. Quarto loco: destru
ctio definitiōis ptis aduer
se. Verꝫ hic omissa destru/
ctiōe definitōis ptis aduer
se: reliq̄ tria ꝯplebunẽ. Vt
breuiter definiat casuȝ im
prudētiā: nečitatē: deinde
adiūgat ad p̄bationē defi
nitiōis p exēpla. Tertio lo
co sepet a definitiōe qđ re
us fecit: & id oñdat eē dissi
mile qđ sit ei⁹ facinus: nō
ignorabile: non fortuitū:
nō necessariū demonstra/
bit: post hæc potuisse uita
ri potuisse prouideri & id
doceat quēadmodū deide
adiungat accusator aiterā
definitionē: per quā noīa
alia supponat ĩprudētiæ:
casui: necessitati. Inertiā:
negligētiā: fatuitatē: post
hæc illud adiicit uti excu/
tiam⁹ ne forte nečitas hūe
rit turpitudinē. Vt dispu
tari possit mori meli⁹ fuis
se: ne tārā turpitudinē sub
iremus. Post hæc dicit ad/
iungēdū eē tractatū de iu
ris & æqtatis nā de q̄ & in
negociali q̄litate tractatū
est. Et maxie ĩ absoluta iu/
ridiciali: q̄ duæ q̄litates so
lis uidenẽ distare tpib⁹: nā
reꝝ tractatu eodē ꝯtinenẽ
Post hæc dicit adiūgenda
exēpla: si tñ facultas dabit
in qb⁹ doceam⁹ simili de
cā nescio qb⁹ ueniā nō eē
ꝯcessam: & adiūgam⁹ illis
fuisse magis tribuēdā. Po/
stremo ex ptibus delibera
tiōis: turpe & futile docea
mus eē ꝯcedi: & magnū pi
culū futurū cū tāta res ad/
missa sit: si nō fuerit a indi
cib⁹ uīdicata: cōtra hæc de
fensor cōuersione uteẽ ho
rū. Maxime aūt ut defen/
dat uolūtatē: & augeat qđ
uolūtati fuit ĩpedimēto: &
doceat nihil amplius se potuisse facere q̄ fecit: deinde indicat locum cōem uoluntatē expectari oportere: de/

acciderit: & de fortunæ ptãte: & hoīum infirmitate: &
uti suũ aīuʒ non euentũ cõsiderẽt. In qb⁹ oīb⁹ conquæ
stioneʒ suaꝝ erumnaꝝ & crudelitatis aduersarioꝝ indi
gnationeʒ inesse oportebit. Ac nemineʒ mirari conue/
niet: si aut ī his: aut ī aliis exẽpli scripti quoq; cõtrouer
siaʒ adiunctaʒ uidebit. Quo de gñe post erit nobis se/
patim dicenduʒ. Propterea q̄d q̄daʒ gña causaꝝ simpli
citer: & ex sua ui cõsideranť. Quædã ãt sibi aliud quoq;
aliq̄d controuersiæ gen⁹ assumũt. Quare oīb⁹ cognitis
nõ erit difficile: ī unamquãq; cãʒ trãsferre: q̄d ex eo quo
q; gñe conueniet: ut ī his exẽplis concessionis inest oī/
bus scripti controuersia ea q̄ ex scripto & snia noīatur:
sed q̄a de cõcessione loq̄bamur in eaʒ p̄cepta dedimus.
Alio aũt loco de scripto & snia dicemus. Nũc in alteraʒ
concessionis pteʒ considerationeʒ intẽdem⁹. Dep̄catio
est: in q̄ nõ defensio facti: sed ignoscẽdi postulatio con
tineť. Hoc gen⁹ uix in iudicio ꝓbari põt: ideo q̄d con
cesso pctõ difficile ẽ ab eo q pctõꝝ uindex esse debet: ut
ignoscat ipetrare: q̄re pte ei⁹ gñis cuʒ cãʒ non ī eo consti
tueris uti licebit: ut si ꝓ aliquo claro: aut forti uiro cui⁹
in rẽp. multa sint bñficia dicere possis: cũ uidearis non
uti dep̄catiõe: uti tñ ad hũc modũ. Quod si iudices hic
ꝓ suis bñficiis: ꝓ suo studio q̄d ī uos semp habuit tali
uos tpe multoꝝ suoꝝ recte factorum cã uni delicto: ut
ignosceretis postularet: tã dignũ ura mãsuetudīe: q̄ uir
tutes ei⁹ eẽt o iudices a uobis hãc rẽ hoc postulãte ipe
trari. Deīde augeri bñficia licebit & iudices p locũ cõeʒ
ad ignoscẽdi uolũtatẽ deducere. Quare hoc gen⁹ q̄q̄ in
iudiciis non uersať: nisi quadã ex pte: tñ q̄a & pars ipsa
inducẽda nõnũq̄ ẽ: in senatu aut consilio sæpe oī in gñe
tractanda in id quoq; p̄cepta ponemus. Naʒ in senatu
& in cõsilio de Siphace diu deliberatũ ẽ: & de Qu. Nu
mitorio pulso apud. L. optimũ: & ei⁹ cõsiliũ diu ductũ
est: & magis in hoc q̄dẽ ignoscendi q̄ cognoscendi po
stulatio ualuit. Nam semp animo bono se in populuʒ
romanum fuisse: non tam facile probat cum coniectu
rali constitutio ne uteretur: q̄ ut pp posterius bñficiuʒ
sibi ignosceretur dep̄cationis ptes adiungeret. Oporte
bit igitur eum qui sibi ut ignoscatur postulabit. si qua
sua poterit bñficia cõmemorare. & si poterit ea ostẽde/
re maiora esse: quaʒ hæc quæ deliquerit: ut ab eo plus
boni. quaʒ mali profectum esse uideatur. Deinde ma/
ioruʒ suoꝝ beneficia. si qua extabunt proferre. Deinde
ostendetur non odio. neq; crudelitate fecisse. q̄d fecerit
sed stulticia. aut impulsu alicuius. aut aliqua honesta.
aut probabili causa. Postea polliceri & confirmare se.
& hoc peccato edoctum & beneficio eorum. qui sibi
ignouerint confirmatum. omni tempore a tali ra/
tione absuturum. Deinde spem ostendere aliquo se

inde cõq̄õnẽ: cũ culpa careat: se affici sup
plicio cõem hoīum esse infirmitatẽ. Loci
uero cões accusatoris hi sunt, in eum qui
confiteť: & alteri peccãdi licentia tribuiť
si non de facto: sed de uoluntate quærať.
Defensoris conquæstio est de calamitate
ꝙ nõ culpa sua sed si ui maiore peccarit.
Alter locus de fortunæ potestate & infir/
mitate hominum. Tertius locus animũ
non euentum considerari. Post exempla
atq; tractatus admonet: quod in oībus
exemplis supra positis lege sint. Vnde ne
cessario incidunt tractatus etiaʒ legales:
sed hoc negat esse mirandum: ꝙ causarũ
genera quedam simpliciter explicantur:
quedam coniuncta sunt. Vnde qui om/
nia præcepta cognouerit: quicquid per/
spexerit in exemplo translatione locorũ
necessaria persequetur. Nam cum hic &
leges sint necessario: quæ legũ præcepta
sunt complere debemus: de quibus post
dicetur. Nũc tñ ea præcepta posuit quæ
concessioni: de qua tractatus erat conue/
n rent. Si q̄d res ipsa dabit facultatis con
iecturam induci ab accusatore oportebit
ut dicat accusator per cõiecturã aut pru/
denter fecisse: aut non casu fecisse: aut nõ
necessitate: sed uoluntate fecisse. atq; tum
ex his locis iuris atq; æquitatis naturam
oportebit quærere. Et quasi in absoluta
pro iuridiciali se hoc ipsum ab rebus oī/
bus separatim considerate: q̄m cõuenit
negociali absoluta qualitas tractata re/
bus: & distat tantũmodo tpe: quia nego/
cialis de futuro iusto agit. Absoluta de p̄/
terito: si aut in his: aut in aliis exẽplis scri
pti quoq; controuersiam adiunctã uide/
bit. Hoc p̄cepto ostendit incidere semp le
gales posse controuersias constitutioni/
bus principalib⁹: nec aliq̄ñ legales status
posse existere principales: Depræcatio est
in qua non defensio facti: sed ignoscendi
postulatio continetur: hoc genus uix in
iudicio probari põt. Secũda pars ꝯcessio
nis depræcatio est. Hãc definiuit ita: cum
non factũ defendimus: sed apte ueniam
postulamus: hoc ãt actiõis genus nõ fre/
quenter incurrit in iudiciis sed in senatu
aliquotiens: & apud populũ. Dat exẽplũ
uel q̄nti numitorii: uel Syphacis: ubi ap/
ta nulla alia cõstitutione uenia postulata
sit. Subiungit præcepta: primo ei⁹ qui ut
ignoscať postulat: ut sua beneficia cõme
moret: si q̄ habuerit ī uita præterita: & ea
doceat esse maiora quã cẽt factum unde
reus est: deīde maioꝝ suoꝝ beneficia ostẽ
dat. Deinde dicat se non odio: neq; cru/
delitate fecisse: quod fecerit: sed stulticia
aut alicuius impulsu: deīde polliceatur se
alicubi profuturum: deinde ostendat se
consanguineum: magnis ac principali/

bus uiris:uel amicum deinde amplitudi
nez suá & uoluntatis & generis & eoꝝ uo
luntatem ostendat q de se iudicent & oĩa
quæ ꝑsonæ amplitudinem honestãq; de
monstrẽt. Sed hæc cũ cõquæstiõe potius
quá cuz arrogantia. Post hæc adiungere
exẽpla debet in quibus doceat aut simili
de cã ignotũ multis aut maiora concessa
delicta. deinde doceat se in potestate itez
fuisse & id ignouisse quá plurimis. Postre
mo ipsum peccatũ extenuare debebit &
comparare ꝓpter paruũ admissum se ho
minem tali honore excellentẽ supplicio
affici nõ oportere quo afficiũt cæteri qui
maiora cõmittunt. Hæc cõfirmare locis
cõibus qui ad captandam misericordiá
in primo li. uident expositi: sed cõtra hũc
qui dicit primũ maleficiũ augebit: deĩde
dicet nihil ĩprudẽter factũ sed crudeliter
& inimice oĩa ipsuz ĩmisericordẽ imitem
supbũ inimicũ sp fuisse. Amicũ nunquá
futurũ: & si bñficia ꝑtulerit ille q ueniam
petit his qui cõtradicit docere debebit cá
alia nõ beniuolentia præstitũ. Aut aliud
maius postea cõsecutum & hoc malo be
neficia superiora deleta: aut leuiora bene
ficia maleficiis aũt ut honor habitus est
benefactis pro maleficio pœna sumat.
deinde ut per locũ cõem dicat turpe essẽ
& inutile ignosci: deinde optatum fuisse
ut reus aliquãdo fieret & nunc nõ uindi
cari. Postremo cogitare debere quali ani
mo circa eum fuerit & quali odio. Loci
cõmunes eius erunt indignatio malefi
cii: & alter ut eorum misereantur qui for
tuna nõ malitia peccauerint. Nam & in
senatu de Syphace diu deliberatũ est. Ita
hic docet postulatá esse ueniá per depræ
cationẽ. Ná semp aĩo bono in populum
fuisse nõ tam facile ꝓbabat cũ coniectu
rali constitutione uteẽ. Ita excludebatur
eius coniectura qua factum negabaẽ qd
erga populũ romanũ bono aĩo fuisset &
relinquebaẽ sola depræcatio. Quoniam er
go in generali cõstitutiõe tádiu propter
eius partium multitudinẽ cõmoramur.
Omnes quatuor cõstitutiones cum suis
spẽbus exposuit. Superat iá de cõtrouer
siis legalibus disputari: sed quoniá parti
tus qualitatẽ species ei duas dederat iuri
dicialem & negocialẽ ipsamq; rursus iuri
dicialem diuidens in absolutá & assum
ptiuam species ei duas dederat iuridicia
lem ipsam ita definierat ut in eam æqui
& iniqui nã aut præmii aut pœnæ ratio
quæreret æqui & iniqui nã in oĩbus expo
sita est supra tractatus circa omnes spe
cies iuridicialis. Vnde nunc necessa
rio admonet de pœnæ ac præmii ratione
esse tractandum. Quod multa existunt
genera causarum ex præmii petitione si

in loco magno his qui sibi concesserint usui futurum.
Postea si facultas erit: se aut consanguineũ: aut ẽt a ma
iorib⁹ & primis amicũ eẽ demõstrabit: & amplitudinẽ
suæ uolũtatis: & nobilitatẽ generis eoꝝ: qui se saluũ ue
lint: & dignitatez oñdere: & cætera ea q̃ ꝑsonis ad hone
statez & amplitudinez sunt attributa: cuz conqstione si
ne arrogantia in se esse demonstrabit: ut honore poti⁹
aliquo quá ullo supplicio dign⁹ esse uideaẽ. Deĩde cæ
teros ꝓferre: qb⁹ maiora delicta concessa sint: ac multũ
ꝓficiet: si se misericordez ĩ ptãte ꝓpẽsuz ad ignoscenduz
fuisse oñdet: atq; ipsuz illud pctm̃ erit extenuanduz: ut
q̃ minimuz obfuisse uideaẽ: & aut turpe: aut inutile dẽ
monstranduz tali de hoĩe suppliciũ sumere. Deĩde cõi
bus locis misericordiam captare oportebit: ex his ꝑce
ptis: q̃ in prĩo lib. sunt exposita. Aduersari⁹ aũt malefcã
augebit. nihil ĩprudenter. sed oĩa ex crudelitate & mali
tia facta dicet. Ipsuz imisericordẽ supbuz fuisse. & si po
terit oñdet semp inimicuz fuisse. & amicum fieri nullo
modo posse. Si bñficia proferet re⁹. aut aliq̃ de cá facta
non pp beniuolentiaz demonstrabit. aut postea odiuz
acre esse susceptũ. aut illa oĩa maleficiis deleta. aut leuio
ra bñficia q̃ maleficia. aut cũ bñficis honor habitus sit.
pro maleficio pœnaz sumi oportere. Deniq; turpe esse:
aut inutile ignosci. Deinde de quo ut ptãs eẽt sæpe op
tarint in eũ ptãte non uti sũmaz esse stulticiaz: & cogita
re oportere quez animuz in eum & quáoptime habue
rint. Locus aũt cõis erit ĩdignatio maleficii: & alter eoꝝ
misereri oportere. Qui pp fortunaz: nõ pp malitiaz in
miseriis sint. Quoniá igitur in generali cõstitutione tá
diu pp ei⁹ ptiuz multitudinez cõmoramur: ne forte ua
rietate & dissimilitudĩe reruz deductus alicuius aĩus in
quendaz errorez deferatur. Quid ẽt nobis ex eo genere
restat: & q̃re restet admonenduz uideẽ. Iuridicialẽ cãm
esse dicebamus: in qua æqui & iniq natura & præmii
aut pœnæ ratio q̃riẽ. Eas causas in qb⁹ de æquo & ini
quo q̃ritur exposuimus. Restat nunc ut de p̃mio & de
pœna explicem⁹. Sũt. n. multæ cãæ: q̃ ex p̃mii alicuius
petitione constant. Naz & apud iudices de p̃mio sæpe
accusatoꝝ q̃ritur: & a senatu aut consilio aliqd præmiũ
sæpe petiẽ. Ac neminez cõueniet arbitrari nos cũ aliqd
exẽplũ ponamus: qd in senatu agaẽ ab iudiciali gene
re exemploꝝ recedere. Quicqd. n. de hoĩe ꝓbando aut
ĩprobãdo diciẽ: cũ ad eaz dictionez sniaꝝ quoq; ratio ac
cõmodetur: id & si p sniæ dictionez agitur nõ tñ & deli
beratiuuz est. Sed qa de homine statuitur: iudiciale est
habendum. Omnia autem qui diligenter omnium
causarum uim & naturam cognouerit: cuz genere pri
mo tum etiam forma eas intelliget desidere. Cæteris
autem partibus aptas inter se omnes: & aliam in aliam

ĩplicata3 uidebit. Nũc de p̃miis cõsiderem⁹. L. Licinius
Crassus consul quosda3 in citeriore gallia nullo illustri
neq3 certo duce: neq3 eo noie: neq3 numero p̃ditos ut di
gni essent: q hostes romani populi esse dicerentur: q tñ
cũ excursionibus & latrocinuis ĩfestam ꝓuincia3 redde/
rent confectat⁹ ẽ: & confecit: roma3 redit: triũphũ ab se
natu postulat. Hic & in depræcatione nihil ad nos atti
net: rationib⁹ & ĩfirmationib⁹ rationũ supponẽdis adiu
dicationẽ ꝑuenire: ꝑꝑea q̃d nisi alia quoq3 ĩcidet cõstitu
tio: aut ꝑs constitutionis simplex erit iudicatio: & ĩ qõ/
ne ipsa continebitur. In dep̃catione hmõi oporteat ne
pœna affici. In hac hmõi. Oporteat ne dari præmium.
Nũc de p̃mii qõne appositos locos exponem⁹. Rõ igi/
tur præmii ẽ q̃tuor ĩ ꝑtes distributa: ĩ bñficia: ĩ hoie3: in
p̃mii gen⁹: ĩ facultates. Bñficia ex sua ui: & ex tꝑe ex aio
ei⁹: q fecerit: ex casu considerãtur. Ex sua ui q̃rũtur hoc
modo. Magna: an parua: facilia: an difficilia: singularia
sint: an uulgaria: uera an falsa: quanam ex ratione hone
stentur. Ex tꝑe ãt: si tũ cũ indigerem⁹: cũ cæteri non pos
sent: aut nollent opitulari. si tũ cũ spes deseruisset opitu
latus sit. Ex aio si non sui cõmodi causa: sed eo consilio
fecit oĩa ut hoc conficeꝛ posset. Ex casu: si non fortuna:
sed idustria factu3 uidebiꝛ: aut si ĩdustriæ fortuna obsti/
tisset. In hoie3 ãt: qb⁹ rationibus uixerit: qd sumptus in
ea3 re3: aut laboris ẽt sumpserit: & si qd aliqñ tale fecerit:
num alieni laboris: aut deoꝝ bonitatis præmiũ sibi po
stulet: nũ aliqñ ipse tale3 ob cã3 aliquẽ præmio affici ne
garit oportere: aut nũ iã satis ꝓ eo: q̃d fecerit honos ha/
bitus sit: aut nũ necesse fuerit ei facere id q̃d fecerit: aut
nũ hmõi sit factũ: ut nisi fecisset supplicio dignus esset:
non qa fecerit præmio: aut nũ ante tẽpus præmiũ petat:
& spẽ ĩcertã pro certo uẽdicet prætio: aut nũ quo suppli
ciũ uitet eo præmiũ postulet: ut de se præiudiciũ factu3
eẽ uideaꝛ. In præmii ãt gñe qd: & q̃ntũ: & quãobrẽ po
stuletur: & quo & q̃to q̃q3 res præmio digna sit conside
rabitur. Deĩde apud maiores qb⁹ hoĩb⁹ & qb⁹ de causis
talis honos sit habitus q̃retur. Deĩde his honos nimiũ
ꝑuagetur. Atq3 hic ei⁹ q cõtra aliquẽ præmiũ postulan
te3 dicet: locus erit cõis præmia uirtutis & officii sancta
& casta eẽ oportere: neq3 ea aut cũ ĩprobis cõicari: aut in
mediocribus hoĩbus peruulgari. Et alter minus hoies
uirtutis cupidos fore uirtutis præmio ꝑuulgato. Quæ
eni3 rara & ardua sint: ea expediendo pulchra & iucun
da hominibus uideri. Et tertius si existant: qui apud
maiores nostros ob egregiam uirtutem tali honore di
gnati sunt: nonne de sua gloria cum pari præmio tales
homines affici uideant deliberari putent: & eorum di/
numeratio & cum eis: quos contradicant comparatio.
Eius autem qui præmium petet facti sui amplificatio:

similiter & pœnæ. Nã Cicero de præmio
tantum loquitur: nos tamen & ad pœ/
næ actionẽ ratione tradita præceptu3 de
præmio ꝑ similitudinẽ trãsferemus. Petũ
tur ingr p̃mia & apud iudices: & ĩ senatu
& in aliquo cõsilio: hic admonet: q̃d in se
natu dixit: ne qs arbitreꝛ de deliberatiuo
dicendi genere sumptum esse tractatum:
cũ de iudiciali genere dicendi oĩs tracta/
tus habereꝛ: hoc inquit neminẽ moueat
quoniã & apud senatũ licet sñiæ dictio sit
quod dicendi genus deliberatiuę ꝯuenit
tñ iudiciale genus dicẽdi est extimãdũ: cũ
& in senatu licet de ꝓbando hoĩe: ĩprobã
doq3 tracteꝛ. Et oĩno inquit ista tria gene
ra causaꝝ forma quadam: & primo gene
re distant. Altiore tñ & pleniore ĩtellectu
implicita sibi & cõnexa suis ꝑtibus cõti/
nentur. Nã & apud iudices de p̃mio sæpe
accusatoris quæriꝛ. Accusatoribus lege
præmia dabanꝛ hoc ipso q̃d accusabãt.
exẽplũ dat Tullius. Nullo præmio addu
ctus sum. Itẽ nõ. n. spolia Caii uerris con
cupiui: id nõ si per sñiæ dictionẽ agiꝛ deli
beratiuũ est. Deliberatiuũ. n. sic deffinierat
ut diceret. Cum res posita in cõsultatio/
ne ciuili hẽt in se sñiæ dictionẽ. Ergo cu3
agiꝛ in senatu de hoĩe ꝓbãdo uel impro/
bando: non deliberatiua exinde dicenda
est qa hẽt sñiæ dictionẽ: sed iudicialis cã
magis: qa de hoĩe ꝓbando: improbando
q3 tractaꝛ. Nunc de p̃miis consideremus
Hinc dare p̃cepta incipit: q̃ seruãda sunt
cũ p̃miũ postulamus: quod solũ supat de
constitutiõe iuridiciali tractata: ut natu/
ra æqui & recti: aut præmii: aut pœnæ rõ
quæraꝛ. Dat exẽplũ: in quo p̃miũ postula
tur. De eo q triũphũ petit: post q̃d exem/
plũ admonet: neq3 hic neq3 in depræca/
tione nos facta intentione: & depulsione
& nata q̃stione: aut rõnẽ inquirere: aut de
pulsionem rõnis sed ipsam esse iudicatio
nem quæ sit q̃stio. In depræcatione hoc
mõ. Oporteat ne affici pœna in p̃mii pe
titiõe: oporteat ne dari præmiũ. Diuidit
ergo dicenda in p̃mii petitione in quatu
or beneficia in hoiem: in præmii genus
in facultates: quibus singulis ꝑtes certas
ipse supponit. Simulq3 docuit locos cões
quos tñ in his ꝑtibus ex quatuor habe/
mus in præmii genere: & in facultatibus
Hæ. n. duæ partes affectus tenent: & pos/
sunt audientes publicæ rõnis præmiũ &
facultas plurimũ cõmouere. Ac de con/
stitutionibus qdẽ satis dictũ est. Nunc de
his cõtrouersiis: q̃ in scripto uersanꝛ. Cõ/
stitutiões rõnales esse status & in primo
docuimus: & ipsas esse principales. Hoc
queadmodum complexemus in dicen/
do superiore tractatu docuit: sed quia
sunt præter ea genera controuersiarum:
quæ uersantur in scripto: quæ incidunt

cōstitutiōib⁹:quæ ipa q̄nq̄ sunt:necessa/rio ēt de his dat pcepta. Sūt aūt cōtrouer siæ q̄nq̄:ambiguitas:scriptū: & uolūtas: leges cōtrariæ: ratiocinatio : & definitio. Scripti aūt cōtrouersia est cū in quocūq̄ scripto nascit̄ cōtrouersia aut in legibus: testamētis pactis:& dictis: & cæteris quæ in scriptura sunt. Ergo principalis est am biguitas:quia ita ordinē fecit:cuius defi/nitio adhibita:est cum quid senserit scri/ptor obscurū est:ideo q̄a duas aut plures res significat:huic exemplū dedit : ut hæ/res daret uasa cælata uxori:q̄ uellet: quo/niam ut diximus cōstitutiōes nō sunt:sed incidentes sunt cōtrouersiæ : nō cōstituit quæ sit ītētio:·q̄ depulsio:neq̄ q̄ rō & refu tatio rōnis : & quæ iudicatio sed cōtinuo dat pcepta:q̄ sunt pti utriq̄ cōia:sunt aūt hæc:primū ut negemus ambiguū:& do/ceamus locutionis ipsius cōsuetudinem: deinde ut supiora uerba & inferiora con/sideremus:ex q̄b⁹ colligamus: quæ sit ue/ra sententia. Deinde excutiamus personā eius:qui scripsit:ut ex cæteris dictis eius: factis:scriptis:animo:atq̄ uita quid sense rit posse intelligi : deinde excutiamus oē scriptum:ne in aliquo uerbo:aut nos ad/iuuet:aut impugnet aduersarium. Dein de dicendū id q̄d aduersarius intelligat minus cōmode fieri quā q̄ nos intelliga/mus:huic præcepto exēplū dat. Meretrix coronam aureā nō habeto. Si hūerit pu/blica esto. Hic.n.tractari pōt nō bene sen tire eū qui publicādā dicit esse meretricē q̄ publice meretricis nullus exitus : nul/la administratio:hoc ēst nullū quodāmo do uectigal. In auro uero publicādo ma/gnā esse utilitatē. Post hæc adiungit utili tatem præcepti:ut interpræteī quāto uti lior res:aut honestior prætereat:si id intel lectū fuerit q̄ aduersarius interpratatur. Hoc aūt aptius fiet: si id q̄d nos interpræ tamur doceamus esse honestū:utile necel sariū. Sed quoniā scripti cōtrouersia: si/cuti supra docuimus pōt esse & in testa/mēto:& hoc exēplū dedit. Pōt aūt esse & in lege:adiecit pcepta: si ambiguitas fue/rit in lege. Vtiq̄ arguimus ne forte q̄d aduersarii intelligant alia lege cautū sit: deinde ut dicamus quemadmodū scribi oportuisset:si id sentiret quod aduersarii dicunt ille q̄ scripsit. Huius præcepti & ar gumēti se themate supra posito sumpsit exemplum: ut doceat scriptorē ī hæredi consulere uellet:ut ea uasa daret q̄ illi cō/modū erat dare: nō ascriberent:q̄ uellet. Hoc.n.nō a scripto quæ hæres uellet ipse daret: nunc q̄a ascripsit utriq̄ eorū cautū uolunt quia hoc non ascripto consuluis set hæredi. Ergo concludit præceptum in huiusmodi causis ita debere tractari.

& eorū q̄ affecti sunt pmio cū suis factis cōtētio. Deīde cæteros a uirtutis studio repulsum iri: si ipse pmio non sit affect⁹. Facultates aūt cōsiderant̄:·cū aliq̄d pecuniarū in pmiū postulatur:in quo utrū copiane sit agri & uecti galiū pecuniæ:an penuria consideraī. Loci cōes faculta tes augere:non minuere oportere:& in prudētē eē qui pro bn̄ficio non grāz:uerū mercedē postulet. Cōtra aūt de pecunia rōcinari sordidū eē: cū de grā referenda deli/beret̄:& se pciū nō pro facto:sed honorē ita ut factitatū sit pro bn̄ficio postulare:ac de constitutionib⁹ q̄dē satis dictū ē:nūc de his cōtrouersiis:q̄ i scripto uersantur di/cēdū uidetur. In scripto uersatur cōtrouersia: cū ex scri/ptiōis rōne aliq̄d dubii nascit̄:id fit ex ambiguo: ex scri pto & snia ex cōtrariis legib⁹:ex rōcinatiōe: ex diffinitio ne. Ex ambiguo āt nascit̄ cōtrouersia: cū q̄d senserit scri ptor obscurū ē: q̄ d scriptū duas pluresue res significat ad hūc modū. Paterfamilias cū filiū hæredē faceret: ua sorū argēteorū cētū pondo uxori suæ sic legauit. Hæres meus uxori meæ uasorū argēteorū pondo cētū:q̄ uolet dato:post mortē ei⁹ uasa magnifica: & pciose cælata pe tit a filio mater. Ille se q̄ ipe uolet debere dicit. Primū si fieri poterit demonstrandū ē non eē ambigue scriptū: pptērea q̄ d oēs in consuetudīe sermonis sic uti solēt eo uerbo uno:pluribusue i ea snia:i q̄ is q dicet accipiendū esse demonstrabit. Deīde ex supiore & iferiore scriptura docēdū id q̄d q̄rat̄ fieri pspicuū. Quare si ipa sepatim ex se uerba considerent̄ oīa: aut plerāq̄ ambigua uisū iri. Quæ āt ex oī considerata scriptura pspicua fiant hæc ambigua nō oportere existimari. Deinde q̄ in snia scri/ptor fuerit ex cæteris ei⁹ scriptis:dictis : & factis aio atq̄ uita ei⁹ sumi oportebit:& eā ipsā scripturā :in q̄ inerit il lud ambiguū:de quo q̄rit̄ totā oīb⁹ ex ptib⁹ ptentare:si q̄d aut ad id appositū sit:q̄d nos iterptemur: aut ei q̄d aduersari⁹ itelligat aduerset̄:nā facile q̄d uerisimile sit eū uoluisse q̄ scripserit ex cōi scriptura & ex psona scripto/ris:atq̄ his reb⁹ q̄ psonis attributæ sūt cōsiderabit̄. De inde erit demōstrādū si q̄d ex ipa re dabit̄ facultatis id q̄d aduersari⁹ itelligat:multo minus cōmode fieri posse q̄ id q̄d nos accipim⁹ q̄ d illi⁹ rei neq̄ administratiōe exi/tus ullus extet nos: q̄d dicamus facile & cōmode trāsi gi posse:ut i hac lege. Nihil.n.phibet fictā exēpli loco ponere: quo facili⁹ res itelligatur. Meretrix coronā au/reā nō hēto si hūerit publica esto cōtra eū q̄ meretricem publicari dicat ex lege oportere posset dici: neq̄ admini strationē ullā esse publicæ meretricis : neq̄ exitū legis in meretrice publicāda. At in auro publicando & admi nistrationē & exitū facilē esse: & incōmodi nihil inesse. Ac diligēter hic quoq̄ attēdere oportebit:num illo p/

Si hoc modo ſcripſiſſet illo uerbo uſus eſſet: hoc nõ eſſet iſto loco uerbũ poſuiſſet: aut nõ poſuiſſet: deinde adiungit p̃ceptũ uti quæramus: quo tp̃e ſcriptũ ſit q̃d ſcriptũ eſt: q̃a ex hoc intelligitur uolũtas ſcriptoris. Deindeq̧ q̃ſi deliberatiuo mõ tractandũ q̃d utilius: q̃d honeſtius ſit. Eſſe autẽ locos cões utriq̧ parti: ſi quid per amplificationem dici poſſit: quod illius rei neq̧ adminiſtratio qua aduerſarius dicit. Nihil enim prohibet fictam exempli loco ponere. Fictam materiam .i. theticam legem ſine certa perſona: deinde ſi in lege erit ex ambiguo controuerſia nõ in aliqua alia ſcriptura: alia in re lege cautum eſſe uideat̃: ideſt quo modo tu intelligis. Permultũ autẽ proficiet illud demõſtrare. Adiũgit aliud præceptum eſſe cõſiderandũ quemadmodũ ſcribi poſſit ab eo qui ſcripſit ſi ſic ſenſiſſet quemadmodum dicit aduerſarius.

Ex ſcripto & ſententia controuerſia cõſiſtit. • Legales controuerſiæ ſunt quinq̧ quæ extra conſtitutiones tractatus ſuos habent. Ex his Tullius primam tractauit ambiguitatem: Scriptũ & uoluntas nũc explicatur. Scriptum autem omne accipere debemus quicquid in legibus: aut in teſtamentis: aut edictis: aut in omnibus ſcriptis intelligitur. Hoc definit ita. Cũ alter utitur uerbis quæ ſcripta ſunt. Alter ſcriptoris ſententiam interpratatur: & ad id quod ſcriptum eſt animum ſcribentis adiungit. Idem autem qui ſententia utitur duplici modo aſſenſit ſententiam ſcriptoris. Aut enĩ ſemper dicit ſcripti eius unum eundemq̧ ſenſum eſſe aut ad tempus: aut ex euẽtu accipi oportere id q̃d ſentit ille qui ſcripſit. Dat exemplum quẽadmodum unum & idem ſemper intelligantur in ſententia ſcriptoris. Cum hæres ſecũdus inſtitutus interprætatur ſe heredem eſſe iuſtum ſiue natus filius eſſet: ut is hæres eſſet qui natus fuerat: ſiue natus non fuiſſet: ut alius nullus eſſet quã ipſe qui ſecundus eſt inſtitutus. Hanc ſententiã unam memorat: & ſemper eandem eſſe. At uero cum ſententia ſcriptoris ita exponitur: ut ex facto aut ex euentu ad tempus interpretanda ſit docet omnes ſub qualitate aſſumptiuæ partis in hoc genere contineri. In qua compenſatio ẽ aut relatio criminis aut remotio: aut conceſſio. In his enim omnibus ſpeciebus aſſumptiuæ qualitatis neceſſario lex præcedit: quæ cum ſcriptum habeat habebit & ſententiam quam is qui ea utitur dicit ad tempus accõmodari: dat exemplum & docet non ad idem ſpectare in his exemplis: ſententiam ſcriptoris: ſed ex tempore ſemper intelligi. Poſt hæc ſubiungit præcepta quibus uti debet is qui ſcriptum defendit: & is qui ſcripto ſe tuetur. Sunt autem hæc laudes ſcriptoris. Cõmunis locus in quo docetur: nihil a iudicibus ſpectari oportere niſi ſcriptum & magis ſi legitimum ſcriptum ſit. Tertio loco debet inducere factum ab aduerſario. Deinde poſtea cõparare cum ſcripto id quod factum eſt. De

bato q̃d aduerſarius ĩtelligat: utilior res: aut honeſtior aut magis neceſſaria a ſcriptore neglecta uideat̃. Id fiet ſi id q̃d nos demonſtrabimus honeſtum: aut utile: aut neceſſariuʒ demõſtrabimus: ſi id q̃d ab aduerſariis dicatur minime eiuſmodi dicem⁹ eſſe. Deinde ſi in lege erit ex ambiguo controuerſia dare opaʒ oportebit: ut de eo q̃d aduerſarius ĩtelligat: alia in lege cautũ eſſe doceatur. Permultũ p̃ficiet illud demõſtrare queãdmodũ ſcripſiſſet: ſi id q̃d aduerſarius accipiebat fieri aut ĩtelligi uoluiſſet: ut ĩ hac cãĩ q̃ de uaſis argẽteis q̃rit̃ poſſit mulier dicere nihil attinuiſſe aſcribi q̃ uolet: ſi hæredis permittere uolũtati: eo .n. non aſcripto nihil ineſſe dubitatiõis: q̃n hæres q̃ ipſe uellet daret. Amẽtiaʒ igit̃ fuiſſe cuʒ hæredi uellet cauere id aſcribere: quo nõ aſcripto nihilominus hæredi caueret̃. Quare hoc gñe magnop̃e talib⁹ ĩ cauſis oportebit uti ſi hoc modo ſcripſiſſet iſto uerbo uſus non eẽt: non iſto loco uerbũ iſtud collocaſſet: nã ex his ſcripti ſñia maxime p̃ſpicit̃. Deĩde quo tp̃e ſcriptuʒ ſit: q̃ rẽduʒ eſt ut q̃d eũ uoluiſſe ĩ eiuſmodi tp̃e uerisimile ſit intelligatur. Poſt ex deliberationis p̃tibus q̃d utilius & q̃d honeſtius: & illi ad ſcribenduʒ & his ad cõprobãduʒ ſit demonſtrãdũ: & ex his ſi q̃d amplificationis dabitur cõib⁹ utroq̧ locis uti oportebit. Ex ſcripto & ſñia cõtrouerſia cõſiſtit: cũ alter uerbis ipſis q̃ ſcripta ſunt utit̃: alter ad id q̃d ſcriptorẽ ſenſiſſe dicet: oẽm adiunget dictioneʒ. Scriptoris ãt ſñiaʒ ab eo q̃ ſñia ſe defendet: tũ ſemp̃ ad ideʒ ſpectare. & ideʒ uelle demõſtrabitur: tũ aut ex facto: aut ex euẽtu aliquo ad tẽpus id q̃d ĩſtituerit accõmodabitur. Semp̃ ad ideʒ ſpectare hoc mõ. Paterfamilias cũ liberoꝝ hẽret nihil: uxorẽ ãt hẽret: in teſtõ ita ſcripſit. Si mihi genitus ſit fili⁹ unus pluresue his mihi hæres eſto. Deĩde q̃ aſſolent. Poſtea ſi filius ante moritur q̃ in tutelã ſuaʒ euenerit tũ mihi dicebat ſecũdus hæres eſto. Filius natus non eſt ambigũt agnati cũ eo q̃ eſt ſecundus hæres: ſi fili⁹ anteq̃ ĩ tutelam ſuaʒ uenerit mortuus ſit. In hoc genere non põt hoc dici ad tẽpus: aut ad euentũ aliquẽ ſñiaʒ ſcriptoris oportere accõmodari: p̃pterea q̃d ea ſola eẽ demonſtratur: q̃ fretus ille q̃ contra ſcriptũ dicet ſuaʒ eſſe hæreditateʒ defendit: illud aũt genus eoꝝ qui ſñiam inducũt: in quo non ſimplex uoluntas ſcriptoris oſtẽditur: quæ in omne tempus: & in omne factuʒ: idem ualeat: ſed ex quodaʒ facto: aut euẽtu ad tempus interpræctãda dicitur. Ea ex p̃tib⁹ iuridi

inde dicere qđ iudex in legē iuratus sit. Deinde interrogare qd sit qđ ex aduersa pte dicaſ. Modis aūt uariis interrogare: mō iudicē: modo aduersariū: mō ipsum se cū admiratiōe īterrogare. Et interrogare hæc utrū scriptū negaſ esse sic quēadmodū loqtur & an ab aduersario aliud factum sit quā dicaſ: an cōtradici nihil possit: deinde cōcludere. Cū scriptū ita sit & ab aduersario factū: & ita factū nō negeſ: qđ sūma stultitia sit cōtradicere: deinde recitatio seqſ ipsius scripti frequēs: & cōpatio facti cū scripto uario mō: nūc ad teipm ut redeas: nūc ad iudices ista tractes. Sed ad iudices cū diciſ: oñdēdū est qd seq iudices debeāt qđ duab⁹ de causis sit apud iudices dubitatio: si aut obscure scriptū sit: aut aduersarius aliqd neget. At hic utrūq manifestuȝ esse. Vñ iudices parere legi oportet nō interpretari legē. Post hæc subiungūtur ea q cōtra eū dicunſ: q utiſ snia. Et qm̄ supradiximus snia: aut ad idē semp spectat: aut ad tempus accōmodaſ. Si ad idē spectare dr̄ snia ille q scripto nitiſ dicit nō oportere nos de uolūtate q̄rere: cū scriptū extet: qđ iudiciū est uolūtatis. Deinde incōmodū eē si hoc instituaſ ut ab scripto recedaſ. Nā si nec scriptores reatū crederēt esse: & sibi debebūt īterptartari habere qđ scripserit: & iudiciū incertū sequenſ: si a scripto recedere coeperint: deinde dicere magis uolūtatē eū sequi q scripta defendat q̄ eū q interpretetſ. Certius.n.iudiciū est uolūtatis ipȝ scriptū. Hæc aduersus eū q sniaȝ semp ad idē spectare dicit. Sin autē ad tēpus accōmodari sniaȝ dicit aduersari⁹: debet ille q scripto nitiſ negare iustū esse. Vt cū aliqs se cōtra legē fecisse fateaſ: afferat cāȝ uel tpis: uel euētus: uel aliā similē. Deinde debet dicere semp accusato ꝑ fuisse ut eū crimē intēderēt: facti cāȝ afferēt. Nūc reorū esse ut cū fecerint ꝙ nō licebat facti sui afferāt cāȝ. Post hæc tres locos debet asserere q pro scripto nititur. Sūt aūt hi. Nulla in legē cām cōtra scriptū accipi: in hac lege nō accipi: hanc cām minime accipi. Hæc uti debet asserere. Ac primū illud in nulla lege cāȝ accipiēdā esse habebit hæc ꝑcepta. Quod scriptori neq īgeniū defuit ad īueniēda oia: neq sermo ad pferen/

cialis assūptiuæ sustineſ. Nā tū induciſ cōpatio: ut in eū q cū lex apiri portas noctu uetaret: aperuit quodaȝ ī bello & auxilia q̄dā in oppidū recipit: ne ab hostibus cōprimerenſ: si foris eēnt: qđ ꝓpe muros castra hostes haberēt: tū relatio criminis ut in eo milite: q cum cōis lex oīuȝ hoiem occidere uetare tribunū militū suum: q uim sibi infere conareſ occidit: tū remotio criminis: ut in eo q cū lex qb⁹ dieb⁹ in legationeȝ ꝓficisceteſ ꝓstituerat: qa sūptū nō dedit q̄stor: ꝓfectus nō ē: tū cōcessio ꝑ purgationē & ꝑ īprudentiā facti: ut est inutili īmolatiōe & ꝑ uiȝ: ut ī naui rostrata & ꝑ casuȝ: ut ī eu rotæ fluminis magnitudīe. Quare āt ita snia īducetur: ut unū quoddā uoluisse scriptor demōstreſ: aut sic: ut ī eiusmōi re & tpe hoc uoluisse doceatur. Ergo is q scriptū defendet his locis plærūq oīb⁹: maiore aūt pte semꝑ poterit uti. Primū scriptoris collaudatiōe & loco cōi: nihil eos q iudicēt: nisi id qđ scriptū sit spectare oportere: & hoc eo magis si legitimū scriptū ꝓferetur.i.aut lex ipsa: aut ex lege aliqd. Postea qđ uehemētissimū est facti aut intētionis aduersarioꝝ cū ipso scripto cōtentione: qd scriptū sit qd factū: qd iuratus iudex. Quē locuȝ multis modis uariare oportebit: tū ipm secū admirantē quiddā cōtradici possit: tū ad iudicis officium reuertentē & ab eo quærentē qd ꝑterea audire aut expectare debeat: tum ipsum aduersarium: quasi intentantis loco producendo: hoc est interrogando utrum scri/

da: si aliqd excipiendū putaret esse cōsuetudinē scriptorib⁹ excipe. Hoc ꝓbabit si recitet leges q̄ hn̄t exceptionē. Erit āt uehemētius: si ei⁹ ipsius scriptoris aliā legē recitet: aut ī ipa lege aliqđ caput īueniat qđ excipiat: deīde q̄si ꝑ definitionē īducere: qm̄ nihil aliud eē cām accipe nisi legē tollere. Idq fieri si cā accipiaſ: q̄ extra legē ē.i extra scriptū: deīde oīb⁹ peccādi licētiā dari: si cā semp accipiaſ: & iubicibus errorē mitti: cū a scripto recesserit: & semp cās sequanſ: q̄ scripte nō sint. Oēs ciues qd agāt īgnoraturos: si ex suo ꝯsilio qsq agat: & cām legi applicet. Postremo hos locos īducet qđ oēs actus reip. legib⁹ exerceanſ: qđ hi iudicēt: ꝙ a negociis suis absint ꝙ iurēt in uerba certa: qđ nullā excusationē aut aliquā cām recipiant. Qua cū teneaſ ad iudicādū abesse possit nisi si eadē cā utaſ q̄ sit in ipsis legib⁹ īstituta. Quod si oēs legib⁹ teneanſ: iniquū esse aduersarios: nō teneri: deīde ꝑ argumētationē illā q̄ īductio noīaſ explicare an ꝑmittāt iudices ad legē addi eā cām q̄ se tueſ aduersarius: qđ si ipsi nō ꝑmittāt: aut ēt si uelint ipsi addere populus sinat: si neq ipsi neq populus ꝑmittat addi cām iniquū esse: ut hodie ita iudicēt: q̄si iā cā legi uideaſ a scripta indignū esse derogari legi: aut abrogari legē aut ex aliqua pte mutari: derogari est in uitupationē uenire. Abrogari totam penitus tollere. Tertiū uero est cū ps aliqua cōmutaſ & uertiſ: deinde adiungere populū hodie nihil scire. Iniquū esse: ut illo inuito & ignaro aliqđ de legibus iudiceſ esse certū ferendæ legis tēpus: qđ si aliqs hanc legē ferat scire se uelle: ut si aliqđ sit captiosum aduersariū: ut cōtradicat. Esse turpia & inutilia hæc q̄ aduersarii dicūt: nūc legē qualiscūq sit. debere seruari. Post ppl'o si displiceat licētiā cōmodari: ut uel abroget: uel corrigat legē: deīde postremo loco cōcludit neminē ꝑmissurū fuisse de populo: ut aduersarius hāc cām adderet legi: ēt si siue alicui⁹ ꝑiculo hoc fieri posset: cū semp ad idē spectare: & idē uelle demonstratur semp hoc eē in hac lege quod senserit scriptor: ut qđ nos sensisse scriptorem dicimus.i.ad quā sniam scripta uerba accōmodamus. ipa semp sit: neq aliquo tpe muteſ: ne existat aliqn̄ diuersa: īterdū īgt is q se sen

tentia

ptum esse neget:eo modo:aut ab se cõtrafactũ esse:aut cõtra
cõtẽdi neget:utrũ negare ausus sit se dicere desiturũ. Si neu
trum neget:& cõtra tamẽ dicat nihil eẽ quo hoiem impudẽ
tiorem qsq̃ se uisurũ arbitreť. In hoc ita cõmorati cõueniet:
quasi nihil pterea dicẽdum sit:& quasi cõtradici nihil possit
sæpe id qd' scriptũ est recitando sæpe cũ scripto factũ aduer-
sarii cõparãdo:atq; interdũ acriter ad iudicẽ ipsum reuerten
do. Quo in loco iudici demonstrandũ est qd iuratus sit:qd
seq debeat:duabus de causis iudicẽ dubitari oportere si aut
scriptũ sit obscure:aut neget aliqd aduersarius. Cũ & scriptũ
sit apte:& aduersarius oĩa confiteatur:tuʒ iudicẽ legi parere
nõ interpraetari legẽ oportere. Hoc loco cõfirmato:tum di-
luere ea quæ cõtradici poterant oportebit. Contra aũt diceť
si aut prorsus aliud sensisse scriptor:scripsisse aliud demon-
strabiť:ut in illa de testõ quã posuimus cõtrouersia: aut cã
assumptiua infereť. Quã ob rẽ scripto nõ potuerit:aut non
oportuerit obtẽpari. Si aliud sensisse scriptor:aliud scripsisse
diceť is q scripto uteť hoc dicet nõ oportere de ei⁹ uolũtate
nos argumẽtari q ne id facere possemus:iudiciũ nobis reli
querit suæ uoluntatis multa incõmoda seq si instituať:ut a
scripto recedať. Nam & eos qui aliqd scribant nõ existima-
turos id qd' scripserint ratũ futurũ:& eos qui iudicẽt certuʒ
qd' sequanť nihil abituros si semel a scripto recedere cõsue-
uerint. Q d' si uolũtas scriptoris cõseruãda sit se & nõ aduer
sarios a uolũtate eius stare. Nã multo proprius accedere ad
scriptoris uolũtateʒ eũ qui ex ipsius eam lr̃is interp̃tetur:q̃ il
lum qui sniam scriptoris nõ ex ipsius scripto spectet qd' ille
suæ uolũtatis q̃si imaginẽ reliq̃rit:sed domesticis suspitioni
bus pscrutetur. Sin cãm afferret is q a snia stabit primuʒ erit
cõtradicẽdũ quã absurdũ sit nõ negare cõtra legẽ fecisse: sed
q̃re fecerit cãm aliquã inuenire. Deinde cõuersa esse oĩa ante
solitos esse accusatores iudicib⁹ psuadere affinẽ esse alicuius
culpæ eũ q accusaretur:& cãm pferre q̃ euʒ ad peccandũ im
pulisset. Nũc ipsum reuʒ cãm afferre q̃re deliquerit. Deinde
hãc inducere partitionẽ:cuius in singulis ptibus multæ cõ
ueniũt argumẽtationes. Primũ nulla in lege ullaʒ cãm con
trascriptũ accipi cõuenire. deinde si in cæteris legib⁹ conue-
niat hãc esse huiusmodi legẽ:ut l ea nõ oporteat. Postremo
si in hac quoq; lege oporteat hãc qdem cãm minime accipi
oportere. Prima ps his locis confirmabiť scriptori neq; ige
niuʒ:neq; operã:neq; ullã facultatẽ defuisse quominus pos-
set apte pscribere id qd' cogitaret. Nõ fuisse ei graue:neq; dif
ficile eam cãm excipe quã aduersarii pferãt:si quicq̃ excipien
dum putasset:consueuisse eos q legẽ scribãt exceptionibus
uti. Deinde oportet recitare leges cuʒ exceptionib⁹ scriptas:
& maxie uidere si qua in ea ipsa lege de q̃ agiť:sit exceptio ali
quo in capite:aut apud eiusdẽ legis scriptorẽ:quo magis p-
betur eũ fuisse excepturũ:si qd excipiendũ putarit:& ondere
cãʒ accipe nihil aliud esse nisi legeʒ tollere:ideo qd' cũ semel

tentia defendit cõtra scriptum sic di
cit hoc sensisse scriptorẽ:ut nõ semp
idem sit:ꝙ sensisse diciť:sed pro tpe:
pro euẽtu sit alia snia & his duobus
præceptis supponit exẽpla : semper
ad idẽ spectare hoc modo unius par
tis uł præcepti & tractatus exemplũ
qua suã in tutelam uenerit inter an
nos quatuordecim:quibus expletis
potest facere testamẽtum cũ eo qui
est hæres. Secundus.f. & tũc hæres si
filius anteq̃ in suã tutelã ueniat mo
riatur:in hoc genere nõ põt hoc di-
ci:q̃ interp̃tatur scripti semp eãdem
sniaʒ nõ ad tẽpus accõmodari : qua
fretus & ille qui scriptũ dicit.i. secun
dus:q secũdus de numero factus hæ
res ab agnatis scripto ab hæredita-
te sũmouetur:quia secũdus scriptus
cũ sit nõ nato filio secũdus nõ est : q̃
in omne factũ idem ualeat: non qd'
supra sed hic pro tẽpore. ut quid fiat
lex senserit. Cũ prope muros hostes
castra haberẽt:probauit hucusq; cõ
pensatiuam subesse interpraetate uo
lũtati contra scriptũ cũ uoluntas ex
petatur ex tẽpore subiungit & rela-
tiuam subesse. Tum remotio crimi-
nis adiũgit nũc & remotionẽ crimi
nis subesse interp̃tatæ uolũtati. Cõ-
tra scriptũ:cũ uolũtas mutať : ut ad
tẽpus sit. Supponit ẽt quartã spẽm
assumptiuæ.i. concessionẽ ei subesse.
Tum cõcessio p purgationẽ: qa cõ-
cessio in purgationẽ:& in dep̃catio-
nem diuidiť:sed dep̃catio nõ subest.
Purgationẽ speciebus suis subiicit.
Quare aut ita snia inducetur. Redit
ad cõclusionẽ duoꝝ præceptoꝝ su-
pra positoꝝ cũ uolũtatem interp̃ta
mur cõtra scriptũ. Scriptũ ergo is q
defendit. Hinc icipiũt p̃cepta qbus
uti debeat is q se defendit scripto qd
scm̃ sit ab eo uidelicet q ex legis uer-
bis arguitur. Quid iurat⁹ iudex.i. in
quã rẽ iuratus iudex sedeat. Hoc ẽ in
leges sedeat iuratus. Siue utrum ne-
get.i. aut scriptã esse legẽ:aut hoc se
fecisse. Cõtra aũt diceť sic ut prorsus
aliud sensisse scriptor:& scripsisse ali
ud demõstrabiť. Cõtra aũt diceť ab
eo q se cõtra iustũ q scripto nitiť uo
lũtate defendit: sed huic nũc locos
dat nõ quo ad eius ptes iam trãsierit
uel ut intelligamus contra quos lo
cos ei⁹ q se uolũtate defendit. rñdere
possit. Aut a cã assumptiua infereť.
Quoniã cũ ad tẽpus uolũtas scripti
accipiẽda ostẽdiť necessario p assum
ptiue q̃litatis spẽm argumẽta sumũ
tur. Si aliud sensisse scriptor:aliud scri

psisse dicat. Prima ps q̄s is utitur: q
se uolūtate defendit cōtra quā nūc
p̄cepta dat scriptori. In cā affert is
q a snīa stabit. Secūda pars q̄ utit is
q uolūtate se defendit: cōtra quā p̄ce
pta nūc dat scriptori. Sin cām affe/
ret is qui a sentētia stabit: dictus pri
mus locus ab eo q scripto nitit per
ptes suas: q p p̄cepta seqtur: secūdus
locus in quo ostēdit: si in cæteris le/
gibus cā accipiat: in hāc legem cām
accipi nō oportet. Hoc ut pbari pos
sit demōstrādū est: qa lex uel scriptū
qdlibet ad res maximas utilissimas:
hōestissimas: religiosissimas ptineat
Vnde inutile: turpe: nephas esse do
ceatur legi tā diligēter scripte nō ob
tēperari. Deinde docēdū qd oia cau
ta in hac lege sint: & prospecta: & ex
pecta: q̄ excipiēda: pspiciēda: cauen/
daq; eē uidebant. Subiungit tertius
locus: in quo docet hāc cām accipi
nō oportere: in quo qm̄ aduersarius
qui conrta scriptū dicet: aliq̄ æqtate
se tuetur. Laborādū est uti doceat: q
se scripto defendit illud æquū nō eē
q aduersarius dicit. Quo loco bene
tractato: ut doceat æquū nō esse effi
ciat: ut nō oporteat cōcedere aduer
sario: nā supiores loci hoc agebant:
q̄si ñ liceret id fieri q aduersari⁹ uel/
let. Hic aūt locus: ut dixi ī quo doce
tur æquū nō esse qd aduersarius di/
cit. demōstrabit eū nō oportet audi
ri: cū iustū nō uideatur esse qd dicit.
Deinde descēdēdū erit ad assumpti/
uæ q̄litatis spēs ptractatus. Ab eo q
scripto nititur uti p ea p̄cepta q̄ su/
pra dicta sunt cōpensationis: & rela
tionis: remotionis: cōcessionis expli
cet locos ptis suæ q nitit cōtra eū q
se uolūtate defēdit supponēdo cām
ex locis assumptiuæ q̄litatis: deinde
rōnes afferēde sūt: & cāæ: q̄re aut ī le
ge aut testō ita scriptū sit: qd scriptū
ē: ut ex hoc mō nō scripta tm̄ defēde
re: uerū uolūtates interp̄tari uideat il
le q scripta defendit primū nulla in
lege ullā cām. Præcepta partitionis
qbus uti debeat is q se scripto defen
dit. Prima pars his fere locis confir/
mabitur. In nulla lege causā accipi
oportere. Deinde itē q̄rere hoc totū
p inductionē: ut ex eo qd cōceditur
id quod nō cōceditur concludatur.
Secūda pars est in qua est ostēdēdū:
si in cæteris legibus oporteat: in hac
nō oportere. Secūda pars incipit de
partitione eius q contra snīam scri/
ptum defendit. Si qd igit ex hac ipa
quippiā accusator deroget. i. æqtate.

cā consideret nihil attineat eam ex lege cōsiderare: quippe q̄
in lege scripta nō sit. Quod si sit institutū oibus dari cām &
ptātem peccādi cū intellexerint uos ex ingenio ei⁹ qui cōtra
legē fecerit: nō ex lege in q̄ iurati sitis rē iudicare. Deinde &
ipsis iudicib⁹ iudicādi & cæteris ciuibus uiuēdi rōnes ptur/
batū iri: si semel a legibus recessū sit. Nā & iudices nec ha/
bituros qd sequant: si ab eo qd scriptū sit recedāt: neq; quo
pacto alius improbare possint: qd cōtra legē iudicarit & cæ
teros ciues qd agant ignoraturos si ex suo q̄sq; cōsilio & ex
ea ratione quæ in mētem aut libidinē uenerit: nō ex cōi præ
scripto ciuitatis unāquāq; rem administrabit. Postea q̄rere a
iudicib⁹ ipsis: quare in alienis detineant negociis: cur reip.
munere impediant: cū sæpius suis rebus & cōmodis seruire
possit: cur in certa uerba iurēt: cur certo tpe conueniāt: cer/
toq; discedāt: cur nihil q̄sq; afferat causæ: quo minus frequē
ter operā reipu. det nisi quæ cā in lege excepta sit: an se legi/
bus obstrictos in tātis molestiis esse æquū cēseant: aduersa/
rios uero nr̄os leges negligere cōcedant. Deinde itē ingrere
ab iudicibus si eius rei causæ pp quā se reus cōtra legē fecis/
se dicat exceptionē ipse i lege ascribat passuri ne sint. Postea
hoc qd faciat indignius & ipudētius esse quā si qd ascribat.
Age porro qd si ipsi uelint iudices ascribere passurus ne sit
populus atq; hoc eē indignius: q̄ rem uerbo & litteris mu/
tare nō possint: eā re ipsa & iudicio maxime cōmutare. Dein/
de indignū esse de lege aliqd derogari: aut legē abrogari: aut
aliqua ex pte cōmutari: cū populo cognoscēdi & pbandi aut
iprobandi fiat potestas nulla: hoc ipsis iudicib⁹ inuidiosum
futurū: non hūc locū esse: neq; hoc tēpus legū corrigēdarū
apd populū hoc & p populū agi cōuenire: qd si nūc id agāt
uelle scire seq lator sit: & q sint accepturi se actiōes uidere &
dissuadere uelle. Quod si hæc cū sūmæ inutilia: tum multo
sint turpissima: legē cuiuscūq; modi sit conueniat in p̄sentia
conseruari a iudicib⁹. Post si displiceat a populo corrigi con
uenire. Deinde si scriptū nō extaret magnope q̄remus: neq;
isti nisi extra periculū qdē esset crederemus. Nūc cū scriptū
sit amētiam esse ei⁹ rei q peccarit potius q̄ legis ipsius uerba
cognoscere. His & huiusmodi rōnibus ostēditur cām extra
scriptū accipi non oportere. Secūda ps est in q̄ est oñdendū
si in cæteris legib⁹ oporteat i hac nō oportere. Hoc demon/
strabit: si lex aut ad res maximas: honestissimas: utilissimas
religiosissimas uidebit ptinere. Aut inutile: aut turpe: aut
nephas eē tali in re nō diligētissime legi obtēperare debere:
aut ita lex diligēter pscripta demōstrabitur ita cautū unaq̄q;
de re: & ita qd oportuerit exceptū ut minime cōueniat qcq̄
in tā diligēti scriptura prætéritū arbitrari. Tertius locus est
ei q pscripto dicet maxie necessarius: p quē oñdat oportet:
si conueniat cām contra scriptū accipit: eā tm̄ minime opor/
tere q̄ aduersariis pferatur: q locus iccirco ē huic necessarius
qd semp is q cōtra scriptū dicit æqtatis aliud afferat oportet.

Nam sūma ĩprudētia est eū qui contra quã q̄d scriptū
sit aliq̄d ꝓbare uelit: non æquitatis præsidio id facere
conari. Si q̄d igit̃ ex hac ipsa q̄ppiã accusator deroget
oībus ptibus iustius & ꝓbabilius accusare uideatur.
Nã supior oratio hæc omnis faciebat uti iudices: etiã
si nollent necesse esset: hoc aũt ēt si necesse non esset:
ut uellēt cōtra iudicar̃. Id aũt fiet: si qb⁹ ex locis culpã
demonstrabit̃ eē in eo q aut cōparatione: aut remotio/
ne: aut relatione criſ: aut cōcessionis ptib⁹ se defendi:
de qbus ante ut potuimus diligēter pscripsimus de
his locis quos res postulabit: ad cãm aduersarioꝝ im
probandã trãsferemus: aut causæ & ratiões afferent̃:
quare & quo cōsilio ita sit in lege: aut in testamēto scri
ptum: ut sententia quoq; & uolūtate scriptoris: & nō
ipsa solũ scripturæ cã confirmatū esse uideat̃: ut aliis
quoq; cōstitutiōibus factū coarguet̃. Contra scriptū
autē qui dicet primū euz inducet locuz p quē æqtatis
causæ demonstrētur: aut ostēdet quo aīo quo cōsilio:
qua de causa fecerit: & quãcūq; cãm assumet: assum/
ptionis ptibus se defendet: de qbus ante dictum est.
Atq; hoc in loco cū diutius cōmoratus sui facti ratio
nem & æquitatē cãæ exornauerit: tum ex his locis fe/
re cōtra aduersarios dicet cãm oportere accipi: demō/
strabit nullaz esse legē quæ aliquaz rē inutilē: aut ini/
quaz fieri uelit oīa supplicia quæ a legibus ꝓficiscant̃:
culpæ ac malitiæ uindicandæ cã constituta esse. Scri/
ptorem ipsum si existat factū hoc probaturū: & idem
ipsum si ei tale accidisset facturū fuisse: & ex ea re legis
scriptorem certo ex ordine iudices certa ætate consti/
tuisse p̄ditos ut essent nō q scriptuz suum recitarent:
q̄d quis puer facere posset: sed q cogitationē assequi
possent: & uoluntatē interp̄tari: deīde illū scriptorē si
scripta sua stultis hoībus & barbaris iudicib⁹ cōmit/
teret: oīa sūma diligētia pscrutaturū fuisse. Nūc uero
q̄d intelligeret q̄les uiri iudicaturi eēnt: iccirco eū q̄ p
spicua uideret esse non ascripsisse. Neq; .n. uos scripti
sui recitatores: sed uoluntatis interp̄tes fore putauit.
Postea q̄rere ab aduersariis: q̄d si hoc fecissent quid si
hæc accidisset: eoꝝ aliq̄d in qbus: aut causa sit hone/
stissima: aut necessitudo turpissima: tum ne accusare/
tis. At qui hoc lex nusq̄ excepit: non oīa ergo scriptis
sed q̄dã q̄ pspicua sint tacitis exceptionib⁹ caueri. De/
inde nullam rē: neq; legib⁹: neq; scriptura ulla: deīde
neq; ĩ sermōe q̄dē quotidiano atq; ĩperiis domesticis
recte posse administrari: si unusq̄q; uelit uerba expe/
ctare: & nō ad uolūtatē ei⁹ q uerba habuerit accedere.
deīde ex utilitatis & hōestatis ptib⁹ ōndere q̄ inutile:
aut quã turpe sit id q̄d aduersarii dicant fieri oportuis/

Quoniã ille qui se sñia defendit contra scri
ptū æquitatē debet asserere. Necessario is q
se scripto defendit: debet rursus detrahere
æquitati. Cōtra scriptū ãt q dicet primū in
ducet eū locū per quē eq̄tas causæ demōstre
tur nunc tractus est eius q uolūtate seruet̃
cōtra scriptū: q̄d supra tractatū est isq; indu
cet primū locū æquitatis ut ostēdat quæ &
qualis illa sit cã quã adhibet p interp̄tatio/
nem legis: deinde assumptiuæ ptis cuiusq;
præcepta seruabit dicēs: hoc q̄dē scriptū in
lege est. Sed ego feci: ut pdessem: uel reliq̄ q̄
assumptiuæ sunt q̄litatis: ut facta ipsa sua
enumeret & exequat̃: deinde tres illos cōple
at locos ex aduersa pte qbus usus is q scri/
pta defenderat. Hic ex contrario doceat in
oēs leges accipi cãs: & in hãc legē accipi de/
bere: & hanc cãz accipi debere. In oēs leges
accipi cãs: in hãc nō accipi iniquū aliq̄d cō
stitui: ut oīa supplicia culpæ: & malitiæ ul/
dicande causa cōstituta sint. Nunc se nihil
malitiose fecisse: ipsum scriptorē si hodie p̄/
sens esset factum suum ꝓbaturū: aut si ipse
hoc ageret facturum fuisse. Hac de causa ui
ros bonos electos & dignitate & ætate ut
nō scripta legis recitarent: sed interprætarē
tur ipsum legis scriptorem nō barbaris ho
minibus ac stultis cōmisisse scripta sua. Nã
si hoc crederet diligenter cunctis exequerē/
tur: nunc quædam posuisse ex qbus etiã nō
scripta cognosci possunt per intellectã uo/
luntatem. Postea dicēdum est quid fieri po/
tuisset: aut quid accidere potuisse quibus cã
cum collocatur ostēditur recedendum fuis
se a scriptis ꝓpter necessitatē: uel honestatē.
Oēs leges cōpræhendere omnia non posse
quæ uelint exprimere uel excipe: sed esse na/
turaliter in legibus cunctis tacitas exceptio
nes: deinde locū hunc debebit exequi: quia
neq; sermo hominū: neq; scriptuz aliquod
plane se exprimat: aut eloquatur uolūtatē:
sed semper expectari ex scriptis reliqua quæ
in uoluntate intelligi possunt: deinde utili/
tatis & honestatis partes explicandæ sunt:
in quibus docebimus, q̄d nos fecerimus &
quid aduersarii uelint: ut nostrum utile ad
uersariorum inutile demonstretur: deinde
locum cōmunem debemus inducere: non
litteras nos sequi oportere: quæ & tenues
& obscuræ sunt notæ uolūtatis: sed ipsam
illam uoluntatem: deinde inducere defini/
tionem quid si lex: & sic definire: ut hoc po/
tius uoluntas: quaz scriptura uideatur. Me
ritaq; iudices inseruiant legi: qui uolunta/
tem legis interprætantur: iniquum esse affi
ci supplicio eum qui non aperte contra le/
gem fecerit: sed ex aliqua ratione utilitatis
reipub. his rationibus & rebus tres illi loci
apprbant̃: qui sunt cōtrarii supiorib⁹ tri/
bus: uti doceamus: & accipi cãm in oīb⁹ le/

gibus:& in hanc legem accipi & hanc cau
ſam accipi.Prætera operã date debemus:
ut eſt ſcriptũ ipſuz: ſi quo pacto poſſumus
conuertamus:ut id uideatur tenere uerbis:
qđ nos interpretamur:faciamuſq; tale ali/
quid:quale ſupra fecit quo ſcripto nititur:
ut ad ſcriptũ applicet uolũtatem. Sic hic q
uolũtate nititur in ſcripto debet aliquid in
uenire qđ interptetur:quod cõueniat uolũ
tati id faciet ſi ambiguuz aliquid in ſcripto
inuenerit aut p collectionem ex eo qđ ſcri/
ptum eſt:id quod ſcriptũ nõ eſt oſtẽderit ſic
fieri:ut cũ leue neſcio quod ĩuenerit:in ſcri
pto tamẽ:cũ æquitatem oſtẽderit in ſua cã
eſſe plurimũ proficiet:& ſubducet aduerſa/
rio argumẽtum ſuuz:in quo ille poſuit ſcri
pta tm̃ iudices ſeq debere: cũ & hic docere
cœpit in ſcripto eẽ aliqđ quod proſit ei uo/
lũtatiq; interptatatur. Poſtremi loci ſunt
cões qui ſumi potuerũt ex ptib⁹ aſſumpti/
uæ qualitatis:qđ ſupra diximus. Verũ erit
proprius locus eius qui ſcripta defendit le/
ges ex ſe intelligi debere: nõ ex utilitate in/
terpretantiũ:deinde erit alter nihil legibus
carius eſſe debere. Aut uero erũt alii loci cõ
munes eius qui ſe uolũtate defendit. leges ĩ
cõſilio ſcriptoris eſſe & utilitate cõi. deinde
indignũ eſſe æquitatẽ litteris ꝓmere & ur/
gere cũ æquitas magis in uolũtate cernat.
ex his locis quos tres in partitiõe ſupra po/
ſuit:& accipi cãm & ĩ hac lege accipi & hãc
cãz accipi. Repetit p anacephalcoſin in cõ
cluſione tres illos quos in ptitione poni lo
cos dixit:& pro ſcripto & cõtra ſcriptũ aut
ex ſcripto nõ ſcriptũ aliquod inducere.i.ſyl
logiſtice tractare. Cũ æqtate cã abundabit
neceſſario multũ proficiet. Fit & hic cõclu/
ſio:ut & his qui ſe uolũtate defendit operã
det ut ipſum ſcriptum pro ſe faciet: uel am
biguo aliquo reprehẽſo uerbo, uel cæteris:
ut nõ uoluntate tm̃ ſed etiã ſcripto niti ui/
deatur quẽadmodũ illi ipe ſupta qui ſe ſcri
pto defendit ita præceperat:ut nõ ſola uer/
ba amplecteretur:ſed etiã ſcriptoris oſtẽde/
ret uolũtatẽ. Loci aũt cões cæteris ex aſſum
ptionis partibus in utrãq; partẽ cõueniet.
Vt aut remoueat:aut cõpenſet aut referat.
aut concludat. Ex contrariis aũt legibus cõ
trouerſia naſcitur:cum inter ſe duæ uiden/
tur leges aut plures diſcrepare hoc modo.
De legalibus controuerſiis tertia eſt quæ ex
contrariis legibus conſtat. Nã dicta eſt am
biguitas dicta etiam cõtrouerſia quæ con/
ſtat ex ſcripto & uoluntate. Cõtrariæ uero
leges nunc duæ ſunt:nunc plures:nũc una
Si duplex eſt q̃q̃ & una ſimplex facere leges
cõtrarias poteſt. At una duplex facit leges

ſe aut oportere:& id qđ fecerim⁹ aut poſtulem⁹ q̃ uti
le:aut q̃ honeſtũ ſit. Deinde leges nobis caras eſſe nõ
pp lĩas:q̃ tenues & obſcure notæ ſint uolũtatis:ſz pp
eaꝝ reꝝ:qbus deſcriptũ eſt utilitatẽ & eoꝝ q ſcripſerũt
ſapientiã & diligẽtiã. Poſtea qd ſit lex deſcribere: ut ea
uideat̃ in ſnĩis:nõ i uerbis cõſiſtere & iudex is uideat̃
legi obtempare q ſnĩaz eius nõ q ſcripturã ſeqtur. De/
inde q̃ indignũ ſit eodẽ affici ſupplicio:euz q pp aliqđ
ſcelus & audaciã cõtra leges fecerit:& eũ q hõeſta:aut
neceſſaria de cã nõ ab ſnĩa:ſz ab lĩis receſſerit legis atq;
his & hmõi rõnibus:& accipi cãm:& in hac accipi le
ge:& eã cãm quã ipſe afferat accipi oportere demõſtra
bit. Et quẽadmoduz ei dicebamus:qa ſcripto diceret:
hoc fore utiliſſimũ ſi qd de æqtate ea q̃ cuz aduerſario
ſtaret derogaſſz:ſic huic q cõtra ſcriptũ dicet plurimũ
ꝓderit ex ipſa ſcriptura aliqđ ad ſuã cãz cõuertere: tuz
ambiguũ aliqd oñdere. Deinde ex illo ambiguo eam
ptez:q̃ ſibi ꝓſit defendere:aut uerbi diffinitionẽ indu
cere:& illi⁹ uerbi uiz quo urgeri uideat̃ ad ſuæ cãæ cõ
modũ traducere:aut ex ſcripto nõ ſcriptũ aliqđ ĩduce/
re p rõcinationẽ de q̃ poſterius dicem⁹. Quacũq; aũt
in re q̃uis leniter ꝓbabili ſcripto ipo ſe defendet ẽt cũ
æqtate cã abũdabit:neceſſario multuz proficiet:iõ qđ
ſi id quo nititur aduerſarioꝝ cã ſubduxerit oẽz illã ei⁹
uim & acrimoniã lenierit ac diluerit. Loci aũt cões cæ
teri ex aſſumptionis ptibus in utrãq; ptẽ conueniẽt.
Præterea aũt ei⁹ q a ſcripto dicet leges ex ſe nõ ex ei⁹ q
cõtra cõmiſerit utilitate ſpectari oportere:& legib⁹ an
tiqs hẽri nihil oportere. Cõtra ſcriptũ leges ĩ conſilio
ſcriptoris & utilitate cõi:nõ i uerbis cõſiſtere. Quã in
dignũ ſit æqtatez lĩis urgeri:q̃ uolũtate ei⁹ q ſcripſerit
defẽdatur. Ex cõtrariis aũt legib⁹ cõtrouerſia naſcitur:
cũ ĩter ſe uident̃ duæ leges:aut plures diſcrepare hoc
mõ. Lex ẽ q tyrãnũ occiderit olympionicarũ ꝓmia ca
pito:& quã uolet ſibi rẽ a magĩatu depoſcito:& magi
ſtratus ei concedito. Et altera lex ẽ tyrãno occiſo qnq;
ei⁹ proxios cognatione magĩatus necato. Alexandrũ
q apud phereos ĩ theſſalia tyrannidẽ occuparat: uxor
ſua cui nomẽ thebe fuit noctu cũ ſimul cubaret occi
dit. Hæc filiuz ſuum quem ex tyrãno habebat ſibi in
præmii loco depoſcit. Sunt qui ex lege puerũ occidi
dicant oportere:res ĩ iudicio eſt. In hoc genere utrãq;
in partẽ iidem loci eadẽq; præcepta conuenient.ideo
qđ utriq; ſuam legem confirmare & contrariaz infir/

cõtrarias:cũ una pars nitit̃ legis parte altera rurſus alia legis parte dimicat & repugnat. Apud rhetores eſt
iſta cõtrouerſia. Rapta raptoris mortẽ aut indonatas nuptias optet ut rapta una pte nitat̃ ac dicat mortẽ
ſe optare debere raptoris:altera nuptias inducat ac fiãt leges contrarie ex duplici parte legis. Itẽ una lex cõ/
trarias leges

trarias leges facere pōt hoc mō. Cū lex est: ut uir fortis petat praemiū qđ uolet: & duo adolescētes filii fortiter fecerūt: petit p̄miū noīe unus: ut pater ei⁹ q reus factus fuerat ꝓditionis ante iudiciū liberef. Alter petit ut agaf iudiciū. Ita ex una lege diuersa petētiū uolūtate leges cōtrariae eē dicēf. Verꝫ his obmissis Tul. definit quid sint leges cōtrarie. Deīde ponit exemplū de eo q tyrānū occiderit: ut praemiū accipiat: deīde alteram legē ꝓponit ut tyrāno occiso qnq; ꝓximi facile īterficianf. Deinde reliq̄ p̄cepta dat cōiter in utrāq; partē. Etenī cū ambae ptes lege nitanf quae p̄cepta data fuerūt uni pti ad alterā partē: quae etiā ipsa lege nitetur p̄cepta eadē trāsferūf. Eritq; unicuiq; pti hoc principale: utra suā legē laudet aduersarii: uitupet: rep̄hēdat.

mare debebit. Primuꝫ igif leges oportebit cōtendere cōsiderādo utra lex ad maiores hoc est ad utiliores & honestiores ac magis necessarias res ptineat. Ex quo cōficif ut si leges duae: aut plures erūt: aut quotquot erūt q̄ cōseruari nō p̄nt: qa discrepēt iter se ea maxīe cōseruāda putef q̄ ad maxīas res ptinere uideaf. Deīde utra lex posteri⁹ lata sit. Naꝫ postrema quaeq; grauissima est. Deīde utra lex iubeat aliqd: utra pmittat: nā id qđ iperaf necessariū est illud qđ pmittif uolūtariū ē. Deīde in utra lege si nō obtempatū sit poena afficiaf: aut ī utra maiori poena statuaf. Nā maxīe cōseruāda ē ea q̄ diligētissima ē & sācta. Deīde utra lex iubeat: utra uetet. nā saepe ea q̄ uetat q̄si exceptiōe quadā corrigere uif illā quae iubet. Deīde utra lex de gn̄e oī: utra de pte aliq̄: utra cōiter in plures: utra in aliquā rē certā scripta uideaf. Nā quae in partē aliq̄ & quae in certā aliq̄ rem scripta ē prōptius ad cāꝫ accedere uif & ad iudiciū magis ptinere. Deīde ex lege utꝝ stati fieri necesse sit: utꝝ inhibeat aliq̄ morā & sustētationē: nā id qđ stati faciēdum sit: pfici prius opꝫ: deīde operā dare ut sua lex ex ipso scripto uideatur niti. cōtraria āt aut p ambiguū: aut per rōcinationē: aut p definitioneꝫ induci: ut sanctius & firmi⁹ id uideatur esse: qđ aptius descriptū sit. Deinde suae legis ad scriptū ip̄m sn̄iaꝫ quoq; adiūgere. Contrariā legē itē ad illā sn̄iaꝫ traducere: ut si pōt fieri ne discrepare qdē uideātur iter se. Postremo facef si cā dabit facultatē: ut nr̄a ratione utraq; lex conseruari uideatur & aduersarioꝝ rōne altera sit necessario negligenda. Locos aūt cōes & quo ipso cā det uidere oportebit: & ex utilitatis & honestatis amplissimis ptibus sumere demonstrātē p amplificationē ad utrā potius

Erit ergo tractatus talis: utra utilior lex sit: utra honestior: utra magis necessaria: utra ad res plures ptinet: utra ad maximas: utra lex posterior sit. Melior. n. q̄ posterior: utra lex iubeat: utra pmittat: utra uetet. Nam iubet: desertor capite puniatur. Permittit adulteꝝ: cum adultera liceat occidere: deinde utra lex poenam cōstituat ei qui obtēperet: utra maiorē poenam: deīde utra lex iubeat: utra uetet: in eo enim qđ iubef & pmittitur q̄si unū genus sit: cōtrariū est in eo qđ uteatur. Verꝫ in eo qđ impatur & pmittitur fit diuersitas q̄ supra posuit: cū illic ē necessitas: hic utēdi uolūtas. At his duobus cōtrariū est qđ uteaf: ut infamis ne militet: ut impudicus ne contionetur. Maior āt est auctoritas legis: q̄ uetat: q̄ illa q̄ impat. Oīs. n. lex quae uetat fortior ꝓpterea: qa corrigit illā quae aut pmittit: aut impat. Etenim cū oēm hoiem ad cōtionem uenire liceat: & sit haec lex q̄si pmittat: haec quae uetat: īfamis ne cōcionef corrigit illam legē qua aut iubef aliqd aut permittitur. Deinde cōsiderādū: utra lex de pte ꝯstituta sit: utra de oī: uel re uel actu utra lex spāliter scripta sit utra generalif. Melior enī quae de specie scripta est nō cōiter. Et est cōmuniter ut hoīeꝫ occidere ne liceat. Specialiter uirꝝ fortem occidere ne liceat & alia huiusmodi. Deinde cōsiderādū ex qua lege statim fieri aliqd: aut nō fieri necesse sit: & ex q̄ sit aliqua tarditas. Nā est tarditas: ut in illa lege legatus intra diem tricesimū proficiscatur. Haec oīa cū dicta fuerint operā dare debeat. una quaeq; pars quae pro lege sua nititur uti doceat legē suam & iustā esse & apertam. aduersarioꝝ aūt uel iniustā uel obscuram uel ambiguā. Aut ratiocinatione colligit q; uelint adhibere aliquā definitionē aduersarii ut intelligi possit qd in lege sit: in nostra aūt lege omnia eē manifesta. Deinde debemus adiungere uoluntatē ut a scriptū uoluntas quoq; interpraetata cōsentiat. Date etiā operam ut aduersarioꝝ lex cōtrariam habeat uolūtatē. Et si fieri potest aduersarioꝝ legis ita est interpraetanda sn̄ia ut pene etiā ipsa lex aduersarioꝝ per sentētiae iterpraetationē pro nobis facere uideaf ut ambae leges nostrae sint ptis. Vna nostra p scriptū aduersarioꝝ p uolūtatē. Postremi sunt loci cōes qui in legibus cōtrariis sumi possunt & utilitate & honestate legis cuiusciq; ea maxime cōsideranda q̄ ad maximas res ptinere uidef. Praeceptum hoc est. Cōparandas leges esse utrū inter se duae uel tres discrepēt leges & seruari nō possunt ambae qa discrepēt ea maxime cōseruef q̄ sit in cōpatatione utilior honestior magis aut necessaria. ex rōcinatione aūt nascif cōtrouersia cū ex eo qđ uspiā est ad id qđ nusq̄ scriptū est uenitur. Ratiocinatio syllogismus dr̄ cōtrouersia legalis est. Habet tractū cū eo qđ scriptū est id qđ scriptū nō est colligif Ci. ait cū ex eo qđ uspiā sit ad id qđ nusq̄ est scriptū uenitur & hēt modos suos qbus cōprehendatur uel simile cū colligimus: uel cū minus colligimus ex maiore uel cū cōsequēs dat exemplū. Sed haec in marcomāno exempla sunt posita dat exemplū Ci. de eo qui dānatus parricidii in carcere testū fecerit nulla qdem lex testū facere prohi-

bet cū q dānatus sit parricidiū. Sed sūt aliæ
leges q̄ multa facere ꝓhibent parricidiū reū
& damnatum. Ex quibus colligitur etiam
hoc faciēdi testamēti illum nō habuisse po
testatēm. Item multe leges sunt testamēto/
rum faciēdorum: ex qbus iterū colligitur
hūc faciēdi testamēti potestatem non ha/
buisse. Tractatus uero hēt & locos argumē
toꝝ tales Primū ut scriptū laudemus: & cō
firmemus. deīde cōferamus cū eo facto qđ
colligimus a scriptū. deinde ut simile eē do
ceam⁹: deīde ut si illud æquū sit: hoc quoq̄
esse æquū iudicemus: deīde ut dicamus cū
de hoc scriptū sit cur de alio scriptū nō sit:
ꝙ q̄si manifestū fuerit ex eo qđ scriptū ē: ēt
qđ scriptū nō sit: & iccirco a scriptore legis
ꝓtermissū esse uideat̄. Deinde doceamus in
multis legib⁹ multa ꝓterita: sed accipi: ac si
nō sint ꝓterita: ex his. s. q̄ scripta sūt: hæc di/
cit q utit̄ collectione. Qui cōtra pugnat an
te oīa laborare debet ut sil'itudinē tollat: &
dicat aliud eē in eo qđ scriptū est: aliud ī eo
qđ admissum ē ac ꝓpea esse dissimile & nō
debere accipi ex eo qđ scriptū est: id qđ nō
scriptū est: cū sit m'lta distātia dissimilitudīs
& similitudinis: de qbus in primo lib. expo
suit Ci. Addere ꝓterea ēt poterit is qui con/
tra collectionē nitit̄ uti & ipse utat̄ aliq̄ col
lectione. Quod si & cōtiget iisdē argumētis
utetur q̄ supra dedimus ei q utit̄ collectiōe.
Sin aūt n̄ poterit uti hoc aget: ut oñdat scri
ptum solū cōsiderari oportere. Periclitari iu
ta oīa: si similitudines accipiant̄ nihil. n. eē
pene: qđ nō alteri simile eē uideat̄. Postremi
loci sūt cōes ab eo q utitur rōcinatione ex/
tra scriptū p cōiecturā id qđ scriptū nō est
accipi oportere. Deinde neminē posse scri/
ptura cōplecti uniuersa. Illud tantūmodo
bene scribere legē q quædā cōtingat ex qui
bus alia prætereat intelligi possint. Loci ue
ro cōes contra eum qui collectione nititur
isti sunt Cōiecturā nō esse firmū argumētū
sed eē diuinationē. Deinde stulti eē scripto
ris nō oīa quæ cauēda sunt in lege cōscribe
re. His q in eo loco sint adimat ptātem neq̄
pmittat sed ut q̄si pmissio esse uideatur col/
lectio fit ex aliis. Definitio est cum ī scripto
uerbū aliquod est positū: cuius de ui queri/
tur hoc modo. Subiungit postremā legalē
cōtrouersiam: q̄ definitionem noīauit: quæ
nulla pte distat a cōstitutione rōnali: nisi ꝙ
uerbū in lege positū: uel in scriptura aliqua
cū definitur quid significet qd sit tunc fit le
galis definitio. Supponit exemplū de his q
n uē suam dicūt unus incubuerit gladio:
alter remū imperitus gubernandi tenuerit.
Gubernator in scapham fugerit hic cum
contendant cuius nauis sit: ex lege initium
capiunt controuersiæ. Queritur tamē uer/
bum quod in lege positum est quid sit na/
uis: deinde quid sit nauem deserre: & quid

oporteat accedere legē ex rōcinatione nascit̄ cōtrouer
sia cū ex eo qđ uspiā est ad id qđ nusq̄ scriptū puenit̄.
Hoc pacto lex si furiosus ē agnati: gētiliūq̄ ī eo pecu
niaq̄ ei⁹ ptās esto. Et lex pr̄familias uti sup familia pe
cuniaq̄ sua legassz: ita ius esto. Et lex si pr̄familias inte
stat⁹ morit̄ familia pecuniaq̄ ei⁹ agnatoꝝ gentiliūq̄
esto. Quidā iudicat⁹ est parētē occidisse: ei stati qđ fu
giendi ptās non esset ligneæ soleæ ī pedes iductæ sūt.
Os aūt obuolutū ē foliculo & ꝓligatū. Deīde ī carcerē
deduct⁹: ut ibi essz tātisp: dū culeus ī quē cōiectus ī ꝓ
fluētē deueheretur: cōpararetur. Interea qdā ei⁹ fami
liares ī carcerē tabulas afferunt: & testes adducūt. Hæ
redes quos ip̄e iubet scribunt: tabulæ obsignant̄. De
illo post suppliciū sumitur. Inter eos q hæredes ī ta/
bulis scripti sunt: & īter agnatos de hr̄ditate cōtrouer
sia est. Hic certa lex q̄ testamēti faciendi his q ī eo loco
sint adimat ptātē: nulla ꝓfertur. Ex cæteris legibus q̄
hūc ip̄m supplicio hmōi afficiunt: & q̄ ad testi faciēdi
ptātē ptinent: p rōcinationē ueniendū est ad hmōi
rōnē: ut q̄ratur: habuerit ne testi faciendi ptātem. Lo
cus aūt hoc in gñe argumētandi hos: & hmōi quos/
dam esse arbitramur. Primū ei⁹ scripti qđ ꝓferas lau
dationē & cōfirmationē. Deīde ei⁹ rei de q̄ q̄ritur cū
eo de quo constet collationē hmōi: ut id de quo q̄ri/
tur rei de q̄ constet simile eē uideatur. postea admi̇̄stra
tionē p cōtatione: q fieri possit: ut q hoc æquū esse cō
cedat: illud neget: qđ aut æquus: aut eodē in gñe sit.
Deīde iccirco de hac re nihil eē scriptū: qđ cū de illa re
essz scriptū: de hac re is q scribebat neminē dubitatu
rū arbitratus sit. postea multis ī legib⁹ multa ꝓterita
esse q̄ iccirco ꝓterita nemo arbitretur: qđ ex cæteris dē
qb⁹ scriptū sit ītelligi possit. Deīde æqtas rei demon/
strāda est: ut ī iuridiciali absoluta. Contra āt q dicet si/
militudinē īfirmare debebit qđ faciet si demonstrabit
illud qđ cōfert̄ diuersū esse gñe: natura ui: magnitu
dine: loco: tp̄e: psona: opinione: si quo ī numero illud
qđ p similitudinē affert̄: & quo illud in cui⁹ loco cā
affertur: hēri cōueniat demōstrabitur. Deinde qd res
cū re differat demōstrabit ut nō idē uideat̄ de utraq̄
existimari oportere. Ac si ipse poterit rōcinationibus
quoq̄ uti iisdē qbus ante dictū est utetur: si nō pote
rit: negabit oportere quicq̄ nisi qđ scriptū sit conside
rari piclitari oīa iura si similitudines accipiātur: nihil
esse pene qđ non alteri simile uideatur multis dissimi
lib⁹ reb⁹: & in unāq̄q̄ rem tñ singulas esse leges. Oīa
posse iter se uel similia uel dissimilia demonstrari loci
cōes a rōcinationes oportere coniectura ex eo qđ scri
ptū sit ad id qđ nō sit scriptū puenire & neminē posse
oēs res p scripturā amplecti: sed eū cōmodissime scri/

bere qui curet: ut quædã ex qbusdã itelligant. Cõtra ratiocinationẽ hmõi: coniecturã diuinationẽ esse: & stulti scriptoris esse nõ posse oĩbus de rebus cauere qbus uelit. Definitio est cũ in scripto uerbũ aliqd' est expositũ cuius de ui qrit hoc mõ: lex est q in aduersa tẽpestate nauim relinqrint oĩa admittũto: eoꝝ nauis & onera sunto q ĩ naui remanserint. Duo qdã cũ iã in alto nauigarẽt & eoꝝ alter nauis alterius onus esset: naufragũ quedã natantẽ & manus ad se tendentẽ aduerterũt: misericordia cõmoti nauiꝫ ad eum applicuerunt: hoĩem ad se sustulerunt. Postea aliquanto ipsos quoq; tẽpestas coepit iactare uehementius usq; adeo ut dominus nauis cũ idẽ gubernator esset in scapham confugeret: & inde funiculo qui a puppi religatus scapham ãnexam trahebat ut nauiꝫ qd posset moderaret. Ille aũt cuius merces erant ĩ gladiũ in naui ibidẽ incumberet. Hic ille naufragus ad gubernaculũ accessit: & naui quoad potuit est opitulatus. Sedatis autẽ fluctibus: & tẽpestate iam cõmutata nauis in portũ icolumis puehitur. Ille aũt q in gladiũ incubuerat leuiter sauciatus facile est ex uulnere recreatus. Nauim cũ onere hoꝝ triũ suaꝫ q̃sq; esse dicit: hic oẽs scripto ad cãm accedũt: & ex nois ui nascitur cõtrouersia. Naꝫ & relinq̃re nauẽ: & remanere in naui. Deniq; nauis ipsa quid sit definitionibus quærit. Iisdeꝫ aũt ex locis oĩbus quibus cõstitutio definitiuã tractabitur. Nunc ex positis his argumẽtationibus q̃ in iudiciale causaꝝ genus accõmodant: deinceps ad deliberatiuũ genus & demonstratiuũ argumẽtandi locos: & pcepta dabimus nõ q̃d nõ in aliqua cõstõne oĩs semp cã uersef: sed qa pprii tñ haruꝫ causa qdam loci sunt nõ a cõstõne sepati: sed ad fines hoꝝ generum accõmodati. Nam placet in iudiciali genere finẽ esse æquitatẽ: hoc est pteꝫ quandã honestatis. In deliberatiuo aũt Aristoteli placet utilitatẽ nobis auteꝫ & honestatem & utilitatẽ. In demonstratiuo honestatem. Quare in hoc quoq; genere causæ quædaꝫ argumentationes cõiter ac similiter tractabuntur: quædã separatiuus ad finẽ quo referri oẽm orationẽ oportet adiũgent atq; uniuscuiusq; cõstitutionis exẽplũ supponere nõ grauaremur: nisi illud uideremus: queãdmodũ res obscuræ dicẽdo fierent aptiores: sic res aptas obscuriores fieri orõne. Nũc ad deliberationis pcepta tẽdamus.

De genere deliberatiuo.

t Erum expetendarum tria genera sunt: par autem numerus uitandarũ ex contraria pte. Naꝫ est qddam qd' sua ui nos alliciat ad sese nõ emolumẽto captans aliquo: sed trahẽs sua dignitate qd' genus est: uirtus: sciẽtia: ueritas. Est aliud aũt nõ pp suã uim & nãꝫ: sed pp̃ter fructũ atq; utilitatẽ petẽdũ: qd' genus pecunia est. Est porro qddã ex hoꝝ partibus iunctũ: qd' & suaui & dignitate nos inductos ducit: & ptæ se gerit quandam utilitatẽ: quo magis expectatur: ut amicitia: bona existimatio Atq; ex his horũ contraria facile tacentibus nobis intelligit in nauem remanere. Hæc sola discretio est data inter definitionẽ legalẽ & cõstõnẽ. i. rõnalẽ statũ pcepta aũt dicẽdi eadẽ seruabimus q̃ supra sunt posita ut definiam⁹: & cætera q pcipit. Tũc ex positis argumẽtatiõibus q̃ in iudiciale cãꝫ gen⁹ accõmodant. Finitis oĩb⁹ pceptis q̃ dati fuerãt ad oẽs cõstões & ad oĩa gña cõtrouersiarũ q̃ in legib⁹ sunt: dũtaxat in iudiciali gñe cãꝫ trãsit Tullius ad deliberatiuã cãm: & ad demonstratiuã. Non q alia pcepta esse possint deliberatiuæ & demõstratiuæ q̃ fuerint supra in iudiciali gñe dũtaxat ĩ cõstõnibus. Nã pari mõ cõiecturæ finis: & cæteræ cõstões: & oĩa gña cõtrouersiarũ uersant in deliberatiuo & demonstratiuo queãdmodũ in iudicialibus. Vnde nõ alio mõ dicẽda sunt in iudiciali: & alio ĩ cæteris: sed eadẽ dicẽdi ubiq; pcepta seruabunt. Verũtñ q̃m in lib. primo docuit: & hic admonet fines suos certos hñt gña ista cõtrouersiaꝝ necessario pp fines. Alia qdã pcepta & alia q̃dã argumẽta tradẽda sunt de qbus nũc tractabit. Finẽ habet iudicialis cã æqtatẽ. Deliberatiua finẽ habet utilitatẽ: ut Aristoteli placet: ut Cic. utilitatẽ & honestatẽ. Demõstratiua finẽ habet honestatẽ. Ergo pp fines q̃si alia argumenta sunt necessaria. Aliud. n. cogit ĩ tractatu pter cõstitutionẽ quãlibet: ille q æqtatẽ cupit iudicib⁹ psuadere: aliud ille qui oñdere cupit utilitatẽ & honestatẽ: aliud q oñdere uult honestatẽ. Vñ ipsius utilitatis & honestatis pcepta danda sunt: q̃ & deliberatiuæ cãæ uident: & demõstratiuæ pp fines pprios cõuenire: & poterat qdeꝫ supponere exẽpla deliberatiuæ p singulas cõstões: hoc est ut doceret icidere ĩ deliberatiua cõiecturã finẽ: & reliquas cõstões. Itẽ pari mõ ĩ demõstratiua. Sed q̃m res apta ẽ dicere pterũt: ne rẽ satis clarã dũ aptiorẽ p exẽpla uult reddet obscuriorẽ exẽplorum diuersitate fecisset.

t Erũ expetẽdarũ tria genera sunt. Par ãt numer⁹ uitãdaꝝ ex cõtraria parte. Deliberatiuæ & demonstratiuæ cãæ fines dixit esse utile & honestũ. Verũ ẽ qddã honestũ qd purũ solũ & p se honestũ ẽ. Aliud uero honestũ: qd habet mixtã utilitatẽ qd iccirco honestũ dicit: qa semp ĩ copulatis rebus nomẽ a meliori pte cõponit ut demõstratiuã cãm: cũ itelligamus habere laudẽ & uituperationẽ. Quidã tñ hãc eãdẽ cãꝫ a pte meliore sicut diximus laudatiuã esse dixerũt. Ergo cũ honestũ nũc per se solum sit: nunc sit aliud qd iunctum est ex utilitate: tñ etiã hoc honesti nomen nuncupat. Sunt igit tria quæ ex

petunť:honestũ purũ: honestũ cũ utili & ipm utile purũ ac sepatũ. Sed his tribus expetẽdis hoc est honesto utili: & illo tertio qđ mixtuz est adiunguntur duo ad tractatũ necessaria necessitudo & affectio: de quib⁹ plenius postea disputabiť. Atq honestũ ipz qđ pp se expetiť: cũ duas ptes ut diximus distributũ sit prius tractat de eo ipso qđ purũ est nullo utili sociato quã diximus esse uirtutẽ: hãc diuidit in ptes q̃tuor: prudentiã: iustitiã: fortitudinẽ: tẽperantiã. Et definit prudentiã: eiq tres spẽs subiungit: memoriã: intelligentiã: puidentiam: q̃ ratione tempoꝝ cõstant. Praeteriti tpis est memoria. Praesentis intelligentia. Futuri puidentia: has similiter definit. Itẽ definit iustitiã secũdũ uirtutem eiq subiicit ptes similiter tres: naturalẽ iustitiã: consuetudinis: iustitiã legitimã iustitiã easq similiter definit: & dat exempla. Subiungit tertiã uirtutẽ: quã appellat fortitudinẽ hanc definit: & ei subiicit ptes q̃tuor: magnificentiã fidentiã: patientiã: pseuerantiã. Quas item definit: sicuti oĩa. Quarta postremo subiungiť uirtus: quae tẽperãtia dicitur: & dat ei ptes tres: cõtinentiã. clementiã: modestiã q̃s ptes definit: ita ut oĩa supiora: qb⁹ explicitis: apte docuit id solũ q p
pter se expetiť: & qd sit: & q̃lesit uerũ: cum honestũ hoc intelligamus esse qđ pp
ter se expetiť: nõ pp
ter aliquod emolumentũ quod ipm utiq uirtus est qm sciebat quaestio: an uirt⁹ idest honestũ pp
ter se expeteretť. Epicurei enim dicũt uirtutẽ expeti ipsam pp uolũtatẽ huius quaestionis: cũ clarior uideť esse tractatus distulit: & negauit ad hoc institutũ debere sociari: ubi tantum praecepta traduntť: nõ reꝝ disputatio cõtineť. Nam primo in genere quae sunt honesta appellanť: uirtus: sciẽtia ueritas: quae nullã ob utilitatẽ: sed pp se expetunť. Veritas est per quã ea quae sunt: aut fuerũt: aut futura sunt: dicuntur. Hucusq nãm & iusticiã cumq his quae nãliter iusta sunt explicauit. Nũc ea docebit cũ pribus suis: quae per consuetudinẽ iusta sunt. Iustitiã. n. triplicem esse uoluit nãlẽ cõsuetudinis. i. morum: legũ: lege iustitia est qđ in eo scripto qđ populo expositũ est. Hucusq iustitiã cõsuetudinis dixit: nũc incipit legũ. Fidẽtia est per quã magnis & honestis rebus. In honestis actibus fidentia est. Caeterũ in malis cõfidentia: nã multũ ipse animus in se fiduciae certa cum spe collocauit: ut est illud. Turnae sui merito: si qua est fiducia forti neq ad hoc nostrũ institutũ ptinet. Epicurei. n. & ipsam uirtutẽ dicunt pp se nõ

gentur. Sed ut expeditius ratio tradatur: ea q̃ pscripsimus breui noiabunť. Nã in primo qdẽ genere: q̃ sunt honesta appellabũtur. Quae aũt i secũdo utilia: haec aũt tertia qa partem honestatis & utilitatis cõtinent: & qa maior ẽ uis honestatis iuncte eẽ oĩo ex duplici genere itelligenť: sed i meliorem ptẽ uocabuli conferãtur: & honesta noientur. Ex his illud cõficitur ut appetẽdaꝝ reꝝ ptes sint: hõestas: & utilitas uitãdaꝝ turpitudo & iutilitas. His igitur duab⁹ rebus res duae grãdes sunt attributae: necessitudo & affectio: q̃rũ altera ex ui: altera ex re & psonis cõsideratur. De utraq post aptius pscribemus. Nũc honestatis rõnes primũ explicemus. Quod aũt totũ: aut ex aliq̃ pte pp se petiť honestuz noiabimus. Quare cũ eius duae ptes sint: quaꝝ altera simplex: altera iuncta sit simplicẽ prius consideremus. Est igitur in eo genere oĩs res una ui: atq uno noie amplexa uirtus. Nã uirtus est aĩ habitus nãae mõ atq rõni cõsentaneus. Quãobrez oĩbus eius ptibus cognitis erit tota uis simplicis honestatis considerata. Habet igitur ptes quattuor: prudẽtiaz: iusticiã: fortitudinez: tẽperantiaz. Prudentia est reꝝ bonaꝝ & malaꝝ & utraq sciẽtia. Partes eius memoria: itelligẽtia: puidentia. Memoria est p quaz animus repetit illa q̃ fuerunt. Intelligẽtia est p quaz ea pspicit quae sunt: puidẽtia p quaz futuꝝ aliqd uidetur anteq̃ factũ est. Iustitia est habitus animi cõmuni utilitate cõseruata: suaz cuiq tribuens dignitatẽ: ei⁹ initiũ est ab natura pfectum. Deinde q̃dã in cõsuetudine ex utilitatis rõne euenerunt. Postea res & ab nã pfectas: & ab consuetudĩe pbatas legum metus: & religio sanxit. Naturae ius erit qđ non opinio genuit: sed q̃daz ĩnata uis ĩseruit: ut religionẽ: pietatez: grãm uindicationez: obseruantiaz: ueritatez. Religio est q̃ supioris cuiusdã naturae: q̃ diuinã uocãt curã: cerimoniãq affert. Pietas p quaz sanguine coniunctis patrieq beniuolis officiũ & diligẽs tribuitur cultus. Grã in qua amicitiaruz & officioꝝ alterius memoria & remunerãdi uoluntas contineť. Vindicatio est p quã uis: aut iniuria: & oĩno omne qđ obfuturum est defendẽdo: aut ulciscendo ppulsat. Obseruantia est p quaz hoĩes aliq̃ dignitate antecedentes cultu quodaz & honore dignanť. Veritas est p quaz imutata ea q̃ sunt: aut ante fuerũt: aut futura sunt dicunť: Cõsuetudĩe ius est: aut leuiter a natura tractũ aliud & maius fecit usus: ut religionẽ: aut si qđ eoꝝ quae ante diximus ab natura pfectũ: maius factum pp consuetudinẽ uidemus: aut qđ in morẽ uetustas uulgi approbatione pduxit qđ genus ẽ pactum. par iudicatũ. pactum ẽ qđ inter aliquos cõuenit. par qđ inter oẽs aequabile est. Iudicatum de quo alicuius: aut aliquoꝝ iam sententiis constitutum est. lege ius est qđ eo scripto qđ populo expositũz est: ut obseruet cõtinetur. Fortitudo est considerata piculoꝝ susceptio & laboꝝ ppessio. Eius ptes magnificẽtia: fidẽtia patiẽtia: pse/

uerantia sunt. Magnificẽtia est rex magnarũ: & excelsaruꝫ cũ aĩ ampla q̃dã & splendida propositione cogitatio: atq; administratio. Fidentia est: p quã magnis & honestis in rebus multuꝫ ipse aĩus in se fiduciæ cũ certa spe collocauit. Patientia est honestatis: aut utilitatis cã rex arduarũ ac difficiliũ uolũtaria ac diuturna ppessio. Perseuerãtia est in rõne bene considerata stabilis: & ppetua pmãsio. Tẽperãtia est rationis ĩ libidinem: atq; in alios nõ rectos ĩpetus aĩ firma & moderata dominatio. Eius partes: continentia: clæmentia: modestia. Continentia est: p quã cupiditas consilii gubernatione regit̃. Clæmẽtia p quã aĩ temere in odiuꝫ alicuius inuentiõis concitati comitare retinentur. Modestia p quã pudor honestus clarã & stabilẽ cõparat auctoritatẽ. Atq; hæc oĩa pp se solũ: ut nihil adiungat̃ emolumenti petenda sunt. Quod ut demonstretur: neq; ad hoc nostruꝫ institutuꝫ ptinet: & a breuitate pcipiendi remotũ est. Propter se ãt uitanda sunt nõ ea mõ q̃ his cõtraria sunt: ut fortitudini ignauia: & iustitiæ iniustitia: uerũ etiã illa quæ propinqua uidẽtur: & finitima esse: absunt ãt lõgissime. Quod genus fidentiæ contrariũ est diffidentia: & ea re uitiũ est. Audacia nõ contrariũ: sed appositũ est ac ppinquũ: & tñ uitiũ est. Sic unicuiq; uirtuti finitimũ uitiũ repietur: aut certo iã noĩe appellatũ: ut audacia quæ fidentiæ: ptinacia: quæ pseuerantiæ finitima est: supstitio quæ religioni propinqua est: aut sine ullo certo noĩe: q̃ oĩa itẽ uti cõtraria rex bonarũ in rebus uitandis repiunt̃. Ac de eo qdem genere honestatis q̃d oĩ ex pte pp se petitur satis dictũ est. Nunc de eo in quo utilitas quoq; adiũgitur q̃d tñ honestum uocamus dicenduꝫ uidetur. Sũt igitur multa q̃ nos cũ dignitate: tũ quoq; fructu suo ducũt: quo in gñe ẽ gloria: dignitas: amplitudo: amicitia. Gloria est frequẽs de aliquo fama cũ laude. Dignitas alicuius honesta: & cultu: & honore: & uerecundia: digna auctoritas. Amplitudo potentiæ: aut maiestatis: aut aliquarum copiarũ magna abũdantia. Amicitia: uoluntas erga aliquẽ bonarũ rerũ illius ipsius cã: quẽ diligit, cum eius pari uoluntate. Hic quia de ciuilibus causis loquimur: fructus ad amicitiam adiungimus: ut eoruꝫ quoq; cã petenda uideatur ne forte qui nos de omni amicitia dicere existimat̃ repræhendere incipiat: q̃q̃ sunt qui pp utilitatẽ modo petẽdam putant amicitiã: sunt qui ppter se solũ: sunt q propter se & utilitatẽ quorũ qd uerissime cõstituat̃ alius locus erit cõsiderãdus. Nũc hoc sic ad usum oratoriũ relinquat̃ utrãq; propter rẽ amicitiam esse expetendã. Amicitiarũ aũt rõ: quoniam partim sunt religionib⁹ iunctæ: ptim nõ sunt: & quia partim ueteres sunt: partim nouæ: partim ab illorũ: partim ab nr̃o beneficio profectæ: partim utiliores: partim minus utiles: ex causarũ dignitatibus ex tẽpore oportunitatibus: ex officiis: ex religionibus: ex uetustatib⁹ habet̃. Vtilitas au-

expeti: sed pp uoluptatẽ: quæ secta Epicureox est: hoc utiq; reuincẽdũ. Sed q̃a longioris tractatus est & alterius opis. Rhetorica.n. nunc exponit̃: iõ & hinc dicere ptermisit. Propter se aũt uitãda sunt. Docuit honestatẽ sequẽtẽ. Subiũgit uitandã turpitudinẽ: sed turpitudo in his est q̃ ꝯria sunt uirtutib⁹. Fidẽtia: ut supra posuit uirt⁹ ẽ: huic ꝯria ẽ defidẽtia: & audatia uitãda pati mõ ĩter uirtutes & ꝯtraria media ĩueniunt̃: q̃ licet uicina sint uirtutib⁹: tñ uitãda sũt: ut uitant̃ ipa ꝯtraria: hæc ãt q̃ uicina sunt ita sunt ut certũ nomẽ teneãt: nũc ita ut uocabulũ nõ hñãt. Fidẽtiã dixim⁹ eẽ uirtutẽ: de fidẽtiã uitiũ. At id q̃d fidẽtiæ uitiũ ẽ: hẽt nomẽ q̃d appellat̃ audacia. Itẽ religio uirt⁹ est. Irreligiositas uitiũ: atq; religiõi uicia uitiũ tñ ẽ: & supstitio noĩat̃: q̃ & ipa sit uitãda: sꝫ hæc ut dixi media uel uicina habent noĩa. Nã sunt aliq̃ q̃ nõ hñt: ut iustitia cũ uirt⁹ sit iniustitia. uitiũ punit̃: hostes ẽt uictos uicinũ: iustitiæ tñ q̃a parcẽdũ uictis est: uitiũ ẽ aliq̃ñ: cui rei uocabulũ nomẽ: ut aspitas: aut crudelitas: supstitio audacia. Sũt igit̃ mlta q̃ nos tũ dignitate: tũ quoq; fructu suo ducũt: docuit ea q̃ pp se expetẽda sunt. itẽq; dixit q̃ pp se uidẽda q̃ honesta pura: noĩauit. Nũc docet illa q̃ mixta sunt: & hñt ptẽ honestatis ptẽ uero utilitatis: q̃ tñ ẽt ipsa honestatis noĩe appellauit: sunt ãt gl'ia: dignitas amplitudo: amicitia. Hæc definiuit in quo simili mõ amicitiã docẽt eẽ honestatẽ q̃dẽ mentis: sed cũ aliq̃ utilitate sociatã. loq̃t̃.n. de amicitia ciuili: q̃ utilitate ñ caret. Deĩde ptes ei⁹ amicitiæ narrat & cãs. Postremo adiũgit illud tertiũ uti sepatã utilitatẽ ex suis ptib⁹ doceat esse cũ ipa illa cõmoditas honestate carẽs pspicit̃: uel ĩ repub. uel in singulis ciuib⁹: hæc ãt in repub. nũc ad uires ptinet ciuitatis nũc ad ornamẽtũ: q̃ ipa tñ in utroq; ꝯueniẽter noĩat̃. Sꝫ uires noĩe appellat incolumitatis. At uero ornamẽtũ potẽtiã eẽ dicit: ut sint ptes utilitatis duæ ĩcolumitas: & potentia. Post hæc tractat quod græci appellant.

latũ q̃d fieri possit: aut nõ possit: in quo etiã illud docet: q̃ his uicinũ est: & q̃d facile fieri possit. Prope.n. fieri nõ posse credit̃ q̃d cũ magna difficultate cõficit̃: hæc sunt de tribus: hoc est honesto puro sine utilitate: deinde mixto cuꝫ utilitate: tertio de sola utilitate. Vtilitas aũt: aut in nostris rebus: aut in corpe posita est hucusq; de honesto cum utili: nunc de sola utilitate disseritur. Quoniã ergo de honestate: & utilitate diximus: Restat ut de necessitudĩe usq; pscribamus. Honesta

ti & utilitati supra positæ:atqꝫ tractate
duas tes necessario dixerit attributas
necessitudinē:& affectionē: de his nūc
ꝑcepit. Ac necessitudinē docet eē illā:
q̄ neqꝫ mutari neqꝫ ab exitu suo flecti
possit. Affectionē uero q̄ ex tpe: aut ne
gocioꝝ euētu:aut hoīum administra/
tiōe sæpe mutaꝭ: ut res nō tales sint q̄/
les esse cōsueuerūt. Ac necessitudinē q̄
pria ē in duo diuidit: ut nūc necessitas
sit: q̄ alr̄ exit⁹ suos hēre n̄ possit sed sua
cogat effecta sine ulla exceptiōe: dic̄ eē
alterā necessitatē ubi fieri alr̄ possit cū
aliqd admittiꝭ. Postremū cūꝫ gen⁹ de/
mōstratiuū ē qd̄ adiūgit dat ꝑcepta q/
b⁹ laudes:uitupatiōesqꝫ tractent.i.qb⁹
locis. Ac primū dicit eosdem locos eē
laudi & uitupatiōi: quos ī lib.i.iudicia
lis cāæ:hoc ē oīa attributa ꝑsonæ. Par
tiꝭ tū breuiter laudes & uitupatiōes aī
uel corpis:& extrīsec⁹: aī uirtutes artes
sciæ:uel contra uitia corpis: totius uel
in ꝑtib⁹:ut pulchritudo: ualitudo īte/
gritas:& cætera hmōi. Extrīsecus sunt
pria:parētes cognati:amici:magistra/
tus:diuitiæ:& cætera hmōi. Postremū
ꝑceptū dat ī laude:& uitupatiōe: nā tā
nos cōsiderare debere qd corpis sit: qd
extrīsecus sit:quā qd sit in aīo. Oīa.n.
uel laudāda:uel uitupanda nō reb⁹ ex/
ternis: nō reb⁹ corpis sed aīo mētiunꝭ.
Sin aliq̄ res īciderint difficiles de īpos/
sibilitate dicit q̄dā simplices ut alr̄ oīo
fieri nō possint. Cassilēses se dedere hā/
nibali:nisi uelint fame ꝑire. Ergo hic ex
ceptio cassilinū uenire ī hānibalis ꝑtā/
te:hic alr̄ oīno fieri nō pōt: tū adiūcto
ubi exceptio:nisi ꝑꝑ aliquā cāꝫ. Ita nō
est necessitas ī ciuili qōne illa q̄ sine cō/
ditiōe est:ꝑtim āt ex his multas eē res.i.
necessitudīe: nā oī tpe id ꝑtiebit.i.exce/
ptio ipsa. Ac sūma qdē necitas uꝭ esse
honestatis duo sūt qdē honestū: & uti
le:sed utili eū duo subiaceant cōmodi
tas:& īcolumitas q̄si tria effecta sūt:ue/
rū honestas ꝑponēda:secūdo loco ha/
bēda īcolumitas ē:tertio cōmoditas de
inde & quæqꝫ res sit:aut honestatis:aut
īcolumitatis: aut nō eo cōsilio quo ari
stippus ut socioꝝ cadauera tēpestati/
bus liberaret. Laudes aūt: & uitupatio
nes. Demōstratiua q̄ supat sola tractaꝭ
ꝑ honestatē q̄ demonstratiua ꝑtes hēt
duas laudē & uitupationē:utrūqꝫ tū ex
attributis ꝑsonæ tractaꝭ. Dū sint.xi.at/
tributa ꝑsonis qb⁹ approbaꝭ cuiusqꝫ
ꝑsona nomē hois certis suis designās
& sanguinē & hoīem noībus explicaꝭ
cum nullo sociū:neqꝫ noīe: neqꝫ attri/
buto. Natura est attributum extra ip/
sum hoīem:ut in patria:gente sangui

tem aut in corpe posita est:aut ī extraneis rebus:q̄rū tū re/
rū multo maxia pars ad cōmoduꝫ corpis reuertiꝭ: ut in re
pub. quædā sunt quæ ut sic dicā ad corpus ꝑtinent ciuita/
tis:ut agri portus:pecunia:classes:nautæ milites: socii q/
bus rebus incolumitatē ac libertatē retinēt ciuitates. Alia
sunt quæ iā qddā magis amplū & minus necessariū confi
ciunt:ut urbis egregia exornatio:atqꝫ amplitudo: ut q̄dā
excellēs pecuniæ magnitudo:amicitiaꝝ ac societatū mul/
titudo. Quibus rebus nō illud soluꝫ cōficit:ut saluæ & in
columes: ueꝝ etiaꝫ ut amplæ atqꝫ potentes sint ciuitates.
Quare utilitatis duæ ꝑtes uidenꝭ esse īcolumitas:& potē
tia. Incolumitas est salutis tuta atqꝫ integra conseruatio:
potētia est ad sua cōseruāda:& alterius obtinēda idonea rū
rerū facultas. Atqꝫ in his oībus q̄ ante dicta sunt: qd diffi/
culter fieri:& qd facile fieri possit oportet cōsiderare. Facile
fieri id dicimus qd̄ sine magno aut sine ullo labore: sum/
ptu molestia quā breuissimo tpe cōfici pōt. Posse aūt fieri:
qd̄ q̄q̄ laboris sumptus:molestiæ:longinqtatis īdiget atqꝫ
aut oēs: aut plurimas: aut maxias cās hēt difficultatis: tū
his susceptis difficultatib⁹ cōpleri atqꝫ ad exitū ꝑduci pōt.
Quoniā ergo de honestate & de utilitate diximus: nūc re/
stat ut de his rebus q̄s his attributas esse dicebamus neces
situdine & affectiōe ꝑscribamus. Puto igiꝭ esse hāc neces/
situdinē cui nulla ui resisti pōt: q̄ neqꝫ mutari: neqꝫ leniri
pōt. Atqꝫ ut apti⁹ hoc exēplis sit:licet uim rei q̄lis & quā/
ta sit cognoscamus. Vri posse flāma ligneaꝫ materiam ne/
cesse est. Corpus mortale aliquo tpe interire necesse ē: atqꝫ
ita necesse ut uis postulat ea q̄ mō describebamus necessi/
tudinis: cui nulla ui resisti pōt q̄ neqꝫ mutari: neqꝫ liniri
pōt huiusmodi necessitudines cū dicēdi rōne incident re/
cte necessitudines appellabuntur. Sin aliquæ res incidēt
difficiles in illa supiori possit ne fieri qōne cōsiderabimus.
Atqꝫ etiam hoc mihi uideor uidere esse quasdam cū adie/
ctione necessitudines quasdaꝫ simplices:& absolutas. Nā
aliter dicere solemus necesse esse. Cassilinenses se dedere
Hannibali. Aliter aūt necesse ē Cassilinū uenire in Hanni
balis ꝑtāteꝫ. Illic in supiore adiuncto est hæc: nisi si malūt
fame ꝑire. Si.n. id malūt: non est necesse: hoc īterius non
itē ꝑpterea qd̄ siue uelint Cassilinēses se dedere: siue famē
ꝑpeti: atqꝫ ita ꝑire necesse ē Cassilinū uenire in Hanniba
lis potestatē. Quid igitur hæc ꝑficeꝭ pōt necessitudinis di
stributio ꝑpe dicam. Plurimū cū his locus necessitudinis
uidebitur incurrere. Nam cū simplex erit necessitudo: ni/
hil erit qd̄ multa dicamus: cū eaꝫ nulla ratione lenire pos/
sumus. Cū āt ita necesse erit ut aliqd effugere: aut adipisci
uelimus: tum adiunctio illa qd habeat utilitatis: atqꝫ ho/
nestatis erit considerādum. Nam si uelis attendere: ita tū
ut id quæras qd̄ conueniat ad usum ciuitatis reꝑies nullā
esse rem quaꝫ facere necesse sit: nisi ꝑꝑ aliquaꝫ causaꝫ quaꝫ

ne:cæterisq;. Hæc.n.licet dent hoi cõmodũ :non tñ ꝑprium. In ipso uero hoie est natura circa corpus & aiam:q̃ dat plurimas:& aio:& corpori q̃litates. Ergo natura accidẽs res est: q̃ aptiorẽ hoiem ad unũq̄dq; facit. Itaq; nõ orator natura ẽ:sed oratorius.i.q orator esse possit. Verũ has q̃litates; uel diligẽtia cõparat facitq; ꝑfectas & hitus noiatur:aut in has casu quodã ac repẽtino motu frequẽter icidimus & affectio dr̃ aut in has inclinamur studio quodã qd' ipm studiũ ꝑ se nihil aliud est q̃ uolũtas applicata in aliq̃s q̃litates. Ergo afficimur q̃litatib⁹ his modis ortu & natali & est natura. Afficimur repẽtinis casibus & affectio est. Afficimur industria:ac cõstantia & ꝑseueratione & hitus ẽ. At uero ipm studiũ qd esse definimus ampliatã in q̃litatẽ aliquã ai uolũtatẽ:hoc inquã studiũ nũc affectio est: si pro tpe est nunc si ꝑseuerauerit hitus ipm studiũ nõ iam q̃si ꝑceptio q̃dã inest rei eius cui nomen est studiũ si ꝑseuerauerit. Sed ut studiũ intelligã:illud debeo considerare qd' ipso studio petit̃:ut litteratura: aut geometria:qd' si ꝑceptũ sit hitus studio ꝑceptus ẽ. Ergo natura accidẽs q̃litas est:ut aiẽ uel corpori uel extrĩsecus & accidẽs ab ortu:ac natali. Accidit ãt mari:uel fœminæ. Nã marẽ esse aut fœminã nõ iam iter cõmoda cõputatur. Affectio est accidẽs q̃litas uel sponte: uel studio:mox desitura. Nã si ꝑmaneat: fit habitus dicta affectio qd' inficiat q̃litate & erit affectio incipiẽs hitus:uel uictus. nõ.n. oĩa ad exitũ tendũt. Habitus est ꝑceptio q̃litatũ. Nã hæc ꝑcepta phi dixerũt: hic q̃litates:uel cõmoda sũt ul' incõmoda. Quæ qm̃ tribus modis q̃litates eueniũt. multa his cõmoda uel incõmoda cõiter eueniũt. Verũ ꝑ existentiã ea q̃ eueniunt secernẽtur. Nã alia uis in eo cõmodo qd' ꝑ naturã est: alia i eo q̃ ꝑ affectionẽ:alia in eo q̃ ꝑ habitũ: hitus nõ põt esse nisi hoc qd' nõ aliũde est:atq; illud qd' hẽtur. naʒ qd' ignis calet:putãt aliq habitũ esse q̃a perpetuũ sit:cũ hoc ipsuʒ sit ignis ut caleat. Itaq; potius natura ẽ. Habituʒ multi nõ nisi deo dant:& uerũ est ille.n. hẽt oĩa ꝑcepta. At uero hõ nũq̃ ita qd ꝑceptũ hẽt ut nõ in ꝑfectu quotidie sit: & hũc ꝑfectuʒ addixerũt.i.ꝑgressionẽ quã habitũ dixerũt:ergo pro existimatiõe maioris ꝑceptionis in hoie habitũ itelligimus ut si affectione q̃dã aliqd q̃s agat ut orator i foro nõ ꝑfect⁹;tñ si in eo ꝑgressio ẽ aliq̃ hitus dicet̃: & certe pro cõmodo suo:uel habitũ: uel affectione faciet. nõ ex altero uero erit. in reb⁹ enĩ noĩa sũt certa q̃ alterũ significẽt ut iracũdus habitus est:iratus affectionis & huius cũ studio & diligẽtia euenit:habitus ẽ:cũ nr̃ natura. Studiũ est ãt:uel adipiscẽdi aliqd:uel retinẽdi uolũtas.i.qd' uel adipisci aliqd:uel retinere optamus uel adepta retinemus. Victus ẽ:uel qd' ipse hõ agit:uel qd circa ipm agitur:oĩa quæ nã habitus:affectio studiũ. nam oratorem esse quod est habitus est:& uictus est:si in ea exercitatione fit. itaq; Ci. qui assidua studia perseueranti diligẽtia ita rhetoricam percepit:ut ea in eo perpetua esset:habitũ consecutus est. Sed q̃a eius actũ sibi instituit ad usum uitæ.i.in eadem re & in habitu & in uictu. Itaq; multũ plerũq; de uirtute habitus detrahit si uictus absuisse dicat̃. nam licet orator plenus sit ꝑceptione ipsius artis: tamẽ aliquãtuʒ argumẽto detrahit:si neges in eadẽ exercitatione uixisse:ut ipse cõtra Ceciliũ:quia aufert uictũ:infirmabat habitũ:cũ dicit. Quando tute tui periculũ fecisti:plærũq; etiã si nihil agat ex habitu:hoc ipsuʒ qd' nihil agit est illi uictus.i.uitæ modus. Nã ut in uictu est:q̃bus amicis utatur:ita in uictu est:& si nõ utatur. Et certe q̃a nihil horũ debet deesse ꝑsonæ põt habitũ hẽre ex geometriæ ꝑceptione in qua nihil agit & uictu de usu rhetoricæ. Victus aũt omnis ad qualitatem tẽdit:sed ea qualitas uel in affectione:uel in habitu erit:deinde uti oratione:uel

adiũctionẽ noiamus. Præter hæc aũt iuenies multas esse res necessitates ad q̃s similis adiũctio nõ accedit. Q d' gen⁹ hoies mortales necesse est interire sine adiũctiõe:ut cibo utant̃ nõ necesse ẽ:nisi cũ illa exceptiõe extra quã si nolint fame ꝑire. Ergo (ut dixi) illud qd' adiũgitur semꝑ cuiusmodi sit erit cõsiderandũ. Nã oĩ tpe id ꝑtinebit:ut aut ad honestatẽ hoc mõ exponenda necessitudo sit necesse est si honeste uolum⁹ uiuere aut ad incolumitatẽ hoc mõ necesse ẽ si icolumes uolum⁹ esse:aut ad icõmoditatẽ hoc mõ:necesse ẽ si sine icõmodo uolum⁹ uiuere:ac sũma q̄dẽ necessitudo uĩ esse honestatis:huic ꝓxia icolumitatis:tertia ac leuissima cõmoditatis:q̃ cũ his nũq̃ poterit duab⁹ contẽdere. Hasce aũt iter se sæpe necesse ẽ cõparari:ut q̃q̃ ꝑstat honestas icolumitati:tñ utri potissimũ cõsulenduʒ sit deliberet̃. Cui⁹ rei certũ q̄ddã ꝑscriptũ ut̃ i ꝑpetuũ dari posse. Nã q̃ in re fieri poterit ut cũ icolumitati cõsulerim⁹ q̄d sit i p̃ñtia de honestate deliberatũ uirtute aliqñ:aliqñ idustria recuꝑet̃:tũ icolumitatis rõ uidebit̃ hñda. Cũ aũt id non potuerit honestatis. Ita in hmõi quoqʒ re cũ icolumitati uidebimur consuler̃:uere poterim⁹ dicere nos honestatis rõneʒ hr̃e:qm̃ sine icolumitate eã nullo tpe possum⁹ adipisci. Qua i re uel cõcedere alteri; uel ad conditioneʒ alteri⁹ descendere: & i p̃ñtia q̄escere:atqʒ aliud tp̃s expectare oportebit. Incõmoditatis uero rõne:modo illud attẽdat̃ digna necã uideat̃ ea q̃ ad utilitateʒ ꝑtinebit. Quare aut de magnificentia:aut de honestate q̄dam derogetur. Atqʒ i hoc loco mihi caput illud uidetur esse ut q̃ramus qd sit illud quod si adipisci:aut effugere uelimus aliqua res nobis sit necessaria:hoc est q̃ sit adiũctio ut ꝓinde uti quaqʒ res erit laborem⁹:& grauissimã quãqʒ causaʒ uehemẽtissime necessariã iudicemus. Affectio est

aliqd rhetoricæ nosse qđ est affectionis:& ad loquēdum:aut discēdum aptum esse ꝙ est naturæ ; aut loq: aut studere:uel qđ est studii:& cætera hmōi hēt uictus. Verꝝ in hoc considerabit uictus circa hæc oīa:si ita agat uitā:ut hoc exerceat. Nō.n.qa natura loq:aut studere possumus qđ ꝓpriū nāæ est icerco & īde uiui/mus:sed si sit ordinata:sic uita nr̃a ad oēm substātiā rei familiaris q̃rēdā:ut inde uiuamus.i.inde nobis oīa suggerant ad uictū:merito uictus ex exercitatiōe dr̃.Itē & si sit habitus:& nō in ipso hītu agat uitā & uirtu/tem oratoriæ cōsecutus sit:erit habitus nō uictus eodē mō:& affectio est:si est pro tp̃e.i.prout res aliq̃ tule/rit:ut locus fuerit: nō ꝑpetua cōsuetudine: Ide uiuēdi eodē mō & studiū est si nō studiū quodlibet in exercitatiōe uitæ tulerit: unde uictus noīandus sit uerbotenus:ut cās age/re:ut docere:est huius studii: sed qa ordina/ta uolūtas est ad usum uitæ merito dr̃ & ui/ctus.in singulis.n.his res quæq in eo ꝙ sūt distribuēdæ sunt ut itē seruus circa hæc qđ in hac cōsuetudine est:fortuna ē si seruitute seruiat tota uita uictus ē:sic & cætera de for/tuna.Facta uero & casus:& orones: & ꝯsilia aut supuenietia accipimꝰ erūt suis noībus. Naȝ uictus nō est sine factis casu:orōnibus consiliis sed sic uenit fuit ut dicere posset:ut ei aliqd accideret ut ꝯsilio uteret:& hæc oīa si sic accipimꝰ ut actiōes nō ordinatas neq institutas toto uiuēdi tp̃e erūt suis noībus. sinaūt in eo genere uiuēdi posita fuerint in quo oīa sunt cōstituēda tibi ꝯstituēdi ad ui/tam uniuersaȝ uictus noīabitur nō suo qq noīe.Facta aūt casus orōnes cōsilia cū ex fu/turo tp̃e augumentū dabūtur ex præteritis cōfirmabūtur.Nā qa hoc illi accidit: iō hoc illi accidet:qa hoc fecit:hoc iō facturus ē qa hoc dixit:hoc iō dicturus ē : qa hoc cōsilia/tus est:ideo hoc cōsiliaturus est.Negociū factū:uel dictū est:unde negociū est. In iudiciū.n.uel in delibera/tionē uel ī demōstrationē nō uenit nisi pp factū.Singula igit quæq:quæ hoi:aut obiiciūtur:aut de hoīe quęrūtur fcā sunt. Ipsa igit singula fcā negociū sunt. Sūt alia facta q̃ probationē tribuūt ipsi facto : unde q̃rit sub quolibet statu sunt tria facta q̃ extra ipm factū:& extra facta q̃ uicina sunt ad fcm̄:& ꝓbāt fcm̄ ui/tæ ꝓteritæ:hæc ꝑsonæ attributa dicūtur.Ergo cū negociū factū:dictūue sit hēat attributa q̃tuor cōtinen/tia cū negocio inqt in gestione negocii adiūcta negocio:q̃ gestū negociū cōsequūtur.Ex his,duo pria cō/tinētia cū ngocio & ī gestiōe negocii totū:tenēt qcqd hēre pōt.cā oīs.i.negociū oē ꝑ ꝑtes suas gestū.duo alia sunt ex qbus assumūtur:primū ab oratore ea q̃ negocio adiūcta sunt.Quartū aūt illud qđ est cōsecu/tio nō negocii ipsiꝰ gestio est:sed aut extrinsecus uenietia ꝑ hoīes hēt ut ꝑ naturā generalr̃: ut post doce/bimus.Igit prima de attributis cōtinētia hēt ꝑtes qnq:sūma negocii:sūmæ cām:facta illa q̃ ꝓbāt fcm̄ di/uisa ꝑ tria tp̃a.Et oē ipm qđ diximus negociū eē factū.i.cōtinet ab his: a sūma q̃ breuē ꝓpositionē hēt to/tum claudēs:ut patriæ inqt ꝓditio & cætera.hēt & cām q̃ gemina est impulsio & rōcinatio.Impulsio est ꝑ quā cuiꝰ cā factū sit.Rōcinatio est ꝑ quā factū sit demōstrat.Seqtur ꝑ tria tp̃a factorꝝ enumeratio qd ante rem factū:qd in re:qd post rē sit.igit quodlibet negociū de statibus iterim loco sit exēpli.Milo occidit: nō occidit:occidit:& nō occidit.Partes sunt singulæ qōnis.Sed iam patētis occisio hoīs:occisio ꝑriæ ꝓditio sūma est:ergo factū solū negociū,est ꝓpositio facti cū ꝑsona eius qui arguit:uel quolibet alio mō inuidiā cōparans:aut extenuās sūmā dicet.Et hæc ē q̃ Cato in libro suo appellat uires cāꝝ:hoc argumētū seqtur cām quā partiti sumus:q̃ utiq aduersus negātē factū dāda est:ut fecisse doceat. Quēadmodū aūt tractet: uel ab accusatore:uel a reo in secūdo hēmus.Quod si alius status fuerit ꝓter cōiecturā nō cā erit : sed rō de cuius tractatu in scđo docuit.Post hæc sequūtur fcā oīa ante:in post:in qbus oīa illa q̃ in gestiōe negocii posita sunt:si tū ꝑsunt assumunt unicuiq enī fcō inest.Locus Tēpus Modus Occasio Facultas. In gestio/ne negocii locus: uel nālis est uel q̃litatiuus. Naturalis locus est cū argumētū ꝑstat nō erit illud argumē/tum a loco sed a facultate.Qualitatiuus aūt locus ꝑstat argumētū ex oportunitate:q̃ oportunitas qbus rebus possit intelligi ipse posuit. Tēpus quid esset dudū generalr̃ docuit pars quędā inqt æternitatis hoc quoq in tria tp̃a diuisit:quæ ipsa tp̃a partitus est.Nā præteritū tribus modis cōsideratur. Præsens & futurū binis. Verꝝ hæc oīa magis ad cognitionē tp̃is dixit quicqd esset insinuare cupiebāt quā ut apta sint in ge/stione negocii.Quid ergo aptū huic pti erit.Nā huic attributuȝ est tēpus existimatio eiusdē tp̃is & colla/tio cū gestione ut id qđ factū dicis eo tp̃e ex quo argumētū sumis fieri potuisse uideatur. Itaq sic ait. Naȝ sæpe oportet cōmetiri cū tēpore negociū.Occasio aūt oportunitas est quædā tēporis ad aliquod facien/

q̃daȝ ex tp̃e:aut ex negociorꝝ euētu:aut administratio/ne:aut hoīuȝ studio cōmutatio rerꝝ:ut non tales q̃les ante habitæ sint aut plerūq hēri soleāt hn̄dæ uideant esse:ut ad hostes transire turpe uī esse. at non illo aīo quo Vlysses trāsiit & pecuniaȝ ī mare deiicere inutile: at nō eo cōsilio quo Aristippus fecit.Sūt igī res q̃daȝ ex tp̃e & ex consilio:nō ex sua nā considerandæ.qbus in oībus qd tp̃a petant.aut qd ꝑsonis dignū sit cōside/randū est.&.non qd fiat.sȝ quo qdq aīo q cū quo tp̃e: q̃diu fiat attēdēdū est.His ex ptibꝰ ad sniam dicēdā lo/cos sumi oportet arbitramur. Laudes āt & uitupatio/nes ex his locis sumētur.qui loci ꝑsonis sunt attribu/ti.de quibꝰ ante dictū est.Sin distributius tractare qs uolet.partiatur in animū & corpus:& extraneas res li/cebit.Animi laus:uirtus cuius de ptibus pauloante dictū est. Corpis ualitudo dignitas:uires:uelocitas: Extraneæ:honos.pecunia.affinitas.genus amici.pa/tria.potētia & cætera q̃ simili esse in genere intelligē/

tur. Atq; in his id qd' in omnia ualet oportebit: contraria quoq; quæ & qualia sint intelligantur. Videre aũt in laudando & in uitupando oportebit: nõ tam q̃ in corpe:aut in extraneis rebus habuerit is de quo agetur:q̃ quo pacto his rebus usus sit. Nam fortunam quidez & laudare stultitia:& uituperare supbia est. Animi autez & laus honesta & uituperatio uehemens est. Nunc quoniam omne in causæ genus argumentandi ratio tradita est: de inuentione prima ac maxima parte rhetoricæ satis dictuz uidetur; Quare quoniam & una pars ad exitum hunc ab superiore libro perducta est:& hic liber non parũ continet litterarum: quæ restant in reliquis dicemus.

dum. Hæc oportunitas tribus modis cõsiderat. Modus aũt est quo nõ solum factum indicatur sed queãdmodũ factũ qui modus & animũ indicat.i.uolũtatez diuidi:aut p prudentiã:aut p imprudẽtiam. his q̃ritur clam:palam:ui:psuasione:imprudẽtia purgatur:casu':necessitudine & affectiõe animi. Facultates aũt duplici mõ argumentũ præstãt. Nã eiusmodi sunt:ut p eas:aut facilius aliqd fiat:aut sine his effici nõ possit. Adiuncta negocio ad factũ qd' in negocio ponit:unde iudex laturus snia est: ut pbari quoquomodo possit p' quãlibet cõstitutionẽ:sumunt de his rebus argumẽta quæ res possunt in ipsum factũ affectione quadã cõtineri. Has res affecta noiamus uerum affecta accipimus. Nunc de ipso negocio.i.de omni cã rebusq; i cã gestis. Nũc ad res in cã gestas alia q̃si quodãmodo extrinsecus quæ cõuenire uideant:aut inde ut puueniat: aut ad illa cõiuncta sint hæc affecta quæ supra diximus negocio adiũcta: & cõsequẽtia negociũ dicunt. Illa prima cõtinẽtia in gestione. Sed de illis iam supra dictuz est. Adiuncta uero ea sunt: q̃ illis tpis supra positis singulis aliquo mõ uel extrinsecus cohærent:ut sũmæ:ut causæ:cæterisq;. Sed cũ nõ in ipsa sunt:sed aliũde assumant: con uenientia tamẽ erũt in collatione siue aliena sint nõ hinc nata cũ erit:aut maius:aut minus:aut par. Itemq; simile cõtrarium disparatum. Si uero his adiũcta ita sint:ut extra tamẽ sint erũt:aut genus:aut pars:aut euẽtus. Nihil enim horum nõ ex his ad hoc est:nõ tamẽ in cã positũ. Et si positũ est in causa.i.in negocio quæ hypotheticen.i.quæstio circa personam propriã:ueluti nõ positũ. Ergo genus fit:licet causæ:tamẽ qa genus est:uelut extra cãm est:cũ psona propria inest in cã. itez spẽs. Iam uero euẽtus cũ tria tẽpora teneat potest esse ex cã.i.ex negocio de quo loquor:qui probat qd est de negocio qd' euenit rebus gestis id qd' in negocio est. Quoniã tamẽ & præteriti tẽporis euẽtus:& futuri tẽporis euẽtus aliquotiens sumitur:& hic uideri extraneus põt a negocio:ex negocio tamẽ oriens:unde probatũ est adiũcta nũc omnimodis externa affecta. Tamẽ aliquo modo adiungi:ut certa quæ supra diximus. Nũc aliqua ex ipso uel in ipso negocio: alio modo tamẽ se habẽtia quã gesti negocii. textus ipse & ordo cõsistit circa psonã certissimæ q̃onis maius & minus:& æque magnũ tum ex ui:tum ex numero:& ex figura negocii cõsiderant. Vis in eo est:quo ipsa significatione uerborũ diuersas res intelligimus. Itaq; cũ prolata uerba distant sensibus nostris significatione ea quæ proferunt ui distant.i.potẽtia quadã qua quid queq; res possit intelligimus de numero perspicuum est. Figura est textus & ordo negocii p circũstantias suas. Simile aũt ex specie: aut ex cõparabili:aut ex cõferenda:aut assimilanda natura iudicatur. Simile hoc est species comparabilis & similãda natura:& in illis octo. Genere. Natura. Vi. Magnitudine.' Tempore. Loco. Persona. Opinione. Sed ipsum simile quod p hæc supra posita efficitur illic est in cõtrariis partibus:& quæ sub eandẽ rationẽ cadunt hoc distinctius positũ est in differentiis. De cõsecutione in superioribus duobus attributis negocio:negociũ omne teneri diximus tertiũ qd' est adiunctuz negocio ueluti extra esse præcipimus: sed naturaliter cohærere extra ipsam hypothesim:ut ab oratore assumi:quãq̃ & ea quæ extra sũt naturaliter ab oratore sumantur:& de hoc præcepta iam dedimus. Quarta attributio quæ cõsecutio nominatur:& ipsa ea tenet quæ extra sunt. adhærẽtia tamẽ rebus negocii:quæ nõ ab oratore ex uolũtate sumantur:sed quæ ipsis rebus negocii rõnaliter acciderunt. Ac prope ea oĩa quæ in quarta attributione in consecutione sunt id uidẽtur esse qd euẽtus. Verũ euẽtus aliud est:aliud cõsecutio uel res cõsecutionis. Eteniz euẽtus cõsideratio est ex quadã natura rerũ qua quid perspicitur quid ex quaq; re euenerit. eueniat. euẽturũ sit:in cõsecutione aũt nõ ex rebus quid eueniat tractat orator:sed qd rebus eueniat idest qd rebus contingat. Deinde qd in euẽtu duo sunt:ut arrogantia & odium in hac cõsecutione unum. Nam ipsi facto consecutio est:quod uel raro uel frequẽter. hæc autem omnia collocata sunt in hac consecutione: aut nomẽ contingit rebus uel imitator:inuentor. Lex de ipsa re consuetudo:pactum ut frequẽter fiat uel nõ frequẽter utilitas uel honestas:& cætera queq; ut dixi rebus accidunt non ex rebus ipsis sed ad res ipsas quadã gestione proueniunt.

.M.T.C. Rhetoricorum: cum cõmentariis eruditissimorũ uirorum: Fabii Victorini. Francisci Maturantii:& Antonii Mancinelli: finis.

Venetiis Anno Domini. M.ccccc.xi. Die. viii. Maii.

REGISTRVM.

a
.M.T.C.|
ANTO.
FRANCISCI
b
FRAN.M.
ſumus dicturi
gumentum
c
FRAN.M.
ſogionum in
cuius animus
d
qui aſinum
quum inſinua.
ANT.MAN.
e
FRAN.M.
eſt in cõfirmatiõe
enim deinde
f
condidit.
gulari facultas
hæreditatem:
g
dis.Non igitur
refellendum
Qui eſt paſſus

h
ſtate deſeri
plis patet.
tione prohibeť
i
Quod genus
citus eſſet
tum tunc
k
tiua fuerit:
gratitudinē
Vtilis eſt
l
dicat abſoluē.
id ferre in illis
menta fuerint
m
gna uiribus
patriæ miles
teret.Putarent
n
clariſſimam
non eſt:nec
ta:tum cura
o
tura:ut philo.
repetas:&
ti.Dextra

p
Poſtremo qď
artis uiribus
ſima uerba
q
Interrogatio
in eo differt:
uocatur
r
Dubitatio
Pronominatio
ait Quinti.
ſ
aut de ea re.
ſalute legionum
nit exerceri
t
Sæpe & multũ
minus impediri
alias etiam
u
dicturum.De
incedere cõſtitu.
tio genera
x
eſt.Si aut
tebit exemplum
Aiaduertamus

y
men eſſet
non tenemus
ſtione negocii
z
torum &
Aſpaſiam
mentationis
&
aduerſarius
poterit
Contrarium
A
igitur ex cauſa
talibus factis
bitur quā
B
quia non
cundus hæres
factum qď
quoq & iudicia
C
ptum eſſē
Nam ſumma
trarias leges
bere qui curet

F I N I S

